KISAS-I ENBİYA

VE

TEVARİH-İ HULEFA

PEYGAMBERLERLER ve HALİFELER TARİHİ

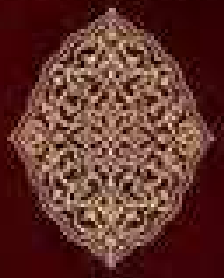

BİRİNCİ CİLT

AHMET CEVDET PAŞA

çığır

rawza

İstanbul, 2018

Çığır Yayınları: 10

PEYGAMBERLER TARİHİ - 1.CİLT
Hazırlayan:
M. ZAHİD MUTLU

Genel Yayın Yönetmeni
Ömer Faruk KASADAR

Editör
Haldun ŞEKER

Mizanpaj
ERİHA

Kapak
Yunus Karaaslan

ISBN
978-605-81358-3-3

Baskı
Ağustos, 2018

Basım Yeri
Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık
Kale İş Merkezi No: 51-52
Davutpaşa /İstanbul
Tel: 0212 481 94 11

Copyright © Çığır Yayınları, 2018

Eserin tüm hakları Eser Sahibi ile sözleşme muvacehesinde Çığır Yayınları'na aittir.

İzinsiz tamamı veya bir kısmı hiç-bir ortamda kopyalanamaz.

Kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.

ÇIĞIR YAYINLARI
Dervişali Mah. Draman Cad. No: 3/A Fatih/İstanbul
Tel: (0212) 909 41 52 Fax: (0212) 514 27 31
www.ravzakitap.com - ravzasiparis@hotmail.com

Sertifika No 31896

PEYGAMBERLER VE HALİFELER TARİHİ

KISAS-I ENBİYÂ VE TEVÂRİH-İ HULEFÂ

1. CİLT

Ahmet Cevdet PAŞA

çığır yayınları

İÇİNDEKİLER

KISAS-I ENBİYÂ VE TEVÂRİH-İ HULEFÂ - 1. CİLT

TAKDİM 17

1. BÖLÜM 21
PEYGAMBERLER TARİHİ 21
Âdem Aleyhisselam'ın Kıssası 21
İdris Aleyhisselam'ın Kıssası 22
Nuh Aleyhisselam'ın Kıssası 22
Hûd Aleyhisselam'ın Kıssası 23
Salih Aleyhisselam'ın Kıssası 23
İbrahim Aleyhisselam'ın Kıssası 23
Lût Aleyhisselam'ın Kıssası 24
İsmail ve İshak Aleyhisselam'ın Kıssaları 24
Yâkub Aleyhisselam ve Yûsuf Aleyhisselam'ın Kıssaları 25
Eyyûb Aleyhisselam'ın Kıssası 30
Şuayb Aleyhisselam'ın Kıssası 30
Musa Aleyhisselam ve Hârûn Aleyhisselam'ın Kıssaları 31
Yûşa Aleyhisselam'ın Kıssası 36
Dâvud Aleyhisselam ve Süleyman Aleyhisselam'ın Kıssaları 37
İlyas Aleyhisselam ve Elyesa' Aleyhisselam Kıssaları 38
Yûnus Aleyhisselam'ın Kıssaları 39
Zekeriya Aleyhisselam Yahya Aleyhisselam ve İsa Aleyhisselam'ın Kıssaları 43

2. BÖLÜM 49
HZ. MUHAMMED (S.A.V.) 51
Peygamberlerin Sonuncusu Muhammed Mustafa (s.a.v.) 51
Hazretlerinin Doğumundan Önce Meydana Gelen Olağanüstü Olaylar 51
Hz. Muhammed'in Doğumu 57
Hz. Muhammed'in Doğumundan Peygamber Oluşuna Kadar
Meydana Gelen Olağanüstü Olaylar 61
Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Peygamberliği 68
Mi'rac 87
Hazreti Muhammed (s.a.v.)'in Hicreti 90
Bedir Savaşı 103
Uhud Savaşı 123
Bi'ru Maune (Meûne Kuyusu) Olayı 140
Nadîroğullarıyla Yapılan Savaş 142
Hicretin Beşinci Yılı 144
Müreysî' Gazvesi 144
Hendek Savaşı 146
Hicretin Altıncı Yılı 155
İslâmiyet'in Getirdikleri 157
Hudeybiye Barışı 158
Hayber'in Fethi 167
Hz. Peygamber'in Elçileri 170
Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hac Vakti Gelmeden Yaptığı Hac 173
Hicretin Sekizinci Yılı 173
Mûte Savaşı 174
Bazı Savaşlar 176
Ara Bilgiler 178
Bazı Askeri Hareketler 180
Mekke'nin Fethi 180
Huzeyme Olayı 195
Huneyn Savaşı 196
Garib Bir Olay 198
Evtas Olayı 199
Tâif'in Kuşatılması 199
Ganimetlerin Bölüşülmesi 200
Resûl-i Ekrem'in Mekke'ye ve Oradan Medine'ye Dönüşü Sırasındaki Bazı Olaylar 202
Hicretin Dokuzuncu Yılı 203

Tebük Savaşı 206
Tâiflilerin Müslüman Oluşu 209
Hicretin Dokuzuncu Senesinin Son Olayları 210
Hicretin Onuncu Senesi 211
Veda Haccı 214
Hicretin Onbirinci Senesi 217
Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Cenaze Hazırlığı ve Gömülmesi 226
Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Yüksek Özellikleri 228
Hz. Peygamber'in Mirası 230
Hz. Peygamber'in Hanımları 231
Resûl-i Ekrem'in Azad Ettiği Köle ve Cariyeler 232
Resûlüllah'a Hizmet Edenler 233
Müezzinler 234
Hatipler ve Şairler 235
Ashâbın Fıkıh (hukuk) Bilginleri 235
Hz. Peygamber'in Kâtipleri 236
Askeri Kumandanlar 237
Mülkiye Âmirleri ve Maliye Memurları 239
Hz. Peygamber'in Elçileri 241
Kısaca Durum 242
Tamamlayıcı Bilgiler 249
Ashâbın Dereceleri 250
Cennetle Müjdelenen On Kişinin Soyları 251
Aşere-i Mübeşşere'nin Kişilikleri 251

3. BÖLÜM 255
HZ. PEYGAMBER'DEN SONRAKİ DURUM VE HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN DÖNEMİ 257
Beyit 268
Bazı Olaylar 273
Mürtedler (Dinden Dönenler) 274
Tuleyha ve Selmâ'ya Ait Olaylar 278
Mâlik Olayı 279
Yemâme Olayı 280
Kur'an-ı Kerim'in Toplanması 281
Bahreyn Olayları 282
Umman, Mehre ve Yemen'in Durumu 283

Irak Savaşları 284
Velece ve Leys Savaşları 285
Hire'nin Fethi 287
Hire'nin Fethinden Sonra Çıkan Olaylar 288
Enbar'ın Fethi 288
Aynü't-Temr'in Fethi 288
Dümetü'l-Cendel Olayı 289
Son Irak Olayları 289
Hicretin Onüçüncü Yılı Olayları 291
Hâlid b. Velid'in Irak'tan Şam'a Gelişi 294
Yermük Savaşı 296
Fihl Olayı 299
Onüçüncü Hicret Yılının Diğer Olayları 300
Hz. Ebû Bekir'in Vefatı ve Hz. Ömer'in Halifeliği 300
Hz. Ebû Bekir'in Vasiyetnamesi 300
Köprü Olayı 305
Müsennâ'nın Yaptıkları 307
Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Kumandanlığı 308
Olaylar 309
Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Ordusunun Kadisiye'ye Hareketi 310
Şam'ın Fethi 311
Ürdün'ün Durumu 312
Irak'ın Durumu 312
Rüstem'in Başkumandanlığı 313
İslâm Elçilerinin Medâyin'e Gidip Gelmeleri 313
Rüstem'in Hîre'ye ve Oradan Kadisiye'ye Hareketi 315
Kadisiye Savaşı 317
Übbüle'nin Fethi 326
Tuhaf Bir Olay 326
Fayda 326
Onbeşinci Hicret yılı Şam Olayları 327
Maaşların Düzenlenmesi ve Deftere Geçirilmesi 330
Irak Olayları 332
Medâyin'in Kuşatılması 332
Hicretin Onaltıncı Senesi 333
Medâyin'in Alınışı 333
Tikrit, Musul ve Ninova'nın Fethi 336

Celûlâ Olayı ve Hulvan ile Mâsebezân'ın Fethi 337
Değişik Olaylar 338
Hicretin Onyedinci yılı Kûfe ve Basra'nın Kuruluşu 338
El-Cezire ile Ermenistan'ın Alınması 339
Basra Tarafındaki Fetihler 340
Bahreyn Seferi ve Basra'da Olanlar 341
Râmhürmüz ve Tüster'in Alınışı ve Hürmüzân'ın Tutsak Oluşu 342
Sûs ve Cündeysâbûr'un Alınışı 343
Hicretin Onsekizinci Yılı Kıtlık ve Veba Hastalığı 343
Hicretin Ondokuzuncu Senesi 345
Hicretin Yirminci Senesi 346
İskenderiye'nin Fethi 348
Değişik Olaylar 349
Irak'ta Olanlardan Sonra 350
Hicretin Yirmibirinci Senesi 352
Hemedan ve İsfahan'ın Fethi 355
Değişik Olaylar 356
Hicretin Yirmiikinci Senesi 356
Bazı Hemedan Olayları 357
Kazvin ve Zencan'ın Alınışı 357
Rey, Kumis, Cürcan ve Taberistan'ın Alınmaları 357
Azerbaycan, Şehr-i Zûr ve Derbent'in Alınması 358
İran'a Yapılan Akınlar 359
Horasan'ın Fethi 360
Hicretin Yirmiüçüncü Yılı Fetihleri 361
Kısaca Hz. Ömer Devri 362
Hz. Ömer'in Vefatı 367
Hz. Ömer'in Çocukları 370
Sonuç 370
Hicretin Yirmidördüncü Senesi 370
Hz. Osman'ın Halifeliği 375
Hicretin Yirmibeşinci Senesi 376
Afrika Olayları 378
Hicretin Yirmialtıncı Senesi 378
Endülüs Savaşı 380
Ara Bilgiler 381
Hicretin Yirmiyedinci ve Yirmisekizinci Seneleri 381

Kıbrıs'ın Alınması 381
Hicretin Yirmidokuzuncu Senesi 382
Hz. Osman'ın Haccı 383
Hicretin Otuzuncu yılı Velid'in Kûfe Valiliğinden Alınması 384
Said'in Kûfe Valisi Yapılması 386
Kur'an'ın Düzenlenmesi ve Yazılması 386
Bazı Olaylar 389
Ebû Zer (r.a.) ve İbni Sebe'nin Çıkışı 390
İran Olayları 394
Hicretin Otuzbirinci Senesi 394
Deniz Savaşı 395
İleri Gelenlerden Vefat Edenler 396
Hicretin Otuzikinci Senesi 396
Savaş Olayları 398
Hicretin Otuzüçüncü ve Otuzdördüncü Senesi 399
İdarecilerden Şikâyetler 400
Kûfe İleri Gelenlerinden Şam'a Gönderilenler 402
Vali ve Komutanların Medine'de Toplanması 406
Kûfe Valisi Said'in Görevden Alınışı 407
Karışıklıkların Başlangıcı 409
Hicretin Otuzbeşinci Senesi 412
Hz. Osman'ın Evinde Kuşatılması 412
Hz. Osman (r.a.)'ın Şehit Edilmesi 417
Hz. Osman'ın Soyu, Çocukları ve Hanımları 422
Hz. Osman'ın Özellikleri ve Faziletleri 423
Hz. Osman'ın Defnedilmesi 423
Hz. Ali (r.a.)'nin Halifeliği 426
Selman-ı Fârisi'nin Vefatı 430
Hicretin Otuzaltıncı yılı Hz. Huzeyfe'nin Vefatı 431
Vilâyetlere Gönderilen Valiler 432
Cemel Vak'ası Başlangıcı 434
Cemel Topluluğunun Basra'ya Girişleri 438
Hz. Ali'nin Basra'ya Gidişi 440
Cemel Vak'ası 445
Hz. Talha'nın Hâl Tercümesi 454
Hz. Zübeyr'in Hâl Tercümesi 454
Bazı Vefatlar 455

Hz. Ali'nin Basra'dan Kûfe'ye Gidişi ve Şam'ın Dışındaki Vilâyetlerin Biatı 455
İran Olayları..... 456
Ebû Huzeyfe'nin Oğlu Muhammed'in Durumu..... 456
Kays b. Sa'd'ın Görevden Alınarak Yerine
Muhammed b. Ebû Bekir'in Mısır Valisi Yapılması 457
Amr b. Âs'ın Muaviye'ye Katılması..... 460
Ubeydullah b. Ömer'in Şamlılara Katılması 461
Muaviye'nin Bizans İmparatoruna Mektubu..... 461
Cerir İbni Abdullah el-Beceli'nin Şam'a Gitmesi ve Dönüşü 462
Şam'ın Ayaklanışı 464
Muaviye'nin Bazı Ashab İle Yazışması..... 466
Savaş Hazırlıkları..... 472
Sıffîn Olayı..... 473
Hicretin Otuzyedinci Yılı Olayları 476
Tahkîmnâmenin Düzenlenmesi ve Yazılması..... 488
Sıffîn'de Öldürülenler ve Şehit Olanlar..... 489
Habbâb b. Eret (r.a.)'ın Vefatı..... 490
Sıffîn'den Dönüş..... 491
Haricilerin Ortaya Çıkması..... 492
Hakemlerin Toplanması ve Verdikleri Hükümler..... 493
Düşündürücü Bir Nokta..... 495
Haricilerin Durumu ve Nehrevan Olayı 496
Hicretin Otuzsekizinci Olayları 499
Amr b. Âs'ın Mısır'a Girmesi..... 499
Basra Olayları..... 501
Fâris Olayları..... 501
Haricilerin Son Halleri 504
Sehl ve Suheyb'in Vefatları..... 504
Hicretin Otuzdokuzuncu Senesi Olayları..... 504
Şam Askerinin Saldırıları 504
Bazı Vefatlar..... 506
Hicretin Kırkıncı Senesi 506
Mütareke..... 506
Abdullah İbn Abbas'ın İstifası 507
Hz. Ali'nin Şehit Edilişi 507
Hz. Ali'nin Hayatı 510
Hz. Hasan (r.a.)'ın Halifeliği..... 514

Bazı Ölümler 515
Hicretin Kırkbirinci Senenin Olayları 515

4. BÖLÜM 521
EMEVİLER DEVRİ 523
Muaviye'nin Halifelik Devri 525
Bazı Fetihler 526
İleri Gelenlerden Ölenler 527
Ziyâd'ın Hâlleri 528
Önemli Kişilerden Ölenler 531
Kostantıniye Seferi 531
Mervan'ın Görevden Alınması 532
Hz. Ali'nin Oğlu Hz. Hasan'ın Vefatı 532
Mugîre ile Diğer Bazı Önemli Kişilerin Ölmeleri 534
Bazı Tâyinler 534
Emevilerin Bazı Zulümleri 535
Minber'in Nakli Meselesi 535
Ferezdak'ın Kaçması 536
Said b. Zeyd ve Diğer Bazı Kişilerin Vefatı 537
Ziyâd'ın Ölmesi 537
Tâyinler 537
Bazı Vefatlar 538
Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Vefatı 538
Yezid'in Veliahdlığı 539
Tâyinler ve Bazı Olaylar 542
İleri Gelenlerden Vefat Edenler 544
Muaviye'nin Vefatı 547
Yezid'in Devri 549
Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye Gitmesi 551
Hicretin Altmışikinci Senesi 553
Kerbelâ Faciası 554
Bazı Vefatlar 570
Abdullah B. Zübeyr 570
Yezid'in ve Sonra Oğlunun Ölmesi 573
Mervan'a Biat Edilmesi 575
Kâbe'nin Tamiri 579
Abdullah b. Amr'ın Vefatı 579

Muhtar Sakafi'nin Ortaya Çıkışı 580
Ubeydullah İbn Ziyâd'ın Savaşı 581
Hazreti Hüseyin'in Katillerinin Öldürülmesi 581
Eşter'in Oğlunun Üstün Gelmesi ve İbn Ziyâd'ın öldürülmesi 582
Muhtar Tarafından Mekke ve Medine'ye Asker Gönderilmesi 583
Muhtar'ın Öldürülmesi 585
Amr b. Said'in Öldürülmesi 586
Muhammed b. Hanife'nin Bazı Durumları ve Abdullah b. Abbas'ın Vefatı 587
Büyüklerin Vefatı 588
Abdülmelik'in Irak'ı Ele Geçirmesi 588
Haccac'ın Hicaz'a Gönderilmesi 591
Abdullah b. Zübeyr'in Şehit Olması ve Abdülmelik'in Bağımsızlık Kazanması 592
Büyüklerin Vefatı 595
Abdülmelik'in Bağımsız Olarak Hüküm Sürmesi 596
Abdurrahman Kindi'ye Biat Olunması 604
Çeşitli Olaylar 606
Abdülaziz ve Abdülmelik'in Ölümü ve Velid'in Tahta Çıkması 607
Velid'in Zamanı 608
Ömer b. Abdülaziz'in Mekke ve Medine Valisi Olması 608
Medine Hukukçuları 610
Ömer b. Abdülaziz'in Görevden Alınışı 610
Cübeyr Oğlu Said'in Öldürülmesi 611
İleri Gelenlerin Vefatı 611
Velid'in Ölümü ve Süleyman b. Abdülmelik'in Tahta Çıkması 613
Bazı Ölümler 613
Abbasilere Biat Olunmasına İlk Çağrı 613
Süleyman B. Abdülmelik'in Ölümü ve Ömer B. Abdülaziz'in Halifeliği 614
İstanbul'un Kuşatılması 614
Ömer b. Abdülaziz'in Halifelik Zamanı 616
Ömer b. Abdülaziz'in Vefatı 623
Abdülmelik Oğlu Yezid'in Tahta Çıkması 623
Bazı Ölümler ve Hişam'ın Tahta Çıkışı 625
İleri Gelenlerin Ölümü 626
Zeyd Olayı 627
Hişam'ın Ölmesi ve Zeyd Oğlu Yahya'nın Öldürülmesi 628
Abdülmelik Oğlu Yezid Oğlu Velid'in Zamanı 628
Abdülmelik Oğlu Velid Oğlu Yezid Zamanı 628
Abdülmelik Oğlu Velid Oğlu İbrahim'e ve
Sonra Muhammed Oğlu Mervan'a Biat Olunması 629

AHMET CEVDET PAŞA (1823-1895)

14 Receb 1238/26-27 Mart 1823 yılında Osmanlı Devleti'nin Tuna eyaletine bağlı Lofça kasabasında doğdu. Asıl adı Ahmed olup Cevdet mahlasını İstanbul'da öğrenim gördüğü sırada şair Süleyman Fehîm Efendi'den almıştır (1843). Babası Lofça ileri gelenlerinden ve meclis âzasından Hacı İsmâil Ağa, annesi yine Lofçalı Topuzoğlu hânedanından Ayşe Sümbül Hanım'dır.

Küçük yaşta Lofça müftüsü Hâfız Ömer Efendi'den Arapça okuyarak öğrenim hayatına başladı. Ardından kadı nâibi Hacı Eşref Efendi ve müftü Hâfız Mehmed Efendi'den çeşitli dersler aldı. Arapça, Farsça, Fransızca ve Bulgarcayı öğrendi. Öğrenimini daha da ileri seviyeye götürmek için 1255 (1839) yılında İstanbul'a geldi. Devrin meşhur âlimleri Hâfız Seyyid Efendi, Doyranlı Mehmed Efendi, Vidinli Mustafa Efendi, Kara Halil Efendi ve Birgivî Hoca Şâkir Efendi'nin derslerine devam etti. Ayrıca Miralay Nûri Bey ve Müneccimbaşı Osman Sâbit Efendi'den hesap, cebir, hendese gibi dersler gördü. Bir yandan tahsilini ilerletirken öte yandan ders vermek üzere bazı hocalardan icâzet aldı. Bu arada ilmî ve edebî cemiyetlere de girdi; devam ettiği İstanbul Çarşamba'daki Murad Molla Tekkesi'nin şeyhi Mehmed Murad Efendi'den Mesnevî okuyarak Farsça bilgisini derinleştirdi ve kendisine mesnevihanlık icâzeti verildi.

Öğrenim hayatından sonra devlet hizmetine girdi ve ilmi ve idari birçok devler kademesinde uzun müddet çok kıymetli hizmetler yaptı. Bu hizmetlerden bazıları şunlardır:

1864'te Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye üyeliğine atandı.

1851'de açılan ve ilk Türk akademisi olan Encümeni Daniş'in dahili üyeliğine seçildi.

1856'da Galata Mollası oldu.

I857'de Mekke payesi aldı ve Meclis-i Ali-i Tanzimat üyeliğine getirildi.

Bir süre Takvim-i Vekayi'i ıslah için kurulan komisyona üyelik yaptı.

1868'de Divan-ı Ahkam-ı Adliye reisliğine getirildi.

1873'te Maarif Nazın oldu.

Cevdet Paşa bu tarihten ölünceye kadar beş defa Adliye, iki defa Maarif, iki defa Evkaf, bir defa Dâhiliye ve bir defa da Ticaret ve Ziraat Nazırı oldu. 25 Mayıs 1895'te İstanbul'da vefat etti.

Eserleri:

Ahmet Cevdet Paşa çeşitli alanlarda pek çok eser yazmıştır. Bunların en önemlileri şunlardır:

Medhal-i Kavaid, Beyan'ül-Ünvan, Mukaddime-i İbn-i Haldun, Malumat-ı Nafia, Kavâid-i Osmaniye, Kavaid-i Türkiyye, Divan-ı Saib Şerhi'nin Tetimmesi, Mi'yar-ı Sedad, Tezâkir-i Cevdet, Takvim'ül-Edvâr, Mecmua-i Ahmed Cevdet, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Belâgat-ı Osmaniyye, Tarih-i Cevdet, Hülasatü'l-Beyan fi Telifi'l-Kur'an, Hilye-i Saade, Mecmua-i Aliye, Eser-i Ahd-i Hamidî, Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa, Mâruzat, Kırım ve Kafkas Tarihçesi.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye

Başkanlığını Ahmet Cevdet Paşa'nın yaptığı bir heyet tarafından hazırlanan ve 1868'de yayınlanarak yürürlüğe giren 1926'da Avrupai kanunların kabulüne kadar 58 yıl yürürlükte kalan ve Hanefî mezhebine göre bölüm bölüm hazırlanarak kabul edilen, İslâm dünyasının ilk medeni kanunudur.

Mecelle, bir mukaddime ve on altı kitap içinde 1851 maddeden meydana gelmektedir. 100 maddeden oluşan mukaddime kısmında fıkhın tanımının yapıldığı birinci madde ile doksan dokuz küllî kaide yer alır.

TAKDİM

Bismillahirrahmanirrahîm

İslam tarihinde yaşanmış hadiseler sadece tarihte yaşanıp defteri dürülmüş, işi bitmiş olaylar zinciri değildir. Aksine özellikle İslam tarihinin ilk yüzyılında yaşanan tarihi olaylar, akidenin şekillenmesinden, mezheplerin ortaya çıkmasına ve bazı fıkhi meselelerin halledilmesine kadar pek çok alana etki etmiştir. Örneğin Cemel Vak'ası ve Sıffin Olayı tarihte ilk defa iki Müslüman ordunun karşılaşması nedeniyle yeni bir durum ve yeni bir fıkhi mesele ortaya çıkmış ve konuya ilişkin hükümler bu savaşlardaki sahabenin tavrına göre netleşmiştir. Tarihi olayların bu geniş etkisinden dolayıdır ki İslam tarihi doğru bir şekilde öğrenme aynı zamanda dini doğru bir şekilde yorumlama, anlama ve doğru tarafta durabilme için de gereklidir.

Özellikle Afganistan, Irak ve Suriye'nin İslam düşmanlarınca işgal edilmesi sonucu ortaya çıkan tekfir gurupları tarihin sadece sosyolojik olarak değil, aynı zamanda mezhepler tarihi bakımından da tekerrür ettiğini göstermiştir. Aynı şekilde hicri ikinci asırda ortaya çıkıp da 1200 yıl kaybolan hadis inkarcılığının bu yüzyılda tekrar ortaya çıkması da yine tarihten ibret alınmamasının bir neticesidir. Nitekim İbni Haldun bu gerçeği şöyle dillendirmektedir: "Geçmiş, bugüne suyun suya benzediğinden daha fazla benzer."

İslam Tarihinin özellikle Emeviler dönemi ile ilgili olarak çok sayıda uydurma rivayet ve Şii sokuşturmaları bazı sünni kaynaklarda da yer almış ve bu rivayetlerin tahkiki yapılmadığı için aynı yanlışlar silsile halinde bütün kitaplarda tekrarlanmıştır. Örneğin Hz. Muaviye ve ondan sonra gelen Emevi halifelerinin Hz. Ali (r.a.)'ye hutbelerde küfrettirdiği rivayetlerin hiç birisi sahih bir rivayetle tespit olunmuş değildir. Demiri'nin, Yâkubi'nin ve Ebü'l- Ferec el-İsfahani'nin yazdıkları ilmî manada hiçbir tarihî gerçeği yansıtmaz. Doğru olan tarihi bilgiler Hz. Muaviye'nin Hz. Ali (r.a.)'ye ve onun tertemiz olan Ehl-i Beyt'ine duyduğu saygıdan ve onları takdir ettiğinden söz etmektedir.[1]

---

1 Muhammed Rıza, Hasan ve Hüseyin, 18; A. M. Sallabi, Emeviler Dönemi 1, 334, İst. 2009, Ravza Yay.

Evet, özellikle son zamanlarda artan sahabe düşmanlığının durduk yerde ortaya çıkmadığı ortadadır. Bu akımı besleyen ana damar Sahabe-i Kiram'la ilgili tarihi hadislerin günümüze aktarılırken hiçbir cerh ve ta'dile tabi tutmadan alınması ve kanaatlerin bu rivayetlere dayalı olarak oluşmasından kaynaklanmaktadır. Bunun için tarih şuuru çok büyük önem arz etmektedir.

Ahmet Cevdet Paşa bu kitabını hayatının son yıllarına doğru yazmıştır. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelip geçen peygamberlerin kıssalarından, İslâm dininin ortaya çıkışı, Hz. Peygamber'in hayatı ve Hulefâ-yi Râşidîn ile Emevî, Abbâsî halifelerinden, diğer Türk-İslâm devletlerinden ve Osmanlı tarihinin 1439 yılına kadar olan ilk devirlerinden bahseder. Daha çok eğitim ve öğretim gayesiyle kaleme alınmıştır.

Merhum Mahir İz, kitabı şöyle takdim etmektedir: "Kısas-ı Enbiya yani Peygamberlerin Kıssalarıyla, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'den sonra gelen halifelerin hayat ve devirlerine ait tarihi, mukaddes kitaplar hususiyle Kur'an-ı Kerim ve tefsirlerden, siyer kitapları ve diğer tarihi eserlerden mukayeseli olarak tertib edilmiştir. Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar olan bilgilerin kaynağı Kur'an-ı Kerim ve tefsirlerdir.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'den sonra tarihe geçen olaylar, dini hükümlere dair yazılan kitapların ve bilhassa Hadis ilminin metodu tatbik edilerek hazırlanmıştır. Bu itibarla ihtilaflar, değişik fikirler ve bazen tek bir kişinin rivayeti bile ihmal edilmemiştir."

Selam ve dua ile...

ÇIĞIR YAYINLARI

1.
BÖLÜM

PEYGAMBERLER TARİHİ

Âdem Aleyhisselam'ın Kıssası

Yüce Allah, âlemi yoktan var etti ve Âdem'i topraktan yarattı. Sonra Âdem'in cesedine ruh verdi ve **"Ona secde ediniz"** diye meleklere buyurdu.

Meleklerin hepsi Hz. Âdem'e secde eyledi. Fakat İblis, büyüklük taslaması ve kıskançlığından dolayı secde etmedi. Bunun için, Hakk'ın huzurundan kovuldu ve lanetlendi ve kendisine **"Şeytan-ı Racîm (Taşlanan Şeytan)"** denildi. O da Âdem'e düşman oldu. Ondan sonra, Yüce Allah, Havva'yı yarattı ve Hz. Âdem'e eş etti.

İkisini de, yüce Allah, Cennet'e koyarak **"Yiyiniz, içiniz fakat şu ağaca yaklaşmayınız"** dedi.

Şeytan ise bir yolunu bularak Cennet'e girdi ve Âdem ve Havva'nın yanına vardı ve onlara kuruntu verdi: **"Rabbiniz, sizi o ağaçtan niçin yasakladı biliyor musunuz? Eğer siz ondan yerseniz, artık sizin için ölüm olmaz! Sonsuz olarak Cennet'te kalırsınız!.."** diyerek, önce Havva'yı ve onun aracılığıyla Âdem'i aldatıp ikisine de, o ağacın yemişinden yedirdi.

Bunun üzerine yüce Allah, ikisini de Cennet'ten çıkardı ve yeryüzüne indirdi. Âdem, Hind tarafına, Havva ise Cidde'ye düştü.

Âdem çok ağladı. Yüce Allah'a yalvardı. Sonunda ulu Allah tövbesini kabul buyurdu: **"Mekke tarafına git"** diye vahiy gönderdi. Âdem (a.s.) da oraya gidip, Havva anamız ile buluştu. Ondan sonra diğer insanlar onlardan üredi. Pek çok kavimler ve sınıf sınıf insanlar türedi.

Şeytan'ın da soyu çoğaldı. Âdem'in çocuk ve torunlarını azdırmakla uğraştı.

Hz. Âdem'in ölümünden sonra peygamberlik, oğlu Şit (a.s.)'a geldi. Yüce Allah'tan ona elli sayfa indi. Kâbe'yi ilk önce taştan yapan odur.

İdris Aleyhisselam'ın Kıssası

Hz. Şit'ten sonra peygamberlik İdris (a.s.)'a geldi. Ona da otuz sayfa gönderildi.

Önce kalem ile yazı yazan ve elbise diken odur. Ondan evvel Âdemoğulları hayvan derisi giyerdi.

İdris (a.s.)'a göklerin sırları açılmıştı. Sonunda yüce Allah, onu diriyken göğe kaldırdı.

Nuh Aleyhisselam'ın Kıssası

Hz. İdris göğe çekildikten sonra, Âdemoğulları doğru yoldan ayrıldılar, putlara tapar oldular. Yüce Allah onlara Nuh (a.s.)'ı gönderdi.

Hz. Nuh, nice yıllar kavmini Allah'ın birliğine çağırdı. Yalnız oğulları Sâm, Hâm ve Yafes ile hanımları ve diğer pek az kimseler inanıp, başkaları kulak asmadı. (Yâm) adındaki oğlu bile inanmadı.

Nuh (a.s.), kavmine öğüt verdikçe, onlar, ona eza ve cefa ederler, alay ve hakarette bulunurlardı.

En sonunda ümitsizliğe düştü ve onlara kötü duada bulundu. Duası kabul oldu. **"Gemi** yap" diye Allah katından vahiy geldi.

Hz. Nuh kırda ve sudan uzak bir yerde gemi yapmaya başladı. Kavmi oradan geçerken onunla eğlenirlerdi: **"Peygamber idin, dülger oldun"** derlerdi. O da **"Gün gelir, biz de sizinle eğleniriz"** derdi.

Gemi bitti, tufan işaretleri göründü. Hz. Nuh, kendisine inananlarla gemiye bindi. Her çeşit hayvandan birer çift aldı.

Her taraftan su yürüdü. Hz. Nuh, oğlu Yâm'ı da gemiye çağırdı. **"Ben dağa çıkar kurtulurum"** diyerek gemiye girmedi. **"Bugün Allah'ın acımasından başka sığınacak yer yoktur"** diye Hz. Nuh öğüt verirken araya bir dalga girdi, Yâm boğuldu.

Babalık bu ya, Hz. Nuh üzüldü. Ne ki, yüce Allah, bütün Allah'a ortak koşanların boğulmasını dilemişti. Yâm da Allah'a ortak koştuğundan onlara katıldı. Tufan her yanı kapladı. Sular dağları aştı. Yeryüzündeki insanlar, hayvanlar hep boğuldu.

İşte böyle bir ortamda Nuh'un gemisi, dağlar gibi büyük dalgalar arasında yüzdü durdu. Aynen bu şekilde tufanın hükmü altı ay kadar sürdü. Sonra Allah'ın emriyle yağmurların arkası kesildi, sular çekildi. Gemi Cûdi dağının üzerine oturdu; gemidekiler kurtuldu. Âlem, bir başka âlem oldu. Ondan sonra insanlar; Hz. Nuh'un üç oğlundan üredi. Onun için Nuh (a.s.)'a **"İkinci Âdem"** denildi.

Arap, İranlı ve Rum'un babası Sâm; Sudan halkının babası Hâm; Türk kabilelerinin babası Yâfes'in âdemoğulları böyle büyük bir belâ görmüşken, sonra yine azıttılar, yollarını sapıttılar. Allah'ın birliğini unuttular, putlara taptılar.

Hûd Aleyhisselam'ın Kıssası

Tufan'dan sonra Yemen ülkesinde "Hadramevt" yakınında "Ahkaf" denilen yerde "Ad" kavmi ortaya çıktı.

O yöreyi bayındır yapıp şenelttiler, güzel güzel yapılar diktiler. Fakat doğru yoldan saptılar, putlara taptılar.

Yüce Allah onlara **Hûd** (a.s.)'ı gönderdi. İçlerinden pek azı inandı. Geri kalanı Allah'a ortak koştular, sapıklıkta kaldılar.

Ulu Allah onları sert bir yel ile yok etti. Hz. Hud'la ona inananlar, bir yere çekilip kurtuldular.

Salih Aleyhisselam'ın Kıssası

Ad kavminden sonra Şam ile Hicaz arasında "Hicr" denilen yerde "Semud" kavmi türedi.

Onlar da dağları deldiler, taşları oydular, çok sağlam evler yaptılar. Ne yazık ki doğru yoldan saptılar.

Yüce Allah onlara Salih (a.s.)'ı gönderdi. O da kavmine büyük mucizeler gösterdi. İçlerinden pak azı inandı. Çoğu inanmayarak Allah'ı tanımadılar, sapıklıkta kaldılar.

En sonunda gökten ürkütücü bir ses geldi, hepsi öldü. Hz. Salih'le ona inananlar Mekke'ye varıp, orada Allah'a kulluk eder oldular.

İbrahim Aleyhisselam'ın Kıssası

Nuh (a.s.)'ın evlâdı, önce Irak'ta yerleşmişler, Fırat nehrine yakın bir yerde Bâbil şehrini kurmuşlardı. Sonra içlerinden bir kısmı ayrılıp Dicle kenarında, şimdi Musul dediğimiz şehrin karşı yakasında Ninova şehrini yapmışlardı.

Babil'in eskiden beri halkı olan Nabt kavmi Süryani diliyle konuşurdu. Çok zaman Babil'i başşehir yapıp, oradan her tarafa hükmederdi. Sonra Ninova'da ortaya çıkan Asur devleti üstün geldi ve Ninova'yı başşehir yaptılar. Babil de oraya bağlandı. Sonradan Babil'de Keldanlılar kuvvetlenmiş, Nabt kavminin ilim ve kültürüne mirasçı olmuştur.

Babil halkı arasında "Sabie" dini ortaya çıkmıştı ki, yıldızlara taparlardı. Yüce Allah onlara İbrahim (a.s.)'ı gönderdi. Ona yirmi sayfa indirdi. Hz. İbrahim, kav-

mini Allah'ın birliğine çağırdı. İnanmadıklarından başka, Babil hükümdarı Nemrud onu ateşe attı. Allah sakladı, ateş yakmadı. İbrahim (a.s.) kurtuldu. Bazıları bu mucizeyi görüp ona inandı.

Hz. İbrahim inananlarla beraber Şam'a göç etti. Mısır'a gitti. Sonra Ken'ân iline geldi, orada yerleşti.

Lût Aleyhisselam'ın Kıssası

Hz. İbrahim'in kardeşi Haran oğlu Lût (a.s.) ki, onunla beraber Babil'den Şâm yakasına geçmişti. (Sedûm) bölgesine peygamber olarak gönderildi.

Bura halkı ise, Allah'ı tanımayan, büyük günahlar işleyen kimselerdi. Yolsuz giderlerdi. Hiçbir topluluğun yapmadığı fuhuşları yaparlardı.

Hz. Lût, onları doğru yola çağırdı; dinlemediler. Çok öğüt verdi; kabul etmediler. Yüce Allah da başlarına taş yağdırdı. Depremle köylerinin altını üstüne getirdi. Hepsi öldüler. Yalnız Lût (a.s.), ev halkıyla geceleyin içlerinden çıkıp kurtuldu.

İsmail ve İshak Aleyhisselam'ın Kıssaları

Hz. İbrahim'in hanımı Sâre'nin çocuğu olmazdı. Bu yüzden Hâcer adındaki cariyeyi kocasına bağışladı. Ondan İsmail (a.s.) doğdu. Bundan dolayı Sâre, çok üzüldü. Yüce Allah da ona acıdı. İhtiyarlık zamanında İshak (a.s.)'ı doğurdu. Sonra Hâcer ile oğlu İsmail'i kıskandı ve **"Bu yerden ırak olsunlar"** diye ayak diretti.

İbrahim (a.s.) çaresiz kaldı. Hemen Hâcer'le İsmail'i alarak Mekke'ye götürüp bıraktı. "Cürhüm" kabileleri o zaman Mekke yakınındaydılar. Hz. İsmail, onlarla oturup kalktı. Onlardan kız aldı. On iki çocuğu oldu. Bundandır ki, Cürhüm kabilelerinden bazıları gelip Mekke'de yerleşmişlerdir. Sonra Allah'ın emriyle Hz. İbrahim, Mekke'ye gitti. Hz. İsmail ile birlikte Kâbe'yi yeniden yaptı.

İsmail (a.s.) Yemen kabilelerine ve Amâlika'ya peygamber oldu. Ki o zaman Amâlika kabileleri Arap yarımadasının Şam taraflarında yaşıyorlardı. Sonra Hz. İsmail'in oğulları, torunları çoğaldı. Etrafa yayıldı. Nereye vardılarsa üstün geldiler. Amâlika'yı o memleketten sürüp çıkardılar.

Hz. İbrahim ölünce yerine İshak (a.s.) geçti. O'nun iki oğlu oldu. Biri **"Ays"** öteki **"Yâkub**'du. Ays, amcası İsmail (a.s.)'ın kızını aldı. Ondan çok çocuğu oldu. Onlar da çoğaldılar. Şâm tarafına sahip oldular. Hz. Yâkub ise babası İshak (a.s.) ölünce, yerine geçti. Peygamber oldu. Babasının yurdu Ken'ân ilinde kaldı. Burada çocuk ve torunları çoğaldı. Yâkub (a.s.)'un takılmış adı **"İsrail"**di. Bu yüzden oğullarına ve torunlarına **"İsrâiloğulları"** denildi.

Yâkub Aleyhisselam ve Yûsuf Aleyhisselam'ın Kıssaları

Hz. Yâkub'un oniki oğlu vardı. İçlerinden Yûsuf'u hepsinden çok severdi. Yûsuf, bir rüya görüp babasına anlattı: "Gördüm ki: Onbir yıldız, güneş ve ay bana secde ettiler" dedi.

Yâkub (a.s.) anladı ki: Onbir yıldız, Yûsuf'un onbir kardeşine işarettir ve yüce Allah, onu kardeşlerine üstün kılacaktır. **"Oğulcağızım! Bu rüyanı kardeşlerine söyleme. Çünkü şeytan insana düşmandır. Belki kardeşlerine kuruntu verir ve kalplerine kıskançlık düşürür. Sonra sana bir hile yaparlar. Ulu Allah, sana peygamberlik ve büyük devlet verecek"** dedi ve Yûsuf'a daha çok sevgi besledi.

Yûsuf'un büyük kardeşleri onu kıskandılar. Hileyle kıra götürüp bir kuyuya attılar. Geri dönerek **"Yûsuf'u kurt yedi"** diye babalarına yalan söylediler.

Sonra içlerinden birisi Yûsuf'a yemek götürmüştü. Bir de ne görsün. Kuyu başına bir kervan gelmiş, Yûsuf, kuyudan çıkarılmış. Hemen dönüp kardeşlerine haber verdi. Doğru oraya gittiler. **"Bu bizim kölemizdi kaçtı"** diyerek pazarlık ettiler. Pek ucuza Yûsuf'u sattılar.

Yûsuf o zaman onsekiz yaşındaydı. Kardeşlerinden korkup sustu. Allah'a sığınarak kervana katılıp gitti. Meğer kervan Mısır'a gidiyormuş. Yûsuf da beraberce Mısır'a ulaştı. **"Aziz"** yani Mısır hükümdarının Mâliye Vekili onu satın aldı.

Yûsuf'un güzellikte eşi, benzeri yoktu. Akıl, zekâ ve başarmada yaşıtlarından üstündü. Yüzünde nur parıldardı. Büyük bir adam olacağı yüzünden, gözünden belliydi.

Aziz'in çocuğu olmazdı. Yûsuf'un tavır ve hareketini beğendi, onu sevdi. O kadar ki **"O'na ikram et ve değer ver"** diye hanımı **"Zeliha"yı** uyardı.

Sonra Yûsuf, bir iftiraya uğradı. Hiç suçu yokken zindana konuldu.

Rastgele Yûsuf'la beraber iki köle daha zindana girdi. Birisi Mısır hükümdarının şerbetçisi, öbürü ekmekçisiydi. Birer rüya görmüşler; yorumunu Yûsuf'tan sormuşlardı. Yûsuf biraz din sohbeti edip, öğüt verdikten sonra, onları Allah'ın birliğine çağırdı. Daha sonra: **"Ey zindan arkadaşları! Biriniz çıkıp efendisine içki sunucu olacak, diğeriniz asılacak!.. İşte rüyalarınızın yorumu budur"** demiş; şerbetçiye: **"Efendinin yanında beni hatırla"** diyerek, hapisten kurtulması için, yardımcı olmasını istemişti.

Rüyalar aynen Yûsuf'un yorumladığı" şekilde çıktı. Şerbetçi zindandan çıkıp eskisi gibi, Mısır hükümdarına, içilecek şeylerin sunuculuğunu yaptı. Ekmekçi de zindandan çıkarılıp asıldı.

Ama Yûsuf'un ricası şerbetçinin hatırından çıktı. Uzun yıllar gelip geçti. Yûsuf'un durumunu Mısır hükümdarına söyleyemedi.

Gerektiğinde kuldan yardım istemek kötü bir şey değildir. Fakat peygamberlerin şânına yakışmaz bir harekettir.

Yûsuf gibi şanlı bir peygamberin her işini Allah'a bırakması, her muradını Allah'tan istemesi gerekirken; şerbetçiden yardımcı olmasını dilemesi ve hükümdardan yardım umması, yedi sene zindanda kalmasına sebep olmuştur.

Sonunda Mısır hükümdarı bir rüya görmüş; tâbircilerinden mânâsını sormuş **"Bu, bir karışık düş'tür, yani yalancı rüyadır. Böyle karışık rüyaların tâbiri yoktur"** demişler.

İşte o zaman şerbetçinin hatırına Yûsuf gelmiş **"Durunuz, ben size bu rüyayı tâbir ettireyim"** deyip zindana gitmiş. Yûsuf'u görüp hükümdarın rüyasını anlatmış, yorumunu rica etmiş.

Yûsuf da tâbir ederek demiş ki: **"Yedi sene bolluk olacak. Biçtiğiniz ekinlerden yiyeceğiniz kadarını alıp, kalanını başaklarında bırakınız. Sonra yedi sene kıtlık olacak. Evvelki yedi sene içinde biriktirmiş olacağınız zahireleri yersiniz. Ondan sonra yine bolluk olur."**

Şerbetçi dönüp bu yorumu hükümdara anlattı. Hükümdar da "O şahsı bana getirin. Onu hizmetimde alıkoyacağım" dedi. Bunun üzerine Yûsuf (a.s.) zindandan çıktı ve hükümdarla görüşüp konuştu. Hükümdar, akıl ve zekâsına bakıp çok beğendi. İşte bu sırada Aziz öldüğünden, yerine Yûsuf'u mâliye bakanı yaptı. Onu kendisine vezir seçti. Zeliha'yı da Yûsuf'a nikâhladı.

Zeliha bir hükümdar kızı ve güzeller güzeliydi. Hz. Yûsuf'un ondan Efrâyim ve Menşâ adlarında iki oğluyla Rahmet adında bir kızı oldu.

Hz. Yûsuf Mısır'da ekip biçmeyi çoğalttı. Yedi yıl boyunca pek çok zahireyi ambarlarda biriktirdi. Sonra kıtlık, pahalılık seneleri geldi çattı. Tam yedi yıl sürdü. Mısır'dan başka Şam tarafında bile kıtlık, pahalılık vardı. Mısır'ın devlet ambarlarından başka bir yerde tahıl bulunmaz oldu. Herkes varını yoğunu verip tahıl alırdı. Mısır hazineleri para ile doldu. Herkese istediği kadar zahire verilse, birtakım açgözlüler lüzumundan fazla tahıl alıp, çok daha pahalı satmak için saklayıp da biraz daha fiyatın yükselmesine sebep olurlar diye Hz. Yûsuf, tahılı mevcut nüfusa göre verirdi.

İşte o sırada, Yûsuf'un kardeşleri de Ken'ân ilinden kalkıp tahıl almak için Mısır'a gitmek zorunda kalmışlardı. Yâkub (a.s.) ise Yûsuf'tan ayrılalı ağlar, hasret ateşiyle ciğerini dağlardı. Küçük oğlu Bünyamin diğer kardeşlerinden daha çok Yûsuf'a benzerdi. Hz. Yâkub onu Yûsuf'un yerine koyup biraz olsun onunla avunurdu.

Bu sebepten Yâkub (a.s.) Bünyâmin'i yanında alıkoyup, diğer on oğlunu tahıl getirmeleri için Mısır'a gönderdi. On kardeş Mısır'a vardılar. Yûsuf'un huzuruna girdiler. Yûsuf onları tanıdı. Onlar Yûsuf'u tanıyamadılar. Çünkü bunca yıl ondan bir haber alınmadığından **"Kim bilir nerede öldü, gitti"** derler, sağ kalacağını hatıra getirmezlerdi. Kaldı ki: Yûsuf'un divânı büyük ve gösterişli olduğundan, onun yüzüne çok dikkatli bakamazlardı. Hz. Yûsuf onlara **"Siz kimsiniz, işiniz nedir? Casus olmayasınız!?"** dedi.

"Hâşâ biz casus değiliz. Biz, bir babanın evlâdıyız ve babamız muhterem bir ihtiyardır. Şanlı bir nebidir. Adı Yâkub'dur" dediler.

"Kaç kardeşsiniz" diye sordu.

"Oniki kardeş idik. Birimiz kırda öldü. Onbir kaldık" diye cevap verdiler.

"Şimdi burada kaçınız vardır?" dedi.

"Burada on kişiyiz" dediler.

"Biriniz nerede?" dedi.

"Babamızın yanındadır. Ölen kardeşimizin yerine onunla avunur." dediler.

"Bu sözlerinizin doğruluğuna şahidiniz var mı?" dedi.

"Biz bu yerin yabancısıyız! Bizi burada kim tanır?.." dediler.

Bunun üzerine Yûsuf (a.s.) her birinin hissesine göre tahıl verdikten sonra, Bünyamin için de başka bir hisse verdi. Hepsine ziyafet çekip güzelce ağırladı.

Fakat **"Görüyorsunuz ki: Tahıl meselesinde ne kadar dikkat ve adalet ediyorum ve misafirleri nasıl ağırlıyorum. Bir dahaki gelişinizde öteki kardeşinizi de getiriniz ki, doğru söylediğinizi bileyim. Eğer onu getirmezseniz, size tahıl yoktur. Benim yanıma gelmeyiniz"** dedi.

"Onların haberi olmaksızın tahıl bedellerini yüklerinin içlerine yerleştiriniz" diye memurlarını tembihledi.

Döndüler, babalarının yanına geldiler. **"Baba! Eğer Bünyamin bizimle beraber gitmez ise bize tahıl verilmeyecek. Onu da bizimle beraber gönder. Biz onu her bakımdan koruruz"** dediler. Yâkub (a.s.) **"Önce Yûsuf hakkında nasıl emin oldum ise, Bünyâmin hakkında da öylece emin olurum. Fakat yüce Allah, koruyucuların en hayırlısı ve acıyanların en merhametlisidir"** dedi.

Bir de yüklerini açıp tahıl bedellerini bulunca **"Daha ne isteriz, işte paralarımız da geri verilmiş. Hemen yine Mısır'a gidelim ve daha çok tahıl getirelim. Bu getirdiğimiz tahıl bize yetişmez"** dediler. Bünyamin'i gözetmek üzere babalarına kesin söz verdiler. Allah'a yemin ettiler. Bünyamin'i de alıp Mısır'a gittiler. Mısır'a vardıklarında Yûsuf (a.s.) onlara ziyafet ve ziyade ikram edip ağırladı. Bir

aralık Bünyamin'i yalnız bulup **"Ben senin kardeşinim! Lâtife yollu bir vesile ile seni yoldan döndürüp alıkoyacağım. Sakın kaygılanma!.."** diye gizlice söyledi.

Bütün kardeşlerinin yüklerini hazırlattı ve Bünyamin'in yüküne bir altın tas koydurdu. Dönüp gitmelerine izin verdi. Tam yola düzülüp giderlerken, arkalarından özel bir memur yetişti. **"Ey kafile, hırsız missiniz!.."** diye çağırdı. Yâkub oğulları dönüp **"Kaybınız nedir?"** dediler. **"Hükümdarın tası yok. Onu her kim getirirse, bir deve yükü tahıl müjdesi var. Ben de bunu yerine getirmekle görevliyim"** dedi. Dediler ki: **"Biz buraya bozgunculuk için gelmedik, hırsız da değiliz."** Dedi ki: **"Sözünüz yalan ise çalanın cezası nedir?" "Her kimin yükünde bulunursa cezası odur; yâni onu almak ve esir etmektir. Biz hırsızları böyle cezalandırırız"** dediler.

Bunun üzerine kafileyi çevirdi. Yükleri aramaya başladı. Önce büyük kardeşlerin yüklerini aradı. Sonunda tası Bünyamin'in yükünden çıkardı. Mısır hükümdarının kanununda, hırsızları tutup esir etmek yoktu. Hz. Yûsuf Bünyamin'i alıkoymak istedi. Babasının şeriatini kardeşlerine söylettirdi. Bu suretle Bünyamin'i ellerinden aldı.

Büyük kardeşleri dedi ki: **"Ey aziz! Bünyamin'in bir ihtiyar babası vardır. Onu pek sever, ayrılığına dayanamaz. Onun yerine bizim birimizi alıkoy. Büyük bir iyilik yapmış olursun."**

Hz. Yûsuf dedi ki: **"Biz, sizin fetvanız üzerine onu alıkoyduk. -Allah saklasın- başkasını alırsak zalim oluruz."** Ondan ümitlerini kesince geri çekildiler... Bir yere geldiler. Hepsinin büyüğü diğerlerine dönerek: **"Bilmez misiniz ki, babanız sizden söz aldı. Evvelce Yûsuf hakkında ne yaptığınızı da bilirsiniz. Ben, buradan ayrılıp gitmem. Meğer ki, babam tarafından bana izin verile, ya da Allah tarafından bu işe bir suret verile. Gidiniz, babanıza, senin oğlun hırsızlık etti. Biz ancak gördüğümüze şahidiz. Tas onun yükünden çıkarıldı, gördük. Biz ne yapalım? İnanmazsan araştır. Mısır'dan sor. Bizimle beraber bulunan kafileden sor. Deyiniz"** deyip Mısır'da kaldı.

Diğer dokuz kardeş döndüler. Utanarak, sıkılarak babalarının yanına geldiler, her şeyi gördükleri gibi söylediler.

Yâkub (a.s.) son derece üzüldü, **"Bu da bir dolaptır. Yoksa bizim dinimizde hırsızın esir edildiğini, Mısır hükümdarı ne bilir? Sabır güzel şeydir. Ola ki, yüce Allah bana üç kardeşi birden getire"** dedi. Beri tarafa döndü: **"Vâh Yûsuf!"** dedi. Ve üzüntü ile ağlamaktan gözlerine ak geldi.

Oğulları: **"Vallahi sen, Yûsuf diye diye hasta ya da helak olacaksın"** dediler.

"Ben kalbimde tutamadığım gam ve kederimi, ancak yüce Allah'a suna-

rım. Ondan başkasına, halimi bildirmem. Beni kendi halime bırakınız, bilmediğiniz şey var ki, ben bilirim" dedi.

Yûsuf kaybolalı 21 sene olmuştu. O zamandan beri bir haber alınamamış olmasıyla, kardeşleri onun sağlığından ümitlerini kesmişlerdi.

Yâkub (a.s.) ise Yûsuf'un hâlâ yaşadığını biliyordu. Ya, Allah tarafından ona vahiy gelerek Yûsuf'un sağ olduğu bildirilmişti, yahut da Yûsuf'un küçüklüğünde görüp de kendisine anlatmış olduğu rüyaya bakarak, onun önünde kardeşleri secdeye varmadıkça ölmeyeceğini biliyordu.

Bundan dolayı; **"Oğullarım, gidiniz, Yûsuf ile Bünyamin'i arayıp sorunuz. Allah'ın lütfundan ümit kesmeyiniz"** dedi.

Dokuz kardeş yine Mısır'a vardılar. Yûsuf (a.s.)'ın yanına girdiler. Bünyamin de orada hazır idi. **"Ey aziz, açlıktan hâlimiz yamandır. Yiyici çok, yenecek yok. Elimizdeki para da azdır. Sen lütuf ve ihsan et, ihtiyacımıza göre tahıl ver. Bize sadaka olarak, kardeşimizi bağışla. Babamız çok ihtiyardır. Yûsuf'tan ayrılalı pek üzgündür. Şimdi Bünyamin'in ayrılığı ona belâ üstüne belâdır. Ağlamaktan gözleri görmez oldu"** deyip yalvardılar.

Yûsuf (a.s.) artık latifeyi bir yana bıraktı ve gülümseyerek: **"Siz cahillikle Yûsuf'a ne yaptığınızı biliyor musunuz?"** dedi.

Kardeşleri o zaman her şeyi anladılar: **"Aaa sen Yûsuf musun?"** deyip hayrette kaldılar.

"Evet, ben Yûsufum. Bu da kardeşimdir. Ulu Allah bize lütuf ve ihsan etti. Allah sabreden kullarını mahrum bırakmaz" dedi.

Onlar da: **"Yüce Allah, seni bizlere üstün eylemiş. Biz hatâ etmişiz"** diye özür dilediler, tövbe ve istiğfar ettiler.

Bunun üzerine Hz. Yûsuf onları teselli etti: **"Bugün size sitem etmek ve başa kakmak yoktur. Yüce Allah, acıyanların en merhametlisidir. Sizi bağışlar. Şu gömleği götürünüz, babamın yüzüne sürünüz, gözlerinin perdesi gidip evvelki gibi görür. Hem de bütün çoluk çocuğunuzu alıp buraya getiriniz"** dedi. Ve onları babalarına gönderdi. Ne zaman ki, kafile Mısır'dan ayrıldı, sanki rüzgâr, o gömleğin kokusunu aldı, hemen Ken'ân iline götürdü ki, o anda Yâkub (a.s.): **"Yûsuf'un kokusu geliyor. Âh bana bunadı demeseydiniz"** diye buyurdu. Yanında bulunanlar: **"Sen hâlâ eski yanlışlık ve eski şaşkınlık üzerindesin. Yûsuf'u aşırı derecede sevdiğinden onu dilinden düşürmezsin, onunla buluşacağım diye arzu edersin."** dediler. Sonra oğulları geldi. Yûsuf'un gömleğini yüzüne sürer sürmez gözleri açıldı. **"Ben, size Yûsuf'un kokusu geliyor demedim miydi?"** dedi.

Sonra Yâkub (a.s.), bütün oğulları, çoluk çocuklarıyla birlikte Mısır'a gitti.

Yûsuf (a.s.) Mısır hükümdarı ve halkıyla birlikte onları Mısır'ın dışında karşıladı. Onları alıp sarayına götürdü. Babasını, anasını tahta çıkardı. Hepsi onun için şükür secdesi ettiler. Hz. Yûsuf, o vakit babasına: **"İşte, benim evvelce gördüğüm rüyanın tâbiri budur ki, ayniyle çıktı. Rabbim bana lütuf ve ihsan etti ki, beni zindandan çıkardı ve sizi çölden getirdi, hepimizi birleştirdi. Rabbimin hikmeti çok, lütuf ve keremine nihayet yok"** dedi. Dönüp Allah'a hamd ve şükür etti.

Bu şekilde Yâkub (a.s.) Yûsuf'una kavuştu, muradına erdi. Ondan sonra bütün oğullarıyla beraber Mısır'da onyedi sene daha ömür sürdü.

Hz. Yâkub'un ölümünde Yûsuf (a.s.) ellialtı yaşında idi. Sonra (yüzon) yaşına kadar yaşadı.

İşte bu şekilde, İsrâiloğulları seçkin, muhterem bir sınıf olarak, Mısır'da yerleştiler; çoğaldılar. Önce Hz. Yûsuf'u vezir yapan hükümdar öldü. Sonra Yûsuf (a.s.) da öteki dünyaya gitti. Ondan sonra gelen Mısır hükümdarları, İsrâiloğullarına kıymet vermediler.

Eyyûb Aleyhisselam'ın Kıssası

İshak (a.s.)'ın oğlu olan Ays'ın evlâdından Eyyûb (a.s.) ortaya çıktı. Pek çok malı, Şam tarafında nice mülkü vardı.

Yüce Allah, onu sınadı. Bütün malı-mülkü elinden gitti. O şükretti. Hasta oldu, sabretti. Bedeninde yaralar açıldı, sabretti. Yaraları kurtlandı, yanına kimse varmaz oldu, yalnız hanımı Rahmet ona hizmet ederdi. O, yine sabreder, ibâdetine devam ederdi.

Sonra şifâ buldu. Eski sağlığına kavuştu. Bütün malı mülkü yerine geldi. Dünya ve âhiret saadetine erişti.

Bişr adında bir oğlu olup kendisinden sonra yerine geçti, peygamber oldu.

Şuayb Aleyhisselam'ın Kıssası

Şuayb (a.s.) Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı gün iman edip de onunla beraber Şam taraflarına göç etmiş olan bir kabiledendir ve büyük annesi Lût (a.s.)'ın kızıdır.

Medyen ve Eyke halkına peygamber oldu. Dili tatlı, sözü dokunaklıydı. Fakat kavmine söz geçiremedi. Uzun süre güzel güzel öğütler verdi. Pek çok dokunaklı sözler söyledi, tesir ettiremedi.

En sonunda yüce, Allah, Eyke halkı üzerine şiddetli bir sıcak verdi. Bu sıcak yedi gün sürdü. Bütün ırmaklar kaynadı. Sonra üzerlerine bir bulut geldi. Sıcaktan

kaçıp hepsi onun altına toplandı. Buluttan ateş yağdı, hepsi yandı. Medyenliler ise şiddetli bir sesle öldüler.

Hz. Şuayb, kendisine iman edenleri alıp Mekke'ye gitti. Ondan sonra ölümüne kadar Mekke'de ibâdet ile meşgul oldu.

Medyen'de iken bir kızını Hz. Musa'ya vermişti.

Musa Aleyhisselam ve Hârûn Aleyhisselam'ın Kıssaları

Hz. Yûsuf'tan sonra Mısır'da İsrâiloğulları, pek çok üreyip çoğaldılar, Yâkub ve Yûsuf (a.s.)'un dinlerinde kaldılar.

Mısır'ın eski yerlisi olan Kıbt kavmi ise yıldızlara ve putlara taparlar, İsrâiloğullarına hakaret gözüyle bakarlardı.

Firavunlar, yani Mısır hükümdarları da İsrâiloğullarını kendilerine bağlı kılıp, onları esir gibi ağır ve zor işlerde kullanırlar, onların günden güne çoğalmalarından kaygılanırlardı.

İsrâiloğulları, Kıpt kavminin tutum ve davranışlarından ve hükümdarlarının ağır tekliflerinden bezmiş, usanmış idiler. Dedelerinin eski yurtları olan Ken'ân ülkesine gitmek isterlerdi, fakat bir türlü yakalarını Firavun'un pençesinden kurtarıp da Mısır'dan çıkamazlardı.

Çünkü İsrâiloğulları, oniki kabileydi. Her kabile, Hz. Yâkub oğullarından birine bağlıydı. Her kabilenin bir şeyhi vardı. Bunlara: **"Esbât-ı Beni İsrail"** denilir ki, Yâkub torunları demektir.

Bunların hepsi bir yere gelse epeyce kuvvet toplanmış olabilirdi. Fakat hepsine bir baş gerek idi ki hepsi birleşerek tek bir varlık olup da, kendilerini esirlikten kurtarabilsinler.

O ânda bir kâhin, Firavun'a haber vermiş: **"İsrâiloğullarından bir çocuk doğacak, senin devletinin yok olmasına sebep olacak"** demiş. Firavun, bundan ürküp İsrâiloğullarından doğan erkek çocukları öldürtmeye başladı. Her semte cellâtlar yolladı. Cellâtlar, İsrâiloğullarının evlerini dolaşıp yeni doğan erkek çocukları öldürmekte oldukları sırada, Lâvi'nin sülâlesinden, yâni Hz. Yâkub'un üçüncü oğlu olan Lâvi'nin torunlarından İmrân'dan Hz. Musa dünyaya geldi. Annesi onu bir sandık içine koyup Nil nehrine bıraktı. Nil ile akıp giderken Firavun'un hanımı Âsiye onu tuttu. Açıp Musa'yı görünce ona cân ve gönülden sevgi besledi. **"Aman bunu öldürmeyiniz. Belki büyür de işimize yarar, yahut onu oğul ediniriz"** dedi. Onu emzirmek için pek çok süt-analar getirtti. Musa, hiçbirisinin memesini almadı. Annesi ise onu Nil'e bıraktıktan sonra arkasına gözcü koymuştu. Firavun'un sarayına alındığını, sütana arandığını öğrendi. Süt analığa kendisinin alın-

masını diledi. Âsiye, onu getirtti. Musa, hemen onun memesini aldı. Firavun'un takımından kimse farkına varmaksızın anası, kendi oğlunu Firavun'un sarayında emzirip büyüttü.

Hz. Musa, büyüdükten sonra bir gün Mısır'da gezerken gördü ki: İsrâiloğullarından biriyle bir Kıptî kavga ediyor. Kıptînin göğsüne bir yumruk vurdu, kazara Kıptînin canı çıkıverdi. Hz. Musa, elinden böyle bir kaza çıktığına üzüldü. Firavun'dan korkup hemen Mısır'dan kaçarak Medyen'e gitti. Şuayb (a.s.)'ın bir kızını aldı. Bu yüzden on sene Medyen'de kaldı. Sonra çoluk çocuğunu alıp Mısır'a giderken Tûr dağına uğradı. Orada Allah (c.c.) ile söyleşti. Oradan Mısır'a varıp büyük kardeşi Harun ile görüştü. Musa ve Harun (a.s.), Firavun'u davete memur olduklarından Firavun'un yanına gittiler. Onu hakk dine davet ettiler: **"İsrâiloğullarını bırak. Onları alalım, ecdadımızın eski vatanları Kenan diyarına gidelim"** dediler.

Firavun, şaşarak Hz. Musa'ya: **"Sen çocuk iken bizim sarayımızda büyüdün, sonra bir suç isledin, buradan kaçtın. Şimdi dönüp gelmişsin, ne demek istiyorsun?"** dedi.

Musa (a.s.) da: **"Evet, elimden bir kaza çıktı. Bir Kıptîye vurdum, istemeyerek öldürdüm, korkumdan kaçtım. Şimdi âlemlerin Rabbi, bana peygamberlik verdi. Seni davet için gönderdi"** diye cevap verdi.

Firavun dedi ki: **"Âlemlerin Rabbi nedir?"**

Musa (a.s.): **"Yerlerin, göklerin ve diğer yaratıkların Rabbidir"** dedi.

Firavun, öfkelenerek: **"Mısır'da benden başka rab yoktur. Eğer sen benden başka rab ve tanrılar tanır isen seni zindana korum"** diye Hz. Musa'yı korkuttu..

Musa (a.s.), asasını yani bastonunu yere bıraktı. Hemen büyük bir ejder oldu, harekete başladı.

Firavun ondan ürktü. Evvelce kâhinin haber verdiği çocuk bu olmasın diye düşünmeye başladı, endişeye düştü. Etrafındaki yakınlarına, **"Ne dersiniz, Musa sanatında usta büyük bir sihirbazdır. Sihirbazlıkla sizin inancınızı bozup da Mısır hükümetini ele geçirmek ister"** dedi.

Onlar da, **"Biraz zaman ver. Etrafa memurlar gönder. Ne kadar usta sihirbazlar varsa getirsinler. Musa ile Harun'a üstün gelsinler"** diye görüşlerini bildirdiler.

O zaman sihirbazlık, dünyada pek geçerli bir sanat olmuş; her tarafta itibar bulmuş idi.

Firavun her tarafa memurlar gönderdi. Ne kadar sanatında usta sihirbazlar varsa Mısır'a getirildi. Kıptîlerin sene başındaki bayram günü belli bir yerde toplanmak üzere herkese ilân edildi.

O gün bütün Mısır halkı, orada toplandı. Sihirbazlar da oraya getirildi. Sihirbazlar meydana çıkıp: **"Firavun'un tanrılığının yüceliğine yemin ederiz ki, bizler üstün geleceğiz"** diyerek sihir âletleri olan iplerini ve değneklerini ortaya attılar Gözbağcılık ile birtakım yılanlar geziyor gibi gösterişler yaptılar.

Hemen Musa (a.s.) asasını bıraktı. Asâ, büyük bir ejder olup bütün âlet ve edevatı yuttu.

Sihirbazlar gördüler ki ne ip, ne değnek var. Hâlbuki eğer Musa'nın işi de sihir olsaydı, yalnız kendi gösterişleri kaybolmalı fakat ip ve değnekler ortada kalmalıydı. **"Bu mutlaka insan gücünün dışında bir mucizedir."** dediler. Hz. Musa'ya iman ettiler.

Firavun, pek çok öfkelendi: **"Meğer Musa sizin ustanız imiş. Evvelce onunla işi pişirmişsiniz; İsrâiloğulları ile birlikte Mısır'ı ele geçirmeye karar vermişsiniz. Bakınız ben size ne yaparım. Ellerinizi ve ayaklarınızı keserim, sizi hurma dallarına asarım"** dedi.

Onlar da: **"Zararı yok. Biz, Musa'nın Allah'ına iman ettik. Biz, ancak onun af ve merhametini isteriz"** dediler.

Bundan sonra da Musa (a.s.), pek çok mucizeler gösterdi. Gerek Firavun, gerek kavmi imana gelmedi.

Kıpt kavminin bir kısmı: **"Musa'ya niçin bu kadar meydan verilmeli, halkın zihinlerini bozuyor. Onun hareketi, âdeta memleketi fesada, halkı isyana davet demektir"** diyerek Firavun'u kışkırtıyorlardı.

Hâlbuki İsrâiloğullarının hepsi Hz. Musa'ya bağlanarak birlik olmuşlar, bu suretle kendilerini tutsaklıktan kurtarabilecek bir hâle gelmişler idi. Bundan dolayı Firavun da bir aralık belâyı başından savmak için İsrâiloğullarının Mısır'dan çıkıp gitmelerine izin vermişti. Sonra pişman oldu.

Musa (a.s.) ise bir vakit tayin ederek bütün İsrâiloğulları ile haberleşti. Geceleyin onları Mısır'dan çıkardı Süveyş denizi kenarına götürdü.

Firavun duyup hemen etraftaki askerini topladı. İsrâiloğullarının arkasına düştü. Sabahleyin onlara yaklaştı. Musa (a.s.), asasıyla denize vurdu. Deniz yarıldı, oniki yol açıldı. Oniki torunun her biri bir yoldan gitti. Firavun askeriyle onları takip etti. İsrâiloğulları geçip kurtuldu. Sonra deniz kavuşup Firavun, askeriyle beraber boğuldu.

Bu suretle Musa (a.s.) düşmanlarına üstün geldi ve İsrâiloğullarıyla beraber Ken'ân ülkesine gitti. Yolda Amâlika'dan bir kavmin yurduna uğradılar. Gördüler ki, öküz suretine tapıyorlar. İsrâiloğulları ise her ne kadar Hz. Musa'ya bağlı olmuşlar ise de, Mısır'da iken gözleri bu gibi suretlere alışmış ve zihinlerinde henüz

Allah'ın birliği yerleşmemiş olduğundan o kavmin öküz suretlerini gördükleri gibi onlara meylettiler. Hemen "Ya Musa onların tanrıları gibi bize de bir tanrı bul" dediler.

Hz. Musa: **"Siz câhil bir kavimsiniz. Onların ibadetleri boş ve çürüktür. Allah'tan başka tanrılar olur mu? Siz âlemlerin Rabbinin verdiği nimetin değerini ve şükrünü bilmiyorsunuz!.. Sizi başka milletlerden üstün kıldı; Firavun, size eziyet eder ve oğullarınızı keserken Allah sizi kurtardı"** diye öğüt verdi. O zaman Ken'ân ülkesinde en büyük şehirler Eriha, Nablüs ve Kudüs olduğundan hemen karşılarına gelen Eriha şehrine doğru gittiler.

Fakat buraları o zaman Amâlika kabilelerinden birtakım zorbalar elinde olup onları oradan çarpışarak çıkarmak gerekiyordu.

İsrâiloğulları; **"Biz bu zorbalar ile çarpışanlayız"** diye geri çekildiler. Hz. Musa da gücenip onlara kötü duada bulundu. Bu sebepten Tih çölüne düştüler ve kırk sene orada dolaştılar, bir tarafa çıkıp gidemediler.

Mısır'da iken çektikleri bunca eziyet ve sefaletleri unuttular. **"Keşke Mısır'dan çıkmasaydık"** demeye başladılar.

Tih çölündeyken Allah onlara, kudret helvası gönderir ve selva yani bıldırcına benzer bir kuşu indirir idi. Onlar da bunlarla hoşça geçinirlerdi.

Kudret helvasıyla selva kuşundan usandılar: **"Biz, bakla ve soğan gibi yiyecekler ve sebze isteriz"** dediler.

Hz. Musa'nın artık canı sıkılıp: **"Haydi Mısır'a gidiniz. İstediğiniz şeyler orada vardır"** diye reddederek cevap verdi.

Allah tarafından Hz. Musa'ya bir kitap indirilmek vâad edildiğinden Tûr dağına davet edildi. Musa (a.s.) da kardeşi Harun'u yerine vekil bırakarak Tûr'a gitti.

Kırk gün Tûr'da tek başına ibâdet edip aracısız olarak Allah'ın (c.c.) sözlerini işitti. İşte o vakit ona Tevrat indirildi.

Hâlbuki İsrâiloğulları, Mısır'dayken düğün ve bayram diye Kıbt kavminden iğreti olarak birtakım altından yapılmış süs eşyası almışlardı. Fakat Mısır'dan apansızın çıktıklarından onları sahiplerine verememişlerdi.

Tih çölünde ise köy ve kasaba olmadığından altının ve gümüşün bir kıymeti yoktu. Bu yüzden İsrâiloğulları, bu iğreti süslerini boyunlarındaki günahları gibi boş yere kendilerine yük edip taşırlardı.

İçlerinde Sâmiri adında bir ikiyüzlü, onları aldattı. O süs eşyalarını toplattı. Hepsini ateşte eritti. San'atla altından bir buzağı heykeli yaptı ki, buzağı gibi ses verirdi: **"İşte sizin tanrınız. Musa'nın da tanrısı budur. Musa, onu arayıp bul-**

mak için Tûr'a gitti. Geliniz, buna tapınız!..” dedi. Onlar da bu buzağıya tapmaya başladılar.

Harun (a.s.) her ne kadar nasihat ettiyse de, kulak asmadılar: **“Musa gelinceye dek biz buzağıdan vazgeçmeyiz”** diyerek Harun'a karşı koydular.

Musa (a.s.), Tevrat-ı Şerif ile Tûr'dan geldi. Ne görsün ki: İsrâiloğulları buzağıya tapıyorlar. Pek çok öfkelendi. Sâmiri'yi lanetledi ve buzağı heykelini yaktıktan sonra denize attı. **“Niçin kavmi gözetmedin de Sâmiri'ye aldandılar?..”** diye Harun (a.s.)'ın sakalından tuttu.

Harun: **“Ben ne yapayım. Bu kadar nasihat ettim, dinlemediler. Kaldı ki beni öldürüyorlardı”** diye özür diledi.

Buzağıya tapmış olanlar da ettiklerine pişman oldular. Yalvardılar ve günahlarına tövbe ve istiğfar ettiler.

Bu suretle Hz. Musa'nın kızgınlığı geçti. Sonra Tevrat'ı meydana koydu: Ondan sonra İsrâiloğulları, onun gerektirdiğince amel etmeye başladılar... Allah'ın birliğini güçbelâ zihinlerine yerleştirebildiler.

Bunun üzerine nice yıllar geçti. Bir asır değişti. Zorbalarla çarpışmaktan ürküp de geri dönenlerin çoğu öldü. Onların yerine çölde büyümüş şehir ve kasaba görmemiş yürekli yiğitler yetişti. Böylece İsrail oğulları, düşman karşısına çıkıp savaşabilecek bir hâle geldi.

Hz. Musa, İsrâiloğullarını alıp Lût gölünün güney tarafına götürdü. Daha ileri giderek Uvc bin Unk adındaki hükümdar ile savaştı. Onu yendi. Böylece Şeria nehrinin doğusundaki ülkeleri aldı. Hatta Ürdün denilen Şeria nehri kenarına indi. Eriha şehrinin karşısındaki dağa çıktı. Oradan İsrâiloğullarına vadedilen Ken'ân ülkesini seyretti.

Daha evvel Harun (a.s.) ölmüştü. Bu sefer Musa (a.s.) Yûsuf (a.s.)'ın oğlu Efrâyim'in soyundan Yûşa'yı yerine halife tayin etti. Kendisi âhirete göçtü. İsrâiloğullarının Tih çölünde kalış zamanları, Hz. Musa'nın öldüğünde tam kırk seneyi bulmuştu.

Dünya yaratılalı kaç yıl olmuştur? Bunu Allah'tan başka kimse bilmez. Hz. Âdem'in yeryüzüne indiği andan Tûfân'a kadar; Tûfân'dan Hz. Musa'nın ölümüne kadar kaç yıl geçmiştir? Bu da tarihçiler arasında ihtilaflı bir meseledir. Doğrusunu ancak Allah (c.c.) bilir. Çünkü o zamanlarda yazılmış bir tarih yoktur. O vakitlerin hâlleri, yalnız Tevrat'ta yazılıdır. Hâlbuki şimdi elde bulunan Tevrat'lar birbirine uymaz. Hangisi doğrudur nasıl bilelim? Fakat tarihçiler arasında meşhur ve kabul edilmiş rivayete göte Âdem devrinden Tufan'a kadar: “İkibinikiyüzkırkiki”; Tûfân'dan Hz. Musa'nın ölümüne kadar; “Binaltıyüzyirmialtı” yıl geçmiştir. Bu he-

saba göre Âdem devrinden Hz. Musa'nın ölümüne kadar: "Üçbinsekizyüzaltmışsekiz" yıl geçmiş demektir.

Hz. Musa'nın şeriati, Hz. İsa'nın peygamberliğine kadar devam etti. İkisinin arasında gelip geçen peygamberler, hep Musa (a.s.)'nın şeriatı ile amel etmek üzere gönderildiler.

Musa (a.s.)'dan sonra pek çok zaman İsrâiloğullarının işlerini birbiri arkası sıra gelen hâkimler idare etti.

Bu hâkimler hükümdar olmayıp İsrâiloğullarının reisleri ve kadıları yerinde idiler.

Fakat İsrâiloğulları torunlarının onikisi de onların emirlerine boyun eğerlerdi. Bu bakımdan onlar hükümdarların yerini tutarlardı.

İşte bunlara: **"İsrâiloğulları hâkimleri"** denir ki, birincisi **"Yuşa"** ve en sonraki **"İşmoil"** aleyhisselamdır. İkisi de İsrâiloğulları peygamberlerindendir.

Yûşa Aleyhisselam'ın Kıssası

Musa (a.s.)'dan sonra yerine "Yûşa'" (a.s.) geçti. Hz. Musa'nın ölümünden üç gün sonra İsrâiloğullarını alıp çölden çıkardı. Şeria nehri kenarına getirdi. Köprü ve kayık olmadığı halde mucize olarak İsrâiloğullarını Şeria nehrinin beri yakasına geçirdi. Hemen ilerleyip Eriha şehrini fetheyledi. Böylece İsrâiloğulları çöllerde dolaşmaktan kurtuldular. Dedelerinin eski vatanları Ken'ân ülkesine girdiler.

Hz. Musa, Mısır'dan çıkarken Hz. Yûsuf'un tabutunu beraber alıp Tih çölüne getirmişti. Ölümünde onu Yûşa (a.s.)'a teslim etti. Eriha'yı fethettikten sonra Nablus'a gitti. Hz. Yûsuf'un cesedini evvelce kardeşleri tarafından satılmış olduğu yere gömdü. Ondan sonra Yûşa' (a.s.) Şam ülkesini ele geçirdi. Her tarafa memurlar dağıttı. Yirmisekiz sene İsrâiloğullarının işlerini gördükten sonra öbür dünyaya göç etti.

Sonra sırasıyla pek çok hâkimler gelip İsrâiloğullarına baş oldular. İsrâiloğulları kâh doğru yolda giderler, kâh isyan ile şeriate aykırı hareket ederlerdi.

Onlar öyle yolsuz hareket ettikçe Allah (c.c), onların üzerine bir düşmanı başlarına dolamakla, kâh esirliğe, kâh başka çeşit musibete uğrarlar; bazen de hâkimsiz kalıp perişan olurlar, sonra Allah'a yalvarıp bu gibi felâketlerden kurtulurlardı. Nihayet İşmoil (a.s.) hâkim olup onbir sene İsrâiloğullarının işlerini gördü.

Bu onbir senenin sonunda Hz. Musa'nın ölümünden "dörtyüzdoksanüç" sene geçmişti. İşte o zaman **"İsrâiloğulları Hâkimleri"nin** devri bitti. **"İsrâiloğulları Hükümdarları"** devri başladı.

Şöyle ki: O sırada Filistin'de hüküm süren Amâlika kalıntısı, İsrâiloğullarına üstün gelmişti.

İsrâiloğulları, kendilerini toparlayarak Amâlika'dan intikam alabilmek için, içlerinden birinin hükümdar tayin edilmesini Hz. İşmoil'den rica ettiler. O da Tâlût'u seçti. İşte İsrâiloğulları hükümdarlarının birincisi budur.

Tâlût, saltanat tahtına geçtikten sonra İşmoil (a.s.)'ın tavsiyesi üzere İsrâiloğullarından bir ordu kurdu. Filistin üzerine yürüdü. Amâlika ordusu karşı çıktı. Başları olan Câlût çok uzun boylu, yürekli bir kişiydi. Meydana çıkıp er diledi. Yahûda soyundan, yani Hz. Yâkub'un oğlu Yahûda'nın neslinden olan Hz. Dâvud da Tâlût tarafından çıktı. Câlût'u öldürdü.

Bunun üzerine Amâlika ordusu bozuldu. İsrâiloğulları muradlarına erdi. Hz. Dâvud ise çok meşhur oldu. Sonra İşmoil (a.s.) öldüğünde İsrâiloğulları Hz. Davud'a Meyledip, ona sevgi beslediklerinden Hz. Davud'un kadir kıymeti bir derece daha yükseldi.

Tâlût ise ona haset ederek Hz. Davud'u öldürmeye kalkıştı. O da kaçıp bir tarafa savuştu. Sonra Tâlût yine Amâlika ile savaşa girişti. Sonunda Amâlikalılar tarafından öldürüldü. Yerine oğlu geçti. Fakat İsrâiloğulları arasına ayrılık düştü. Bir kısmı, yâni Yahûda soyu, Davud'a uyup, diğer onbir kabile Tâlût oğlunun emri altında kaldı.

Fakat daha sonra bu onbir kabile de Hz. Davud'a baş eğdi. Böylece bütün İsrâiloğulları ona bağlandı.

Dâvud Aleyhisselam ve Süleyman Aleyhisselam'ın Kıssaları

İşmoil (a.s.)'in ölümünden sonra Dâvud (a.s.)'a peygamberlik geldi. Tâlût ölünce, önce Yahûda kabilesi, sonra diğer kabileler ona uyar oldu. Kısaca bütün İsrâiloğulları onun hükmü altına geçti.

Bu suretle Dâvud (a.s.) peygamberlik ile saltanatı birleştirdi. Kenan beldelerinden daha İsrâiloğullarının eline geçmemiş olan Kudüs taraflarını ve başka yerleri alarak Kudüs'ü başşehir yaptı. Ayrıca Umman ülkesini, Halep, Nusaybin ve Ermenistan'ı da aldı. Hz. Davud'a Zebur indi. Fakat Zebur, tamamen nasihat ve ilâhilerden ibaretti. Onda şer'i hükümler yoktu. Bunun için Dâvud (a.s.) diğer İsrâiloğulları peygamberleri gibi, Musa (a.s.)'nın şeriatıyla hükmetti.

Kırk sene bu şekilde hüküm sürdü. Hz. Musab'ın ölümünden beşyüz sene sonra, âhiret yurduna göçtü.

Oğlu Süleyman (a.s.), oniki yaşındayken onun yerine geçti. O da babası gibi saltanat ile peygamberliği bir arada yürüttü.

Dört sene sonra babasının vasiyeti üzerine Beyt-i mukaddes'in yani Mescid-i Aksâ'nın inşâsına başladı. Yedi senede tamamladı. Sonra Kudüs'te büyük bir saray inşâsına girişti. O da onüç senede bitirildi. Bir sene sonra Himyer hükümdarlarından Yemen hükümdarı olan Belkıs gelip onunla, görüştü.

Daha sonra doğu ve batıda olan hükümdarların hepsi, ona itaat ettiler. Pek çok hediyeler gönderdiler.

Hz. Süleyman da kırk sene, bu şekilde hüküm sürdükten sonra öldü. Oğlu halife oldu. Fakat yalnız Yahûda ve Bünyamin'in kabileleri onun idaresinde kaldılar. Diğer on kabile ayrılıp Efrayim sülâlesinden ve Hz. Süleyman'ın özel adamlarından birini kendilerine hükümdar seçip başka bir devlet kurdular!

Bu suretle İsrâiloğulları, iki devlete ayrılmış oldu. Birisine "Yahûda Devleti" ötekine **"İsrail Devleti"** denildi. Yahûda devletinin başşehri Kudüs olup hükümdarları da Hz. Süleyman'ın oğulları ve torunları idi. Bunlar sanki İslâm halifeleri yerinde idiler.

Bu devlet, gerçi iki sülâleden ibaret ise de, İsrâiloğullarının, büyük âlimleri hep Kudüs'te ve İsrâiloğullarının ibadethaneleri ve ziyaret yerleri olan Beyt-i Mukaddes ve Tevrat ile Hz. Musa'nın asâ'sı gibi emanetlerin hepsi orada bulunduğundan bu devlet; halkın nazarında makbul olup, hükümetlerine meşru ve doğru gözüyle bakılırdı.

İsrail devleti, on torun soyundan ibaret olup hükümdarlarına "Esbat hükümdarları" denilir; bunlar Hz. Süleyman'ın neslinden olan Devlet-i Yahûda halifelerine isyan etmiş sayılırdı. Esbat hükümdarlarının başşehri önce Nablus'tu; sonra Sâmiriye, yani Sebastiye şehrini kurdular. Orayı başşehir yaptılar.

İsrâiloğullarının on kabilesi bu İsrail devletine bağlı idi. Ancak içlerinde şer'i hükümler layıkıyla yerine getirilmezdi. Hatta Kudüs'ü ziyareti bile terk etmişlerdi. Bir aralık bu İsrail devletinde puta tapıcılık âyini bile ortaya çıktı. Hatta "Bâ'l" denilen puta tapar oldular; gitgide tamamen Musevi şeriatinden ayrıldılar.

Gerçi Yahûda devletinde bile bir ara bu gibi Allah'a ortak koşmalar ve isyanlara dair sapıtmalar ortaya çıktıysa da, onun hâli, İsrail devletine nisbetle daha ehvendi. Çünkü her zaman Kudüs'te pek çok âlim bulunur, Mescid-i Aksâ'da Tevrat okunurdu.

İşte o asırda İlyas ve Elyesa' (a.s.) İsrâiloğullarına Peygamber gönderilmişlerdi.

İlyas Aleyhisselam ve Elyesa' Aleyhisselam Kıssaları

İlyas (a.s.), peygamber olunca kavmi, Ba'l adındaki puta tapmakta idiler. "Ba'lden vazgeçiniz ve her şeyin yaratanı olan yüce Allah'a tapınız" diye nasihat

etti. Dinlemediler. Allah'ın azabıyla korkuttu, kulak asmayıp Hz. İlyas'ı memleketlerinden kovdular.

Allah (c.c.), onların beldelerinden bereketi kaldırdı. Yağmur yağmaz oldu. Açlıktan leşleri yediler. Sonunda Hz. İlyas'ı arayıp buldular. Onun öğütleriyle hareket eder oldular. Yüce Allah da üzerlerinden belâyı kaldırdı.

Sonra yine kâfir ve günahkâr oldular. İlyas (a.s.) usandı. Allah'a yalvarıp izin aldı. Onların içinden çıkıp bir tarafa gitti. Onlardan ayrılıp yalnızlık köşesine çekildi.

Yerine Elyesa' (a.s.) geçti. Halka vaaz ve nasihat ile meşgul oldu. Sonra kendisine peygamberlik geldi. O da bir süre İsrâiloğullarını düzeltmeye çalıştı.

İsrâiloğulları ise günden güne azıttılar. Allah'ın kitabını terk ettiler. Mülk ve memleket çekişmeleriyle uğraşır oldular. En sonunda Allah (c.c), onların üzerine Asur devletini belâ etti. İşte o çağda Yûnus (a.s.), Asur devletinin başşehri olan Ninova şehri halkına peygamber olarak gönderilmişti.

Yûnus Aleyhisselam'ın Kıssaları

Hz. Yûnus İsrâiloğulları peygamberlerinden olup Ninova halkına peygamber oldu. Onları Allah'ın birliğine çağırdı. Fakat onlar putlarını terk etmediler. "Allah tarafından azap gelecek ve kırk güne kadar Ninova şehri yere batacak" diye korkuttu, yine kulak asmadılar.

Hz. Yûnus da onlara darıldı, artık ümidini kesti. Öfke ve kızgınlık ile Dicle kenarına indi, dolmuş bir gemiye bindi.

Hâlbuki yüce Allah tarafından vahiy gelmedikçe peygamberlerin bulundukları yerden ayrılmaları, vazifelerini bırakmaları, bir tarafa gitmeleri uygun değildi. Onun için gemi yürümedi. Gemi kaptanı, **"İçimizde bir suçlu adam olmalı. Kur'a atalım, kime çıkarsa denize atalım"** dedi.

Kur'a attılar, Yûnus'a çıktı. O da: **"Suçlu benim"** deyip kendini suya attı. Onu büyük bir balık yuttu.

Hz. Yûnus, yaptığına pişman oldu. Tövbe ve istiğfar eyledi. Allah (c.c), tövbesini kabul etti. O anda balık onu çıkarıp bir kenara attı.

Balığın karnında Hz. Yûnus'un cismi pelte gibi olmuştu. Allah (c.c), ona taze kuvvet ve sıhhat verdi. Onu yine Ninova halkını davete gönderdi.

Meğer Hz. Yûnus'un gemiye bindiği gün gökyüzü kararmış. Ninova şehrini bir kara duman kaplamış. Halk, korkup Yûnus'u aramışlar; bulamadıkları gibi, hakikaten onun haber verdiği şekilde bir musibet geleceğini anlamışlar. Hemen şehir dışında tövbe tepesi denilen yere çıkmışlar; ağlayıp sızlayarak Allah'a yalvar-

mışlar. Yüce Allah da tövbelerini kabul buyurmuş, vâdedilen azabı üzerlerinden kaldırmıştı.

Hz. Yûnus, dönüp Ninova'ya gitti. Halka Allah'ın hükümlerini bildirdi. Onlar da onun nasihati üzere hareket ettiler. Böylece bir zaman azaptan kurtuldular. Sonraları doğu ve batıda büyük büyük olaylar çıktı. Birçok devlet ve milletlerin düzenleri bozuldu. Yeni yeni devlet ve topluluklar meydana geldi.

Meselâ doğuda Medya kavmi, Babil vilâyetindeki Keldani halkı artık itaat etmez oldular. Medya ile Babil valileri birleşip Asur devletine isyan ederek, devletin başşehri Ninova şehrini kuşattılar.

Ninova şehri kuşatmadan kurtuldu. Asur devleti yeniden kuvvet buldu. Babil yine bir vali ile idare olunmaya başladı. Fakat doğu tarafı eski hâline getirilemeyip Medya hükümeti başlı başına kaldı.

Asur devleti, yine eski büyüklüğünü kazanmak için doğu ve batıya ordular gönderdiği sırada, İsrail devleti üzerine de saldırdı. Bir aralık İsrâiloğullarından birçok esir aldı.

Bir süre İsrail devleti, Ninova hazinesine vergi vermek zorunda kaldı. Sonra vergi vermekten kaçınarak, Asur devletine karşı geldi.

Bunun üzerine Ninova hükümdarı, büyük bir orduyla İsrail devleti üzerine gitti. Başşehri olan Sebastiye şehrini ele geçirdi. İsrail devletinin hükümdarını, bütün ileri gelenlerini tuttu. Horasan taraflarına dağıttı. Asur ve Keldanlılardan birçok halkı götürüp İsrâiloğullarının beldelerine yerleştirdi.

İsrâiloğulları torunlarından olup da, o hadisede kaçıp kurtulanlar, köşede bucakta kalanlar Yahuda devletine sağındılar. O sırada Hz. Süleyman'ın torunlarından Kudüs'te halife bulunan Hazkiyâ'nın başına toplandılar.

Böylece İsrail devleti, Hz. Musa'nın ölümünden "Sekizyüzotuzyedi" sene geçtiğinde battı. Kuruluşu "Beşyüzaltmışaltı" yılı başlarındaydı. Bu hesaba göre bunların hükümet süresi "ikiyüzaltmışbir" senedir.

Bundan sonra İsrâiloğulları hükümdarlığı, Hz. Süleyman'ın torunlarına kaldı. Yahûda devleti İsrail devletinin çöküşünden sonra "Yüzaltmışbir" sene daha yaşadı.

Yahûda devletiyle İsrail devleti, gerçi birbirini kıskanırlar, her zaman birbirinin aleyhinde bulunurlardı. Fakat kardeş oğulları demek olduklarından İsrail devletinin, o şekilde yıkılması ve bunca İsrâiloğullarının esir olması Yahuda devletine pek çok dokundu.

Öyle ki, o zaman Kudüs'te yaşayan Hz. Eş'iya (a.s) Asurlulara kötü duada bulundu.

Asur devleti ise İsrail devletini mahvettikten sonra, Yahûda devletine göz dikti. Arası çok geçmeden Kudüs üzerine bir ordu gönderdi. Fakat Hz. Eş'iya (a.s), Asur askerinin Allah tarafından bozguna uğratılacağını önceden bildirdi.

Gerçekten, Asur ordusunda hastalık çıktı. Çok sayıda asker öldü. Ninova hükümdarı sonuçtan ümidini keserek Ninova'ya döndü. Böylece Yahûda devleti kurtuldu.

Fakat İsrâiloğulları, ondan sonra yine yolsuz hareketlere başladılar. Hz. Eş'iya'nın öğütlerini dinlemediler. Sonunda onu şehid ettiler. Hazkiya ölünce yerine geçen oğlu, halka zulüm ve tecavüz eder oldu. Kendisi de çeşit çeşit zevk ve sefahate dalmıştı.

O zaman Asur devleti, o gaddar ve günahkâr hükümdarın üzerine saldırdı. Onu tutup bir süre hapsettikten sonra, her sene bir miktar vergi vermek üzere yine Yahuda hükümdarı olarak Kudüs'e gönderdi.

Sonra İsrâiloğulları yine azıttılar. Din hükümlerini bir tarafa attılar. Allah'ın emrettiklerini, yasakladıklarını unuttular.

İşte o zaman Kudüs'te Hz. Ermiya (a.s) İsrâiloğullarına peygamber oldu. Tevrat'ı meydana koydu. Din hükümlerini uygulatmaya başladı.

O sırada Asur devleti, doğuya yöneldi. Zafer kazanamadı. Sonra batıya dönerek Kudüs'e saldırdı. Fakat bir Yahûda kızı, ordu başkumandanını çadırında öldürdü. Bu yüzden Asur askeri bozuldu. Böylece Yahuda devleti kurtuldu.

Asur devleti bu bozgunluğun acıklı sonucundan kurtulamadı. Çünkü o bozgunluk üzerine Asur'a bağlı birçok kavimler isyan etti. Ninova'nın bir tarafta hükmü geçmez oldu. Babil valisi kuvvetli olduğundan, bağımsız bir hükümdar düzeyine yükseldi.

Sonra Medya hükümetiyle Babil valisi, Ninova aleyhine birleştiler. Babil valisinin oğlu ve başkumandanı Buhtunnasır, büyük bir orduyla gitti. Medya askeriyle birlikte, Ninova'yı kuşattı. Sonunda üstünlük sağladılar. Ninova şehrini yaktılar, yıktılar, yok ettiler.

O sırada Buhtunnasır'ın babası ölmüş olduğundan Babil'e dönüşünde saltanat tahtına oturmuştur. Böylece Asur devleti bütün bütün çöktü. Yerine iki devlet ortaya çıktı.

Biri Medya devletidir ki, şimdi Iran dediğimiz yerler eline geçti. Diğeri Keldanlı devletidir ki, Asur devletinin batısı onun payına düştü. Babil şehri de başşehri oldu.

Babil şehri, yeniden başşehir olduktan sonra Buhtunnasır şehri büyüttü. Birçok yüksek yapılar, büyük savunma tahkimatlarıyla süsleyerek imar edip bayındır bir hâle getirdi.

Hz. Musa'nın ölümünden Buhtunnasır'ın tahta çıkışına kadar kaç yıl geçmiş olduğu üzerinde görüş birliğine varılamamıştır. Fakat tarihçiler arasında yaygın ve kabul edilen söylentiye göre "Dokuzyüzyetmişdokuz" senedir.

Buhtunnasır, tahta çıkışından birkaç yıl sonra İsrâiloğullarına saldırdı. İsrâiloğulları hükümdarı gördü ki, karşı durmak mümkün değil... İster istemez ona baş eğdi. Onun tarafından tayin edilmiş bir vali gibi, Kudüs'te kaldı. Üç yıl bu şekilde ona boyun eğdi.

Sonra İsrâiloğulları hükümdarı, baş kaldırarak Buhtunnasır'a karşı durdu. O da asker gönderdi. Onu Kudüs'ten kaldırdı. Yerine oğlunu geçirdi. Fakat çok geçmeden onu da tutturdu; birçok bilgin ve İsrâiloğullarının ileri gelenleriyle beraber Babil'e getirtti. Hepsini hapsetti.

Hz. Danyal (a.s.) ile Hz. Üzeyir (a.s.) da bu esirlerden olup, ancak sonradan Buhtunnasır, Hz. Danyal'ın kıymetini anlamış, ona çok hürmet etmiştir,

Buhtunnasır, o şekilde İsrâiloğulları hükümdarını, Babil'e getirdikten sonra, yerine amcası oğlu Sıdkiye adındaki şahsı kendi tarafından bir vekil sayılmak üzere İsrâiloğullarına hükümdar kılıp, Kudüs'e gönderdi.

O da bir süre Buhtunnasır'a boyun eğmişçesine Kudüs'te hüküm sürdü. O sırada Hz. Ermiya (a.s.) Kudüs'te olup Buhtunnasır'la Sıdkiya'yı korkuturdu. İsrâiloğulları da günahlarından tövbe etmeleri için öğüt verirdi.

İsrâiloğullarıysa Allah'a âsî oldukları gibi günahları sebebiyle, Allah tarafından üzerlerine belâ olan Buhtunnasır'a bile isyan etmek isterlerdi.

Hz. Ermiya (a.s.) gördü ki, İsrâiloğullarına söz geçmez. Dinden bahis kâr etmez. Hemen içlerinden çıkıp bir tarafta savuştu. Sıdkiya da Buhtunnasır'a karşı harekete kalkıştı.

Buhtunnasır, çok sayıda asker ile vezirini gönderdi. O da varıp bir süre Kudüs'ü kuşattıktan sonra zorla içeri girdi; Kudüs'ü yaktı, Beyt-i Mukaddes yani Kutsal Ev'i yıktı. İsrâiloğullarının kimisini öldürdü, kimisini Sıdkiya ile beraber esir edip Babil'e gönderdi.

İsrâiloğullarından bazıları Mısır'a, bazıları Mekke'ye kaçıp kurtuldu. Kudüs'te yalnız âciz ve fakirler kaldı. Buhtunnasır, Babil'den ve başka yerlerden birçok halk gönderip, Kudüs'te İsrâiloğulları kalıntısıyla karışık olarak yerleştirdi. Üzerlerine de kendi tarafından birini vekil bıraktı.

Bu olay Buhtunnasır'ın tahta geçişinin ondokuzuncu senesinde çıktı. Böylece Yahuda ve Bünyamin torunları da dağıldı. Yahuda devleti bütün bütün battı, İsrâiloğullarının ellerinden hükümet gitti.

Sıdkiya, İsrâiloğulları hükümdarlarının sonu olup, ondan sonra içlerinden hükümdar çıkmadı. Gerçi sonraları bir ara İsrâiloğullarına içlerinden başkanlar

seçildiyse de, onlar **"Şeyhü'l-Beled yani Şehrin Büyüğü"** sayılıp, hükümleri Kudüs'ün dışına çıkmamıştır.

Buhtunnasır, öylece Kudüs'ü yakıp yıktıktan sonra, bütün Şam taraflarını ele geçirdi. Buyruklarını Mısır'a kadar yürüttü. Çevre ve yakınlarındaki kavim ve kabileleri korkuttu. Kendisinden sonra gelenler de bir süre onun izinden gitti.

Böylece Keldanlı devleti, altmışsekiz yıl kadar Babil'de hüküm sürdü. Sonra İran'da ortaya çıkan **"Kayaniyan devleti"** gelip Babil'i ele geçirerek, Keldanlı devletini yerlebir etti. O zaman İsrâiloğulları da esirlikten kurtulup yurtlarına gittiler. Kudüs'te toplanıp yetmiş yıldan beri yıkık duran Mescid-i Aksâ'yı yani Kudüs Büyük Câmisi'ni yeniden yaptılar.

Babil'den bu seferki dönüşlerinde, yanlarında ikibinden çok bilgin vardı. Bunlardan biri de Hz. Üzeyir'di. Fakat önceden Kudüs yanıp, Kutsal Ev de yıkıldığı zaman, Tevrat kaybolmuş olduğundan, tâ o zamandan beri İsrâiloğulları din hükümlerini unutmuşlardı. Bundan dolayı Hz. Üzeyir, birçok bilgin ve şeyhlerle bir yere geldi. Tevrat'ı ezberden okudu. Diğerleri dinleyip yazdılar. Böylece Hz. Musa (a.s.)'ın din hükümlerini yeniden meydana koydular.

Böylece İsrâiloğulları, Keldanlıların elinden kurtuldular. Fakat hükümeti ellerine geçiremeyip, İranlılara bağlandılar. Sonra Buhtunnasır tarihinin dörtyüzotuzbeşinci yılında ünlü **"Büyük İskender"** İran devletini yendiği, Babil'i ele geçirdiği sırada, Kudüs taraflarını da ele geçirmekle, İsrâiloğulları, Yunanlıların hükmü altına girdiler.

Sonra Romalılar çıkıp, Yunan memleketlerini ele geçirdiklerinde Kudüs'ü de almalarıyla İsrâiloğulları, Romalıların boyunduruğunda kaldılar, işte o zamanlar İsrâiloğullarına, içlerinden biri başkan seçilirdi. Fakat bu başkanlar vekil ve şehrin büyüğü sayılırdı.

Zekeriya Aleyhisselam Yahya Aleyhisselam ve İsa Aleyhisselam'ın Kıssaları

Hz. Zekeriya aleyhisselam Süleyman (a.s.)'ın soyundandır. Beyt-i Mukaddes'te Tevrat yazan ve kurban kesen başkandı. Yüce Allah ona peygamberlik verdi.

Eşi İşâ' çocuk doğurmazdı. İsa'nın kızkardeşi Hanne ki, İsrâiloğullarının büyüklerinden İmran adlı kişinin karısıydı. Onun da çocuğu olmazdı.

Hanne **"Ulu Allah, bana bir çocuk verirse Beyt-i Mukaddes hizmetine vakfedeyim"** diye adakta bulunmuştu. O vakitler, erkek çocukları Beyt-i Mukaddes hizmetine tayin etmek âdetti. Hanne'nin de istediği erkek çocuk olduğundan, öylece adakta bulunmuştu.

Gebeyken kocası İmran öldü. Kendisi de umulanın tersine kız (doğurdu.) Ona Meryem adını koydu. **"Yâ Rabbi ne yapayım, kız doğurdum. Sen onu kabul et!.."** diye Allah'a yalvardı, alıp Beyt-i Mukaddes'e götürdü. **"Alınız bunu, mescide adaktır"** deyip Beyt-i Mukaddes'e hizmet edenlere verdi. Büyük bir adamın kızı olduğundan, hepsi onu büyütüp terbiye etmeye gayret gösterdi. Hz. Zekeriya (a.s.), onu karısının yanına götürdü.

Böylece Hz. Meryem, teyzesi İsa'nın yanında büyüdü. Sonra Hz. Zekeriya, onun için Beyt-i Mukaddes'te özel bir oda yaptırdı. Hz. Meryem, odasına çekildi. İbadetle uğraştı. Yanına Hz. Zekeriya'dan başka kimse giremezdi.

Hz. Zekeriya (a.s.), yerini tutacak çocuğu olmadığından üzgündü. Karısı zaten çocuk doğurmazdı. Kendisi de yaşlı olduğundan artık çocuğu olma ihtimali kalmamıştı.

Allah'ın lûtfu çok, ihsanına nihayet yok. Bir gün Cibril (a.s.) Allah katından Hz. Zekeriya'ya geldi. İsa'dan **"Yahya"** adında bir çocuğu olacağını haber verdi. Hz. İsa'nın da dünyaya geleceğini bildirdi.

Sonra Cibril (a.s.), Hz. Meryem'in yanına vardı, yakasından üfürdü. Hz. Meryem hemen gebe kaldı.

Önce İşâ', gebe kalıp Yahya'yı doğurdu. Altı ay sonra da, Meryem'den "İsa" doğdu. Hz. Meryem, onu sardı, beşiğe koydu, alıp kavminin yanına götürdü.

"Meryem, sen ne yaptın? Baban kötü adam değildi. Anan da fahişe değildi... Sen, fena bir iş yapmışsın!.." deyip hemen onu taşa tutarak öldürmek için, ellerine taş aldılar.

Hz. Meryem **"Ondan sorunuz!"** diye eliyle İsa'ya işaret etti. **"Biz beşikteki çocukla nasıl konuşalım?"** dediler. Hemen Hz. İsa söze başladı. **"Ben, Allah'ın kuluyum. Bana kitap verdi. Beni Peygamber etti. Nerede olsam, beni mübarek kıldı. Doğduğum gün, öldüğüm gün ve sonra dirildiğim gün bana kurtuluş vere"** dedi. Yahudiler, bunu işitir işitmez şaşıp kaldılar. Hz. Meryem'den el çektiler.

Fakat **"Babasız çocuk olur mu?"** diye Yahudiler arasında dedikodu çoğaldı. Hz. Zekeriya hakkında kötü şeyler düşündüler. Sonunda onu şehid ettiler. O zaman Zekeriya (a.s.) yüz yaşındaydı.

Ne garip şeydir ki, Yahudiler, Hz. Âdem'in anasız babasız yaratıldığına inanırlarken Hz. İsa'nın yalnız babasız yaratıldığına inanamadılar.

Meryem (a.s.) İsa'yı aldı. Amcası oğlu Yûsuf Neccâr'la beraber Mısır'a gitti. Oniki yıl orada kaldılar. Sonra Hz. Meryem, oğlu İsa'yla beraber döndüler. Kudüs taraflarındaki Nasıra köyüne geldiler. Hz. İsa otuz yaşına gelinceye kadar orada oturdular.

Hz. Yahya küçükken Tevrat'ı eline aldı. İsrâiloğullarına dinden bahsetmeye, öğütler vermeye başladı. Babası gibi Hz. Musa'nın diniyle amel etmek üzere, İsrâiloğullarına peygamber olarak gönderildi.

Sonra Hz. İsa (a.s.) otuz yaşına gelince, yeni bir din ile peygamber oldu. Ona İncil indi. Onun şeriatının gelmesiyle, Hz;. Musa'nın dini hükümsüz kaldı. Hz. Yahya (a.s.) da onun dinine uydu. Hatta o sırada İsrâiloğulları başkanı, kardeşinin kılını almak istedi. Hz. Musa'nın dinine göre nikâhını kıymasını Hz. Yahya'ya teklif etti.

O zaman Hz. İsa'nın dininde kardeş kızını almak haramdı, Onun için Hz. Yahya nikâh kıymaktan kaçındı. Kız. ve anası gücenip, Hz. Yahya'nın öldürülmesi için direttiler. Kudüs başkanı da, Hz. Yahya'yı getirtip onların önünde boğazlattı.

Hz. İsa (a.s.), bir ölüyü diriltti. Anadan doğma körlerin gözlerini açtı. Suda yürüdü. Bu yolda daha birçok mucize gösterdi. Yalnız oniki kişi iman etti, ki onlara "Havariler" denilir. Onların birincisi "Şem'ûnü's-Safa"dır ki, Hıristiyanlar arasında ona "Botros" denilir. Birisi de diğer "Şem'ûn" adında biridir ki, Hıristiyanlar arasında ona "Yuda" denilir.

Öteki Yahudiler, imana gelmek şöyle dursun Hz. Yahya gibi Hz. İsa'yı da öldürmeye karar verdiler. Hz. İsa (a.s.), son defa olarak Havariler'la bir gece birleşip, gizlice sohbet ediyordu. Yahudiler ise onu öldürmek için sıkı sıkı arıyordu.

Hz. İsa, Havariler'e dedi ki: **"Horoz ötmeden yani sabah olmadan biriniz beni inkâr edecek, pek az paraya satacaktır."** Gerçekten Havariler'den; **"Yuda Şem'ûn,"** sabah olmadan vardı, Yahudilerden bir miktar rüşvet alıp Hz. İsa'nın yerini bildirdi.

Yahudiler hemen Hz. İsa'yı tutup da öldürmek için koştular, oraya gittiler. Hırs ve telaşla yanılıp o hain Yuda'yı tuttular. Onu astılar, gerçekten İsa'yı astık sandılar. Yüce Allah, Hz. İsa (a.s.)'yı İdris (a.s.) gibi göğe kaldırdı. Onu dünya sıkıntısından kurtardı. Bundandır ki Yuda'nın adı Hıristiyanlar arasında hakaretle anılır; fena ve hain kişilere Yuda derler.

Hz. İsa göğe çekildikten kırk sene sonra Romalılar, Kudüs'e saldırarak Yahudilerin kimini öldürdüler, kimini esir ettiler. Kudüs'ü yağma ve harap ettiler. Yahudi kitaplarını tamamen yaktılar. Beyt-i Mukaddes'i yıktılar. Kudüs şehrini İsrâiloğullarından boşalttılar. Böylece Yahudiler, darmadağınık oldu. Ondan sonra bir yerde toplanıp da bir topluluk kuramadılar.. Her yerde hor ve hakaretle karşılandılar. Fakir ve yoksul düşüp aşağılandılar.

Hz. Musa'nın ölümünden Hz. İsa'nın doğumuna kadar **"Binyediyüzonaltı"** yıl geçmişti.

Hz. İsa (a.s.), otuz yaşına gelince kendisine peygamberlik geldi. Üç yıl kavmini Allah'ın birliğine çağırdı. Sonunda oniki kişi imana gelip, Hakk yolda ona arkadaş oldular. Onların da birisi sonunda kendisine hıyanet etti. Ondan sonra Havariyyun, İsa (a.s.)'ın vasiyeti üzere çevreye dağıldılar. Hıristiyanlığı halka yaymaya çalıştılar.

Sonradan İncil diye meydana birçok kitaplar yayıldı. Bir kısmı Havariler'den bazılarına, bir kısmı da onların talebelerine dayandırıldı.

Bunlar ise, Hz. İsa'nın hayatı hakkında tarih yollu kaleme alınmış kitaplardı. Bunlarda İsa (a.s.)'ın bazı halleri, vasıfları belirtilmişti. Ara yerde İncil âyetleri yazılmıştı. Fakat birbirine uygun değildi.

Hıristiyanların başkanları gördüler ki, bunlar birbirine uymuyor. Hepsini gözden geçirdiler. İçlerinden dördünü ayırdılar. Onları diğerlerine göre doğruya daha yakın buldular. İşte İncil diye Hıristiyanlar arasında dolaşan bu dört kitaptır. Onlar da tamamıyla birbirine uymaz. Asıl İncil ele geçmemiştir.

Havariler dağılıp uzaklara giderek Hz. İsa'nın dinini halka öğretmişlerse de, o zaman dünya, Allah'ı tanımayan ve O'na ortak koşanlarla doluydu. Hz. İsa'nın dini açıkça yerine getirilemeyip, üçyüz seneden fazla gizli tutuldu. Hıristiyanlar yer altlarında, mağara ve mahzen gibi yerlerde gizlice ibâdet ederlerdi. Duyulup tutulanlar eza ve cefa görürler, bazen işkenceye uğratılırlardı.

En sonunda Roma İmparatoru Konstantin, Hz. İsa'nın doğum tarihinden **"üçyüzon"** yıl sonra Hıristiyanlığın açıkça yerine getirilmesine izin verdi. Sonra Konstantiniyye şehrini kurdu. Roma devletinin eski başşehri Roma'yı terk ederek, bu Konstantiniyye şehrini başşehir yaptı. Kendisi de Hıristiyan oldu. Ondan sonra Hz. İsa (a.s.)'a iman edenler çoğaldı. Hz. İsa'nın dini pek çok yerlere yayıldı. Hz. İsa'nın dinine girenlere **"Nasârâ"** denildi. Fakat vaktiyle Hıristiyanlığın esasları, güzelce kaydedilemediğinden iş; piskoposların ellerine kaldı. Birtakım maksatlarla anlaşmazlık çoğaldı. Roma devleti ikiye bölündü. Biri **"Doğu İmparatorluğu"**-dur ki, başşehri İstanbul'du. Diğeri "Batı İmparatorluğu"dur ki, başşehri Roma'ydı. Bu iki ve eski başşehirler, birbirini kıskandı. Bu yüzden "Roma devleti" ikiye ayrıldığı gibi, mezhepçe de Hıristiyanlar ikiye bölündü. Bir kısmı "Rimpapa"ya yani Roma piskoposuna bağlandılar. Bunlara "Katolik" denildi. Bir kısmı İstanbul Patrik'ine bağlandılar. Bunlara da **"Ortodoks"** denildi. Sonraları birbirine aykırı birçok mezhepler ortaya çıktı. Hıristiyanlık tamamen aslından uzaklaştırıldı.

Öyle ki, diyanetten asıl gaye şirk yani Allah'a ortak koşmaktan sakınmak olduğundan, Hıristiyanlar şirk koşanlara mahsus olan putlardan son derece kaçınırlarken, sonraları Hıristiyan ibadethanelerine resimler asıldı. Kiliseler bayağı şirk koşanların tapınaklarına benzetildi. Öteki milletler ise Allah'ı tanımazlar,

O'na ortak koşarlardı. Hayli zaman peygamber de gelmedi. Uzun bir süre peygambersiz geçti. Bütün dünya sapıklıkta kaldı.

Romalılar bütün Avrupa kıtasını ele geçirdikten başka Anadolu'yu, Mısır, Şam ve Irak'ı dahi aldılar. O çağlarda Romalılar diğer milletlere göre daha medenilerse de, ahlâksızlığa düşkün, sefâhet ve işrete dalmış olduklarından, vardıkları yerlerde medeniyetle beraber pek fena âdetler bıraktılar. Bu yüzden birçok milletler ve kavimlerin ahlâkı bozuldu. Bereket versin ki Romalılar, Arap yarımadasını ele geçiremediler ve kendilerinin çirkin huyları ve fena âdetleriyle Arapları bulaştıramadılar. Fakat Arap kabileleri de bütün bütün, çöllerde göçebe bir Hayat yaşıyorlardı. Kendilerini cahillik kaplamıştı. Kimi Hıristiyanlığa kimi Yahudiliğe meyletmişti. Birtakımı da, tırnak kesmek, boy abdesti almak ve sünnet olmak gibi, Hz. İbrahim ve İsmail (a.s.)'ın dinlerinden kalma hükümlerle amel etmekteydiler. Yine bir kısmı da puta tapar olmuşlardı. Her sene Hac mevsiminde Arap kabilelerinden pek çok kimseler Mekke'ye gelip Kâbe'yi ziyaret ederlerken, bir taraftan da Kâbe'deki putlara tapanlar olurdu.

Kısaca o çağlarda dünya pek karanlık ve karışık bir duruma gelmiş ve düzelmesi bir peygamberin gönderilmesine bağlı kalmıştı.

2.
BÖLÜM

HZ. MUHAMMED (S.A.V.)

Peygamberlerin Sonuncusu Muhammed Mustafa (s.a.v.) Hazretlerinin Doğumundan Önce Meydana Gelen Olağanüstü Olaylar

Ahir zamanda Arap ülkesinde İsmail (a.s.)'ın evladından **"Son Peygamber"**in geleceği, daha önce gönderilen kitaplarda yazılıydı. Geçmiş peygamberlerden bazıları da onun sıfatlarını saymış ve tarif etmişlerdi.

"Hâtemü'l- Enbiyâ" (Peygamberlerin sonuncusu) âlemlerin övüncü ve insanoğlunun en üstünüdür. O zamanın hükmünce onun Arap kavminden çıkması, Allah'ın bir hikmeti ve işin gösterdiği ihtiyacın bir gereğiydi.

Çünkü o vakitte Araplar dünyaya yayılmış olan fenalıklara bulaşmamış, Romalıların çirkin âdetlerine alışmamıştı. Aksine Arap yarımadasında çöl göçebeliği sayesinde asıl yaradılışları üzere kalmışlardı. Her ne kadar Araplar, ilim ve sanatlardan nasipsizlerse de, içlerinde fesahat ve belagat yani güzel, sanatlı ve dokunaklı yazmak merakı artmış olduğundan pek çok şairler; gayet fasih ve beliğ (son derece düzgün ve sanatlı yazan) yazarlar ve çok güzel konuşan hatipler (konuşmacılar) yetişmişti.

Okur yazar olmadıkları halde gayet güzel şiir söylerler, daima düzgün ve güzel söz söylemekle övünürlerdi. Hatta Mekke yakınında **"Sûk-u Ukâz" (Ukaz Çarşısı)** denen yerde her yıl Kameri ayların onbirincisi olan Zilkade ayında büyük bir panayır kurulurdu. Her taraftan şairler, yazarlar toplanırdı. Güzel şiirler, seçkin hutbeler okunur, söz alanında yarışlar olurdu. Birinci seçilenler **"Aferin"** alır; şiiri Kâbe duvarına asılırdı.

Böylece Kâbe duvarına asılmış yedi kaside (şiir) vardı ki onlara **"Muallekât-ı Seb'a (Yedi Askı)"** denilirdi. Birincisi İmrü'l-Kays'ın kasidesi olup, en yukarı asılmış ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine kadar öylece kalmıştı.

Kısacası şairler, hatipler; güzel şiirler, dokunaklı hutbelerle büyük halk kitlesine öğütler verirler; halk ahlâkının güzelleşmesine pek çok gayret ederlerdi.

Câhiliyet zamanında Arapların edebiyatta bu derece ilerlemeleri dikkat olunacak, ibret alınacak bir özelliktir. Belki de Arap dilinin o derece yükselmesi, Allah tarafından bu dille bir kitap indirileceğine işaretti.

Peygamberlerin babası Hz. İbrahim (a.s.), oğlu Hz. İsmail (a.s.)'a dua edip, yüce Allah da duasını kabul ederek Hz. İsmail soyundan büyük bir millet çıkaracağını müjdelediği Tevrat'ta yazılıdır.

Hz. İbrahim'in diğer oğlu Hz. İshak (a.s.)'ın soyundan pek çok peygamber gelip geçmişti. Onların devri bitip artık Hz. İsmail evlâdına sıra gelmişti. Hz. İshak soyundan gelen bunca peygambere karşılık, Hz. İsmail soyundan ise en Son Peygamber gelecekti.

Araplar Neseb (soy-sop) ilmine çok kıymet verip, her kabile, kendi soyunu ezberlerdi. Kabilelerin birbirine göre üstünlüğü olduğundan, her biri kız alıp vermekte akranını arar ve dengini gözetirdi.

Hz. İsmail'in evlâdı ve torunları çoğaldı. Arap yarımadası'nın her tarafına dağıldı. İçlerinden Adnanoğulları, onlar içinde Mudaroğulları, onlar arasında Kureyş kabilesi, ötekilerden seçkin bir topluluktu. Kureyşliler içinde ise Hâşim kolu hepsinden çok şeref ve fazilet sahibi oldu.

Hâşim'in babası **"Abd-i Menâf",** onun babası **"Kusay",** onun babası **"Hakim",** onun babası **"Mürre"**, onun babası **"Ka'b"**, onun babası **"Lüvey",** onun babası **"Fihr",** onun babası **"Mâlik",** onun babası **"Nadr",** onun babası **"Kinâne",** onun babası **"Huzeyme",** onun babası **"Müdrike",** onun babası **"İlyas",** onun babası **"Mudar"**, onun babası **"Nizar"**, onun babası **"Ma'ad",** onun babası **"Adnan"**dır. Adnan da İsmailoğlu (Kayzâr) (a.s.) soyundandır.

İşte **"Hâtemü'l-Enbiyâ (Son Peygamber)'**in büyük ataları bu saydıklarımızdır. Ki, her birinin soyu çoğalmış, her biri pek çok toplulukların başı, nice kabile ve aşiretlerin dedesi ve babası olmuştur. Fakat her ne vakit birinin iki oğlu olsa ya da bir kabile iki kol olsa, Son Peygamberin soyu, en şerefli ve hayırlı tarafta bulunur; her çağda onun en yüksek atası kim ise yüzündeki ülkerinden bilinirdi. Çünkü Hz. İsmail'in alnında bir nûr vardı. Ülker yıldızı gibi parlardı. Bu parlaklık ona babasından kalmış, sonra evlâddan evlâda geçerek Adnan'a, ondan Maad ve Nizar'a gelmişti.

"Nizar", Arapça az bir şey mânâsına olan Nezir'den gelir. Bu adın konmasına sebep şudur: Nizar, dünyaya gelince babası Maad, onun alnındaki parıltıyı görür görmez pek çok sevinmiş, kavmine büyük bir ziyafet verip "Böyle oğul için, bu kadar ziyafet azdır" demekle oğlunun adı **"Nizar"** kalmıştır.

Bu parıltı ise, Hz. Muhammed'in nuru olup, Hz. Âdem'den beri evlâddan evlâda geçmiş; sonunda asıl sahibi, Son Peygamber Hz. Muhammed'de durmuştu.

Böylece Adnanoğulları içinde Hz. Muhammed'e ait parıltıyı taşıyan ve yansıtan bir seçkin soy çıkmıştı. Her çağda bu soydan olan şahıs kim ise yüzünün hemen anlaşılacak kadar güzel, nurlu olmasından; ötekilerden seçilir; hangi kabilede ise o kabile diğerlerinden üstün olurdu.

Bundan dolayı Nizar'ın evlâdı ve torunları içinde Mudaroğulları öbürlerinden daha çok şan ve şöhret buldu. Mudaroğulları çoğaldı, çevreye yayıldı. Birçok kabilelere ayrıldı. İçlerinden Kureyş kabilesi seçkinleşti.

Kureyş kabilesi Mâlik oğlu Fihr'in evlâd ve torunları demek olup, onun oğulları içinde Lüvey ve onun oğulları içinde Ka'b diğerlerinden seçkin ve muhterem oldu.

Lüvey oğlu Ka'b, cum'a günleri kavmini toplayarak hutbe okurdu. Kendi soyundan Son Peygamber geleceğini söyler; onun zamanına kim yetişirse ona iman etsin diye öğüt verirdi.

Ka'b'ın torunlarından Kusay da Kureyş kabilesi içinde pek büyük bir kişidir: Şurada burada dağınık Kureyşlileri toplayıp kuvvet buldu. Mekke'de başa geçti.

Kâbe hizmeti, aslında Hz. İsmail'in evlâd ve torunlarındayken sonra bu şerefli hizmet Cürhüm kabilesine geçmiş; sonra göç ederek Mekke yakınında yaşayan Huzâa kabilesi, bir aralık Kâbe hizmetini ve Mekke başkanlığını ele geçirmişti. Kusay, bir fırsatla Kâbe'nin anahtarlarını Huzâa'dan aldı. Ondan sonra Kâbe hizmeti de Kureyş kabilesinde kaldı.

Kusay'ın Zühre diye bir kardeşi olup, onun da evlâd ve torunları çoğaldı. Kureyş kabilesi içinde şeref ve itibar buldu, Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) annesi Âmine Hatun onun soyundandır.

Kusay ölünce Abd-i Menaf ve Abdü'd-Dar ve Abdü'l-Uzzâ adındaki oğulları kaldı. Abd-i Menaf, diğerlerinden çok şan ve şeref buldu. Başkanlık ve efendilik, onun soyunda yerleşti. Abdü'd-Dar'ın soyundan da Kâbe hizmetindeki Şeybe oğulları geldi.

Abd-i Menafin Haşim, Abd-i Şems, Muttalib ve Nevfel, adlarında dört oğlu oldu. Her birinin soyundan gelenler çoğaldı. Hatta Ümeyyeoğulları denilen Emeviler, Abd-i Şems'in soyundan gelmişti. Fakat hepsinin en şereflisi, en faziletlisi Hâşim'dir Nitekim Abd-i Menaf'tan sonra Kureyş kavminin ulusu oydu. Temiz soyundan gelenlere Haşimoğulları ve Hâşimî denilir. Son Peygamber de onlardandır.

Kureyş kavmi ticaretle uğraşan bir topluluktu. Kışın Yemen'e, yazın Şam'a giderler; her yıl iki tarafla da pek çok alışveriş ederlerdi. Bundan dolayı Hâşim de Şam kafilesiyle Mekke'den çıkıp giderken Medine'ye uğradı. Orada Neccaroğulları

kabilesinden Selmâ adlı kızla evlendi. Oradan Şam ülkesine gitti; Gazze'de öldü. Selmâ ise ondan gebe kalıp son derece güzel ve yüzü nurlu bir erkek çocuk doğurdu ve Şeybe diye ad koydu. Şeybe büyüdü. Dayı çocuklarıyla beraber çıkıp gezmeye başladı. Fakat hiçbirine benzemezdi. Yüzünde ülkeri var, alnı ay gibi parlar, güzel yüzünü görenler hayran kalır, başka soydan olduğu yüzünden belli olurdu.

Allah'ın elçisini öven Ensar'dan yani Medineli ünlü şair Hassan'ın babası Sabit o sırada Medine'den Mekke'ye gidip Hâşim'den sonra Kureyş'in ulusu kardeşi Muttalib'le görüştü. **"Ah eğer kardeşin oğlu Şeybe'yi görsen şaşardın. Babana ne kadar benzer ve nasıl şeref ve güzellik sahibidir, tarif olunmaz"** diye Şeybe'yi anlatınca, Muttalib'in kalbine Şeybe'yi görmek arzusu düştü.

Kureyş kavmi içinde babadan oğula geçen peygamberlik nuru; Hâşim'e gelmiş ve yüzünde görülmüştü. Hâlbuki Hâşim'in Şeybe'den başka Esed adlı bir oğlu olmuşsa da, ondan yalnız Fâtıma adlı bir kız kalmıştı, ki Hz. Ali'nin anasıdır. Demek ki, Hâşim'e ancak Şeybe'nin hayırlı bir vekil olması tabii bir şeydi. Sâbit'in ifadesi de bunu doğruladı. Bundan ötürü Muttalib; Şeybe'yi görmek zorunda kaldığından hemen Mekke'den Medine'ye gitti.

Muttalib Medine'ye varınca bir yerde Neccaroğullarının çocukları arasında Şeybe'yi gördü. Bir kere tavır ve hareketine, yüzündeki güzellik ve parıltıya baktı; kimse söylemeden yeğeni olduğunu bilip gözlerinden yaş aktı.

Nitekim Muttalib; Şeybe'yi tavır ve hareketinden bildiğini gözlerinden yaş geldiğini bazı şiirlerinde pek yanık beyan ve hikâye eylemiştir. Muttalib hemen orada Şeybe'ye bir kat elbise giydirdi, anasına gönderdi. Sonra anasını razı ederek Şeybe'yi Mekke'ye götürdü.

Mekke'ye girerken Şeybe'yi görenler **"Acaba bu çocuk Muttalib'in kölesi midir?"** demişler. O yüzden Şeybe'nin adı Abdü'l-Muttalib kalmış ve Muttalib ölünce yerine geçip; Kureyş kavminin efendisi, başkanı olmuştur.

Abdü'l-Muttalib'in alnında Hz. Muhammed'in nuru parıldardı. Kureyş kavmi, bundan dolayı onu çok uğurlu sayarlardı. Öyle ki Mekke taraflarında kıtlık, pahalılık olsa, onun eline yapışıp Sebir dağına çıkarlar; onun yüzü suyu hürmetine Allah'tan yağmur isterlerdi. Allah da Hz. Muhammed'in nuru hürmetine onlara rahmet ve bereket gönderirdi.

Son Peygamber Hz. Muhammed'in dünyaya gelmesi yaklaştıkça kâhin yani görünmez âlemden haber vericiler; Onun dünyayı şereflendirmesini bildirmeğe; acayip ve gariplikler ve alışılmışın dışında işaretler belirmeye başladı. Biri şudur ki: Abdü'l-Muttalib bir gün Harem-i Şerif de uyurken bir rüya görüp korkuyla uyandı. Kâhinlere gidip rüyasını anlattı. Kâhinler de **"Senin soyundan çocuk doğacak; yer ve gök halkı ona iman getirecek"** dediler.

Bunun üzerine Abdü'l-Muttalib; Kureyş kadınlarından Fâtıma adlı bir kız aldı. Ondan oğlu Abdullah dünyaya geldi. Hz. Muhammed'in nuru, onun alnında görünür oldu.

Evvelce Mekke'de hüküm süren Cürhüm kabilesi üzerine düşman saldırınca Yemen taraflarına kaçmak zorunda olduklarında Kâbe hazinesinden bir hayli eşya alıp Zemzem kuyusuna atmışlar, üzerine de taş, toprak dökerek yerini belirsiz etmişlerdi.

Çok yıllar bu hâl üzere kaldı. Zemzem'in nerede olduğunu kimse bilmiyordu. Bir gece Abdü'l-Muttalib'e rüyasında Zemzem'in yeri bildirilmiş, işareti gösterilmişti.

Böylece Abdü'l-Muttalib Zemzem kuyusunu buldu. Oğullarıyla beraber onu kazmaya başladı. İçinde kılıçlar, zırhlar ve altından yapma geyik heykelleri çıktı. Abdü'l-Muttalib onları aldı. Geyik heykellerini Kâbe'nin kapısı önüne koydu. Zemzem kuyusunu tamamen ayıklayıp hacılara Zemzem ulaştırmaya başladı.

Kureyş kavmi; büyük dedeleri Hz. İsmail'den kalma bir mübarek kuyunun meydana çıkmasından dolayı çok çok sevindiler, teşekkür ettiler. Bu yüzden Abdü'l-Muttalib de eskisinden ziyade şan ve şöhret ve halkın gözünde kıymet kazandı.

Abdü'l-Muttalib'in oğulları **Hâris, Ebû Talib, Ebû Leheb, Gaydak Hacl, Abdü'l-Kâbe, Mukavvim, Zübeyir, Dırar, Kuşem, Abdullah, Hamza ve Abbas'tır.** Fakat Kuşem küçükken ölmüştür.

Abdü'l-Muttalib, oğulları içinde en çok Abdullah'ı severdi. Çünkü içlerinde en güzel, en fazla ahlâk sahibi oydu. Peygamberlik nuru onun yüzünde açıkça görünüyordu.

Zühre oğulları ulusu Vehb kızı Âmine, soy-sopça Kureyş kızlarının en üstünü olduğundan Abdü'l-Muttalib onu Abdullah'a aldı.

Âmine, Abdullah'tan Son Peygamber'e gebe kaldı ve hemen Abdullah'ın alnındaki güzellik nuru Âmine'nin alnında parlamaya başladı. O sırada Kureyş kavmi, kıtlık ve pahalılığa düşmüşlerdi. Çok sıkıntı çekiyorlardı. Resûl-i Ekrem ana rahmine düşer düşmez, Onun hürmetine yüce Allah (c.c), Kureyş'in bağ ve bahçelerine o kadar bereket verdi ki, hepsi zengin oldu.

O seneye Araplar **"Fetih ve sevinç yılı"** dediler. Âmine gebeyken Abdullah, Şam kafilesiyle Medine'ye gitti, orada hastalandı. Yirmibeş yaşında dayıları yanında öldü.

Böylece Son Peygamber, yetim inci gibi anası karnındayken tek ve yetim kaldı, işte o sırada alışılmışın dışında olan hadiselerden meşhur **"Fil olayı"** çıktı.

Çok yıllar Yemen'de hüküm süren Himyer hükümdarlarının kuvvetlerine zayıflık gelmesiyle Habeş'ler, Arabistan yakasına geçip, Yemen ülkesini ele geçirmişlerdi.

Habeşlilerden hükümdarlık sırası Ebrehe adlı padişaha gelince, Yemen'in başşehri olan San'a'da büyük bir kilise yaptı. Bundan maksadı, Arapları, Kâbe ziyaretinden vazgeçirmek, yüzlerini San'a'ya çevirmekti. Araplar ise eskiden beri yılda bir kere Mekke'ye gelip Kâbe'yi ziyaret edegeldiklerinden, böyle San'a'da yeni yapılmış bir kiliseye meyil ve yönelmek şöyle dursun, ona hakaret gözüyle bakıyorlardı. Öyle ki içlerinden birisi o kilise içine girip pisledi. Bundan dolayı Ebrehe, pek çok öfkelendi. Hemen Kâbe'yi yıkmak üzere büyük bir orduyla Mekke'ye doğru yola çıktı. Tâif şehrine gelince bir miktar askerle bir adamını Mekke'ye gönderdi. O da gelip Mekke halkının hayvanlarını sürdü. Bu sırada Abdü'l-Muttalib'in de dörtyüz devesini götürdü.

Abdü'l-Muttalib, hemen Ebrehe'nin ordusuna gitti. "Kureyş Başkanı" diye haber verdiler. Onu yanına davet edip, büyük bir hürmetle ağırladı. "Niçin geldin?" diye sordu. Abdü'l-Muttalib develerini istedi. Ebrehe "Ben sandım ki Kâbe'yi yıkmayım diye ricaya geldin?" dedi.

Abdü'l-Muttalib dedi ki: **"Ben, develerin sahibiyim. Onları isterim. Kâbe'nin sahibi vardır, Onu O korur."**

Hemen Ebrehe, emretti; hayvanlarını geri verdiler. Abdü'l-Muttalib, hayvanlarını aldı Mekke'ye getirdi. **"Bu Kâbe'nin sahibi, Onu korur korkmayınız"** diye Kureyş'e güven verdi. Çünkü Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.), ana rahmine düşmüş, mutlu doğumları pek yaklaşmıştı. Yakında dünyayı şereflendireceklerine dair nice alışılmışın dışında işaretler belirmiş; Abdü'l-Muttalib rüyasını görmüştü. Bu bakımdan Ebrehe'nin Allah'ın evi'ni yıkamayacağını kendi vicdanında kestirmişti.

Gerçekten iki ay sonra Son Peygamber dünyaya gelecek, sonra Kâbe'yi kıble edinecek, Ebrehe ordusunun durumu da dünyaya büyük bir ibret olacaktı.

Ebrehe'nin büyük bir fil'i vardı. Dâima onu askerinin önünde yürütür, onunla nereye gitse zafer kazanacağına inanırdı, öyle tecrübe eylemiş, öylece bellemişti. Bu sefer de Ebrehe, o fil'i ordusunun önüne kattı, hemen Mekke üzerine yürüttü.

Mekke'ye yaklaşıp da içeri girmeye hazırlanırken fil, yere çöktü. Kaldırıp yürütmeye çalıştılar, yürümedi. Başını başka tarafa çevirdikçe hemen koşup gider, fakat Mekke'ye doğru çevirdikçe gitmeyip yere yatardı.

Onlar bu çekişmedeyken Allah (c.c.) tarafından birçok Ebâbil yani Dağ Kırlangıcı veya Keçisağan kuşları geldi. Her birinin ağzında, ayaklarında birer ufak

taş vardı. Ebrehe askerinin omuzlarına salıverirlerdi. Hangisine değse yaralanır, ölürdü. Birçoğu bu şekilde öldü. Kalanı düşe kalka Yemen'e kaçıp kurtuldu.

Ebrehe de bu suretle San'a'ya varabilmişse de fena hâlde hasta olduğundan çok geçmeden ölmüştür. Ondan sonra iki oğlu sırasıyla kısa bir süre San'a'da hüküm sürmüşlerse de, çok sürmemiş devletleri yıkılmıştır.

Ebrehe'nin askeri öylece dağılınca Mekke halkı, şehrin dışına çıkıp onun ordusunda buldukları mal ve eşyaları aldılar.

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) hürmetine Kureyş kabilesi, hem öyle bir büyük düşman şerrinden kurtuldular, hem de böyle zahmetsizce bir hayli ganimet malına kavuştular. Bir kat daha şan ve şöhret buldular.

Kureyş kabilesiyle çekişmekte olan Arap kabileleri, artık onlarla savaşmaktan vazgeçip onların, Allah (c.c.) tarafından korunduğuna inandılar. Bu seneye Araplar "Fil Yılı" diye ad koydular ki, Hz. İsa'nın doğumunun "Beşyüzaltmışdokuz" uncu senesiydi.

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) de o yıl doğdu, ki Ebrehe'nin yukarıda anlatılan "Fil"le Mekke'ye gelip gitmesi (Arapça birinci ay olan) Muharrem ayının ortalarındaydı. Elli bu kadar gün sonra Rebiülevvel (Arapça üçüncü ay) içinde de Hz. Muhammed (s.a.v.) doğdu.

Hz. Muhammed'in Doğumu

Fil yılından ve Nisan içinde Arap aylarından Rebiü'l-Evvel ayının onikinci Pazartesi gecesi sabaha doğru daha yeni tan yeri ağardığı sırada âlem, bir başka âlem oldu. Yani Son Peygamber Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretleri doğdu, gün doğmadan âlem, nurla doldu. Abdullah'tan Âmine'nin alnına geçmiş olan güzellik nuru, onun alnına geçti. Âdem zamanından beri evlâddan evlâda geçen peygamberlik nuru şimdi sahibini buldu, artık onda karar kıldı.

Ertesi Pazartesi günü sabahleyin bütün putlar yüzüstü düşmüş bulundu, görenler şaşırdı.

Âmine'den rivayet edilir ki: **"Ben, öteki kadınlar gibi gebelik zahmeti çekmedim. Gebelerde olan ağırlıkları görmedim. Fakat gece rüyamda gördüm: Biri gelip 'Ey Âmine! İyi bilmelisin ki, sen âlemlerin hayırlısına gebesin. Doğduğu zaman adını Muhammed koyasın' dedi. Doğum yaklaşınca kulağıma şiddetli bir ses geldi, ürktüm. Hemen bir ak kuş geldi, kanadıyla arkamı sığadı. Benden, korkma ve ürkme hâlleri geçti. Bir yanıma baktım: Beyaz bir kâseyle şerbet sundular. Alıp içtiğim gibi, her tarafımı nur kapladı. O anda Hz. Muhammed (s.a.v.) dünyaya geldi. Etrafıma baktım, gördüm ki, Abd-i Menaf**

kızlarına benzer, fakat gayet uzun boylu birçok kızlar, etrafımda dönüyorlar. Şaşırdım. 'Ya Rabbi bunlar kimlerdir?' dedim."

Hz. Muhammed (s.a.v.) doğarken Âmine'nin gözünden perde kaldırılıp anlatıldığı gibi, cennet hurilerini, melekleri görmüş olduğu; daha pek çok harikulade hâller seyretmiş olduğu rivayet edilir.

Cennetle müjdelenen on kişiden Afv oğlu Abdurrahman'ın anası Şifâ[1] hatun o gece Âmine'nin yanında bulunmuş, onun gözüne de Hz. Muhammed (s.a.v.)'in doğumu sırasında doğudan batıya kadar bütün dünyanın nurla dolduğu gibi daha pek çok âdet ve tabiat dışı şeyler görünmüş olduğunu oğlu Abdurrahman'a söylemiş, o da başkalarına anlatmıştır.

O gece Abdü'l-Muttalib Kâbe'de Allah'a (c.c.) yönelmiş yalvarırken **"Müjde ey Abdü'l-Muttalib! Şimdi Âmine'den bir çocuk doğdu. Vücûdu âleme rahmettir"** diye gizliden bir ses işitmiş, hemen Âmine'nin yanına gitmiş, orada da nice alışılmışın dışında şeyler görmüştür.

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) sünnetli ve göbeği kesilmiş olarak doğmuştu. Arkasında iki küreği arasında tâ kalbinin hizasında bir nişanı vardı ki, ona peygamberlik yüzüğü, peygamberlik mührü denilir.

Hz. Ayşe'den rivayet edilmiştir: **"Mekke'de bir Yahudi vardı. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu gecenin ertesi, Kureyşlilerin toplandığı yere gelerek 'Bu gece aranızda bir oğlan doğdu mu?' diye sormuş. 'Evet. Abdü'l-Muttalib oğlu Abdullah'ın bir oğlu oldu' demişler. 'İşte Son Peygamber odur ve arkasında nişanı vardır.' diye haber vermiş. Varmışlar, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i görmüşler. Yahudi, Onun görünüşüne bakıp arkasındaki peygamberlik mührünü görünce aklı başından gitmiş ve 'Peygamberlik artık İsrâiloğullarından gitti. Bundan sonra başka Peygamber gelme ümidi bitti. Kureyşliler öyle bir devlete erecekler ki, şan ve şerefleri doğudan batıya kadar her yere ulaşacak' demiş."**

İsrâiloğulları peygamberleri, Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'i bazen Muhammed (s.a.v.), bazen de Ahmed diye anmışlar ve işaretlerini söylemişlerdir. Gizliden haber veren kâhinler de, böyle bildirdiklerinden o zamanki Yahudi kâhinleri arasında Son Peygamber'e dair çok sözler söylenir ve dünyayı şereflendirmesi beklenirdi. Bundan dolayı doğuş tarihini anlamış ve belirtmişlerdi.

Sabit oğlu Hassan rivayet eder ki: **"Ben sekiz yaşındaydım. Bilirim ki, bir gün sabahleyin Medine'de bir Yahudi, diğer Yahudilere haykırıp, 'Bu gece Ahmed'in yıldızı doğdu'** dedi. Sonra hesapladım. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu geceye uygun düştü."

1 Bu hatunun ismi **"Şifa" ve "Şeffa"** olmak üzere çeşitli rivayetler vardır.

Abdü'l-Muttalib, o gibi hayırlı işaretleri görüp çok çok sevindi ve **"Bu oğlumun şânı pek büyük olacak"** dedi. Kendisine Allah tarafından öyle bir mutlu oğul verildiğine dair güzel bir kaside söyledi ve büyük bir ziyafet verip, Kureyş kabilesini davet etti. Geldiler, yediler, içtiler **"Bu ziyafete sebep olan çocuğa ne ad koydun?"** diye sordular.

Abdü'l-Muttalib, **"Muhammed (s.a.v.)"** diye cevap verdi. Onlar da **"Böyle dedelerinde olmayan adı koymaktan maksadın nedir?"** dediler. **"Maksadım ve istediğim bu ki: Onu gökte Allah (c.c.) ve yerde halk pek çok övsünler"** dedi.

Son Peygamber, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) pek çok adları vardır. En meşhurları **"Muhammed"** ve **"Ahmed"dir.** Muhammed" Arapça pek çok övülmüş olan kimse demektir.

Mahmud, Mustafa, Sâhibü'l-Beyân, Sâhibü'l-Hâtem, Sâhibü'l-Makami'l-Mahmud, Sâhibü'l-Kadib, Sahibü'l-Herave de Son Peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yüksek lakaplarındandır.

Hz. Muhammed (s.a.v.) doğumunda meydana gelen alışılmışın dışında olan görülmemiş hâllerden bazıları da bunlardır:

Hz Muhammed'in (s.a.v.) doğuşu sırasında, İran hükümdarının sarayı sarsıldı. Ondört balkonu yıkıldı. Fars vilâyetinde "İstahrâbâd" adlı şehirde ateşe tapanların bin seneden beri yanan ateşgedeleri söndü. Sâve gölü yere batıp görünmez oldu. Semâ ve vadisinde tam tersine sular taştı. İran'ın başkadısı Mubedan da o gece rüyasında, bir alay sert ve başıboş develerin bir bölük Arap atlarını yederek Dicle nehrini geçip İran şehirlerine dağıldıklarını görmüştür.

O zaman Sasaniler sülâlesinden İran şahı Nûşirevan, sarayın sarsılıp da balkonların yıkılmasından canı sıkılmış olarak yakınlarıyla bu meseleyi konuşurken İstahrâbâd'dan ateşgedenin söndüğü haberi geldi. Yine bu sırada Sâve gölünün battığı ve Semâve'de suların taştığı işitildi. Hesapladılar. Bütün bunların, balkonların yıkıldığı zamana rastladığını hayretle gördüler.

Bunun üzerine Nûşirevan telaşlanıp hemen Mubedan'ı çağırtarak bu olanları bir bir anlattı. O da, o gece görmüş olduğu rüyayı söyledi.

Nûşirevan daha çok telaş ve endişeye düşüp **"Acaba bu işaretler ne ola?"** diye Mubedan'dan sordu. Mubedan, ne olacağını biliyordu. Hemen "Arabistan'da büyük bir olay çıkmak gerektir." diye cevap verdi.

Hemen Nûşirevan, Arap hükümdarlarından kendisine bağlı Münzer oğlu Numan'a emir gönderip **"Bana bir bilgiç adam gönder"** diye buyurmakla Numan da Abdü'l-Mesih adında tanınmış bir bilgini gönderdi.

Abdü'l-Mesih hemen İran hükümdarının başşehri Medâyin'e varıp Nûşirevan'ın yanına girdi. Nûşirevan olup bitenleri söyleyip **"Bu işaretler ne mânâya ge-**

lir?" diye sordu. Abdü'l-Mesih de "Benim Şam taraflarında oturan Salih adında bir dayım vardır. Bunların mânâsını ancak o verebilir" diye cevap verdi.

Bunun üzerine Nûşirevan **"Haydi çabuk Satih'in yanına git. Ondan sor, bana cevabını getir."** diye emretti. Abdü'l-Mesih de hemen Medâyin'den çıkıp Şam ülkesine gitti.

O zaman Araplar içinde Kâhin ve Arrâfe denen birtakım bilgiç adamlar vardı ki, Allah'ın sırlarından bahsederler ve gelecek şeyleri haber verirlerdi. En ünlüleri işte bu **"Satih kâhin"** dedikleri şahıstı ki, çok yaşlı bir adamdı. Hatta Nizar ölünce, mirasını oğlu Mudar ile diğer oğulları arasında pay eden oydu derler. Aslı Yemenli olup, ancak Şam tarafında bir manastırda yerleşip kalmıştı. Hâlbuki bedeninde kemik yok, şekil ve kıyafetçe benzeri görülmemiştir. Dâima arkası üstüne yatar ve bir tarafa götürülecek olursa, kendisini döşek gibi devşirip hayvan üzerine yükletirlermiş. Kısaca, insana benzemez, dilinden başka organı oynamaz acayip bir kişiydi. Fakat gayet güzel, düzgün ve akıcı sözler, Söyler nice yıllar sonra olacaklardan bahsedermiş.

Abdü'l-Mesih büyük bir süratle Satih'in olduğu yere gitti. Yanına girdi, selâm verdi. Satih ise ölüm döşeğine döşenmiş, gözleri kapanmış olduğundan, Abdü'l-Mesih'in selâmını işitmiyor, dünya kelâmı kulağına gitmiyordu.

Satih'in bu hâli Abdü'l-Mesih'e çok dokundu. Hemen Satih'i etkileyecek, içinde yanık sözler bulunan bir şiir söyledi:

"Acaba Yemen'in ulusu sağır "mıdır? Yoksa işitiyor mu? Yoksa ölüp gitti de, bizleri bütün bütün ümitsiz mi bıraktı? Ey zorlukları sona erdirici büyük adam, bir büyük ve muhterem topluluğun ulusu olan kızkardeşinin oğlu, İran şahı tarafından gönderilmiş olmasıyla dağ ve düz, gece ve gündüz demeyip, yollardaki tehlikeleri hiçe sayıp büyük bir süratle sana geldi. Bütün bilgiçlerin altından kalkamadığı büyük işleri senden sorup öğrenmek ister."

Bunun üzerine Satih, gözlerini açtı. Dedi ki: **"Abdü'l-Mesih, süratle Satih'e geldi. Satih ise kabre girmek üzeredir. Seni Sasani hükümdarı gönderdi. Sarayının sarsılması, ateşgedenin sönmesi ne demek olduğunu soruyor, bir de Mubedan'ın gördüğü rüyanın tâbirini istiyor, ki rüyasında bir alay başıboş develer bir bölük Arap atlarını yederek Dicle'yi geçip memleketine dağıldığını görmüştü. Ey Abdü'l-Mesih! O zaman ki okuma çoğala, Sahibi Herâve görüne, İran ateşi sone, Semâve vadisi taşa, Sâve gölü bata, Şam artık Satih için Şam değildir. Sasanilerden yıkılan balkonların sayısınca ondört hükümdar gelir. Artık olacak olur..."** dedi ve öldü.

Abdü'l-Mesih, Medâyin şehrine döndü ve Satih'ten işittiği sözleri Nûşirevan'a söyledi. Nuşirevan ise kendisinin hükümdarlığında bir fenalık çıkmasından kor-

kup, endişe etmekte olduğundan, bu haberle avundu. **"Bizim soyumuzdan ondört hükümdar gelip gidinceye kadar neler olur?"** dedi.

Hakikaten ondört hükümdar gelip geçinceye kadar, çok yüzyıllar geçmiş olacaktı. Oysa Nûşirevan'dan sonra bir aralık Sasani devletinin durumu bozularak, yalnız dört yıl içinde Sasani sülâlesinden on hükümdar gelip geçmiştir. Sasani'lerin ömrü sanıldığı kadar uzun olmadı. Kısa zamanda ülkeleri müslümanlar eline geçti. Nûşirevan'dan sonra ondördüncü hükümdar olan Yezdicürd, Hz. Osman'ın halifeliğinde öldü. Onunla Sasani devleti yıkılmış ve sona ermiştir.

Hz. Muhammed'in Doğumundan Peygamber Oluşuna Kadar Meydana Gelen Olağanüstü Olaylar

Mekke halkı, öteden beri yeni doğan çocuklarını Mekke'de tutmayıp aşiretlerden bir sütanaya verir, aşiretler içinde, havası güzel yerlerde büyütürlerdi.

Bu bakımdan aşiretlerden ara sıra Mekke'ye süt analar gelir; emzirip büyütmek üzere birer çocuk alırlardı. Çocukları büyütüp de anasına babasına geri verince, yaptıklarının karşılığını fazlasıyla görürlerdi.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumu sırasında Saadoğulları kabilesinden Mekke'ye birçok sütanalar geldi. Her biri birer çocuk aldığı sırada içlerinden Hâris adlı adamın karısı Halime de Hz. Muhammed'i (s.a.v.) aldı, yurduna götürdü.

O sene Saadoğulları yurdunda kıtlık vardı. Halime âlemlerin övüncü olan Hz. Muhammed'i (s.a.v.) alıp da götürdüğü gibi, hayvanlarının sütü çoğaldı. Evine görülmemiş bir bereket geldi. Hâris buna dikkat edip **"Ey Halime! Bu getirdiğin yetimin ayağı ne uğurluymuş. O geleli gecemiz hayır oldu. Aman ona iyice bakalım"** dedi.

Halime ise onu öz çocuğundan çok severdi. Öyle ki, büyüyüp de ayak üzerinde gezmeye başlayınca, Âmine onu almak istedi. Fakat Halime **"Mekke'nin havası ağırdır. Aman dokunmayınız. Birazcık daha bizim yanımızda kalsın"** diyerek Âmine'yi kandırdı. Onu yanında alıkoydu.

Halime onu canı gibi sever; esen yelden korur, asla yanından ayırmazdı. Bir gün her nasılsa Halime'nin dalgınlığına gelmiş, o da süt kardeşi Şeyma ile birlikte öğleyin kuzuların yanına gitmiş. Geldiklerinde Halime, kızı Şeyma'ya **"Niçin güneşin böyle kızgın zamanında dışarı çıkıyorsunuz?"** demiş. Şeyma da **"Biz sıcak görmedik. Kardeşimin başı ucunda bir kara bulut dolaşıyor. O nereye giderse bulut da beraber gidiyor, bir yerde dursa duruyor. Buraya kadar hep gölgelikte geldik"** diye cevaplamış.

Bunun üzerine Halime ve Hâris, âlemlerin övüncü olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) gidişatına çok dikkat edip gördüler ki: Yüzünün nuru ve simasının parlak-

lığı dolayısıyla başka çocuklardan seçkindir. Davranışları da diğer çocukların hareketlerine benzemiyor. Çocuklar oynarken o, karşıdan bakıp oyuna karışmıyor.

Hâris ve Halime onun bu gibi tavırlarına bakıp, onda bir başka görünüş olduğunu anlamışlar, ona karşı eskisinden daha çok saygılı olmaya başlamışlar.

Ne zaman ki dört yaşına erişti; gezip dolaşır oldu ve olağanüstü haller çoğaldı. Hâris bu durumlardan ürktü, karısına **"Ey Halime! Vakit kaybetmeden bu çocuğu anasına vermeliyiz"** dedi. Halime de, ister istemez Hz. Muhammed'i (s.a.v.) alıp Mekke'ye götürdü. Muhterem annesi Âmine'ye verdi.

Sonra Âmine, onu alıp Medine'ye götürdü. Dayı oğulları olan Neccâroğullarıyla görüştürdü. O zaman Medine'de bulunan Yahudi kâhinleri, onun şekline ve durumuna bakıp **"Bu ümmetin peygamberi işte bu çocuk olsa gerektir"** derlerdi.

Âmine, onunla beraber Medine'den Mekke'ye dönerken yolda öldü. Âlemlerin övüncü olan Hz. Muhammed (s.a.v.), anadan da yetim kaldı. Dedesi Abdü'l-Muttalib onu yanına aldı.

O sırada Mekke'de büyük bir kıtlık vardı. Kureyş kabilesi, Abdü'l-Muttalib'e gelerek, yağmur duasına çıkmasını rica ettiler. O da Hz.. Muhammed'in (s.a.v.) elini tutup, Ebû Kubeys dağına çıktı. Allah'a (c.c.) yalvardı. Yüce Allah (c.c.) da, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hürmetine yağmur yağdırdı; büyük feyiz ve bereket verdi.

Arap şairlerinden bazıları o zaman, bu hadiseye dair şiirler söylemişler; bundan dolayı Abdü'l-Muttalib'e teşekkür etmişlerdir. Hz. Muhammed (s.a.v.) o zaman yedi yaşındaydı. Bir yıl sonra Abdü'l-Muttalib, yüz küsur yaşında öldü. Hz. Muhammed amcası Ebû Talib'in evinde kaldı.

O yıl da Mekke'de kıtlık olmuştu. Kureyş kabilesi, Ebû Talib'e gelip yağmur duasına çıkması için yalvardılar. O da Hz. Muhammed'in (s.a.v.) elinden tuttu. Birlikte Kâbe'ye gitti. Kâbe duvarına dayanıp dua etti. Hz. Muhammed (s.a.v.) parmağını göğe doğru kaldırdığı gibi yağmur yağmaya başladı.

Nitekim Urfuta oğlu Cülhüme, adındaki şahıs, o zaman Mekke'de bulunmakla, bu olayı şöyle anlatmıştır: **"Bir sene Mekke'ye gittim. Kıtlıktan Mekke halkının hali yamandı. Aralarında birbirleriyle danışıyorlardı. Bazıları, Lât ve Uzzâ adlı putlardan; kimileri de Menât adlı puttan yardım isteyelim, dedikleri sırada içlerinden yaşlı biri: 'Hâlâ aranızda Hz. İbrahim'in sülâlesinden kalan varken, niçin başka sebep arıyorsunuz?" demesiyle Kureyş'in ileri gelenleri, hemen kalkıp Ebû Talib'in yanına gittiler, yağmur duasına çıkmasını rica ettiler. O da çıkıp Kâbe'ye geldi. Arkasını Kâbe duvarına verdi. Duaya başla-**

dı. Yanında, yüzü güneş gibi parlayan bir oğlancık vardı. Parmaklarıyla göğe işaret etti. Gökyüzünde bir parça bulut yokken, her taraftan bulutlar belirdi, yağmurlar yağdı. Seller aktı."

Bu olaydan Ebû Talib de bir şiirinde edebi bir şekilde bahsetmiş, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) keramet ve saadetine dair sözler söylemiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) oniki yaşındayken Ebû Talib, ticaret maksadıyla Şam kafilesiyle çıkıp onu da beraber götürdü. Şam vilâyetinde olan Busrâ şehrine eriştiklerinde bir manastır karşısına indiler, bir ağaç altına kondular.

O manastırdaki rahip ise, Bahira diye bilinen Cercis adındaki sofu ve yalnız başına yaşayan biriymiş.

Kervan gelirken Bahira bakıp görür ki: Kervanla beraber bir bulut da geliyor. Kervan gelip konunca, bulut da o ağacın üzerinde karar kılıp duruyor ve o ağaç uzun zamandan beri kurumuşken o ânda yeşillenmiş.

Bahira kendi bilgisini, bu konudaki keşiflerini; görmüş olduklarına uygulayınca, anlar ki; Son Peygamber, bu kafile içinde ve o ağacın altındadır. Hemen bir ziyafet tertibiyle aşağı inip, Ebû Talib'i, arkadaşlarıyla beraber manastırına davet etti. Ebû Talib de Hz. Muhammed'i (s.a.v.) yüklerin yanında bırakıp, diğer arkadaşlarıyla beraber manastıra gitti.

Hepsi sofraya oturunca Bahira, onları birer birer gözden geçirdi. Hiçbirinin yüzünde aradığı işaretleri görmedikten başka, o bulutun da hâlâ ağaç üzerinde durduğunu gördü ve hemen: **"Arkadaşlarınızdan gelmeyen var mı?"** diye Ebû Talib'e sordu. O da: **"Yalnız küçük bir çocuk kaldı"** diye cevap verdi. Bahira: **"Onun da şeref vermesini rica ederim"** deyince Ebû Talib, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) alıp sofraya getirdi.

Bahira, yemek sırasında dikkat edip görür ki: Son Peygamber hakkında geçmiş peygamber ve âlimlerden rivayet edilen işaretler, tamamen onda vardır. Hemen yemekten sonra onu yanına aldı ve: **"Sana bazı şeyler soracağım. Lât ve Uzzâ hakkı için doğru söyle"** dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.) de: **"Lât ve Uzzâ'ya yemin verme. Çünkü benim dünyada en çok nefret ettiğim şey puttur."** diye cevap verdi.

Bunun üzerine Bahira, yüce Allah (c.c.)'a yemin verdi ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) durumunu lâyıkıyla anlamak için, soracağı şeyleri sordu. Aldığı cevaplar da kendisinin fikrini doğruladı, inancını kuvvetlendirdi. Hemen bir vesileyle Hz. Muhammed'in (s.a.v.) mübarek arkasını açıp peygamberlik mührünü gördü, büyük bir edep ve hürmetle öptü.

Beri tarafta Kureyş'in ileri gelenleri: **"Bahira'nın yanında Muhammed'in (s.a.v.) ne büyük kıymeti var"** diye şaşarak konuşurlarken, Bahira, Ebû Talib'e:

"Adın nedir ve bu şeref ve saadet fidanı kimdir?" diye sordu. O da: **"Bana Ebû Talib derler. Bu da oğlumdur"** diye cevap verdi. Bahira: **"Yok yok... O'nun şekil ve hâline bakılırsa bir yetim inci olması gerektir"** dedi.

Ebû Talib, **"Evet, benden inmiş olan bir oğul değildir. Fakat kardeşimin oğludur. Baba ve anası öldüğünden yetimdir. Ancak benim terbiyem altında olmasından ötürü 'Oğlum' yerindedir"** dedi. Bahira düşüncesinde isabet eylemiş olduğundan memnun oldu. Artık kendisine tam bir kanaat geldi. Dedi ki: **"Ey Ebû Talib! Bu çocuk peygamberlerin sonuncusudur. Şam Yahudileri içinde onun vasıflarını bilir ve İşaretlerini tanır kâhinler vardır. Bakarsın hıyanet etmeye kalkışırlar. İyisi mi, sen onu Şam'a götürme. Buradan geri çevir"** diye öğütledi. Ebû Talib de Bahira'nın sözünü tuttu. Malını Busrâ şehrinde sattı, hemen geri döndü.

Âlemlerin övüncü olan Hz. Muhammed (s.a.v.) çocukluk devrini geçirdi, gençlik yaşlarına erdi. Yüzü nurlu, sözü ruhlu, hitap ve cevabı güzel; doğruluk ve bir işi her yönüyle düşünüp taşınmada eşsizdi. Sözünde sâdık, yumuşak huylu ve insanlıkça başkalarından üstündü. Bundan dolayı Kureyşliler içinde seçkin oldu, "Muhammedü'l-Emin" diye şöhret buldu.

Onyedi yaşındayken amcası Abdü'l-Muttalib oğlu Zübeyir'le birlikte Yemen'e gidip geldi. Bu yolculuğunda da kendisinden olağanüstü hâller görüldü. Mekke'ye dönüşlerinde arkadaşları, bu hâlleri nakil ve hikâye etmekle Kureyş içinde: "Bunun şânı pek büyük olacak" diye söylenir oldu.

Yirmi yaşına eriştiğinde gözüne bazen melekler görünmeye başladı. Şöyle ki: Ona işaret edip: **"İşte bütün âlemlere hidâyet eriştirecek budur. Fakat şimdilik çağırma zamanı gelmedi"** derlerdi.

"Fahr-i Âlem" yani âlemlerin iftiharı olan Hz. Muhammed (s.a.v.). bu acayip hâlleri Ebû Talib'e açtı. O da bir çeşit hastalık eseri olmasın diye, onu Arap kâhinlerinden birine gösterdi; ilâç ve devasını sordu. Kâhin, onu dikkatle muayene etti: **"Ey Ebû Talib! Endişe etme. Bu kutsal vücud, her türlü hastalıklardan uzaktır. Gözüne görünen şeylerse meleklerle düşüp kalkmasına başlangıç olsa gerektir. Umulur ki, Ahir zaman Peygamberi budur"** dedi.

O zamanlarda Kureyş'in ileri gelenlerinden genç iken dul kalmış Hatice adında çok zengin bir hatun vardı. Bazı kişilere ortaklıkla sermaye verirdi. **"Muhammedü'l-Emin'e biraz sermaye versen hayli hayır ve menfaat görürdün"** diye bazıları tarafından kendisine hatırlatılmakla, Hatice de o Hazret'e yani Hz. Muhammed'e (s.a.v.) epeyce sermaye verdi. Kölesi Meysere'yi de yoldaş ederek Şam'a gönderdi.

Fahr-i Âlem Hazretleri, Şam kafilesiyle giderken Bahira'nın manastırı önüne indiler. Meysere'yle birlikte bir ağaç altına kondular. Bahira ise daha önce

öldüğünden yerine geçen Nestura adındaki rahip oraya geldi ve Meysere'yle eskiden tanışıklığı olduğundan, onunla görüştü, söze girişti. Allah'ın (c.c.) birliğine ve Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğine şehâdet etti: **"Yâ Meysere! Hz. İsa'nın haber verdiği Son Peygamber, işte budur. Şam'a gitmeyiniz. Hain Yahudiler görüp tanırlar, bir kötülükte bulunabilirler"** dedi. Bundan dolayı Fahr-i Âlem yani Hz. Muhammed (s.a.v.) de Şam'a gitmeyip Busrâ'da alışveriş ederek oradan geri döndüler.

Pek sıcak bir günde Mekke'ye ulaştılar. Hatice birkaç kadınla bir yerde durup Şam kafilesinin gelişini seyrediyorlardı. Gördüler ki: Yolculardan birinin başı üzerinde iki kuş kanat gerip geliyor; çadır gibi gölge ediyorlar. **"Bu kim ola?"** derken Meysere çıkageldi. **"Muhammedü'l-Emin"** olduğunu bildirdi. Ve sıcak vakitlerde iki melek, onun başı üstünde kanat gerip gölgelendirmek gibi nice görülmemiş hâller gördüğünü ve Nestura'nın sözlerini haber verdi.

Hesaplara bakıldı, diğer senelere göre daha çok kâr ve menfaat sağlandığı anlaşıldı. Fakat Hatice'nin gözüne Şam ticâretinin kâr ve menfaati görünmezdi. Çünkü daha önce Hatice, bir rüya görüp amca oğlu olan **"Nevfel oğlu Varaka"** ya anlattığında: **"Sen, âhir zaman Peygamberinin hanımı olacaksın"** diye tâbir etmişti.

Nevfel oğlu Varaka ise Hıristiyan olup İncil ve Tevrat okur ve gelecekten haber verir; Çok yaşlı meşhur bir kâhin, yani herkesçe bilinmiyen şeylerden bahseden biriydi. Bundan dolayı Hatice bu fikirlere dalmış, başka şeyleri düşünmez olmuştu.

İşte bu sırada iki taraftan aracılar çıktı. Hatice'nin Fahr-i Âlem'e nikâhının kıyılmasına karar verildi. Hemen Hatice'nin evinde nikâh meclisi kuruldu. Kureyş ulu'ları toplandı. Hz. Muhammed (s.a.v.) de amcası Hamza ile birlikte gidip orada bulundu.

Önce Ebû Talip, çok edebi bir hutbe okudu. Kısaca şudur: **"Şükür Allah'a (c.c.) ki, bizleri İbrahim'in soyundan, İsmail'in neslinden, Maad'ın aslından ve Mudar'ın unsurundan yarattı. Bizi mükerrem olan Evi'nin bekçisi, Kâbe'sinin hizmetçisi; bu sebeple halkın hâkimi ve reisi etti. Bundan sonra asıl konumuza gelelim: Kardeşim Abdullah'ın oğlu Muhammed'le, Kureyş'ten hangi genç karşılaştırılırsa bu, ona soy-sopça; akıl ve faziletçe üstün olur ve tercih edilir... Gerçi malı azsa da buna bakılmaz. Çünkü mal, kaybolan bir gölge gibidir. Altın ise alınıp verilen iğreti bir şeydir. Vallahi bundan sonra onun hâli ve şânı pek büyük olacaktır, işte bu haliyle, sizin aynı şekilde şân ve şeref sahibi olan kızınız Hatice'yi istedi. Bu kadarı muaccele olarak yani ağırlık parası olarak**

veriyor; şu kadarı da müeccele olarak yani kararlaştırılan bir zamanda vereceğini söz veriyor."

Ebû Talibin bu konuşması üzerine Nevfel oğlu Varaka da bir konuşmada bulundu: **"Allah'a şükür ki, bizleri belirttiğin gibi yarattı. Saydığın şeylerden çok, üstünlük ve şeref ile seçkin kıldı. Şimdi biz, Arab'ın uluları, reisleriyiz. Siz de böylesiniz. Aşiret, sizin üstünlüğünüzü inkâr etmez. Hiçbir kimse sizin hayır ve şerefinizi reddetmez. Biz de sizinle akraba olmak istiyoruz. Ey topluluk! Şahit olunuz. Ben, Abdullah oğlu Muhammed'e (s.a.v.) Huveylid'in kızı Hatice'yi nikâhladım'** dedi. Kureyş uluları şahit oldu.

Fahr-i Âlem, o zaman yirmibeş yaşında olup Hatice ise ona göre epeyce yaşlıydı, işte Haticetül-Kübrâ (Büyük Hatice) denilen Seyyidetü'n-nisâ (kadınların efendisi) budur. Onun ölümüne kadar Hz. Muhammed (s.a.v.), ondan hoşnut ve razı kaldı. Onun sağlığında başka bir kadınla evlenmedi.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Hatice'den önce Kasım adında bir oğlu dünyaya geldi. Bundan dolayı Arap örf ve âdeti gereğince Fahr-i Âleme, **"Ebu'l -Kasım"** yani Kasım'ın babası denildi. Fakat Kasım küçükken öldü.

Hz. Muhammed (s.a.v.) otuz yaşındayken Zeyneb; otuzüç yaşındayken Rukayye; sonra Ümmü Gülsüm adındaki kızları dünyaya geldi. Kendisine peygamberlik geldiği zamanda Fâtimatü'z-Zehrâ adındaki muhterem kızı doğmuştur ki, Fahr-i Âlem, onu bütün çocuklarından çok severdi. Onun hakkında Seyyidetü'n-nisâ (kadınların efendisi) diye buyurdu. Yine Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğinden sonra Abdullah adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Fakat o da küçükken ölmüştür.

O zaman Kureyşliler başsız bir halk kalabalığı durumundaydılar. Fakat hakkın yerine getirilmesine çok dikkat ederlerdi. Kavmin uluları tarafından mazlumun hakkı zalimden alınırdı. Hatta büyük bir meclis kurup Mekke'de kimseye haksızlık ve zulüm ettirmemek üzere sözleşip yemin etmişlerdi. O mecliste Hz. Muhammed de (s.a.v.) bulunmuştu.

Önceleri Kâbe'de bir kuyu vardı. Hazine yapılarak Kâbe'ye getirilen hediyeler oraya konurdu. Sel'den Kâbe'nin bazı yerleri yıkılınca bir hırsız, bu Kâbe hazinesinden bazı eşyalar çalmış; Kureyş'in uluları arasında verilen karar üzere elleri kesilmişti. Bunun üzerine Kureyşliler, Kâbe'yi yeniden yapmaya başladılar. Yapım sırasında iş Kara Taş'ın yerine konmasına gelince, bazı kabileler Hacer-i Esved'i yani Kara Taş'ı yerine biz koyacağız diye iddia ettiler. Diğerleri ise buna karşı çıktığından aralarında çekişme başladı. Sonunda bu davayı kılıçla kesmek üzere savaşa karar verdiler. Sonra bu karardan cayıp Muhammedü'l-Emin'i hakem seçerek onun hükmüne razı oldular. O da bir parça bez getirip Hacer-i Esved'i onun içine

koydu; her kabileye bir ucundan tutturup yukarı kaldırttı; mübarek elleriyle Hacer-i Esved'i alıp yerine koydu.

Kureyşliler, onun bu hüküm ve tedbirini kabul edip çok beğendiler. Bu şekilde aralarındaki kavga ve çekişme de sona erdi. O zaman Fahr-i Âlem, otuzbeş yaşındaydı. Otuzyedi yaşına gelince gaipten kendisine: "Ey Muhammed" diye seslenilmeye ve bazı taraflarda nur görünmeye başladı. Bu sırları yalnız Hatice'yle söyleşirdi.

Hâtemü'l-Enbiya yani Son Peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.v.) geleceğini önceden haber vermiş olanlardan birisi de İyâd kabilelerinin ulusu olan meşhur Sâide oğlu Kass'tır, ki pek çok yaşamış, güzel ve düzgün konuşmakla tanınmış bir kimseydi. Öyle ki, çok yaşlıyken Ukâz panayırında kızıl bir deve üzerinde olduğu ve Arab'ın en iyi konuşanları, orada hazır bulunduğu hâlde, çok düzgün ve san'atlı bir konuşma yapmıştı. O zaman Fahr-i Âlem de Ukâz panayırında bulunup onun bu yüksek konuşmasını dinlemişti. Fakat daha halkı, Allah'ın birliğine çağırmakla görevlendirilmemişti.

Sâide oğlu Kass'ın o konuşması, Arab'ın meşhur konuşmacıları arasında çok yayılmış, dillere destan olmuştur. Kısaca tercümesi budur:

"Ey insanlar! Geliniz, dinleyiniz, belleyiniz, ibret alınız. Yaşayan ölür; ölen yok olur; olacak olur. Yağmur yağar, otlar biter. Çocuklar doğar. Analarının babalarının yerini tutar. Sonra hepsi yok olup gider. Olayların ardı arası kesilmez. Hemen birbirini kovalar. Kulak veriniz, dikkat ediniz. Gökte haber var, yerde ibret alacak şeyler var. Yeryüzü bir sarayın döşemesi, gökyüzü bir yüksek tavan. Yıldızlar yürür, denizler durur. Gelen kalmaz, giden gelmez. Acaba vardıkları yerden hoşnut olup da mı kalıyorlar? Yoksa orada bırakılıp da uykuya mı dalıyorlar? Yemin ederim Allah'ın (c.c.) katında bir din vardır ki, şimdi bulunduğunuz dinden daha sevgilidir. Allah'ın (c.c.) bir gelecek Peygamberi vardır ki, gelmesi pek yakın oldu. Gölgesi başınız üstüne geldi. Ne mutlu o kimseye ki, ona inanır, o da ona doğru yolu gösterir; vay o talihsize ki, ona isyan eder, karşı çıkar. Yazıklar olsun ömürleri gafletle geçen ümmetlere!..

Ey İyad'lılar! Hani babalarınız, dedeleriniz, hani süslü köşkler, taştan evler yapan Ad ve Semûd kavmi; hani dünya varlığına gururlanıp da kavmine: 'Ben, sizin en büyük rabbinizim!' diyen Firavun ile Nemrud? Onlar size göre daha zengin, kuvvet ve kudretçe sizden fazla değil miydiler? Bu yer onları değirmeninde öğüttü toz etti, dağıttı. Kemikleri bile çürüyüp dağıldı. Evleri yıkılıp ıssız kaldı. Yerlerini yurtlarını şimdi köpekler şenlendiriyor. Sakın onlar gibi gaflet etmeyin, onların yoluna gitmeyin. Her şey yok olucu gidicidir. Kalıcı ancak yüce Allah'tır, ki birdir, ortağı, benzeri yoktur. Tapılacak ancak odur. Doğmamış, doğurmamıştır.

Bizden önce gelip geçenlerde bize ders olacak şey çoktur. Ölüm ırmağının girecek yerleri var, ama çıkacak yeri yoktur. Büyük, küçük hep göçüp gidiyor. Giden geri gelmiyor. Kesin olarak biliyorum ki, herkese olan bana da olacaktır."

Sâide oğlu Kass Son Peygamberin yakında geleceğini anlamış olduğu hâlde, Ukâz Panayırı'nda böyle halkın arasında konuşurken zavallı, bilmiyordu ki, Son Peygamber de oradadır; onu dinliyordur. Arası çok geçmeden Son Peygamber'e peygamberlik geldi. Fakat Sâide oğlu Kass öldüğünden, gelip de görüşmek kendisine kısmet olmadı.

Ondan sonra İyad oğullarının ulusu Cârûd da, onun gibi Allah'ın (c.c.) birliğine, Hz. İsa'nın (a.s.) dinine inandığı hâlde kavminin büyükleriyle birlikte gelip bir gün Hz. Muhammed'in(s.a.v.) yanına girdi. İslâm ile şereflendi. Onunla beraber kavminin bütün büyükleri de iman ettiler.

Hz. Muhammed (s.a.v.), ondan memnun oldu: "İçinizde Sâide oğlu Kass'ı bilen var mı?" diye sordu Cârûd da: **"Yâ Resûlallah! Hepimiz biliriz. Özellikle ben, her zaman onun izinde gidenlerdenim"** diye cevap verdi. Hz. Muhammed (s.a.v): **"Sâide oğlu Kass'ın Ukâz panayırında deve üzerinde 'Yaşayan ölür, ölen yok olur, olacak olur' diyerek hutbe okuduğu hatırımdan çıkmaz. Bir hayli sözler daha söylemişti. Sanmam ki, hepsi hatırımda kalmış olsun"** diye buyurdu.

Ebû Bekir (r.a.) o toplantıda hazır bulunup: **"Yâ Resûlallah! Ben de o gün Ukâz panayırındaydım. Sâide oğlu Kass'ın söylediği sözler hep hatırımdadır."** diyerek adı geçen hutbeyi başından sonuna kadar okudu. Bunun üzerine, Cârûd'un arkadaşlarından biri ayağa kalkıp, Sâide oğlu Kass'ın bazı şiirlerini okudu ki, Kâbe'de Hâşimoğullarından Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini açıkça bildirmişti.

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) de: **"Umarım ki, Allah (c.c.) Kıyamet gününde Sâide oğlu Kass'ı ayrıca bir ümmet olarak diriltsin"** diye buyurdu.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Peygamberliği

Fahr-i Âlem Muhammed'e (s.a.v.) kırk yaşındayken peygamberlik ve kırküç yaşındayken Risâlet, yani halkı Allah'ın birliğine davet emri geldi.

Peygamberliği, doğru çıkan rüyalarla başlar. Altı ay kadar rüyasında her ne görürse aynısı çıkardı. O sırada bir köşeye çekilip yalnız kalmayı severdi. Hira dağına gider, oradaki bir mağarada tek başına ibâdet ederdi. İşte o zaman, Cibril (a.s.) gelip kendisine göründü, şu mânâlara gelen Kur'an âyetlerini getirdi:

"Ey Muhammed! Yaratan, insanı pıhtılaşmış kandan yaratan Rabbinin adıyla oku! Oku! Kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren Rabbin, en büyük Kerem sahibidir."

İlk önce Allah'ın (c.c.) vahyinin heybeti, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) korku ve dehşet verdi. Hemen titreyerek Hatice'nin yanına gitti. "Beni örtün, beni örtün" diye buyurdu. Hemen Hatice, o Hazret'in üzerini örttü. O da biraz rahat bir nefes alıp dinlendikten sonra olup biteni Hatice'ye anlattı. Hatice (r.anha) Hz. Muhammed'i (s.a.v.) alıp amca oğlu olan meşhur Nevfel oğlu Varaka'nın yanına gittiler. Vahiy olayını ona anlattılar. Varaka: **"Müjde ey Muhammed! Sen, Meryem oğlu İsa'nın haber verdiği âhir zaman Peygamberisin... Sana görünen melek, Hz. Musa'ya da gelen, "Nâmus-u Ekber" yani Cibril'dir. Keşke genç olsaydım da senin, insanları Allah'ın birliğine çağıracağın zamana erişseydim. Kavmin seni Mekke'den, çıkaracağı zaman sana yardım edeydim."** dedi.

Hz. Muhammed (s.a.v.) bunun üzerine: "Ya... Kavmim beni Mekke'den çıkaracak mı?" diye sordu. Varaka: **"Evet, peygamberlik, her kime verildiyse kavmi içinden ona düşmanlar çıkagelmiştir. Seni de kavmin Mekke'den çıkarsalar gerektir"** diye cevap verdi. Ondan sonra vahyin arkası kesildi. Cibril (a.s.) gelip görünmez oldu. Hz. Peygamber, bundan pek çok sıkıldı. Fakat İsrafil (a.s.) ara sıra gelip gider; Resûl-i Ekrem'e bazı şeyler öğretirdi. Bu hâl, üç sene kadar sürdü. Sonra bir gün Hz. Peygamber'e gökten bir ses geldi. Yukarı bakınca Cibril-i Emin'i gördü.

Yine kendisine korku ve dehşet gelip Hatice (r.anha)'nin yanına gitti. Elbisesine büründü. O zaman yine Cibril (a.s.) gelip göründü. "Yâ Eyyühe'l-Müddessir" sûresini getirdi, İşte Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğinin başlangıcı budur. Ondan sonra Cibril-i Emin yavaş yavaş Kur'an âyetleriyle gelip gitmeye başladı. Yirmi sene bu hâl üzere devam etti.

Kısaca Fahr-i Âlem, bir yeni şeriat ile bütün cin ve insanlara peygamber oldu. Onun şeriatıyla diğer şeriatlar ortadan kalktı. Kendisi son peygamber olup, ondan sonra peygamber gelmek ihtimali kalmadı. Nevfel oğlu Varaka evvelce öldüğünden, hayattayken belirtmiş olduğu gibi, Resûl-i Ekrem'in peygamberliğine yetişemedi.

Peygamberlik çağrısına ilk önce uyarak, İslam'a giren, Resûl-i Ekrem'le beraber namaz kılan Hz. Hatice'dir. Sonra Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali (r.a.) İslâm ile şereflendiler. Gerçi o zaman Hz. Ali daha erginlik çağına gelmemişti. Ama küçükken Resûl-i Ekrem'in evinde, onun terbiyesi altında bulunduğundan Resûl-i Ekrem, halkı Allah'ın birliğine çağırmaya başladığı zaman, o da iman etmiştir. Fakat İslâm olduğunu belli etmeyip gizli tutardı.

Ama Hz. Ebû Bekir, câhiliyet zamanında Kureyş içinde büyümüş olduğu halde, nasıl ki Fahr-i Âlem, küçüklüğünden beri putlardan nefret edegelmişse; o da öteden beri putlara secde etmezdi. Sağduyusuyla Kureyş'in dininden başka Allah

katında makbul bir din olduğunu düşünür; fakat ona delil olacak, yol gösterecek bir kılavuz bulamazdı. Resûl-i Ekrem, çağrıya başladığı ân, herkesten önce iman etti. Güvendiği kimseleri de el altından İslam'a çağırmaya başladı.

Bu sırada Resûl-i Ekrem'in kölelik durumundan çıkarttığı kölesi Zeyd b. Hârise de İslam'la şereflendi. Ondan sonra Hz. Ebû Bekir'in çağrısı üzerine Affanoğlu Osman, Abdurrahman b. Avf, Ebû Vakkas oğlu Sa'd, Zübeyr b. Avvâm ve Ubeydullah oğlu Talha iman ettiler. Hz. Ebû Bekir'le birlikte Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına gittiler. Abdest alıp namaz kıldılar. Allah hepsinden hoşnut olsun, işte en evvel İslam'la şereflenen sahabiler, yani Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek mutluluğunu kazanmış kimseler bunlardır.

Onlardan sonra Cerrah oğlu Abdullah'ın" oğlu Ebû Ubeyde, Eret oğlu Habbâb ve Hattâb oğlu Ömer'in amca çocuklarından Nüfeyloğlu Amr oğlu Zeyd oğlu Said'le karısı Hattâb kızı Fâtıma ve Abdü'l-Esed oğlu Ebû Seleme ve Ebû Erkami'l-Mahzûmi oğlu Erkam ve Maz'ûn oğlu Osman ve kardeşleri Kudame ile Abdullah ve Abdi' Menaf oğlu Muttalib oğlu Hâris oğlu Üveyde ve Mes'ûd oğlu Abdullah ve Bilâl-i Habeşi ve Suheyb-i Rumi ve Ammar b. Yasir'le annesi Sümeyye iman ettiler. Daha sonra halk bölük bölük iman etmeye başladılar.

İşin başında Hz. Peygamber'in çağrısı gizliydi. Öyle ki namazda Kur'an-ı Kerim bile açıkça okunmazdı. Sonra: **"Memur olduğun şeyi açıkla"** mânâsına gelen âyet indi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem halkı açıkça Allah'ın birliğine çağırmaya, Kur'an-ı Kerim'i sesli okumaya başladı.

İşin başlangıcında kavminin çoğu iman etmedilerse de, ondan pek de uzak durmadılar. O, onların putları hakkında söz söylemedikçe onlar da onun hakkında kötülükte bulunmadılar. Sonra putlara tapmanın Allah'a ortak koşmak demek olduğu ve bir sapıklık sayıldığına dair ve yalnız yüce Allah'a (c.c.) ibâdet edilmesini emreden âyetler indi. Bu ise Kureyş'e güç geldi.

O ana kadar Resûl-i Ekrem'den yalan çıkmadığını hepsi bilirdi. O kadar ki aralarında: "Muhammedü'l-Emin" yani, Güvenilen Muhammed diye ün saldığından her sözüne inanırlarken, bu konuda inanmadılar. Her ne kadar mucizeler yani olağanüstü haller gösterdiyse de kanmadılar.

Artık hangisine Allah'ın (c.c.) hidâyeti yani yol göstermesi eriştiyse, o imana geldi. Geri kalanları Resûl-i Ekrem'e (s.a.v.) karşı düşmanlık etmek üzere birleştiler. Abd-i Menaf oğlu Rebia'nın oğulları olan Utbe ve Şeybe ve Ümeyye oğlu Harb oğlu Ebû Süfyân ve Ebu'l-Bahteri ve Mugîre oğlu Hişâm oğlu Ebû Cehil ile amcası Velid b. Mugîre ve Amr b. Âs'ın babası olan Vâil oğlu Âs ve diğer Kureyş büyükleri, toplanıp hepsinin ulusu olan Ebû Talib'in yanına gittiler: **"Kardeşinin oğlu,**

bizim dinimize karışıp saldırıyor. 'Babalarınız ve dedeleriniz de sapıklıkta idi' diyor. Ya onu bu işten yasakla ya da onu korumayı bırak" dediler.

Ebû Talib, onları tatlı yüz ve yumuşak sözlerle başından savdı. Resûl-i Ekrem de eskisi gibi halkı Allah'ın (c.c.) birliğine çağırmaya devam etti. Bu ise Kureyş'e ağır geldi. Yine toplanıp Ebû Talib'in yanına gittiler. **"Artık biz, bu gidişata sabredip dayanamayız. Ne olacaksa olsun. Hiç olmazsa iki taraftan biri ortadan kalksın da öteki rahat etsin. Eğer sen Muhammed'den (s.a.v.) vazgeçmezsen, biz senden ayrılırız"** dediler.

Ebû Talib, işin biraz daha güçleştiğini anladı. Resûl-i Ekrem'e: Kavmin şöyle böyle diyor" diye durumu anlattı. "Artık seni koruyamayacağım!..' demediyse de, sözünün gelişinden bu mânâ anlaşıldı, Resûl-i Ekrem ise bundan son derece üzüldü. Öyle ki, mübarek gözlerinden yaş geldi:

"Ey babam yerinde olan amcam! Ben, yüce Allah (c.c.) tarafından, gerçek dini bildirmeye memurum. Onun emrini yerine getirmek zorundayım. Onlar her ne yaparlarsa yapsınlar, ben bundan vazgeçmem" diye buyurdu. Kalkıp yürüdü. Ebû Talip, her ne kadar imana gelmemişse de, Resûl-i Ekrem'i öz çocuğundan çok severdi. Onun her bakımdan korunmasına önem verirdi. Resûl-i Ekrem'in öyle üzgün olarak kalkıp gitmesi Ebû Talib'e çok dokundu. Hemen arkasından çağırdı:

"Ey kardeşimin oğlu! Sen işine bak, ben sağ oldukça onlar sana bir şey yapamazlar" diye garanti verdi. Bu mânâda birkaç beyit söyledi. Gerçekten Resûl-i Ekrem'i korumakta devam etti. O da eskisi gibi çağrısını sürdürdü.

Araplar akrabalık gayreti gütmekte çok aşırıydılar. Her biri kendi aşiret ve akrabasını son derece gözetirdi. Gerektiğinde her kabile birleşik olarak düşmana karşı giderdi.

İslâm dininin ortaya çıkmasından sonra mü'minler arasında din birliğine dayanan yeni bir birlik doğdu. Akrabalık dayanışması geri kaldı.

Resûl-i Ekrem'in damadı yani Zeyneb (r.anha)'in kocası ve teyze çocuğu olan Ebü'l-Âs iman etmeyen müşrikler yani Allah'a (c.c.) ortak koşanlarla beraberdi.

Resûl-i Ekrem, arka arkaya gelen âyetleri okuyup, halkı hak dine çağırdıkça, amcası Ebû Leheb arkasından dolaşır ve: **"Muhammed, sizi baba ve dedelerinizin dininden döndürmek ister. Sakın ona aldan mayınız, sözüne inanmayınız"** derdi.

Ebû Leheb'in karısı Ümmü Cemil, ki Ebû Süfyân'ın kız kardeşidir. Kocası gibi o da eliyle diliyle Resûl-i Ekrem'e ezâ ve cefâ ederdi. Öyle ki dikenler toplar, gece Resûl-i Ekrem'in geçeceği yollar üzerine saçardı.

Resûl-i Ekrem'in kızlarından Rukiyye (r.anha), Ebû Leheb'in oğlu Utbe'ye ve Ümmü Gülsüm (r.anha) Ebû Leheb'in diğer oğlu Uteybe'ye nikâhlanmışken; ikisi

de Allah'a ortak koşucu olduklarından anaları, babalarıyla birlikte Resûl-i Ekrem'e düşman oldular.

Hâlbuki **"ilk önce Allah'ın dinine çağırmaya kendi akrabandan başla"** mânâsına gelen âyeti inerek Resûl-i Ekrem, özellikle yakın akrabasını Allah'ın (c.c.) azabıyla korkutarak hak dine çağırmaya memur olunca, hemen Kâbe'ye gitti. Safa üzerine çıkıp kavmini Allah'ın (c.c.) birliğine çağırdı.

Bütün Haşimoğulları oraya gelerek Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) ne diyeceğini beklediler. Resûl-i Ekrem (s.a.v.): "Ey Abdü'l-Muttaliboğulları, ey Fihroğulları! Eğer şu dağın ardında bir düşman var, sizi yağmalamak için gelmiş desem inanır mıydınız?" diye sordu. Hepsi: "Evet" dediler.

Hz. Muhammed (s.a.v.): **"Öyleyse ben, sizi önünüzdeki Kıyamet gününün azabıyla korkutmaya memurum, iman ediniz"** diye buyurdu. Amcası Ebû Leheb kızdı. Bu kızgınlıkla ağzını bozdu: "Bizi **bu söz için mi çağırdın?"** diye azarladı Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) hatırını kıracak sözler söyledi.

Bunun üzerine: **Tebbet** sûresi indi. Ebû Leheb'in kendi aleyhinde böyle özel bir sûre gelmesinden ve karısı Ümmü Cemil'in: "Odun hamalı" diye anılması ve böyle yayılmasından dolayı fazlasıyla canı sıkıldı.

Hemen oğulları Utbe ile Uteybe'yi çağırdı. Hz. Rukiyye ile Ümmü Gülsüm'ü boşamaları için kesin emir verdi. Onlar da puta tapar olduklarından, çabucak bu emri yerine getirdiler. Son Peygamber'e damatlık gibi bir devlet kuşunu ellerinden çıkardılar.

Ümmü Gülsüm'ün nikâhlısı olan Uteybe yalnız onu boşadığına kanaat etmeyip Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına giderek: "Ben, senin dinini inkâr ediyorum, seni sevmem. Sen de beni sevmezsin. Onun için kızını boşadım" diyerek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üzerine saldırdı. Yakasından tuttu, gömleğini yırttı.

Hâtemü'l-Enbiyâ (s.a.v.) da: **"Yâ Rabbi! Onun üzerine canavarlarından bir canavarı saldırt"** diye kötü duada bulundu. Yüce Allah (c.c.) sevgili Peygamberinin duasını kabul etti. Nitekim Uteybe, Şam'a giderken Zerka konağında bir arslan çıkıp onu parçaladı.

Hz. Muhammed (s.a.v.), ondan sonra kızı Rukayye (r.anha)'yi Affan oğlu Osman (r.a.)'a vermiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) önce Kasım sonra da Abdullah adlarındaki oğulları ölüp, onlardan başka erkek çocuğu kalmadığından, Kureyş'in imansızlarından bazıları: **"Muhammed'in yerini tutacak oğlu kalmadı. Öldüğünde adı unutulacak."** dediler.

Bilmiyorlardı ki, yüce Allah (c.c.) sevgili kuluna neler vermiş, onu ne büyük rütbelere eriştirmiştir. Hatırlarına da gelmiyordu ki, onun dini Kıyamet'e kadar kalacak, ümmeti kendisinin oğulları, torunları yerinde olacaktır.

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.), evlâttan evlâda kalacak bir devlet ve saltanat kurmak için gelmedi ki, erkek çocuğu kalmadı diye endişe edilsin. O ancak insanları, Allah'a ortak koşulmaktan, sapkınlıktan kurtarmak için geldi. Kıyamet'e kadar da kalacak bir din bırakıp gitmek için gönderildi.

Belki, arkasından erkek çocuğu kalmaması bile bu nükteye bir işaret ve bu bakımdan hikmete uygundu. İmansızlar onu fırsat buldukça böyle lâf atmalarla incitirlerdi. Fakat amcası Ebû Talib'in koruması altında bulunduğundan başka bir şey yapamazlardı.

Ebû Bekir (r.a.)'in aşireti kalabalık olduğundan ona da bir şey diyemezlerdi. Ama öteki mü'minlere eza cefâ ederlerdi. İslâm dininden döndürmeye pek çok çalışırlardı. Öyle ki, Ammar b. Yasir'in annesi Sümeyye hatuna İslâm dininden döndürmek için eziyet ederlerken Ebû Cehil bir mızrakla zavallıyı şehit etmiştir.

Bilâl-i Habeşi, ki kölelerden ilk önce İslam'la şereflenen odur. Kureyş kâfirleri ona çeşitli eziyetlerde bulunurlardı. Öyle ki boynuna ip takarak çocukların ellerine verip, Mekke sokaklarında dolaştırırlardı. Hz. Bilâl ise: **"Allah bir, Allah bir"** der, dininden asla caymazdı. Bütün bunlardan ötürü, İslâm olanlardan bazıları müslümanlığını belli edemeyip gizli tutarlardı.

Ebû Bekri's-Sıddik (r.a.) ise, inandığı günden beri İslâm olduğunu açığa vurduktan başka kabiliyetli gördüğü kimseleri de, inandırmaya çalışır, imana gelen köleleri sahiplerinden satın alarak serbest bırakırdı.

Kâfirlerin, müslümanlara yaptıkları ezâ ve cefâları günden güne arttığından; Fahr-i Âlem, peygamberliğinin beşinci yılında müslümanların Habeş ülkesine göçmelerine izin verdi. Önce Affan oğlu Osman'la hanımı, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) muhterem kızı Rukayye, Zübeyr b. Avvâm, Maz'ûn oğlu Osman, Mes'ûd oğlu Abdullah ve Abdurrahman b. Avf Mekke'den çıkıp deniz kenarına vardılar. Denizden Afrika yakasına geçtiler, Habeş hükümdarı Necâşî'nin yanına gittiler. Sonra Hz. Ali'nin ağabeysi Ebû Talib oğlu Cafer de göç etti. Onların yanına gitti. Necâşî Hıristiyan iken ülkesine göçen müslümanlara yer verip gereken saygıyı gösterdi. Doğrusu, insanlığa bir çeşit hizmet etmiş oldu. Daha sonra müslümanlardan birçokları, birbiri arkasından oraya gittiler. Böylece Necâşî'nin yanında müslümanlar epeyce çoğaldı.

Müslümanların öylece Habeşistan'da çoğalmasından, İslâm dininin daha geniş bir çevreye yayılmasından Kureyşliler endişeye düşüp düşünceye daldılar. Hemen İslâm, göçmenlerini geri çevirmek için Ebû Rebia oğlu Abdullah ile Amr b. Âs'ı gönderdiler. Onlar da Necâşî'nin yanına gidip, ondan müslümanların kendilerine teslim olunmasını istediler. Necâşî ise kendisine sığınanları düşmanları

eline teslim etmeyi insanlığa aykırı gördü. Onlara red cevabı verdi. Böylece ikisi de elleri boş dönüp Mekke'ye geldiler.

Hâtemü'l-Enbiyâ (s.a.v.) peygamberliğinin altıncı senesinde bir gün Safâ'da otururken Ebû Cehil oradan geçip ona sövdü. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir şey demeyip susmuşsa da, Cüd'ân oğlu Abdullah'ın bir cariyesi bunu işitti. Resûl-i Ekrem'in amcası olan Abdü'l-Muttalib oğlu Hamza o gün ava çıkmıştı. Evine dönüşte, her zaman yapageldiği tavaf için, silahları üzerinde olduğu halde Harem-i Şerife yani Kâbe'ye gitti. Ne var ki, Hamza Kâbe'ye giderken o câriye Ebû Cehil'in Hz. Muhammed'e (s.a.v.) sövdüğünü kendisine haber verdi. Hamza, daha imana gelmemişse de, kardeşinin oğlu hakkında kötü söz söylendiğini işitince akrabalık damarları harekete geçti, hemen Kureyşlilerin toplandığı yere vardı; "Benim kardeşimin oğluna söven, hatırını kıran sen misin?" diyerek boynundaki ok yayı ile Ebû Cehil'in başını yardı.

Orada bulunan bazı kimseler Hamza'nın üzerine saldıracak oldular. Az kaldı ki, büyük bir kavga çıkacaktı. Fakat Ebû Cehil: **"Dokunmayınız! Hamza'nın hakkı vardır. Çünkü ben onun kardeşinin oğlu hakkında gerçekten kötü sözler söyledim"** diye engel oldu. Sanki insaf ve anlayış sahibiymiş gibi davrandı.

Hamza'yı başından savdı. Kendi dostlarına da: **"Aman ona ilişmeyiniz. Varıp kızgınlıkla Müslüman olur. Muhammed'in (s.a.v.) taraftarları kuvvet bulur."** diye öğüt verdi. Çünkü Hamza Kureyş içinde değerli, saygı gören; üstelik çok yiğit bir adamdı. Daha imana gelmemişse de, Araplar arasında akrabaya düşkünlük aşırı olduğundan, kardeşinin oğlu için her şeyi gözüne almıştı.

Ebû Cehil'in de akraba ve taraftarları çoksa da, aralarında kavga büyüdüğü takdirde, Hamza'nın tarafına da geçenler olur. İster istemez bunlar da müslümanlara arka çıkardı. Ebû Cehil ise bütün aklını, fikrini sırf İslam'ın kuvvetlenmemesi uğrunda kullanıyordu.

Hamza'nın yüzünden Kureyş içine bir ayrılık düşerek, müslümanların kuvvet bulmasından çekiniyordu. Yoksa Ebû Cehil, Kureyş ulularından, hatırı geçer, sözü dinlenir, etkili, taraflısı çok ve kimseden korkmaz bir herifti.

Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v): **"Yâ Rabbi! Bu dini Ebû Cehil ile ya da Hattâb oğlu Ömer'le kuvvetlendir"** diye Allah'a (c.c.) dua etmişti. Çünkü o zaman Kureyş içinde en çok sözünü yürüten, hatırını saydıran bu ikisiydi. Resûl-i Ekrem'e en fazla düşmanlık gösteren de onlardı.

Kısacası, Ebû Cehil, Hamza'yı bütün bütün Muhammed'e (s.a.v.) taraftar olmasın diye, başını yarmışken ondan öç almak sevdasına düşmedi.

Hamza ise, İslam'la şereflenmeye pek hazır olduğu hâlde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına giderek, Ebû Cehil'le aralarında geçen olayı anlatarak gönlünü aldı.

Resûl-i Ekrem de ancak kendisinin iman etmesiyle teselli bulup sevineceğini belirtti. Bunun üzerine Hamza hemen Kelime-i Şehâdet getirdi.

Hz. Hamza (r.a.) İslam'la şereflenince, bundan böyle Hz. Muhammed'i (s.a.v.) koruyup gözeteceğini Kureyşlilere ilân etti. Bunu belirten güzel bir kaside söyledi.

Onun iman etmesiyle İslâm dini çok kuvvetlendi. Müslümanlar fazlasıyla memnun oldu. Bu ise Kureyşlilere pek güç geldi.

Bunun üzerine Kureyş ulları toplanıp danışma yaptılar:

"Muhammed'e bağlananlar gittikçe çoğalıyor, bu işin sonu fena görünüyor. Vaktiyle buna bir çare düşünmelidir." dediler.

Her biri bir fikirde bulundu. Ebû Cehil de: **"Muhammed'i öldürmekten başka çare yoktur. Ve bunu kim başarırsa, ona şu kadar deve bu kadar para veririm"** dedi.

Hattâb oğlu Ömer yerinden kalkarak: **"Bu işi, Hattâb oğlundan başka yapacak yoktur" dedi. Toplantıda olanlar, Ömer'i alkışladılar: "Haydi Hattâb oğlu! Görelim seni"** dediler.

Ömer de hemen kılıcını kuşanıp gitti. Giderken yolda Abdullah oğlu Nuaym'e rastladı. Ömer'i kılıcı belinde pek kızgın giderken gören Nuaym: **"Nereye ey Ömer?"** diye sordu. O da: **"Arap milletinin arasına ayrılık sokan Muhammed'in vücudunu dünyadan kaldırmaya gidiyorum"** diye cevap verdi.

Nuaym: **"Ey Ömer! Zor bir işe kalkışmışsın. Muhammed'in arkadaşları, onun başı ucunda dolaşıyor. Bunu başarmak güçtür. Tutalım ki basardın. Sonra Abdulmuttaliboğullarının elinden kurtulamazsın"** dedi.

Ömer bu sözden kızdı: **"Öyleyse sen Muhammed'e bağlananlardansın. Önce senin işini bitirmeliyim."** diye kılıcına el attı. Nuaym: "Ey Ömer! Sen beni bırak. Kızkardeşin Fâtıma ile kocası Said b. Zeyd'e bak, ikisi de müslüman oldu" dedi. Ömer, onların İslam'a girdiğine inanmadı. Nuaym: **"Eğer inanmazsan araştır, anlarsın"** dedi.

Ömer'in bu hareketi, aslında çok tehlikeliydi. Çünkü kalkıştığı işin üstesinden gelmiş olsa bile, ânında din davası bir tarafa bırakılacak, Arap geleneği gereğince büyük bir kan davası doğacak. Kureyş kavmi iki kısma ayrılıp, arada büyük vuruşmalar olacaktı. Böylece değil yalnız Hattâb oğlu Ömer, belki bütün Hattâb soyu yok olurdu.

Fakat Ömer, görüş ve kararından dönmeyen, çok yürekli bir yiğitti. Başkaları uğruna kendisini meydana attı. Amma kızkardeşi Fâtıma'yla kocası Said'in İslâm olmalarını merak ettiğinden ilk önce onların evine gitti.

Meğer o sırada "Tâ Hâ" sûresi indiğinden Said'le Fâtıma, onu bir sayfa üzerine yazdırıp; Ashâbdan Eret oğlu Habbab'ı evlerine götürüp, ondan adı geçen sûreyi öğreniyorlarmış.

Ömer, o evin köşe başından dolaşırken, onların okumasını işitince hemen sertçe kapıyı çaldı. Ömer'in kılıç belinde, öfkeli bir hâlde geldiği görülünce, Said ve Fâtıma telaş ederek o sayfayı sakladılar, Habbab'ı da bir köşeye gizlediler.

Kapı açılıp da Ömer içeri girer girmez: **"Okuduğunuz neydi?"** diye sordu. Said: **"Hayır, bir şey yok"** diyerek telaşla bir cevap verdi Ömer, öfkelenerek: İşittiğim demek doğruymuş. Siz de Muhammed'in büyüsüne aldanmışsınız" diyerek Said'in yakasından tuttu, yere attı. Fâtıma onu kurtarayım derken Ömer, onun yüzüne de bir tokat vurdu. Hemen yüzünden kan akmaya başladı.

Ömer, kızkardeşinin yüzünden kan aktığını görünce kendisine pişmanlık geldi. Bu yüzden kızgınlığı geçti. Gerçi, Fâtıma al kana boyandı canı yandı. Ama gayrete gelip din duygusu uyandı. Yüce Allah'a (c.c.) dayandı.

O ân: **"Ey Ömer! Niçin Allah'tan (c.c.) utanmazsın. Âyetler ve mucizelerle gönderdiği Peygambere inanmazsın. İşte ben ve kocam İslam'la şereflendik. Başımızı kessen bundan dönmeyiz"** dedi. Şehadet getirdi.

Ömer, ne yapacağını şaşırdı. Hemen yere oturdu: **"Hele şu okuduğunuz kitabı çıkarınız"** diyerek yumuşaklık gösterdi. Fâtıma, o sayfayı getirdi, Ömer'e verdi. Ömer, yazı okumak bilirdi. **"Tâ Hâ"** sûresini okumaya başladı.

Kur'an-ı Kerîm'in fesahat ve belagati mânâ ve meziyetlerinin tatlılığı ve letafeti Ömer'in kalbini son derece etkiledi.

Yukarıdan aşağıya doğru okuyarak, mânâsı: **"Göklerde ve yeryüzünde ve bunların arasında ve toprağın altındaki şeyler; hep onundur. Yani yüce Allah (c.c.) indir."** demek olan âyete kadar geldi.

Ömer, bu âyetin mânâsına dikkat ederek, derin bir düşünceye daldı. Kızkardeşine dönerek: "Ey Fâtıma! Bu kadar yaratık, hep sizin yaptığınız Allah'ın mıdır?" diye sordu. Fâtıma: **"Evet, öyledir. Şüphe mi var?"** diye cevap verdi. Ömer: **"Ey Fâtıma! Bizim binbeşyüz kadar süslü püslü putlarımız var. Hiçbirisinin yeryüzünde bir kırat mülkü yok"** diye söylenerek şaşkınlık ve kararsızlık gösterdi.

Fakat hak dine iyice meyletti. O âyetin alt tarafına baktı: **"Başka tapacak yoktur. Ancak O'dur. En güzel isimler O'nundur."** mânâsına gelen âyetini gördü. Bu âyetin mânâsını düşündü, iradesi elinden gitti. O ânda göğsü gürleyerek Kelime-i Şehâdet getirdi.

Habbab, bunu işitince **"Tekbir"** getirerek gizlenmiş olduğu yerden ortaya çıktı. **"Ey Ömer! Hz. Peygamber, Yâ Rabbi! Bu dini Ebû Cehil'le ya da Hattâb**

oğlu Ömer'le kuvvetlendir' diye dua etmişti işte bu mutluluk sana nasip oldu" diye Ömer'i müjdeledi.

Ömer'in İslâm dinine karşı olan düşünce ve tutumu, bütün bütün düzeldi. Hemen: **"Resûl-i Ekrem nerededir?"** diye sordu. O gün, Resûl-i Ekrem, Safa yakınında bir evde Ashab'iyle gizlice görüşüyordu. Habbab (r;a.), Ömer'i alıp oraya götürdü. Ömer, varıp o evin kapısını çaldı. Kapıda ashâbdan biri gözcülük yapıyordu. Ömer'in silahlanmış olarak geldiğini bildirdi.

Ömer, gerçekten korkulan bir adam olduğundan, onun bu şekilde gelişinden Hz. Muhammed'in (s.a.v.) seçkin arkadaşları ürktüler.

Hamza (r.a.) ise: **"Ömer'den korkacak ne var? Eğer iyilik için gelmişse hoş geldi, safa geldi. Yok böyle değilse, o kılıcını çekmeden ben, onun başını yere düşürürüm"** derken Ömer içeri girdi. Sahabiler, Ömer'e güvenemedikleri için, biri sağından, diğeri solundan tutarak Peygamber'in (s.a.v.) yanına getirdiler. Oysa evvelce Cebrâil gelip, Ömer'in imana geldiğini, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına gelmek üzere olduğunu Resûl-i Ekrem'e bildirmişti.

Sahabiler, Ömer'in gelişinden telaş ederken Resûl-i Ekrem gülümsüyordu. O şekilde Ömer'i içeri getirdiklerinde Hz. Peygamber (s.a.v.)**:"Bırakınız"** dedi. Hemen bıraktılar. O da gelip Hz. Muhammed'in (s.a.v.) önünde diz çöktü.

Resûl-i Ekrem, Ömer'in kolundan tutarak: **"İmana gel ey Ömer!"** diye buyurdu. O da kalbinin bütün samimiyetiyle şehâdet getirdi.

Bu olaydan Ashâb, o kadar sevindiler ki, o âna kadar biri imana gelse, herkese duyurulmazken; bu sefer yüksek sesle Tekbir aldılar. Bu ses bütün Mekke sokaklarında işitildi.

Önce. Hz. Hamza'nın, üç gün sonra da Hz. Ömer'in iman etmesiyle İslâm dini epeyce kuvvet buldu.

Bunun üzerine Ömer (r.a.): "Arkadaşlarımız ne kadardır?" diye sordu. Saydılar: "Seninle beraber tam kırk kişiyiz" dediler. **"Öyleyse ne duruyoruz? Haydi çıkalım, Kâbe'ye gidelim, Allah'ın adını yüceltelim"** deyince, hepsi yerlerinden kalkıp gittiler.

En önde Ömer, sonra Ali, sonra Resûl-i Ekrem, sağında Ebû Bekir, solunda Hamza ve arkasında diğer Ashâb olduğu hâlde yürüyerek Kâbe'ye gittiler.

Kureyş ulları, Kâbe'de toplanıp Ömer tarafından bir haber beklemekteyken, bir de ne görsünler: Ömer, müslümanların önüne düşmüş geliyor. Birbirlerine: **"Baksanıza Ömer, bütün müslümanları arkasına takmış getiriyor"** dediler.

Ebû Cehil, cin fikirli şeytan bir herif olduğundan, bu gelişi beğenmedi. Koşup ilerledi: Hayrola ey Ömer bu ne?" diye sordu. Hz. Ömer ağır başlılığını bozma-

dan: **"Eşhedü en lâ İlâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlüllah** diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebû Cehil, ne diyeceğini şaşırdı. Diğer Kureyş ululuları da şaşırdı.

Hz. Ömer (r.a.), herkese karşı: **"Beni bilen bilir, bilmeyen bilsin ki, Hattâb oğlu Ömer'im"** dedi. Bu söz üzerine Kureyşlilere büyük bir şaşkınlık geldi. Hemen birer yana savuştular.

İşte o gün, müslümanlar, Kâbe'de saf bağlayıp, açıkça tekbir alarak meydanda namaz kıldılar. Kureyşliler baktılar ki, müslümanlar günden güne çoğalıyor, İslâm dini kuvvetleniyor. Kavmin başkanı olan Ebû Talib, gerçi iman etmemişse de Hz. Peygamberi evlâdı gibi koruyup gözetiyor, Haşimoğullarından diğer iman etmeyenler de onunla beraber olup aşiret ve akrabalık gayretini güdüyor.

Bütün olup bitenleri aralarında görüşüp danışarak enine boyuna ölçtüler, biçtiler. Sonunda peygamberliğin yedinci yılı başlarında müslüman olsun veya olmasın, bütün Hâşimoğullarıyla görüşüp konuşmaktan vazgeçtiler. Bundan sonra Hâşimîlerle alışveriş etmemek, onlardan kız almamak ve onlara kız vermemek üzere aralarında söz birliği ederek, bu kararlarını bir antlaşma hâline getirerek Kâbe içine astılar. Buna aykırı hareket etmemek üzere and içtiler.

Bu yüzden Haşimoğulları, müslüman olsun veya olmasın, hepsi Şi'b-i Ebi Talib de sanki kuşatılmışlardı. Fakat Ebû Leheb, onlardan ayrılarak diğer kâfirlerle beraber oldu.

Şi'b-i Ebi Talib Mekke'de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) doğduğu bir mahalledir. Haşimoğullarının evleri hep oradaydı. İlk önce başkanları Abdü'l-Muttalib olduğundan o mahalleye Şi'b-i Abdi'l Muttalib denirdi. Ondan sonra Ebû Talib, kavmin başkanı olunca Şi'b-i Ebi Talib dendi.

Bu sefer Ebû Leheb'den başka bütün Haşimoğulları, Ebû Talib ile beraber orada kalıp, diğer Kureyşlilerle görüşmekten ve aralarına karışmaktan kesildiler. Öteki mahallelerde evleri olan müslümanlar da mahalle ve semtlerini terk ederek oraya çekildiler.

Haşimoğulları, akrabalık gayretiyle Resûl-i Ekrem'i düşman şerrinden korumaya çalışır ve müslümanlar ise daima o hazretin çevresinde pervane gibi dolaşırlardı.

İşte o sırada, yani peygamberliğin sekizinci senesinde **"Ay'ın parçalanması"** mucizesi meydana geldi.

Kureyş'ten bazıları, mehtaplı bir gecede Resûl-i Ekrem'den mucize istediler. O da dua etti, Ay iki parça oldu. Öyle ki, bir parçası diğer tarafında görüldü.

O haldeyken Resûl-i Ekrem: **"Ey filân ve filân! Şahid olunuz"** diye buyurdu ve oradakiler, Ay'ın öylece ikiye bölündüğünü hep gördüler.

Müşrikler yani Allah'a ortak koşanlar yine iman etmeyip: **"Bu da Muhammed'in gösteregeldiği sihirlerden biridir"** dediler. Eskisi gibi müslümanlara, belki bütün Hâşimoğullarına düşmanlık etmekte devam ettiler.

Şi'b-i Ebi Tâlib'de müslümanların kuşatılması iki yıldan fazla sürdü. Bu durum müslümanlara pek çok sıkıntı verdi. Çünkü müslümanlardan biri pazara gitse müşrikler, dayanılmaz derecede ezâ ve cefâ ederlerdi. Hac mevsiminde tüccardan biri, Hâşimoğullarıyla alışveriş edecek olsa engel olurlardı.

Kısacası müslümanlar, çarşı ve pazarda serbest gezemezlerdi. Hz. Ali bile o zaman Resûl-i Ekrem'in mutlu evinde bulunduğu halde müslümanlığını belli etmiyor, gizliyordu. Ama Hz. Hamza (r.a.) kılıcı sayesinde müslümanlığını belirterek istediği yerde gezip dolaşıyordu. Hz. Ömer ise müşriklerle pençe pençeye gelerek korkusuzca uğraşırdı.

Bütün Ashâb'ın ulusu olan Hz. Ebû Bekir (r.a.), Kureyşliler içinde pek çok hatırı sayılır bir kişi olduğu halde, o bile kavmi tarafından soğuk karşılanıyordu. Fakat asla aldırmayıp, müşriklerin sözlerine bakmayıp açıkça namaz kılardı ve eskisi gibi İslam'a kabiliyetli gördüğü kişilere el altından çağrıda bulunurdu.

Kureyşlilerin Müslümanlar hakkında bu derece sertlik göstermeleri, ancak onları İslâm dininden döndürmek; hiç olmazsa İslâm dininin daha çok ilerlemesini engellemek içindi.

Düşünmüyorlardı ki, güneş balçıkla sıvanmaz, Allah'ın (c.c.) yaptığı mum, onların soğuk nefesleriyle sönmez. Onlar ne yapsalar Müslümanlar, bildiğinden şaşmayıp din gayretleri kuvvet bulmakta, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) mucizeleriyle İslâm dini her yana yayılmaktaydı.

Müslümanlar, Sonsuz Âlem olan Âhiret mutluluğuna erişmek için, bu geçici âlem olan dünyayı hiçe sayıp, dinleri uğrunda her şeyi bir kenara itmişler; kimi yurtlarını bırakarak Habeşistan'a gitmiş, kimi de her türlü tehlikeleri göze alarak Ebû Talib mahallesinde kuşatılmış gibi kalmayı benimsemişlerdi.

Diğer akıl ve insafı olanlar da, O'nun mucizelerini görerek, hak peygamber olduğunu bilerek; birer birer imana gelmekteydi. Çünkü Son Peygamber, geçmiş milletlerin hâllerinden habersiz bir kavmin içinde, bilginleri bulunmayan bir şehirde büyüdü. Başka ülkelere giderek ders almadığı, herkesin bildiği bir şeydi. Kısaca Nebiyyi Ümmi yani okur-yazar olmayan bir peygamberdi.

Hâlbuki Yüce Allah'ın (c.c.) vahiy ve ilhamıyla, kimselerin bilmediği nice ilimleri bildirir; Tevrat ve İncil'de ve diğer kutsal kitaplardaki emirleri doğru olarak haber verirdi. Bu durum, onun peygamberliğine yeter bir delil olup, başkaca ispata hacet yokken, daha nice nice mucizeler gösterdi.

Fahr-i Âlem'in mucizeleri pek çoktur. Onları saymaya ise bu kitabın takati yoktur. Ama fırsat düştükçe bazıları anlatılmış, bazılarının da bundan sonra sırası geldikçe bahsedilmesi uygun görülmüştür.

En büyük mucizelerinden biri, belki birincisi Kur'an-ı Kerim'dir, ki Kıyamet'e kadar kalıcıdır. Çünkü, bir asırda her ne ki halkın gözünde itibar bulmuş ve meşhur olmuşsa, o asırda gönderilen Peygamberin mucizeleri de ona göre olurdu.

Meselâ Musa'nın (a.s.) zamanında sihirbazlık, pek çok şöhret bulduğundan yüce Allah (c.c), O'na âsâsı ejder olmak gibi, sihirbazlara üstün gelecek mucizeler verdi.

İsa'nın (a.s.) asrında ise hikmet ve tıb ilmi fazlasıyla itibar gördüğünden yüce Allah (c.c), O'nu körlerin gözlerini açmak ve ölüleri diriltmek gibi doktorların yapamayacağı mucizelerle gönderdi.

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in mutlu zamanında ise şiir ve hatiplik, pek çok itibar ve şöhret bulmuştu. Arapların gerek şehirli olanları, gerek göçerleri arasında fesahat ve belagat, insana ayar taşı, fazilet ölçüsü olmuştu.

Nitekim daha önce belirttiğimiz gibi, Araplar birbirlerine karşı fesahat ve belagat ile öğünürler, kimi Muallekat-ı Seb'a yani Yedi Askı Ashâbı gibi eşsiz kasideler söyleyerek öteki şairlere meydan okurlardı. Kimi Sûk-u Ukâz panayırı gibi büyük toplantılarda halka vaaz ve nasihat yollu güzel hutbeler okurlardı.

Medenilerinde düzgün fesahat ve üstün belagat olduğu gibi, göçerleri de gayet ölçülü ve sâde güzel şiirler ve hutbeler meydana getirirlerdi. Hepsi de şiir olsun veya olmasın etkileyici sözler söylerdi.

Bundan dolayı Fahr-i Âlem'e belagatin yani edebiyatın en yüksek tabakasında olan bir kitap indirildi. Onun gibisini meydana getirmekten, hiç olmazsa bir sûresine benzer bir şey söylemekten bütün şair ve hatipler âciz kaldı.

Hâlbuki sûre sûre ve âyet âyet indikçe, Resûl-i Ekrem onu ümmetine bildirir: **"Buna benzer bir söz söyleyemezsiniz"** diye, bütün şair ve hatiplere meydan okurdu.

O sırada; **"Bu Kur'an'ın eşini meydana getirmek üzere bütün insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine yardımcı olsalar da, O'nun benzerini meydana getiremezler"** (İsra, 88) mânâsına gelen âyet geldi.

Kur'an-ı Kerim'i inkâr eden, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) karşı çıkan bunca şair ve hatipler içinden bir kişi ya da grup çıkıp da, onun kısa bir sûresinin bile bir benzerini ortaya koyamadı.

Âyetlerin bazısında az kelimenin çok mânâya işareti var. Ve bazısındaki uzun uzun anlatışta ise, bambaşka bir güzellik ve tatlılık var. Buralarını ancak şair, edip

ve hatipler bilir, lâyıkıyla zevkine onlar varır. Kur'an-ı Kerim'i tekrar tekrar okumakla, insan, safa ve tatlılık bulur. Okudukça okuyası gelir. Oysa bir şiir ya da düz bir yazı, ne kadar güzel olsa birkaç kere okunduktan sonra insan usanır.

Bunun içindir ki, edip, şair ve hatiplerden akıl ve insafı olanlar, hemen İslâm ile şereflendiler. İmana gelmeyenler ise, insan gücünün dışında bir söz olduğunu açıkça söyleyip itiraf ederek karşı durmayı bırakıp bir yana çekildiler.

Nitekim, Kureyş kâfirlerinin ulularından Velid b. Mugîre bir gün Seyyidü'l-Enbiya yani bütün peygamberlerin efendisi olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına gelip: **"Bana biraz Kur'an oku, dinleyeyim"** dedi.

Resûl-i Ekrem de: "Şüphesiz ki Allah (c.c.) adaleti, iyiliği (özellikle) akrabaya vermeyi emreder. Kötülükten ve zorbalıktan yasaklar. Umulur ki, dinleyip tutarsınız." mânâsına gelen âyeti okudu.

Velid b. Mugîre, bunu can kulağıyla dinledi: **"Allah'a yemin ederim ki, bunda bir tatlılık ve üzerinde hoş bir güzellik var. Pek derin ve çok yararlı bir sözdür. Onu insan söyleyemez"** diye belirtti ve övdü. Kavmine dönüp: **"Sizin içinizde şiirin ne olduğunu benden iyi bilen kimse yoktur. Şiirin her çeşidini ve cin şiirlerini hepinizden güzel bilirim. Muhammed'in okuduğu söz, bunların hiçbirine benzemez. O söz, her söze üstün gelir. Ona hiçbir söz karşı çıkamaz"** diye söyledi.

Yine bir gün Hz. Muhammed (s.a.v.), Harem-i Şerif yani Kâbe'nin bir köşesinde otururken, diğer tarafta ise Kureyş müşrikleri oturuyorlardı. Ulularından Ebû'l-Vedid diye bilinen Rabia oğlu Utbe diğerlerine: "Ne dersiniz gidip de Muhammed'e biraz öğüt versem, "bizden ne istersen verelim ve seni istediğin rütbeye eriştirelim. Tek bizim tanrılarımıza söz etme, dinimize karışma ve saldırma' desem, ola ki kabul eder de aradan bu çekişme gider" deyince; **"Ne zararı var, bir kere nasihat ediver"** dediler.

Utbe, Resûl-i Ekrem'in yanına gitti. O yolda birçok sözler söyledi, aklınca hayli nasihat etti. Resûl-i Ekrem: "Sözün bitti mi?" diye sordu. Utbe: "Evet" diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem: "Öyleyse şimdi beni dinle" diye buyurdu.

Hemen; **"***Bismillahirrahmanirrahîm.*" "*Hamim tenzilün minerrahmanirrahîm*" diye Secde sûresini okumaya başladı. Secde âyetine gelince, kalkıp secde etti: işittin mi ey Ebe'l Velid!.. dedi. Utbe: **"İşittim. İşte sen, işte o"** diyerek yerinden doğruldu ve bozuk düzen dostları yanına gitti.

"Ne oldu?" diye sordular: **"Hiç sormayın. Bir söz işittim ki, ömrümde benzerini işitmemişim. Allah'a yemin ederim ki, bu söz; şiir değil, sihir değil, kâhinlik değil, ey Kureyşliler! Beni dinlerseniz bu adamı kendi hâline bırakınız"** dedi.

Kâfirler, bunca mucizeleri görüp, arka arkaya inen âyetleri işitip Resûl-i Ekrem hakkında ne diyeceklerini şaşırdılar. Kimi mecnûn; kimi kâhin; kimi şair dediler. Hiçbirinin yakışık almadığını kendileri de anladılar. Hatta Kureyş kavmi, İslâm dininin etrafa yayılmasından korktukları için, bir sene Hac mevsimi geldiğinde bir yere toplandılar: **"Her taraftan Arap kabileleri gelmek üzeredir. Muhammed hakkında ne diyeceksek ona karar verelim ve sözü bir edelim de birbirimizi yalana çıkarmayalım"** dediler.

İçlerinden bazıları: "Kâhindir diyelim" deyince, Mugîre oğlu Velid: "Kâhin değildir. Sözleri, asla kâhin sözüne benzemez" dedi. Öyleyse: "Mecnûndur diyelim" dediklerinde, Velid b. Mugîre: **"Mecnûn desen kim inanır?** Onda asla delilik işareti yok" dedi. Bunun üzerine bazıları: Şairdir diyelim" deyince, Velid b. Mugîre: **"Şair değildir. Çünkü şiirin bütün çeşitlerini biliriz. Onun sözleri, bu çeşitlerin hiçbirine ne uyar ne de benzer"** dedi. **"Şair değilse, büyücü diyelim"** dediklerinde ise Velid b. Mugîre: "Büyücüye neresi benzer? Okuyup üfürmesi yok, düğüm bağlaması yok, büyü işlerine benzer bir işi yok. Bu yüzden büyücü de diyemeyiz" dedi. **"Öyleyse ne diyelim"** dediler. Velid b. Mugîre: **"Ne demeli bilmem. Fakat şu söylediğiniz sözlerin hiçbirisi yakışık almaz. Hangisi söylense inanılmaz"** dedi.

Kısacası, Resûl-i Ekrem yani Hz. Muhammed (s.a.v.) hakkında ne diyeceklerine bir karar veremediler. Çünkü Peygamber demekten başka yakışık alır bir sıfat bulamadılar. Buna da onlar razı olamadılar.

Resûl-i Ekrem ise her sene Hac mevsiminde Mekke dışına çıkıp çevreden gelen kabilelere: "Ey filân oğulları!" diye hepsine değişik olarak seslenerek yerine göre uygun düşen âyetleri okur, onları Hak dine çağırırdı. Böylece kabilelerden birçok kişi, İslam'la şereflenmekte ve İslâm dini, Arabistan'ın her tarafına yayılmaktaydı.

Hatta Selemeoğulları kabilesinden birkaç yiğit, Mekke'ye geldiler. Bazı Kur'an âyetlerini dinleyip, hemen Hz. Muhammed'in önünde İslâm oldular. Sonra dönüp yerlerine gittiler. Resûl-i Ekrem'in vasıflarını diğerlerine anlattılar.

İçlerinden birisinin babası olan Cemühoğlu Amr oğluna: **"O şahıstan işittiğin sözleri bana söyle"** demiş. O da Fatiha sûresini okumuş. Cemûh oğlu Amr: "Ne güzel sözdür. Öbür sözleri de böyle güzel midir?" diye sormuş. Oğlu: **"Daha güzelleri var"** diye cevap vermiş.

Arap göçerlerinden biri: "Fasda' bimâ tü'mer" âyetini işittiği gibi secdeye varmış: "Bu sözün fesâhatına yani açık, düzgün ve güzel oluşuna secde ettim" demiş. Bir başkası Yûsuf sûresi okunurken: **"Felemmesteye'sü minhu halâsu neciyya" âyetini işitir işitmez: "Şehâdet ederim ki, hiçbir yaratık buna benzer söz söyleyemez"** demiş.

Ebû Zer (r.a.)'in imana gelmesine sebep ise şudur: Kendisi seçkin şairlerden olup, kardeşi Enis ise şiirde o ve diğer benzerlerinden üstündü. Enis, Mekke'ye gelip gitmiş ve kardeşi Ebû Zer'e Fahr-i Âlem'in hallerini ve vasıflarını anlatmış. Ebû Zer, **"Halk, Onun hakkında ne söylüyor?"** diye sormuş. Enis de: **"Şairdir, kâhindir, sihirbazdır diyorlar. Ama ben, kâhinlerin sözünü işittim ve çeşitli şiirlerle karşılaştırdım. Allah'a yemin ederim ki, hiçbirine uymaz ve bundan sonra ona şair demek kimsenin ağzına yakışmaz, kısacası, Muhammed (s.a.v.) doğrudur ve onlar yalancıdır"** diye cevap vermiş. Onun üzerine Ebû Zer (r.a.) de hemen İslâm oluvermiştir.

Gerçekten, Kur'an-ı Kerim, ne manzum bir sözdür, ne de nesir yani düz yazıdır. İkisinin de dışında hoş bir sözdür; baştanbaşa açık, düzgün ve güzel bir şekilde söylenmiş, başka hiç kimsenin söyleyemeyeceği bir Allah sözüdür. Bütün âyetler, belagatçe yani isteğin, iyi, güzel, düzgün ve pürüzsüz olarak ve yerine göre belirtilmesi; kısaca edebiyatın en yüksek doruğunda olması bakımından; bir derecede olmayıp bazısının bazısına göre belagatçe derecesi daha üstündür. Fakat hepsi birer mucizedir. Çünkü eşini ve benzerini meydana getirmekten insan âcizdir.

İşin başında Arap şairleri, Kur'an âyetlerini bazı şiirlerle ölçmeye ve karşılaştırmaya kalktılar. Sonunda hiçbirine ve belki insan sözüne benzemediğini anladılar.

Bununla beraber Muallekât-ı Seb'a, yani yedi ünlü ve seçkin şiir; yine Kâbe duvarında asılı durup, ara sıra okunur ve açık, düzgün ve yerine göre güzel konuşma konularında ele alınırdı.

Belagat tabakalarının en yüksek derecesinde bulunan âyetlerden: **"Ey yer suyunu çek. Ey gök suyunu kes."** mânâsına gelen âyet gelince şair ve edipleri pek çok etkiledi, sanki iliklerine işledi. O zaman İmriü'l-Kays'ın kızkardeşi sağdı. O âyeti işittiğinde: **"Artık kimsenin bir diyeceği kalmadı. Kardeşimin şiiri de övünülecek yerde duramaz"** diyerek gitti, İmriü'l-Kays'ın kasidesini Kâbe duvarından indirdi. Onun alt tarafındaki asılı şiirlere hiçbir diyecek kalmadığından onlar da birer birer indirildi.

Artık övünme ve şöhret meydanında, yalnız Kur'an-ı Kerim kaldı. Kur'an'ın belâgatinin etkisiyle bütün edip ve şairler şaşkın ve suskun oldular. Pek çokları Kur'an-ı Kerim'in Allah sözü olduğunu kabullenip, yüksek mânâsına kalpten samimiyetle inandılar.

Mü'minler yani Müslümanlar İslâm dini uğrunda her şeyi bir yana bırakıp, kimi Habeşistan'a göç ile yurt, tanıdık ve dostlarından geçtiler; kimi Ebû Talib mahallesinde çevrilmiş olup, kâfirlerin eza ve cefâsına katlandılar.

Kureyş ulları, bunca mucizeler görmüş ve Kur'an'ın edebi yüksekliği kendilerini acze ve hayrete düşürmüşken; çok defa inat ve inkârlarında ısrar edip, inatları dolayısıyla Allah'a ortak koştular, sapıklıkta kaldılar.

Çünkü o zaman Arap kavmi, ayrı ayrı aşiret ve kabilelerden meydana geliyordu. Her aşiret ve kabilenin de başkanları olup idare tamamen onların ellerindeydi.

İşte onlar, kavim ve kabilelerinin başkanıyken, içlerinden birine bağlanmak istemezlerdi.

Kaldı ki, şerefli Şeriat nazarında Müslümanlar; fakir, zengin, zayıf ve kuvvetli olsun hepsi birbirine eşitti. Kureyş başkanları ise sıradan halkla beraber olmaktan utanırlardı.

Bundan dolayı, başkanlardan her biri kendisine bağlı olan kimseleri Müslüman olmaktan ve İslâm dinini etrafa yayılmaktan alıkoymaya ellerinden geldiği kadar çalıştılarsa da, buna çare bulamadılar.

Hatta daha önce anlattığımız gibi, Müslümanları sıkıştırmak için; bütün Hâşimîlerden ilgilerini kestiler. Buna dair bir antlaşma yazdırıp, Kâbe içine astılarsa da, yine İslam'ın yayılmasına engel olamadılar.

Üstelik, Arap kabilelerinin en şereflisi olan Kureyş kabilesinin öyle iki kısım olup da, üç seneye yakın zamandan beri aralarında her türlü görüşmelerin kesilmesinden dolayı, kâfirlerin bile çoğuna usanç ve pişmanlık gelmişti O antlaşmayı yazmış olan İkrime oğlu Mansur'un da eli kuruyup çolak olmuştu.

Bir de yüce Allah (c.c.) tarafından o antlaşmaya güve türünde" bir böcek dadanarak, **"Allah"** adından başka ne kadar yazı varsa hepsini yiyip bitirmişti.

Cebrâil (a.s.) gelip bu durumu Resûl-i Ekrem'e bildirdi. O da amcası Ebû Talib'e haber verdi.

Ebû Talib, hemen Kureyşlilerin toplandığı yere gitti. Resûl-i Ekrem'den, işittiğini söyleyerek: **"Muhammed'in dediği doğruysa, artık "siz de insaf ediniz, şu aramızdaki ikiliği kaldıralım. Eğer onun dediği yalansa, ben de onu koruyup gözetmekten vazgeçerim"** dedi.

Kureyş'in büyükleri, bu görüşü akla uygun gördüler. Hemen o antlaşmayı getirdiler. Bir de ne görsünler: İçinde **"Bismikellahümme"** sözünden başka ne kadar yazı varsa hepsi yok olmuş. Bundan dolayı utandılar. Her ne kadar Ebû Cehil, yine inadında direnmek istediyse de, oy çokluğuyla o değersiz sayfayı yani antlaşma suretini yırttılar. Hâşimîler aleyhinde almış oldukları kararları bozdular.

Böylece Hâşimîler alışverişte ve diğer işlerde serbest oldu. Müslümanlar Ebû Talib mahallesinde sarılmış olmak belâsından kurtuldu. Mekke'de genel bir sevinç doğdu. Fakat bu ferah ve sevinçler çok sürmedi. Arası çok geçmeyip başka sıkıntı ve belâlar geldi çattı.

Peygamberliğin onuncu yılı Ebû Talib öldü. Ondan üç gün sonra Hz. Hatice de dünyadan göçüp, ceza ve mükâfat yeri olan âhirete gitti. İkisinin böyle birbiri ardınca ölmeleri Resûl-i Ekrem'e çok acı geldi. Bu yıla **"Keder Yılı"** dedi.

Ebû Talib'in Resûl-i Ekrem ile övündüğü ve onun peygamberliğini kalben kabul ettiği, bazı şiirlerinden anlaşılır. Fakat kendisi kavminin başkanı olup Resûl-i Ekrem ise, onun elinde büyümüş olduğundan dili ile ikrar edip de, ona bağlanmaktan utanırdı.

Hattâ: **"Ben, bilirim ki, Muhammed (s.a.v.) yalan söylemez. Boş söz ondan çıkmaz. Eğer Kureyş kadınları beni ayıplamasa, ona bağlanırdım"** derdi.

Ölümünden önce Resûl-i Ekrem: **"Ey babam yerinde olan amcam! Hiç olmazsa bir kere dilinle Kelime-i Şehâdet getir ki, âhirette sana şefaat edebileyim"** deyince: **"Korkarım ki, 'Ebû Talib, ölümden korktu da imana geldi' diye beni çekiştirirler. İşte bundan utanmasam şehâdet getirirdim"** demiştir.

Bununla beraber Ebû Talib, öleceği zaman Kureyş'in ileri gelenlerini toplamış ve Resûl-i Ekrem'i onlara ısmarlamıştı. Şöyle ki: **"Muhammed güvenilir bir kimsedir. Doğrudur, yalandan uzaktır. Benim size verebileceğim öğütleri o hep kendisinde toplamıştır. Getirdiği İslâm ise kalbin kabul edeceği bir şeydir. Onu inkâr eden ancak dildir, Allah'a yemin ederim ki ben, gözümle görür gibi biliyorum ki, Kureyş'in fakir ve zayıfları ve göçerleri ve diğer dünya halkları, hep onun çağrısını kabul ve sözünü tasdik etseler gerektir. Kureyş'in başları kuyruk olsa gerektir. Yani ona boyun eğmeyen büyükler ve Kureyş'in en şereflileri, hep hor ve hakir olsalar gerektir. Ey Kureyş topluluğu! Allah'a yemin ederim ki, ben sağ olsam onu düşman şerrinden korur ve gözetirdim. Siz de ona yardım etmelisiniz"** diye vasiyet etmişti.

Yüce Allah'ın hidâyet etmediği yani doğru yolu göstermediği kimse Hak yolu bulamaz ve Allah'ın lütuf ve ihsanı olmadıkça kimse bir devlet ve mutluluğa eremez.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: **"Ey Muhammed! Sen sevdiğine doğru yolu gösteremezsin. Fakat Allah (c.c.) dilediğine doğru yolu gösterir"** buyurulmuştur.

Bunun için Resûl-i Ekrem, Ebû Tâlib'in İslam'ını pek çok ister, o da onu son derece sevdiği hâlde, diliyle onun peygamberliğini kabul etmedi. Ölümünden sonra kavmi de kendisinin vasiyetini tutmadı.

Çünkü, ondan sonra Ebû Leheb, onun yerine kavminin başı olmak, diğer Kureyş büyükleri de, kendi aşiretlerinin başkanlığını elden çıkarmamak; Ebû Cehil ise Kureyş içinde hepsinden çok sözü geçer olmak ve değer kazanmak peşindeydi.

Bundan dolayı Ebû Talib'le Hz. Hatice'nin ölmelerini fırsat bildiler. Resûl-i Ekrem'e eskisinden kat kat fazla ezâ cefa eder oldular.

Resûl-i Ekrem, onların ezâ ve cefalarından usanarak Mekke'den, çıkıp Zeyd b. Hârise ile birlikte Tâif'e gitti. O zaman Tâif'te yaşayan Sakif kabilesi büyüklerini İslâm dinine çağırdı. Onlar ise imana gelmek şöyle dursun Resûl-i Ekrem'i horlayıp; hatta içlerinden bazıları onu taşladılar.

O kadar ki, Zeyd b. Hârise, Resûl-i Ekrem'i atılan taşlardan korumak için kendisini ona siper etmekle birkaç yerinden yaralandı, berelendi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) geri döndü. Mekke'ye bir konak uzaklığı olan Batn-ı Nahle adındaki yere indi.

Orada, insan ve cinlerin Peygamberi olan Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) **"Er-Rahmân"** sûresini okurken Cin'lilerden bir kalabalık gelip dinlemişler, ona iman etmişlerdi.

Resûl-i Ekrem, bir süre Batn-ı Nahle'de kaldıktan sonra Mekke'ye geldi. Adî oğlu Mut'ım'e konuk oldu. Hemen Kâbe'ye gitti. Hacer-i Esved'e el sürdü. İki rek'at namaz kıldı. Sonra evine döndü.

Arap geleneği üzere Mut'im kendi evlâd ve çevresiyle, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) etrafında dolaşıp, korunup gözetilmesinde büyük bir çaba gösterdi. O sırada Zem'a'nın kızı Sevde (r.anha), Resûl-i Ekrem'le evlendirildi.

Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in kızı Âişe'nin de, o sırada Resûl-i Ekrem'e (s.a.v.) nikâhı kıyıldı. Fakat pek küçük olduğundan zifafı geri bırakıldı.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) her yıl hac mevsiminde ve Sûk-u Ukâz panayırı günlerinde Mekke şehrinin dışına çıkıp, çevreden gelen kabilelerle görüşerek onları İslam'a çağıra geldiği gibi, peygamberliğinin onbirinci yılı hac mevsiminde yine, Mekke dışına çıktı. Akabe yakınında Medine halkından bir topluluğa rastladı.

Meğer onlar Hazrec kabilesinden imişler. Hazreclilerle Hâşimîler arasında ise hısımlık vardı. Çünkü Abdü'l-Muttalib'in annesi Selma hatundur. Onun aşireti olan Neccâroğulları, bu Hazrec kabilesinin bir kolu idi.

Resûl-i Ekrem o topluluğa: **"Siz kimlersiniz?"** diye sordu. **"Hazrec kabilesindeniz"** diye cevap verdiler. **"Otursanız da sizinle biraz söyleşsek olmaz mı?"** diye buyurdu. **"Pek âlâ!"** deyip oturdular.

Resûl-i Ekrem (s.a.v), onlara biraz Kur'an okudu. Onları İslam'a çağırdı. Onlar ise: **"Fihr oğlu Galip evlâdından bir Peygamber gelecek",** diye kendi ihtiyarlarından işitirlermiş. Medine'deki Yahudiler de: **"Peygamber gelecek zaman yaklaştı"** derlermiş.

Bu sefer Resûl-i Ekrem, onları dine çağırınca birbirine bakıştılar. **"Yahudilerin dediği Peygamber, işte budur"** diye aralarında konuştular. Öteden beri Yahu-

dilerle aralarında düşmanlık olduğundan ötürü, hemen iman ederek Hz. Peygamber (s.a.v.) önünde Kelime-i Şehâdet getirdiler.

Onlar Zürare oğlu Ebû İmame Es'ad ile Mâlik oğlu Râfi, Hâris oğlu Avf, Âmir oğlu Kutbe, Âmir oğlu Ukbe ve Riyab oğlu Abdullah oğlu Hâris idiler. İşte Ensâr yani Muhammed'e (s.a.v.) yardımcı olanlardan ilk önce İslam'la şereflenen bu altı kişidir. Allah (c.c.) hepsinden hoşnut olsun.

Bunlar hac mevsiminden sonra Medine'ye geldiler. İslam'ın yayılmasına çalışıp çaba göstermeye başladılar. Böylece İslâm, Hazrecliler arasında gereği gibi yayıldıktan başka "Evs" kabilesine de geçti. Peygamberliğin onikinci yılı hac mevsiminde Zürareoğlu Es'ad ile arkadaşları Râfi', Avf, Kutbe, Ukbe ve yine Hazreclilerden Hâris oğlu Muâz, Abdi Kays oğlu Zekvân, Samit oğlu Ubâde, Sa'lebe oğlu Ebû Abdullah Yezid, Fadla oğlu Ubâde oğlu Abbas ve "Evs" kabilesinden de Teyyihân oğlu Ebû'l -Heysem ve Sâide oğlu Uveym Mekke'ye gittiler ve yine Akabe'de kâinatın övüncü olan Fahr-i Kâinat Hz. Muhammed'le (s.a.v.) görüşüp ona biat ettiler yani el tutarak bağlılıklarını gösterdiler. Allah (c.c.) hepsinden hoşnut olsun.

Bundan sonra Allah'a ortak koşmamaya, zina yapmamaya, hırsızlık etmemeye ve iftiradan kaçınacaklarına ve çocuklarını artık öldürmeyeceklerine dair söz verdiler.

İslâmiyet'ten önce Araplar, ancak erkek çocukla övünürler, kız çocuğu olanlar ise bundan utanırlardı. Bu yüzden pek çoğu, yeni doğan kız çocuklarını diri diri gömerlerdi.

Bir de Arapların geçim yolları dar olup, evlerini geçindirmekte zahmet ve sıkıntı çekmekte olduklarından bazıları, yoksulluk bahanesiyle kız çocukları ve bazen erkek çocuklarını bile öyle diri iken gömerek öldürürlerdi.

Bundan dolayı Medinelilerle yapılan sözleşmede: **"Çocuğunu öldürmemek"** maddesi, ayrı bir şart olarak ileri sürüldü ve bu madde, İnsanlık için büyük bir iyilik oldu. Bu şekilde sözleşenler daha önce söylendiği gibi oniki kişi olup, ikisi Evs kabilesinden, geri kalanı Hazrec kabilesindendi. Hepsinin başı Zürare oğlu Es'ad idi. Hepsi o şekilde sözleştikten sonra, dönüp Medine'ye geldiler ve hemen İslam'ı yaymakla uğraşır oldular.

Mi'rac

O sıralarda Hz. Muhammed'in Mi'rac olayı meydana geldi. Cebrâil (a.s.) bir gece geldi ve Resûl-i Ekrem'i (s.a.v.) aldı, Kâbe'den, Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya götürdü. Oradan yukarı çıkardı. Bütün semâları seyrettirdi. Sonra o Allah'ın Sevgilisi bu görünen âlemin dışına çıkarıldı. Kendisine nice acayip ve garip şeyler

gösterildi. Yüce Allah'ın (c.c.) sözünü işitti ve pâk cemâlini gördü. Yine o gece mutlu evine döndü.

İşte beş vakit namaz, bu Mi'rac gecesi farz kılındı. Gerçi ondan önce de namaz kılınırdı. Fakat beş vakit sırayla namaz kılmak, o gece emredildi.

Ertesi gün Hz. Muhammed (s.a.v.) Mi'racını ümmetine söyledi. İlk önce Hz. Ebû Bekir ve sonra diğer ashâb tasdik ve tebrik ettiler. Müşrikler inkâr edip Mescid-i Aksâ'nın nişanlarını sordular, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) aynısını haber verdi. Onlar yine inkârlarında ısrar edip durdular.

Bu sırada ise İslâm, Arabistan'ın her tarafına yayılmakta özellikle Medine'de pek hızla tutunmaktaydı. Öyle ki, Evs ve Hazrec kabileleri, ashâbdan birinin Medine'ye gönderilmesini rica etmiş olduklarından, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) de onlara Kur'an-ı Kerim'i ve İslâmiyet'i öğretmek üzere Umeyroğlu Mus'ab'ı Medine'ye göndermişti.

Mus'ab Medine'ye vardığında oradaki müslümanların sayısı kırka yükselmişti. Başkanları Es'ad ve hocaları Mus'ab ile birlikte hepsi cum'a günleri Medine dışına çıkıp bir yerde cemaatle namaz kılmaya başladılar.

Fakat Es'ad'ın teyze oğlu ve Evs kabilesinin başkanı olan Muâz oğlu Sa'd ile yine başkanlardan Hudayr oğlu Üseyyid daha imana gelmemiş olduklarından İslâm dini tam olarak yayılamıyordu. Bir gün Mus'ab ile Es'ad, Zuferoğulları evlerinden birinde sohbet ederlerken Hudayr oğlu Üseyyid süngüsü elinde olduğu halde onların üzerine geldi. **"Maksadınız nedir? Birtakım zayıfları aldatıp azdırıyorsunuz!"** diye hiddet ve şiddetini dile getirdi.

Mus'ab, ona nazik bir şekilde: **"Hele biraz dur, otur. Sözümüzü dinle, maksadımızı anla"** deyince Üseyyid de oturdu. Mus'ab, ona İslâm dinini tarif etti ve biraz Kur'an okudu. Kur'an'ın belagati kendisine tesir ettiğinden Üseyyid: **"Ne güzel şey"** dedi ve: **"Bu dine girmek için ne yapmalı?"** diye sordu.

Mus'ab, ona İslâm dinini bir güzel anlattı. O da İslâm oldu. **"Ben varayım, size birini göndereyim. Eğer o da imana gelirse, artık bu şehirde iman etmedik kimse kalmaz."** diyerek gitti ve Muâz oğlu Sa'd'ı gönderdi. Sa'd ise oraya hiddetle çıkageldi: **"Ya Es'ad! Eğer seninle aramızda hısımlık olmasa, böyle kabilemiz içine soktuğunuz çirkin işlere katlanamazdım."** diye azarladı ve tehdit etti.

Mus'ab, ona da: **"Hele biraz durunuz. Oturunuz, dinleyiniz, anlayınız da beğenirseniz kabul ediniz. Beğenmezseniz biz de size çirkin gördüğünüz işi tekliften vazgeçeriz"** diye nazik bir şekilde söyledi. Bunun üzerine Muâz oğlu Sa'd oturdu ve Mus'ab'ın sözlerine kulak verdi.

Mus'ab da ona İslam'ın ne demek olduğunu anlattı ve biraz Kur'an okudu.

Kur'an okunurken Sa'd'ın yüzünde iman belirtileri görüldü. Hemen: **"Siz bu dine girerken ne yapıyorsunuz?"** diye sordu Mus'ab ona İslâm dininin esaslarını ve yapılması gerekenleri bildirdi. O da kalbinin bütün içtenliğiyle İslam'a girdi.

Mu'az oğlu Sa'd böylece iman ettikten sonra, kalkıp döndü. Ve hemen kendi kavmi olan Abdü'l-Eşhel oğullarının yanına gitti. Onlara: **"Ey cemaat! Beni nasıl biliyorsunuz?"** dedi. Onlar da: **"Sen bizim ulumuz ve en faziletlimizsin"** dediler. **"Öyleyse siz de Allah'a ve Elçisine iman etmelisiniz ve iman etmedikçe bundan sonra hiçbirinizle görüşemem"** deyince, Abdü'l-Eşhel oğulları aşireti içinde o gün iman etmedik kimse kalmadı.

Sonra (Muâz oğlu Sa'd) Mus'ab, Zürare oğlu Es'ad'ın evinde oturup, halkın geri kalanını da İslam'a çağırmakla uğraşır oldular. Kısa zamanda İslâm dini Medine'de o kadar yayıldı ki, Evs ve Hazrec kabileleri içinde Zeyd oğlu Beni Ümeyye'nin evinden başka, İslâm nuruyla aydınlanmadık ev kalmadı.

Evs ve Hazrec kabileleri, Ezd kabilelerinden ayrılmış bir gruptur. Asıl vatanları Sebâ diye bilinen Me'rib şehriydi Zamanla bu şehrin su bendleri harap olunca Ezd kabileleri, şuraya buraya dağıldılar, işte onların bir grubu da gelip, o zaman Medine'de yerleşmiş olan Yahudilerle anlaşma ve sözleşme yaparak Medine dolaylarında kaldılar.

O zaman Medine dolaylarında yerleşmiş olan Yahudiler Kurayza ve Nadir adlarıyla iki kabileye ayrılmıştı. Ezdi'lerin başı olan Hârise ölünce, Evs ve Hazrec adlarında iki oğlu kaldı. Bir kısmı buna uymakla Ezdi'ler de iki kabileye bölündü. Sonra Yahudilerle Ezdi'ler arasına düşmanlık girdi ve pek çok çarpışmalar oldu.

Ezdi'ler her ne kadar iki kabileye ayrılmışlarsa da, düşmana karşı birlik olurlar ve Yahudilere göre çokluk olduklarından çok defa Yahudilere üstün gelirlerdi. Sonradan Evs ve Hazrec kabileleri arasına düşmanlık girdi ve birbiriyle uğraşarak ikisi de yıprandı. Fakat bu sefer İslâm birliği yönünden birleştiler ve barıştılar ve bu bakımdan kuvvet buldular ve Yahudilere üstün geldiler.

Peygamberliğin onüçüncü yılı hac mevsiminde Mus'ab, Mekke'ye döndü. Onunla beraber müslümanlardan yetmişüç erkek ve iki kadın da Mekke'ye gitti. Bunların kimisi Evs ve kimisi Hazrec kabilelerinden idi. Neccâroğullarından Ebû Eyyûbi Ensari diye bilinen Hz. Hâlid de onlardan birisiydi.

Mekke'ye vardıklarında hepsi yine Akabe'de Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ile buluştular ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Medine'ye göç buyurması meselesini konuştular. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) onlara bazı âyet-i kerimeleri okuduktan sonra; nefislerini, çocuk ve eşlerini nasıl koruyup gözetirlerse, onu da öylece koruyacaklarını garanti etmek üzere onlardan kesin söz istedi.

Düşündüler taşındılar **"Ya Resûlallah! Senin uğrunda ölürsek bize ne var?"** dediler. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) **"Cennet var"** deyince **"Öyleyse elini ver"** dediler. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) mübarek elini uzattı. Hemen biat ettiler, yani can verip Cennet aldılar ve pek hayırlı bir alışveriş ettiler ve hemen dönüp Medine'ye gittiler.

Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) artık Medine'ye göç etmek üzere Ashâb'a izin verdi. Onlar da hemen göçe başladılar. Muharrem ve Safer aylarında vatanlarını terk ederek birbiri arkasından Medine'ye gittiler.

Önce Habeşistan'a göçüp de sonradan Mekke'ye gelmiş ve kâfirlerin ezâ ve cefâsından usanmış olan Abdü'l-Esed oğlu Ebû Seleme (r.a.) bu izni işittiği gibi, herkesten evvel kalkıp Medine'ye göç etti. Arkasından birçok müslüman da gitti.

Sonra Hz. Ömer ve kardeşi Zeyd ve Rebia oğlu Abbas yirmi kişi oldukları hâlde Medine'ye gittiler ve Medine'nin Avali denilen köylerinde kaldılar. Sonunda evvelce Habeşistan'a gidip gelenlerden Hz. Peygamber'in damadı olan Affan oğlu Osman da gitti.

Mekke'de Resûl-i Ekrem ile birlikte ashâbdan yalnız Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali kaldı. Resûl-i Ekrem de göç etmek niyetindeydi. Ancak kendisi için Allah'tan izin çıkmasını bekliyordu. Hatta Hz. Ebû Bekir, Medine'ye gitmek istedikçe Resûl-i Ekrem (s.a.v.) **"Sabret... Umulur ki yüce Allah sana bir yoldaş verir"** diye buyururdu.

Ashâb, arka arkaya Medine'ye göçtükçe Evs ve Hazrec kabileleri yer gösterip onları barındırırlar ve onları pek çok sayar ve yardım ederlerdi. Din uğrunda bu şekilde vatanlarını terk ederek göçen Ashâb'a "Muhacirin" denir.

Medineli olup da onları bu şekilde ağırlayıp İslâm dinine yardım eden Ashâb'a da **"Ensâr"** denilir. Gerek Muhacirin ve gerek Ensâr, hepsinden Allah (c.c.) hoşnut olsun; ki İslâm dinine doğrusu çok büyük hizmet etmişlerdir.

Hazreti Muhammed (s.a.v.)'in Hicreti

Kureyş müşrikleri gördüler ki: Evs ve Hazrec kabileleri imana geldi. Böylece İslâm Medine'de kuvvet bulup yerleşti. Onların Akabe'deki biatlerinden sonra, Ashâb da arkalarından gitti ve hemen bir iki ay içinde çoğu Medine'ye gidip onlarla birleşti.

Müşriklerin akılları erdi ki: Resûl-i Ekrem de onların yanına giderse Medine'de büyük bir İslâm kuvveti doğacak ve Kureyş'in Şam yolunda pek önemli bir geçit yeri olan Medine yolu müslümanlar elinde kalacak.

Kureyş ulları buralarını düşündükçe telaşa düştüler ve hemen danışma için Dârü'n-Nedve'de birleştiler. Dârü'n-Nedve, Hakim oğlu Kusay'ın evidir ki, yukarı-

da anlattığımız gibi, Kusay şurada burada dağılmış olan Kureyş kabilelerini toplayıp kuvvet bularak Mekke başkanlığını kazanmış olduğundan onun evi, danışma yeri yapılarak her ne zaman Kureyş'in önemli bir işi olsa orada toplanıp görüşme yaparlardı.

Bu sefer de orada toplanıp **"Muhammed için ne gibi bir tedbir almak lâzım gelir?"** diye aralarında görüştüler. **Bazıları "Onu bir yerde hapsedelim" dediler,** uygun görülmedi. Bazıları da **"Bir tarafa sürelim.."** dediler; bu görüş ise hiç kabul edilmedi.

Sonunda Ebû Cehil: **"Onu öldürmekten başka çare yoktur. Fakat her kabileden birer adam gidip, hepsi birden vurarak öldürmelidir ki, katil belli olmasın. O hâlde Hâşimîler, çaresiz diyete razı olurlar. Böylece iş biter ve kan davası, kabileler içinde mahvolup gider"** dedi. Ötekiler de onun görüşünü kabul ve uygun gördüler.

Bu kararın yerine getirilmesi için birtakım kötü kişiler ayrılıp seçildiler ve hepsi geceleyin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) evi önünde birikip onun uyumasını beklediler.

Ebû Cehil, Hakem b. Âs, Ebû Leheb, Ümeyye b. Halef ve Übeyye b. Halef ve onlar gibi başkan olan kişiler de onlarla beraberdi.

Cebrâil (a.s.) gelip durumu Resûl-i Ekrem'e haber verdi ve Medine'ye göç etmek üzere izin verildiğini ve Ebû Bekir'i birlikte götürmeye memur olduğunu bildirdi.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) hemen Hz. Ali'yi çağırdı ve kendisinde şunun bunun emanetleri olan eşyayı verdi. **"Ey Ali! Ben, Medine'ye gidiyorum. Bu emanetleri sahiplerine ver. Ondan sonra sen de durma gel fakat şimdi benim yatağıma yat ki, müşrikler, beni yatıyor sansınlar"** diye buyurdu.

Hz. Ali Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) döşeğine yattı ve Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) yeşil hırkasını kendi üzerine örttü. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) hemen bir avuç toprak aldı ve Yasin sûresinin evvelinden **"Ve ceâlnâ min beyni eydihim şedden ve min halfihim şedden feağşaynâhüm fehüm lâ yübsirûn"** âyetinin sonuna kadar okudu. O toprağı kapısı önünde bekleyen müşriklerin üzerine saçtı ve içlerinden çıkıp gitti. Kör gibi bakıp durdular ve onu görmediler. Bir süre sonra kendilerinden olan biri geldi **"Burada ne bekliyorsunuz?"** dedi. **"Muhammed'i bekliyoruz"** cevabını verdiklerinde, **"Muhammed, sizin başınıza toprak saçıp ve içinizden kaçıp gideli epey zaman olmuş. Hele bir kere kılığınıza bakınız"** diyerek onlarla alay etti.

Birbirine bakıp üzerlerinin toz toprak içinde kalmış olduğunu gördüler. Fakat evin içerisine bakıp Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) döşeğinde Hz. Ali'nin yattığını göre-

rek: **"İşte Muhammed yatıyor"** deyip durdular. Sonra Hz. Ali kalktı. Onu görür görmez neye uğradıklarını anladılar ve: **"Muhammed nerede?"** diye sordular, Hz. Ali: **"Bilmem"** deyince, o kötü niyetli kişiler şaşırıp ne yapacaklarını bilemediler:

Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) böyle gözlerden kayboluvermesi Kureyş'in ulularına pek güç geldi ve Mekke'yi altüst edip Hz. Muhammed'i (s.a.v.) bulamadıkları için, çıkası canları pek çok sıkıldı. Hemen: **"Muhammed'i her kim bulup getirirse yüz deve veririz"** diye her tarafa duyurdular. İçlerinde ne kadar hırsız ve kanlı, hayır ve şerrini bilmez delikanlı varsa, kimi kılıçlar ve kimi sopalarla Mekke dışına çıkıp etrafa koşuştular. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ise, o gece evinden çıkıp gizlendi ve her nerede kaldı ise kaldı. Ertesi gün öğleyin Hz. Ebû Bekir'in evine gitti, kapısı önünde durdu. Dinin gereği üzere: "İçeri girmeye ev sahihinin izni var mı?" diye seslendi. Hz. Ebû Bekir: **"Buyurunuz ey Allah'ın Elçisi"** deyince Resûl-i Ekrem (s.a.v.) içeri girdi ve Allah tarafından göç'e izin verildiğini bildirdi.

Hz. Ebû Bekir: **"Ben de birlikte miyim?"** diye sordu. Resûl-i Ekrem: **"Evet"** cevabını verdi. Hz. Ebû Bekir Hz. Muhammed (s.a.v.) ile birlikte göç edeceğine o kadar sevindi ki, gözlerinden sevinç yaşları aktı. Hemen evinde bulunan develerden birini Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'e sundu. Hz. Peygamber (s.a.v): **"Pekâlâ, ama şimdi hediye kabul etmem satın alırım"** dedi ve hemen parasını ödedi.

O deveyi Hz. Peygamber (s.a.v.) için, başka bir deveyi de Hz. Ebû Bekir için hazırladılar. Ve kılavuzlukta usta olan Ureykit oğlu Abdullah'ı kılavuzluk etmek üzere ücretle tuttular ve o develeri belli bir vakitte Mekke'nin alt tarafında ve yaklaşık olarak bir saat uzaklıkta olan Sevr dağına götürmek üzere Abdullah ile sözleşerek develeri ona verdiler.

O gün Hz. Muhammed (s.a.v.) akşama kadar Hz. Ebû Bekir'in evinde oturup geceleyin Ebû Bekir'le beraber çıktılar ve Sevr dağına gittiler. Sevr dağında ıssız bir mağara vardı. Oraya girdiler. O anda Allah'ın (c.c.) emriyle bir örümcek gelip, o mağaranın ağzına ağını gerdi ve bir çift yabani güvercin gelip yumurtladı.

Kureyş'in arayıcıları gelip Sevr dağının her tarafını dolaştılar. Bir kısmı da Ümeyye b. Halef ile beraber o mağaranın ağzına eriştiler: **"Şu mağarayı da arayalım"** diye birbiriyle söyleştiler. Ümeyye b. Halef: **"Allah akıllar versin. Orada ne işiniz var? Orada Muhammed doğmadan bu örümcekler ağ germiş. Sonra güvercinler yuva yapmış"** deyince hepsi dönüp gittiler.

Oysaki mağara ağzına geldiklerinde içeriden Resûl-i Ekrem'le (s.a.v.) Hz. Ebû Bekir onları görürdü. Fakat onlar bu iki kişiyi görmezlerdi. Öyle ki onlar mağara dolaylarına geldiklerinde Hz. Ebû Bekir, pek çok üzülerek: "Ey Allah'ın Elçisi! Beni öldürürlerse ne gam... Ben bir kişiyim, ama Allah göstermesin sana bir zarar

eriştirecek olurlarsa, bütün ümmetin mahvolmasına sebep olur" deyince, Resûl-i Ekrem: "Gam çekme, Allah bizimle beraberdir" diye teselli etti.

Onlar dönüp gittikten sonra Hz. Ebû Bekir: **"Ey Allah'ın Elçisi! Eğer içlerinden birisi şöylece önüne bakıverseydi bizi görürdü"** deyince, Resûl-i Ekrem: **"Ya sen ne sanıyorsun? O iki yoldaş hakkında, ki onların üçüncüsü Allah ola..."** diye buyurdu.

Hz. Ebû Bekir, mağaraya gelince bir delik gördü. Oradan yılan ve çıyan gibi bir zararlı hayvan çıkıp da, Resûl-i Ekrem'e zarar ve ziyan etmesin diye onu ayağıyla tıkayıp oturdu. Resûl-i Ekrem de ona dayanıp uykuya daldı.

Oysaki o delikten bir yılan çıktı ve Ebû Bekir (r.a.)'in ayağını soktu. Fahr-i Âlem (s.a.v.), uykudan uyanıp da rahatsız olmasın diye Hz. Ebû Bekir ayağını çekmedi. Fakat canı acıyıp gözlerinden yaş aktı ve gözyaşları Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) mübarek yüzüne damlayınca, uykudan uyandı: **"Ne var ey Ebû Bekir?"** diye sordu. O da: **"Ey Allah'ın Elçisi! Ayağımı bir şey soktu. Ama zararı yok. Anam babam sana feda olsun."** diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) kalktı, yılanın soktuğu yere tükürdü. O ânda acısı geçti ve Hz. Ebû Bekir şifâ buldu.

Hz. Ebû Bekir'in azat etmiş, yani hürriyetine kavuşturmuş olduğu Füheyre oğlu Âmir, Sevr dağında bir sürü koyun güder ve geceleri sağıp mağaraya bir miktar süt götürürdü.

Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah, geceleri gizlice o mağaraya gelip Kureyş'in hâl ve hareketlerine dair haberler getirirdi. Resûl-i Ekrem ile mağara arkadaşı olan Hz. Ebû Bekir, üç gece bu hâl üzre o mağarada kaldılar. Sonra Üreykit oğlu Abdullah develeri getirdi. Bindiler. Onu ve Âmir'i de beraber aldılar ve sahil yoluyla giderek Kadid denilen yere ulaştılar.

Orada yaşayan Ebû Mâ'bed'in çadırı önünden geçerken satın almak üzere: **"Hurma veyahut başka yiyecek bir şey var mı?"** diye sordular. Ebû Mâ'bed, orada bulunmayıp fakat karısı ve Hâlid Huzâi'nin kızı olan Mâ'bed'in annesi Âtike orada bulunuyordu. **"Yiyecek bir şey yoktur"** diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bir tarafta bir koyun gördü: **"Bu nedir?"** diye sordu. Mâ'bed'in annesi: **"Bir zayıf koyundur ki, yürümeye takati olmadığından sürü ile gidemeyip kalmış"** deyince: **"İzin verirsen sağalım"** diye buyurdu. Mâ'bed'in annesi, ne desin?.. Sürü ile otlamaya gidemeyen bir zayıf hayvandan ne çıkar? Ama misafire olmaz demek uygun kaçmayacağından: **"Pekâlâ onda süt bulursan sağıver"** dedi.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.), o koyunu tutup memesini sığadı ve: *"Bismillâhirrahmânirrahîm"* dedi. Koyunun sütü gelerek bir büyük kab istedi ve koyunu sağdı. Kab doldu. Önce Mâ'bed'in annesine ve sonra diğer orada bulunanlara doyuncaya

kadar içirdi ve en sonra kendisi içti. Tekrar sağdı, yine içtiler. Üçüncü defa sağıp onu Mâ'bed'in annesine bıraktı. Oradan kalkıp mağara arkadaşı olan Ebû Bekir'le (r.a.) beraber yola koyuldular.

Arası çok geçmeden Ebû Mâ'bed geldi. O kap içindeki sütü gördü: **"Bu** ne?" diye sordu. Karısı Ümmü Mâ'bed: **"Allah'a yemin ederim ki, buraya bir mübarek adam geldi. Şöyle dedi, koyunu böyle sağdı"** diyerek olup biteni olduğu gibi anlattı. Ebû Mâ'bed: **"Bunda bir iş var. O adamın şekil ve yüzü nasıldı?"** diye sordu. Karısı da: **"Orta boylu, kara kaşlı, kara gözlü ve son derece nur yüzlü bir lâtif adamdı"** diyerek, Peygamberin vasıflarını söyledi.

Kocası Ebû Mâ'bed: **"Allah'a yemin ederim ki, bu senin dediğin kimse, Kureyş, içinden çıkan Peygamber'dir. Eğer ben burada bulunsaydım ona uyardım"** demiş.

Ümmü Mâ'bed'den rivayet edilir ki: **"O koyun Hz. Ömer'in hilâfetinde ortaya çıkan kuraklık zamanına kadar yaşadı. Yeryüzünde hayvanlar yiyecek şey bulamazken, biz onu akşam sabah sağardık"** dermiş.

Resûl-i Ekrem'i ele geçirenlere Kureyş'in yüz deve vâdettiği Kinâne kabilesinden o taraflarda çadırda yaşayan Müdlic oğulları aşireti içinde duyulmuş ve kıyı yolundan iki deve ile dört kişinin geçip gittiği de işitilmişti.

Bunun üzerine Mâliki'l-Müdlici'nin oğlu Sürâka yüz deve tamahına düşmüş, yani atına binip onların arkasına takılmıştı.

Onlar ise Kadid denilen yerde henüz Ümmü Mâ'bed'in çadırından giderken Sürâka, onlara yetişti. Hz. Ebû Bekir: **"Eyvah ey Allah'ın Elçisi! Tutulduk"** diyerek telaşa düştü. Hz. Muhammed (s.a.v): **"Gam çekme Allah bizimle beraberdir"** diye teselli ederken Sürâka gelip çattı. Ama atının ayakları dizlerine kadar yere battı. Sürâka: **"Ey Muhammed! Dua et kurtulayım. Boynuma borç olsun ki, geriden gelen arayıcıları savıp uzaklaştırayım"** diye yalvardı.

Hâtemü'l-Enbiyâ dua etti. Yüce Allah da onun duasını kabul buyurdu ve Sürâka kurtuldu. Sürâka, bu şekilde uğramış olduğu belâdan kurtulup onların yanına geldi. Üç gün kadar onların hâlini gizlemek üzere söz verdi ve ilerde İslam'ın kuvvetlenmesini düşünerek bir emannâme istedi.

Resûl-i Ekrem, Füheyre oğlu Âmir'e deri üzerine bir emannâme yazdırıp Sürâka'ya verdi ve yoluna gitti.

Sürâka orada kaldı ve Kureyş'in geriden gelen arayıcılarına: **"Ben, buralarını arayıp taradım. Kimseler yok. Başka tarafa bakalım"** diyerek onları geri çevirdi. Sonradan Ebû Cehil Sürâka'nın ne yaptığını anlayınca, pek çok öfkelenip Sürâka'nın gayretsizliğinden bahsederek hakkında bir kıt'a hiciv söylemiştir.

Sürâka da ona: **"Eğer atımın ayakları nasıl yere gömüldüğünü göreydin, sen de Muhammed'in peygamberliğine iman ederdin"** diye bir kıt'a şiirle cevap vermiştir.

Sonra Hz. Ebû Bekir de bu hadiseye dair bir güzel kaside yazmıştır.

Mekke'nin fethi senesi, Resûl-i Ekrem'in Huneyn savaşından dönüşünde Sürâka, o emannâme ile Hz. Peygamber'in yanına gelmiş ve müslüman olduğundan iltifatlarına nail olmuştur. Resûl-i Ekrem, ona: **"Ey Sürâka! Nasılsın? Kisrâ'nın bileziklerini takınacağın vakit?"** demiş ve: **"Sanki gözümün önünde gibi görüyorum ki Sürâka, Kisrâ'nın bileziklerini takınıyor"** diye buyurmuştu.

O zaman bu sözlerin mânâsı gereği gibi anlaşılmamış idi. Sonra Hz. Ömer'in halifeliğinde Kisrâ'nın malları ganimet alınarak Medine'ye getirilip de bileziklerini Sürâka'nın takındığı zaman, Hz. Muhammed'in mucizelerinden biri olduğu meydana çıkmıştır. Nitekim yeri gelince anlatılacaktır.

Resûl-i Ekrem, mağara arkadaşı Hz. Ebû Bekir ile beraber Kadid denen yerden ayrılıp giderlerken yolda bir çobana rastlayıp süt istediler. Çoban: **Sağılır koyunum yok, şurada bir keçi var. Onun da sütü kalmadı"** dedi, Hz. Peygamber: **"Onu getir"** diye buyurdu. Çoban da o keçiyi getirdi. Resûl-i Ekrem, mübarek elini onun memesi üstüne koydu. Hemen sütü geldi. Hz. Ebû Bekir, kalkanını tuttu. Kalkan, süt ile doldu. Fahr-i Âlem, onu Hz. Ebû Bekir ve Âmir ve Abdullah'a ve çobana içirdi. Sonra yine sağıp kendi içti.

Çoban: **"Sen kimsin? Ben senin gibi adam görmedim. Aman bana kendini bildir"** diye yalvardı. Resûl-i Ekrem: **"Eğer kimseye duyurmazsan söyleyeyim"** diye buyurdu. Çoban da kimseye bahsetmeyeceğine söz verdi. Fahr-i Âlem, **"Muhammed Resûlüllah dedikleri benim"** deyince çoban: **"Ha! Şu Kureyş'in dininden dönen kişi dedikleri sen misin?"** dedi. Resûl-i Ekrem de: **"Elbette onlar öyle söyler ya..."** diye buyurdu.

Çoban: **"Ben şehâdet ederim ki, Sen Hak Peygambersin ve senin yaptığını kimse yapamaz, meğer ki peygamber ola. Ben seninle beraber giderim"** dedi. Resûl-i Ekrem, **"Şimdi olmaz. Sonra benim ortaya çıkışımı haber aldığın zaman gel"** dedi ve yoluna yürüdü.

Hz. Ebû Bekir, pek çok kere Şam'a gidip gelmiş olduğundan yol üzerinde onu tanıyanlar çoktu. **"Bu önündeki kimdir?"** diye soranlara: **"Kılavuzdur. Bana yol gösterir"** diye cevap verirdi.

Fakat Avvâm oğlu Zübeyr (r.a.), Şam kafilesiyle henüz Medine'den çıkıp Mekke'ye gelirken onlara rast geldi ve Resûl-i Ekrem ile mağara arkadaşı Hz. Ebû Bekir'e ak ve yeni elbiseler giydirdi.

Avvâm oğlu Zübeyr kafileyle Mekke'ye gelip işlerini bitirdikten sonra, o da Medine'ye göç etmiştir. Resûl-i Ekrem'in Mekke'den çıktığı evvelce Medine'de duyulunca, müslümanlar birkaç sabah Medine dışına çıkıp, sıcak basıncaya kadar Hz. Peygamber'in Medine'yi şereflendirmesini beklerlerdi.

Yine bir pazartesi günü çıkıp çok sıcak bastırınca geri dönmüşlerdi. Bir iş için evinin damına çıkmış olan bir Yahudi, uzaktan Resûl-i Ekrem ile mağara arkadaşının ak elbiselere bürünmüş şekilde gelmekte olduklarını gördü ve: **"İşte istediğiniz geliyor"** diye müslümanları müjdeledi.

Müslümanlar silahlanıp o tarafa koşuştular ve Fahr-i Âlemi büyük bir saygıyla karşıladılar. Peygamberliğin on dördüncü senesinde ve Rebiülevvel ayının başlarında idi.

Pek sıcak bir gün ve Resûl-i Ekrem yorgundu. Medine'ye bir saat kadar uzaklığı olan Kubâ köyüne indi Ve Neccaroğullarından birinin evine kondu. Birkaç gün Kubâ'da kalmak üzere karar verdi ve orada bir mescid yaptı.

Ondan önce müslümanlardan bazıları, kendileri için mescid yapmışlarsa da, müslüman cemaati için ilk önce yapılan mescid, bu Kubâ mescididir.

Resûl-i Ekrem'in Kubâ'ya gelişinde Ensâr, hepsi gelip Medine topraklarına ayak basmasını tebrik ettikleri sırada, Medine'nin en usta ve ünlü şairi olan Sabit oğlu Hassan (r.a.) da Hz. Muhammed'in şeref vermesine dair bir güzel övücü kaside söyledi ve onu bir şükrâne olarak Fahr-i Âlem'e sundu.

Hz. Ali, Resûl-i Ekrem'den sonra üç gün Mekke'de kalıp, kendisine bırakılmış olan emanetleri sahiplerine verdikten sonra Mekke'den çıkmıştı. Resûl-i Ekrem henüz Kubâ'dayken o da gelip Kubâ'ya erişti.

Sonra Resûl-i Ekrem, bir cum'a günü kendi devesine bindi ve yüz kişi kadar Müslüman halk ile Kubâ'dan kalktı ve asıl Medine'ye yollandı.

Yol esnasında sol tarafına saparak Avf oğlu Beni Salim yurdunda Rânunâ denilen vadinin üst tarafına indi ve orada çok beligâne bir hutbe okuyup cum'a namazı kıldı.

Hâtemü'l-Enbiya'nın ilk kıldığı cum'a namazı budur. Ve ilk hutbesi de burada verdiğidir ki, kısaca şudur:

"Ey halk! Sağlığınızda ahiretiniz için hazırlık görünüz. Muhakkak bilirsiniz ki, Kıyamet gününde birinin başına vurulacak ve çobansız bıraktığı koyunundan sorulacak. Sonra yüce Allah ona diyecek. Ama nasıl diyecek? Tercümanı yok, perdedârı yok. Kendisi diyecek ki: Sana benim Resûlüm gelip de bildirmedi mi? Ben sana mal verdim, sana lütuf ve ihsan ettim. Sen kendin için ne hazırladın? O kimse de sağına soluna bakacak, bir şey görmeyecek.

Önüne bakacak cehennemden başka bir şey görmeyecek. Öyleyse her kim ki kendisini velev ki bir yarım hurma ile olsun ateşten kurtarabilecek ise hemen o hayrı işlesin. Onu da bulamazsa, hiç olmazsa dua, niyaz ve salâvât getirerek yani kelime-i tayyibe ile kendisini kurtarsın. Çünkü onunla bir hayra on mislinden yediyüz katına kadar sevap verilir. Ves-selâmü alâ Resûlillahi ve rahmetullahi ve berekâtühû..."

Resûl-i Ekrem, birinci hutbeyi bu şekilde tamamladıktan sonra, ikinci hutbeye de kalkıp şöyle buyurmuştu:

"Allah'a hamdolsun, Allah'a hamdederim ve ondan yardım isterim. Nefislerimizin kötülüklerinden ve fena işlerimizden Allah'a sığındık. Allah'ın doğru yola yönelttiğini, kimse çeviremez Allah'ın sapıklıkta bıraktığını da, kimse doğrultamaz. Şehadet ederim ki Allah'tan başka, tanrı diye bir şey yoktur. O tek ve eşsizdir. Sözün en güzeli Allah'ın kitabıdır. Her kim ki yüce Allah, onun kalbinde Kur'an'ı süslü kıla ve onu sapıkken İslam'a soka ve o da Kur'an'ı başka sözlere üstün tuta. İşte o kimse kurtulur. Doğrusu Allah'ın kitabı, sözlerin en güzeli ve en üstünüdür. Allah'ın sevdiğini seviniz, Allah'ı can ve gönülden seviniz. Allah'ın sözünden ve onu tekrardan usanmayınız ve Allah'ın sözünden kalbinize sıkıntı gelmesin. Çünkü Allah sözü, her şey'in en iyisini ayırıp seçer. Amellerin hayırlısını ve kulların seçkini olan peygamberlerin ve kıssaların iyisini mevzu eder; helâl ve haramı açıklar. Artık Allah'a ibadet ediniz ve ona bir şey'i ortak koşmayınız. Ondan hakkıyla sakınınız. Güzel sözünüzle o sözünüz de Allah'a doğru olsun. Aranızda Allah sözü ile sevişiniz. Muhakkak bilmelisiniz ki yüce Allah, sözünden dönenlere gazab eder. Vesselâmü aleyküm."

Akabe'deki biat'la Ensâr, her ne zaman Resûl-i Ekrem, kendi şehirlerine gelirse, her şekilde onu korumak üzere söz verip yemin etmişlerdi.

Evvelce Resûl-i Ekrem, onların memleketine gelip bir süre Kubâ'da kaldıktan sonra, bu sefer Medine'ye girmek üzere bulunduğundan artık onların, verdikleri söze uymak zorunda olacakları ân, gelmiş demek oldu.

Bunun içindir ki, Resûl-i Ekrem, bu hutbenin sonunda yüce Allah'ın, sözünden dönenlere gazab edeceğini belirterek hutbesine son vermiştir.

Resûl-i Ekrem öylece Ranona'da cum'a namazını kıldıktan sonra yine devesine bindi ve Medine şehrine yöneldi. Fakat kimin evine konacağını kimse bilmiyordu.

Ensâr'ın önceleri ve sonraları muhacirlere ettikleri yardım ve haklarında gösterdikleri saygı ve ev sahipliği doğrusu tarif edilmez derecedeydi.

Bu sefer Hz. Peygamber'in Medine'ye gelişinde ise, sanki düğün bayram edercesine şenlik ettiler. O gün Medineliler için gerçekten büyük bir bayram günüydü.

Çocukları sevinip sokaklarda, **"Allah'ın Elçisi geldi"** diye çağrışıyorlar, kadınları damların üstüne çıkıp güzel güzel şiirler okuyorlar ve **"Hoş geldiniz"** diye bağrışıyorlardı. Hangisinin evi önünden geçse **"Buyurunuz ey Allah'ın Elçisi**!", diye diye evine davet ederler ve devesinin yularından tutup döndürmeye çalışıyorlardı.

Onlar bu şekilde devenin yularına sarıldıkça Allah'ın Elçisi **"Ona dokunmayınız memurdur, Allah tarafından memur olduğu yere gidiyor. Durunuz bakalım, nereye gidecek",** diye engel olurdu ve Resûl-i Ekrem, devenin yularını bırakıp hiç dokunmazdı. O mübarek hayvan da sağa sola bakarak kendiliğinden giderdi.

Sonunda Neccâr oğlu Mâlik'in evi önündeki boş arsada çöktü, fakat durmayıp kalkıyordu ve tavus gibi süzülüp giderek Neccâroğullarından Hâlid yani Ebû Eyyûb Ensari'nin evi önüne vardı ve orada çöktü. Ama durmayıp yine kalktı ve dönüp evvelki çöktüğü yerde çöktü ve hemen boynunu uzatıp bağırdı. Resûl-i Ekrem de **"İnşallah konağımız burasıdır",** diyerek devenin üzerinden indi ve Ebû Eyyûb (Hâlid) Ensari'nin evini şereflendirdi.

Hz. Hâlid, Zeyd b. Hârise ile beraber devenin üzerindeki şeyleri alıp evine götürdü.

Ensâr'ın en ulusu olan Zürare oğlu Es'ad (r.a.) da teberrüken deveyi alıp kendi evine götürdü.

Hâtemü'l-Enbiyâ'nın şerefli gelişiyle Medine şehri mes'ud oldu ve nurla doldu.

Vatanlarından ayrı düşüp de gönülleri üzgün olan muhacirlere taze can geldi. Ensâr'ın da yüzü güldü.

O gün Medine halkı, Hz. Hâlid (r.a.)'in evine gelip Resûl-i Ekrem'i ziyaret ettikleri sırada, Yahudi âlimlerinden Selâm oğlu Abdullah da geldi. Ve dikkatle Hz. Peygamber'in yüzüne baktı: **"Bu yüz yalancı yüzü değildir"** deyip, hemen İslâm oluverdi.

Ensâr'ın her biri, Resûl-i Ekrem'i kendi evine misafir etmek istiyordu. Hangisi tercih olunsa diğerlerinin üzülmesi hatırlara gelirdi. Hâlbuki, konak yerini deve belirtince, kimsenin bir diyeceği kalmadı. Fakat o boş arsada çökmesinin sebep ve hikmeti neydi? Onu da anlatalım:

O arsa, Neccâroğullarından iki çocuğun miras kalmış mülküydü.

Resûl-i Ekrem, onu "on" miskal altına satın aldı. O miktar altını Hz. Ebû Bekir'e ödettirdi. O da bu parayı sahiplerine verdi.

Sonra Resûl-i Ekrem, kerpiç kestirdi ve kereste buldurdu. O arsada bir mescid yaptırmaya ve bir tarafında kendisi için odalar bina edilmesine başladı.

Sonraları zaman zaman nice yüksek binalar eklenerek bugünkü bayındır ve süslü olan **"Peygamber mescidi",** işte bu camidir ve kapısı, devenin çöktüğü yerdir.

Bu cami yapılırken Allah'ın Elçisi, Ashâb'ıyla beraber çalışmış ve elleriyle kerpiç taşımıştır.

Kâbe-i Mükerreme müşrikler elinde bulunduğu için, Resûl-i Ekrem, Medine'ye geldikten sonra Beytü'l-Mukaddes'e, yani Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kılardı. Bunun için bu mescidin kıblesi, Kudüs yönü olmak üzere yapılmasına başlandı.

Resûl-i Ekrem'in kızlarından Rukiyye (r.anha), evvelce kocası Affan oğlu Osman (r.a.) ile birlikte Medine'ye göç etmişti.

Bu sefer mescidin yapılmasına başlandıktan sonra, Resûl-i Ekrem diğer kızlarıyla hanımı Sevde'yi getirmek üzere kendi azadlıları olan Zeyd b. Hârise ile Ebû Râfi'yi Mekke'ye gönderdi. Onlar da gidip Resûl-i Ekrem'in kızları olan Ümmü Gülsüm ve Fâtıma (r.anha)'yla, hanımı Sevde (r.anha)'yi ve Zeyd b. Hârise'nin hanımı Ümmü Eymen ve oğlu Üsâme (r.a.)'yi alıp Medine'ye getirdiler. Onlarla beraber Hz. Ebû Bekir'in oğluyla bütün ailesi de geldiler.

Fakat Resûl-i Ekrem'in büyük kızı Zeyneb (r.anha)'in kocası Rebioğlu Ebü'l-Âs, henüz İslam'a girmemiş olduğundan Hz. Zeyneb, Mekke'den çıkamayıp geri kalmışsa da, sonradan o da Medine'ye göç etmiştir.

Kısaca muhacirlerin hepsinin Mekke'den alâkaları kesildi ve Resûl-i Ekrem'in gelmesiyle şereflenen ve aydınlanan Medine şehri, artık kendilerinin sevgili vatanı oldu.

Amma arası çok geçmedi. Hz. Ebû Bekir ile Bilâl-i Habeşi (r.a.), sıtmaya yakalandılar. Sıtma tutarken Mekke'nin hava ve suyunu hatırlayıp sayıklayarak hasretlerini belli ederlerdi. Bilâl-i Habeşi, Mekke'den çıkmaya sebep olanlara ve en çok Rebia oğlu Utbe ve Şeybe İbni Rebia ile Ümeyye b. Halef'e beddua ederdi.

Fahr-i Âlem de: **"Yâ Rabbi! Sen bize Mekke gibi Medine'yi de sevdir ve burada bize bereket ve geçim genişliği ver",** diye Allah'a yalvarırdı. Yüce Allah da duasını kabul buyurdu ve Medine'yi muhacirlere sevdirdi.

Hatta Hz. Ömer (r.a.), **"Yâ Rabbi Bana senin yolunda şehitlik nasip et ve Resûlü'nün şehrinde ölmeyi mukadder eyle"** diye dua ederdi.

Mescid-i şerif ile yanındaki odaların yapılmasına kadar, Resûl-i Ekrem, yedi ay kadar Ebû Eyyûb Ensâri'nin (r.a), evinde kaldı.

Ensâr, her gün oraya Allah'ın Elçisi, yani Resûlüllah için, sırayla yemek getirirlerdi.

Resûl-i Ekrem'in şeref vermesine karşılık olmak üzere Ensâr'ın her biri böyle birer suretle yardım etmiş ve her biri birer şey veregelmişken, Mâlik oğlu Enes'in annesi, pek fakir olduğundan hiçbir şey götürüp veremediğine üzülüp dururdu. Nihayet bir gün, on yaşında olan oğlu Enes'in elinden tuttu. Ve götürüp: **"Ey Allah'ın Elçisi! Bu da size hizmet etsin",** diyerek bırakıp gitti. Ondan sonra Enes (r.a.)'de, Hz. Peygamber'in hizmetine devam etti.

Peygamber Mescidi ile yanındaki odalar yapıldıktan sonra Resûl-i Ekrem, Ebû Eyyûb Ensâri'nin evinden odalara taşındı.

Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in sevgili kızı olup, Mekke'deyken Resûl-i Ekrem'e nikâhlanmış olan Âişe (r.anha)'nin zifafı da o sırada oldu. Onun odasından Mescid-i Şerif'e bir yol açıldı. O zaman Hz. Muhammed'in hicretinden, yani Mekke'ye gelişinden sekiz ay geçmişti.

Mescidin bir tarafında bir sofa vardı. Üstü sundurma, yani üstü kapalı önü açık yer idi. Orada Ashâb'ın fakirleri yatardı. Onlara, **"Suffa Ashâbı"** denilirdi. Onların akşam yiyecekleri yoktu. Her gün akşam olunca bir kısmını Resûl-i Ekrem, yanında alıkoyup diğerlerini Ashâb'ın evlerine paylaştırırdı. Her biri varıp bir evde yemek yerdi.

Resûl-i Ekrem, sadaka kabul etmeyip ancak hediye kabul ederdi. Kendisine sadaka diye gelen şeylere el sürmeyip onları Suffa Ashâbına verirdi. Gelen hediyelerden de onlara hisse ayırırdı.

Suffa Ashâbı, daima mescidde hazır bulunurlardı. Ama öteki ashâb, namaz zamanı mescide gelerek Hz. Peygamber ile birlikte namaz kılıp giderlerdi.

Sonra ezan okumak uygun görüldü. Namaz vakti olunca Bilâl-i Habeşi (r.a.), ezan okurdu. Ashâb da onu işitir işitmez camiye toplanırlardı.

Bu sene Mekke'de müşrik reislerinden Vâilü's-Sehmi oğlu Âs ile Velid b. Mugîre dünyadan göçüp ceza yerine gittiler.

Medine-i Münevvere'de de, Ensâr'ın en büyükleri olan Zürare oğlu Es'ad ile Berâ' (r.a.) dünya sıkıntısından geçip, İslam'a ettikleri hizmetin bol bol mükâfatını almak üzere ahirete gittiler.

Bu seneye Senetü'l-izn, yani ruhsat yılı denilir. Başında Mekke'den Medine'ye göç etmek üzere Ashâb'a izin ve ruhsat verildi. Onlarda hemen Muharrem ayında göçe başlamışlar ve arka arkaya, Mekke'den Medine'ye gitmişlerdir. Nihayet Resûl-i Ekrem de, Safer ayında Mekke'den çıkıp, Rebiülevvel'de Medine'ye ulaşmıştı.

Sonradan bu sene Muharrem'in başı İslâm tarihinin başlangıcı sayılmıştır. İşte **Hicret Tarihi** dediğimiz budur. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumunun elli dördüncü ve Hz. İsa'nın doğuşunun altıyüzyirmiikinci yılıdır.

Müslümanların tamamen Mekke'den çıkıp gitmeleri ilk bakışta müşriklerce bir çeşit başarı sayılıyordu. Mekke, artık yabancılardan boşalmış olarak onlara kaldı, sanıyorlardı.

Hâlbuki Medine'de Muhacirler yerleşerek ve Ensar ile birleşerek müşriklerin aleyhine büyük bir ordu toplanıyordu.

Hakikat gözüyle bakanlara bu senenin Muharrem'inin hilâli, kâfirlere karşı müslümanların elinde yalınkılıç gibi bir zafer silahı görünüyordu.

Evvelce Ashâb'dan bazıları: **"Kâfirlerin niçin bu kadar eza ve cefalarını çekelim?",** diyerek kendilerine saldıran kâfirlere silahla karşı koymak üzere izin istedikçe, Resûl-i Ekrem: **"Şimdilik savaşa izinli değilim",** derdi. Bu sene kâfirlerle çarpışmak için müslümanlara da izin verildi.

Çünkü Evs ve Hazrec kabileleri imana gelince İslâm dini, kuvvet bulmuş ve müslümanların kudreti, müşriklerle savaşabilecek kıvama gelmişti.

Hz. Muhammed'in hicretinden beş-altı ay sonra ara sıra muhacirlerden birer birlik kurularak; Resûl-i Ekrem'in amcası olan Abdü'l-Muttalib oğlu Hamza ve amcası oğlu olan Hars oğlu Übeyde (r.a.) gibi Ashâb'ın büyüklerinden biri kumandan tayin ve beyaz bir bayrak- verilerek, Mekke müşriklerinin kervanlarına saldırmak üzere Medine'den çıkarılır oldu.

Hicret'in ikinci yılı Safer ayında Resûl-i Ekrem altmış kişilik Muhacirler ile Medine'den çıktı ve Ubâde oğlu Sa'd'ı Medine'de vekil bıraktı ve bayrağını amcası Hamza (r.a.)'nın eline verdi. Hemen Medine ile Mekke arasında olan Veddân ve Ebvâ' köylerine doğru yürüdü.

Bu seferden maksat o yerden geçip giden bir Kureyş kervanına yetişmek ve Kinâne kabilesinden olan Zamreoğulları aşiretini itaat altına almak idi. Hâlbuki Ebva köyüne varılınca kervanın savuşup gitmiş olduğu anlaşıldı. Zamreoğulları şeyhi gelip eman diledi. Resûl-i Ekrem de bundan sonra müslümanların düşmanlarına yardım etmemek ve icabında müslümanlar tarafını tutmak üzere Zamreoğulları ile bir anlaşma yaptı ve kendilerine bir de emannâme verdikten sonra Medine'ye döndü.

Daha sonra Ebû Süfyân'ın bir kafile ile Mekke'den çıkıp Şam'a gittiği işitilince yine Hicret'in ikinci yılı Cemâdi'l-Û'lâsında Resûl-i Ekrem yüz elli kadar müslüman ile Medine'den çıktı ve bu sefer Abdü'l-Esed oğlu Ebû Seleme'yi Medine'de vekil bıraktı. Bayrak yine Hz. Hamza'nın omuzundaydı.

Yen bu' tarafında Uşeyre denilen yere vardılar. Kureyş kervanının yine savuşup gitmiş olduğu haber alındı. Hemen Kinane'den orada oturan Müdlıcoğulları ile barış yapıldı ve onlara da Zamreoğulları gibi bir emannâme verildikten sonra Medine'ye dönüldü.

Birkaç gün sonra, Mekke taraflarında göçer olan Kureyş kabilelerinden ve Mâlik oğlu Fihr'in soyundan Câbiri'l-Fihri oğlu Kürz, müşriklerden bir grupla Medine yakınlarına gelip, Medine halkının hayvanlarını yağmalamış olduğu haberi alındı.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem hemen Zeyd b. Hârise'yi Medine'de vekil bıraktı ve bayrağı Hz. Ali'ye verip muhacirlerden bir grup ile Medine'den çıktı ve Kürz b. Câbir'in arkasına düştü. Kürz ise sapa yollardan savuşup gitmiş olduğundan Resûl-i Ekrem ona yetişemeyip geri döndü.

Sonra Resûl-i Ekrem'in hala çocuğu olan Cahşi'l-Esedi oğlu Abdullah, on kadar muhacir ile Kureyş'in hallerini anlamak için Mekke taraflarına gönderilmiştir. Receb ayının çıkışında Mekke ile Tâif arasında Batn-ı Nahle denen yerde, Kureyş'in Tâif'ten Mekke'ye gelmekte olan bir kervanına rastladılar. Reisi Hadrami oğlu Amr olup Abdullah oğlu Osman ile Keysan oğlu Hakem de beraber idi. Müslümanlar Hadrami oğlu Amr'ı öldürdüler ve Osman ile Hakem'i tuttular. Diğer arkadaşları kaçtı. Abdullah b. Cahş da bu iki esiri ve kervanda bulduğu eşyayı aldı ve dönüp arkadaşları ile beraber sağ salim, üstelik ganimetlerle Medine'ye geldi, İşte müslümanların birinci ganimeti budur.

Abdullah oğlu Osman, sonra bedel vererek esirlikten kurtuldu. Keysan oğlu Hakem ise İslam'la şereflenip Medine'de kaldı. Müslümanların böyle Mekke yakınlarına kadar gidip de kervan vurmaları Kureyşlilere pek çok dokundu.

Bu senenin Şaban ayında ise kıble Kudüs'teki Beytü'l-Makdis'den Kâbe'ye çevrildi. Yani, Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kılınırken bundan sonra Kâbe'ye doğru namaz kılınması emrolundu. Böylece müslümanların yüzü Mekke'ye döndü.

Beş vakit namazda muhacirlerin asıl vatanları olan Mekke hatırlarına gelir oldu. Mekke müşriklerine karşı üstünlük sağlamak arzusu, gönüllerde kuvvetle yer etmeye başladı. Bu âna kadar Medine'den şuraya buraya gönderilen askerler, hep muhacirlerden olup, Ensar'dan şimdiye dek savaş için çıkan olmadıysa da, muhacirlere bakarak onlara da din uğrunda çarpışma arzuları geldi.

Bununla beraber Evs ve Hazrec kabileleri içinde birtakım münafıklar vardı. Başları, Selül oğlu Übeyd oğlu Abdullah idi. Çünkü Abdullah b. Ubey b. Selül, Hazreç'in ileri gelenlerinden olup, Medine'de pek çok sözü geçerken, İslam'ın çıkışından sonra eski nüfuzu kalmadı. O da hasedinden dolayı İslâm aleyhine düştü. Diğer münafıklar ile birlikte Yahudilerle birleşip gizlice fitne ve fesattan geri kalmazlardı. Ama açıkça muhalefete cesaret edemezlerdi. Çünkü İslam'ın kudret ve kuvveti olgunlaşmıştı. Bu sene Ramazan ayında oruç tutmak farz oldu ve Ramazan ayı içinde Bedir savaşı meydana geldi. Bedir'deki zaferle müslümanların yüzü güldü ve Mekkeli puta tapanların kuvveti kırıldı.

Hz. Peygamber zamanında yapılan savaşların hepsini etraflıca yazmaya bu kitabın sayfaları yetmez. Fakat en ünlü savaşları kısaca anlatalım ve hemen Bedir savaşından başlayalım. Çünkü, müslümanların rahat bir nefes almasına ve İslâm dininin hızla her tarafa yayılmasına sebep, işte bu büyük savaştır.

Bedir Savaşı

Bedir muharebesi, hicretin ikinci yılı Ramazanında meydana geldi. Önceden düşünülüp taşınılmış bir muharebe değildi, rastgele büyük bir hadise oldu.

Yukarıda anlattığımız gibi, Mekke'den çıkıp Şam'a giden Kureyş kervanına yetişmek üzere Resûl-i Ekrem Medine'den çıkıp, Uşeyre denen yere kadar gitmişken, o kervana rastlayamayıp ancak Müdlicoğullarını itaat altına alarak Medine'ye dönmüştü.

Bu kervanın başı Ebû Süfyân olup Şam'dan epeyce mal alarak geri döndü. Âs oğlu Amr da, Ebû Süfyân ile beraberdi ve yanlarında ancak elli kadar adam vardı.

Öyle epeyce mal ile Şam'dan çıktıkları haber alınması üzerine Resûl-i Ekrem, o malları ganimet olarak ele geçirmeleri için, Ashâb'ı heveslendirdi. Kervanın durumunu anlamak üzere, Ubeydullah oğlu Talha ile Said b. Zeyd (r.a.)'i, Şam tarafına gönderdi. Sonra Resûl-i Ekrem, Ramazan başlarında Medine'den çıkıp, Revha denen yere vardı ve orada ordusunu teftiş etti. Ufak çocukları, hasta ve sakat olanları geri çevirdi.

İbn-i Ümmü Mektûm (r.a.), Peygamber'in mescidinde imamlığa memur olarak Medine'de kalmış ve Ebû Lübâbetü'l-Ensarî, Medine'nin korunması için vekil bırakılmıştı.

Medine'nin Avâlî denilen köylerinde karışıklık olduğuna dair bazı şeyler işitilmiş olduğundan, Adiyyü'l-Aclani oğlu Âsım (r.a.) da Kubâ ve Avali köylerine hâkim tayin edilerek Kubâ'ya gönderilmişti.

Affan oğlu Osman (r.a.) ve hanımı ve Resûl-i Ekrem'in kızı Rukiyye (r.anha) de hasta olduğundan Hz. Osman, Resûl-i Ekrem'le birlikte gidemediği gibi Ebû Ümâme (r.a.)'nin, annesi ağırca rahatsız olduğundan Medine'de kalmak üzere kendisine izin verilmişti.

Diğer ashâb büyükleri hep Resûl-i Ekrem'le birlikte oldukları hâlde Revha'dan kalkılıp Safra konağına yürüdü.

İslâm askerleri üçyüzbeş kişiydi. Altmışdördü muhacirlerden geri kalanı ise ensârdan idi. İçlerinde yalnız üç kişi atlıydı ki, Mikdâd b. Esved, Avvâm oğlu Zübeyr ve Mersed Ganevî'ydi. Yanlarında yetmiş deve olup sırayla binerlerdi. Hatta; Resûl-i Ekrem'le, Hz. Ali ve Zeyd b. Hârise (r.a.) için bir deve olup üçü sırayla binerdi.

Muhacirlerin beyaz sancağını, Umeyr oğlu Mus'ab çekiyordu. Ensâr'ın da iki sancağı olup biri Hazrec kabilesine, diğeri Evs kabilesine ait idi.

Sonraları dünyanın meşhur kıtalarında zafer bayrakları açıp da, âlemi titreten İslâm'ın birinci ordusu işte budur.

Resûl-i Ekrem'in kervan üzerine hareketini Ebû Süfyân önceden haber alarak, Amru'l-Gaffâri oğlu Zamzam'ı haberci olmak üzere ücretle tutup Mekke'ye göndermiş ve o da süratli bir şekilde Mekke'ye varıp Kureyş'i telaşa düşürmüştü.

Ebû Süfyân ise, o şekilde Mekke'ye haberci göndermekle beraber kıyı yolundan büyük bir süratle hareket ederek, müslümanların Medine'den çıktığı sırada, o da kervanla Bedir yakınından savuşup gidiyordu.

Gariptir ki, Zamzam'ın Mekke'ye varışından üç gün önce Abdü'l-Muttalib kızı Âtike rüyasında görmüş ki: Deveyle Mekke'ye bir kimse gelip **"Ey cemaat, üç güne kadar muharebe meydanına yetişiniz**", diye haykırdıktan sonra, Ebû Kubeys dağı üzerine çıkarak büyük bir kayayı yerinden koparıp aşağıya atmış ve o kaya, parça parça olup Mekke'nin her evine birer parçası isabet etmiş.

Sabahleyin Âtike, bu rüyayı kardeşi Abbâs'a söylemiş ve **"Bu günlerde Kureyş'e büyük bir musibet erişecek",** diye yorumlayarak gizli tutmasını ihtar etmiş.

Abbas ise bunu gizlice Utbe oğlu Velid'e, o da babası Rebia oğlu Utbe'ye ve o da bazı kimselere söylemiş ve ağızdan ağıza yayılarak bütün Kureyş'in ileri gelenlerinin kulağına gitmişti.

Bir gün sonra Rebia oğlu Utbe ve kardeşi Şeybe ve Ebû Cehil ve Ümeyye b. Halef ve Esved oğlu Zem'a ve Ebû'l-Bahteri ve diğer Kureyş büyükleri, Kâbe'de toplanıp, Âtike'nin rüyasını konuşurlarken Abbâs da onların yanına vardı.

Ebû Cehil, Abbâs'a dönerek: **"Kızkardeşinize ne zaman peygamberlik (!) geldi? Ey Abdü'l-Muttaliboğulları! Erkeklerinizde peygamberlik davası çıktığına kanaat etmeyip de şimdi karılarınızda mı peygamberlik davasına kalkışacak?"** yollu ileri geri konuşarak, bütün Abdü'l-Muttalib soyuna dokunacak sözler sarf etti.

Ebû Cehil'in bu sözleri, o gün bütün Mekke içinde yayıldı, hatta kadınların kulaklarına kadar erişti. Akşam olup da Abbas, evine vardığında bütün Abdü'l-Muttaliboğullarının kadınları, onun başına toplandılar ve hepsi bir ağızdan **"Ebû Cehil'e niçin bu kadar yüz veriyorsunuz? Erkekleriniz hakkında söylemedik söz bırakmadığı yetmiyormuş gibi, şimdi de karılarınıza dil uzatmaya başladı. Buna da mı susacaksınız?",** diye söylendiler.

Kadınların bu davranışı Abbas'ın pek gücüne gitti. **"Hele sabah olsun da gidip şu herife, yani Ebû Cehil'e çatayım ve dil ile olsun öcümü alayım",** diye niyet etti.

Ertesi sabah Kâbe'ye gidip Ebû Cehil'in yanına doğru vardı ve onunla münakaşaya bir bahane aradı. İşte o an, Ebû Süfyân'ın habercisi, yani Zamzam Gaffarı gelip **"Ey Kureyş! Çabuk yetişiniz. Yoksa Şam kervanı Muhammed'in eline düşer ve bunca mallarınız elden gider"** diyerek Âtike'nin rüyasında gördüğü gibi bağırıp çağırıyordu ve herkes onun sesine doğru koşup gidiyordu.

Bunun üzerine Abbas'ın Ebû Cehil ile konuşmasına fırsat kalmadı. Onlar da bu haberin aslını anlamak merakına düştüler ve habercinin yanına doğru koşuştular. Bütün Kureyş büyükleri habercinin başına üşüştüler. Hemen Ebû Süfyân'a yardım etmek üzere halkı teşvike kalkıştılar.

Bilhassa Ebû Cehil, bütün Mekke halkını sefere katılmaya çağırıyor ve Amr oğlu Süheyl de, halkın gayret ve hamiyet damarlarına dokunacak sözler sarf ediyordu. Sonunda Kureyş büyüklerinin hepsi hazırlandılar ve bütün dövüşçüleri ayağa kaldırdılar. Fakat Âtike'nin rüyası birçoklarını kuruntuya düşürdü. Ebû Leheb'in müslümanlar hakkında pek çok düşmanlığı olduğu halde, kendisi gitmeye cesaret edemeyerek yerine birini tutup göndermeye karar verdi ve Ebû Cehil'in kardeşi Hişâm oğlu Âs'ın zimmetinde olan dörtbin dirhem alacağına karşılık, onu kendi yerine tutup gönderdi.

Bu sırada Rebia oğlu Utbe ile kardeşi Şeybe de geri kalmak istedilerse de, yakalarını Ebû Cehil'in elinden kurtaramadılar. Kaldı ki: Utbe'nin Ebû Süfyân ile aralarındaki akrabalığa bakarak, ona yardım için koşmak zorundaydı. Çünkü Utbe, Rabia'nın oğlu ve Ebû Süfyân da Ümeyye oğlu Harb'ın oğlu olup, Ümeyye ile Rabia ise Abd-i Menaf oğlu Abd-i Şems'in oğullarıydı. Bundan başka Ebû Süfyân'ın karısı olan meşhur Hind de Utbe'nin kızıydı.

Ümeyye b. Halef de ihtiyarlığından dem vurarak, geri kalmak istediyse de Ebû Cehil, bir sürme kabı ve Ebû Muayt oğlu Ukbe bir buhurdan alıp, Ümeyye'nin evine giderek **"Karılar gibi oktan ve kılıçtan çekinenlere bunlar yakışır",** diye üstüne yürümeleriyle, o da birlikte sefere çıkmak zorunda kaldı.

Âtike'nin rüyasından dolayı Abbas ile Ebû Cehil'in arası bozulmuş ve belki bütün Abdü'l-Muttaliboğulları Ebû Cehil'e darılmışsa da, Zemzem dağıtma vazifesi ve Kâbe'nin tamir işi, Abbas'a ait olduğundan, ona göre geri kalmak elinde değildi. Diğer Abdü'l-Muttaliboğulları da, ister istemez Kureyş ordusuyla birlikte gitmek zorunda kaldılar.

Kısaca Ebû Leheb'den başka ne kadar Kureyş'in ileri gelenleri varsa, hepsi büyük bir kalabalık ile Mekke'den çıkıp gittiler ve Ebû Süfyân ile Amr b. Âs'a yardım için büyük bir hızla yola çıktılar. Mekke'deki Kureyşliler, bu orduda hepsi bir arada idi. Yalnız Hz. Ömer'in kabilesi olan Adîoğulları birlikte değil idiler. Bu ordu Mekke'den kalkıp da, Bedir köyüne varıncaya kadar her konak yerinde Ebû Cehil

ve sonra Ümeyye oğlu Safvân ve Amr oğlu Süheyl ve Rabia oğlu Şeybe ve Rabia oğlu Utbe ve Sabâbe oğlu Kays ve Abdü'l-Muttalib oğlu Abbas ve Ebû'l-Bahteri sırayla onar veya dokuzar deve kesip Kureyş askerini doyurdular.

Onlar Mekke'den kalkıp da Bedir'e gelirken Ebû Süfyân, kıyıdan savuşup kervanı kurtarmış olduğundan, ordunun geri dönmesi için haber göndermişti. Fakat Ebû Cehil'in kışkırtması üzerine Kureyşliler, geri dönmeyip müslümanlardan intikam almak üzere Bedir'e kadar gelmişlerdi. Ama, Zühreoğulları ile anlaşmış olan Şerikü'n-Naki oğlu Übeyye: **"Kervan kurtuldu. Maksadımız gerçekleşti. Artık geri dönmek lâzım geldi",** diyerek Zühreoğullarından orduda bulunan kişilerle anlaşarak geceleyin ordudan çıkıp gitmişlerdi.

Adîoğulları zaten ordu ile hareket etmeyip Zühreoğulları da, böylece ayrılarak dönmüş olduklarından, Bedir hadisesinde bu iki kabileden de ölen olmamıştır. Ama öteki Kureyş kabilelerinin hepsi bu hadisede bulunarak hal ve miktarlarına göre zarar ve ziyan görmüşlerdir.

Resûl-i Ekrem, Kureyş kervanının nerede olduğunu araştırmakta iken Safra konağına vardığında Mekke'den öyle bir ordu çıkmış olduğu haber alındı ve İslâm ordusu, güç bir durumda kaldı. Çünkü elli kişiyle korunan bir kervanın üzerine gönderilmiş bir kalabalık ile iyi hazırlanmış öyle bir orduya karşı çıkmak güç idi. Hâlbuki kervanın peşine düşülse uygunsuz bir yerde Kureyş ordusuna rastlamak ihtimali vardı. Geri dönülmek ise, utanılacak bir şeydi.

Bundan dolayı Resûl-i Ekrem, Ashâb'ını toplayarak düşüncelerini anlamak için onlara, **"Ne dersiniz? Kervanın peşine mi düşmek istersiniz, yoksa Kureyş ordusuna karşı çıkmak suretini mi tercih edersiniz? Hele bu ikisinden birini yüce Allah bana vâdetmiştir?"** diye buyurdu.

Onlar da, **"Biz, kervan niyetiyle çıktık. Eğer böyle büyük bir ordu ile muharebe olunacağını bilseydik daha hazırlıklı çıkardık",** diye cevap verdiler ve kervan tarafına meyil gösterdiler. Resûl-i Ekrem onların bu cevabından alındı. Fakat Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in gönlünü alacak sözler söyledi. Hz. Ömer de onu doğruladı.

Bunun üzerine Mikdâd b. Esved (r.a.), meydana çıkıp, **"Ey Allah'ın Elçisi! Allah'ın emri ne ise biz ona uyarız ve herhalde seninle beraberiz. Allah'a yemin ederim ki, dünyanın neresine gitsen, seninle beraber gideriz",** dedi. Resûl-i Ekrem Mikdâd (r.a.)'ın bu sözlerine pek ziyade memnun oldu. Fakat Ensar, evvelce Akabe'de biat ettikleri zaman, Resûl-i Ekrem, kendi şehirlerine gelirse, onu eş ve çocukları gibi her şeyden esirgeyip sakınacaklarına söz vermişlerse de, Medine dışında muharebe edeceklerine dair sözleşmeleri olmadığından, onların fikirleri sorulmak lâzım gelmekle, onlara dönerek, **"Sizler de bir fikir veriniz",** diye buyurdu.

Ensar tarafından Muâz oğlu Sa'd, **"Ey Allah'ın Elçisi! Bizleri mi murad buyuruyorsunuz?"** diye sordu. Resul, **"Evet",** diye buyurdu. Sa'd b. Muâz, **"Ey Allah'ın Elçisi! Biz sana inandık. Allah tarafından getirdiğin şeyler Hak olduğunu kabul ettik ve inandık ve sana itaat edip uymak üzere söz verdik, yemin ettik. Artık siz ne dilerseniz, emrediniz. Seni gönderen Allah hakkı için, eğer denize girsen seninle beraber gireriz; hiçbirimiz geri kalmaz. Biz düşmana karşı gitmekten çekinmeyiz. Muharebe zamanı geri dönmeyiz. Sabredicileriz, sadıklarız. Yüce Allah'tan dilerim ki, bizden memnun olacağınız işler göstere. Hemen Allah'ın lütfuyla bizimle murad ettiğiniz tarafa yürüyünüz",** deyince Resûl-i Ekrem, pek ziyade memnun olarak, **"Öyle ise Allah'ın lütfuyla yürüyünüz"** diye buyurdu. Ordu da Bedir köyüne doğru hareket etti.

Resûl-i Ekrem, **"Size müjdelerim ki, yüce Allah, bana iki topluluktan birini vâdetti. Allah'a yemin ederim ki, ben sanki Kureyş kavminin düşüp telef olacakları yerlere bakıyorum",** diye buyurdu. Bedir'e varıldığında ise: **"Burası filânın, şurası da filânın öldürüleceği yerdir",** diye mübarek eliyle gösterdi. Sonra hep öyle oldu. Hiçbirinin yeri şaşmadı, yani müşriklerden herhangisi için bir yer gösterdi ise, muharebe sırasında o müşrik, orada düşüp can verdi.

İslâm ordusu Bedir'e yakın yere vardı ve kumluk bir sahada ordu kurdu; ki yürürken insanların ve hayvanların ayakları kayardı. Önce Kureyş ordusu gelip Bedir suyunu ele geçirmiş olmasıyla; müslümanlar susuzluktan zahmet çekip, şeytan da bazılarının kalbine susuzluktan kırılmak vehmini düşürerek vesvese verdi. Hâlbuki yüce Allah, o gece Kureyş ordusunun içine bir korku düşürdü ve müslümanlara tatlı bir uyku verdi.

Kureyşlilerin müslümanlara göre kuvvetleri kat kat fazla iken, onlar telaş ve endişe üzere olup, müslümanlar ise emniyet üzere uyurdu.

Ertesi gün, Ramazan'ın on yedinci cuma günüydü. Sabahleyin yağmurlar yağdı, seller aktı. Müslümanlar suya kandı. Bazılarının kalbindeki şeytani vesvese yok oldu. Yerler sertleşip yürüyüş kolaylaştı.

Münzir oğlu Hübâb'ın rey ve tedbiri üzere ordunun yeri değiştirildi. Bedir köyünün en nihayetindeki kuyusu önünde ordu kuruldu ve yanında müslümanlar için büyük bir havuz yapıldı ve su ile doldurudu. Diğer kuyuların üzerine çer-çöp atıldı. Böylece Kureyş ordusu susuz kaldı.

Sa'd b. Muâz, Resûlüllah yani Allah'ın Elçisi için hurma dallarından bir çadır, yani gölgelik yaptırdı. Resûlüllah, mağara arkadaşı Hz. Ebû Bekir'le birlikte o çadırın altına girdi. Sa'd b. Muâz (r.a.) da kılıcını takınıp, Ensâr'dan birkaç kişi ile birlikte çadırın kapısında beklerdi. İşte o sırada Kureyş ordusu meydana çıkıp göründü. Müşrikler, zırhlara bürünmüş oldukları halde ileri yürüdüler. Bunların sayısı bin kadar olup, içlerinde yüz atlı ve yedi yüz develi vardı.

Kısaca, sayıca müslümanların üç mislinden ziyade oldukları hâlde silah ve malzemece kuvvetleri kat kat fazlaydı. Üç bayrakları vardı. Birini Umeyr oğlu Ebû Aziz Zürâre, diğerini Hâris oğlu Nadr, üçüncüsünü de Talha oğlu Talha taşıyordu. Harb meydanına geldiler ve yer tutup saf oldular.

Müslümanlar da onlara karşı saf olup durdu. Fakat ne garip bir manzara idi ki, Umeyr oğlu Ebû Aziz Kureyş ordusunun birinci bayraktarı ve kardeşi Umeyr oğlu Mus'ab, muhacirlerin sancaktarı idi.

Kureyş ordusunun diğer eşrafı ve reisleri ile de, muhacirlerin çoğu, uzak yakın her ne ise hep birbirinin akrabası idi.

Kısaca Resûl-i Ekrem'in büyük düşmanları olan Ümeyye b. Halef ve kardeşi, Übeyye b. Halef, Resûl-i Ekrem'in en eski atası olan Ka'b oğlu Mürre'nin kardeşi Ka'b oğlu Hasis'in soyundan ve o zaman Ebû Süfyân'ın adı geçen kervanda yoldaşı olan Amr b. Âs da Sehimoğullarından ve Sehimoğulları ise bunun gibi Ka'b oğlu Hasis'in soyundan oldukları halde, ashâb'ın büyüklerinden Hz. Ömer ve Said b. Zeyd (r.a.) de. Mürre'nin diğer kardeşi olan Ka'b oğlu Adî'nin neslinden idiler.

Bütün Ashâb'ın ulusu olan Hz. Ebû Bekir, yine Ashâb'ın büyüklerinden Talha (r.a.), Mürre oğlu Teym'in soyundan oldukları halde, Resûl-i Ekrem'in en büyük düşmanı olan Hişam oğlu Ebû Cehil ile Hâlid b. Velid de Mahzûmoğullarından idiler. Mahzûmoğulları ise, Mürre oğlu Yakaza'nın torunlarındandır.

Daha garibi bu idi ki: Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah (r.a.) kendi yanında ve diğer oğlu Abdurrahman da, Kureyş müşriklerinin arasında idi.

Hâris oğlu Nadr ki, Resûl-i Ekrem'e çok büyük düşmanlığı vardı. Hatta Resûl-i Ekrem Kur'an okurken **Muhammed, size eski masalları söylüyor"** diye alay ederdi. O da Abd-i Menaf'ın kardeşi olan Abdü'd-Dâroğullarından olduğu hâlde, ashâbın büyüklerinden Zübeyr b. Avvâm (r.a.) Abd-i Menafin diğer kardeşi olan Abdü'l-Uzzâ evlâdındandır.

Yine kadınların efendisi Hz. Hatice, Abdü'l-Uzzâ evlâdından olup, kardeşi Huveylid oğlu Nevfel ise İslam'ın büyük düşmanlarından idi.

Adı geçen kervanın başı olan Ebû Süfyân, Resûl-i Ekrem'e büyük bir düşmanlığı olan Ebû Muayt oğlu Ukbe de Abd-i Menaf oğlu Abd-i Şems oğlu Ümeyye'nin torunları ve Kureyş ordusunun en büyük reislerinden olan meşhur Utbe ve Şeybe ve Abd-i Menaf oğlu Abd-i Şems oğlu Rabia'nın oğulları oldukları hâlde, muhacirlerin büyüğü olan Ubeyde (r.a.)'de Abd-i Menaf oğlu Muttalib oğlu Hars'ın oğlu idi.

Rabia oğlu Utbe'nin oğlu Velid kendi yanında ve diğer oğlu Ebû Huzeyfe Müslümanlar arasındaydı.

Önce Mekke Emiri yerinde bulunan Abdü'l-Muttalib'in oğlu ve Resûl-i Ekrem'in amcası Abbas da Kureyş ordusunun en büyüklerinden olduğu hâlde harb meydanına gelince, karşısında büyük kardeşi Hamza b. Abdü'l-Muttalib (r.a.)'i gördü. Abdü'l-Muttalib oğlu Hâris'in oğulları olan Ebû Süfyân ile Nevfel de müşriklerle beraberdi.

Abdü'l-Muttalib'den sonra kavminin başı olan Ebû Tâlib b. Abdü'l-Muttalib, harb safında büyük kardeşi Ebû Tâlib oğlu Akîl'e karşı duruyordu.

Resûl-i Ekrem'in kızı Zeyneb (r.anha)'in kocası olan Rabi' oğlu Ebü'l-Âs da edindiği Peygamberi hısımlık şerefini bir tarafa bırakarak Allah'ın Elçisine karşı silah çekip geliyordu.

Araplar, sırf ırk ve soy gayretiyle çarpışırlarken, böyle kavim ve kabileden olan birçok halkın iki grup olup da, birbirine karşı saf bağlayıp durmaları Kureyşlilerin çoğunu kararsızlığa düşürdü.

Bilhassa Abdü'l-Muttaliboğullarının harbe girişmeleri sırf diğer Kureyş ulularının zoruyla idi. Hâlbuki, karşılarında kardeş, amca ve dayı çocuklarını görür görmez, kendilerine kararsızlık ve şaşkınlık geldi.

İşte adı geçen Rabia oğlu Utbe, bütün bunları düşünerek, derin bir düşünceye daldı ve **"Ey cemaat! Kim kiminle dövüşecek? Birbirlerinin kardeşini, yahut amca oğlunu, veyahut dayı çocuklarını öldürecek... Sonra bunlar, nasıl yüzyüze bakacaklar? Bu olur iş mi? Siz bu işten vazgeçiniz ve aradan çıkınız. Muhammed'i öteki Arap kabilelerine bırakınız. Eğer onlar, Muhammed'i yenerlerse, sizin de muradınız yerine gelmiş olur. Üstelik siz bir şey kaybetmiş olmazsınız"** diye Huzam oğlu Hakim ile Ebû Cehil'e haber gönderdi.

Ebû Cehil ise durmadan halkı harbe kışkırtıyor ve halkın gayret ve hamiyet damarlarına dokunacak sözler sarf ediyordu. Hatta o gün, atını mahmuzlayıp, harb safından ileri çıkarak, **"Bizler, tek bir vücud gibi bir kalabalığız. Üzerine varılmaz ve yenilmez bir topluluğuz. Biz, bugün Muhammed'den ve arkadaşlarından öç alacağız"** der idi. Üstün geleceğine asla şüphe etmiyordu. Hakikaten İslâm ordusuna göre Kureyş ordusunun maddi kuvveti kat kat fazlaydı. Ama Müslümanların manevi kuvveti çok yüksekti. Kureyş ordusunda çarpışmak istemeyenler çoktu ve kendilerine ırk ve soy gayretinden başka can verdirecek bir şey yoktu. Müslümanlar ise din gayretini her şeyden üstün tutarak, hepsi İslâm birliği etrafında kenetlenmişlerdi. Şehid olduklarında gidecekleri yeri görür gibi bildiklerinden, onlarca şehid olmaktan daha kıymetli bir devlet ve saadet yoktu.

İşte Ebû Cehil, bu inceliklerden habersiz olarak muharebeyi kazanmak için askerin çokluğu yeter sanırdı. Ve **"Muhammedîleri öldürmeye lüzum yok... Onların ellerini arkalarına bağlayıp da yederek Mekke'ye götüreceğiz"** derdi.

Bundan dolayı, Rabia oğlu Utbe'nin sözlerinden gücenip, onun öğüdünü kötü bir niyete bağlayarak, onu azarladı. **"Utbe, oğlu Ebû Huzeyfe'yi esirgemek için bu suretle halkın fikirlerini bozuyor"** yollu, halkın gözünde Utbe'yi küçük düşürecek sözlerle fikrini çürüttü.

Batn-ı Nahle'de Abdullah b. Cahş olayında ölen Hadrami oğlu Amr'ın kardeşi Hadrami oğlu Âmir de Ebû Cehil'in öğretmesi ve kışkırtmasıyla meydana çıkıp kardeşinin ismini anacak feryad etti. Aklınca kardeşinin kanını almak üzere İslâmlar tarafına ok attı.

Tesadüfen Hadrami oğlu Âmir'in oku, Hz. Ömer'in âzâdlısı olan Mihca'ya isabet etti ve şehid oldu. O zaman Resûl-i Ekrem **"Mihca şehitlerin efendisidir"** buyurdu. **İşte İslâm ordusunda ilk önce yaralanıp şehid olan budur.**

O asırlarda iki taraf muharebeye girişmezden önce, birer ikişer meydana çıkarak dövüşmeleri âdet idi. Buna mübareze ve dövüşenlere de mübâriz denilirdi.

Önce mübârizler meydana çıkıp da halkı cenge kızıştırmak âdet iken, bu sefer Ebû Cehil'in kışkırtmasıyla Amir'in meydana çıkarak kardeşinin kanını dava etmesinden ve İslâmlara ok atmasından dolayı mübârezeden evvel muharebe kızıştı ve araya kan düştü.

Mahzûmoğullarından Abdü'l-Esed oğlu Esved, **"Ya ben, Muhammedilerin havuzundan su içerim veya o havuzu yıkarım yahut da o havuzun yanında ölürüm"** diye yemin etti ve fedailik yolunda kılıcını çekerek, İslamların havuzuna doğru koştu.

Resûlüllah'ın arslanı Hamza (r.a.), o tarafa koştu ve havuzun yanında Esved'e yetişti. Hemen bir kılıç vurdu. Esved, arkası üzere düştü. Fakat aklı sıra yemini yerine gelsin diye kendisini havuza attı. Hz. Hamza da onu havuzda öldürdü.

Resûl-i Ekrem meydana çıkıp, Müslümanların saflarını düzeltti. Bazıları saftan dışarı durmakla, mübarek elindeki asâ ile hafifçe dokunarak sırasına getirdi ve **"Ben emretmedikçe düşman üzerine hücum etmeyiniz. Fakat tam ok menziline geldiklerinde ok atınız"** diye emretti.

Kısacası, iki tarafta da muharebe heyecanı son haddini buldu. Böylece Ebû Cehil'in isteği oldu.

Rabia oğlu Utbe ise, halkın gözünde küçük düştüğünden, namusunu tamamlamak için ileri atıldı ve hemen, bir tarafına kardeşi Şeybe'yi ve diğer tarafına oğlu Velid'i aldı ve meydana çıkıp mübâriz istedi, yani er diledi.

Neccâroğullarından Afra adlı hâtûnun yedi oğlu vardı. Yedisi de Bedir'de hazır idiler. Onlardan ikisi, yani Avf ile Muâz adlarındaki gençler ve yine Hazreç kabilesinden Abdullah b. Revâha, onlara karşı çıktılar.

Utbe, onlara **"Siz kimlersiniz?"** dedi. Onlar da **"Filân ve filânız"** diye cevap verdiler. Utbe "Bizim sizinle bir işimiz yok. Biz amcamızın oğullarını isteriz" diye onları reddetti.

Çünkü: Medine halkı, çiftçilikle geçinirlerdi. Kureyşliler ise büyük ticaretlerle meşgul olarak çiftçilere hakaret gözüyle bakarlardı.

Bunun için Utbe ve Şeybe, Ensâr ile mübarezeyi küçümseyip **"Ey Muhammed! Bize dengimiz ve akranımız olan amcamız oğullarını gönder"** diye bağırdılar. Resûl-i Ekrem de **"Kalk ey Ubeyde, kalk ey Hamza, kalk ey Ali"** diye buyurdular. Üçü de kalkıp Muttalib oğlu Hâris oğlu Ubeyde, Utbe'ye; Abdü'l-Muttalib oğlu Hamza, Şeybe'ye; Ebû Tâlib oğlu Ali ise Velid'e karşı gittiler.

O zaman Ubeyde 63 ve Hamza 58 ve Ali 21 yaşlarındaydı. Her biri yaşça karşısındaki hasmının dengi idi. Hepsi de Arab'ın en ileri gelen bahadırlarındandı. Bilhassa Hz. Hamza, Allah'ın heybetli bir arslanıydı. Hz. Ali, gerçi şimdiye kadar böyle büyük çarpışmalarda bulunmamıştı ama onun da bir arslan yavrusu olduğu yüzünden belliydi. Üçü de mübâreze meydanına çıktı. Âdet üzere isim ve şöhretlerini söylediler.

Utbe, Şeybe ve Velid de, **"Tamam dengimiz ve akranımızsın, buyurunuz"** dediler ve hepsi birden kılıçlarını çektiler. Böyle Kureyş ulularından bahadırlıkları meşhur olan altı büyük adamın kapışmaları, o vaktin hükmünce görülmeye değer olaydan sayılırdı. Her iki taraf cenge hazırlanmıştı. Kiminin ok ve yayı elinde, kiminin eli kılıcının kabzasında olduğu hâlde; iki taraf da bu yiğitlerin vuruşmalarını seyre daldılar.

Hz. Ubeyde ile Utbe, birbirine bir iki hamle yaptılar... İki ihtiyar birbirini yaraladıysa da, birisi ötekinin işini tamamlayamadı.

Hz. Hamza ve Ali ise birer hamlede hasımlarını öldürdüler ve dönüp Ubeyde'ye yardım ederek Utbe'nin de işini bitirdiler ve Ubeyde'yi alıp Hz. Peygamber'in yanına getirdiler.

Ubeyde, ayağındaki kılıç yarasıyla, kanları akarak Hz. Peygamber'in yanına gelince, **"Ey Allah'ın Elçisi! Ben şehid miyim?"** diye sordu. Resûl-i Ekrem "Evet" diye cevap verdi ve yerinin **"Firdevs cenneti"** olduğunu müjdeledi.

Bunun üzerine Ubeyde, memnun ve sevinçli olarak, İslâm dini uğrunda, ayağının kesilmesinden dolayı asla kaygılanmayacağına dair güzel ve dokunaklı şiirler söyledi. Fakat, yarası ağır olduğundan üç gün sonra Medine'ye götürülürken yolda Cennet'e kavuştu.

Öte tarafta Utbe ve Şeybe ki, Kureyş ordusunun en ileri gelen reislerinden iki büyük kişi ile bir de genç olan Utbe oğlu Velid'in üçü birden harb meydanında düşüp kalmaları, diğerlerini ürküttü.

Ebû Cehil ise, asla gevşeklik göstermeyerek **"Siz, Utbe ve Şeybe'ye bakmayınız. Onlar, gururla hareket ederek kendilerini tehlikeye düşürdüler",** diye kavmine cesaret veriyor ve **"Hemen yürüyünüz",** diye emrediyordu.

O sırada Hz. Ebû Bekir, oğlu Abdurrahman'ı müşriklerin arasında görünce meydana çıkıp da, onunla çarpışmak üzere izin istediyse de, Resûl-i Ekrem **"Ey Ebû Bekir! Bilmez misin ki; sen, benim görür gözüm ve işitir kulağım yerindesin"** diyerek izin vermedi ve yanından ayırmadı.

İki taraf ilerlemeye ve birbirine yaklaşmaya başladı. Oklar ise iki taraftan durmadan işliyordu.

Hazrec kabilesinden Sürâka oğlu Hâris adlı genç; geride durarak ilerdeki bahadırların çarpışmasını seyredenler içindeydi. Düşman tarafından atılan ve öndeki harb safının üzerinden geçen bir ok, ona dokundu ve zavallıyı şehid etti. İşte Ensâr'dan ilk önce şehid olan budur.

Bu ilk ok cenginde, ilerdeki harb safında bulunan İslâm gazilerinin üzerinden aşıp giden bir ok'un, geride Hâris'e dokunması hepsine ibret dersi oldu. Ecel oklarının öndekilerle arkadakileri ayırmadığı ve ileridekilerin tehlikesi, geridekilerin tehlikesinden fazla olmadığı anlaşıldı. Sonradan Hâris'nin annesi olan Rubeyyi, Hz. Peygamber'in yanına gelip **"Ey Allah'ın Elçisi! Oğlum cennette ise kendime teselli verip sabredeyim, değilse ne yapayım?",** diye sorunca, Resûl-i Ekrem **"Cennet bir değil, sayısızdır. Senin oğlun Cennetü'l-Firdevs'tedir",** diye buyurmuştur. Biz, yine konumuza dönelim.

Resûl-i Ekrem, mağara arkadaşı ile birlikte çadırda, yani Muâz oğlu Said'in yaptırmış olduğu gölgelikte bulunup **"Yâ Rabbi! Bana vâdettiğin yardımı ver",** diye içten yalvararak dua ve niyaz ederken, kendisine hafifçe bir uyku geldi ve hemen gülümseyerek uyandı. **"Müjde ey Ebû Bekir! İşte melekler ile Cebrâil (a.s.) yardıma geldi",** diye buyurdu.

Sonra Resûl-i Ekrem, zırhını giyip **"Yakında o topluluk bozulup arka döndürülür",** mânâsına gelen âyeti okuyarak çadırdan dışarı çıktı. Ve üst tarafındaki âyet ise **"Yoksa, Kureyş müşrikleri, biz toplu ve tek bir vücud cemaatiz mi derler",** mânâsındadır.

Yukarıda anlattığımız gibi, gerçekten Ebû Cehil, bu Bedir gününde **"Biz, tek bir vücud olan, öç alıcı bir topluluğuz; bugün Muhammed'le arkadaşlarından intikam alacağız",** demişti. Bu âyet ise, evvelce Mekke'de iken inerek, gelecekten haber veren âyetlerden ve Hz. Muhammed'in peygamberliğinin açık bir delili olan mucizelerindendir. Hatta Hz. Ömer'den rivayet edilir ki, **"Bu âyet inince, acaba hangi topluluk bozulacak? dedim. Bedir gününde Resûl-i Ekrem zırhını**

giyip de 'Seyühzemül cem'u ve yuvellineddübür' dediği zaman, muradın ne olduğunu anladım" diye buyurmuştur.

Rivayet edilmiştir ki: Daha önce Medine yakınlarına kadar gelip de, Medine halkının hayvanlarını sürüp götürmüş olan Câbir-i Fihri oğlu Kürz'ün, çölde yaşayan Kureyş kabileleri ile, bu sefer Mekke'deki Kureyşlilerin ordusuna yardım için geleceği, o gün işitildi.

Hâlbuki Kureyş ordusunun kuvveti, zaten Müslümanlara göre kat kat fazla iken, çöl Araplarının da gelerek, onlara katılacak olursa, kuvvetleri ziyade çoğalır diye Müslümanlar telaş ve endişeye düştüler. Bunun üzerine Allah tarafından melekler ile Müslümanlara yardım olunacağı müjdelendi.

Câbir oğlu Kürz, hakikaten Mekke Kureyşlilerinin ordusuna yardım etmek niyetinde bulunmuşsa da, sonradan Kureyş ordusunun bozulduğunu haber aldığı gibi, yardımdan vazgeçmiştir.

Yine rivayet edilir ki: O sırada benzeri görülmemiş çok sert bir rüzgâr çıkıp, göz gözü görmez olmuş. Bu ise meğer, melekler ile Cebrâil'in (a.s.) gelişi imiş ki, harb meydanına gelmişler. Ablak atlara binmiş insanlar gibi görünmüşler ve müşriklere karşı saf bağlayıp durmuşlar.

Bu da meşhur rivayetlerdendir: Kureyş ile Kinane arasında vaktiyle muharebeler geçmiş olduğundan, bu sefer Kinane kabilesi, fırsatı ganimet bilip, arkadan gelerek saldırmasınlar diye Kureyşliler endişe ederken, Kinane şeyhlerinden meşhur Mâlik-i Müdlici oğlu Sürâka bir bölük süvari ile Kureyş ordusuna gelip **"Ben de sizinle beraberim",** diyerek onlara cesaret vermiş.

Hâlbuki Sürâka, Hişâm oğlu Hâris ile el ele tutuşup gezerlerken, öyle bir şiddetli bora ile melekler gelince, Sürâka Hâris'ten ayrılarak ve askerini alıp savuşmuş ve onun savuşup gitmesi Kureyş kabilesini vehim ve telaşa düşürmüş.

Hatta Ebû Cehil, bunun üzerine **"Siz Sürâka'ya bakmayınız. Onun Muhammed ile gizli anlaşması vardır. Muhammedileri bitirdikten sonra, dönüp de Kudeyd konağına vardığımızda ben ona Muhammed'in taraftarlığı ne demek olduğunu öğretirim. Hemen siz yürüyünüz"** diye kavmine cesaret vermişti.

Kureyş ordusu bozulup da Mekke'ye vardıklarında **"Askerin bozgunluğuna Sürâka sebep oldu",** demişler. Sürâka ise onu işittiğinde **"Allah'a yemin ederim ki, ben sizin Bedir'e doğru yürüdüğünüzü duymadım, fakat bozguna uğradığınızı işittim"** demiş.

Meğer, Sürâka şeklinde görünen İblis ve Müdlicoğullarından birtakım adamların suretinde görünenler ise İblisin yardımcısı olan şeytanlarmış.

Bir süre sonra Sürâka ve başkaları, İslâm ile şereflendikleri zaman, bütün bunları aralarında konuşmuşlar ve şeytan işi olduğunu kesin olarak anlamışlardı, Biz, yine konumuza dönelim.

O sırada Resûl-i Ekrem bir avuç ufacık taşlar alıp **"Yüzleri çirkin ve kara olsun",** diyerek düşmanların üzerine attı. O taşların her biri, müşriklerin gözlerine ve burun deliklerine girerek onları sersem etti.

Bu hâl, Hz. Peygamber'in mucizelerinden ve Kureyş ordusunun bozulmasını gerektiren, manevi sebeplerdendin. Bu gibi sebeplerden dolayı Kureyş ordusu sarsılmış olduğu halde Hz. Peygamber, hamle ve hücum için emir verdi. **"Her kim, bugün düşmandan yüz çevirmeyip de direnir ve şehid olarak ölürse yüce Allah, elbette onu cennete koyacaktır. Bugün şehid olanlara Firdevs cenneti hazırdır. Ve onların gelişini cennetin kapıcısı olan büyük melek Rıdvan beklemektedir."** yollu hem doğru, hem de dokunaklı sözlerle arkadaşlarını coşturarak **"Haydi şiddetle hücum ediniz"** diye buyurdu.

Hazrec kabilesinden Hümam oğlu Umeyr, hurma yerken cennet müjdesini işitince "Peh, peh! Cennet'e girmek için şu heriflerin elinde ölmekten başka bir şey lâzım değil mi? Pek iyi" diyerek elindeki hurmaları yere attı ve hemen kılıcını çekerek şehitliğin üstünlüğüne dair güzel ve dokunaklı şiirler söyleyerek düşman üzerine hücum etti. Artık geri dönmeyip pek çok müşrikleri öldürdükten sonra, sonunda kendisi de şehit olarak Firdevs cennetine gitti.

İslâm ordusunda **ok'tan başka silahla şehit** olanların birincisi **Hümam oğlu Umeyr'**dir. Afra kadının büyük oğlu Avf da şehitlik derecesine erişmek için ona engel olabilecek zırhını sırtından çıkarıp attı ve hemen kılıcını çekerek, düşman üzerine hücum etti. Müşriklerden birçoğunu öldürdü. Nihayet kendisi de şehit olup muradına erdi.

Diğer sahabiler de, hepsi dalkılıç olup ileri koştular ve taraf taraf, hamle ve hücum ile düşmanın saflarını yırttılar. Özellikle Allah'ın arslanı Hz. Hamza (r.a.), hangi kola hücum etse, düşman bölüklerini yarıp geçiyordu. Hz. Ali de ona uyarak önüne gelen, müşrikleri kılıç ile ikiye biçiyordu.

Kureyş'in meşhur reislerinden Esved oğlu Zem'a, Hz. Hamza ile Ali'nin karşısına rastlamakla, hemen onu öldürdüler. Kardeşi Esved oğlu Akil de bu sırada öldürüldü.

Sehimoğullarının başlarından olan Âs oğlu Ömer, Ebû Süfyân ile beraber olmakla, bu hadisede bulunmadı. Ama Sehimoğullarının en büyük reisleri olan dört kişi bu çarpışmada öldürüldü. Haccac-ı Sehmi oğlu Münebbih'i Ebû Yüsrü'l-Ensari ve kardeşi Haccac oğlu Nebih'i Hz. Hamza ile Ebû Vakkas oğlu Sa'd ve

oğlu Haccac oğlu Münebbih oğlu Âs'ı ve bir de Kays-ı Sehmi oğlu Ebü'l-Âs'ı Hz. Ali öldürdüler.

Bunlardan başka Hz. Ali, Kureyş reislerinden Hz. Talha'nın amcası Ömerü't-Teymi oğlu Osman oğlu Amr ve Hz. Hatice'nin kardeşi Huveylid oğlu Nevfel ile Ümeyye oğlu Âs oğlu Said oğlu Ubeyde'yi de öldürdü.

Ümeyyeoğullarının başı olan Ebû Süfyân, adı geçen kervan ile savuşup gitmiş olduğundan, bu büyük muharebede bulunmadı. Fakat oğlu Hanzale bulunup o da bu sırada öldürüldü.

Kureyş'in meşhur reislerinden Hişam oğlu Ebu'l-Bahteri de bu sırada Ziyâd oğlu Mücezzer elinde öldürülmüş oldu.

Müslümanların büyük düşmanı olan Ebû Cehil'i öldürmek övünülmeye değer bir hâl olduğundan, bütün ashâb onunla karşılaşmak istiyorlardı. Hatta Ebû Cehil sanarak Hz. Hamza, meşhur müşriklerden ve Mahzumoğullarından Velid oğlu Hâlid'in kardeşi olan Velid oğlu Ebû Kays'ı ve Hz. Ali yine Mahzumoğullarından Münzir oğlu Abdullah'ı öldürdüler.

Yine Kureyş büyüklerinden Ümmü Seleme'nin kardeşi olan Ümeyyetü'l-Mahzumi oğlu Mes'ûd da Hz. Hamza'nın kılıcından geçti. Ebû Seleme'nin kardeşi olan Abdü'l-Esed oğlu Esved de bu sırada öldürüldü.

Ebû Cehil ise yetmiş yaşında gözü pek, korkunç yüzlü ve çok inatçı lanetlenmiş bir herifti. **"Anam beni bugün için doğurmuştur"** diye cesaretini belli eder ve hemen askerini harbe sürerdi. Kendi aşireti olan Mahzumoğulları yiğitleri, onun çevresini alıp mıh çıkını olduklarından yanına varılamazdı.

İki ordu birbirine kavuşacağı sırada Abdurrahman b. Avf harp saflarında olup, sağında ve solunda Neccâroğullarından birer genç bulunuyordu. Biri Abdurrahman b. Avf'ın kolundan çekerek gizlice ona **"Amca! Sen Ebû Cehil'i tanır mısın? Bana göstersene",** demiş ve Avf'ın oğlu **"Ne yapacaksın?"** deyince, **"Allah'a söz verdim. Ebû Cehil'i gördüğüm gibi, üzerine hamle edip, ya onu öldüreceğim, yahut bu uğurda öleceğim"** diye cevap vermiş. Öbür genç de, bunun gibi Ebû Cehil'i sormuş ve Avf'ın oğlu **"'Ne yapacaksın?"** deyince, o da öbürünün söylediği gibi söylemiş Abdurrahman b. Avf böyle korkulu zamanda rüzgârın sıcak ve soğuğunu görmemiş iki çocuk arasında kaldım diye düşünürken, onların bu cesurca sözlerinden hayrette kalmış.

İki genç ise meğer Afra kadının oğulları Muâz ve Muavvez adlarındaki iki fedai kardeşmiş.

İşte bu sırada Ebû Cehil, Mahzumoğulları yiğitleriyle domuz topu gibi gürlerken Avf'ın oğlu onlara **"işte aradığınız"** diye Ebû Cehil'i göstermiş. Derhal ikisi birden fırlayıp, çifte şahinler gibi süzülüp Ebû Cehil'in üzerine hücum ettiler.

Hâlbuki yine Ensar'dan Cemûh oğlu Amr oğlu Muâz adlı fedai de Ebû Cehil'i gözetiyormuş. Bu sırada fırsat düşürmüş ve Ebû Cehil'in ayağına bir kılıç vurmuş. Fakat Ebû Cehil'in oğlu İkrime de kılıçla onun kolunu yaralamış. Bu sırada Afra'nın oğulları Muâz ile Muavvez de yetişip Ebû Cehil'in işini bitirmişler.

Ebû Cehil, kendisini, Arap kabilelerinin en şereflisi olan Kureyş'in başı bilir ve Medinelileri çiftçi diye hor görürken, onların elinde can vermek pek gücüne gitti. Hatta bu sefer Muâz (r.a.), kendisine kılıç ile vurunca **"Keşke beni çiftçilerden başka bir adam öldürseydi!**" demişti.

O sırada Resûl-i Ekrem **"Acaba Ebû Cehil ne yapıyor? Kim gidip de ondan bize bir haber getirir?"** deyince Mes'ûd oğlu Abdullah koştu ve Ebû Cehil'in yanına gitti. Gördü ki, can çekişiyor. Hemen başını kesmek üzere sakalından tuttu ve ayağıyla boynuna bastı. Ebû Cehil, gözlerini açınca **"Ey Ebû Cehil sen misin?"** dedi. Ebû Cehil ise, son nefese gelmiş olduğu halde korkusuzca Mes'ûd'un oğluna "Ey **koyun çobanı! Pek sarp yere çıkmışsın. Büyük bir kişiyi kavim ve kabilesinin öldürmesi, hemen şimdi olmuş bir iş değildir. Bu olağan şeydir. Fakat üstünlük hangi taraftadır?"** diye sordu.

Mes'ûd'un oğlu da **"Zafer ve üstünlük İslam'a yüz gösterdi"** diye cevap verdi ve bu yüzden de, Ebû Cehil'i ümitsizliğe düşürdü. Ebû Cehil, böyle her yönden umudunu kesince **"Muhammed'e söyle ki: Şimdiye kadar onun düşmanı idim. Şimdi düşmanlığım bir kat daha arttı"** dedi. Mes'ûd'un oğlu da hemen başını kesti. Kısaca Ebû Cehil, son nefeste bile imana gelmedi, inkâr ve sapıklıkta direndi ve her şeyden ümitsiz olarak canını cehenneme ısmarlayıp gitti.

Mes'ûd'un oğlunun cüssesi küçük ve zayıf, Ebû Cehil'in başı ise büyük olduğu için, onu yüklenip götürmesi görmeye değer bir manzara olduğu halde **"İşte Allah'ın düşmanı Ebû Cehil'in başı"** diyerek Hz. Peygamber'in önüne getirdi. Resûl-i Ekrem de, Allah'ın yardımına şükretti **"Bu ümmetin firavunu işte budur"** diye buyurdu.

Bu sırada Afra kadının oğlu Muavvez nice işler gördükten sonra kardeşi Avf gibi, o da şehit oldu. Ebû Cehil'in kardeşi olan Hişam oğlu Âs da bu sırada öldürüldü. Kureyş'in meşhur başkanlarından Tuayme, müslümanlardan bir iki kişiyi şehid ettikten sonra o da, Hz. Hamza'nın kılıcından geçti.

Ebû Cehil'in öldürülmesinden sonra, Kureyş ordusunda dayanacak kimse kalmayıp, tamamen yüz çevirdiler. Artık kaçanlar kurtuldu. Kaçamayanlar da esirliği canına minnet bildi.

Kureyş'in birinci derecedeki başlarından olan Ümeyye b. Halef ki, hem ihtiyar hem de şişman idi. Muharebenin sonuna kadar dayandı. Nihayet oğlu Ali ile be-

raber kendisini Abdurrahman b. Avf'a teslim etmek zorunda kaldı. Abdurrahman hazretleri de eski tanışıklığa dayanarak onları sağ bırakmak üzere esir etmeye karar verdi ve buna dair konuşurlarken Ümeyye b. Halef **"Kimdir şu demirlere bürünüp safları yırtan bahadır?"** diye sormuş. Abdurrahman da **"Resûlüllah'ın amcası Hz. Hamza'dır,"** diye cevap vermiş. Ümeyye b. Halef **"Ah! Bize bu işleri eden ve bizleri bu hâle koyan hep odur",** demiş. Onlar bu sözde iken Ümeyye, Bilâl-i Habeşi (r.a.)'nin gözüne ilişti. Hâlbuki Ümeyye Mekke'de iken, Hz. Bilâl'e pek çok işkenceler etmiş olduğundan Bilâl, onu görür görmez **"Ey Allah'ın Ensâr'ı! İşte kâfirlerin ve fâcirlerin başı Ümeyye b. Halef'i vurunuz, öldürünüz!"** deyince Afra kadının oğlu Muâz ile Ensar'dan diğer bazıları, koşup Ümeyye b. Halef'i öldürdükleri sırada Ammâr b. Yasir de onun oğlu Ümeyye oğlu Ali'yi öldürdü.

Kısaca Kureyş ordusu, pek fena halde bozuldu ve İslâmlar büyük zafer kazandı.

Harb meydanında düşüp kalanlar ile yaralı olup da sonra ölen şehidlerin hepsi ondört kişiydi. Altısı muhacirlerden, altısı Hazrec kabilesinden, ikisi ise Evs kabilesinden idi.

Müşriklerin ölenleri ise yetmiş kişi olup; yirmidördü Kureyş'in ileri gelenlerinden ve başlarından idi.

Esir olan müşrikler de yetmiş kişi olup, Hz. Peygamber'in amcası Abdü'l-Muttalib oğlu Abbas ve amca çocukları Ebû Talib oğlu Akîl ve Abdü'l-Muttalib oğlu Nevfel ve Hz. Zeyneb'in kocası Rabi' oğlu Ebü'l-Âs bu esirlerin ileri gelenlerinden idiler. Bir süre sonra hepsi de İslâm ile şereflenmişlerdir.

Umeyr oğlu Mus'ab'ın kardeşi Umeyr oğlu Ebû Aziz de bu esirlerin ileri gelenlerinden olduğu halde Bedir gününde İslâm ile şereflenmişlerdir.

Amrü'l Amiri oğlu Süheyl ve Hişâmü'l-Mahzumi oğlu Hâlid ve Halef oğlu Übeyy'in oğlu Abdullah ve Hz. Sûde'nin kardeşi Zem'a oğlu Abd ve Velid oğlu Velid ve Ümeyye b. Halef'in âzadlısı olan Nestas da, bu esirlerin ileri gelenlerinden idi.

Resûl-i Ekrem emretti. Ölen Kureyş reislerinin cesetleri bir kuyu içine atıldı. Fakat Ümeyye b. Halef zırhı içinde şişmiş olduğundan, olduğu yerde üzerine taş ve toprak atılarak örtüldü. Diğer cesetler de şurada burada gömüldü.

Resûl-i Ekrem bu zaferi müjdelemek üzere Zeyd b. Hârise'yi Medine'ye gönderdi. O da varıp Medinelilere müjde verdi.

O sırada ise Resûl-i Ekrem'in kızı Rukiyye (r.anha) öldüğünden Hz. Zeyd'in Medine'ye varışında henüz gömülmüş olduğundan Medine'de bulunan Müslümanlar keder içindeydiler.

Esirlerin kaçmaması için Hz. Ömer, onları bağlamaya memur olmakla, hepsinin ulusu olan Abbas'ı pek sıkı bağlamış olduğundan gece inlerdi. Resûl-i Ekrem

ise, o gece amcasının iniltisinden üzülerek gözüne uyku girmedi. Ensâr, Resûl-i Ekrem'in asla rahatsız olmasını istemediklerinden, gece uykusuz kaldığını işitir işitmez, bazıları gelip Abbas'ın bağlarını çözdüler ve karşılıksız olarak serbest bırakılmasını istediler.

Hâlbuki esirler hakkında ne türlü muamele edileceğine dair henüz vahiy gelmediğinden, bunlar hakkında rey ile karar vermek lâzım geliyordu.

Rey ile olan işlerde ise Ashab'a danışmak Fahr-i Âlem'in sünnetleri idi. Danışma meclisinde herkes fikrini serbestçe söylerdi. Hele Hz. Ömer, vahye uymakta ne kadar sürat ve metanet gösterirse rey ile olacak işlerde de asla hatır ve gönüle bakmayıp çekinmeden fikrini söyler ve sözü kestirirdi. Çok kere fikrinde isabet ederdi. Birçok defa söylediği fikri, sonradan inen vahye uygun düşmüştü. Bunun için kendisine Ömerü'l-Fâruk denilmiştir ki, doğru ile yanlışın arasını tam bir olgunlukla ayırt edici demektir.

Bu sefer de esirler hakkında ne yapmak lâzım geleceğine dair Hz. Peygamber Ashâbıyla görüşme yaptı. Şöyle ki: **"Yüce Allah, sizi onlara gâlib edip zafer kazandırdı. Şimdi onların hakkında ne yapmak istersiniz",** diye sordu. Hz. Ömerü'l-Fâruk **"Ey Allah'ın Elçisi! Hepsinin boynunu vurdur",** dedi. Sa'd b. Muâz (r.a.)'da bu reyde bulundu. Resûl-i Ekrem'in merhameti buna elvermediğinden, evvelki suâlini tekrarladı. Hz. Ömer "Ey Allah'ın Elçisi! Onlar müşriklerin başlarıdır. Hepsinin boynunu vurmalı", deyip kendi fikrinde ısrar etti ise de, Resûl-i Ekrem yine kabul buyurmadı.

Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, kalkıp, esirlerden bedel alınarak serbest bırakılmaları görüşünde bulundu. Resûl-i Ekrem de onun fikrini kabul edip, esirlerden dörder bin dirhem bedel alınarak salıverilmelerini emretti. Fakat Medine'ye giderken yolda Ebû Muit oğlu Ukbe ile Hâris oğlu Nadr'ı öldürttü.

Resûl-i Ekrem, Bedir'de üç gece kaldıktan sonra ordusu ile Medine'ye döndü. Esirler ve ganimet malları da beraber idi. Neccâroğullarından Ka'b oğlu Abdullah, bu ganimet mallarını korumak üzere vazifelendirilmişti.

Kureyş kervanını aramaya memur olan Zeydoğulları Said ve Talha (r.a.)'da etrafı tarayarak Medine'ye dönüşlerinde, Resûl-i Ekrem'in Bedir taraflarına gelişlerini öğrenmeleriyle onlar da o yöne koşuşmuşlar ve bu kere Resûl-i Ekrem dönüp de Medine'ye gelirken yolda buluşup zaferini tebrik etmişlerdir.

Safra boğazından çıkıldıkta Resûl-i Ekrem, ganimet mallarını eşit bir şekilde Ashâb'a bölüştürdü. Esirleri geride bırakıp Medine'ye gitti.

Resûl-i Ekrem'in Medine'den çıkmasıyla, dönmesi arasında ondokuz gün geçmiştir. Bir gün sonra esirler de Medine'ye götürüldü ve Resûl-i Ekrem onları

Ashâb'ına dağıttı. **"Onlara güzelce bakınız!"** diye tembih etti. Bu suretle herkes kendi evindeki esire güzelce bakar, yeme ve içmesine çok dikkat ederdi.

Resûl-i Ekrem'in amcası Abdü'l-Muttaliboğlu Abbas, haylice zengin bir kişiydi. Mekke'den çıkarken Ümmül-Fazl'a yani hanımına epeyce altın verip **"Ben muharebeye gidiyorum. Eğer bana bir hâl olursa, bu altınlar seninle evlâdımındır."** demiş. Fakat bunu ikisinden başka kimse bilmiyordu. Bundan başka Abbas, askere sarf etmek üzere yanına da haylice altın almışsa da, harb sırasında elinden alınmıştı.

Resûl-i Ekrem ise, bu sefer ona, gerek kendisi için ve gerek kardeş çocukları olan Ukayl ve Nevfel için bedel vermesini emredince, muharebede elinden alınmış olan altınların bu bedellere karşılık sayılmasını talep ve rica etti. Resûl-i Ekrem de **"Bizim aleyhimize kullanmak üzere taşıdığın altını sana bırakmayız",** diyerek onun bu ricasını kabul etmedi. Abbas **"Demek beni avuç açtırıp da dilendirecek misin?",** dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, **"Hani Ümmül-Fazl'a bıraktığın altınlar?"** diye buyurdu.

Hâlbuki Abbas, o altınları karısına verirken yanında kimse yok idi. Bunun için **"Sana bunu kim haber verdi?"** diye sordu. Resûl-i Ekrem **"Rabbim haber verdi",** diye buyurdu. Abbas da **"Ben şehâdet ederim ki, sen her sözünde doğrusun",** diyerek hemen Kelime-i Şehâdet getirdi. Fakat bedeli affettiremeyip, diğer esirler gibi, belli bedeli bulup vererek Mekke'ye döndü.

Mekke'den belirtilen bedellerini getirterek ödeyen, Kureyş'in öteki reisleri de yavaş yavaş dönmeye başladı. Bedel vermeye gücü olmayıp da yazı yazmasını bilen esirler de, Ensâr'dan onar çocuğa yazı öğretmek ve sonra serbestçe Mekke'ye gitmek üzere Medine'de alıkonuldu.

Mekke halkından okur-yazar çok olup, Medine halkı ise yazı yazmayı bilmiyorlardı. Bu suretle Medine'de de okur-yazar kimseler çoğaldı. Bu sırada Resûl-i Ekrem'in kızı Zeyneb (r.anha) de kocası Rabi' oğlu Ebü'l-Âs'ın bedeli olmak üzere boynundaki gerdanlığı çıkarıp Medine'ye gönderdi.

Bu gerdanlığı ise Ebü'l-Âs'la evlendiği zaman, boynuna kadınların efendisi olan annesi Hz. Hatice takmıştı. Hz. Hatice'nin büyük kızına hediyesi olan gerdanlığın tellâl elinde gezer satılık mal gibi esirlik bedeli olarak meydana çıkması Ashâb'a dokundu.

Resûl-i Ekrem de onu görünce çok duygulandı. **"Uygun görürseniz Zeyneb'in esirini salıveriniz, bedelini de geri çeviriniz"** diye buyurdu. Ashâb da Ebü'l-Âs'ı bıraktılar ve gerdanlığı geri çevirdiler. Böylece Ebü'l-Âs bedelsiz olarak esirlikten kurtulup Mekke'ye gitmiştir. Fakat inkâr ve sapıklıkta ısrar ettiğinden, sonradan Zeyneb (r.anha) ondan ayrılıp Medine'ye hicret etmiştir.

Esirlerden Ebû İzzetü'l-Cümehi adlı meşhur şairin şiirinden başka sermayesi yoktu. Bundan sonra Müslümanlar aleyhinde bulunmamak şartıyla bedelsiz olarak salıverildi. Yine esirlerden Hantab oğlu Muttalib ile Rifaa oğlu Saffiy de böyle bedelsiz serbest bırakıldı.

Ramazanın sonlarında Sadaka-i Fıtır vermek vâcib oldu ve Ramazan bayramında Bayram namazı kılındı. Zekât vermek de bu sene farz oldu.

Yukarıda geçtiği gibi Bedir'de yenik düşen ve dağılan Kureyşlilerin yetmiş adamı öldürülmüş ve yetmiş kişisi esir edilip, geri kalan kılıç artıkları perişan olarak düşe kalka Mekke'ye gitmişlerdi, Abdü'l-Muttalib oğlu Hâris oğlu Ebû Süfyân da onlarla beraber Mekke'ye gitti. Ebû Leheb ile görüştüğünde Abbas'ın hanımı Ümmü'l-Fazl ve kölesi olup İslâmını gizli tutan Ebû Râfi'in de hazır bulunduğu bir toplantıda Ebû Leheb, Hâris oğlu Ebû Süfyân'dan Bedir harbini sordu.

O da **"Allah'a yemin ederim ki, hiçbir şey değil. Yalnız biz Muhammedilerle karşılaştığımızda arkalarımızı onlara çevirdik. Dilediklerini öldürdüler ve istediklerini esir ettiler. Fakat onları ne kötülüyor ne de ayıplıyorum. Çünkü ablak atlara binmiş bir alay süvari vardı. Onlara karşı koymak mümkün değildi,"** diye cevap verdi. Ebû Râfi' de **"O gördüğünüz süvariler, melekler idi."** deyince Ebû Leheb, öfkelenerek ona bir tokat vurdu.

Ümmü'l-Fazl ise gayrete gelip **"Zavallı köleyi, efendisi burada yok diye dövüyorsun diyerek bir çadır direği ile Ebû Leheb'in başını yardı.** Bunun üzerine Ebû Leheb, gam ve kederinden ağır hasta oldu ve bir hafta sonra canını cehenneme ısmarlayıp ceza yeri olan ahirete gitti. Diğer Kureyşliler de Mekke'de bir ay kadar Bedir'de ölen reislerin matemini tuttular. Resûl-i Ekrem ise Bedir'den zafer kazanmış olarak döndükten sonra, İslâm dini pek çok kuvvetlendi ve bütün düşmanların gözleri yıldı.

Medine'deki Yahudiler, **"Tevrat'ta adı geçen ahir zaman peygamberi budur"** demeye başladılar ve henüz iman etmeyenlerden bazıları iman etti, bazıları da görünüşte İslam'a geldi. Böylece Müslümanlar içinde bir hayli münafıklar, yani içinden inanmayıp da dışından inanmış gözükenler türedi.

Hz. Peygamber'in hicretinden sonra Yahudiler, Resûl-i Ekrem ile harp etmemek ve onun düşmanlarını cenge kışkırtmamak üzere anlaşmışlardı. Medine taraflarındaki Yahudiler, gerçi başlıca Kurayza ve Nadir diye iki kabileden meydana geliyordu. Ancak bunlardan başka Beni Kaynuka denen bir kabile vardı ki, Medine'nin Âliye bölgesinde Cısr-i Buthan denilen yerde yaşıyorlardı. Kaleleri sağlam ve kendileri cesaretleriyle tanınmışlardı. Hazreç kabilesi onların dostu ve koruyucusu idi.

Müslümanlardan birini öldürerek sözleşmelerine aykırı davrandıklarından dolayı, Resûl-i Ekrem hicretin bu ikinci yılı Şevvalinin ortalarında Ensar'dan ve Evs kabilesi ileri gelenlerinden Abdü'l-Münzir oğlu Ebû Lübabe (r.a.)'yi Medine'de vekil bırakıp, sancağı amcası Hamza (r.a.)'nın eline verip, gazilerle Medine'den çıktı ve gidip onbeş gün kadar Kaynukaoğullarını kuşattı. Nihayet Zilkade başında teslime mecbur oldular. Hazreç büyüklerinden münafıkların başı olan Selûl oğlu Abdullah b. Ubey da onların öldürülmesinden affını istirham ve bu hususta çok ısrar ettiğinden Resûl-i Ekrem, onları öldürtmekten vazgeçerek Şam tarafına sürdü ve kalelerinde bulunan silah ve malların beşte birini hazineye alıp geri kalanını gaziler arasında paylaştırdı.

Ümeyye oğlu Harb oğlu Ebû Süfyân adı geçen kervan ile Mekke'ye varıp arkasından Bedir'de dağılan asker de bozuk düzen bir halde Mekke'ye eriştiklerinde Kureyş'in birinci derecedeki başları, kimi ölmüş, kimi esir olduğundan Ebû Süfyân, tabiatıyla Kureyş'in başı sayıldığından, Müslümanlar üzerine bir sefer etmedikçe karıların yanına varmamak ve güzel kokular sürünmemek üzere yemin etmişti.

Bundan dolayı ikiyüz atlı ile Mekke'den çıkıp, Medine yakınlarına geldiklerinde, ileriye birkaç atlı göndermişti. Onlar da Medine'ye bir saat kadar uzaklığı olan bir yere gelip Müslümanlardan birini şehid etmişlerdi. Resûl-i Ekrem, bunu işittiği gibi seksen süvari ve yüzyirmi piyade ile Medine'den çıkıp o tarafa hareket ettiler.

Kureyşliler ise henüz Bedir bozgunluğu acısını unutmamış olduklarından hemen kaçmaya yüz tuttular ve hafiflemek için yanlarındaki azık ve zahire çuvallarını atarak büyük bir hızla kaçıp gittiler. Bu yüzden Müslümanlar Kureyş'e yetişemediler. Fakat arkalarından bu çuvalları toplayıp zahmetsizce epeyce erzaka sahip oldular.

Bu seferde Resûl-i Ekrem beş gece Medine dışında kalmış ve Zilhicce'nin dokuzuncu günü Medine'ye ulaşmıştı.

Ertesi gün Bayram namazı kıldı ve kurban kesti, Ashab'a da kurban kesmeleri için emretti. Yine bu Zilhicce ayında Resûl-i Ekrem sevgili kızı Fâtımatü'z-Zehrâ (r.a.)'yı, amcası oğlu olan Ebû Talib oğlu Ali (r.a.) ile evlendirdi. O vakit Hz. Fâtıma, onbeş yaşında ve Hz. Ali yirmibir yaşındaydı.

Ashab'ın büyüklerinden Maz'ûn oğlu Osman (r.a.), bu sene ebedi âleme göçmüştür. Yine bu sene Kureyş reislerinden Salt oğlu Ümeyye de dünyadan göçüp gitmiştir. Bu Ümeyye, semavi kitapları incelemiş, Peygamberin gönderileceğini öğrenmiş, fakat kendisi ahir zaman peygamberi olmak emeline düşmüş iken, Muhammed Mustafa (s.a.v.) gönderilince, hasedinden dolayı inkâr ve sapıklıkta direnirdi. Bedir harbinde Şam'da bulunup, sonra Mekke'ye giderken Bedir köyüne uğradığında ken-

disine Bedir çarpışmasında öldürülen Kureyş reislerinin atılmış oldukları adı geçen kuyu gösterilmiş ve dayı oğulları olan Rabia oğlu Utbe ile Rabia oğlu Şeybe'nin orada oldukları söylenmiş olduğundan, o kuyu başına gidip onlara ağıt olarak uzun bir kaside söylemiş ve sonradan kendisi de cehenneme yollanmıştır.

Sonra hicretin üçüncü yılı oldu ve bu senenin Rebiülevvelinde Yahudilerden ve Nadir kabilesi reislerinden Eşref oğlu Ka'b'ın idamı oldu. Eşref oğlu Ka'b şairdi. Resûl-i Ekrem'i hicvederdi. Bu sırada Mekke'ye gidip gelmiş ve Mekke'de iken Bedir harbine dair ağıtlar söyleyerek Kureyş'i Müslümanlar aleyhine epeyce kışkırtmıştı.

Ensar'dan ve Evs kabilesinden Muhammed b. Mesleme, kendi kabilesi yiğitlerinden dört kişilik yoldaşlarıyla gidip, Ka'b'ın başını kestiler ve başkalarına ibret olarak gösterdiler.

Yahudiler, sabahleyin Hz. Peygamber'in yanına gelip, bundan dolayı şikâyet ettiler. Resûl-i Ekrem de Ka'b'ın ne türlü bir karışıklık çıkarmaya çalıştığını anlatmakla, Yahudiler, bir şey diyemeyip gittiler.

Bedir çarpışmasından sonra Kureyş için öteden beri gidip gelmekte oldukları Şam yolu tehlikeli olduğundan Irak yoluyla dolaşarak Şam'a gidip gelmeye başladılar.

Bu sırada Irak yoluyla bir Kureyş kervanı hareket etmişti. Ümeyye oğlu Safvân ile Abdü'l-Uzzâ oğlu Huveytib de beraber idi. Resûl-i Ekrem, ondan haberli oldukta, yüz süvari ile Zeyd b. Hârise (r.a.)'yi gönderdi.

Necid'de Karde adlı subaşına vardılar ve kervanı vurdular. Bütün mallarını alıp Medine'ye götürdüler ve beşte birini hazine için ayırdılar. Bu beşte birin kıymeti yirmibin dirhemi buluyordu.

Yukarıda geçtiği üzere Bedir harbi sırasında, Resûl-i Ekrem'in kızı ve Affan oğlu Osman (r.a.)'ın hanımı Rukiyye (r.anha) ölmüştü. Sonra Ömerü'l-Fâruk (r.a.)'un damadı Huzâfetü's-Sehmi oğlu Huneys ölmekle, kızı Hafsa (r.anha) dul kaldı.

Hz. Ömerü'l-Fâruk, kızı Hafsa'yı Hz. Osman'a vermek istedi. Hz. Osman da bu niyette bulunmuşken sonradan vazgeçtiğinden, Hz. Ömerü'l-Fâruk gücenmiş oldu.

Resûl-i Ekrem ise bu sırada Hz. Hafsa ile evlendi. Böylece Hz. Ömer'i kayınpederi olmakla şereflendirerek, gönlünü hoş etti. Kendi kızı Ümmü Gülsüm'ü (r.a.) de Affan oğlu Osman'a verdi. Bundan dolayı ona, Osman-ı Zi'n-Nûreyn yani iki nur sahibi denildi.

Uhud Savaşı

Yukarıda geçtiği üzere, Bedir savaşı sırasında Harb oğlu Ebû Süfyân ve Amr b. Âs, kıyı yoluyla savuşup Bedir çarpışmasına sebep olan, daha önce bahsedilmiş bulunan kervanı Mekke'ye ulaştırmışlar idi. Bu kervanda bin deve yükü mal vardı. Sermayesi ellibin altın idi. Bunda Kureyş ulularından pek çok kimselerin payı vardı. Hâlbuki onların çoğu Bedir harbinde idiler. Ondan dolayı kervan Mekke'ye gelince, bütün mallar Dârü'n-Nedve'ye konup saklandı.

Kureyş ordusu Bedir'de fena halde bozulup dağılarak Mekke'ye varınca, Ümeyye oğlu Safvân ve Ebû Cehil oğlu İkrime ve Rebia oğlu Abdullah gibi babaları yahut kardeşleri ölenler, Ebû Süfyân'ın yanına toplandılar ve **Muhammed, bizim büyüklerimizi öldürdü. Bizleri kimsesiz bıraktı. Şu kervanın kârından bize yardım ediniz ki, ondan öcümüzü alalım."** dediler.

Ebû Süfyân hemen uygun gördü. Öteki sermaye sahiplerini de razı ederek, kervandaki malları sattılar. Kureyşliler, Şam ticaretinden bire bir kâr ederlerdi. Bu sefer de malları sattılar, sermayesi olan ellibin altını sahiplerine verdiler. Elli bin altın kadar kâr kaldı. İşte bu kârdan yirmibeşbin altın ayrıldı. Onunla çöl Araplarından asker toplamak üzere karar verildi. Fakat Bedir'de ölen Kureyş'in büyüklerini hatırlayarak ve onlar için ağıtlar söyleyerek halkı savaşa kışkırtmak üzere, birkaç sözünü sohbetini bilir kişinin bu işe girişmeleri gerekli görüldü, işte bunun için Amr b. Âs ve Ebû Veheb oğlu Hübeyre ve İbnü'r-Reb'î ve Ebû Azzetü'l-Cumehi seçilerek kabilelerin içlerine gönderildi.

Gerçi Ebû Azze, Bedir muharebesinde esir olup, bundan sonra, Müslümanlar aleyhinde bulunmamak şartıyla bedelsiz olarak serbest bırakılmış olduğundan, bu vazifeyi kabulden çekinmişse de, dokunaklı sözleriyle kavmine yardımcı olması için, Ümeyye oğlu Safvân pek çok sıkıştırmakla, onun zorlamasına dayanamayıp, Müslümanlar aleyhine halkı harekete geçirmek ve bu yolda şiirler söylemekle uğraştı.

Böylece Kureyşliler, Mustalikoğulları, Huzeyme'nin oğlu Hevnoğulları, Abd-i Menâf'ın oğlu Hârisoğulları kabilelerinden ikibin kadar asker topladılar ve üçbin kişiden oluşan bir ordu ile Mekke'den çıktılar ki, yediyüzü zırhlı ve ikiyüzü atlı idi. Üçbin de develeri vardı. Bu ordunun başı ve kumandanı Ebû Süfyân olup karısı Hind de beraber idi, ki Bedir'de ölen babası Utbe ile amcası Şeybe'nin ve kardeşi Velid'in öcünü almak için askeri kışkırtır dururdu.

Ebû Cehil oğlu İkrime'nin karısı Hişâm oğlu Hâris'in kızı olan Ümmü Hakim ve Hişâm oğlu Hâris'in karısı ve Velid b. Mugîre'nin kızı Fâtıma ve Ümeyye oğlu Safvân'ın karısı ve Mes'ûd Sakafi'nin kızı Berze ve Amr b. Âs'ın karısı ve Müneb-

bih Sehmi'nin kızı Reyta kocalarıyla birlikte oldukları gibi, Umeyr oğlu Musab'ın kardeşi olan Umeyr oğlu Ebû Aziz'in annesi Hannâs da oğlu Ebû Aziz ile beraber idi. Bunlardan başka diğer karılar da vardı. Hepsi onbeş kadın oldukları halde tef çalarlar ve askeri gayrete getirecek şiirler okurlar idi.

Muttalib oğlu Abbas Bedir çarpışmasında felâkete uğradığından bahsederek özür diledi ve geri kaldıktan başka, Kureyş'in bu hâl ve hareketine dair bir mektup yazdı ve üç günde Medine'ye ulaştırmak üzere Gifâroğullarından ücretle bir ulak tutup gönderdi. Ulak gelip Resûl-i Ekrem'i Kubâ köyünde bularak mektubu verdi.

Resûl-i Ekrem o mektubu Ka'b oğlu Übey (r.a.)'e okuttu ve gizli tutulmasını tembih etti. Sonra Kubâ köyünün eşrafından ve Ensâr'ın büyüklerinden Rebi' oğlu Sa'd (r.a.)'ın evine gitti ve gizli olarak onunla bu meseleyi görüştü. Sonra Medine'ye gelerek, Kureyş ordusunun durumunu araştırıp öğrenmek için Münzir oğlu Hubab (r.a.)'ı gönderdi.

O da çıkıp Medine'ye bir konak uzaklığı olan Urayz denen yerde Kureyş ordusunu gördü ve durumlarını öğrenerek Medine'ye gelip iç yüzünü Resûl-i Ekrem'e haber verdi. Münzir oğlu Hubab (r.a.)'ın araştırması Abdü'l-Muttalib oğlu Abbas'ın yazdıklarına tam tamına uydu.

Hicretin üçüncü yılı Şevval ayının ilk çarşamba günüydü. Kureyş ordusu Medine hizasına geldi ve Uhud dağı yanındaki Ayneyn denen dağın yanına kondu. Perşembe ve cum'a günleri orada kaldı.

Cuma gecesi Resûl-i Ekrem rüyasında gördü ki, birtakım sığırlar boğazlanıyor, Zülfikâr adlı kılıcının ucu kırılıp bir gedik açılmış ve arkalarına sağlam bir zırh giyip, mübarek elini o zırhın yakasına sokmuş. Ertesi gün Resûl-i Ekrem, bu rüyayı Ashab'ına söyledi ve **"Boğazlanan sığırlar, Ashab'ımdan öldürülecek olanlara ve kılıcımın ucundaki gedik ise, Ehl-i Beytim'den birinin öldürülmesine işarettir ve sağlam zırh Medine demektir,"** diye yorumladı.

"Şu hale göre Medine içinde durunuz, düşman içeri saldırırsa savunma ve korunma harbi ediniz" diye buyurdu. Ashab'dan bazıları da bunu uygun gördü.

Münafıkların başı olan Selûl oğlu Übeyy oğlu Abdullah da bu görüşte bulundu ve **"Ey Allah'ın Elçisi! Câhiliyet zamanında düşmana karşı biz, ne vakit dışarı çıksak yenilirdik ve ne vakit Medine'de kapanıp da savunmada bulunsak yenerdik",** dedi.

Gerçekten öyle savunmada bulunmak, hâle uygundu. Çünkü Medine'nin her tarafı, yapılar ve duvarlarla çevrili ve geçit yerleri, istihkâmlarla kapanmış olduğundan, bir kale sayılırdı. Resûl-i Ekrem'in rüyasında gördüğü üzere kuvvetli bir zırh gibiydi.

Kısa bir süre Medine'de kalınsa, Kureyşliler ordugâhlarında durup, Müslümanların çıkmasını bekleyeceklerdi. Bu bekleyiş yüzünden çöl Araplarına bezginlik gelerek birçoğu savuşup giderdi. Medine üzerine saldırırlarsa, içeriden ok atılarak çokları öldürülebilirdi. Her iki surette de Kureyş ordusuna zayıflık gelecekti. O hâlde gerekirse dışarı çıkılarak üzerlerine hücum ile muharebeyi kazanmak kolay olurdu.

Fakat Bedir çarpışmasında bulunmayan yiğitler, orada bulunan gazilerin kazandığı sevap ve mükâfatı ve Bedir şehidlerinin kavuştuğu dereceleri Resûl-i Ekrem'den işitince, o muharebede bulunmadıklarına çok üzülmüşlerdi. Bu bakımdan **"Ey Allah'ın Elçisi! Biz Allah'tan bugünü isterdik. Bizleri dışarı çıkar, düşmanlarımız ile göğüs göğüse harp edelim."** dediler.

Ashâbdan bazıları **"Eğer dışarı çıkmazsak; düşman, bunu bizim çekingenliğimize ve korkaklığımıza vererek şımarır,"** diyerek, çıkıp meydan harbi yapmayı istediler. Hz. Hamza ise çok yiğit ve bahadır biri olarak, Medine'de kapanıp durmaya aklı bir türlü yatmadığı için, hemen çıkıp düşmana saldırmayı istiyordu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem de, ister istemez dışarı çıkarak meydan harbi yapmaya karar verdi ve **"Sabrederseniz bu sefer de yüce Allah size yardım eder"** diye buyurdu.

Cuma hutbesinde din uğrunda savaşın faziletlerini anlattı ve ikindi namazını cemaat ile kıldıktan sonra, Şeyhayn yani Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'le beraber evine gitti.

İkisi birlikte Resûl-i Ekrem'in sarığını düzelttiler ve sefer elbisesini giydirdiler. Resûl-i Ekrem birbiri üzerine iki zırh giydi ve kılıcını kuşanıp yine onlarla beraber evinden dışarı çıktı. Diğer Ashâb da hazırlandılar. Avali köyleri halkı da gelip, hepsi Resûl-i Ekrem'in çıkmasını beklediler. Hâlbuki askerliğin en önemli işi, harb hareketlerinde kumandan kim olursa olsun yalnız onun emrine uyarak, fikir ve tedbirlerine asla karışmamaktır. Şu hale göre Fahr-i Âlem, savunma harbini uygun görmüşken, halktan bazılarının onu dışarı çıkmaya zorlamaları, büyük bir hata idi.

Evs kabilesinin başı ve Ensâr'ın en ulusu olan Sa'd b. Muâz ile Huzeyr oğlu Üseyyid **"Siz, Allah'ın Elçisini istemeyerek çıkmaya zorladınız. İşi ona bırakmalıydınız. Ona vahiy gelir ve işin gereğini o, sizden daha iyi bilir."** diye onları azarladılar.

Onlar da istediklerine pişman oldular ve bu sefer Resûl-i Ekrem, evinden çıkınca **"Ey Allah'ın Elçisi! Biz senin emrine karşı çıkmayız. Dilediğini işle!"** dediler.

Resûl-i Ekrem ise onların zorlaması üzerine, silahlanıp atma binmek üzere olduğundan "Bir peygambere göre, silahlandıktan sonra harp etmeden dönmek

yakışmaz," buyurdular ve hemen atına binip, İslâm ordusuyla Medine dışına çıktılar. Ümmü Mektûm'un oğlunu Medine'de vekil bıraktılar.

Sa'd b. Muâz ile Ubâde oğlu Sa'd (r.a.), zırhlı oldukları hâlde Resûl-i Ekrem'in önünde yürürlerdi. Uhud dağına doğru yöneldiler. Medine ile Uhud arasındaki uzaklık ise, bir saatten azdır. Ancak o gün oraya kadar gitmeyip; yan yolda Şeyheyn denilen yerde geceledi̇ler.

Zeyd oğlu Üsâme ve Abdullah b. Ömer ve Zeyd b. Sabit ve Ebû Saidî'l-Hudri gibi küçük çocukları, Resûl-i Ekrem buradan geri çevirdi.

O gece Meslemetü'l-Ensari oğlu Muhammed (r.a.), (elli) asker ile ordunun çevresini dolaşmak üzere devriye çıktı. Müşrikler tarafından da Ebû Cehil oğlu İkrime, bir bölük ile devriye çıkıp dolaşmakta idi.

Abdü'l-Kays oğlu Zekvân (r.a.)'da gece ordu içinde dolaşıp, Resûl-i Ekrem'in çadırını korumaktaydı. Seher vakti Resûl-i Ekrem, ordusu ile o yerden kalkıp Uhud dağına doğru hareket etti. Yanındaki askerin toplamı bin kişi kadardı.

Fakat münafıkların başı olan Selûl oğlu Übeyy oğlu Abdullah, kendine uyan üçyüz kadar münafık ile geri döndü. Onların dönüp gitmesi, Hazreç kabilesinden Hâriseoğulları kabilesini ve Evs kabilesinden Selemeoğulları kabilesini kararsızlığa düşürdü. Bu ise sırf şeytanın bir vesvesesiydi. Yüce Allah'ın hidâyeti erişti. O iki kabile münafıklara uymayıp, İslâm ordusu ile Uhud dağı eteklerine ulaştılar.

Ordunun toplamı yediyüz nefer kaldı. Onların da sadece yüz neferi zırhlı idi. Yalnız Resûl-i Ekrem ile Ebû Bürde (r.a.)'nin birer atı olup, öteki askerler hep piyade yani yaya idi.

İslâm ordusu, Uhud dağına arka verdi ve Medine'ye karşı saf olup durdu. Müşrikler de İslâm ordusunun karşısındaki çorak yerde saf oldular.

Kureyş sancağı, öteden beri Kusay oğlu Abdü'd-Dâr oğullarında olduğu gibi, bu sefer de Abdü'd-Dâroğullarından Ebû Talha oğlu Talha Kureyş ordusunun sancak taşıyıcısı idi.

Resûl-i Ekrem de muhacirlerin sancağını yine Abdü'd-Dâr oğullarından Umeyr oğlu Mus'ab (r.a.)'a verdi. Evs kabilesinin sancağı ise Hudayr oğlu Üseyyid (r.a.)'in elinde ve Hazreç kabilesinin sancağı Münzir oğlu Hubab (r.a.)'ın elindeydi.

Kureyş ordusunun kumandanı Ebû Süfyân'dı. Okçularının başı Rebia oğlu Abdullah ve sağ kol kumandanı Hâlid b. Velid ve sol kol kumandanı Ebû Cehil oğlu İkrime'ydi. Ümeyye oğlu Safvân ile Âs oğlu Amr da birer bölük kumandanıydılar.

Resûl-i Ekrem de ordunun ortasında bulunuyordu. Cerrah oğlu Ebû Ubeyde ile Ebû Vakkas oğlu Sa'd öncü ve Amr oğlu Mikdâd artçı ve Muhsin Esedi oğlu

Ukkâşe sağ kola ve Abdü'l-Esed oğlu Ebû Mesleme sol kola kumanda ediyorlardı (r.a.).

İslâm ordusunun sol tarafındaki Ayneyn adlı dağda bir vadi vardı. Oradan düşman süvarisi saldırabilirdi. Resûl-i Ekrem, Cübeyr oğlu Abdullah (r.a.)'ı elli okçu ile, süvari hücumunu engellemek için, o vadinin girişine yerleştirdi. Ve **"Düşman gerek yensin ve gerek yenilsin, benden haber gelmedikçe, siz buradan ayrılmayınız"** diye kesin emir verdi.

Sonra Resûl-i Ekrem, eline bir kılıç aldı. Üzerinde Arapça **"Korkaklıkta utanç ve ileri gitmekte şeref var. Hâlbuki kişi korkaklık ile kaderden kurtulamaz."** diye yazılmıştı. **"Hakkını vermek şartıyla bu kılıcı kim alır?",** dedi.

Ashâb'dan bazıları **"Biz alırız,"** dedilerse de Resûl-i Ekrem, kulak asmayıp yine evvelki sözünü tekrarladı. Sonunda Ensâr'ın yiğitlerinden Ebû Dücâne (r.a.) **"Ey Allah'ın Elçisi! Bu kılıcın hakkı nedir?"** diye sordu. Resûl-i Ekrem de **"Onun hakkı, eğilip bükülünceye kadar düşmanın yüzüne vurmaktır,"** buyurdu, Ebû Dücâne (r.a.) **"O şart ile ben alırım,"** deyince Resûl-i Ekrem, kılıcı ona verdi.

Aslında Ebû Dücâne (r.a.), harb meydanında korkusuz koşup duran yiğitlerden olduğu halde, böyle bir iltifatla karşılaşınca, hemen kılıcı çekip ileri yürüdü. Bu sırada bir münafık ile bir mürted tarafından harbe başlandı.

Kuzman adında bir münafık vardı. Bu sefer Resûl-i Ekrem ordusu ile Medine'den çıkınca, o geri kalmıştı. Medine'deki kadınların onu alaya almaları, namusuna dokunduğundan, hemen orduya gelmiş ve en ileri geçip harbe hazırlanmıştı.

Evs kabilesinden Ebû Âmir Râhib denen bir adam vardı. Hz. Peygamber gönderilmeden önce, Resûl-i Ekrem'in geleceğini haber vermişken, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliği belli olunca, kıskançlığından ötürü inkâr ve sapıklık yoluna girmiş ve Resûl-i Ekrem'den ayrılıp, kendisine uyan elli kişi kadar adamıyla Mekke'ye gitmişti. **"Harb meydanında kavmimle karşılaşırsam, hepsi bana uyar,"** diye Kureyş içinde öğünürdü.

Hâlbuki Resûl-i Ekrem, onu Ebû Âmir Fâsık diye adlandırmış olduğundan değil kavmi; kendi oğlunun bile onu kabul etmek ihtimâli yoktu. Bunun için bu sefer Ebû Amir, Evs kabilesinin karşısında olan çöl Araplarının içine gelerek **"Ben Ebû Amir'im,"** diye seslenince, Evs kabilesi **"Bre fâsık herif!"** diye ona sövdüler.

Ebû Âmir, kendi kavminden böyle ummadığı bir karşılığı alınca **"Ben, kavmimin içinden çıkalı onların fikirleri bozulmuş,"** diyerek Evs kabilesiyle harp etmeye başladı.

Kuzman ise, karılardan utanmış ve harbe pek çok hırslanmış olduğu için, herkesten önce düşmana ok atarak büyük bir şiddetle harbe başladı.

Evs kabilesi yiğitleri ise, Ebû Âmir'i taşa tuttular, taşları ve okları yağmur gibi yağdırdılar. Ebû Âmir fâsık, kaçmak zorunda olduktan başka, o kolda bulunan Hevazin kabilesi ürküp geri döndüler ve nihayet gerideki safa dayandılar. Bunun üzerine Kureyş'in bayrak taşıyanı olan Ebû Talha oğlu Talha meydana çıkıp er diledi. Hz. Ali, ona karşı çıktı ve başına bir kılıç vurup kâfiri öldürdü.

Ondan sonra Kureyş'in sancağını Ebû Talha oğlu Osman taşımıştı. Allah'ın arslanı Hz. Hamza, onun üzerine hamle ederek kılıçla kolunu yaraladı. Hemen sancağı Ebû Talha oğlu Ebû Said aldı. Onu da Ebû Vakkas oğlu Sa'd (r.a.) okla vurdu. Hemen sancağı Talha oğlu Nâfi' aldı. Onu da Ebû Eflah oğlu Sabit oğlu Âsım okla vurup öldürdü. Hemen sancağı Talha oğlu Hâris aldıysa da Âsım onu da bir okla vurup düşürdü. Kardeşi Talha oğlu Kilâb hemen sancağı eline aldıysa da Avvâm oğlu Zübeyr, hamle ederek onu öldürdü. Sonra kardeşi Talha oğlu Cülâs sancağı aldı. O da Ubeydullah oğlu Talha (r.a.)'nın elinde öldürüldü.

Kısaca Abdü'd-Dâroğullarından baba, oğul, birader ve amca olmak üzere yedi kişi bu sancak altında düşüp kaldı. Sonra sancağı yine Abdü'd-Dâr soyundan Şürahbil oğlu Ertat aldı. Onu da Hz. Hamza öldürünce sancağı Kariz oğlu Şüreyh aldı. Onu da Ashâb'dan biri öldürdü.

Artık Abdü'd-Dâroğullarından sancağı tutacak kimse bulunmadığından yine onların kölelerinden Savab denen adam sancağı aldı. O da Kuzman'ın bir hamlesiyle öldü.

Gariptir ki; Kuzman'ın ismi geçtikçe Resûl-i Ekrem, onun hakkında **"Cehennemliktir"** derdi. Kuzman ise, bu sefer o kadar mertçe harbetti ki, müşriklerden yedisini yere düşürdü fakat sonunda kendisi de yaralanarak harb meydanında düşüp pek çok yerinden kan akmaya başladı,

O halde Numan oğlu Katâde (r.a.) onu görmüş ve **"Şehidlik rütbesi mübarek olsun ey Kuzman!"** diyerek hâl ve hatırını sorunca, Kuzman **"Benim emelim şehid olmak değildir. Dinin korunması da asla hatırımdan geçmemiştir. Fakat Kureyşlilerin Medine hurmalıklarına zarar ve ziyan vermemesi için çalışıp çabaladım,"** cevabını vermiştir. Artık hayatından ümidini kesince kendi kılıcıyla karnını yarıp kendi kendisini öldürmüştür.

Bu muharebede ilk önce şehid olan Haram oğlu Amr oğlu Ebû Câbir'dir (r.a.). Sonra kızkardeşinin kocası olan Cemûh oğlu Amr (r.a.) muharebeye gelirken **"Yâ Rabbi! Beni geri döndürme"** diyerek yüce Allah'tan şehitlik rütbesini niyaz etmişti. Duası kabul edilerek oğlu Amr oğlu Hallâd ile beraber şehidler arasına karışmışlardır (r.a.).

Ebû Âmir Fâsık'ın oğlu Hanzale (r.a.), Abdullah b. Übeyy b. Selül'ün kız kardeşi Cemile'yle evlenip, henüz bir gecelik yeni güveyi idi. Babası dönme ve kayın-

biraderi iki yüzlülerin başı olduğu hâlde, kendisi din uğrunda canını veren yiğitlerden idi. Hemen kendisini düşman safına vurdu ve düşmanın baş kumandanı olan Ebû Süfyân'ın üzerine vardı. Fakat Evs oğlu Şeddâd adındaki kâfir yetişip ona şehitlik şerbetini içirdi (r.a.).

Ebû Dücâne'ye (r.a.) gelince, Resûl-i Ekrem'den o kılıcı, yukarıda belirtilen şart ile aldıktan sonra, başına kırmızı bir sargı sardı ve önüne gelen kâfirleri kılıçla vurup yaralayarak ve öldürerek düşman safını yardı. Hatta öte tarafa geçip Ebû Süfyân'ın karısı olan Hind'in yanına vardı.

Hind ise öteki kadınlarla beraber geride def çalarak kâfirleri savaşa kışkırtırlarken, Ebû Dücâne dalkılıç üzerine varınca ne yapacağını şaşırdı ve onu kurtarmak için kimse yanına varamadı. Ebû Dücâne ise **"Allah'ın Elçisinin kılıcı ile böyle kimsesiz bir karının başına vurmak lâyık değildir,"** diyerek geri donuverdi. O gün Ebû Dücâne çok büyük kahramanlıklar göstererek herkesi hayrette bıraktı.

Bu sırada Hz. Hamza, arslan gibi ne tarafa hamle ve hücum etse, karşısına gelen kâfirler, sürüyle onun önünden savuşup kaçarlardı. Bu bakımdan müşriklerin göz diktikleri tek şey onu bir an evvel öldürmekti. Fakat yanına yaklaşılmaz kükremiş bir arslan olduğundan, onu uzaktan vurup da düşürmenin çaresini ararlardı.

Hatta Hz. Hamza'nın Bedir harbinde öldürmüş olduğu Tuayme'nin kardeş çocuğu olan Cübeyr b. Mut'im'in Vahşi adında bir Habeşli kölesi vardı. Habeşistan usûlü üzere mızrak atmakta pek mahir idi. Cübeyr ona **"Eğer Hamza'yı öldürürsen serbest ol!"** demiş. Hind de bunun için Vahşi'ye pek çok mükâfatlar vâdetmişti.

Vahşi, bir taş arkasında pusuya girip, hemen yalnız Hz. Hamza'yı gözetlemeye başladı. Hâlbuki muharebe çok şiddetlenmişti. Kureyş ordusu fena halde bozuldu. Hatta geride def çalan Hind ile arkadaşları ve öteki kadınlar, paçaları sıvayıp "Eyvah, yazık!" diyerek dağa doğru kaçmaya başladılar. İslâm askerleri de yağmaya koyuldular.

Okçular, bu hâli görünce **"Yoldaşlarımız yendiler, düşman bütün bütün bozuldu. Ne duruyorsunuz? Ganimet ey cemaat! Ganimet!.."** dediler. Cübeyr oğlu Abdullah (r.a.) **"Siz Allah'ın Elçisinin emrini unuttunuz mu?"** diyerek yağmadan alıkoymak istediyse de, dinlemeyip **"Biz de biraz ganimet malı alalım"** diyerek dağıldılar.

Cübeyr oğlu Abdullah (r.a.), yedi sekiz sadık arkadaşıyla Hz. Peygamber'in emrine uyarak korunmasına memur oldukları yerden bir tarafa kımıldamadılar.

Kureyş ordusunun sağ kol kumandanı olan Hâlid b. Velid ise süvari askeriyle o yerden geçerek, İslâm ordusunun sol kanadına saldırmayı, kaç kere düşünmüşken okçulardan sakınıp bu niyetini gerçekleştirememişti. Bu sefer okçuların dağıldıklarını görünce fırsatı ganimet bildi ve ganimet için dağılan okçular üzerine sert bir saldırıda bulundu. Onları çiğneyerek Cübeyr oğlu Abdullah'ın yanına geldi ve yanındaki arkadaşlarıyla beraber onu da şehid etti (r.a.).

Hâlid b. Velid, o yeri aldıktan sonra, İslâm ordusunun sol kanadından dolaşıp arka taraftan saldırarak Müslüman askerlerini şaşırttı ve içlerine büyük bir parçalanma düşürdü.

İslâm ordusu yenmiş bir haldeyken, aniden işler tersine dönüp bu yeniş, hemen yenilgiye dönüşüverdi. O sırada Hz. Hamza, önüne gelen kâfirleri vurup dağıtmaktayken Abdü'l-Uzzâ oğlu Sibâ adlı yiğit ona karşı durdu. Hz. Hamza, onu bir vuruşta düşürüp öldürdükten sonra, dönüp diğer tarafa atılırken adı geçen Vahşi adındaki Habeşi, pusudan çıkıp mızrağını attı ve Hz. Hamza'yı vurup şehid etti.

Şehidlerin efendisi olan Hz. Hamza, bu sefer sekiz ünlü kâfiri vurup düşürdükten sonra kendisi de, böylece, Vahşi'nin bir mızrağıyla şehid oldu (r.a.).

Kız kardeşinin oğlu olan meşhur Abdullah b. Cahş (r.a.)'ı da bu sırada Ahnes Sakafi oğlu Ebu'l-Hakem şehid etmiştir. Yine Muhacirlerden Osman oğlu Şemmas (r.a.) da o sırada şehid olmuştur.

Vahşi, bir aralık Hz. Hamza'nın yanına gidip, karnını yardı ve ciğerini çıkarıp Hind'e götürdü. Hind, pek çok sevindi; büyük bir hırsla Hz. Hamza'nın ciğerini ağzına alıp çiğnedi, üstünde başında bulunan ziynetlerini ve yanında bulunan mallarını şükrâne olarak Vahşi'ye verdi. Bundan başka Mekke'ye dönüşünde şu kadar altın daha vereceğini vâdetti. Sağ oldukça Vahşi'ye teşekkür borçlu olacağına dair şiirler söyledi.

Hz. Hamza'nın ölümü, Müslümanlar için büyük bir musibet idi. Fakat o haldeyken bile, kimsenin onu düşünecek zamanı yoktu. Herkes kendi başı kaygısına düşmüştü. Çünkü yukarıda geçtiği gibi, Hâlid b. Velid'in geriden saldırması üzerine İslâm ordusu bozgunluğa yüz tutmuştu.

O sırada **"Arkanıza bakınız ey cemaat!"** diye bir ses işitildi. Bu yüzden İslâm ordusuna bir karışıklık ve Müslümanlara şaşkınlık geldi. İleri koşuşmuş olanlar, telaş ve dehşet ile geri döndüler ve arkalarındaki Müslümanları, düşman sanarak üzerlerine saldırdılar.

Gerçi Müslümanlar, harb sırasında birbirini tanımak için önceden aralarında **"öldür, öldür"** parolasını koymuşlardı. Fakat şaşkınlık ile onu unuttular. Bu se-

bepten dostu düşmandan ayıramaz oldular. Hemen birbirini kırmaya başladılar.

Bozulup dağılmış olan kâfirler toplanarak geri dönüp, Müslümanlar üzerine saldırdılar. İşte bu kargaşalıkta Ensâr'dan pek çokları yaralandı ve öldü (r.a.). Ashâb'ın büyüklerinden Huzeyfe (r.a.)'nin babası olan Yemân (r.a.) da bu arada şehid olmuştur.

Bu Yemân ile Vakş oğlu Sabit (r.a.), çok yaşlı kimseler olup, harp etmeye yaramayacakları bilindiğinden, Resûl-i Ekrem, Uhud harbine çıkarken onları geri çevirmek istemişti. Fakat her ikisi de şehitlik rütbesine kavuşmak için birlikte gelmek arzusunda bulundukları için, orduya katılmalarına izin verilmişti. Bu sefer ikisi de isteklerine erdiler.

Düşmanlar bu şekilde fırsat bulduktan sonra Fahr-i Âlem'in üzerine saldırdılar ve yanındaki İslâm topluluğunu dağıttılar. Üzerine pek çok oklar ve taşlar attılar. Ebû Vakkas oğlu Sa'd (r.a.)'ın kardeşi olan lanetlenmiş Utbe, Hz. Peygamber'in dudağını yardı ve bir dişini kırdı.

Kamie oğlu Abdullah adındaki lanetli de, mübarek yanağının üstünü yardı ve zırhının iki halkası kırılıp koparak bu yarılan yere batıp içeri girdi. Resûl-i Ekrem ise, kendisinin kanı yeryüzüne damlayıp da, ondan dolayı kavmine azap inmesin diye yüzünden akan kanları siler ve **"Yâ Rabbi! Kavmim câhildir. Sen onlara doğru yolu göster..."** diye yalvarırdı.

O sırada müşriklerin bir bölüğü, Resûl-i Ekrem üzerine saldırdı. Hz. Ali, karşı çıkıp onların başı olan Ümeyyetü'l-Mahzumi oğlu Hişam'ı öldürünce, arkadaşları kaçtı. Daha sonra başka bir bölük ile Abdullah Cumahioğlu Amr saldırınca, Hz. Ali, onu da öldürdü. Onun da arkadaşları kaçmaya yüz tuttu. Sonra bir diğer bölüğün daha hücumunda, Hz. Ali, onların başı olan Mâlik Âmiri oğlu Bişr'i de öldürmekle artık ötekiler savuşup gitti.

Kısacası Hz. Ali o gün düşmanların gözünü korkuttu ve amcası Hz. Hamza gibi, Allah'ın bir arslanı olduğunu isbat etti.

O sıralarda Ümmü Ümâre diye bilinen Nesibe Hatun da meydana çıkmış gayet mertçe çarpışıyordu. Bu Nesibe (r.a.) Neccaroğlu Mâzen evlâdından olan Ka'b'ın kızı ve Ensâr'dan Âsım oğlu Zeyd'in hanımıdır. Hicretten evvel Mekke'ye gidip de Akabe'de Resûl-i Ekrem'e biat edenlerdendir.

Bu sefer kocası ve iki oğlu ile birlikte Uhud harbinde bulunup, yiğitliğini dosta düşmana beğendirdi ve nice yiğit erleri utandırdı. Hatta Resûl-i Ekrem'in üzerine saldıran fedailerden bir süvarinin ayağını kılıçla kalem gibi ayırdı ve atından aşağı düşürüp öldürdü. Kendisi birkaç yerinden yaralanıp kanları akarken bile korkusuzca, kocasını ve oğullarını harbe heveslendirip cesaretlendiriyordu.

Düşman, her ne taraftan Resûl-i Ekrem'in üzerine saldırsa, hemen kocası ve oğulları ile yetişip savunurdu. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem **"Yâ Rabbi! Bunları bana cennette arkadaş eyle,"** diye yalvardı.

O sırada lanetli İbn-i Kamie **"Bana gösteriniz. Ya o, ya ben,"** diyerek, Resûl-i Ekrem üzerine saldırınca Nesibe Hatun (r.a.), ona karşı çıktı ve üç kere İbn-i Kamie'ye çaldı. Fakat lanetli, birbiri üzerine iki zırh giymiş olduğundan kestiremedi. İbn-i Kamie ise kılıç ile Hz. Nesibe'nin omuzunu yaraladı ve Hz. Peygamber'in bayrak taşıyıcısı olan Umeyr oğlu Mus'ab (r.a.) zırhını giyince Resûl-i Ekrem'e benzediğinden İbn-i Kamie, onu Resûl-i Ekrem sanarak vurup şehid etti.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, sancağı Hz. Ali'ye verdi ve üzerine gelen düşmanların yüzlerini geri çevirdi. İbn-i Kamie ise hemen Ebû Süfyân'ın yanına gitti ve **"Muhammed'i öldürdüm,"** diye müjde verdi. Bu yüzden kâfirler sürüsü son derece sevindi. Bu haber, asker arasında yayıldı. Biri de dağın tepesinden yüksek sesle **"Muhammed öldürüldü."** diye bağırdı.

İşte bu haber, Müslümanları bütün bütün şaşırttı ve tarif olunmaz derecede ümitsizlik ve hayrete düşürdü. Kâfirler ise, arka arkaya Resûl-i Ekrem'in üzerine saldırarak yanındaki İslâm topluluğunu dağıttılar ve her taraftan onu kuşattılar. Hatta o vakit Cebrâil ve Mikâil (a.s.), insan şekline girip ve Resûl-i Ekrem'in yanında durup onu korudukları ve o halde Resûl-i Ekrem, eline birçok ufacık taşlar alıp düşmanların üzerine atmakla savuşup gittikleri bildirilmiştir.

İslâm askerleri ise Resûl-i Ekrem'i göremez oldukları halde öldürüldüğü haberini işittikleri zaman ne yapacaklarını şaşırdılar. Hepsi parça parça ve dağınık ve dehşet içinde kaza ve belâ oklarına göğüslerini siper ederek işin sonunu bekler idiler. İçlerinden bazıları **"Çünkü Resûl-i Ekrem ölmüş, biz de başımızın çaresine bakmalıyız,"** diyerek birtakımı dağılıp dağlara, birazı da dönüp Medine'ye kadar gittiler.

O zaman Mâlik oğlu Enes (r.a.)'in amcası olan Nadr oğlu Enes (r.a.), **"Ey Müslümanlar! Muhammed öldüyse, Allah kalıcıdır. Din uğruna harp edip de şehid olarak ona kavuşmak istemez misiniz?"** diyerek herkese cesaret vermiş ve şehid oluncaya kadar çarpışmıştır (r.a.). Resûl-i Ekrem, o halde, dünyanın kutbu gibi, yerinden asla kımıldamadı. Ashâb'ın büyüklerinden bazıları da, pervane gibi Resûl-i Ekrem'in çevresinde dolaştıklarından, hemen onun başına toplandılar. Bunlar muhacirlerden Ebû Bekir, Ömer, Ali, Abdurrahman b. Avf, Ebû Vakkas oğlu Sa'd, Avvâm oğlu Zübeyr, Ubeydullah oğlu Talha ve Cerrah oğlu Ebû Ubeyde ile Mikdâd ve Ensâr'dan Ebû Dücâne, Münzir oğlu Hubab, Sabit oğlu Âsım, Sımme oğlu Hâris, Hanif oğlu Seni, Sa'd b. Muâz, Hudayr oğlu Üseyyid ile Übâde oğlu Sa'd ve Muhammed b. Mesleme (r.a.) idiler.

Belâ tufanı içinde dümensiz gemi gibi dolaşan Ashâb'dan Mâlikü'l-Hazreci oğlu Ka'b (r.a.), karşıdan Resûl-i Ekrem'i gördü ve etrafındaki Ashâb'a haber verdi. Hemen birer ikişer toplanıp Hz. Peygamber'in yanına geldiler ve otuz kişi kadar oldular. Sonra diğer İslâm askerleri de gelip toplanmaya başladılar.

O sırada Seken oğlu Ziyâd (r.a.) da Ensâr'dan ondört fedai yiğit ile gelip Hz. Peygamber'in yanında yer aldılar. Müşrikler sürüsü ise bazen Resûl-i Ekrem'e ok ve taş atarlar ve bazen de takım takım üzerine saldırırlardı. Ebû Dücâne (r.a.) de Resûl-i Ekrem'in üzerine kapanıp düşmanın oklarına ve taşlarına kendisini siper ederdi. Bu bakımdan pek çok yerinden yaralandı. Hz. Talha da kendisini siper ederek Resûl-i Ekrem'i korurken şiddetli bir darbe ile eli yaralanıp çolak kaldı. Ebû Vakkas oğlu Sa'd (r.a.) da Hz. Peygamber'in önünde okla muharebe ediyordu. Resûl-i Ekrem ona dua ederek ok veriyor, o da atıyordu.

O gün Ebû Vakkas oğlu Sa'd (r.a.)'ın düşmana karşı bin ok atmış olduğu bildirilmiştir. Bu sırada kâfirlerin bir bölüğü şiddetle saldırınca, Resûl-i Ekrem, **Bunlara kim karşı çıkacak?"** diye sordu. Seken oğlu Ziyâd (r.a.), **"Ben çıkarım ey Allah'ın Elçisi!"** diye cevap verdi. Ve fedai, arkadaşlarıyla beraber karşı çıktı. Hepsi şehid oluncaya kadar dövüştüler (r.a.).

Seken oğlu Ziyâd kılıç ile yaralanıp yere düşünce Resûl-i Ekrem'in emriyle Ashâb'dan bazıları yetişip onu kaldırdılar ve Hz. Peygamber'in yanına götürdüler. Resûl-i Ekrem, onu kucağına aldı ve son nefeste Resûl-i Ekrem'in mübarek yüzüne bakarak can verip Cenneti Âlâ'ya gitti (r.a.).

Peygamberlik makamından sonra şehitlik rütbesinin üstünde bir derece yoktur. Fahr-i Âlem'in kucağında can vermek ise pek büyük bir şereftir.

Kabus Müzni oğlu Veheb ile kardeşinin çocuğu Akb oğlu Hâris (r.a.) hadiseden habersiz oldukları halde, sırf Resûl-i Ekrem'i ziyaret için Müzeyne Dağı'ndan kalkıp Medine'ye gelmişler ve Resûl-i Ekrem'in Uhud Muharebesine çıktığını öğrenmişler.

Hemen Medine'den çıkıp İslâm ordusuna yetiştiler. O zaman daha İslâm askerleri yeni dağılmaya başlamış olduğundan, hemen meydana atıldılar. Ve mertçe harbe tutuştular. İşte o zaman Veheb (r.a.)'den görülen mertlik ve kahramanlık doğrusu, her iki tarafa da hayret verdi. Hatta iki sefer Resûl-i Ekrem'in üzerine saldıran bölüklere karşı çıkıp, düşmanları geri çevirdi. Sonra başka bir üçüncü bölüğün saldırısında Resûl-i Ekrem **"Ya bunlara kim karşı çıkacak?"** diye sordu. Kabus oğlu Veheb: **"Yine ben ey Allah'ın elçisi!"** diye cevap verdi.

Fahr-i Kâinat, Veheb'in bu sözünden hoşnut olarak **"Ey Veheb! Kalk ve cennet ile müjdelen,"** diye buyurdu. Veheb'in son emeli ise Hz. Peygamber'in önünde

şehidlik rütbesini almaktan ibaret olduğundan, o bölüğe de karşı vardı ve onu da vurup geri çevirdi. Fakat bu sefer kendisi de şehid olarak muradına erdi (r.a.).

Sonra Resûl-i Ekrem, Veheb'in cenazesi yanına gitti. Ruhuna selâm ve dua ettiği sırada **"Ben senden hoşnudum."** dedi. Bunun için, Hz. Ömer **"Kabus oğlu gibi ölmeyi canıma minnet bilirim."** derdi.

Medine'de Muhayrik adında hem ilim ve fazilet sahibi ve hem de zengin bir Yahudi vardı. Resûl-i Ekrem'in, Semavi kitaplarda adı geçen Âhir Zaman Peygamberi olduğuna inanmıştı. Fakat birden bire dindaşlarından ayrılıp da İslâmını belli edemiyordu.

Uhud Muharebesi günü, diğer Yahudi reislerinin yanına gidip **"Semavi kitaplara göre bu gün Uhud'da din uğrunda harp eden şerefli kişinin, Âhir Zaman Peygamberi olduğunda şüphe yoktur. Ona yardım etmek üzerimize farzdır,"** deyince onlar da **"Bugün cumartesidir. Bir işe yapışamayız. Muharebeye nasıl gidelim?"** demişler.

Muhayrik **"Onun şeriatı, cumartesi günü merasimine son verdi. Kalkınız gidelim, o şanlı Peygambere yardım edelim,"** demişse de dinlememişler. O da artık dayanamayıp, İslâmlığını açığa vurarak Hz. Peygamber'in yanına geldi. **"Ey Allah'ın Elçisi! Eğer ben şehid olursam, bütün malımı, din uğrunda yapılacak harb masrafları için kullan,"** diye vasiyet etti. Sonra kendisini ortaya attı. Mertçe çarpışarak şehid olup, cennete gitti. İşte bunun hakkında Resûl-i Ekrem **"Muhayrik, Yahudi milletinin en hayırlısıdır,"** dedi (r.a.).

Yine o sırada Mugîretü'l-Mahzûmi oğlu Osman, Resûl-i Ekrem'in üzerine at sürdü. Hâlbuki Ebû Âmir Fâsık'ın Müslümanları düşürmek için kazmış olduğu bir kuyuya düşüverdi. Hemen Sımme oğlu Hâris (r.a.) yetişti ve kılıç ile o lanetlenmişi vurup öldürdü. At ve silahlarını alıp getirirken Âmirî oğlu Ubeyd geriden erişti ve Hâris'in omuzunu yaraladı. Fakat Ebû Dücâne (r.a.) beriden yıldırım gibi yetişti ve Ubeyd'i vurup öldürdü.

Müşriklerin mahir okçularından Araka oğlu Hayyân ile Züheyr oğlu Mâlik yakın yerde bir taş arkasına saklanıp, ok atarak Ashâb'ı rahatsız etmekteydiler. Hatta Resûl-i Ekrem'in âzâdlısı Ümmü Eymen (r.a.), gazilere su ulaştırır ve yaralılara bakarken Hayyân, bir ok atıp az kaldı ki, zavallı kadını öldürecekti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Ebû Vakkas oğlu Sa'd'a bir ok verdi. **"At ey Sa'd! Yüce Allah rast getire,"** dedi. Ebû Vakkas oğlu Sa'd da attı ve ok yerini buldu. Hayyân yıkılıp hemen can verdi.

O halde Züheyr oğlu Mâlik, ok atmak üzere yılan gibi taş arkasından başını çıkarır çıkarmaz Hz. Sa'd ona da bir ok attı ve onu da başından vurup öldürdü.

Kısaca düşman her ne taraftan saldırdıysa Müslümanlardan birtakım fedailer büyük bir cesaretle karşıladılar. Müşrikler de artık istedikleri gibi İslâm kuvvetlerini bütün bütün yok edemeyeceklerini anladılar. Böylece muharebe pazarı biraz tavsadıysa da Ashâb, öyle açık ve tehlikeli yerde durmayı uygun görmeyip, Resûl-i Ekrem ile beraber emin bir vadiye girdiler ve Uhud Dağına arka verdiler.

Kureyş'in ileri gelenlerinden ve İslam'ın en büyük düşmanlarından olan Halef oğlu Übeyy ki, Mekke'de iken Resûl-i Ekrem'e rastladığında **"Ey Muhammed! Bir at besliyorum.** Onun üstündeyken seni vurup öldüreceğim," deyince Resûl-i Ekrem de: **"İnşâallah sen onun üzerinde iken, ben seni öldürürüm,"** demiş. Übeyy Bedir'de esir olup bedel karşılığında kurtulmuşken uslanmayıp yine o sözü tekrar eder olmuş. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem, bu sefer **"Ubeyy'den emin değilim. Eğer arkadan saldıracak olursa bana haber veriniz."** diye Ashâb'ına tembih etmişti. Nitekim ansızın bu sırada Ubeyy nâra atarak **"Ya sen, ya ben."** diyerek doludizgin Resûl-i Ekrem'in üzerine saldırınca, Ashâb'dan bazıları onu karşılamak istedi. Resûl-i Ekrem **"Dokunmayınız,"** buyurdu. Eline bir mızrak alarak attı ve onu vurup, atından aşağı düşürdü. Lanetlenmişin bir eğe kemiği kırıldı. Hemen acısından bağırarak ve **"Muhammed beni öldürdü,"** diyerek kaçıp kavminin yanına gitti. Ebû Süfyân bakıp gördü ki beresi varsa da yarası yok, kan akmıyor. **"Boşuna telaş ediyorsun, bir şeyin yoktur,"** diye teselli etti. Übeyy ise **"Önce Muhammed, bana, ben seni öldürürüm derdi. Gerçekten öldürdü. Çünkü bu bereden benim için kurtuluş yoktur,"** diyordu. Hakikaten dönüp Mekke'ye giderken öküz gibi bağırarak yolda öldü.

"Yüce Allah, İbn-i Kame'yi yerle bir etsin," diye Resûl-i Ekrem dilemiş olduğundan İbn-i Kamie, Mekke'ye döndükten birkaç gün sonra dağa gittiğinde Allah'ın emriyle ona bir yaban keçisi belâ olup boynuzlarıyla süserek onu parça parça etmiştir.

Resûl-i Ekrem, Ebû Vakkas oğlu Utbe'ye de **"Yılını doldurmasın!"** diye beddua ettiğinden, o da yılı içinde müşrik olarak ölüp canını cehenneme ısmarlayıp gitmiştir.

Resûl-i Ekrem Ashâbıyla sözü edilen Uhud Dağının o vadisine gidip toplandılar. Şurada burada dağılmış bulunan İslâm askerleri de oraya gelip barındılar. Sonra Hz. Ali, Resûl-i Ekrem'e su getirip yüzünü yıkadı ve abdest alıp öğle namazını kıldı.

Mübarek yüzüne batmış olan iki halkayı Cerrah oğlu Ebû Ubeyde (r.a.) ön dişleriyle tutup çıkardı ve çıkarırken kendisinin iki dişi düştü. O halkalar çıktıktan sonra yerlerinden kan boşandı. Bunun üzerine Ebû Said-i Hudri'nin babası Sinan Hudri oğlu Mâlik akan kanları emdi (r.a.).

Hind ile yoldaşları olan öteki Kureyş kadınları meydanı boş bulunca gelip şehidlerin burunlarını ve kulaklarını kestiler ve onlardan bilezikler ve gerdanlıklar yaptılar.

Ebû Süfyân Uhud Dağı'nın o vadisinde bir İslâm topluluğu biriktiğini görünce, onları dağıtıp yok etmek üzere bir bölük müşrik askeri ile başka yoldan onların üst tarafına çıkmak istedi.

Resûl-i Ekrem **"Yâ Rabbi! Artık oraya çıkamasınlar,"** diye dua etti ve duası kabul edildi. Ebû Süfyân her ne kadar çabaladıysa da yukarı çıkamadı ve Resûl-i Ekrem'in duasının tesiriyle artık fitne ve harb tufanı kesildi. Fakat Resûl-i Ekrem'in sağ olup olmadığından Ebû Süfyân'ın şüphesi olduğundan bunu anlama istiyordu. Bunun için o İslâm topluluğuna doğru üç kere **"İçinizde Muhammed var mı?"** diye sordu. Resûl-i Ekrem, Ashâb'ına "Susunuz cevap vermeyiniz," dedi.

Ebû Süfyân yine üç kere **"Ey, içinizde Ebû Bekir var mı?"** diye bağırdı. Yine ses çıkmadığından üç kere de **"Hattâb oğlu Ömer var mı?"** diye seslendi. Buna da bir ses çıkmayınca, Ebû Süfyân, artık diğer Ashabı sormadı.

Çünkü İslâm'ın ayakta durması ancak onlarla olduğu gerçeğini bildiğinden, başkalarını arayıp sormaya lüzum görmedi ve hemen dönüp kendi kavmine **"Eğer sağ olsalar elbette cevap verirlerdi. Bunların üçü de ölmüş ve artık iş bitmiş,"** dedi.

Hz. Ömer, artık dayanamayıp **"Allah'ın düşmanı! Yalan söyledin. Saydıkların hep sağdır. Senin hakkından gelecek olanlar duruyor."** dedi. Ebû Süfyân **"Muharebe nöbetledir. Bugün, Bedir gününe bedeldir,"** dedi. Hz. Ömer **"Evet ama beraber değiliz. Çünkü bizim ölülerimiz cennette ve sizinkiler ise cehennemdedir,"** dedi.

Ebû Süfyân **"Yüce ol Hubel, aziz ol Hubel,"** diyerek Hubel adındaki puta dua ve teşekkür etti. Çünkü Hubel, Kâbe'de büyük bir put idi. Ebû Süfyân, bu kere sefere çıkacağı zaman, onun yanına gitmiş ve **"Gideyim mi, gitmeyeyim mi?"** diye kur'a atmış ve **"evet,"** diye çıkmış olduğundan bu yenisi, Hubel'den bilerek ona teşekkür etmiş idi.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem'in emriyle Hz. Ömer de **"Allah her şeyden en yüce ve en büyüktür,"** dedi. Ebû Süfyân **"Bizim Uzzâmız var, sizin Uzzânız yok!"** diyerek **"Uzzâ"** dedikleri put ile övündü.

Hz. Ömer de **"Allah bizim Mevlâmızdır. Sizin Mevlânız yoktur."** dedi. Ebû Süfyân **"Beri gel ey Ömer!"** dedi. Hz. Ömer de Resûl-i Ekrem'den izin alıp biraz ileri vardı. Ebû Süfyân **"Ey Ömer! Allah için doğru söyle. Biz, Muhammed'i öldürdük mü?"** diye sordu. Hz. Ömer **"Yok Vallahi. Resûl-i Ekrem, şimdi senin söylediğin sözleri işitiyor."** diye cevap verdi.

Bunun üzerine Ebû Süfyân da **"Ben sana İbn-i Kaime'den daha çok inanıyorum,"** dedi. Ondan sonra Ebû Süfyân dönüp gidecek oldukta **"Gelecek sene sizinle Bedir'de buluşalım,"** dedi. Hz. Ömer de, Resûl-i Ekrem'in emriyle "inşallah," dedi.

Müşrikler bu derece üstün gelmişken yüce Allah, onların kalplerine korku verdi. Hemen muharebeden bütün bütün vazgeçtiler ve Mekke yolunu tutup geri döndüler. O zaman Resûl-i Ekrem, **"Acaba Rebi' oğlu Sa'd ne haldedir? Şehidler arasında mıdır, yoksa yaralılar içinde midir? Ona doğru oniki kargı ile saldırdığını gördüm,"** buyurdu. Onu arayıp bulmak için Muhammed b. Mesleme (r.a.)'i gönderdi.

O da şehidlerin olduğu yere gitti ve birkaç kere "Ey Rebi' oğlu Sa'd," diye çağırdı. Bir ses çıkmayıp tâ ki; **"Allah'ın Elçisi, beni sana gönderdi, ey Sa'd,"** deyince, zayıf bir sesle **"Ben, ölüler içindeyim,"** diye cevap verdi.

Muhammed b. Mesleme, onu şehidler arasında buldu. Gördü ki, pek çok kılıç, kargı ve ok yaralarıyla bedeni delik deşik olmuş can çekişmektedir. O hâlde Sa'd, gözünü açtı ve Muhammed b. Mesleme'ye bakarak **"Allah'ın Elçisine benim selâmımı ileterek söyle ki, ben cennetin kokusunu duyuyorum- Kavmine de benden selâm ile söyle ki: Kirpikleriniz kımıldadıkça Peygamberinize ihlâs hususunda Allah yanında özürlü olamazsınız,"** dedi ve o anda ruhunu teslim etti.

Bu Sa'd, Akabe'de Resûl-i Ekrem'e biat eden yani uyan Ashâb'ın büyüklerinden olup Zürareoğlu Sa'd'dan sonra ensarın ulusu, o idi.

Muhammed b. Mesleme Hz. Peygamber'in yanına gelip Sa'd'ın selâm ve sözünü bildirince, Resûl-i Ekrem **"Yâ Rabbi! Sen Sa'd'dan hoşnut ol!"** diye dua etti.

Sonra Resûl-i Ekrem, şehidleri görmeyi diledi. Hz. Hamza'yı gördü ki: Burnu ve kulakları kesilmiş, karnı yarılmış, bedeni parça parça edilmiş. Bu manzaradan Resûl-i Ekrem o kadar üzüldü ki, hiçbir zaman böyle bir keder duyduğu görülmemiştir.

O zaman Cebrâil geldi ve Hz. Hamza için **"Göklerde, Allah'ın arslanı ve Allah'ın Elçisi'nin arslanı"** diye yazılmış olduğunu haber verdi. Gariptir ki o gün sabahleyin Abdullah b. Cahş ile Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.), bir kenara çekilip, yüce Allah'a dua etmişler. Sa'd, **"Ya Rabbi! Büyük bir düşmana rast gelip harp ederek onu yeneyim"** demiş. Abdullah, ona **"Amin"** dedikten sonra **"Ben de büyük bir düşmana rastlayıp harp edeyim ve sonunda şehid olayım. Burnum ve kulaklarım kesilsin. Yarın ceza gününde yani Mahşer'de yüce Allah, bana burnun ve kulakların nerede kesildi deyince, 'Ya Rabbi senin ve elçinin yolunda kesildi'** diyeyim" diye yalvarmış. Bu sefer şehidlerin kimlikleri araştırılırken Sa'd, onu o halde görünce hayret etmiştir.

Hz. Hamza, Resûl-i Ekrem'den iki yaş büyüktü. Cahş da o zaman kırk yaşını geçkindi.

Ensardan Ebû Câbir (r.a.) da o kadar parça parça edilmişti ki kim olduğu, güç hâl ile ancak parmaklarından bilinebildi.

Kısaca Kureyşlilerin; şehidler hakkında asla insanlığa yakışmayacak şekilde vahşice davranmış oldukları görüldü. Resûl-i Ekrem şehidleri o halde gömdürdü. Şöyle ki: Sağken aralarında sevgi ve yakınlık bulunan şehidler, ikişer üçer bir yere gömüldüler. Hz. Hamza ile kız kardeşinin oğlu Abdullah ikisi bir kabre ve Ebû Câbir ile kız kardeşinin kocası olan Cemuhoğlu Amr ve Zeyd oğlu Hârice üçü bir kabre konuldular.

Bu muharebede müşriklerin kayıpları yirmi ile otuz kişi arasında olduğu halde, şehidlerin sayısı yetmiş kişiydi. Bundan başka Müslümanların epeyce yaralıları da vardı. Bu yetmiş şehidin yalnız beş altısı muhacirlerden olup, geri kalanı hep ensardandı.

Bu bozgun, Müslümanlar hakkında büyük bir belâ ve musibet olduğu halde İslâm askerlerine Allah tarafından manevi bir terbiye idi. Çünkü askerin, hiçbir kumandanın işine karışmak doğru değilken, İslâm askerleri, Resûl-i Ekrem'in görüş ve tedbirine karıştılar. Resûl-i Ekrem, Medine'de durup da savunma harbi yapmak düşüncesinde iken, onu meydan muharebesi yapmaya zorladılar.

Her ne ise bu hataları affedilerek Resûl-i Ekrem, düşmana karşı gitti. Düşmanın süvarisine karşı, süvarisi yok iken, İslâm askerlerini öyle bir düzene soktu ki, süvari saldırısına uğrayabilecek yalnız, sol kolda bir yer kalmıştı. Onu da okçular ile kapattı ve Müslümanlara göre düşmanın kuvveti kat kat fazla iken, düşman ordusunu bozguna uğrattı ve dağıttı.

Ne fayda ki okçuların çoğu, yağmacılık sevdasıyla korunmasına memur oldukları yeri bırakıp dağıldılar ve böyle büyük bir bozgunluğa sebep oldular.

Askerlik, kumandanın emrine uymaktan ibaret olup, kendi bildiği gibi hareket eden askerlerin böyle büyük felâketlere sebep olageldikleri tecrübelerle bilinir. İşte muharebe sırasında yerini terk etmenin ne büyük bir cinayet olduğu bundan gayet güzel anlaşılır.

Resûl-i Ekrem, şehidleri gömdükten sonra, mübarek yüzü yaralı ve kalbi üzgün olarak Ashâb'ıyla beraber Uhud'dan kalkıp Medine'ye geldi. Şehidlerin eş ve çocukları ve yakınları ağladıkça münafıklar, sevinirdi. Müslümanların bu yenilgisi üzerine Yahudiler de şımardı. Kısacası İslâm dininin dost ve düşmanı ayrıldı ve gerçekten Müslüman olanlar seçildi.

Kureyş ordusu dönüp giderken, İkrime b. Ebi Cehil diğer reislere karşı **"Ne iş gördünüz? Bu kadar üstünlük sağlamış iken Müslümanları bütün bütün bitir-**

meden geri döndünüz. Çok geçmeyip onlar, yine toplanırlar ve öç almak için üzerimize gelirler. Akıl kârı budur ki dönüp Medine'ye gidelim ve onları kökten yok edelim" demişti. Ümeyye oğlu Safvân da **"Eğer Evs ve Hazreç kabileleri, bu kadar adamlarının ölmesinden dolayı kızıp da, harbe çıkmamış olanları da öç almaya kalkışarak hepsi birden hareket ederlerse, iş tersine döner. Hazır yenmiş iken ağzımızın tadiyle Mekke'ye gidelim"** diyerek İkrime'nin görüşünü çürütmüştü.

Ebû Süfyân ise bu iki görüş arasında kararsız olduğu halde, bu şekilde konuşa konuşa Revha konağına varmışlar ve oradan geri dönüp de Medine üzerine gitmeye karar vermişlerdi.

Hâlbuki onlar, yolda bu şekilde ileri geri konuşup giderlerken Amr Müzeni oğlu Abdullah yanlarında bulunarak onların sözlerini işitmiş ve ertesi günü sabah namazı vaktinden evvel Medine'ye gelerek, işittiğini Resûl-i Ekrem'e söylemişti. Resûl-i Ekrem Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'i çağırdı. Müzeni'nin söylediğini onlara aktararak görüşlerini sordu.

Onlar da dünkü muharebeden dolayı Müslümanların zayıf düşmediğini göstermek ve düşmana bir gözdağı vermek üzere çıkıp da arkalarına düşmek suretini uygun gördüler. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem sabah namazını cemaat ile mescidde kıldıktan sonra, Ashâb'ını çağırmak üzere Bilâl-i Habeşi'ye emretti.

O da aldığı emir üzerine **"Dün, Uhud muharebesinde bulunanlar hazır olup gelsinler. Düşmanın arkasına düşülecektir"** diye bağırdı. Bütün Ashâb hazırlandılar. Hatta yaralı olanlar bile yara ve berelerini sarıp geldiler.

Resûl-i Ekrem, İbni Ümmü Mektûm'u (r.a.) Medine kaymakamlığına tayin buyurdu ve sancağı Hz. Ali'ye (r.a.) verdi. Kendisi de yaralı olduğu halde atına bindi ve altıyüzotuz kadar Uhud gazileriyle Medine'den çıkıp Hamraü'l-Esed adındaki yere vardı.

Hamraü'l-Esed, Medine'nin sekiz mil uzağında ve Medine'den Zülhalife adındaki yere giderken yolun sol tarafında bir yerin ismidir ki, Resûl-i Ekrem, bu sefer oraya erişip ordu kurdu.

Ebû Mâ'bed Huzâi'nin oğlu Mâbed bir iş için Mekke'ye giderken oraya uğradı ve Resûl-i Ekrem'in yanına gelip dünkü gün ashâbının uğradığı kayıplardan dolayı başsağlığı diledi. Sonra kalkıp gitti.

Mâbed, Revha'dan geçerken Ebû Süfyân ile görüştüğünde Ebû Süfyân, ona **"Geride ne var?"** diye sormuştu. O da "**Muhammed, büyük bir ordu ile çıkmış ki, ömrümde öyle kalabalık görmedim. Dünkü gün muharebeden geri kalmış olanlar da çıkmadıklarına pişman olarak bugün hepsi toplanmışlar. Sizin için diş bileyip geliyorlar"** diye cevap vermiş.

Ebû Süfyân "Sen ne söylüyorsun? Onlarda harekete geçecek hâl kaldı mı?" deyince Mâbed "Onlar, Hamraü'l-Esed'e geldiler. Korkarım ki, siz buradan daha kalkmadan onların atlarının alınlarını göreceksiniz" demişti.

Ümeyye oğlu Safvân "Gördünüz mü? İşte benim dediğim çıktı. Haydi bir belâya uğramadan savuşup gidelim" dedi. Ebû Süfyân'ın kalbine de bir korku düştü. Hemen ordularını kaldırıp göç ettiler ve doğru Mekke'ye gittiler.

Mâbed o zaman daha İslâm olmamıştı. Fakat Müslümanların tarafını tutardı. Bunun için Kureyşlileri bu şekilde korkuttu ve savuşup gittiklerimde, bir adam yollayarak Resûl-i Ekrem'e bildirdi.

Kureyş ordusundan geriye kalmış olan iki kişi, bu sefer Müslümanların eline düştü. Biri Ümeyye oğullarından Mugîre oğlu Muaviye ve diğeri Bedir'de esir olup da, bundan sonra Müslümanlar aleyhinde bulunmamak şartıyla karşılıksız olarak serbest bırakılmış iken, bu sefer yukarıda anlattığımız üzere çöl Araplarını harbe kışkırtan meşhur şair Ebû Azze idi.

Ebû Azze, bu defa da süslü-püslü sözler söyleyerek Müslümanların pençesinden yakayı kurtarmak istedi. Fakat fayda vermedi, ikisi de öldürüldü.

Resûl-i Ekrem, birkaç gün ordu ile dışarıda kaldı. Sonra dönüp Medine'ye geldi.

Abdullah b. Cahş (r.a.)'ın hanımı Hâris oğlu Huzeyme'nin kızı Zeyneb, ki her zaman fakirleri yedirip içiren bir kimse olduğundan, kendisine **'Fakirlerin Anası'** denirdi. Bu sefer dul kaldığından Resûl-i Ekrem'le evlendi. Fakat bir iki ay sonra ölmüştür (r.a.).

Yine o sırada Hz. Ali'yle kadınların efendisi Fâtımatü'z-Zehrâ'dan Hasan (r.a.) doğdu. Yine o sıralarda şarap içmek ve kumar oynamak haram kılındı.

Bi'ru Maune (Meûne Kuyusu) Olayı

Amiroğullarından ve Necid şeyhlerinden yani ora halkının ulularından (Ca'fer oğlu Mâlik oğlu Ebû Berâ' Amir), hicretin dördüncü yılı başlarında Medine'ye geldi ve Resûl-i Ekrem ile görüşüp "Ey Muhammed! Eğer Necid halkına Ashâb'ından bir kısmını gönderirsen, umarım ki İslâm olurlar" dedi.

Resûl-i Ekrem, Necid bölgesi halkına güvenemeyip **"Korkarım ki Ashâbıma bir kötülükte bulunurlar"** dedi. Ebû Berâ' **"Onlar, Necid'e geldiklerinde benim emânım altına girmiş olur. Onlara kimse bir şey yapamaz"** diye teminat verdi.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem de Ebû Berâ'nın kardeşi oğlu olan Mâlik oğlu Tufeyl oğlu Amir'e bir mektup yazdırdı ve Necid halkına Kur'an öğretmek için Safer ayı içinde ensarın ulularından olan Amr oğlu Münzir'le (r.a.) yetmiş Kur'an okuyucusu gönderdi.

Hz. Ebû Bekir'in azadlısı olan Füheyre oğlu Âmir (r.a.) da onlarla beraber idi. Kılavuzları da Muttalib Süleymi idi.

Amr oğlu Münzir, bu Kur'an okuyucuları ile çıkıp Medine'ye dört konak uzaklığı olan Meûne kuyusu denilen yere vardı ve oradan Mâlik oğlu Enes'in dayısı olan Milhan oğlu Haram (r.a.) ile Resûl-i Ekrem'in mektubunu Tufeyl oğlu Amir'e gönderdi.

Lanetlenmiş olan Tufeyl oğlu Amir ise mektubu okumadan Milhan oğlu Baram'ı vurup öldürdü. Sonra Kur'an okuyucuları olan kurra cemaati üzerine saldırmak için kendi kavmi olan Âmiroğullarını çağırdı. Onlar ise, **"Biz, Ebû Berâ'nın verdiği sözü ayak altına alamayız"** diye çekindiler.

Bunun üzerine Tufeyl oğlu Amir, Süleymoğullarından Usayye ve Ri'l ve Zekvân kabilelerini toplayıp Meûne kuyusuna gitti ve ansızın o kurra topluluğu üzerine saldırarak hepsini şehid etti. Yalnız Neccâroğullarından Zeyd oğlu Ka'b (r.a.)'ı öldü sanarak şehidler arasında bırakmış olduklarında, o sağ kalmış ve bir aralık oradan savuşup Medine'ye gelmiştir.

Bir de Ümeyye Damri oğlu Amr ile Ensar'dan Ukbe oğlu Muhammed oğlu Münzir (r.a.), bir tarafta develeri otlatmakta olduklarından bu çarpışmada bulunmayıp, sonradan muharebe yerine gelerek olan biteni öğrendiklerinden Muhammed oğlu Münzir, arkadaşı Amr'a "Ne **yapalım?"** diye fikrini sormuş, Amr da **"Hemen dönüp Medine'ye gidelim ve olup biteni Resûl-i Ekrem'e anlatalım"** diye cevap Vermişti.

Muhammed oğlu Münzir ise **"Ben, Amr oğlu Münzir'in şehid olduğu yerden ayrılıp da yalnızca sağ dönmeyi istemem"** diye düşman ile çarpışarak, sonunda o da şehid ve Amr ise esir olmuştur. Ancak Amr, kendisinin Mudaroğullarından olduğunu haber verip Amiriler de Mudar soyundan bulundukları için Tufeyl oğlu Âmir, onu serbest bırakmış; bu yüzden o da sağ salim Medine'ye gelmiştir.

Resûl-i Ekrem, bu hadiseyi haber alınca son derece üzüldü ve **"Bu hâl, Ebû Berâ'nın işidir. Ben, bunu ancak onun ısrarıyla istemeyerek yapmıştım"** buyurdu. Ebû Berâ' da Resûl-i Ekrem'in bu sözünü işitmekle pek çok üzülerek kederinden hastalanıp öldü. Fakat verdiği sözün bu şekilde ayaklar altına alınması, Arap âdeti üzere kendi soyunda bir leke olarak kaldı. Hatta oğlu Ebû Berâ' oğlu Rebia bu lekeyi amca çocuğu olan Tufeyl oğlu Âmir'in kanıyla yıkamak üzere onu öldürmeye niyetlenmişti.

Resûl-i Ekrem ise ona bilhassa beddua ettikten başka bir ay kadar her sabah Usayye, Ri'l ve Zekvân kabilelerine beddua etti. Nitekim çok geçmeyip Tufeyl oğlu Amir bir yumruca çıkardı ve hemen canını cehenneme ısmarlayıp gitti.

Usayye, Ri'l ve Zekvân kabilelerini de veba, humma ve kıtlık kaplayarak kısa bir zamanda içlerinden yediyüz kişi öldü.

Nadîroğullarıyla Yapılan Savaş

Nadîroğulları Yahudi milletinden ve Harun (a.s.) soyundan büyük bir kabiledir. Medine'ye iki mil uzaklığı olan bir nahiyede yerleşmişlerdi. Sağlam kaleleri ve mükemmel silahları vardı.

Müslümanlar aleyhinde bulunmamak üzere Resûl-i Ekrem ile sözleşmişler ve Resûl-i Ekrem'in Bedir'deki zaferinden sonra **"Semavi kitaplarda vâdedilmiş olan âhir zaman peygamberi budur!"** demeye başlamışlarken Mekkeli Kureyşliler ve Medineli münafıklar ile haberleşmekten geri kalmıyorlardı.

Hele Uhud muharebesinden sonra fikir ve tavırlarını bütün bütün değiştirmişler ve bir gün Resûl-i Ekrem, beş on kadar ashâbıyla onların bölgesine gittiğinde, bir hile ile onları öldürmeye karar vermişlerdi.

İçlerinden Mişkem oğlu Selâm onlara, **"Siz bu fikirden vazgeçiniz. Vallahi bu sizin suikastınız ona Allah tarafından haber verilir. Bu niyetiniz ise onunla aramızdaki sözleşmeyi bozmak demektir"** diye nasihat etmişse de kulak asmamışlardı.

Hâlbuki Cebrâil (a.s.) gelip Nadîroğullarının suikastını Resûl-i Ekrem'e haber verdi. Resûl-i Ekrem de, **"On gün içinde bu ülkeden çıkıp gitsinler"** diye Muhammed b. Mesleme ile Nadîroğullarına haber gönderdi.

Bunun üzerine Nadîroğulları da, vatanlarını terk edip gitmeye hazırlanmakta iken, münafıkların başı olan Selûloğlu Übeyy oğlu Abdullah onlara, **"Yerinizden ayrılmayınız. Biz, size yardım ederiz. Kurayzaoğulları Yahudileri ile sözleşip anlaşmalı olduğunuz Gâtfan kabilesi de yardım ederler"** diye gizlice haber göndermiş olduğundan, Nadîroğulları, evvelki niyetlerinden vazgeçerek, **"Biz, vatanımızdan çıkmayız. Elinden geleni geri koyma"** diye Resûl-i Ekrem'e haber gönderdiler.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, hicretin bu dördüncü yılı Rebiülevvel'inde Ashâb'ı topladı ve mescidde imamlık etmek üzere İbni Ümmü Mektûm'u vazifelendirdi. Sancağı Hz. Ali'ye verip, ordu ile Medine dışına çıktı ve Nadîroğullarını kuşattı.

İbni Selûl, açıktan yardıma cesaret edemedi, Kurayzaoğulları ile Gâtfan kabilesinden de yardım gelmedi. Bu yüzden Nadîroğulları altı gün kuşatma ve ok ve taş atılarak zorlandıktan sonra eman dilediler.

Şöyle ki: Silahlardan başka olan mallarından develerine yükleyebildikleri kadar şeyi alarak çıkıp gitmek üzere izin istediler. Resûl-i Ekrem de bu şekilde git-

melerine izin verdi. Altıyüz deveye yükleyebildikleri kadar mal ve eşya alıp kimi Hayber'e ve kimi Şam tarafına gittiler. Münafıklar da gizlice matem tuttular.

Nadîroğullarının diğer malları Resûl-i Ekrem'e kaldı ve elli kadar zırh ile elli demir tas ve üçyüzkırk kılıç Müslümanların eline geçti. Ensar, muhacirlerin geçimlerini üzerlerine alıp onları kendi mallarına bayağı ortak ettiklerinden muhacirlerin idaresi işi, Ensar üzerine epeyce bir yük idi.

İşte onların bu yükünü hafifletmek için, Resûl-i Ekrem Nadîroğullarından alınan ganimet mallarını yalnız muhacirlere bölüştürmek istedi ve ensara, **"Eğer isterseniz evvelce olduğu gibi, muhacirleri mallarınıza ortak etmek üzere, bu ganimet mallarını hepinize bölüştüreyim. Yok, eğer isterseniz kendi mallarınız sırf sizin olmak üzere bu ganimet mallarını muhacirlere vereyim"** dedi.

Ensar ise, **"Ey Allah'ın Elçisi! Bu malları muhacirlere bölüştürünüz. Bizim mallarımızdan da istediğiniz kadarını alıp onlara veriniz"** dediler. O zaman Hz. Ebû Bekir kalkıp, ensara açıkça teşekkür etti. O zaman ensarın övülmesi hakkında olan **"İhtiyaçları olsa bile nefisleri üzerine muhacirleri tercih ederler."** mânâsına gelen âyet indi. Bundan dolayı bu sefer Nadîroğullarından kalan ganimet malları, yalnız muhacirlere bölüştürüldü.

Fakat Nadîroğulları reislerinden İbni Hukayk'ın meşhur kılıcı, Sa'd b. Muâz'a verildi. Yine Ensar'dan Ebû Dücâne ile Huneyf oğlu Selil (r.a.)'in ihtiyaçları olduğundan onlara da bir miktar şey verildi.

Sonradan Necid kabilelerinden Gâtfan kabilesinin Medine'ye saldırmak üzere asker topladıkları işitilmekle Resûl-i Ekrem, damatları Hz. Osman'ı Medine'de vekil bırakıp ordu ile Necid bölgesine sefere çıktı. Gâtfanlıların arazilerinden Medine'ye iki konak uzaklığı olan Şehd denen yere kadar gitti. Fakat halkı karşı durmayıp dağlara dağılmış ve bu sebeple muharebe çıkmaksızın dönülmüştür.

Bu dördüncü hicret senesinin Şa'ban ayında kadınların ulusu olan Fâtımatü'z-Zehrâ'dan Hz. Hüseyin doğdu.

Mahzûmoğullarından Mugîre oğlu Ümeyye'nin kızı olan Ümmü Seleme (r.a.) ki kırkdört yaşında dul bir kadındı. Resûl-i Ekrem bu sırada onunla evlenmiştir.

Bedir'de her sene Zilkade ayında bir panayır kurulurdu ve her taraftan oraya ticaret için birçok halk gelirdi. Yukarıda anlattığımız üzere Ebû Süfyân, Uhud'dan dönüp giderken, "Sizinle gelecek sene Bedir'de buluşalım" deyip Hz. Ömer de Resûl-i Ekrem'in emriyle "İnşâallah" demişti.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, Revâhe oğlu Abdullah'ı Medine kaymakamı tayin etti. Sancağı Hz. Ali'ye verdi ve binbeşyüz askerle Medine'den çıkıp Zilkade başlarında Bedir'e geldi. İçlerinde on atlı da vardı.

Ebû Süfyân da Kureyş ordusuyla Mekke'den çıkmışken Resûl-i Ekrem'in öyle kalabalık bir orduyla Medine'den çıkmış olduğunu işitmekle, korkup geri döndü. Bu yüzden kabilelerin gözünde Mekkeli Kureyşlilerin itibarı kırıldı. Müslümanlar ise pek çok şan ve şeref buldu.

Panayırda güzel alışveriş olup, bundan Müslümanlar pek çok kâr ettiler ve büyük bir ferahlık ve hoşnutlukla dönüp Medine'ye geldiler.

Hicretin Beşinci Yılı

Hicretin beşinci yılı Rebiülevvel'inde Resûl-i Ekrem Dûmetü'l-Cendel şehrine sefer etti. Bu şehrin Medine ile arası on beş ve Şam ile beş günlük mesafedir.

Orada birtakım eşkıyalar olup, yolculara saldırdıkları için onlara gereken dersi vermek, hem de Müslümanların Şam ile ticaretini emniyet altına almak üzere Resûl-i Ekrem, Rebiülevvel ayında bin kişilik İslâm ordusu ile Medine'den çıkıp Dûmetü'l-Cendel'e yaklaştığı sırada, o şehir halkının hayvan sürülerine rastladı. Çobanlar kaçtığından hayvanlar meydanda kaldı. Sonra Dûmetü'l-Cendel şehrine varıldı.

Halkı hep dağılıp kaçmış olduklarından, yalnız içlerinden bir adam ele geçirilebildi ve Resûl-i Ekrem, ona İslâm dinini teklif ettiğinde İslâm ile şereflendi.

Resûl-i Ekrem orada birkaç gün kalarak çevreye kol kol asker çıkardı. Hiç kimseye rastlanamadığından muharebe edilmeksizin Medine'ye dönüldü.

Müreysî' Gazvesi

Müreysi, Huzâa ülkesinde Kudeyd bölgesinde bir suyun adıdır ki, Fur'a'ya bir günlük uzaklığı vardır. Fur'a da Medine'ye otuz iki saat uzaklığında bir yerdedir.

Huzâa kabilesinden Mustalikoğulları oymağının başı olan Ebû Dâr oğlu Hars Müslümanlar ile harp etmek üzere gerek kendi aşiretinden ve gerek civarındaki başka aşiretlerden asker toplamakta olduğu haber alındı.

Hemen Resûl-i Ekrem, bin kişilik bir İslâm ordusu ile Şa'ban ayında acele olarak Medine'den çıktı. İçlerinde on nefer atlı vardı. Âişe ve Ümmü Seleme de (r.a.) beraber idi. Bu orduda münafık çoktu. Hiçbir zaman İslâm ordusu ile bu kadar münafık çıktığı yoktu. Resûl-i Ekrem'in Medine'den çıktığı, Huzâa içinde işitildi. Ebû Dırâr oğlu Hars'ın başındaki topluluğa büyük korku düştü ve yanında toplanan çöl Arapları dağıldı.

Onlar dağınık olarak Müreysi' denen sudan hayvan sularken ansızın İslâm ordusu gelip çattı. Resûl-i Ekrem, onlara **"La ilahe illallah deyiniz ki, can ve malınızdan emin olasınız"** diyerek İslâm dinini teklif etti. Onlar dinlemeyip başı bozuk bir şekilde karşı koymaya yeltendiler ve hemen ok atmaya başladılar.

Resûl-i Ekrem ise İslâm askerlerini safa soktu ve onların hepsini birden düşman üzerine yürüttü. Mustalikoğulları bu hücuma dayanamayıp hemen dağılarak on neferi ölüp ve ötekiler esir oldu. Beş bin koyun ile on bin develeri ele geçirildi. Esirlerin sayısı yedi yüzden çok olup, onlardan birisi de Ebû Dırâr oğlu Hars'ın kızı Cüveyriye idi ki, Kays oğlu Sabit'in payına düşmüş ve o da onu bedele kesmişti.

Fahr-i Âlem (s.a.v.), onun bedelini verdi ve kendisine nikâhladı. Sahabiler, bunu görünce **"Allah'ın Elçisi'nin akrabası nasıl esir olur?"** diyerek hep ellerindeki esirleri serbest bıraktılar.

Cüveyriye, ne bahtiyar kız imiş ki, aynı günde esir iken hem Peygamber hanımı oldu, hem de kavminin esirlikten kurtulmasına sebep oldu.

Oradan dönüp Medine'ye gelirken, yolda muhacirlerden biri Ensar'dan biriyle kavga edince, münafıkların başı olan Selül oğlu Übeyy oğlu Abdullah yanındaki adamlarına, **"Hele şu muhacirlere bakınız ki, bizim yardımlarımızla geçinirlerken bizleri hor görmek istiyorlar. Onlara bir şey vermeyiniz ki, dağılıp gitsinler. Hele Medine'ye varalım... Daha çok izzet ve üstünlüğü olan, elbette daha düşük olanı oradan çıkarır."** demiş ve Medine'ye varıldığında oradan Müslümanları çıkarırım(!) demeye getirmiş...

Hâlbuki onun bu sözünü Erkam oğlu Zeyd (r.a.) işitir işitmez gelip Resûl-i Ekrem'e söylediğinde Hz. Ömer (r.a.), mecliste bulunduğundan, "Ey Allah'ın Elçisi! İzin ver varıp o münafığın boynunu vurayım" demişse de Resûl-i Ekrem, izin vermemiştir.

Bu seferin zamanı yirmisekiz gün sürdü ve Ramazan ayının başında ordu Medine'ye girdi.

Selman-ı Fârisi (r.a.), Resûl-i Ekrem'in 'hizmetinde bulunanlardan ve Ashâb'ın büyüklerindendir. Aslında İran halkından ve Mecûsi iken, bir aralık Hıristiyan olup, Şam'a gitmiş; orada din ilimleri okuduktan sonra Ninova ve Âmûriye taraflarına varıp, Resûl-i Ekrem'in ortaya çıkışını işitmiş ve Kelboğullarından bir Hıristiyan topluluğu ile yoldaş olarak Medine'ye doğru yola çıkmış...

Yoldaşları olan Hıristiyanlar ise haksızlık ederek onu bir Yahudiye satmışlar. Ondan da başka bir Yahudi satın alarak Medine'ye getirdi..

Selman, bir aralık Hz. Peygamber'in yanına gelip halini anlattı ve kendisini bedele bağlattı. Bu sırada Resûl-i Ekrem (s.a.v.) onun bedelini ödedi.

İşte böylece Selman-ı Fârisi (r.a.) da bu sene, Resûl-i Ekrem'in azadlıları sırasına geçmiştir.

Hendek Savaşı

Yukarıda anlattığımız üzere Yahudilerden Kaynukaoğulları ile Nadîroğulları Medine dolaylarından kovulup sürülmüşlerdi.

Ahtab oğlu Huyeyy Ebu'r- Rabi oğlu Kinâne, Ebu'l - Hukayk oğlu Selâm ve bunlar gibi Yahudi reisleri Mekke'ye gidip Resûl-i Ekrem ile harp etmek üzere Kureyşlilerle anlaştıktan sonra Necid ülkesine gittiler. Gatfân ve Süleymoğulları kabileleriyle diğer bazı kabileleri de bu anlaşmaya soktular.

Bunun üzerine Kureyş reisleri, Dârü'n-Nedve'de toplanıp, Resûl-i Ekrem ile harbe karar verdiler ve dörtbin asker topladılar ki, üçyüz'ü atlı olup, binbeşyüz develeri de vardı. Başları Ebû Süfyân ve sancak taşıyanı ise Ebû Talha'nın oğlu Osman'dı.

Ebû Süfyân bu ordu ile Mekke'den çıkıp, Merru'z-Zahrân denen yere gelince, Necid tarafından Gatfân askerleri gelip katıldı. Başkumandanları Fezâre kabilesi şeyhi olan meşhur Hısn oğlu Uyeyne idi. Beni Mürre kabilesi şeyhi olan Hâris b. Avf de onların hatırı sayılır reislerinden idi.

Yine orada Necid kabilelerinden Süleymoğulları, Esedoğulları ve Eşca' kabileleri de gelip Kureyş ordusuna katıldı.

Kısacası Ebû Süfyân'ın ordusu, gittikçe büyüdü ve onbin kişiden fazla olan kuvvetli bir ordu ile Medine'ye doğru yürüdü.

Resûl-i Ekrem ise Kureyş'in böyle büyük bir ordu ile harekete geçtiğini duyunca, ashâbını çağırtarak onlarla bu meseleyi görüştü.

Selman-ı Fârisi (r.a.) **"Ey Allah'ın elçisi! Bizim ülkemizde bir şehir üzerine düşman saldıracak olsa, etrafına hendek kazmak âdettir"** dedi. Araplarda hendek kazmak âdet olmamışsa da, Selman'ın bu hatırlatması üzerine Medine'nin etrafına hendek kazılarak korunmak uygun görüldü.

Hemen Medine'de ne kadar kazma kürek ve bunlara benzer kazı âletleri varsa toplandı. Resûl-i Ekrem ile Yahudi Kurayzaoğulları arasında barış ve anlaşma olduğu için, onlardan bile iğreti olarak bir hayli kazma ve diğer kazı âletleri alındı.

Hemen Resûl-i Ekrem ile Müslümanlar, hep beraber şehir dışına çıkıp hendek kazmaya başladılar. Resûl-i Ekrem, Müslümanları teşvik için kendisi de toprak taşıyor ve mübarek elleriyle hendek kazmaya çalışıyordu. Bu bakımdan bütün Müslümanlar büyük bir gayretle hendek işine çalışıp çabalıyorlardı.

Selman-ı Fârisi (r.a.) ise hem bedence kuvvetli, hem de bu gibi işlere alışık olduğundan on kişinin işini görürdü. Münafıklar da bu işte çalışıyorlardı. Fakat istemeyerek iş görürler ve pek ağır davranırlar idi.

O şekilde hendek kazılırken Fahr-i Âlem'den (s.a.v.) az yemek ve çok adamı doyurmak gibi garib mucizeler görünmüştür. Meselâ Ensar'dan Sa'd oğlu Beşir'in kızı ki Beşir oğlu Numan'ın kız kardeşidir. Annesi onunla babası Beşir'e ve dayısı Revâha oğlu Abdullah'a biraz hurma göndermişti (r.a.). O kızcağız geçerken Resûl-i Ekrem, onu çağırdı ve **"Şu hurmaları getir"** diye buyurdu.

O da hurmaları Resûl-i Ekrem'in iki avucuna koydu. Avuçları dolmadı. Hâlbuki, Fahr-i Âlem, bir bez getirdi ve hurmaları o bezin üzerine yaydı ve ashâbdan birine emretti. Hendekte çalışanları çağırttı. Takım takım geldiler, hepsi doyuncaya kadar yediler. Onlar yedikçe hurma çoğalıyor, o yaygının etrafından taşıyordu.

Yine Ensar'dan Câbir (r.a.)'in zayıf bir koyunu vardı. Bir gün hendek kazmaya giderken, o koyunu pişirmesini ve biraz da arpa ekmeği yapmasını karısından istedi. Akşam üzeri evine dönerken Resûl-i Ekrem'i akşam yemeğine davet etti.

Resûl-i Ekrem de, **"Bu akşam Resûlüllah ile birlikte yemek yemek üzere Câbir'in evine buyurunuz"** diye tellal çağırttı. Câbir ise yalnız Resûl-i Ekrem'i davet etmişti. Böyle bir ordu halkı doyurmak için hiç hazırlığı olmadığından ne yapacağını şaşırdı. Artık ne yapsın? Çare yok... Hemen evine geldi ve bir miktar arpa ekmeği ile o koyunu Hz. Peygamber'in önüne koydu. Fahr-i Âlem, onun bereketi için dua etti ve **"Bismillah"** deyip yedi. Sonra hendekte çalışan bütün halk geldiler... Takım takım oturup doyuncaya kadar yediler ve bir koyunu bitiremediler.

Yine o sırada meydana gelen Hz. Peygamber'in mucizelerinden biri de budur ki: Hendeğin bir yerinde büyük bir kaya çıktı. Kazmalar işlemez oldu. Ashâbdan bazıları gelip Resûl-i Ekrem'e haber verdiler. Resûlüllah, oraya gitti. Mübarek eline kazmayı aldı ve "Bismillah" deyip vurdu. O kayanın üçte birini yerinden kopardı.

Hemen, **"Allahü ekber. Bana Şam'ın anahtarları verildi. Vallahi ben, şu saatte Şam'ın kırmızı köşklerini görüyorum"** diye buyurdu. Sonra yine **"Bismillah"** deyip kazma ile vurdu ve o kayanın diğer üçte birini daha kopardı.

Hemen, **"Allahü ekber. İran ülkesinin anahtarları verildi. Vallahi ben şu anda, Kisrâ'nın şehri Medâin'in beyaz köşklerini görüyorum"** buyurdu. Ondan sonra üçüncü defa olarak yine **"Bismillah"** deyip kazmayla vurdu ve o kayanın kalıntısını da yerinden kopardı.

Yine **"Allahü ekber. Yemen'in anahtarları verildi. Vallahi ben şimdi San'a'nın kapılarını görüyorum"** diye buyurdu.

İki hafta içinde hendek tamamlandı. Sonra müşriklerin yukarıda anlatılan büyük ordusu geldi.

Ebû Süfyân ile Kureyş ve Kinâne askerleri Medine'nin günbatısı tarafından gelip göründüler.

Hısn oğlu Uyeyne ve Hâris b. Avf ile Necid kabileleri de gündoğusu tarafından gelip Uhud Dağı tarafına kondular. Resûlüllah da İslâm askerleri ile şehir dışına çıkıp Sel' denen dağa arka verdiler ve düşmana karşı saf olup durdular.

İslâm askeri üçbin kişiydi. Otuzaltı atları vardı. Muhacirlerin sancağı Zeyd b. Hârise'nin elinde ve ensarın sancağı Sa'd b. Ubâde'nin elinde idi.

Müşrikler sürüsü, bir hamlede Müslümanları bitirmek üzere Medine'ye yürüdüler. Halkı korku ve dehşet bürüdü. Hâlbuki müşrikler, öyle dehşetle saldırıp gelirlerken önlerine hendek çıktığı gibi durakaldılar ve böyle hatırlarına gelmedik bu acayip manzara karşısında şaşırdılar.

Öteye beriye dolaştılar, geçecek yer aradılar, bulamadılar ve her ne tarafa koştularsa beri taraftan ok ve taş ile savunulduğundan; çaresiz onlar da ok ve taş atışında karar kıldılar.

Bu sırada Kurayzaoğullarının antlaşmayı bozdukları ve Müslümanlar, hendeğin korunmasıyla meşgulken onlar, geceleyin gelip Medine şehrini basacakları haberi yayıldı.

Kurayzaoğulları, Yahudi milletinden büyük bir kabile olup Medine, dışındaki bir bölgeye yerleşmişlerdi. Orada sağlam kaleleri vardı. Başları olan Esed oğlu Ka'b ile Resûl-i Ekrem arasında evvelce antlaşma yapılmış olduğundan Müslümanlar, o taraftan emin iken, antlaşmayı bozdukları haberi endişelenmelerine sebep oldu.

Kurayzaoğullarının bulunduğu bölgeye bir adam gönderilip, İşin içyüzü araştırıldıkta, hakikaten Nadir oğullarının başı olan Ahtab oğlu Huyeyy gelip Esed oğlu Ka'b'ı kandırmış ve Kurayzaoğullarına antlaşmayı bozdurmuş olduğu anlaşıldı.

Kurayzaoğulları ise Evs kabilesinin emanı altında bulunduğundan Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde, Abdullah b. Revâha ve Cübeyr oğlu Havvât (r.a.); Kurayzaoğullarının kalelerine gittiler. Antlaşmayı bozmanın uğursuzluğunu anlatıp nasihat ettilerse de kulak asmadılar. Üstelik antlaşmayı bozduklarını ilân ettiler ve Resûl-i Ekrem hakkında kötü sözler söylediler.

Bu davranıştan Sa'd b. Muâz'ın pek çok canı sıkıldı. Hatta "Kurayzaoğulları ile harp etmedikçe Allah canımı almasın" diye dua etti.

Kısacası Sa'd b. Muâz (r.a.) Yahudilerin nasihat kabul etmemelerinden fena halde üzülerek, arkadaşlarıyla beraber dönüp Hz. Peygamber'in yanına geldiler ve olup biteni olduğu gibi naklettiler.

Resûl-i Ekrem **"Hasbünallahü ve nime'l-vekil"** dedi ve **"Müjde size ey Müslümanlar!.. Bu işin sonu hayırdır"** buyurdu. Bununla beraber bütün kadın ve çocuklar şehrin içinde olduklarından, Kurayzaoğullarının antlaşmayı bozuşları Müslümanları telaşa düşürdü.

Resûl-i Ekrem, geceleri Medine şehrini korumak için üçyüz askerle Zeyd b. Hârise'yi ve ikiyüz kişiyle Eslem oğlu Seleme'yi gönderdi. Kendisi de geri kalan askerlerle sabaha kadar hendek boyunu korurdu ve hendeğin bir yeri, istenen şekilde kazılmamış olduğundan, geceleyin düşmanın oradan geçebilmesi umulduğu için, Resûl-i Ekrem orasını kendisi beklerdi.

Münafıklar sürüsü ise **"Eş ve çocuklarımızı yalnız bırakıp da, burada sefalet ile beklemek akıl işi değildir"** diyerek birtakım düşüncesiz ve inancı zayıf olanlara yersiz korku ve kuruntu veriyorlardı.

Bundan dolayı şehir dışında evi olanlardan bazıları, Hz. Peygamber'in yanına gelip **"Bizim evlerimiz sağlam değildir"** diyerek evlerini sağlamlaştırmak, eş ve çocuklarını korumak bahanesiyle savuşup gitmek üzere izin istediler.

Bir de kuşatma onbeş gün kadar sürdü. İslâm askerlerine bezginlik geldi. Kıtlık ve sıkıntıları günden güne arttı. Bu yüzden pek çok canları sıkıldı.

Münafıklar, bu halleri fırsat saydılar ve **'Muhammed, bize Kayser ve Kisrâ'nın hazinelerini vâdediyor. Bizler ise bugün hendek içinde hapis olup bir adım yere gidemiyoruz"** demeye başladılar.

Hâlbuki Arap kabileleri, böyle kuşatma işlerine alışık değillerdi. Onların muharebeleri çarpışıp vuruşmak, yenmek ve yenilmek her ne olursa olsun harbe bir son verip savuşmak idi... Böyle Arabistan'da âdet olmayan bir hendeğin etrafında haftalarca dolaşmaktan dışarıdaki düşman da usanıp sıkılmıştı.

Üstelik kış mevsimi olduğundan, kendileri üşüyüp titremekte ve hayvanları yiyecek yem bulamayıp ölmekte olduğundan, şaşıp kalmışlardı. Kısacası arada hendek bulunduğundan iki ordu birbiriyle çarpışamayıp sadece ok atışmaktaydılar.

Fakat Lüvey oğlu Âmir soyundan Abdivedd - oğlu Amr adındaki meşhur kahraman ve Mahzumoğullarından İkrime b. Ebi Cehil, Ebû Veheb oğlu Hübeyre, Mugîre oğlu Abdullah oğlu Nevfel ile Hz. Ömer'in kardeşi olan Hattâb oğlu Dırar ve Muharib oğlu Mirdas adındaki süvariler, atlarını zorlayıp hendeğin dar bir yerinden öte tarafa atladılar.

Ebû Süfyân ile Hâlid b. Velid de onlara arka olmak üzere bir bölük müşrik ile hendek kenarına kadar geldiler. Fakat hendeği geçemeyip öte tarafta seyirci gibi durdular.

Abdivedd oğlu Amr arkadaşlarından ayrılarak atını ileri sürüp er diledi. Bu Amr, pek çok hadiseler görüp geçirmiş, düşmanlarına üstün gelmiş ve yalnız başına nice toplulukları vurup dağıtmış, dengi yok bir yiğit ve silahşörlükte usta bir süvari idi. Bütün Arap kabileleri, onu bir bölük süvariye bedel sayarlardı. Onunla dövüşmek, arslan ile pençeleşmek gibi olup, buna ise çok üstün bir cesaret ve cür'et gerek idi. Bunun için kimse ona karşı çıkmaya yeltenmedi.

Resûlüllah'ın arslanı Hz. Ali **"Ona karşı ben çıkarım ey Allah'ın Elçisi!"** deyince, Resûl-i Ekrem **"Sen otur ey Ali! Gelen Amr'dır"** buyurdu. Amr tekrar Müslümanlara meydan okudu ve **"İçinizde dövüş meydanına çıkacak er yok mudur? Hani sizin ölülerinize tayin ettiğiniz cennet nerede?"** dedi.

Hz. Ali tekrar çıkmak istedi. Resûl-i Ekrem, yine izin vermedi. Amr ise büsbütün şımardı ve **"Er meydanına çıkacak kimse yok mu?"** diyerek üst perdeden bağırdı. Bunun üzerine Hz. Ali **"Amr da olsa çıkarım ey Allah'ın Elçisi!"** diyerek yerinden kalkınca, Resûl-i Ekrem, kendi zırhını ona giydirdi ve Zülfikâr denen kılıcını onun beline kuşattı ve **"Ya Rabbi! Amcam Ubeyde Bedir'de ve amcam Hamza Uhud'da şehid oldular. Yanımda bir kardeşim oğlu Ali kaldı. Sen onu koru. Beni yalnız bırakma"** diye dua etti.

Hz. Ali yaya olarak meydana çıkıp, Amr'a doğru yürüdü, iki ordu halkı seyre başladı. Ali (.a.), önce Amr'ı Hak dine çağırdı. Amr, kahkaha ile gülerek **"Bu ağızla bir kimsenin karşıma çıkacağı hatırıma gelmezdi. Sen kimsin? Hele söyle bakayım?"** diye sordu. O da **"Ebû Talib oğlu Ali'yim"** cevabını verdi. Amr **"Senin amcaların içinde meydana çıkacak yaşlı başlı biri yok mu? A kardeşimin oğlu!**

Senin ağzın hâlâ süt kokuyor. Ben senin babanla pek çok zaman kardeş gibi görüşürdüm. Şimdi senin kanını dökmek bana güç geliyor" dedi.

Hz. Ali **"Evet ama ben senin kanını dökmekle zevk duyarım. Fakat sen de atından inip de benim gibi yaya olmalısın"** dedi. Bu söz, Amr'ın damarına dokundu. Pek çok öfkelendi ve hemen atından indi. Yıldırım gibi Hz. Ali'nin üzerine saldırdı. O da kalkanını karşı tuttu. Amr, öyle hiddet ve şiddetle bir kılıç vurdu ki, Hz. Ali'nin kalkanını iki parça etti ve başını biraz yaraladı. Sıra Hz. Ali'ye gelince, Zülfikâr ile bir vuruşta Amr'ı öldürdü.

Sonra Nevfel Mahzumi dövüş meydanına at sürdü. Avvâm oğlu Zübeyr (r.a.) da ona karşı çıktı ve kılıç ile öyle vurdu ki, Nevfel'i yukarıdan aşağı iki parça ederek altındaki eğeri bile kesti.

Bunun için Hz. Zübeyr'e **"Senin kılıcın gibi kılıç görmedik"** dediklerinde **"Onu yapan kılıç değil, bilektir"** demiş olduğu, bildirilmiştir. Daha sonra Hz.

Ömer, kardeşi Dırar üzerine hücum edince, Hz. Ali ve Zübeyr (r.a.) da İkrime, Hübeyre ve Mirdas üzerlerine saldırınca dördü birden geri döndüler ve geldikleri yoldan çıkıp gittiler.

İkrime can korkusuyla kaçıp giderken mızrağını düşürmüş olduğundan Hz. Hassan (r.a.), onu takip ederek, hicvedici şiirler söylemiştir. Abdivedd oğlu Amr'ın o şekilde dövüş meydanında düşüp kalması, Müslümanları son derece sevindirdi ve müşrikleri ise pek çok kedere boğdu. Ebû Süfyân **"Bu gün bizim için bir hayırlı iş yok"** diyerek hendek başından çekilip, ordusunun kurulduğu yere gitti.

Ertesi günü bütün müşrikler Yahudilerden Kurayzaoğulları ile birlikte her taraftan Müslümanları sardılar ve akşama kadar Müslümanlara göz açtırmayıp durmadan ok attılar. Kıtlık yüzünden Müslümanlar, pek çok zayıf ve halsiz düştükleri halde, düşman sürüleri böyle kara bulutlar gibi her taraftan sarıp sıkıştırınca halleri pek yaman oldu. Bereket versin akşam oldu da düşman çekildi. Müslümanlar da biraz nefes aldı.

Fakat **"Düşmanlar yarın yine böyle her taraftan şiddetli hücum edip zorlarsa halimiz ne olur?"** diyerek herkes telaş ve endişe içindeydi. Yüce Allah ise onların kurtuluşu için lâzım olan sebepleri hazırlamıştı.

Şöyle ki: Mes'ûd Gatfâni oğlu Nuaym o sırada imana gelip ancak daha İslâmını açıklamamıştı. Hendek kenarına gelip karakolların izniyle öte tarafa geçti. Hemen Hz. Peygamber'in yanına girdi ve Kelime-i Şehâdet getirdi ve **"Arap kabileleri daha benim Müslüman olduğumu bilmiyorlar. Emrederseniz şu durumda İslâm dinine bir hizmet edebilirim"** dedi.

Resûl-i Ekrem **"Muharebe bir çeşit aldatma ve hiledir. Sen de bizim için bir hile ediver"** diye buyurdu. Nuaym ise Eşca' kabilesi ileri gelenlerinden her işe yarar, cin fikirli ve tedbirli bir adamdı. Hemen kalkıp Kurayzaoğulları bölgesine gitti ve Esed oğlu Ka'b ile görüştü. Ka'b'ın yanında Yahudilerin ileri gelenlerinden birkaç kişi olduğu halde Nuaym, onlara **"Ey Kurayzaoğullarının ulları! Sizleri ne kadar sevdiğimi bilirsiniz. Sırf sizlere olan sevgim yüzünden kaç gündür, halinizi düşünüp duruyorum"** deyince, Yahudiler **"Bizim sana her bakımdan güvenimiz tamdır. Söyle bakalım."** dediler.

Bunun üzerine Nuaym **"Ben, şurasını düşünüyorum ki, Kureyş ve Gatfân kabileleri buraya geldiler. Müslümanları bitirmek üzere gayret ediyorlar. Fakat onlar da karşı koyup savunmaktan hiç geri durmuyorlar. Bu kabileler, artık usanmaya başladılar... Pek sıkılırlarsa sizi yalnız bırakıp giderler. Sizler, Müslümanların pençesine düşersiniz. Antlaşmayı bozmakla suçlandığınızdan, artık yakanızı onların elinden kurtaramazsınız. Bana kalırsa sizler Kureyş ve Gatfân'ın ileri gelenlerinden birtakım adamları rehin almalısınız ki,**

onlar da işi bitirmedikçe savuşup gidemeyeler" deyince, Yahudiler, onun görüşlerini yerinde bulmuşlardı.

Nuaym, oradan kalkıp Ebû Süfyân'ın meclisine gider ve **"Haberiniz var mı? Yahudiler, Müslümanlarla aralarındaki antlaşmayı bozduklarına pişman olmuşlar ve onunla gizlice yeniden anlaşmışlar. Suçlarını affettirmek üzere Kureyş ve Gatfân'ın ileri gelenlerinden rehin olarak bazı kişileri alıp da ona vermeyi vâdetmişler. Eğer sizlerden rehin isterlerse sakın vermeyiniz. Çünkü bazı büyüklerinize yazık olur"** diyerek Kureyş reislerini şüpheye düşürmüştü.

Ebû Süfyân da Kurayzaoğullarının fikirlerini yoklamak üzere **"Bizler, buraya sizin reislerinizin kışkırtmasıyla geldik. Siz şimdi ağır davranıyorsunuz. Burası ise bize göre uzun uzadıya oturulacak yer değildir. Açlıktan askerimiz şikâyet ediyor. Hayvanlarımız ölüp gidiyor. Hiç olmazsa yarın hep birlikte şiddetli bir hücumda bulunalım ve hemen işe bir son verelim"** diye onlara haber saldı.

Kurayzaoğulları **"Yarın cumartesidir. Biz hiçbir iş yapamayız. Öbür gün harp edebiliriz. Fakat şu şartla ki, bize ileri gelenlerinizden yetmiş kişiyi rehin vermelisiniz ki, onları kalemizde tutalım ve sizden emin olalım** diye cevap vermiştiler. Gatfân ve Kureyş reisleri bunu işitir işitmez **"Nuaym'ın dediği doğruymuş"** demişler ve **"Biz, size ne rehin veririz, ne de sizden yardım isteriz. Canınız isterse çıkıp bizimle beraber harp edersiniz, etmezseniz günahı boynunuza. Biz memleketimize gideriz. Siz Müslümanların pençesine düşersiniz ve belânızı bulursunuz"** diye Kurayzaoğullarına haber göndermişler.

Kurayzaoğulları da **"Nuaym'ın dediği doğruymuş"** diyerek Resûl-i Ekrem ile olan antlaşmalarını bozduklarına gerçekten pişman olmuşlar ve hemen kalelerine kapanıp, muharebeden geri durmuşlar. Bu sebepten dolayı Arap kabileleri ile Yahudiler arasına anlaşmazlık girdi ve işin rengi değişti. Gerçi ondan sonra birkaç gün daha kuşatma uzadıysa da muharebede evvelki sertlik kalmadı. Sonunda bir gün Resûl-i Ekrem öğle ile ikindi arasında yüce Allah'a yalvarırken yüzünde sevinç eserleri görüldü.

Meğer Cebrâil (a.s.) gelip, yüce Allah tarafından rüzgâr ve melekler ile yardım olunacağını haber vermiş olduğundan Resûl-i Ekrem de ashâbına müjdeledi. İkindi ile akşam arasında büyük bir fırtına çıktı. Rüzgâr, hem soğuk hem de benzeri görülmemiş şekilde sert esmeye başladı. Rüzgârın yerden kaldırdığı toz toprak, müşriklerin yüzlerine ve gözlerine vurup göz gözü görmez oldu. Akşam yemeği pişirmek için ateş üzerine koymuş oldukları çömlekleri baş aşağı devrildi. Çadırları, çocukların uçurdukları uçurtma gibi havada uçmaya başladı. Akşamleyin karanlık basınca, ortalığı biraz daha korku ve dehşet kapladı.

Bu fırtına yalnız düşman ordusu için esiyordu. Dışarıda bir şey yoktu. Fakat İslâm askerlerinin de kimi soğuktan ve kimi açlıktan dağılıp Resûl-i Ekrem'in yanında üçyüz kadar adam kalmıştı. Düşmanın halinden haber alıp da getirmek üzere Resûl-i Ekrem ashâbından Huzeyfe İbn Yemân' gönderdi. O da gidip Kureyş ordusunun içine girdi. Gördü ki: Düşman şaşırmış ve ne yapacağını bilmiyor ve Ebû Süfyân ümidini yitirip bezgin bir halde **"Ey askerler! Burası oturup eğlenecek yer değildir. Hâlbuki Kurayzaoğulları ile de aramıza anlaşmazlık düştü. İşte ben gidiyorum, siz de göç ediniz"** diyordu.

Bildirilmiştir ki: O zaman düşmana dehşet vermek üzere gökten bin melek inmiş idi. Hatta düşman ordusunun etrafında **"Allahu Ekber"** sesleri ve kılıç şakırtıları işitiliyordu.

Huzeyfe (r.a.), dönüp gelirken yolda gözüne yirmi kadar süvari görünüp ona demişler ki: **"Dostuna haber ver. Yüce Allah, onun düşmanlarını dağıttı."** Hz. Huzeyfe gelip, Hz. Peygamber'in yanına girdi. Gördüklerini olduğu gibi haber verdi. Resûl-i Ekrem, tatlı tatlı gülümsedi.

Kısacası Ebû Süfyân devesine binip gitti. Diğer Kureyş kabileleri de onun arkasından hareket etti. Fakat Amr b. Âs ile Hâlid b. Velid ikiyüz kişilik süvari ile artçı tayin edildiklerinden Kureyş ordusunun arkasını alıncaya kadar onlar geride kalıp beklediler. Gatfân kabileleri, Kureyş ordusunun göçtüğünü gördüklerinde onlar da Kalkıp Necid ülkesine gittiler.

Müşrikler, öyle geceleyin kalkıp giderlerken epeyce zahire ve diğer eşyalarını ordu yerinde bıraktıklarından, ertesi günü Müslümanlar onları toplayıp İslâm ordusuna getirdiler. Bundan başka yirmi yüklü deve de ele geçirdiler ki, Ebû Süfyân, onları Yahudi reislerinden Huyey adlı kişiye göndermiş, o da hurma ve başka zahirelerden yükletip geri çevirmişti. İslâm askerleri, o develerin çoğunu kesip pişirdiler. Hurmayı da bol bol yiyip karınlarını doyurdular. Böylece İslâm askerleri kıtlık belâsından kurtuldu ve orduda bir anda bolluk görüldü.

Resûl-i Ekrem ashâbına dönerek **"Artık nöbet size geldi. Bundan sonra Kureyş sizin üzerinize gelecek değildir"** dedi. Bu muharebede müşriklerin ölüleri dört kişiden ibaretti. Müslümanlardan da beş kişi şehid oldu. İkisi Evs kabilesinden ve üçü Hazreç kabilesinden idi. Bir de ensarın en ulusu olan Sa'd b. Muâz (r.a.), muharebenin son ânında ok ile kolundan ağırca yaralanmıştı. Kısaca sert rüzgâr ve göze görünmez asker ile düşman ordusu bozuldu ve Müslümanlar zafer kazandı.

Zilhicce ayına bir hafta kala Resûl-i Ekrem, Hendek harbinden dönerek kutlu evine gelip silahlarını çıkardı. Hemen Cebrâil (a.s.) gelip, Kurayzaoğulları üzerine gitmek için Allah katından emir getirdi. Resûl-i Ekrem, tekrar silahlandı ve Bilâl-i

Habeşi'ye (r.a.) emredip **"Allah'ın emrine uyanlar, ikindi namazını Kurayzaoğulları yurdunda kılsın"** diye bağırttı.

Sancağı Hz. Ali'ye verip onu ileri gönderdi. Kendisi de binip arkadan hareket etti. Önce Hz. Ali, sancak ile Kurayzaoğullarının kaleleri önüne geldi. Yahudiler onu görünce kızıp kötü sözler sarf etmeye ve hatta Resûl-i Ekrem'e sövmeye başladılar. Hemen savunmaya geçtiler. Sonra Resûl-i Ekrem oraya varıp bir subaşına indi. İslâm askerleri de akın akın gelerek, akşama kadar hepsi toplandı. Sayıları üçbin kadar olup otuz altısı atlı idi.

Yahudiler o zaman neye uğradıklarını anladılar ve haksız olarak antlaşmayı bozduklarına pek çok pişman oldular. Reisleri olan Ka'b, bir cuma günü onları topladı ve danışma meclisini açtı ve **"Kitaplarımızda adı geçen âhir zaman peygamberinin bu zat olduğu anlaşıldı, isterseniz Müslüman olalım ve bu belâdan kurtulalım"** dedi. Yahudiler Müslümanlığa hiç yanaşmadılar. Ka'b da öyleyse **"Eş ve çocuklarımızı öldürelim. Geride düşüneceğimiz bir şey kalmasın. Ondan sonra kılıçlarımızı çekerek çıkıp Müslümanların üzerine saldıralım. Görelim Hak ne gösterir?.."** dedi.

Yahudiler **"Eş ve çocuklarımız gittikten sonra bize yaşamak ne lâzım?"** diyerek bu görüşü de reddettiler. Ka'b **"Öyleyse başka bir çare arayalım. Bu gece cumartesi gecesi olduğundan Müslümanlar, bizden emindir. O kadar ihtiyata uymazlar. Ansızın çıkıp üzerlerine saldıralım. Umulur ki kazanırız"** dedi. Yahudiler **"Biz cumartesi gününün hürmetini bozamayız"** diyerek bu tedbiri de kabul etmediler.

Nadîroğulları gibi, develerinin taşıyabileceği kadar eşya yükletip gitmek şartıyla Resûl-i Ekrem ile haberleşmeye başladılar. Bu dileklerini Hz. Peygamber geri çevirdi. Kuşatılmaları da yirmi günü geçmişti. Yahudilerin açlıktan takatleri kesildi ve hepsine yeteri kadar ümitsizlik ve usanç geldi.

İşte o halde Allah'ın arslanı Hz. Ali, Avvâm oğlu Zübeyr (r.a.) ile birlikte ilerleyip **"Ya ben amcam Hamza'nın içtiği şerbetten içerim ve bu tatlı candan geçerim veyahut bu kalenin içine dalarım"** diyerek, Kurayzaoğullarının kalesine hücum etmek üzere hazırlandı. Hâlbuki yürüyüşle kaleye girilse bunca kadın ve çocuklar ayaklar altında kalır ve uygunsuz işler meydana gelebilirdi.

Yahudilerde ise asla karşı koyacak hal kalmadığından kayıtsız şartsız teslim olmak zorunda kaldılar. Sayıları dokuzyüz kadardı. İçlerinde harp etmeye gücü yetenler dörtyüz kadar olduğundan, onların elleri arkalarına bağlandı.

Kaynukaoğulları Hazreç kabilesinin emanında bulundukları gibi, bu Kurayzaoğulları da Evs kabilesinin himayesinde oldukları halde, Müslümanların aleyhinde bulunmamak üzere Resûl-i Ekrem ile sözleşip yemin etmişlerdi.

Hâlbuki Müslümanların pek dar bir zamanında, verdikleri sözden döndüler. Bu sefer üzerlerine yürüdüğünde, Resûlüllah'a sövüp saymak gibi pek çirkin sözler sarf ettiler. Bunun için Müslümanların çoğu onların idamını istiyordu. Fakat evvelce Kaynukaoğulları da bu şekilde ele girmişken, Hazreç kabilesi ileri gelenlerinden Selül oğlu Übeyy oğlu Abdullah'ın yalvarıp ısrar etmesiyle serbest bırakılmış olduklarına kıyas ederek, bu sefer Kurayzaoğullarının da serbest bırakılmaları Evs kabilesi tarafından istenildi.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, Sa'd b. Muâz (r.a.)'ı hakem seçti. Sa'd ise Hendek harbinde yaralandığından yatıyordu. Hemen onu bir hayvana bindirdiler ve Hz. Peygamber'in yanına getirdiler.

Evsliler **"Ey Sa'd, Resûlüllah seni Kurayzaoğulları hakkında hakem seçti. Eski hakları unutma. Onlara merhamet et"** diye yalvardılar. Sa'd b. Muâz ise Kurayzaoğullarının sebepsiz olarak anlaşmayı bozduklarından ve gidip kendilerine nasihat ettiğinde, kötü muamele ettiklerinden dolayı pek çok gücenmiş ve onlardan öç almak için fırsat gözetmekte bulunmuştu.

Hemen, **"Ben hükmederim ki, Kurayzaoğullarının harbe yarayan erkeklerini öldürün, eş ve çocuklarını esir ve mallarını bölüşesiniz"** dedi ve dediği gibi yapıldı.

Binbeşyüz kılıç ve üçyüz zırh ve bin mızrak ve beşyüz kalkan ve birçok deve ve başka hayvanlar ele geçirildi. Bütün ganimet mallarının hazine için beşte biri çıkarıldı ve geri kalanı İslâm gazilerine bölüştürüldü.

Kurayzaoğulları arazisi, ensarın rızasıyla din uğrunda ev ve yurtlarından ayrılmış olan muhacirlere verildi. Resûl-i Ekrem, kendileri için esirler içinden, Reyhane adlı kızı seçerek onunla evlendi.

Sonra Sa'd b. Muâz (r.a.)'ın yarası azıp şehid olarak ölüp cennete gitti. Muhacirlerin en üstünü Hz. Ebû Bekir olduğu gibi, ensarın en üstünü de, Sa'd'dı. Tavır ve ahlâkça Hz. Ömer'e benzerdi.

Ölümü Müslümanlara pek çok üzüntü ve keder verdi. Resûl-i Ekrem "Sa'd'ın ölümüyle arş-ı âlâ titredi ve cenazesine yetmiş bin melek hazır oldu" dedi.

Bu sırada Bilâl-i Müzeni, kendi kabilesinden dörtyüz kişiyle Medine'ye geldiler ve İslâm ile şereflendiler.

Hicretin Altıncı Yılı

Hicretin bu altıncı yılı Muharrem ayında Ensar'dan Muhammed b. Mesleme (r.a.), otuz süvari ile Necid ülkesine gitti ve orada bir aşireti vurdu. Yüzelli deve ile bir hayli koyun ele geçirdi. Hanifeoğullarının ileri gelenlerinden Esaloğlu Sümame'yi esir etti.

Sümame, Medine'ye getirilince, Resûl-i Ekrem, onu karşılıksız olarak serbest bıraktı. Sonradan o da imana geldi. Ashab'ın büyüklerinden oldu.

Rebiülevvel ayında Ebû Zer (r.a.), Medine'ye üç saat uzaklığı olan bir otlakta oğlu ile birlikte, Resûl-i Ekrem'in develerini güderken, Hısnü'l-Fezari oğlu Uyeyne, (kırk) atlı ile gelip Ebû Zer'in oğlunu öldürmüş ve develeri alıp götürmüş olduğu haber verilince, Resûl-i Ekrem, hemen Mikdâd b. Esved'in eline bir sancak Verdi ve onu süvari ile ileri gönderdi. Kendileri de beşyüz kadar İslâm askeri ile binip Necid ülkesinde olan Gatfân'a gittiler.

Hayber yolunda Medine'ye iki günlük uzaklığı olan, Zûkar denen yerde düşmanlara yetişildi. Birkaçı öldürüldü ve develeri geri alındı ve sonra Medine'ye dönüldü.

O sırada Kureyş'in bir kervanı Şam'dan çıkıp Mekke'ye doğru gitmekte olduğu işitildi. Onun üzerine Resûl-i Ekrem, Cemâdiyelûla ayında Zeyd b. Hârise (r.a.)'yi yetmiş kişilik İslâm askerleriyle Medine'den çıkardı.

Zeyd de gidip Medine'ye dört mil uzaklığı olan Ays denen yerde Kureyş kervanına rastladı. Kervanı vurup mevcut olan malları aldı. Bu mallar içinde Ümeyye oğlu Safvân'ın epeyce gümüşü vardı.

Bundan başka bir hayli esirler de aldı. Resûl-i Ekrem'in kızı Zeyneb (r.anha)'in kocası olan Rebi oğlu Ebü'l-Âs da bu esirler içindeydi. Medine'ye gelindiğinde Hz. Zeyneb'e sığındı. O da himaye etmekle Resûl-i Ekrem, onu bedelsiz olarak serbest bıraktı. Ondan sonra Ebü'l-Âs da İslâm olunca, Resûl-i Ekrem, yine Zeyneb'i ona verdi.

Şa'ban ayı içinde Resûl-i Ekrem, Abdurrahman b. Avf (r.a.)'ı bir miktar askerle Kelboğulları kabilesini dine çağırmak üzere Dûmetü'l-Cendel adındaki şehre gönderdi. O da gidip onları üç gün dine, davet etti. Reisleri Amroğlu Esbağ ki, Hıristiyan dininde idi. İslâm ile şereflenince, kabilesi halkının çoğu imana geldi.

İman etmeyenler de vergi vermek üzere orada kaldı. İbni Avf (r.a.), Esbağ'ın kızı Temadir'le evlendi. Ve alıp Medine'ye getirdi.

Yine Şa'ban ayında, Bekir oğlu Beni Sa'd kabilesi, Hayber Yahudileriyle Müslümanlar aleyhine birleşmek üzere toplanmakta oldukları işitilmekle Hz. Ali (r.a.), bir miktar askerle o tarafa gitti ve Sa'doğullarına rastlayamayıp, ancak Gameç denen yerde onların hayvanlarına rastladı ve beşyüz deve ile ikibin koyun alıp Medine'ye getirdi. Resûl-i Ekrem de onların beşte birini hazine için ayırdı ve geri kalanını gazilere bölüştürdü.

Kısaca Hendek muharebesinde kâfir kabileleri, dağılarak savuşup gitmeleriyle Müslümanlar, artık meydan buldu ve her tarafa korkusuzca bölükler gönderilir oldu. İslâm dini günden güne kuvvet buldu ve şeref kazandı.

İslâmiyet'in Getirdikleri

Cahiliyet zamanında Araplar, haksız yere kan dökmek ve yoksulluk bahanesiyle kız çocuklarını diri diri toprağa gömmek gibi, insanlığa yakışmayan fena huylardan sakınmazlardı. Hırsızlık ve zina gibi çirkin işlerden çekinmezlerdi.

İslâm dininde bu gibi kötü huylar ve çirkin işler yasaklandı. Halka üstün ve beğenilen huylar ve faydalı işler yapmaları emredildi ve bu yolda öğütler verildi. Akıl ve insafı olanlar, Hz. Peygamber'in mucizelerini ve İslâm dininin güzelliklerini görüp iman ettiler.

Kabile ve aşiretlerin ileri gelenlerinden çoğu, dillerini çok iyi bilip çok düzgün ve güzel konuşan şair ruhlu kimseler olduklarından, Kur'an'ın edebiyat bakımından son derece yüksek ve erişilmezliğine bakarak insan sözü olamayacağını anladılar. Fakat kavim ve kabilelerine hükmetmeye alışmış olduklarından, bulundukları mevkileri ellerinden çıkarmamak için halkı eski sapık inançlarda tutmakta direndiler.

Hele Kureyşlilerin başları olan kişiler, kendi içlerinde yetişip büyümüş olan şanlı Peygamber'e, halktan birileri gibi onlarla beraber uymaktan utanıyorlardı. Hatta bazıları apaçık bir mucize olan, Kur'an'ın yüksek ve asla erişilmez edebi yönüne diyecek bir söz bulamayarak **"Bu Kur'an Mekke ulularından Velid b. Mugîre ve Tâif şehrinin beyi olan Mes'ûd Sakafi oğlu Urve gibi büyük bir adama inseydi"** dediler.

Bak şu sapık düşüncelere ki: Kendi aralarında mal ve itibarca büyük bildiklerini, gerçekten büyük sanırlar ve peygamberlik makamını onlardan beğendiklerine verilmesini isterlerdi. Hâlbuki büyük sandıkları adamlardan Velid b. Mugîre gibi bazıları çok geçmeden Mekke'de öldü. Birçoğu da Bedir'de öldürüldü. Bu yüzden Mekke reisliği Ebû Süfyân'da karar kıldı.

Mes'ûd Sakafi oğlu Urve, gerçi daha sağdı. Tâif'te hüküm sürüyordu. Fakat kardeşinin oğlu olan Şube Sakafi oğlu Mugîre; Mâlikoğullarından "Lât" adındaki putevi'nin hizmetçisi olan onüç kişiyi öldürmüştü. Bundan dolayı Mâlikoğulları ile Mugîre'nin kabilesi arasına büyük düşmanlık girmişti.

Urve, tedbirli ve hatırı sayılır bir adamdı. Bu onüç kişinin diyetlerini verdi ve iki tarafı birbiriyle barıştırdı. Mugîre ise Hendek Muharebesinden sonra Medine'ye geldi ve İslâm ile şereflendi.

Mugîre çok hazırcevap, cin fikirli ve amcası gibi şan ve şöhret sahibi bir adamdı. Bunun için onun imana gelmesi, Müslümanları sevindirdi, müşriklerin ise gücüne gitti.

Kureyş reislerinden ölenlerin yerlerine geçen İkrime b. Ebi Cehil ve Ümeyye oğlu Safvân gibi yeni reisler de babalarının yolunda direnmekte iseler de pek o

kadar halkın fikirlerine karşı duramıyorlardı. Fakat Resûl-i Ekrem ile harp ettiklerinden, onlara uyan halk tabakasının çoğu, Müslümanlar ile kaynaşamadıklarından, İslâm dininin güzelliklerini bilemiyorlardı. Diğer kabile ve aşiretler de Kureyş ile Müslümanlar arasındaki muharebelerin sonunu bekliyorlardı.

Bununla beraber bir vesileyle İslâm dininin güzelliklerini öğrenenler ve özellikle Resûl-i Ekrem'in kutlu yüzünü görenler de yavaş yavaş imana geliyorlardı. Çünkü Fahr-i Âlem'in (s.a.v.) yüzü herkesten çok güzel ve ahlâkı tamdı.

Bütün âzası tam ve birbirine uygun ve seçkin bir halde, bütün vasıfları ise ölçülü ve en güzel bir şekilde idi. Yüzünde nur ve güzellik; sözünde akıcılık ve hoşa gidicilik dilinde en güzel ifade kolaylığı ve dil açıklığı; anlatışında son derece yüksek bir işleyiş vardı ki, her tabakadan insan kendi anlayışı kadar söylenenden mutlaka hissesini alırdı. Asla boş söz söylemezdi. Her sözü hikmet ve nasihat idi. Herkesin akıl, anlayış ve kavrayışına göre söz söylerdi. Güler yüzlü, tatlı sözlüydü. Ev halkına ve hizmetçilerine ve ashâbına en güzel şekilde davrandığı gibi, diğer halka da yumuşaklık ve iyilikle muamele ederdi.

Yumuşak ve alçak gönüllü ve bütün olgunlukları kendisinde toplamıştı. Bununla beraber ağır başlı ve heybetli yani gösterişliydi. Kutlu meclisine girenler, faydalanırlar ve ferahlanırlardı. Onu bilmeyen biri, ansızın görse kendisini saygıyla karışık bir korku alırdı.

Kısacası, bütün güzel huylar ve seçkin vasıfların hepsi tam manasıyla onda vardı. Benzeri yaratılmamış kutlu ve mutlu bir insandı. Bu hale göre Kureyş ile bir barış yapılıp da iki taraf halkı birbiriyle serbestçe görüşebilseler, bütün müşrikler, İslâm dininin güzelliklerini ve Resûl-i Ekrem'in mucizelerini görüp öğrenebilirlerdi.

Böylece her tarafta İslâm dinine umumi bir meyil uyanacağı ve kısa zamanda İslâm dininin taraf taraf yayılacağı açıktı. Kısacası İslâm dininin Arabistan'da kolaylıkla yayılması için bir barışa ihtiyaç vardı.

Hudeybiye Barışı

Resûl-i Ekrem, hicretin altıncı senesinin Zilkade ayının başlarında binbeşyüz kadar ashâbıyla Medine'den çıkıp Mekke'ye gitti. Muhterem hanımlarından Ümmü Seleme (r.a.)'yi de beraber götürdü. Niyetleri muharebe olmayıp, sırf Umre, yani sa'y ve tavaf ile Kâbe'yi ziyaretten ibaret olduğuna delil olmak üzere, her türlü silahlarını yanlarına aldırmayıp, sadece ashâbına yolcu silahı sayılan birer kılıç takdirdi ve Medinelilerin ihrama girme yeri olan Zülhüleyfe adındaki yere varınca ihrama girdi ve yetmiş kadar kurbanlık develere nişan vurdu.

Bakarsın Kureyşliler engellemek için muharebeye kalkışırlar diye Gıfâr, Mü-

zeyne ve Cüheyne gibi, Medine etrafında bulunan bedevi kabileleri de birlikte hac etmek üzere davet buyurdu.

Bu Arap kabileleri ise **"Peygamber evvelce kendisini Medine'de kuşatan Kureyşliler içine gidiyor, kendisini tehlikeye atıyor. Artık geri gelmek ihtimâli yoktur"** diye birlikte gitmekten çekindiler. Akılları sıra ev işlerine bakacak kimseleri olmadığını bahane ederek özür dilediler.

Resûl-i Ekrem Kureyş'in durumunu öğrenmek için, Mekke tarafına casus göndermişti. Usfan denen yere varılınca, o casus dönüp geldi. Kureyş taifesi, Resûl-i Ekrem'in Medine'den çıktığını haber aldıkları gibi, toplanmış ve bazı Arap kabilelerini toplayarak harbe hazırlanmış oldukları ve ikiyüz atlı ile Hâlid b. Velid'i ileriye göndermiş olmalarıyla onun da Gamîm denen yerde beklemekte olduğu haberini getirdi.

Bu haberler üzerine, Usfan'dan ileri hareket olunduğunda, Fahr-i Âlem **"Sağ tarafı tutunuz"** emrini verdi. Bu sebepten ordu, yolun sağ tarafına meylederek sarp bir yokuşa vurdu. Hâlid b. Velid onları uzaktan görünce, hemen dönüp Kureyş'in yanına gidip durumu bildirdi.

İslâm ordusu öyle bir tepeye ulaştı ki, oradan aşıldığı takdirde Kureyş'in, Mekke dışında Hudeybiye denen yerde ordu kurdukları yere iniliyordu. Allah'ın hikmetiyle orada Resûl-i Ekrem'in bindiği Kusvâ adındaki deve çöktü. Ashab deveyi hayladılar. Kalkmadı serkeş hayvan gibi inat edip durdu.

"Kusva durdu" dediler, Resûl-i Ekrem **"Hayır durmadı ve böyle durmak huyu yoktur. Fakat fil'i Mekke'ye girmekten alıkoyan, onu da durdurdu. Yani yüce Allah, fil ordusunu Mekke'ye girmekten alıkoyduğu gibi, bize de bu hal ile girmeye izin vermedi"** dedi.

Çünkü doğru Kureyş üzerine varılsa mutlaka muharebe etmek lâzım geliyordu. Hâlbuki Medine etrafındaki kabileler, beraber gelmediğinden, Müslüman hacıların sayısı binbeşyüz kadar oldukları halde, üstelik sırf hac niyetiyle geldiklerinden, harb hazırlıkları tam değildi.

Mekkeliler ise onlara göre fazlaydılar. Mekke yakınlarındaki kabileleri de toplamışlardı. Hatta yukarıda adı geçen Mes'ud Sakafi oğlu Urve ve çöl Arapları içinde güzel harp etmekle bilinen Ehâbiş kabilesi reisi Huleys'le beraber idi.

İslâm ordusu kalpleri bir, hedefleri bir olarak tam bir disiplin altında bulunuyordu. Kureyş ordusu ise, İslâm ordusuna göre başı bozuk bir topluluktu. Bu durumda Müslümanların Allah'ın yardımıyla zafer kazanacağı umuluyorsa da, bu şekilde her iki taraftan birçok kişi ölecek Mekke'ye harp ede ede girilerek Kâbe'ye ister istemez bir çeşit saygısızlık yapılmış olurdu. Bu ise Allah'ın isteğine aykırı idi.

Bir de Mekke'de İslam'ını açıklamayarak canı gibi, imanı da içinde gizli olan birçok zayıf Müslümanlar vardı. Bu kargaşalıkta onlar da bilinmeyerek ayaklar altında kalırdı. Kaldı ki, daha imana gelmemiş olan Kureyş büyüklerinden çoklarının çok geçmeden imana gelip de, İslam'a büyük hizmetler etmeleri ve nice hayırlı evlâd yetiştirmelerini Allah takdir etmiş olabilirdi. Nitekim devenin böyle âdet dışı olarak Allah tarafından çöküvermesi, bu gibi inceliklere bir işaretten başka bir şey değildi.

Ashab deveyi kaldırıp yürütmek istediklerinde yerinden kımıldamamışken sonra Resûl-i Ekrem kendisi yürütmek isteyince kalkıp yürüyüverdi. Fakat doğru yol ile gitmeyip bir tarafa saparak "Hudeybiye"nin sonunda suyu çekilmiş bir kuyu başına indi. Halk da gelip etrafına kondu.

Sahabiler, orada susuzluktan şikâyet edince Resûl-i Ekrem, ok torbasından bir ok çıkardı ve onu, o kuyu içine bıraktırdı. Kuyudan o kadar su kaynadı ki, bütün ordu halkı doyuncaya kadar içti, abdest aldı ve hayvanlarını sulardı.

Resûl-i Ekrem muharebe niyetinde olmadığını bildirmek için Ümeyye Huzai oğlu Hiraş'ı Kureyş'e gönderdi. Kureyş ise Hiraş'ı öldürmek için üzerine saldırdılar; bereket versin ki, Ehâbiş Arapları, araya girip onu kurtardılar. O da hemen dönüp olup - biteni Resûl-i Ekrem'e bildirdi.

Resûl-i Ekrem, muharebe niyetinde olmadığını Kureyş reislerine güzelce anlatmak üzere Hz. Ömer'i göndermek istedi. Fakat Hz. Ömer **"Kureyş reisleri, benim onlara ne derece kızdığımı biliyorlar. Korkarım ki bana bir suikast ederler. Mekke'de aşiretim de yok ki beni korusunlar. Ama Affân oğlu Osman gitse daha uygundur. Çünkü onun Mekke'de aşiret ve akrabası çoktur. Can korkusu yoktur"** dedi.

Gerçekten Mekke Kureyşlilerinin reisi olan Ebû Süfyân'ın babası Abd-i Menaf oğlu Abd-i Şems oğlu Ümeyye oğlu Harb idi. Hz. Osman'ın babası olan Affan'ın babası da Abd-i Şems oğlu Ümeyye oğlu Ebü'l-Âs olduğundan, Mekke büyüklerinden olan Ümeyyeoğulları hep kendisinin amca çocukları idi.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, Ebû Süfyân ve diğer Kureyşliler ile görüşüp de, Peygamberin maksadının sırf Allah'ın Evi'ni tavaf ve ziyaret olduğunu onlara bildirmek ve Mekkeli Kureyşliler içinde gizli Müslüman olanlar ile görüşüp de, onlara da teselli vermek üzere Hz. Osman'ı gönderdi. Kureyş reisleri onu sevinçle karşıladılar ve **"Kâbe'yi tavaf et"** diye teklif ettiler. Hz. Osman ise **"Resûl-i Ekrem tavaf etmedikçe ben edemem"** deyince, Kureyş reisleri alınmışlar ve onu tevkif ederek göz hapsine almışlar idi. O sırada Huzâa kabilesi reisi olan Verka oğlu Büdeyl, kendi kavminden birtakım adamlar ile Müslümanların yanına geldi. Huzâa kabilesi Tihâme kabilelerinden olup, cahiliyet zamanında bir hususta dolayı Hâ-

şimoğulları ile bir anlaşma yapmışlardı. İslam'ın çıkışından sonra da verdikleri sözü unutmadılar ve Resûl-i Ekrem tarafını tutmaktan geri durmadılar.

Bundan dolayı Huzâa kabilesi, daha İslâm ile şereflenmedikleri halde, Resûl-i Ekrem ile Kureyş'in iç yüzüne dair gizlice haberleşirlerdi. Büdeyl'in bu seferki gelişi de iyilik içindi. Hz. Peygamber'in yanına girerek **"Kureyşlileri gördüm. Hudeybiye'nin sulu yerlerine konmuşlar ve hazırlıklı bulunmuşlar. Geri dönmek niyetinde değiller. Size engel olmaya kalksalar gerektir"** diye haber verdi.

Resûl-i Ekrem ona da **"Biz, kimse ile savaş için gelmedik. Ancak Umre, yani sa'y ve tavaf için geldik. Kureyşliler evvelki muharebeler ile zayıf düştü. Harp etmeye kuvvetleri kalmadı. Fakat isterlerse onlarla bir anlaşma yaparım. Sonra benim şeriatimin yayılmasında, isterlerse onlar da başkaları gibi İslam'a girip yardımcı olabilirler. Yok eğer bundan kaçınırlarsa, bu durumda ben, onlarla yalnız kalıncaya kadar çarpışırım. Artık yüce Allah'ın takdiri ne ise o olur"** dedi.

Büdeyl **"Öyle ise varayım, bunu Kureyş'e haber vereyim"** diyerek izin alıp, Kureyş ordusuna gitti. Kureyş reisleri ile görüşüp **"O'nun yanından geliyorum. Bir şey söylediğini işittim. İsterseniz size söyleyeyim"** deyince, İkrime b. Ebi Cehil ve Âs oğlu Hakem gibi bazı akılsızlar **"Senin vereceğin habere ihtiyacımız yok"** dediler.

Mes'ud Sakafi oğlu Urve ise **"Büdeyl'in sözünü dinleyiniz, elverirse tutunuz, elvermezse atınız"** diye nasihat etti. Bunun üzerine Hişam oğlu Hâris ile Ümeyye oğlu Safvân Büdeyl'e **"Söyle bakalım"** demişler. O da Resûl-i Ekrem'den işittiğini söylemiş. Urve kalkıp Kureyş reislerine karşı **"Bana emniyetiniz var mı?"** deyince **"Evet, senden her bakımdan eminiz"** demişler. O da **"Bu adam, size barışçı ve insaflı bir yol göstermiş. Bırakınız beni, bir kere onun yanına gideyim"** demiş. Onlar da **"Git bakalım"** demişler.

Bunun üzerine Mes'ud oğlu Urve, İslâm ordusunun yanına geldi. Resûl-i Ekrem ile görüştü ve söze girişti: **"Ey Muhammed! Kureyş'in bütün ileri gelenleri tam bir hazırlıkla çıktılar. Seni Mekke'ye koymamak üzere aralarında anlaştılar. Senin yanındaki asker ise, kuru bir kalabalıktan ibarettir. Yarın hepsi kaçıp seni meydanda yalnız bırakıverirler"** dedi.

Urve'nin bu sözünden Hz. Ebû Bekir'in canı sıkılıp kaşlarını çattı ve **"Biz mi dağılıp da Hz. Peygamber'i yalnız bırakacağız?"** diyerek Urve'yi azarladı. Sonra Urve Arap âdeti üzere Resûl-i Ekrem'in sakalını tutup okşamak istedi. Bu ise saygıya aykırı düştüğü halde, Resûl-i Ekrem, Urve'ye nezaketle muamele ediyordu. Fakat Şube Sakafi oğlu Mugîre, ki Resûl-i Ekrem'in başı ucunda duruyordu. Hemen Urve'nin elini itti ve **"Çek elini"** diyerek amcasına sertçe karşılık verdi.

Urve, **"Bu kim"** diye bakınınca gördü ki, kardeşinin oğlu Mugîre'dir. **"Be ey zalim! Ben senin döktüğün kan lekesini daha yeni temizledim. Şimdi bu tavır ve bu davranışın nedir?"** dedi. Urve, bu şekilde Mugîre'yi payladı. Mugîre de ona karşılık olarak sert sözler söyledi. Böylece sözü uzattılar ve Hz. Peygamber'in önünde epeyce atıştılar.

Sonra Resûl-i Ekrem, sırf tavaf için geldiğini ve bir anlaşma yapabileceğini ve eğer Kureyş karşı çıkarsa, son âna kadar harp edeceğini söyledi. Kısacası Büdeyl'e ne söylediyse Urve'ye de aynısını söyledi. Urve **"Ey Muhammed! Tutalım ki sen yendin. Arap ırkında senden önce aslını öldürüp bitirmiş kimse var mı?"** dedi.

Urve, bu konuşmalar sırasında ashâbın, Hz. Peygamber'in huzurunda tavır ve davranışlarına dikkat edip gördü ki, sahabiler pervane gibi Fahr-i Âlem'in başı ucunda dolaşıyorlar ve her ne emretse büyük bir ivedilikle yapıyorlar ve yüzüne güler yüzle bakıp yanında tam bir saygı ile ve alçak ses ile söze girişiyorlar ve abdest alırken dökülen damlaları alıp da yüzlerine ve gözlerine sürmek için başına üşüşüyorlar ve bir kılı yere düşecek olsa alıp canı gibi saklamak üzere kapışıyorlar. Sanki Urve'nin dediği gibi Fahr-i Âlem'i bırakıp da dağılacak bir topluluk olmadıklarını hâl diliyle bildiriyorlardı.

Urve, dönüp de Kureyş ordusuna varınca **"Ey Kureyşliler! Ben Kayser'in, Kisrâ'nın ve Necâşî'nin divanlarını gördüm. Birçok hükümdarla görüştüm. Yemin ederim ki, hiçbirinin milletinde, Muhammed'e ashâbının, ettiği hürmet ve bağlılığı görmedim. Kolaylıkla dağılacak bir topluluk değildir"** diyerek barış yapmalarını istemişti.

Bunun üzerine Ehâbiş Araplarının başı olan Hüleys **"Hele ben de bir kere gidip göreyim"** diyerek kalkıp İslâm askerlerinin bulunduğu yere gelmiş. Bir de bakmış ki, Kâbe'ye kurban edilmek üzere birçok develer işaretlenmiş. Ashab **"Lebbeyk"** diye çağrışıyorlar. Hemen dönüp Kureyş'in yanına giderek **"Böyle Allah'ın Evi'ni ziyaret için gelmiş olan topluluk, nasıl olur da bundan alıkonabilir? Biz gerçi sizinle anlaşmışız. Fakat Beytullah'ı ziyaret edecekleri de engellemek için söz vermiş değiliz"** deyivermiştir.

Artık ister istemez Kureyş reisleri de barışa razı olmuşlardı. Barış için Arabın en iyi hatiplerinden meşhur Amr oğlu Süheyl'i göndermişlerdi. Süheyl, İslâm ordusuna gelip Resûl-i Ekrem ile görüştü ve hemen barış şartlarını konuşmaya başladı. Barış şartlarının konuşulmasında pek çok münakaşa oldu. Sonunda on senelik bir barışta karar kılındı. Bu on sene içinde her iki taraf da birbirine saldırmayacaktı. Ayrıca Hz. Peygamber'ce Müslümanların hemen Mekke'ye girerek Kâbe'yi tavaf etmeleri şartı ileri sürüldü.

Süheyl ise **"Bu, şimdi olamaz. Çünkü Mekke'ye zorla girilmiş olduğu haberi Arap kabileleri içinde yayılır ve bu yüzden Kureyş'in şan ve şöhreti lekelenir. Fakat gelecek sene olabilir"** deyince, sa'y ve tavafın gelecek yıla bırakılması Hz. Peygamberce de kabul edildi.

Sonra Süheyl, pek ağır bir şart öne sürdü. Şöyle ki: **"Sizden biri bize gelirse reddetmeyelim. Ama bizden size bir adam giderse, Müslüman bile olsa kabul etmeyeceksiniz"** dedi. Ashab bu sözden öfkelendiler. **"Hiç bu olur şey mi? Bize bir Müslüman geldiği halde onu müşriklerin eline nasıl teslim edelim?"** dediler. Süheyl ise bu şart kabul edilmedikçe barış yapılamayacağını kesin olarak söyleyince, Resûl-i Ekrem ister istemez bu şartı da kabul etti. Sahabiler, buna şaşarak **"Ey Allah'ın Resûlü!' Bu şartı da yazdıracak mısın?"** dediler. Resûl-i Ekrem **"Evet. Bizden onlara gidenleri Allah bizden ırak etsin. Onlardan bize, gelenler için de yüce Allah elbette bir çare yaratır"** dedi. Çünkü Medine etrafındaki kabileler de hac ve tavaf niyetiyle gelmiş olsaydılar, orduda Kureyş'in gözünü yıldıracak şekilde bir kalabalık meydana gelmiş olurdu. Fakat onlar korkup birlikte gelmediklerinden İslâm askerleri, sayıca az, üstelik hac niyetiyle çıkmış olduklarından, harp için tam hazırlıklı da değillerdi.

Kureyş ise kendi yerlerinde kuvvetli ve harp âletleri tamdı. Mekke yakınlarında bulunan kabileleri de toplamışlardı. İslâm ordusuna göre kuvvetleri kat kat fazlaydı. Bu durumda Müslümanların tâ Mekke şehrinin kenarına kadar gidip de Kureyş'i hiçe saymaları son derece büyük bir kahramanlıktı. Yine öyle kuvvetli bir düşmana karşı orada uzun uzadıya durmaları bile çok tehlikeli bir hâl idi.

Bütün bunlardan dolayı, Müslümanlara göre her ne şekilde olursa olsun Kureyş ile bir barış yapmak aklın ve hikmetin gereğiydi. Kaldı ki, Mekke'de söz Kureyş reislerinde olduğundan, muharebe günleri uzadıkça halk da sürü ile onlara uyarak harp eder ve bu yüzden İslâm dininin yayılması için, iki taraftan pek çok kan dökülmesi lâzım gelirdi.

Eğer barış olursa, iki taraf birbiriyle serbestçe görüşebilecekti. Resûl-i Ekrem'in mucizelerini, güzel tavır ve âdetlerini ve İslâm dininin iyiliklerini işiterek ve_ Müslümanların kavuştuğu hürriyeti görerek müşriklerin kimi Müslüman olacak ve kimi İslâm dinine, meyil ile Müslümanlar hakkında olan düşmanlıkları azalacak ve o halde Kureyş reisleri yalnız kalacaklardı.

Diğer kabileler ise Kureyş'e göre hareket ettiklerinden, Kureyş reislerinin kuvvetlerine, bu şekilde zayıflık gelince, onlar da İslâmlar tarafına meyledecekleri için İslâm dini kısa zamanda tabiatıyla bütün Arabistan'a yayılacaktı. Kısacası müşriklerin Müslümanlarla serbestçe görüşebilmeleri, İslâm dininin az zamanda yayılmasına sebep olacaktı.

Her zaman için barış yapmada aranılacak şey ise, gelecekte elde edilecek faydaları sağlamaktan ibarettir. Fakat sahabiler, bu incelikleri gereği gibi düşünemediklerinden öyle ağır şartların kabulü, pek güçlerine gitti.

Kaldı ki, Resûl-i Ekrem, Medine'de iken rüyasında ashâbıyla birlikte Mekke'ye varıp hac ettiklerini görmüş ve ayniyle olacağını haber vermişti. Sahabiler de rüyanın hemen bu sene gerçekleşeceğini sanmışlardı. Bunun için bu sefer Mekke'ye girip de Kâbe'yi tavaf edeceklerinde hiç şüphe etmezlerken, öyle ağır şartlar ile bir barış yapılıp da, Kâbe'yi tavaftan bile mahrum olarak geri dönmek, kendilerine çok ağır geldi. Az kaldı ki, birçoğu itaat dairesinden çıkayazdılar.

Hatta Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e karşı **"Sen Allah'ın Resûlü değil misin? Bizim dinimiz hak değil mi? Niçin bu zillet ve hakareti kabul ediyoruz?"** dedi. Resûl-i Ekrem de **"Ben Allah'ın Resûlü'yüm. Fakat ona âsi olamam. O benim, yardımcımdır"** cevabında bulundu. Yine Hz. Ömer **"Ya, sen Kâbe'ye varıp da tavaf edeceksiniz demedin mi?"** deyince, Resûl-i Ekrem, **"Evet, dedim, ama bu sene demedim. Yine diyorum ki: Mekke'ye girip sa'y ve tavaf edeceğiz"** dedi.

Sonunda, yukarıda belirtilen barış maddelerine karar verildi. Hz. Ali barış kâğıdını yazmaya memur oldu. Resûl-i Ekrem, **"Önce 'Bismillâhirrahmânirrahîm' yaz"** deyince, Süheyl **"Bu cümleyi tanımam, öteden beri yazılageldiği gibi "Bismikâllahümme' yaz"** dedi.

Sahabiler, buna karşı çıkmak istedilerse de, sırf kelime üzerindeki bir anlaşmazlık olduğundan ve mânâca her iki deyiş arasında fark olmadığı için Resûl-i Ekrem "Bismikâllahümme, yaz" dedi. Sonra Barış Yazısı'nın başlığına 'Muhammed Resûlüllah' diye yazdırdı. Süheyl: **"Eğer biz, senin Resûlüllah olduğunu kabul etseydik seninle muharebe etmezdik. Onun yerine babanın ismini yaz"** dedi. Resûl-i Ekrem:

"Siz yalanlasanız da, ben Allah'ın Resûlüyüm. Ama zararı yok. Ey Ali! Onu boz da 'Abdullah'ın oğlu' yaz" diye emretti. Hz. Ali **"Ben 'Resûlüllah' kelimesini bozamam"** deyince, Resûl-i Ekrem onu kendi eliyle bozdu ve **'Abdullah oğlu Muhammed'** diye yazıldı.

Sonra on sene süreyle barış yapıldığı yazıldıktan sonra, bu sene Müslümanlar Kâbe'yi tavaf etmeksizin geri dönmek ve gelecek sene gelerek Mekke'ye girip tavaf etmek, fakat üç günden fazla durmamak ve o zaman Kureyşliler, Mekke'den dışarı çıkmak şartları yazıldı. Sonra İslâmlar tarafına gelenlerin reddi maddesi kondu. Fakat bu madde Kureyş'e ait olup, öteki kabileler bunun dışında bırakıldı. Şöyle ki: Kureyş'ten başka kabileler, isterlerse Müslümanların himayesine ve isterlerse Kureyş'in himayesine geçmek üzere serbest bırakıldılar.

Bu madde kabul edildikten hemen sonra, Huzâa kabilesi kalkıp Müslümanların koruma kanadı altına geçtiklerini ilân ettiler. Bekiroğulları da Kureyş'in himayesine girdiler.

"Barış Kâğıdı"nın anlatıldığı üzere yazılması bittikten sonra, altına muhacir ve ensarın ulularından ve müşriklerin reislerinden şahit olan kimselerin isimleri yazıldı. O sırada ise pek acı bir hadise oldu.

Süheyl'in oğlu Ebû Cendel İslâm ile şereflendiğinden babası, onu bağlayıp hapsetmişti. Nasılsa bu sırada kurtulup kaçarak zincirini sürüyerek ve tekbir getirerek İslam ordusuna çıkageldi. Süheyl, onu görünce **"İşte barış şartları gereğince, öncelikle sizden reddini istiyeceğim budur"** dedi.

Beri taraftan **"Daha şimdi barışa karar verildi. Bu arada kaçıp kurtulan, bu antlaşmanın dışında tutulması lâzım gelir. Bundan sonra gelecekler red olunur"** denildiyse de Süheyl, eğer oğlu kendisine verilmezse antlaşmayı yok sayacağını kesin şekilde belirtince, barışın bozulmasından kaçınılarak oğlu Ebû Cendel, kendisine verildi ve Ebû Cendel'e "Sabret! Yakında ulu Allah, seni bu belâdan kurtarır" diye teselli verildi.

Yine bu sırada Hz. Osman'ın dönüşü gecikmiş olduğundan, öldürülmüş diye bir söz işitildi. Resûl-i Ekrem "Artık muharebe etmedikçe geri dönemeyiz" dedi. İşte o zaman "Biat-ı Rıdvan" yapıldı.'

Resûl-i Ekrem bir ağaç altında oturdu. Bütün sahabiler gelip ölünceye dek sabır ve sebat ile asla kaçmamak üzere Hz. Peygamber'e olan bağlılıklarını perçinlediler. Yalnız Kays oğlu Ced devesinin arkasına saklandı ve gelip biat etmedi. Resûl-i Ekrem, iki elini birbirine bağlayıp, Hz. Osman'ın biatini gıyabında, yani o olmaksızın, sanki o biat ediyormuş gibi yerine getirdi.

Müslümanların bu biati, Kureyş'e korku ve dehşet verdi. Hemen Hz. Osman'ı İslâm ordugâhına gönderdiler. Bir taraftan da Süheyl gitti ve barışı ilân etti. Dedikodu da bitti.

Resûl-i Ekrem, kurbanlık devesini kesti ve başını tıraş etti. Bunun üzerine sahabiler de kurbanlarını kestiler. Kimi başlarını tıraş ettiler ve kimi saçlarını kestiler. Gerçi Mekke'ye girip de sa'y ve tavaf edemedikleri için üzüldüler. Ancak o sırada bir rüzgâr esip, onların saçlarını Kâbe'ye götürmekle teselli bulup sevindiler.

Hicretten önce İran devleti Roma devletine üstün gelerek, Antakya, Şam ve Kudüs taraflarında Hıristiyanlığı kaldırıp da müşriklerin bir çeşidi olan Mecûsi âyinini yürütmeye kalkışmıştı. Rumlar ise Hıristiyan olup, Hıristiyanlar da kitap sahibi olmalarından ötürü Müslümanlara yakın olduklarından Kureyş müşrikleri, İran'ın Rum'a üstün gelmesini haber aldıkları zaman, sevinerek Müslümanlara

"Bizim kardeşlerimiz, sizin kardeşlerinizi yenmiş. Elbette biz de sizi yeneriz." demelerinden Müslümanlar üzülmüşlerdi. Bunun üzerine **"Elif Lâm Mim gulibetü'r-Rûm"** sûresi inerek on seneye varmadan Rum'un İran'a üstün geleceği yani yeneceği müjdelendiğinden Hz. Ebû Bekir, o zaman Kureyş müşriklerine **"O kadar sevinmeyiniz. On seneye varmaz Rum, İran'a üstün gelecektir"** deyince, Halef oğlu Übeyy onu yalanlayarak **"Gel seninle bahse tutuşalım"** demesiyle Hz. Ebû Bekir de, peki diyerek, dokuz sene içinde Rumlar üstün gelirse Halef oğlu Übeyy, ona yüz deve vermek ve yenmezse Hz. Ebû Bekir, ona yüz deve vermek üzere bahse girmişlerdi.

Hudeybiye seferi sırasında Rum'un İran'a gereği gibi üstün gelmesi herkesçe duyuldu. Halef oğlu Übeyy ise Uhud Muharebesi'nde Resûl-i Ekrem'in bir darbesiyle berelenip ölmüş olduğundan Hz. Ebû Bekir, o develeri Übeyy'in vârislerinden istedi. Onlar da verdi. Hz. Ebû Bekir, develeri alıp Resûl-i Ekrem'e getirdi. O da **"Onları fakirlere dağıt"** dedi.

Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir bu yüz deveyi dağıtarak Müslüman fakirleri doyurdu. Bu sırada Rum'un İran'a üstünlük sağlamasının duyulması bütün mü'minleri sevindirdi, ferahlattı.

Resûl-i Ekrem'in Hudeybiye'de kalışı yirmi gün kadar sürdü. Yukarıda anlattığımız gibi, kurbanları kestikten sonra ashâbıyla beraber Medine'ye döndüler. Gerçi Kâbe'yi tavaf etmeksizin geri döndüklerinden dolayı üzgündüler. Ancak yolda, yakında büyük fetihlere kavuşacaklarına dair **"Fetih Sûresi"** indiğinden memnun oldular ve onu okuyarak, sağ salim Medine'ye ulaştılar.

Aradan çok geçmeden Ebû Basîr Sakafi adlı kişi, Mekke'de İslâm ile şereflendi ve hemen Kureyş'in içinden savuşup Medine'ye geldi. Arkasından üç gün sonra onu istemek üzere Kureyş tarafından iki memur gelip, anlaşma gereği, onu Resûl-i Ekrem'den istediler. Resûl-i Ekrem de vermek zorunda kaldı.

Ebû Basîr, her ne kadar **"Ben kendimi daha yeni şirk pisliğinden temizlemişken, müşriklerin içine nasıl dönebilirim?"** diye sızlanıp durduysa da, verilmediği takdirde antlaşmayı bozmuş olacaklarından Resûl-i Ekrem **"Ey Ebû Basîr! Biz antlaşmamızı bozmayız. Artık sen de biraz sabret. Ulu Allah, elbette sana ve senin gibi müşrikler içinde kalan Müslümanlara bir kurtuluş yolu gösterir"** diyerek, çaresiz onu o memurlara teslim etti.

Medine'den çıkıp Zü'l-Huleyfe denen yere vardıklarında oturup hurma yerlerken Ebû Basîr, onlardan birinin kılıcına **"Bakayım nasıldır?"** diyerek kınından çıkarmış ve hemen onu vurup öldürmüş. Diğer arkadaşı, kaçıp kurtularak Medine'ye gelip Resûl-i Ekrem'e Ebû Basîr'den şikâyet etti.

Daha sonra Ebû Basîr de gelip Hz. Peygamber'in yanına girdi **"Ey Allah'ın Resûlü! Sen, beni onlara teslim ederek sözünde durdun. Ama şimdi beni yüce Allah kurtardı"** diyerek Medine'de kalmak istedi. Hâlbuki her ne vakit Kureyş tarafından istense barış şartları gereğince verilmek lâzım geleceğinden Resûl-i Ekrem, onu Medine'de alıkoymadı ve **"Çık istediğin yere git"** diye kendisine izin verildi.

Ebû Basîr de Medine'den çıkıp deniz kıyısı tarafına gitti ve Mekke'den Şam'a giden yol üzerinde "Ays" denen yeri tuttu. Mekke'den Şam'a giden müşriklere saldırıp dururdu. Mekke'de gizli olan Müslümanlar, onu işitince hemen takım takım çıkıp Ebû Basîr'in yanına toplandılar ve az zamanda yetmiş kişiye yükseldiler. Kureyşlilerin Şam yolunu kestiler.

Mekke'den her ne vakit yolcu çıksa, erişip tutarlar ve malını yağma ederlerdi. Ebû Basîr beraberindeki topluluğa imam olup namaz kılarlardı. Fakat Süheyl oğlu Ebû Cendel de bir aralık babasının esirliğinden kurtulup kaçarak Ebû Basîr'in yanına geldi ve ondan sonra o topluluğa Ebû Cendel, imamlık yapar oldu.

Ebû Cendel'in kaçışı etraftan duyulunca; Gıfâr, Eslem ve Cüheyne kabilelerinden ve başka kabilelerden İslâm ile şereflenen birçok kimseler, onun yanına gelip, o topluluğa katıldılar ve kısa zamanda sayıları üçyüz kişiyi buldu.

Mekke'nin Şam yollarını bütün bütün kestiler. Kureyş ise ticaret ile geçinen bir kabile olduğundan pek çok sıkıldılar. Hemen Resûl-i Ekrem'e elçi gönderip, o topluluğu Medine'ye çağırması için, Kureyş'ten Medine'ye varanların reddine dair olan şartın barış kağıdından çıkarılmasını ve bundan sonra Kureyş'ten her kim Medine'ye giderse reddedilmemesini rica ettiler.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Ebû Basîr ile yoldaşlarını çağırmak için, Ebû Basîr'e mektup gönderdi. Ebû Basîr, o sırada ağır hastaydı. Mektubun kendisine geldiği zaman son nefese gelmişti. Mektubu eline alıp, yüzüne ve gözüne sürerek ruhunu teslim etti (r.a.).

Ebû Cendel, onu orada gömdükten sonra, o topluluğu alıp Medine'ye geldi ve ondan sonra her taraftan İslâm ile şereflenip gelenler çoğaldı.

Hayber'in Fethi

Hayber, Medine'nin Şam tarafında ve Medine'ye dört konaklık bir yerde olan, büyük bir şehirdi. Etrafında birçok kaleler ve pek çok hurmalıklar ve tarlalar vardı.

Yukarıda anlattığımız gibi, Medine civarında yurt tutmuş olan Yahudilerin kimi sürgün, kimi öldürülmüş olduklarından, geri kalan çoğu Hayber'de toplanmışlardı. Hatta Nadîroğullarının başı olan Ahtab oğlu Hüyeyy Hukayk soyunun kıymetli eşyasını getirip Hayber'de gizli bir yere gömmüştü.

Arab'ın en büyük ticareti Şam ile olduğu için, Şam yolu üzerinde Yahudilerin öyle toplanıp da kuvvet meydana getirmeleri Müslümanlar için zararlıydı. Fakat Müslümanların, Mekkeli Kureyşlilerden daima şüphe ve vesvesesi olduğu için, Şam tarafını düşünmeye vakitleri elverişli değildi. Sonradan Hudeybiye'de Kureyş ile barış yapıldığından artık Şam tarafını düşünmeye fırsat elverdi.

Nitekim Resûl-i Ekrem, Hudeybiye'den dönerek, Medine'de yirmi gün kadar kaldıktan sonra, hicretin yedinci yılı Muharrem ayında bindörtyüz yaya ve ikiyüz süvari ile Medine'den çıkıp Hayber tarafına gitti.

Bir gün sabahleyin erkenden Hayber'e vardı ve kalelerini kuşattı. Bu kuşatma on günden fazla sürdü. Devs kabilesi reisi olan Amr Devsi oğlu Tufeyl (r.a.) ki, hicretten evvel Mekke'ye gelmiş, İslâm ile şereflenmiş ve o zamandan beri kabilesi halkını imana getirmeye çalışıp çabalamakta bulunmuştu. Bu sefer dörtyüz adamı ile Medine'ye gelip Resûl-i Ekrem'in Hayber cengine çıktığını haber alınca, İslâm ordusuna geldi ve bu şanlı muharebede bulundu.

Yine bu sırada Devs kabilesinden meşhur Ebû Hüreyre (r.a.) de gelip Ashâb-ı Suffe'ye katıldı. Bundan sonra Fahr-i Âlemin yanından ayrılmayıp, ezberleme kuvveti çok sağlam olduğundan pek çok hadis rivayet etmiştir. **"Benden fazla hadis bilen yalnız Ömer oğlu Abdullah'tır. O işittiğini yazardı, ben yazmazdım"** dermiş.

Hayber muharebesinde Müslümanlardan onbeş kişi şehid oldu. Yahudilerden ise doksanüç kişi öldürüldü. Bu muharebede Hz. Ali'den büyük kahramanlıklar görüldü. Hatta bir kale kapısını koparıp kalkan gibi kullandı. Sonunda Hayber kaleleri birer birer alındı. Pek çok mal ve eşya ele geçirildi. Hukaykoğullarının yukarıda zikredilen definesi bulundu. Yalnız bu defineden çıkan kap-kacak ve süs eşyalarının kıymetine on bin altın değer biçildi.

O sırada Hayber Yahudileri tarafından Resûl-i Ekrem'e kızartılmış bir koyun sunuldu. Bazı ashâb ile sofraya oturdu. Bir parçasını biraz çiğnedikten sonra ağzından çıkarıp attı. **"Elinizi çekiniz. Bu koyun zehirli olduğunu bana haber veriyor"** dedi. Fakat Ma'rûr oğlu Berrâ'nın oğlu Bişr bir lokma yutmuştu.

Resûl-i Ekrem o zehirli eti biraz ağzında çiğnemekle mübarek vücuduna bir miktar etkisi olmuştu. Hemen tedaviye başlayarak iki küreği arasından kan aldırdı ve zehirin etkileri savuştu. Ama Bişr pek ağır hasta düştü.

O koyunu zehirleyen Mişkem oğlu Selâm'ın karısı Hâris kızı Zeyneb idi. Hz. Peygamber'in yanına getirildi. **"Bu hıyanete nasıl cesaret edebildin?"** diye soruldu. Zeyneb, **"Eğer hak peygamber isen kâr etmez, yok eğer yalancı isen elinden kurtulmuş oluruz, diye bu işe cesaret ettim. Şimdi hak peygamber olduğunu**

anladım ve sana iman ettim" cevabını verdi. Resûl-i Ekrem onu salıverdi. Fakat sonradan Bişr ölünce, vârisleri tarafından Zeyneb de kısas olarak öldürüldü.

Hayber arazisine hazine için el konuldu. Çocuklar ve kadınlar esir edildiler. Geri kalanı da yarıcılarla yerlerinde bırakıldılar. Hz. Ömer'in halifeliğinde bütün Yahudiler, o yerlerden sürüldükleri zamana kadar Hayber'de kaldılar.

Medine'ye iki konak uzaklığı olan Fedek denen köy halkı, Hayber'in alındığını işittikleri an, korku ve dehşete düşerek arazileri Resûl-i Ekrem'in olmak üzere yarıcılıkla yerlerinde bırakılmalarını rica ettiklerinden, onlar da o şekilde vatanlarında bırakıldılar.

Hayber esirleri içinde Ahtab oğlu Huyeyy'in kızı Safiyye de vardı. Yahudi reislerinden Hukayk oğlu Rabi'nin oğlu Kinane daha yeni onunla evlenmişti. Hayber'de öldürülünce Safiyye, yeni gelin olarak dul kalmıştı. Safiyye ise son derece güzeldi. Esirlerin paylaşılmasında her kimin payına düşse diğerlerinin gönlü onda kalacaktı. Bu yüzden Resûl-i Ekrem, hiç kimsenin hatırı kalmaması için Safiyye'yi kendisine ayırdı.

Fakat cariye olarak mı kalacak, yoksa müzminlerin anaları hükmünde olan Hz. Peygamber'in temiz hanımları sırasına mı konulacaktı? Sahabiler bunu bilmediklerinden, acaba Safiyye örtünecek mi, yoksa örtünmeyecek mi? diye merakla bekleşiyorlardı. Çünkü Hz. Peygamber'in hanımlarını sahabiler, hep kendi anaları yerinde tutarlardı. Karıların yabancı erkeklere görünmeleri evvelce- haram kılınmışsa da, bu hal; hür olan kadınlar için idi. Cariyelere örtünme vacib olmayıp onlar açık gezerlerdi.

Sonra Resûl-i Ekrem Safiyye'yi örtünce, mü'minlerin anaları sırasına geçeceği anlaşıldı. Nitekim çok geçmeden Resûl-i Ekrem onunla evlendi.

Resûl-i Ekrem, Hayber'den dönünce Vâdi'l-Kura bölgesine gitti ve oradaki Yahudileri dine çağırdı. Yahudiler, imana gelmeyip karşı durdular. İçlerinden biri dışarı çıkıp, er diledi. Zübeyr (r.a.), onu öldürdükten sonra, başka biri çıktı. Hz. Zübeyr onu da yok etti. Daha sonra arka arkaya er meydanına çıkan Yahudilerin birini Hz. Ali ve ikisini Ebû Dücâne (r.a.) öldürdü. Böylece Yahudilerin onbir neferi öldürülmüş oldu. Sonra yürüyüş ile Vadi'l-Kura alındı. İçindeki mal ve eşyalar gazilere bölüştürüldü. Halkı Hayberliler gibi çiftçi olmak üzere yerlerinde bırakıldılar.

Bunun üzerine Medine'ye yedi - sekiz konak uzaklıkta ve Medine ile Şam arasında bulunan Teyma şehri halkı da vergi vermek üzere boyun eğdiler.

Kısacası bütün çevredeki kabile ve aşiretler, İslam'ın kudretinden ürktüler. Birer birer dize gelmeye başladılar. Medine'ye dönüldükten sonra, ara sıra etra-

fa bölük bölük askerler gönderildi. Her tarafta Müslümanların kuvvet ve kudreti görünür oldu.

Böylece kısa zamanda İslâm milleti, pek büyük kuvvet kazandı. Öyle ki, bundan iki sene sonra Mekke'nin fethine kalkışacak kudrete erişip Mekke'yi kolayca aldılar.

Bütün bu zaferler ve üstünlükler hep Hudeybiye Barışı'nın müsbet neticelerindendir. Çünkü eğer Kureyş ile böyle bir barış yapılmamış ve onlardan Müslümanlar emin bulunmamış olsaydı, beri tarafın işlerine böyle serbestçe bakılamazdı.

Bundan dolayı o barışın şartlarını zararlı görüp de karşı çıkanlar, sonradan pişman olarak tövbe ve istiğfar etmişlerdir.

Yine bu sene Yemen'de yurt tutmuş olan Eş'ari kabilesinden birçok kimseler Ebû Musa el-Eş'ari ile birlikte Medine'ye geldiler ve İslâm ile şereflendiler.

Hz. Peygamber'in Elçileri

Hudeybiye'den dönüldükten sonra bütün insanlara ve cinlere peygamber olarak gönderilen son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından, İslâm dinine davet için, etraftaki hükümdarlara gönderilmek üzere, hicretin yedinci yılı Muharrem ayında altı mektup yazıldı. Hükümdarlar mühre itibar ettiklerinden, gümüşten bir mühür yaptırıldı. Üzerine "Muhammed Resûlüllah" diye kazıtıldı. Yazılan mektuplara bastırıldı. Her mektubu götürmek için birer elçi seçildi ve gönderildi.

Necâşî, yani Habeş sultanı Bahr oğlu Asham'a Ümeyye Dâmri oğlu Amr; Mısır hükümdarı olan Mukavkıs'a Beltea oğlu Hâtib, Rum kayseri olan Herakl'e Halife oğlu Dihye; Belka hükümdarı olan Ebû Şimr Gassâni oğlu Hâris'e Veheb Esedi oğlu Şucâ'; Necid ülkesinde Hanife oğullarından Yemâme hükümdarı olan Ali oğlu Hevze'ye Amr Amiri oğlu Selit ve İran kisrası olan Husrev Perviz'e Huzâfe Sehmi oğlu Abdullah gönderildi.

Habeşistan'daki İslâm muhacirlerini istemek ve Ümmü Habibe (r.a.)'yi Resûl-i Ekrem'e nikâhlamak da, Ümeyye oğlu Amr'ın memurluğu içindeydi. Çünkü Ümmü Habibe (r.a.) Kureyşlilerin reisi olan Ebû Süfyân'ın kızıydı. Evvelce kocası Cahş oğlu Ubeydullah ile beraber Mekke'den Habeş'e hicret etmişti. Sonradan Ubeydullah Hıristiyan olunca, Ümmü Habibe dininden vazgeçmemiş, fakat kocasından da ayrılmıştı. Arap kadınları dengini bulmadıkça kimseyle evlenmezlerdi. Böyle soylu bir kadının, gurbette dindaşlarından dengini bulmak da zordu. Zavallı Ümmü Habibe pek güç bir halde kalmıştı.

Böyle din uğrunda vatanından uzak, akraba ve yakınlarından ayrı ve kimsesiz kalan soylu bir kadının gönlünün alınması gerektiğinden, Resûl-i Ekrem onunla evlenmek istemişti.

Necâşî, Ümeyye oğlu Amr (r.a.)'a lâyık olduğu ikramı yapmış ve gereken hürmeti göstermişti. Muhacirlerden Resûl-i Ekrem'in amcası oğlu olan Ebû Tâlib oğlu Cafer (r.a.)'in önünde İslâm ile şereflenmişti. Ümmü Habibe'yi de Resûl-i Ekrem'e nikâh ettirmiş ve onlar ile beraber diğer İslâm göçmenlerini iki gemiye bindirip Arabistan tarafına göndermişti.

Resûl-i Ekrem, Hayber cengindeyken, onlar Medine'ye geldiler ve Resûl-i Ekrem, Hayber'den dönüşünde onlarla görüşüp son derece memnun oldu. Öyle ki **"Bilmem bu iki şey'in hangisiyle ferahlanayım? Hayber'in alınışıyla mı, yoksa Cafer'in gelişiyle mi?"** dedi.

Böylece Ümmü Habibe, diğer mü'minlerin anaları sırasına geçti. Resûl-i Ekrem ile düşmanlarının başı olan Ebû Süfyân arasında akrabalık doğdu.

Mukavkıs da Beltea oğlu Hâtib (r.a.)'e ikramda bulunup gereken saygıyı göstermişti. Resûl-i Ekrem'e hediye olarak da dört cariye ve Düldül diye bilinen ve meşhur olan beyaz bir katır ile Ya'fûr adında bir merkep göndermişti.

O cariyelerden biri Mâriye'dir (r.a.) ki, Resûl-i Ekrem'in ondan İbrahim adında bir oğlu dünyaya geldi.

Rum kayseri de Hz. Muhammed'in mektubunu saygılı bir şekilde eline alıp yüzüne sürmüş ve Dihye'ye pek çok hürmet edip, birçok hediyeler bile vermiştir.

Çünkü Rum kayseri ile İran kisrası arasında bir süredir sert çarpışmalar oluyordu. Önce Kisrâ üstün gelerek Suriye'yi almış ve bütün Arabistan'ı benimsemişti. İranlılar müşrik olduğundan, bütün Ehl-i Kitab'ın düşmanı idiler. Rumlar ise Ehl-i Kitab olan Hıristiyan dininde bulunuyorlardı. Müslümanlara alışkın millet ise Hıristiyanlardı. Bundan dolayı yukarıda anlattığımız gibi, İranlıların Rumlara üstün gelmesinden dolayı, Kureyş müşrikleri memnun olmuşlar, Müslümanlar ise üzülmüşlerdi. Sonradan Rumların İranlılara üstün gelmesi yani onları yenmesi haberi, Hudeybiye'deyken duyulunca, Müslümanlar ferahlanmıştı. Bu sırada ise Rum kayseri Kudüs'e gelip o tarafın işlerini düzene sokarak o bölge halkını memnun etmek ve aralarını bulmak isterdi. İşte bu sırada Dihye, gidip kendisine Hz. Muhammed'in (s.a.v.) mektubunu verdiğinden dolayı pek çok iltifat ve hürmet görmüştü.

Gassân hükümdarları aslında Yemen'den bu taraflara göç eden Arap kabilelerinden idi. Pek çok zamandan beri bu bölgede hüküm süregelmişlerdir. Fakat bunlar, Rum kayserine yani imparatoruna bağlanarak, onun tarafından Şam yö-

resindeki çöl Arapları üzerine memur idiler. Buna göre Ebû Şimr Gassâni oğlu Hâris, Kayser'in bir valisi sayılırdı. Hâlbuki Şûcâ' Esedi (r.a.) gidip ona Resûl-i Ekrem'in mektubunu verince, okuyup yere atmış ve **"İşte ben, onun üzerine varıyorum"** diyerek kötü muamelede bulunmuştu. Üstelik Kayser'e mektup gönderip, askeriyle Medine'ye saldırmak için izin istemişse de, imparator izin vermemişti.

Şucâ' Esedi Medine'ye gelip, Hâris'in öyle kötü muamelesini anlatınca, Resûl-i Ekrem Hâris'e **"Memleketi yok olsun"** diye beddua etti. Çok geçmeden Hâris, küfür üzere ölerek canını cehenneme ısmarlayıp gitti.

Yemâme hükümdarı Hevze de Hıristiyan'dı. Selit Âmiri (r.a.) varıp, Resûl-i Ekrem'in mektubunu kendisine verince "Eğer beni kendisine veliaht ederse müslüman olurum ve ona yardım ederim, aksi halde onunla harp ederim" demiş olduğundan Resûl-i Ekrem **"Yâ Rabbi! Sen onun hakkından gel"** dedi. Arası çok geçmeden Hevze de, kâfir olarak ölmüştür.

Hevze tarafından Medine'ye gönderilmiş olan Rihâl Müslüman olup, epeyce Kur'an da öğrenmişken Yemâme'ye dönünce dinden çıkmıştı. Üstelik bir de **"Resûl-i Ekrem Müseylemetü'l-Kezzâb'ı peygamberlikte kendisine ortak etti"** diye, aklın kabul etmeyeceği bir de yalan uydurmuştu.

Huzâfe oğlu Abdullah (r.a.) da Kisrâ'nın başşehrine varıp, Resûl-i Ekrem'in mektubunu verince, Husrev Perviz, hiddetlenerek mektubu yırtıp parça parça etmiş olduğundan Resûl-i Ekrem **"Allah, onun memleketini ve devletini parçalasın"** diye Perviz'e beddua etti. Perviz, kendisinin Yemen'de vali bulunan ve Sâsânoğullarından Bâzân'a haber gönderip **"Şu Hicaz tarafında peygamberlik davası güden adamı bana gönder"** diye emretmiş olduğundan, Bâzân da Resûl-i Ekrem'e **"Hemen Kisrâ'nın yanına varasın"** diye mektub yazıp, iki memur ile Medine'ye gönderdi. Memurlar gelip Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına girdiler. Bâzân'ın mektubunu verdiler. **"Hemen Kisrâ'nın yanına gidersen, Bâzân da senin için Kisrâ'ya şefaatnâme yazar, yok eğer gitmezsen seni öldürür"** dediler. Resûl-i Ekrem de **"Yarın cevap veririm"** diye onları yanından çıkardı.

Bunun arkasından Resûl-i Ekrem'e vahiy geldi. Allah tarafından Perviz'e, oğlu Şirveyh musallat olarak o gece onu öldürmüş olduğu haber verildi. Resûl-i Ekrem de o memurları çağırdı. Olanları onlara haber verdi. **"Benim dinim yakında Kisrâ'nın devletinin eriştiği yerlere ulaşacaktır. Bâzân'a söyleyin imana gelsin"** dedi.

O memurlar dönüp San'a'ya varmışlar ve olup biteni Bâzân'a haber vermişler. Birkaç gün geçince, Şirveyh tarafından babasının öldürüldüğüne dair ve Hz. Peygamber'e saldırılmamasını bildiren ferman Bâzân'a gelince, hesap ettiler. Baktılar ki:

Perviz'in öldürülmesi, Resûl-i Ekrem'in haber verdiği günün gecesine rastlıyor. Bu mucizeyi görünce, gerek Bâzân ve gerek İranlılardan onun emri altında bulunan kimseler, hep imana geldiler.

Resûl-i Ekrem de Bâzân'ı San'a valisi tayin etti. İşte Hz. Peygamber'in ilk önce tayin ettiği vali budur ve İran emirlerinden ilk önce imana gelen de odur.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hac Vakti Gelmeden Yaptığı Hac

Hicretin yedinci senesinin Zilkade ayının başlarında Umre, yani Kâbe'yi tavaf ve sa'y niyetiyle Resûl-i Ekrem, Medine'den çıktı. Kurbanlık altmış deve götürdü. Yedekte yüz at vardı. Çocuklardan ve kadınlardan başka, ashâbdan ikibin kişi de beraberdi.

Mekke'ye yaklaştıklarında Kureyşliler, Mekke'den çıkıp uzaktan Resûl-i Ekrem'in gelişini seyrettiler.

Resûl-i Ekrem, deve üzerindeydi. Ashabı etrafını kuşatmışlardı. Revâha oğlu Abdullah (r.a.) Resûl-i Ekrem'in önünde yürüyor ve ilâhi tarzında güzel şiirler okuyordu.

Revâha oğlu Abdullah, Hazreç kabilesinden ve Akabe'de biat edip, Bedir Muharebesi'nde bulunan Ensar'dan ve meşhur şairlerdendi. Her zaman kâfirlerin sapık dinlerini kötüleme yolunda şiirler söylerdi. Bu sefer de Resûl-i Ekrem'in önünde o türlü şiirler söyleyerek gidiyordu.

Bu şekilde Mekke'ye girdiler. Hemen Resûl-i Ekrem Kâbe'yi tavaf ve Safa ile Merve arasında sa'y etti yani yürüdü. Sahabiler de aynı şekilde hareket ettiler. Kâbe'yi ziyaret hükümlerini yerine getirdiler.

Resûl-i Ekrem'in Hudeybiye hadisesinden evvelce görmüş olduğu rüya, işte bu sefer ayniyle çıktı. Amcası Abbas bu sefer kendi karısı Ümmü'l-Fadl'ın kız kardeşi olan Hâris kızı Meymûne'yi Resûl-i Ekrem'e nikâh ettirdi.

Resûl-i Ekrem, üç gün Mekke'de kaldıktan sonra çıkıp ashâbıyla beraber Medine'ye döndü.

Hicretin Sekizinci Yılı

Hâlid b. Velid, Ebû Talha oğlu Osman ve Amr b. Âs hicretin bu sekizinci yılı Safer ayında, Medine'ye gelip İslâm ile şereflendiler.

Hâlid b. Velid, Mahzumoğullarının ileri gelenlerindendi. Kureyş'in süvari başbuğu idi. Harp fenni kendisine bir Allah vergisiydi. Uhud Muharebesi'nde Kureyşliler yenik düşmüşken, yenmelerine o, sebep olmuştu. İslâm olduktan sonra İslâm dinine pek büyük hizmetler etmiştir.

Ebû Talha oğlu Osman da Abdü'd-Dâroğullarındandı. Kâbe'nin perdecisi idi. Kâbe anahtarı onların elindeydi.

Âs oğlu Amr, Sehimoğullarının büyüklerinden ve Arab'ın dâhilerinden, yani Arab'ın cin fikirlilerinden akıllı ve hikmetli bir kişiydi. Halli zor, çetrefilli işlerin halledilip düzeltilmesinde eşi yoktu.

Kureyş büyüklerinden böyle üç büyük adamın, birlikte gelip iman etmeleri, Müslümanların sevinmelerine yol açtı.

Bu sıralarda Medine'den takım takım İslâm askerleri çıkarak etrafta karşılaştıkları müşrik sürülerini vurup yağmalıyorlardı. Bu uğurda bazen yeniyorlar, bazen de yenik düşüyorlardı. Bununla beraber ara sıra Medine'ye ganimet malları getiriliyordu.

Mûte Savaşı

Mûte, Şam diyarında Kerek şehrinin güneyinde Belka'ya bağlı bir yerdir. Hicretin sekizinci yılı Cumâdelûlâ ayında orada büyük bir muharebe olmuştur. Müslümanların Rumlarla yaptığı ilk muharebe budur.

Resûl-i Ekrem Umeyr Ezdi oğlu Hâris'i mektupla Busrâ valisine göndermişti. Hâris (r.a.) Mûte'ye varınca, Rum kayserinin emirlerinden Amr Gassâni oğlu Şurahbil, onu Resûl-i Ekrem'in elçisi olduğunu bildiği halde öldürmüştü. Ondan başka Resûl-i Ekrem'in hiçbir elçisi öldürülmemişti.

Resûl-i Ekrem, elçisinin öldürüldüğünü duyunca, pek çok üzüldü. Hemen kendi azadlısı olan Zeyd b. Hârise (r.a.)'yi başkumandan tayin ederek, sancağı eline verdi. Üçbin İslâm askeriyle onu Medine'den çıkardı. Kendisi de Medine dışında Seniyyetü'l-Veda denen yere kadar çıkıp onları geçirdi. **"Zeyd b. Hârise şehid olursa yerine Ebû Tâlib oğlu Cafer; o da şehid olursa Revana oğlu Abdullah geçsin. O da şehid olursa Müslümanlar, içlerinden birini seçsin"** diye de emir buyurdular.

Şurahbil, İslâm ordusunun hareketini işitir işitmez, kardeşi Amr oğlu Sudûs ile ileriye bir miktar süvari göndermekle beraber, daha çok asker toplamaya başladı. Kayser'den de yardım istedi.

Böylece İslâm ordusuna karşı gelmek üzere Şam'da bulunan Bizans askeriyle, Bizans imparatoruna bağlı olan Araplardan meydana gelen çok büyük bir ordu kurulmuştu.

Amr oğlu Sudûs, büyük bir süratle hareket, ederek Vâdi'l-Kura'da İslâm ordusu ile karşılaştı. Fakat cenge girişince askeri bozuldu ve kendisi öldürüldü.

İslâm ordusu oradan kalkıp Meân'a vardıklarında yüzbin kişiden fazla mükemmel bir Rum ordusunun hareket etmiş olduğu işitildi. Bu haber üzerine ku-

mandanlara durgunluk geldi. İki gün Meân'da kaldılar. **"Bunu Resûl-i Ekrem'e yazalım da gelecek cevabı bekleyelim"** dediler. Fakat Revâha oğlu Abdullah (r.a.), diğerlerine cesaret verici sözler söyledi. Bunun üzerine Allah'a tevekkül ederek ileri yürüdüler.

Mûte denen yere ulaştıklarında, düşman askeri göründü. Gerek sayıca ve gerek harp âletleri bakımından, o kadar büyük ve mükemmel bir ordu idi ki, üçbin askerle ona karşı varmak mümkün değildi. Fakat geri çekilip de yakayı kurtarmak da zordu.

Hemen Zeyd b. Hârise (r.a.) sancağı eline alıp, harp meydanına girdi, İslâm askerleri de onun etrafında saf bağladılar. Zeyd (r.a.), mızrak ile vurulup şehid olunca, sancağı Ebû Tâlib oğlu Cafer (r.a.) tuttu. O da pek çok yerinden yaralandı. Fakat asla mühimsemeyip yerinden kımıldamadı. Hatta sağ eli kesildi. Hemen sancağı sol eline aldı. Sol eli de kesildi. Hemen sancağa sarıldı ve sonunda şehid oldu. Hemen Revâha oğlu Abdullah (r.a.), koştu ve sancağı alıp harbe başladı. O da şehid olunca, İslâm ordusu başbuğsuz kaldı ve bu sırada daha on kadar Müslüman şehid oldu. Bu yüzden İslâm askerleri bozulup dağıldı.

Fakat sancak yere düşmesin diye Ebû Yüsrü'l-Ensari (r.a.) aldı ve Müslümanlar tarafından kumandanlığa kim seçilecekse ona vermek üzere Akram Aclâni oğlu Sabit (r.a.)'e verdi.

İslâm askerleri bozularak geri dönüp giderken Hâlid b. Velid (r.a.), önlerine geçip onları alıkoymak istediyse de fayda vermedi. Fakat kendisi bir yer seçerek dayandı.

Daha sonra Âmir oğlu Kutbe (r.a.), askerin önüne geçip **"Ey Müslümanlar! Kaçarken ölmektense pençe pençeye erkekçe vuruşarak can vermek hayırlıdır"** diyerek, ordunun İslâmlık gayretini harekete geçirecek sözlerle, bozgun askeri geri çevirdi. Hepsi gelip Hâlid b. Velid"in yanına toplandılar. Akram oğlu Sabit de sancağı getirip ona verdi. Hz. Hâlid, kabul etmeyip **"Sen; ona benden daha fazla lâyıksın. Çünkü benden yaşlısın, hem de Bedir Harbinde bulunan ashâbın ulularındansın"** dedi.

Sabit de ona **"Sen, harp sanatını daha iyi bilirsin. Ben sancağı ancak sana vermek için aldım** dedikten sonra **"Ey Müslümanlar! Hâlid'in kumandanlığına razı mısınız?"** diye sorunca herkes "Evet" dediler ve hemen onun emri altına girdiler. Hz. Hâlid sancağı eline aldı ve askeri güzelce düzene soktu. Mertçe savunmaya girişti. Akşam olunca iki ordu birbirinden ayrıldı.

O gün Hâlid'in harb sanatında herkesçe bilinen ustalığı kadar, ne derece cesur olduğu da belli oldu. Öyle ki, elinde dokuz kılıç kırıldı.

Düşmanın çokluk ve kuvvetine karşı, İslâm ordusunun kuvveti pek az olduğu halde, İslâm askerlerinin muharebe meydanında böyle mertçe ve fedakârca davranışına düşman askeri, hayretle bakıp şaştı ve bayağı gözleri yıldı.

Bununla beraber Müslümanlara nisbetle sayıca pek çok olduklarından, ertesi günü hemen İslâm askerlerini her taraftan sarıp bitirmek niyetindeydiler.

Hz. Hâlid ise sabahleyin askerini harp düzenine sokup tabiye ettiği sırada, durumunu da değiştirdi. Şöyle ki: Öncüleri artçı ve artçıları öncü etti. Sağ kanattaki askeri sol kanada, sol kanattaki askeri sağ kanada geçirdi. Düşmanın her bölüğü, kendi önünde dün görmüş olduğu askerden başka asker görünce, Müslümanlara yardım için taze asker gelmiş deyip dururken Hâlid, onların üzerine ansızın şiddetli bir hücum edince, düşman bozuldu ve harp meydanında birçok silah ve diğer malzemelerini bırakıp geri çekildi.

Fakat düşmanın gerisi çok idi. Maksat ancak İslâm askerlerini bu felâket denizinden çıkarıp kurtarmaktı. Hz. Hâlid, düşmanın bu bozgununu fırsat ve bu fırsatı ganimet bilerek hemen geri çekildi. Askerin dağılmasına meydan vermeyerek yavaş yavaş dönüp sağ salim Medine'ye geldi. Doğrusu bu hususta harp sanatında pek büyük bir ustalık gösterdi.

Mûte'de o şekilde muharebe olurken Resûl-i Ekrem, o muharebeyi gözü önünde seyreder gibi ne olduğunu biliyordu. Hatta Mûte'de muharebe olunduğu gün Resûl-i Ekrem, Medine'deki mescidde ashâbıyla oturuyordu. Aynı zamanda basiret gözüyle mânâ âlemine yönelikti. Zeyd b. Hârise'nin şehid olduğunu söyledikten sonra biraz sustu. Mübarek gözlerinden yaş akarak Ebû Tâlib oğlu Cafer'in ve Revâha'nın oğlunun da şehid olduğunu haber verdi. Sonra **"Allah'ın kılıçlarından birisi olan Hâlid, sancağı aldı ve iş onun yüzünden fetholdu."** dedi.

Ondan sonra Hâlid b. Velid'e **"Allah'ın Kılıcı"** sözü lakap oldu. Gerçekten Müslümanların elinde Allah'ın keskin bir kılıcıydı. Ondan sonra da onun yüzünden pek çok fetihler meydana geldi.

Yine o zaman Resûl-i Ekrem "Cafer'in kesilen İki eline bedel yüce Allah, ona iki kanat verdi. Gördüm ki: Melekler ile birlikte uçuyordu" dedi Bundan dolayı Ebû Tâlib oğlu Cafer de, bundan sonra "Câfer-i Tayyar" yani Uçan Cafer diye meşhur oldu.

Bazı Savaşlar

Kuzâa, kabilelerinden Bellâ ve Uzre kabilelerinin Medinelilerin hayvanlarını yağmalamak için, Vâdi'l-Kura arkasında toplandıkları haber alındı.

Amr b. Âs (r.a.)'ın babası olan Vâil oğlu Âs'ın annesi ise Bellâ kabilesinden olduğundan Resûl-i Ekrem, Âs oğlu Amr'ı başbuğ tayin ederek, bu sekizinci hic-

ret senesinin Cemâdilâhire ayında Muhacirler ve Ensar'dan üçyüz kişiyle o tarafa gönderdi. Bunların otuzu atlıydı.

Âs oğlu Amr o kabileye yaklaşınca çok kalabalık olduklarını öğrendi. Mekis oğlu Râfi (r.a.)'i Resûl-i Ekrem'e gönderip yardım istedi.' Resûl-i Ekrem de yardım için Cerrah oğlu Ebû Ubeyde (r.a.)'yi ikiyüz kişiyle oraya gönderdi. "Anlaşmazlığa düşmeyiniz, birlikte hareket ediniz" diye de tehditte bulundu. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer (r.a.) de bu ikiyüz kişi içindeydiler.

Ebû Ubeyde, Âs oğlu Amr'ın yanına varınca askere imam olmak istedi. Amr ise **"Sen, bana yardım için geldin. Asıl kumandan benim"** dedi. Ebû Ubeyde yumuşak huylu bir adam olduğundan "Resûl-i -Ekrem, 'ayrılık etmeyiniz' diye emretti. Sen bana uymazsan, ben sana uyarım" deyince Âs oğlu Amr askere imam olup namaz kıldırdı.

Böylece ashâbın ulusu olan Hz. Ebû Bekir ve Ömer (r.a.), Âs oğlu Amr'ın emri altına girmiş oldu.

Amr, hikmetli ve tedbirli bir adamdı. Askerin itaat ve disiplinini görünce hemen harb bakımından lâzım gelen tedbirleri şiddetle yerine getirmeye başladı. Hatta gece orduda ateş yanmasını sıkı bir şekilde yasaklayarak "Her kim ateş yakarsa onu, o ateşe atarım" diye ilân etti.

Hava ise pek soğuktu. Asker gelip Hz. Ebû Bekir ve Ömer'e şikâyette bulundular. Hz. Ömer "Ne demek? Bu adam askeri soğuktan kıracak mı?" diye Amr'ın yasağını kaldırmak istediyse de Hz. Ebû Bekir "Dokunma ey Ömer! Hz. Peygamber, onu sırf harp sanatını iyi bildiği için başbuğ yaptı. Mademki bu saatte başkumandan odur. Onun İşine karışmak uygun değildir" deyince Hz. Ömer de sustu.

Amr'ın bu yasağı ise aslında güzel bir tedbirdi. Çünkü orduda ateşler yansa İslâm askerinin ne kadar olduğu karşıdan tahmin olunabilirdi. Düşman ise çok kalabalık olduğundan, İslâm askerinin beşyüz kişiden ibaret olduğunu bilse telaş etmeyerek dayanıp dururdu.

Amr ise kurduğu tertibi kimseye açmayıp hemen sabah olur olmaz düşman üzerine ansızın şiddetli bir hücumda bulundu. Düşman Müslümanların ne kadar olduğunu bilmediği için birdenbire neye uğradığını şaşırarak ürktü. Bozuldu. Birçok hayvanlarını bırakarak, karmakarışık bir halde kaçmaya başladı.

Bu hadise, hiçbir zaman bir kumandanın işine karışmanın uygun olmadığına; askerin birinci vazifesinin kumandanına itaatten ibaret olduğuna açık bir delildir.

Amr, daha yeni İslâm olmuşken böyle ashâbın büyüklerinden meydana gelen bir askeri bölüğe kumandan olup da, kazanmış olarak Medine'ye dönüşüne sevincinden bayıldı. "Resûl-i Ekrem yanında benim başkalarına üstünlüğüm olmasa böy-

le en sevgili ashâbını benim emrim altına vermezdi" yollu yanlış bir fikre kapıldı.

Onun bu sefer muhacir ve Ensar'dan üçyüz kadar ashâba başbuğ tayin edilmesi ise, sırf hikmetli ve tedbirli, askeri işleri yapabilen bir kişi olmasıyla beraber büyük annesi, Kuzâa soyundan bulunduğu içindi.

Ebû Ubeyde'nin ona uyması da, sırf arada bir çeşit ayrılık çıkmasın diye onu idare etmekten başka bir şey değildi. Hâlbuki bir kimsenin bir hususta seçkin olup da o yüzden bir zümreye üstün ve baş olmasından dolayı her yönden üstün olması gerekmez.

Amr, Medine'ye döndükten sonra Hz. Muhammed'in (s.a.v.) önünde "Ey Allah'ın Resûlü! En çok sevdiğin kimdir?" diye sordu. Resûl-i Ekrem de "Ayşe'dir" diye cevap verdi. Sonra Amr "Kadınlardan değil, erkekler içinde en çok sevdiğin kimdir?" deyince Resûl-i Ekrem de "Ayşe'nin babası Ebû Bekir'dir" dedi. Bunun üzerine Amr "Ya, ondan sonra en çok kimi seversin?" deyince "Ömer'i severim" dedi. Amr "Daha sonra kimi seversin?" diye sorunca Resûl-i Ekrem de sırasıyla öteki ashâbını saydı. Bu şekilde hayli ashâbın isimleri söylenip, hâlâ kendisine sıra gelmediğini görünce Amr, sustu.

Amr'dan rivayet edilmiştir ki: Böyle Resûl-i Ekrem ile geçen karşılıklı konuşmasını anlattıktan sonra "En sona kalırım diye korkumdan dolayı sesimi kesip sustum" dermiş.

Aslında Amr (r.a.), ashâbın büyüklerinden ise de o vakit ashâb içinde ona nispetle Allah ve Resûlü yanında daha sevgili ve daha faziletli pek çok kimseler ve onun tabakasının üstünde hayli tabakalar vardı. İşte" o tabakalarda bulunan ashabın seçkin büyükleri sayıldıktan sonra Amr'a sıra geleceğini kendisi de anlayınca sözü uzatmayıp kısa kesmiştir.

Ara Bilgiler

Ashâbın birinci tabakası ilk önce iman eden Haticetü'l-Kübrâ, Ebû Kuhafe oğlu Ebû Bekir ve Zeyd b. Hârise ile Affan oğlu Osman, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebi Vakkas Avvâm oğlu Zübeyr, Ubeydullah oğlu Talha ve sonra Cerrah oğlu Ebû Ubeyde, Said b. Zeyd, Maz'ûn oğlu Osman, Yâsir oğlu Erkam ve Bilâl-i Habeşi ile Hattâb oğlu Ömer'in İslâmından önce imana gelen diğer seçkin sahabilerdir ki, otuzdokuz kişiye yükseldikleri halde Hz. Erkam'ın Safa üzerinde olan evinde toplanıp Resûl-i Ekrem ile gizlice görüşürlerdi.

Hz. Ömer de o evde imana geldi ve onunla Müslümanların sayısı kırka yükseldi. Bunun üzerine İslâm dini ilân edildi. Onlardan on kişiyi Resûl-i Ekrem, daha hayatta iken cennet ile müjdeledi. İşte onlara "Aşere-i Mübeşşere" denir ki; Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Ubeydullah oğlu Talha, Avvâm

oğlu Zübeyr, Ebû Vakkas oğlu Sâ'd, Said b. Zeyd, Abdurrahman b. Avf ve Cerrah oğlu Ebû Ubeyde Hazretleridir. Allah hepsinden hoşnut olsun.

Fahr-i Âlem, bir yerde otursa sağında Ebû Bekir, solunda Ömer otururdu. Karşısında Osman oturup başkâtiplik vazifesini yapardı. Ali de Resûl-i Ekrem'in sır kâtibi ve sırlarını söylediği bir kimse idi (r.a.).

Fahr-i Âlem Hazretleri, Ebû Bekir'in kızı Ayşe'yi ve Ömer'in kızı Hafsa'yı alıp, ikisine de damat olmuştu. Osman'a bir kızını ve o ölünce diğer kızını verdiği gibi Ali'ye de en sevgili kızı olan Fâtımatü'z-Zehrâ (r.a.)'yı verip ikisini de kendisine damat etmişti.

Bu dördü Hulefâ-yi Râşidin yani ilk dört halifedir ki bütün seçkin ashabın en faziletlisidirler.

Yukarıda anlattığımız gibi Hz. Ebû Bekir, cahiliyet zamanında büyümüşken asla putlara tapmamıştı.

Hz. Ali ise, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) evinde büyüyüp çocuk yaşta Müslüman olmuştu. Bundan dolayı seçkin ashâb içinde putlara hiç secde etmemiş olmak, bu ikisine ait bir şeref ve meziyetti.

Hz. Talha, Zeyd b. Hârise'den sonra en evvel imana gelen beş kişinin birisidir. Uhud harbinde kâfirlerden biri, Resûl-i Ekrem üzerine kılıç sallayınca, Talha o hamleyi eliyle boşa çıkarmış bu darp eden eli çolak kalmıştı.

Hz. Zübeyr, Hz. Hatice'nin kardeşi oğlu ve Hz. Ebû Bekir'in damadıdır. Annesi de Resûl-i Ekrem'in halasıdır. Bütün muharebelerde Resûl-i Ekrem ile birlikte bulunmuştur.

Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) da en evvel iman edenlerdendir. Evvelâ Allah yolunda ok atan ve din uğrunda kan döken odur. Uhud harbinde yerini terk etmeyenlerden biridir ki, Resûl-i Ekrem'in yanından ayrılmayarak o gün bin ok atmıştı.

Said b. Zeyd (r.a.), Hz. Ömer'in amcası oğludur. Onun kız kardeşini almıştır. Karısıyla birlikte Hz. Ömer'in İslâmına sebep olmuştu.

Abdurrahman b. Avf (r.a.), Zühreoğullarından ve Resûl-i Ekrem'in annesi Âmine hatunun akrabasındandır. Uhud cenginde yirmi bir yerinden yaralanmış ve yaranın biri ayağında olduğundan topal kalmıştı.

Cerrah oğlu Ebû Ubeyde (r.a.) de Uhud Harbinde Resûl-i Ekrem'in yüzüne batan halkaları, dişleriyle tutup çıkarırken iki ön dişi çıkıp düşmüştü.

Ashâbın ikinci tabakası: Hz. Ömer'in İslam'ından sonra İslâm ile şereflenenlerdir.

Üçüncü tabakası: Akabe'de ilk önce biat eden ensardır.

Dördüncü tabakası: İkinci defa Akabe'de biat eden ensardır ki sayıları yetmişi geçiyordu.

Beşinci tabakası: Resûl-i Ekrem'in Mekke'den hicretinde daha Kubâ'da iken gelip de ona yetişen muhacirlerdir.

Altıncı tabakası: Bedir Muharebesi'nde bulunan Muhacirler ve ensardır ki, onlara 'Eshâb-ı Bedir" denir.

Yedinci tabakası: Bedir Muharebesi'yle Hudeybiye seferi arasında hicret edenlerdir.

Sekizinci tabakası: Hudeybiye'de Şecere-i Rıdvan adı altında biat eden ashabdır.

Dokuzuncu tabakası: Hudeybiye Barışı'ndan sonra hicret edenlerdir ki; Âs oğlu Amr, onların ileri gelenlerindendir.

Bazı Askeri Hareketler

Receb ayında Cerrah oğlu Ebû Ubeyde (r.a.) kumandasında üçyüz askerle Kızıldeniz kıyılarına gönderildi. Hz. Ömer de onun yanındaydı.

Bundan maksat Cüheyne kabilesinden bir taifeyi yola getirmek idi. Fakat çarpışma olmaksızın dönüldü.

Şa'ban ayında Reb'i oğlu Ebû Katâde (r.a,), onbeş kişiyle Necid taraflarına gitti. Bir aşireti vurdu. İkiyüz deve ve ikibin koyunlarını sürüp getirdi.

Mekke'nin Fethi

Önceden anlattığımız gibi, Hudeybiye'de Barış yapıldığı zaman Huzâa kabilesi, Resûl-i Ekrem'in ve Bekiroğulları kabilesi de Kureyşlilerin kanadı altına sığınmışlardı.

Hâlbuki Huzâa ile Bekiroğulları arasında eski bir düşmanlık vardi. Bu sekizinci hicret yılı içinde Bekiroğulları, ansızın Huzâa üzerine saldırmıştı. Kureyş reislerinden Ümeyye oğlu Safvân, İkrime b. Ebi Cehil, Amr oğlu Süheyl, Abdü'l-Uzzâ oğlu Huveytıb ve Hafs oğlu Mükrez de bir miktar Kureyşliler ile Bekiroğullarına yardım ederek Huzâa'dan yirmiüç kişiyi öldürmüşlerdi.

Bunun üzerine Huzâa kabilesi tarafından Salim Huzâi oğlu Amr kırk kişiyle Medine'ye geldi. Resûl-i Ekrem'e olup biteni anlattı.

O şekilde Kureyşliler, Bekiroğulları ile beraber Huzâa'ya saldırdıklarından dolayı Hudeybiye Barışı'nı bozmuş oldular. Bu sebepten Resûl-i Ekrem de Huzâa'ya umduklarından fazla yardım edeceğine söz verdi. Kureyşlilere "Ya Huzâa'dan öldürülen adamların diyetlerini veriniz, yahut Bekir oğullarını himayeden vazgeçiniz" diye haber gönderdi.

Kureyşliler, iki teklifi de kabul etmedilerse de, antlaşmayı kendilerinin bozmuş olduklarını düşündükçe telaşa düştüler. Hatta Hişam oğlu Hâris ve Ebû Rabia oğlu Abdullah, Safvân ile arkadaşlarına gidip **"Sizin yaptığınız, Muhammed ile aramızda olan antlaşmayı bozmak demektir"** diyerek onları ayıpladılar.

Kısacası Kureyş reisleri birbirine düştüler. Sonunda Resûl-i Ekrem ile barışı yenileyip uzatmak üzere Ebû Süfyân'ı Medine'ye yolladılar.

Ebû Süfyân Medine'ye geldi. Kızı Ümmü Habibe'yle (r.a.) görüştü. Sonra Resûl-i Ekrem ile 'buluştu. Antlaşmayı yenilemek istedi. Fakat bir cevap alamadı.

Sonra Hz. Ebû Bekir, Osman, Ali ve ensarın ulusu olan Ubâde oğlu Sa'd gibi ileri gelen ashabın himayesine başvurdu. **"Bizler, kendiliğimizden kimseyi kanadımız altına alamayız. Resûl-i Ekrem, her kimi korumak isterse biz de onu koruyup gözetmeye mecburuz"** yollu birer söz söylemeleriyle hiçbirinden sadra şifa bir cevap alamadı.

Hz. Ömer (r.a.)'e gidip, bu sefer ondan şefaat istedi. Hz. Ömer **"Ben mi şefaat edeceğim? Dünyada bana bir arkadaş olmayıp da yalnız bir küçük karınca bulsam onu kendime arkadaş ederek sizinle harp ederdim"** diye açıktan açığa sert bir dille red cevabı vermişti.

Ebû Süfyân her taraftan ümidini kesince Resûl-i Ekrem'in en sevgili kızı olan Fâtımâtü'z-Zehrâ (r.a.)'nın yanına vardı. Oğlu ve Resûl-i Ekrem'in gözünün nuru Hz. Hasan (r.a.), ayakta geziyordu.

Ebû Süfyân "Ey Muhammed'in muhterem kızı! Bari sen beni himaye etsen olmaz mı?" diye yalvardı. Hz. Fâtıma **"Ben bir kadınım. Kimseyi himaye edemem"** diye cevap verdi. Ebû Süfyân **"Şu oğluna emret ki, halkın arasına gidip, beni himaye ettiğini ilân etsin, bana yetişir. O da dünyanın son devrine kadar bütün Arab'ın ulusu olur"** diyerek Hz. Hasan'ı gösterdi.

Hz. Fâtıma, **"Oğlum küçüktür. Daha kimseyi himaye edecek ve kimseye eman verecek yaşa gelmedi"** diyerek özür diledi.

Ebû Süfyân şaşırdı. Yine Hz. Ali'nin yanına gitti. **"Ey Ali! Ben işin sarpa sardığını anladım, ne yapayım? Bana bir öğüt ver. İşime yarayacak bir çıkar yol göster"** diyerek Hz. Ali'yi epeyce sıkıştırdı. Hz. Ali, çaresiz kalıp **"Sen Kureyş'in ulususun. Çık, halk içinde umumi bir himaye ilân et. Sonra çık, git"** diyerek onu başından savmak istedi. Ebû Süfyân **"Bu tedbir, yeter mi? Ne dersin"** deyince Hz. Ali "Orasını bilemem. Fakat başka çare de bulamam" dedi.

Bunun üzerine Ebû Süfyân, hemen Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Mescidine geldi. Halka karşı **"Ey insanlar! Ben iki tarafı da emânım altına aldım. Yemin ederim ki kimse benim sözümü kırmaz sanırım"** dedi. Kendisini tasdik eden kimse

olmadığı halde, hemen devesine binip gitti. Sahabiler de **"Bu ne?"** diyerek onun arkasından birbirine bakıp gülüştüler.

Hâlbuki Ebû Süfyân Medine'de fazlasıyla kaldığından Kureyşliler **"Her halde o da Muhammed'in tarafına meylederek gizlice ona bağlandı"** diyerek onu töhmet altında tutmuşlardı.

Ebû Süfyân, geceleyin Mekke'ye varmış, evine girmiş, kavminin kendisini o şekilde, töhmet altında tuttuğunu karısı Hind, ona bildirmiş ve "Sen, ne yaptın?" diye sormuş. O da bir şey yapamadığını haber vermiş. Hind ise hiddetlenerek onun göğsüne bir tekme vurmuş.

Ebû Süfyân, kavminin kendisini töhmet altında tutmasından ve karısının kötü davranışından dolayı dünyaya küsmüş ve kendisini temize çıkarmak için sabahleyin Safa ve Merve'deki Esâf ve Naile adlı putların yanına gidip, onlar için kurban kesmiş ve **"Ölünceye kadar sizin ibadetinizden ayrılmam"** diye onlara söz verip and içmiş.

Kureyş büyükleri, Ebû Süfyân'ın yanına gelip **"Muhammed'den ne haber var, onunla barışı yeniledin mi?"** diye sormuşlar. Ebû Süfyân **"Allah'a yemin ederim ki Muhammed'den barış istedim/ bana bir cevap vermedi. Ebû Bekir'in yanına gittim, ondan da bir hayır görmedim. Hattâb oğlu Ömer'e başvurdum, bize en büyük düşman onu buldum. Muhammed'in diğer ashabını dolaştım, her biri bir söz ile beni başından savdı. Birinden yardım göremedim. Hükümdarlarına bu derece bağlı bir millet görmedim. Bu sebeple barışı yenileyemedim. Sonunda Ali'nin ihtarı ile kendiliğimden umumi bir barış ilân ettim"** diye cevap vermiş.

"Ya, Muhammed senin bu ilânını tasdik etti mi?" diye sorduklarında, Ebû Süfyân **"Hayır, o tasdik etmedi. Ama başka çare de bulamadım"** demiş. Onlar da "Öyle ise sen hiçbir şey yapmamışsın. Senin kendi kendine ilân ettiğin barışın ne hükmü var? Ali, seninle âdeta eğlenmiş. Sen bize barış haberi getirmedin ki emin ve rahat olalım, muharebe haberi getirmedin ki sakınalım ve harbe hazırlanalım" diye onu azarlamışlar.

Resûl-i Ekrem ise, Ebû Süfyân'ın dönüşünden sonra sıkı sıkıya yol hazırlığına başladı.

Bir gün evinden çıkıp kapısı önünde oturdu ve **"Ebû Bekir'i çağırınız"** diye emretti. Hz. Ebû Bekir gelip Resûl-i Ekrem'in önünde oturdu. Haylice gizli sohbet ettikten sonra Resûl-i Ekrem, onu sağ tarafına geçirdi ve Hz. Ömer'i çağırdı.

Hz. Ömer de gelip Hz. Peygamber'in önünde oturdu. Biraz gizlice sohbetten sonra üst perdeden söze girişip **"Ey Allah'ın Resûlü! Onlar küfrün başıdır. Sana**

sihirbaz, kâhin diyen onlardır. İftiracı, yalancı diyen onlardır" diyerek son derece kızgınlık gösterdi.

Resûl-i Ekrem, emretmedikçe sahabiler, onun yanına varmadıkları için, karşıdan bu hali seyrediyorlardı. Ne üzerine konuşulduğunu bilmiyorlardı. Yalnız Hz. Ömer'in öfkeli bir şekilde sözlerini işittiklerinden **"Acaba Ömer, yine neye darıldı?"** diyerek bakışıp dururlardı. Sonra Resûl-i Ekrem Hz. Ömer'i sol tarafına geçirdi ve diğer ashabı çağırdı.

Geldiler, Hz. Peygamber'in önünde dizildiler. Resûl-i Ekrem "Size bu iki arkadaşınızın birer misalini söyleyeyim mi?" dedi. Onlar da **"Söyleyiniz ey Allah'ın Resûlü!"** demeleriyle mübarek yüzünü Hz. Ebû Bekir'den yana çevirdi. **"Allah yolunda İbrahim, yağdan daha yumuşak idi."** dedi. Sonra Hz. Ömer'e bakıp "Allah yolunda Nuh, taştan katı idi. Fakat iş, Ömer'in dediğidir. Hemen yol hazırlığına başlayın" diye ashaba emir verdi.

Ashab ise mesele ne idi, ne üzerine karar verildi. Bunu bilmedikleri halde Resûl-i Ekrem'den sormadılar. Hz. Ömer, pek çok sinirli ve öfkeli olduğundan onun da yanına varmadılar, fakat meclis dağıldıktan sonra Hz. Ebû Bekir'in yanına vardılar ve işin iç yüzünü iyice öğrenmek istediler.

Hz. Ebû Bekir de "Resûl-i Ekrem, Kureyş üzerine sefer yapmak hususunda fikrimi sordu. Ben de 'Ey Allah'ın Resûlü! Onlar senin kavmindir. Er geç sana boyun eğeceklerini bilirsin' dedim. Sonra Ömer'i çağırdı. Ona da sordu. Ömer ise, 'Küfrün başı onlardır, sana şöyle, böyle diyen onlardır.' diyerek müşriklerin Resûl-i Ekrem hakkında söyledikleri sözleri birer birer saydı. Gerçekten. Kureyşliler boyun eğmedikçe diğer kabileler boyun eğmez, işte Resûlüllah da Mekke seferine hazır olmanız için emir verdi" diye işin iç yüzünü genişçe açıkladı. Sahabiler de muharebe hazırlıklarına başladı.

Medine'de bu şekilde hazırlığa başlanmakla beraber Hz. Peygamber **"Allah'a ve kıyamete iman edenler, Ramazanın başlarında Medine'ye gelsinler"** diye Gıfâr, Eslem, Süleym, Eşcâ, Müzeyne ve Cüheyne kabilelerine haber saldı.

Hemen Ramazan'ın başında Medine yakınlarında bulunan kabileler takım takım gelmeye başladı.

Hz. Hassan (r.a.), o sırada Huzâa kabilesinin öcünü almak üzere Müslümanları cenge cesaretlendirecek ve onları heveslendirecek sözler söylüyordu.

Resûl-i Ekrem ise Kureyşlilerin hazırlanmalarına meydan vermeden onlara bir baskın vermeyi istiyordu. Bunun için hazırlıklarını onlardan gizliyordu. Hatta kendisini Necid tarafıyla uğraşıyor göstermek için, Ramazan'ın başında Ebû Katâde (r.a.)'yi bir bölük askerle İzam Vadisi'ne gönderdi.

Bir de Mekke yollarını tutmak üzere Huzâa kabilesine emretmişti. Onlar da takım takım dağıldılar. Yolları ve boğazları tutup bir taraftan diğer tarafına kuş uçurmaz oldular.

Hâlbuki Hâşimoğullarının azadlılarından Sâre adlı kadın ki, Kureyş reislerine ve bilhassa Hatal'ın oğluna şarkı söyler, bazen de Resûl-i Ekrem hakkında söylenen hicivleri şarkı gibi okuyup onları eğlendirirdi. Kendisi de bu yüzden geçinip giderdi. Bu sırada Medine'ye gelip Bedir Muharebesi'nden sonra Kureyşlilerin uğradıkları üzüntü ve keder üzerine evvelki gibi şarkıcılara gereken değeri vermediklerinden Mekke'de, geçimini temin edemediğinden söz ederek sadaka istemişti. Resûl-i Ekrem de ona bir deve yükü zahire vermişti. Bu sefer dönüp Mekke'ye giderken Beltea oğlu Hâtıb Resûl-i Ekrem'in harb hazırlığı ile uğraştığına dair bazı Kureyş reisleri için, bir mektup yazıp onunla göndermişti.

Bu husus, Allah tarafından Resûl-i Ekrem'e vahiy ile bildirilmişti. Ali, Zübeyr ve Mikdâd (r.a.)'ı çağırdı **"Filan yere gidiniz. Orada deve ile giden yolcu bir kadın bulacaksınız. Onun yanında bir mektup vardır. Onu alıp getiriniz"** dedi.

Onlar da oraya gittiler, Sâre'yi buldular, mektubu istediler. **"Bende mektup yoktur" deyince "Allah'ın Resûlü yalan söylemez. Hemen mektubu çıkar, yoksa seni soyup aramak zorundayız"** dediler. Sâre, çaresiz saçları içinden mektubu çıkarıp verdi. Onlar da mektubu alıp Resûl-i Ekrem'e getirdiler. Açıldı. Beltea oğlu Hâtıb tarafından yazıldığı görüldü. Son derece hayret ve' şaşkınlık uyandırdı.

Çünkü harp hareketine dair düşmana bilgi vermek pek büyük bir suçtur. Beltea oğlu Hâtıb ise Bedir Muharebesi'nde bulunan seçkin ashâbdan idi. Bedir Harbi'ne katılanların kadir ve kıymetleri ise pek büyüktü. Onların sahabiler içinde seçkin bir yeri vardı.

Resûl-i Ekrem "Niçin bu işi yaptın?" diye Hâtıb'a çıkışınca "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yemin ederim ki, ben mü'minim. İmanım asla bozulmamıştır, fakat Kureyş içinde çoluk çocuğum var. Onları orada himaye edecek aşiretim yok. Bu vesileyle Kureyş içinde bir adam kazanmak istedim" diye özür diledi.

Hz. Ömer, kalkıp **"İzin ver ey Allah'ın Resûlü! Şu münâfığın boynunu vurayım"** dedi. Resûl-i Ekrem "Ey Ömer! Hâtıb, Bedir Muharebesi'nde bulundu. Ne biliyorsun? Belki ulu Allah, 'Bedir Harbi'ne katılanlara her ne yapsanız, ben sizi affetmişimdir' demiş ola" dedi.

Bunun üzerine Hz. Ömer **"Allah ve Resûlü daha iyi bilir"** diyerek geri durdu.

Evvelce Müslümanlar aleyhinde bulunan pek çok aşiretler ve kabileler, Hudeybiye Barışı'ndan sonra Resûl-i Ekrem'e bağlandıklarından, bu sefer yukarıda olduğu gibi, Hz. Peygamber'den gelen davet üzerine etraf ve civarda bulunan Arap

kabileleri Ramazan'ın başlarında arka arkaya Medine'ye gelmeye başladılar. Sahabiler de hazırlandı.

Böylece Resûl-i Ekrem de hemen bu sekizinci hicret senesinin Ramazan ayından on gün geçtikten sonra onbin kişilik İslâm askeri ile Medine'den çıktı. Önceden bir gösteriş için Necid taraflarına gönderilmiş olan Ebû Katâde, dönüp yolda Resûl-i Ekrem'e yetişti. Bazı kabileler de gelip onlar gibi yolda Resûl-i Ekrem'e erişti. Böylece İslâm ordusunun sayısı onikibin kişiye yükseldi.

Hudeybiye senesi, Medine'den hareket eden İslâm ordusu binbeşyüz kişi kadarken iki sene sonra Mekke üzerine çıkarılan ordunun onikibin kişiye yükselmesi Hudeybiye Barışı'nın hep müsbet neticeleridir. Nitekim o zaman barışa karşı çıkmış olanlar, barışın böyle güzel eserlerini gördükçe pişman ve mahcup olmakta idiler.

Resûl-i Ekrem'in amcası Abbas (r.a.), önceden iman etmişse de İslam'ını gizler ve Mekke'de kalarak Zemzem'in sakalığını yapardı. Bu sefer İslâmlığını ilân ederek çoluk çocuğuyla birlikte çıkıp Medine'ye gelirken, İslâm ordusuna rastladı. Ağırlığını Medine'ye gönderip kendisi Resûl-i Ekrem ile birlikte Mekke'ye yollandı.

Resûl-i Ekrem, buna pek çok sevindi. "Ey Abbas! Sen muhacirlerin sonuncusu oldun" dedi.

Hz. Peygamber'in amcası oğlu Abdü'l-Muttalib oğlu Hâris oğlu Ebû Süfyân ve oğlu (Ebû Süfyân oğlu Cafer) ve halası olan Abdü'l-Muttalib kızı Atike'nin oğlu (Ebû Ümeyye' oğlu Abdullah) da Ebvâ' denen yerde Resûl-i Ekrem'e karşı gelip özür dilediler. Fakat Resûl-i Ekrem, onların yüzlerine bakmadı.

Çünkü bu Hâris oğlu Ebû Süfyân, peygamberlikten önce Resûl-i Ekrem ile çok tatlı görüşüp konuşurken, peygamber olduktan sonra Resûl-i Ekrem'e pek çok düşmanlık ederek hakkında hicviyeler söylerdi. Hassan da ona cevap verirdi. Ebû Ümeyye oğlu Abdullah da, öylece Resûl-i Ekrem'e eza ederdi, işte bu yüzden Resûl-i Ekrem, onları kabul etmedi. Fakat sonra hanımlarından Ümmü Seleme (r.a.), şefaat edince Resûl-i Ekrem, onları affetti. Onlar da İslâm ile şereflendiler.

Yukarıda söylediğimiz gibi Huzâa kabilesi, yolları tutmuştu. Medine'den Mekke'ye gidip gelen olmadığı için, Kureyşliler evvelce Resûl-i Ekrem'in böyle büyük hazırlığından haber alamayıp gaflet uykusunda oldukları sırada İslâm ordusu Merru'z-Zahrân adındaki vadiye geldi.

Resûl-i Ekrem, gece orada onbin ateş yaktırdı ve gelişini öyle büyük bir ateş donanması ile Kureyş'e bildirdi. Kureyş reisleri, bunu haber alınca hayret ve telaşa düştüler. Yine reisleri olan Ebû Süfyân'ın başına üşüştüler. O da Hizam oğlu Ha-

kim ve Verka Huzai oğlu Büdeyl ile birlikte gelip, Merru'z-Zahrân'ın üzerindeki tepeye çıktılar. "Bu kadar ateş yakan ordu, acaba kimler ola?" diye düşünüp dolaşırlarken, İslâm ordusundan çıkarılmış olan süvari karakoluna esir düştüler.

Beri taraftan Resûl-i Ekrem'in amcası Abbas (r.a.), da **"Yarın Kureyşliler, gaflet içindeyken bu kalabalık ile ansızın Mekke'ye girilecek olursa büyük bir fenalık olması beklenir. Bari çıkayım, bir adam bulup da Kureyş'e göndereyim. Gelip de eman dilesinler"** diyerek Resûl-i Ekrem'in katırına binip ordudan çıkmıştı. Uzaktan Ebû Süfyân'ın sesini işitince **"Ebû Süfyân mısın?"** diye sordu. O da "Evet" diye cevap verdi. Biliştiler ve görüştüler.

Hz. Abbas; Ebû Süfyân'ı arkasına alıp Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına götürürken kimlerin yanından geçseler böyle geceleyin ordu içinde gezen kimdir? diye başlarını kaldırıp Resûl-i Ekrem'in katırı üzerinde Hz. Abbas'ı görünce birbirine "Peygamberin amcası, Peygamberin amcası" diyerek başlarını önlerine eğiyorlardı.

Hz. Ömer'in hizasına geldiklerinde Hz. Ömer, Ebû Süfyân'ı görüp tanıyınca koştu. Hz. Peygamber'in yanına girip **"Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Süfyân geliyor. İzin ver, hemen boynunu vurayım"** derken Hz. Abbas, süratle yetişip Ebû Süfyân'ın affedilip serbest bırakılmasını rica etti.

Hz. Ömer'in eli, kılıcın kabzasında ve Hz. Abbas'ın dili af ve merhamet dileğinde birbirine zıt isteklerde bulunmalarından dolayı, Resûl-i Ekrem Hz. Abbas'a **"Hele sen, onu bu gece tevkif et"** dedi. O da Ebû Süfyân'ı alıp o gece kendi yanında hapis ve tevkif ederek ertesi günü sabah olur olmaz Resûl-i Ekrem'in çadırına getirdi.

Resûl-i Ekrem, **"Ey Ebû Süfyân! Hâlâ 'La ilahe illallah' diyeceğin vakit erişmedi mi?"** diye sordu. Ebû Süfyân, **"Eğer Allah'tan başka tanrı yok desem bu kadar putları ne yapayım? Lât ve Uzzâ'dan nasıl geçeyim?"** diye biraz düşünüp durdu. Sonunda "Lâ ilahe illallah" deyiverdi. Sonra Resûl-i Ekrem **"Peki 'Muhammed Resûlüllah' diyeceğin vakit daha erişmedi mi?"** diye yine sordu.

Ebû Süfyân "Ey Muhammed! Bunun için bana biraz zaman ver. Çünkü bundan dolayı zihnimde henüz ilişik var" diye cevap verdi. Hz. Ömer ise dışarıda dolaşıp geziniyordu ve **"Ah! Ebû Süfyân sen dışarıda olsan, böyle saçma sapan konuşamazdın"** diye kendi kendine söyleniyordu.

Hz. Abbas, da "Ne yapıyorsun? Ey Ebû Süfyân! Aklını başına devşir. Ömer, dışarıda kılıç ile bekliyor. Senin başını kesmek için fırsat gözetiyor" diye ona nasihat ediyordu. Bunun üzerine Ebû Süfyân, hemen "Muhammed Resûlüllah" diyerek Ömer'in pençesinden yakasını kurtardı. Yine o mecliste Hizam oğlu Hakim ile Verka' oğlu Büdeyl de İslâm ile şereflendiler.

Resûl-i Ekrem, Hz. Abbas'a **"Ebû Süfyân'ı al da ordunun geçeceği boğaza götür ki, Allah'ın askerlerini seyretsin"** dedi. Hz. Abbas **"Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Süfyân övünmeyi sever bir adamdır. Ona, övünmesine sebep olacak bir ayrıcalık verseniz..."** dedi. Resûl-i Ekrem de "Kim ki Ebû Süfyân'ın evine girerse emindir. Kim ki Mescid-i Şerif'e girerse emindir. Kim ki evine kapanırsa emindir. Kim ki silahı bırakırsa emindir. Kim ki Hizam oğlu Hakim'in evine girerse emindir" dedi.

Bunun üzerine Hz. Abbas, Ebû Süfyân'ı alıp ordunun geçeceği boğazın ağzına götürdü. Asker bölük bölük geçtikçe Ebû Süfyân soruyor, Hz. Abbas da kimler olduklarını söylüyordu. Önce Allah'ın kılıcı Hâlid b. Velid (r.a.), bin kişilik Süleymoğulları kabilesi yiğitleriyle Ebû Süfyân'ın hizasına gelince, hepsi bir ağızdan tekbir aldılar. Ebû Süfyân "Bu kim?" dedi. Hz. Abbas **"Hâlid b. Velid"** deyince **"Şu bizim Velid'in oğlu Hâlid mi?"** diye sordu. Hz. Abbas "Evet" diye cevap verdi. Sonra Zübeyr b. Avvâm (r.a.), muhacirlerin sancağını çekerek dörtyüz zırhlı nefer yiğitlerle evvelkiler gibi tekbir alarak gelip geçerken Ebû Süfyân "Bu kim?" diye sordu. Hz. Abbas da **"Zübeyr b. Avvâm"** diye cevap verdi. Ebû Süfyân **"Ha, kız kardeşinizin oğlu mu?"** dedi. Sonra Ebû Zer Gıfârî (r.a.), üçyüz kişilik yükü hafif ve çevik Gıfâroğulları yiğitleriyle geçerken Ebû Süfyân **"Bunlar kim?"** dedi. Hz. Abbas **"Gıfâroğulları kabilesi"** deyince "Onlarla aramızda bir şey yok" dedi.

Ondan sonra Huzâa kabilesinin bir kolu olan Kaʿboğullarından beşyüz kişilik süvari ve sonra sekizyüz nefer Müzeyne kabilesi okçuları ve dörtyüz nefer Leysoğulları ile Damraoğulları arslanları gelip geçtiler. Sonra üçyüz kişilik Arap kahramanları ile Eşca' kabilesi geçerken Ebû Süfyân, hangi kabile olduğunu sordu. Hz. Abbas **"Eşca' kabilesi"** diye cevap verdi. Ebû Süfyân **"Sübhânallah! Muhammed'in en büyük düşmanı onlardı. Şimdi ne şaşılacak şey ki, ona boyun eğmişler"** dedi. Hz. Abbas da "İslâm nuru onların kalbini aydınlatmış. Bu da Allah'ın bir lütfudur." dedi.

Sonra sekizyüz kişilik Cüheyne yiğitleri ve diğer bazı kabileler ve aşiretler bölük bölük gelip geçtikçe Ebû Süfyân'ın gözleri doldu. "Az zamanda bu kadar kabileleri toplayıp ve hepsini bir araya getirip de habersizce Mekke'ye kadar göndermek ne büyük bir kuvvettir." diye derin düşüncelere daldı.

Ebû Süfyân, burasını düşünürken bir de uzaktan Hz. Peygamber'in asıl alayları göründü ki, beşbin kadar seçkin asker idi. Atlıların ve zırhlıların en seçkinleri beraber idi. Resûl-i Ekrem Kusvâ adlı devesine binmişti. Önünde ensarın sancağıyla Übâde'nin oğlu ve sağında Hz. Ebû Bekir ve solunda Hudayr oğlu Üseyyid ve etrafında diğer seçkin ashâb (r.a.), zırhlara bürünmüş olarak beşbin kişi tekbir alarak geliyorlardı. Ebû Süfyân, onu görünce **"Ey Abbas! Kardeşin oğlunun**

mülk ve saltanatı ne çok büyümüş!" deyince o da **"Sus! O mülk ve saltanat değil, peygamberliktir"** deyince Ebû Süfyân da **"Evet, peygamberlik"** dedi.

Bütün İslâm ordusu, o boğazı geçtikten sonra Hz. Abbas (r.a.), Ebû Süfyân'ı salıverdi. Ebû Süfyân, hemen Hizam oğlu Hakim ile birlikte Mekke'ye vardı ve Kâbe'ye gitti. Kureyş'e dönerek **"Ey halk! işte gelen Muhammed'dir. Karşı duramayacağınız bir kuvvet ile geliyor"** diye durumu onlara bildirdi. "Muhammed ne dedi?" diye sorduklarında **"Ebû Süfyân'ın evine giren emindir. Mescid'e giren emindir. Evinde oturup da kapısını kapayan emindir dedi"** diye cevap verdi.

Daha sonra "Ey Kureyşliler! Müslüman olun selâmet bulasınız" diye sözü kesti. Ebû Süfyân'ın azılı İslâm düşmanı olan karısı Hind, hemen kocasının üzerine saldırdı. Sakalından tuttu. "Ey Gâliboğulları! Şu bunak herifi öldürünüz" diye haykırdı. Ebû Süfyân da **"Sakalımı bırak. Allah'a yemin ederim ki Müslüman olmazsan senin de boynun vurulur. Haydi evine git. Sesini çıkarma"** dedi. Karısını susturdu. O da savuşup evine gitti.

Bunun üzerine Mekke içine bir büyük uğultu düştü. Halk, ne yapacağını şaşırdı. Kimi Ebû Süfyân'ın evine, kimi Kâbe'ye koşuyor, kimi kendi evine kapanıyor, kimi bir yerde duramayıp sokaklarda dolaşıyor, kimi silahlanıyor, kimi silahını atıyor, gâh toplanıyorlar gâh dağılıyorlardı. Kavmin başı olan, Ebû Süfyân'ın imana gelmesiyle Kureyş'in çoğu İslam'a meyletti.

Fakat Amr oğlu Süheyl ile İkrime b. Ebi Cehil ve Ümeyye oğlu Safvân, Bekiroğulları ve Hârisoğulları ve Hüzeyl ve Ehâbiş kabilelerinden bir miktar asker toplayıp, Mekke'nin alt tarafında Handeme denen yerde harbe hazırlandılar.

Resûl-i Ekrem ise, Mekke'nin üst tarafında Keda' denen dağ yoluyla Mekke'ye girmek üzere Zübeyr (r.a.)'i diğer taraftan girmek üzere Ubâde oğlu Sa'd (r.a.)'ı birer bölük ile memur ettiği gibi Mekke'nin alt tarafından Handeme yoluyla hareket etmek üzere Hâlid b. Velid (r.a.)'i de bir bölüğe kumandan yaptı. Huzâa, Süleym, Eslem, Gıfâr, Müzeyne ve Cüheyne kabileleri, hep Hz. Hâlid ile beraber idi.

Hz. Peygamber (s.a.v.), **"Kureyş tarafından saldırılmadıkça harbe girişmeyiniz"** diye hepsine tembih etti. Bunun üzerine İslâm ordusu, kimseye hücum etmeden büyük bir edep ve saygı ile Mekke'ye girmek üzere kol kol yürüdüler.

Halk tarafından da saldırılmadı. Fakat Handeme'de Süheyl ve İkrime ve Safvân'ın topladıkları askerler, Hâlid b. Velid'in bölüğünün yoluna engel olmak istediler. Hz. Hâlid, onlara nasihat ettiyse de dinlemediler ve hemen muharebeye başladılar. Hatta Câbir Fihri oğlu Kürz ile Eş'ari oğlu Hubeyş'i şehid ettiler. Artık Hz. Hâlid de harp etmek zorunda kaldı. Onların üzerine öyle şiddetli bir hücum etti ki, o anda onüç müşriki öldürdü, geri kalanını dağıttı.

Bu Câbir Fihri oğlu Kürz, Bedir Muharebesinden önce Medine'nin hayvanlarını yağmalayan biri idi. Sonra İslâm olarak seçkin bir ashâb oldu. Hatta bir keresinde Resûl-i Ekrem tarafından bir bölüğe kumandan yapılmıştı. Bu sefer Hubeyş ile beraber Mekke'nin fethine kurban oldu (r.a.).

Resûl-i Ekrem, Hz. Hâlid'in muharebesini işitti. "Ben, muharebe yapılmasın diye tembih etmedim mi?" deyince, **"Hâlid'e saldırıldı, o da ister istemez çarpıştı"** diye cevap verildi.

Başka tarafta asla muharebe olmaksızın İslâm askeri, takım takım Mekke'ye girdiler. İşte o halde Hz. Muhammed (s.a.v.), başında siyah sarık olduğu halde Mekke'ye girdi. Doğruca Kâbe'ye yürüdü.

Kâbe görününce Hz. Peygamber (s.a.v.), tekbir alınca bütün ashâb tekbir aldılar. O kadar bin adamın tekbirleriyle dağlar inledi. Sanki dağlardan hoş geldiniz sesleri geliyordu. O gün, cum'a günüydü. Ramazan Bayramına on gün kalmıştı. Müslümanlar hakkında kutlu bir gün idi.

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.), Harem-i Şerife vardı. Beyt-i Şerifin kapısında durdu: **"Ey Kureyş topluluğu! Benden ne umarsınız, hakkınızda ne muamele edeceğimi zannediyorsunuz?"** diye sordu. Hazır olan Kureyş ileri gelenleri **"Hayır umarız. Kerem sahibi kardeş ve kerem sahibi kardeş oğlu"** diye cevap verdiler. Bunun üzerine Fahr-i Âlem (s.a.v.), de **"Gidiniz. Hepiniz hürsünüz"** dedi.

Resûl-i Ekrem, öylece Kureyşliler hakkında umumi bir af ilân ettiyse de içlerinden bazı kimseleri sayıp, af dışı bıraktı ve onların kanlarını helâl kıldı.

Bilhassa İkrime b. Ebi Cehil, Ümeyye oğlu Safvân, Ebû Serh Âmiri oğlu Abdullah b. Sa'd, Zeb'ariyy Sehmi oğlu Abdullah, Hatal oğlu Abdü'l-Uzzâ, Nukayd oğlu Huveyris, Sabâbe oğlu Makis ve Hz. Hamza'yı öldürmüş olan meşhur Vahşi ile kadınlardan Ebû Süfyân'ın karısı olan Hind ve Hatal'ın oğlunun iki şarkıcı cariyesi ve Hâşimoğullarının azadlılarından Sâre'nin kanları dökülmüştü.

İkrime, Resûl-i Ekrem'e düşmanlığında babasına benzerdi. Safvân da İslâm dininin büyük düşmanlarından idi. Ebû Sarh oğlu Abdullah b. Sa'd ise hicretten önce vahiy kâtibi olmuşken sonra dinden çıkmıştı. Zeb'ari oğlu Abdullah ve Nukayd oğlu Huveyris de Mekke'nin meşhur şairlerindendi. Resûl-i Ekrem'i hicveder ve hakkında pek fena sözler söylerdi.

Hatal'ın oğlu evvelce imana gelmişken sonra dinden çıkmıştı. Adı geçen iki şarkıcı cariyeye Resûl-i Ekrem'in hicviyelerini şarkı şeklinde okutturdu. Sâre de meşhur bir şarkıcıydı. O da Resûl-i Ekrem'in hicviyelerini Hatal'ın oğlunun karşısında okuyup, onu eğlendirirdi. Yukarıda söylendiği üzere Mekke'nin alınışından

önce Medine'ye gelerek Müslüman olup, Resûl-i Ekrem'den ihsan ve sadaka almış, sonra Beltea oğlu Hâtıb'ın mektubunu Mekke'ye götürürken tutulmuş ve Mekke'ye dönüşünde dinden çıkmıştı.

Sabâbe oğlu Mekiz evvelce imana gelmişken Ensar'dan biri, yanlışlıkla onun kardeşini öldürmekle o da o Ensari'yi öldürerek dinden çıkıp Medine'den kaçarak Mekke müşriklerine karışmıştı. Vahşi ile Hind'in Uhud Harbi'nde şehidlerin ulusu olan Hz. Hamza'ya yaptıkları bilindiğinden, başka açıklama gerekmez. İşte bütün bunların öldürülmeleri gerekiyordu. Nitekim onlar da ölümü hak ettiklerini bildiklerinden, Mekke'nin alındığı gün, her biri bir tarafa savuşup saklandı.

Fakat Hureys Mahzumi oğlu Said ile Ebû Berze Eslemi (r.a.), Hatal'ın oğluna rastlayarak onu öldürdüler. İki şarkıcı cariyelerinden birisi de bu sırada öldürüldü. Hz. Ali de Nukayd oğlu Huveyris ile Sâre'ye rastlayıp ikisini de öldürdü. Handeme de müşrikler dağılınca Sabâbe oğlu Mekis, birtakım dostlarıyla bir yere gizlenmiş şarap içiyorlardı. Abdullah Kelbi oğlu Nümeyle (r.a.), bunu haber alarak oraya gitti. Mekis'i kılıç ile vurup öldürdü.

Diğer öldürülmesi gerekenler, hep kaçak idiler. Onların isimleri bilindiğinden, onlardan başka herkes emniyet içinde geziyordu. Hattâ, Kureyş büyüklerinden Abdü'l-Uzzâ oğlu Huveytıb kaçıp bir yerde gizlenmişti. Ebû Zer (r.a.), onu görünce gelip Resûl-i Ekrem'e haber verince **"Biz, öldürülmesini emrettiğimiz şahıslardan başkasına eman vermedik mi?"** dedi. Ebû Zer de varıp Huveytıb'a haber verdi. O da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına gelip İslâm oldu.

Böylece halka eman verildikten sonra Hz. Peygamber (s.a.v.), yedi kere Kâbe'yi tavaf. etti. Fahr-i Âlem (s.a.v.), tavaf ederken ashabı da onun izine basıp gidiyorlardı.

Ebû Süfyân, bir yerde durup seyrederken 'Ah! Bir ordu toplasam ve şu adamla yine harbe başlasam nasıl olur?" diye düşünüyordu Resûl-i Ekrem de o zaman onun yanından geçerken **"O adam, seni yine rezil ve zelil eder"** deyince Ebû Süfyân, tövbe ve istiğfar etti ve "Şimdi bildim ki Hak Peygamberdin. Gerçekten zihnimde öyle bir **"kuruntu vardı"** diye itiraf etti.

Mûlh Leysi oğlu Umeyyir oğlu Fudâle de, Resûl-i Ekrem'i tavaf ederken vurup öldürmek niyetiyle yavaş yavaş yanına yaklaşınca Resûl-i Ekrem ona "Fudâle misin?" diye sordu. O da **"Evet"** diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem **"Ne düşünüyorsun"** diye sorunca o da **"Hiçbir şey düşündüğüm yok. Şu anda Allah'ı zikrediyorum"** deyince Resûl-i Ekrem güldü ve "Zihninde kurduğun şeyden tövbe ve istiğfar et" diye buyurdu ve mübarek elini onun göğsüne koydu. O anda Fudâle'nin zihnindeki kuruntu yok olmuş ve bunun üzerine imanı sağlamlaşmış ve kuvvet bulmuş olduğunu sonradan kendisi anlatmıştır.

Kâbe'de üçyüzaltmış put vardı. O gün hepsi kırılıp atıldı ve Kâbe onlardan temizlendi. Hubel adındaki büyük put kırılıp yıkılırken Zübeyr b. Avvâm (r.a.), Ebû Süfyân'a **"Senin Uhud Muharebesi'nde varlığıyla övündüğün Hubel'i görüyor musun?"** deyince Ebû Süfyân "Artık azarlamayı bırak ey Zübeyr! Görüyorum ki Muhammed'in Allah'ından başka tanrı olsaydı işler başka türlü olurdu" dedi.

Resûl-i Ekrem, Kâbe'nin kapısında durup **"Ey insanlar! Hâciblik, yani Kâbe hizmeti ile Zemzem Sakalığı memurluğundan başka eskiden kalma ne kadar dava ve âdet olarak alınagelen vergiler varsa hepsini kaldırdım"** diye buyurdu.

Zemzem Sakalığı memurluğu, Abdü'l-Muttalib evlâdına ait idi. O vakit bu memuriyet, Hz. Abbas'ın üzerinde idi. Kâbe hizmeti de Abdü'd-Dâr oğlu Ebû Talha evlâdında olduğundan o zaman Kâbe'nin anahtarı Ebû Talha oğlu Talha oğlu Osman'da idi.

Resûl-i Ekrem, ondan bu kutlu anahtarı istedi. O da evinden Kâbe'nin anahtarını getirdi. **"Al emaneti"** diyerek Resûl-i Ekrem'e verdi. Ebû Talha ve oğulları, kendilerinden başka bir kimse Kâbe'yi açamaz sanırlardı. Resûl-i Ekrem ise anahtarı alıp kendi eliyle Kâbe'yi açıverdi ve içeri girdi. Birçok resimler gördü, hepsini kaldırttı.

Hz. Abbas (r.a.), Kâbe hizmetinin Zemzem sakalığına eklenerek, her iki hizmetin de Abdü'l-Muttaliboğullarına verilmesini istedi. Hz. Ali de **"Ey Allah'ın Elçisi! Kâbe hizmeti memurluğunu Ehl-i Beyt'ine vermelisin"** dedi. Talha oğlu Osman ise babalarına ve dedelerine ait olan bu şerefli hizmetin elinden çıkması hakkındaki sözleri işittikçe pek çok üzülüyor ve ıstırap duyuyordu.

İşte bu sırada Cebrâil (a.s.) geldi. Kâbe hizmeti vazifesinin yine Ebû Talha soyunda bırakılması emrini getirdi. Bunun üzerine hemen Resûl-i Ekrem **"Ey Ebû Talha oğulları! Allah'ın emanetini kıyamete kadar sizde kalmak üzere alınız"** diyerek Kâbe anahtarlarını Talha oğlu Osman'a verdi."

Osman ölünce anahtar, onun amcası oğlu olan Ebû Talha'nın torunu Şeybe'ye geçti. Ondan da çocuklarına ve torunlarına kaldı. Bugün de bu Kâbe hizmeti vazifesi Şeybeoğullarındadır.

Hz. Ebû Bekir'in annesi Selmâ (r.a.), en evvel iman edenlerdendi. Fakat babası Ebû Kuhâfe çok yaşlı olduğu halde hâlâ imana gelmemişti. Bu sefer Hz. Peygamber (s.a.v.), Kâbe'ye girince Hz. Ebû Bekir, babası Ebû Kuhâfe'nin elinden tutup Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına getirdi. O da İslâm ile şereflendi.

Sonra Fahr-i Âlem (s.a.v.) Safa üzerine çıkıp oturdu. Hz. Ömer de alt tarafında durdu ve halk gelip birer birer biat etmeye başladı. Önce erkekler, İslâm üzerine biat ettiler. Resûl-i Ekrem de Allah'a ve Resûlüne itaat etmek üzere onların biatini kabul etti.

Erkeklerin biati bitince sıra, kadınlara geldi. Hz. Ali'nin kız kardeşi Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni ve Ümeyye oğlu Âs'ın kızı Ümmü Habibe ve Esid oğlu Attâb'ın halaları Ervâ ve Atike ve Hişâm oğlu Hâris'in kızı ve Ebû Cehil'in oğlu İkrime'nin karısı olan Ümmü Hakim ve Hâlid b. Velid'in kız kardeşi Fâhite gibi Kureyş içinde şanlı, itibarlı hanımlar, kadınların önlerine düşüp Hz. Peygamber'in yanına geldiler. Utbe'nin kızı ve Ebû Süfyân'ın karısı olan Hind de kıyafet değiştirerek onların içine karışıp gelmişti.

Resûl-i Ekrem, onlara Allah'a ortak koşmamak, hırsızlık etmemek, zinadan kaçınmak, çocuklarını öldürmemek, kimseye iftira etmemek ve Allah'ın emrine isyan etmemek üzere biat etmelerini teklif etti.

Hâlbuki önce Allah'a ortak koşmamak şartını teklif edince Hind, meydana çıkıp **"Allah'a yemin ederim ki, sen, erkeklere teklif etmediğin şartı bize teklif ediyorsun. Her ne ise biz de onu yerine getireceğiz"** dedi.

Sonra, hırsızlık bahsine gelince Hind "Allah'a yemin ederim ki, eğer hırsızlık etseydim Ebû Süfyân'ın malından nice şeyler çarpardım" dedi. Ebû Süfyân orada bulunuyordu. "Geçmişi varsa sana helâl olsun. Geleceğe bakalım" dedi. Fahr-i Âlem, o zaman Hind'i tanıdı. **"Hind misin?"** diye sordu. O da **"Ben Hind'im. Geçmişi affet Allah da seni affetsin"** diye cevap verdi.

Sonra Resûl-i Ekrem, zina etmemek şartını teklif edince Hind "Hür olan kadın hiç zina eder mi?" dedi.

Daha sonra Resûl-i Ekrem, çocuklarını öldürmemek bahsine gelince Hind **"Biz, onları küçükken büyüttük ve büyükken onları sen Bedir'de öldürdün. Artık ne oldu ise orasını sen ve onlar daha iyi bilirsiniz"** dedi.

Hz. Ömer son derece ağırbaşlı olduğu halde, Hind'in bu sözüne dayanamayıp güldü. Sonra Resûl-i Ekrem, kadınların iftira etmekten sakınmalarını teklif edince Hind **"Allah'a yemin ederim ki iftira çirkin bir şeydir. Sen, bize güzel ahlâklı olmamızı emrediyorsun"** dedi.

En son isyan etmemek teklifine gelince yine Hind "Biz, bu yüce divana sonradan isyan etmek niyetiyle gelmedik" diye sözünü kesti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, böylece kadınlardan biat almak üzere Hz. Ömer'e emretti. O da el verdi ve vekâlet yolu ile kadınlardan biat aldı.

Hind'in evvelce öldürülmesi kararlaştırılmışken, böylece af ve emana kavuştu. Kalpten imana geldi. Hatta evine gidip, ne kadar put varsa "Bunca zaman size aldanmışız" diyerek birer birer kırıp parçaladı ve hepsini yok etti.

Hz. Peygamber (s.a.v), Safa üzerinde Allah'a hamd ü sena ederken Ensar'dan bazıları, "Hz. Peygamber, vatanına kavuştu, aşiretiyle görüştü. Hiç bundan sonra

dönüp de bizim şehrimize gider mi?" düşüncesiyle içten içe üzülüp endişe ediyorlarmış...

O anda Hz. Cebrâil (a.s.) gelip Resûl-i Ekrem'e vahiy getirdi. Ensarın bu endişelerini bildirdi. Resûl-i Ekrem, Safa üzerinde duasını tamamladıktan sonra bu hali Ensar'dan sordu. Onlar da **"Evet, ey Allah'ın Resûlü! Zihnimize öyle bir düşünce geldi"** dediler. Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) de **"Ey Ensar topluluğu! Ben Allah'ın kulu ve Resûlü'yüm. Sizin şehrinize göçtüm. Hayat ve ölümüm sizin yanınızda olacaktır"** dedi. Ensar-ı Kiram Hazretleri de, Resûl-i Ekrem'in bu sözlerinden son derece sevindiler ve sevinçlerinden ağlaştılar.

Öğle vakti olunca Hz. Bilâl (r.a.), Kâbe üstüne çıkıp ezan okudu.

Ne büyük ve ne güzel bir değişikliktir ki, Kâbe üzerinde, sabahleyin koca Hubel adındaki put dururken bir anda yerle bir olup, öğle vakti ezan okunuyor ve Kâbe'de bunca putlar varken hepsi birden yok edilip Kâbe'nin etrafında bu kadar bin ağızdan tekbir alınıyor ve Lât ve Uzzâ'ya tapılırken, yalnız yüce Allah'a ibadet olunuyordu.

Kureyşliler dağılarak kimi bir tarafa kaçıp gizlenmiş ve kimi Mekke'nin etrafındaki dağlara ve bayırlara çıkıp uzaktan seyretmekte idiler. Birtakımı da Ebû Süfyân ile birlikte Kâbe dolaylarında durup böyle aniden meydana gelen büyük değişikliklere hayret ve şaşkınlık ile bakıyorlardı.

İşte o vakit Ebû Cehil'in kızı Cüveyriye **"Allah, babama lütuf ve ihsan etmiş ki, vaktiyle ölüp de Bilâl'in Kâbe üzerinde bağırdığını görmedi"** demiş. Hişam oğlu Hâris de **"Keşke önceden ölüp de bugünü görmeseydim"** demiş.

Onlarla birlikte bulunan diğer Kureyş büyükleri de, bu gibi birer söz sarf etmişler. Fakat Ebû Süfyân "Ben, Muhammed'in hakkında bir şey söylemem. Çünkü ona gökten haber veriliyor" demiş.

O anda Resûl-i Ekrem, onların yanına geldi. Aralarında gizlice ne söyleştiklerini birer birer kendilerine haber verdi. Hâris, hemen "Ben, şehadet ederim ki sen Hak Peygamberisin. Çünkü bizim bu sözlerimizi kimse duymadı" diyerek kelime-i şehadet getirdi.

Biz şimdi, evvelce öldürülmeleri kararlaştırılmış olan, yukarda söylediğimiz kaçakların ne halde olduklarını görelim:

Hind'in af ve eman'a kavuşması, öteki kaçaklara cesaret verdi. Hatal'ın oğlunun şarkıcı olan cariyelerinden biri, ki kaçıp gizlenmişti. Müslüman olarak Hz. Peygamber'in yanına geldi. Af ve eman diledi. Resûl-i Ekrem de onu afetti. Ebû Serh'in torunu Abdullah da Hz. Osman'ın süt kardeşi olduğundan, ona sığınmıştı. O da onu gizlemişti. Halka emniyet ve rahat geldikten sonra, Hz. Osman, onu meydana çıkardı. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına götürdü ve affettirdi.

Ondan sonra bu adam, çok kuvvetli Müslüman oldu. Pek çok muharebelerde bulunmuş ve Hz. Osman'ın halifeliği sırasında Mısır valisi tayin edilmiştir.

Ebû Cehil'in oğlu İkrime ki, Handeme'de yenilip dağıldıktan sonra Yemen tarafına kaçmıştı. Karısı Ümmü Hakim, Müslüman olup Resûl-i Ekrem'den onun için eman aldı ve arkasından gidip onu Yemen kıyısında buldu. **"Halkın en çok yumuşak ve kerimi olanı tarafından sana af ve eman ile geldim"** diyerek onu geri çevirdi ve Hz. Peygamber'in yanına getirdi. İkrime de İslâm ile şereflendi.

Ümeyye oğlu Safvân da Cidde'ye kaçmıştı. Veheb Cumehi'nin oğlu Umeyyir, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına geldi. **"Ey Allah'ın Elçisi! Safvân, benim kavmimin ulusudur. Senden korkup kaçtı. Onu da affet!.."** dedi. Resûl-i Ekrem ona da eman verdi.

Bunun üzerine Umeyyir Cumehi, Cidde'ye gitti. Safvân ile görüştü. Resûl-i Ekrem'in nasıl yumuşak huylu ve çok kerim biri ve akrabasına ne derece vefalı olduğunu anlattı. "O, senin amcanın oğludur. Onun izzet ve şerefi, senin izzet ve şerefindir" dedi ve onu geri çevirip Mekke'ye getirdi ve Hz. Peygamber'in yanına çıkardı.

Safvân, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanında Umeyyir'e işaret ederek **"Bu adam, diyor ki: Sen, bana eman vermişsin. Doğru mu?"** diye sordu. Resûl-i Ekrem de **"Doğrudur"** diye cevap verdi. Safvân **"Öyle ise Müslüman olmak için bana iki ay zaman ver"** dedi. Resûl-i Ekrem **"Dört ay serbestsin"** dedi.

Böylece Ümeyye oğlu Safvân, bir süre müşrik olduğu halde, emniyet ve güven içinde yaşadı.

Zeb'ari oğlu Abdullah Hz. Ali'nin kız kardeşi Ümmü Hâni'nin kocası olan Ebû Veheb Mahzûmi'nin oğlu Hübeyre ile beraber Necran'a gitti. Hübeyre, orada müşrik olduğu halde öldü. Zeb'ari'nin oğlu ise dönüp Mekke'ye geldi, özür diledi. Resûl-i Ekrem de onu affetti. Bundan sonra o da, affa kavuşmanın coşkunluğu yolunda birçok şiirler ve kendisini bağışlamış olan Resûl-i Ekrem'e methiyeler söyledi.

Hz. Hamza'yı öldürmüş olan Vahşi bir süre etrafta dolaştı. Fakat sığınacak bir yer bulamadı. En sonunda Resûl-i Ekrem'e sığındı. Resûl-i Ekrem onu da affetti. Fakat **"Güzüme görünme"** dedi. Bunun için Vahşi, serbestçe geziyor, fakat Resûl-i Ekrem'e asla görünmüyordu.

Deniz kıyısında Müşellel denen dağ, ki oradan Kudeyd adlı meşhur yere inilir. İşte o dağ üzerinde Evs ve Hazreç kabilelerinin Menât adında bir putu vardı. Ramazan Bayramı'na altı gün kala Eşhel'in oğlu Zeyd oğlu Sa'd (r.a.), onu yıkmaya memur olunca, gidip yıktı.

Mekke'ye bir konak uzaklıkta olan Nahle denen yerde Kureyş'in Uzzâ adında bir putu vardı ki, onlara göre putların en büyüğü idi. Ramazan Bayramı'na beş gün kala onu kırıp yıkmak için de Velid oğlu Hâlid (r.a.) memur olarak bir miktar süvari ile gidip onu parçaladı.

Mekke'ye üç mil uzakta Hüzeyl kabilesinin de Suva' adında bir putu vardı. O sırada Âs oğlu Amr (r.a.) da gidip onu, vurup kırdı ve yerle bir etti.

Huzeyme Olayı

Mekke'nin alınışından sonra Resûl-i Ekrem, kabileleri dine davet için her tarafa memurlar gönderdi. Hâlid b. Velid'i de Nahle'den dönüşünden sonra muhacirler ve ensar ile Süleymoğulları kabilesinden meydana gelmiş bir bölük askerle Huzeyme kabilesine gönderdi.

Hâlbuki cahiliyet zamanında Huzeyme kabilesi, Abdurrahman b. Avf'ın babasını ve Hâlid b. Velid'in amcasını öldürmüş olduklarından Hâlid, onlardan öç almak için fırsat arıyordu.

Hz. Hâlid Şevval ayında Mekke'ye bir konak uzaklığı olan Yelemlem bölgesine gitti. Huzeymeoğulları, silahlanmış olarak karşı çıktıklarında "Silahlarınızı bırakınız. Çünkü halk, Müslüman oldu" dedi. Onlar da boyun eğerek silahlarını bıraktılar.

Şu halde onlara saldırmak asla uygun değilken Hâlid, onların ellerini bağlattı ve kendilerini askere dağıtarak **"Herkes, kendi esirini öldürsün"** diye emretti.

Süleymoğulları kabilesi, kendi yanlarındaki esirleri öldürdüler. Fakat muhacirler ve ensar, öyle çirkin bir işi işlemekten kaçınarak yanlarındaki esirleri salıverdiler.

Gerçekten Hâlid'in bu hareketi, pek çirkin bir iş oldu. Hatta suçunu bastırmak için ashabın büyüklerinden olan Abdurrahman b. Avf'a **"Babanın öcünü aldım"** deyince Abdurrahman (r.a.) **"Öyle değil. Sen amcanın öcünü almak için İslâm asrında cahiliyet zamanının işini işledin"** diye onu azarladı.

Resûl-i Ekrem, o hadiseyi işitince "Ya Rabbi! Ben Hâlid'in işlediği işten uzağım" dedi. Birçok mal ile Hz. Ali'yi Huzeymeoğullarına gönderdi. Hz. Ali, Huzeyme'ye vardı. Ölen adamlarının diyetlerini verdi. "Daha bir hakkınız kaldı mı?" diye sordu. **"Hayır kalmadı"** dediler. Hz. Ali "Bilmediğiniz daha başka ölenleriniz varsa ona karşılık diyerek yanında fazla kalan malları da onlara verdi.

Sonra Hz. Ali dönüp geldi, yaptığını Hz. Peygamber'e haber verdi. Hz. Peygamber de onun bu yaptıklarını beğendi.

Huneyn Savaşı

Mekke alınınca Kureyşlilerin çoğu Müslüman oldu. İman etmeyenler, pek az kaldı. Böylece İslâm dini, bir derece daha meydan aldı. Önce, Kureyş kavminin taraflısı olan kabileler ve aşiretler, zamanla İslam'a meyledip yöneldiler. Böylece İslâm dini her yanda tanındı, bilindi. Fakat Arab'ın en büyük kabilelerinden biri olan Hevazin kabilesi, Resûl-i Ekrem ile muharebe etmek üzere aralarında anlaştılar. Tâif ile Mekke arasında Huneyn denen vadide toplanmaya başladılar.

Mes'ûd Sakafi'nin torunu ve Esved'in oğlu Kaarib Sakif kabilesiyle oraya geldi. Resûl-i Ekrem'in küçük iken süt emdiği Bekir'in oğlu Beni Sa'd kabilesiyle Ceşmoğulları gibi diğer bazı kabileler de gelip onlara katıldı. Böylece Hevazin ordusunun sayısı yirmibin kişiyi geçti.

Resûl-i Ekrem, kendi aleyhinde öyle büyük bir ordunun toplandığını işitince, hemen tam bir hazırlığa başladı. Hatta Ümeyye oğlu Safvân'dan ödünç silahlar istedi. Safvân **"El koymak suretiyle mi yâ Muhammed?"** diye sordu. Resûl-i Ekrem **"Hayır... El koymak değil, geri vermek üzere, eğer kaybolursa ödenmek şartıyla ödünç olarak istiyorum"** dedi. Safvân da **"Öyleyse zararı yok"** dedi ve ödünç olarak üçyüz zırh verdi.

Abdü'l-Muttalib'in torunu ve Hâris'in oğlu Nevfel de bu şekilde üçyüz mızrak ödünç verdi. Kısaca Resûl-i Ekrem, harb hazırlıklarını tamamladı ve Mekke'nin alınışından sonra İslâm ile şereflenen Kureyş büyüklerinden Esid oğlu Attâb (r.a.)'ı Mekke'de vekil bıraktı. O zaman Attâb'ın yaşı (yirmi) idi.

Resûl-i Ekrem, Cebel oğlu Muâz (r.a.)'ı Attâb ile beraber Mekkelilere din hükümlerini öğretmek için bıraktı. Sonra Şevval ayının yedinci günü Resûl-i Ekrem Düldül denen katırına binerek onikibin askerle Mekke'den çıkıp, Huneyn tarafına hareket etti.

Bu askerin bin kadarı Muhacirler ve dörtbini Ensar ve beşbini Cüheyne ve Müzeyne ve Süleym ve Eslemoğulları ve Gıfâr ve Eşca' kabileleri ve ikibini Mekkeli idi. Yanlarında seksen kâfir vardı. Onlardan biri de Safvân idi.

Süleymoğulları kabilesiyle Mekke askeri öncüydü. Kumandanları o zaman çok bahadır ve çok usta bir süvari kumandanı olan Velidoğlu. Hâlid idi. İşte böyle mükemmel bir ordu ile Resûl-i Ekrem, Şevval ayının onbirinde Huneyn vadisine ulaştı.

Bazı Müslümanlar, İslâm ordusunun çokluk ve kuvvetine bakıp **"Bu asker, hiçbir zaman az olduğu için yenilmez"** dedi. Bu ise yanlış bir sözdü. Çünkü çokluk ve kuvvet, her ne kadar üstün gelmek sebeplerinden ise de, zaferi veren, yüce Allah'tır. Kişi, gerekli sebepleri hazırlamalıdır. Fakat zaferi Allah'tan bilmelidir.

Yoksa kendini beğenen, sonra utanır ve kendi kuvvetine güvenen, her zaman aldanır.

Yüce Allah da sevgili kulu Hz. Muhammed'e (s.a.v.) üstünlük sağlamanın ve zafer kazandıranın ancak kendisi olduğunu bildirmek için, bu muharebede, önce İslâm askerine bir bozgunluk gösterdi. Sonra da sırf ilâhi bir yardımı olmak üzere büyük bir zafere kavuşturdu.

Şöyle ki: Düşman ordusunun baş kumandanı ve Hevâzin kabilesinin şeyhi olan Avf Nasri'nin oğlu Mâlik askerini gayrete getirmek ve onları fedakârca çarpıştırmak için, bütün kadın ve çocuklar ile hayvanlarını harb yerine sürdü. **"Hepiniz, bir bütün olarak birden bire saldırınız"** diye askerine emir verdi.

Hâlid b. Velid (r.a.), Huneyn vadisinde kendisinden emin bir şekilde koşup giderken pusularda gizlenmiş olan Hevazin askeri, ansızın çıkıp şiddetli bir saldırıda bulununca, Süleymoğulları kabilesi, bozuldu. Mekke askeri de onlara uydu. Onların bu bozgun hali öteki İslâm askerlerine bulaşarak bütün İslâm ordusu bozulup dağıldı.

Hz. Peygamber'in yanında yalnız amcası Abbas ve amcası oğlu Hâris'in oğlu Ebû Süfyân ile Ebû Bekir ve Ömer ve Ali, Zeyd oğlu Üsâme gibi pek az sahabi kaldı. Bu bozgunluk üzerine imanı zayıf olan yeni Müslümanlardan birçoğunun fikri bozuldu. Hatta Mekkelilerden bazıları, birbiriyle söyleşirlerken Harb'ın oğlu Ebû Süfyân **"Bu bozgunluğun denize kadar arkası alınmaz!"** demiş.

Safvân'ın ana bir kardeşi olan Kelde **"Bugün, sihir bozuldu!"** deyince, Safvân ise daha Müslüman olmamışken **"Sus... Allah ağzını yırtsın. Bana, Hevazin'den biri hâkim olmaktansa, Kureyş'ten biri hâkim olması yeğdir"** diye Kelde'yi azarlamış...

Resûl-i Ekrem ise yerinden ayrılmayarak ayak diremekte ve kahramanlıkta herkesten üstündü. En dar ve tehlikeli anlarda bile telaş ve acele etmez, asla paniğe kapılmazdı.

Hz. Ali'den nakledilmiştir ki: **"Muharebe, şiddetlenip de başımız sıkıya geldiği an biz, hepimiz Allah'ın Resûlüne sığınırdık"** dermiş. İşte bu sefer de Hz. Muhammed (s.a.v.), bütün askerin en kahramanı olduğunu gösterdi.

Şöyle ki: Ordu bozulup da Hz. Peygamber (s.a.v.), yalnız kalınca asla çekinmeksizin ve hiç telaş göstermeksizin, Düldül'ü düşmana karşı sürüyordu. Hz. Abbas ise ileri gitmesin diye Düldül'ün dizginini tutuyordu. O zaman Hz. Peygamber, yanındaki seçkin ashabı ile sağ tarafa çekilip durdu. **"'Ey halk! Geliniz. Ben Allah'ın Resûlü'yüm, Abdullah'ın oğlu Muhammed'im"** diye seslendi.

Hz. Abbas da gür sesli bir kişiydi. Yüksek sesle "Ey Akabe'de biat eden ensar! Ey Rıdvan ağacı altında geri dönmemek üzere söz veren ashab!" diye bağırdı. Bunu duyan Sahabiler **"Lebbeyk lebbeyk"** diyerek döndüler ve hemen gelip Resûl-i Ekrem'in etrafına toplandılar.

Hele Hudayr oğlu Üseyyid (r.a.) "Ya Evs", Ubâde oğlu Sa'd (r.a.) "Ya Hazreç" diye çağırdıklarında, nasıl ki arılar, beylerinin başına üşüşüp toplanırlarsa, "Evs" ve "Hazreç" kabileleri de hemen koşuştular ve onların başına üşüştüler.

İşte böylece bozgun asker, her taraftan koşup Resûl-i Ekrem'in yanına geldiler ve büyük bir şiddetle harbe giriştiler. Hevazin askeri, şiddetle saldırıp gelirken, Hz. Ali (r.a.), karşı varıp onların bayraktarlarını öldürdü.

O sırada Resûl-i Ekrem **"Şimdi fırın kızdı"** dedi ve yerden bir avuç toprak alıp düşmanların yüzlerine karşı attı. Gökten melekler inip Resûl-i Ekrem'e yardım etti. Böylece düşmanlar, hemen kaçmaya yüz tuttu. İslâm askerleri de onların arkalarına düştü. Dilediklerini öldürüp ve istediklerini esir ettiler.

Yalnız Ensar'dan ve Hazreç kabilesinden Ebû Talha (r.a.), o zaman müşriklerden yirmisini öldürmüştü. Böylece müşriklerin yetmiş bu kadarı ölmüş ve birçoğu esir ve geri kalanı da bozularak dağıldı. Bütün eş, çocuk ve malları İslâm askerlerinin eline geçti. Müslümanların şehidleri ise dört kişiydi.

Önce İslâm askerinin bozulduğu haberi Mekkelilere ulaşınca bazıları "Muhammed ölmüş ve taraflıları dağılmış. Bundan sonra Arap kavmi de babalarının dinine dönerler" diyerek memnun olduklarını belli etmişler.

Mekke kaymakamı olan Esid oğlu Attâb (r.a.) da **"Muhammed ölürse şeriati kalıcıdır, Allah'ı diridir"** demiş. Sonradan Müslümanların yendiği ve zafer kazandıkları haberi Mekke'ye erişince, Attâb ile Cebel oğlu Muâz (r.a.), yeniden dünyaya gelinmişçesine sevinmişlerdi.

Garib Bir Olay

Yukarıda anlatıldığı gibi Resûl-i Ekrem, Medine'den hareket etmeden, önce, Ebû Katâde (r.a.)'yi bir miktar askerle Necid taraflarına göndermişti. İzam denilen yere geldiklerinde Ezbat oğlu Amir'e rastlamışlar. Âmir, onlara selâm vermiş ve kendisinin Müslüman olduğunu bildirmişken Ebû Katade'nin emri altındaki askerlerden Cüsame oğlu Muhallim eski bir maceradan dolayı Amir'i öldürmüş ve devesiyle eşyasını da ganimet malı diye almıştı.

Sonra Ebû Katâde, askeriyle dönüp, Resûl-i Ekrem ise ordu ile Mekke üzerine yönelmiş olduğundan, Ebû Katâde de arkadaşlarıyla birlikte Mekke'ye yönelerek yolda Resûl-i Ekrem'e yetişmişler ve Mekke fethinde bulunduktan sonra, Huneyn muharebesine de çıkmışlardı.

Resûl-i Ekrem, Huneyn vadisinde öğle namazını kıldıktan sonra bir ağaç gölgesinde oturdu. Ashabı da etrafında saf olup durdu. O zaman Gatfân'dan Fezare kabilesinin başı olan Hısn oğlu Uyeyne kalkıp Âmir'in kanını dava etti. Temimoğulları kabilesi şeyhi olan Habis oğlu Akra' da Muhallim'i koruyarak savunmaya kalkıştı. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) önünde uzun uzadıya muhakemeden sonra mirasçılarının uygun görmesiyle diyete karar verdiler ve **"Muhalimi gelsin de Resûl-i Ekrem, onun için istiğfar etsin"** dediler.

Muhallim geldi, Hz. Peygamber'in önünde oturdu. Resûl-i Ekrem **"Adın nedir?"** diye sordu. **"Cüsame oğlu Muhallim"** diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem **"Âmir, İslam'ını belli etmişken sen onu öldürdün mü?"** diye sordu. Muhallim **"Onun İslam'ı ikrar etmesi, ancak ölümden kurtulmak için idi"** dedi.

Resûl-i Ekrem **"Yâ, sen onun kalbini yardın mı ki doğru mu, yalan mı bilesin"** dedi. Muhallim, **"Onun kalbi bir et parçasıdır. Yarılsa ne anlaşılır?"** dedi. Resûl-i Ekrem "Kalbini bilmezsin, diline de inanmazsın. Ne yapmalı?" dedi. Muhallim, başka diyecek bir şey bulamayıp **"Ey Allah'ın Resûlü! Benim için istiğfar et"** dedi.

Resûl-i Ekrem **"Allah, seni affetmesin"** deyince Muhallim, gözlerinden yaş akarak kalkıp gitti ve kederinden bir hafta içinde öldü. Gömülünce yer, onu kabul etmeyip dışarı attı. Tekrar gömülünce yer, onu yine attı. Kavmi gelip Resûl-i Ekrem'e haber verdi. Resûl-i Ekrem **"Bu yer, ondan daha kötülerini kabul eder. Fakat yüce Allah, size nasihat etmek ister"** dedi. Ondan sonra Muhallim'i kavmi, tekrar gömdüler ve üzerine büyük taşlar koyup gittiler.

Evtas Olayı

Huneyn vadisinde Hevazin ordusu, bozulup dağıldıktan sonra kaçanlardan bir kısmı Hevazin bölgesinde Evtas denilen vadide toplandı. Ebû Âmir (r.a.), bir bölük askerle oraya gidip, harbe girişti ve şehid oldu. Yerine Ebû Musa el-Eş'ari (r.a.) geçip harbi kazandı ve birçok esirle nice ganimet malları alıp geri döndü. Bu esirler içinde Sa'doğulları kabilesinden Hâris'in kızı Şeymâ da vardı. Resûl-i Ekrem'in süt kız kardeşi olduğunu haber verdi. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına getirilince Resûl-i Ekrem, onu tanıyıp üzüldü. Hatta mübarek gözlerinden yaş geldi. Hırkasını yere döşeyip Şeymâ'yı onun üzerine oturttu. Pek çok hürmet edip güzelce ağırladı. Ona bir köle ve cariye ve iki deve ve bir miktar koyun verdi ve kavim ve kabilesi yanına gönderdi.

Tâif'in Kuşatılması

Yukarıda anlatıldığı gibi, birleşmiş kabilelerin orduları, bozulup dağılınca, artık Arap kabilelerinde Müslümanlara karşı gelecek güç ve kuvvet kalmadı. Fa-

kat Sakil kabilesi, vatanları olan Tâif şehrine gittiler ve kaleye girip korundular.

Hevazin kabilesinin başı olan Avf oğlu Mâlik de onlarla beraber gidip Tâif kalesine kapandı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, esirler ile ganimet mallarının Mekke'ye on bu kadar mil uzaklığı olan Ci'râne denen yerde toplanmasını emretti. Ve korunmaları için orada bir miktar asker alıkoydu. Geri kalan askerle Tâif'e gitti ve Tâiflileri sıkı sıkı kuşattı ve zorladı. Hatta Selman-ı Fârisi (r.a.)'nin fikriyle bir çeşit taş atan makine yani mancınık bile kullandı.

Sakif kabilesinin başı olan Mes'ud oğlu Urve ile Seleme oğlu Gaylân Mekke'nin fethinden sonra Resûl-i Ekrem'in Tâif üzerine yürüyeceğini önceden hesaba katarak mancınık sanatını öğrenmek için Cürüş tarafına gitmiş olduklarından Huneyn hadisesinde bulunmadıkları gibi, bu sefer Tâif'in kuşatılmasında bile bulunamadılar. Fakat Sakif kabilesiyle Tâif'te bulunan öteki kuşatılanlar, kaleden sert bir savunmaya geçtiler. Pek çok ok attılar. Şöyle ki: Attıkları oklar, çekirge alayı gibi havada uçar ve birbirine tokuşarak Müslümanlar üzerine düşerdi. Böylece Müslümanlardan oniki kişi şehid ve birçok kimseler de yaralandı.

Bu sırada Tâif'ten birçok köleler, kaçıp İslâm ordusuna geldiler. Resûl-i Ekrem, hepsine hürriyetini bağışladı. Hâlid b. Velid (r.a.), birkaç kere meydan çıkıp er diledi. Müşriklerin reislerinden Abd-i Yalil denilen şahıs "Kale içinde sana karşı Çıkacak kimse yoktur. Bizler, zahiremiz bitinceye kadar dayanıp duracağız. Yiyeceğimiz biterse, o zaman topumuz birden dışarı çıkıp ölünceye kadar çarpışacağız" diye red cevabı verdi.

Böylece kuşatma süresi, onsekiz gün kadar uzadı. Tâif'in fetih günü ise daha gelmemişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, bundan vazgeçti ve İslâm ordusu ile Tâif'ten kalkıp Ci'râne'ye geldi ki, esirler ve ganimet malları hep oradaydı. Esirlerin kadın ve erkeklerinin sayısı altıbin kişi ve ganimet malları ise yirmidörtbin deve ve kırkbinden çok koyun ve pek çok para idi.

Ganimetlerin Bölüşülmesi

Resûl-i Ekrem, birkaç gün esirleri ve ganimet mallarını bölüştürmek için, Ci'râne'de kaldı.

Mekke'nin alınışından sonra yeni Müslüman olanlar, daha kalplerinde imanları kuvvet bulmamış olanlara Müellefetü'l-Kulûb denilirdi. Resûl-i Ekrem onlara mal ve ganimetlerden daha fazla pay ayırdı.

Şöyle ki: Ebû Süfyân ve oğulları Yezid ve Muaviye ve Abdü'l-Uzzâ'nın oğlu Huveytıb ve Ebû Cehil'in oğlu İkrime ve kardeşi Hişam oğlu Hâris ve Amr oğlu Süheyl gibi birinci derecede Kureyş'in ileri gelenlerinden olan Müellefetü'l Kulûb'a

yüzer deve ve birer miktar gümüş ve ikinci derecede ileri gelenlerden olan Müellefetu'l-Kulb'a kırkar deve ve ona göre birer miktar gümüş verdi.

Bunlar o zaman Müellefetü'l-Kulûb'dan yani kalpleri kazanılması, İslam'a ısındırılması gerekenlerden iken, sonra hepsi kuvvetli Müslüman olmuşlardır. Hele Ebû Süfyân'ın oğulları Yezid ve Muaviye ile Huveytıb sonradan Resûl-i Ekrem'in kâtiplik hizmetinde bulunmuşlardır.

Resûl-i Ekrem, ne derece cömert ve kerem sahibi olduğunu bu sefer de dost ve düşmana bildirdi. Hatta ganimet malları o şekilde paylaştırılırken, bu vadide en âlâ cinsinden olarak yüz kadar deve toplanmıştı. Ümeyye oğlu Safvân, onları görüp **"Ne âlâ develer!"** deyince, Resûl-i Ekrem **"Öyle ise senin olsun"** dedi ve hemen develeri ona verdi.

Safvân da önce, Müslüman olmak için dört ay mühlet almışken artık ona bakmayıp **"Bu derece lutûf ve cömertlik, ancak peygamberlerin yapabileceği bir davranıştır"** diyerek o anda İslâm ile şerefleniverdi.

Necid reislerinden Hısn Fezari'nin oğlu Uyeyne ile Habis Temimi'nin oğlu Akra'ya da yüzer deve verilerek, Kureyş büyüklerinin birinci derecesine eşit tuttular.

Bu sefer ensara ganimet mallarından ötekilere verildiği kadar pay ayrılmadığından bazılarının canları sıkılıp aralarında söylenmişler. Hz. Muhammed (s:a.v.) onları yanına çağırdı ve **"Ben, birtakım inancı zayıf olan yeni Müslümanların kalplerini kazanmak ve İslam'a ısındırmak için, ganimet mallarından onlara daha fazla pay verdim. Onlar, malı alıp memleketlerine gidecekler. Siz de Resûlüllah'ı alıp kendi Ülkenize götürmeye razı değil misiniz?"** dedi. Hepsi birden **"Razı ve hoşnuduz"** dediler ve Peygamberin (s.a.v.) bu iltifatından sevinip, fakat söylendiklerinden dolayı da üzülerek ağlaştılar.

Hz. Muhammed (s.a.v.) de ellerini kaldırıp, özel olarak ensara ve onların evlâd ve torunlarına hayır ile dua etti.

O sıralarda Hevazin kabilesinin ileri gelenleri Ci'râne'ye geldiler ve İslâm ile şereflendiler. Eş ve çocuklarının geri verilmesini rica ettiler ve Hz. Peygamber'in önünde çok etkili sözler söylediler. Resûl-i Ekrem **"Hâşimoğullarının payına düşen esirler hep sizindir"** dedi.

Öteki Muhacirler ve Ensar da **"Bizim paylarımıza düşen esirler, hep Resûlüllah'ındır"** dediler. Diğer kabileler de ister istemez onlara uydu. Böylece bir günde altıbin esir hürriyetine kavuşturuldu ve hepsine Hz. Peygamber tarafından ikram olarak birer kat elbise giydirildi.

Sonradan Hevazin kabilesinin başı olan Avf oğlu Mâlik geldi ve İslâm ile şereflendi. Ona da Hz. Peygamber tarafından yüz deve verildi

Resûl-i Ekrem'in Mekke'ye ve Oradan Medine'ye Dönüşü Sırasındaki Bazı Olaylar

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.), Zilkade ayının ortalarında Ci'râne'den kalkıp Mekke'ye gitti ve Kâbe'yi ziyaret etti. Esid oğlu Attâb (r.a.)'ı Mekke valisi tayin etti.

Halka din hükümlerini bildirmek için, Cebel oğlu Muâz (r.a.)'ı da Mekke'de bıraktı. Kendisi ashabıyla birlikte Mekke'den çıktı ve Zilkade ayının sonlarında Medine'ye ulaştı.

Attâb (r.a.), bu sene halk ile Arab'ın eski âdeti üzere hac etti.

Attâb, Hz. Osman'ın amcası oğlu ve Ümeyye'nin oğlu Ebû Âs'ın oğlu Esad'ın oğlu idi. İyiler hakkında şefkatli, kötüler hakkında şiddetli, adaletli, dindar ve Ümeyyeoğulları içinde sözü geçer, memleket idare edecek güçte bir gençti. Nitekim halkın zayıfları, onun valiliğinden memnun ve adaletinden hoşnut kaldı.

Fakat öteden beri Mekke'de baş olmaya alışmış olan Kureyş büyükleri, böyle yeni yetişmiş bir kimsenin bu şekil hikmetinden hoşnut olmadılar. Bilhassa hepsinin başı olan Ebû Süfyân'a göre öyle bir gencin hükümeti altına girmek güçtü. Fakat Ebû Süfyân ile Mekke fethinde yeni Müslüman olan diğer Kureyş büyüklerinden niceleri, fetihten sonra Mekke'den Medine'ye göç ettiler.

Ebû Süfyân, Necrân valisi tayin edildi. Oğlu Muaviye de vahiy kâtibi oldu.

Mekke'de Ebû Mahzûre denen on altı yaşında son derece güzel sesli bir çocuk vardı. Mekke'nin fethinde Resûl-i Ekrem, ona Ezan'ı öğretip, Mekke'de bıraktı. O da hicretin elli dokuz senesine kadar Mekke'de müezzinlik etti. Sonra öldü. İşte Peygamberimizin (s.a.v.) müezzinleri içinde Hz. Bilâl'den sonra en meşhur olan budur (r.a.).

Resûl-i Ekrem, Ci'râne'den döndüğü sırada Bahreyn hükümdarı, Sâvi oğlu Münzir'e bir mektup yazdırmış ve Hadrami oğlu Âlâ (r.a.) ile göndermişti. Hz. Âlâ, Bahreyn'e gitti. Mektubu Münzir'e verdi. Münzir, imana gelince, Bahreyn'deki Arab'lar da iman etti. Fakat orada bulunan Yahudi ve Mecûsiler, iman etmediler. Eski din ve âyinlerinde ısrar ettiklerinden Sâvi oğlu Münzir, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bir mektup yazarak **"Onlar hakkında ne yapayım?"** diye sordu. Resûl-i Ekrem de Münzir'e cevap olarak, bir 'Buyruk yazdırıp, **"O gibi toplulukları cizye denen vergiye bağla"** diye buyurdu.

Yine o sırada Hz. Peygamber tarafından Hz. Muhammed'in kâtibi Ka'b Ensari'nin oğlu Übey (r.a.)'in kalemiyle Umman hükümdarı olan Celendioğulları Ceyfer ile Abd'e mektup yazılmış. Amr b. Âs ile (r.a.) gönderilmişti.

Amr, Umman'a vardı. Mektubu Ceyfer ile kardeşi Abd'e verdi. Ceyfer, biraz tereddütten sonra Abd ile beraber iman etti. Sonra Amr, Umman etrafındaki Arap zenginlerinin zekâtını topladı ve fakirlerine bölüştürdü. Şehirde bulunan Mecusileri de cizye denen vergiye bağladı.

Yine o sırada Gassân hükümdarlarından Belka valisi olan Eyhem oğlu Cebele'ye bir mektup yazıldı ve İslâm dinine davet edildi. Cebele de boyun eğdi ve Resûl-i Ekrem'e bir cevap ile bazı hediyeler gönderdi.

Şam tarafında yurt tutmuş olan Arap kabilelerinden Cüzam kabilesi başı Amr Cüzami'nin oğlu Ferve ki Rum Kayseri tarafından Mean şehri mutasarrıfı yani bir çeşit kaymakamı ve o çevrede bulunan Arap kabilelerinin emiri yani bir çeşit başkanı idi. Bu sırada Resûl-i Ekrem, onu da İslâm dinine çağırdı. O da itaat, edip imana geldi.

Romalılar ise Ferve'nin Müslüman olduğunu işitir işitmez, onu çağırdılar ve hapsettiler sonra da idam ettiler (r.a.).

Zilhicce ayında Resûl-i Ekrem'in Mâriye adlı cariyesinden İbrahim adında oğlu dünyaya geldi ve Resûl-i Ekrem'in büyük kızı Zeyneb (r.anha) de bu sene fena yeri olan dünyadan göçüp ebedi âleme gitti.

Yine bu sene Medine'de yiyecekler pahalanınca halk, istedi ki Resûl-i Ekrem narh vere. Resûl-i Ekrem de **"Narh verici ancak Allah'tır"** dedi.

Hicretin Dokuzuncu Yılı

Zenginlerin zekâtını toplayıp da fakirlere bölüştürmek üzere Hz. Peygamber tarafından kabilelere memurlar gönderildi.

Huzâa kabilesi zekâtları vermek üzere iken, Temimoğulları kabilesinin **"Bu kadar malları niçin elden çıkarmalı?"** diyerek buna yanaşmak istemedikleri duyuldu.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Hısn Fezari'nin oğlu Uyeyne'yi bir miktar Arap atlısıyla Temimoğulları üzerine gönderdi.

Uyeyne de Muharrem ayında Medine'den çıkıp Safra tarafına doğru giderek Sukya denen yere vardı. Orada ansızın Temim'i vurdu ve bir hayli esir ve ganimet malları alıp getirdi.

Temimoğullarının ileri gelenleri, esirlerini kurtarmak üzere Medine'ye geldiler ve en güzel ve konuşkan adamlarını beraber getirdiler... Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kapısına gelip **"Yâ Muhammed! Çık. Seninle şiir yarışı yapalım ve kendimizi öğücü, fahriye denen şiirlerle söyleşelim"** diye bağırdılar.

Resûl-i Ekrem çıkıp "Ben, şiir ile gönderilmedim. Fahriye söylemeye de memur değilim. Fakat siz söyleyiniz bakayım" dedi. Temimoğullarının en güzel ve tesirli konuşanı olan Haciboğlu Utarid kalkıp kendi kavmini öven çok edebi bir hutbe okudu.

Resûl-i Ekrem, ona cevap vermek üzere, İslâm'ın en güzel ve etkili konuşanlarından ve ensarın büyüklerinden Şemmas'ın torunu ve Kays'in oğlu Sâbit (r.a.)'e emretti.

Sabit de kalkıp Allah'ın (c.c.) büyüklüğüne ve Resûl-i Ekrem'in peygamber olarak gönderilişine dair pek güzel bir hutbe okuyup Utarid'e üstün geldi.

Sonra Temimoğullarının meşhur şairi olan Habis oğlu Akra' kalkıp fahriye yolunda bir kaside okudu. Hz. Peygamber (S.a.v.) ona cevap vermek üzere Sâbıt Ensari'nin oğlu Hassân'a (r.a) emretti. Hz. Hassan da İslâm dininin şeref ve şanına dair içinden geldiği gibi güzel bir kaside söyledi.

Akra, insaf edip **"Bu adamın hatibi, bizim hatibimizin ve şairi, bizim şairimizin üstünde ve onların sesleri, bizim seslerimizin üstündedir."** dedi. Arkadaşlarıyla beraber imana geldi.

Yemen taraflarında yurt tutmuş olan Himyer kabileleri beyleri taraflarından da, bu sırada Medine'ye elçiler geldi. Resûl-i Ekrem ile konuştular ve İslâm şartlarını öğrenip gittiler.

Temimoğulları kabilesi elçilerinin tabiat ve huyları sert idi. Onlara göre Yemen elçileri, pek nazik ve ince adamlar olduklarından, Hz. Peygamber (s.a.v.) onları övdü. Yine o sırada Uzre kabilesinden oniki kişi geldi. Numan oğlu Cemre de onların içindeydi. Kabilelerinin zekâtlarını getirip verdiler ve hepsi iman ettiler. **"Ey Allah'ın Resûlü! Bizim ticaretimiz Şam iledir. O tarafta ise Bizans imparatoru Herakl var. Onun hakkında sana bir şey vahiy olundu mu?"** diye sordular. Resûl-i Ekrem **"Müjde size ki, yakında Şam fetholunacaktır ve Herakl, bu bölgeden savuşup gidecektir"** dedi.

Arab'ın en güzel ve en dokunaklı konuşanları, Kur'an'a benzer sözler söylemekten âciz kaldı. Bu sebeple çoğu Müslüman olduysa da birtakımı, sapık dinlerinde ısrar ederek silah ile üstünlük sevdasına düştüler. Fakat silah ile karşı çıkmaktan da âciz kalınca, Temimoğulları gibi bazıları yine dil kılınana başvurarak, hutbe ve şiir ile cenkleşmeye kalkıştılar.

İslâm şair ve hatipleri ise, en güzel ve en dokunaklı konuşmak yolunda, onlara üstün geldiler. Sonunda onlar da, âciz kaldıklarını itiraf etmek zorunda kaldılar. İslâm hatipleri içinde Kays oğlu Sabit (r.a.) başkalarına üstün geldiği gibi, şiirde de Sabit oğlu Hassan ile Mâlik Ensari'nin oğlu Ka'b (r.a.) akranlarından üstündüler.

Sonra Züheyr oğlu Ka'b da gelip onlara katıldı. Resûl-i Ekrem'i methedip övmekle uğraşır oldu. Şöyle ki: Arap ediblerinden meşhur Ebû Selmâ'nın oğlu Züheyr adındaki şairin Büceyr ve Ka'b adında iki oğlu vardı, ikisi de onun gibi usta birer şairdiler. Hele Ka'b, son derece ateşli bir şair olup, babasının ölümünden sonra şöhreti ona miras kaldı.

Bu sefer Resûl-i Ekrem, Mekke'den Medine'ye dönünce Züheyr oğlu Büceyr, Medine'ye geldi ve İslâm oldu. Züheyr oğlu Ka'b'ın, bunu işitince canı sıkıldı. Kardeşine Niçin babanın dininden döndün? diye azarlayıcı bir Kaside yazıp gönderdi. Büceyr, o kasideyi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) önünde okudu Resûl-i Ekrem incindi. Her kim, Ka'b'a rastlarsa öldürsün. Kanı helaldir diye buyurdu. Büceyr de kardeşine nasihat kılıklı bir manzume yazıp gönderdi. Büyük bir tehlikede olduğunu kendisine bildirdi.

Ka'b, nasıl tehlikeli bir halde olduğunu anladı. Pek çok telaş etti. Hemen Medine'ye geldi. Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in yanına vardı. Hz. Ebû Bekir de onu alıp, Mescid'e getirdi **"Ey Allah'ın Resûlü, bir adam biat edecek!.."** diyerek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) katına çıkardı. Bunun "üzerine Ka'b da Resûl-i Ekrem'in elini tuttu, biat etti ve diz çöküp oturdu. "Ka'b, tövbe etmiş ve Müslüman olarak eman dilemek için, kutlu katınıza gelmek ister. Kabul eder misiniz?" diye sordu. Resûl-i Ekrem de **"Evet"** diye cevap verdi. Ka'b hemen **"Ey Allah'ın elçisi! Züheyr oğlu Ka'b benim"** deyince Ensar'dan biri kalkıp, **"İzin ver ey Allah'ın Resûlü! Şunun boynunu vurayım"** deyince Resûl-i Ekrem **"Bundan vazgeç. Çünkü İslâm dinine meylederek ve tövbe ederek gelmiştir"** dedi.

O zaman Ka'b da Resûl-i Ekrem'e methiye olmak üzere nazmettiği "Bânet Suadı" kasidesini okumaya başladı. Bu methiyeye **"Kaside-i Bürde"** denilir. "Bürde" ise Arapça 'hırka' demektir. Bu şekilde isimlenmesine sebep şudur: Ka'b, onu okurken Resûl-i Ekrem, son derece hoşlanarak sırtından hırkasını çıkarıp Ka'b'a giydirdi. Ka'b da onu alıp, ömrü oldukça o kutlu armağan ile övündü.

Hatta sonra Ebû Süfyân'ın oğlu Muaviye, onbin dirhem verip, onu almak isteyince Hz. Ka'b **"Ben, Allah'ın Resûlü nün hırkasını giymek için kimseyi nefsime tercih edemem"** diye reddetmişti. Fakat Ka'b ölünce Muaviye onun mirasçılarına yirmibin dirhem gönderip, o kutlu hırkayı almıştır.

İşte ondan sonra hükümdarlar ve sultanlar arasında bir öncekinden bir sonrakine geçe geçe bugüne kadar gelen **"Hırka-i Şerife"** bu hırkadır.

Tay kabilesinin ulusu olan ve dünyada son derece cömertlikle şöhret bulan Hâtem-i Tai'nin mahallesinde Tay kabilesinin bir puthanesi vardı. İçinde Fels adında bir put vardı. Hâtem-i Tai hicretin sekizinci senesinde dünyadan göçtü ve yerine oğlu Adî geçti. O da babası gibi ünlü bir kişiydi.

Fakat çevredeki puthaneler yıkılıp putlar kırılmakta iken, Tay kabilesi puthanesinin olduğu gibi kalması uygun değildi. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem, onu yıkması için, hicretin bu dokuzuncu yılı Rebiülâhir ayında Hz. Ali'yi bir bölük askerle o tarafa gönderdi. Hz. Ali de bir gün sabahleyin erkenden Hâtem-i Tai mahallesine gitti ve hemen o puthaneyi yıktı ve Fels'i kırdı. Hâtem oğlu Adî, Şam tarafına kaçtı. Fakat kız kardeşi Seffâne ele geçti.

Hz. Ali, birçok esir ve ganimet malı alıp, Seffâne ile beraber Medine'ye getirdi. Resûl-i Ekrem, Seffâne'ye hürriyetini bağışladı. Kardeşi Adî'nin yanına gönderdi. Bunun üzerine Hâtem'in oğlu Adî, Medine'ye geldi, İslâm oldu. İşte ashabın büyüklerinden olan Hâtem oğlu Adî (r.a.), bu kişidir.

Tebük Savaşı

Bizans İmparatorunun emriyle Şam'da Müslümanlar aleyhine büyük bir ordu hazırlanmıştı. Cüzam, Lahm ve Gassân kabileleri de, Rum askeriyle birlikte hareket edecekmiş diye işitildi.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem de Şam'a gitmek ve Roma devletiyle harp etmek üzere, Medine'de büyük bir ordu toplamaya ve gerekli hazırlıklara başladı. Mekke'den, diğer Arap kabilelerinden asker getirtmek üzere her tarafa hususi memurlar gönderdi. Kıtlık ve pahalılık günleri olduğundan zenginlerin askere yardım etmelerini emretti.

Böylece kudreti olanlar, kudretsizlere pek çok yardım ettiler. Hatta Müslüman kadınları, ziynet eşyalarını askere hediye ettiler. Hz. Ebû Bekir (r.a.), bütün mallarını bu uğurda verdi. Hz. Osman (r.a.), askere yardım olarak üçyüz deve yükü zahire ve para olarak da bin altın verdi.

İşte bunun üzerine Resûl-i Ekrem, Hz. Osman'a özel olarak dua etti. Kendisinden meydana gelmiş ve gelecek bütün kusurlarının affedildiğini müjdeledi.

Resûl-i Ekrem, öteden beri bir tarafa sefer edecek olsa, başka tarafa gidecek gibi gösterişte bulunması âdeti iken, bu defa havalar sıcak ve her yer kurak ve düşman kuvvetli ve gidilecek yer, uzak olduğundan herkes, ona göre hazırlığını yapsın diye, gidilecek yeri bildirdi.

Münafıklar ise "Böyle sıcak vakitlerde yola çıkmayınız" diye halka öğüt verir gibi görünerek aslında tam bir bozgunculuk yapıyorlardı. Onlara cevap olarak **"Cehennem'in sıcağı daha şiddetlidir"** diye buyuruldu.

Münafıkların başı olan Selül'ün torunu ve Übey'in oğlu Abdullah "Roma Devleti'ni Muhammed, oyuncak mı sanıyor? Onun ashabıyla beraber tutulup esir olacaklarını gözle görmüş gibi biliyorum" diyerek halka korku ve dehşet veriyordu.

İnancı bütün olanlar ise Resûl-i Ekrem'in emrine karşı itaatli ve din uğrunda harbe son derece istekli olarak, süratle sefere hazırlanıyorlardı. Bazıları da erzaklarını yükletecek deve bulamadıklarından pek çok üzülüp ağlıyorlardı. Vücutça veya malca sefere gücü yetmeyenlere bir diyecek yoktu. Onlar gerçekten özürlü olduklarından geri bırakıldılar. Bazı çöl Arapları da aslında bir özürleri olmadığı halde birtakım ipe sapa gelmez özürler ileri sürerek sefere gitmemek için izin aldılar.

Fakat her taraftan büyük bir istek ve gayretle yığın yığın akıp gelen askerler harbe yetecek miktarı buldu. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem, eş ve çocuklarına bakmak için Hz. Ali'yi, memleket işlerini görmek için ise Muhammed b. Mesleme (r.a.)'i Medine'de bıraktı. Hicretin bu dokuzuncu senesinin Receb ayında perşembe günü son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) İslâm ordusu ile Medine'den çıktı. Abdullah b. Ubey münafıklardan bir grup ile birlikte özürsüz olarak bu seferden geri kalıp açıktan açığa Resûl-i Ekrem'in emrine karşı geldiler, inançları sağlam olan Müslümanlardan bazıları da, yine hiçbir özürleri olmadığı halde, sırf yol zahmet ve meşakkatinden kaçınıp seferden geri kaldılar.

İslâm ordusu ile gidenler, hakikaten sıcaktan ve susuzluktan pek çok güçlük çektiler. Fakat büyük sevap da kazandılar. Resûl-i Ekrem ile birlikte giden askerlerin sayısı otuzbin kişiyi aşkındı. Bunun onbini atlıydı.

Yolda Resûl-i Ekrem'in devesi kayboldu. Münafıklardan Lasit oğlu Zeyd **"Muhammed, Peygamberim der ve göklerden haber verir. Hâlbuki devesinin nerede olduğunu bilmez"** demiş. O zaman Resûl-i Ekrem de "Biri, hakkımda ileri geri konuşuyor" diyerek onun bu sözlerini ashabına söyledi ve "Ben, Allah'a yemin ederim ki, bir şey bilmem. Ancak Allah'ın bildirdiğini bilirim. Şimdi yüce Allah, bana bildirdi ki deve, filân vadide, filân yerde yuları bir ağacın dalına ilişip kalmış. Gidin, getirin" dedi. Hemen oraya gittiler ve deveyi o halde bulup getirdiler.

Sonra Resûl-i Ekrem, ordusu ile. Tebük denen yere ulaştı. Tebük, Medine'den Şam'a giderken yarı yoldur. Orada ordu, bir subaşına kondu, ki çok az akıyordu. Böyle büyük bir ordunun idaresine yetmezdi. Resûl-i Ekrem, oradan abdest aldı. Hemen Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir mucizesi olarak su, okadar çoğaldı ki bütün ordunun ihtiyacına yetti.

Ordu, Tebük'te konaklamakla; büyüklüğü, kuvvet ve kudreti ve görünüşüyle etrafa dehşet saçtı. Gerek Bizanslı askerlerden ve gerek Kayser'e bağlı olan Araplardan bir hareket görülmedi. Bu sebepten muharebe olmadı. Fakat İslâm ordusunun Şam sınırına kadar gelip de Roma Devleti'ne meydan okuması her tarafa korku saldı.

Bundan dolayı **"Akabe-i Mısriyye"** yakınlarında ve deniz kenarında "Eyle" denen şehrin hükümdarı olan Yuhanna gelip üçyüz altın vergi vermek üzere eman diledi. Resûl-i Ekrem de ona istediği şekilde bir sözleşme yazdırıp verdi.

Şam şehirlerinden Cerba ve Ezruh adındaki şehirler ki, İkisinin arası üç mil uzaklıktadır. Onların halkı da, senede yüz altın vergi vermek üzere eman dilediler. Resûl-i Ekrem, onlara da aynı şekilde bir sözleşme kâğıdı verdi.

Yine o sırada "Resûl-i Ekrem, dörtyüzelli atlı ile Allah'ın kılıcı Hâlid b. Velid (r.a.)'i Dûmetü'l-Cendel şehrinin hükümdarı olan ve Hıristiyan dininde bulunan Abdü'l-Melik oğlu Ükeydir üzerine gönderdi. Hâlid, oraya gitti. Ükeydir'i kale dışında ileri gelen yakınlarıyla gezerken tuttu ve alıp orduya getirdi. Ükeydir de vergi vermeyi vâdettiğinden Resûl-i Ekrem, onu o şartla salıverdi.

Resûl-i Ekrem, yirmi gün kadar, Tebük'te konakladığı yerde durdu ve ashabına danışarak daha ileri gidip gitmemek yolunda görüşlerine başvurdu. Hz. Ömer (r.a.), "Eğer Allah tarafından memur isen buyurun gidelim" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v), **"Eğer Allah tarafından memur olsaydım sizin görüşlerinizi sormazdım"** dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer **"Ey Allah'ın Resûlü! Şam taraflarında kuvvet ve topluluklar çoktur. Müslüman ise hiç yoktur. Hâlbuki sizin bu derece yaklaşmanız, onlara korku ve dehşet verdi. Bu sene bu kadarcıkla yetindim de bakalım ileride Allah ne gösterir"** dedi.

Bir de Şam'da veba olduğu işitildi. Resûl-i Ekrem de "Veba olan şehre girmeyiniz" diye buyurdu. Bundan dolayı Tebük'ten ileri gidilmedi. Hemen oradan Medine'ye dönüldü. Resûl-i Ekrem'in devesini Ammâr b. Yasir (r.a.) çekiyor, Huzeyfe İbn Yemân (r.a.) de geriden sürüyordu. Geceleyin Akabe'den geçerken ansızın üzerine saldırarak suikast etmek üzere münafıklardan oniki kişi, aralarında gizlice anlaşarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) geçeceği yerde durup fırsat gözetiyorlarmış.

Onların bu suikastı ise Resûl-i Ekrem'e vahiy ile bildirilmiş olduğundan ihtiyatlı bulunup karşıdan o hainlerin karaltısını görür görmez, Hz. Huzeyfe'ye emrederek onları kaçırttı ve münafık olduklarını ve suikast yapmak için geldiklerini Huzeyfe'ye haber verdi. Ertesi günü Hudayr oğlu Üseyyid (r.a.), bu hadiseden haberli olunca, orduda ne kadar münafık varsa idam ettirmek istedi. Fakat Resûl-i Ekrem, ona razı olmadı ve **"Mademki dilleriyle kelime-i şehâdeti getiriyorlar... Onlara saldırmak uygun olmaz"** dedi.

Resûl-i Ekrem, bütün münafıkları bilirdi. Ama ilân etmezdi. Fakat Hz. Huzeyfe'ye söylerdi. Bundan dolayı Hz. Huzeyfe de bütün münafıkları tanırdı. Yine de bu gibi sırları gizlerdi. Çünkü Huzeyfe, Resûl-i Ekrem'in sırdaşı idi. Hatta derler ki: Dünyada ne kadar olmuş ve olacak şeyler varsa, Resûl-i Ekrem ona bildirirdi.

Sonra, yine yolda Resûl-i Ekrem'e Allah tarafından "Mescid-i Dırar"ın iç yüzü bildirildi. Şöyle ki: Resûl-i Ekrem, Tebük seferine çıkmadan birtakım münafıklar, Kubâ mescidinin cemaatini ayartmak maksadıyla yakınında bir mescid yapmayı kurmuşlar ve adı geçen Ebû Amir Fâsık, onlara **"Siz öyle bir mescid yapınız ki içine mümkün olduğu kadar silah koyunuz. Ben de Rum Kayseri'ne gidiyorum. Size çokça Rum askeri getiririm ve Muhammed ile ashabını Medine'den çıkarırım"** deyip, Şam tarafına gidince, onlar da öyle bir mescid yapmışlar ve Ebû Âmir'in vâdettiğini bekler olmuşlar.

İşte buna **"Mescid-i Dırar"** denir ki, Tebük'ten döndükten sonra Medine'ye gelirken Resûl-i Ekrem'e Allah tarafından o mescidin öyle bozguncu bir niyetle yapıldığı bildirildi. Resûl-i Ekrem de, hemen Dahşem oğlu Mâlik ile Adî Aclani oğlu Mean (r.a.)'ı göndererek, o **"Mescid-i Dırar"**ı yıktırdı. Sonra Resûl-i Ekrem, Ramazan ayında sağ salim Medine'ye kavuştu. O zaman, bu seferden özürsüz olarak geri kalmış olanlar, pek çok pişman oldu.

Hatta içlerinden Ebû Lübâbe gibi bazıları, diyecek söz bulamayıp kendi kendilerini mescidin direklerine bağladılar. Gece gündüz ağladılar ve üç kişiyi, yani Mâlik oğlu Ka'b, Rebi' oğlu Merâre ve Ümeyye oğlu Hilâl Hz. Peygamber'in yanına gelip af dilediler. Resûl-i Ekrem ise, halkı onlarla görüşmekten ve konuşmaktan yasaklamakla, üçü de birer köşeye çekildiler ve elli gün halk ile görüşmekten mahrum kaldılar. Bu yüzden dünya başlarına zindan oldu. Sonra Allah tarafından hepsinin tövbeleri kabul buyuruldu ve suçları af edildi.

Bu muharebede, İslam'ın kuvvet, kudret ve şöhreti Şam tarafına gereği gibi yayıldı. Doğru ve yalancı seçildi. Hele münafıklar sürüsü bütün bütün rezil oldu.

Tâiflilerin Müslüman Oluşu

Mekke'nin fethinden sonra Resûl-i Ekrem, Medine'ye gelirken Sakif kabilesinin başı Mes'ud Sakafi oğlu Urve gelip yolda yetişti ve Resûl-i Ekrem ile görüştü. İslâm olarak dönüp Tâif'e gitti ve kavmini İslam'a çağırdı.

Sakif kabilesinin birtakım rezil ve sefilleri ise reisleri olan ve Araplar arasında çok sayılan kişilerden bulunan bu Mes'ud oğlu Urve'yi oka tuttular ve zavallıyı ok ile vurup şehid ettiler.

Resûl-i Ekrem ise, Hevazin kabilesi reisi olan Avf Nasri oğlu Mâlik'e Sakif kabilesini sıkıştırması için emir vermişti. Bu sebeple Mâlik, fırsat buldukça Sakif kabilesini vurup yağma eder olduğundan Sakif kabilesi, Tâif'ten dışarı çıkmayıp kalede kuşatılmış gibi bir halde kaldılar. Hevazin halkının saldırılarından usandılar. Bu yüzden Sakif kabilesi, Tâif'te küfür ve sapıklık üzere yaşayamayacaklarını anladılar ve hemen Resûl-i Ekrem'in Tebük dönüşünde Sakif kabilesinin ileri ge-

lenleri Medine'ye gelip, artık boyun eğeceklerini bildirdiler. Fakat namazdan af olunmalarını dilediler.

Hz. Peygamber ise "Bir dinde ki namaz olmaya... Onda hayır yoktur" dedi. Bir de Sakif reisleri, öteden beri taptıkları Lât adındaki putun üç sene kadar olduğu gibi bırakılmasını istediler. Resûl-i Ekrem, kabul etmediğinden, hiç olmazsa bir ay kadar bırakılmasını rica ettiler. Resûl-i Ekrem, onu da kabul etmediğinden, sonun da Sakifliler, her teklifi kabul ederek yoluyla imana geldiler.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Lât adındaki putu yıkmak için Harb oğlu Ebû Süfyân ile Şube Sakafi oğlu Mugîre'yi Tâif'e gönderdi. Onlar da gidip putu kırıp yok ettiler. Gariptir ki, onlar, o putu kırıp yıkarken Sakif kabilesinin karıları çıkıp ona hasretle ağlar idiler. Fakat sonra hepsi tam Müslüman olup, Lâtin adını bile unuttular.

O sırada Ebû Bekir'in oğlu Sa'd kabilesi tarafından da Sa'lebe oğlu Zımam geldi. Hz. Peygamber'in yanına gitti, Müslüman oldu. İslam'ın şartlarını öğrendi ve dönüp kabilesine vardı. Kavmine ilk sözü **"Lât ve Uzzâ ne fena şeyler imiş!..."** oldu. Kavmi bunu duyunca **"Sus ey Zımam! Sana delilik, leke hastalığı ve cüzam gibi bir hastalık gelmesin sakın"** demişler. Zımam (r.a.) ise **"Yazık size! Lât ve Uzzâ fayda ve zarar veremez. Hâlbuki Allah (c.c), size peygamber gönderdi ve ona kitap indirdi. Halkı sapıklıktan kurtardı"** diyerek İslam'ını meydana koymuş ve kavmine kalpten öğüt vermiş. Onlar da onun nasihatini tutmuşlar ve hemen hepsi iman etmişler. O gün akşama kadar Sa'doğulları kabilesinde erkek ve kadından imana gelmedik kimse kalmamıştır.

Hicretin Dokuzuncu Senesinin Son Olayları

Resûl-i Ekrem Receb ayında bir gün Necâşî'nin, yani Habeş hükümdarı olan Eshame'nin ölümünü haber verdi ve ashabıyla birlikte onun cenaze namazını kıldı. Gerçekten o gün Necâşî'nin ölmüş olduğu sonradan anlaşıldı.

Şa'ban ayında Resûl-i Ekrem'in kızı ve Hz. Osman'ın muhterem hanımı Ümmü Gülsüm (r.anha), fena âlemi olan bu dünyadan göçüp sonsuzluk yeri olan âhirete gitti.

Şevval ayında münafıkların başı olan Selül'ün torunu ve Übey'in oğlu Abdullah da öldü.

Oğlu Abdullah (r.a.), babasının cismini cehennem ateşinden korumak için, Hz. Peygamber'in gömleğini aldı ve babasını ona sarıp gömdü. Resûl-i Ekrem de dua ve istiğfar etmek üzere kabrine gitti. Hz. Ömer ise başı ucunda durup "Ey Allah'ın elçisi! Onun için dua ve istiğfar edecek misin? O, filan gün şöyle dedi, falan

gün böyle dedi" diyerek onun kötülük dolu günlerini sayıp döktü. O anda Allah tarafından vahiy geldi. **"Öyle küfür üzerine ölüp gidenlerden birisi için dua ve istiğfar etme ve kabrine gitme"** diye yasaklandı.

Bu Abdullah b. Ubey, Müslümanlar için büyük bir belâ idi. Ölümüyle Müslümanlar, onun şerrinden ve bozgunculuğundan kurtuldu. Nitekim onun ölümüyle bin kadar münafık, kalpten Müslüman oldu.

Bu sene hac mevsimi gelince Resûl-i Ekrem, mağara arkadaşı Hz. Ebû Bekir (r.a.)'i, Hac Kumandanı yaparak üçyüz kişi ile Mekke'ye gönderdi. Sonra hacılara "Berâet Sûresi"ni okumak ve bu seneden sonra müşriklerin, Kâbe'ye yaklaşmaması ve çıplak olarak kimse Allah'ın Evi'ni tavaf etmemesi gibi hususları halka bildirmek üzere Hz. Ali'yi de hususi memurlukla arkadan gönderdi.

Mekke'ye vardıklarında durak yerlerinde hutbeleri Hz. Ebû Bekir okudu ve halka haccın nasıl yapılacağını öğretti. Müslümanlar öylece hac etti. Kâfirler de, cahiliyet zamanındaki âdetleri üzere hac ettiler.

Hz. Ali ise halka **"Berâet Sûresi"**ni okudu. Kurban Bayramı günü **"Bu seneden sonra müşrikler, hac etmesin ve çıplak kimse Beytullah'ı tavaf etmesin.**

Allah'ın Resûlü ile sözleşmesi olanların belli sürenin sonuna kadar sözleşmelerine uyulacaktır" diye seslendi.

Müşrikler, birbirine atıp tutmaya başladılar "İşte Kureyş Müslüman oldu siz ne yapacaksınız?" dediler ve sonunda onlar da iman ettiler. Çünkü Kureyşliler, Hz. İbrahim oğlu İsmail'in (a.s.) temiz soyu ve Kâbe'nin asli halkı olup, öteki Arap kabileleri, hiçbir zaman onların fazilet ve şerefini inkâr etmezlerdi.

Resûl-i Ekrem'e harp ilân eden ancak Kureyş kavmi idi. Öteki kabileler, onların, işin sonunda ne yapacaklarını beklemeye koyuldular.

Mekke alınıp da Kureyşliler de imana gelince, İslam'ın kuvvet ve kudreti ve heybeti her tarafı kapladı. Arap kabilelerinden yavaş yavaş elçiler ve mebuslar gelip gitmeye başladı.

Her ne zaman bir elçi gelse Resûl-i Ekrem, elbisesinin en âlâsını giyer ve elçiye mümkün olduğu kadar güler yüz gösterir, ikramda bulunur ve herkesin hâl ve şânına ve her kabilenin örf ve âdetine göre söz söylerdi.

Hicretin Onuncu Senesi

Yeni senenin girişinden sonra da Medine'ye elçiler ve mebuslar gelip gitmekte devam ettiler. Bahreyn yöresinde yurt tutmuş Abdü'l-Kays denilen büyük kabileden onaltı kişi geldi ki, meşhur Cârûd adlı Hıristiyan keşişi de beraber idi. Hepsi Hz. Peygamber'in önünde İslâm oldular.

Âmiroğulları kabilesinden olan Müntefikoğullarının mebusları yani gönderdikleri kimseler de gelip Hz. Peygamber'in katına çıktılar. İltifat gördüler, Resûl-i Ekrem, onlara el verdi. Onlar da Resûl-i Ekrem'in mübarek elini tuttular, biat ettiler. Sonra dönüp Müslüman olarak kabilelerine gittiler.

Resûl-i Ekrem, Yemen'de İslâm dinini anlatmak için Ebû Musa el-Eş'ari (r.a.)'yi Zebid ve Aden taraflarına ve Cebel oğlu Muâz (r.a.)'ı Yemen'in yüksek bir bölgesi olan Cened ülkesine gönderdi. İkisi de gidip Yemen'in birer tarafında halka din hükümlerini öğrettiler ve İslâm dinini yaydılar.

Bu sırada Resûl-i Ekrem, taraf taraf kumandanlar ve valiler tayin edip gönderdiği sırada Lebid Ensari oğlu Ziyâd (r.a.)'ı bile Hadramut valisi tayin ederek oraya yolladı.

Yine bu sırada Ezd kabilelerinin bir kolu olan Gâmid kabilesinden on kişi gelip Müslüman olduklarını söylediler. Resûl-i Ekrem, onlara da Ka'b oğlu Übey (r.a.)'i vali tayin ederek ve onlarla beraber Gâmid'e gönderdi.

Ezd-i Şenûe kabilesinden de o sırada bir grup gelip, Müslüman olduklarını söylediler. Reisleri Abdullah Ezdi'nin oğlu Surud idi. Resûl-i Ekrem, onu kendi memleketine vali tayin edip gönderdi ve Yemen'deki müşrikler üzerine yürümesini de emretti. O da Yemen'de Cürüş şehri halkı üzerine gitti. Onlar da cenge kalkıştı. Fakat Müslümanlar üstün geldi ve Cürüş halkından pek çok kimse öldü. O sırada Cürüş halkından da Medine'ye iki kişi gelmişti. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) katına çıktıklarında Resûl-i Ekrem, onlara kabilelerinin boğazlanmakta olduklarını haber verdi. Dönüp memleketlerine gittikleri zaman, hakikaten o gün Cürüş halkının kırılmış olduklarını öğrendiler ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kendilerine söylemiş olduğu gerçeği kavim ve kabilelerine haber verdiler. Bunun üzerine Cürüş halkından birçok kimseler, Medine'ye geldiler ve İslâm oldular.

Yine o sırada Yemen'deki Necrân bölgesi Hıristiyanlarının başları bir hayli adamlarıyla Medine'ye geldiler. Senede belli bir miktar vergi vermek üzere söz verdiler ve vergilerini alıp getirmek için güvenilir bir kişi istediler. Resûl-i Ekrem **"Kalk ey Ebû Ubeyde!"** dedi. Cerrah oğlu Ebû Ubeyde (r.a.), ayağa kalktı. Resûl-i Ekrem **"İşte bu ümmetin emini, budur"** buyurdu. Ebû Ubeyde onlarla beraber Necrân'a giderek vergilerini alıp getirdi.

Bir gün Resûl-i Ekrem, ashabıyla oturup konuşurken **"Size şu taraftan bir hayırlı kişi geliyor ki yüzünde melek işareti vardır"** dedi. Arası çok geçmeden Becile kabilesinden Abdullah Beceli'nin oğlu Cerir yüzelli kişi ile çıkageldi.

Becile Yemen'de Meadd kabilesinden bir cemaattir. Cerir, bu cemaatten ve Yemen'in ileri gelenlerinden, melek gibi güzel ve yüzü nurlu bir kişi idi. Bu se-

fer yüzelli adamıyla birlikte imana geldi ve seçkin ashabından oldu. Fahr-i Âlem (s.a.v.), ona şeriat hükümlerini öğretti. Sonra onu Yemen'de Zü'l-Halâsa adındaki puthanenin yıkılmasına memur etti.

Becile ve Has'am kabilelerinin Zü'l-Halâsa adında' bir puthanesi vardı. Onu ziyaret etmek için etraftan pek çok halk gelip giderdi. Arabistan'da o gibi küfür alâmetleri hep yok edilmişken Yemen'de o puthanenin olduğu gibi kalması uygun olmadığından Resûl-i Ekrem onu yıkmak üzere Cerir-i Beceli'yi o tarafa gönderdi. Hz. Cerir de yüzelli seçkin atlı ile gidip, o puthaneyi yıktı ve içindeki putu kırdı. Sonra dönüp Medine'ye geldi.

Sonradan Resûl-i Ekrem, Cerir-i Beceli'yi Yemen emirlerinden Zü'l-Kelâ ile Zü Amr Himyeri'ye gönderdi. O da gidip onları İslâm dinine davet etti. İkisi de imana geldiler. Hatta Zü'l-Kelâ, kendisinin cahiliyet zamanındaki günahlarına kefaret olmak üzere dörtbin kul azad etmiştir.

Diğer Yemen kabilelerinden de birçok kimseler arka arkaya gelip gittikleri sırada, Yemen kabilelerinden Ans kabilesi şeyhi olup Esved Ansi diye bilinen Ka'b oğlu Abhele de gelip iman etti ve dönüp Yemen'e gitti. Aşağıda anlatılacağı gibi Yemen'e dönüşünde dinden çıkarak peygamberlik davasına kalkışmıştır.

O sırada Necid taraflarından da birçok halk gelip İslâm oldukları zaman, Yemâme halkından olan Hanifeoğullarından bir grup gelip İslâm oldular ki meşhur "Müseylimetü'l-Kezzâb" da onlarla beraber idi. Yemâme'ye dönüşünde o da dinden çıkarak peygamberlik davasına kalkmıştır.

Yine bu sırada Esedoğulları kabilesinin şeyhi olan Huveylid oğlu Tuleyha gelip İslâm ile şereflenmiştir ki, çok yiğit bir adamdı. O da sonra dinden çıkarak peygamberlik davasına çıkmıştır.

Rebiülevvel ayında Hâlid b. Velid (r.a.), bir bölük askerle Necrân tarafına gönderilmişti. Sonradan Hz. Ali de üçyüz atlı ile o tarafa gitti ve halkı, İslâm dinine çağırdı. Yemetı halkının çoğu, Hz. Ali'nin çağrısına uydu. Hatta Yemen'deki Hemedan halkı toptan bir günde iman etmişlerdir. Diğer Yemen kabileleri de yığın yığın gelip iman etmeye başlamışlardır.

Buna dair Hz. Ali'nin mektubu gelince, Resûl-i Ekrem, aşırı derecede memnun oldu. Yüce Allah'ın lütfuna teşekkür olarak secdeye vardı ve Hz. Ali'nin artık dönmesi için haber gönderdi.

Yemen'de Cebel oğlu Muâz (r.a.) vasıtasıyla imana gelmiş olan Neha kabilesinden Amr oğlu Zürâre de sonradan ikiyüz kişi ile Medine'ye gelip, misafirhaneye indirilmiştir. Misafirhane Afra hatunun oğlu Muâz (r.a.)'ın hanımı ve Hâris Neccâri'nin kızı olan Remle hatunun evidir. Resûl-i Ekrem'e gelen elçiler ve hatırı sayılır misafirler oraya indirilirdi.

İşte Zürâre (r.a.) ile arkadaşları da oraya kondurulmuş ve haklarında büyük hürmet gösterilmiştir. Zürâre yolda garib rüyalar görmüş ve Resûl-i Ekrem'e tâbir ettirmiştir. Sonra hep aynı şekilde, yani tâbir edildiği gibi çıkmıştır.

Kısaca, Mekke'nin fethinden sonra Kureyşliler, hep İslâm ile şereflendi. Sonra öteki kabileler de birer birer imana geldi. Arabistan'da Müslümanlara karşı duracak aşiret ve kabile kalmadı. Halk, artık, uzak yakın her taraftan yığın yığın gelip iman etmeye başladı.

İşte, bu yardım ve zaferlere dair **"İzâ câe nasrullahi vel feth"** sûresi indi. Kısaca mânâsı şudur: **"O dem ki, Allah tarafından yardım ve fetih gele ve göresin ki, halk yığın yığın Allah'ın dinine giriyorlar. Hemen Rabbine hamd ederek tesbih ve istiğfar et."**

Bu ise son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ömrü azalmış olduğuna işaret idi. Çünkü onun peygamberliği İslâm dinini kurmak içindi. İslâm dini, bu suretle yayılmaya başlayınca o maksat hâsıl olmuş idi. Bir de **"Halkın yığın yığın İslam'a geldiğini gördüğünde tesbih ve istiğfar et"** demekten **"Artık beri tarafa yönel ve ahiret yolculuğuna hazırlan"** mânâsı çıkar.

Hattâ, bu sûre okunurken Hz. Abbas (r.a.), bu nükteyi anlamış ve bundan üzülüp ağlamıştır. Resûl-i Ekrem, onu görmüş ve "Niçin ağlıyorsun?" diye sormuş. O da **"Ey Allah'ın elçisi! Bu, sizin geçici âlem olan bu dünyaya veda edip gitmenize delâlet ediyor"** diye cevap vermiş. Resûl-i Ekrem de **"Evet dediğin gibidir"** demiş idi. İşte **"Veda Haccı"** da o sırada olmuştur.

Veda Haccı

Hicretin onuncu senesi Resul-i Ekrem (s.a.v.)'in hac niyetiyle Mekke'ye gideceğini halka ilân olundu.

Halk da Hz. Peygamber ile birlikte hac etmek üzere çevreden yığın yığın Medine'ye gelip toplanmaya başladılar.

Zilhicce ayına beş gün kala Resûl-i Ekrem, öğle namazını kıldıktan sonra Ehl-i Beyt'i ve ashabı ile Medine'den çıkıp Zü'l-Huleyfe'ye vardı. Gece orada kaldı. Ertesi günü ihrama girdi ve öğle namazını, kıldı. Sonra oradan kalkıp kırkbin hacı ile Mekke'ye yollandı.

Zilhicce ayının dördüncü pazar günü sabahtan, büyük bir hac kafilesi ile Mekke'ye vardı ve Şeybeoğulları kapısından Harem-i Şerife girdi. Beyt-i Şerifi görünce "Yâ Rabbi! Sen bu Beyt'in şeref ve şan ve heybetini çoğalt" dedi. Hemen Beytullah'ı tavaf ettikten sonra Safa üzere çıktı. Allah'a (c.c.) hamd ve sena ve niyaz ve dua ettikten sonra Merve'ye indi. Sa'y etti, yani Safa ile Merve arasında yürüdü.

O sırada Hz. Ali, Yemen'den dönerek bir kafile ile Mekke'ye geldi ve Resûl-i Ekrem ile görüştü. Diğer taraflardan da kafile kafile pek çok Müslüman hacılar geldi ve hac mevsimine erişti.

Hac mevsimi Âzâr ayı içinde gün ile gecenin eşit olduğu zamandı. Cum'a günü arefe idi. Hz. Peygamber (s.a.v), (yüz) bu kadar (bin) Müslüman hacılarla büyük hac etti.

O gün Resûl-i Ekrem, çok etkili bir hutbe okudu. Bu hutbesinde cahiliyet zamanından kalma kan davalarını yasakladı. İşlemiş faiz davalarını kaldırdı. Sonra:

"Ey halk! Sizin karılarınız üzerinde haklarınız vardır. Ama onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Onlar sizin hukukunuza riâyet etmelidir, siz de onlara güzel muamele etmelisiniz. Bütün mü'minler birbirinin kardeşidir. Bir kimseye kardeşinin malı helâl olmaz. Meğer ki kendi isteği ile vermiş ola. Ben, size gereken din hükümlerini bildirdim. Size iki şey bıraktım. Onlara sarıldıkça hiçbir zaman sapıklıkta kalmazsınız. Onların biri Allah'ın Kitab'ı ve diğeri Peygamber'inin Sünnetidir diye daha nice din hükümlerini anlattıktan sonra **"Ey halk! Bildirdim mi?"** diye sordu. Sahabiler **"Evet"** deyince üç kere "Şâhid ol yâ Rabbi!" dedi.

Kalabalık pek çoktu. Herkes Resûl-i Ekrem'in sesini işitemediğinden, Halefin torunu ve Ümeyye'nin oğlu Rebia (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hutbesini oradakilere duyuruyordu.

İkindi vakti geldiği halde daha öğle namazı kılınmamıştı. Bilâl (r.a.), ezan okudu ve kamet getirdi. Önce öğle namazı kılındı, sonra Hz. Bilâl yine kamet getirdi. İkindi namazı kılındı. Akşam üstü Hz. Peygamber, daha durduğu yerden ayrılmamış iken" **Bu gün sizin dininizi ve sizin üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için, din olmak üzere İslam'ı beğendim ve seçtim"** mânâsına gelen âyet indi.

Hâlbuki Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bildirmeye memur olduğu din hükümleri, tamamlanınca, onun da bu fâni âlemde işi bitmiş olur. Her ne zaman ki, bir iş bitti denilirse, bir eksikliği beklemek gerekir. Bundan dolayı bu âyet, Hz. Muhammed'in (s.a.v.), artık bu fâni dünyadan göçmesine ve âlemlerin Rabbine kavuşacağına işaret etti. Önce Hz. Ebû Bekir (r.a.), bu âyeti işittiği zaman o işareti anladı ve Resûl-i Ekrem'in öleceği haber veriliyor diye ağladı.

Güneş battıktan sonra Hz. Peygamber Kusva adındaki devesine bindi ve Üsame (r.a.)'yi terkisine aldı. Arafat'tan hareket etti. Ağır ağır Müzdelife'ye geldi. Akşam namazı kılınmamıştı fakat yatsı vakti de erişmişti. Resûl-i Ekrem, önce akşam namazını ve arkasından yatsı namazını kıldı.

Ertesi günü sabahleyin erkenden sabah namazını kıldıktan sonra yine devesine bindi. Bu sefer terkisine Abbas oğlu Fazl'ı aldı, Minâ'ya geldi. Hac işlerinin tamamlanmasına kalkıştığı sırada kurban kesti ve tıraş oldu. Kesilen saçları ashabına yadigâr olmak üzere birer ikişer dağıttı. Onlar da bu mübarek kılları alıp canları gibi sakladılar.

Hz. Peygamber'in ashabına böyle hatıra vermesi ise, ömrü az kaldığına işaret idi. O sırada "Ey Halk! Hac usûllerini benden öğreniniz. Bilmem, ama belki bundan sonra benimle burada görüşemezsiniz" dedi. Yine Minâ'da okuduğu hutbesinde ümmetine karşı:

"Her birinizin kanı ve malı diğerine haramdır. Kıyamet gününde Rabbinizin katına geleceksiniz. O da amellerinizden soracak ve amellerinize göre ceza verecektir. Sakın benden sonra kâfirler gibi parça parça olup da birbirinizin boynuna vurmayasınız."

"Ey halk! Bildirdim mi?" diye sordu ve orada bulunanlar "Evet" deyince, Resûl-i Ekrem de "Şâhid ol yâ Rabbi!" dedikten sonra "Hazır olanlar, burada bulunmayanlara bildirsin" dedi ve sevgili ümmetine veda etti. Sonra Resûl-i Ekrem, Mekke'ye geldi Veda tavafı etti ve İbni Abbas elinden zemzem içti.

Hac tamam oldu. Hacılar dağıldı. Resûl-i Ekrem de hicret yeri olan Medine'ye döndü. Medine yolunda ebedi âlem olan âhirete çağırıldığını seçkin ashabına haber verdi. Zü'l-Huleyfe'ye gelince gece orada kaldı ve ertesi günü Medine'ye girdi.

O sırada Hz. Peygamber'in (s.a.v.) oğlu Hz. İbrahim dünyadan göçüp öbür dünyaya gitti. Babası çok üzüldü. Resûl-i Ekrem onun hakkında **"Eğer sağ olsa peygamber olması gerekirdi. Sizin peygamberinizden sonra ise peygamber yoktur"** dedi.

Onun öldüğü gün, güneş tutuldu. Halk dedi ki **"Hz. İbrahim öldüğü için tutuldu."** Resûl-i Ekrem, onları red edip **"Gün ve ay, Allah'ın (c.c.) birliğine ve büyüklüğüne delil olan iki işarettir. Onlar, hiçbir kimsenin hayat ve ölümü için tutulmaz."** dedi.

Resûl-i Ekrem'in Fâtımatü'z-Zehrâ (r.a.)'dan, başka evlâdı kalmadı. Onun oğulları Hasan ve Hüseyin (r.a.)'i öz çocukları gibi severdi. Bir de Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) oğlu Üsame (r.a.)'yi kendi çocuğu yerinde tutardı. Zeyd b. Hârise, Resûl-i Ekrem'in azadlılarındandı. Ona azadlılarından Ümmü Eymen (r.a.)'i vermişti, Üsâme onlardan doğmuştu.

Hicretin bu onuncu yılı içinde Müseylimetü'l-Kezzâb Yemâme'de peygamberlik davasına çıkıştığı gibi, Esved Ansi diye bilinen Ka'b oğlu Abhele de Yemen'de bu davaya kalkıştı.

Bu Abhele, hokkabazlıkta usta ve sözü işler bir lanetlenmiş kâfirdi. Yemen halkından pek çoklarını aldattı. Necrân halkı ona uyar oldu. Sonra Abhele San'a'ya gitti ve orasını da ele geçirerek fesat dairesini büyüttü. Bu yüzden Yemen'deki İslâm memurlarına dağınıklık geldi. Hatta Cebel oğlu Muâz (r.a.), vazifeli olduğu yerden savuştu ve Me'rib şehrine varıp, orada Ebû Musa el-Eş'ari (ha.) ile görüştü, ikisi birlikte Me'rib'den çıkıp Hadramut'a gittiler. Resûl-i Ekrem, bu durumu öğrenince Yemen'deki Müslümanlara hususi memur gönderdi. **"Her nasıl olursa olsun Abhele'nin hakkından gelesiniz"** diye emretti.

Necid bölgesinde olan Müslümanların da Müseylimetü'l-Kezzâb üzerine varıp hakkından gelmeleri için emir verdi. Bu iki lanetlinin yakında ölecekleri mânâ âleminde Resûl-i Ekrem'e bildirilmiş olduğundan da bunu ashabına bildirdi. Yine o sırada Esedoğulları kabilesi şeyhi olan Huveylid oğlu Tuleyha da peygamberlik davası edince, Resûl-i Ekrem onun üzerine de bir miktar asker gönderdi.

Hicretin Onbirinci Senesi

Necid'de Müseylimetü'l-Kezzâb'ın ve Yemen'de Esved Ansi'nin ihtilâl çıkarmaları üzerine iki taraf için gerekli hazırlığa başlandığı halde, Arab'ın en büyük ticareti Şam ile olduğundan Müslümanlar için o tarafı açmak pek mühim bir işti.

Bundan dolayı Hz. Muhammed (s.a.v.), Safer ayının yirmialtısında Şam'a bağlı Belka şehrine göndermek üzere bir ordu hazırlamaya başladı. Önce o tarafta şehid olan Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) oğlu Üsâme (r.a.)'yi kumandan yaparak **"Babanın şehid olduğu yere git ve düşmanları atlara çiğnet"** diye emir verdi.

Bir gün sonra Hz. Peygamber, hastalandı. Fakat muharebe hazırlıkları asla durmadı. Hatta Rebiülevvel'e bir gün kala, hasta olduğu halde Hz. Üsâme'ye sancağı verdi. O da sancağı Husayb Eslemi'nin oğlu Büreyde'ye (r.a.) verdi. Medine dışına çıkıp Cüruf denen yerde ordusunu kurdu.

Hz. Ebû Bekir, Ömer, Sa'd, Said ve Ebû Ubeyde gibi ashabın büyükleri, hep sefere memur oldukları için, hazırlık yapmakta idiler. Hz. Peygamber (s.a.v.), ağır hasta olduğu halde bir tarafından Abbas oğlu Fazl ve diğer tarafından Hz. Ali tutarak minbere çıkıp oturdu.

Allah'a hamd ettikten sonra **"Ey cemaat! Her kimin arkasına vurmuş isem, işte arkam. Gelsin vursun, takas olsun ve her kimin alacağı var ise işte malım gelsin alsın"** dedi. Sonra minberden indi. Öğle namazını kıldı ve yine minbere çıkıp evvelki sözünü tekrarladı. Bu sefer bir adam, kendisinden üç dirhem alacağı olduğunu söyleyince, hemen onu ödedi. Sonra Uhud Harbi'nde bulunanlar için dua ve istiğfar etti.

Bu sırada müşriklerin Arap yarımadasından çıkarılmalarını ve gelip giden elçilere kendi zamanında nasıl hürmet ve saygı gösterildiyse, yine öylece ikram olunmasını tavsiye etti. Yine bu sırada buyurdu ki: "Yüce Allah, bir kulunu, dünya ile kendisine kavuşmak arasında serbest bıraktı. Kul da ona kavuşmayı seçti." Kul tâbiri, Resûl-i Ekrem'in şahsından kinaye olup, bu şekilde âhirete göç edeceğini bildirdi.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), bu sözden ne murad edildiğini anladı ve **"Nefsimiz sana feda olsun ey Allah'ın elçisi!"** diyerek ağladı. Resûl-i Ekrem ise onun sözünü kesti. Ashâbına nasihat ve vasiyete başladı. Hz. Ebû Bekir'den pek çok hoşnut olduğunu bildirdi. O sırada mübarek gözlerinden yaş akıyordu,

Sonra mescide açılan kapıları kapattı. Fakat Hz. Ebû Bekir kapısının açık bırakılmasını emretti ve **"Sizi Allah'a ısmarladım"** diyerek evine gitti. Ondan sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hastalığı şiddetlendi. Ensar ise bu durumdan çok üzüldüler. Mescidin çevresinde pervane gibi dolaşmaya başladılar. Bunun üzerine Hz. Abbas, Resûl-i Ekrem'in önüne düştü. Oğlu Fazl ile Hz. Ali birer koltuğuna girip tekrar Hz. Muhammed'i (s.a.v.) mescide getirdiler.

Hz. Peygamber minbere çıktı, ensara karşı, **"Ey cemaat! Benim göçeceğimi düşünüp telaş ediyormuşsunuz. Bir peygamber, ümmeti içinde ebedi olarak kaldı mı ki, ben de sizin aranızda ebediyyen kalayım? Biliniz ki, ben Allah'a (c.c.) kavuşacağım. Kavuşma şerefine hepinizden fazla hak kazandım. Size nasihatim odur ki, ilk muhacirlere hürmet ve saygı gösteresiniz."** dedi.

Sonra, "Ey muhacirler! Sizlere de vasiyetim budur ki: Ensara güzel muamele edesiniz. Onlar, size iyilik ettiler. Sizi kendi memleketlerine getirdiler, evlerinde barındırdılar, geçim sıkıntıları varken sizleri nefisleri üzerine tercih ederek mallarına ortak ettiler. Her kim, Ensar üzerine hâkim olursa, onlara saygı göstersin ve içlerinde kusur edenler olursa affederek muamele etsin" diye nasihat verdi ve herkese karşı:

"Ey halk! Dünyada olup biten işler, Allah'ın kaza ve kaderine bağlıdır. Vaktile olacak işin çabuklaştırılmasında fayda yoktur. Yüce Allah (c.c), kimsenin acelesi ile acele etmez. Allah'ın kaza ve kaderine üstün gelmek sevdasında olanlar, yenik düşerler ve kahrolurlar. Allah'a hile etmek isteyenler; aldanır, hiçbir şey elde edemez. Ben, size şefkatli ve merhametliyim. Sizler yine bana kavuşacaksınız. Buluşacağımız yer, Kevser havuzunun kenarıdır. Her kim, havuz kenarında benimle buluşmak isterse elini ve dilini boş şeylerden sakınsın. Ey halk! Günah ve Allah'a âsi olmak, nimetin değişmesine sebep olur. Eğer halk, itaatli olur ise kumandan ve âmirleri de öyle olur. Eğer halk, günahkâr olursa onlar da o tavır ve hal üzere olurlar" dedi.

Resûl-i Ekrem'in hastalığı artınca, Ehl-i Beytinin toplanmasıyla Âişe (r.anha)'nin odasında yatmasına karar verilmiş olduğundan, bu sefer de Hz. Peygamber (s.a.v.) ümmetine öylece vaaz ve nasihat ettikten sonra minberden inip, yine Hz. Âişe'nin odasına gitti ve döşeğine yattı.

Hastalığı sırasında ezan okundukça daima mescide çıkar ve imam olup, cemaat ile namazını kılardı. Fakat ölümüne üç gün kala hastalığı ağırlaştı ve artık mescide çıkamaz oldu. İşte o zaman "Ebû Bekir'e söyleyiniz, halka namaz kıldırsın" diye imamlığı Hz. Ebû Bekir'e bıraktı. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatında Müslüman cemaate imam olarak onyedi vakit namaz kıldırdı.

Rebiülevvel ayının onuncu cumartesi günü Allah (c.c.) katından Cebrâil (a.s.) gelip, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hal ve hatırını sordu. Ertesi pazar günü yine hatır sormak için geldi. Yemen'de peygamberlik davası eden yalancı Esved Ansi'nin idam olunduğunu haber verdi. Resûl-i Ekrem de ashabına bildirdi.

Gerçekten Rebiülevvel ayının onbirinci pazar gecesi Esved Ansî, San'a'da sarayında yatarken, Müslümanlar tarafından idam ettirilmiş ve onun fitne ve fesadı sebebiyle çevreye dağılan İslâm memurları, yerlerine dönüp, San'a Emirliğine oy birliğiyle Cebel oğlu Muâz (r.a.)'ı seçmiş oldukları sonradan anlaşılmıştır.

Pazar günü Resûl-i Ekrem'in hastalığı çok şiddetlendi. Hatta Üsâme (r.a.), ordudan gelip yanına gitti. Resûl-i Ekrem ise dalgın yatıyordu. Üsâme'ye bir şey söylemedi, fakat ellerini göğe kaldırdı ve onun üzerine sürdü. Ona dua ettiği anlaşıldı.

Sonra Resûl-i Ekrem, açılıp kendine geldi. Hatta ertesi pazartesi ki, Rebiülevvel ayının onikinci günü idi. Bütün sahabiler, mescidde saf bağladı. Hz. Ebû Bekir'in arkasında sabah namazını kılarlarken Hz. Peygamber (s.a.v.), mescide geldi. Ümmetinin öyle saf saf durup ibadet etmekte olduklarını gördü. Memnun olarak gülümsedi. Kendisi de Hz. Ebû Bekir'e uyup namaz kıldı.

Sahabiler Hz. Peygamber'i (s.a.v.) mescitte gördükleri gibi bütün bütün iyileşti sanarak pek çok sevindiler. Resûl-i Ekrem ise yine Hz. Âişe'nin odasına gitti ve artık rahat döşeğine yattı.

Üsâme gelip Hz. Peygamber'in yanına girince, Resûl-i Ekrem ona **"Artık, Allah'ın bereketi üzere git"** dedi. O da çıkıp ordusuna gitti. Hemen hareket etmek üzere askere emretti. Hâlbuki o sırada Hz. Peygamber'in hastalığı ağırlaştı. Kızı Fâtımatü'z-Zehrâ (r.a.)'yı yanına çağırdı. Kulağına bir şey söyledi. Hz. Fâtıma ağladı. Sonra yine bir şey söyledi. O da güldü. Meğer önce Hz. Fâtıma'nın kulağına **"Ben ölsem gerek"** demiş. O da yerinip ağlamış, sonra **"Ehl-i Beytimden en evvel benim yanıma gelecek sensin"** diye müjde vermiş. O da sevinip gülmüş.

Sonra güneş batmadan evvel Hz. Cebrâil ile Azrail (a.s.) birlikte evin kapısına geldiler. Cebrâil, içeri girdi. Azrail'in kapıda beklediğini ve içeri girmek için izin istediğini haber verdi. Hz. Peygamber izin verince, Hz. Azrail hemen içeri girdi. Selâm verdi ve Allah'ın emrini bildirdi.

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Cebrâil'in yüzüne baktı. O da, **"Ey Allah'ın Resûlü! Büyük melekler ve geçmiş peygamberler seni bekliyorlar"** dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, **"Ey Azrail! Gel memuriyetini yerine getir"** diye buyurdu. Hz. Azrail de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ruhunu alarak gökyüzünün yücelerine ulaştırdı.

İşte dünyanın hali budur. Kişi, ne kadar yaşasa sonu ölmektir. Kalıcı ancak Allah'tır. Bu konağa her gün gelip giden çok, ama dönüp gelen yok. Vefasız dünya kimseye kalmaz. Dünya varlığı kimseye mal olmaz. İnsan dünyaya gelir. Genç olur, ihtiyar olur, şöyle olur, böyle olur. Sonunda ölür. Ölenler, sanki dünyaya gelmemiş gibi olur. Fakat hayır işleyenlerin güzel nâmı kalır. İyilik edenler, mükâfatını görür. Kötülük edenler de cezasını bulur. Bunlara bakıp ibret almalı. Gaflet uykusundan uyanıp insan kendine gelmeli.

Resûl-i Ekrem'de ölüm işaretleri belirince Ümmü Eymen (r.a.), oğlu Üsâme'ye haber gönderdi. Üsâme ve Ömer ve Ebû Ubeyde (r.a.), böyle kederli bir haber alır almaz hemen ordudan kalkıp Peygamberin mescidine geldiler. Ne var ki müzminlerin anaları, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ruhunun uçup göğe yükseldiğini görünce feryada başladılar. Onların ağlayıp sızlamaları ise mescitteki ashabı şaşırttı. Büyük bir telaş ve kedere boğdu.

Hz. Ali, cansız bir kalıp gibi olduğu yerde donakaldı. Hz. Osman'ın dili tutulup dilsiz gibi oldu. Hz. Ömer, böyle dehşetli bir hal görünce dehşete düşerek kılıca davrandı. "Her kim, Hz. Peygamber (s.a.v.) öldü derse, boynunu vururum" diyerek kılıç elinde ve ayak üzerinde durakaldı. Hz. Ebû Bekir, kendi mahallesinde idi. Gelip bu hali gördü. Hemen Hz. Muhammed'in (s.a.v.) öldüğü odaya girdi. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yüzünü açtı. Gördü ki o büyük ruhu uçup gitmiş. Fakat başkalarının cenazelerindeki çirkin haller, onda yok. Mübarek cesedi, lâtif ve temiz olarak yine nur gibi yatıyor. **"Âh ölümün de hayatın gibi güzel"** diyerek öptü, ağladı ve mübarek yüzünü örttü, Ehl-i Beyt'i teselli etti.

Sonra o mağara arkadaşı, çıkıp mescide geldi. **"Ey halk! Her kim ki Muhammed'e tapıyor ise bilmeli ki Muhammed öldü. Ve her kim ki Allah'a tapıyor ise bilmeli ki Allah sonsuz kalıcıdır.** Ölmez, dedi ve hemen **"Muhammed, ancak bir elçidir. Ondan evvel nice elçiler gelip geçmiştir. O, eğer ölür yahut öldürülürse siz geri dönecek misiniz? Her kim geri dönerse Allah'a bir zarar etmez.**

Allah ise İslâm nimetinin şükrünü edenlere mükâfat verecektir" mânâsında olan âyeti okudu.

Bu âyet, Uhud Muharebesi'nde "Muhammed öldürüldü" diye bir ses işitilince, Müslümanlara pek çok şaşkınlık ve dağınıklık gelmesi üzerine inmişti. O zamandan beri sahabiler, bu âyeti defalarca işitmiş ve tekrar tekrar okumuşlardı. Fakat Resûl-i Ekrem'in ölümü üzerine o derece hayrette kaldılar ve öyle derin bir gam denizine daldılar ki, sanki o âyeti hiç işitmemiş gibi oldular. Yalnız Hz. Ebû Bekir, kendisini kaybetmeyip gitti. Hz. Peygamberi gördü ve gelip, diğer ashaba durumu açıkladı ve o âyeti okuyarak onları şaşkınlıktan kurtardı. Hz. Ebû Bekir, o âyeti okurken Hz. Ömer'in aklı başına geldi. Resûl-i Ekrem'in öldüğüne inandı. Dizlerinin bağı çözüldü, yere düştü. Sonra Hz. Ebû Bekir **"Ey Muhammed! Sen öleceksin ve müşrikler de öleceklerdir"** mânâsındaki âyeti de okudu.

Hz. Peygamber'in ölümü üzerine paniğe kapılarak şaşkına dönen öteki sahabiler de, Hz. Ebû Bekir'in bu konuşmaları üzerine sanki ansızın ağır bir uykudan uyandılar ve kendilerine gelip, Hz. Ebû Bekir'in sözüne inandılar. Yani Allah'ın sevgili kulu Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) öldüğüne inandılar.

İşte o sırada Hz. Üsâme'nin ordusundaki asker, şehre girdi. Hz. Büreyde de sancağı getirip Hz. Peygamber'in kapısı önüne dikiverdi. Bu ise bir kat daha halka dehşet verdi. Hz. Muhammed'in (s.a, v,) Mekke'den hicret ile Medine'ye gelişleri günü Medine şehri nasıl ki anlatılmaz şekilde sevinç aydınlığına büründüyse, bu sefer ölümüyle de, Medine şehrini o derece üzüntü ve keder karanlıkları kapladı. Üzüntü ve keder, sanki Müslümanların yüreğine zehirli bir hançer sapladı. Gözler ağlıyor, gözyaşları çağlıyor, hasret ateşi herkesin ciğerini dağlıyordu.

Hz. Abbas, Ali ve diğer Ehl-i Beyt'ten olanlar, gözyaşı dökerek Hz. Peygamber'in teçhiz ve tekfini işiyle uğraşıyorlardı. Hz. Ebû Bekir de Hz. Peygamber'in evinde bulunarak onlarla beraber yanıp yakılmakta, o şerefli işe bakmaktaydı. Fakat yanıp ağlamakla iş bitmiyordu. Halkın işlerini görmek ve din hükümlerini uygulamak için her şeyden önce Resûl-i Ekrem'in yerine bakacak birini seçmek gerekti. O zaman bu yüksek makama herkesten fazla hak sahibi ve lâyık olan, şüphesiz Hz. Muhammed'e (s.a.v.) mağarada arkadaş olan Hz. Ebû Bekir idi.

Çünkü ashabın en yüksek tabakası, önce Mekke'de iman eden seçkin ashabın ileri gelenleriydi. Onların da önde geleni ve en faziletlisi Hz. Ebû Bekir idi. Her ne kadar Hz. Abbas ve Ali yakınlık bakımından herkesten fazla Resûl-i Ekrem'e yakın iseler de Hz. Peygamber (s.a.v), mağara arkadaşı olan Ebû Bekir'i bütün ashabının üstünde tutardı. Nitekim hastalığı sırasında ashabına veda ettiği gün, sohbetçe en çok Ebû Bekir'den memnun olduğunu bildirdi.

Mescide açılan kapıların hepsini kapatıp yalnız Ebû Bekir'in kapısını açık bıraktırdı ve göçeceğine üç gün kala imamlığı Ebû Bekir'e bıraktı. Din temellerinin en büyüğü olan namazda onu herkesin önüne geçirdi. Bütün bu haller gösteriyor ki, halifeliğe Hz. Ebû Bekir, herkes tarafından kabul edilmiş gibiydi. Ne var ki, seçkin ashabın toplanarak, onu resmen seçmeleri gerekiyordu.

Hâlbuki Ensar'dan bazıları kendi içlerinden halife seçmek emeline düştüler ve Sâideoğulları sofasında toplandılar.

Hazreç kabilesinin başı olan Sa'd b. Ubâde hasta olduğu halde oraya gelip ensara karşı şöyle dedi: **"Ey Ensar cemaati! Sizin dince eriştiğiniz fazilet ve meziyet başka kabilelerde yoktur. Muhammed (s.a.v.) nice yıllar kavmi içinde Kaldı, onları dine çağırdı. İçlerinden pek az kimse imana geldiyse de, kâfirler ile savaşa ve İslâm dinini yükseltmeye güçleri yetmedi. Ne zaman ki yüce Allah, sizin mutluluğunuzu istedi. Sizi İslâm şerefi ile şereflendirdi ve Resûl-i Ekrem ile ashabının korunmasını ve savaşarak İslâm dininin yükseltilmesini size nasip etti. Düşmanlar üzerine en çok şiddet gösteren sizler oldunuz. Arap kabileleri, sizin kılıçlarınız sayesinde ister istemez boyun eğdi. Resûl-i Ekrem, sizlerden hoşnut olduğu halde öldü. Şimdi başa geçmek sizin hakkınızdır. Onu başkasına vermeyiniz"** dedi.

Ensardan hazır olanlar da ona **"Allah muvaffak etsin. Görüşünde yanılmadın. Biz de seni emirliğe seçtik"** dediler. Hazreç kabilesi, kendi reislerinin emirliğe seçilmesi sözünden çok memnun oldular. Fakat Evs kabilesi, kendi reisleri olan Hudayr oğlu Üseyyid'in başına toplandılar ve tereddüt ve endişeye düştüler. Çünkü Evs ve Hazreç kabileleri, iki kardeş oğulları oldukları halde, evvelâ aralarında düşmanlık çıkarak muharebeler meydana gelmişti. Sonra İslâm olarak barıştılar ve hepsi din kardeşi olup birleştiler.

Hicretten önce Mekke'ye gidip Akabe'de Hz. Peygamber'e biat ettikleri zaman, ileri gelenlerinden oniki kişi, ötekilerin üzerine nakib ve reis tayin edilmişti. İşte bu oniki kişiden biri Sa'd b. Ubâde ve diğer biri de Hudayr oğlu Üseyyid idi. Ensar'dan emir seçilecek olursa, bu ikisinden birisi seçilmek gerekirdi. Hâlbuki ikisinden hangisi seçilse, diğer tarafın rekabetine yol açardı.

Aslında hepsi Resûlüllah'ın ensarı idi. İslâm dini uğrunda can ve baş verdiler ve hepsi din kardeşi olup, birbiri için kanlar döktüler. Bununla beraber hangi kabileden emir olsa diğeri, onu kıskanacağı ve yine Evsîlik ve Hazrecîlik gayreti meydana çıkacağı belli bir şeydi.

Kardeş, kardeşin gayretini güder ve gerekince biri diğeri için canını esirgemez. Fakat insan yaradılışı gereği birisi, diğerinin kendisine üstünlüğünü de çeke-

mez. Bundan dolayı Hazreç kabilesi, Übâde oğlu Sa'd'a biat için pek çok hırslandılar. Evsîler ise Hudayr oğlu Üseyyid'in yanına toplandılar ve **"Emirlik, bir kere Hazrecilerin eline geçerse bundan sonra bize hükmetmeye kalkarlar ve bizi asla işe karıştırmazlar"** diye fısıldaşmaya başladılar.

Muhacirlerin ise Ensar'dan birinin emirliğini kabul etmeleri ihtimali yoktu. Çünkü Kureyşliler, Arap kabilelerinin en şereflisi oldukları için, başka bir kabilenin emri altına giremezlerdi. Fakat Ubâde oğlu Sa'd'ın konuşması ensara pek çok işlediğinden hemen ona biat olunmak üzere idi.

Bu takdirde önce, Hazreçliler ile Evsliler arasına rekabet girecek ve onlar, aralarında anlaşsalar bile, muhacirler, onlara karşı çıkacak kısacası, Müslümanlar içinde büyük bir parçalanma olacaktı. Bu ise İslâm milleti için büyük bir tehlikeydi.

İşte öyle dar ve tehlikeli bir anda Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Cerrah oğlu Ebû Ubeyde oraya Hızır gibi yetiştiler. Hz. Ömer, ensarın öylece toplandıklarını duyar duymaz Hz. Peygamber'in evine gitti. Hz. Ebû Bekir'i çağırdı, durumu anlattı. Hz. Ebû Bekir de Hz. Ömer ile Hz. Ebû Ubeyde'yi alıp onlarla birlikte Sâideoğulları sofasına gitti. O zaman Ensar'dan biri kalkıp **"Bizler, Resûl'ün ensarıyız. Bizler, İslam'ın hazır askeriyiz. Ey muhacirler! Sizler, bizim içimize gelip sığınmış bir topluluksunuz. Emirlik, bizim hakkımızdır"** diyordu. Hâlbuki Resûl-i Ekrem, herhangi bir mecliste bulunsa sağ tarafına Ebû Bekir'i ve sol tarafına Ömer'i alırdı. Ebû Ubeyde hakkında ise "Bu ümmetin eminidir" derdi. Bu sefer üçü birden meydana gelince sanki Resûl-i Ekrem dirilmiş ve oraya gelmiş gibi, Müslümanların kalplerine işledi ve herkes onların ne söyleyeceklerini bekledi.

Hz. Ebû Bekir de, nasıl ki Resûl-i Ekrem hutbede söze başlar idiyse o şekilde, yani önce Allah'a (c.c.) hamd ve sena ettikten sonra halka karşı, "Bu ümmet, evvelce taştan ve ağaçtan yapma putlara tapardı. Allah (c.c), kendisine ibadet ve kendisini tevhid etmeleri için onlara elçi gönderdi. Arap kavmine, babalarının dinini bırakmak güç geldi. Allah (c.c.) İlk muhacirleri iman etmelerinden dolayı seçkin kıldı. Onlar, Hz. Peygamber'e yar ve gamını giderici oldular. Onunla birlikte müşriklerin eza ve cefasına sabır gösterip katlandılar.

İşte yeryüzünde önce Hakka tapan ve Resûlüne iman eden onlardır. Resûl-i Ekrem'in vefalı arkadaşları, doğru yardımcıları ve aşireti onlardır. Bu sebeple onlar, halife olmaya herkesten fazla lâyık olmuşlar ve hak kazanmışlardır. Bu meselede onlarla kimse çekişemez. Meğer ki zalim ola. Ey ensar! Sizin de dince kıdeminiz, faziletiniz ve meziyetiniz inkâr olunamaz. Allah (c.c), sizi dinine ve elçisine yardım için seçti ve sizlere Resûlünün hicretini nasip etti.

Bizce de ilk göçenlerden sonra, sizin derecenizde başka kimse yoktur. Allah'ın Elçisine yardım ettiniz. Onun için dava ettiğiniz fazilet ve şerefin sahibisiniz. Buna kimsenin bir diyeceği yoktur. Fakat halifelik bahsinde Arap kabileleri, ancak Kureyş'i bilir. Başkasının emirliğini kabul etmez. Çünkü Kureyş kavmi, soy sop bakımından Arab'ın en üstünüdür. Memleketleri Arap yarımadasının ortasıdır. Biz, emirlerdeniz. Siz, vezirlerdensiniz. Hiçbir danışmada geri bırakılmazsınız. Sizin görüşünüz alınmadıkça bir iş görülmez" dedi.

Hz. Ömer de ensara dönerek, "Resûl-i Ekrem, hasta iken sizi bize vasiyet etti. Eğer siz, emir olacak olaydınız bizi size vasiyet ederdi" diye Hz. Ebû Bekir'in sözlerini doğruladı. Ensar, diyecek bir söz bulamadılar. Düşünmeye başladılar. Fakat içlerinden Cemûh'un torunu ve Münzir'in oğlu Hubâb kalkarak, "Bizden bir emir ve sizden de bir emir olsun" dedi. Hz. Ömer **"İki emir, bir arada olamaz. Peygamber hangi kabileden ise halifesi de o kabileden olmadıkça, Allah'a yemin ederim ki Arap kavmi, kabul edip boyun eğmez"** dedi.

Hubab, onu reddederek, "Ey ensar! Bu dine Arap kavmi sizin kılıçlarınız ile boyun eğdi Hakkınızı başkasına kaptırmayınız" dedi. Hz. Ömer, onu azarladı. O da sert cevaplar verdi ve mücadeleye başladı. O zaman Cerrah oğlu Ubeyde söze başladı, **"Ey ensar! Önce bu dine yardım eden sizlerdiniz. Sakın önce işi bozan da siz olmayasınız"** dedi.

Bunun üzerine Ensar'dan ve Hazreç kabilesinden Hazreç oğlu Ka'b'ın torunu ve Nu'mân'ın oğlu Sa'd'ın oğlu Beşir (r.a.), ayağa kalktı, **"Ey insanlar! Muhammed, Kureyş'tendir. Kendi kavmi, onun halifeliğine daha çok lâyık ve hak sahibidir. Bizim her ne kadar İslâm için yaptıklarımız, savaşlarımız ve yardımlarımız varsa da, bizim bütün bunlardan muradımız, Allah (c.c.) ve Resûlü'nün (s.a.v.) hoşnutluklarını kazanmaktı. Biz, bundan dolayı dünyaca bir karşılık ve mükâfat istemeyiz"** dedi.

Hubab **"Ey, Beşir! Sen, amcanın oğlunu (yani Sa'd b. Ubâde'yi) kıskanıyorsun"** dedi. Beşir "Yok. Allah'a (c.c.) yemin ederim ki, öyle değil. Fakat bu kavmin hukukuna taarruz ve tecavüzü uygun görmüyorum" dedi. İşte o zaman Hz. Ebû Bekir **"Size bu iki kişiyi seçtim. Birine biat ediniz"** diye Hz. Ömer ile Ebû Ubeyde'yi gösterdi, ikisi birden kabul etmeyerek, **"Hz. Peygamber'in ileri geçirdiği kişinin önüne kim geçebilir?"** dediler.

Bu sırada gürültü büyüdü. Dedikodu çoğaldı. Her kafadan bir ses ve her ağızdan bir söz çıkar oldu. Bunun üzerine Hz. Ömer sözü kestirdi ve Hz. Ebû Bekir'e dönerek, **"Resûl-i Ekrem, seni din temellerinin en büyüğü olan namazda kendisine halife etti. Seni hepimize imam etti. Elini uzat, ben, sana biat edeyim"** dedi. Ebû Ubeyde ile birlikte Hz. Ebû Bekir'e biat edecekleri zaman, Sa'd oğlu Beşir koştu, onlardan evvel Ebû Bekir'in elini tuttu, biat etti.

Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde de biat edince beri tarafta, birbiriyle fısıldanmakta olan Evs kabilesi de reisleri olan Üseyyid ile birlikte gelip biat ettiler. Böylece Hazreçlilerin ittifakı bozuldu. Sa'd'a biat bahsi suya düştü. Bütün Ensar ve muhacirler, hep birden Hz. Ebû Bekir'e biat etmek üzere o kadar hızlı koştular ki, az kaldı Sa'd'ı çiğneyeceklerdi.

İlk önce Hz. Ali gelip biat etmediği gibi Avvâm oğlu Zübeyr, Mikdâd b. Esved, Selman-ı Fârisi, Ebû Zer Gıfari ve Ammar b. Yasir ile Ebû Leheb'in oğlu Utbe gibi Hâşimoğullarından diğer bazı kişiler de Hz. Ali'ye biat etmek istediler. Bu yüzden gelip de biat eylemediler. Fakat sonra hepsi gelip hakkıyla Resûlüllah'ın halifesi olan Hz. Ebû Bekir'e biat ettiler.

Rivayet edilir ki, Hz. Ali ve Zübeyr **"Biz, Ebû Bekir'in şeref ve faziletini biliriz. O mağara arkadaşıdır. Resûlüllah onu hayatında iken imam yaptı. Halifeliğe hepimizden çok lâyık ve hak kazanmış olduğunu tasdik ederiz. Fakat bu hususta danışma dışı tutulduğumuz için gücendik"** demişler.

Gerçekten halifelik işi, İslâm milletince en büyük bir iştir. Hz. Peygamber'in ölümü üzerine bütün ashabın büyükleri birleşerek oy birliğiyle içlerinden birini seçmeleri gerekirdi. O halde Hz. Ali ve Zübeyr gibi ashabın seçkin büyüklerinin oylarına başvurulmak da zaruri bir işti. Ne yazık ki, Hz. Peygamber'in ölümü üzerine herkes ne yapacağını şaşırdı. Ensarın da kendi içlerinden emir seçilmesine kalkışmaları, işi çığırından, çıkardı.

Hemen Ebû Bekir, Ömer ve Ebû Ubeyde yetişmeseydiler Sa'd b. Ubâde'ye biat olunacak ve bu yüzden Hazreçliler ile Evsliler arasına kıskançlık düşerek önce ensar, ikiye bölünecek ve Kureyş ise asla kabul etmeyip, İslâm milleti içine büyük bir ayrılık düşecekti, işte bu fenalıkların giderilmesini Hz. Ebû Bekir başardı. Onun halife seçilmesiyle İslâm milleti, büyük bir tehlikeden kurtuldu.

İşte son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in öldüğü gün, Rebiülevvel ayının onikinci pazartesi günüydü, öyle garip mücadeleler ve karşılıklı konuşmalar olduysa da, sonunda Hz. Ebû Bekir Resûlüllah'ın halifesi oldu. Ertesi salı günü halk da toptan biat etti. Şöyle ki: Hz. Ebû Bekir, mescide gelip minbere çıktı ve Allah'a (c.c.) hamd ve şükür ettikten sonra:

"Ey insanlar! Ben, sizin üzerinize vali ve emir oldum. Hâlbuki sizin en hayırlınız değilim. Eğer iyilik edersem bana yardım ediniz ve eğer fena iş işlersem bana doğru yolu gösteriniz. Doğruluk emanettir. Yalancılık hıyanettir. Sizin zayıfınız, benim yanımda kuvvetlidir ki, hakkını alı veririm ve kuvvetliniz, benim yanımda zayıftır ki ondan, başkasının hakkını alırım, inşaallah. Biriniz, din uğrunda savaşı terk etmesin. Cihadı terk eden kavim, alçalır. Ben Allah'a ve Resûlüne itaat ettikçe siz de bana itaat ediniz. Eğer ben, Allah'a ve Resûlüne âsi olursam sizin de bana

itaatiniz gerekmez. Kalkınız namaza. Allah hepinize merhamet etsin" dedi. Sonra Hz. Peygamber'i kefenleyerek gömdürdü.

Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından Hz. Üsâme'ye verilmiş olan sancak ki, Resûl-i Ekrem'in ölümünde Üsâme'nin bayraktarı olan Büreyde onu getirip Hz. Peygamber'in evi önüne dikmişti. Hz. Ebû Bekir, onu yine Büreyde'ye verdi ve Üsâme'nin kapısı önüne diktirdi ve **"Kimse seferden geri kalmasın"** diye ilân ettirdi.

Üsâme (r.a.), sancak ile Medine dışına çıkıp eski ordu yerine gitti. Yine orada ordusunu kurdu. Öteki sahabiler de Resûlüllah'ın halifesine itaat ederek hemen silahlandılar. Ordugâhta toplandılar. Fakat Üsâme, pek genç olduğundan Ensar'dan bazıları, onun kumandanlıktan alınarak yerine ashabın yaşça önde gelenlerinde birinin tayinini istediler. Hz. Ebû Bekir'in buna canı sıkıldı "Resûl-i Ekrem'in tayin ettiği kumandanı ben, nasıl değiştiririm?" dedi. Rebiülâhir ayının başında Hz. Ebû Bekir ordugâha gitti ve Hz. Üsâme'yi atına bindirip kendisi yaya olarak onu uğurladı.

Hz. Üsâme ona **"Ya sen de bin, yahut ben de ineyim"** dedi. Halife Hazretleri **"Ne ben bineyim, ne de sen in. Allah yolunda biraz benim de ayaklarım tozlansa ne olur?"** dedi. Ve gereken yere kadar yürüyerek İslâm ordusunu geçirdi. Üsâme'ye **"Allah selâmet versin. Git ve Resûlüllah, sana ne emrettiyse ona göre hareket et"** diye veda ettiği zaman **"Eğer uygun görürsen Ömer'i bana yardımcı olmak üzere bırakıver"** dedi. Hz. Üsâme de razı olup Hz. Ömer'i bıraktı. Böylece Halife Hazretleri, Hz. Ömer ile birlikte Medine'ye döndü.

Üsâme de İslâm askeri ile Şam'a doğru gitti. Belka bölgesine ulaştı. Düşmanları atlara çiğnetti. Babasının katilini bulup öldürdü. Zafer kazanarak nice ganimet malları ele geçirdi.

İşte Resûlüllah'ın en son hazırladığı ve birinci halifesinin en önce gönderdiği ordu budur. Allah'ın salât ve selâmı yakınları ve ashabı üzerine olsun.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Cenaze Hazırlığı ve Gömülmesi

Daha önce yazıldığı gibi, Hz. Ebû Bekir'e biat olunduktan sonra Fahr-i Âlem'in gömülmesi işine hemen başlandı. Fakat gömüleceği yer hakkında uyuşmazlık çıktı. Ashâbdan bazıları mescitte ve bazıları Baki'de, yani Medine mezarlığında ve bazıları ceddi İbrahim'in (a.s.) mezarı yanında ve bazıları Mekke'de gömülmesi görüşünde bulundu.

Hz. Ebû Bekir ise **"Ben, Resûlüllah'tan (s.a.v.) bir şey işittim ve hâlâ unutmadım 'Allah (c.c), bir peygamberin ruhunu ancak gömüleceği yerde alır' diye buyurmuştu. Onu döşeğinin olduğu yere gömünüz"** deyince, Hz. Âişe'nin

evinde, üzerinde öldüğü döşeği kaldırıldı ve yeri kazıldı. Bir lâhid yapıldı ki, hâlâ **"Ravza-i Mutahhara"** denilen yer burasıdır.

Mezarı kazıp lâhdi yapan Ensar'dan Ebû Talha'dır (r.a.). Yıkanacağı zaman da elbisesini çıkarıp çıkarmamak konusunda sahabiler arasında uyuşmazlık çıktı. Bu sırada ashaba Allah (c.c.) tarafından bir uyku geldi. Bu anda **"Onu elbisesi üzerinde iken yıkayınız"** diye bir söz işitildi. Fakat kimin söylediği bilinemedi. Ama gereği de aynen yapıldı. Yıkama ve gömme hizmetinde bulunanlar Hz. Ali ve Abdü'l-Muttalib'in oğlu Abbas ile oğulları Fazl ve Kuşem ve Zeyd oğlu Üsâme ve Resûl-i Ekrem'in azadlılarından gibi kişilerdi. Ayrıca Ensar'dan ve Bedir Harbi'nde bulunmuş olan Beni Avr'in ceddi olan Havli oğlu Evs de onlarla beraber bulundu. Allah (c.c.) onlardan hoşnut olsun.

Başka cenazelerde görülegelen şeylerden onda bir eser görülmedi. Hz. Ali **"Hayatında ve ölümünde tertemizsin"** diyerek yıkıyor ve Abbas ile oğulları çeviriyor ve Üsâme ile Şükran su döküyordu. Bu şekilde yıkandı ve kefenlendi. Erkekler, kadınlar, çocuklar ve köleler, bölük bölük gelip namazını kıldılar.

Mezarına inenler Hz. Ali, Fazl, Kuşem ve Şükran idi. Fakat Evs **"Allah aşkına ey Ali! Bizim Resûlüllah'tan haz ve nasibimizi gözet"** deyince Hz. Ali emretti. O da kabre indi. Ve bundan şeref ve gurur duydu.

Cenaze işlerinin tamamlanması gecikmiş ve gece olmuş, hava kararmıştı. Herkesi saran keder ve üzüntü karanlıkları ise, bundan daha baskın gelmişti. Çünkü Allah'ın (c.c.) vahiy nurlarına mazhar olan Resûl-i Ekrem'in kutlu bedenini toprağa gömmek ashabına çok zor gelmişti.

İşte bu sırada Peygamber'in (s.a.v.) gözünün nuru olan Hz. Fâtımatü'l-Betûl, kabirden bir avuç toprak alarak kokladı. **"Ahmed-i Muhtar'ın toprağını koklayanın hali ne olur? Ömrünün sonuna kadar kaynamış aş kokusu almak gerekir. Benim üzerime birtakım musibetler' döküldü ki, eğer gündüzlerin üzerine dökülse gece olmaları gerekir"** diye ağıt söyleyerek ağladı ve herkesin ciğerini dağladı. Sonra keder evine çekildi ve insanlarla görüşmekten el etek çekti.

Ne çare ki, insan kafilesine karışanlar, hep bu dünyaya konup göçmek zorundadırlar. Bu ise çok tabii bir şeydir. Resûl-i Ekrem'den sonra onun dinine hizmet etmek ise ona sevgi ve içten bağlanmanın bir gereğidir.

Nitekim bütün sahabiler, Hz. Peygamber'in ayrılık ateşiyle yandıkları halde, bütün fikir ve düşüncelerini onun kurduğu din hükümlerini kuvvetlendirmek için kullanmışlardır. Bu cümleden olmak üzere Hz. Ebû Bekir, Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) sağken hazırlamış olduğu Üsâme ordusunu, gömme işi bittikten sonra vazifelendirildiği yere göndermiştir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Yüksek Özellikleri

Hz. Peygamber'in vasıflarını ve onun huy, tabiat ve ahlâkını tarif etmek bu küçük kitaba sığmaz. Fakat evvelce yeri geldiğinde bahsedildiği gibi, burada da birazcık bahsetmek uygun görüldü.

Resûl-i Ekrem yaratılışça ve ahlakça İnsanoğlunun en mükemmeli idi. Bütün peygamberler de tam âzâlı ve güzel yüzlü idiler. Fakat Hz. Muhammed (s.a.v.), onların en güzeli idi. Mübarek cismi güzel, bütün âzası birbirine uygun, endamı düzgün, alnı ve göğsü ve iki omuzlarının arası ve avuçları geniş, boynu uzun ve düzgün ve gümüş gibi saf, omuzları ve pazuları ve baldırları iri ve kalın, bilekleri uzun, parmakları uzunca, elleri ve parmakları kalınca idi. Mübarek karnı göğsüyle beraber olup şişman değil idi ve ayaklarının altı çukur olup düz değil idi. Uzuna yakın orta boylu, iri kemikli, iri gövdeli, güçlü kuvvetli idi. Ne zayıf, ne semiz, belki ikisi ortası ve sıkı etli idi. Mübarek cildi ise ipekten yumuşaktı.

Başı orta büyüklükte, hilâl kaşlı, çekme burunlu, az değirmi çehreli ve söbüce yüzlü idi. Şişman yüzlü ve yumru yanaklı değildi. Kirpikleri uzun, gözleri kara ve güzel, büyücek ve iki kaşının arası açık, fakat kaşları birbirine yakındı. Çatık kaşlı değildi, iki kaşının arasında bir damar vardı ki, öfkelendiği zaman kabarıp görünürdü.

O seçkin Peygamber, parlak yüzlüydü. Yani ne kireç gibi ak, ne de karayağız, belki ikisi ortası ve gül gibi kırmızıya dönük, beyaz, nurlu ve berrak yüzünde nur parlardı. Gözlerinin akında da az kırmızılık vardı. Dişleri inci gibi hoş ve parlaktı. Söylerken ön dişlerinden nur saçılır, gülerken mübarek ağızları, bir lâtif şimşek gibi ışıklar saçarak açılırdı.

Saçları, ne pek kıvırcık, ne de pek düzdü. Saçlarını uzattığı zaman kulaklarının memelerini geçerdi. Sakalı sık ve tamdı. Uzun değildi. Bir tutamdan fazlasını keserdi.

Ebedi âleme göçtüklerinde saçı, sakalı daha yeni ağarmaya başlamıştı. Başında biraz ve sakalında (yirmi) kadar beyaz kıl vardı.

Bedeni tertemizdi. Kokusu hoş idi. Koku sürünsün, sürünmesin teni ve teri en güzel kokulardan daha güzel kokardı. Bir kimse onunla el sıkışsa bütün gün onun güzel ve hoş kokusunu duyardı. Mübarek eliyle bir çocuğun başını sıvazlasa güzel kokusuyla o çocuk, öteki çocuklar arasında hemen belli olurdu.

Doğduğu zaman da tertemiz idi. Üstelik sünnetli ve göbeği kesik olarak doğmuştu. Duyguları son derece kuvvetliydi. Pek uzaktan işitir ve kimsenin göremeyeceği uzaklıktan görürdü. Bütün hareketleri orta halliydi. Bir yere giderken acele etmez, sağa sola salınmaz, tam bir ağırbaşlılıkla doğru yoluna gider, fakat hızlıca

ve kolaylıkla yürürdü. Sanki yürür gibi görünür, fakat yanında gidenler hızlı yürüdükleri halde geri kalırlardı.

Güler yüzlü, tatlı sözlü idi. Kimseye fena söz söylemez, kimseye kötü muamele etmez, kimsenin sözünü kesmez, yumuşak huylu ve alçak gönüllü idi. Sert ve kaba değildi. Fakat heybetli ve ağır başlı idi. Boş yere söz söylemezdi. Gülmesi de gülümseme idi.

Onu ansızın gören kimseyi sanki korku kaplardı. Onunla tanışıp görüşen kimse, ona can ve gönülden bağlanırdı. Olgun kimselere derecelerine göre hürmet ederdi. Akrabasına da pek çok ikram ederdi. Fakat onları kendilerinden üstün olanların yerine geçirmezdi.

Hizmetçilerini pek hoş tutardı. Kendisi ne yer ve ne giyerse onlara da onu yedirir ve onu giydirirdi.

Cömert ve kerim, şefkatli, çok merhametli, cesur ve yumuşak huyluydu. Sözünde ve vaadinde durur, sözünde doğruydu. Kısaca güzel ahlâkça, akıl ve zekâca bütün insanlardan üstün ve her türlü övülmeye lâyıktı.

Kitap okumamış, yazı yazmamış olduğu halde halk ve okuryazar kısmının gizli açık işlerinde gösterdiği tedbir, tutum ve davranışını bir adam düşünse o Hazret'in ne derece akıllı, anlayışlı ve zeki olduğunu hemen anlar ve bilgisizlik karanlığında kalmış Arap kabileleri arasında büyüyüp ve Arap yarımadası gibi ücra bir yerde ortaya çıkarak okur-yazar olmadığı halde herkesi ve her tarafı ilim ve marifet ışıklarıyla aydınlattığını sağduyu sahibi bir kimse iyice düşünse, tereddütsüz onun peygamberliğini kesin olarak tasdik eder.

Yemede, giymede zaruret miktarı ile yetinir, fazlasından kaçınırdı. Bulduğunu yerdi, bulduğunu giyerdi. Tam doyuncaya ve karnı tam doluncaya kadar yemezdi. Üzerinde yatıp uyuduğu döşek, deriden yapılmış olup, içi de hurma lifiydi.

Az zamanda bunca fetihler yapmış ve İslâm Devleti'nin gelirleri çoğalmışken dünya malına asla değer vermezdi. Ganimetlerden kendisine ait olan malların çoğunu lâyık olanlara verip, kendi geçimi için pek az bir şey alıkordu. Bu yüzden bazen borç almak zorunda kalırdı.

Ailesinin çok kere yedikleri arpa ekmeği, yahut hurma idi. Öldüğünde en sevgili hanımı olan Hz. Âişe'nin evinde birazcık arpadan başka yiyecek yoktu. Zırhı bir Yahudi elinde rehin olarak bulunuyordu. Ailesinin nafakası için otuz sâğ[2] arpa ödünç alıp zırhını rehin vermişti.

2 Bir sağ binkırk dirhemdir. Bir dirhem 2,97 gramdır.

Hz. Peygamber'in Mirası

Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) ölümünde gerek altın, gerek gümüş parası kalmamıştı. Elbise, iki kilim, bir çarşaf, birkaç su kabı, oyma ağaç kap, tencere, tarak, makas, misvak gibi çok gerekli eşyasından başka bir gümüş mührü vardı. Üzeri "Muhammed Resûlüllah" diye kazınmıştı. Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman Hazretleri halifelik günlerinde o mührü kullanmışlardır.

Bir sediri vardı. Ayakları sac denilen ağaçtandı. Resûl-i Ekrem hicretten sonra Ebû Eyyûb Ensari'nin evindeyken Zürare oğlu Esad (r.a.), bunu ona vermişti. Resûl-i Ekrem, onun üzerinde yatıp uyurdu. Öldüğünde onun üzerine konulup namazı kılındı. Sonra Hz. Âişe'nin evinde kaldı. Sonra halk, teberrüken cenazelerini onun üzerinde götürmeye başladılar. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in cenazeleri de onun üzerinde götürülmüştü.

Medine çevresinde otlar, yirmi baş sağılır develeri vardı. Her gün bunlardan iki kırba süt gelirdi. Hanımlarıyla beraber kendileri gıdalanır, kalanını da Ashâb-ı Suffa'ya verirdi.

Yüz koyunu ve altı yedi kadar keçisi vardı. Onların sütleri de o yolda sarf edilirdi. Bundan başka geride bıraktıklarına gelince, silahlarıyla beyaz bir katırdan ibaret idi. Hz. Ebû Bekir onları, Hz. Ali'ye verdi, "Geri kalanı sadakadır" buyurdu.

Her ne kadar Resûl-i Ekrem'in Medine'de biraz toprağı, Fedek ve Hayber arazisinde bir miktar payı vardı. Fakat sağken onları vakfedip, hükümlerini, de belirtmişti. Çoğunun gelirini gelip giden elçiler, misafirler ve yolcuların masraflarına ayırmıştı.

Hayber'deki arazisinin gelirinden hanımları için, belli bir miktar arpa ve hurma ayırır, fazlasını ise fakirlere, muhacirlere verirlerdi. Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinde bu tertip ve nizam, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zamanında olduğu gibi işledi, asla bozulmadı.

Hz. Ömer, halife olunca, Hayber arazisini taksim ederek, Hz. Peygamber'in hanımlarını **"isteyen eskiden olduğu gibi belli miktarlarını ve isteyen araziden payını alsın"** diyerek serbest bıraktı. Onlardan bazıları, belli miktarlarını ve bazıları da araziyi seçmişlerdir.

Başka dul kalan kadınların belli süreleri bittikten sonra istedikleri kişiye varabilirler idi. Ama Hz. Peygamber'in hanımları, mü'minlerin anaları olduklarından hiç kimseyle evlenemezlerdi. Bundan dolayı sağ kaldıkça geçimlerinin sağlanması gerekmiş ve oturdukları evler de ölünceye kadar kendilerine bırakılmıştır. Resûl-i Ekrem'in vârisleri, sevgili kızı Fâtımatü'z-Zehrâ ile muhterem hanımları ve amcası Abbas (r.a.) idi.

Fakat Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'den kalan şeyleri bölüştürmedi. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatındaki düzen üzere bıraktı. Hz. Fâtıma, miras payını isteyince **"Allah'ın Resûlü'nden duydum. 'Bize, yani peygamberlere kimse vâris olamaz. Bizim bıraktığımız şey, sadakadır' dedi. Resûlüllah, her ne yapar idiyse ben, asla değiştirmem. Çünkü yanlış bir yola sapmaktan korkarım"** diye cevap verdi.

Rivayet edilir ki: Hz. Fâtıma Hz. Ebû Bekir'in yanına gelerek **"Sana kim vâris olur?"** diye sormuş ve Hz. Ebû Bekir de **"Eş ve çocuklarım olur"** deyince **"Ya ben, niçin babama vâris olmuyorum"** demiş. Hz. Ebû Bekir bu sefer **"Ben, senin baban olan Resûl-i Ekrem Hazretlerinden duydum. Buyurdular ki: 'Kimse bize vâris olamaz/ Onun için de sen vâris olamazsın. Ama ben onun halifesiyim. Onun sağken geçimini sağladığı kimselerin ben de geçimlerini sağlarım. Senin masraflarını ve işlerini de görmek, benim vazifemdir."** diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Fâtıma, sustu. Bir daha da miras lâfını etmedi.

Hz. Peygamber'in Hanımları

Mü'minlerin anaları olan Hz. Peygamber'in hanımlarının ilki ve en üstünü Haticetü'l Kübrâ (r.anha)'dır. Kadınların efendisi Fâtımatü'z-Zehrâ'nın annesidir.

Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ilk önce iman eden ve arkasında namaz kılan odur. O, sağken Resûl-i Ekrem, onun üzerine başka kadın almadı. Soyu da ondan yürümüştür. Çünkü Resûl-i Ekrem'in Hz. Fâtıma'dan başka evlâdı kalmadı.

Ondan sonra kadınlarının en üstünü, Hz. Ebû Bekir'in kızı Hz. Âişe'dir. Ondan pek çok hadis rivayet olunmuştur. Resûl-i Ekrem'in kız olarak evlendiği ancak odur. Ötekilerini hep dul oldukları halde almıştır. Resûl-i Ekrem, Hz. Âişe'yi pek çok severdi. Bununla beraber Hz. Âişe dermiş ki: "Hatice, Resûl-i Ekrem'in benimle evlenmesinden üç sene evvel öldüğü halde, onun kadar hiçbir kadını kıskanmadım. Çünkü Resûlüllah, her zaman onun adını ederdi. Kurban kesip etinden onun akrabalarına hediye ederdi. Onu cennette inciden bir köşk ile müjdelemeyi Resûl-i Ekrem'e yüce Rabbi emretmişti."

Hz. Hatice'nin ölümünden sonra Resûl-i Ekrem'e Zem'a kızı Sevde verilmişti. Sonra Hz. Ebû Bekir, kızı Âişe'yi vermiştir. Sevde önce Kureyş büyüklerinden amcası oğlu ve Hudeybiye konuşmasında bulunan ünlü Amr oğlu Süheyl'in kardeşi Sekrân'ın hanımıydı. Onunla beraber eskiden İslâm ile şereflenerek Habeşistan'a göç etmişlerdi. Sekrân'ın ölmesiyle dul kalmış ve Resûl-i Ekrem'in kendisiyle evlenmesiyle teselli bulmuştu. Kendisi yaşlanınca sırasını Hz. Âişe'ye bağışlamıştı.

Sonra Hz. Ömer'in kızı Hafsa (r.anha)'nın kocası ölerek dul kalınca Resûl-i Ekrem, onunla da evlenerek Hz. Ömer'i hoşnut ettikten sonra, babasının kız kar-

deşi Abdü'l-Muttalib'in kızı Emime'nin kızı ve Zeyd b. Hârise'nin boşadığı Cahş kızı Zeyneb'i de almıştır.

Hanımlarından biri de Harb oğlu Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habibe'dir ki, kocası Cahş oğlu Ubeydullah ile beraber ilk Müslümanlardan olup, Habeşistan'a göç etmişlerdir. Ubeydullah, orada dinden çıkarak öldü. Ümmü Habibe, İslâm üzere gurbette kimsesiz kaldı. Böyle bir kimsesizi sevindirmek için, Hz. Peygamber'in gönderdiği haber üzerine Necâşî, onu orada Resûl-i Ekrem'e nikâhlayarak Medine'ye göndermişti. Ümmü Habibe'nin babası Ebû Süfyân, o zaman daha imana gelmemişti. Mekke'de reislerin başı idi. Yine Habeş muhacirlerinden Abdü'l-Muttalib kızı Berre'nin oğlu Ebû Seleme Uhud harbinde aldığı yaradan ölünce hanımı Ümmü Seleme'yi de Resûl-i Ekrem almıştır.

Sonra Mustalikoğulları muharebesinde Cüveyriye ve Hayber'in fethinde Safiye esir alınınca Resûl-i Ekrem onlarla da evlenmiştir. Cüveyriye, Mustalikoğulları şeyhi Ebû Zirar oğlu Kars'ın, Safiye ise Yahudi reislerinden İbni Ahtab'ın kızıdır.

Daha önce yazıldığı gibi, Resûl-i Ekrem, Umre için Mekke'ye varınca, amcası Abbas, kendi hanımı Ümmü'l-Fazlın kız kardeşi Meymûne'yi Hz. Peygamber'le (s.a.v.) evlendirmişti.

Resûl-i Ekrem'in Azad Ettiği Köle ve Cariyeler

Resûl-i Ekrem, köle ve cariyelerini, mâlik olur olmaz, yahut çok kısa bir süre sonra azad ederdi. Onları serbest bırakıp isteyenleri kendi hizmetinde alıkordu. Öldüğü zaman azad olmamış yani hürriyete kavuşturulmamış hiçbir köle ve cariyesi bulunmadı. Azad ettikleri çoktur. Önce annesinden kendisine kalan Ümmü Eymen adındaki Habeşli cariyeyi azad etmişti. Fakat Ümmü Eymen, yine hizmetinde kaldı.

Sonra Haticetü'l-Kübra (r.a.) Resûl-i Ekrem'e Zeyd b. Hârise adındaki köleyi bağışladı. Resûl-i Ekrem de onu azad ederek kendisine oğul edindi ve **"Bir cennetlik kadın almak isteyen Ümmü Eymen'le evlensin"** diye buyurdu. Bunun üzerine Zeyd, onunla evlendi. Onlardan Üsame doğdu. Resûl-i Ekrem, onu da kendi çocuğu gibi severdi.

Baba ve oğul, ikisi de Resûl-i Ekrem'in seçkin ashabındandır. İkisi de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sağlığında başkumandan olmuşlardı. Ümmü Eymen de mübarek ve uğurlu bir kadındı. Uhud savaşında bulunup gazilere su ulaştırır ve yaralılara bakardı. Resûl-i Ekrem'den sonra Hz. Ebû Bekir ve Ömer, onu ziyaret ederlerdi.

Suheyb-i Rumi Musul taraflarından olup Rumlar, oralarını yağmaladıklarında onu esir etmişler ve bazı çöl Araplarına satmışlardı. Çöl Araplarından da İbn-i

Ced'ân alıp Resûl-i Ekrem'e göndermişti. En önce İslâm olan seçkin ashâbdandır.

Selman-ı Fârisi İran halkından olup, bir aralık esir düşerek bir Yahudiye satılmış yukarıda yazıldığı üzere Resûlüllah, onu esirlikten kurtarmıştır. O da seçkin ashâbdandır.

Şükran, Bedir Muharebesi'nde bulunduğu zaman köle idi. Sonra Hz. Peygamber (s.a.v), onu azad etmiştir, yani hürriyetine kavuşturmuştur. Resûl-i Ekrem'in yıkanması ve gömülmesinde hizmet edenlerden biridir.

Ebû Râfi' Hz. Abbas'ın kölesiydi. Onu Resûl-i Ekrem'e bağışlamıştı. Hz. Abbas'ın İslam'ını müjdeleyince Resûl-i Ekrem, onu azad etti ve cariyelerinden Selmâ'yı onunla evlendirdi. Onlardan Abdullah doğdu ki, Hz. Ali'nin halifeliği zamanında kâtibi idi.

Sefine adında bir kölesi daha vardı. Onu da azad etmişlerdi. Ondan Abdurrahman doğmuştur.

Bunlardan başka Resûlüllah'ın daha nice köle ve cariyeleri vardı, ki hepsini birer vesileyle azad etmiştir.

Resûlüllah'a Hizmet Edenler

Resûlüllah'ın özel hizmetinde bulunanlardan biri Mâlik oğlu Enes'tir ki, on yıl Hz. Peygamber'e hizmet edip duasını almış ve yüz seneden fazla ömür sürmüştür.

Ka'b Eslemi'nin oğlu Rebia, Suffa ashabındandı. Resûl-i Ekrem'in abdest almasında hizmet ederdi. 'Acaba başka bir hizmet çıkar mı?' diye sabaha kadar kapısında beklerdi.

Mes'ud oğlu Abdullah, Hz. Peygamber'in misvakçısı idi. Bir yere gidecek oldukları zaman ayakkabısını giydirir ve çıkardıkları zaman, onları kollarına geçirip korurdu.

Âmir Cüheni'nin oğlu Ukbe, seferlerde Fahr-i Âlem'in katırını çekerdi. Âlim, fakih, şair ve konuşması çok işlek ve düzgündü. Muaviye zamanında Mısır valisi olmuştur.

Ebû Zer Gıfari de Fahr-i Kâinat'ın seçkin ashabından olduğu halde özel hizmetlerinde bulunurdu. Bunlardan başka Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şerefli hizmetinde bulunan daha bazı kimseler vardır.

Ubâde Ensari'nin torunu ve Sa'd'ın oğlu Kays da Hz. Peygamber'in yanında bulunurdu. Sanki Medine'nin Emniyet Müdürü oymuş gibi çalışırdı.

Hz. Ali ve Zübeyr ile beraber Mikdâd b. Esved diye bilinen Amr oğlu Mikdâd, Mesleme Ensari'nin oğlu Muhammed ve Sabit oğlu Asım ise cezaya çarpılanların cezalarını verirlerdi. Allah hepsinden hoşnut olsun.

Müezzinler

Fahr-i Âlem'in dört müezzini vardı. Bilâl-i Habeşi, İbni Ümmi Mektûmü'l Küresi, Ebû Mahzûre Semure ve Sa'dü'l-Karaz'dır. Bilâl-i Habeşi, ilk önce Müslüman olanlardan biridir. Köle iken Müslümanlığını açıklamış ve bu yüzden müşriklerin yaptıkları eza ve cefalarına sabredip, katlanıyor iken Hz. Ebû Bekir, onu satın alıp Allah rızası için azad ettikten sonra, Hz. Peygamber'in hizmetine başladı. Önce ezan okuyan ve kamet getiren odur.

Hicretten sonra ashabın çoğu, ticaret ve ziraat ile uğraşarak, ancak fırsat buldukça Hz. Peygamber'in yanına gelirlerdi. Bilâl ise bir an bile Hz. Peygamber'in hizmetinden ayrılmazdı. Fecir vaktinden önce pek dokunaklı bir ezan ile teheccüde kalkanları uyandırır ve namaz vakti cemaat, hazır olunca Fahr-i Kâinat'ı mescide getirir, sonra evine götürür, kapıda durur, Hz. Peygamber'in her hizmetini görürdü. Seferde ise bir an yanından ayrılmazdı. Fahr-i Âlem'in ölmesine kadar o şekilde müezzinliği hizmetinde bulundu. Ondan sonra dünya başına dar geldi. Resûl-i Ekrem'in ayrılık acısına dayanamadığından Medine'de duramaz oldu. Hz. Ebû Bekir, Resûl-i Ekrem'in sağlığındaki durumun bozulmasını hiç istemediğinden Bilâl'in, kendi zamanında da müezzinlik etmesini talep ve teklif edince Hz. Bilâl, ona **"Eğer beni nefsin için satın aldın ise alıkoy, yok eğer Allah için alıp azad ettin ise beni kendi hâlime bırak"** diye cevap vermişse de Hz. Ebû Bekir, Allah adını anarak yalvarınca Hz. Bilâl, bir süre daha müezzinlikte kalmıştı. Fakat sonunda dayanamadı. Şam'a gitti. Gazilerin arasına karıştı.

Fakat Bilâl Hazretleri, Şam taraflarında iken rüyasında Resûl-i Ekrem'i gördü. "Ey Bilâl! Bu cefa nedir, beni ziyaret edeceğin zaman gelmedi mi? diye buyurmuş. Bilâl-i Habeşi, korku ve üzüntüyle uyanmış. Hemen devesine binip tek başına ve tenha çölleri yararak Medine'ye varmış ve Ravza-i Mutahhara üzerine kapanıp yüzünü topraklara sürerek ağlamaktayken Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin çıkagelmişler. Bilâl, yine aynı acı ve kederle ağlayarak Peygamberin (s.a.v.) kabrinin temiz toprağını bırakıp onlara sarılmış. Onlar da "Ey Bilâl! Senin mescitte Allah'ın Resûlüne okuduğun ezanı duymak isteriz" demeleri üzerine Hz. Bilâl o anda, mescidin damına çıkıp, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sağlığında ezan okuduğu yerde durup **"Allahü ekber"** dediği zaman, Medine yerinden oynadı, **"Eşhedü en lâ ilahe illallah"** deyince Medine çalkandı, **"Enne Muhammeden Resûlüllah"** deyince, Resûlüllah dirilmiş diyerek kızlar sokaklara uğradı. Memleket alt üst oldu. Resûl-i Ekrem'den sonra Medine'de o kadar ağlayış görülmemişti. Hz. Bilâl'e de hayret geldi, ezanı tamamlayamadı. Bunun üzerine yine Şam tarafına döndü. Şehit olmak arzusuyla sınır boylarına doğru gitti.

Bir müezzin ki, ezan meşru olunca, önce onun sesinden duyula ve imamı Fahr-i Âlem ola ve hep ona arkadaş ola. Onun başka faziletlerinden bahsetmeye gerek yoktur.

İbni Ümmü Mektûm Hz. Haticetü'l-Kübra'nın dayısı oğludur. Bilâl-i Habeşi, teheccüde kalkanları uyandırmak için fecir vaktinden önce ezan okuyup, İbni Ümmü Mektûm ise sabah namazının tam kılınacağı zaman gelince ezan okurdu. Resûl-i Ekrem, bir tarafa gidince Bilâl-i Habeşi de beraberinde olduğundan İbni Ümmü Mektûm, mescitte kalırdı. Çok kere Resûl-i Ekrem, onu Medine'de vekil bırakmıştı.

Ebû Mahzûre'nin sesi hoştu. Pek güzel ezan okurdu. Resûlüllah, onu Mekke'nin fethinden sonra müezzin yapmıştı. Soyu, Harun Reşid zamanında tükeninceye kadar hep müezzinlik yapar olmuştur.

Sa'dü'l-Karaz, Ammâr b. Yasir'in kölesiydi. Resûl-i Ekrem, onu Kubâ'ya müezzin tayin etmişti. Bilâl-i Habeşi, Şam tarafına gidince, Sa'dü'l-Karaz Medine'ye nakledilerek, Hz. Peygamber'in Mescidine müezzin olarak tayin edildi. Önce kendisi ve sonra evlâdı uzun zaman o mescitte müezzinlik etmişlerdir. Allah hepsinden razı olsun.

Hatipler ve Şairler

Ashab içinde pek çok hatipler, yani güzel konuşanlar ve nice şairler vardı. Fakat içlerinden bazıları hatiblikle yani iyi konuşmakla veya şairlikle ün kazanmışlardı.

Bu cümleden olarak, ensarın hatibi olan Şemmâs'ın torunu ve Kays'ın oğlu Sabit hatiplerin ve Sabit Ensari'nin oğlu Hassan şairlerin en şöhretlilerindendi. Revâha Ensari'nin oğlu Abdullah hem hatib hem şairdi Akabe biatinde, Bedir Uhud ve Hendek muharebelerinde ve diğer harplerde bulunmuş ve Mûte cengin-de şehid olmuştu.

Mâlik Ensari'nin oğlu Ka'b da İslam'ın ünlü şairlerindendir. Akabe biatinde ve diğer meşhur yerlerde bulunmuştur. Fakat Tebük Muharebesi'ne gitmemiştir.

Yukarıda geçtiği üzere Züheyr oğlu Ka'b da sonradan Medine'ye gelip İslam şairleri arasına katılmıştır. Allah hepsinden razı olsun.

Ashâbın Fıkıh (hukuk) Bilginleri

Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Abdurrahman b. Avf, Mes'ud oğlu Abdullah, Ka'b Ensari'nin oğlu Übey, Cebel oğlu Muâz, Ammâr b. Yasir, Yemân oğlu Hüzeyfe, Ensâr ve Neccâr'dan Sâbit'in oğlu Zeyd, Ebu'd-Derda, Ebû Musa el-Eş'ari ve Selman-ı Fârisi; ashabın âlim ve fıkıh bilginleriydi. Hz. Peygamber sağken bile fetva verirlerdi.

Hz. Ömer, Ali ve Cebel oğlu Muâz Resûl-i Ekrem'in hâkimleri sayılırdı.

Dört halife ile Abdurrahman b. Avf, Aşere-i Mübeşşere yani cennetle müjdelenen on sahabedendirler. İbni Mes'ud, Hz. Peygamber'in hizmetine bakanlar arasında da adı geçmişti. Ka'b oğlu Übeyd, Akabe'de biat eden ensardandır. Cebel oğlu Muâz, Kur'an öğretmek için, Hz. Peygamber'ce Yemen'e gönderilmişti. Ammâr b. Yasir, ashabın seçkinlerindendir.

Yemân oğlu Hüzeyfe, Resûlüllah'ın sırdaşı idi. Kâtiplik hizmetinde bulunurdu. Resûl-i Ekrem, ona gelecekte olacaklara dair pek çok sırlar bildirmiş ve münafıkların yani iki yüzlü olanların isimlerini söylemişti. Hz. Ömer, sırlara dair olan şeyleri ona sorardı. Bir cenaze olunca Hüzeyfe'yi gözetir, onun gitmediği cenazeye gitmezdi. Hz. Ömer, sağken karışıklık çıkmayacağını da haber vermişti. Allah hepsinden hoşnut olsun.

Hz. Peygamber'in Kâtipleri

Şeyhayn, yani Hz. Ebû Bekir ve Ömer, Fahr-i Kâinat'ın iki veziri gibiydi. Hz. Osman ve Ali de vahiy kâtipliği yani yazıcılığı yaparlardı. Fakat Resûl-i Ekrem'in onlardan başka kâtipleri de vardı. En ünlüleri aşağıdadır;

Abd-i Şemsin torununun oğlu ve Ümeyye'nin torunu ve Âs'ın oğlu Said'in oğlu "Hâlid" vahiy kâtibi idi. **"Besmele-i Şerife"**yi ilk önce yazan odur. Aynı zamanda ilk Müslümanlardandır. Hicret yolunda Habeşistan'a gitmiş ve Hayber'in fethi sırasında Medine'ye dönmüştür. Kölesi Ebû Fâtıma oğlu Muaykıb da ilk muhacirlerden olup, Resûl-i Ekrem'in mühürdarlık hizmetinde bulunmuş ve Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in halifeliklerinde Hazine Vekili tayin edilmiştir. Said'in kardeşi Âs oğlu Eban da Mekke'nin almış günü İslam'a gelip vahiy kâtibi olmuştur.

Hasene oğlu Şürahbil ilk vahiy kâtiplerindendir. Üstelik ilk Müslümanlardandı. Habeşistan'a göçmüş ve Ümmü Habibe ile beraber Medine'ye gelmiştir. Ondan sonra da hükümdarlara mektuplar yazmıştır.

Hadramut halkından ve ashabın büyüklerinden Hadrami oğlu Alâ da vahiy kâtiplerindendi.

Fıkıh bilginleri arasında adı geçen Ka'b oğlu Übey, hicrette vahiy kâtibi olmuştu, ilk önce mektubun sonuna imza yazan odur.

Yine fıkıh bilginlerinden Zeyd b. Sabit de vahiy kâtiplerindendi. Başka şeyler de yazardı. Etraftan gelen mektupları tercüme için Resûl-i Ekrem'in emriyle Yahudi ve Süryani yazısını öğrenmişti. Aşağıda anlatılacağı gibi, Hz. Ebû Bekir'in emriyle Kur'an-ı Kerim'i toplayan odur.

Ebû Serh'in torunu ve Said'in oğlu Abdullah, Hz. Osman'ın süt kardeşiydi. Mekke alınmazdan önce İslam'a gelip vahiy kâtibi olmuştu. Sonra dinden çıktığı

için, Mekke'nin alınış günü, öldürülmesi ilân edilmişken Hz. Osman'ın şefaatiyle affedildi. Sonra kuvvetli Müslüman oldu.

Ebû Süfyân, Kureyş reislerindendi. Mekke'nin fetih günü oğullarıyla beraber İslâm ile şereflenmiş ve kalpleri kazanılması gerekenler arasında yer almıştı. Kızı Ümmü Habibe mü'minlerin analarından biriydi. Büyük başlı ve kısaya yakın orta boylu bir adamdı. Gerek kendisi ve gerek oğulları, fetihten sonra evlerini Medine'ye taşımışlardı. Gerek Ebû Süfyân, gerek oğlu Yezid; Hz. Peygamber'in kâtiplik hizmetinde bulunmuşlardır. Diğer oğlu Muaviye ise vahiy kâtibi olmuştur. O da akıllı ve ileri görüşlü bir kişiydi.

Bazı tarihçiler der ki: **"Ebû Süfyân'ın oğullarından en hayırlısı, bu Yezid'dir."**

Ebû Süfyân'ın Ziyâd adında başka bir oğlu daha vardı. Fakat cahiliyet zamanında geçerli olan evlenme usûlü gereğince de gayrimeşru sayıldığından, Ziyâd bin Ebih derler ki, **"Babasının oğlu"** demektir. Sonradan Muaviye, onu kardeşliğe kabul ederek Ebû Süfyân soyuna katmıştır.

Erkam Kurşi'nin oğlu Abdullah, Mekke'nin fetih yılı İslam ile şereflenmişti. Hz. Peygamber tarafından hükümdarlara ve başkalarına mektup yazardı ve Hz. Peygamber'ce pek güvenilen bir kişiydi.

Cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Zübeyr b. Avvâm ile Hayber'in alınış senesinde İslâm olan Salt oğlu Cüheym zekât kâtipleriydi. Şube Sakafi'nin oğlu Mugîre de Numeyr oğlu Husayn ile beraber öteki muameleleri yazarlardı. Bu Mugîre, Rıdvan biatinde bulunmuştur. Üstün zekâ sahibi ve akıllı oluşlarıyla bilinen dört kişiden biridir. Onlara dört dâhi derler ki; Mugîre, Âs oğlu Amr, Muaviye ve Ziyâd bin Ebih'tir.

Eslemli Husayb Sehmi'nin oğlu Büreyde, Resûl-i Ekrem Mekke'den Medine'ye göç ederken Gamim denen yere eriştiklerinde Sehmoğullarından ve kendi ailesinden (yetmiş) kişi ile gelerek iman etmişti. Bir kere Hz. Peygamber tarafından Süleymoğullarına gönderilen mektubu yazmıştır.

Amr oğlu Süheyl'in kardeşi ilk muhacirlerden Füheyre'nin torunu ve Amr'ın oğlu Hâtıb ve Ebû Eyyûb Ensari ve Âs oğlu Amr da, Hz. Peygamber'in kâtiplik hizmetinde bulunan kimselerdendir.

Askeri Kumandanlar

Hicretin birinci yılı din uğrunda savaşa izin verildi. Seriyye beyleri ara sıra Medine'den çıkıp, müşriklere saldırmaya başladılar.

İlk seriyyebaşıları Hz. Peygamber'in amcası Hamza ve amcası oğlu Hâris oğlu Ubeyde ve halası oğlu Abdullah b. Cahş'tı. Sonra Hz. Ebû Bekir, Ömer, Abdurrah-

man b. Avf, Cerrah oğlu Ebû Ubeyde de seriyyebaşı olmuşlardır. Hz. Ali ile Zeyd b. Hârise ise her zaman için seriyye ve askeri birlik kumandanları olagelmişlerdir.

Ashâbdan Mikdâd b. Esved diye bilinen Amr oğlu Mikdâd ve hatib ve şairlerden Revâha oğlu Abdullah ile Muhsin Esedi'nin oğlu Ukkâşe, Veheb Esedi'nin oğlu Şucâ' ve Mesleme Ensari'nin oğlu Muhammed de askeri birlik kumandanlarındandır. Âs oğlu Amr ve Hâlid b. Velid İslâm olarak Medine'ye hicret ettikleri zaman, ikisi de başbuğ olarak vazifelendirildi. Bilhassa Velid oğlu Hâlid'i Resûl-i Ekrem "Allah'ın kılıcı" diye lakaplandırarak her zaman onu kumandanlıkta bulundurdu.

O sırada Ebû Katâde Ensari, Zeyd Ensari'nin oğlu Sa'd, Ubâde Ensari'nin oğlu Kays ve diğer bazı sahabiler de askeri birlik kumandanlığında bulunduruldu. Ebû Musa el-Eş'ari'nin amcası Ebû Âmir Eş'ari de Evtas Muharebesinde bir bölüğün kumandanıydı.

Zübeyr b. Avvâm, kılıç vurmakta ve Sa'd b. Ebi Vakkas ok atmakta son derece usta ve ikisi de çok yiğit ve bahadır idiler. Ubeydullah oğlu Talha da İslâm kahramanlarından biriydi. Resûl-i Ekrem'in en son tayin ettiği ordu kumandanı Üsame b. Zeyd'dir. Hz. Ebû Bekir, bu emri bozmamış, onu vazifesinde tutmuştur.

Askeri birlik kumandanlarından biri de ilk muhacirlerden olan Ümeyye Damri'nin oğlu Amr idi. Gözü pek, çevik, eli çabuk çakır pençeli mert bir adamdı. Cahiliyet günlerinde çok sabıkası vardı. Nice tehlikelerden kurtulmuş, arta kalmış garip tavırlı bir kişiydi, İslâm devrinde ise **"Peygamber habercisi"** diye tanınmıştı. Casusluk işlerinde, haber ulaştırmakta ve düşman memleketlerine girip çıkmada garip hikâyeleri vardır.

Meselâ, hicretin dördüncü senesinde Kare kabilesinden bir topluluk, Hz. Peygamber'e gelip **"Bizde Müslümanlar var. Birkaç adam gönder. Kur'an okutsunlar, dini öğretsinler"** demeleriyle Resûl-i Ekrem, altı kişi göndermiş ve içlerinden Sabit oğlu Âsım'ı onlara başkan seçmişti. Müşriklerin maksadı ise onlara ihanet ederek Mekke reislerinden bir şeyler koparmaktı. Bunun için üzerlerine saldırmışlar fakat Âsım ile üç arkadaşı karşı koyduklarından onları şehid etmişlerdi. Kalan ikisini ise tutup, Uhud Harbi'nde akrabası ölen Mekke müşriklerine satmışlardı. Mekke reisleri, onları öldürerek biraz olsun hınçlarını almışlar, işte bu sırada Hz. Peygamber'i öldürmek üzere Ebû Süfyân tarafından Medine'ye gönderilmiş olan biri tutuldu. Bunun üzerine Ebû Süfyân'ı öldürmek üzere Ümeyye oğlu Amr, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Mekke'ye gönderildi. Ensar'dan Eslem oğlu Seleme de yanına arkadaş olarak verildi.

Amr'ın bir devesi vardı. Seleme'yi de ona bindirirdi. Mekke'ye yaklaştıklarında Amr, devesini iki dağın arasında bir yere bağlayıp bıraktı. Seleme'ye "Hay-

di doğru Ebû Süfyân'ın yanına gidip onu öldürelim" demişse de, Seleme "Önce Kâbe'ye gidip tavaf etsek ve ikişer rek'ât namaz kılsak" deyince gidip tavaf etmişler ve namaz kılmışlar. O sırada Ebû Süfyân'ın oğlu Muaviye, Amr'ı görüp tanıyınca "işte Amr" diye bağırmış. Amr ise cahiliyet zamanında sabıkalı ve korkunç bir adam olduğundan, bu bağırtıyı duyanlar **"Amr, buraya muhakkak kötü bir maksatla gelmiştir"** diyerek koşmuşlar ve Amr'ın arkasına düşmüşler. Amr, arkadaşına "işte benim korktuğum bu idi. Artık Ebû Süfyân'a yol yok. Biz, hemen başımızın çaresine bakalım" deyip kaçmışlar. Mekke dışında bir dağa çıkıp bir mağaraya girmişler ve gece orada kalmışlar. Amr'ı aramaya çıkanlardan Mâlik Temimi'nin oğlu Osman atına binerek sabahleyin o mağaranın önüne gelince Amr, kaplan gibi sıçrayıp hançerle Osman'ı vurunca can acısıyla öyle bağırmış ki, Mekke'den duyulmuştu.

Çevrede sesini işitenler, koşup gelirlerken Amr, yine mağaraya girip saklanmış. Gelenler, Osman'ı son nefeste bulmuşlar ve **"Seni kim vurdu?"** dediklerinde "Amr" deyip can vermiş **"Amr mağarada"** diyememiş. Onlar cenazeyi götürüp gömmek telaşına düşmüşler. Arayıcılar ise Amr'ı bulmak için etrafa koşmuşlar. Amr da **"Arayıcıların arkası kesilsin de o zaman çıkalım"** diyerek Seleme ile beraber iki gece daha o mağarada kaldıktan sonra çıkmışlar. Seleme, deveyi bulup binmiş ve Medine'ye gelip olup biteni Resûl-i Ekrem'e bildirmiş. Amr ise o gün yürüyüp, hayli yol aldıktan sonra akşam üstü Dacnân denen yere ulaşarak bir mağaraya girdi. Gizlendiği sırada Düiloğulları kabilesinden bir koyun çobanı gelip, mağaraya girmiş ve "Sen kimsin?" demiş, Amr da "Düiloğulları kabilesindenim" deyince, çoban yan yatıp:

"Sağ bulundukça Müslüman olmam. İman mesleğine girmem." diye bir şarkı söyleyerek uykuya varınca, Amr, onu öldürdükten sonra çıkıp Medine'ye gelirken Resûl-i Ekrem'in durumunu araştırmak için Mekke reisleri tarafından çıkarılmış olan iki casusla karşılaşınca, birini okla vurup öldürmüş ve diğerini tutup Hz. Peygamber'in yanına getirerek bütün olup - biteni haber vermiş. Resûl-i Ekrem, gülümsemiş ve Amr'a dua etmiştir. Amr'ın bu gibi daha pek çok garip hikâyeleri vardır. Sonra hikâyeciler de onlara birçok masallar katmıştır.

Mülkiye Âmirleri ve Maliye Memurları

Hicretin beşinci yılı hadiseleri sırasında anlatıldığı üzere Mustalikoğulları aşiretine boyun eğdirilmiş ve İslam'a getirilmişti. Sonradan onların zekâtını almak için Hz. Osman'ın ana bir kardeşi olan Ebû Muayt'ın torunu ve Ukbe'nin oğlu Velid gönderilmişti. Onların yurduna yaklaşınca, saygılarından dolayı ona karşı çıkmışlardı. Hâlbuki Velid ile aralarında cahiliyet zamanından kalma bir

düşmanlık olduğundan Velid, o kalabalığı görünce kendisine suikast için çıkmışlar diye vehme ve korkuya kapılarak hemen dönerek Hz. Peygamber'in yanına geldi. "Mustalikoğulları, dinden çıkmış. Üzerime silahla geldiler. Zekât mallarının verilmesine karşı çıktılar." deyince üzerlerine asker göndermeye kalkışıldı.

İşte bu sırada **"Ey mü'minler! Bir fâsık, size bir haber getirirse durun, iyice bir araştırın ki, bilmeyerek bir kavme kötülük ile dokunup da işlediğinize pişman olmayasınız."** mânâsındaki âyet indi.

Sonradan Mustalikoğullarının ezan okuyup namaz kılmakta oldukları anlaşılmıştır. Nitekim bazı ileri gelenleri, Hz. Peygamber'in yanına gelip hadisenin iç yüzünü anlatmışlardır.

Başlangıçta öşür ve zekât toplamak işi pek mühimdi. Hz. Ali, Hâtem Tai'nin oğlu Ali gibi sahabilerin büyüklerinden bazılarına bu hizmet yaptırılmıştır. Zekât mallarını toplamak ve başka şeyler için Resûl-i Ekrem'in vazifelendirdiği memurlar çoktur. Hepsini saymaya gerek yoktun Fakat bazı meşhurları anlatalım:

Yemen'de Hemdân kabilesi şeyhlerinden Nemet Erhabi'nin oğlu Kays hicretten önce Mekke'ye gelip İslâm olarak döndüğünde, kendi kavmi olan Erhab aşiretinin çoğu imana gelince Kays, hemen Resûl-i Ekrem'i alıp da Yemen'e götürmek üzere Mekke'ye gelmişse de, Resûl-i Ekrem, önceden Medine'ye hicret buyurmuş olduğundan Medine'ye gelince kavmine hâkim tayin edilerek bir ferman ile geri gönderilmiştir. Sonradan Hz. Ali, Yemen'e gidince bu Hemdân kabilesi, toptan İslâm olmuşlardır.

İran hükümdarları soyundan olup önce Kisrâ tarafından Yemen valisi yapılan Bâzân, sonradan İslâm olunca Resûlüllah, onu bütün Yemen'e vali tayin etti. Fakat bazı bölgelere din işlerini öğretmek için fıkıh bilginleri yani din âlimleri ve zekât ve cizye denen vergiyi almak için memurlar gönderdi. Veda haccından döndükleri sırada Bâzân'ın ölüm haberi alınınca, Yemen birkaç beyliğe ayrılmıştı. Sana'yı, onun oğlu Şehr'e; Zem'a ve Zebid bölgesini vahiy kâtiplerinden Âs'ın torunu ve Said'in oğlu Hâlid'e, Me'rib şehrini fıkıh bilginlerinden ve ilk muhacirlerden Ebû Musa el-Eş'ari'ye, Kinde'yi mü'minlerin anası Ümmü Seleme (r.a.)'nin kardeşi Ümeyye oğlu Muhacir'e ve Hadramut kıtasını Ensar'dan Lebid Beyazi'nin oğlu Ziyâd'a ve diğer kısımları da ashâbdan birer kişiye verilmişti.

İslâm hukukçularından ve Ensarın ilk iman edenlerinden Cebel oğlu Muâz da o bölgeye muallim tayin olunduğundan Yemen ve Hadramut arasında dolaşırdı. Önce Mekke fethinde Üseyyid oğlu Attab Mekke valisi ve Ebu, Âs Sakafi'nin oğlu Osman Tâif emiri tayin edilmişti.

Ebû Süfyân oğlu Yezid de Teyma'ya, Âs'ın torunu ve Said'in oğlu Amr Vâdi'l-Kura'ya ve kardeşi Said oğlu Said Ureyne köylerine ve diğer kardeşi Ebân Bahreyn'de Hat denen beldeye hâkim olmuşlardır. Allah hepsinden razı olsun.

Hz. Peygamber'in Elçileri

Hz. Peygamber (s.a.v.), Hudeybiye'den döndükten sonra, mektuplarla birlikte etraftaki hükümdarlara altı elçi gönderdi. Acem Kisrâsı olan Hüsrev Perviz'e Huzafe Sehminin oğlu Abdullah'ı ve Yemâme Meliki Ali oğlu Hevze'ye Amr Âmiri'nin oğlu Selit'i, Rum Kayser'i olan Herakl'a Halife Kelbi'nin oğlu Dihye'yi, Gassân hükümdarlarından Ebû Şemr'in oğlu Hâris'e kumandanlardan Şucâ' Esedi'yi, Mısır Hâkimi Mukavkıs'a Ebû Beltea'nın oğlu Hatıb'ı, Necâşî'ye yani Habeş hükümdarına kumandanlardan Ümeyye Damri'nin oğlu Amr'ı gönderdi.

Bu elçiler, hep ilk muhacirlerdendir. Huzafe oğlu Abdullah, ticaretle İran'a gidip gelenlerdendi. Selit Amiri, Amr'ın oğlu Sekran ve Süheyl'in kardeşidir. Dihye, çok güzel bir kişiydi. Resûl-i Ekrem'e Cebrâil (a.s.), onun şeklinde gelirdi. Şucâ Esedi, kardeşi Ebû Veheb oğlu Ukbe ile beraber Bedir'de ve öteki savaşlarda bulunmuştur. Ebû Beltea oğlu Hatıb da Bedir Harbi'ne katılanlardan biridir. Ümeyye oğlu Amr, çetebaşılardan olup yukarıda kendisinden bahsedilen meşhur Amr'dır.

Sonra Umeyr Ezdi'nin oğlu Hâris, elçilikle Şam taraflarındaki Busrâ'ya gönderildi. Gassân emirlerinden Amr Gassâni'nin oğlu Şerâhil yolda onu yakalayarak öldürdü, işte Mûte Muharebesi bundan çıkmıştır.

Sonra mektupla Abdü'l Kaysoğullarından Bahreyn hükümdarı olan Savi oğlu Münzir'e vahiy kâtiplerinden Hadrami oğlu Alâ ve Umman'da hüküm süren Celendioğullarına meşhur Amr b. Âs gönderildi. Sonra Alâ, Bahreyn'e ve Âs oğlu Amr, Umman'a vali tayin edilmiştir. Zübeyr b. Avvâm'ın kardeşi ilk muhacirlerden Avvâm oğlu Sâib de hususi bir mektupla Müseylimetü'l-Kezzâb'a gönderilmişti.

Yine elçilikle vahiy kâtiplerinden Hasene oğlu Şurahbil, Eyle hâkimine ve Mürid Sedûsi'nin oğlu Zıbyân Vâil'in oğlu Bekiroğulları kabilesine gönderilmiştir. Hecer Mecusilerini dine çağırmak ve kabul etmezlerse cizye denen vergi almak üzere Suffa Ashâbından meşhur Ebû Hüreyre önce Hadrami oğlu Alâ ile beraber o tarafa gönderilmişti. Sonradan Hz. Ömer'in kız kardeşi Safiye'nin kocası ilk muhacirlerden ve Bedir Harbi'ne katılanlardan Maz'ûn Kureşi oğlu Kudame Ebû Hüreyre ile beraber Sâvi oğlu Münzir'e gönderilmişlerdir.

Bunlardan başka Hz. Peygamber tarafından ya elçilikle, veya hususi memurlukla etrafa gönderilmiş epeyce insan vardır. Meselâ adı geçen Ebû Cehil'in ana bir kardeşi, ilk Müslümanlardan Rebia Mahzumi'nin oğlu Abbas elçilikle bazı

Himyer beylerine gönderilmiş ve sonra yukarıda anlatıldığı gibi Yemen'de Kinde emiri tayin buyurulmuştur.

Hz. Peygamber ölmeden evvel Yemen büyüklerinden Cerir Beceli, Yemen'den elçilikle Hz. Peygamber'in yanına gelip İslâm ile şereflenince, Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından elçilikle bazı Yemen emirlerine gönderilmiştir.

Bahreyn hükümdarları Kisrâ'nın valileri yerinde oldukları gibi, Gassân hükümdarları ve Eyle hâkimi de Kayser'in valileri hükmünde idiler. Mısır da Kayserin eyaletlerinden biri sayılırdı. Fakat Resûl-i Ekrem (s.a.v.), sırf herkesi dine çağırmak ve sadece dini yüceltmek için gönderilmiş olup, mülk ve devlet ayırımında bulunmadığından, uyanı kendisine uyulandan ayırmadı. Kisrâ ve Kayser ile beraber onlara uyan beylere de mektupla birlikte elçiler göndererek hepsini bir seferde fakat ayrı ayrı İslam'a çağırmıştır. Bunların iyice anlaşılması için o zamanın durumunu kısaca görelim.

Kısaca Durum

Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında Arabistan'a komşu iki büyük devlet vardı. Biri İran devleti, diğeri Bizans İmparatorluğu idi. Bu iki devlet, uzun zaman birbiriyle sert savaşlar yaptı. İran hükümdarı, Suriye'yi istilâ ile Mısır'a saldırmış ve Anadolu'yu çiğneyerek Bizans'ı korkutmuşken İmparator Herakl, İranlılara üstün gelerek o memleketleri geri alarak Musul'a kadar gelmiş böylece her iki devlet de zayıflamıştı.

Vaktiyle Arapların Yemen'de büyük bir devletleri vardı. Bu Himyer hükümdarları zamanla yıkılıp gittiler. Bunun üzerine Habeşler, Yemen'i ele geçirmişlerdi. Sonra İran hükümdarı Nûşirevan, ordu göndererek Habeşleri Yemen'den sürerek Himyerilerden bir vali tayin etmişti. Sonra İranlılardan San'a'da bir Yemen valisi bulunur oldu.

Seylü'l-Arim hadisesinden sonra, yani Me'rib şehrinin sed ve bentleri yıkılarak, memleket harap olduğu sırada; önce Ezdoğulları, sonra Cüzamoğulları, Tayoğulları ve Lahmoğulları Yemen'den çıkıp etrafa yayılmışlardı. Bunlar, içlerinden birer ileri gelen adamı kendilerine melik, yani şeyhlerin şeyhi seçerlerdi. Sonra o şeyhlerden bazıları, kuvvetini arttırarak büyük ve kuvvetli hükümetler kurmuşlardır.

Şöyle ki: Ezdoğullarının bir kısmı, Umman'a gidip orada hüküm sürdüler. Hz. Peygamber sağken Umman hükümeti onlardan Celendioğulları Ceyfer ve Abd adındaki iki kardeş elindeydi. Bir kısmı, Yesrib'de yani Medine'de yerleşti. İşte Ensar olan Evs ve Hazrec kabileleri onlardandır. Diğer kısmı, Suriye sınırına geldiler. İçlerinden Cefneoğulları Şam'ın güneydoğusunda bir hükümet kurdular ve Hıris-

tiyan oldular. Onlara Gassân hükümdarları denilir. Hükümetleri Belka'dan Tedmür'e ve Fırat kıyılarına kadar uzamış ve nice yüzyıllar sürdü. Fakat hükümetleri kendi başına buyruk değildi. Rum kayserinin valileri sayılırlardı. Onlardan Ebû Şemr oğlu Hâris hükümdarken Fahr-i Âlem Hazretlerine peygamberlik gelmişti.

Cüzamoğulları da Yenbû' ve Eyle bölgelerinde yerleşmişlerdi. Amr Cüzami'nin oğlu Ferve Rum Kayseri tarafından Meân taraflarında bulunan Araplarının üzerine memur ve hâkimdi. Tay kabilesi birçok şubeye ayrılarak etrafa dağılmışlardır. Fakat Lahmoğulları, Irak'a geldi. İçlerinden Nasr ailesi Hire Hükümetini kurdular. Onlara **"Menazire"** ve **"Hire Hükümdarları"** denilir. Hükümetleri epeyce genişleyip kuvvet buldu, nice yüzyıllar sürdü. Gassân hükümdarları ile aralarında pek çok muharebeler olmuştur. Onlar da hükümetlerinde başına buyruk değildiler. Acem kisrâsının valileri hükmündeydiler.

Onların sonuncusu olan meşhur Münzir oğlu Numan yirmidört sene Hire hükümdarlığı ettikten sonra İran kisrâsı olan Husrev Perviz onu idam ederek, Hire hükümetini Lahmoğullarından alıp Tay kabilesi reislerinden Kubeysa oğlu İyas'a verdi ve Lahmoğullarını, Hire'den sürerek yerlerine Tay kabilesini yerleştirdi. İşte o sırada Fahr-i Âlem Hazretleri peygamber oldu.

Ondan sonra Arap ve İran arasında meşhur Zikar Muharebesi oldu. Kisrâ, Menazire'yi Hire'den sürmekle kendini Arabistan'da nüfuzunu arttırmış sanıyordu. Hâlbuki Numan'ın öldürülmesinden dolayı Arap kabileleri, gücenip İran devletinden soğumuş oldular.

İyas, her ne kadar büyük bir Arap kabilesi şeyhlerinden olmak dolayısıyla kendi cinslerinden ise de hâlâ ona ısınamamış olduklarından, ona öteden beri başkanlıklarına alışmış oldukları Menazire kadar saygı göstermezlerdi. Hâlbuki Numan'ın Beni Bekr bin Vâil'den ayrılmış Şeybanoğulları kabilesi şeyhi Mes'ûd oğlu Hâni yanında emanet olan epeyce zırh ve silahlarını onun öldürülmesinden sonra Kisrâ almak istedi. Hâni ise **"Bende emanettir veremem"** deyince Kisrâ, öfkelenerek bütün Vâil oğlu Bekir kabilelerini yok etmek üzere Hire'ye bir ordu gönderdi. İyas Tai'nin kendisi de, ona uyan Arap aşiretleriyle beraber bu orduya katılıp, İran başkumandanı ile beraber Kûfe civarında Zikar denen yere konmuş olan Bekiroğulları üzerine yürüdüler.

Bekiroğulları, önce telaş ettiler. Hatta Mes'ud oğlu Hâni çöllere çekilip savaşmak fikrinde bulunmuşken Vâil oğlu Bekir'den ayrılmış Aceloğulları kabilesi şeyhi Hanzale direndi ve ötekilere cesaret verdi. Hâni de ona uydu ve Numan'ın kendisinde emanet olan silahlarını askere dağıttı.

Bütün Bekiroğulları, fedailik yolunda savunmaya hazırlandı ve İran ordusu gelince, çok kanlı bir savaş başladı. Pek sert bir muharebe oldu. İran ordusu, ye-

rini değiştirmek zorunda kaldı. Ertesi gün yine harbe girişildi. İran ordusunda bulunan İyâd kabilesi, bozulmaya yüz tutunca İranlılar, bozuldu. Pek çoğu kırıldı. Kaçanlar da susuzluktan öldü. İyâs Tai, güç belâ kaçıp kurtuldu. O gün Resûl-i Ekrem (s.a.v.), yanında bulunan seçkin ashabına "Bugün Araplılar, İran'dan öç aldı" dedi. O gün ele geçirilip, sonra Zikar Muharebesinin haberi geldi. Hesaplandığında o gün meydana gelmiş olduğu anlaşıldı.

İşte bu muharebenin, Kisrâ'nın Arabistan'daki nüfuzuna epeyce zararı dokunmuştur. Çünkü Adnanoğulları, Mudar ve Rebia diye iki kısma ayrıldı. Mudaroğulları Kinane, Kureyş, Hevazin, Sakif, Temimoğulları ve Müzeyne gibi nice kollara ayrılarak Hicaz ve Necid taraflarına yayılmışlardı.

Rebia da Aneze, Abdü'l-Kays ve Vâiloğulları gibi kollara ve Vâiloğulları da Tağliboğulları ve Bekiroğulları diye iki kısma ayrılmıştı. Tağliboğullarının yerleri el-Cezire'deydi. Vâil oğlu Bekir ise kuvvet ve şöhretçe diğerlerinden üstündü, Aceloğulları ve Şeybanoğulları gibi nice kabilelere bölünerek Umman ve Yemen'den Basra ve Kûfe taraflarına kadar yayılmışlardı. Vâil oğlu Bekir'in bir kolu olan Hanifeoğulları kabilesi Yemâme taraflarını ele geçirmişlerdi.

Yemâme doğudan Bahreyn ve Temimoğulları bölgesi; batıdan Yemen sınırı ile Hicaz; güneyden Necrân; kuzeyden Necid arazisi ile sınırlanmış olup uzunluğu (yirmi) konaktı.

Hanifeoğullarının başı olan Ali oğlu Hevze Hıristiyan olduğu halde Kisrâ, onu bağış ve hediyelerle kendine bağlı kılmaktan geri kalmazdı. Çünkü Yemen'e gidip gelen İran kafileleri, onun korumasına ve gözetmesine muhtaç idi.

Bahreyn ülkesi doğudan İran denizi; batıdan Yemâme; güneyden Umman şehirleri; kuzeyden Basra ülkesi ile sınırlanmış olup Hecer ve Katif bölgelerini de içine almaktaydı. Çöllerinde Temimoğulları ile Abdül-Kays ve Vâil oğlu Bekir kabileleri yerleşmişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında Bahreyn hükümdarı, Temimin bir kolu olan Dârimoğullarından Sâvi oğlu Münzir idi.

Kısaca Beni Bekr-i Vâil'in o tarafta çok kuvveti vardı. Kisrâ, onları kesmek için büyük ordular göndermesine bağlıydı. Hâlbuki İran devletinin durumu buna uygun olmadığı aşağıda anlatılacak hadiselerden anlaşılacaktır.

Yemen'in Hadramut tarafında yurt tutmuş olan Kinde kabilesinin önce Yemen ve Hicaz taraflarında hükümetleri vardı. Bir aralık Kinde hükümdarları, epeyce kuvvet bularak beri taraflara geçip, Diyâr-ı Bekr'i ele geçirdiler. Hire hükümdarlarına üstünlük sağladılarsa da, çok sürmeden dağılmışlardır. Bunların sonuncusu olan Hâris Kindi öldürülünce, oğlu meşhur şair İmrü'l-Kays babasının hükümetini ele geçirmek için hayli çalıştıysa da, başaramadığından yardım

istemek için Rum kayserine gitmiş. O da kendisine yardım olarak asker vermiş ve geri yollamışsa da Arabistan'a giderken yolda ölmüştür.

Öteki Arap kabileleri, bir hükümete boyun eğmeyip kendi şeyhlerinin isteklerine uyarak birbirleriyle boğuşmaktan geri kalmazlardı. Fakat senede dört ay, yani Receb, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem aylarına **"Eşhur-u Hunim"** yani kutsal aylar derler ki, bu dört ay içinde birbirlerine saldırmak haram olduğundan bu aylarda serbestçe diledikleri yere gidip gelirlerdi.

Kureyş ise bütün Arap kabileleri gözünde şerefli ve saygı duyulan bir kabileydi. Her zaman istedikleri yerlerde serbestçe gezerlerdi. Çünkü Kâbe'de bulunuyorlardı. Arapların tavaf ve ziyaret yeri olan Kâbe'nin anahtarı onlardaydı. Tatlı su uzaktan getirildiği için, Mekke'de az bulunduğu halde onlar, ziyaretçilere tatlı su ve hatta hurma suyu içirirlerdi. Hac günlerinde ise sofralar kurarak hacılara yemek yedirirlerdi.

Bundan dolayı her nerede olsa, **"Biz, Kâbe halkındanız"** diyerek her türlü saldırıdan emin olurlardı. Bu yüzden yaz-kış her tarafa gidip gelirler ve serbestçe ticaret ederlerdi. Nitekim Abd-i Menafin dört oğlundan her biri birer semtin ticaretiyle uğraşırdı. Hâşim Şam'a, Abd-i Şems Habeşistan'a, Muttalib Yemen'e ve Nevfel İran'a gidip gelirdi ve her biri kendisinin ticaret yaptığı bölgenin hükümdarı veya şeyhinden izin almışlardı. Öteki Kureyş tüccarları da adı geçen yerlere ancak bu dört kardeşin emânıyla gidip gelirlerdi.

Abd-i Menafoğulları, böylece Kureyş kabileleri içinde seçkin oldukları halde, Hâşim oğlu Abdü'l-Muttalib'in zemzem kuyusunu bulup temizlemesi, Kureyş'e ve bilhassa Hâşimoğullarına bir kat daha şeref verdi ve Abdü'l-Muttalib zamanında geçen görülmedik bir hadise Kureyş'in şan ve meziyetini son derece arttırdı.

Şöyle ki: Kâbe'yi yıkmak için Yemen'den gelen fil ordusunun ansızın Mekke dışında yok edilmesi, Arapların Kâbe hakkındaki inançlarına kuvvet verdi. Kureyş'in şan ve şerefini en yüksek bir dereceye çıkardı. Dârü'n-Nedve yani danışma yeri Mekke'deydi. Önemli bir iş çıktığında gerek Kureyş'ten, gerek başka Arap kabilelerinden (kırk) yaşına gelmiş olan reisler orada toplanarak danışma yaparlardı. Kureyş'in nikâhları da Dârü'n-Nedve'de kıyılırdı.

Kısaca, böyle kabileler arasında şeref ve İtibarı olan makam ve vazifeler hep Kureyş'te idi. Her ne kadar içlerinde bütün işlerde başvurulacak bir hükümdar yoktu. Fakat Kureyş kabilesi; Hâşim, Ümeyye, Nevfel, Abdü'd-Dâr, Esed, Teym, Manzum, Adîy, Cumah ve Sehm adlarıyla on kola ayrılmıştı. Her birinde belli bir vazife vardı. Ve reisleri, o işe bakardı. Böylece hepsi birer hizmetle şeref kazanmış oluyorlar ve bununla da övünüyorlardı.

Hac sakalığı yani hacılara su vermek işi Hâşimoğullarındaydı. Önceleri bu vazifeyi Abdü'l-Muttalib'in oğlu Ebû Tâlib yapardı. Sonra kardeşi Abbas'a geçip, gerek cahiliyet zamanında ve gerek İslâm devrinde hacılara Zemzem ulaştırmıştır. Hatta hac mevsiminde Fahr-i Mevcudat Hazretleri yani Hz. Muhammed (s.a.v.) de amcası Abbas'ın elinden Zemzem içmiştir.

Mescid-i Haram'ın tamiri de Hâşimoğullarına düşen bir vazifeydi. Ki Harem-i Şerifi gerektiğinde tamir etmek; süpürüp temizlemek; döşemek; süslemek; kandil ve mum, zikir ve ibadet ve ilim öğretmekle maddi ve manevi aydınlığını sağlamak demek olup, dünya lâkırdısını etmek gibi, ibadet yerine yakışmayacak şeyleri engellemek de bu hizmetlerden sayılırdı. Bunun içindir ki, cahiliyet zamanında bile Kâbe'de yüksek sesle konuşmak, gürültü etmek ve kötü söz söylemek Kureyş'in umumi âdabına aykırı olan şeylerdi. Halkı bu türlü hareketlerden Hz. Abbas alıkoyardı.

Kâbe'nin anahtarı Abdü'd-Dâroğullarında olarak onlar açıp kapardı. **"Bayraktarlık"** vazifesi de onlardaydı. Uhud Harbi'nde onların kimi öldürülmüş ve kimi yaralanmıştı. Bu vazife Ebû Talha'nın oğlu Osman'a kaldı.

"Ukab" denilen Kureyş sancağı da Ümeyyeoğulları elindeydi. Harb zamanı Kureyş kimin üzerinde birleşirse Ukab, ona verilip, ordu kumandanı o olurdu. Birleşmezlerse Ukab, kimin elindeyse o reis ve kumandan olurdu.

Hz. Peygamber (s.a.v.) sağken Ukab, Ümeyyeoğullarından Ebû Süfyân'ın elindeydi. Bedir Harbi'nde Kureyş'in kumandanları ölünce, Ebû Süfyân'a rakib kalmadığından reislik ve ordu kumandanlığı kendiliğinden onda kalmıştı. "Hac mevsiminde hacılara ziyafet vermek" vazifesini de Nevfeloğullarından Amir oğlu Hars yapıyordu.

"Danışma" da Esedoğullarından Esved'in torunu ve Zem'a'nın oğlu Yezid'de olup Kureyş, ona danışmadan Dârü'n-Nedve'de danışma meclisi kuramazlardı. Bu Zem'a oğlu Yezid, Tâif Muharebesinde şehid olmuştur.

Diyetler ve tazminatlar Temimoğullarından Hz. Ebû Bekir'in vazifesiydi. Bunlara ancak o karar verirdi. Cahiliyet devrinde de çok namuslu ve çok dürüst olarak bilindiğinden, herkesin ona güveni tamdı. Sanki Kureyş'in adliye işleri memuru yerindeydi.

Kubbe, askere ait eşya ve silahların toplanması için kurulan bir çadırdır. O da Mahzûmoğullarından Hâlid b. Velid'in elindeydi. Süvari nezareti de ondaydı. Sefaret de Adîoğullarından Hattâb oğlu Ömer'in vazifesiydi. Sanki Kureyş'in dışişleri memuru makamındaydı.

Ezlâm, yani kumar oklarıyla fal açmak, Cumahoğullarından Ümeyye oğlu Safvân'ın vazifesiydi. Bir işe girişileceği zaman iki okun birine 'yap' ve ötekine 'yapma' yazıp bir zarf içine koyduktan sonra elini sokup hangisi çıkarsa gereğini yapmak Kureyş'in âdetiydi. Bunu Safvân, yapmadıkça Kureyş, o işe girişmezdi.

Putlara adak ve takdim olunan malların saklanması da Sehmoğullarından Kays oğlu Hars'a ait bir vazifeydi.

Mekke fethedildiğinde Resûl-i Ekrem bütün bu âdetleri kaldırdı. Fakat Kâbe'nin anahtarını Abdü'd-Dâroğullarında ve Zemzem sunuculuğunu Hz. Abbas'ta bırakmıştır.

Kureyş reisleri, işte o vazifelerinden dolayı kabilelerin gözünde itibar ve saygı görüyorlardı. Bu kuvvet ile İslâm dininin yayılmasına engel olurlardı. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer, İslâm olup da, vazife ve halkın gözündeki derecelerini İslâm dini uğrunda bir yana iterek on reisten ayrılmaları, ötekilerine epeyce şaşkınlık vermişse de, hac mevsiminde Arap kabilelerinin başvuracakları kimseler yine kendileri olduğundan dolayı onları İslam dininden nefret ettirmeye ve Müslümanlarla görüşmekten uzaklaştırmaya çalışırlardı.

Arap kabileleri ise İslam'a pek yatkındı. Hatta Resûl-i Ekrem Hudeybiye'deyken Zeyd Cüzami'nin oğlu Rufâa kavminden bir topluluk ile gelip İslam'la şereflenince, Resûl-i Ekrem, ona bir sancak ile bir mektup vermiş ve kavmine göndermiş ve onlar da dinini kabul etmişlerdi.

Hudeybiye Barışı, Arap kabilelerinin Müslümanlarla görüşüp karışmalarına sebep oldu. İslam'ın güzelliklerini görerek içlerinde İslam'a akış ve rağbet çoğaldı. Fahr-i Kâinat da etraftaki hükümdarlarla mektuplaşmaya, başladı.

Sonra Resûl-i Ekrem'in büyük bir kalabalıkla Kâbe ziyaretine varması ve üç gün Mekke'de kalması ve o günler Kureyş'in Mekke dışında durması, Mekke halkına çok dokundu ve işledi.

Daha sonra Amr b. Âs gibi tedbirli bir adam ile beraber on reisten Ebû Talha'nın oğlu Osman ve Hâlid b. Velid iman ederek Medine'ye hicret etmekle Mekke reislerinin bir derece daha kuvvetleri azaldı. Mekke'de işleri çözüp halletmeye gücü yetecek sadece üç büyük kişi, yani Ebû Süfyân Emevi, Safvân Cumah ve Abdü'l-Muttalib'in oğlu Abbas kaldı. Hâlbuki Abbas da Zemzem sakalığı vazifesiyle bağlı ise de, İslam'a meyil ve rağbet ettiğinden göçe hazırlanıyordu.

O zaman İslam milletine en yakın olan millet, Hıristiyanlar idi. İki millet de kitab sahibi olmalarından ötürü ateşe tapan Acemlere ve öteki müşriklere düşmandılar.

Medine'ye göçten önce nice sahabi, müşriklerin ezâ ve cefâsından usanarak, halkı Hıristiyan olan Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Yukarıda yazıldığı gibi elçilikle oraya gönderilen Ümeyye oğlu Amr'a Necâşî pek çok saygı göstermiş, hem de Müslüman olmuştur.

Rum Kayseri'nin eyaletlerinden sayılan Mısır'da Hıristiyanlık yaygındı. Ancak Kıbt "kavmi, yani Mısır'ın eski yerli halkı, Rumların kötü muamelelerinden bezerek eski istiklâllerini arzu etmekte ve Kayserin pençesinden kurtulmak emelindeydiler. Reisleri olan Mukavkıs da bu gayeye hizmet ederdi. Resûl-i Ekrem'in elçisine pek çok saygı gösterip güzelce ağırladı. Resûl-i Ekrem'e hediyeler gönderdi.

Kayser Herakl, nice yıllardan beri İran muharebeleriyle harap olan memleketlerini görüp imar etmek üzere Konstantiniyye'den çıkıp Suriye'ye gelmişti. Hz. Peygamber'in elçisiyle orada buluşarak iyi bir kabul gösterdi.

Arap kavminden ve Hıristiyan milletinden ve Rum Kayserinin beylerinden olan Gassânoğulları Hz. Peygamber'in elçisine daha çok saygı göstermesi gerekirken beyleri olan Ebû Şemr Gassâni'nin oğlu Hâris, Şucâ' Esedi'ye kötü muamele etti.

Gassân emirlerinden Şerâhil de, diğer bir İslâm elçisini idam ederek misli geçmemiş bir cinayet ve hıyanet işledi.

Kızıl Deniz taraflarında olan Eyle hâkimi ve Cüzam kabilesinin reisi ve Kayser tarafından Mean bölgesinin memuru olan Ferve Cüzami İslâm olduğundan Rumlar, kızarak onu Gassâni emirine tutturup Suriye'de astılar.

İşte bu haller, Şam seferlerinin açılmasına başlangıç olmuştur. Nitekim çok geçmeden Ebû Şemr'in oğlu Hâris öldü. Gassâniye hükümeti başına geçen Eyhem Gassâni'nin oğlu Cebele'ye elçilikle yine Şucâ' Esedi gönderilmiş ve onun tarafından kendisine saygı gösterilmiştir. Yemâme hükümdarı olan Hevze de Resûl-i Ekrem'in elçisine kötü muamele edip beddua aldı ve çok geçmeden öldü.

Daha önceleri yazıldığı gibi Husrev Perviz, mektubu yırtıp atmış ve Hz. Peygamberi tutup göndermesi için Yemen valisi olan Bâzan'a emir göndermişti. Hâlbuki sonradan İran'da çıkan isyan ve ihtilâl üzerine tahtından indirilerek öldürüldü. Bâzan, Hz. Peygamber'in mucizesini görüp yanındaki İranlılarla beraber imana geldi. Yemen halkı da İslâm oldu. Husrev Perviz'in yerine geçen oğlu Şireveyh onyedi kardeşini öldürerek kötü ad aldı. Sonra ortaya çıkan taun hastalığından İran halkının üçte birinden fazlası öldüğü sırada Şireveyh de ölünce yedi yaşında olan oğlu Erdeşir İran tahtına oturmakla, İran devleti vasi elinde kaldı.

Çok geçmeden İran büyüklerinden Bizans sınırının korunmasına, memur İran-ı Şehr adındaki kumandan baş kaldırarak ordusuyla İran'ın başşehri olan

Medâyin'e gitmiş ve devlet büyüklerinden pek çok kişiyle beraber Erdeşir'i de idam ederek zorla saltanat tahtına oturmuşsa da, hükümdar soyundan olmadığından İran halkı, ayaklanarak onu idam ettiler ve ayağına ip takıp sürüklediler. Şehzadelerden birini tahta oturttular. Fakat çok geçmeden öldü. Husrev Perviz'in kızı Bûran'ı tahta geçirdiler. Birbuçuk seneye varmadan o da öldü (İran tarihlerindeki ismi Pûran Duht'tur). Sonra şehzadelerden birini tahta çıkararak yirmi gün sonra ve diğer birini tahta geçirerek kısa zamanda idam edip, Husrev Perviz'in Azermiduht adlı kızını tahta oturttular.

Âzermiduht, son derece güzel olduğundan Horasan valisi Ferruh Hürmüz onunla evlenmek sevdasına düşerek oğlu Rüstem'i yerine vekil bırakıp Medâyin'e gelince, Azermiduht onu bir tuzağa düşürüp idam ettirdi. Oğlu Rüstem, bunu haber alınca babasının öcünü almak için çok sayıda askerle başşehir'e gelip Âzermiduht'u tahttan indirip öldürdü. Saltanat Atabek'in oldu. Sonradan Kadisiyye'de İslâm ordusuyla çarpışan Rüstem budur.

Âzermiduht'un saltanatı altı ay kadar sürdü. Ondan sonra kısa zamanda iki şehzade tahta çıkarılarak idam edildi. Ortada saltanat hanedanından kimse kalmadı. İranlılar, kimi tahta çıkaracaklarını şaşırdılar. Sonunda Perviz oğlu Şehriyâr'ın, ateşe tapanların tapınağı olan bir ateşgedede saklanmış olan oğlu Yezd-i Cürd'ü bulup yirmibir yaşında tahta geçirdiler. Fakat söz, devlet büyüklerinde olup onun saltanatı, lâfta kalıyordu. Zamanı Müslümanlarla yapılan harplerle geçti. Sonunda idam edildi ve onunla Kisrâların yani İran hükümdarlarının sonu geldi. Aşağıda genişçe anlatılacaktır.

İran'ın bu karışık durumu, İslâm fetihlerini kolaylaştırmıştır. Yüce Allah (c.c.), bir işin olmasını isteyince, sebeplerini böyle hazırlar. Allah'ın âdeti öyle olagelmiştir.

Tamamlayıcı Bilgiler

Kureyş reisleri, yukarıda yazıldığı gibi Harem-i Şerifte oturduklarından Arap kabileleri önünde bir perde idiler. Mekke alınınca bu perde kalktığı gibi İslâm dini, her tarafta yayılmaya ve Arap yarımadası İslâm nuruyla dolmaya başladı.

O sıralarda Hadrami oğlu Alâ, mektupla Bahreyn'e vardı. Bahreyn hükümdarı olan Sâvi oğlu Münzir gibi o taraftaki Araplar hep imana geldi. İman etmeyen Yahudi ve Mecusilere de cizye denen vergi bağlandı.

Yine Âs oğlu Amr da bir mektupla Umman'a varınca, Çelendioğulları ve onlara bağlı olan Araplar, biraz tereddütten sonra imana geldi. Âs oğlu Amr, zenginlerinin zekâtını alıp fakirlerine verdi. Memleket içinde olan Yahudileri de cizyeye bağladı.

Kısaca az zamanda İslâm nuru, her tarafa yayıldı ve Kayser ve Kisrâ'ya bağlı bulunan Şam ve Irak Araplarından başka Araplar, hep Müslüman oldu. Din, tamam olup Peygamber'in gönderilmesinden istenen iş, son buldu.

Resûl-i Ekrem de ümmetine vadedilen memleketlerin alınmasını ashabına bıraktı ve arzuladığı Rabbinin ilâhi dergâhına gitti.

Allah'ın (cc.) salât ve selâmı O'na, âline ve ashabı üzerine olsun.

Ashâbın Dereceleri

Sahabiler, üç sınıftır. Biri muhacirler, yani Mekke'nin ele geçirilmesinden önce göç edenlerdir. Diğer biri ensar, yani muhacirlere ve İslam'a yardım eden Medinelilerdir. Üçüncü sınıfı öteki ashabdır.

Ebû Süfyân ve oğulları gibi, Mekke'nin alınışından sonra evlerini Medine'ye taşıyanlar da, bu sınıfa girerler. Muhacirlerden sayılmazlar.

Muhacirlerin en sonu Hz. Abbas'tır. Fakat Resûl-i Ekrem'e soyca en yakın olduğundan sahabiler, ona pek çok saygı gösterirdi. Öyle ki Hz. Ömer ve Osman, at üzerindeyken onunla karşılaşsalar attan inip, Resûl'ün amcası diye hürmet ederlerdi. Allah (c.c.) hepsinden razı olsun.

Hicretten önce Akabe'de biat eden ensar, Hz. Peygamber'in emriyle kendi işlerine bakmak üzere Hazreç'ten dokuz ve Evs'den üç reis seçmişlerdir. İşte bu oniki reise 'Nukabâ' denir. Fakat Evs ve Hazreç'te her zaman herkesin başvurduğu birer reis bulunagelmiştir.

Resûl-i Ekrem ölünce Evs'in reisi Hudayr oğlu Üseyyid ve Hazreç'in reisi Sa'd b. Ubâde idi. Hicret'ten önce Hazreç'in reisi Selûl'un torunu ve Übey'in oğlu Abdullah idi. Her iş, onun elinde idi. İslam'ın çıkışından sonra eski durumunu kaybetti. O da kızgınlığından ve hasedinden dolayı münafıkların başı olup Müslümanlardan nefret eder olmuştu.

Ashâbın en üstünü **"Şeyhayn"** yani Hz. Ebû Bekir ve Ömer sonra **"Hateneyn"** yani Hz. Osman ve Ali ve onlardan sonra cennetle müjdelenmiş on kişinin geri kalan altısı ve sonra Bedir Harbine katılanlar, yani İslâm milletinin zafer ve yükselmesinin ilki olan Bedir Harbi'nde bulunmuş seçkin sahabiler ve sonra Uhud Harbi'ne katılanlar, yani Uhud Muharebesi'nde bulunanlar ve sonra Hudeybiye seferinde Rıdvan ağacı altında biat edenlerdir.

Rıdvan biatinde bulunanlardan sonra İslam'a gelenler içinde de büyük adamlar vardır. Fakat onlar, ilk Müslümanlar derecesine çıkamazlar. Hatta Abdurrahman b. Avf, bir gün Resûl-i Ekrem'e Hâlid b. Velid'den şikâyet edince. Resûl-i Ekrem **"Ey Hâlid! Bedir'de bulunanlardan hiçbirine eza etme. Uhud dağı kadar altın sadaka olarak versen, birisinin derecesine ulaşamazsın"** diye buyurmuştu.

Kısaca ashabın derece ve rütbeleri, bulundukları önemli mevkiler ve sahip oldukları şahsi faziletleri bakımındandır. Kuvvet ve yakınlık yönünden değildir. Meselâ cennet ile müjdelenen on kişi içinde Resûl-i Ekrem'e soyca en yakın olan Hz. Ali olduğu halde, Hz. Ebû Bekir ve Ömer, ondan daha faziletlidirler. Hz. Abbas hepsinden en yakın olduğu halde, onların derecesine varamaz.

Resûl-i Ekrem, seçkin ashabını, hele cennetle müjdelenen on kişiyi birer suretle övmüş ve her birinin birer yönden seçkin bir nitelik sahibi olduklarını söylemiştir. Fazilet ve meziyetleri hakkında nice hadisler söylenmiştir. Hele **"Hulefa-yı Râşidin"** denen dört halifenin fazilet ve meziyetleri hakkında pek çok hadisler vardır.

Cennetle Müjdelenen On Kişinin Soyları

"Aşere-i Mübeşşere" denen ve cennetle müjdelenmiş bu on kişinin hepsi de Kureyş'tendir. Resûl-i Ekrem'e soyca yakınlık dereceleri aşağıda anlatılacaktır.

Muhammed Mustafa (s.a.v.) Abdullah'ın, o da Abdü'l-Muttalib'in oğludur. Bu şekilde geriye doğru sırasıyla: Hâşim, Abd-i Menaf, Kusay, Hakim, Mürre, Ka'b, Lueyy, Gâlib, Fihr'dir. Abd-i Menafin adı Mugîre ve Hakim'inki Kilâb'dır.

Ebû Tâlib'in oğlu Ali'nin dedesi Abdü'l-Muttalib'dir.

Affan oğlu Osman'ın dedeleri Ebû Âs, Ümeyye, Abd-i Şems, Abd-i Menaf'tır.

Zübeyr b. Avvâm'ın dedeleri sırasıyla: Huveylid, Esed, Abdü'l-Uzzâ, Kusay'dır.

Abdurrahman b. Avf'ın dedeleri: Abd-i Avf, Hâris, Zühre, Kusay.

Sa'd b. Ebi Vakkas'ın dedeleri: Mâlik, Üheyb, Abd-i Menaf, Ka'b, Zühre, Hakim.

Ebû Kuhafe'nin oğlu Ebû Bekir'in dedeleri: Amir, Ömer, Ka'b, Sa'd, Teym, Mürre.

Ubeydullah'ın oğlu Talha'nın dedeleri: Osman, Amar.

Hattâb oğlu Ömer'in dedeleri: Nüfeyl, Ribâh, Kurt, Zira', Adî, Ka'b.

Said b. Zeyd'in dedeleri: Amr, Nüfeyl.

Abdullah oğlu Ebû Ubeyde'nin dedeleri: Cerrah, Ka'b, Dabbe, Hâris, Fihr.

Aşere-i Mübeşşere'nin Kişilikleri

Hz. Ebû Bekir, dili düzgün, yüzü güzel, zayıf vücutlu, kuruca yüzlü, çukur gözlü, yumru alınlıydı. Fil olayından iki yıl sonra doğmuştu. Resûl-i Ekrem'den iki yaş küçüktü. Şer'i hükümleri çok iyi bilirdi. Kur'an-ı Kerim'in meziyetlerini bilen, güzel ahlâklı, son derece inançlı, çok namuslu, adaletli ve insaflıydı. Ayrıca pek yiğit idi. Hatta bir gün Hz. Ali, meclisinde hazır bulunanlardan "Halkın en yiğit olanı kimdir?" diye sormuş ve "Sensin" dediklerinde "Ben, gerçekten her kimin-

le er meydanına çıktımsa öcümü aldım. Ama halkın en yiğit olanı kimdir?" demiş. "Biz bilmiyoruz. Kimdir?" diye sorduklarında "Ebû Bekir'dir ki, Bedir günü Resûl-i Ekrem için bir çadır yapıldı. Müşriklerden biri saldırmasın. Kim bekleyecek? denildi. Kimse yanaşmayıp Ebû Bekir kaldı. Kılıç elinde olduğu halde Resûl-i Ekrem'in başı ucunda durdu. Her kim saldırdıysa kılıçla karşılayıp, uzaklaştırırdı. İşte halkın en kahramanı odur" dedi.

Hz. Ebû Bekir, ilk önce İslâm oldu. Başkalarını da İslâm olmaya çağırdı. Pek çoklarını İslâm dinine sokmuştu. O zaman kölelerden Müslüman olanlara müşrikler, pek çok eziyet ederlerdi. O da onları satın alıp azad ederdi. Böylece alıp sırf Allah rızası için azad ettiği yedi köleden biri, Bilâl-i Habeşi (r.a.) idi.

Hz. Ebû Bekir, İslâm olduğu gün evinde kırkbin dirhem parası vardı. Hicret sırasında beşbin dirhem kalmıştı. Bütün varını Resûlüllah (s.a.v.) uğrunda harcamıştır. Resûl-i Ekrem, onun malını kendi malı gibi kullanırdı. Hz. Ebû Bekir'i ne sefer zamanında, ne de bunun dışında hiç yanından ayırmazdı.

Fahr-i Âlem'in (s.a.v.), "Peygamberlerden sonra Ebû Bekir'den üstün bir kimse üzerine güneş doğup batmadı" demiş olduğu rivayet edilmiştir.

Müslümanların sayısı otuzsekize yükselince Hz. Ebû Bekir, **"Artık meydana çıkalım"** dedikçe Resûl-i Ekrem **"Ey Ebû Bekir! Daha sayımız azdır"** buyururlardı. Bir gün onun ısrarı üzerine Resûl-i Ekrem, ashabıyla beraber Kâbe'ye gitti. Fakat, cemaat olmayıp sahabiler, kendi aşiretleri içinde ve Kâbe'nin birer tarafına dağıldılar. Hz. Ebû Bekir, doğrularak bir hutbe okuyup, halkı Allah'a (c.c.) ve Resûlü'ne çağırdı ve İslâm milletinin ilk hatibi oldu. Fakat müşrikler kalkıp hücum ederek gerek kendisini, gerek öteki Müslümanları döğüp horladılar.

Sonra Hz. Hamza (r.a.), İslâm ile şereflenip de İslam'a bir derece kuvvet geldikten sonra Hz. Ömer, imana gelince yukarılarda yazıldığı gibi, Müslümanları alıp Kâbe'ye götürdü ve cemaat ile namaz kıldırdı. Hz. Ebû Bekir'in arzu ettiği hale o, muvaffak oldu.

O gün Kureyş reisleri **"İşte kavmimiz, şimdi ikiye bölündü"** dediler. Resûl-i Ekrem de onu **"Faruk"** diye adlandırdı. **"Ey Peygamber! Sana Allah (c.c.) ve sana bağlanan müminler yeter"** mânâsına gelen âyet de bu sırada indi.

Hicret zamanı bütün sahabiler, gizlice Mekke'den çıkıp Medine'ye geldiler. Yalnız Hz. Ömer, açıktan açığa hicret etti. Kılıcını kuşandı, yayını omuzuna astı, oklarını eline aldı ve Kureyş reisleri, Kâbe çevresinde halka halka olup oturmakta iken Harem-i Şerife gitti. Beyt-i Şerif'i yedi kere tavaf etti ve iki rek'at namaz kıldı. Sonra, **"Yüzleriniz kara olsun"** diye Kureyş reislerine beddua ederek yanlarından geçerken **"Anasını ağlatmak ve çocuğunu yetim ve karısını dul bırakmak iste-**

yen kimse, şu vadinin öte tarafında bana yetişsin." deyip, Mekke'den çıktı ve Medine'ye göç etti. Arkasına düşen olmadı.

Uhud Muharebesi günü sahabiler, şaşırıp da dağıldıkları zaman Resûl-i Ekrem'in yanında kalanlardan biridir. Hem böyle cesur ve kahraman, hem de bilgin ve akıllı üstelik tedbirliydi. Ne zaman sahabiler arasında bir anlaşmazlık doğsa onun görüşü doğru çıkardı. Fil olayından üç sene sonra doğmuştur. Uzun boylu, iri gövdeliydi. Gözlerinde biraz kırmızılık vardı.

Hz. Osman, Fil hadisesinden altı yıl sonra doğmuştur. Orta boylu, büyük sakallı, esmer ve güzel yüzlüydü. Yanaklarında çiçek bozuğu vardı. Utangaç, iyi ve güzel ahlâk sahibiydi. Kur'an hükümlerini bilirdi. Daha yukarılarda yazıldığı gibi Hz. Ali ve Zeyd b. Hârise'den sonra Hz. Ebû Bekir'in davetiyle en evvel imana gelen beş kişinin birincisidir. İlk önce Habeşistan'a hicret eden odur. Çok zengin olup Allah yolunda çok para sarf etmiş ve harp işlerinde pek çok yardımı dokunmuştur.

Hz. Ali (ra.), ana ve babadan Hâşimoğullarındandır. Babası, Haşim oğlu Abdü'l-Muttalib'in oğlu Ebû Tâlib ve anası Hâşim oğlu Esed'in kızı Fâtıma'dır. Esmer, kısaya yakın orta boyluydu. Sakalı büyük olup, omuzlarının arasını doldururdu. Başının ön tarafında saç yoktu. İki omuzlarının arası geniş ve omuzları ve elleri kalın, bilekleri ve pençeleri kuvvetliydi. Cenkte arslan gibi koşardı. Her kiminle cenkleştiyse yenmiştir. Bahadırlığı dillere destan olmuştur.

Güler yüzlü, güzel ve yumuşak huylu, kerem sahibi, alçak gönüllü, Kur'an'ın sırlarını bilen, bilgin, adaletli, güzel ve dokunaklı konuşan eşsiz bir hatipti. Resûl-i Ekrem, onu küçükken evine alıp, öz çocuğu gibi terbiye etti. O da gözünü açıp onu gördü. Şirk karanlığına düşmedi, putlara secde etmedi. Çocukken, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e peygamberlik geldikten birkaç gün sonra İslâm olmuştur.

Abdurrahman b. Avf (r.a.), Fil tarihinden on yıl sonra doğmuştur. Kırmızıyla karışık beyaz renkli, güzel yüzlü, büyük gözlü, çok kirpikli, çekme burunlu, elleri iri, parmakları kalındı. Yukarda geçtiği gibi, Hz. Ebû Bekir'in davetiyle en evvel iman eden beş kişinin ikincisidir. Uhud günü yerinden ayrılmayanlardan biridir. O gün (yirmi) yerinden yaralandı ve bu yaraların biri ayağına isabet ettiğinden topal kaldı.

Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.), karayağız, uzun boylu, gövdesi çok kıllıydı. Onsekiz, ondokuz yaşlarındayken İslâm oldu. En evvel iman eden adı geçen beş kişinin üçüncüsüdür. Okçuların başıydı. Allah yolunda ilk önce ok atan ve kan döken odur. İslam'ın Süvarisi diye tanınmıştır. Uhud günü düşmana bin ok atmış ve Fahr-i Âlem Hazretleri onun hakkında **"Yâ Rabbi! Onun duasını kabul et"** diye dua etmiş olduğundan Sa'd Hazretleri, kimin hakkında dua etse kabul olurdu.

Zübeyr b. Avvâm (r.a.), esmer ve semizce, orta boylu, az sakallıydı. Babası Avvâm, Haticetü'l-Kübrâ (r.a.)'nın kardeşidir. Anası Resûlüllah'ın ceddi olan Abdü'l-Muttalib'in kızı Safiye'dir. Hz. Ebû Bekir'in **"Zâtü'n-Nitakeyn"** yani iki kuşaklı diye bilinen kızı Esma'yla evlenmiş ve ondan beş çocuğu olmuştur. En evvel iman eden adı geçen beş kişinin, dördüncüsüdür. Allah (c.c.) yolunda ilk kılıç sallayan odur. Resûl-i Ekrem **"Her peygamberin yardımcısı vardır. Benim yardımcım da Zübeyr'dir."** demiştir.

Ubeydullah oğlu Talha (r.a.), kırmızıca yüzlü, kısaya yakın orta boylu, göğsü geniş, ayakları iri ve kalındı. Adı geçen beş kişinin beşincisidir. Uhud günü direnenlerden biridir. Kâfirlerden biri, o gün Resûl-i Ekrem'e bir kılıç sallayınca Hz. Talha, o hamleyi eliyle uzaklaştırıp o darp eden çolak olmuştu. Epeyce zengindi.

Cerrah oğlu Ebû Ubeyde (r.a.), adı geçen beş kişiden sonra iman edenlerin birincisidir. Uhud günü direnenlerdendir. Hatta Resûl-i Ekrem'in mübarek yüzüne giren zırh halkalarını dişleriyle çıkarırken iki ön dişi çıkmıştı. Resûlüllah, onun hakkında "Bu ümmetin emini, Ebû Ubeyde'dir" demiştir. Zayıf, az sakallı, kuru yüzlü, uzun yüzlü ve uzun boyluydu. Çok dindar, din uğrunda harp eden, kadri yüce, iyi ve güzel huylarla bezenmiş bir adamdı.

"Resûl-i Ekrem, kendisine halife tayin edecek olsaydı, kimi seçerdi?" diye Hz. Âişe'den soruldukta **"Evvela Ebû Bekir'i, ikinci olarak Ömer'i, üçüncü olarak Ebû Ubeyde'yi tayin ederdi"** diye cevap vermiştir.

Said b. Zeyd (r.a.), Ebû Ubeyde ile beraber iman edenlerdendir. Hz.-Ömer'in amcası oğlu ve kız kardeşi Fâtıma'nın kocasıdır.

3.
BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'DEN SONRAKİ DURUM VE HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN DÖNEMİ

Hz. Muhammed (s.a.v.) sağken vahiy gelir ve Hz. Peygamber tarafından ümmete duyurulurdu. Ondan sonra vahiy gelmek ihtimali kalmadı. Fakat Kur'an-ı Kerim, nice ashabın ezberinde kaldı. Kur'an-ı Kerim'de açıklanmayan meseleler hakkında sünnet ile, yani Resûlüllah ne demiş ve ne yapmış ise; yahut bir kimse bir iş yaparken görüp de yasaklamamış ise ona dayanarak işler görülür oldu.

Fakat sünnet ve hadisler, bütün ashabın tamamıyla ezberinde değildi. Çünkü ashabın geçim darlıkları dolayısıyla kimi pazar yerlerinde alışverişle ve kimi hurmalıklarda çiftçilikle uğraştıklarından her zaman Hz. Peygamber'in meclisinde toplanamayıp, ancak vakit buldukça bulunurlar ve toplanırlardı.

Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından bir din hükmü söylenince hazır bulunanlar, onları beller ve bulunmayanlar, onu bilmezdi. Ama hazır bulunanlar, orada olmayanlara bildirirlerdi. Bu yüzden kimileri, bazı hadisleri ve diğerleri başka hadisleri bilirlerdi. Bilmediklerini de bilenlerden öğrenirlerdi. Hatta Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Abdurrahman b. Avf, Mes'ud oğlu Abdullah, Ka'b oğlu Übeyy, Cebel oğlu Muâz, Ammâr b. Yasir, Yemân oğlu Huzeyfe, Zeyd b. Sabit, Ebu'd-Derda, Ebû Musa el-Eş'ari, Selmânü'l-Fârisi (r.a.), Hz. Peygamber'in sağlığında bile fetva verirlerken pek çok hadisler, onların ezberinde olmayıp, diğer ashaba başvururlar ve **"Falan meseleye dair bir hadis var mı?"** diye sorarlardı. Bir hadis bulunursa ona göre hareket ederlerdi.

Hatta yukarda geçtiği gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ölümünde nereye gömüleceği hakkında ayrılık çıkmış ve Hz. Ebû Bekir'in rivayet ettiği bir hadis gereğince, ölmüş olduğu yere gömülmüştü.

Yine Hz. Peygamber'in ölünce geride bıraktığı malların, mirasçıları arasında bölünmesi hakkında sahabiler arasında anlaşmazlık çıktığı zaman, gene Hz. Ebû Bekir "Peygamberlerden miras kalmaz" diye rivayet ettiği hadis gereği hareket edilmişti.

Mü'minlerin anası Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir ki: **"Resûl-i Ekrem, ölünce nifak baş kaldırdı. Arap İslâm dininden çıktı, Ensar bir tarafa çekildi. Eğer**

babamın üzerine inen belâlar, dağların üzerine inseydi ezerdi. Öyleyken her ne hususta anlaşmazlık çıkardılarsa babam yetişti, müşkülleri çözdü."

Sahabiler, eğer sünnette de bir açıklık bulamazlarsa, kıyas ve kendi görüşleriyle içtihad edip gereğince işleri görürlerdi. İşte bu sebeple birinci asırda bir içtihad kapısı açıldı ve gerek seçkin sahabiler, gerek öteki müçtehidlerden bir meselede birleşirlerse artık tereddüt ve şüpheye yer kalmayıp, işte buna **"icmâ-ı Ümmet"** denildi.

Hâlbuki iş rey ve içtihada kalınca insanlık icabı pek çok meselelerde fikir ayrılıkları doğdu ve her müçtehid kendi fikir ve görüşüyle ve halk da, uymuş oldukları müçtehidin sözüyle hareket etmek zorunda kaldı.

Daha evvel kısaca yazıldığı gibi, Hz. Peygamber'in öldüğü gün ortaya çıkan **"Hilâfet meselesi"** de bu çeşittendir ki, hadislerde ona dair bir açıklık olmadığından sahabiler arasında görüş ayrılıkları çıktı. Her ne kadar pek çok hadislerde Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin halifeliklerine dair işaretler vardı. Hz. Ömer ve Osman'ın Hz. Ebû Bekir'den sonra halife olacakları bazı hadislerden anlaşılmıştı. Fakat hiçbirinin zamanı belli değildi. Hz. Ebû Bekir ve Ali'den hangisinin daha önce halife olacağı da bildirilmemişti.

Bir de bunlar, hep gelecekten haber vermek demekti. Hz. Peygamber (s.a.v.) benden sonra falana biat ediniz diye emretmemiş ve bu işi ashabının seçmesine bırakmıştı. Bundan dolayı öldüğü gün devlet başkanlığı ve hilâfet hakkında üç görüş meydana çıktı.

Birincisi: Ensarın görüşüdür ki, İslâm dinine yardım edenin devlet başkanlığına ve halifeliğe hak kazanmış olması gerektiği tezini asıl tutarak **"Bu dine Arap kabileleri, bizim kılıçlarımızın sayesinde boyun eğdi. Başkanlık bizim hakkımızdır"** dediler ve kendi reisleri olan Sa'd b. Ubâde (r.a.)'a biat etmek istediler.

İkincisi: Ashâbın çoğunun görüşüdür ki onlar, bu meselede halkın işlerini görmek için lâzım olan kudret ve ehil oluş gereğini hesaba kattılar. Kureyş kabilesinin bütün Arap kabilelerinin en şereflisi ve en kuvvetlisi ve sözü geçeni olduğu, üstelik Resûl-i Ekrem'in Kureyş'ten olması da onlarca hususi bir meziyet olduğundan, onların içinden en üstünleri olan kişiyi seçmek fikrindeydiler.

Üçüncüsü: Hâşimoğullarının fikridir ki onlar, akrabalık kuvvetine değer vererek **"Hâşimoğulları, Kureyş kabilesinin en şereflisi ve Resûl-i Ekrem'in yakın akrabası olduğundan Hâşimoğullarından olması gerekir"** dediler ve Hz. Ali'ye biat etmek istediler.

Her ne kadar Resûl-i Ekrem'e soyca en yakın olan amcası Abbas (r.a.) ise de, muhacirlerin en sonu olup, ilk Müslümanlar ve üstelik, Cennet'le müjdelenen on

kişi varken onun seçilmesi mümkün olmayacağından Hâşimoğullarından birinin halife olması gerektiğinde Hz. Ali'nin seçilmesi en uygun olanıydı.

Bu meselede doğru olan ancak ashabın çoğunun katılacağı görüştü. Çünkü ensarın İslâm dinine son derece yardımları dokunduğundan son derece saygıya lâyık oldukları gibi, Resûl-i Ekrem'e (s.a.v.) soyca yakınlık da büyük bir şerefse de, Peygamber halifeliği; ne geçmiş hizmetlere mükâfat olabilirdi, ne de akrabalık kuvvetine göre Hz. Peygamber'in akrabasına miras kalabilirdi.

Ashâbın çoğunun halifeliği Kureyş'e vermek istemeleri de, sırf Peygamber (s.a.v.) soyuna soyca yakınlığı yüzünden ve bu soy bağının bir uğur sayılmasından ileri gelmeyip, Kureyş kabilesinin o zaman için kuvvetli olması ve Arap kabileleri arasında sözü geçen ve değer verilen bir kabile oluşundandı. Çünkü halifelik, Müslümanlar arasında birleştirici bir bağ olup, tek kelime üzerine toplanmalarına aracı olan bir başkanlıktır. Bu din ve devlet başkanlığı ise Allah'ın (c.c.) bir sır ve hikmetidir ki, varlığı daima kuvvetli oluşuna bağlıdır. Ve ondan asıl maksat, karışıklığı kaldırmak, memlekette asayişi korumak ve sağlamak, harb işlerini düzenlemek, halkın işlerini görmek ve halkı yönetmekti. Bu da ancak sahip olması gereken kuvvetine bağlıdır. Allah'ın (c.c.) âdeti böyle olagelmiştir.

Bu bakımdan sahabiler, o zaman İslâm milletinin fikirlerinin biri olarak hareketiyle kuvvet ve kudret kazanabilmesi için doğru bir yol arıyorlardı. Fakat bu yola koyulmakta fikir ve görüşleri ayrı ayrıydı.

Tıpkı **"Cümlenin maksûdu bir amma rivayet muhtelif..."** mısrasında ifadesini bulduğu gibi.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sağlığında ensar, büyük işler başardıklarından İslamların idaresini ele alarak eskiden olduğu gibi, İslâm dinine hizmet etmek isteğindeydiler. Fakat ilk anda şunları gereği gibi düşünememişlerdi ki onların önceki başarıları Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sayesinde olup, ondan sonra durum, bütün bütün başkalaşarak kendi kendine öyle büyük işlerde başarı gösteremezlerdi. Üstelik sözlerini ancak Medine çevresindekilere kadar geçirebilirlerdi. Hâlbuki bunca Arap kabilelerinin Übade oğlu Sa'd'a bağlanamayacakları herkesin kabul edip paylaştıkları bir noktaydı. O zaman ise İslâm dini, Arap yarımadasının her tarafında yaygın olduğundan bütün Arap kabileleri hakkında sözünü geçirerek her yerde Müslümanların işlerini düzenlemek ve din hükümlerini yürütmek lâzım gelirdi.. Bütün bunlara gücü yetecek olan ise, o zaman için Kureyş'ten başkası olamazdı.

Gerçi cahiliyet zamanında geçerli olan ırkçılık yerine İslâm kardeşliği ve birliği geçmişse de Araplar arasında tabii hallerden olan kavmiyetçilik gereği, halifelik, hangi kabileye geçse ötekiler onu kıskanarak itaatten kaçınarak İslâm milleti

arasına ayrılık düşmesi mümkün ve hele Evs ve Hazreç'e boyun eğmeyecekleri açık bir gerçekti. Fakat Kureyş kabilesi, zaten kuvvet ve kudret sahibi olduktan başka, öteden beri kabileler arasında muhterem olup, Resûl-i Ekrem de Kureyş'ten olduğundan, Kureyş'in meşru hükmü altına girmek öteki kabilelere ağır gelmezdi.

Bununla beraber halifeliği, Kureyş'in on kolundan bir kolu olan Hâşimoğullarına vermeye bir çeşit zaruret olmadığı gibi, hikmete de uygun değildi. Çünkü hükümetin kurulmasına çalışan kavmin fertleri, hamur mayası gibidir ki, ne kadar çok olursa, onunla o kadar çok hamur mayalanır, ekmeğin büyüğü de hamurun çoğundan olur. Bundan dolayı bir hükümetin kurucuları, ne kadar çok olursa o hükümetin kuvvet ve kudreti de o derece büyük olur.

Bir taraftan yapılan bir taraftan bozulan bu dünya da Allah'ın (c.c.) âdeti bu şekilde olagelmiştir. Genel tarih ve tarihin hikmeti dikkatle okunup düşünülecek olursa bu incelik kendiliğinden görülür.

Denilmesin ki: **"Sahabiler, hikmet ve tarih okumamışlardı. Bu çeşit ince meseleleri nasıl düşünebilirlerdi?"** Çünkü onlar, hikmeti ilim ve hikmetin madeni olan Hz. Peygamber'den (s.a.v;) öğrenmişlerdi. Bu gibi incelikleri herkesten iyi bilirlerdi.

Sözün kısası Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ölümünden sonra mutlaka Kureyş'in ileri gelenlerinden halkın kabul edeceği büyük bir kişiye biat etmek o günkü halin bir gereğiydi. Fakat kavim ve kabilece büyüklük yetmeyip, İslâmca en üstün olmak da lâzımdı. Ancak o zaman çok kuvvet ve kalabalığı olan Ümeyyeoğullarının ulusu ve Mekke'nin alınışına kadar Kureyş'in en sözü geçeni ve Hz. Peygamber'in kayınpederi olan Harb oğlu Ebû Süfyân'ın seçilmesi uygun olurdu. Hâlbuki Uhud günü onun yüzünden görülen zarar, daha hatırlardan çıkmamıştı. Gerek ensar, gerek Muhacirler onun hükmü altına giremezdi ve Mekke alındığında **"Müellefe-i Kulûb"** yani kalpleri kazanılması gerekenler zümresi sırasına geçip sonra kuvvetli Müslüman olmuşsa da Müslümanlar ona güvenemezdi.

Bu yüzden gerek Ebû Süfyân'ın, gerek benzeri olan Kureyş büyüklerinin seçilmeleri imkânsızdı. Eğer. Emevilerden biri seçilecek olsa Hz. Osman'ın seçilmesi lâzım gelirdi. Fakat en evvel İslâm olup da Hz. Osman'ı da İslâm dairesine alan ve Resûl-i Ekrem'in son hastalığında onun emriyle namazda İslâm cemaatine imam olan Hz. Peygamber'in mağara arkadaşı varken, onun üzerine ötekinin öne alınması mümkün değildi.

Hatta Resûl-i Ekrem'in ölümü, herkese ürküntü verdiği sırada Hz. Ömer de şaşkın bir halde, Cerrah oğlu Ebû Ubeyde'ye (r.a.) varıp, **"Elini uzat sana biat edeyim. Çünkü Resûlüllah'ın buyurduğu gibi, sen bu ümmetin eminisin"** deyince Ebû Ubeyde, **"Ey Ömer! Senin İslam'a geldiğin zamandan beri böyle zayıf**

bir fikrini görmedim. İçinizde Sıddık yani Hz. Ebû Bekir ve mağarada ikinin ikincisi varken bana nasıl biat edersin?" diye Hz. Ömer'i uyarmıştı. Bu bakımdan halkın reyine başvurulduğu takdirde, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğe seçileceği açıktı. Bundan dolayı bütün seçkin sahabiler, birleşip de danışma yoluyla bu çok önemli İşe bir karar vermeleri lâzım gelirken yukarıda yazıldığı gibi ensarın Sâideoğulları Sakîfe'sinde toplanarak kendi kendilerine halife seçmeye kalkışmaları, işi yokuşa sürmüştü.

Hz. Ebû Bekir ve Ali ve öteki bazı seçkin sahabiler, Hz. Peygamber'in cenaze İşleriyle uğraşırken muhacirlerden Mugîre İbni Şu'be Hz. Ömer'e gelip "Sakîfe'de Ensar toplandı kendi kendilerine bir şey'e karar verirlerse sonra aramızda çatışma çıkar" deyince Hz. Ömer, hemen Hz. Ebû Bekir'le Ebû Ubeyde (r.a.)'yi alıp Sakîfe'ye vardılar. Ensar'ın Sa'd b. Ubâde'a biat etmek üzere olduklarını gördüler. Hz. Ebû Bekir, ilk Müslümanlardan olan muhacirlerin fazilet ve üstünlüklerini sayıp döktükten sonra, Kureyş'ten başkasının devlet başkanlığını Arap kabilelerinin kabul etmeyeceğini pek güzel söyledi. Hz. Ömer de onu doğruladıktan başka ensar, "Bizden bir ve sizden bir emir olsun" dedikleri zaman, bir kına iki kılıcın sığmayacağını isbat etti. Ebû Ubeyde de pek etkili sözler söyledi. Ensar niyetlerinde samimi olduklarından, bu yerinde sözlere diyecek bir söz bulamayıp Sakîfe'de bulunan muhacirlerle beraber Hz. Ebû Bekir'e kalpten biat ettiler. Yalnız Sa'd b. Ubâde görüşünde ısrar ettiyse de, tek kaldığından onun karşı çıkması bir şey ifade etmediğinden artık münakaşa da bitmiş oldu.

Bu mesele, büyük bir felâkete yol açıp, büyük karışıklıklara sebep olabilirdi. Yüce Allah (c.c.) bunun kötü bitmesinden bu ümmeti korudu. Aslında bütün seçkin sahabiler, toplanarak yolu ile bir danışma yapılmadıysa da, Allah'ın lütfuyla o güç iş, kolaylıkla bitti ve Hz. Ebû Bekir, bilinen ağırbaşlılığı ve heybeti ile hilâfet makamına geçti. Fakat şeytan yine de çeşitli hilelerle Müslümanlar arasına ayrılık düşürmek istedi.

Hz. Ali, Sakîfe'ye varmayıp hanımı Fâtımatü'z-Zehrâ (r.a.)'nın evinde kalmıştı. Hâşimoğulları ile cennetle müjdelenen on kişiden Resûl-i Ekrem'in yardımcısı ve Hz. Ebû Bekir'in damadı olan Zübeyr b. Avvâm ve ashabın seçkinlerinden Mikdâd b. Esved, Selmânü'l-Fârisi, Ebû Zer ve Ammâr b. Yasir ile Ka'b oğlu Übeyy (r.a.) da oraya gitmişti.

Bunların hepsi Hz. Ali'ye biat etmek üzere onun yanında toplanmış ve seçim işinin Sakîfe'de, öyle ansızın yapılmasıyla kendilerinin danışma dışı bırakıldıklarına gücenmişlerdi. Gerçekten, Hz. Ali, Zübeyr ve Abbas gibi sahabiler büyüklerinin seçim meclisinde bulunarak, reylerinin alınması gerekirdi. Ne yazık ki onları çağırarak onlara danışmaya zaman elvermedi. Sakîfe hadisesine son vermek için,

Hz. Ebû Bekir'e biat etmek lâzım geldi. Bir de bu Hâşimoğulları tarafından yapılan itiraza karşı beri taraftan **"Ebû Bekir, Ömer ve Ebû Ubeyde gibi onlar da koşup Sakîfe'ye gelmeliydiler"** diye cevapta bulunuyorlardı. İşte o sırada Hz. Abbas, Hz. Ali'ye "Gel ben sana biat edeyim, halk da biat eder" demişse de Hz. Ali, fitne çıkacağından çekinerek kabul etmemiştir.

Harb oğlu Ebû Süfyân ise, yeni Müslümanlardan olduğu için, kavim ve kabilece büyüklük duygusu hâlâ büsbütün zihninden çıkmamış olduğundan, bu konuda bütün bütün başka rey ve görüşteydi. Yani akrabalık kuvvetine bakılmayacak olursa, kabile kuvveti gözetilmesi fikrindeydi. Kendi kavmi olan Ümeyyeoğullarına nisbetle Hz. Ebû Bekir'in kavmi olan Teymoğulları az olduğundan Hz. Ebû Bekir'e biat etmeyip Hâşimoğulları tarafına geçerek **"Peygamberin halifeliği, Kureyş'in en küçük kolunda kalması ne demektir?"** diye Sakîfe biatini kötüledi. Hz. Ali'ye ve cahiliyet zamanında arkadaşı olan Hz. Abbas'ı azarladıktan başka Hz. Ali'ye **"Elini uzat. Sana biat edeyim. Allah'a yemin ederim ki, istersen etrafı atlı ve yaya ile doldururum"** deyince Hz. Ali, **"Ey Ebû Süfyân! Sen İslâm milletinin arasını bozmak istiyorsun"** diye onu reddetmiştir.

Ebû Süfyân, hükümdarlık ve saltanat gibi halifeliğin de bir sülâle içinde sürüp gideceğini sanıyordu. Seçkin ashabın çoğu da, halifeliği Hz. Ebû Bekir'in zatıyla duracak bir vazife bilirlerdi. Hz. Ebû Bekir de, onu üzerinde iğreti bir elbise gibi bildi. Kendisinden sonra İslâm milletince üstün ve lâyık bir şahsa devredileceği fikrindeydi. Çünkü asıl olan, cahiliyet zamanında alışılagelen ırkçılık yerine İslâm birliğinin yerleşmesiydi.

Bütün bu açıklamalardan anlaşılıyor ki: Gerek Hz. Ebû Bekir, gerek Hz. Ali, hep Müslümanlar arasına ayrılık girmesinden sakınıyorlardı ve ikisi de birer zor durumda bulunuyorlardı. Çünkü ashabın çoğu, Hz. Ebû Bekir'e biat etmiş olduklarından geri dönemezlerdi. Hz. Ali'nin başına toplanan topluluk da onu halifeliğe seçmek fikrinde ısrar ediyorlardı. Hatta Zübeyr b. Avvâm **"Ali'ye biat olunmadıkça kılıcımı kınına sokmam"** diye ayak diremişti. Hz. Ömer de kızarak **"Onun kılıcını alın, taşa çalın"** demişti.

Resûl-i Ekrem'in amcası oğlu olan Ebû Leheb'in oğlu Utbe de **"Bu iş, Hâşimoğullarından ve bilhassa Hz. Ali gibi kadri yüce birinden dönüp de başkasında karar kılacağını sanmazdım"** diyerek üzüntüsünü belirtici yolda şiirler, söylüyordu.

O sırada sanki Hz. Ali, **"Halife olmak davasında imiş ve Hz. Ebû Bekir'in halifeliğini kabul etmiyormuş"** yollu sözler işitildi. Hz. Ali ise, halifelik hakkında yoluyla danışma ve kendi görüşüne de başvurulmadığından dolayı canı sıkılmışsa da, öyle bir dava ve emelde bulunmamıştı. Ancak yalnızlık köşesine çekilerek

Resûl-i Ekrem'in ayrılık ateşiyle yanıp yakılmaktaydı. Fakat öyle önemli bir zamanda bir kenara çekilerek gerek kendisinin, gerek arkadaşlarının hâlâ gelip de Hz. Ebû Bekir'e biat etmemeleri zihinleri tırmalamakta ve yürekleri titretmekteydi.

Hz. Ebû Bekir, bir süre daha sabredip dayanmışsa da bu hâl, devam eder ve ortada ayrılık doğmasına sebep olur ve iki tarafın arası açılır, gururlu cahiller veya sivri akıllılar yahut safdil ve kalbi zayıf ve uysal adamlar söze karışır, iş kötüye varır diye korktuğundan ıslah çaresini aramak zorunda kalmıştır.

Muhyiddini'l-Arabi (k.s.)'nin **"Muhâdarâto Ebrâr ve Müsâmerâtü'l-Ahyâr"** adlı kitabında ve Hâmid-i İmâdi Hazretlerinin **"Dav'ül-Misbahfitercemeti Seyyidinâ bi Ubeyde bini'l-Cerrâh"** adlı kitabında açıklandığı üzere Hz. Ebû Bekir, önce Hz. Ömer ile gizlice müzakere ve danışma yaptıktan sonra Cerrah oğlu Ebû Ubeyde (r.a.)'yi çağırdı. Onlar, ikisi birlikte oldukları halde Ebû Ubeyde yanlarına girince Hz. Ebû Bekir, ona dönerek:

"Ey Ebû Ubeyde! Senin alnın ne uğurludur. Yüzünde hayır nasıl da bellidir. Resûlüllah'ın (s.a.v.) yanında gıpta olunacak bir derecede idin. Açık bir toplantıda Resûlüllah senin hakkında 'Ebû Ubeyde bu ümmetin güvenilenidir' dedi. Allah (c.c), kaç kere seninle İslam'ı aziz ve fesadını gidermiştir. Sen her zaman dine sığınak ve mü'minlere huzur kaynağı ve kardeşlerine yardımcı olagelmişindir. Seni bir iş için istedim ki, kendi haline bırakılırsa sonu korkuludur. Islahı vacibdir.

Ey Cerrah oğlu! Bu yara, senin meylin, yumuşaklığın ile onulmaz ve bu yılanın zehiri, senin efsunun ile giderilmezse ümitsizlik gelir; elemi artar, sonra daha acı ve güç ilâçlara muhtaç olur. Bu işin seninle tamam olmasını ve senin elinde düzelmesini Allah'tan (c.c.) dilerim. İmdi ey Ebû Ubeyde! Allah (c.c.) için ve Resûlü (s.a.v.) için ve bu Müslümanların selâmeti için, her türlü gayret ve çalışmada kusur etmeyerek ve iyice düşünüp taşınarak bu işe giriş ve nezaketle davran. Allah (c.c.) senin koruyucun ve yardımcındır. Ali'ye git, alçak gönüllülükle konuş ve hatırında tut ki o, Ebû Tâlib'in soyudur ve onun, dün kaybettiğimiz vasıfları mukaddes olan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanındaki mertebesi yerindedir. Ona de ki:

'Deniz tehlikeli, kara korkulu, hava boz renkli, gece karanlık, gök açık, yer çıplaktır. Yani otu, ormanı yoktur. Çıkmak zor, inmek güçtür. Hakk, merhamet ve şefkati çeker. Bâtıl, sertlik ve kabalığı gerektirir. Haset, helake sebep olur. Kibir, şer ve düşmanlık doğurur. Yani İcma-ı Ümmet ile halifeliğin hükmü açıktır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmeti, sapıklık üzere toplanmaz. İcmâ'dan ayrılmakta tehlike vardır. Ondan başka kurtuluş yolu yoktur. Şey-

tan, İslâm milleti arasına ayrılık ve düşmanlık sokmaya çalışıyor. Fısk ve fücur yolunda vesvese verir, insanı aldatır, kötü kimselere umut verir. Hz. Âdem'den beri örf ve âdeti budur. Kimse ondan kurtulamaz. Meğer ki Hakk üzerine dişini sıkıp durmak ve sapıklıktan ve dünyadan nazarını çevirmek ve Allah'ın (c.c.) ve dinin düşmanı olan şeytanın tepesine şiddetli ve ciddi basmak kalbini sırf Allah'ın rızasını kazanmaya bağlamakla kurtula. Şimdi fayda verecek bir söz lâzımdır. Çünkü susmak zarar verdi, neticesinden korkuldu. Sana görünmeyen hayvanını yediren, sana doğru yolu göstermiş olur. Seni azarlayarak sevgisini gösteren, hâlis dostluk eder. Seninle birlikte kalmayı isteyen, sana iyilik eder. Zihninde kurduğun nedir? Ona kalbinden meylediyorsun, göz ucuyla dikkatli bakıyorsun. İçini çekiyorsun da dilin söylemiyor. Ayan beyan söyledikten sonra söyleyememek var mı? Mesele açığa çıktıktan sonra saklı kalabilir mi? Allah'ın dininden başka din ve Kur'an-ı Kerimde belirtilen ahlâktan başka ahlâk ve Hz. Peygamber'in yolundan başka doğru yol var mı? Benim gibi adama pusudan gelinir mi? Yoksa senin gibi birine geniş meydan, dar ve kapanık ve gözüne parlayan ay, tutuk görünür mü? Ortada dolaşan bu dedikodular nedir? Karışık sözler ve üst perdeden sesler nedir? Allah'ın ve Resûlü'nün çağrısına nasıl uyduğumuzu, Allah için nasıl hicret ettiğimizi ve Allah'ın Resûlüne yardım yolunda vatanlarımızdan nasıl çıktığımızı; evlâd, mal ve dostlarımızdan nasıl ayrıldığımızı sen pekâlâ bilirsin. Bizim öyle fedakârlık ettiğimiz zamanlar sen, çocukluk âleminde terbiye ediliyor ve eğlendiriliyordun. Ne murad olunuyor, kimler ne için çağrılıyor, bunları anlayıp kafanda tutamazdın, süremezdin, yedemezdin. Sonra olgunluk yaşına bastın, istenilen seviyeye eriştin. Şimdi kıymetin ve üstünlüğün herkesçe biliniyor. Ama biz, o vakitler dağları yerinden kaldıracak ve insanın alnındaki saçları ağartacak korkunç haller içine düşüp, derin yerlerine dalarak ve dalgalarına binerek acı sularını içer, kapalı yerlerini açar, temelini sağlamlaştırır, kapısının iplerini bükerdik.

Hâlbuki gözler hasetle, burunlar kibirle dolu, göğüsler kızgınlıkla alevleniyor. Boyunlar övünerek uzanıyor. Bıçaklar hile ile bileniyor. Yeryüzü korkudan depreniyordu. Akşam üstü sabaha, sabahleyin akşama çıkacağımıza umudumuz yoktu. Ölümü göze almadıkça kimseyi savunamazdık. Pek çok tasa, kaygı ve sıkıntılar çekmedikçe bir eğriyi doğrultmak mümkün olmazdı. Bu hâllerin her birinde baba, ana, dayı ve amcalarımızı az çok bütün varımızı yoğumuzu gönül hoşluğu, kalp kuvveti ve güler yüz, tatlı sözle Resûlüllah'a feda ederdik. Daha bunlar gibi nice gizli sır ve haberler vardır ki, sen onları bilmezdin. Yaşın küçük olmasaydı haberin olurdu. Nasıl bilmezsin ki, fikrin parlak, dilin düzgün, tavır ve davranışların övülmüştür. Senin güzel huylarına

dair söylenecek daha çok sözler vardır ve şimdi Allah (c.c) seni en olgun bir duruma eriştirmiş, hayrın madeni kılmış, muradını önüne koymuştur. Senin işittiğini ben bilerek söylerim. Zamanını bekle. Kollarını sığa, böyle bir yerde ilişip durma ve sana gelen kimseye yan çizerek yüz buruşturma. Bu iş, daha yeni meyve gibidir. Çabuk çürümeye yüz tutmasın diye zihinlerde keder var. Sen bu ümmetin ekmeğine katık gibisin. Israr ederek kurtlanma. Bu ümmetin keskin kılıcısın. Eğriterek kesmez olma. Bu ümmetin tatlı suyusun. Acıyıp da bozulma. Vallahi ben, bu işi Resûlüllah'tan sordum. Böyle cevap verdi ki

"Ey Ebû Bekir! Bu iş, onu istemeyenindir. Onu isteyip de onun için savunanın değildir. Ona küçüklük gösterenindir. Büyüklenen ve kibirli olanın değildir. Bu, onundur ki, o senindir denilir. O, benimdir diyenin değildir?" buyurdu. Allah (c.c.) bilir ki Resûlüllah, damatlık işinde benimle danışıp Kureyş delikanlılarından bazılarının adını söyleyince "Ali hakkında ne buyurursunuz?" dedim ve "Gençliği dolayısıyla onu Fâtıma'ya uygun görmüyorum" deyince "Eliniz altında ve himayenizde bulunup tarafınızdan gözetildikçe, İkisine de bereket ve nimet bolca verilir" dedim ve daha birçok sözler söyledim senin damatlığını sağlamaya çalıştım. Benim bunda hiçbir şahsi menfaatim yoktu. Senin yerine başkalarının kokusu gelirken ben senin hakkında dediğimi dedim. Benim o davranışım, senin şimdi benim hakkımdaki vaziyet alışından daha hayırlıydı. İnan ki: Bu işte yani halifelik meselesinde Resûlüllah (s.a.v.) sana işaret ettiyse senden başkasına da öyle işaretlerde bulunmuştur. Senin hakkında bir şey söylediyse başkasının hakkında da susmamıştır. Eğer zihninde bir şüphe ve tereddüt varsa gel. Ashâbın hükmüne razı olunur, doğrudur, dinlenir ve haktır üstelik itaat edilir. Allah'ın Resûlü, bu topluluktan hoşnut ve haklarında şefkatli ve sevinçleriyle sevinçli ve kederleriyle kederli olduğu halde öldü. Bilmez misin ki, Resûl-i Ekrem (s.a.v.), sahabiler, dost, akraba ve arkadaşlarından her birini birer fazilet ile överek, onları kendi manevi değerleriyle baş başa bırakarak öldü. Eğer her taraftaki ümmeti başına toplansa güzel idarelerinden âciz kalmaz ve bu hususta vezir ve yardımcıya muhtaç olmazdı. Allah'ın Resûlü, bu ümmeti başı boş ve perişan ve sapıklığa düşkün ve Hakk'ı bilmez, bakıcısı yok, edicisi yok mu bıraktı sanıyorsun? Öyle değil vallahi. Yüce Rabbini özleyip de onun rıza kapısına kavuşmayı istemeden önce, işaretler koyarak yolları emniyet altına alarak, durak yerlerini ve su başlarını tespit ve tayin etti. Allah'ın izniyle şirkin dimağını kırdı ve Allah rızası için ayrılığın yüzünü yardı. Allah için fitnenin burnunu kesti. Yüce Rabbin yardımıyla şeytanın yüzüne tükürdü. Allah'ın (c.c.) emirlerini ilân etti. Bundan sonra işte Ensar ve muhacirler, senin yanında ve seninle bir yerde ve bir şehirdedir. Eğer onlar, benim sana biatini isterler ve benim yanımda sana işa-

ret ederlerse ben, elimi senin elin üzerine korum yani biat ederim. Eğer başka suret olursa sen de Müslümanların girdiği yola gir. Onların biat eylediğine biat et. Onların işlerine yardımcı ol. Kapalı işlerini aç. Güç meselelerini çöz. Yollarını şaşıranları doğru yola yönelt. Azgınları yasakla. Çünkü Allah (c.c), iyilik üzerine yardımlaşmak ile emretmiştir. Hemen Hakk üzerine yardımlaşmaya hazırlan ve bırak bizi kin ve gizli düşmanlıktan arınmış göğüslerle şu dünya dirliğini sona erdirelim. Düşmanlıktan uzak gönüllerle Allah'a kavuşalım. Bundan sonra halk, pek zayıftır. Onlara acı ve onlar hakkında yumuşak ol. Kendine bizim yüzümüzden zahmet verme ve fitne kapısını kapalı tut. Artık ne dedikodu var, ne de çekiştiren ve işin arkasını kovalayan var. Allah, bizim dediğimize şahittir ve bulunduğumuz hâli görüyor."

Ebû Ubeyde, Hz. Ebû Bekir'den bu şekilde talimat alıp kalkarken Hz. Ömer, ona "Kapıda biraz bekle. Sana daha sözüm var" deyince Ebû Ubeyde, kapıda biraz bekledikten sonra Hz. Ömer, güler yüzle çıkıp demiş ki:

"Ey Ebû Ubeyde! Ali'ye de ki: Uyku, aslı yok hayâller gösteren bir haldir. Düşmanlık duygusu harbi doğuran bir durumdur. Heva ve heves, İşin sonunu saymamaktan ibarettir. Her birimizin belli bir makamı vardır. Bir hakkı vardır. Bir geçimi vardır. Açık veya gizli tarafları vardır. Zekilerin en zekisi odur ki, kaçanı barıştırır, uzak kalanın gönlünü alır ve herkesi kendi ölçüsüne göre tartar ve her duyduğuna inanmaz. Karışının yerine el ayasını kullanmaz. Belirsizlikle karışık bilgide ve cehalete sarf edilen ilimde hayır yoktur. Biz, yarasından gocunan develer gibi değiliz. Her kızgın şeyin ateşi ve her selin bir kararı vardır. Bu halkın sususu, aczinden değildir. Bugün konuşmaları da korkudan değildir. Allah (c.c.) Muhammed (s.a.v.) ile her kibirlinin burnunu ve her zorbanın belini kırdı ve her yalancının dilini kesti. Hakk'tan sonra sapıklıktan başka ne var? Bu kibir ve büyüklenme ve el altından hazırlık ve araştırma nedir? Resûl-i Ekrem, Allah'ına kavuştu. Bu iş yani halifelik meselesi ise ortada kaldı. Kimsenin ona hususiyeti yoktur. Resûlüllah, senin hakkında açıkça bir şey söylemedi. Bizler ise İran ve Rumlar gibi bir zorba devlete bağlı değiliz. Belki Hakk ve sıdk ile hidayete erdik. Metin kalbi, kuvvetli bileği yardım edici eli ve görücü gözü olan bir ümmet arasında Peygamber'in (s.a.v.) nuru, ışığı ve hikmetinin meyvesi, hürriyeti, nimeti ve ismetinin gölgesindeyiz.

Sanıyor musun ki, Ebû Bekir, bu ümmete zorla ve hileyle halife oldu. Sanıyor musun ki, Ebû Bekir, bu ümmetin şuurlarını giderdi, gözlerini bağladı, düğümlerini çözdü, akıllarını bozdu, sularını yatırdı. Onları yoldan çıkardı, sapıklığa düşürdü, tehlikeye attı. Gündüzlerini gece, ölçülerini kile ederek uyuttu. İyiliklerini bozguna çevirdi. Eğer öyle olsa onun sihri açık ve hilesi

sağlam imiş demek olur. Allah (c.c.) hakkı için öyle değil. Öyle olsa hangi atlı ve yaya, hangi kargı ve kılıç, nasıl kuvvet ve kudretle ve hangi erzak ve mühimmat, hangi el ve şiddet, hangi kabile ve aşiret, nasıl bir vesile ve genişlik ile yaptı. Doğrusu Ebû Bekir, bildiğin gibi aziz ve cömert bir kimsedir. Halifeliğe kuvvet ve başka bir suretle geçmedi. Vallahi o, nazlandı. Halifelik, ona tutuldu. O, çekindi. Halifelik, ona sarıldı. Bu bir armağan ve lütuftur ki, Allah (c.c.) ona verdi ve bir nimettir ki, şükrünü yüce Allah, ona vacip kıldı. Onun halifeliğiyle bu ümmet de Allah'ın lütfuna uğradı. Resûlüllah'ın sağlığında da bu devlet kuşu, onun başında dolaştı. Fakat o, bununla ilgilenmez ve vaktini gözetmezdi. Allah (c.c), yarattıklarını en iyi bilen ve kullarına çok merhametlidir. Haklarında hayırlısını seçer. Senin de Peygamber'in (s.a.v.) evindeki yerin bellidir. Hikmet mağarasında makamın bilinmez değildir. Allah'ın sana verdiği ilimde hakkın inkâr olunmaz. Fakat senin omuzundan büyük omuzla, senin yakınlığından daha çok yakınlık ile, senin yaşından yüksek yaşıyla, cahiliyet zamanında ve İslâm ve şeriatte ve senin nasibin olmayan, adın geçmeyen hadiselerde başta olarak ve efendiliğiyle senin karşında biri var. Etrafındakilerin yani Zübeyr ve arkadaşlarının gümürdenmelerini dinlemekte kendini özürlü görürsen, Ebû Bekir'den gizli tutmayacağımız yumuşak sözlerimizi duyduğunda bizi de mazur tut. Eğer onların sözlerine bakıp duracak olursan kesin olarak sana o sözleri unutturacak ve bu sözleri düşündüremeyecek durumlar ortaya çıkar. Adını açıklamadığımız kişi, eğer lehinde ve aleyhinde olan fikirlerimizi bilse susmazdı. Sen de onu bazı işlerde sırdaş tutmazdın. Ama Ebû Bekir, daima Resûl-i Ekrem'in kalbinin köşesi, sırdaşı, kederli ve üzüntülü anlarında ortağı, makbulü ve gözdesiydi. Bu da bütün Muhacirler ve ensarın önlerinde olup şöhreti delile ihtiyaç bırakmaz.

Allah için doğrusunu söyleyelim. Sen, yakınlıkça Resûlüllah'a daha yakınsın. Fakat Ebû Bekir, rütbece daha yakındır. Yakınlık, et ile kandır. Rütbece yakınlık ise ruh ile nefstir. Bu ise bir büyük farktır. Mü'minler, onu bilerek bu konuda birleşmişlerdir. Onda şüphe edersen bunda şüphe etme ki, Allah'ın eli cemaat ile ve rızası itaat edenlerledir. Şimdi sana bugün için hayırlı ve yarın faydalı olacak hale gir ve boğazında ilişen şey'i çıkar at. Eğer ömür, uzun ve ecel müsait olursa onu siner sinmez yiyeceksin ve hoş nahoş içeceksin. Ama öyle bir zamanda yiyip içeceksin ki sana hususiyeti olanlardan başka sözünü reddeden olmayacak ve senin derini emerek ve kanatlarının uçlarını keserek ve senin mesleğini ayıplayarak sana tama edenlerden başka uyan bulunmayacak. O, halde pişmanlıkla dişlerini gıcırdatacaksın ve kanlı su yutacaksın ve o zaman geçen ömrün ve ahirete giden kavmin için acıyacak ve üzüleceksin ve çekindiğin kâse ile su içmeği ve içinden çıkmak istediğin hale döndürülmeyi

temenni edeceksin. Bizim hakkımızda ve senin hakkında yüce Rabbin bir sır ve hikmeti var ki bunu ancak o, bilir ve bunun bir sonu var ki ferahlı ve kederli vakitlerde yardım ve lütuf ancak ondan ümit olunur. Allah (c.c.) en iyi koruyucu, acıyıcı, bağışlayıcı ve çok şefkatlidir."

Kendi konusunda yazılacağı gibi, Hz. Ali, halifelik günlerinde başına gelen ardı arkası kesilmeyen müşküllerden dolayı üzülerek ve hayretlere düşerek Hz. Ömer'in sözlerinin ayniyle bir bir çıktığını görmüştür.

Hz. Ebû Ubeyde, Hz. Ömer'in bu söylediklerini de aklında tutarak, Hz. Ebû Bekir'in evinden çıkıp işin güçlük ve inceliğini de hesaba katarak, derin düşüncelere dalarak Hz. Ali'nin evine gitti. Hz. Ebû Bekir ve Ömer'den aldığı sözleri ona tamamıyla bildirdi.

Hz. Ali, dikkatle dinledi. O sözlerin etkileri tâ iliğine işledi. Nitekim üzerinde bıraktığı etki hakkında şöyle konuştu: **"Boynu damgalı deve çöktü, boynu ince deve de kaçtı. Haydi hırsız! Gelmez ol. Ona, Allah belâsını versin demekten ise Allah hayırlar vere demek daha iyidir."** (Boynu ince olan deve Araplarca iyi sayılmaz).

Beyit

Sayılı geceler gidenden biridir,
Yürü haydi dur, otur yok bu gece.

Hz. Ali, bu darb-ı meselleri söyledikten sonra, **"Evet, ey Ebû Ubeyde! Bu sözler, hep kavmin kalplerinde gizli mi, yoksa düşünüp de mi böyle mânâlar çıkarıyorlar?" deyince Ebû Ubeyde, "Bende cevap yoktur. Ben, ancak dince olan borcu ödeyici ve İslam'ın söküğünü dikici, ümmetin gediğini kapayıcıyım. Burasını Allah bilir. Kalbimin çarpması ve içimin yarası onu gösterir" deyince Hz. Ali demiş ki: "Bu, evin bir bucağında oturuşum, halifeliği istemek, veya emr-i mârufu inkâr yahut bir Müslümana sitem etmek için değildir. Belki Resûlüllah'ın ayrılığı, beni çarptı ve öyle kendimden geçirdi ki, ondan sonra hangi toplulukta bulundumsa derdimi tazeledi, üzüntü ve kederimi kat kat etti. Ona kavuşmak isteği bana yeter. Başka şey'e tama'dan beni alıkor. Allah bilir ki, Allah'ın kitabıyla meşguldüm. Dağınık olanlarını topluyorum ve amelini Allah'a ihlâs ve işini onun ilim ve iradesine teslim edenlere hazırlanmış olan sevaba erişmek ümidiyle Allah'ın kitabına bakıyorum. Bununla beraber aleyhimde birleşilmiş ve benim için sevk olunan hakka engel olduğunu bilmedim. Mademki benim yüzümden vadi dolmuş ve meclis ve divan kurulmuş. Artık Müslümanlardan bir ferde fenalık edene merhaba yok. Gönülde söz var. Eğer söz evvelce söylenmemiş olsa kızgınlık ve dargınlığımı serçe parmağım**

ve adsız parmağım ile ortaya koyardım ve ayaklarımın altı ve başımın tepesiyle engin yerine dalardım. Fakat Rabbime kavuşuncaya kadar ağzımı açmam. Davamı Allah'ın katında görürüm. Yarın sabah sizin cemaatinize giderim ve sahibinize biat ederim. Beni üzgün, sizi memnun eden hale de sabrederim. Tâ ki kaderin hükmü, yerini bula. Allah, her şeye şahittir."

Ebû Ubeyde der ki: "Bunun üzerine dönerek Ebû Bekir ve Ömer'in yanına geldim. Acı tatlı ne işittimse hepsini onlara söyledim ve yarın Ali'nin geleceğini haber verdim. Ertesi gün Ali, mescide geldi. Cemaati yarıp geçerek Ebû Bekir'in yanına vardı, biat etti. Güzel söyledi, ağırbaşlılıkla oturdu."

O zaman, Ebû Bekir Hazretleri, Hz. Ali'ye dönerek, "Sen bizce aziz ve kerimsin. Öfkelendiğin zaman Allah'tan korkarsın, hoşnutluk zamanında ise ona yalvarırsın. Ne mutlu o kişiye ki Allah'ın verdiği üstünlük ile yetinir. Ben, halifeliğe hevesli değildim. Ne gizli ve ne de açık onu Allah'tan istemedim. Fakat fitne çıkar diye ürküp korktuğumdan ister istemez kabul ettim. Halifelikte rahatım yok. Bana bir büyük iş verildi ki, ona takat ve kudretim yok. Meğer Allah kuvvet vere, benim sırtıma yükletilen ağır yükü Allah, senin arkandan indirdi. Biz, sana muhtacız. Senin üstünlüğünü biliriz. Her işte Allah'ın rızasını istiyoruz" demiş ve Hz. Ali ve Zübeyr de halifeliğe Hz. Ebû Bekir'in herkesten daha lâyık olduğunu belirtmişler ve fakat danışma dışı bırakıldıkları için üzgün olarak biatte geciktiklerini söyleyerek özür dilemişlerdir. Halife tarafından da özürleri kabul buyurulmuş, böylece aradaki soğukluk tamamen ortadan kalkmıştır.

Yine Ebû Ubeyde der ki: Sonra Hz. Ali izin isteyerek kalktı. Hz. Ömer, ona karşı duyulan saygının bir ifadesi olarak onu uğurlarken Hz. Ali dedi ki: "Şimdiye kadar gelemeyişim, sahibinizi kabul etmediğimden ve şimdi gelişim korkumdan değildir. Ben, sözümü ciddi söylerim. Gözümün gördüğü ve ayağımın bastığı, yayımın çekildiği ve okumun düştüğü yeri bilirim. Fakat belâ üzere gelen belâ hakkında Allah'a güvenerek atımın gemini tuttum." (Belâ üzere gelen belâ, Hz. Peygamber'in ölümü üzerine, bir de halifeliği istediği yolunda töhmet altında bırakılmış olmasıdır). Bunun üzerine Hz. Ömer, dedi ki: "Bahsi uzatma, sözü dağıtma. Cemaatimizin hali budur. Biz, bir kavmin ki çakmağı çakarsak ateş çıkarırız, kuyuya inersek kovayı kandıracak kadar doldururuz ve vurursak kanatırız. Diker isek düzeltiriz. Senin darbı mesellerini işittim. İstesem ben de senin sözlerinin üzerine birtakım sözler söylerdim ki, işittiğine de söylediğine de pişman olurdun. Demişsin ki: Resûlüllah'ın ayrılığı, beni çarptı. Onun için bu evin bir bucağında oturdum. Resûlüllah'ın ayrılığı, yalnız seni mi çarptı? Bu yüzden bu hale düşmek, bundan çok daha ağır

ve daha büyüktür. Çünkü her yöne çekilebilecek sözlerle halkı bölmemek ve sonunda şeytanın hilesinden korkulan hallerde ihtiyatlı davranmak da, büyük sarsıntıya uğramış bir kişinin üstüne düşen vazifelerdendir. Şu etrafımızdaki Arap, bir sabah üzerimize toplansa akşama kalmayız. Demişsin ki: Resûlüllah'a kavuşmak arzusu, başka şey'e tamahtan beni alıkoymuştur. Şimdi onun şeriatine yardım ve bu meselede Allah'ın emirlerini tutanlara yardım etmek de ona hasret duymanın gereklerindendir. Demişsin ki; Allah'ın sözü yani Kur'an ile uğraşıyordum. Allah'ın kullarına öğüt vermek ve halka acımak da, Allah'ın kitabının bir gereğidir. Bir de aleyhinde bir birleşme olmuş ve senin için sevk olunan hakka engel olduğundan bahsetmişsin. Hangi birleşme senin aleyhine gerçekleşmiş ve hangi hakkın gizlenmiş? Dün ensarın ne dedikleri ve ne yaptıkları malumun olmuştur. Senin adını andılar mı, yahut sana dair bir işaret ettiler mi? İşte Muhacirler burada. Senin seçilmeni ağıza alan veyahut zihninde tasavvur eyleyen kimdir? Halk, senin için Hakk yoldan saptılar mı ve senin hakkında bilmezlik ile Allah'ı ve Resûlünü sattılar mı sanıyorsun? Vallahi öyle değil. Ama sen, köşene çekildin. Vahyi ve melekle danışmayı mı bekliyorsun? Bu ise bir emirdir ki, yüce Allah, onu Efendimiz Muhammed'den (s.a.v.) sonra kaldırdı. Halifelik işini, ilmiklenmiş, yahut kamış yapı aklarıyla kapanmış, çözülüp açılması kolay bir iş mi sanıyorsun? Öyle değil vallahi. Orman kaplamış, ağaçlar yapraklanmış.

Hep acemiler dillenmiş ve zayıflar semiz ve ahmaklar zeki ve dikenler güzel kokulu olmuştur. En tuhafı budur ki: Söz ve sözleşme söylenmiş olmasaydı kızgınlık ve dargınlığımı belirtirdim demişsin. Ya İslâm dini, Müslüman birine kendi eliyle ve diliyle kızgınlığından şifa bulmayı bıraktı mı? Bu bir cahiliyet âdetidir ki, Allah, onu kökünden kaldırdı ve insanları onun zararlarından kurtardı ve onu rahat ve rızık ve delile dönüştürdü. Ben artık ağzımı açmam demişsin. Allah'tan korkarak rızasını isteyen; dilini tutar, ağzını kapar, hayra çalışır."

Hz. Ömer'in bu konuşması üzerine Hz. Ali dedi ki: **"Vallahi yaptığımı bozmak üzere yapmadım ve dönmek niyetiyle ikrar etmedim. Allah yanında biatlaşmada en çok ziyan gören, nifakı isteyen ve bölünmeyi arzulayandır. Her sıkıntıda ancak Allah ile teselli bulunur. Her hadisede ancak Allah'a tevekkül olunur, bel bağlanır. Ey Ebû Hafs![1] Artık gönül hoşluğu ile dön, meclisine git. İşittiğinin dışında Allah'ın yardımı ve başarıya ulaştırmasıyla arkaya kuvvet verecek, suçu affettirecek, dostluğu kuvvetlendirecek, külfeti kaldıracak hal-**

1 Ebû Hafs, Hz. Ömer'in künyesidir. Bir kimseye künyesiyle söze başlamak ona karşı bir saygı belirtisidir.

lerden başka bir şey yoktur." Hz. Ali'nin bu karşılığı üzerine Hz. Ömer, dönüp meclise gitti. Hâşimoğulları da biat etti. Anlaşmazlık ortadan kalktı, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği hakkında icmâ-ı ümmet oldu, yani herkesin görüşü birleşti.

Hz. Ebû Ubeyde der ki: **Resûlüllah'ın ayrılışından sonra başıma gelen hallerin en gücü budur."**

Doğrusu pek zor ve tehlikeli bir haldi. Ulu Allah, bunda da Müslümanları esirgedi. Eğer o zaman ashabın çoğu ile Hâşimoğulları arasında sen ben çekişmesiyle Medine'de bir karışıklık çıksaydı, Müslümanlar arasına büyük bir ayrılık düşerdi. Arabulucuların tedbirleri şaşardı. Hatır ve hayale gelmedik felâketler meydana gelirdi. Sonra durumu düzeltmek pek müşkül olur ve İslâm milletinin yüreğinde Kıyamete kadar onulmayacak bir yara açılır ve belki o kavgalar arasında İslâm âdabı geri kalarak sırf kavmiyet fikirleri meydan bularak Ebû Süfyân, yahut öteki Kureyş reislerinden biri, başkanlığı elde etmek gibi ihtimaller hatıra gelirdi.

Doğrusu bu hadisede gerek Hz. Ebû Bekir gerek Hz. Ali, pek çok ileri görüşlü ve ihtiyat üzere davranmışlardır.

Baksana: Hâşimoğulları, ateş püskürerek Hz. Ali'nin başına toplandıkları zaman Hz. Ebû Bekir, işin sonunu düşünmeyerek üzerlerine varmadı. Tâ ki halifelik makamı kesinleşip de kendisine güven gelince Hz. Ebû Ubeyde'yi gönderdi.

Hz. Ali de acele etmeyip "Yarın giderim" dedi. Çünkü o da başındaki topluluğun sakinleşmesine muhtaçtı. Sonra gitti, biat etti. Bu sıkıntı da bitti.

Anlaşılıyor ki ikisi de, Müslümanlar arasında ayrılık doğmasından son derece sakınmışlar ve fesadı gidermek için tam bir içtenlikle çalışmışlardır. Onların bu gibi hal ve hareketleri, hikmetli bir davranış, sonrakilere de ibret alacakları bir derstir.

Ya Hz. Ali'nin Sakîfe'ye gitmeyerek kendi köşesine çekilmesi hatâ değil miydi? Kim bilir? Belki o da tam yerinde bir hareketti. İhtimal ki o gün Sakîfe'ye gitmiş olsaydı, Ensar ile Muhacirler arasındaki çekişmeye bir de Hâşimîlik bahsi eklenerek iş, biraz daha sarpa sarar ve daha koyu bir renge girerdi.

Kaldı ki onların hallerini muhakeme, sonra gelenlerin haddi değildir. İslâm çağlarının en hayırlısı ashabın bulunduğu devirdir. Onların hepsi hidayet yıldızlarıdır. Kur'an'ın tefsiri, onlardan öğrenildi. Bunca hadisler, onlardan işitildi. Din hükümleri, onlardan alındı. Onlardan öğrendiğimiz din temellerini ele alıp da onların hareketlerini muhakeme etmek bizim haddimiz mi?

Her ne kadar hata, insanın şânındandır. Müçtehidler de hata eder. Ama müçtehid isabet ederse on ve hata ederse bir sevap kazanır.

Onların hepsi dinin direkleridir. Aralarında çıkan fikir ayrılıkları ve münakaşaların hepsi sırf içtihad için yapmış oldukları fikir tartışmalarından başka bir

şey değildir. Üstelik içtihad bakımından ayrılsalar da, Hakk ve doğru olanı anlar anlamaz hemen kabul ederek onda birleşirlerdi. Karşılıklı konuşmalarında birbirlerine sertçe çıkışlarda bulunsalar da, birbirinin kadir ve kıymetini bilirlerdi. Hz. Zübeyr'de zerre kadar şahsi düşünce olsaydı kayınpederinden ayrılmazdı. Yukarıda genişçe yazılan halifelik çekişmesinde Hz. Ali ile en çok uğraşan Hz. Ömer, Hz. Ali'nin en çok kadir ve kıymetini bilenlerdendi.

Öyle ki, Hz. Ömer, bir gün Hz. Ali'den müşkül bir mesele sormuş, o da hemen cevap vermiş. Bunun üzerine, **"Hz. Ali'nin bulunmadığı topluluk içinde müşkül bir mesele çıkmasından Allah'a sığınırım"** demiştir. Hz. Ali de, **"Resûl-i Ekrem'den sonra bu ümmetin en hayırlısı, Ebû Bekir ve Ömer'dir"** derdi.

Kısaca seçkin ashabın fikir ayrılıkları, hep içtihadları yüzünden yaptıkları ilmî tartışmalardan başka bir şey değildir. Dünyaya dönük maksatlardan ötürü değildir. Onların temiz ve aydın kalpleri Başkanlık ve siyaset işlerinden tamamen uzaktı.

Hz. Ebû Bekir ticaretle geçinirken açıklandığı gibi, halife olduğunun ertesi günü sabahleyin her zamanki gibi omuzuna birtakım bezler alıp satmak üzere pazara giderken Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde ile karşılaşır **"Ne yapıyorsun ey Ebû Bekir? Müslümanların işleri sana bırakıldı"** dedikleri zaman **"Ya ben evimi ne ile geçindireyim?"** deyince 'Biz, sana Müslümanların malından günlük nafaka takdir ederiz" diye ashabın ittifakıyla günde yarım koyun ve yazlık kışlık olmak üzere senede iki kat elbise ve senede ikibin dirhem gümüş verilmesi kararlaştırılmışsa da Hz. Ebû Bekir "Bunu arttırınız. Benim çoluk çocuğum var. Hâlbuki siz, benim ticaretime engel oldunuz" deyince beşyüz dirhem daha eklenerek ikibinbeşyüz dirheme yükseltilmiştir. **"Tarih-i Kâmil"** de yıllığının altıbin dirhem olduğu yazılıdır.

Müslümanların işlerine vaktini harcayan şahsın masrafları, Müslümanların mallarından sağlanması çok yerinde bir harekettir. Fakat bu da yeni meydana çıkmış bir mesele olduğu için icmâ-ı ümmet ile karar altına alınmıştır.

Bir ay sonra, Hz. Ebû Bekir, minbere çıktı. Hutbesinde' **"Ey insanlar! Kesin olarak başka birinin bu makama geçmesini arzu etmekteyim. Eğer siz, beni tamamıyla Peygamberinizin yolunda sanıyorsanız benim, ona gücüm yetmez. Çünkü şeytan ona yaklaşamazdı. Ona gökten vahiy gelirdi..."** diye aczini itiraf etmiştir. Öyle büyük adamların kalplerinde dünya sevgisi bulunur mu? Öyle adamlara kötü zan beslenir mi?

Kısaca Fahr-i Âlemin (s.a.v.) öldüğü gün halifelik hakkında dikkate değer bir çekişme olmuşsa da içtihad bakımından olan bir fikir ayrılığı olup, seçkin ashabın niyetleri ise sırf Allah rızası için olduğundan Ensar ile Muhacirler arasındaki an-

laşmazlık, o gün ashabın çoğu ile Hâşimoğulları arasındaki ayrılık da kısa zamanda sona ermiş ve hepsi el birliğiyle işe sarılmıştır.

Her ne kadar Hz. Fâtıma, babasının ayrılık acısıyla, yalnızlık köşesinde gönlü yaralı olduğu için, sevgili kocası Hz. Ali de onun üzüntüsünü gidermek yolunda, onunla birlikte yalnızlığı seçmek zorunda kalarak Hilâfet makamına gidip gelmezdi. Fakat Hz. Fâtıma'nın ölümünden sonra biatini yeniledi. Halifenin yanına gider oldu. Ona yardımcı ve arkadaş olarak, halkın işlerinin görülmesinde yardımcı ve müsteşar olmuştur.

İşte böylece, Hz. Peygamber'din (s.a.v.) âhirete göçüşünden sonra "Hilâfet" unvanı ile İslâmi bir din ve devlet başkanlığı ortaya çıktı ki, dünyada hiçbir zaman öyle üstün bir hükümet kurulmamıştır.

Bazı Olaylar

Allah'ın Resûlü'nün, azadlılarından olup, hayat hikâyesi yukarıda geçen Ümmü Eymen (r.a.) ki, cennet ile müjdelenmiş olduğundan, bazen sahabiler onu ziyaret ederek bereketlenirlerdi. Bu onbirinci hicret yılının Şaban ayı başlarında ahirete göçmüştür. Sanki Hz. Peygamber'in sevgili kızı ve Hz. Ali'nin temiz hanımı olan Hz. Fâtıma'ya konakçı gitmiştir. Bir ay sonra, yani yukarıda yazılı olan senenin Ramazan ayının üçüncü salı gecesi de Hz. Fâtıma dünya sıkıntılarından kurtuldu. Sonsuzluk âlemine gitti. Altı aydan beri hasretini çektiği babasına kavuştu. Salât ve selâm o Nebi'nin ve onun soyunun üstüne olsun.

Hz. Ali'den Hasan, Hüseyin ve Muhassin adında oğulları ve Ümmü Gülsüm ve Zeyneb isminde kızları olmuştu. Muhassin, küçükken ölmüş ve ötekiler ondan sonra yaşamışlardı.

Resûl-i Ekrem'den (s.a.v.) sonra, Hz. Fâtıma'dan başka evlâdı kalmayıp, Hz. Peygamber'in soyu iki saygı değer torunu olan Hz. Hasan ve Hüseyin'den yürümüştür.

Şevval ayı içinde de Halife Hazretlerinin oğlu Abdullah (r.a.) ölmüştür.

Hz. Ebû Bekir, halife olduktan sonra aşağıda yazılacağı gibi, dinden dönen mürtedler ile muharebeye başlamış ve hac mevsimi gelince de Hz. Ömer'i Hac Emir'i tayin ederek hac kafilesiyle Mekke'ye göndermiştir.

Ek

Hz. Ebû Bekir'in ne kadar büyük adam olduğu geçen açıklamalardan pek güzel anlaşılmıştır. Fahr-i Âlem'in (s.a.v.) ölümü üzerine herkes ne yapacağını şaşırmışken o, meydana çıkıp halkın fikrini bir yere toplamış ve Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında olduğu gibi, İslâm milletinin idaresini yoluna koymuştur. Fakat Hz.

Ömer ile ümmetin güvenileni olan Ebû Ubeyde'nin de çok büyük çaba göstermesiyle yaptığı yardım meydandadır.

Dinden dönenlerin çıkarmış oldukları sıkıntı ve belâları giderme yolunda, Hz. Ebû Bekir'in görülen çok büyük gayreti de kendisinin büyüklüğüne başkaca bir delildir.

Mürtedler (Dinden Dönenler)

Fahr-i Âlem'in (s.a.v.) ahirete göçmesi bütün Arap yarımadasını sarstı. Taraf taraf ihtilâller ve isyanlar çıktı. Medine, ashabın toplandığı yer olduğundan orada yalnız hilâfet meselesi çıkıp, Hz. Ebû Bekir'e biat olunarak giderildi.

Fakat Mekke'yi bu dehşetli hadise, yıldırım gibi çarptı. Halkı şaşkın etti. Mekke valisi olan Üseyyid oğlu Attâb ne yapacağını şaşırdı. Can korkusuyla bir yerde gizlendi.

İşte öyle tehlikeli bir zamanda Amr oğlu Süheyl Kâbe kapısında durdu. "Ey Mekkeliler!" diye çağırdı. Halk da onun başına toplandı. Süheyl, onlara karşı "Ey Mekkeliler! Siz, herkesten sonra Müslüman oldunuz. Geliniz, herkesten önce dinden dönmeyiniz. Resûlüllah'ın (s.a.v.) buyurduğu gibi Allah (c.c), bu işi tamamlayacaktır" deyince Mekke'de dinden dönen olmadı. Kureyş kabilesinin bütün fertleri İslâm dininde kaldı.

O zaman Ebû Bekir Hazretlerinin babası Ebû Kuhafe Mekke'de bulunuyordu. Halkın ızdırabını görünce zavallı ihtiyar telaşlanarak "Bu ne?" diye sormuş. Demişler ki: "Hz. Peygamber ölmüş" Demiş ki: "Gerçekten bu büyük bir hadisedir. Peki ama onun işini görmek üzere yerine kim geçmiş?" Demişler ki: "Senin oğlun." Demiş ki: "Ya ona Abd-i Menaf oğulları ve Mugîre'nin oğulları razı olmuşlar mı?" "Evet", demişler. O da, "Senin kaldırdığını koyacak ve koyduğunu kaldıracak yoktur" demiş ve yüce Rabbin lütfuna şükretmiştir.

Ebû Kuhafe, o zaman çok yaşlıydı. Ama görmüş ve geçirmiş, pek çok hadiseler aşırmış, tecrübe sahibi bir adamdı. Hemen oğlunun halife olarak kalmasının, ancak Kureyş ulularının kabulüne bağlı olduğunu hatırlamıştır.

Mekke gibi Tâif'te de dinden dönen olmadı. Kureyş gibi Sakif kabilesi de dönmelik belâsından kurtuldu. Fakat öteki Arap kabileleri, kimi toptan ve kimi bir kısım olarak dinden çıktılar. Bazıları da, **"Namaz kılarız, ama zekât vermeyiz"** diyerek tuhaf bir yol tuttu. Böyle zekât vermekten kaçınanlar hakkında ne yapılması gerektiği ilk anda, sahabiler arasında şüphelere yol açtı. Hatta Hz. Ömer "Lâ ilahe illallah Muhammedü'r Resûlüllah diyenler üzerine nasıl kılıç çekeriz?" dedi.

Halife, bu meseleyi kesin olarak çözdü. Dedi ki: **"Vallahi, Resûlüllah'a ver-**

dikleri bir yıllık dişi bir oğlak'ı vermekten kaçınırlarsa elim kılıç tuttukça onlarla savaşırım." Aslında zekâtı namazdan ayıranların, kelime-i tevhid'in hakkını yerine getirmemiş olacakları için dönmelerden sayılacakları açıktı. Hz. Ömer ve öteki sahabiler de iyice düşündükten sonra, Halife'nin görüşünde birleştiler. Bütün dönmelerle savaşmak üzere karar aldılar.

Eğer o vakit zekâtın devletçe toplanmasında gevşeklik gösterilseydi, İslâm Hilâfeti, istenilen kuvvet ve kudrete erişemezdi.

Hz. Peygamber'in ölümünde Amr b. Âs (r.a.), Umman'daydı. Hemen, oradan kalkıp Bahreyn'e gelince, Bahreyn hükümdarı Sâvi oğlu Münzir'i ölüm halinde bulmuş ve çok geçmeden Münzir ölmüştür.

Amr b. Âs, Bahreyn'den Medine'ye gelirken Amiroğulları ülkesine uğrayınca Amiroğulları şeyhinin yanında epeyce asker görmüş ve şeyh, ona ziyafet ve ikrara ettikten sonra onunla gizlice görüşerek, **"Eğer siz, onda bir zirai gelir vergisi yani öşür ve zekât almaktan vazgeçmezseniz Arap size itaat etmez"** demiş.

Amr Hazretleri Medine'ye gelir gelmez sahabiler, onun başına toplanıp Arabın durumunu sorduklarında **"Umman'daki Deba beldesinden Medine'ye kadar hep ordular kurulmuş"** diye cevap vermiş olduğundan sahabiler, endişeye düşerek halka halka olup söyleşmeye başlamışlar.

Hz. Ömer de Amr b. Âs ile görüşmek üzere gelirken bir halkanın yanına uğramış ki, Hz. Ali, Osman, Talha, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf ve Sa'd b. Ebi Vakkas bu meseleden konuşurlarmış. Hz. Ömer'i gördükleri gibi susmuşlar ve Hz. Ömer, **"Ne konuşuyordunuz?"** diye sorunca bir şey dememişler. Hz. Ömer, **"Korkmayınız ey Kureyş topluluğu! Vallahi siz bir deliğe girseniz Arap, sizin arkanızdan girer"** deyip geçmiştir.

Hakikaten Kureyş ileri gelenleri, cahiliyet zamanında Arap kabileleri sürülerinin kösemenleri gibiydiler. Onlar ne tarafa gitse Arap kabileleri de o tarafa yönelirlerdi. İslâmiyet geldikten sonra ise onlar, başkalarına hidayet yıldızları oldular. Bütün Arap kabilelerinin, onlara bağlı olmaları tabii idi. Fakat yolunu bulup da bunca kabile ve aşiretlerin birbirine zıt fikirlerini bir noktada toplayabilmek için, ne kadar akıllı bir baş ve ne kadar kuvvetli bir kalp ve nasıl bir gayret ve ne derece bir fedakârlık lâzım geldiği açıktır.

Dönmeler meselesi ise birdenbire pek büyüdü. Her tarafı dehşet bürüdü. Ufukları ihtilâl ve isyan bulutları kapladı. Gerek Yemen'de, gerek başka yerlerde bulunan İslâm memurları, dönmeye ve yakın ve uzak yerlerden hep kara haberler gelmeye başladı. Müslümanlar, karanlık gecede yağmura tutulmuş koyun sürüleri gibi hayret ve korku içinde kaldı.

Evvelce Esved-i Ansî peygamberlik davasına kalkarak Yemen'i karıştırmış olduğu için, öldürülmüş ve bu suretle asayiş daha yeni dönmüşken, Hz. Peygamber'in öldüğü haberi üzerine bütün Yemen, Kinde ve Hadramut memleketlerinde halkın çoğu dinden dönerek büyük karışıklıklar çıktı.'

Umman'da da Mâlik Ezdi'nin oğlu Lakit adında bir dönme ortaya çıktı. Peygamberlik davasına kalkışarak halkı azdırdı, çevreyi karıştırdı. Umman hükümdarları olan Ceyfer ile kardeşi Abd kaçıp dağlara sığındılar. Halifeden yardım istediler.

Bahreyn hükümdarı Sâvi oğlu Münzir'in ölümü üzerine Bahreyn halkının çoğu dinden döndü. Abdü'l-Kays ve Vâil oğlu Bekir kabileleri Bahreyn'de toplanarak Lahmoğullarından Hire hükümdarlarının sonuncusu olan meşhur Münzir oğlu Nu'mân'ın oğlu Münzir'i Bahreyn hükümdarlığına seçtiler.

Hz. Peygamber'in sağlığında onun yanına gelip İslâm olan ünlü Carûd'un nasihatleri üzerine Abdü'l-Kays kabilesi İslam'a döndüyse de Vâil oğlu Bekir kabilesi, dönme olarak kaldılar.

O sırada Esedoğulları kabilesi şeyhi Tuleyha, **"Bana Zü'n-Nûn adında bir melek vahiy getiriyor!"** diyerek peygamberlik iddiasında bulundu. Gâtfan, Hevazin ve Tayy kabileleri de ona uymuşlardı.

Yemâme'de peygamberlik iddiasıyla Hanifeoğullarını kandıran Müseylimetü'l-Kezzâb ise günden güne taraftarlarını arttırmaktaydı.

Yine o sırada Temimoğulları kabilesinden Secâh adında bir kadın da peygamberlik davasına kalkarak Temimoğulları ve Tağliboğulları kabilelerini ve öteki kabilelerden birçok çöl Araplarını da kandırarak etrafı yağmaya başlamış ve hatta Yemâme üzerine hareket etmişti.

Müseylimetü'l-Kezzâb, onun hareketinden ürktü. Hile ve desise yoluna başvurarak onunla haberleşmiş ve yanına varıp görüşmüşler, aralarında anlaşıp evlenmişler böylece uyuşup barışmışlardı. Secâh, Müseylime'nin peygamberliğini tasdik ederek birkaç gün onunla birlikte yatıp kalktıktan sonra Tağliboğullarının yurdu olan el-Cezire tarafına dönmüştür.

Bu şekilde her tarafta baş gösteren düşmanların miktarına karşılık Müslümanlar, azın azı iseler de halife, yukarıda yazıldığı gibi, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) saflığındaki durumu asla değiştirmemek ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yüksek niyetlerini tamamıyla yerine getirmek için kesin kararlı olarak, bütün dönmeler ile savaşı göze almıştı. Fakat Hz. Üsâme'nin dönüşünü bekleyerek haberleşme ile vakit geçiriyordu.

Şu kadar ki, Mekke ve Tâif valileri, halifelik makamından aldıkları emir gereği Yemen tarafında toplanan dönmeler üzerine asker göndererek topluluklarını dağıtmaktaydılar. Dönmeler ise zaman kaybetmeden Abs ve Zübyan kabileleri Medine yakınında Ebrak denen yere inmişler ve Tuleyha'ya bağlı aşiretlerden bir grup da gelip Necid tarafındaki Zü'l-Kıssa denen yere konmuşlardı.

Elçileri Medine'ye gelip zekât vermemek üzere namaz ile yetinilmesini teklif ettiklerinde halife, onlara red ile cevap verdi. Medine'nin geçit başlarını korumaya Hz. Ali, Zübeyr, Talha ve Mes'ud oğlu Abdullah'ı gönderdi. Kendisi, de Medinelileri mescide toplayarak ihtiyat üzere durdu.

O elçiler, kavim ve kabilelerinin yanlarına dönerek Medinelilerin azlığını haber verince dönmeler, geceleyin yağma için Medine üzerine geldilerse de, gözetleyici olarak bulunan muhafızlar tarafından haber gelir gelmez halife, mescidde toplanmış bulunan Müslümanlar ile çıkıp dönmeleri kaçırdı.

Sonra Ebrak'ta olanlar; Zü'l-Kıssa'da bulunanlarla haberleşerek Medine üzerine hücuma hazırlanmışlarken halife, mevcut askeri o gece harb düzenine sokarak fecir zamanı üzerlerine sert bir çıkış yaptı. Güneşin doğmasıyla beraber topluluklarını dağıttı.

Bu sırada Üsame (r.a.), zaferle ve ganimetle döndü. Halife Hazretleri, Muhacirler ve ensarla beraber Medine dışına çıkarak onu karşıladı. Üsame'nin Şam tarafına gönderilmesi, Medine'de askerin azlığına sebep olmuşsa da, onun bu seferi o taraflarda dinden dönmeye meyilli olan kabilelerin böyle bir şeye geçmemelerini temin etmiştir.

Gerek Üsame, gerek askeri yorgun olduğundan Halife Hazretleri, onu Medine muhafazasında bırakıp kendisi Ebrak ve Rebeze'de, Zübyan ve Bekiroğulları kabilelerinden toplanmış olan dönmeler üzerine gitti. Topluluklarını dağıttı ve Medine'ye döndü.

Üsame'nin askeri, etraftan gelip toplanarak Medine'de yeter derecede kuvvet birikince Halife Hazretleri, Zü'l-Kıssa tarafına kendisi giderek, oradaki dönmeleri kaçırdı ve dönmeler ile muharebe etmek üzere onbir kumandan tayin ederek her birine birer sancak ve özel talimatlar verdi. Her birini birer tarafa gönderdi. Kabile ve aşiretlere bildiriler gönderdi. Adı geçen onbir kumandan şunlardır:

Velid oğlu Hâlid önce Tuleyha ve sonra adı geçmiş olan Secâh adlı yalancı peygamber kadına uyan Nüveyre oğlu Mâlik üzerine harekete memur oldu.

Ebû Cehil'in oğlu İkrime Müseylimetü'l-Kezzâb'ın üzerine memur edilerek, Yemâme tarafına gönderildi. Ona katılmak üzere arkasından Hasene oğlu Şürahbil de yollandı.

Said oğlu Hâlid Şam tarafına, Âs oğlu Arar Kuzâa kabilesinden dönmeler üzerine, Ümeyye oğlu Muhacir Yemen tarafına, Mukrin oğlu Süveyd Tihame'ye, Haciz oğlu Tarif Süleymoğulları ile Hevazin'den onlara uyanlar üzerine ve Hadrami oğlu Alâ Bahreyn'e gönderildi.

Himyerli Muhsin oğlu Huzeyfe ile Ezd'li Herseme oğlu Arfece de Umman'a gönderildi ve Huzeyfe Vebar'lılar üzerine ve Arfece Mehre üzerine memur edildi, ikisi de kendi yerinde başına buyruk âmir idiler. Gerektiğinde birleştiklerinde hangi yerde birleşirlerse, o yerin emir'i âmir olacak; öteki onun maiyetine girmesi, aldıkları talimat icabıydı.

Halife Hazretleri, Zü'l-Kıssa'dan askerle beraber muharebeye kendisi gidip, hatta devesine binmişti ki, Hz. Ali devenin yularını tutarak. **"Nereye ey Halife Hazretleri? Sana Resûlüllah'ın Uhud gününde söylediğini söylerim ki, 'Kılıcını kınına sok. Nefsinle bizi acıklı etme diye buyurmuştu. Vallahi sana bir hâl olursa İslam, bundan sonra düzelmez"** dedi. Öteki sahabiler de onu tasdik etti. Onun üzerine Halife Hazretleri Medine'ye döndü.

Hilâfet çekişmesinden daha yeni kurtulan kişilerin şu hal ve hareketlerine bakınız. Hz. Ali, kimseyi koltuklamaz âlicenap bir kimseydi. Hatta danışma işi yoluyla yapılmadı diye Hz. Ebû Bekir'e biati geciktirmişti. Bu sefer onun savaşa gitmesini kesin olarak engelledi. Eğer kendisinde zerre kadar dünya maksadı olsaydı, varsın halife gitsin de ona bir hal olursa ben, yerine geçerim, diye kafasında kurarak hiç olmazsa susardı.

Hz. Ebû Bekir gibi din uğrunda asla canını esirgemeyen bir kişinin de, savaş gibi önemli bir işe giriştiği halde, bir kimsenin hatırı için kararından dönmeyeceği açıktı. Niyetinden dönmesi sırf Hz. Ali'nin doğru görüşüne uymaktan ibaret olduğuna şüphe yoktur. Hepsinin zikri ve fikri, hep İslâm dinine en güzel şekilde hizmet etmek gibi hâlis niyetlerine dayandığı anlaşılır.

Ashâbdan bazılarını dünya maksadı gütmekle töhmet altında tutan sapıklar, onların bu gibi durumlarına dikkat etseler, öyle büyük adamlar hakkında kötü zan beslemekle büyük günaha girmezlerdi.

Tuleyha ve Selmâ'ya Ait Olaylar

Hâlid b. Velid (r.â.), onbirinci hicret senesinin Cumâdelâhire ayında Tuleyha üzerine hareket etti. Fakat Hayber üzerinden hareket ile savaşa Tayy kabilesinden başlayacak gibi bir hareket gösterdi.

Adiy b. Hatem onunla beraber bulunuyordu. **"Ben, gideyim de Tayy kabilesini sizinle beraber düşmanlar aleyhine hareket etmek üzere toplayayım"** dedi. Gidip Tayy kabilesini İslâm dairesine sokup getirdi. Hz. Hâlid'in maiyetinde

bulundurdu. O sırada Hz. Hâlid, Muhsin oğlu Ukkâşe ve Ensar'dan Akrem oğlu Sâbit (r.a.)'i keşif ve durumu öğrenmek için ileri göndermişti. Tuleyha, onlara rastlayarak ikisini de şehid etti.

İslâm askerleri, ileri hareket ederken yol üzerinde onların, cenazelerini görünce pek çok üzülerek öç almaya hırslandılar. Hz. Hâlid, hemen askerlerini harb düzenine sokarak Hâtem oğlu Adî ile Tayy askerini Esedoğulları üzerine hücum ettirdi ve Kays oğlu Sabit ile ensarı bir kola tayin buyurdu. Kendisi de kükremiş arslan gibi düşmanların içine saldırdı. Dönmelerin kimi öldürüldü, kimi esir oldu. Geri kalanı da İslâm oldu. Tuleyha ise Şam tarafına kaçtı.

Tuleyha'nın işin sonunu bekleyen Hevazin, Süleym ve Amiroğulları kabileleri, onun yukarıda yazıldığı gibi mağlûbiyet ve düşkünlüğü üzerine Hâlid'in yanına gelip imanını yenilediler.

Sonra Gatfân kabilesiyle Hevazin, Süleym ve Tayy kabilelerinin kalıntıları Hav'eb denen yerde Huzeyfe oğlu Mâlik'in kızı Selmâ adındaki karının başına toplandı. Böylece karşı duracak bir topluluk meydana getirdiler.

Bu, Selmâ Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında esir olmuştu. Mü'minlerin anası Hz. Âişe onu azad eylemişti. Bir gün bu Selmâ, Hz. Peygamber'in hanımları içindeyken, Resûlüllah (s.a.v.) yanlarına girip, **"Bilsem ki hanginize Hav'eb köpekleri, ürüyecek ve etrafında çok adamlar ölecek"** diye buyurmuş olduğu rivayet edilir. İşte bu sefer Hav'eb'te Selmâ'nın başına bir sürü eşkiya toplanmıştı.

Hz. Hâlid, bu topluluğu haber aldığı gibi oraya vardı ve arslan gibi üzerlerine saldırdı. Selmâ devesinin üzerinde durup eşkiyanın direnmesine sebep olduğundan, İslâm askerleri onun üzerine hücum etti. Devesinin etrafında yüz kişi kılıçtan geçti. Sonunda devesinin arka ayaklarına kılıç vurdular ve bu suretle kendisini öldürdüler. Ondan sonra eşkiya sürüsü darmadağınık oldu.

Sonradan, Hz. Âişe (r.anha), Osman'ın kanını dava etmek üzere Talha ve Zübeyr (r.a.) ile Basra tarafına giderken Hav'eb suyuna uğrayınca köpekler ürümekle **"Ne suyu?"** diye sorunca' **"Hav'eb suyu"** denir denmez o hadis, Hz. Âişe'nin hatırına gelerek geri dönmek istemiştir. Açıklaması Cemel Hadisesi'nde yapılacaktır.

Tuleyha, bir süre Şam tarafında başıboş bir halde gezdikten sonra Esed ve Gatfân kabilelerinin İslam'a döndüklerini işitince, o da İslam'a dönmüş ve hatta Mekke'ye gidip hac etmiştir.

Mâlik Olayı

Bitah şeyhi Nüveyre oğlu Mâlik Secâh'a uymuş olduğundan Hâlid (r.a.), Tuleyha'nın işini bitirdikten sonra onun üzerine hareket edecekti. Hâlbuki Secah,

el-Cezire'ye dönüp, Temimoğulları da İslam'a dönmekle Nüveyre oğlu Mâlik pişman olarak hayret ve tereddütte kalmıştı.

Fakat Hz. Hâlid'in, taraf taraf dağıtmış olduğu çetelerden biri Mâlik'i ve çoluk çocuklarını ve birkaç adamını tutup dönmeler gibi Hâlid'in yanına getirdiler. Birlikte bulunan Ebû Katâde (r.a.), onların ezan okuyup namaz kıldıklarına şehadet etti. Halife Hazretleri'nin talimatında ise imana gelmeyenlerin öldürülmesi ve ezan işitilen yerin halkına dokunulmaması da vardı.

Şu hale göre Mâlik'e ve yanındakilere dokunulmamak lâzım gelirken Hâlid, onları hapsettirdi. Hapislerine memur olan adam da emri yanlış anladı. Gece onları öldürdü. Bazıları da **"Hâlid'in emri öyleydi"** dediler. Mâlik'in son derece güzel karısını Hâlid almakla "Mâlik'i sırf bunun için öldürttü" diyenler de oldu.

Ebû Katâde, öfkelenerek Medine'ye döndü. Hâlid'in bu davranışından şikâyet etti. Mâlik'in kardeşi gelip kan davasına kalkıştı. Mes'ele büyüdü. Hatta sonradan Hâlid, Medine'ye gelince Hz. Ömer onu kısas ettirmek istedi. Halife Hazretleri **"Yanlışlıkla bir iş olmuş. Kısas lâzım gelmez."** dedi. **Hz. Ömer "Öyleyse, hiç olmazsa vazifeden alınsın"** dedi. Halife Hazretleri **"Allah'ın müşrikler üzerine sıyırdığı kılıcı ben, kınına sokamam"** dedi.

Fakat Hâlid'in bu hareketini çirkin buldu. Harb sırasında öldürülen adamın karısını almak, Arapların gözünde çirkin bir iş olduğundan onu azarlamakla yetindi. Mâlik ile öteki öldürülenlerin diyetlerinin hazineden verilmesini emretti. Hâlid'i baş kumandanlıkta bırakarak aşağıda yazılacağı üzere bu sırada görülen lüzum üzerine onu Yemâme tarafına göndermiştir.

Yemâme Olayı

Ebû Cehil'in oğlu İkrime Yemâme üzerine vardı. Hâlbuki Hanifeoğullarından Müseylimetü'l-Kezzâb'ın yanında kırkbin kadar dönme toplandığına göre İkrime, geriden gelmek üzere olan Şürahbil'i beklemek lâzım gelirken, acele ederek muharebeye tutuşmuş ve bozulmuştu.

Onun dağınık olarak geriye dönüşüyse, öteki İslam askerlerini korku ve dehşete düşüreceğinden Halife Hazretleri, onu Umman tarafına memur olan Huzeyfe ve Arfece'yle birleşmek üzere o tarafa göndererek, Hâlid b. Velid'i Yemâme üzerine memur etmiş ve Şürahbil'e de onun maiyetine varıp girmesi için haber göndermiştir.

Hz. Hâlid, bu onbirinci hicret senesinin Şevval ayında askerini toplayarak Medine'den çıktı. Fakat etraftan toplanacak askerin gelişini beklemek için Bitah denilen yerde biraz durdu. Bu sırada Şurahbil, acele ederek Müseylime ile cenge tutuştu, İkrime gibi o da bozulmuş ve bir tarafa çekilmişti. Resûlüllah'ın Hali-

fesi, Hz. Hâlid'in geri çekilme yolunu korumak ve ihtiyaç halinde ona yardım gayesiyle bir miktar asker göndermekle o çevrede toplanan Secâh döküntüleri, dağılmış olduğundan Hâlid; geri dönüş yolundan güvenli olarak ileri harekete geçerek Şürahbil'i öncü asker üzerine memur ederek Yemâme'ye yürüdü. Müseylime de askerini toplayıp düzene sokarak harbe hazırlandı. İki taraf da birbirine girerek pek sert bir muharebeye başlandı, önce İslâm askerleri bozuldu. Hatta Hanifeoğulları, Hz. Hâlid'in çadırlarına girip yağmaya koyuldu. Sonra İslam askerleri dönüp şiddetli bir hücuma kalkınca Hanifeoğulları, pek fena halde bozuldu ve çok askerleri öldü. Bu sırada şehitlerin efendisi Hamza (r.a.)'yı öldürmüş olan Vahşi, Hz. Hamza'yı şehit ettiği mızrakla Müseylimetü'l-Kezzâb'ı öldürdü. Kavga ve gaile de bitti.

Bu büyük zafer her tarafta güzel etkiler doğurdu. Müseylime'nin taraflıları yok olup gitti. Secah'ın da adı unutuldu ve kendisi hayli zaman el-Cezire'de Tağliboğulları kabilesi içinde kaldı ve daha sonra peygamberlik davasından vazgeçerek İslâm ile şereflendi.

Bu Yemâme hadisesinde Hanifeoğullarının ölüleri yirmibini ve Müslümanların şehitleri ikibinden fazladır. Şehitlerin üçyüzaltmış bu kadarı muhacirlerden ve bir o kadarı Ensar'dan ve geri kalanı tâbiindendi. Hz. Ömer'in büyük kardeşi olup da bu muharebede bayrak taşıyıcı bulunan Zeyd ve Hz. Zübeyr'in kardeşi Sâib ve Hz. Peygamber'in hatibi olan Ensar'dan Kays oğlu Sabit ve Ensar'dan ünlü Ebû Dücâne ve Utbe oğlu Ebû Huzeyfe ve Ebû Huzeyfe'nin azadlısı olup akıl ve becerikli oluşuyla bilinen Salim gibi büyük sahabiler ve yetmişten fazla hafız hep bu şehitler arasındaydı. Sağ kalanların çoğu da yaralıydı. Allah hepsinden razı olsun.

Kur'an-ı Kerim'in Toplanması

Ashâbdan Kur'an'ı ezberlemiş olanlara kurra denilirdi. Bazıları da sûre ve âyetleri ayrı ayrı deriler ve tahtalar üzerine yazmışlardı.

Yukarıda geçtiği gibi, Yemâme hadisesinde pek çok kurra şehit olmuştu. Kur'an hafızları azaldı ve artık Kur'an-ı Kerim'in toplanmasına lüzum görüldü.

Bunun üzerine Hz. Ömer'in hatırlatması üzerine halifenin emriyle vahiy kâtiplerinden ashabın İslâm hukuk bilginlerinden Ensar'dan Zeyd b. Sabit (r.a.), hicretin onikinci yılı içinde büyük bir gayret sarf ederek Kur'an-ı Kerim'i sahife sahife toplayıp hepsine birden Mushaf denildi. Halife Hazretleri yanında saklı tutuldu. Ondan sonra Hz. Ömer'in yanında ve onun da ölümünden sonra mü'minlerin anası Hafsa (r.anha)'nın evinde saklı kalmıştır.

Bahreyn Olayları

Bahreyn tarafının ordu kumandanı olan Hadrami oğlu Alâ (r.a.), o tarafa giderken Yemâme'ye varınca, Hanifeoğullarından ve Yemâme hükümdarlarından İsal oğlu Semâme, diğer bazı şeyhlerle beraber ona uymuş ve Temimoğullarından yanına kendi askerinin bir misli katılmış ve bu suretle ordusu epeyce kuvvet bulmuştu. Vâil oğlu Bekir kabilesi içinden çıkan Hatim adlı şeyhlerin şeyhi ise dönmelerden başına çokça eşkiya topladıktan başka, aslında imana gelmeyen müşrikler de onun başına toplanarak büyük bir kalabalık meydana getirerek Hecir ve Katif arasında büyük bir ordu kurmuştu. Bahreyn hükümdarlığına seçilen Nu'mân oğlu Münzir de onun yanındaydı. Hatim, taraf taraf memurlar göndererek lüzum görülen yerleri takviye etmiş ve Cüvâsâ'da Müslümanları kuşattırmıştı.

Alâ Hazretleri, doğru onun üzerine varıp ona karşı ordu kurdu ve önce Carûd'u çağırtmış olduğundan o da Abdü'l-Kays kabilesini alıp oraya getirdi. Bundan başka o taraflarda İslam üzere kalanlar, hep Alâ Hazretlerinin yanına toplandı. Dârin halkından başka Bahreyn şehirlerinde ne kadar dönme ve müşrik varsa onlar da Hatım'ın yanına toplandı ve iki taraf da ordularının etrafına hendek çevirip, şiddetli ve uzun bir muharebeye başladılar. Her gün, iki taraf da meydana çıkıp vuruşurlar ve yoruldukları zaman ordugâhlarına giderlerdi.

Nice günler muharebe, bu şekilde uzayıp gitti. Sonunda bir gece müşrik yani şirk koşanlar ve dönmelerin sarhoş oldukları anlaşılarak İslâm ordusu, bir gece baskını düzenleyip hendekten içeri girdiler ve onları iyice bir kılıçtan geçirdiler. Ne Hatim kaldı, ne Münzir kurtuldu. Toplulukları dağıldı, kimi öldürüldü ve kimi esir oldu. Geri kalanı darmadağınık olarak birer tarafa kaçtı. Fakat bir kısmı kayıklara binerek Dârin'e gitti.

Bunun üzerine Hz. 'Alâ, her taraftan bozguna uğrayanların yollarını tutmak üzere Vâil oğlu Bekir kabilesinden İslâm üzere kalanlara ve Hasfa-i Temimi'ye ve Şeybanoğulları kabilesi şeyhlerinden ünlü Hârise oğlu Müsennâ'ya yazdı ve ganimet mallarını gazilere bölüştürdükten sonra Dârin'e gitti.

Fakat arada pek geniş bir haliç vardı. Hâlbuki elde kayık yoktu. Hemen askere dönerek, **"Gaziler! Yüce Rabbimiz, size karada yardımını gösterdi. Ta ki denizde de ondan ibret alasınız. Haydi düşman üzerine yürüyünüz ve denize giriniz"** diye buyurdu. Atını suya sürdü. Askeri de kimi at, kimi deve sırtında oldukları halde suya girdiler ve hep bir ağızdan **"Ya erhame'r-Rahimin, ya Kerim, ya Halim, ya Ehad, ya Samed, ya Hayy, ya Muhyi'l-Mevta, ya Kayyûm, Lâ ilahe illâ ente ya Rabbena"** diye dua ederek o büyük halici kum üzerinde yürür gibi geçtiler ve düşmana çatıp ilk çarpışmada onları yenerek Dârin halkını toptan kılıçtan geçirerek; çoluk çocuklarını ve mallarını ganimet olarak ellerine geçirdiler.

Ganimet mallarının beşte biri ayrıldıktan sonra, geri kalanı gaziler arasında bölüştürüldüğü zaman süvarilerin payları altışar bin ve yayaların payları ikişer bin dirheme erişmiştir.

Vâil oğlu Bekir'in Müslümanları ve Hasfa-i Temimi ve Müsennâyı Şeybani de oraya gelmiş olduklarından birlikte Bahreyn'e döndüler.

Bu büyük başarılar, hep Hz. Ebû Bekir'in yerinde tedbirleri yüzündendir. Fakat Hâlid ve 'Alâ gibi güzel ve yerinde nasıl hareket edeceğini çok iyi bilen kumandanların da bunda payı büyüktü.

Allah (c.c.)'ı sevgili Peygamber'i hürmetine o asırda böyle çok üstün adamlar yaratmış ve onların vasıtasıyla Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şeriatini yükseltmiştir.

Umman, Mehre ve Yemen'in Durumu

Yukarıda yazıldığı gibi, Ebû Cehil'in oğlu İkrime Yemâme seferinde bozguna uğrayınca, Hz. Halife, onu Umman tarafına giderek Huzeyfe ve Arfece ile buluşmak ve Umman işlerini bitirdikten sonra Yemen'e varmak üzere memur etmişti. Huzeyfe ve Arfece, daha Umman'a varmadan İkrime, yolda onlara yetişti ve birlikte Umman'a yakın olan Ricam denen yere eriştiklerinde Ceyfer ve Abd ile yazıştılar.

Dönmelerin başı olan Lakit kendi üzerine asker geldiğini duyunca askerini Debâ kasabasına toplayıp ordu kurmuştu. Ceyfer ile Abd da Suhâr'da ordu kurdular ve İkrime ve Huzeyfe ve Arfece'yi ileri gönderdiler. Debâ üzerine gittiler.

Debâ'da, buluşunca çok şiddetli bir muharebe oldu. İslam askerleri, hemen dönmek üzereyken Nâciyeoğulları ve Abdü'l-Kays kabilelerinden yardım geldi. Düşman bozuldu. Dönmelerin onbin kadarı kırıldı.

İslâm askerleri pek çok ganimet aldı. Beşte biri Arfece ile Medine'ye gönderildi ve Huzeyfe Umman'da kaldı. Fakat İkrime Umman halkından ve öteki kabile ve aşiretlerden hayli asker toplayarak Mehre'ye gitti.

O sırada Mehre halkı, iki bölük olup birbiriyle çekişmekteydiler. Bir bölüğü İkrime'ye uymuş ve İslâm olmuştu. Hemen öteki bölük üzerine hücum edildi, kazanıldı. Pek çok ganimet malları alındı. Bu başarı üzerine civar bölgeler halkı hep Müslüman oldu. O bölge de dönmelerden boşaltıldı ve temizlendi.

Sonra İkrime, Mehre'den de hayli asker toplayarak bir büyük bölük ile Yemen'e vardı. Ümeyye oğlu Muhacir de Mekke ve Tâif'ten çokça askerle Yemen'e gitmiş olduğundan kısa zamanda Yemen dönmeleri de ezilip tepelenmişlerdir. Böylece her tarafta dönmeler gailesi ortadan kaldırılarak Hazine'ye ait olan gelirler, bundan böyle Medine'ye gönderilmeye başlandı. İslâm Devleti kuvvetlendi.

İran'a bağlı olan Hire hükümeti ile Kayser'e bağlı bulunan Gassâni hükümetinden başka, bütün Araplar İslam oldular.

Irak Savaşları

Yukarıda yazıldığı gibi, dönmeler gailesi ortadan kalkmakla İran'a bağlı olan Arap memleketlerinin alınması zamanı gelmişti. Hâlbuki Bahreyn seferinde Hadrami oğlu 'Alâ maiyetinde bulunan Hârise Şeybani'nin oğlu Müsennâ, Halife Hazretleri'nden izin alarak Irak Arapları ülkesinde din uğrunda savaşıyordu.

Bu onikinci hicret yılı Muharrem ayında Halife Hazretleri, Seyfullah yani Allah'ın Kılıcı olan Hâlid b. Velid (r.a.)'i Irak-ı Arap'ın fethine memur etti. Hârise oğlu Müsennâ ile diğer bazı şeyhlere de Hâlid b. Velid'in maiyetine girmeleri için mektuplar gönderdi.

Hz. Hâlid, onbin süvari ile gitti. Müsennâ ile arkadaşları olan şeyhler de sekizbin süvariyle gelip ona katıldı. İslam ordusu onsekizbin kişiye yükseldi. Hâlid Hazretleri, Irak köylerinden Bankiya ve Bersûma adındaki İki köye varınca, halkı onbin altın cizye vermek üzere eman dilediler. O da uygun görerek altınları alıp eyalet merkezi olan Hire'ye gitti. Hire valisi Tâi kabilesinden Kubâysaoğlu Eyas da beldenin ileri gelenleriyle karşı çıkıp, doksanbin altın cizye vermek üzere antlaşma yaptı.

Eyâs'ın bu suretle barış antlaşması yapması, İran Devleti tarafından iyi karşılanmadı. Azledilerek yerine İran kumandanlarından Zâzveyh adındaki sınır kumandanı Hire valisi tayin edilmiştir.

Hz. Hâlid ise Hire'den hareketinde Müsennâ'yı öncü askere kumandan yaptı. Başka bir koldan Hâtem oğlu Adiyy'i yürüttü. Kendisi de onların arkalarından yürüdü. Hufeyr'de toplanmak üzere onlara talimat verdi.

O tarafın hudud kumandanı olan Hürmüz ki, İran Devletinin en büyük rütbesine sahip idi. Karadan Araplarla muharebe ve denizden Hindistan'a sefer ederdi. Hz. Hâlid'in hareketini duyunca, durumu devletine yazı ile bildirmekle beraber askerini toplayıp İran şehzadelerinden ve meşhur kahramanlarından Kubâd ile Enûşcân'ı birer kola memur ederek karşılamaya koştu. İslâm ordusundan önce yetişip Hufeyr mevkiini tuttu.

Hz. Hâlid, onu görüp Kâzım'a tarafına meylettiyse de Hürmüz hem bahadır ve hem harp fenninde usta bir kumandandı. Daha önce Kâzıma'ya erişip subaşını tuttu. Seyfullah da gelip ona karşı ordusunu kurdu ve ileriye at sürdü. Hürmüz'e meydan okudu. Hürmüz de ona karşı kendisi er meydanına çıktı.

İki kumandan atlarından inip yaya olarak birbirine hamle ettiler. İkisinin hamlesi de boşa gitti. Seyfullah, hemen Hürmüz'ü kucaklayıp alt etti ve işini bi-

tirmek üzereyken Hürmüz'ün adamları Hz. Hâlid'e bir kahpelik yapmak üzere koştularsa da, Temim'den Amr oğlu Ka'ka' hücum ederek onları öldürdü. Seyfullah ise hiç telaş etmeyerek Hürmüz'ü öldürerek elbisesini aldı. Yalnız tacı yüzbin ederdi. Çünkü İran'da böyle beşer rütbelerinin en sonuncusu olan bir rütbeye çıkanların yüzbinlik tâc giymeleri, İran devletinin teşrifatı gereğiydi.

Bu dehşetli hadise üzerine İran ordusu bozuldu ve İslâm askerleri arkalarına düştü. Ancak atı yörük olanlar kurtuldu. Seyfullah, zafer müjdesiyle beraber ganimet mallarının beşte birini halifeye gönderdikten sonra ileri hareketle sonradan Basra şehrinin kurulduğu yere kondu.

Müsennâ'yı düşmanı kovalamak için ileriye ve Mukrin oğlu Ma'kıl'ı Übülle tarafına gönderdi. Bu Übülle, İran denizinin kuzey ucunda ve Basra mevkii tarafında bir şehirdi.

Daha önce Hürmüz'e yardım için İran'ın yine yüzbinlik taç giyen kumandanlarından Karın adındaki kumandan, bir ordu ile Kisrâ tarafından gönderilmişti. Karın, askeriyle gelirken yolda bozgun askerle Kubâd ve Enûşcân'a rastladı. Onları da kendi askerine kattı ve ileri hareket etti. Yeniden muharebeye girişildi. Bu sefer Karın ile beraber Kubâd ve Enûşcân da er meydanında öldürüldü.

İran ordusu daha fena şekilde bozuldu. Otuzbin kadar askerleri kırıldı. Bundan başka birçoğu da kaçarken sularda boğuldu. İslâm askerleri, pek çok ganimet malı aldı. Hz. Ebû Bekir'in emir ve talimatı gereği olduğu için, bu muharebelerde savaşçılardan ele geçenler, malları ve çoluk çocuklarıyla beraber esir edildi. Fakat çiftçi olan halk, cizyeye bağlandı. Böylece onlar, her türlü saldırıdan korunma hakkını kazandılar.

Velece ve Leys Savaşları

İki büyük sınır kumandanı ve şehzadelerden iki ünlü kahraman ile beraber bunca İran askerinin ölmesi İranlıları telaşa düşürdü. İran devleti hemen Endrazgar adlı kahramanı gönderdi ve arkasından Behmen adındaki kumandan ile, mükemmel bir de ordu çıkardı. Endrazgar, Hire ile Kesker arasındaki Araplardan ve başka taraflardan çokça asker toplayıp Velece denen yerde büyük bir ordu kurdu.

Allah'ın Kılıcı ise hayırlı Safer ayı içinde yıldırım gibi yetişip onları vurdu, kılıçtan geçirdi: Endrazgar, kılıç artıkları ile beraber kaçarken susuzluktan öldü. Çiftçi olan halk, yine cizye vererek saldırıdan kurtuldular. Ama savaşçılar tutsak edildikleri sırada Vâiloğulları Hıristiyanlarından Büceyr ile Esved Acli'nin oğulları da esir oldu.

Vâil oğulları Hıristiyanları, bundan dolayı hiddetlendiler ve Esved Acli'yi kendilerine kumandan seçerek Enbâr köylerinden Fırat nehri üzerindeki Leys

adındaki köyde toplandılar. O sırada adı geçen Behmen Kapşenasâ denen yerde bulunuyordu. Hemen Leys'teki Hıristiyan Arap ordusuna varması ve o tarafa gitmek üzere bulunan Câbân adlı kumandanın gelişine kadar durarak muharebeye girişilmemesi için kendisine Kisrâ tarafından yazılı emir gönderilmişti.

Behmen, durumun tehlikeli olduğunu anladı. Ne yapacağını şaşırdı. Danışma neticesinde açık ve geniş bir talimat almak üzere İran'ın başşehri olan Medâyin'e gitti. Kendisinin dönüşüne kadar harbe girişilmemesini Câbân'a tavsiye etti.

Cabân, askeri alarak Safer ayında Leys denen yere vardı. Orada toplanmış bulunan Arap Hıristiyanlarının yanında ordusunu kurdu.

İranlılar, daha yeni yemek yemek için sofralarını sermişlerken İslâm askerleri ile Allah'ın Kılıcı göründü. İran ordu kumandanları, **"Acaba hemen cenge girişelim mi, yoksa askeri doyurup da sonra mı cenk edelim?"** dediklerinde Câbân "Eğer size meydan verirlerse yemek yiyebilirsiniz" derken Hz. Hâlid erişip ordusunu kurdu ve hemen harbe tutuştu.

Arap reislerinden Kays oğlu Mâlik ona karşı çıktı. Allah'ın Kılıcı, o anda onu öldürdü. Bunun üzerine Araplar arasında muharebe kızıştı. İranlılar da bir uğurdan harbe girişti. Hemen Behmen gelip yetişir umuduyla çok direndiler, şiddetle karşı koydular. Fakat sonunda bozuldular ve pek çok kırıldılar. Kan, sel gibi aktı. İran müşrikleri ile Hıristiyan Arapların ölüleri yetmişbine vardı.

O gün harp meydanı baştan başa al kana boyandı, çok geniş bir lâle bahçesine döndü. O bahçenin bir ucunda İranlıların beyaz yufkalarla donatılmış sofraları da yer yer beyaz çiçekler ile donatılmış bahçe bölmelerine benziyordu. Hz. Hâlid, onlarla askerine mükemmel bir ziyafet çekti.

Araplar, elek kullanmadıklarından unu kepeğinden ayırmaksızın pişirirlerdi. Çok zaman yedikleri arpa ekmeğiydi. Sırf buğday unundan yapılmış beyaz ekmek ve yufka bilmezlerdi. Bu beyaz yufkaları görünce ceylan derisinden yapılmış yazı kağıdı sandılar **"Bu beyaz deriler nedir?"** dediler. Fakat tadınca hoşlandılar ve ondan sonra beyaz yufkaya dadandılar.

Hz. Hâlid, askerini doyurduktan sonra durmadı. Emgişeya şehrine gitti. Halkı, bir şey almaya vakit bulamayıp kaçtılar. Bütün süs eşyaları ve diğer mal ve eşyaları meydanda kaldı. İslâm ordusu, başka yerlerden daha fazla mal ve ganimet aldı.

Sonra Hz. Hâlid, Emgişeya şehrini harap etti. Zafer müjdesiyle birlikte esirlerin ve ganimet mallarının miktarını Medine'ye bildirdi. İşte o zaman Hz. Ebû Bekir, **"Kadınlar, Hâlid gibi bir er doğuramazlar"** dedi.

Hire'nin Fethi

Hâlid b. Velid (r.a.), Emgişeya şehrini harap ettikten sonra Rebiülevvel ayında Hire'yi almıştır.

Emgişeya'dan yük ve ağırlıklarını gemilere yükleterek Hire'ye gittiğinde, Hire valisi olan Zazveyh Hire dışında ordusunu kurdu. Karşı koymaya hazırlanmış ve oğlu gelip Fırat'ın suyunu kesmişti. Gemiler karada kalmıştı. Fakat Allah'ın Kılıcı Hâlid, hemen süvarisiyle koşarak valinin oğlunu Fırat Bâdakley'i üzerinde buldu. Onu ve adamlarını öldürdü.

Zazveyh, o sırada oğlunun öldürüldüğünü işitmekle beraber İran'da yine karışıklık çıktığını haber aldı. Hemen Hire'yi terk etti ve İran'a gitti. Hz. Hâlid de varıp onun ordugâhına kondu. Hire valisi de kale gibi sağlam olan köşklerine ve kiliselere kapandı.

Hz. Hâlid, onları kuşattı ve sıkıştırdı. İslâm askerleri de taraf taraf saldırarak kapıları kırmaya başladıklarından çaresiz kaldılar. Cizye vermek üzere eman dilediler. Hz. Hâlid de eman verdi.

O sırada Eyâs Tâi, köşklerin birinde imiş. Çıkıp şehrin ileri gelenleriyle birlikte Hz. Hâlid'in yanına geldiler. Ünlü Abdü'l-Mesih de onlarla beraber idi. Ve söz söyleyen o idi. Abdü'l-Mesih, çok zaman yaşamıştı. Hatta yukarılarda geçtiği gibi, Nûşirevan tarafından rüya tâbiri için Satih'e gönderilmişti.

Hz. Hâlid, ona **"Kaç yıl yaşadın?"** diye sordu **"Birkaç yüz sene!"** diye cevap verdi ve gördüğü acayipliklerden sorunca **"Onu gördüm ki, Hire ile Şam arasında köyler dizilmişti. Bir kadın yanına yalnız bir çörek alıp Hire'den Şam'a kadar giderdi"** dedi.

Sonra cizyenin ne kadar olacağı konuşulmaya başlayınca Hireliler, yüzdoksanbin altın vermeye razı oldular. Fakat ondan başka Hz. Hâlid, Abdü'l-Mesih'in kızı Kerâme'nin Şerik adlı adama teslimini de şart koştu. Bu ise onlara pek ağır geldi.

Sebebine gelince Şerik, evvelce Kerâme'yi genç iken görüp, ona gönül vermiş imiş. Fahr-i Âlem (s.a.v.), ümmetinin İran'ı ve Hire'yi ele geçireceğini ashabına müjdelediği zaman, Şerik de orada hazır bulunuyormuş. Kerâme'nin kendisine verilmesini istemiş, Hz. Peygamber (s.a.v.) de vadetmişti.

Bu sefer Hire ele geçirilince Şerik, Hz. Hâlid'in önünde, o vâ'di şahitler ile isbat etmiş olduğundan Hz. Hâlid, bu Peygamber va'dini yerine getirmek zorunda kaldı. Hireliler, bunu yerine getirmekten kaçınınca, **"İşi güçleştirmeyiniz. Kızı bana getiriniz. Bir bedele bağlanarak kurtulur"** dedi. Onlar da Kerâme'yi getirdiler. Hâlid, onu Şerik'e teslim ile Peygamberin (s.a.v.) va'dini yerine getirdi. Uy-

gun bir bedel istemesi Şerik'e teklif olununca, bin dirhem istedi. O anda verilip Kerâme'yi geri aldılar. Abdü'l-Mesih gibi ünlü bir adamın kızına bin dirhem bedel az olduğundan, sonradan Şerik'i payladıklarından **"Bin'den fazla sayı olduğunu bilmiyordum"** diye özür dilemiştir.

Hire'nin Fethinden Sonra Çıkan Olaylar

Hire'nin fethi üzerine etraftaki şeyhler ve muhtarlar, hemen Hire'ye gelip boyun eğdiklerini söylediler vergilerinin miktarını öğrendiler. Her tarafa gönderilen memurlar vasıtasıyla, adı geçen gelirler, elli gün içinde toplandı. Hazine'ye yollandı.

Ezver oğlu Zirar, Hattâb oğlu Zirar, Ka'ka' ve Müsennâ birer bölükle Dicle kıyılarına kadar akınlar yapıp İran şehirlerini yağmaladıkları sırada, Hz. Hâlid de mektuplar yazıp göndererek İranlıları İslâm dinine çağırmıştı.

Enbar'ın Fethi

Hendek ile çevrili ve sağlam olan Enbar şehri ki, İranlıların zahireleri orada anbarlanırdı. Her zaman orada çok miktarda her çeşit zahire bulunurdu. İran beylerinden Şirzâd, oranın koruyucusu idi.

Hz. Hâlid, Hire işlerini yoluna koyduktan sonra ordusuyla varıp Enbar şehrini kuşattı. Okçularını toplayarak kuşatılanların gözlerine nişan almalarını söyledi. Okçular, hep birden oklarını attılar ve arkasını kesmeyip durmadan şehri ok yağmuruna tuttular. Bin kadar şehir halkının gözlerini kör ettiler. Şirzâd, Vire ile Enbar'ı teslime razı olduysa da, ileri sürdüğü şartları Hz. Hâlid kabul etmedi. Zayıf develeri kestirip, onlarla hendeği doldurttu. Üzerlerinden asker yürüttü. Kuşatılanlar da hendekte İslâm askerlerine karşı geldiyse de Şirzâd, başa çıkamayacağını kesin şekilde anlayarak, yalnız hayatı temin olunmak ve kendisi, yanına mal ve eşyadan bir nesne almamak şartıyla şehrin teslimine razı oldu. Bu şart ile Enbar'ı bütün mal ve eşyası ile Hz. Hâlid'e teslim etti. **"Kuşça canım âzâd!"** meselince kurtulup Behmen'in yanına gitti.

Aynü't-Temr'in Fethi

Hz. Hâlid Bedir oğlu Zeberkan adındaki şeyhi Enbar'ı koruması için bırakıp, kendisi Aynü't-Temr kalesi üzerine gitti. Orada Behrâm Çübin'in oğlu Mihrân çok sayıda İran askeriyle muhafız idi. Aka adındaki şeyhlerin şeyhi de Nemiroğulları, Tağliboğulları ve İyad ve diğer kabilelerden çokça Arap askeriyle beraber onun maiyetindeydi. Aka, Mihrân'a dönerek, "Arap, Arabın halini daha iyi bilir. Sen Hâlid'i bize bırak" demekle o da memnuniyetle kalede kalıp, Aka Arap askerleriyle Hz. Hâlid'e karşı geldi.

Aka, harb meydanına gelip saflarını düzeltirken Hz. Hâlid, koştu ve onu kucaklayıp esir etti. Arap askerinin daha safları düzelmeden, bozuldu ve çoğu tutsak oldu. Mihran bunu haber aldığı zaman kaleden çıkıp İran askeriyle beraber kaçtı. Bozgun Arap askeri kaleye girdiler. Fakat koruyamadıkları için Hâlid girdi, hepsini kılıçtan geçirdi. Aka'yı da öldürdü. Bu muharebede ilk muhacirlerden Sehimli Riab oğlu Amr ve Ensar'dan Sa'd oğlu Bişr (r.a.) şehit olmuşlardı.

Dümetü'l-Cendel Olayı

Aynü't-Temr kalesinin ele geçirilmesinden hemen sonra Şam tarafındaki Hıristiyan Arapların anlaşmayı bozduklarına dair Dûmetü'l-Cendel'de İslâm askerinin kumandanı olan. Ganem oğlu lyaz tarafından mektup gelmekle Hz. Hâlid, o tarafa yöneldi.

Dûmetü'l-Cendel, nahiyesi Abdü'l-Melik oğlu Ükeydir ve Rebia oğlu Cûdi adlarındaki iki reisin hükmü altındaydı. Yanlarına Kelb, Gassân ve Tenûh kabilelerinden ve diğer Arap kabilelerinden çokça asker toplanmıştı.

Ükeydir Hz. Hâlid'in hareketini işitince barış yapmak istemişse de, diğerleri ona uymadıklarından o da Dûmetü'l-Cendel'den çıkıp giderken Hz. Hâlid tarafından gönderilmiş olan bir çete, onu ve adamlarını öldürerek mallarını ganimet olarak almışlardır. Hz. Hâlid Dûmetü'l-Cendel'e gelip bir tarafına kondu. lyaz da diğer tarafındaydı. Cûdi, lyaz üzerine bir bölük gönderdi. Kendisi de Hz. Hâlid'e karşı çıktı. Fakat Hz. Hâlid'in hücumuna karşı koyamadı. Askeri bozuldu, kendisi esir düştü, öteki bölük de bozuldu. Bozgun asker, kaleye sığındılar. Fakat kale o kadar kalabalığı almadı. Çoğu dışarda kaldı. Kimi öldürüldü ve kimi esir oldu. Hâlid bu esirlerin çoğunu ve hatta Cûdi'yi öldürdü. Çoluk çocuklarını tutsak yaptı.

Cûdi'nin, güzelliğiyle tanınan kızını satın aldı ve bir süre Dûmetü'l-Cendel'de kaldı.

Son Irak Olayları

Hz. Hâlid (r.a.), Dûmetü'l-Cendel'de bulunduğu zaman İranlılar Hire'yi geri almak emeline düştüler. Enbar üzerine Zermihir ve Rûzbih adlarındaki kumandanlar ile birer bölük gönderdiler. Bu İki fırka Husayd denen yerde birleştiler. Bihbûzâ adındaki kumandan da bir bölük ile Hanâfis mevkiini tuttu.

Aynü't-Temr hadisesinde Aka'nın öldürülmesinden dolayı hiddetlenmiş olan el-Cezire çöl Araplarından Ümran oğlu Hüzeyl, Musayyah'ta ve Büceyr Tağlibi'nin oğlu Rebîa, Rusafe'nin doğu tarafında olan Seniy ve Bişr yani Zümeyl denen yerlerde çok sayıda çöl Arab'ı ile konmuş ve Zermihir ve Rûzbih ile birleşmek niyetinde bulunmuş idiler.

Bu beş bölük birleştiği takdirde İran ve Arap askerlerinden meydana gelen büyük bir ordu olurlardı. Fakat toplanmaya değil, davranmaya bile vakit bulamadılar. Hz. Hâlid'in Hire'de Kaymakamı olan Ka'kâ' Temimi, Zermihir ile Rûzbih'in hareketlerini işitir işitmez, onlara karşı iki bölük göndermişti.

Sonradan Dûmetü'l-Cendel'den Hz. Hâlid geldi. Hemen birer bölük ile Ka'kâ'yı Husayd üzerine ve Fedeki oğlu Ebû Leylâ'yı Hanâfis üzerine gönderdi. Ka'kâ' Temimi, Husayd'e vardı. Savaş meydanına girdi. Zermihir'i öldürdü. Daha sonra Rûzbih de öldürüldü. İran ordusu bozuldu, içlerinden pek çokları öldü. İslâm askerleri çokça ganimet malı aldı.

İranlıların kılıç artıkları Hanâfis'e kaçtı. Ebû Leylâ ise karakuş gibi oraya inmek üzere olduğundan Bihbûzâ oradan göçüp Musayyah'ta bulunan Hüzeyl'in yanına gitti. Hz. Hâlid, bunu öğrenir öğrenmez Musayyah'a yöneldi. **"Filân gece filân saatte orada birleşelim"** diye Ka'kâ' ile Ebû Leylâ'ya yazılı haber gönderdi.

Kararlaştırılan vakitte üçü de Musayyah'ta birleştiler. Hüzeyl ile yanındaki reisler ve askerler uykudayken onları üç taraftan bastılar, çoğunu öldürdüler. Hüzeyl, pek az adam ile kaçabildi. Ebû Rehm'in oğlu Abdü'l-uzza ile Cerir oğlu Lebid önce Müslüman olmuşlardı. Hatta Müslümanlıklarına dair yanlarında Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in mektubu da vardı. Hüzeyl'in yanında bulunmuş olduklarından ikisi de bu hadisede öldürüldüler. Hz. Ebû Bekir öyle bir hata yapıldığını haber alır almaz, ikisinin de Hazine'den diyetlerini vermiş ve çoluk çocuklarını tavsiye buyurmuştur.

Hz. Ömer (r.a.) Nüveyre oğlu Mâlik gibi bunların öldürülmesini de Hz. Hâlid'e mal eder. Hz. Ebû Bekir de, **"Kâfirler ile konup göçenler, böyle kazaya uğrayabilir"** dedi. Hz. Hâlid ise, adı geçen muharebeden sonra hiç durmadı. Rebia'nın bulunduğu Seniy mevkiinde birleşmek üzere Ka'kâ' ile Ebû Leylâ'ya bir saat belirtti. Onları yola çıkardı. Belirtilen vakit ve saatte üçü de Seniy denen yerde birleşip, yine üç yönden Rebia bölüğünü bastılar. Hepsini kırdılar, kestiler, içlerinden kimse kurtulmadı. Bütün çoluk çocukları tutsak oldu. Malları ganimet olarak alındı. Hz. Hâlid, ganimet mallarının beşte birini Medine'ye gönderdi.

Rebia'nın kızı Sahba da bu esirler içindeydi. Hz. Ali (r.a.) onu satın almış ve ondan Ömer adlı oğlu ile Rukiyye isminde kızı olmuştur.

Hüzeyl, Musayyah'tan kaçınca çok sayıda Arap askeriyle Zümeyl'de bulunan Fülan oğlu Attâb'ın yanına kaçmıştı. Hâlbuki onlar, daha Rebia hadisesini duymadan Hz. Hâlid, ansızın oraya vardı. Onları yıldırım gibi vurdu. Çoğunu kılıçtan geçirdi ve ganimet mallarının beşte birini halifeye gönderdi. Sonra Zümeyl'den hareketle Akka oğlu Attâb'ın bulunduğu Rıdab denen yere koştu. Fakat Attâb'ın yanındaki çöl Arapları, dağılıp kendisi de kaçmış olduğundan, hemen Rıdab'dan

hareket etti. Ramazan ayı geldi. Asker de yorgun olduğundan Kiraz'a vardı. Askere istirahat verdi.

Kiraz ise, İran, Rum ve el-Cezire sınırı olduğundan hudud muhafazasına memur olan Rum askerleri, İslâm askerlerinin buraya kadar gelip sokulduklarına kızdılar. O çevrede bulunan İran askerlerini davet edip, onlar da Rumlar il birleştiler. Tağlib, İyad ve Nemr Arapları da gelip onlara karıştılar. Pek büyük bir ordu kurarak, İslâm askerlerinin alt tarafından Fırat'ı geçtiler.

Rumlar, **"Bugün kimler direnecek ve kimler kaçacak iyice anlaşılsın"** diyerek Araplardan ayrıldılar. Şiddetle muharebeye koyuldular. Fakat Hâlid'in hücumlarına dayanamadılar. Pek çok ölü vererek, diğerlerinden önce bozuldular. Hz. Hâlid ise **"Arkalarından ayrılmayınız"** diye askere emredince Rumlar, kaçarken daha çok ölü verdiler. Ölenlerinin sayısı yüzbini buldu.

Hz. Hâlid Zilka'de ayına kadar Kiraz'da kaldıktan sonra Hîre'ye dönüş emrini verdi. Ağara oğlu Şecere'yi Sâka'ya yani artçı olarak memur buyurdu. Kendisini artçı askerlerle gidiyor gibi gösterdi. Hâlbuki bazı en yakın adamlarıyla gizlice Kiraz'dan ayrıldı. Belli yollardan ayrılarak dere tepe demeyip Mekke'ye erişti. Gizlice hac etti. Döndü, Hire'ye geldi. Durmadı. Hemen bir bölük ile bir tarafa Müsennâ'yı gönderdi. Bir taraftan da kendisi koştu. Bağdad pazarını, Katrabül ve Telli Akrakuf taraflarını yağma etti.

Hz. Hâlid; durmaz, oturmaz, istirahat ve rahat nedir bilmez eşi bulunmaz bir kumandandı. Fakat kendi kendine ordusundan ayrılıp da Mekke'ye gitmesi, usûl dışı makbul olmayan bir hareket olduğundan Halife Hazretleri, onun bu davranışını öğrendiği zaman kendisini azarladı. Sonra da bir çeşit ceza olmak üzere memuriyetini Irak'tan Şam'a çevirdi.

Hicretin Onüçüncü Yılı Olayları

Hz. Hâlid (r.a.), İran askerleri ve el-Cezire çöl Arapları ile harp ederek Bizans sınırlarına gelince, Rum askerleriyle büyük bir muharebe etmiş olduğuna bakarak Rumlarla da harbe başlamış oldu.

İran'a bağlı bulunan Hire vilâyeti Arapları ele geçtiği gibi, Kayser'e bağlı olan Arapların da İslâm dairesine alınmaları zamanı gelmişti. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, yakın ve uzak yerlerden eli kılıç tutanları savaşa çağırdı. Bu onüçüncü senenin başlarında her taraftan Müslümanlar bölük bölük Medine'ye gelmeye başladılar. Az zamanda hayli asker toplanarak Medine dışında ordu kuruldu. Cennetle müjdelenenlerden Cerrah oğlu Ebû Ubeyde (r.a.) onlara imamlık yapıyordu. Halife Hazretleri, Âs'ın torunu ve Said'in oğlu Hâlid (r.a.)'i az bir askerle Bizans sınırına gönderdi. O da hududa varınca etraftaki kabileleri çağırdı. Onlar da bu

çağrıya uyarak başına epeyce asker toplandı. Rumlar, bundan kuşkulandı. Behra, Süleyh, Kelb, Gassân, Lahm ve Cüzam kabilelerinden çok sayıda asker topladılar. Fakat Said oğlu Hâlid onların üzerine varmakla dağılıp kaçtılar.

Bunun üzerine Said oğlu Hâlid biraz daha ilerledi. Mâhân adındaki Rum generalinin ordusuyla karşılaşarak, tutuştukları muharebede onu da bozdu. Pek çok askerini kırdı. Fakat iş, büyümüş olduğundan, Hilâfet makamından yardım istedi. Bu sırada Yemen'den Himyer askeriyle Zü'l-Kelâ, Tihame, Şahr, Umman ve Bahreyn askerleriyle Ebû Cehil'in oğlu İkrime, Medine'ye gelmiş olduklarından Hz. Ebû Bekir, bunları hemen Said oğlu Hâlid'in yardımına gönderdi.

Ondan sonra Şam tarafına önem verdi. Mal toplamaya memur ashâbdan bazılarının memurluklarını kumandanlığa çevirdi. Nitekim Kuzâa kabilesinden, mal toplama memurluğu yapan Velid b. Ukbe'yi o taraflardan asker toplamak ve Said oğlu Hâlid'in yanına varıp, oradan da Ürdün nahiyesine gitmek üzere memur etti. O da Kuzâa askeriyle Şam'a gitti.

Amr b. Âs, Hz. Peygamber zamanında Sa'd, Hüzeyl ve Uzre kabilelerinin mallarını toplamaya memurken Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Umman'a gönderildiği zaman, dönüşünde yine eski memurluğuna verilmesi va'dedilmiş olduğuna dayanarak, Hz. Peygamber'in ölümünden sonra Umman'dan dönüşünde Hz. Ebû Bekir, onu yine eski işine memur etti. Böylece Hz. Peygamber'in va'dini yerine getirmiş oldu. Bu sefer Amr b. Âs'ı bir bölüğe kumandan yapmak istedi. Bunun için kendisine yazdığı mektupta, **"Hz. Peygamber'in va'dini yerine getirmek için seni eski vazifene vermiştim. Şimdi senin dünyaca ve ahiretçe daha hayırlı bir memurluğa tayin etmeyi arzu ettim. Meğer ki bulunduğun vazife sence daha üstün görüne"** diye yazdı. Amr da cevabında, **"Ben, İslam'ın oklarından bir okum. Onları atacak ve toplayacak Allah'tan sonra sensin. Bak, hangisi daha kuvvetli ve işleyici ise onu at"** diye yazdığından Hz. Ebû Bekir onu bir bölüğe kumandan yaptı. Eyle yolu ile Filistin tarafına gönderdi.

Sonra Ebû Süfyân oğlu Yezid'i bir bölüğe kumandan yapıp Belka yolu ile Şam tarafına gönderdi. Onun sancağı altında çok gönüllü asker toplanmıştı. İçlerinde Mekke ileri gelenlerinden Amr oğlu Süheyl gibi büyük adamlar vardı. Hz. Ebû Bekir, yaya olarak onu uğurladı. Ona talimat verdiği sırada böyle nasihat vermişti:

'Ben, seni tecrübe etmek üzere memur ettim. Güzel hareket edersen önceki memurluğundan daha büyük bir mevki veririm. Eğer fena hareket edersen seni azlederim. Allah korkusunu kalbinden çıkarma. Çünkü o senin dışını nasıl görürse, iç yüzünü de öyle görür. Allah'a en yakın olan, ona ameliyle en fazla yaklaşandır. Cahiliyet devrinde kalan böbürlenmekten ve zorbalıktan uzak kal. Çünkü Allah, o sıfatı ve onunla sıfatlananı sevmez. Askerinin yanına vardığında onlarla

güzel konuş. Onlara öğüt vermek gereğini duyduğunda sözünü kısa söyle. Çünkü söz, uzun olursa bazısı bazısını unutturur ve nefsini düzelt. İnsanlar sana yararlı olur. Beş vakit namazı belirli vakitlerinde rükû ve secdesini tamamlayarak, Allah'ın huzurunda olduğunu bilerek kıl. Düşman elçileri yanına gelince, onlara ikram et ve çok tutma. Tâ ki, askerinin durumunu öğrenmeden çıkıp gitsinler. Onlara fikirlerini bildirme. Ordunun bozukluk ve kusurunu gösterme. Her halde sırlarını meydana koyma ki, işlerin bozulmasın. Danıştığında sözü doğru söyle ki danışma doğru olsun... Geceleri uyanık olup arkadaşların ile konuş ki sana haberler gele ve perdeler açıla. Geceleri askerine nöbet tuttur. Karakollarını çoğalt. Vakitli vakitsiz onları dolaş. Vazifesini gevşek tutanları yoluyla ve adalet üzere terbiye et. Cezayı hak edenlere ceza vermekten korkma. Askerin halinden gafil olma. Fesada sebep olur. Fakat hallerini araştırarak onları küçük de düşürme. İnsanların sırlarını açığa çıkarma. Dış görünüşleriyle yetin. Kibirli ve kendini beğenmişlerle düşüp kalkma. Doğru ve vefalı kimselerin meclisinde bulun. Ganimet malına hıyanet etme. Yoksulluğa düşürür ve haksızlığa uğrayanların yardımından insanı mahrum eder. Yakında nefislerini ibadethanelerde hapsetmiş kavimler yani rahipler göreceksiniz. Onlara dokunma. Onları kendi halleri üzere bırak."

Halife Hz. Ebû Bekir, bütün kumandanlara böyle gerekli talimatlar vererek ve lâzım gelen öğütlerde bulunarak takım takım Şam tarafına göndermişti. Bu kumandanların her biri, bir tarafta savaşacak ve birinin başı sıkılırsa diğerleri, onun yardımına koşup gidecekti. Bir yerde toplandıklarında, hangisinin vazifeli bulunduğu mıntıkada ise o, ordu kumandanı olacaktı. Diğerlerinin onun maiyetinde bulunması o zamanın uyulması gereken askeri bir kaidesiydi. Fakat Cerrah oğlu Ebû Ubeyde de bu sefer bir bölükle Humus taraflarına memur olduğu için adı geçen kumandanların hepsine nazır tayin edilmiştir. Allah hepsinden razı olsun.

Velid b. Ukbe, İkrime ve Zü'l-Kelâ, Said oğlu Hâlid'in yanına vardıklarında Hâlid, acele ederek öteki kumandanları beklemeyip, hemen bu üçünü yanına alarak Mâhân'ın üzerine yürüdü. Mâhân, geri çekilip Şam'a girdi. Hâlid de arkasından hareketle Şam yanında Merc-i Suffer denilen yerde ordusunu kurdu. Sonradan Mâhân, Rum askerleriyle sert bir çıkış yaptı. Yolları ve geçitleri tuttu. Yolda Hâlid oğlu Said'i bulup şehid etti.

Hâlid, oğlunun şehid edildiğini haber alır almaz bozulup, askeriyle beraber kaçarak kanadı kırık şahin gibi Zü'l-Merve denen yere kondu. Velid b. Ukbe de onunla beraberdi. Fakat İkrime, şehre yakın bir yerde ayağını direyip durdu. Yoksa Mâhân, karakuş gibi yetişip İslâm askerlerine çok zarar verebilirdi.

O sırada Hasene oğlu Şurahbil Irak tarafından dönerek Medine'ye gelmiş olduğundan Hz. Ebû Bekir, onu Velid'in yerine Ürdün bölüğüne kumandan tayin

edince Hz. Şurahbil, Şam ordusuna geldi. Said oğlu Hâlid'in maiyetindeki askerin yarısını alıp memur olduğu yere gitti. Sonra Medine'de bir miktar asker toplanmakla Hz. Ebû Bekir, onları Muaviye b. Ebû Süfyân'a verip onu kardeşi, Yezid'in maiyetine göndermiş olduğundan; Muaviye, Said oğlu Hâlid ile buluşunca onu, yanındaki kalan askeri de alıp gitmiştir.

Adı geçen kumandanlardan Amr b. Âs, Filistin'e; Hasene oğlu Şurahbil, Ürdün'e; Ebû Süfyân oğlu Yezid, Belka'ya ve Cerrah oğlu Ebû Ubeyde Câbiye taraflarına varıp ordularını kurmuşlardır.

İmparator Herakl, Arapların günden güne kuvvetlerini arttırarak, Arap Irak'ını ele geçirdikten sonra Şam'a doğru da yürüdüklerini görünce, telaşa düşerek Konstantiniyye'den çıkıp Suriye'ye geldi. Bir miktar vergi vermek üzere Araplar ile barış yapmak istemişse de, kumandanları ona razı olmadıklarından o da Rumlardan ve Arap Hıristiyanlardan çok sayıda asker toplayıp kardeşinin kumandası altında olarak Amr b. Âs'a karşı yüzbin ve diğer bir general ile Ebû Ubeyde'ye karşı altmışbin ve Yorgi adındaki general ile Ebû Süfyân oğlu Yezid'e karşı mükemmel bir ordu ve diğer bir general ile Şurahbil'e karşı başka bir ordu gönderdi. Kendisi Humus'ta kaldı.

Her İslâm bölüğünün karşılığı olan ordular, kendilerine nisbetle kat kat fazla olduğundan kumandanlar, bir yere toplanmayı uygun gördüler. Hilâfet makamından da bu yolda talimat gelince, Yermük vadisinde toplandılar ve bir taraftan Yermük ve bir taraftan Vakûsa yar ve uçurumlarını kendilerine siper ettiler.

Rumlar, bunu görünce onlar da çeşitli yerlerde olan ordularını Yermük mevkiine toplayarak İslâm askerlerine karşı büyük bir ordu kurdular. Yermük uçurumları, büyük bir hendek gibi iki tarafın da harekete geçmesine tabii bir engel idi. İslâm askerleri; düşmana nis'betle çok az oldukları için, zaten hücuma kalkmayıp ancak Rumlar; hangi taraftan baş gösterseler o tarafa üşüşerek kendilerini savunuyorlardı. Bu hal bir hayli zaman uzadı. Kumandanlar, Halifeden yardım istediler.

Hâlid b. Velid'in Irak'tan Şam'a Gelişi

Kumandanların yardım istemeleri üzerine Halife Hz. Ebû Bekir, Hâlid b. Velid'e yazılı-emir gönderdi. Müsennâ'yı yerine kaymakam bırakıp, emrindeki kuvvetin yarısını alarak yardım için süratle Şam'a gitmesini emretti. Hz. Hâlid, ordusunda olan ashabın hepsini alarak yerlerine başka adamlar bırakmak istediyse de, bu bölüşe Müsennâ razı olmadı. "Ben, ashabı uğur sayarım. Onların yüzü suyu hürmetine Allah'tan yardım dilerim. Zaferi onların yüzünden bilirim" dedi.

Bunun üzerine Hz. Hâlid de askeri, onun razı olacağı şekilde ikiye böldü ve onbin kadar seçkin askerle Hire'den çıktı. Kelb kabilesinin subaşı olan Kurâkir

denen yere gelince, halkı karşı durduğundan onları vurdu. Pek çok ganimet malı aldı. Sonra susuz çöllerden ve kestirme yollardan geçerek beş günde Behra kabilesinin su yeri olan Seviy denen yere ulaştı. Halkını vurup yine pek çok ganimet ele geçirdiler. Oradan hareketle Erek denilen yere geldi. Buranın halkı cizye vermek üzere barış yaparak kurtuldu. Sonra Tüdmür'e geldi. Halkı ürkerek kaleye kapandılarsa da, harbe girişmeyip barışa yattılar. Oradan Karyeteyn'e geldi muharebe sonunda zafer kazandı ve epeyce ganimet malı aldı. Sonra Havarin denilen yere gelip halkıyla yaptığı muharebede onları yenerek kimini öldürdü, kimini esir etti.

Sonra Kasm denen yere geldiğinde Kuzâa kabilesinden orada bulunan Meşceaoğulları onunla barış antlaşması yaparak yakayı kurtardılar. Hz. Hâlid, oradan da hareketle Şam şehri yanındaki dağın sarp geçidine gelince Fahr-i Âlem Hazretlerinin Ukab adındaki siyah renkli sancağı onun yanında bulunduğundan burada onu açtı. İslâm askerlerinin şevk ve gayretini tazeledi. Bu sebepten dolayı oraya Seniyyetü'l-Ukab denilmiştir.

Hz. Peygamber'in sancağı ile Hz. Hâlid, Seniyyetü'l-Ukab'dan Merc-i Râhıt'a geldi, Gassâniler üzerine Yevm-i Fash dedikleri bayram günü ansızın hücum ile kimini öldürdü, kimini esir etti. Buradan Gavta-i Dımeşk üzerine gönderdiği çete de bir kiliseyi vurup yağmalayarak aldığı ganimetleri Hz. Hâlid'e getirdi. Rumlar, Havran tarafını gözetip Yermük'ten bir haber bekleyedursunlar, yan böğürlerinden ansızın Allah'ın Kılıcı Hz. Hâlid'in çıkıvermesi onları şaşırttı.

Hz. Hâlid ise süratle Busrâ'ya gitti. Ansızın orada bulunan Rum askerlerini vurdu, bozdu, darmadağınık etti. Busrâ halkı cizye vermek üzere eman dilediler. Hz. Hâlid de barışçı yoldan Basra'yı aldı. Buradan ganimet mallarının beşte birini, Medine'ye gönderdi. Sonra Busrâ'dan hareketle Yermük yanındaki Vakûsâ'ya geldi. Rebiülâhir ayında Yermük ordusundaki kumandanlarla birleşti.

Fakat o sırada Amr b. Âs Gavr denen yerde bulunup, Rumların büyük bir ordusu ise Cıllık'ta Ecnâdin mevkiine hareket etmiş olduğundan bütün kumandanlar, Hâlid b. Velid ile beraber Amr b. Âs'ın yardımına koştular. Âs, ordu kumandanı olduğu halde muharebe sırasında Rum ordusu bozuldu ve pek çok ölü verdi. Ashâbdan da bazıları şehid oldu. Bu muharebede de Hâlid b. Velid'in pek çok yararlığı görüldü.

Bu muharebe Cumâdelâlâ ayı ortalarında oldu. Sonra bütün kumandanlar, yine Yermük ve Vâkûsa denen yerlerde toplanarak ünlü **"Yermük Savaşı"** yapılmıştır. O zaman Rumların ahlâkı çok bozulmuştu. Her tarafta halka zulüm ve tecavüzde bulunurlardı. Ordularında çeşitli fuhuşlar yaygındı. Müslümanlar ise büyük küçük hepsi güzel ahlâk ile bezenmiş ve İslâm edepleriyle edeplenmiş olarak, vardıkları yerlerde herkese karşı güzel davranıyorlar ve her şeyde hak ve adalet

üzere hareket ediyorlardı. Her türlü fuhuş ve kötülüklerden sakınırlardı. Hatta bu sırada, Rum generallerinden, birinin, içyüzlerini öğrenmek için İslâm ordusuna göndermiş olduğu bir Arap, bir gün bir gece Müslümanlar içinde bulunarak dönmüş ve İslâm askerinin durumunu generale hikâye ettiği sırada, **"Onlar, geceleyin hep rahib ve gündüzün hepsi askerdir. Aralarında hakkı yerine getirmek için zina edenleri taşlıyorlar. Hırsız, kendi hükümdarlarının oğlu bile olsa elini kesiyorlar"** deyince, generalin **"Öyleyse yeryüzünde onlar ile uğraşmaktan ise yerin altı bize daha hayırlıdır"** demiş olduğu rivayet edilmiştir.

Yermük Savaşı

İmparator Merakl'ın, Yermük tarafındaki askeri ikiyüzkırkbin kadardı. Onlara karşı İslâm askeri ise kırkaltıbin kişiydi. İçlerinde bin sahabiler vardı ki, yüzü Bedir Muharebesi'ne katılmış olanlardandı. O zaman Rumlar, askerlerini biner kişi olarak alaylara bölegeldiklerinden, misliyle karşı koymak gerektiğinden, İslâm askerleri de Şam'a gelince, o şekilde biner biner taksim olunmuştur. Fakat Hâlid b. Velid'in Irak'tan gelişine kadar her kumandan, kendi komutası altındakilerle başlı başına harp ederdi. Her ne kadar Ebû Ubeyde'nin genel bir kumandanlığı vardı ve hepsinin ulusu idi. Fakat muharebe sırasında kumandanların her biri başına buyruktu. Hâlid b. Velid, onları tek bir kumanda altına alarak hepsini bir orduymuş gibi kullanmıştır.

Rumların rahip ve keşişleri ordularına gelip bir ay kadar onları harbe isteklendirip cesaret verdikten sonra, fedakârca hücuma karar verip Receb ayı başlarında harekete başladılar. Müslümanlar da onların hareketlerini hissettikleri için, tümen tümen harekete başladılar, işte o zaman, Hz. Hâlid meydana çıktı ve Allah'a hamd ve sena ile başlayarak bir hutbe okudu:

"Bugün, Allah'ın sayılı günlerinden biridir. Bugün öğünmek ve dikbaşlılık etmek zamanı değildir. Din uğrunda olacak savaşınızı sırf Allah rızası için yapın ki, yaptığınızdan razı olsun. Bu bir gündür ki, onun sonu vardır. Nizamlı ve düzgünce harp eden bir kavimle böyle dağınık olarak savaşmak uygun olmaz. Arkanızdaki adam, bu hali bilse engel olurdu. Memur olmadığınız hususta emir sahibinin emir ve fikrine uygun düşecek surette hareket edin."

Hz. Hâlid'in bu sözü üzerine **"Fikrin nedir? Söyle"** denilince, o da hutbesine şöyle devam etti:

"Ebû Bekir, sizi birbirinize yumuşak bir şekilde davranıp, kolayca uyuşurlar diye göndermiştir. Yoksa ne olduğunu ve olacağını bilse sizi bir araya toplamazdı. Sizin bulunduğunuz durum, Müslümanlar hakkında kendilerini kuşatan şiddetli durumlardan daha şiddetlidir. Ve düşman hakkında onlara

yardım etmekten daha faydalıdır. Allah hakkı için bildim ki, dünya sizin aranıza ayrılık düşürmüş, içinizden bazınız kumandanlığa seçilse, Allah ve halife yanında size noksanlık vermez. Geliniz, şu düşmanlara bakınız: Nasıl da hazırlanmışlar. Bu bir gündür ki, sonu vardır. Eğer bugün, biz onları hendeklerine püskürtürsek, daima onları püskürtürüz ve eğer onlar, bizi bozarsa bundan sonra kurtuluş yoktur. Şimdi geliniz, başkumandanlığı elden ele dolaştırınız. Biriniz bugün ve diğeriniz yarın, öbürünüz öbürgün kumandanlık etsin, tâ ki her biriniz sıra ile kumandan olasınız".

Hakikaten Rumlar, Müslümanların kat kat fazlası olduklarına göre her gün bir kumandan feda olmak hatıra gelmez şey değildi. Bunun üzerine kumandanlar oybirliğiyle Velid oğlu Hz. Hâlid'i o gün başkumandanlığa seçtiler.

O sırada Rumlar, öyle mükemmel bir düzen üzere harp meydanına çıktılar ki, hiçbir vakit o derece düzgün çıkmamışlardı. İkiyüz bu kadar alayları meydanda dalgalanıyordu.

Hz. Hâlid de (kırk) bu kadar alaya İslâm bahadırlarından birer bey tayin ederek İslâm askerlerini güzel bir surette harp düzenine soktu ki, Araplar, hiçbir zaman öyle düzgün olarak harp meydanına çıkmamışlardı.

Alayları orta, sağ, sol, öncü ve artçı diye ayırdı. Ümmet'in güvenilir adamı olan Ebû Ubeyde'yi ortaya aldı. Ebu'd-Derdâ da hâkim idi. Amr b. Âs ile Şurahbil'i sağ kanada ve Ebû Süfyân oğlu Yezid ile Ka'kâ'yı sol kanada geçirdi. Eşyem oğlu Kabâs'ı gözcüler üzerine memur etti. Mes'ud oğlu Abdullah da yedek olarak bırakıldı.

Ebû Süfyân, İslâm askerini harbe isteklendiriyor ve onlara cesaret veriyordu. Nitekim bu yolda pek çok çaba sarf etmiştir. Mikdâd b. Esved de Bedir kahramanlarıyla beraber harp saflarında **Enfâl** sûresini okuyor, dinleyenlerin tüyleri ürperiyordu. Allah hepsinden razı olsun.

Hz. Hâlid'in emriyle harbe girişildi. Süvariler çarpışmaya ve iki taraf da birbirine hamle etmeye başladığı sırada Medine'den bir haberci geldi. Hz. Ebû Bekir hasta olduğundan bazıları, onun halini öğrenmek üzere habercinin başına toplandılarsa da muharebe daha yeni kızışmış olduğu için **"Halife tarafından yardım gönderilmek üzeredir"** gibi sözlerle geçiştirip gerçeği gizlemişti. Meğer Hz. Ebû Bekir (r.a), Cennet'e göçmüş ve Hz. Ömer (r.a) halife olmuştu. Başkumandanlığı da Ebû Ubeyde'ye vermişti. İşte haberci Başkumandanlık emrini getirmişti. Fakat el değiştirecek zaman olmadığından Hz. Ebû Ubeyde'de geçici olarak o emri gizli tutarak sonradan açıklamıştır. İşte bu sırada Rum generallerinden ünlü Yorgi meydana çıktı. Hâlid b. Velid'i istedi. O da yanına gitti. İki taraf birbirine teminat vererek muharebeyi bırakıp karşılıklı konuşmaya girdiler.

Yorgi "Ey Hâlid! Doğru söyle, yalan söyleme. Çünkü hür olan adam, yalan söylemez. Beni aldatma. Kerim olan adam, hile etmez. Sizin Peygamberinize gökten bir kılıç indi de o da sana mı verdi ki onu hangi kavim üzerine sıyırsan o kavmi bozuyorsun?" deyince Hz. Hâlid **"Hayır"** deyince Yorgi **"Ya sen niçin Allah'ın Kılıcı diye adlandırıldın?"** demesi üzerine Hz. Hâlid **"Yüce Allah, bizlere Peygamber gönderdi. Ben, onu yalanlayanlar ve onunla cenkleşenler içindeydim. Sonra bana Allah doğru yolu gösterdi. Ona bağlandığımda bana 'Sen Allah'ın kafirler üzerine sıyırdığı kılıcısın' dedi ve Allah'ın bana yardım etmesi için dua etti."** dedi.

Bunun üzerine Yorgi. "**Bana haber ver ki, neye davet ediyorsunuz?"** deyince Hz. Hâlid **"Ya İslâm, ya cizye, ya muharebe... Bu üç şey'in birine davet ederiz."** deyince Yorgi "**Sizin çağrınıza uyarak aranıza karışanların rütbesi nedir?"** dedi. Hz. Hâlid de **"Onun rütbesiyle bizim rütbemiz birdir"** demesi üzerine Yorgi, "**Onun içinde sizin gibi, karşılığı ve alacağı mükafat var mıdır?"** diye sormuş. Hâlid de **"Evet, Belki o, bizden daha üstündür. Çünkü biz, Peygamberimiz sağken ona uyduk, ki bize gaybden haber verirdi. Ondan mucizeler gördük. Gördüğümüzü gören ve işittiğimizi işiten kimse Müslüman olmak lâzım gelir. Siz ise bizim gibi görmediniz, bizim gibi işitmediniz. Sizden hâlis bir şekilde içten inanarak İslâm dinine giren bizden daha üstün olur"** diye cevap vermiştir.

Yorgi hemen kalkanını tersine çevirmiş ve Hâlid'in telkini ile kelime-i şehadet getirmiş. Bunun üzerine Yorgi, boy abdesti alıp, Hâlid'in öğretmesi üzere iki rek'at namaz kıldıktan sonra hemen kılıcını çekerek Hz. Hâlid ile beraber düşman üzerine hamle etmiştir. Böyle ünlü bir generalin harp meydanında Müslüman oluvermesi Rumların pek gücüne gitmiştir.

İşin başında Rumlar, son derece sert bir saldırışla İslâm askerini yerlerinden kaldırdılar ve dönüş yolları üzerinde bulunan Ebû Cehil'in oğlu İkrime üzerine düşürdüler. İkrime **"Ben Allah'ın Resûlü (s.a.v.) ile bunca muharebelerde bulundum. Şimdi kaçmak ne demektir. Benimle ölüm üzerine yeminleşecek var mı?"** diye seslenince amcası Hişam ve Ezver oğlu Dırar dörtyüz kadar fedaiyle birlikte ölüm eri olup, Hz. Hâlid'in çadırı önünde hepsi de yaralı olarak düşünceye kadar mertçe cenk ettiler. Sonra bunların bir miktarı iyileşmiş ve geri kalanı şehid olmuştur.

Başkumandan Hâlid ve general Yorgi, pek şiddetli ve uzun muharebeler ettiler. İslâm askeri, öğle ve ikindi namazlarını işaretle kıldılar. O sırada Müslüman kadınları da gerçekten mertçe çarpıştılar. Gündüzün son ânında General Yorgi şehid oldu. Bir gün içinde en büyük bir dereceye kavuştu. Allah gani gani rahmet etsin.

İşin sonunda Rumların bitkin düştükleri bir sırada Hz. Hâlid, onların ortalarına pek sert bir saldırışta bulundu. Süvarilerle piyadelerinin arasına girdi. Süvariler, piyadeleri bırakıp kaçtı. Piyadeleri atların ayakları altında ezildi. Orduları bütün bütün bozuldu. İslâm askeri, arkalarına düştü. Arap atlısının önünden kaçıp kurtulmak ne kadar zor olduğu herkesçe bilinir. Rumların harp meydanında düşüp kalanlarına nisbetle kaçarken ölenler kat kat fazlaydı. Birçok alayları da Yermük ve Vâkûsa uçurumlarına yuvarlanarak paramparça oldular. Birçoğunu da kaçarken Müslüman kadınları öldürdü ve Rumların kumandan ve ileri gelenlerinden pek çok ölenler oldu. Hatta İmparatorun kardeşi de öldü. Ölenlerin sayısı yüzbini geçti.

İslamlardan da üçbin kişi şehit oldu. İçlerinde İkrime ve oğlu Amr ve Âs oğlu Hişâm ve Said'in oğulları Amr ve Eban ve Hâris Sehmi'nin oğlu Said ve Hâris oğlu Nadir gibi meşhur adamlar ve ilk muhacirlerden niceleri vardı. Ebû Süfyân'ın da bir gözü bir okla kör oldu. -Allah hepsinden razı olsun-.

İşte bu büyük zafer, sonradan bütün Şam ve çevresinin alınmasına yol açmıştır.

Fihl Olayı

Yermük olayı üzerine Rumlar büyük ölçüde kuvvetlerini kaybettiklerinden Havran ve Cevlan gibi nice memleketler Müslümanlar eline geçmiştir. Ancak Ürdün tarafında Fihl denilen yerde Rumlar, seksenbin asker topladığından, bütün kumandanlar oraya giderek Zilka'de ayı içinde büyük bir savaş olmuştur.

Hz. Hâlid öncü askere ve Amr b. Âs bir kanada kumandan olup Ebû Ubeyde de bir kanadın idaresini eline almıştı. Asıl ordunun idaresi Ürdün tarafının kumandanı olan Hasene oğlu Şurahbil'deydi. Süvari üzerine Ezver oğlu Dırar ve piyade üzerine de Ganem oğlu İyâz memurdu.

Hz. Şurahbil Fihl'e vardı. Rumların ordusuna karşı ordu kurdu, iki ordu arasındaki sular ve bataklıklar tecavüz hareketine engel iken Rumlar, geceleyin bir yolunu bularak geçip İslâm askerini bastılar. Şurahbil ise geceleri uyumayıp ihtiyat üzere bulunur olduğundan sabaha kadar pek güzel savundu. Ertesi günü de muharebe sabahtan akşama kadar sürdü. Rumların birinci ve ikinci generalleri öldürüldü, orduları bozuldu.

Hâlbuki karanlık basmış olduğundan yollarını şaşırdılar. Sulara düştüler, bataklıklara saplandılar. Arkalarından İslâm askeri kovalayarak yetiştiklerini öldürüp seksenbin neferlerinden pek azı kaçıp kurtulabilmiştir.

Onüçüncü Hicret Yılının Diğer Olayları
Hz. Ebû Bekir'in Vefatı ve Hz. Ömer'in Halifeliği

Hz. Ebû Bekir (r.a.), hicretin onüçüncü yılı Cumadelâhire ayının yedisinde hastalandı. Onbeş gün mescide çıkamadı. İmamlığı Hz. Ömer (r.a.)'e havale etti. Halifeliğe de onu uygun gördü. Önce Abdurrahman b. Avf'ı çağırdı, **"Ömer'in halifeliği hakkında ne dersin?"** diye sordu. O da **"İstediğinden âlâdır. Fakat biraz serttir"** deyince, **"Onun sertliği, benim yumuşaklığımı gidermek içindir. İş, kendi başına kaldığı zaman sertlik ve kızgınlık gibi hallerden vazgeçer. Ben, ona dikkat ettim. Ben, bir adama öfkelendiğimde o, yumuşak davranıyor ve birine yumuşaklık gösterdiğim zaman o, sert bir tutum takınıyordu"** dedi.

Sonra Hz. Osman (r.a.)'ı çağırdı ve Hz. Ömer'i ondan sordu. O da **"İçi, dışından âlâdır ve içimizde onun benzeri yoktur"** diye cevap verdi. Sonra Said b. Zeyd ve ensarın ulusu Hudayr oğlu Üseyyit ve öteki muhacir ve ensarın büyüklerine danıştı. Üseyyit **"Bu işe muktedir bir adam lâzımdır ve Ömer'den uygunu yoktur"** dedi.

Sonra Talha (r.a.), içeri girdi, **"Sen Ömer'i veliaht mı yaptın? Sen varken onun halka nasıl muamele ettiğini gördün. Yalnız kaldığı zaman ne yapmaz. Allah'ın yanına vardığında halkı senden sorar"** dedi. Hz. Ebû Bekir "Beni kaldırınız" dedi. Kaldırıp oturttuklarında Talha'ya cevap olarak, **"Rabbime kavuşup da benden sorunca: Yâ Rabbi! Kullarının işlerini onların en hayırlısına havale ettim, diye cevap veririm"** dedikten sonra Hz. Osman'ı çağırtarak bir vasiyetname yazdırdı.

Hz. Ebû Bekir'in Vasiyetnamesi

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla:

Aşağıdaki vasiyetname, Muhammed Resûlüllah'ın (s.a.v.) Halifesi Ebû Bekir'in dünyaca en son ve âhirete en evvel anında, kâfirin imana ve günahkârın anlayışa geldiği bir zamanda yaptığı vasiyettir. Ben, Hattâb oğlu Ömer'i halifeliğe seçtim. Onu dinleyin. Ona itaat edin. En hayırlısını araştırmakta kusur etmedim. Eğer sabır ve adalet ederse beni doğrulamış olur. Yok eğer zulmeder ve yolunu değiştirirse ben gaybı bilmem, mazurum. Ben, ancak hayrı murad ettim. Herkes, yaptığının karşılığını görür ve zulmedenler, yakında ne hale düşeceklerini bilir. -Allah'ın selâmeti ve rahmeti hepinizin üstüne olsun-"

Hz. Ebû Bekir, bu vasiyetnameyi yazdırdıktan sonra başını pencereden çıkarıp dışarıda biriken ashaba karşı, **"Size bir halife seçtim. Razı mısınız?"** diye sordu. **"Razıyız ey Resûlüllah'ın halifesi!"** dediler. Hz. Ali (r.a.) **"Ömer'den başkasına razı olmayız"** dedi. Hz. Ebû Bekir (r.a.) **'Odur"** dedi ve vasiyetnameyi kölesine

verip dışarı gönderdi. Yüksek sesle okundu. Herkes **"İşittik ve itaat ettik"** dedi ve herkesten önce Hz. Ali, Hz. Ömer'in yanına gitti. **"Bu işin üstesinden gelecek işte şu kuvvetli ve güvenilir olan adamdır"** dedi.

Sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'i yanına çağırtarak ona birçok nasihat ve vasiyet etti.

Bir aralık Selman-ı Fârisi ile diğer bazı seçkin sahabiler, Hz. Ebû Bekir'in yanına girdiler ve **"Bir öğüt veriniz ki gereğince hareket edelim"** dediklerinde **"Yakında size pek çok rızık kapıları açılacak. Birkaç günlük ömre aldanıp da yarın Allah'ın katında mahcup olmayınız"** dedi.

Yukarıda geçtiği üzere Hz. Hâlid, Irak askerinin yarısını alıp da Şam tarafına yollandığında onun yerine Müsennâ Hire emirliğinde kalmıştı. O sırada İran devleti, biraz kendisini toplayıp, Hürmüs adındaki kumandan ile Hire üzerine bir ordu göndermiş olduğundan Müsennâ, kardeşleri Mühennâ ve Mes'ud ile beraber çıkıp Bâbil yanında İranlılar ile sert bir savaşa tutuştuklarında İran ordusunda bir fil vardı. Arap atları, ondan ürktüğünden, askerin harp düzeni bozulmuşken kahraman Müsennâ, birkaç yiğit ile yaya olarak filin üzerine hücum ederek öldürdüklerinden, İran askeri bozulmuş ve pek çoğu kırılmış ve kılıç artıkları Medâyin'e kadar kaçıp İslâm askeri, Dicle nehri kıyılarına kadar çapul etmişti.

Fakat İranlıların büyük hazırlıkları vardı. Müsennâ ise, bir süre halifeden haber alamadığı için, canı sıkılarak hemen Hasase oğlu Bişr'i Hire'de yerine kaymakam bıraktı. Kendisi oradan hareket ederek yukarıda yazıldığı gibi, halifenin ağır hasta olduğu gün Medine'ye geldi. Halifenin yanına çıktı. Halife, hemen Hz. Ömer'i çağırtarak, **"Ben umarım ki bugün öleceğim. Sen, hemen halkı Müsennâ ile beraber gitmek üzere din uğrunda savaşa çağır. Din işlerinden sizi hiçbir felâket alıkoymasın. Resûl-i Ekrem'in ölümünde benim ne yaptığımı gördün. Hâlbuki halkın başına onun gibi bir felâket gelmemiştir. Bir de ulu Allah, Şam askerine yardım edince Hâlid b. Velid ile Şam'a gitmiş olan Irak askerini Irak'a geri gönder. Onlar, oranın halkındandırlar."** diye vasiyet etti. Akşamdan sonra, yani bu onüçüncü hicret yılı Cumâdelâhire ayının sonuna sekiz gün kala salı gecesi akşam ile yatsı arasında altmışüç yaşında olduğu halde öldü. İki sene üç ay on günden beri hasretini çektiği Fahr-i Kâinat'ın (s.a.v.) yanına gitti.

Son sözü, **"Yâ Rabbi! Müslüman olduğum halde ruhumu al ve beni hoşnut olduğun kullar arasına kat"** mânâsına gelen âyet-i kerime olmuştur.

Cenazesi, Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) tabutu üzerinde götürüldü. Namazını Hz. Ömer, kabir ile minber arasında kıldı.

Fahr-i Âlem Hazretlerinin yanına gömüldü. Başı, onun iki omuzu hizasına kondu. Mağarada arkadaş olduğu gibi kabirde de ona komşu oldu. Kabrine Abdurrahman ile Ömer ve Osman ve Talha (r.a.) Hazretleri indi.

Hz. Ebû Bekir'in cahiliyet zamanında evlendiği Abdü'l-Uzzâ kızı Katile adındaki eşinden Abdullah adında bir oğlu ve Zatü'n-Nitakeyn denilen Esma adındaki kızı ve yine cahiliyet devrinde evlendiği Ümmü Rûmân'dan Abdurrahman oğlu ve mü'minlerin anası Hz. Âişe ve İslâm olduktan sonra evlendiği' Esma adındaki hanımından Muhammed adındaki oğlu doğmuştur. Yine İslâm'dan sonra evlendiği Ensar'dan Zeyd'in torunu ve Hâris'in kızı Habibe, kendisi öldüğü zaman gebeydi. Sonra Ümmü Gülsüm'ü doğurmuştur.

Abdullah, babasının halifeliğinin başlarında öldü. Çocuğu kalmadı. Esma, cennetle müjdelenmiş olanlardan Zübeyr b. Avvâm'le evlenmişti. Abdullah adında bir oğlan doğurdu. Ve çok zaman yaşadı. Hatta Abdullah'tan sonraya kalmıştır. Abdurrahman da babasından sonra hayli zaman yaşamış... Çocukları ve torunları sürüp gitmiştir.

Muhammed, Medine'de doğmuştu. Ashâbın koyu dindarlarından sayılırdı. Hz. Âişe, sonradan Ümmü Gülsüm'ü, cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Talha'ya vermiştir.

Babası Ebû Kuhafe ise çok yaşlı olduğu halde Mekke'deydi. Oğlunun ölüm haberi Mekke'ye ulaşınca, halk birbirine girmişti. Ebû Kuhafe **"Bu kargaşalık nedir?"** diye sormuş **"Oğlun öldü"** dedikleri zaman **"Büyük bir felâket"** dedikten sonra **"Yerine kim** geçti?" diye sormuş **"Ömer"** dediklerinde **"Dostu ve arkadaşıdır"** deyip susmuş... Altı ay sonra, yani ondördüncü hicret yılının Muharrem ayında Ebû Kuhafe de doksanyedi yaşında ölmüştür.

Hz. Ebû Bekir'in öldüğü gün Ebû Erkam oğlu Erkam (r.a.) da sonsuzluk ülkesi olan âhirete göçtü. İlk Müslümanlardandı. Resûl-i Ekrem (s.a.v.), peygamberliğinin başlarında onun evinde gizlenmiş ve Hz. Ömer de o evde İslâm olmuştu.

Hz. Ebû Bekir, halife olunca maliye işlerini ümmetin güvenileni olan Ebû Ubeyde (r.a.) üstlenmiştir. Hâkimi ise Hz. Ömer'di. Bir sene içinde iki kişi mahkemeye gelmemiştir. Kâtibi Hz. Ali'ydi. Zeyd b. Sabit ve Affân oğlu Osman ve diğer bazıları da gerektiğinde yazılarını yazardı.

Hz. Ebû Bekir'in üstünlükleri pek çoktur. Fakat hayat hikâyesi yukarılarda geçti. Tekrara lüzum yoktur.

Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) birinci halifesidir. Bütün ashabın en üstünüdür. Fazilet, iffet ve takvaca ve güzel ahlâk bakımından hepsinden yüksek idi.

Hazineden ayrılan nafaka ile orta halde bulunan Kureyşli bir muhacir gibi geçinirdi. Öldüğünde hiç birikmiş parası çıkmadı.

Devletin kendisine verdiği bir kölesi ve bir devesi vardı. Kendisine hazineden bir de kaftan verilmişti.

Son anlarını yaşarken kızı mü'minlerin anası Âişe (r.a.)'yi çağırmış ve **"Biz, halife olalıdan beri Müslümanların dirhem ve dinarını yemedik. Kaba ve bayağı yemeklerini yedik ve katı elbiselerini giydik. Bu köle, deve ve kaftan hazinenindir. Biz, Müslümanların işleriyle uğraşırken onlardan faydalandık. Öldüğümde üçünü de Ömer'e gönder"** dedi.

Ölür ölmez Hz. Âişe, onları Hz. Ömer'e gönderdi. Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf ile otururken üçü beraber getirildiği zaman Hz. Ömer **"Ey Ebû Bekir! Kendinden sonra gelenleri zahmete soktun, zor duruma düşürdün"** diyerek ağladı. Gözlerinin yaşı yere dökülürken **"Alın bunları Hazine'ye teslim edin"** deyince Abdurrahman b. Avf **"Sübhanâllah! Ebû Bekir'in çoluk çocuğunu da mı hazine adına alacaksın? Bir köle ve bir deve ile beş dirhemlik eski bir kaftanın ne değeri var? Emretsen de onları geri çevirsinler"** demesi üzerine Hz. Ömer **"O, benim zamanımda olamaz. Ebû Bekir, onların reddini emretmiş. Ben, ona uyarım. Onun izine basıp giderim"** dedi. Hakikaten her işinde Hz. Ebû Bekir'in tavır ve gidişatına uygun hareket etmiştir.

Bazı kimseler, onun hiddet ve şiddetine bakarak işin başında halifeliğinden ürkmüşlerse de tam bir adalet ve hak yolunu tutarak; Hz. Ali'yi de kendisine hâkim yapması, herkesi onun adaletli tutumundan hoşnut bırakmıştı.

Hz. Ebû Bekir'e halk arasında **"Resûlüllah'ın Halifesi"** denildiği gibi, Hz. Ömer'e de kimi zaman öyle dendi. Kimi zaman da **"Resûlüllah'ın Halifesinin Halifesi"** denildi. Daha sonra **"Mü'minlerin Emiri'** unvanıyla hitap edilmeye başlandı.

Hz. Ebû Bekir, sahabiler arasında meydana gelen ihtilâfları ve dönmeler belâsını giderdi. Bu suretle İslam'ın kuvvetini bir yere topladı. Hire eyaletini İran Devleti'nin elinden çekip aldıktan sonra, Şam şehrinin fetih sebeplerini hazırlamıştı.

Hz. Ömer, sahip olduğu bu iktidarı çok güzel kullanarak aşağıda yazılacağı gibi büyük fetihlere girişmiş ve başarmıştır.

Halife olur olmaz Cerrah oğlu Ebû Ubeyde'yi Şam ordusu başkumandanı yapmıştı. Çünkü Hz. Hâlid eşi bulunmaz bir başkumandan ise de, yukarda geçtiği üzere Nüveyre oğlu Mâlik hadisesi gibi bazı meselelerden dolayı Hz. Ömer, ona gücenikti. Bundan dolayı Ebû Ubeyde'yi, başkumandan yaptı. Hz. Hâlid de onun

emrinde kalmıştır. Bununla beraber Ebû Ubeyde'nin yanında bulunmak Hz. Hâlid'e güç gelmezdi. Çünkü Ebû Ubeyde, cennetle müjdelenen on kişiden biriydi. Üstelik ashabın halifeliğe yaraşır büyüklerindendi.

Hz. Ebû Bekir'in vasiyeti gereği Hz. Ömer, genel biat günü ilk hutbesinde halkı Irak savaşına çağırdı ve dedi ki: **"Hicaz, size yerleşilecek bir yer değildir. Ancak otlak arayacak bir yurttur. Hicaz'ı, Hicazlılar; ancak bu şekilde elde tutabilirler. Yani Hicaz'ın korunması için seferler ederek kendilerine otlak aramaları gerekir. Allah'ın vadini yerine getireceği zamanlardır. Muhacirler nerede? Allah'ın size miras bırakmak üzere va'dettiği yerlere yürüyünüz. Yüce Allah Kur'an'da İslam'ı öteki dinler üzerine üstün kılacağını va'dettiğinden dinini yüceltecek ve dine yardım edenleri mutlu kılacaktır. Allah'ın iyi kulları nerede?"** deyince önce Mes'ud Sakafi oğlu Ebû Ubeyde, sonra Ensar'dan Ubeyde oğlu Sa'd, daha sonra Bedir'de bulunanlardan Kays oğlu Selit ayrılıp başkalarından evvel çağrıya uydular.

O sırada Müsennâ da doğrularak **"Ey insanlar! Bu işi o kadar büyütmeyiniz. Biz İranlılarla savaştık, zafer kazandık. Onların bayındır yerlerini aldık. İnşallah bundan sonra da meydan bizimdir"** dedi. Bunun üzerine pek çok kimseler, Irak seferine aday oldular. Mü'minlerin Emir'i Ebû Ubeyd Sakafi'yi Hz. Hâlid'in yerine Irak başkumandanı yaptı.

Ensardan Sa'd ile Selit'i, birer bölük ile onun emrine verdi ve Ebû Ubeyde'ye **"Resûlüllah'ın ashabının öğüdünü dinle ve onları işlerde ortak eyle"** diye tavsiye etti. Halifeliğinin dördüncü günü onları yola çıkardı. O sırada İran Devleti, Arap Irak'ının geri alınması yolunda el altından büyük hazırlıklara başlamıştı.

Ebû Ubeyd Sakafi, Ensar'dan Sa'd ve Selit ile Müsennâ, Medine'den çıkıp Irak'a gitmek üzere yola koyulduklarında Müsennâ, koşarak onlardan önce Hire'ye gitti ve asker toplamaya başladı. Sonra Ebû Ubeyd, Sa'd ve Selit de Irak'a vardılar. İran Atabek'i olan Rüstem ise Câbân adındaki kumandanı bir ordu ile Fırat Bâdekley üzerine ve Kisrâ'nın halasının oğlu olan Nersi adlı kumandanı da Cesker tarafına göndermişti. Müsennâ üzerine başkaca bölükler göndermiş ve Fırat boyundaki köyler halkını seferber etmek suretiyle toptan Müslümanlar aleyhine ayaklandırmıştı.

Müsennâ, bu durumdan haberli olunca Hire'den çıktı. Haffân denen yere kondu. Ebû Ubeyd ile arkadaşları da oraya gelip birleştiler.

Câbân'ın yanında çok sayıda asker toplanmakla hemen Nemarık denen yere gelip ordusunu kurdu. Ebû Ubeyd de süvari üzerine Müsennâ'yı memur ederek Câbân'ın üzerine yürüdü. Nemarık'ta sert bir savaş oldu. İran ordusu bozuldu. Kaçanları, Kesker'de bulunan Nersi ordusuna yığıldı. Ebû Ubeyd, arkalarından

koştu ve Kesker'in alt tarafında olan sert muharebede Nersi ordusunu darmadağınık etti. Saltanat Atabek'i olan Rüstem, Câbân'ın bozulduğunu haber alınca Nersi'ye yardım için Câlinûs adlı kumandanı göndermişti. Fakat onun varmasından önce Nersi, bozulduğu gibi Ebû Ubeyde tarafından gönderilen Müsennâ ve Âsım, köy ve kasabaların ileri gelenleriyle toplanıp da Câlinûs'un gelmesini bekleyen, halktan gelişi güzel toplanmış kuru kalabalığı vurup dağıttılar. Irak topraklarının cizyesini topladılar. Böylece can ve mal güvenlikleri Müslümanlarca sağlanmış olacaktı.

Ebû Ubeyd, bu sırada Câlinûs'un Bârûsma'ya geldiğini haber alır almaz, hemen üzerine yürüdü. Onu da vurdu, bozdu, darmadağınık etti ve sonra ganimetlerle ve sağ salim Hire'ye geldi.

Köprü Olayı

Câlinûs, yukarda geçtiği üzere yenik olarak Medâyin'e döndü. Olup biteni devletine anlattı. Rüstem, işe çok önem verdi. Behmen Hadveyh adındaki kumandanı başkumandan tayin ettirdi. Kisrâ'ya ait olan ünlü Direfş-i Kâviyânı adlı sancağı çıkardı ve Behmen'e teslim ederek büyük bir ordu ile onu Hire tarafına gönderdi. Direfş-i Kâviyânı kaplan derisinden yapılma ve çeşitli cevherler ile süslü ve tılsımlı olarak eni sekiz, boyu ise oniki arşın olan bir sancaktı. En büyük savaşlarda çıkarılırdı. İranlılar onu uğurlu sayarlardı.

Behmen Hadveyh, onu alıp Medâyin'den hareketle, Fırat kenarına gitti. Nâtıf denen yere ordusunu kurdu. Ebû Ubeyd de gelip onun karşısında kondu ve iki taraftan Fırat üzerine köprüler kuruldu. Behmen Hadveyh, Ebû Ubeyd'i serbest kılıp, **"İstersen geç, istersen ben geçeyim"** diye haber gönderdi. Hz. Selit ile diğer kumandanlar, Ebû Ubeyd'i karşıya geçmekten alıkoydularsa da o, dinlemedi. Bu onüçüncü hicret yılı Şaban ayında karşı tarafa geçti ve harbe girişti.

Hâlbuki İran ordusunda birçok filler vardı. Üzerlerinde de çok savaşçılar vardı. Pek çok ziller çalınıyordu. Arap atları onlardan ürküp gerilediler. İranlılar ise fillerle saldırarak okları yağmur gibi yağdırıyorlardı. Ebû Ubeyd, hemen askeri atlarından indirdi. Yaya ve dalkılıç fillerin üzerine hücum ettirdi. Kendisi bir filin kolanını ve mahfesinin, yani oturacak yerinin bağlarını kesti. Üzerindeki savaşçıları yere düşürdü ve hepsini öldürdü. İslâm askeri onu görünce cesaretlendiler ve hepsi bu şekilde fillerin üzerindeki mahfeleri yere düşürüp savaşçılarını öldürdüler.

Bu sırada Ebû Ubeyd, beyaz bir fille karşılaştı. Bir kılıçta hortumunu kesti. Fil de onu ön ayağıyla çarpıp altına aldı ve şehit etti. Sakifoğulları kumandanlarından onun yerine geçenler, fili öldürdüler. Fakat onlar da birer birer şehit oldular.

Ebû Ubeyd, kendisinden sonra Sakifoğulları kumandanlarından yedi kişiyi kendisinden sonra kumandan olmak üzere sırasıyla sayıp onlardan sonra Müsennâ'ya itaat olunmasını vasiyet eylemişti. Yedisi de kumandanlık makamına geçip şehit olduktan sonra Müsennâ, kumandanlık makamına geçti. Fakat askerlerin çoğu, onun yanında kalmayıp dağıldılar ve koşup köprüden geçmeye başladılar.

Mersed Sakafi'nin oğlu Abdullah köprüyü kesip, **"Ey insanlar! Ya kumandanlarınız gibi siz de ölünüz veya zafer kazanınız"** dedi. İranlılar ise köprü başına saldırınca bozgun asker, birbirini çiğneyerek niceleri Fırat'a dökülüp boğuldular. Müsennâ, kendisine uyan süvari ile onları arkalarından korumaya kalkışarak, **Ben, arkanızdayım. Durunuz, korkmayınız, kendi kendinizi öldürmeyiniz. Sonra hepiniz birden geçersiniz"** dedi.

Ebû Zeyd Tai bir iş için Hire'ye gelip, Müsennâ ile beraber buraya gelmişti. Hıristiyan olduğu halde aynı milletten olmaları dolayısıyla Müsennâ'nın yanında dayanıp pek güzel savaşmaktaydı. Bu sırada Müsennâ, evvelce suyu geçmiş olanlara seslenerek köprüyü bağlattı ve askerin arkasını koruyarak köprüden geçirdi. En sonra da kendisi yaralı olduğu halde geçti.

Bu köprü başı savaşında pek çok ünlü kişiler şehid oldu. Uhud Harbi'nde bulunanlardan Ukbe ve Abdullah ile kardeşleri ve öteki ashâbdan Seken oğlu Kays, Ensar'dan Ebû Zeyd ve Ebû Ubeyd'in kardeşi Mes'ud Sakaf inin oğlu Hakem ve kardeşi oğlu Hakem oğlu Cübeyr şehid olanlardan bazılarıdır.

Köprü başında en sonra şehid düşen Kays oğlu Selit (r.a.) dir. Onunla beraber Medine'den gelmiş olan asker dağılarak Medine'ye dönmüşlerdir.

Bu sefer harb meydanında düşüp şehit olan ve nehirde boğulan İslâm askerinin sayısı dörtbin, kaçanlarınki ise ikibin ve Müsennâ ile beraber kalanlar üçbin kadardı. İranlıların da dörtbin kadar ölüsü vardı. Fakat savaş alanı onlarda kaldı.

Behmen, Fırat'ı geçip de İslâm askerinin peşine düşmek üzereyken, Medâyin'de bir karışıklık çıkarak halk, ikiye ayrılıp biri Rüstem, öteki Firûzân ile beraber bulundukları haberi gelince, harbi bir yana bırakarak Medâyin'e dönmüştür.

Sağ ve sol kol kumandanları olan Câbân ve Merdanşah da onun ne için döndüğünü bilmediklerinden onun peşine düşmüşlerdi. Müsennâ, onların hareketinden haberli olur olmaz Ka'kâ'nın kardeşi Amr oğlu Âsım'ı yerine vekil bırakıp kendisi bir miktar cirit atlı ile arkalarına düştü. Onlara yetişti. İkisini de tutup esir etti. Leys köyü halkı da onların adamlarını tutup Müsennâ'ya teslim ile cizyeye bağlandılar. Bu suretle Müsennâ zafer ve ganimetle ordugâhına döndü.

Müsennâ'nın Yaptıkları

Hz. Ömer (r.a.), köprü olayını işitince pek çok üzülerek Müsennâ'ya yardım için Müslümanları din uğrunda savaşa çağırdı.

Irak tarafındaki kumandanların hemen Müsennâ'nın yanına gitmeleri için yazılı-emirler çıkarıldı. Abdullah Zabi'nin oğlu İsmeti kendisine bağlı olan halk ile beraber Müsennâ'nın emrine gönderdi. Cerir Beceliyi (r.a.) kendi kavmi olan Berile kabilesine kumandan yaptı. O da etrafta dağınık olan kavmini toplayıp Hire tarafına gitti. Müsennâ da etraftaki Arap kabile ve aşiretlerini din uğrunda savaşa çağırınca başına çok sayıda asker toplandı. Hatta Nemiroğulları kabilesi Hıristiyan oldukları halde, **"Biz kavmimizle beraber harp ederiz"** deyip, Hilâl oğlu Enes'in emrinde olarak büyük bir topluluk ile Müsennâ'ya katılmak üzere geldiler.

Kısacası, İranlılara karşı Arap ve müşriklere karşı ehl-i kitap birleşerek harbe hazırlandılar.

İran Devleti, bu durumdan haberli olunca Hemedanlı Mehran adlı kumandanı bir ordu ile Hire tarafına gönderdi.

Müsennâ Kadisiye ile Haffân arasındayken Mehran'ın hareketini işitince Fırat kenarında ve Kûfe yakınında Uzeyb denen yere gelip Cerir ve İsmet de buraya gelerek birleştiler.

Mehran, onların karşısına geldi ve Fırat'ı geçip harbe girişti. Hemen saldırarak İslâm askerinin içine karıştı. Bu sırada Müsennâ'nın kardeşi Hârise oğlu Mes'ud şehit oldu. Müsennâ ise İran ordusunun kalbine şiddetli bir hücumda bulunarak Mehrân'ı yerinden oynattı. Bu sırada kanatlar da birbiri üzerine saldırdı.

Çok kanlı bir savaş oldu. Sonunda İran askeri bozuldu. Köprülerinden geçmek üzere koşuştular. Fakat Müsennâ, onlardan önce köprü başını tutunca ne yapacaklarını şaşırdılar. Aşağı yukarı hareket eder oldular. İslâm askeri, arkalarına düşerek akşama kadar yetiştiklerini vurup kırdılar.

Kılıç artıklarının peşine düşmek için Müsennâ tarafından gönderilen fırka Sabat şehrine vardı, vurdu. Halkını tutsak etti. Dicle kıyılarına kadar olan şehirleri ele geçirerek pek çok ganimet malları aldı.

Sonra Müsennâ, Hassasiye oğlu Bişr'i Hire'de vekil bırakıp kendisi Leys ve Enbar taraflarına yöneldi. Hanafis panayırının toplandığı günde ansızın Hanafis'i bastı. Büyük çapta ganimetlerle Enbar'a döndü. Enbar'da bulduğu kılavuzlarla geceleyin hareket ederek Bağdad çarşısı yanında sabahladı ve Bağdad panayırını vurup yağma etti. Pek çok altın, gümüş ve çok kıymetli eşyalar alarak döndü. Büyük ganimetlerle sağ salim yine Enbar'a geldi.

Sonra Mudarib Acli'yi Rekân üzerine gönderip Tağliboğullarından bir aşireti vurdurdu. Daha sonra Hayyân Tağliboğlu Fırat ve Nehhâş oğlu Utbe ile birlikte

Sıffîn'e geldi. Orada bulunan aşiretleri, kaçmış oldukları için oradan Fırat'ı geçerek el-Cezire yakasında Tağliboğullarından bir aşireti vurdu, mallarını ganimet olarak aldı.

Daha sonra bu tarafta bulunan aşiretlerin Dicle kıyılarında toplandıklarını işitince ileriye hareket etti. Tikrit'te o topluluğa yetişti. Onları da vurdu ve sayısız ganimet malı alarak Enbar'a döndü.

Utbe ile Fırat da dönüşlerinde Fırat nehrini geçerek Sıffîn tarafında karşılaştıkları bazı aşiretleri vurdular.

Böylece Müslümanlardan bütün kabile ve aşiretler ürker oldu ve Fırat ile Dicle arası Müslümanların idaresine geçti.

Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Kumandanlığı

İran Atabek'i olan Rüstem ile Firûzân adlı kumandanlar bir süredir birbirleriyle çekişmekteydiler. İslâm askeri ise yukarda geçtiği gibi Arap Irak'ını ele geçirmişti. İran büyükleri, hep birlikte Rüstem ve Firûzân'a gidip "Sizin birbirinize düşmeniz, devletin yıkılmasına sebep olacak. Ya birlikte hareket ediniz, yahut biz toptan sizin aleyhinize kalkarız" demişler. Onlar da herkesle birlikte Kisrâ Yezd-i Cürd'ün emri altında birleşerek hareket edeceklerini söz vermişlerdi.

Bunun üzerine Yezd-i Cürd'ün fermanı gereğince Medâyin'de epeyce asker toplanmış Übbüle, Hire ve Enbâr taraflarına yine başka başka ordular gönderilmiştir. Müsennâ, durumu Medine'ye yazıp cevap bekliyorken, İrak halkı ayaklandığından askerini toplayarak Zikar denen yere çekildi.

Halife Hazretleri ise, her tarafa mektuplar göndererek bütün şeyh ve reisleri, fikir sahiplerini ve kahramanları Irak seferine çağırdı. Müsennâ'ya da Müslümanların İranlılar arasından çıkıp da onlara karşı suların boyuna yayılmalarını ve Rebia ve Mudar kabilelerinin bütün savaşçılarının ister istemez sefere gönderilmelerini yazdı. Bunun üzerine Müsennâ, Müslümanları Hille'den Übbüle'ye kadar İranlılarla karşılıklı olarak kondurdu ve hükmü altında bulunanların hepsini sefere çağırdı. O sırada hac mevsimi girmişti. Hz. Ömer (r.a.), Mekke'ye gitti. Haccdan sonra Medine'ye döndü. Her yerden toplanan İslâm askerinden Irak'a yakın olanlar, doğru Müsennâ'nın yanına gitmekteydiler. Uzak olanlar ise Medine'ye gelmekteydiler. Böylece Medine'de haylice asker toplanınca Halife Hz. Ömer, Hz. Ali'yi Medine'de yerine vekil bıraktı. Kendisi sefere çıkmak üzere Medine dışına çıktı. Hıraz denen yerde ordu kurdu. Hz. Talha'yı öncü, Abdurrahman b. Avf ile Zübeyr b. Avvâm'ı birer kanada memur etti.

Fakat Hz. Ali, Talha, Zübeyr ve Abdurrahman b. Avf onun makamında kalarak ashabın büyüklerinden birinin başkumandanlıkla gönderilmesini uygun

gördüler. O da onların görüşünü doğru buldu. Danışma sırasında, devlete ait mal toplamak memurluğuyla Hevazin'de bulunan Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.), başkumandanlığa lâyık görüldü. Bunun üzerine Hz. Ömer hemen onu çağırtarak Irak Ordusu başkumandanı yaptı. Kendisine de, **"Ey Sa'd! Sana Allah'ın Resûlünün dayısı ve ashabı dediklerine bakıp da gururlanma. Yüce Allah, kötülük ile kötülüğü yok etmez, ancak iyilik ile kötülüğü yok eder. Allah ile kul arasında kulluktan başka bir bağ yoktur. Allah, onların Rabbi ve onlar, onun kullarıdır. Fakat ölürken ki son durumları ve bu son nefeste ettikleri son sözleri bakımından birbirinden üstün olurlar. Ancak kullukla Allah yanında karşılık bulurlar. Bak, Allah'ın Resûlü ne yapıyor idiyse sen de öyle yap ve sabrı elden bırakma."** dedi.

Halife Hz. Ömer bu şekilde başkumandanına öğütler verdikten sonra emri altına dörtbin asker verdi. İçlerinde Nu'mân oğlu Humeysa ve Ma'di Kerb oğlu Amr gibi ünlü yiğit kumandanlar vardı. Her biri, bir aşiretin başı idi.

Hz. Sa'd, bu dörtbin askerle Medine'den çıktı. Sonra arkasından ikibin Yemenli ve ikibin Necidli asker daha gönderildi.

Müsennâ'nın sekizbin askeri vardı. Esedoğulları kabilesi de üçbin askerle onun yanına gelmişti.

Olaylar

Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) Sirâf'a varınca yanına hayli asker toplandı. Ordusu epeyce kuvvetlendi. Fakat o sırada Müsennâ'nın yarası açıldı ve öldü, yerini boş bırakmıştı. Öyle eşi az bulunur bir yiğidin böyle harpte ölümü büyük bir kayıptı.

İran Devleti o sırada Münziroğullarından Münzir oğlu Kabus'u baba ve dedelerinin makamı olan Hire hükümdarlığına getirerek, o çevrede bulunan Arapların toplanmasına ve anlaşmalarına memur etti. O da Kadisiye denen yere gelerek çöl Araplarını toplayıp birleştirmeye çalışırken merhum Müsennâ'nın kardeşi Mühennâ onu bastı. Kendisini ve adamlarını idam etti.

İşte Münziroğullarının sonuncusu budur. Bu sülâle onunla bitmiştir. Sonradan Müslümanlar tarafından Kûfe şehri kurulduğundan, Münziroğullarının nice yüzyıllar hükümetlerinin başşehri olan Hire şehri de harap olarak Münziroğullarının bütün eserleri yok olup gitti.

Mühennâ öylece Kabus'u idam ettikten sonra Zukar'a geldi. Müsennâ'nın hanımı Selma'yı alarak Siraf'a gitti. Müsennâ'nın vasiyetini bildirdi.

Müsennâ hayatından ümidi kesilince Hz. Sa'd'a verilmek üzere şöyle bir vasiyet bırakmıştı: Iran ülkesine girmeyiniz. İranlılarla sınırlarda harp ediniz. Yüce

Allah, Müslümanlara zafer verirse, ötesi onlarındır. Tersi olursa dönüp arkanızdakilere dayanırsınız. Onların yolunu daha iyi öğrenmiş olursunuz ve daha çok cesaret alırsınız. Tâ ki yüce Allah, onları yeninceye kadar böyle hareket ediniz' demişti.

Müsennâ kardeşinin bu vasiyetini okuyunca gerek Sa'd ve gerek yanında bulunan arkadaşları üzülerek Müsennâ'ya pek çok acıdılar.

Hz. Sa'd Müsennâ'nın ailesine bakılmak üzere tavsiye ve tembih buyurdu. Kardeşi Mühennâ'yı onun yerine geçirdi ve Selma'yı alarak onu teselli etti.

O sırada Halife Hz. Ömer tarafından gelen talimat da Müsennâ'nın vasiyetlerine uygun düşmüştür.

Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Ordusunun Kadisiye'ye Hareketi

Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.), Sirafta iken ordunun öncülüğüne, sağ ve sol kollara ve artçıların başına ashâbdan ünlü ve tecrübeli kimselerden kumandanlar verdi. Her on kişiye Arif adiyle birer baş tayin etti.

Burada Arab'ın ileri gelenlerinden ve büyüklerinden pek çok kimseler vardı. Bin kadar sahabe olup, doksandokuzu Bedir'e katılanlardan oluşuyordu. Yediyüzü de ashabın oğullarından idi.

Selman-ı Fârisi (r.a.), keşif ve durum kontrolüne memurdu. Bunun için durmadan orduyu dolaşıyor ve askeri savaşa isteklendiriyordu. Halife Hz. Ömer tarafından Rebia Bahili oğlu Abdurrahman (r.a.), ordu hâkimi tayin edilmişti.

Arap dâhilerinden ünlü Ziyâd bin Ebihi de ordunun yazı işlerine memurdu.

Askerin sayısı otuzdörtbin kişiydi. Fakat ordu mükemmel ve düzenliydi. Bir de evvelce Hâlid b. Velid ile Şam'a gitmiş olan onbin kadar Irak askerinin gelmesi emredilmiş olduğundan, onların katılmasıyla ordunun sayısı (kırk) bu kadar (bin) kişiye yükselecekti.

Hz. Sa'd Sirâf'tan kalkıp Kadisiye'ye vardı ve Fırat'ın bir kolu olan Atık nehri ile Kadisiye hendeği arasındaki köprü karşısında ordusunu kurdu ve İranlıların gelişini beklemek üzere durdu. O zaman Şam başkumandanı Ebû Ubeyde de Şam'ın fethine çalışıyordu.

Özet

Hz. Ömer (r.a.) halife olunca iki büyük devlet ile, yani Rum ve İran devletleriyle muharebe edilmekteydi.

Yermük olayında Rumlar, büyük yenilgilere uğrayıp Konstantiniyye yani Bizans İmparatoru Herakl'ın kolu kanadı kırılmıştı. Fakat ashâbdan ve İslâm meş-

hurlarından da nice kimseler şehid olmuştu. Bundan dolayı Şam başkumandanı olan Cerrah oğlu Ebû Ubeyde (r.a.), Şam'ı ele geçirmek üzere ordusunu kuvvetlendirmek için uğraşıyordu.

Irak başkumandanı Hz. Sa'd da Kadisiye'de kalarak İranlıları kendi üzerine çekmek ve gereği gibi yendikten sonra ileri atılmak istiyordu. İkisi de cennetle müjdelenen on kişidendiler. Birbiriyle yarış edercesine fetihler yapmışlardır.

Şam'ın Fethi

Yermük olayından sonra imparator Herakl Humus'ta karargâhını kurdu. Gerek Humus'un ve gerek Şam'ın korunmasına çalışmaktaydı.

Bu ondördüncü hicret yılı başlarında Ebû Ubeyde (r.a.), öteki kumandanlarla birlikte Şam üzerine yürüdü. Şam çevresini, köy ve kiliselerini ele geçirdi. Rumlar Şam şehrinin kapılarını kapattılar, İslâm askeri Şam'ı her yandan kuşattı.

Ebû Ubeyde, Câbiye Kapısı'nda; Hâlid b. Velid, Doğu Kapısı'nda; Amr b. Âs, Turna Kapısı'nda; Hasene oğlu Şurahbil, Firadis Kapısı'nda; Ebû Süfyân oğlu Yezid, Küçük Kapı tarafında ve Ebu'd-Derdâ Hazreci de Berze denilen yerde konmuştular.

Zü'l-Kelâ da bir bölükle Humus yolunu korumaya memurdu. İmparator Herakl ise Humus'un korunması için bir general ile yeter sayıda asker bıraktı. Kendisi de Humus'tan çıkıp dışında bir yer tutmuştu. Şam'ın korunmasını General Mahan'a bırakmıştı.

Kısaca, Herakl, bu iki şehrin korunmasına çok önem vermiş ve Şam'a yardım için bir bölük göndermişti. Fakat Zü'l-Kela onları bozdu. Şam şehri yardımdan yoksun kaldı. Kuşatma, birkaç ay uzadığından Şamlılar pek çok bunaldı.

Receb ayı içinde generalin bir oğlu dünyaya gelince, kuşatılmış bulunan askere bir ziyafet verilmişti. Asker, yiyip içmekle uğraştığından yerleri boş kalmıştı. İslâm askeri ondan habersizse de Hâlid b. Velid, geceleri uyumaz düşmanın durumunu araştırmaktaydı. İçlerinden birini elde etmişti. Bu sebeple onların her hal ve hareketinden haber alırdı. Gerekirse kullanmak üzere ipten merdivenler hazırlamıştı. Bu sefer korunan yerlerin bu şekilde boş kaldığını iyice öğrendikten sonra hemen geceleyin askerini hazırladı **'Siz, sur üzerinde tekbir sesini işitir işitmez bizim yanımıza çıkın ve kapıya saldırın"** diye sıkıca söyledi.

Yanına Amr oğlu Ka'ka' ve Adî oğlu Mez'ûr gibi arslanları alıp kale sûrunun yanına gitti. İp merdivenleri kale burcunun üzerine attı. Ka'ka' ile Mez'ûr yukarı çıkıp merdivenlerin uçlarını bağladılar. Hâlid de yanındaki adamlarıyla yukarı çıktı ve burç üzerinde muhafızlar bırakıp tekbir almalarını söyledi. Kendisi aşağı

inip kapıcıları öldürdü ve kapıyı açtı. Yukardakiler 'Allahü Ekber' diye seslenir seslenmez İslâm askerleri merdivenlere ve kapıya saldırarak içeri girdiler.

Şehir içine bir çığırışına düştü. Halk, ne olduğunu bilmedi. Ne yapacaklarını şaşırdılar. Bunun üzerine Rumlar, Ebû Ubeyde'ye haraç vermek üzere barış antlaşması yaparak onu askeriyle beraber içeri aldılar. Ebû Ubeyde Câbiye Kapısı tarafından barışçı yoldan ve Hâlid b. Velid Turna Kapısı'ndan çarpışarak girip ilerleyerek şehir ortasında kavuştular. Öteki kumandanlar da barışçı yoldan girmişlerdi. Bundan dolayı Hâlid'in girdiği taraf da barışla alınmış sayıldı ve Ebû Ubeyde fetih haberini Halife Hz. Ömer'e bildirdi.

Önceden Hâlid b. Velid ile Şam'a gelmiş olan onbin kadar Irak askerinin dönmesi, Hilâfet makamından emredilmişti. Irak başkumandanı Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) bu sırada Kadisiye'de bulunuyordu. İranlılar ile harbe hazırlandığını bilen Hz. Ebû Ubeyde, Irak askerinin ölenlerinin yerini almak üzere Şam ordusundan bir miktar asker vererek eksiklerini tamamladı. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın kardeşi oğlu Hâşim b. Utbe'yi onlara kumandan ve öncü askere Kaka'yı memur edip Irak'a gönderdi.

Hasene oğlu Şurahbil Ürdün kumandanı ve Amr b. Âs Filistin kumandanı oldular. Hz. Ebû Ubeyde onları da vazife yerlerine gönderdi. Yezid'i Şam'ı korumak üzere bırakıp kendisi Hz. Hâlid ile birlikte Humus üzerine gitti.

Ürdün'ün Durumu

Hasene oğlu Şurahbil (r.a.), Beysan'a varıp karşı koymaya çıkanları darmadağınık ederek Beysan'ı ele geçirdi. O sırada Ebu'l-Aver de Taberiya'yı kuşatmıştı. Halkı, Beyşan'ın alındığını işittikleri zaman onlar da barışçı yoldan Taberiya'yı teslim ettiler. Öteki Ürdün şehirleri de birer birer barışçı yollarla alındı. Böylece Ürdün vadisi toptan Müslümanlar eline geçmiş oldu. Beri tarafta Şam valisi olan Yezid, Tedmür'e Dihye-i Kelbi'yi ve Havran'a Kuşeyrli Ebu'l-Ezher'i memur edip buralarını ele geçirdiler.

Yezid'in kendisi de kardeşi Muaviye'yi öncülüğe memur ederek Şam'ın Akdeniz kıyı şehirleri tarafına gitmiş ve kolaylıkla Sayda, Cübeyl ve Beyrut şehirlerini ele geçirmiştir.

Ebû Ubeyde, Humus tarafında; Amr b. Âs da Filistin'de büyük fetihlere girişmişlerdir.

Irak'ın Durumu

Irak başkumandanı Hz. Sa'd, bu ondördüncü hicret yılı içinde Kadisiye denen yerde ordusunu kurup İranlıların gelmesini bekliyordu. Bu sırada Kesker ile

Enbar arasına çeteler göndererek çevreyi yağmadan geri kalmıyordu. Bu yüzden pek çok hayvan ganimet olarak ele geçirildiğinden orduda et ve başka yiyecekler bol bol bulunuyordu.

O sırada öncülüğe memur olan Temimli Abdullah oğlu Zühre tarafından Leysli Abdullah oğlu Bekir bir çeteyle Hire'ye gönderilmişti. Meğer Hire sınır komutanının kardeşinin evlenme günüymüş. Bekir, gelini otuz kadar kadın ve yüz kadar hizmetçileri ve Araplarca kıymeti bilinmeyen birçok son derece kıymetli eşya ile beraber alıp, orduya getirmişti. Hz. Sa'd da onları asker arasında bölüştürmüştü.

Rüstem'in Başkumandanlığı

İslâm askeri, bir ay kadar çevreyi yağmalayarak Kadisiye'de kaldı. İranlılar tarafından bir kıpırdanma olmadı. Hâlbuki Fırat kıyılarındaki köyler yıkık ve halkı bitkin bir halde olduğundan Kisrâ'ya durumlarını bildirerek şikâyette bulunmuşlar ve "Bizi korumazsanız toptan Araplara bağlanacağız" demişler.

Bunun üzerine Kisrâ Yezd-i Cürd, saltanat Atabek'i olan Rüstem'e ordu ile çıkmasını emretmişse de Rüstem, sefere çıktığı takdirde arkasından rakiblerinin kendi aleyhinde harekete geçecekleri düşüncesiyle başşehirden ayrılmak istemedi. Ordu ile Câlinûs adındaki kumandanı göndermek istermiş ve kendisi o devirde İran'ın en cesur ve harb fenninde usta ve tedbirli bir pehlivanı olduğu halde kâhin ve müneccim olması dolayısıyla, **"Arabın talihi iyidir. Şimdi bütün kuvvetimizle çıkarak büyük bir yenilgiye uğramaktan ise, birçok bölükler göndererek savunmada bulunularak harp talihinin yenmekten yenilgiye dönüşeceği zamana kadar vakit kazanmak daha iyidir"** dermiş, Yezd-i Cürd ise şikâyet olayından üzgün olarak Rüstem'e **"Ya sen gitmelisin, ya ben gitmeliyim"** demiş olduğundan Rüstem, ister istemez ordu ile Medâyin'den çıkıp Sabat'a gelmiştir.

İslâm Elçilerinin Medâyin'e Gidip Gelmeleri

Hz. Sa'd, durumu Halife Hz. Ömer'e bildirince gelen cevabında, "Düşmanları çoğunsama. Allah'tan yardım iste. Allah'a tevekkül et Akıllı ve yiğit olanlardan birkaçını elçilikle gönder. İranlıları dine çağırsınlar" diye buyurulmuş olduğundan Hz. Sa'd da Mukarrin oğlu Numan, Ebû Rehm oğlu Yüsr, Huveyte oğlu Hamlete, Rebii oğlu Hanzale, Hayyan oğlu Fırat, Süheyl oğlu Adî, Hâcib oğlu utarid, Zürare oğlu Kays, Eş'as b. Kays, Hüsam oğlu Hâris, Amr oğlu Asım, Ma'di Kerb oğlu Amr ve Hârise oğlu Mühennâ adındaki kimseleri elçilikle Kisrâ'ya gönderdi.

Elçiler, Rüstem'in ordusuna uğramayıp doğru Medâyin'e gittiler. Birer eski; başlıklı, geniş kısa kollu bir üstlük'e bürünmüştüler. Üzerlerinde silahlarından

başka değerli bir şey yoktu. Fakat atları kişneyerek Medâyin'e girerken kendilerinde heybet ve azamet vardı.

Yezd-i Cürd vezirlerini topladı ve Rüstem'i Sâbât'tan geri çağırttı. Gerekli danışmadan sonra elçileri yanına çıkardı ve tercüman aracılığıyla **"Gelişinizin sebebi nedir?"** diye sordu.

Mukarrin oğlu Numan arkadaşlarına, **"İsterseniz tarafınızdan ben söyleyeyim. İsterseniz başkasını seçiniz, o söylesin"** dedi. Onlar da **"Sen söyle"** deyince söze şöyle başladı: **"Yüce Allah, bize acıyarak bir peygamber gönderdi. Bize hayırla emreyler ve kötülükten yasaklardı. Ona uyup bağlanmamız üzerine dünya ve öteki dünya mutluluğunu söz verdi. Kabilelerin birer kısmı ona uydu, ötekileri karşı geldi. Sonra bize Arabın karşı koyanlarından işe başlamayı emretti. Biz de Araptan başladık. Kimi istemeyerek ve kimi isteyerek İslam'a geldiler. İstemeyerek olanlar sonradan memnun oldular, isteyerek İslâm olanların da şeref ve şanları arttı. Sonunda onun şeriati üzerine toplandık ve getirdiği hükümlerin üstünlüğünü ve meziyetini anladık. Sonra emretti ki bize karşı olan milletlerden başlayıp onları da insafa çağıralım. Bunun üzerine sizi dinimize çağırıyoruz. İslâm; iyi, doğru ve güzeli beğenir, çirkini çirkin gösterir bir dindir. Eğer siz ondan kaçınırsanız cizye, yani can ve mal dokunulmazlığınızı sağlayan vergiyi kabul etmeniz gerekir. Bunu da kabul etmezseniz geriye savaşmak kalır. Şimdi bizim dinimize girecek olursanız, burada Allah'ın kitabını ve onunla hükmetmek üzere bazı kimseleri bırakıp gideriz. Eğer cizye verecek olursanız onu da kabul ederiz ve sizi korur gözetiriz. Yoksa savaşırız"** diye cevap verdi.

Kisrâ Yezd-i Cürd dedi ki: **"Yeryüzünde sizden daha talihsiz ve sayıca daha az ve daha kötü bir millet bilmiyorum. Biz, öteden beri sizin işinizi Hire tarafındaki köylerin halkına bırakırdık. Onlar bize yeterdi. Siz de İran'a karşı koymaya kalkışmazdınız. Eğer size sonu tehlikeli ham bir hayal geldiyse ona aldanmayınız. Yok eğer gelişiniz ihtiyaçtan dolayı ise fakirlerinize yiyecek ve ileri gelenlerinize giyecek veririz ve sizin üzerinize yumuşaklıkla davranacak bir hükümdar tayin ederiz."**

Bunun üzerine Zürare oğlu Kays söze başlayarak, **"Ey hükümdar! Bunlar Arapların ileri gelenlerindendir. Eşraf, eşraftan utanır. Eşraf, eşrafa saygı duyar. Ben söyleyeyim de onlar şahit olsun. Bizim kötü durumlarımız dediğiniz gibiydi. Belki daha da kötüydü."** dedikten sonra Numan'ın sözlerini başka bir şekilde, fakat dirice söyledi. Sonunda **"Ya cizye, ya kılıç. İkisinden birini seç. Veya Müslüman olup canını kurtar"** dedi.

Yezd-i Cürd kızıp köpürerek, **"Benden önce elçi öldürmüş bir hükümdar olsaydı ben, ikincisi olup sizi öldürürdüm"** dedikten sonra bir zenbil toprak ge-

tirtti. **"Bende sizin için başka şey yok. En büyüğünüz kim ise bunu yüklensin de başkanınıza götürünüz. Ve biliniz ki hepinizi Kadisiye hendeğine gömmek ve ülkenizi Şâpûr'dan daha şiddetli surette çiğnemek için Rüstem'i göndermek üzereyim"** dedi.

Hemen Amr oğlu Âsım kalktı **"Onların eşrafı ve ulusu benim"** diyerek zenbili yüklendi ve çıkıp hayvanına bindi. Zenbili sırtına aldı ve arkadaşlarıyla beraber yola koyuldu. Döndüğünde **"Ey Sa'd! Müjde, yüce Allah, onların toprağını bize verdi"** demiştir.

Yezd-i Cürd, Rüstem'i çağırıp **"Bunların en büyüğü en ahmakıdır ki zenbili yükleniyordu"** deyince Rüstem **"Sanırım ki en büyükleri değil ve ahmak da değildir. Fakat bunu uğur saydı"** demiş ve asıl onun İran toprağını götürmesini, kendisi uğursuzluk olarak nitelemiştir.

Şâpûr, Zi'l-Ektâf adındaki İran şahının çöl Araplarından çok adam öldürdüğü meşhurdur. Yezd-i Cürd, onunla bunun için öğünmüştü. Hâlbuki o zaman ile bu zaman arasında çok fark vardı. İran devletinin kuvveti zayıflamış ve halkın ahlâkı bozulmuştu. Daha yeni ahlâklarının düzeltmiş olup, kalpleri iman nuru ile aydınlanmış olan Araplara karşı duramayacakları açıktı. Yezd-i Cürd, bu gibi incelikleri bilmediğinden Şâpûr olayını hatırlatarak İslâm elçilerini korkutmayı hayâl etmişti. Ama Rüstem, oldukça durumun hakikatlerini biliyordu. Bu bakımdan işin sonunun nereye varacağını düşündükçe ümidini yitiriyor ve kaygılanıyordu.

Rüstem'in Hîre'ye ve Oradan Kadisiye'ye Hareketi

Rüstem yıldızların hükümlerine bakıp, Arapların talihlerinin mutluluk vadettiğini, fakat İranlıların talihlerinin uğursuzluk getireceğini çıkardığından, başkumandanlık görevinden yakayı sıyırmaya çalışmışsa da, Kisrâ Yezd-i Cürd'ün ısrarı üzerine çaresiz kalıp, İslâm elçilerinin dönüşlerinden sonra ordugâhı olan Sabât'a gelince yine Yezd-i Cürd'e başvurarak bu görevden alınmasını rica etmişse de uygun görülmediğinden üzgün olarak, harekete karar vermiş ve hemen ordusunu harp düzenine sokarak Sabat'tan hareket etmiştir.

Kırkbin kişiden oluşan öncü askere Calinus'u kumandan yaparak ileriye gönderdi. Artçıya yirmibin kişi ayırdı. Kendisi altmışbin kişiyle yürüdü. Sağ ve sol kollara Mihran ve Firuzan adlı kumandanları tayin etti. Otuz da fil hazırlayarak onsekizini ortaya ve onikisini sağ ve sol kollara vermiştir. Calinus da Rüstem gibi müneccimdi. Yani o da gök bilgisinden anlar, yıldızlardan hüküm çıkarırdı. Yıldızlardan çıkardığı hükümlerin Arapların yararına olduğunu bildiğinden Sabat köprüsünden geçerken Rüstem'e kavuşunca **"Sen, benim gördüğümü görmüyor**

musun?" demiş. Rüstem de **"Evet ama ben, bir yular ile yediliyorum. Boyun eğmek zorundayım."** diye cevap vermişti.

Rüstem, Sabat'tan yürüyüşe geçerek Kadisiye'ye giderken kendisinin İran hükümdarı yanında bulunan kardeşi Bendevan'a sohbet tarzında yazmış olduğu mektubunda demiş ki: **"Kalelerinizi onarınız, savaş malzemelerini hazırlayınız. Harbe hazırlanınız. Araplar sizin çoluk çocuklarınızı, mal ve mülklerinizi paylaşacak gibi görünüyor. En çok gücüme giden şey, şahın bana ya sen gitmelisin ya ben gitmeliyim demiş olmasıdır. Benim niyetim, bir süre Araplara savunma yaparak uğurları uğursuzluğa dönüşünceye kadar zaman kazanmaktır. Çünkü Balık burcu suyu bulandırdı. Nuaym yıldızları ise güzel. Zühre de güzel ve Mizan orta halli oldu. Mirrih gitti. Bu yıldızların hükümlerine bakılacak olursa o millet, bize üstün gelir ve bu ülkeleri alır. Bu devlet batar. Sasani hükümdarlarının soyu tükenir. İranlıların durumuna ağladım. Sasaniler için yandım. O taç ve tahta yazık, o mutluluğa yazık! Bu sözleri valideye söyle. Benim tarafımdan onunla vedalaş. Bu cihan sarayından gönlünü al. Çünkü vakit daraldı. Bundan sonra şah, benim yüzümü görmeyecek. Benim için kurtuluş yok. İran yurdu hoş kalsın. Çünkü dünya, hükümdara dar olacak. Uğurunda canını feda et. O meşhur sülaleden yalnız o kaldı. Benim Araplarla işim son buluncaya kadar sen, onu koru. Dünyada ondan başka efendi yoktur. Ondan başka Sasanilerin bir hatırası kalmadı. Ondan sonra bu soydan kimse görülmez. Taht, çünkü minberle beraber ola. Bütün dünya Ebû Bekir ve Ömer adıyla dola. Bu yokuşun önünde uzun bir iniş var. Ondan sonra ne taht görürsün ne hükümdar. Mutluluktan ancak Araplar pay sahibi olur. Benim gönlüm kanla doldu. Benzim sararıp soldu, ağzımın suyu kurudu ki benim pehlivanlığım zamanında Sasanilerin bahtı ters döndü. Eğer süngüyü dağa, taşa vursam geçer ve oklarım demiri delerken şimdi çıplak adamlara işlemiyor. Kılıcım, filin ve arslanın boynuna düşse yere düşürürken Arapların derisini kesmiyor. Bilişten zarar gördüm. Keşke aklım olmasaydı. Kötü günleri bilmeseydim. Kadisiye kabrim; zırh, kefenimdir. Sen, benim derdimle dertlenme. Cihan şahından ayrılma. Sen sağ ol, şahın gönlü seninle sevinçli olsun".**

Sonra Rüstem, ağır bir yürüyüşle ve ümitsizlik içinde Hire'ye doğru giderken İranlılar bir Arabı tutsak ederek yanına getirdiklerinde Rüstem, ondan, **"Buraya neye geldiniz, ne istiyorsunuz?"** diye sormuş. O da, **"İslâm'dan kaçındığınız sürece yüce Allah'ın bize vadettiği yerleri isteriz"** diye cevap vermiş ve Rüstem ona, **"Eğer daha önce öldürülür seniz?"** deyince **"Bizden ölen cennete gider ve geri kalanlarımıza yüce Allah va'dini yerine getirir"** demiş. Rüstem, **"Öyleyse Allah, bizi sizin elinize teslim etmiş desene"** deyince, **"Sizi bize teslim eden,**

kötü işlerinizdir. Çevrende gördüğün kalabalığa aldanma. Sen, insan ile uğraşmıyorsun. Kaza ve kadere karşı gidiyorsun" deyince Rüstem kızarak Arabın boynunu vurmuş.

O sırada İran askerleri çevreye yayılarak mal yağma etmeye ve ırz ve namusa saldırmaya başladıklarından halk, ağlayıp sızlayarak Rüstem'e şikâyette bulununca o da, **"Ey İranlılar! O öldürdüğüm Arap doğru söylemiş"** dedi. O askerlerden bazılarını öldürdükten sonra Hire'ye gitmiş ve ileri gelenlerini ve eşrafını çağırtarak Araplara karşı koymadıkları için onlara çıkışınca, içlerinden biri, **"Sen zaferden âciz olup da bir de bizi kötüleme"** diye ona karşılık vermiştir.

Rüstem, Necef denen yere varınca gece rüyasında görmüş ki: Gökten bir melek inmiş. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ile Halife Hz. Ömer de beraber imiş. Melek, İranlıların silahlarını alıp Resûl-i Ekrem'e (s.a.v.) o da Hz. Ömer'e vermiş Rüstem, sabahleyin uyanıp, bu rüyadan dolayı üzgün ve kederli bir hal almış. Kendisi Necef'teyken Sa'd b. Ebi Vakkas'ın bölük bölük çıkarmış olduğu çeteler; etrafı yağmalamakta bulunmuştu. Rüstem ise Medâyin'den çıkalı ayak sürüyerek ve İran hükümdarı tarafından çabuk davranması istendikçe birer bahane bularak güç belâ altı ayda Kadisiye'ye gelebilmişti.

Kısacası Rüstem, işin sonundan kaygılıydı. Fakat İran işi mübalâğalarla ve sahte gösterişlerle Arapları ürkütmek ve bir yolunu bularak barışa ve savaşı bırakmaya razı etmek istiyordu. Her zaman Araplara İran Devleti'nin büyüklüğünden söz açarak, **"Yezd-i Cürd, meşhur Nuşirevan'ın torunudur. Onun üstünde şah yoktur. Yalnız onikibin tasmalı ve küpeli köpeği ve doğanı vardır. Fillerinin ve öteki harp malzemelerinin sayısını varın ona kıyas edin. Sizin ise filleriniz yok ve başka harp âletleriniz pek eksik. Askeriniz çıplak, başkumandanınız çıplak. Bu hal ile öyle şanı büyük bir hükümdara karşı koymak akıl işi delildir. Siz bir ekmeğin hem açı hem tokusunuz. Size yiyecek vereyim, şah'dan ihsanlar alıvereyim. Yazık size acıyorum. Kendi mahvınıza sebep olmayınız"** yollu sözler söylerdi. Araplar ise onun böyle boş sözlerine kulak asmayıp, samimi olarak onu dine çağırırlardı.

Kadisiye Savaşı

Kadisiye'de Sa'd b. Ebi Vakkas'ın ordusu otuzdörtbin kişiydi. Hâşim ve Ka'ka' ile Şam'dan geri gelen Irak askerinin gelişiyle Kadisiye ordusu kırkdörtbine yükselecekti. Fakat daha bu askerin gelmesinden önce Kadisiye'de savaş başlamıştı. Rüstem'in emrinde yüzyirmibin kişi vardı. Otuzbini birbirinden ayrılmasın diye zincirlerle birbirine bağlanmıştı. Rüstem, böyle büyük bir kuvvetle Kadisiye'ye vardı, İslâm ordusuna karşı Atik nehri boyuna ordusunu kurdu. Fillerini dizdi, askerini düzene soktu, her tarafa korku ve ürküntü verdi.

Ertesi sabah Rüstem, aşağı yukarı giderek ordusunu kontrol ettiği sırada köprü başına geldi. Arap öncü askeri kumandanı olan Zühre'yi çağırttı. O da geldi. Görüştükleri zaman Rüstem, ona tatlı dille, **"Siz, bizim komşularımızsınız. Bazen bize başvururdunuz. Biz de size ihsan ederdik"** diyerek bazı şeyler vermek üzere barış teklif etti. Zühre de, **"Biz, dünyalık istemek için gelmedik. Bizim önceki halimiz dediğiniz gibiydi. Sonra yüce Allah, bize Peygamber gönderdi. Bizi hak dine çağırdı. Biz de ona uyduk ve bağlandık. Bu dini kabul etmeyenlerin üzerine bizi gönderdi ve yardım va'detti."** dedi. Rüstem, **"O hak din nedir?"** deyince Zühre, **"Bu dinin temeli Kelime-i Şehâdettir, bir de insanları yaratıklara tapınmaktan Hakk'a kulluk etmeye çevirmektir. Siz de bu hususta kardeşsiniz. Çünkü hepimiz Âdem ve Havva'nın çocuklarıyız"** dedi.

Bunun üzerine Rüstem, **"Biz, bu dini kabul edersek dönüp gider misiniz?"** diye sordu. Zühre de, **"Eyvallah"** diye cevap verdi. Rüstem, ordugâhına döndü. İran büyüklerini topladı. Zühre'nin sözlerini onlara söyledi. Onlar, kesin olarak buna yanaşmadılar. Rüstem ise her nasıl olursa olsun işi barışçı yoldan bitirmek emelinde olduğundan, Sa'd b. Ebi Vakkas'a adam gönderip, konuşmak için memur istedi.

Hz. Sa'd da Âmir oğlu Rebi'yi gönderdi. Rebi, zırhını giydi, kılıcını kuşandı ve atına binerek Rüstem'in ordusuna gitti. Rüstem, çadırında yaldızlı taht üzerinde oturmuş, sırma işlemeli yastıklara yaslanmış ve çevresine sırmalı döşemeler döşenmiş olduğu haldeyken Rebi, yanına doğru gitti ve atının ayağı döşemeler üzerine basınca "İn" denilince indi. Atını bağlamak üzere iki sırmalı yastığı yardı ve yularının ucunu onlara geçirdi. Hayvanının çuluna büründü ve kargısına dayanarak ve o süslü ve altın sırmayla işlenmiş olan döşemeleri çiğneyerek Rüstem'e doğru yürüdü. Kargısını döşeme üzerine dikerek, kendisi toprak üzerine oturdu ve **"Bize göre sizin böyle döşemeleriniz üzerinde oturmak uygun değildir"** dedi.

Rüstem, tercüman aracılığıyla, **"Buraya gelmenize sebep nedir?"** diye sorunca Rebi **"Bizi Allah gönderdi. Tâ ki kullarını dünya darlığından genişliğe çıkaralım. Sapık dinlerin boyunduruğundan kurtaralım. İslâm adaleti içine getirelim"** diye cevap verdi. Rüstem, **"Bu işi düşünmek üzere bize zaman verir misiniz?"** deyince Rebi **"Evet. Bir veya iki gün zaman verebiliriz."** deyince Rüstem, **"Yok, öyle değil. Fikir adamlarımız ve milletin ileri gelenleriyle mektuplaşıncaya kadar zaman isteriz"** deyince Rebi **"Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in sünneti üç gündür. Bu süre içinde düşün. Ya İslam'ı seç ki o zaman sizi ve memleketinizi bırakıp gideriz, veya cizyeyi kabul et ki biz, onu da kabul ederiz. Gerektiğinde sizi korur ve gözetiriz. Yahut dördüncü günü harbe hazır ol. Ben, bu söyleyeceklerime arkadaşlarım tarafından kefilim"** dedi.

Rüstem, **"Sen, onların başkanı mısın?"** deyince, **"Hayır başkanı değilim. Fakat Müslümanlar, bir bütündür. Birinin uygun gördüğünü ötekiler de uygun bulur"** deyip döndü.

Rüstem, milletinin büyükleriyle baş başa kalıp danışmada bulundu. **"Bu adamın sözleri gibi açık ve değerli söz işittiniz mi?"** deyince **"Allah korusun bu kıyafette olan herifin aklına uyalım da dinine mi girelim? Elbiselerini görmüyor musun?"** demeleriyle Rüstem **"Yazık size ki elbiseye bakıyorsunuz. Söze, fikre ve ahlâka bakınız. Arap, elbiseye değer vermez. Şan ve şerefini korur"** demiş.

Ertesi gün Rüstem, Rebi'nin tekrar gönderilmesini istedi. Hz. Sa'd, onun yerine Muhassin oğlu Huzeyfe'yi gönderdi. Huzeyfe de Rebi'nin kılık ve kıyafetinde gitti. At üzerinde olduğu halde Rüstem'in çadırı önünde durdu. Rüstem **"Önceki elçi niçin gelmedi?"** diye sordu. Huzeyfe **"Komutanımız, her halde bizim aramızda adalet eder. Bugün nöbet benimdir"** diye cevap verdi.

Rüstem, ateşkesin süresini sordu. Huzeyfe, **"Dünden başlayarak üç gündür"** dedi ve atından inmedi. Dönüp gitti. Ertesi günü Rüstem, yine bir memur isteyince Sa'd Hazretleri Mugîre İbni Şu'be'yi gönderdi. Rüstem, bugün daha çok büyüklük gösterişinde bulundu. Çadırından bir ok atımı uzaklığa kadar halılar ve güzel döşemeler döşetmiş ve kumandanlarına som sırma elbiseler giydirmişti.

Mugîre ise yırtık bir gömlek ile Rüstem'in çadırına gitti ve yanına oturdu. Hemen ona başka bir yer gösterdiler. Bu işe Mugîre'nin canı sıkılarak dedi ki: **"Ben, sizin gibi akılsız bir millet görmedim. Bizim bazımız bazımızı kul edinmez. Sizi de öyle sanırdım. Kiminiz kiminizin efendisi olduğunu bana haber vermeliydiniz. Bununla beraber ben size kendiliğimden gelmedim. Siz beni çağırdınız. Bugün anladım ki siz yenik düşeceksiniz. Çünkü bir hükümdar bu ahlâkla ayakta durmaz."**

İranlıların aşağı takımı **"Allah için, bu Arap doğru söylüyor"** demişler. Büyükleri ise **"Bu herif, ortaya kullarımızın ve hizmetçilerimizin doğru bulup sarılacakları bir söz attı"** diyerek hoşnutsuzluk göstermişler. Sonra Rüstem Mugîre'ye dönerek, İran saltanatının şanının büyüklüğünden ve Arab'ın küçüklüğünden ve şansızlığından söz ederek, **"Sizin geçiminiz pek kötü bir durumdaydı. Kıtlık ve pahalılık zamanında bize gelirdiniz. Biz de size hurma ve arpa verirdik"** diye başa kakarak **"Şimdi bu hareketiniz de öyle bir ihtiyaca dayanıyor. Kumandanınıza elbise ve katır ve bin dirhem ve her birinize birer yük hurma verelim de dönüp gidiniz. Sizi öldürmek istemiyorum"** deyince Mugîre **"Biz, önceden dediğiniz gibi pek kötü bir durumdaydık. Fakat dünya, değişiklik ve nöbetleşme yeridir. Siz, yüce Allah'ın verdiği nimetlerin şükrünü yapmadığınızdan durumunuz bozuldu. Bize ulu Allah, Peygamber gönderip ona uyarak**

kötü hallerimiz, güzel hale dönüştü" dedikten sonra öbür elçiler gibi onu İslâm ve cizye ve savaş arasında serbest kıldı ve **"Bizim adamlarımız, sizin ülkelerinizin yemeklerini tattılar. Artık buna dayanamayız diyorlar"** dedi ve Rüstem **"isteğinize kavuşmadan ölürseniz?"** deyince Mugîre **"Bizden ölenler cennete gider, geri kalanlarımız size üstün gelir"** diye cevap verdi.

Rüstem öfkelenerek **"Hepinizi yok etmedikçe barış antlaşması yapmam"** diye yemin etti. Mugîre de dönüp gitti. Arkasından Rüstem, bir memur koşturup," **"Köprüyü kıracak olursa yarın gözünü patlatırım"** diye haber göndermiş. Memur, yetişip Rüstem'in bu sözünü bildirince Mugîre ona, **"Beni hayır ve sevapla müjdeledin. Eğer bu günden sonra sizin gibi müşriklerle din uğrunda savaşmayacaksam öbür gözün gitmesini de isterdim"** diye cevap vermiş.

Rüstem, İslâm elçilerinin yanında her ne kadar böyle yiğitlik gösterisinde bulunuyormuş, ama kendi adamlarına ve komutanlarına başka dil kullanıyor ve onları her nasıl olursa olsun Müslümanlarla uyuşmak yoluna çevirmeye çalışıyormuş. Bu sefer Mugîre'nin dönüşünden sonra onlara, **"Siz nerede, onlar nerede? Vallahi onlar, doğru olsunlar, yalancı olsunlar gerçekten adamdırlar. Vallahi akıl ve dirayetleri ve sırlarını saklamaları dolayısıyla yalnız aralarında ayrılık etmemek meziyetini taşıyorlarsa isteklerine kavuşmak için onlardan daha iyi bir millet yoktur. Eğer doğru iseler onların önüne hiçbir şey engel olamaz."** demiş ve Mugîre'nin arkasından varıp gelen adı geçen memur, dönüşünde Rüstem'e Mugîre'nin cevabını söyleyince Rüstem, "Ey İranlılar! Sizin hakkınızda Allah'ın bir cezası var ki geri çevirmeye gücünüz yetmez." diye kendi adamlarını barış antlaşmasına zorlamışsa da onlar, yine inatla yiğitlik göstermişler.

Sonra Hz. Sa'd, bir kere daha dine çağırmak üzere Rüstem'e elçiler gönderdi. Yine bir faydası olmadı. Sonunda Rüstem **"Nehri siz mi geçersiniz, yoksa biz mi geçelim?"** diye haber gönderip Sa'd tarafından da **"Siz geçiniz"** denilince İranlılar, köprüye doğru yürüyüşe geçince, **"Yok. Bu, olamaz. Önceden ele geçirmiş olduğumuz yeri size veremeyiz. Başka taraftan geçiniz"** denildi. Bunun üzerine Rüstem, o gece nehir üzerine köprü kurdurdu ve ertesi günü ordusuyla geçti, askerini savaş düzenine soktu. Calinus'u sağ kola aldı. Fillerini dizdi. Fillerin üzerinde mahfeler ve içlerinde çok savaşçılar vardı.

İran hükümdarı Yezd-i Cürd, kendi sarayından Kadisiye'ye kadar her söz işitilecek kadar uzaklık başına birer adam koymuştu ki onlar, Rüstem'in her hal ve hareketini ağızdan ağıza pek az zaman içinde Yezd-i Cürd'e ulaştırırlardı.

Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.), kalça kemiği hastalığına yakalandıktan başka pek çok çıbanlar çıkarmış olduğundan doğrulup oturamazdı. Bundan dolayı ordunun ortasında kendisine bir köşk yaptırdı ki damına çıkar ve göğsüne yastık alıp onun

üzerine kapanarak ordusunu kontrol ederdi. Bu şekilde köşkün damından askere göründü ve onları din uğrunda savaşa isteklendirdi. Arfata oğlu Hâlid'i kendisine vekil yaptı ve orduyu harbe coşturmak için Mugîre, Huzeyfe, Asım, Tuleyha, Kays, Gâlib ve Amr gibi fikir adamlarından ve Semah, Hatie ve Abdi gibi şairlerden nicesini asker içine gönderdi sonra Enfal sûresinin okunmasını emretti. Bu sûrenin okunmasıyla askerler kendilerinde rahatlık ve ferahlık duyup, din uğrunda savaşmak için yeni bir coşkuyla dolup taştılar.

Daha sonra Hz. Sa'd, askere karşı, **"Yerlerinizden sakın ayrılmayınız. Öğle namazından sonra ben, dört tekbir alacağım evvelkisinde siz de tekbir alınız ve savaşa hazır olunuz. İkincisinde yine tekbir alınız ve silahlanınız. Üçüncüsünde tekbir alıp askeri harbe kızıştırınız. Dördüncü tekbiri işitir işitmez düşman üzerine hücum edip atılınız ve "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh' deyiniz"** dedi.

Asker de bu emirlere uyarak üçüncü tekbirde harbi kızıştırdılar. İranlıların da öncüleri çıkıp harbe giriştiler. O gün ilk önce esir olan İran büyüklerinden başı taçlı Hürmüz adlı kimseydi. Onu Abdullah Esedi oğlu Gâlib tutsak edip, Sa'd'ın yanına götürdü. Dönüp yine harp meydanına girdi, İran pehlivanlarından biri meydana çıkıp er diledi Ma'di'Kerb oğlu Amr da karşı çıktı ve onu yere vurup tepeledi.

Sonra İranlılar, fillerini yürüttüler ve onyedi fil ile Becile kabilesi üzerine saldırdılar. Arap atları, onlardan ürktü. Becile içine ayrılık düştü. Hz. Sa'd, onlara yardım için Esedoğulları askerine emir gönderdi. Esedoğulları, hemen koşup filleri geri çevirdiler. Kays Kindi oğlu Eş'as meydana çıkıp kendi kabilesine karşı, **"Ey Kinde yiğitleri! Esedoğullarının halini görmüyor musunuz, seyirci olup durmak bize yakışır mı?"** deyince Kindeliler, sert bir saldırışla kendi hizalarında bulunan İran bölüğünü sürüp kaçırdılar.

İranlılar ise hep birden Esedoğulları üzerine saldırıya geçtiler ki, Zü'l-Hâcib ve Calinus da yanlarındaydı. İşte o zaman Hz. Sa'd dördüncü tekbiri aldı, İslâm ordusu da her yandan hücuma geçti. Esedoğulları ise yerlerinden kıpırdamayarak savaş değirmeni onların başında dönüp duruyordu. Bundan dolayı o gün onlardan beşyüz kişi şehit olmuştur. Bunun üzerine Acemler, bütün filleri sağ ve sol kolların üzerine saldırttılar ve Arap atlarını ürkütüp İslâm askerlerinin harp düzenini bozdular.

Hz. Sa'd, fillerin bir çaresine bakmak üzere Temimli Amr oğlu Âsım'a haber gönderdi. O da Temimoğulları okçularını göndererek fillerin üzerlerine ok yağdırdı ve Temimoğullarının en iyi savaşçılarından bir bölük ayırıp **"Fillerin arkalarına dolaşınız"** diye emretti. Onlar da fillerin arkalarına dolaşıp kolanlarının

ve mahfelerinin iplerini kestiler. Mahfelerini yere düşürdüler. İçindeki savaşçıları öldürdüler.

Bunun üzerine fillerin geri dönüp kaçarken işitilen korkunç sesleri ile okların vızıltısı arasında Arap atlıları, meydan bularak Acemlere bir iyice koyuldular. Akşama kadar muharebe böyle sert bir şekilde sürüp gitti. Sonunda gece karanlığı erişip iki taraf da birbirinden ayrıldı.

Ertesi gün Hz. Sa'd sabahtan şehitleri gömdürdü. Yaralıları tedavi edilmek üzere orduda bulunan kadınlara verdi. İşte o sırada gün doğusundan esen tatlı bir rüzgâr gibi Şam tarafından koşup gelen birtakım Arap atlarının mübarek alınları görünmeye başladı. Herkesin dikkatli bakışlarını kendilerine çevirdi.

Meğer Şam'dan Hâşim b. Utbe ile gönderilen Irak askerinin öncülüğüne görevlendirilen kahraman Ka'ka' imiş. Bin atlıyla ilerlemiş ve Kadisiye'ye yaklaştığında askeri bir yerde durdurmuş. Her on neferini bir takım ederek göz görecek kadar aralıklar ile birer takımın gönderilmesini sıkıca söyledikten sonra kendisi Kadisiye'ye gelmiş. Gelir gelmez askere selâm vermiş ve Hz. Hâşim'in ordu ile geriden gelmek üzere olduğunu müjdelemiş ve askerin cenge karşı cesaretini arttırmış onları yeniden coşturmuştu.

Merhum Müsennâ'nın bu muharebede bulunamamasına üzüntü duyulurken, onun silah arkadaşı olan yiğit Ka'ka'nın gelivermesi, İslâm askerinin coşkunluk ve çabasını tazeledi. Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in, **"Ka'ka gibi bir adamın bulunduğu ordu yenilmez"** diye buyurmuş olduğu söz, meydana konuldu. Bu da Müslümanların teselli duymasına sebep oldu. Ka'ka' ise hemen er meydanına at sürüp er diledi ve karşı çıkan Zü'l-Hâcib'i öldürdü. Zü'l-Hâcib İran büyüklerinden olduğu için onun öldürülmesi, Müslümanlara sevinç ve İranlılara ürküntü verdi.

Ka'ka'nın askeri geriden takım takım gelerek tekbir aldıkça, asker hep birden tekbir alıyor ve Ka'ka' her seferinde düşmana hücum ediyordu. Ka'ka o gün otuz kere er meydanına çıkıp her çıkışında İran pehlivanlarından birini öldürmüştür.

Öbür İslâm yiğitlerinden bazıları da er meydanına çıkmış ve hasımlarını yenmişlerdir. Fakat Kutna oğlu A'ver Sicistan valisiyle dövüşe çıkınca ikisi de birbirini öldürmüştür. Temimoğullarından biri bu sırada' Rüstem'in üzerine saldırdıysa da, onu öldüremeyip kendisi şehit düşmüştür.

Dünkü muharebede fillerin mahfeleri kırılmış olduğundan bugün harp meydanına sürülemediler. İranlılar da değerli bir iş göremediler. Ka'ka' ise, **"Ey Müslümanlar! Dalkılıç olunuz. İnsanlar, kılıç ile biçilir"** diye seslenince Arap atlıları kılıçlarını sıyırarak saldırıp ileri atılarak İranlıları gereği gibi kırdılar, bir güzel kılıçtan geçirdiler.

Ka'ka' develerin üzerine perdeler çekti ve adamlar bindirdi ve etraflarını süvari ile kuşatıp koruyarak İran süvarileri üzerine saldırttı. İran atları develerden ürküp geri döndüğü sırada arkalarından İslâm süvarileri hücum ederek İranlıların bugün develerden gördükleri zarar; dün İslâm askerlerinin fillerden görmüş, oldukları zarardan fazlaydı. Öğle vaktine kadar süvari çarpışması sürdü. Ondan sonra iki taraf da birbiri üzerine hücumla ileri atılarak gece yarısına kadar pek şiddetli ve kanlı bir muharebe oldu. İran'ın meşhur adamları birer birer öldürüldü.

Ünlü yiğitlerden ve adı yaygın şairlerden Ebû Mihcen Sakafi ki dili belasına uğramıştı. Yani şarabın övülmesine dair bir kıt'a söylemiş ve Hz. Sa'da onu harbin başlangıcından önce kendi köşkünde hapsedip bağlamıştı. Muharebenin bu ikinci günü Ebû Mihcen, Hz. Sa'd'ın hanımı Selma'ya yalvarıp **"Beni salıver ve Sad'ın Belka adlı kısrağını geçici olarak bana ver. Şu harbte bulunayım. Yüce Allah, kurtuluş verirse gelirim ve ayaklarımı yine bağlatırım"** demişse de Selma ona müsaade edemediğinden üzgün olarak pek yanık bir şiir söyleyince Selma dayanamayıp onu salıvermiş.

Ebû Mihcen, tanınmayacak bir kılığa girip ve Belka'ya binip ordunun sağ kolu hizasına varınca harp safını yarıp geçerek düşmanın sol koluna saldırarak İran süvarilerini birbirine kattı. Sonra dönüp dolaşarak düşmanın sağ koluna hücum ile gece yarısına kadar herkese hayret verecek surette muharebeler etti. Kimse, onu tanıyamadı. Kimi, **"Melek midir, Hızır mıdır?"** Kimi de, **"Hâşim'in adamlarından biri, veya kendi olmalı"** demişler.

Hz. Sa'd da köşkün damından seyrederek **"Bu yiğit, acaba kimdir? Ebû Mihcen tutuklu bulunmasa, bu odur ve bindiği Belka'dır derim"** demiş. Gece yarısı iki ordu, birbirinden ayrıldığı vakit Ebû Mihcen, hemen başkumandanın köşküne gelip ayaklarını bağlattırınca Selma **"Sa'd, seni niçin tutukladı?"** diye sormuş. O da **"Şarap içip günaha girmedim. Fakat cahiliyet zamanında içerdim. Bir şair adamım. Dilimden şaraba dair bir şiir çıkıverdi. Onun için Sa'd beni hapsetti"** diye cevap vermiş.

O aralık Selma'nın Sa'd ile arası açık imiş. Sabahleyin yanına varıp barışmış ve Ebû Mihcen'in durumunu anlatmış. Hz. Sa'd da onu salıvermiş. **"Artık haram işi yapmadıkça seni yalnız sözün için cezalandırmam"** demiş. Ebû Mihcen de **"Bundan sonra ben de kötü söz söylemek üzere dilime izin vermem"** diye söz vermiştir. O günkü muharebede Müslümanların şehit ve yaralıları ikibin kadardı. İranlıların ise onbin kadar ölüsü harb meydanında iki saf arasında yatıyordu.

Ertesi gün sabahleyin şehitler gömüldü. Yaralılar kadınlara verildi, İranlıların ölüleri meydanda kaldı. Bu da Müslümanlara kalp kuvveti verdi. Ka'ka', o gece dün askerinden ayrıldığı yere gitmiş ve geri kalan askerinin yüzer yüzer gönde-

rilmesini sıkıca söylemişti. Hâşim'in emrindeki askerlerin de böyle bölük bölük olarak gönderilmesini tavsiye etmişti.

Sabahleyin güneş doğarken Ka'ka'nın bölükleri hareket ederek birbiri ardınca orduya geldikçe kendisi tekbir alıyor ve asker de buna katılıyor ve yer yer düşmana hücum ediyorlardı. Onların arkalarında yiğit Hâşim, askerini yetmişer kişiden oluşan bölüklere ayırarak bölük bölük gelip ordunun ortasına erişince tekbir olarak düşman ordusuna hücum edip ileri atılarak saflarını yarıp geçti ve nehre kadar gidip geldi.

İranlılar mahvelerinin onarımını bitirmiş olduklarından, bu sırada yine fillerini ileri sürdüler. Fakat kolonları ve bağları kesilmesin diye onları piyade ile kuşattırdı ve yayaları süvari ile korudular. Bu durumda ise Arap atları onların çevresindeki atları ve adamları görerek onlardan önceki kadar ürkmez oldular. Bununla beraber filler, yürüyen bir kale gibiydi. Üzerlerindeki savaşçılar ok atarak hücum ile İslâm askerlerine epeyce ayrılık veriyorlardı. Şam'dan Hâşim'e katılıp gelmiş olan Mekşûh oğlu Kays adlı yiğit, bu sırada kendi askerleri ile düşman içine dalıp son derece kahramanlıklar göstermekteyken Ma'di Kerib oğlu Amr da fil bölüklerinin üzerine saldırarak İranlıları birbirine katıyordu.

Ka'ka ile kardeşi Asım'ın hizasında bulunan beyaz bir fil ile Esedoğulları reislerinden Hımal ve Zebîl'in hizasında bulunan başka bir fil, Müslümanlara çok zarar vermekte olduğundan Hz. Sa'd **"Şu iki filin çaresine bakınınız."** diye onlara haber gönderdi. Ka'ka ile Asım bir miktar piyade ve süvari ile ilerleyip beyaz fil fırkasını dağıttılar ve kargılarını filin gözüne soktular ve onu ve üzerindeki savaşçıları öldürdüler. Hımal ve Zebil de başka bir filin üzerine bu şekilde hamle ettiler. Hımal filin bir gözünü çıkardı. Zebil de dudağını yardı. Başkaları da Zebil'i yaraladı. Fil ise can acısıyla öteye beriye koşup sonunda kendisini nehre attı. Öteki filler de onun arkasından Acemlerin saflarını yırtıp geçerek Medâyin'e doğru gittiler. Üzerindeki savaşçıların ise hepsi öldü. Filler gidince iki taraf baş başa kaldı. Öğle zamanı geçmişti. İki taraf bir muharebeye girişti. Akşam oldu. Muharebe daha çok kızıştı. Karanlık bastı, iki ordu birbirine karıştı.

Ordunun alt tarafındaki geçitten geceleyin İranlıların geçip, Müslümanları arkalarından sarmalarını mümkün gören Hz. Sa'd o yeri tutmak üzere akşamdan bir miktar askerle Tuleyha ve Amr'ı göndermişti. Oraya vardıklarında **"Biz geçip de İranlıların arkasına dolaşsak"** diye aralarında danışarak, Tuleyha o şekilde İranlıların arka tarafına dolaşıp üç kere tekbir alınca İranlılar, onun arkasına düştükleri sırada, Amr geçit yerindeki İran bölüğü üzerine yapmacık bir saldırı göstermiş ve İranlılara hayli şaşkınlık vermiş. İranlılar neye uğradıklarını bilmedikleri gibi öbür İslâm kumandanları da gerçek durumdan haberleri yoktu. Fakat

bu çatışma üzerine Ka'ka dayanamadı. Kendi askeriyle düşman üzerine saldırıya geçti. Onun ardından Esedoğulları ve sonra Neha ve daha sonra Becile ve Kinde kabileler ide hücum etti. Sonunda Hz. Sa'd da genel bir hücum emrini verince, her yandan düşman üzerine atıldılar. Bundan sonra karanlık bastı. Ses soluk kesildi. Silah şıkırtısından başka ses işitilmez oldu. Hz. Sa'd da İslam askerinin zaferi için köşkünde Allah'a (c.c.) yalvarıyordu.

Asker, uykusuz ve son derece yorgun olarak sabahladı. Ka'ka' ise askerini harbe coşturarak bazı reisler ile anlaşarak doğru Rüstem'in çadırı üzerine saldırdı ve onun özel koruyucuları içine karıştı. Ona bakarak öbür İslâm askerleri de kendi uğurlarında olan İran askerleri üzerine hücum ettiler. Çarpışma daha çok sertleşti. Güneş kızdıkça savaş da kızıştı. Öğle vakti yaklaştı. İran ordusunun sağ ve sol kolları geriledi. Ortası açıldı. Sert bir rüzgâr çıktı. Rüstem'in çadırını uçurdu. Nehre düşürdü, işte o zaman Ka'ka da hücuma kalkarak Rüstem'in tahtına kadar ilerledi. Rüstem ise bir katırın gölgesinde gölgeleniyordu. Alkame oğlu Hilâl onu gördü ve öldürdükten sonra gelip onun tahtı üzerine oturdu, **"Ey Müslümanlar! Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki Rüstem'i öldürdüm"** diye bağırdı.

Halk, onun başına toplandı. Bir ağızdan tekbir aldılar. Memnun olup teşekkür ettiler. Rüstem'in öldürülmesi üzerine artık İran ordusunun direniş gücü sona erdi. Calinus da köprü başına gelip dönüş emrini verdi. Bu sırada İranlıların zincirli askerleri köprüden geçerken İslam askerlerinin hücumu ve kovalayışlarından dolayı nehre düşüp boğuldular.

Hattâb oğlu Dırar da İran'ın Direfş-i Kâviyâni diye ünlü en büyük sancağını aldı. Çeşitli cevherlerle süslüydü. Kırma pahası birmilyondan fazlayken, Araplarca bu türlü şeylerin kıymeti bilinmediğinden bedeline otuzbin dirhem verilerek ganimetlerin beşte biriyle beraber Hilâfet makamına takdim olunmuştur.

Kadisiye'de o kadar ganimet malı toplandı ki, başka hiçbir zaman benzeri görülmemiştir. Başkumandan Hz. Sa'd, Rüstem'in silah ve eşyasını Alkame oğlu Hilâl'e verdi ve Ka'ka' ile Samt oğlu Şurahbil'i kaçakların arkasından gönderdi. Bazı reisler de onlara katılıp gitti. Teslim olanları esir edip savunmaya kalkışanları öldürdükleri sırada Zühre üçyüz atlı ile kaçakları tutup toplamaktayken Calinus'a çattı ve onu öldürdü.

Bu muharebede İslâm askerinin sayısı (kırk) bu kadar (bin) olduğu halde şehitlerin toplamı sekizbinbeşyüz dolaylarında olduğuna göre, İslâm askerinin kaybı yaklaşık olarak beşte bir demek olur. Meşhur reislerden Mekşûh oğlu Kays gibi bazı kimseler de şehit olmuşlardı. Ama İran'ın en meşhur kumandan ve pehlivanlarının hepsi öldü. Yüzyirmibin kişilik ordularından pek azı kaçarak Babil'de korunabildiler.

Arap ve Acem'in durumlarının sonu Kadisiye muharebesinin nasıl biteceğine bağlıydı. Herkes bu sonu bekliyordu, İslam askerleri zaferi kazanınca işin neye varacağı anlaşıldı. Hz. Sa'd'ın zaferi bildiren mektubu Medine'ye ulaşınca açıktan halkın önünde okundu. Halife Hz. Ömer, pek çok sevindi.

İran hükümdarı Yezd-i Cürd ise ordusunun yenik; Rüstem ve öteki ünlü kumandanlarının öldürülmesinden dolayı son derece elem duydu ve hayretten de kendini alamadı. Hz. Sa'd bu zaferden sonra bir süre Kadisiye'de kaldı. Noksanlarını gidermeye çalıştı. Ordusunu gereği gibi kuvvetlendirdi. Sonra Halife'nin emriyle Medâyin'in fethine gitmiştir.

Übbüle'nin Fethi

Anlatılan Irak olayları sırasında ve hicretin ondördüncü yılı içinde İran denizi kıyısındaki Übbüle şehri de feth olunmuştur. Halife Hz. Ömer, merhum Müsennâ'yı Hire tarafına gönderdiği zaman Katade Selûsi oğlu Kutbe'yi de Übbüle tarafına göndermiştir.

Kutbe, yardım istediğinden Hz. Ömer Sa'd'ın torunu ve Âmir'in oğlu Şurayh'ı yardımcı olarak göndermişti. O da o tarafa varınca Ehvaz tarafına geçmişse de, İranlılar ile muharebe sırasında şehid olduğundan Hz. Ömer, oraya Gazvan oğlu Utbe'yi memur buyurmuştu. Ona yardım etmek üzere Bahreyn valisi Hadrami oğlu 'Alâ'ya da yazılı-emir göndermişti. Utbe, Şattu'l-Arap kıyılarına yaklaşarak köprü başı hizasına gelince, halkı çıkıp cenge tutuşmuşlarsa da bozguna uğrayarak dönüşlerinde korkuya düşerek yükte hafif pahada ağır mallarını alarak Şattı geçip İran tarafına gitmişlerdi.

Böylece Übbüle şehri boş kaldığından Utbe İslâm askerleri ile Übbüle'ye girip, pek 'çok ganimet mallarına kavuşarak beşte birini Medine'ye göndermiştir. Sonra Utbe Basra'ya gelip kondu. Burada mescid ve başka yapılar yapılmasını başlattı. Daha sonra burada Basra şehri kurulmuştur.

Tuhaf Bir Olay

Bir aralık bir bölük İran askeri, Basra üzerine saldırmıştı. İslâm askeri de onlara karşı gitmişti. Mergap'da muharebeye başlamışlardı. Geride kalan Müslüman kadınları "Ne var. Biz de erkeklerimizle birlikte bulunalım" diyerek baş örtülerinden bayrak yapıp ileri hareket etmişler. İranlılar ise onları geriden gelmiş yardımcı bir kuvvet sanarak korkuya kapılıp bozulmuş ve İslâm askerleri muzaffer olmuşlardır.

Fayda

Bu sene Hz. Ömer, bazı kimselere şarap içtikleri için hadd denen dayak cezası vermiştir. Onlardan biri kendi oğlu Abdullah'tır.

Bu seneye kadar Ramazan'da yatsı namazından sonra cemaat dağılır, teravih namazını kendi evlerinde kılarlardı. Bu senenin Ramazanında Hz. Ömer, mescidde kandiller yaktı ve yatsı namazından sonra dağılmayıp cemaat ile teravih kılmalarını tembih etti. Öteki İslâm şehirlerine de böyle yapmalarını bildirdi.

Onbeşinci Hicret yılı Şam Olayları

Şam başkumandanı Ebû Ubeyde, Hasene oğlu Şurahbil ile Amr b. Âs'ı Ürdün ve Filistin tarafına göndermiş ve kendisi Hâlid b. Velid ile beraber Humus üzerine gitmişti. Yolda Zü'l-Kelâ ile buluşup Mercü'r-Rûm denilen yere kondular.

Rum imparatoru Herakl ise onlara karşı Teodor ve Yanis adındaki generaller ile iki ordu göndermişti. Onlar da Mercü'r-Rûm'a gelip Teodor, Hz. Hâlid'in; Yanis, Hz. Ebû Ubeyde'nin karşısında gecelediler. Sabahleyin Teodor ordusunun savuşmuş olduğu görüldü ve Şam üzerine gitmiş olduğu anlaşıldı. Hz. Hâlid, cirit atlı ile arkasından koştu.

Yanis de Ebû Ubeyde üzerine hücum etti. Fakat kendisi öldürüldü. Askeri Humus'a doğru kaçmak zorunda kaldı. Hz. Ebû Ubeyde de arkalarına düştü.

Şam muhafızı Ebû Süfyân oğlu Yezid Şam'dan çıktı. Teodor ile harp ederken geriden Hâlid yetişti. Teodor'un ordusu iki bölük arasında kaldı. Hepsi bozulup dağıldı. Bunun üzerine Yezid, Şam'a döndü. Hâlid de dönüp hızla Ebû Ubeyde'ye yetişti.

Hz. Ebû Ubeyde Hz. Hâlid ile beraber Mercü'r-Rûm da bozguna uğrayan Yanis ordusunun peşine düşerek Humus'a gittiler. Her taraftan şehri kuşattılar.

Herakl Humus'u kurtarmak için Urfa'ya gitti. El-Cezire aşiretlerini savaşa isteklendirdi. Onlar da Humus'a doğru yürüyüşe geçtiler. Fakat halifenin emri üzere Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Irak ordusundan gönderdiği bölükler Heyt ve Karkaysiya şehirlerini kuşattığı için el-Cezire aşiretleri yurtlarının korunması için geri dönmüşlerdir. O yüzden Humus şehri yardımsız kaldı. Halkı Şam gibi cizye ve haraç vermek üzere teslime mecbur oldu. O sırada Ba'lebek şehri de böyle barışçı yoldan alınmıştır.

Ebû Ubeyde (r.a.) Sâmit oğlu Ubâde'yi bir kısım askerle Humus'un korunması için bıraktı. Kendisi ordu ile Hama üzerine yürüdü. Halkı da cizye ve haraç vermek üzere Hama'yı teslim ettiler. Sonra Ebû Ubeyde, Şeyzer ve Maarra şehirlerini ve Lâzkıyye'yi harple ele geçirdi. Bu sırada Selemye de alınmıştır.

Sonra Ebû Ubeyde, Hâlid b. Velid'i Halep vilâyetinin hükümet başkenti olan Kınnesrin üzerine gönderdi. Herakl'in Minas adındaki generali ona karşı geldi. Fakat muharebe sırasında pek fena halde bozuldu. Hz. Hâlid, zorla Kınnesrin'i ele

geçirerek harap etti. Sonra Hz. Hâlid, Kınnesrin'den Urfa'ya doğru yürüdü. İyâz da peşinden gitti. Irak ordusu kumandanlarından Mâlik oğlu Amr Karkaysiya nahiyesinden ve Ganem oğlu Abdullah Musul tarafından Urfa'ya gittiler. Herakl, Şam ve Irak ordularının arasında durmanın tehlikeli olduğunu ve artık Şam memleketinin korunmasının da sağlanamayacağını kesin şekilde anladı. Hemen Urfa'dan Şimşat'a gelince yüksek bir yere çıktı. Şam tarafına hasret bakışıyla baktı. **"Ey Suriye! Artık seninle bundan sonra buluşmamak üzere elveda!"** demiş ve oradan Konstantiniyye'ye dönüşünde, İskenderun ile Tarsus arasındaki kaleleri boşaltıp terk ederek Antakya ile Rum sınırı arasını çöl gibi insansız bırakmıştır.

Ebû Ubeyde ise Kınnesrin'in alınışından sonra Halep'i kuşattı ve barışçı yoldan aldı. Sonra Antakya üzerine yürüdü. Kınnesrin'den ve başka yerlerden kaçanlar, hep buraya toplanarak epeyce kalabalık biriktiğinden çıkıp, savunma yapmak istedilerse de bozguna uğratılarak geri döndüler ve kaleye kapanıp kaldılar. Sonunda eman dileyerek Antakya'yı da teslim etmek zorunda kaldılar. O zaman Antakya şehrinin şöhreti büyüktü. Halifenin emriyle Ebû Ubeyde Hazretleri orada muhafız olarak ve sürekli kalmak üzere bir kısım asker bıraktı. Bunların aylıkları da kesilmeksizin kendilerine gönderilir oldu.

Sonra Maarratü'l-Masrin tarafında Rumların bir topluluğu olduğu haber verildiğinden Ebû Ubeyde, oraya gitti. Onları vurdu, dağıttı. Maarratü'l-Masrin'i ve yakınındaki şehirleri aldı. Sonra dönüp Menbic'i fethetti. Oradan Balis'e gitti. Şam'ın bu tarafında Fırat nehrine kadar olan yerler, hep İslamların eline geçti.

O sırada Ebû Ubeyde, Hâlid b. Velid'i Maraş'a gönderdi. O da gitti. Halkı vatanlarını terk etmek üzere eman dilediler. Maraş alındı ve harap edildi. Kısacası Şam, Kınnesrin, Halep ve Antakya ve bunlara bağlı olan yerlerin hepsi ele geçirildi. Bundan sonra Hz. Ebû Ubeyde Filistin tarafına gitmiştir.

Ürdün bölgesi kumandanı Hasene oğlu Şurahbil idi. Onun tarafından Ürdün vadisi ele geçirildikten sonra Filistin üzerine varıldı. Filistin komutanı ise Amr b. Âs idi. Şurahbil de tabiatıyla onun emrine girmişti. Halife tarafından arka arkaya Amr b. Âs'a yardımcı asker gönderilmekteydi.

Amr, Arap dâhilerinden olup, harp oyunlarında becerikliydi. Fakat Herakl'in Filistin kumandanı Artebon adındaki general de cin fikirli ve çok hileci bir adamdı. Artebon Remle'de ve Kudüs'te çok sayıda asker topladı. Büyük bir ordu ile de kendisi Ecnâdin tarafında oturmaktaydı.

Amr, Alkame ile Fülan oğlu Mesruk'u Kudüs üzerine, kumandan Eyyûb Mâliki'yi Remle üzerine gönderdi. İki taraftaki Rum askerlerini oyalamıştı. Daha önce halifenin emriyle Şam valisi Yezid, kardeşi Muaviye'yi Filistin tarafına göndermişti. Muaviye varıp Kaysariyye şehrini kuşattı. Böylece o tarafta da Rumlar

oyalanmış oldu. Kaysariyye'de çok miktarda asker vardı. Arka arkaya dışarıya hücum ettikçe Muaviye, onları bozup kırmaktaydı.

Kısacası, Remle tarafındaki Rum askerlerini, Ebû Eyyûb, Kudüs'tekilerini, Alkame ve Mesruk oyalıyorlardı. Kaysariyye'yi de Muaviye kuşatmıştı. Artebon, bütün kuvvetini bir yere toplayamadı. Amr ise gereği gibi ordusunu kuvvetlendirdi ve bir düzene soktu. Onun üzerine yürüdü. O da sert bir direnişe geçerek karşı koydu. Yermük olayı gibi şiddetli bir muharebe oldu. Sonunda Artebon bozuldu ve bozgun askeriyle Kudüs'e gitti.

Kudüs'ü kuşatan İslâm askeri açılıp Amr'ın yanına döndüler. Artebon da Kudüs şehrine girdi. Sonradan Amr Gazze, Sebastıyye, Nablus ve Yafa şehirlerini ve yakınlarını ele geçirdikten sonra Kudüs'ün teslimi için haber gönderdi. Kudüs'ün eşrafı ve ileri gelenleri, halifenin kendisi gelip de, söz ve eman verirse o zaman şehri teslim edecekleri cevabını verdikleri için, bunu Medine'ye bildirdiler.

Halife Hz. Ömer, Kudüs'e gitmek istediği vakit Hz. Ali **"Kendinizin gitmesine ne lüzum var? İşi, kumandanlardan birine bırakınız"** deyince Hz. Ömer **"Ben, Abbas'ın ölümünden önce cihada gitmek isterim. Çünkü o öldükten sonra size şer ipinin katları çözülür"** demiş. Gerçekten Hz. Osman'ın halifeliğinde Hz. Abbas öldükten sonra türlü fenalıklar çıkmaya başlamıştır.

Hz. Ömer, Medine'de yerine Hz. Ali'yi vekil bıraktı. Kendisi Kudüs'e gitti. Şam komutanlarının yerlerine birer vekil bıraktı. Kendisiyle görüşmek üzere Câbiye köyüne gelmeleri için kendilerine bir gün belirterek mektuplar gönderdi. O gün Şam kumandanları, Câbiye'ye geldi. Kendisiyle görüştüler. Önce gelen Ebû Ubeyde ile Yezid, sonra Hz. Hâlid idi. Hz. Ömer, yamalı gömlekle bir kısrağa binerek Câbiye'ye gelirken onlar, a'lâ atlara binip güzel elbiseler giymiş oldukları hâlde ileri varıp karşılamada bulundular.

Hz. Ömer, onları böyle giyinmiş kuşanmış görünce, kızdı. Atından indi, yerden taşlar alıp onları taşa tuttu. **"Siz ne çabuk fikir ve görüşlerinizden dönmüşsünüz. Bu kılıkla beni karşılamaya mı çıktınız?"** diye azarladı. Onlar da, **"Ey mü'minlerin Emiri! Bu, kuru bir gösterişten ibarettir. Üzerlerimizde ancak silahlarımız vardır."** diye özür dilediler. Bunun üzerine **"Pek iyi"** deyip, hayvanına bindi. Câbiye'ye geldiler. Hayvanı üzerindeyken Amr ile Şurahbil gelip dizini öptüler. O da onları kucakladı ve iltifat etti.

Câbiye'de iken Kudüs'ün ileri gelenleri gelip onunla görüştüler. O da onlara eman verdi. Cizye vermek üzere onlarla barış antlaşması yaptı. Filistin'i iki sancağa ayırdı. Birini merkezi Remle olmak üzere Hakim oğlu Alkame'ye, ötekini merkezi Kudüs olmak üzere Meczir oğlu Alkame'ye verdi. Sonra Kudüs'e gitti.

Artebon ile ona uyanlar barışı kabul etmeyip Mısır'a savuşmuş oldukları için halk, Kudüs'ü Hz. Ömer'e teslim ettiler. Resûl-i Ekrem (s.a.v), Şam diyarının alınacağını, ashabına haber vermişti. Hz. Ömer (r.a.), bu mucizenin kendi zamanında çıkmasından dolayı pek çok sevindiği halde, bu sefer nice sahabi ile birlikte Kudüs şehrine tam bir gönül ferahlığı içinde girdi. Sahratullah'ı süpürüp temizledi. Bir mescid yapılmasını emretti. Medine'ye döndü.

Maaşların Düzenlenmesi ve Deftere Geçirilmesi

Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanından beri hak sahiplerine devlet hazinesinden bağışlarda bulunulurdu. Fakat bunlar için derece ve belli bir ölçü yoktu. Bu kere Hz. Ömer, Kudüs'ten dönünce hak sahiplerini derecelere ayırıp bir düzenleme yaptı. İsimlerini ve maaşlarını gösteren defterler yazdırdı, işte bu defterlere Divan denilir. Sonra bunların toplandığı yere de Divan denilmiştir.

Hz. Ömer, hak sahiplerini İslâm'daki geçmişlerine göre düzenlemişti. Fakat bazılarını bunların dışında tutmuştu. Şöyle ki: Divanın düzenlenmesi için seçkin sahabiler ile bir meclis topladı. Hz. Ali ve Abdurrahman b. Avf ona **"Kendinden başla"** deyince Hz. Ömer **"Hayır ben, Resûlüllah'a daha yakın olandan başlarım. Sonra sırasıyla giderim"** dedi. Divan'ın düzenlenmesine memur olan kâtipler, önce Hâşimoğullarını ve sonra Hz. Ebû Bekir ile kavmini sonra Hz. Ömer ile kavmini yazmışlardı. Hz. Ömer, bunu görünce, **"Hâşimoğullarından sonra Hz. Peygamberce daha yakın olanları sırasıyla yazınız. Ömer'i de sırası gelince yazınız. Bizim iki dünya saadetine ulaşmamız, ancak Muhammed (s.a.v.) sebebiyledir. O, bizim şerefimizdir. Onun kavmi Arab'ın en şereflisidir. Sonra ona yakınlık derecesi fazla olanlara itibar edilmelidir"** dedikten sonra, **"Vallahi eğer olmayanlar amelleriyle varıp da, bizler amelsiz gidersek kıyamet günü Hz. Muhammed'e (s.a.v.) onlar, bizden daha iyidir. Çünkü ameli noksan olan kimseyi soyu ileri götürmez"** dedi.

Kısaca, Hz. Ömer, hak sahiplerini Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yakınlık derecelerine" göre yazdırdı. Maaşların miktarında ise İslâmi geçmişlerini gözetti. Fakat bazılarını bu düzenlemenin dışında tuttu. Şöyle ki: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) amcası olan Abbas (r.a.)'a onikibin, Hz. Ali'ye sekizbin dirhem, sonra bütün Bedir Harbi'nde bulunanlara beşer bin, Bedir'den Hudeybiye'ye kadar olan ashaba dörder bin dirhem uygun gördü. Hasan, Hüseyin, Ebû Zer ve Selman-ı Farisi Hazretlerini Bedir Harbi'nde bulunmadıkları halde Bedir'de bulunanlarla bir tuttu.

Bedir Harbine katılanlar içinde aslı Arap olmayan beş kişi vardı ki, Temim-i Darı ile Bilâl-i Habeşi de onlardandır.

Hudeybiye'den sonraki ashaba üçer bin dirhem uygun gördü. Fetihten sonra Müslüman olanlarla Kadisiye muharebesine kadar din uğrunda savaşanlar da bu sınıf içine girer. Sonra Kadisiye muharebesinde ve o sırada Şam harplerinde bulunanlardan çok büyük yararlıkları görülen yirmi bu kadar ün salmış yiğide ikişer bin vererek Kadisiye olaylarından sonrakilere biner ve daha sonrakilere beşer yüz ve üçer yüz dirhem uygun gördü.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hanımlarına onar bin dirhem uygun gördü. Fakat Hz. Âişe'yi Resûl-i Ekrem (s.a.v.) fazla severdi diye ona onikibin dirhem uygun buldu. Hz. Âişe ise arkadaşlarından ayrılmadı. Fazla olan ikibin dirhemi kabul etmedi. Hz. Ömer, kendi oğlu Abdullah'a üçbin dirhem ayırınca Abdullah **"Niçin Üsame'ninkini fazla kıldın? Ben, ondan daha çok önemli günlerde bulundum"** deyince Hz. Ömer **"Resûl-i Ekrem'e (s.a.v.) o, senden ve onun babası, senin babandan daha sevgili idi"** diye cevap verdi.

Hz. Ömer, öteki kadınları da derecelerine göre ayırdı. Bedir'de bulunanların kadınlarına beşer yüz ve ondan Hudeybiye'ye kadar olan ashabın kadınlarına dörder yüz ve Hudeybiye'den sonrakilerin kadınlarına üçer yüz ve Kadisiye gazilerinin kadınlarına ikişer yüz ve ondan sonrakilere yüzer dirhem uygun gördü.

Bu maaşlar, hep senelikti. Hak sahiplerinden her biri kendisine ayrılan parayı her yıl hazineden alırdı.

Hz. Ömer, fakir, zavallı ve acınacak halde olanlara da karınlarını doyuracak kadar un ayırmıştı ki, buna Rızık dendi. Aydan aya verilirdi.

Ümeyye oğlu Safvân, Hişam oğlu Hars ve Amr oğlu Süheyl Kureyş büyüklerinden oldukları halde, onlara başkalarından daha az maaş bağladığı için, **"Vallahi bizden daha soylu kimse yoktur" dedikleri zaman Hz. Ömer, "İslâmi geçmişleri üzerine veriyoruz. Soy sop üzere vermiyoruz"** demesi üzerine onlar da **"Öyleyse pekâlâ"** dediler. Çıkıp Şam tarafına gittiler. Ölünceye kadar din uğrunda savaşıp durdular.

Maaş bağlanması işinde Hz. Ömer, Araplarla azadlı kölelerini bulundukları derecede eşit tutmuştu. Bir gün Hz. Ömer'in mal memurlarından birine birkaç kişi gelince, Arapların maaşlarını verip azadlı kölelerinkini vermeyince Hz. Ömer, ona **"Kişiye Müslüman kardeşini hor görmesi kadar kötülük yeter vesselam"** diye azarlayıcı bir mektup yazmıştır.

Hz. Ömer maaşları gereği gibi düzenledikten sonra seçkin ashaba; **"Ben bir tacir kişiydim. Ticaretle çoluk çocuğumu geçindiriyordum. Siz, beni bu işle meşgul ettiniz. Ne dersiniz? Bu maldan harcamak bana helâl olur mu?"** diye sorunca, her biri birer söz söylediler. Hz. Ali susuyordu. Hz. Ömer, **"Sen ne der-**

sin ey Ali?" diye sordu. Hz. Ali de **"Sana ve çoluk çocuğuna yetecek kadardan fazlası helâl olmaz"** dedi, öbürleri de onu tasdik etti.

Bunun üzerine Hz. Ömer, günlük geçimini Beytü'l-Mal'dan alırdı. Fakat yetecek kadarını pek dar tuttuğundan idare işinde ailesi sıkıntı çekiyordu. Hâlbuki bütün ashâb derecelerine göre maaşlarını alıp refah üzere geçinir oldukları halde halifenin sıkıntı çekmesi uygun görülmediğinden Hz. Osman, Ali, Talha, Zübeyr ve öbür bazı seçkin sahabiler toplanarak Hz. Ömer'in nafakasını arttırmayı görüşüp bir karara vardılar. Bu kararı kendisine bildirmek üzere kızı mü'minlerin anası Hafsa'nın yanına gittiler. Kendilerinin adlarını açıklamadan babasına bu kararlarını duyurmasını rica ettiler.

Hz. Hafsa da babasına nafakasının arttırılması işini uygun bir dille anlattı. Hz. Ömer, öfkelendi. **"Senin kocan Resûlüllah'ın yemede, giymede ve döşemede hali nasıldı?"** diye sordu. Hz. Hafsa da **"Yeter derecede idi"** diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer buyurdu ki: **"İki arkadaşım yani Resûl-i Ekrem ve Ebû Bekir ile benim halim, bir yola giden üç yolcuya benzer. Biri kısmetini aldı gitti, konak yerine erdi. İkincisi de onun izinde yürüyerek ona kavuştu. Sonra üçüncüsü geldi. Eğer onların izinden giderse ulaşır, yoksa ulaşamaz'.**

Irak Olayları

Kadisiye Muharebesinden sonra Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) ordusunu gereği gibi kuvvetlendirdikten sonra Halife Hazretleri'nin emri üzere ağırlığı ve kadınları yeteri kadar askerle Kadisiye'de bıraktı. Kendisi ordusuyla ileri gitti.

İslâm askerinin öncülerine İranlıların bir ordusu karşı geldiyse de yenildiler. İslâm askeri onların Bâbil'e kadar peşlerinden gitti. Arkadan Sa'd Hazretleri erişti. Bâbil'e yürüdü. İranlılar, Bâbil kalesinden çıkıp harbe giriştiler. Fakat darmadağınık olarak bir bölüğü Ehvaz'a ve bir kısmı Nihavend'e doğru kaçtı. Bazı İran kumandanları da Medâyin'e gittiler, köprüyü kırdılar, saklanmaya karar verdiler.-Böylece Bâbil şehri boş kalarak Müslümanlar eline geçti.

Medâyin'in Kuşatılması

Medâyin İran devletinin başkentiydi. Dicle kıyısındaydı, şehir ve kasabalardan oluşan büyük bir şehirdi. Bu şehirlerden biri Erdeşir'dir. Bu şehrin batısında bulunuyordu. Araplar ona Behüresir demişlerdir. Bu şehir, nehrin sağ yakasındaydı. Öbür şehirler nehrin sol yakasındaydı.

Hz. Sa'd, Babil'deyken bir kısım askerle Zühre'yi ileri gönderdi. Öteki bazı kumandanları da ona arkadaş etti. Onlar Kûsâ şehrine yaklaştıkları zaman, şehrin muhafızı olan hükümdar karşı koydu. Fakat kendisi öldürüldü. Askeri dağıldı.

Zühre Kûsâ'ya girdi. Sonradan Hz. Sa'd Kûsâ'ya geldi. Kısa bir süre orada kaldı. Zühre'yi ileri gönderdi.

Zühre Sabat'a doğru yürüyünce halkı, boyun eğdiklerini belirterek cizye vermek üzere anlaşma yaptılar. Sonra Irak hükümdarının muhafız askerleri karşı geldi. Zühre onları bozdu, dağıttı. O sırada başkumandan Sa'd'ın kardeşi oğlu Hâşim b. Utbe bir arslan öldürdü. Kisrâ onu adamcıl etmişti.

Bunun üzerine Sa'd Hazretleri Hâşim'in başını öptü. Onu öncü yaparak, Behüresir şehri üzerine gönderdi. Hâşim Zilhicce ayı ortalarında askeriyle Behüresir'e (Erdeşir) vardı. Uzaktan İran hükümdarının sarayı göründüğü zaman Hattâb oğlu Zırar (r.a.) "Allâhü ekber. İşte Kisrâ'nın beyaz köşkü. Resûlüllah'ın bize va'dettiği budur" dedi. O tekbir alınca bütün asker de bir ağızdan tekbir aldı.

Sonra Hz. Sa'd ile geri kalan asker de bölük bölük geldiler. Kisrâ'nın sarayını gördükçe öylece tekbir alarak Behüresir'i kuşattılar.

Hendek Harbi'nde Resûl-i Ekrem (s.a.v.) **"Bana İran'ın anahtarları verildi. Şu anda Kisrâ'nın beyaz köşklerini görüyorum"** diye buyurmuştu. Bundan dolayı bu kere İslâm askerleri, Kisrâ'nın sarayını gördükleri zaman tekbir aldılar, Medâyin'in yakında alınacağına hiç kuşkuları kalmadı.

Hicretin Onaltıncı Senesi

Hz. Sa'd Erdeşir şehrini kuşattı. Yirmi kadar mancınık kurdurdu. Sıkıştırmaya başladı, iki ay kadar uzayan kuşatma sırasında süvariler, taraf taraf ilerleyerek karşı koyanları vurup öldürüyorlardı. Boyun eğenleri cizyeye bağlıyorlardı. Böylece Dicle nehrinin batı tarafları hep İslâm eline geçti.

Medâyin'in Alınışı

Kuşatılmış bulunanlar daha fazla dayanamadılar. Safer ayı içinde Erdeşir şehrini terk edip boşaltarak kayıklara binip Dicle nehrini geçtiler karşı tarafa çıktılar ve Dicle'nin batısındaki şehirlerde yerleştiler.

Hz. Sa'd, İslâm askeri ile birlikte Erdeşir'e girdi. Dicle nehrini geçti. Medâyin'in karşısındaki şehirleri de almak istiyordu. Zaten Kisrâ'nın sarayı da o taraftaydı. Fakat İranlılar, Medâyin'den Tikrit'e kadar olan kayıkları hep karşı tarafa geçirmişlerdi. Erdeşir'de durmak zorunda kaldı.

Bu sırada bir kimse Hz. Sa'd'e geldi. Dicle'nin bir geçit yerini gösterdi. Orada su, ancak atların beline kadar çıkacağını haber verdi. Fakat Dicle nehri, köpük saçarak hızla akmaktaydı. Araplar ise öyle büyük nehirlerden geçmeye alışkın değillerdi. Önce Sa'd Hazretleri oradan askeri geçirmeye cesaret edemedi. Bu sırada ki Safer ayının ortalarıydı. Bazıları, mânâ âleminde Müslüman süvarilerinin Dicle

üzerinden geçtiklerini gördü. Hz. Sa'd da bu rüyayı tâbir ettirmek için bir meclis topladı. Bir güzel hutbe okudu. Nehri geçmek kararında olduğunu kesin olarak söyledi.

Orada bulunanlar bu kararı benimsediler. O da askeri isteklendirip cesaretlendirdi. **"En önce kim geçip de karşı kenarı tutar?"** deyince, Amr oğlu Asım ile altıyüz kadar fedai seçildi. Asım, onların başı oldu. Hemen atları ve kısrakları Dicle nehrine vurdular ve karşı kıyı sularına vardılar. İranlılar da Arapların ayağını karaya bastırmamak üzere İran süvarisini suya vurdular, Arapları nehir içinde karşıladılar ve geri çevirmeye çalıştılar.

Asım, hemen yoldaşlarına karşı **"Kargıları doğrultunuz. Düşmanların gözlerine yöneltiniz."** deyince İslâm askerleri kargılarıyla İranlıların kimini öldürdüler, kimini kör ederek onları uzaklaştırıp karşı kıyıyı tuttular.

Hz. Sa'd, Asım'ın karşı kıyıyı tuttuğunu görünce bütün askerin geçmesi için emir verdi. Bütün İslâm askeri **"Nesteinü billahi ve netevekkelü aleyh. Hasbünallahu ve ni'mel-vekil ve lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyil-Azim"** diye bağırarak nehre atıldılar.

Hayvanları yüzüyordu. Kargıları büyük bir göl kenarında bitmiş kamışlara benziyordu. Kendileri de hayvanlarının üzerinde oldukları halde birbirleriyle sohbet ediyorlardı.

Hz. Sa'd askerin selâmeti için yüce Allah'a dua ediyordu. Selman-ı Farisi de onunla yan yana gidiyor ve **"Müslümanlar karaları ele geçirdiği gibi denizleri de alır. Böyle bölük bölük suya girdikleri gibi yine öylece selâmet kıyısına çıkarlar"** yollu kalbine kuvvet verecek sözler söylüyordu.

Gerçekten Selman'ın dediği gibi hiçbir kayıp olmaksızın karşı yakaya geçtiler. Yalnız içlerinden birisi, kısrağın sırtından sıyrılıp suya düşmüşse de Ka'ka' Hazretleri, onun tarafına dizginini uzatarak onu tutmuş ve sağ salim karşı tarafa ulaştırmıştır.

İranlılar böyle kendi hesaplarında olmayan bir hali görünce Medâyin'den çıkıp, Hulvan tarafına kaçtılar. Kisrâ ise önceden çoluk çocuğunu Hulvan'a göndermişti. Bu yüzden Medâyin boş kaldı. Medâyin şehrine ilk önce Asım'ın bölüğü, sonra kardeşi Ka'ka'nın askeri girdi. Sokaklarda kimse yoktu. Fakat halkın bir kısmı, Beyaz Saray'a kapanmışlardı. Bu yüzden onu sarıp kuşattılar. Kuşatılanlar hemen cizye vermek üzere eman dilediler. Beyaz Saray'ı teslim ettiler.

Hz. Sa'd geldi. Beyaz Saray'a kondu. Kaçanların arkasından bir bölük ile Züh-re'yi gönderdi. Kisrâ'nın sarayını namazgâh yaptı. Sekiz rek'at fetih namazı kıldı. İranlılar kaçarken yükte hafif, pahada ağır şeylerden bir miktarını götürmüşlerse

de hesaba gelmez sayısız, değerlerine fiyat biçilmez pek çok elbise, mal, kap kaçak ve silahlar ve görülmemiş ve ufak tefek şeyler ve hayvanlar ve zahireden başka hazinede pek çok para da bırakmışlardı.

Taraf taraf peşlerine düşen İslâm askerleri yetişerek onların alıp götürmüş oldukları mal ve eşyaların çoğunu kurtararak Medâyin'e getirdiler. Ganimet mallarını alıp korumaya memur olan adama teslim etmişlerdir.

İranlılardan bir topluluk yük katırlarıyla Nehrevan köprüsünden geçmek üzere iken Zühre'nin askeri, onlara yetişmiş ve bu yüklerde Kisrâ'nın elbisesi ve göğüslüğü ve mücevherli zırhı ve değerli taşlarla donanmış tacı çıkmıştır.

Ka'ka da bir atlıya yetişip öldürdü. Yanında iki heybe çıkmıştı. Birinde beş, öbüründe altı kılıç ve epeyce zırhlar vardı. Zırhların bazıları da Herakl'ın ve Hakan'ın ve Hind hükümdarı ve Behram Çûpin'in ve Numan'ın idi ki İranlılar, onları muharebelerde ele geçirmiş olup zafer işareti olarak saklarlardı. Kılıçlar da Nûşirevan, Hürmüz, Kubâd, Firûz, Herakl, Hakan'ın ve Hind hükümdarının ve Siyavuş ve Numan'ın kılıçlarından idi.

Ka'ka' onları Hz. Sa'd'ın önüne getirdi. Hz. Sa'd, ona Behram'ın zırhını verdi. Kılıçlar hakkında onu serbest kıldı. Ka'ka' da Herakl'ın kılıcını aldı. Sonra Hz. Sa'd ganimetlerin beşte birinden sayılmak üzere Kisrâ'nın ve Numan'ın kılıçlarını ve Kisrâ'nın tâcıyla süs eşyalarını Medine'ye gönderdi. Hz. Sa'd ganimet mallarını topladı. Beşte birini dokuzyüz deveye yükletti ve Medine'ye gönderdi. Geri kalanını askere bölüştürdü. Askerin sayısı altmışbin idi. Hepsi de süvariydi. Her birinin payına onikişer bin dirhem düştü. Hz. Sa'd Medâyin'in evlerini askere bölüştürerek Medâyin'de yerleştiler.

Ganimetlerin beşte biri Medine'ye gelince Hz. Ömer, onları mescid içine döktürdü ve halkı topladı, **"Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) 'Kisrâ ve Kayserin hazineleri Allah yolunda sarf olunacaktır' dediği gerçek mi imiş bakınız"** dedi.

Suraka'ya Resûl-i Ekrem (s.a.v.) **"Ey Suraka nasılsın Kisrâ'nın bileziklerini takındığın vakit?"** diye buyurmuştu. Bu kere mescidde hazırdı. Hz. Ömer, Kisrâ'nın bileziklerini görünce **"Ey Suraka! Kalk, şunları takın"** dedi. O da kalktı Kisrâ'nın bileziklerini alıp takındı. Hz. Ömer "Resûl-i Ekrem 'Ben sanki Suraka'nın ellerinde Kisrâ'nın bileziklerine bakıyorum diye buyurmuştu." dedi.

Hz. Sa'd Arapların şaşırmalarına sebep olacak şeyleri yukarıda yazıldığı gibi, ganimetlerin beşte birinden sayarak Medine'ye gönderdiği sırada, Kisrâ'nın Bahar adında bir halısını ona göndermek istedi. Fakat kıymetini tahmin ettiremedi. Parçalamak da istemedi. Kısaca onu taksim edemedi. Bu sebeple askere **"Eğer beşte dört paylarınızdan vazgeçerseniz onu Medine'ye gönderelim. Halife Hazret-**

leri onu dilediği yere koysun" dedi. Asker de razı oldu. Hz. Sa'd onu Medine'ye gönderdi.

Bu halı, altmış arşın boyunda ve eninde olup, kare halinde bir bahçe şeklindeydi. Üzerinde sırma dokuma yollar ve nehirler ve aralarında sedef ve inci ve yakuttan tarhlar ve resimler ve dalları altından ve yaprakları ipekten, çiçekleri altın ve gümüş tanelerden, meyveleri cevherlerden ağaçlar varmış. Kışın sarayın sofasına döşenir ve bahar günlerini andırır ve ara sıra üzerinde içki âlemleri yaparlarmış.

Medine'de onu döşeyecek yer yoktu. Hz. Ömer, onu taksime yol bulamadı ve ne yapacağını bilemedi. Ganimetlerin beşte birini taksimden sonra **"Bunu ne yapalım?"** diye sordu. Onlar da anlaşmazlığa düşüp bazıları **"Sen bilirsin"** dediler. Fakat Hz. Ali **"Ey müminlerin Emir'i! Yüce Allah ilmini cehil ve yakinini şüphe kılmadı. Şüphe yok ki dünyadan sana ancak verdiğin kalır"** deyince, Hz. Ömer **"Doğru söyledin ve bana içten öğüt verdin"** dedi. Onu parça parça kesip ashaba taksim etti. Hz. Ali'nin payına düşen parça ki en âlâsı değildi. Sonra Hz. Ali onu yirmibin dirheme satmıştır.

Tikrit, Musul ve Ninova'nın Fethi

Bu onaltıncı hicret yılı ortalarında Tikrit şehri de alınmıştır. Şöyle ki: Rum generallerinden biri, Musul'dan kalkıp bir miktar Rum askeriyle Tikrit'e gelerek etrafına hendek çevirerek savunmaya kalkışmıştı. Hıristiyan olan İyad, Tağlib ve Nemir kabileleri çöl Araplarını da oraya toplamıştı.

Halife'nin emri üzere Hz. Sa'd da bir bölüğe Muğnim oğlu Abdullah'ı kumandan ve öncülüğe Efkel oğlu Rebi'yi ve süvarisi üzerine Herseme oğlu Arfece'yi memur ederek Tikrit üzerine göndermişti. Muğnim oğlu Abdullah Tikrit'e vardı. Kırk gün kuşattı. Bu sırada kuşatılanlar yirmidört kere şiddetli çıkış ederek harb ettilerse de, her keresinde yenildiler ve bozguna uğradılar.

Sonunda Rumlar, kayıklarla Dicle nehrinin doğusuna geçerek kaçmak hazırlığında bulundukları sırada lyad ve Tağlib ve Nemir'in çöl Arapları, İslam'a gönül verdiler, Abdullah ile gizlice haberleşerek verilen karar üzerine Rumların karşı tarafa geçecekleri gün İslâm askerleri kıyı tarafını tutup daha yeni İslam'a gelen çöl Arapları da beri taraftan hücum edince Rumlar hepten kılıçtan geçirilmiştir.

Sonra Muğnim oğlu Abdullah, Efkel oğlu Rebi'yi Musul ve Ninova üzerine gönderdiğinden Re'bi, yeni Müslüman olan İyad ve Tağlib ve Nemir'in çöl Araplarını önüne katıp Musul ve Ninova üzerine yürüdü. Ninova, Dicle nehrinin doğusunda; Musul, adı geçen nehrin batısında birer kale idi. Bu iki kale halkı, el-Cezire çöl Araplarından İyad ve Tağlib ve Nemir kabilelerinin Müslümanlara boyun

eğerek birlikte yürüdüklerini görünce, hallerinden ümitsiz olarak cizye ve haraç vermek üzere Vire ile Ninova'yı ve Musul'u Re'bi'ye teslim ediverdiler.

Bu seferde de epeyce ganimet malları alındı. Beşte biri Medine'ye gönderildi. Kalanı askere bölüştürüldü. Süvari payına üçer bin ve piyadelerin payına biner dirhem düştü. Bu iki kalenin alınışından sonra Musul'a bağlı olan Kürdistan şehirleri de birer birer ele geçirilmiştir.

Celûlâ Olayı ve Hulvan ile Mâsebezân'ın Fethi

İranlılar, Medâyin'den kaçarak Celûlâ denilen yerde toplanmışlardı ki, buradan İran ve Azerbaycan ve Dağıstan yolları ayrılır. Bu sebeple o topluluk, takım takım ayrılmak lâzım gelirdi. Hâlbuki "Bir kere dağılırsak bundan sonra toplanamayız. Burada toplu olarak durup da çöl Araplarına karşı savunma yapmalıyız" diyerek, Mehran Râzi adındaki kumandanın emri altına girmişler ve hendek ile korunmuşlardı. Hz. Sa'd, halifeye bu durumu bildirince "Onikibin askerle Hâşim'i gönder ve Ka'ka'yı öncü yap. İranlılar bozguna uğrayınca Ka'ka'yı Irak toprakları ile dağ arasında sınır ve geçitlerin korunmasına tayin et" diye emretmiş olduğundan Hz. Sa'd, onikibin seçkin süvari ile Hâşim'i, Celûlâ'ya ve Ka'ka'yı da onun öncüsüne tayin ederek o tarafa göndermişti.

Hâşim, Celûlâ'ya vardı. Seksen gün İran ordusunu sardı. Ara sıra İranlılar, sert çıkışlar ettilerse de, her seferinde dağılıp bozuldular. Sonunda Zilkade ayında kahraman Ka'ka'nın fedakârca hücumuyla Celûlâ zorla alındı. İranlıların çoğu kılıçtan geçirildi. Yüzbin kadar adamlarının öldüğü rivayet edilmiştir. Kaçıp kurtulanları pek azdır. Onların arkasından da Ka'ka' koşup Hankın'a kadar gitti.

Irak hükümdarı Yezd-i Cürd, Hulvan'da iken Celûlâ olayını işittiği gibi, Hulvan'ın korunmasını bir kumandana bırakarak kendisi, Rey tarafına kaçmıştı. Ka'ka', Hulvan'a varınca İranlılar savunmaya geçtilerse de bozguna uğrayarak kaçmaya başladıklarından Ka'ka' Hulvan'a girdi ve hayli zaman oranın korunmasında kaldı.

Bu sefer de pek çok ganimet malları ele geçti. Beşte biri ayrıldıktan sonra kalanı askere bölüştürüldü. Her süvariye dokuzbin dirhem ile dokuzar hayvan düştü. Beşte birini Hz. Sa'd, Ziyâd bin Ebih ile Medine'ye gönderdi. Ziyâd, bu malları Medine'ye getirince, halifenin önünde İslâm askerinin ne yaptıklarını ve ne yapabileceklerini çok güzel, düzgün ve etkili bir söyleyişle dile getirdi.

Medine'de o kadar malı alacak yapılar olmadığından gece o malları mescidde Abdurrahman b. Avf ile Erkam oğlu Abdullah korudular. Ertesi günü Hz. Ömer, halkı toplayarak o malları bölüştürdü. Anlatılan zaferden sonra Hâşim, Celûlâ'dan Medâyin'e dönünce İranlıların bir bölüğü gelip Eveh tarafını tuttu. Hz. Sa'd, bir

miktar askerle Hattâb oğlu Dırar'ı o tarafa gönderdi. Dırar, Eveh'e varıp muharebe sırasında İranlıları darmadağınık etti. Onların peşine düşerek Mâsebezân'a varınca, halkı dağlara kaçmışsa da Dırar, onları çağırdı. Onlar da geldi. Yerlerinde kalarak ona itaat ettiler. O da orada durup, kaldı.

Değişik Olaylar

Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in cariyesi Mâriye (r.a.), bu onaltıncı hicret yılı Muharrem ayında öldü. Yine bu sene Hz. Ömer (r.a.), Hz. Ali (r.a.)'yle danışarak başlangıcı Muharrem olmak üzere Hicri Tarih'i kurmuştur.

Gassâni hükümdarlarının sonuncusu olan Eyhem oğlu Cebele önceden İslâm olmuştu. Bu yıl önünde yedekleri çekilerek Medine'ye geldi. Kendisi güzel elbiseler ve hizmetçileri de kalın canfes kumaşlardan giyinmişlerdi. Hz. Ömer, hacca niyet etmiş olduğundan o da beraber gitti. Kâbe'de tavaf ederken Fezâreoğulları'ndan birisi, eteğine basınca Cebele, ona bir sille vurdu burnunu kırdı. O kimse Hz. Ömer'e başvurdu. O da Cebele'ye **"Ya hasmını razı et veya kısas ederim"** deyince Cebele, **"Ben bir hükümdarım. O herif ise sıradan bir adamdır. Onun için bana nasıl kısas edersin?"** deyince Hz. Ömer, **"İslâm, sizin aranızda bir fark görmez"** dedi. Cebele, **"Ben umardım ki, İslâm'da izzetim, cahiliyet zamanındakinden daha çok olacak"** deyince Hz. Ömer, **"Öyledir. Fakat şeriatın hükmü geri kalmaz"** dedi: Cebele, **"Hıristiyan olursam ne olur?"** dedi. Hz. Ömer **"Hıristiyan olursan boynunu vururum"** dedi. Cebele **"Öyleyse yarına kadar bana izin ver"** dedi. Hz. Ömer **"Öyle olsun"** dedi. Cebele o gece adamlarıyla beraber kaçtı. Konstantiniyye'ye gitti, Hıristiyan oldu ve orada öldü.

Hicretin Onyedinci yılı Kûfe ve Basra'nın Kuruluşu

Irak tarafından Medine'ye gelen İslâm askerlerinin yüzlerinde solgunluk işaretleri görüldü. Sorulduğunda gittikleri şehirlerin havasının ağırlığından ileri geldiği haber verildi. Hz. Ömer, bu durumu Hz. Sa'd'dan sorunca Sa'd Hazretleri "Arapların mizacına ancak develerine uygun olan yerin havası uygun gelir" diye cevap verdi. Hz. Ömer de bir yerin seçilmesi için Selman-ı Fârisi ile Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sırdaşı olan Huzeyfe'nin memur edilmesini Sa'd'a yazı ile bildirdi. O da ikisini gönderdi.

Selman Enbar'a geldi. Fırat nehrinin batısında ilerleyerek Hire ile Fırat nehri arasında olan Kûfe şehrini beğendi. Huzeyfe de Fırat'ın doğusunda giderek o hizaya geldi. Orasını uygun gördü. İkisi birleşip Kûfe yerinde namaz kıldılar. Mübarek ve Müslümanlara yerleşebilecekleri bir merkez olması için dua ettiler ve dönüp bunu Sa'd'a bildirdiler.

Bunun üzerine Hz. Sa'd, Ka'ka' ile Muğnim oğlu Abdullah'ı çağırdı. Yerlerine birer vekil bırakıp, Medâyin'e geldiler. Hz. Sa'd da Medâyin'den hareketle, bu hicretin onyedinci yılı Muharrem ayında Kûfe'ye indi. **"İsteyen Medâyin'de muhafız olarak kalsın. İsteyen Kûfe'ye gelsin"** diye askeri serbest bıraktı. Durumu da Hilâfet makamına bildirdi.

İran denizi tarafında olan Übbüle nahiyesindeki İslâm askerleri önceden üç kere Basra'nın yerinde konmuşlarken terk etmişlerdi. Bu sefer onlar da Muharrem ayında tekrar konup yerleşerek Basra şehrinin imarına başlamışlardır.

Yerleştirme memuru Kûfe'de Mâlik oğlu Ebû Heyyâç, Basra'da Delf oğlu Âsım idi. Önce kamıştan evler yapılmışsa da, birkaç ay sonra ikisinde de yangın çıktığından, epeyce zarara yol açtığından ötürü, ondan sonra kerpiçten evler yapımına başlanmıştır.

Gerek Kûfe'de ve gerek Basra'da önce birer mescit yapılmıştı. Mescitler şehrin ortası sayılarak ona göre evler yapılmış ve şehir genişletilmişti.

Hire'de İran hükümdarlarının saraylarından kalma mermer direkler vardı. Getirilerek onların üzerine Kûfe mescidinde bir gölgelik yapıldı. Mescidin hizasında Hz. Sa'd için bir köşk yapıldı. Büyük caddeler, kırkar ve aralarındaki yollar, yirmişer ve sokaklar, yedişer arşın olmak üzere çizildi.

İşte bu şekilde Kûfe şehri, Irak'ın idare merkezi oldu. Sınırlarında dört şehir vardı. Hulvan, Mâsebezân, Karkısiya ve Musul idi. Hulvan'da Ka'ka', Mâsebezân'da Dırar, Karkısiya'da Mâlik oğlu Ömer ve Musul'da Mugnim oğlu Abdullah sınır beyleri oldu. Bir yere gittiklerinde yerlerine birer vekil bırakırlardı.

El-Cezire ile Ermenistan'ın Alınması

El-Cezire halkı, Humus üzerine hücum etmek üzere Rumları kışkırtıp cesaretlendirince, İmparator Herakl da o tarafa bir ordu göndermişti. Ebû Ubeyde, Kınnesrin'den Hâlid b. Velid'i ve başka yerlerden daha başka kumandanları askerleriyle beraber yanına çağırarak Humus dışında ordu kurdu. Durumu da Halife Hz. Ömer'e bildirdi. Hz. Ömer ise sekiz şehirde Beytü'l-Mâl fazlasından bir sürü at biriktirmişti. Üzerlerine hususi memurlar ve bakıcılar tayin etmişti. Sırf Kûfe'de dörtbin devlete ait hayvanı beslenmekteydi. Ebû Ubeyde'nin yazısını alır almaz ona yardım etmek üzere Hz. Sa'd'a yazılı-emir gönderdi.

Hz. Sa'd da hemen dörtbin süvari ile kahraman Ka'ka'yı Kûfe'den çıkardı ve birer bölükle Adî oğlu Süheyl'i Rakka'ya, Utban oğlu Abdullah'ı Nusaybin üzerinden Harran ve Urfa tarafına, Velid b. Ukbe'yi el-Cezire çöl Araplarından Rebia ve Tenûh kabileleri üzerine ve bu üç bölüğe kumandan olmak üzere Ganem oğlu İyâz'ı da o tarafa gönderdi. İslâm askerinin böyle taraf taraf hücumlarda bulunma-

sı, el-Cezire halkının kulağına varınca Rumlara yardımdan vazgeçerek dağınık bir şekilde dönüp, kendi yurtlarını korumaya koştular. Böylece Humus üzerine gelen Rumlar, yalnız kalınca Ebû Ubeyde de Hz. Hâlid ile danışarak Rumlar üzerine hücum ederek muharebe sırasında üstün geldiler. Rumların ordusunu darmadağınık ederek pek çok ganimetler aldılar. Bu zaferden üç gün sonra Ka'ka' da Humus'a geldi. Onun askerine de ganimet mallarından pay ayrıldı.

Hz. Ömer, Ebû Ubeyde'ye kendisi yardım etmek için, Şam tarafına giderek Câbiye'ye kadar gelmişken bu zafer haberini alarak oradan Medine'ye döndü.

Öte tarafta Ganem oğlu İyâz, el-Cezire'nin ortasında durarak öbür el-Cezire kumandanlarına emrederek Süheyl Rakka'yı kuşatınca, halkı cizyeyi kabul etmek zorunda kaldı. Utban oğlu Abdullah Nusaybin'e gelince oranın halkı da cizye vermeyi kabul ettiler. Velid b. Ukbe'ye el-Cezire çöl Araplarının çoğu boyun eğip, geri kalanı da kaçarak yurtlarını terk etmişlerdir.

İşte böylece el-Cezire şehirleri birer birer ele geçirildi. Sonra Erzenu'r-Rûm, Bitlis ve Ahlat da alınmıştır. O sırada Şam kumandanı bulunan Yezid'in kardeşi Muaviye de Filistin'den Kaysariyye denilen şehri ele geçirmiştir.

Basra Tarafındaki Fetihler

Hürmüzân adındaki kumandan ki, İran'ın yedi meşhur sülâlesinden birindendir. Kadisiye'de bozularak kaçtıktan sonra Ehvâz'ın idare merkezi olan Hûzistân'a gelip oralarını ele geçirerek Basra sınırlarına saldırır oldu.

Basra kumandanı olan Gazvan oğlu Utbe (r.a.), Hz. Sa'd'dan yardım isteyince, o da ona yardım için Mukarrin oğlu Nuaym ile Mes'ud oğlu Nuaym'ı gönderdi. Bu iki Nuaym, Basra ile Ehvaz sınırına kondular. Utbe de muhacirlerden Kayyin oğlu Şulemi ile Murayta oğlu Harmele'yi gönderdi. Onlar da Basra sınırına gidip Mâlik oğlu Benî Âmir kabilesini çağırdılar.

Bunlar ise Arap kabilelerinden oldukları halde Horasan'a gidip gelir olduklarından bu çağrıya uyarak içlerinden Gâlib Vâili ve Vâil Kelbi oğlu Küleyb gelip, Sülemi ve Harmele ile görüştüler ve muharebe günü yardım etmek üzere söz verdiler. Belirtilen gün Sülemi ve Harmele, askerlerini tertip ve düzene sokarak hareket ettiler. Nuaym'i de kaldırıp birlikte Hürmüzân üzerine yürüdüler.

Basra askerinin kumandanı Sülemi, Kûfe askerinin kumandanı Nuaym olduğu halde Hürmüzân ile harbe giriştiler. Galip ve Küleyb ise Hürmüzân'ın dönüş yolunu keserek Sülemi ve Nuaym'e imdad askeri gönderdiler. Hürmüzân bu hali görünce bozularak kaçıp Düceyl nehrini geçti, Irak askerlerinden pek çok ölen oldu. Bunun üzerine Hürmüzân çaresiz barış istemek zorunda kaldı. Gazvan oğlu Utbe'den izin alınarak Düceyl nehri, iki taraf arasında sınır olmak üzere barışa

karar verildi. Sınır üzerinde muhafızlar bırakıldı. Gâlib ve Küleyb de muhafızlarla beraber kaldı.

Sonra Gâlib ve Küleyb ile Hürmüzân arasında sınır çekişmesi çıktı. Anlaşmazlığa bakmak üzere Harmele ile Sülemi oraya gitti. İkisi de Gâlib ve Küleyb'i haklı gördüler. Hürmüzân ise bu hükme razı olmadı. Barışı bozdu. Kürtlerden yardım alarak askerini çoğalttı. Bunun üzerine Utbe de halifenin emri üzere ashâbdan Harkus'u Hürmüzân üzerine gönderdi.

Ehvaz Panayırı yanında olan muharebede Hürmüzân bozguna uğrayarak Râmhürmüz denilen şehre kaçtı. Harkus da Ehvaz Panayırını ele geçirerek orada kaldı. Hükümetini genişletti, Tüster'e kadar olan Irak şehirlerini, ele geçirdi ve fetihlerini halifeye yazdı. Ganimet mallarının beşte birini gönderdi. Halifenin emriyle Muaviye oğlu Cüz'ü Hürmüzân'ın üzerine gönderdi. O da Sürrak şehrini ele geçirdi. Etrafa dağılmış olan halkını cizye vermek üzere boyun eğmeye çağırdı. Onlar da gelip memleketlerinde kalarak cizye verici oldular. Harkuş, Ehvaz tarafında kalıp Muaviye oğlu Cüz ise kanallar açarak ve boş yerleri değerlendirerek o bölgeyi bayındır bir hale getirmiştir. Hürmüzân da Müslümanların aldığı yerler, kendilerine kalmak üzere barış yapmak zorunda kalmıştır.

Bahreyn Seferi ve Basra'da Olanlar

Bahreyn kumandanı Hadrami oğlu 'Alâ dönmelerle yapılan savaşlarda pek büyük şan ve şöhret kazanmıştı. Sonra Hz. Sa'd'ın kavuştuğu zaferler, öbürlerinin ününü ve şöhretini bastırdı. Hz. 'Alâ ona gıpta ederek İran memleketlerine karşı savaşmak isterdi. Fakat Bahreyn'den deniz yoluyla geçmek zorundaydı. Hz. Ömer ise Müslümanların pek uzaklara doğru yayılarak dağılmalarından gocunur ve özellikle tehlikelerle dolu olan deniz seferinden sakınırdı. Bundan dolayı bütün kumandanları deniz seferinden yasaklamıştır. Hz. 'Alâ, karşıdan seyirci gibi durmaktan usandı. Halkı harbe isteklendirdi. Üç bölük düzenledi. Birine Muallâ oğlu Cârûd'u, öbürüne Hümam oğlu Süvar'ı kumandan yaptı. Hepsinin başı olmak üzere Sâvi oğlu Münzir'in oğlu Huleyd'i de bir bölükle memur etti.

Hepsini Bahreyn'den gemilerle Istahr tarafına geçirdi. O kıyıda ise Hirbed adındaki kumandan emrinde bir İran ordusu vardı. İranlılar deniz kıyısına inip gemiler ile İslâm askerleri arasına girdiler. İslâm askerleri, dönüş yollarının kesilmesinden dolayı telaşa düştüler. Huleyd, onları savaşa coşturdu. Öğle namazını kıldıktan sonra harbe tutuştular. Tavus denilen yerde pek sert çarpışmalar oldu.

Cârûd ile Suvar şehit düştü. Huleyd askere cesaret verip çarpışmaya devam etti. İranlılardan pek çok ölen oldu. Fakat gemiler elde olmadığından İslâm askerine şaşkınlık geldi. Bundan dolayı karadan dolaşarak Basra'ya gitmek üzere

hareket ettilerse de, İranlılar her yandan sardılar. Bir yerde ordu kurup savunma yapmak zorunda kaldılar.

Hz. Ömer bu durumu öğrenince hemen Basra kumandanı olan Gazvan oğlu Utbe'ye yazılı-emir gönderdi. Mükemmel bir ordu ile İslâm askerine yardım etmesi için emir verdi. Hz. 'Alâ'nın öyle izinsiz tehlikeli bir harekete cesaret ettiği için, bir çeşit ceza olmak üzere onu askerle beraber Hz. Sa'd'ın emrine memur etti.

Utbe, halifenin emri üzerine onikibin seçkin süvari hazırlayarak Huleyd'in yardımına gönderdi. Bu askerin içinde Amr oğlu Asım, Herseme oğlu Arfece ve Ahnef b. Kays gibi ünlü kimseler vardı. Hepsinin üzerine Ebû Rehm oğlu Ebû Sebre kumandandı. Bu asker katırlara binip at ve kısraklarını yedek çekerek kıyı yoluyla dolaştılar ve Huleyd'in bulunduğu yere ulaştılar. İranlılar ile bir kanlı harbe giriştiler. Zafer kazanıp pek çok ganimet malları aldılar. Huleyd'i ordusuyla beraber kurtarıp Basra'ya getirdiler.

İşte bu olay, Basra'nın şöhretine yol açtı ve önemini ortaya koydu. Bunun üzerine Utbe, halifeden izin alarak hacca gitmiş ve dönüşte Medine'ye gelişinde Basra valiliğinden istifa etmişse de Hz. Ömer, kabul etmedi. Basra'ya göndermişti. Fakat yolda öldü. Mugîre İbni Şu'be Basra Emir'i tayin olunmuştur.

Mugîre, Arap dâhilerindendi. Herkes ona boyun eğdi. O da Basra işlerini düzene sokmaya başladı. Fakat çok geçmeden zina ile töhmet altında bırakıldığından Hz. Ömer, onu vazifeden aldı. Ebû Musa el-Eş'ari'yi Basra Emir'i yaptı. Mugîre ile şahitleri Medine'ye getirterek muhakeme etti. Fakat zina yaptığı tespit edilmemiştir.

Râmhürmüz ve Tüster'in Alınışı ve Hürmüzân'ın Tutsak Oluşu

Hürmüzân, Basra Emir'i ile barış yaparak Râmhürmüz şehrinde oturmaktaydı. İran hükümdarı Yezd-i. Cürd ise bütün İran halkını coşturup cesaretlendirerek arka arkaya Hürmüzân'a yardım göndermekte olduğu halde, Ehvâz halkını da harp ettirmek üzere kışkırtmaktaydı.

Sınır beyleri bu durumu öğrenir öğrenmez halifeye bildirdiler. Halife de Hürmüzân'a karşı Mukarrin oğlu Numan'ın emrinde Kûfe'den bir ordu gönderilmesini Hz. Sa'd'a; Adî oğlu Sa'd emrinde bir ordu gönderilmesini de Ebû Musa el-Eş'ari'ye yazdı. Ebû Rehm oğlu Ebû Sebre'nin de iki orduya kumandan olmasını emretti.

Numan, Kûfe askeriyle doğru Râmhürmüz şehri üzerine gitti. Hürmüzân onu haber alır almaz korkarak Tüster şehrine kaçtı. Numan da Râmhürmüz'ü ele geçirdi. Basra askeri Ehvaz Panayırı'nda İken durumdan haberli olduklarından doğru Tüster üzerine gittiler. Numan da Râmhürmüz'den kalkıp Tüster'e gitmekle hep orada birleşerek Tüster'i sardılar. Birkaç ay uzayan kuşatma sırasında İranlı-

lar, çıkış yaparak sert çarpışmalar oldu. Sonunda su yolundan hücum ile Tüster'e girildi. İran askeri yok edildi. Hürmüzân, iç kaleye kapandı. Hz. Ömer'in hükmüne razı olarak teslim oldu.

Ganimet mallarının beşte birini ayırarak kalanı askere bölüştürüldükçe süvari payına üçbin ve piyade payına bin dirhem düştü. Ebû Sebre ganimet mallarının beşte birini ve Hürmüzân'ı Mâlik oğlu Enes, Ahnef b. Kays ve öbür bazı kimselerle birlikte Medine'ye gönderdi. Kendisi de Numan ile beraber bozguna uğrayanların peşlerine düşerek Süs üzerine gitti. Ashâbdan Küleyb'in torunu ve Abdullah'ın oğlu Zer de bir bölükle Cündeysâbûr üzerine yürüdü.

Beşte bir ganimet mallarıyla halifenin yanına gönderilmiş bulunan Enes ve Ahnef Medine'ye yaklaştıklarında Hürmüzân'ı resmi elbisesiyle ashaba göstermek üzere sırmalı kumaşlardan yapılmış elbisesini ve yakut ile donanmış tacını giydirdiler ve büyük bir gösterişle Medine'ye girdiler. Hz. Ömer'i sordular, mescidde olduğunu öğrenip oraya gittiler.

Gördüler ki: Hz. Ömer, mescidde bir çeşit cübbeye bürünmüş... Kamçısı, elinde olduğu halde uyuyor... Onun yanında oturdular... Hürmüzân **"Ömer nerede?"** dedi. **"İşte bu"** dediler. **"Peki hani bekçileri ve kapıcıları?"** diye sordu. **"Onun bekçisi ve kapıcısı, yazıcısı yoktur"** diye cevap verdiler. **"Öyleyse peygamber olmalı"** dedi. **"Hayır Peygamber değil, belki peygamberlerin yaptığı gibi yapar"** dediler. Hz. Ömer, onların seslerinden uyandı ve kalkıp oturdu. Hürmüzân'a bakıp **"Hürmüzân mı?"** dedi. **"Evet"** dediklerinde "Allah'a hamd ederim ki İslâm, bunu ve benzerlerini hor ve hakir kıldı" dedi ve hemen üzerindeki elbiseyi çıkarttı ve hafif bir elbise giydirtti ve ona dedi ki: **"Ey Hürmüzân! Kaderini ve Allah'ın emrinin sonunu nasıl gördün?".** Hürmüzân dedi ki: **"Ey Ömer! Cahiliyet günlerinde Allah, bizi ve sizi başlı başımıza bıraktı. Biz de size üstün geldik. Ne zaman ki Allah, sizinle beraber oldu, bize üstün geldiniz**". Sonra Hürmüzân Müslüman oldu. Hz. Ömer de ona senede ikibin dirhem maaş verilmesini uygun gördü.

Sûs ve Cündeysâbûr'un Alınışı

Hürmüzân'ın kardeşi Şehriyâr Sûs'ta muhafızdı. Ebû Sebre Sûs'a gidip, kuşatarak sıkıştırmaya başlayınca halkı, Vire ile Sûs'u teslim ettiler. Bu sırada İran askerleri, Nihavend'de toplandığından Mukarrin oğlu Numan, Kûfe askeriyle o tarafa yürüdü. Abdullah oğlu Zer de bir süre Cündeysâbûr'u kuşattıktan sonra barışçı yoldan ele geçirdi.

Hicretin Onsekizinci Yılı Kıtlık ve Veba Hastalığı

Bu yıl Arap yarımadasına yağmur yağmadı. Yerler kurudu. Toprak kül gibi rüzgârla uçar oldu. İnsanlar, hayvanlar aç kaldı. Hz. Ömer, etraftaki kumandan-

lardan yardım istedi, önce Suriye kumandanı Ebû Ubeyde, dörtbin yük zahire gönderdi. Filistin kumandanı Amr b. Âs da Mısır tarafından zahire bularak Kızıl denizden gemiyle göndermiştir. Bu yolla Medine'de bolluk oldu.

Hz. Ömer, halk ile beraber yağmur duasına çıktı ve Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) amcası Abbas'ın elinden tuttu **"Yâ Rabbi! Peygamberinin amcası ile sana yaklaşır ve sarılırız"** diyerek diz çöktü, içten yakarıp yalvarmaya başladı. O zaman Hz. Abbas da yüce Allah'a yalvarır ve gözlerinin yaşları sakalından aşağı dökülürdü.

Bu anda bulutlar belirdi, yağmur yağmaya başladı. O zamana kadar Hz. Ömer, diz çöküp duruyordu. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yakınlığın halkın gözünde şan ve şerefi arttı. Herkes Hz. Abbas'ın eteklerine yapışır oldu.

Yine bu sene Suriye köylerinden Amevas denilen köyde veba çıktı. Etrafa yayıldı. Bundan yirmibeşbin kadar adamla beraber Şam valisi Yezid, Hişam oğlu Hâris ve Amr oğlu Süheyl gibi meşhur kimseler öldü.

Hişam oğlu Hâris, kendi ailesi halkından yetmiş kişi ile Şam'a gelmişti. Bunlardan yalnız dördü dönebildi. Yezid'in yerine kardeşi Muaviye Şam valisi yapıldı. Bu aralık Basra tarafında da veba çıkmasıyla oralarda da pek çok adamlar öldü.

Şam'da veba çıktığında Hz. Ömer, Medine'den Şam'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Serg denilen köye gelince Suriye kumandanları gelip kendisiyle görüştüler. Vebanın şiddetini anlattılar. Şam'a girmek yahut geri dönmek hakkında ashabın fikirlerinde ayrılık çıktı. Hz. Ömer, geri dönmek fikrini kabul etti. Dön emrini verdi. Abdurrahman b. Avf bir yerde olup o sırada geldi. Veba hakkında bir hadis rivayet etti. Şöyle ki: **"Resûl-i Ekrem'den işittim: 'Bir yerde veba olduğunu duyarsanız oraya gitmeyin ve bulunduğunuz yerde çıkarsa oradan kaçmayınız' diye buyurdu"** dedi ve dönüş fikrinde bulunanların görüşlerinde yanılmadıkları belli oldu.

Suriye kumandanı Cerrah oğlu Ebû Ubeyde de vebadan öldü. Ölmeden önce Cebel oğlu Muâz'ı vekilliğine seçmişse de, sonradan o da bu hastalıktan gitmiş ve Âs oğlu Amr'ı vekilliğe seçmişti. Amr halkı alıp dağlara çıkardı. Allah'ın hikmetiyle veba sona erdi.

Muâz, ashabın İslâm hukukçularından değeri yüksek bir kimseydi. Ebû Ubeyde ise cennetle müjdelenen on kişiden biriydi. Hayat hikâyesi önceden geçmişti. Ne kadar büyük ve yüksek sıfatlar sahibi bir kimse olduğu anlaşıldı. Tekrara hacet yoktur. Hz. Ömer, onun kendisinden sonra halife olmasını isterdi. Fakat kendisinden önce ölmüştür.

Hz. Ömer, Medine'ye döndüyse de, veba sona erdikten sonra Hz. Ali'yi Medine'de vekil bırakıp, kendisi Suriye'nin durumunu araştırmak ve bu büyük felâ-

ketten kurtulup da sağ kalanları teselli etmek üzere Eyle yoluyla Şam tarafına gitti. Eyle'ye gelince gömleği yırtılmış olduğundan dikmek ve yıkamak üzere onu Eyle piskoposuna verdi. O da dikip yıkadıktan başka kendisine yeni bir gömlek dikip verdi. Hz. Ömer, onu kabul etmedi. Eski gömleğini giydi ve Şam'a geldi. Namaz vakti oldu. Kendisi imam olup da Müslümanlara namaz kıldırmak isteyince bazıları **"Ey mü'minlerin Emiri! Bilâl'e emretsen de müezzinlik etse"** deyince o da emretti. Hz. Bilâl'in kalbi ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ayrılık ateşi ile pek acılı ve gönlü yaralı ve kederli olduğundan o kadar yanık ve dokunaklı bir ezan okudu ki, hep oradakilerin tüyleri ürperdi. Sahabiler, Bilâl'in sesini duyar duymaz içten ah edip inleyerek ağladılar. Tâbiin'i de ağlattılar.

Fahr-i Âlem'in (s.a.v.) ölümü gününden beri Müslümanların o derece ağladığı görülmemiştir. Hz. Ömer, Suriye işlerini düzene soktuktan sonra Zilkade ayında Medine'ye döndü. Bu sene Hâris Kindi oğlu Şurayh'ı Kûfe'ye ve Suvar Ezdi oğlu Ka'b'ı Basra'ya hâkim yaptı. Şurayh, meşhur Kadı Şurayh'tır ki, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zamanına yetişmişse de, Resûl-i Ekrem'i görmek şerefine kavuşmadığı için, Tâbiin'den sayılır. Pek çok yıllar Kûfe'de hâkimlik etmiştir. Adalet ve doğruluk bakımından adı dillere destan olmuştur.

Hicretin Ondokuzuncu Senesi

Bu hicretin ondokuzuncu yılı içinde Medine yakınındaki Harretü Leylâ denilen yerde ateş çıkarak su gibi aktı. Hz. Ömer sadaka verilmesini emretti. Herkes sadaka verdi. Ateş de söndü.

Bu sene Hz. Ömer, halk ile Mekke'ye gitti. Hac etti. Bu sırada Humus üzerine memur olan Huzeym Cumahi'nin torunu ve Âmire'nin oğlu Said öldü. Ashâbın fazilet sahibi olanlarından idi. (r.a.)

Geçen yıl Arap yarımadasında meydana gelen kıtlık ve pahalılık ve birçok İslâm şehirlerinde çıkan veba felâketinin sersemliği epey zaman sürdü. Pek çok önemli işlere başlanamadı. Fakat Amr b. Âs bu sırada Mısır seferiyle uğraşıyordu.

Çünkü cahiliyet zamanında Amr b. Âs (r.a.) ticaret yoluyla Kudüs tarafına geldiği zaman bir yolunu bularak İskenderiye'ye gidip Mısır'ın zenginliğini ve bolluğunu görmüş olduğundan, Mısır'ın fethini o kadar hırsla istiyordu ki, vebanın Amevas'ta verdiği perişanlık onu bu şiddetli isteğinden asla caydıramadı. Daha önce Hz. Ömer Şam tarafına gelince Amr b. Âs, ona Mısır'ın durumunu anlatarak Mısır seferi için izin isteyince Hz. Ömer, İslam askerlerini dağıtmak istemediğinden izin vermemişse de Amr, bu konuyu tekrar tekrar açarak ve Hz. Ömer'i buna isteklendirerek sonunda izin koparmıştı.

Bundan dolayı, bu sırada dörtbin kadar süvari ile Mısır tarafına gitti ve Hz. Ömer'e durumu yazıyla bildirmişti. Arîş'e gelişi Kurban bayramına rastladı. Bir koç kurban etti ve hemen Mısır'a girip Ferema şehrinde harbe başladı. Çünkü orada Rumların epeyce muhafız askeri vardı. Sert bir şekilde karşı koymaya başladılar. Bir ay kadar savunmada bulunmuşlardır. O zaman Mısır havalisinde altı milyon kadar Kıptî vardı. Onları boyunduruk altında tutacak kadar Rum askeri de vardı. Özellikle o zaman Mısır'ın başkenti İskenderiye şehrinde pek çok Rum askeri vardı. İhtiyaç duyulduğu takdirde İstanbul'dan gemilerle yeteri kadar asker gönderilebileceği de mümkündü.

Şu hale göre Amr'ın dörtbin süvari ile Mısır'a girmesi akıl ve hikmet dışı bir cür'et olarak görünüyorsa da, Kiptiler Rumların zorbalıklarından ve kendilerine hükmetmelerinden usanarak onların ağır idaresinden kurtulmak arzusunda idiler. Başkanları olan ve Mısır valisi yerinde bulunan Mukavkıs da kavmini bu mahkûmiyetten kurtarabilmek için fırsat gözetmekte idi. Fakat Kiptiler uzun zamandan beri Hıristiyanlığı kabul etmişlerse de, İskenderiye'de yayılan mezhep çekişmeleri herkesi şaşırtmıştı.

Amr ise pek cür'etli ve tedbirli ve son derece cin fikirli bir adamdı. Kıptîlerle ne türlü haberleşti ve onlara ne türlü dil kullandı bilmeyiz. Fakat İskenderiye'de Kıptîlerin Ebû Meyamin adında bir piskoposu vardı. Amr'ın Ferema'ya geldiğini duyunca Kıptîlere **"Artık Rumların burada hüküm ve hükümetleri kalmadı. Hemen Amr ile görüşün ve uyuşun"** diye yazmış olduğundan Kiptiler, Rumlara yardımı kestiler, Amr'a ise yardımcı oldular.

Hicretin Yirminci Senesi

Amr, bu sebeple kısa zamanda Ferema'yı aldıktan sonra, hafifçe karşı koymalar görüp geçirerek ve askerini yayıp düşmanın gözlerine çok göstermek gibi hilelere başvurarak Bilbis'e vardı. Bir ay içinde onu da aldıktan sonra hâlâ Eski Mısır denilen yere geldi. Vurdu, kırdı ve orada bulunan Yüne kalesini kuşattı. Fakat kale, sağlamdı. Rumlar burada çok olduğundan alınması zor ve güç olmuştur.

Hz. Ömer (r.a.), yukarda yazıldığı üzere Amr'ın Mısır'a gitmesini Hz. Osman'a açtığında, Hz. Osman **"Ey Ömer! Amr, gözü pek ve gayretlidir. Kendisinde baş olmak sevgisi de vardır, inşallah ihtiyatsız hareket edip de, Müslümanları bir tehlikeye düşürmez"** demiş olduğundan, Hz. Ömer, Amr'a yardım için Mikdâd b. Esved, Sâmit oğlu Ubâde ve Huzafe Ûdi'nin oğlu Hârice gibi az bulunur kumandanlar emrinde Mısır tarafına gönderilmek üzere onikibin asker hazırlamıştır.

O sırada ise cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Zübeyr b. Avvâm (r.a.) din uğrunda savaşmak için Antakya sınırına gitmek istiyordu. Hz. Ömer, ona

"Mısır vilâyetini ister misin?" diye sorunca **"Hayır, valilik istemem. Allah yolunda savaşmak, gazilere yardım etmek isterim ve Mısır'a giderim. Amr, eğer fethetmişse işine karışmayıp, ancak ona bağlı olarak bazı kıyılara inerim ve eğer hâlâ Mısır'ı almamışsa ona yardımcı olurum"** deyince Hz. Ömer onu hazırlanan askerle kumandanların hepsi üstüne kumandan yaptı.

Hz. Zübeyr, bu onikibin askerle Mısır'a erişti. Amr ile buluştu. Amr, Yüne kalesini sıkıştırmaktaydı. Mukavkıs, Amr'ın o şekilde ilerlediğini işitince, İskenderiye'den çıkıp Yüne kalesine gelmiş ve savunmaya kalkmışsa da, Müslümanların kuvvet ve şiddetini görüp korkarak kalenin korunmasını Rum generaline bırakıp, kendisi bazı Kıptî reislerle birlikte kayıklarla karşı taraftaki adaya geçmişti.

Amr, mancınık yani taş atan bir çeşit makine kurup kaleyi zorlamaktaydı. Hz. Zübeyr, ona karşı **"Ben, fedailik edeceğim. Umarım ki, yüce Allah o yüzden bu kaleyi fethettirir"** dedi ve kale duvarına merdiven dayayıp yukarıya çıktı, tekbir getirdi. Askeri de onunla beraber tekbir aldılar. Bedir'de bulunanlardan Ensar'dan Muhammed b. Mesleme de bazı mücahitler ile beraber merdivene koşup yukarı çıkmaya başladılar. Hz. Zübeyr, dalkılıç kale içine atıldı Rumlar, bütün İslâm askeri hücum edip saldırdı sanarak korku ve telaşa düşerek kapıya koşuşup Amr'dan eman dilediler. O da eman verdiğinden kapıyı açtılar. Hz. Zübeyr de onlarla beraber kapıdan çıkıp Amr'ın yanına geldi.

Bunun üzerine Mukavkıs, Amr ile konuşmak için elçiler gönderdi. Amr Kiptiler hakkında olan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vasiyetini söyledi. Şöyle ki: Resûl-i Ekrem'den (s.a.v.) **"Mısır'ı aldığınız zaman halkına iyilik ediniz. Çünkü onların akrabalıkları vardır"** diye bir hadis rivayet olunmuştur. Kıptî kavminin akrabalıkları, Hz. İsmail'in (a.s.) annesi Hâcer'den ve Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) oğlu İbrahim'in anası olan Kıptî Mâriye'den dolayıdır.

Haberleşme ve konuşmaların sonunda yıllık belli bir miktar cizye vermek üzere Mukavkıs, barışa evet dedi. Fakat Rum generallerinden olup Filistin'de Amr ile harp edip de bozguna uğrayarak Mısır'a kaçmış olan Artebon barışa razı olmadı. Ansızın İslâm askeri üzerine saldırdı. Yapılan pek kanlı bir savaşta kendisi öldürüldü. Askeri dağıldı. İslâm askeri pek çok esir ve ganimet aldı.

Sonra Amr ile Mukavkıs arasında kararlaştırılan şartlar üzerine bir antlaşma yapılıp imzalandı. Rumlardan bu şartlara razı olanlar Mısır'da kalmak ve olmayanlar çıkıp gitmek şartı da antlaşmaya yazıldı. Bu antlaşmayı Amr'ın kölesi ve sancaktarı olan Verdan yazdı ve Amr ile beraber imzaladı. Zübeyr ile oğulları Abdullah ve Muhammed de şahit yazıldı. Kıbt kavmi bu antlaşmayı uygun gördü. Amr da şehir dışında çadırını kurdu. Hükümleri yerine getirmeye başladı. Bundan dolayı buraya çadır mânâsına gelen Fustat denildi.

Mısır'ın alınmasında Zübeyr ile iki oğlu ve kumandan Amr ve sancakta-rı Verdan ve Zübeyr ile beraber merdivene çıkanlardan Ensar'dan Muhammed b. Mesleme ve bölük kumandanları olan Mikdâd b. Esved, Ensar'dan Sâmit oğlu Ubâde ve Huzafe oğlu Hârice'den başka pek çok ashâb vardı.

Ebû Zer Gıfari, Ebu'd-Derda, Ensar'dan Zeyd oğlu Ebû Eyyûb Hâlid, En-sar'dan Muhalled oğlu Mesleme, Ebû Serh Âmiri'nin torunu ve Sa'd'ın oğlu Abdul-lah, Enis Fihri oğlu Ebû Abdurrahman Yezid ve Hz. Ömer'in oğlu ile Amr'ın oğlu Abdullah ve Hasene oğlu Şurahbil'in oğulları Abdurrahman ve Rebia ve Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) azadlılarından Ebû Râfi' fetihte hazır olanlardan bir kısmıydı.

İskenderiye'nin Fethi

Mukavkıs, Amr ile barış yaptığını Konstantiniyye Kayser'ine yazınca Kayser, bu antlaşmayı ve Mukavkıs'ın hareketini red etti. Ve kötü bulduğunu belirten Mu-kavkıs'a yazdığı yazılı emrinde "Mısır'a gelen Araplar, onikibin kişiden ibarettir. Hâlbuki Mısır'da sayı ve hesaba gelmez Kıptî kavmi var. Kiptiler eğer savaştan cayarak Araplara cizye vermeyi isterler ve onları bizim üzerimize tercih ederler-se Mısır ülkesinde yüzbinden fazla Rum vardır. Silahları ve diğer malzemeleri tamdır. Arapların güçsüzlükleri de sizce anlaşıldı ve gördünüz. Elinde bu kadar kuvvet varken emrindeki Rumlar ile beraber Arapların elinde hor ve hakir olma-ya nasıl razı oldun? Şimdi sen, emrinde Rumlarla beraber ya öl, ya kazanıncaya kadar harp ediniz" diye emretmiş ve buna yakın Rum halkına da böyle yazılı bir emir göndermiştir.

Kayser'in mektubu İskenderiye'ye gelince Mukavkıs, Rumların ileri gelenle-rini toplayarak Kayser'in emrini duyurduktan sonra, **"Ben bilirim ki Araplar, az ve zayıf olmakla beraber bizden kuvvetli ve şiddetlidirler. Onların bir askeri, bizim yüz askerimize bedeldir. Çünkü onlar, bir kavim ki, ölüm onların ya-nında hayattan daha çok istenir. Onlar, vatan ve çoluk çocuklarına dönmemek üzere yurtlarından çıkarak din uğrunda savaşırlar. Ölenlerinin büyük sevaba kavuşacaklarına ve cennete gireceklerine inanıyorlar. Yaşayacak kadar yiyecek ve giyecek ile yetinerek başka dünya lezzetlerine düşkünlükleri yok. Biz ise bir kavmiz ki, ölümü kötü ve çirkin görürüz ve hayatı ve dünya lezzetlerini seve-riz. Biz, onlarla nasıl savaşabiliriz? Ey Rumlar! Biliniz ki: Araplarla yaptığım antlaşmadan çıkamam. Kesin olarak bilirim ki yakında siz de benim sözüme geleceksiniz. Keşke biz de boyun eğseydik diye temenni edeceksiniz"** demiş.

Sonra Amr'a da İmparatorun barışı kabul etmediğini ve savaşmak üzere ken-disine ve Rumlara emrettiğini duyurmakla beraber **"Ben, seninle yaptığım ant-laşmanın dışına çıkmam. Fakat benim hükmüm kendime ve bana uyanlara**

geçer. Seninle Kıptî kavmi arasındaki antlaşma, tamamdır ve onlar tarafından bozulmamıştır. Ben de onlarla beraber sözümde duracağım. Ve Rumlardan uzağım. İşte onlar işte sen" dedi. Amr da bunu kabul edip ancak İskenderiye'ye kadar olan yol ve geçitlerin düzeltilmesini ve askere erzak verilmesini teklif etti. Kıpt kavmi de bunu kabul etmişler ve İskenderiye'ye kadar olan yol ve geçitleri düzelterek her suretle İslâm askerine yardım etmişlerdir.

İmparator Herakl, Konstantiniyye'deyken Mısır'ın üzerine öyle bir hücum olunduğunu işitince, İskenderiye'ye kendisi gitmek üzere büyük bir ordu hazırlarken öldüğünden, bu ordu gönderilememiştir. Bununla beraber İskenderiye'ye denizden kısa aralıklarla epeyce asker gelmiştir. İskenderiye ile Fustat arasında da ne kadar Rum varsa toplanarak Amr'ın hareketine engel olmak kaygısında olmalarıyla Amr, İskenderiye'ye giderken yolda sayısız sert çarpışmalar olmuşsa da, her seferinde Rumlar, bozguna uğratıldıklarından İslâm askeri onları İskenderiye duvarlarına kadar kovalayarak kuşattılar. Üç aylık kuşatmadan sonra yürüyüş ile İskenderiye'yi fethettiler ve pek çok ganimet aldılar. Böylece Mısır ülkesi hepten Müslümanlar eline geçmiştir.

Sonra Amr Nevbe bölgesine bir bölük gönderdi ise de, Sudanlılar ok atmakta mahir olduklarından İslâm askeri bir şey yapamayıp, çoğu yaralanarak dönmüşlerdir.

Değişik Olaylar

Bu, hicretin yirminci yılı içinde Kays oğlu Ebû Bahriyye Abdullah Rum diyarına sefer etmiştir.

Herakl ölünce, oğlu Konstantin Konstantiniyye İmparatoru olmuştur.

Yine bu sene el-Cezire fâtihi Ganem oğlu İyâz ve Mü'minlerin analarından Cahş kızı Zeynep (r.a.) öldü.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) müezzini Bilâl-i Habeşi Hazretleri de bu sene Şam'da âhirete göçtü. Hayat hikâyesi önceden geçmiştir. Öldüğü zaman hanımı ağlayıp ah ederken Hz. Bilâl "Oh! Ne mutlu bana ki yarın sevdiklerime, Muhammed'e ve ashabına kavuşacağım" derdi. İman tatlılığı ona ölüm acısını hissettirmiyordu. İşte olgun iman ve Resûlüllah sevgisi böyle gerek.

Ensardan Râfi' oğlu Mazhar Şam'dan kimliği bilinmeyen bir kişiyle birlikte Medine'ye gelirken Hayber'e varışında Yahudilerin emriyle bu adam, onu öldürmüştü.

Hz. Ömer de Hayber Yahudilerini sürgün ederek Hayber arazisini Müslümanlar arasında bölüştürdü.

Yine o sırada Hz. Ömer Necran Yahudilerini de Kûfe'ye sürdü.

Irak'ta Olanlardan Sonra

Celûlâ olayından sonra Kisrâ Yezd-i Cürd, Rey şehrine gitmiş ve Müslümanların Ehvaz'ı aldığını duyunca, bütün İran halkını cenge çağırıp savaşa isteklendirmişti.

Bunun üzerine bütün İran halkı, heyecana gelip, toptan harbe kalktılar ve her taraftan yürüyerek Nihavend'de toplanmaya başladılar.

Hz. Sa'd, durumu halifeye yazıyla bildirmekle kalmayıp harp hazırlığına başladı.

Böyle belâlı bir zamanda Kûfe halkından ve Esedoğulları kabilesinden bazı kimseler Medine'ye gelip Hz. Sa'd'dan şikâyet ettiler. **"Hatta namazı iyi kıldırmıyor!"** dediler.

Hz. Ömer (r.a.) **"Şimdi sizin ülkenize bir musibet geliyor. Böyle şeyler ile uğraşmanın zamanı değilse de, bence sizin başınıza gelen belâ da aranızdaki anlaşmazlığın araştırılmasına engel olmaz"** diye buyurdu ve hemen keşif ve durumu incelemek için Muhammed b. Mesleme'yi birkaç kişi ile Kûfe'ye gönderdi.

Muhammed b. Mesleme, Kûfe'ye gitti. Hz. Sa'd'ı alıp, her kabilenin mescidine götürdü. Onun durumunu sordu. Herkes onun güzel hâlini söyledi ve memnunluklarını belirttiler. Fakat şikâyetçiler susuyordu.

Sonunda İsa kabilesinin mescidine varıp sorunca Ebû Sa'de diye bilinen Katade oğlu Üsame Hz. Sa'd'ı **"Askerle sefere gitmez. Malları eşit şekilde bölüştürmez. Muhakeme yaparken adaleti gözetmez"** diye evvelki övmeleri üç konuda çürüttü. Ebû Sa'de'nin bu cür'eti Hz. Sa'd'ın pek gücüne gitti ve onun aleyhine üç hususta dua etti. Şöyle ki: **"Yâ Rabbi! Eğer senin bu kulun yalancı olup da sırf gösteriş için söylediyse ömrünü uzun, fakrını çok, kendisini fitnelere uğrat"** dedi.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) **"Yâ Rabbi! Sa'd'ın attığını doğru ve duasını kabul et"** diye dua etmiş olduğundan, Hz. Sa'd'ın okları nasıl ki hedefi bulursa duası da kabul edilirdi. Ebû Sa'de hakkında o şekilde duası da ok gibi yerini bulmuştur ki, bu adam, çok yaşayıp kirpikleri gözleri üzerine inmiş ve çok evlâdı olup yoksulluğa ve pek fena bir hor ve hakir hale ve aşağılık durumlara düşerek, kadınlara düşkün olarak, kimi zaman sokaklarda kızlara takılır ve şundan bundan azar işitir ve **"Bu aşağılıklar nedir ey Ebû Sa'de!"** denildikte **"Mübarek Sa'd'ın bedduası"** dermiş.

Hz. Sa'd, ilk Müslümanlardan ve cennetle müjdelenmiş on kişiden biriydi. Din uğrunda aç kalmış, çeşitli mihnet ve zorluklarla karşılaşmışken sabır gösterip katlanmış olduğu halde, namazı iyi kıldırmıyor diye kendisinin yerilmesi pek gücüne gitmiş hatta **"Ben, din yolunda kan dökenlerin ve Allah yolunda ok**

atanların birincisiyim. Muhammed'in (s.a.v.) ashabından din uğrunda savaşan bir topluluk içinde bulundum. Yiyecek bulamayıp ağaç yapraklarını ve sakız ağacı meyvelerini yerdik. Şimdi Esedoğulları namazı iyi kıldırmıyor diye beni azarlıyorlar. Öyleyse vay benim halime! Ettiğim çalışmalar ve çektiğim zahmetler, boşa mı gitti?" diye üzüntüsünü dile getirmişti.

Büyükler hakkında bu gibi iftiralar hep yapıla gelmiştir. Fakat bu da onların derecelerinin yüksekliğini gösteren hallerdendir. Muhammed b. Mesleme, Hz. Sa'd'ı açıklandığı üzere temize çıkardıktan sonra şikâyetçileriyle beraber Medine'ye götürdü ve durumu Hz. Ömer'e bildirdi.

Hz. Ömer **"Ey Sa'd! Namazı nasıl kıldırıyorsun?"** diye buyurdu. Hz. Sa'd da, **"Ben, onlara namazı Resûl-i Ekrem'in kıldığı gibi kıldırıyordum. Yatsının önceki iki rek'atini uzatıp sonraki iki rek'ati hafif kılıyordum"** deyip cevap verdi. Hz. Ömer **"Hakkındaki kanaatimiz hep böyledir ve ihtiyata uymak düşüncesi olmasa, onların hakkında verilecek ceza belliydi"** diye buyurdu.

Gerçekten Hz. Sa'd'dan sonra Kûfe'ye ondan daha iyi ve adaletli bir vali gitmeyeceği biliniyordu. Fakat İran devletinin var kuvvetini pazuya verip, büyük bir kuvvetle İslâm şehirlerine saldıracağı sırada İslam askeri arasında velev ki, önemsiz de olsa ayrılık çıkması uygun görülemeyeceğinden her ihtimale karşı Hz. Sa'd'ın Kûfe valiliğinden alınması durumun gereği sayıldı.

Hz. Ömer, Hz. Sade **"Kûfe'de vekilin kimdir?"** diye sordu. O da **'Utban oğlu Abdullah oğlu Abdullah'tır"** diye cevap verdi. Abdullah, ensarın ileri gelenlerindendi. Hz. Ömer, onu Kûfe valisi yaptı. İran seferi hakkında Hz. Sa'd'ın görüşünü sorunca, İranlılara dehşet vermek üzere tecavüzlere girişerek her yandan üzerlerine yürümek gerektiğini belirtti.

Bunun üzerine Hz. Ömer, seçkin ashabı toplayarak, **"Ben kendim çıkıp uygun bir yerde durup da her tarafın askerini İran üzerine göndermek isterim. Siz ne dersiniz?"** deyince kimi bu sureti yerinde buldu, kimi **"Şam ve Yemen askerleri bütün İran sınırlarına yürüsün. Sen de Mekke ve Medine halkı ile Basra ve Kûfe tarafına git ve kâfirlerin topuna karşı Müslümanların hepsini gönder"** dedi. Sonra, Hz. Ali kalktı, **"Ey Ömer! Şam askerini İran'a gönderirsen Rumlar, onların çoluk çocukları üzerine saldırır. Yemen askerini gönderirsen Habeşliler beri geçer. Bu bölgeyi boş bırakırsan etrafımızda olan Araplar, ayaklanır ve sana arka tarafından şaşkınlık verip öndeki işi unutturur. Bunları yerlerinde bırak ve emret ki, Basra halkı, üç bölüme ayrılsın, biri çoluk çocuklarının korunmasında kalsın; öbürü haraç ve cizye veren halkın savunulması için ihtiyat üzere bulunsun; üçüncüsü de Kûfe askerine yardım için yürüsün. Acemler seni sınırda görürlerse Halife Hazretleri, Arap başkumandanı diyerek daha**

büyük bir hırsla saldırırlar. Sayılarının çokluğuna gelince biz, şimdiye kadar çok olarak savaşmadık. Allah'ın yardımıyla iş gördük" dedi.

Hz. Ömer, bu görüşü uygun buldu ve **"Irak kumandanlarından birini seçiniz ki, o sınırın işlerini ona bırakayım"** dedi. Seçkin sahabiler **"Sen askerin hallerini daha iyi bilirsin. Çünkü sana geldiler, görüştüler hallerini öğrendin"** dediler ve Hz. Ömer Mukarrin Müzeni oğlu Numan'ı ileri sürünce, onun bu işe uygunluğunu kabul ettiler. Numan, o zaman bir bölük Kûfe askeriyle Cündeysâbûr ve Sûs kolundaydı. Hz. Ömer, ona yazılı emir yazdı. Bir su üzerine konup etrafındaki askeri yanına toplayarak Nihavend üzerine hücum etmesini emretti. Kûfe kumandanı Utban oğlu Abdullah'a da halkı Mukarrin oğlu Numan emrine varmak üzere din uğrunda savaşa çağırdı ve buna isteklendirmesini yazdı. Mukterib, Harmele, Zerr adındaki kumandanlara Ehvâz askeriyle Fâris ve İsfahan sınırında durup da, o taraftan Nihavendin yardımını kesmelerini bildirdi.

Hicretin Yirmibirinci Senesi

Halifenin emri üzere Mukarrin oğlu Numan askeriyle bulunduğu tarafta su üzerine ordusunu kurdu. Kûfe kumandanı Abdullah da halkı Numan'ın emrinde bulunmak üzere din uğrunda savaşa çağırdı. Bütün savaşçılar toplandı. Huzeyfe İbn Yemân onların başı oldu. Mukarrin oğlu Nuaym da beraber idi. Hepsi Kûfe'den hareketle Numan'ın yanına gittiler.

Mugîre İbni Şu'be de Medine askeriyle Numan'ın yanına vardı. Numan'ın yanında otuzbin kadar asker toplandı. O zaman Nihavend'de İran başkumandanı olan Firûzân adlı kumandanın emrinde yüzelli bin kadar asker toplanmıştı. Fakat Numan'ın askeri seçkindi, içlerinde Abdullah Beceli oğlu Cerir, Mugîre İbni Şu'be ve İbn Ömer gibi büyük ve ünlü kimseler ve Huveylid oğlu Tuleyha ve Ma'dikerib oğlu Amr gibi sayıları bin kişiye varan Arap yiğitleri vardı.

Tuleyha önceden dinden çıkarak peygamberlik davasına kalkışmışken tekrar Müslüman olan meşhur Tuleyha'dır.

Numan, keşif için Tuleyha ile Amr'ı Nihavend'e doğru gönderdi. Amr kimseye rastlamayıp yoldan döndü. Tuleyha ise Nihavend'e kadar gidip geldi ve yolda kimseye rastlamadığını söyledi. İslâm askeri ile Nihavendin arası ise yirmi saatten çoktu. Bu uzaklık arasında bir engel olmadığı anlaşılınca Numan, hemen askerini harp düzenine sokarak Nihavend'e yürüdü.

Kardeşi Nuaym'ı öncü kuvvete ve öbür kardeşi Süveyd ile Huzeyfe İbn Yemân'ı sağ ve sol kollara ve Mes'ud oğlu Mücaşi'yi artçı kuvvetlere ve Amr oğlu Ka'ka'yı süvariler üzerine memur ederek ileri yürüdü.

Firûzan da sağ ve sol kollarına Zerk adlı kumandan ile Zi'l-Hâcib yerine geçen Behmen Hadveyh adlı kumandanı memur ederek İran ordusuyla Nihavend'den çıktı.

Bir çarşamba günü iki ordu birbirini gördü. Numan, tekbir alınca bütün İslâm askeri tekbir aldı. İran ordusu bundan sarsıldı, İslâm askerleri yüklerini indirdiler ve başkumandanları için pek süslü ve gösterişli bir çadır kurdular. Numan, hemen harb ateşini kızıştırdı. O gün ve ertesi perşembe günü çarpıştılar. Üstünlük kâh bu tarafa ve kâh o tarafa geçti. Cum'a günü İranlılar ordugâhlarının etrafına hendek çevirdiler ve pek çok engellerle sağlamlaştırdılar.

Müslümanlar, İran ordusunu kuşatmakla İranlılar, istedikleri zaman çıkış yapar ve istedikleri zaman savunmaya geçer oldular. İslâm askerleri ise savaşın böylece uzamasından sıkılıp usandılar. Numan, bir gün kumandanları ve fikir sahiplerini toplayarak danıştı. Orada bulunanların en yaşlısı Ebû Selman oğlu Amr olduğundan önce söze o başladı, **"İranlılar, böyle hendek içinde korunabildikleri halde işin uzamasından onlar daha çok sıkılır. Bırak, istedikleri kadar hendek içinde kalsınlar. Hemen dışarı çıkanlarla savaş" deyince görüşü red olundu. Mâdikerib oğlu Amr "Onlardan ne korkarsınız? Hemen üzerlerine saldırınız"** deyince, "Duvarlarla tos mu vuruşalım?" diye onun fikrini de kabul etmediler.

Bunun üzerine Tuleyha, "Benim görüşüm budur ki, ileriye bir kısım süvari gönderiniz. Muharebeyi kızıştırıp düşmanla karıştıklarında süvarimiz, yalandan kaçsınlar. İranlılar, peşlerine düşmek isteyerek hepsi siperlerinden dışarı uğrayıp saldırırlar. İşte o zaman biz de ansızın onların üzerine atılırız. Allah ya bize ya onlara verir" dedi.

Tuleyha'nın fikri beğenildi ve Ka'ka'ya öyle bir savaş hilesi göstermesi için emredildi. Bir cuma günü sabah erkenden Ka'ka' çıktı. Çarpışmayı kızıştırdı. Birtakım yapmacık hareketlerle bütün İran askerini siperlerinden dışarı çıkarttı.

İranlılar Ka'ka'nın kaçışını gerçekten kaçış sanarak hırslandılar ve toptan siperlerinden dışarı uğradılar ve birbirinden ayrılmak için boyunduruğa koşulu öküzler gibi her yedi neferini birtakım olarak birbirine bağlamış oldukları halde hey hey diyerek Ka'ka'nın peşine düşerek korunaklarından epeyce ayrıldılar. Geri dönerek bozguna uğramamaları için arkalarına Domuz Ayağı denilen demir dikenler yaymışlardı. Ka'ka' önlerine düşüp gerileyerek İslâm ordusuna kadar geldi. İranlılar da hırslanarak orduya çattılar ve İslâm askerlerini oka tuttular.

Numan ise İslâm askerine yerlerinden kıpırdamayarak emrolunmadıkça harbe kalkışmamaları için sıkı sıkı söylemiş olduğundan, onlar da kondukları düzen üzere ve verilen öğüde uyarak yerlerinden ayrılmayıp emir bekliyorlardı. Hatta içlerinden bazıları ok ile yaralandığı için **"Daha ne duruyoruz?"** dedikçe Numan

"Biraz bekleyin" derdi. Sonunda öğle vakti erişince Numan, atına bindi, askeri dolaştı. Her sancağın yanında durup onları harbe coşturdu ve **"Ben, üç tekbir alacağım, üçüncüsünde düşmana hamle edeceğim. Siz de hamle ediniz ve ben ölürsem kumandanınız Huzeyfe İbn Yemân'dır"** dedikten sonra **"Yâ Rabbi! Dilerim senden ki bugün İslam'ı aziz kılacak fetihlerle beni sevindir ve şehit olduğum halde ruhumu al"** deyince bütün asker ağlaştı.

Sonra Numan, kendi yerine geldi, üç tekbir aldı. Asker ise dinleyici, emre uyucu ve savaşa hazırdı. Numan, hemen bir hamle yaptı. Asker de onunla beraber hamle ettiler. Numan'ın sancağı karakuş gibi süzülüyordu. Beyazlar giyip başında da başlığı olduğu halde asker içinde belli oluyordu. İranlılar üzerine öyle sert atıldılar ve öyle şiddetli bir çarpışma yaptılar ki, bundan daha şiddetli bir çarpışmanın yapıldığı duyulmamıştır. Kılıç şakırtısından başka ses işitilmezdi. Akşam yatsı vaktine kadar çarpışma uzadı. Sonunda İranlılar bozuldu harp meydanında kan dereler gibi aktı. Yayalar bile kaymaya başladı. Numan'ın atı da kaydı ve yere düştü. Bir rivayete göre kendisine bir de ok isabet ederek şehit oldu ve kardeşi Nuaym onu elbisesiyle örttü ve sancağı alıp Huzeyfe İbn Yemân'a verdi. İkisi aralarında Numan'ın ölümünü askerden saklamak üzere karar verdiler.

İranlılar ise gece, yollarını şaşırdılar ve arka taraflarındaki domuz ayakları, ayaklarına saplandı. Kendileri için yakmış oldukları ateşler içine düştüler. Her yedisi birbirine bağlı olduğundan biri bir tehlikeli yere düşse diğer altısı da beraber düşerdi. İslâm askeri ise arkalarını bırakmayıp kovalamaktaydı.

Bundan dolayı İranlılar bu çarpışmada yüzbin kadar ölü verdi. Bunun yalnız otuzbini harb meydanında olup, kalanı kaçarken ölmüştür. Kılıç artıkları ise Hemedan'a doğru kaçtı. Pek azı kurtularak Hemedan'a varabildi. Çünkü arkalarından Ka'ka' ile Nuaym kovalayarak yetiştiklerini tepelemekteydiler. Hatta Firûzan da Hemedan'a doğru kaçarken bir boğazda yükler geçidi kapattığından ve arkasından Nuaym yetişmek üzere bulunduğundan Firüzan, atından inip yaya olarak dağa çıkmışsa da Ka'ka'nın adamları önünü kesip onu öldürmüşlerdir.

Beri tarafta İslâm askeri, zaferi kazandıktan sonra kumandanları Numan'ı sormaya başladılar. Numan'ın kardeşi Muakkil "Gözünüz aydın... Yüce Allah, size zafer ve Numan'a şehitlik verdi" diyerek "İşte kumandanınız" diye Huzeyfe'yi gösterdi. Onlar da Huzeyfe'ye bağlandılar ve Nihavend'e girip gerek şehir içinde ve gerek etrafında buldukları mal ve eşyaları toplayıp ordunun muhasebesine memur olan Akra' oğlu Sâib'e teslim ettiler. Nuaym ve Ka'ka' ile Hemedan tarafına giden yoldaşlarının dönüşünü beklemek için kaldılar.

Bu sırada ateşgede sahibi olan Hürbüz, Huzeyfe'ye gelip Kisrâ'nın emanet olarak korunan cevherlerini çıkarmak üzere kendisine ve dilediği adamlara eman

verilmesi için yalvardı. Huzeyfe de eman verdi. Hürbüz, çeşitli pahalı cevherler ile dolu iki sepet getirdi. Huzeyfe, muharebede pek çok yararlığı görülenlere onların birazını verdi. Geri kalanını beşte bir ganimet ile beraber Akra' oğlu Sâib'e teslim ederek Hz. Ömer'e gönderdi.

Ganimetlerin kalan beşte dördü askere bölüştürüldüğü zaman, süvarilere altışar bin ve piyadelere ikişer bin dirhem düşmüştür. Sâib, Medine'ye vardı. Hz. Ömer'i gördü, fetih haberini verdi. Beşte bir ganimetle beraber o sepetleri de verdi. Hz. Ömer, Numan'a çok ağladı ve **"Bu sepetleri hazineye teslim et. Bakalım biz onları ne yaparız. Sen, hemen dön ve arkadaşlarının yanına git"** dedi.

Sâib, hemen o gün döndü. Ertesi gün sabahleyin Hz. Ömer, Sâib'i geri çevirmek üzere bir memur gönderdi. Memur, ona yolda yetişemeyip Kûfe'de buldu ve alıp Medine'ye getirdi. Hz. Ömer, **"Ey Sâib! Gördün mü benim başıma getirdiğin belâyı?"** dedi. O da, **"Ne var ya Ömer?"** dedi. Hz. Ömer, **"Döndüğün günün gecesi, iki melek, ateş gibi alevlenerek beni o sepetlere doğru sürükleyip 'bunlarla seni dağlayacağız' dediler. Aman bunları al götür, sat. Parasını askerin işlerine harca"** dedi.

Sâib o sepetleri alıp götürdü. Kûfe mescidine koydu, satılığa çıkarttı. Hâris Mahzumi oğlu Amr o cevherleri iki milyon dirheme satın aldı. Sonra Acem ülkesine götürüp iki kat pahasına satmıştır. İran seferlerinde böyle pek çok mücevherler ve işlenmiş çok kıymetli eşyalar ele geçmiştir. Fakat Araplar, o çeşit şeylerin değerini bilmediklerinden yirmibin dirhem kıymeti olan cevher, çok kere beş dirheme kadar satılırdı.

Hemedan ve İsfahan'ın Fethi

Basra askeri kumandanı olan Ebû Musa el-Eş'ari, Nihavend'den dönüşünde Dinever şehrine uğrayıp beş gün kuşatmadan sonra halkı, cizye verici olmak üzere antlaşma yapmışlardır. Sonra Ebû Musa Şirvan üzerine gitmiş ve o şehri de böyle barış ile fethetmiştir. Sonra Sâib'i Saymere şehri üzerine gönderip o da burasını yine barışçı yoldan fethetmiştir.

İran kaçaklarını Hemedan'a kadar kovalayan Ka'ka' ve Nuaym da, Hemedan'ı şiddetli kuşatma altına aldıklarından halkı, cizye vermek üzere eman dilemeleriyle onlara da eman verilmişti.

Hemedan'a yardım için etraftan gelmiş olan kumandanlar, bir miktar barış bedeli vererek Huzeyfe ile anlaşma yapmışlardır. O sırada Hz. Ömer, Kûfe valisi bulunan Abdullah'ı İran tarafına göndermiş ve Ebû Musa'nın da ona yardım etmesini yazıyla bildirmişti.

Hz. Abdullah, bir kola Verka oğlu Abdullah'ı, öbür kola Abdullah oğlu İsmet'i memur ederek Nihavend'e gitti ve Huzeyfe İbn Yemân, eski vazifesi olan Dicle harkları üzerine memur olarak döndü.

Abdullah b. Abdullah, o tarafta olan askeri de yanına alarak İsfahan tarafına gitti. İsfahan kumandanı Esbidan İsfahan'ın Rustak denen yerinde bulunup emrinde çokça askeri vardı ve öncü kuvvete Cadveyh oğlu Şehriyar memur idi.

Muharebeye başlandığı sırada Verka oğlu Abdullah, Şehriyar ile dövüşe çıkıp Şehriyar'ı öldürdü. İsfahan askeri bozuldu ve Esbidan eman ile Rustak'ı terk etti. Sonra İslâm askerleri Ciy denen İsfahan üzerine yürüdüler.

İsfahan valisi, cizye vermek ve canı isteyen kalıp istemeyen dilediği yere gitmek üzere anlaşma yaptı. İslâm askerleri, İran içine doğru ilerledikten sonra, Biruz'da Kürtlerden pek çok kalabalık toplandığından Basra valisi Ebû Musa (r.a.) o tarafa koşup Ramazan ayında Tira nehri ile Menazir arasında yapılan savaşta Kürtler bozguna uğramışlardır.

Bu zaferden sonra Ebû Musa el-Eş'ari İsfahan tarafına giderek anlatılan Isfahan zaferinin arkasından oraya erişti. Abdullah oğlu Abdullah ile beraber İsfahan şehrine girmiştir. İsfahan halkının bir kısmı Kirman'a gitmişse de, çoğu cizye ve haracı kabul ederek yerlerinde kalmıştır.

Değişik Olaylar

Hz. Ömer, yukarda geçtiği üzere Abdullah oğlu Abdullah'ı İran seferine memur ettikten sonra Ammar b. Yasir'i Kûfe valisi yaptı. Humus'ta bulunan Mes'ud oğlu Abdullah'ı da muallim olarak Kûfe'ye gönderdi. Fakat çok geçmeden Kûfeliler, Hz. Ammâr'dan şikâyetçi oldular. O da onlardan nefret ederek valilikten çekildi. Mugîre İbni Şu'be Kûfe valisi olmuştur. Bahreyn valisi Hadrami oğlu 'Alâ da o sırada öldüğünden yerine Ebû Hüreyre tayin olmuştur.

Yine bu sene Hâlid b. Velid Humus'ta hastalanıp ve **"Ah bunca çarpışmalarda bulundum sonunda yatağımda mı öleceğim?"** diye üzüntü içinde ruhunu teslim etmiştir.

Yine bu sene Mısır valisi olan Amr b. Âs tarafından batıya gönderilen Nafi' Fihri oğlu Ukbe barışçı yoldan Zevile'yi aldı. Zevile'den Berka'ya kadar olan yerlerin halkı da boyun eğdi.

Hicretin Yirmiikinci Senesi

Hicretin yirmiikinci yılı içinde Amr, o tarafa kendisi hareketle Berka'ya varınca halkı, cizye vermek üzere barış yaptılar. Sonra Amr b. Âs, Trablusgarb'a gitti

ve bir ay kuşatmadan sonra Trablus'u alıp, muhafız olarak bulunan Rumları öldürdü. İçlerinden pek azı kıyıdaki gemilerine binip canlarını kurtarabildi.

Bazı Hemedan Olayları

Hemedan halkı, yukarda yazıldığı gibi cizye vermek üzere antlaşma yapmışlarken sonra antlaşmayı bozarak Hz. Ömer, Mukarrin oğlu Nuaym'ı onların üzerine memur etti. Nuaym gidip savaşarak Hemedan'ı tekrar alarak Horasan'a kadar gitti.

O sırada Deylem kavminin ve Rey halkının ve meşhur Rüstem'in kardeşi olan İsfendiyar ile Azerbaycan halkının gelmek üzere oldukları haberi gelince, hemen Hemedanlı Kays oğlu Yezid'i Hemedan'ın korunması için bıraktı. Kendisi onlara karşı giderek yapılan büyük çarpışmada büyük bir zafer kazandı. Bu muharebede de İranlılardan pek çok ölen oldu.

Kazvin ve Zencan'ın Alınışı

O sırada Âzib oğlu Bera' (r.a.) bir bölük askerle Ebher'e vardıkta halkı harbe kalkıştılarsa da, sonra eman dilediler. Bera' da onlara eman verdi. Sonra Kazvin üzerine yürüdü. Kazvin halkı Deylem'den yardım istediler. Onlar da yardım için geldiler. Ancak dağ üzerinde seyirci gibi durduklarından Kavzin halkı antlaşma ile güvenlik altına girmişlerdir. Bundan sonra Bera' Deylem'e, Geylân ve Taylesan memleketlerine din uğrunda çarpışmak için gitmiş ve harp ederek Zencan'ı almıştır.

Rey, Kumis, Cürcan ve Taberistan'ın Alınmaları

Nuaym büyük bir zafer kazanıp Hemedan tarafının işini bitirdikten sonra Rey şehri üzerine yürüdü. Rey halkı tarafından Ebû Ferhan gelip anlaşmak istedi. Nuaym da ona müsaade ettiyse de, Rey valisi olan Behram Çûpin'in torunu ve Mehran'ın oğlu Seyavahş bu uzlaşmayı kabul etmedi. Dünbavend, Taberistan, Kumis ve Cürcan halkından yardım istedi. Onlar da bu yardımı yaptı. Seyavahş Nuaym'a karşı gelerek şehre girmekten onu yasakladı. Fakat Ebû Ferhan Nuaym'a geldi "Onlar çoktur. Siz azsınız. Bana biraz süvari ver, onların haberi olmadan ben, bu süvariyi şehre sokayım. Sen, düşman üzerine saldır. Biz de şehirden çıkıp onlara şaşkınlık verelim" dedi.

Nuaym da bir miktar süvari ile kardeşi oğlu Amr oğlu Münzir'i ona arkadaş yaparak şehre yolladı. Kendisi Seyavahş üzerine saldırdı. Sertçe karşı koydularsa da, Münzir, tekbir alarak ansızın şehirden dışarı uğradığı gibi, İranlılar korku ve dehşete düşerek dağıldılar. Pek çok kırıldılar. İslâm askerleri burada da büyük zafer kazandılar. Hemen hemen Medâyin fethindeki kadar ganimet aldılar.

Ebû Ferhan, halk adına antlaşma yaptı. Ondan sonra evlâd ve torunları Rey şehrinde daima şeref ve itibar sahibi olagelmiştir. O zaferin üzerine Dünbavend halkı da belli bir miktar mal vermek şartıyla eman almıştır.

Nuaym, ganimetlerin beşte birini Medine'ye gönderdi ve halifeden gelen emir ve talimat gereğince kardeşi Süveyd'i bir tümen ile Kumis tarafına gönderdi ve kimse tarafından karşı konulmadığı için Kumis'i barış yoluyla aldı. Taberistan valisi de haberleşerek barış yaptı. Sonra Süveyd Cürcan'a gidip Bestâm'da ordusunu kurdu. Cürcan hükümdarı olan Zürnansûl adındaki kumandana yazıp o da geldi. Süveyd ile görüştü. Cizye vermek ve Cürcan'ın alınmasına yardım etmek üzere anlaştı. Süveyd, onunla beraber Cürcan'a girdi. Memleketin haracını topladı. Sınırları Dihistan Türkleriyle kapattı. Bu yolda sınır koruyucularından cizyeyi kaldırdı. Ötekilerden aldı.

Azerbaycan, Şehr-i Zûr ve Derbent'in Alınması

Evvelce Ferkad oğlu Utbe ile Abdullah oğlu Bükeyr Azerbaycan üzerine memur oldular. Biri Hulvan tarafından, öbürü Musul tarafından Azerbaycan'a gireceklerdi. Rey şehrinin alınmasından sonra bükeyre yardım için Ensar'dan Hurşe oğlu Simâk'ın o tarafa gönderilmesini Hz. Ömer, Nuaym'a emretti.

Bükeyr ise Azerbaycan'a giderken dağlarda Rüstem'in kardeşi olup Nuaym'ın Hemedan yanındaki muharebesinde bozularak kaçan Ferhuzad oğlu İsfendiyar'a rastladı. Çarpışma sırasında üstün gelerek onu tutsak etmişti. İsfendiyar ona **"Beni koru bu ülkeleri barışa razı edeyim. Yoksa dağlara kaçıp, bir süre şurada burada saklanırlar."** deyince, Bükeyr de onu koruması altında tuttu. Böylece Azerbaycan şehirlerini barışla almış, fakat kaleler kalmıştı.

Simâk ise yakınındaki yerleri alarak oraya geldi. Ferkad oğlu Utbe de öylece kendi yakınındaki yerleri almıştı, Ferrahzad oğlu Behram Tutbe'nin hareketine engel olmak için yolu üzerinde dururken İsfendiyar'ın Bükeyr'in yanında esir olduğunu haber alınca **"İşte şimdi muharebe söndü ve barış tamamlandı"** dedi. Utbe ile barış yaptı. Bu anlaşmayı bütün Azerbaycan halkı kabul etti.

Sonra Utbe Şehr-i Zûr ve Ferkad üzerine gitti. Kürtlerden pek çok adam öldürerek Şehr-i Zûr ile Samegan'ı almıştır. Bükeyr de Derbent'e doğru ilerlemişti. Hz. Ömer ise o tarafa Amr oğlu Süraka'yı memur etmiş bulunduğundan Süraka, Azerbaycan'dan ileri hareketinde öncü kuvvetlere Rebia oğlu Abdurrahman'ı, sağ ve sol kollara Huzeyfe ile Bükeyr'i kumandan yaptı. Derbent üzerine gitti.

Hz. Ömer, Musul kumandanı olan Mesleme oğlu Habib'i de Süraka'nın yardımına gönderdi ve Musul'a Hanzale oğlu Ziyâd'ı memur buyurdu. Derbent hükümdarı olan Şehriyar, Müslümanların hücumunu görünce, eman alarak geldi.

Süraka ile görüştü. Müslümanlara yardım ve sınırın korunmasına gayret etmek ve bu suretle savaşta bulunanlar dışta bırakılarak yerinde kalan halk cizye vermek üzere aralarında bir antlaşma yapıldı. Sonra Süraka, Ermenistan'ı çepe çevre saran dağlar halkını boyun eğdirmek için emrindeki kumandanları vazifelendirdi.

Bükeyr'i Muvkan'a, Habib'i Tiflis'e, Huzeyfe'yi Lan dağlarına ve Rebia oğlu Selman'ı öbür tarafa gönderdi. Fakat bu memleketlerin genişliğine ve dağlarının sarplığına göre öyle taraf taraf dağıtılan askerin sayısı pek azdı. Bundan dolayı bu kumandanlardan yalnız Bükeyr başarı kazanarak Muvkan'ı almıştır.

Süraka ölünce yerine Rebia oğlu Abdurrahman Derbent sınırına görevlendirilmiştir. Sonra Abdurrahman Demir Kapı Derbent'ini geçip ikiyüz saatlik uzak yerlere kadar din uğrunda savaşmıştır.

İran'a Yapılan Akınlar

Halife Hz. Ömer, İslâm askerinin topluca hareketlerini emreder, pek ilerleyip de İran içine yayılmaktan yasaklardı. İranlılar ise bir taraftan boyun eğerek barış yapmakta ve bir taraftan da ayaklanarak anlaşmayı bozmaktaydılar.

Ahnef b. Kays önce Basra'dan Medine'ye varınca, Hz. Ömer ondan bu halin sebebini sormuş, o da **"Kol kol İran'a girip saldırılarda bulunularak İran devleti yok edilmedikçe bu kargaşalıkların önü alınmaz"** diye cevap vermiş ve bu konuda Hz. Ömer'i kandırmıştı. Bundan dolayı Hz. Ömer, Horasan koluna Ahnef'i ve Sabur ile Erdeşir Hurre koluna Sakafi oğlu Osman'ı ve Dârâbkird ile Fesa koluna Zenim oğlu Sâriye'yi ve Kirman koluna Adî oğlu Süheyl'i ve Sicistan koluna ashâbdan meşhur Amr oğlu Âsım'ı ve Mükran koluna Umeyr Tağlibi oğlu Hakem'i memur etti. Her birine birer sancak göndermiş ve Ebû Musa el-Eş'ari'nin de geride ihtiyat üzere bulunarak gerektiğinde onlara yardım etmesini emretmişti.

İran hükümdarı Yezd-i Cürd bütün İran halkını harbe çağırarak Nihavend'de büyük bir ordu toplamaya başlamış olduğundan, mükemmel bir ordu ile Nihavend'e varılmış ve Nihavend olayında İranlılar, ondan sonra düzelemeyecek surette bozulmuş olduklarından adı geçen kumandanların hareketleri zamanı gelmiş oldu. Hemen kol kol İran memleketine girip yayılmaları ve yer yer savaşa koyulmaları için Hilâfet makamından emir verildi.

Kumandanların Basra'dan hareket ettikleri sırada İranlılar da Tevvec şehrinde toplanmışlardı. Kumandanlar, onların üzerine gitmediler. Her biri, görevlendirildikleri yere gidince İranlılar da kendi şehirlerinin korunması için dağıldı. Bu şekilde ayrılmaları ise kendilerince bir çeşit bozgun oldu. İran hükümdarı Yezd-i Cürd önce Rey şehrinden İsfahan'a ve oradan Kirman'a gitmiş ve bir yerde dikiş

tutturamayıp nihayet Horasan ülkesine yollanarak Merv şehrine ulaştı. Orada bir ateşgede yaptırarak yerleşmişti.

O çevrede bulunan İranlılar, kendisine bağlanarak orada hüküm sürmekte iken, öteki İran şehirleri halkını kışkırtmaktan geri kalmıyordu. Bunun üzerine Horasan'ın alınması çok önemli görülmüş ve öncelik tanınmıştı.

Horasan'ın Fethi

Yukarda adları yazılan kumandanlardan Ahnef Tabesan'dan Horasan'a girdi. Yıldırım hızıyla Herat'ı aldı. Fülan Abdi oğlu Suhar'ı Herat'ta bıraktı. Kendisi Merv-i Şahcan tarafına gitti. Şuhayr oğlu Abdullah oğlu Mutarrif'i Nişabur'a ve Hassan oğlu Hâris'i Serahs'a gönderdi.

Ahnef, Merv-i Şahcan'a yaklaştığında Yezd-i Cürd, oradan çıkıp Merv-i Rûz'a gitti. Ahnef de hiçbir karşı koyma ile karşılaşmadan Merv-i Şahcan'a girdi. Yezd-i Cürd, Merv-i Rûz'dayken Türk Hakanına ve Suğd ve Çin padişahlarına mektuplar yazıp onlardan yardım istedi.

Bu sırada ise Kûfe askeri erişmişti. Ahnef, hemen Numan Bahili oğlu Hârise'yi Merv-i Şahcan'ı koruması için bıraktı. Kendisi Merv-i Rûz üzerine yürüdü. Yezd-i Cürd, artık Merv-i Rûz'da duramadı. Belh'e gitti. Ahnef de varıp Merv-i Rûz'u ele geçirdi. Kûfe askeri Belh'e doğru hareket ettiğinden Ahnef de o tarafa koştu.

Hâlbuki Kûfe askeri Belh'e varınca Yezd-i Cürd, onlarla harbe başladı. Bozguna uğrayarak Ceyhun nehrini geçerek Tûran'a yani Türkistan'a kaçmış olduğundan Kûfe askeri, Belh'i ele geçirmişti. Sonradan Ahnef de Belh'e gelince Nişabur'dan Tâhâristan'a kadar olan bütün Horasan halkı, ona boyun eğdi. O da Merv-i Rûz'a döndü. Tâhâristan'ın korunmasına Âmir oğlu Rebi'i gönderdi. Fethi Hz. Ömer'e bildirdi. Bunun üzerine Hz. Ömer, İran'ın korunmasıyla yetinilerek Maverâü'n-nehir'e saldırmasını Ahnef'e bildirdi.

Yezd-i Cürd Maveraü'n-nehir'e varınca Hâkân ona yardım etti. Fergana ve Suğd halkından da hayli asker toplandı. Bundan ötürü Kisrâ Yezd-i Cürd, Türk Hakanı ile beraber Ceyhun nehrini geçip, Horasan yakasına geçerek Belh'e ulaştıklarında Kûfe askerleri Belh'i terk etti. Hakan da çokça askerle Merv-i Rûz üzerine yürüdüler.

Ahnef'in yanında onbin Basralı ve onbin Kûfeli ki hepsi yirmibin İslâm askeri vardı. Orada bulunan dağ eteğine çekildi. Arkasını dağa dayadı. Bir taraf da nehirle korunuyordu. Bu sebeple Kâfir askeri, kat kat çok olduğu halde Ahnef'in ordusunu saramadı. Cephesinden hücum etmek zorunda kalmışlarsa da savunma

ile karşılaşmışlardır. Gündüz çarpışıp gece ordugâhlarına dönerlerdi. Hakan'ın birkaç belli başlı adamları öldüğünden, bu savaşı uğursuz sayarak aniden ordusunu kaldırıp Belh'e gitti.

Yezd-i Cürd ise daha önce Müslümanlar karşısında Hakan'ı terk etti. Kendisi Merv-i Şahcan'a gitti. Orada muhafız bulunan Numan oğlu Hârise'yi sarmış ve orada gömülü olan hazinelerini çıkarmıştı. Yezd-i Cürd, bu hazineleri alıp Hakan'ın yanına gitmek isteyince, İran'ın ileri gelen büyükleri **"Bu hazineler, Irak malıdır. Başka ülkeye taşınması uygun olmaz. Hem de Maverâü'n-nehir halkına güvenilmez. Araplarla uyuşmak daha iyidir. Çünkü onlardan sözlerinde durması beklenir"** demişlerse de Yezd-i Cürd'ü inandıramadıklarından hazinelerini elinden alıp, Ahnef'e vermişler ve cizye vermek üzere onunla antlaşma yapmışlar ve yerlerinde kalp rahatıyla geçimleriyle uğraşır olmuşlardır.

Yezd-i Cürd ise Belh'e varıp, oradan Hâkân ile beraber Ceyhun nehrini geçerek Fergana'da karar kılmış ve oradan yine Irak halkını kışkırtmaya devam etmiştir. Hâkân ile Yezd-i Cürd Maveraünnehir'e döndükten sonra Kûfe askeri Belh'e gelip, yerlerinde yerleştiler. Ahnef de durumu Medine'ye bildirdi. Bu fetih haberi Hz. Ömer'e ulaştığında halkı mescide çağırtarak bir hutbe okudu.

Ahnef'in fethi müjdeleyen mektubunu okuduktan sonra yüce Allah'ın Irak fethi hakkındaki ilahi va'dini yerine getirdiğine teşekkür etti. Dedi ki: **"Mecusi Devleti, yok oldu. Bundan sonra bir karış yerlerini geri alamazlar. Ulu Allah, onların memleketini ve mallarını size miras bıraktı. Tâ ki sizin ne şekilde amel edeceğinizi göre. Şimdi halinizi değiştirmeyiniz. Yoksa o da sizi başka bir milletle değiştirir. Ben, bu ümmet hakkında bir taraftan korkmam, ancak sizin kendi tarafınızdan korkarım."**

Hicretin Yirmiüçüncü Yılı Fetihleri

Yukarıda konuşulan kumandanlardan Sâbûr koluna memur olan Mes'ud oğlu Mücâşi' o semte hareket edince, Tevvec halkı karşı koymaya kalktıysa da, pek fena halde bozuldular ve pek çok kırıldılar. Mücâşi' de Tevvec'i kuşattı ve sıkıştırdı sonunda aldı. Pek çok ganimet elde etti.

Istahr koluna memur olan Ebû Âs Sakafi oğlu Osman da, o semte giderken İranlılar, onu Cûr'da karşılayıp harbe giriştilerse de, onlar da bozuldular ve İslâm askeri Cûr'u aldıktan sonra Kâzrûn tarafını istilâ ettiler. Sonra Ebû Musa el-Eş'ari, oraya gitti. Osman ile birlikte Şiraz ve Setiz'i aldılar. Sonra Osman Cena tarafına gitti ve orasını aldı. Çehrem nahiyesinde toplanan İranlılarla çatışma sırasında onları da bozdu ve Çehremi aldı.

Fesa ve Dârâbkirt koluna memur olan Düeli Zenim'in oğlu Sâriye de bu sırada o tarafa gidip, İranlılarla bir ovada harbe tutuşmuştu. İranlılar ise her taraftan yardım isteyerek İran'ın bütün Kürtleri oraya toplanmış olduğundan, her taraftan İslâm askerlerini sarmak üzereydiler.

İşte o zaman Hz. Ömer, Medine'de minber üzerinde hutbe okuyordu. Yüce Allah (c.c), ona ordunun hâlini gösterdiğinden hutbe sırasında "Ey Sâriye! Dağa dağa" diye bağırdı. Onun sesini Sâriye ve arkadaşları duyup arka taraflarındaki dağa dayanmışlar ve düşman, yalnız bir yüzden gelerek bozulmuş ve Müslümanlar üstün gelip, zaferi kazanmıştır.

Hz. Ömer'in minberde yukarda geçen cümlesi cemaati hayretlere düşürdü. Ashab'dan bazıları, Hz. Ali'ye gelerek, **"Halife Hazretleri hutbe sırasında uygunsuz olarak 'Ey Sâriye! Dağa demesi' ne ola?"** diye sorduklarında Hz. Ali, **"Halife Hazretleri, manâsız söz söylemez. Bir aslı olsa gerektir. Bu günü belleyiniz. Bakalım ne çıkar?"** demişti. Sâriye tarafından fetih müjdesi ile gelen adamdan açıklama yapması istendiğinde, o gün savaş alanındayken Hz. Ömer'in sesini işiterek geri çekilip dağa dayandıklarını ve bu suretle zafer kazandıklarını anlatmıştır.

Kirman koluna memur olan Adî oğlu Süheyl o tarafa gitmiş ve Abdullah oğlu Abdullah da ona katılmıştır. Kirman halkı, karşı koymak istedilerse de bozuldular, darma dağınık oldular ve İslâm askeri burada da çok ganimet aldılar.

Amr oğlu Asım da Sicistan'a gitmiş ve Umeyr oğlu Abdullah ona katılmıştı. O zaman Sicistan vilayeti Horasan'dan daha genişti. Halkı Kandehar halkıyla, Türklerle ve başka milletlerle çarpışırlardı. Bu kere toplanıp Asım'a karşı geldiler. Fakat onlar da bozuldular, dağıldılar ve Müslümanlar tam bir üstünlük sağladılar, Bütün Sicistan'a mâlik oldular.

Umeyr Tağlibi oğlu Hakem de Mekran'a gitmiş ve Muharık oğlu Şihab, Adi oğlu Süheyl ve Utban oğlu Abdullah ona katılmışlardı.

Mekran valisi Hind hükümdarından yardım istedi. O da epeyce yardımcı asker gönderince orada pek sert çarpışmalar oldu. Kâfirlerin savaş alanında pek çok ölüsü kaldı. Sonunda bozulup dağılmalarıyla Mekran ülkesi de, İslâm memleketlerine eklendi.

Kısaca Hz. Ömer Devri

Halife Hz. Ömer'in halifelik günlerinde kısa zamanda İslâm memleketleri çok genişledi. İslâm dini son derece kuvvet buldu. Her yandan bolca mal gelerek hazine ağzına kadar doldu.

Hâlbuki bir milletin içinde birdenbire bu derece servet ve zenginlikten dolayı halk arasında dünyaya olan düşkünlüğün artacağı beklenen bir şeydi. Bu ise kargaşalıkların çıkmasına sebep olurdu. Aslında bütün bunlar, bu bir yandan olurken öbür yandan yok olan yani doğuş ve ölüş alanı olan dünyanın bir gereği sayıldığından, bu nokta Hz. Ömer'in zihnini kurcalıyordu.

Bir de Resûl-i Ekrem (s.a.v.), ümmetinin düşmanlarına üstün geleceğini; Mekke, Yemen, Kudüs ve Şam'ı alacaklarını; Kisrâ ve Kayser'in hazinelerini bölüşeceklerini; aralarında karışıklık ve şahsi istek ve arzular doğarak, geçmiş hükümdarların yoluna gideceklerini beyan buyurmuştu ve Hz. Ömer, yaşadıkça karışıklık çıkmayacağını da haber vermişti.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.), böyle gelecekte olacaklara dair olan sırların bazısını, bazı seçkin ashabına ve hepsini sırdaşı Huzeyfe İbn Yemân (r.a.)'a bildirmişti. Bir gün Hz. Ömer, yanında bulunan bazı ashaba **"Resûlüllah'ın (s.a.v.) fitne hakkında olan sözü hanginizin hatırındadır?"** diye sormuş. İçlerinden Huzeyfe "Ey Halife! Resûl-i Ekrem'in fitne hakkındaki sözü ayniyle benim hatırımdadır ki, kişinin çoluk çocuğu, mal ve evladından ve komşusundan dolayı fitneye düşmesidir. Bu gibi günahlara oruç ve namaz ve iyiliği emir ve kötülükten yasaklamak kefaret olur" diye cevap vermiş.

Hz. Ömer "Muradım o değil. Deniz gibi dalgalanacak fitneyi soruyorum" deyince Huzeyfe, **"Ey müminlerin Emiri! Senin için korkulacak bir şey yok. Çünkü senin zamanınla onun arasında kapalı bir kapı var"** demiş. Hz. Ömer **"Bu kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı?"** diye sorunca Huzeyfe, **"'Kırılacak"** deyince, Hz. Ömer **"öyleyse artık kapanmaz"** deyip üzüntüsünü belirtmiş.

Tabiinden ve büyük hadisçilerden Ebû Vâil bu konuşmayı Huzeyfe'den rivayet ettikten sonra der ki: **"Kapının ne olduğunu Huzeyfe'den sormaya korktuk. Büyük imamlardan olan Mesrûk'a, sen sor, dedik. O da sordu. Huzeyfe Kapı Ömer'dir' diye cevap verdi. Huzeyfe'ye dedik ki: Ömer, kapıyı bilir miydi? Huzeyfe dedi ki: Sabahtan sonra akşamın geleceğini nasıl bilirse onu da öyle bilirdi. Ben ona bir hadis rivayet ettim ki, onu yanıltıcı türden değildir."**

Kısaca, Hz. Ömer, İslâm milleti arasında karışıklık çıkmasından pek çok kaygılanırdı. Yukarda yazıldığı gibi, halk arasında dünyaya hırsla çağırıcı olan servet ve zenginlik alıp yürüdüğünden karışıklık belirtileri de görünmeye başlamıştı. Fakat Hz. Ömer'in halkın gözünde apaçık belli olan heybeti ve İslâm milletinin kendisine son derece bağlı oluşu karışıklığa meydan vermiyordu.

Çünkü Hz. Ömer, halkın derecelerine göre milyonlarca mal dağıtırken kendisi orta halde bir muhacir gibi çok idareli geçiniyordu. Hatta bir gün hutbe okurken gömleğinin oniki yerinde yama olduğu görülmüştü. Bu sebeple ona kimsenin

bir diyeceği yoktu. Herkes, ondan utanır ve heybetinden korkup sakınırdı. O, her işe dikkat eder, kendisi ilgilenir, güvenlik ve asayişi korumak için gece sokaklarda gezerdi.

Hâlbuki İslâm ülkeleri çok genişledi. İş çoğaldı. Her yerde tam bir adaleti sağlamak güçleşti. Hz. Ömer, bu halden sıkıldı. **"Yâ Rabbi! Ruhumu al"** demeye başladı. Hatta bir gün ağlarken sebebi soruldukta "Nasıl ağlamayım ki, Fırat kenarında bir oğlak kaybolsa korkarım ki, Ömer'den sorulur" diye cevap verdi.

Hz. Ömer'in büyük bir kaygısı da yerine birini seçmek meselesiydi. Çünkü Hz. Ebû Bekir, onu halife seçmiş olduğu gibi, onun da birini aday göstermesi beklenirdi. O da bu düşüncedeydi. Ashâbın yüksek tabakası Bedir'e katılanlardı. Onların içinde de cennetle müjdelenmiş olan on seçkin kişi vardı. Onlardan birinin aday gösterilmesi gerekirdi.

Hz. Ömer kendisinden sonra halifeliğe cennetle müjdelenen on kişiden Cerrah oğlu Ebû Ubeyde (r.a.)'yi uygun buluyordu. Ebû Ubeyde ise yukarda geçtiği üzere Şam'da başkumandan iken vebadan ölmüştü. Öldüğünde evinde yalnız silahları, bir koyun postu ve bir su testisi kalmıştı. Tam Hz. Ömer'in aradığı adamdı. O öldükten sonra kendisi bu işte kimi aday göstereceğini şaşırdı.

Cennetle müjdelenen on kişinin üstünlükleri çoktur. Açıklamak gereksizdir. Fakat hilafet ve emaretten asıl maksat, milletin işlerini görmektir. Bu maksada hangisinin daha uygun olduğu düşünmeye değer bir noktaydı. Aşere-i Mübeşşere'den Said b. Zeyd (r.a.) o zaman sağdı. Çok dindar, duası kabul olunan, güzel ahlâklı bir kimseydi. Fakat sırf ahiret adamıydı. Halife ve başkan olmak gibi bir kaygısı yoktu. Yermük olayında ve Şam'ın fethinde bulundu. Fakat sırf Allah için bir mücâhid nefer gibi bulunup herhangi bir tümen kumandanlığı yapmadı. Sonra Kûfe'ye gitti ve orada yerleşti. Ölmeden kendisini ölmüş hükmüne koymuştu. Kaldı ki Hz. Ömer'in amcası oğlu ve kız kardeşinin kocası olduğundan onu aday göstermek Hz. Ömer'in düşüncesine uygun düşmezdi.

Şu hale göre halifeliğe Aşere-i Mübeşşere'nin geri kalan altısından, yani Hz. Ali, Osman, Talha, Sa'd b. Ebi Vakkas Zübeyr b. Avvâm ve Abdurrahman b. Avf hazretlerinden birinin seçilmesi gerekirdi. İşte Hz. Ömer, bunda bir türlü karar veremiyordu. Çünkü aday göstereceği adamın zamanında kargaşalık çıkarsa manevi sorumluluğu kendisine düşer diye korkuyordu.

Abdurrahman b. Avf'ın ehil olduğunu kabul ediyordu. Fakat Abdurrahman'ın, Uhud harbinde yirmi yerinden yaralanmıştı. Hatta yaraların biri ayağında olduğu için topal kalmıştı. Vücutça görülen zayıflığına, bir de yaşlılığı eklendiğinden hilâfet işlerinin lâyıkıyla yerine getirilmesine bedeni dayanamazdı.

Sa'd b. Ebi Vakkas Irak başkumandanlığında değerini göstermişse de hilâfet, bambaşka bir işti. Onda da başarı gösterebileceğine Hz. Ömer'in bir türlü aklı yatmıyordu.

Zübeyr b. Avvâm ticaretten lezzet almış ve alışveriş içine dalmış ve bu yüzden pek çok zengin olmuştu. Medine/Basra, Kûfe ve Mısır'da emlâki ve pek çok arazisi vardı. Bin kölesi olup, kendisine haraç veriyorlardı. Zübeyr, bu malları meclisinde bulunanlara bol bol dağıtıp bir akçesini yanında alıkoymazdı. Devlet başkanlığı diye bir şey aklından geçmiyordu. Hatta Hz. Ömer, ona Mısır valiliğini teklif edince kabul etmeyip, sırf Allah için savaşa gitmiş ve Mısır'ın fethinde Amr b. Âs'a yardım etmişti. O zaman halife olacak adam ise, Hz. Ömer'in rey ve içtihadına göre, her türlü arzudan kalbi uzak olarak Müslümanların işlerinin görülmesine bütün düşüncesini vermesi gerekirdi.

Talha da servet sahibi zengin bir kimseydi. Güzel giyinir ve o zamana göre süslü gezer, yani yırtık ve yamalı elbise giyinmez ve parmağına kırmızı yakuttan yüzük takardı. Hz. Ömer ise yamalı gömlek ve sof cübbe giyer, halife arardı. Çünkü halife, öyle güzel giyinip kuşanır ve kıymetli eşya kullanırsa halk, ona benzemek ister, mal toplamak hırsına düşer. Bu suretle halk arasında birtakım gizli kinler ve şahsi arzu ve istekler belirerek iş çığırından çıkar diye korkar ve telaş ederdi.

Hz. Osman da zenginlerden idi. Halife'nin ticaretle zengin olup, dünya ve âhiret saadetinin bir arada olmasından bir sakınca görmezdi. Çünkü ticaret helâldir. Zenginlik bir kusur değildir. Şükreden zenginler, sabreden fakirlere karşılıktır. Davud ve Süleyman'ın (a.s.) halleri buna delildir. Allah yolunda olanlardan iki yola da girenler vardır. Ashâbın fakirlerinden bazıları **"Zenginler, bizim gibi ibadet ettikten başka iyilik yolunda bol bol harcamalarda bulunup fazla sevap kazanarak yüksek derecelere çıktılar"** diye şükreden zenginlerin hallerine özenirlerdi.

"Din ile dünya bir araya gelirse ne âlâ, küfür ile iflâs bir araya gelirse ne fena" denilmiştir.

Ama Hz. Ömer'e göre, halifenin bakışını sırf âhiret tarafına çevirerek, yalnız milletin işlerini düşünmesi ve Hazine'den alacağı yetecek kadar maaşla geçinmesi o zamanki durumun bir gereği olarak görünüyordu. Bu ise rey ve içtihatça bir farklı görüşten başka bir şey değildi.

Fakat Hz. Osman'ın hilâfeti hakkında başka bir düşünce daha vardı. Hz. Osman Ümeyyeoğullarından olduğu için, bütün Kureyş'in ileri gelenleri ve eşrafı gözünde çok muhterem ve kalplerin sevgilisiydi. Fakat halife olursa Emeviler başına üşüşüp, her biri bir memuriyet kapmak sevdasına düşerdi. O da pek yumuşak ve mahcup, kusursuz ve çok yumuşak huylu güzel vasıflarla bezenmiş bir adam oldu-

ğu için, onlara müsaade edeceği açıktı. Bu ise öteki kabile ve kolların ve özellikle Hâşimîlerin rekabetini çekeceği ve sonunda bir karışıklık çıkmasına yol açacağı hatıra geliyordu.

Hz. Ali çok sofu, dindar ve mücahid, bir hırka bir lokmayla yetinirdi. Başından geçenler dillere destandı. Hz. Ömer, onun halifeliğe ehil olduğunu kabul ediyordu. Fakat Hz. Ali bazen mizah ve latifeye meyil ve rağbet eder ve bunu halifeliğe aykırı görmezdi. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bazen latifeye yer verdikleri için, zaten latifede bir sakınca görülemez. Hz. Ömer ise halifenin mizah ve latifeden sakınarak daima ağırbaşlı olmasını, durumunun bir gereği olarak görürdü. Fakat bu da bir görüş ayrılığıydı. Bununla beraber Hz. Ömer, bu meselede Hz. Ali'yi ötekilere üstün tutardı.

Onların her biri değeri yüksek birer büyük bilgindi, müctehiddi. Bir müctehid ise öbür müctehidin sözüyle hareket etmez, her biri kendi görüşüyle amel ederdi. Hz. Ömer de Hz. Ebû Bekir'e uyarak üzerine manevi bir sorumluluk alarak birini aday gösterecek olursa kendi görüşüne uygun bir halife aramakta haklıydı.

Bu sorumluluğu üzerine almak zorunda da değildi. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.v.), hilâfet işini milletin seçimine bırakmıştı. Hz. Ömer o yola da gidebilirdi. Bu sebeple Hz. Ömer bu işte öteden beri kendisince kesin bir karar veremiyor, tereddüt ediyordu. Abdullah İbn Abbas (r.a.) der ki: **"Bir gün Ömer'in yanına gittim. Kendisini üzüntülü gördüm. Dedi ki: Hilâfet işi hakkında ne yapacağımı bilmiyorum, kalkıp oturuyorum. Bu hususta şaşkınım.**

Dedim ki: 'Bu iş için hiç Ali'yi düşündün mü?' Dedi ki: 'Gerçekten Ali, bu işe ehildir. Fakat mizacında biraz mizaha meyil vardır ve benden sonra o, halife olursa şüphesiz sizi bildiğiniz doğru yola çevirir fikir ve görüşündeyim.'

Dedim ki: 'Osman hakkında düşüncen nedir?' Dedi ki: 'Onu aday göstersem Ebû Muayt'ın oğlunu halkın başına belâ eder. Araplar da ona değer vermez olur. Sonunda kendisinin boynu vurulur. Vallahi ben, onu aday göstersem öyle yapar, Araplar da böyle yapar."

Yani Osman, halife olursa ana bir kardeş olan Ebû Muayt oğlu Velid b. Ukbe'ye bir görev verir. Araplar da onun bu gibi adamları ileri geçirmesinden nefret ederek onun aleyhine ayaklanır ve sonunda kendisinin ölümüne sebep olurlar demektir.

Bu da Hz. Ömer'in bir kerametidir ki, ayniyle çıkmıştır. Yerinde açıklanacağı üzere Hz. Osman, halife olunca Velid'i Kûfe valisi yaptı. Gerek Velid'in, gerek öbür bazı Emevilerin kötü hallerinden dolayı karışıklık çıkarak Hz. Osman'ın şehit edilmesine sebep olmuştur. Biz, gelelim Abdullah b. Abbas'ın sözüne:

"Sonra Ömer'e dedim ki; Öyleyse Talha'yı aday gösterirsiniz." Dedi ki: "Renkli elbiseler giyer, süslü gezer. Yüce Allah, onun bu halini bilirken onu Muhammed (s.a.v.) ümmetinin işlerine bakıcı kılmaz." Dedim ki: "Sa'd b. Ebi Vakkas var." Dedi ki: "Harb eridir, fakat devlet başkanı olamaz." Dedim ki: "Öyleyse Zübeyr b. Avvâm var." Dedi ki: "Pazar yerinde ölçü ve tartıdan konuşur. Müslümanların işlerine o mu bakacak?" Dedim ki: "Abdurrahman b. Avf kaldı." Dedi ki: "Ne güzel adamdır, fakat güçsüzdür."

Abdullah b. Abbas'ın bu konuşmasından anlaşıldığı üzere Hz. Ömer, bu işte Hz. Ali'yi hepsinden üstün tutuyormuş. Fakat bu hususta daha kesin bir karar vermeden kendisinin şehit edilmesine yol açan umulmadık bir olay çıkmıştır.

Hz. Ömer'in Vefatı

Halife Hz. Ömer (r.a.), Medine çarşısında gezerken Şube oğlu Mugîre'nin Ebû Lü'lü' adındaki Hıristiyan kölesi onunla karşılaştı. "Ey mü'minlerin Emiri! Mugîre benim üzerime ağır haraç koydu. Onu azalttır" dedi. Hz. Ömer "Haracın nedir?" deyince "Günde iki dirhem" deyince "San'atın nedir?" dedi. Ebû Lü'lü' "Tüccarım, nakkaşım, demirciyim" deyince Hz. Ömer "Bu yaptıklarına göre haracını çok görmüyorum. Hem de duydum ki sen, yel değirmeni yapabilirim demişsin" deyince, o da "Evet" deyince, Hz. Ömer "Öyleyse bana bir yel değirmeni yap" dedi. O da "Sana bir değirmen yapayım ki doğudan batıya kadar dillerde destan olsun" deyip gitti.

Hz. Ömer "Köle, beni tehdit etti" diyerek evine gitti. Ertesi sabah namazı kıldırmak üzere mescide geldi. Saflar düzeltilirken Ebû Lü'lü' girdi, iki başlı bir hançerle Hz. Ömer'i altı yerinden yaraladı ve birkaç kişiyi vurup öldürdükten sonra çıkıp kaçtı. Hz. Ömer, yaralı olarak yere düşüp serilmiş olduğu halde namazı kıldırmak üzere Abdurrahman b. Avf (r.a.)'a emretti. O da imam olup cemaatle namazı kıldı. Hz. Ömer kaldırılıp evine götürüldü.

O sırada kendisine **"Ey Halife Hazretleri! Birini aday göster"** denilince **"Ebû Ubeyde yaşasaydı onu aday gösterirdim. Niçin ettin diye Allah tarafından sorulursa, yâ Rabbi! Resûl'ün 'Ebû Ubeyde, bu ümmetin güvenilenidir' dediğini işittim, diye cevap verirdim. Ebû Huzeyfe'nin azadlı kölesi Salim, yaşasaydı onu aday gösterirdim ve Rabbim sorarsa Resûlünün 'Salim Allah'ı en çok seven adamdır' dediğini işittim diye cevap verirdim"** dedi.

Sonra **"Oğlun Abdullah'ı aday göster"** denilince **"Bir evden bir kurban yeter"** dedi. Sonra Abdurrahman b. Avf'ı çağırdı **"Ben, seni aday göstermek istiyorum"** dedi. O da **"Bana kabul et diye öğüt verir misin?"** deyince **"Veremem ya Rabbi"** deyince Abdurrahman **"Allah'a yemin ederim ki ben de hiçbir zaman bu işe girmem"** dedi.

Hz. Ömer "Öyleyse durun, bu işi o kimselerin danışmalarına bırakayım ki, Resûl-i Ekrem (s.a.v.), onlardan hoşnut ve razı olduğu halde ölmüştü" dedi. İşi danışmaya bıraktı. Cennetle müjdelenen altı kişiyi, yani Ali, Osman, Talha, Zübeyr, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Abdurrahman b. Avf hazretlerini danışma meclisine memur ederek içlerinden birini halifeliğe seçmelerini vasiyet etti.

Oğlu Abdullah (r.a.)'ı da sırf oy vermek üzere bu meclise memur etti. Halife seçilmemesini şart koydu. Talha o zaman Medine'de değilse de, yakın bir yerde bulunarak gelmek üzere idi. Hz. Ömer bu şekilde bu meseleyi böyle bir karara bağladıktan sonra, Abdurrahman b. Avf yanında olduğu halde Ali, Osman, Zübeyr ve Sa'd'ı çağırdı.

"Siz, bu ümmetin başlarısınız. Halife olarak içinizden birini seçiniz ve ona yardımcı olunuz. Sizin hakkınızda halktan korkmam. Sizin aranıza ayrılık girip de halk da ayrılığa düşer diye korkarım. Talha, arkadaşınızdır.

Üç gün onu bekleyiniz. Gelirse ne âlâ, gelmezse kararınızı veriniz" dedikten sonra **"O hâlde verilen kararı Talha'nın kabul edeceğini bana kim söz verir?"** deyince, Sa'd b. Ebi Vakkas **"Ona kefilim ve bu işi üzerime alıyorum"** dedi. Sonra Hz. Ömer **"Ey Ali! Allah için olsun. Halife olursan Hâşimoğullarını halkın başına yük etme. Ey Osman! Halife olursan Allah için Ebû Muaytoğullarını halkın başına yük etme. Ey Sa'd! Halife olursan Allah için akrabanı halkın başına yük etme"** dedi. **"Abdurrahman b. Avf, ne güzel görüş sahibidir. Onu dinleyiniz, ona boyun eğiniz"** diye tavsiye buyurdu.

Oğlu Abdullah'a da böylece öğüt verdi ki, **"Oylarda anlaşmazlık çıkarsa çokluğa uy ve eğer oylarda eşitlik olursa Abdurrahman b. Avf'ın bulunduğu tarafta bulun"** dedi. Her kim halife olursa Ensar hakkında güzel davranmasını vasiyet etti.

"Sa'd, eğer halife seçilirse ehildir. Olunmazsa halife olan kimse, onu vazifelendirerek yardımını sağlasın. Benim onu Kûfe valiliğinden alışım, yapamadığından veya kabahatinden dolayı değildi." dedi.

Ebû Talhatü'l-Ensari (r.a.) ki, ensarın içinde en çok zengin olan ve son derece yiğitliği ile ün kazanmış olup, onun hakkında Resûl-i Ekrem **"Orduda Ebû Talha'nın sesi, bir topluluktan daha iyidir"** diye buyurmuştu. Hz. Ömer ona karşı **"Ey Ebû Talha! Çok kereler Allah, seninle İslâm'ı aziz kılmıştır. Bu sefer de hizmet et. Danışma meclisi bir evde toplanacaklar. Sen de Ensar'dan elli kişi ile kapıda bekle. Dışardan kimseyi içeri salıverme. Üç günde içlerinden birini seçmek üzere onların çaba göstermelerini iste"** dedi.

Mikdâd b. Esved'e karşı da **"Ey Mikdâd! Beni mezara koyduğunuz zaman, danışma meclisini topla. Bir eve kapat. İçlerinden birini seçinceye kadar onları orada tut"** dedi.

Suheyb-i Rumi'ye karşı da **"Ey Suheyb! Üç gün halka namazı sen kıldır. Danışma meclisini bir eve kapatıp, sen de başları ucunda dur.**

Beşi birleşip de biri kaçınırsa kılıçla başını vur. Dördü anlaşıp da ikisi karşı çıkarsa ikisinin de başlarını vur. Ve eğer oylar eşit olursa Abdullah'ı hakem yapsınlar. Ona razı olmazlarsa Abdurrahman b. Avf'ın bulunduğu tarafla beraber olunuz ve karşı çıkmakta diretenleri öldürünüz" diye buyurdu.

Oğlu Abdullah'ı Âişe'ye (r.a.) gönderdi. Hz. Peygamber'in yanına gömülme izni istedi. O da izin verdi. Abdullah, bu cevapla dönünce **"Elhamdülillah. En önemli işim, bu idi"** dedi. Yukarda yazıldığı gibi, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir, Hz. Âişe'nin evinde gömülmüşlerdi. Mü'minlerin analarının evleri ise sağ oldukları sürece kendilerinin olduğu için, Hz. Ömer, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanında gömülmek üzere Hz. Âişe'den izin almayı gerekli görmüştü.

Yazıldığı gibi, oğlu Abdullah'a **"Ölünce beni Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına götürdüğünüz zaman yine Hz. Âişe'den izin isteyiniz. Verirse oraya gömünüz, vermezse Baki mezarlığına gömünüz"** diye vasiyet etti.

Sonra bir doktor getirildi. Kendisinin yaraları muayene ettirildi. Göbeği altındaki yara, derindi. Tehlikeli göründüğünden doktor ona **"Vasiyet et ey Halife Hazretleri!"** dedi. O da **"Ettim"** dedi.

Hz. Ömer, öyle yaralı olarak yatarken dışarıda bir gürültü olunca **"Nedir?"** diye sordu. Ve **"Halk, yanınıza girmek istiyor"** dedikleri zaman izin verdi. Bir kalabalık içeri girdi. **"Ey Halife Hazretleri! Osman'ı halife seç"** dediklerinde **"Hem malı sever, hem cenneti sever'"** dedi. Onlar dışarı çıktıktan sonra başka bir kalabalık içeri girip **"Ey Halife Hazretleri! Hz. Ali'yi halife seç"** dediler. **"O, sizi bir yola götürür ki, Hakk yol, ancak odur"** dedi. Oğlu Abdullah, babasının Hz. Ali'ye meylini anlayınca **"Ey Müslümanların Halifesi! Ne engel var? İşte onu seçiver"** dedi. **"Ey oğulcağızım! Bu yükü sağken yüklendik, öldükten sonra da mı taşıyalım?"** dedi. Artık Kelime-i Şehadet ve Allah'ı zikirle uğraştı. Geceleyin öldü.

Halifeliği; on yıl, altı ay ve birkaç gündür. Ölümü yirmi üçüncü hicret senesinin Zilhicce ayının sonlarıydı.

Namazını Suheyb'i Rumi (r.a.) kıldırdı. Cenazesini Hz. Peygamber'in sediri üzerine koyup Hz. Âişe'nin evine götürdüler. Vasiyeti üzere oğlu Abdullah **"Ey Âişe! Ömer, Hz. Peygamber'in yanına gömülmesini rica eder. İznin var mı?"** dedi. Hz. Âişe de gözlerinin yaşlarını şahit tutarak izin verdi. Bunun üzerine Hz.

Muhammed'in (s.a.v.) yanına getirerek, Hz. Ebû Bekir'in yanına gömdüler. Kabrine oğlu Abdurrahman ile beraber Osman, Abdurrahman b. Avf ve Sa'd b. Ebi Vakkas inmişlerdi.

Borçlu olarak öldüğü için, emlâki satılıp borçları ödenmiştir.

Hz. Ömer'in Çocukları

Cahiliyet zamanında evlenmiş olduğu Zeyneb'den Abdullah ve Abdurrahmanü'l-Ekber adındaki oğullarıyla Hz. Peygamber'in (s.a.v) hanımı olan Hafsa (r.anha) ve Melike adlı hanımından Abdullah isimli oğlu doğmuştu.

İslâm olduktan sonra aldığı Ümmü Hakim'den Fâtıma adlı kızı ve Cemile adlı hanımından Âsım adındaki oğlu doğmuştur.

Sonra Hz. Ali'nin Fâtıma (r.anha)'dan doğan Ümmü Gülsüm'ü kırkbin dirhem mehir ile nikâh etti. Ondan da Rukiyye adındaki kızı ile Zeyd adlı oğlu doğmuştur. Fekihe adındaki cariyeden de Zeyneb adındaki bir kızı olmuştur.

Sonuç

Hz. Ömer'in fetihleri ve İslâm milletine hizmetleri çoktur. Devrindeki olaylar yukarılarda uzun uzun anlatılmıştır. Sözünü dinletir, vurursa acıtır, din işlerinde çekiştiricilerin kınamasından, ağzı bozuk olanın kötü sözlerinden çekinmez ve hiçbir hususta hatır gözetmez, her zaman ve her işte adaleti yerine getirir, asla taraf tutmak yoluna gitmezdi.

Akıllı ve tedbirli, kanaat sahibi ve sabırlı, çok dindar ve sofu, güzel ve iyi ahlâklı ve iyilikleri çok bir kimseydi. Allah ondan razı olsun.

Hicretin Yirmidördüncü Senesi

Yirmiüçüncü hicret yılı Zilhicce ayının son günlerinde Şube oğlu Mugîre'nin Ebû Lü'lü' adındaki kölesi, Hz. Ömer'i hançerle vurup yaralamıştı. Hz. Ömer, hayatından ümidini kestiği için, halife seçimini Danışma Meclisi'ne bırakmıştı. Danışma Meclisi'nin bir yere toplanmasını Mikdâd b. Esved (r.a.)'e emretmişti.

Ebû Talhatü'l-Ensari'ye de **"Ensardan elli kişi ayırarak yanına almasını ve Danışma Meclisi'ni, içlerinden birini seçmeye yanaşmaya çağırmasını"** buyurmuştu.

Şu hâle göre zabıta işleri Ebû Talha'ya düşmüştü. Suheyb-i Rumi (r.a.) ise o sırada imam olarak halka namaz kıldırmaya memur idi. Geçici olarak halife vekili yerinde olarak Hz. Ömer, ona yeteri kadar yetki vermişti.

Danışma Meclisi, cennetle müjdelenen altı yüksek vasıflı kişiden yani Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Abdurrahman b. Avf ile Abdullah b. Ömer hazretlerinden oluşuyordu.

Ancak Ömer oğlu Abdullah'ın halifeliğe seçilmemesi şarttı. O yalnız oy vermeye memurdu. Halifeliğe altı kişiden birisinin seçilmesi kararlaştırılmıştı.

Talha, Medine'de bulunmadığından üç gün onun gelmesi beklendi. Gelmediği takdirde dördüncü gün hiç vakit kaybetmeden onlardan birinin seçilmesi Hz. Ömer'in vasiyetinin bir gereğiydi. Talha olmadan verilecek karara onun da razı olacağına Sa'd b. Ebi Vakkas kefil olmuştu. Bu bakımdan, onun tarafından fuzuli bir vekil ve onun oyunu da taşıyan biriydi.

Fakat Hz. Ömer gibi bütün dünyayı titreten yüksek vasıflı bir adamın yerini kim tutacak? diye herkesi tasa ve kaygı boğmuştu.

Hz. Ömer, gömüldükten sonra Mikdâd b. Esved, Talha'dan başka, Danışma Meclisi'ni toplayarak bir eve koyan ve yanlarına dışarıdan kimse girmemesi için, Ebû Talha da beklemek üzere gelip o evin kapısında durdu.

Suheyb-i Rumi de beş vakitte Müslüman cemaatine imamlık yapar ve Danışma Meclisi'nin işlerine bakardı.

Mısır valisi olan Amr b. Âs ile Kûfe valisi olan Mugîre İbni Şu'be o zaman Medine'de bulunuyordu. Onlar da geldiler ve Danışma Meclisi'nin toplandığı evin kapısında durdular.

Hâlbuki onların bu hususta bir çeşit memurlukları olmadığından Sa'd Hazretleri, **"Sonra, biz de Danışma Meclisi'nde"** idik, demek için mi burada duruyorsunuz?" diyerek onlara taş attı. İkisini de oradan uzaklaştırdı. Onlar da üst perdeden cevap vermeye ve karşı gelmeye kalkıştılar; böylece aralarında söz çoğaldı ve ilk ağızdan Kureyş büyükleri arasında ayrılık ve soğukluk meydana geldi.

Hâlbuki Medine halkı, gerek dışından gelip de, o zaman orada bulunan Arapların eşrafı ve askeri kumandanlar, hepsi Danışma Meclisi'nin vereceği kararı bekliyorlardı. Böyle önemli bir mesele üzerine, herkesin kulağı kirişte olduğu bir sırada, perde dışı sözler ve uygunsuz sesler ise işe zarar verebilirdi. Ve zaten ihtiyata da aykırıydı.

Ebû Talha, hemen Danışma Meclisi'ne dönerek **"Ömer'in canını alan Allah hakkı için, size Ömer'in verdiği üç günden fazla zaman vermem. Hemen ne yapacaksanız bu süre içinde yapınız"** deyip üzerlerine kapıyı kapadı.

Önce Abdurrahman b. Avf (r.a.), bir hutbe ile söze başladı. Fikir ayrılığından kaçınmanın gereğine dair sözler söyledi. Arkadaşlarını görüş birliğine çağırdı. Gerçekten, bütün halkın, böyle heyecan üzere bulunduğu bir sırada, en çok sakınılacak şey; Müslümanlar arasına anlaşmazlık ve ayrılık düşmek düşüncesiydi.

Abdurrahman b. Avf'ın bu öğüdü üzerine Hz. Osman ve Zübeyr birer hutbe okuduktan sonra tam bir içtenlikle onun çağrısına uyduklarını söylediler. Sonra

Sa'd b. Ebi Vakkas bir hutbe okudu. Kendisi bu davete uyduktan başka kendisinin razı olacağı şekle, Talha'nın da razı olacağına kefil olduğunu açıkladıktan sonra **"Ey Abdurrahman! iş sendedir. Hemen işe içtenlikle yapış ve hayır isteyerek çalış"** dedi.

En sonra Hz. Ali, söze girişti, "O Allah'a hamd olsun ki, bizden Muhammed'i bize Peygamber gönderdi. Şimdi biz Peygamber evindeniz, hikmetin madeniyiz. Yeryüzündekilerin emanıyız. Başı daralanların sığınağıyız. Bizim bir hakkımız vardır. Verilirse alırız, verilmezse Allah'ın yeri geniştir, deyip develerin sırtlarına bineriz. Eğer Resûl-i Ekrem, bize bir söz söylemiş olsaydı onun sözünü yerine getirirdik. Bize bir söz söylemiş olsaydı, onun üzerine ölünceye kadar çabalardık. Hakka çağırmaya ve yakınlara iyiliğe ve onları sorup gözetmeye benden önce koşacak kimse yoktur. 'Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah' sözümü dinleyiniz, söyleyeceklerimi belleyiniz. Şu meclisten sonra bu iş için korkulur ki, kılıçlar meydana çıkıp sözlere hıyanet olunduğunu görürsünüz. Tâ ki siz bir topluluk olursunuz. Bazıları da sapıkların ve bilgisizlerin başını çekerler. Bana göre hava hoş," dedi.

Hz. Ali'nin keşfi doğruydu. Nitekim bir süre sonra olanlar, onu olduğu gibi doğrulamıştır. Çünkü İslâm birliği, Araplar arasında geçerli olan ırkçılığı kaldırmışsa da, Hz. Peygamber'in devri gerilerde kaldıkça, ırkçılık çabaları uç göstermeye başlamıştır.

Hâşimîler, önce ve sonra halifeliğe Hz. Ali'yi; Emeviler, Hz. Osman'ı seçmek istiyorlardı. Öbür Kureyşlilerin çoğu da halifelik bir kere Hâşimîlere geçerse onların arasında dolaşarak artık öteki kol ve kabilelere geçmez diye düşünüyorlardı.

Hz. Ali; bilgin, üstün ve Allah'ı gereği gibi bilen ve gerçekleri temelinden her yönüyle kavramış bir kişiydi. Kendisince İslam'ın şan ve şerefinin artmasından başka bir arzu olamazsa da, Hâşimîlerin ve öteki bazı seçkin ashabın arzularını bir kenara itemezdi.

Hz. Osman da ilk Müslümanlardan yumuşak huylu, halim ve selim, utangaç ve kalplerin sevgilisi ve vasıfları övülmüş biri olduğu için, kabilesi olan Emevilerin isteklerine engel olamazdı.

Asıl maksat ise, Müslümanlar arasında bir ayrılık doğurmayacak ve herkesin kabul edeceği bir halife bulmaktı. Danışma Meclisi'nin fikirleri de, hep bu nokta üzerineydi.

Bu sebeple Abdurrahman b. Avf (r.a.), tekrar söze başladı. **"Hanginiz, halifeliği içinizden daha üstün olana vermek üzere, üstüne alıp da kendisini ondan çekip çıkarır?"** diye sordu. Bu sualine cevap veren olmadığından Abdurrahman **"İşte ben, bu şekilde kendimi hilâfetten çekip çıkarıyorum"** dedi.

Önce Hz. Osman, sonra öbürleri ona razı oldular. Fakat Hz. Ali sustuğundan, Abdurrahman ona **"Ne dersin ey Hasanın babası?"** diye sordu. Hz. Ali **"Hakkı tutup kaldıracağına, yakınlarına öncelik tanımayacağına ve ümmetin hayrını aramakta kusur etmeyeceğine kesin söz ve antlaşma ile bana güven ver ki, ben de razı olayım"** diye cevap verdi.

Abdurrahman, **"Siz benim seçeceğime razı olacağınıza ve karşı çıkan olursa aleyhinde benimle beraber olmak üzere bana söz verirseniz... Ben de akrabalarıma, yakınlıkları için, onlara öncelik tanımayacağıma ve Müslümanların hayrına bütün çabamı göstereceğime Allah'a söz vererek, bana inanmanızı isterim"** dedi. Bu şekilde onlar, ona ve o da onlara teminat' verdi. Abdurrahman'ın hanımı ve Ebû Muayt'ın oğlu Ukbe'nin kızı olan Ümmü Gülsüm, Osman'ın ana bir kız kardeşiydi. Bu yakınlık, insan olmak dolayısıyla Abdurrahman'ın zihnini Osman tarafına çevirmek hatıra gelmişse de, verilen teminat o hatırayı kökten yıkmıştır.

Çünkü Danışma Meclisi, İslâm milletinin en başta gelen seçkinleriydi. Her bakımdan güvenilir, inanılır ve sözlerine aykırı davranmak ihtimalleri yoktu. Bu hususta onlar birbirlerine güvenirlerdi.

Böylece sözleşildikten sonra Abdurrahman b. Avf (r.a.), Hz. Ali'nin yanına geldi. **"Sen, Resûl-i Ekrem'e yakınlığın, İslâm'da önceliğin ve birbirinden büyük hizmetlerin, dinde güzel eserlerin olmasından ötürü, burada bulunanların içinde halifeliğe daha çok hak sahibiyim dersin. Zaten ehliyetin de herkesçe biliniyor. Fakat tutalım ki, burada bulunmasan ve bu iş, senden başkasına verilecek olsa bu kurulun içinde hangisini ona en lâyık görürsün?"** deyince, Hz. Ali "Osman'ı" dedi.

Sonra Abdurrahman, Hz. Osman ile yalnız görüştü. **"Sen, Abd-i Menafoğulları'ndan bir şeyh'im ve Resûl-i Ekrem'in damadıyım ve onun amcası oğullarındanım ve İslâm'da öncelik ve üstünlüğüm var. Bu iş, benden başka kime ve nasıl verilebilir? dersin. Ama burada olmasan, bu kurul içinde hangisini daha uygun bulursun?"** diye sorunca, o da **"Ali'yi"** dedi.

Kısacası halifelik, Hz. Ali ve Osman arasında dolaşır oldu.

Hz. Ömer de Danışma Meclisi'ne vasiyet ettiği sırada **"Sanırım bunlardan biri seçilir"** diyerek ikisine işaret etmiş ve **"Osman'da yumuşaklık vardır. Ali, mizaha meyillidir. Halkı Hak yola yöneltmek ona lâyıktır"** demişti.

Abdurrahman b. Avf (r.a.),hakem olmuş ve bu şekilde işi eline almış olduğundan, halkın fikirlerini anlamak üzere çıkıp dolaştı. Seçkin ashâb ve Medine'de bulunan kumandanlar ve Arapların ileri gelenleri ile buluştu ve gerekli görülenlerle söyleşti.

Üç gün bitti. Dördüncü günü hiç vakit geçirmeden halife seçimi önceden kararlaştırılmış olduğu için, o günün gecesi Abdurrahman, Danışma Meclisi'nin bulunduğu eve geldi. Zübeyr ile Sa'd b. Ebi Vakkas'ı çağırdı ve önce Zübeyr'in görüşünü sordu. O da **"Benim uygun gördüğüm kimse Ali'dir"** diye cevap verdi.

Sonra Sa'd b. Ebi Vakkas'a **"Sen tercihini bana bırak"** dedi. O da "Eğer kendini seçeceksen pekâlâ, yok eğer Osman için ise, bence Ali daha uygundur. Sen kendine biat et de bizi sıkıntıdan kurtar" dedi. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf "Ben, seçici olmak üzere kendimi halifelikten çektim. Çekmemiş olsam da halifeliği kabul etmezdim. Ebû Bekir ve Ömer'den sonra her kim halife olsa halk, ondan hoşnut kalmaz" dedi.

Sonra Hz. Ali'yi istedi. Onunla uzun uzadıya gizli söyleştikten sonra Hz. Osman ile baş başa görüşüp, başkaca onunla da fecir vaktine kadar gizlice konuştu. İkisiyle de ne konuştuğu meydana çıkmadı.

Sabah namazı kılındıktan sonra Abdurrahman, Danışma Meclisi'ni topladı. Muhacirleri ve ensarın önde gelenlerini ve üstünlerini ve Medine'de bulunan kumandanları çağırdı. Hepsi geldi. Mescit ağzına kadar doldu. Abdurrahman onların fikrini sordu. Ammâr b. Yasir (r.a.) "Eğer Müslümanların ayrılığa düşmemesini istersen Ali'ye biat et" dedi. Mikdâd b. Esved de onu doğruladı.

Öte taraftan Hz. Osman'ın sütkardeşi olan Ebû Serh'in torunu ve Sa'd'ın oğlu Abdullah **"Eğer Kureyş'in ayrılığa düşmemesini istersen Osman'a biat et"** dedi. Ebû Rebia oğlu Abdullah da onu doğruladı. Ammâr, Ebû Serh oğlu Abdullah'ı azarladı. O da ona acı sözler söyledi. Orada bulunanların bir kısmı onu ve öbür kısmı bunu tutarak çekişmeye başladılar. Birbirlerine dil uzattılar.

Arada söz çoğaldı. Karışıklık belirtileri görünmeye başladı. Sa'd b. Ebi Vakkas hemen, **"Ey Abdurrahman! Fesad ve fitne çıkmadan bir karar ver, işi bitir."** dedi. Abdurrahman "Ey cemaat! Susunuz, durunuz, başınıza bir iş çıkarmayınız. Ben, düşündüm taşındım gerekenlerle danıştım" dedi. Hemen Hz. Ali'yi yanına çağırdı ve ona **"Allah'ın kitabı ve Resûlü'nün sünneti ve ondan sonra iki halifesinin izince gideceğine Allah'a söz"** ver dedi. Hz. Ali "Umarım ki bilgim ve gücüm yettiği kadar buna çaba harcarım" dedi. Abdurrahman, iki kere daha bu soruyu sordu. Hz. Ali, yine aynı cevabı verdi.

Hz. Ali'nin cevap doğru ve hikmete uygunsa da, zaman pek dar ve kritik idi. Öyle kayıt ve bağlı şarta ve beklemeye müsait değildi. Abdurrahman hemen Hz. Osman'ı çağırdı. Ona da üç kere Hz. Ali'ye dediği gibi sordu. Hz. Osman hiç duraksamadan **"Evet. Öyle hareket ederim"** deyince, Abdurrahman (r.a.) başını kaldırıp eli Hz. Osman'ın eli üzerinde olarak **"Ya Rabbi! Şahit ol. Boynumdaki emaneti Osman'ın boynuna koydum"** diyerek biat edince, halk da biat etti.

Sonradan Hz. Talha geldi, Hz. Osman'ın yanına girdi. Hz. Osman ona **"Serbestsin... İstersen biat et eğer bundan kaçınırsan seçim işini yenileriz"** deyince, Talha "Herkes sana biat etti mi?" diye sordu. "Evet" dedi. Talha **"Öyleyse ben de razıyım. Halkın üzerinde birleştiği şeye karşı çıkmam"** diyerek biat etti.

Ek

Tâbiin'in büyüklerinden olan Ebû Vâil'den rivayet edilmiştir. Demiş ki: "Abdurrahman'dan sordum. Ali'yi ne için bırakıp da Osman'a biat ettiniz? dedim. Dedi ki: 'Benim suçum yok. Ben Ali'ye biati zihnimde kesin olarak kararlaştırdığım için önce ona yönelerek Peygamberin sünneti ve Ebû Bekir'in ve Ömer'in izinde olarak hareket edeceğine kesin söz vermesini istedim. O, gücüm yettiği kadar diyerek bir şarta bağladı. Tekrar istedim, yine aynı cevabı verdi. Osman'a aynı soruyu yönelttim, kayıtsız şartsız kabul etti.'"

Hz. Osman'ın Halifeliği

Ebû Lü'lü' hançerle Hz. Ömer'i yaraladıktan sonra tutulunca, kendisini de aynı hançerle vurup öldürmüş. Bir rivayete göre de onu sonra Hz. Ömer'in oğlu Ubeydullah diğer iki arkadaşıyla beraber öldürmüştür.

O zaman Medine'de bulunan Acemler, birbiriyle görüşüp kaynaşırlardı. Yukarıda yazıldığı gibi, Acem hükümdarlarından olduğu hâlde Medine'ye gelip, Hz. Ömer tarafından kendisine senede ikibin dirhem maaş bağlanmış olan ünlü Hürmüzan da Medine'de oturuyordu. Ebû Lü'lü' ve Hire halkından Ceme adındaki Hıristiyan, Hürmüzan ile sohbet ederlerken Hürmüzan, Ebû Lü'lü'nün hançerini eline alıp bir süre baktıktan sonra geri verdiği sırada Abdurrahman b. Ebû Bekir onların üzerine gelince, hançer yere düşmüş. Ertesi günü Ebû Lü'lü', hançerle Hz. Ömer'i yaralamakla Abdurrahman, bu macerayı Ubeydullah'a haber vermiş. O da bu olayın üçü arasında kararlaştırılmış bir cinayet olduğuna hükmederek gidip Hürmüzan'ı ve arkadaşlarını öldürmüş. Hâlbuki öyle bir şüphe üzerine adam öldürmek şeriatça kısası gerektiren bir hareket idi. Cennetle müjdelenenlerden Sa'd b. Ebi Vakkas karşılaşınca Ubeydullah'ı tutup Hz. Osman, yanındaki seçkin ashâb ile mescidde otururken yanına getirdi. Hz. Osman, onlardan görüşlerini sordu. Hz. Ali, Ubeydullah'ın kısas olarak öldürülmesini söyledi.

Amr b. Âs ise **"Dün Ömer, bugün de oğlunun öldürülmesi olamaz"** dedi. Bunun üzerine Hz. Osman da **"Ben halife olarak kısası diyete çevirdim. Gereken diyetlerini kendi malımdan veririm"** diye Ubeydullah'ı salıverdi. İşte bu olay da ashâb arasında fikir ve görüş bakımından meydana gelen ayrılıklardan biridir.

Fakat yukarda geçtiği üzere Hürmüzan gibi ünlü bir adamın böyle haksız olarak öldürülmesi halkın gözünde pek çirkin görünmüştür. Hatta Ensar'dan Lebid

oğlu Ziyâd Ubeydullah'ın haksız olarak adam öldürdüğüne dair şiirler söyleyip yüzüne karşı okurdu.

Ubeydullah'ın şikâyeti üzerine Hz. Osman Ziyâd'ı çağırıp bu hareketten yasaklayınca, Ubeydullah'ın affı da bir hata olduğunu belirten şiirler söylemiştir. Kısacası Ubeydullah, kısastan kurtulmuşsa da halkın dilinden kurtulamadı. Bu yüzden kalbi rahat olamadı. Sonunda Hz. Ali halife olunca kısas korkusuyla Şam valisi Muaviye'nin yanına kaçıp sığınmıştır. Sonra Sıffîn savaşında ölmüştür.

İşte Hz. Osman halifeliğe seçilişinin arkasından böyle bir garip olay ile işe başlamıştır. Sonra hutbe okumak üzere minbere çıktı. Fakat sıkıldı, nutku tutuldu. "Her şeyin başlangıcı güçtür. Yaşarsam size yoluyla hutbe okurum" deyip minberden indi.

Hz. Ömer'in vasiyetlerine dayanarak bütün memurları yerinde bıraktı. Mugîre İbni Şu'be'yi Kûfe valiliğinden alarak Sa'd b. Ebi Vakkas'ı Kûfe valisi yaptı. Yukarılarda geçtiği üzere Kisrâ'nın bileziklerini takınmış olan Süraka ve Bedir'e katılanlardan Ka'b Ensari oğlu Abdullah bu sene öldüler (r.a.).

Hicretin Yirmibeşinci Senesi

Bu sene Konstantiniyye'den Manuel adındaki general, denizden İskenderiye kıyısına çokça askerle geldi. İskenderiye'de bulunan Rumlar da çıkıp onlara katıldı.

Mukavkıs ise sözünde durarak, onları şehre sokmadı. Bunun üzerine Manuel ordusuyla Mısır'a doğru yürüdü. Amr b. Âs da Mısır'dan karşı çıktı. Karşılaştıklarında sert bir çarpışma oldu. Sonunda Rumlar bozuldu, İslâm askerleri, onların İskenderiye'ye kadar peşlerini bırakmadı. Rum askerlerinin çoğu, hatta Manuel de öldü.

Yine bu sene Rey halkının anlaşmayı bozmak üzere oldukları duyulunca, Sa'd b. Ebi Vakkas hemen asker göndererek oranın durumunu düzeltmiş ve Deylem'e yürümüştür. Fakat çok geçmeden kendisi görevden alındı.

Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.), Hazine'den olmak üzere mal memuru bulunan Mes'ud oğlu Abdullah'tan (r.a.) bir miktar akçe borç almıştı. Zamanında veremediğinden Mes'ud'un oğlu, onu sıkıştırdı. Hz. Sa'd, mühlet istediyse de vermedi. Bundan dolayı Sa'd ile Mes'ud'un oğlu arasında çıkan çekişme, Kûfe halkına da geçerek iki parça oldular. Bir kısmı, onun tarafını tutarak borcun ertelenmesi; öbür grup ise bunun tarafını tutarak borcun hemen ödenmesi gerektiği görüşünü savundular.

İslâm ülkelerinde ilk önce halk arasında çıkan ayrılık budur. Ve ilk uyuşmazlığın olduğu şehir Kûfe'dir. "Iraklılar bozguncudur" deyimi buradan kalmadır.

Halife Hz. Osman (r.a.), bu olup bitenleri öğrenince, ikisine de kızdı. Hz. Sa'd'ı görevden alarak Ebû Muayt oğlu Ukbe'nin oğlu ve kendisinin ana bir kar-

deşi olan Velid'i Kûfe valisi yaptı. Velid ise çok sert bir adamdı. Üstelik bazı yasak şeyleri yapmakla töhmet altında bulunduğundan Cennetle müjdelenenlerden Sa'd b. Ebi Vakkas gibi duaları kabul edilen bir kimsenin yerine onun memurluğu halkın gözünde çirkin göründü. Onun böyle büyük görevlerde bulundurulması, Hz. Ömer'in öğüdüne de aykırıydı.

Velid, Kûfe'ye varınca Hz. Sa'd ona, **"Sen mi bizden sonra akıllı oldun, yoksa biz mi senden sonra ahmak olduk"** deyince Velid, ona dönerek, "Telaş ve keder etme ey İshak'ın babası! Bunların hiçbiri değil. Fakat bu mülktür ki, onu bir kavim sabah ve öbürü akşam yemeği yapar" dedi. Sa'd da **"Görüyorum ki siz memurlukları mülk etmişsiniz"** dedi.

Seçkin ashâb, bir çeşit ibadet olmak üzere memurluğu kabul ederlerdi. Bu sırada meydana çıkanlar, özellikle Emeviler makam ve mevkileri bir çeşit yemeklik edindiler. Çiftlik hâline koydular. Fakat Kûfelilerin ahlâkı bozuk olduğundan Velid'den hoşlandılar ve epey zaman onunla hoş geçindiler. Hz. Osman bu şekilde Velid'i Kûfe valisi yaptıktan sonra Ferkad oğlu Utbe'yi de Azerbaycan valiliğinden aldı.

Fakat Azerbaycan halkı ayaklandı. Velid, etraftan epeyce asker topladı. Başlarına kudretli kumandanlar verdi. İçlerinde değeri yüksek kişiler vardı. Hatta Medâyin askerinin kumandanı Huzeyfe İbn Yemân (r.a.) idi.

Velid, hemen Şubeyi oğlu Abdullah'ı öncü kuvvetlere kumandan yaparak Azerbaycan üzerine gitti. Birçok yerlerini yağmalayarak Azerbaycan halkını boyun eğmek zorunda bıraktı. Sonra çevreye çeteler saldı. Onikibin askerle Rebia Bâhili'nin oğlu Selman'ı Ermenistan üzerine yürüttü.

Hz. Osman'ın emriyle Muaviye de Mesleme oğlu Habib'i Şam askeriyle yardıma göndermiş olduğundan, bu sefer Ermenistan'da Şam askeri Irak askeriyle birlikte çarpıştılar.

Şamlılar ile Iraklılar arasında Kur'an'ın çeşitli şekillerde okunması hususlarında ayrılık çıktı. Her biri kendi okuyuşunun doğruluğunu ileri sürerek aralarında çekişme çıktı. Nerdeyse karışıklığa sebep olacaktı.

Bu savaşta çok ganimet alındı. Velid, zafer kazanmış ve ganimet almış olarak Kûfe'ye dönmüştür. Sonradan büyük bir Rum ordusu, Sivas ve Malatya taraflarına doğru yaklaştığından bu sefer de Şam'a yardım için Rebia oğlu Selman, bir bölük Irak askeriyle Rum ülkesine gönderilmiştir.

Selman Şam askeri ile birleşip Rum ülkesine girdi. Pek çok yerleri yağmalayarak sayısız ganimetlere kavuşmuşlar ve birçok kaleleri ele geçirmişlerdir.

Sonra Muaviye Rum memleketlerine dalmış ve Amuriyye'ye kadar gitmiş ve yolu üstünde Antakya ile Tarsus arasında pek çok boş kaleler olduğundan, dönüş

yolunu korumak için, içlerine yeteri kadar asker bırakmıştı. Gidip geldikten sonra tekrar Rum ülkesine asker gönderince o kaleleri yıktırmıştır.

Adı batası Muaviye oğlu Yezid, hicretin bu yirmibeşinci yılında dünyaya gelmiştir.

Afrika Olayları

Ebû Serh'in torunu ve Sa'd'ın oğlu Abdullah ki, Mekke fethinde öldürülmesi kararlaştırılmışken Hz. Osman'ın süt kardeşi olduğundan onun aracılığıyla affedilmişti. Bu sırada Mısır kumandanı olan Amr b. Âs'ın emrindeki askerlerdendi.

Hz. Osman, bu yıl onun bir tümen ile Afrika tarafına gönderilmesini Âmr'a bildirdi. Abdü'l-Kays'ın torunu ve Nâfi'nin oğlu Abdullah ile Hâris'in torunu ve Nâfi'nin oğlu Abdullah'ı birer miktar askerle onun emrine gönderdi.

Böylece Abdullah b. Sa'd'ın emrinde onbin seçkin asker toplandı ki, içlerinde yiğit Müslümanlardan nice kimseler vardı. Abdullah bu askerle Mısır'dan çıkıp Afrika'ya vardı. Fakat Afrika'da kalabalık çok olduğundan fazla iç kısımlara dalmaya cesaret edemedi. Hemen bir miktar mal üzerine anlaşma yaparak döndü.

Hicretin Yirmialtıncı Senesi

Bu sene Hz. Osman, bir hayli ev satın alıp yıkarak Kâbe'yi genişletti. Mısır'ın mâliye işleri, Amr b. Âs'ın üstündeyken Hz. Osman, mâliye işlerini ayırıp Ebû Serh'in torunu ve Sa'd'ın oğlu Abdullah'a verdi. Abdullah ise "Mâliye işlerini bozuyor" diye Amr'dan, o da "Askeri tedbirleri bozuyor" diye Abdullah'tan şikâyet eder oldular. Bunun üzerine Hz. Osman, Amr'ı vazifeden alarak, Mısır'ın askeri işlerini de Abdullah'a verdi. Askeri işler ile mâliye işlerini eskisi gibi birleştirdi. Amr, Mısır'ın fâtihi iken görevden alınarak yerine Abdullah'ın tayininden dolayı çok gücendi. Medine'ye gelip Hz. Osman'ın tayinlerine itiraz edenler arasına geçti.

Amr'ın Nevbe üzerine göndermiş olduğu askerin çoğu yaralanarak dönmüş olduğu için, o zamandan beri iki taraf arasında ara sıra çarpışmalar olurdu. Bu kavmin ise şiddetleri çok, alacak şeyleri yoktu. Abdullah b. Sa'd vali olunca Nevbeliler barış istedi. O da uygun gördü. Onlar tarafından her yıl üçbin baş köle ve cariye teslim edilmek ve İslâmlar tarafından da bunların kıymetlerine eşit olacak kadar hububat verilmek üzere anlaşma yapıldı.

Abdullah, büyük bir ordu ile Afrika'da savaşmak üzere Hz. Osman'dan izin ve yardım istedi. Hz. Osman da ona yardım için, Medine'den çokça asker gönderdi ki, içlerinde Hz. Peygamber'in torunları olan Hz. Hasan ve Hüseyin ile Abdullah İbn Abbas, Ömer oğlu Abdullah, Abdullah b. Amr, Câfer-i Tayyar oğlu Abdullah ve Abdullah b. Zübeyr gibi ashabın büyüklerinden bir grup vardı.

Abdullah b. Sa'd, böyle mükemmel bir ordu ile Mısır'dan çıkıp Berka'ya gitti. Orada bulunan Nâfi oğlu Ukbe de askeriyle beraber ona katıldı. Abdullah, oradan Trablusgarb'a yönelerek o tarafta bulunan Rumları vurup o bölgeyi yağma etti. Sonra Afrika tarafına gitti ve her tarafa çeteler dağıttı.

O zaman bu bölge, Konstantiniyye Kayserliğine bağlı olup, Kayser tarafından tayin edilmiş olan valisi Circir adındaki general idi. Trablusgarb'dan Tanca'ya kadar olan memleketlere hükmederdi. Hükümet merkezi Sübeytıla idi.

Circir, yüzyirmibin asker toplayarak karşı koymaya kalkarak Sübeytıla'ya bir günlük uzaklığı olan yerde İslâm askerlerini karşıladı. İki taraf karşı karşıya ordularını kurup harbe başladılar, iki taraf da çok direndiğinden, çarpışma pek çok sert ve uzun oldu.

Hz. Osman, epey zaman İslâm askerinden haber alamadığı için bir miktar yardımcı askerle Zübeyr oğlu Abdurrahman'ı o tarafa gönderdi. Abdurrahman, hızlı bir gidişle kısa zamanda oraya erişti ve iki tarafı savaşır buldu. Hemen savaş alanına daldı. Onun böyle gelip görünmesi, Circir'i ümitsizliğe düşürdü ve usanç getirdi.

Abdurrahman, oraya varır varmaz çarpışmaya girişmişken kumandan olan Abdullah'ı savaş alanında göremediğinden **"Başkumandan nerede?"** diye sordu. Meğer daha önce Circir'in tarafından tellâl **"Her kim Abdullah'ı öldürürse kendisine yüzbin altın verilecek ve Circir'in kızıyla evlendirilecek..."** diye bağırdığından Abdullah, korkup gizlenmiş. Abdurrahman, bunu öğrenir öğrenmez başkumandan Abdullah'ın yanına gitti ve ona karşı **"Sen de her kim Circir'i öldürürse ona yüzbin altın verilecek ve Circir'in kızı ile evlendirilecek ve onun yerine vali yapılacak diye tellâl çıkar"** dedi. Başkumandan da bu görüşü kabul ederek o şekilde bağırttırdı.

Bunun üzerine Circir de korkup Abdullah gibi meydana çıkmaz oldu. Savaş ise uzayarak iki taraf askeri de, her gün yoruluncaya kadar çarpışarak ordugâhlarına dönerlerdi. Sonunda Abdullah b. Zübeyr, bir gün İslâm askerinden bir bölük seçkin süvari ayırıp, onları harbe sokmayarak çadırlarda hazır tuttu. İki taraf da o gün sabahtan öğleye kadar savaşıp yorularak ordugâhlarına döndüklerinde Abdullah, o dinç askerle Rumların üzerine çok sert bir saldırıda bulundu. Rumlar ise yorgundular. Kıpırdayamadılar. Darmadağınık edildiler. Pek çok kırıldılar.

O sırada Abdullah, Circir'i rastgetirip öldürdü. Bahse konulan kızını tutsak etti. Bu şekilde savaş da son buldu. Sonra başkomutan Abdullah, ordu ile Sübeytıla'ya gitti. Kuşatıp zorladı ve şehri aldı. Sayısız ganimetlere kondu. Ganimetlerin beşte biri ayrıldı ve geri kalanı askere dağıtıldı. Askerin toplamı altmışbindi. Süvarilerin payları üçer bin ve piyadelerin payları biner altına kadar yükseldi.

Sonra Başkumandan Abdullah tarafından her tarafa çeteler çıkarıldı. Pek çok yerler yağma ettirildi. O bölge halkı Ecem kalesine sığındıklarından, oraya asker gönderildi. Bu kale de eman vermek şartıyla ele geçirildi. Bunun üzerine Afrika halkı da ikibuçukmilyon altın vererek barış istemek zorunda kaldı.

Abdullah, bu fetihleri Halife Hazretlerine müjdelemek üzere Zübeyr oğlu Abdurrahman'ı Medine'ye geri gönderdi. Ayrıca ganimetlerin beşte birini de gönderdi.

Ek

Afrika ganimetlerinin beşte biri Medine'ye gelince, hayvan ve öbür eşyanın hak sahiplerine paylaştırılmasında zorluk çıktığından, toptan açık arttırmaya çıkarıldı. Hz. Osman'ın kâtibi ve amcası oğlu olan Mervan İbn Hakem üzerinde kaldı. Fiyatı büyük bir yekûn tuttuğu halde Mervan'dan alınmadı. Bahşiş olarak zimmetinden aşağı düşürülmüş olduğundan halk arasında dedikoduya sebep oldu.

Kaldı ki, Resûl-i Ekrem'in vakıflarından olan Fedek arazisini Hz. Osman, devlete ait emlâktan sayarak, belli bir kira karşılığında Hakem'e vermiş... Bu da halkın kızmasına sebep olmuştu. Bu arazi, Mervan'dan sonra evlâdına kalmış ve sonra Ömer b. Abdülaziz (r.a.), o araziyi onların ellerinden alıp, eski haline koymuştur.

Bir de Hz. Osman'ın amcası ve Mervan'ın babası olan Ebu'l-Hakem b. Âs ki, sırları açığa vurduğu için Resûl-i Ekrem onu Rebeze köyüne sürmüştü. Serbest bırakılması Hz. Ebû Bekir ve Ömer'den rica edilince, müsaadeye cesaret etmemişler idi. Hz. Osman, onu serbest bırakarak Medine'ye getirdi. "Resûl-i Ekrem, onun serbest bırakılmasını bana vâdetmişti. Fakat yetine getirmesine zaman elvermedi" diye de özür diledi.

Öyle bir vâd olmasa bile Halife, uygun gördükten sonra, bir sürgünü serbest bırakabilirse de, halk bunun için de söylenmiş ve bu da şikâyet sebeplerinden sayılmıştır.

Endülüs Savaşı

Afrika'nın fethinden sonra Hz. Osman, Endülüs'e Husayn oğlu Nâfi oğlu Abdullah ile Abdü'l-Kays oğlu Nâfi' oğlu Abdullah'ı din uğrunda savaş için görevlendirdi. Onlarla birlikte gitmek üzere halkı coşturmak için yazdığı yazılı-emirde "Konstantiniyye, Endülüs tarafından fetholunur..." cümlesi de vardı.

Bu iki Abdullah, Berberi askerlerini de beraber alarak denizden Endülüs'e geçip, büyük fetihler yapmışlardır.

Ara Bilgiler

İslâm milleti, ortaya çıkışının başlarında iki büyük devlet ile harbe girişti. Biri İran Şahlığıdır ki, onun başkentini ve diğer memleketlerini kısa zamanda fethetti. İkincisi Doğu İmparatorluğu, yani Konstantiniyye (İstanbul) Kayserliğidir ki, ona bağlı bulunan Suriye ve Mısır kıtalarını alıp, Suriye Anadolu tarafına doğru ve Mısır Afrika tarafında genişlemekte idi.

Son hedef ise bu devletin başşehrine varmak olup, Konstantiniyye'nin fethedileceğine dair bir hadis de rivayet edildiğinden, Müslümanların bakışları Suriye tarafına çevrilmişti.

Hâlbuki Mısır'daki İslâm kuvveti, Afrika'ya doğru ilerlemeye hazır olduğundan Hz. Osman, mücahitleri savaşa coşturmak için **"Konstantiniyye, Endülüs tarafından alınır"** diye buyurmuştu. Her ne kadar Endülüs kıtası alınsa bile oradan karadan Avrupa'yı yarıp geçerek İstanbul'a kadar gelmek pek zordu. Fakat adları geçen iki Abdullah, Endülüs yakasına geçip epeyce ganimet ele geçirmişlerdir.

Hicretin Yirmiyedinci ve Yirmisekizinci Seneleri

Hz. Osman, Afrika valiliğini Abdü'l-Kays oğlu Nâfi oğlu Abdullah'a verdi. Abdullah b. Sa'd da Mısır'a döndü. Mısır'dan o tarafa gidip gelmesi bir yıl üç ay sürmüştür.

İran'da olan İstahr tarafında çıkan ayaklanmalar da bu sırada Ebü'l-Âs oğlu Osman tarafından bastırılmıştır.

Kıbrıs'ın Alınması

Şam valisi olan Ebû Süfyân oğlu Yezid, ölünce yerine kardeşi ve Ürdün emiri olan Muaviye'ye ek vazife olarak verilmişti. Sonra Hz. Osman'ın halifeliğinde Humus ve Kınnesrin sancakları kumandanı olan Ensar'dan Said oğlu Umeyr hasta olduğu için istifa edince Hz. Osman, bu iki sancağı da Muaviye'ye verdikten sonra çok geçmeden Filistin emiri Ebû Alkame oğlu Abdurrahman ölünce Hz. Osman, Filistin'i de Muaviye'ye bırakmakla bütün Suriye sancakları Muaviye idaresinde toplanmış ve görev alanı gittikçe genişlemişti.

Muaviye ise öteden beri deniz seferine çıkmak ve bu yol ile de servet ve gücünü arttırmak emelindeydi. Bu kere Hz. Osman'dan denizden din uğrunda savaşa çıkmak üzere izin istedi. Hz. Osman da kur'a ile veya başka bir suretle asker seçmeyip de gönüllü olarak gidecek olanları deniz seferinde kullanmak üzere izin verdi.

Muaviye de halkı Kıbrıs için harbe coşturmakla bir grup gönüllü olarak seçildi ki, içlerinde Ebû Zer, Ebu'd-Derda ve Ensar'dan Sâmit oğlu Ubâde gibi büyük

sahabiler vardı. Muaviye, onların üzerine Kays oğlu Abdullah'ı komutan yapıp, bu yirmisekizinci hicret yılı içinde gemilerle onları Kıbrıs'a gönderdi.

Mısır kumandanı olan Abdullah b. Sa'd da Mısır'dan gemilerle Kıbrıs'a gitti. Mısır ve Şam donanmaları bu şekilde Kıbrıs'ta birleşip, çok muharebeler ettiler ve pek çok esir ve ganimetler aldılar. Kıbrıs halkı, karşı koymaktan âciz kalarak yıllık yedibin altın cizye vermek üzere anlaşmak zorunda kaldılar.

Sâmit oğlu Ubâde'nin hanımı ve Mâlik oğlu Enes'in halası olan Ümmü Harâm'ın bu sefer kocasıyla beraber Kıbrıs'a gitmesi Hz. Peygamber'in bir mucizesini doğrulamıştır. Bir gün Resûlüllah (s.a.v.), Ümmü Harâm'ın evinde uyurken gülerek uyanmış ve Ümmü Harâm **"Niçin güldün ey Allah'ın Resûlü!"** deyince "Ümmetimden bir topluluğun tahtlar üzerindeki hükümdarlar gibi denize bindiklerini görüp hayret ettim" buyurmuş. Ümmü Harâm "Ey Allah'ın Resûlü! Dua et ki, yüce Allah beni de onlardan kılsın" deyince **"Sen de onlarla bilesin"** deyip yine uykuya dalmış ve yine gülerek uyanmış ve Ümmü Harâm **"Niçin güldün?"** deyince önceki gibi cevap vermiş. O da yine **"Ey Allah'ın Resûlü! Dua et Allah beni de onlardan kılsın"** deyince **"Sen ilk öncekilerdensin, sonrakilerden değilsin"** demiş olduğu Ümmü Harâm'dan rivayet edilmiştir.

Bu sefer Ümmü Harâm, kocası Sâmit oğlu Ubâde ile birlikte Kıbrıs'a gitti. Sonra hayvandan düşüp öldü (r.a.). Kıbrıs barış yoluyla alındıktan sonra Kays oğlu Abdullah deniz seferlerine devam ederek (elli) kere denizden din için savaşa çıkmış, sonunda bu uğurda şehit olmuştur.

Bu hicretin yirmisekizinci senesinde Hz. Osman, kendisi için Hz. Peygamber'in mescidi yanında bir saray yaptırdı ki, Zevra' diye ünlüdür.

Hicretin Yirmidokuzuncu Senesi

Hz. Ömer'in ölümünden sonra İran ve Kürdistan'da yer yer dönme olayları, ayaklanmalar ve anlaşmazlıklar çıktı. Basra kumandanı Ebû Musa el-Eş'ari (r.a.), Kürt isyancılarını bastırmak için, Basra askeriyle yürüyünce ağırlığını (kırk) katıra yükletmişti. Bir başkomutana göre bu kadar eşya çok bir şey değilse de, Basralılardan bazıları onu çok görüp aleyhinde birçok sözler söylediler ve Hz. Osman'a şikâyet ettiler. Hz. Osman da onu Basra valiliğinden alarak yerine Âmir oğlu Abdullah'ı geçirdi. Umman ve Bahreyn askeri kumandanı olan Ebü'l-Âs oğlu Osman'ı da onun emrine verdi.

Amir oğlu Abdullah o zaman daha yirmidört yaşında bir gençti. Fakat gayretli ve çok dayanıklı idi. Hz. Osman'ın dayısı oğlu olduğu için sözü geçerdi. Basra askeriyle Umman ve Bahreyn askerlerini birleştirdi. Ashâbdan ve tecrübelilerden seçtiği komutanlarla kol kol tümenler gönderdi.

Bu komutanlardan biri ki, İstahr koluna memur olan Abdullah b. Amr idi. Çarpışmada öldü ve askeri dağıldığından, Âmir oğlu Abdullah, o tarafa kendisi gitti. Umman ve Bahreyn askeri komutanı olan Osman'ı öncü kuvvetlere, Ebû Berze ve Yesar oğlu Ma'kıl'ı birer kola ve İmran b. Husayn'ı süvari üzerine memur ederek İstahr tarafına gitti, istahr'ı aldıktan sonra Dâr-ı İbkird'i ve Erdeşir Hurre denilen Cûr beldesini aldığı sırada Paris'in ileri gelenleri ve büyük sülâleleri İstahr'a sığınıp ve orada toplanıp korunmuş olduklarından Âmir'in oğlu dönüp, tekrar İstahr'ı sardı ve mancınıklar yani taş atan makineler ile zorlayarak yürüyüş ile istilâ edip kuşatılanların çoğunu idam etti. İşte bu sefer Fâris'in ileri gelenleri, hep yok olup bitti. Âmir'in oğlu da Basra'ya döndü.

Hz. Osman'ın Haccı

Hz. Osman (r.a.), halifeliğinin birinci senesinde Abdurrahman b. Avf'ı hac emiri yapıp göndermişti. Ondan sonra hep kendisi gidip geldi. Bu sene de kendisi gitti. Mina'da çadırını kurdu. İşte Minâ'da ilk önce kurulan çadır budur.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir ve Ömer (r.a.) Mina'da namazı kasr ettikleri, yani dört rekâtlı farzı iki rekât kıldıkları gibi Hz. Osman da şimdiye kadar öyle kılmışken bu sene tamamlayarak dört rek'at kıldı. Ashâbdan bazıları, buna karşı çıktılar. Hz. Ali ona "Bir emir, hadis olmadı. Ahid de eskidi. Sen, Resûl-i Ekrem'in, Ebû Bekir ve Ömer'in iki rek'at kıldıklarını gördün, sen de halifeliğinin başlarında öyle kıldın" deyince Hz. Osman "Bu, benim görüşümdür" dedi.

Abdurrahman b. Avf, bu değişikliği öğrendiği zaman gelip Hz. Osman'ı eleştirdi ve ileri sürdüğü sebepleri red etti. Sonunda Hz. Osman ona da, **"Bu, benim içtihad ettiğim yani çıkardığım bir görüştür"** dedi. Abdurrahman, Halife'nin yanından çıkınca Mes'ud'un oğluyla karşılaştı, **"Bildiğimiz şeyler bozulmuş"** dedi. Mes'ud'un oğlu **"Anlaşmazlık kötüdür. Ben de arkadaşlarımla dört rek'at kılmıştım"** deyince Abdurrahman **"Ben arkadaşlarım ile iki rek'at kıldım. Bundan sonra dört rek'at kılarım"** dedi.

Onların her biri müçtehid idi. Bir müçtehid ise öbür müçtehidin fikriyle hareket etmek zorunda değildir. Her biri kendi buluş ve görüşüyle hareket edegelmiştir. Bundan dolayı bu hususta ashâbdan bazıları, Hz. Osman'a uymuşlar, kimileri karşı çıkmışlardır. Fakat Hz. Osman'ın görüşüne karşı çıkanlar, bu meseleyi de öbür karşı çıktıkları maddelere kattılar. Aleyhinde söz söylemeye bunu da fırsat bildiler. Yine bu sene Hz. Osman, Hz. Peygamber'in mescidini genişletip tamir ettirdi ve süslettirdi.

Hicretin Otuzuncu yılı Velid'in Kûfe Valiliğinden Alınması

Halife Hz. Osman'ın ana bir kardeşi olan Velid b. Ukbe Kûfe valisi olunca halk, kendisinden hoşnut olarak epey zaman hoş geçindiler. Bu hoşnutluk ise dünya çıkarları yüzündendi. Allah sevgisi bakımından olmadığı için aralarındaki dostluk ve sevgi bir süre sonra yerini düşmanlığa bırakmıştır.

Hatta Kûfe'nin ileri gelenlerinden Eşter, Ebû Haşebetü'l-Gıfari, Abdullah oğlu Cendep ve Cüsame oğlu Sa'b'ın oğlu gibi kendisine pek çok taraf çıkanlar bile artık karşı çıkar oldular. Karşı çıkanlardan kimileri Mes'ud oğlu Abdullah (r.a.)'a başvurarak Velid'in şarap içmeye devam ettiğinden konuştuklarında Mes'ud'un oğlu **Biz, açıktan olup görülüp bilinmedikçe kişinin gizli ayıpları arkasına düşmeyiz"** demiş.

Velid ise kendisi hakkında o türlü sözlere kulak asılıp da konuşulmuş olduğunu işitince, pek çok öfkelenerek Mes'ud'un oğlunu azarlamıştır. Kûfelilerden kimileri de Medine'ye gelerek Velid'den şikâyet ettilerse de Hz. Osman, hiçbirisine yüz vermeyip onları elleri boş olarak geri gönderdi. Hâlbuki o zaman Müslüman cemaatine imamlık yapmak kumandan ve vali olan kimselere âit bir vazifeydi. Velid de bir gün sabahleyin içtiği şarabı fazla içerek, sarhoş olduğu halde camiye çıkıp sabah namazını dört rek'at kıldırmış ve **"Daha ziyade edeyim mi?"** diye sormuş.

Mes'ud oğlu Abdullah da "Biz, bu sabah seninle fazladan geri kalmadık" diye cevap vermiş ve böyle benzeri görülmemiş durumdan dolayı cemaat şaşakalmış. Bu hâl üzerine Kûfelilerden bazıları, Medine'ye gelerek tekrar Velid'den şikâyet ettiler ve olup biteni anlatmaktayken onun içkiye devam ettiğini de açıkça söylediler.

Hz. Osman, Velid'i Kûfe'den Medine'ye çağırdı. Hz. Ali de beraber olduğu halde şikâyetçiler, Velid'in şarap içmiş olduğunu isbat ettikleri için kendisine içki içme cezası verildi. Kûfe valiliğinden de alındı.

Hz. Osman'ın tayinleri hakkında yapılan itirazlardan biri ve belki birincisi Velid'in Kûfe valiliğine tayin hususu olduğundan gerçek durum gereği gibi anlaşılmak üzere geçen olayları aşağıda kısaca görelim.

Velid'in babası olan Ebû Muayt oğlu Ukbe Kureyş kâfirlerinin ileri gelenlerinden ve Resûl-i Ekrem'e (s.a.v.) en çok eza edenlerindendir. Hatta bir gün Resûl-i Ekrem, Kâbe'de namaz kılarken bir tarafta da Ebû Cehil, Rebia oğlu Utbe, Şeybe İbni Rebia, Utbe oğlu Velid, Ümeyye b. Halef ve Velid oğlu Ammar ile Ebû Muayt oğlu Ukbe birlikte oturuyorlardı.

İçlerinden biri **"Şu iki yüzlüyü görmüyor musunuz? Hanginiz, filanın salhanesinden bir deve işkembesi alıp da secdeye vardığı zaman onun sırtı-**

na kor?" dedi. En kötüleri olan Ebû Muayt oğlu Ukbe, koşarak bir işkembe alıp getirdi ve Resûl-i Ekrem, secdeye varınca onu sırtına koydu. Öbür lanetliler de birbirine bakıp gülüştüler. Mes'ud oğlu Abdullah (r.a.), orada bulunmuşsa da zavallının bir şey yapmak elinden gelmediği için, hemen varıp Hz. Fâtıma'ya haber verdi. Hz. Fâtıma, gelip o işkembeyi attı ve Kureyş'e verdi veriştirdi.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, secdeden kalkıp üç kere **"Ya Rabbi! Kureyş'i sana havale ettim"** dedikten sonra isimlerini teker teker söyleyerek her birinin aleyhine başka başka dua etti. Ammâre, Bedir'de bulunmayıp Habeşistan'da ölmüştür. Ama ötekiler Bedir'de öldürülerek leşleri kuyuya atılmıştı. Fakat Ebû Muayt oğlu Ukbe esir olmuştu. Esirlerin çoğu bedel ile salıverilmişken Bedir'den dönüşte Resûl-i Ekrem, onu öldürtmüştü. İşte Kûfe valisi olan Velid, bu Ukbe'nin oğluydu. Kureyş'in ileri gelenlerinden sert karakterli bir adamdı. Mekke'nin alındığı gün İslâm oldu.

Hicretin dokuzuncu yılında Resûl-i Ekrem, Mustalikoğulları kabilesinin zekâtını toplamak için Velid b. Ukbe'yi göndermişti. Velid, onların yurduna yaklaşınca onu karşılamaya çıkmışlar. Hâlbuki Velid ile onların aralarında cahiliyet zamanından kalma düşmanlık varmış, kendisini öldürmek için geliyorlar sanarak geri dönmüş.

Hz. Peygamber'in yanına gelince, **"Onlar dinden dönmüşler. Zekâtı vermekten kaçındılar ve beni öldürmek için üzerime silah ile çıktılar"** deyince Resûl-i Ekrem ve yanındaki ashaba kızgınlık geldi. Bazıları, hemen Mustalikoğulları üzerine asker gönderilip vurulmaları görüşünde bulundu.

Hâlbuki sonra onlardan bazıları Hz. Peygamber'in yanına gelerek Velid'in gönderildiğini işitmeleriyle ikram ve saygı için karşılamaya çıkmışlarken geri dönmesinin sebebini kendilerince bilinmediğini anlatmışlardır. Resûl-i Ekrem, durumu incelemek için Hâlid b. Velid'i göndermişti. Hz. Hâlid, akşam üzeri Mustalikoğulları dolaylarına varmış, uzaktan kulak misafiri olmuş, akşam ve yatsı vakitlerinde ezan sesi işitmiş. Bunun üzerine hemen içlerine girerek zekât mallarını toplayıp getirmiş ve Resûl-i Ekrem'e teslim etmişti.

İşte o sırada **"Ey iman eden kimseler, eğer bir fâsık size bir haber getirirse, iyice araştırınız... Tâ ki bilmeyerek bir kavme dokunup da işlediğinize pişman olmayasınız."** âyeti indi. Resûl-i Ekrem, bu âyeti okuyup Mustalikoğulları kabilesinin zekâtını toplamak ve onlara din hükümlerini öğretmek üzere Bişr oğlu Ubâd'ı görevlendirdi.

Hz. Ömer, Velid'i el-Cezire aşiretleri üzerine memur ettiyse de büyük memuriyetlerde görevlendirmedi. Halifeliğe dair konu açılıp da Abbas'ın oğlu, **"Osman hakkında görüşünüz nedir?"** deyince, Hz. Ömer **"Ben, Osman'ı halife seçersem**

o da Muayt'ın oğlunu, yani Velid'i halkın başına belâ eder. Halk da ondan nefret eder. Sonunda kendisinin ölümüne sebep olur" demişti. Danışma Meclisi'ne vasiyet ettiği sırada da Hz. Osman'a dönerek **"Halife olursan İbni Ebi Muaytoğullarını halkın başına yük etme"** diye öğüt vermişti.

Hz. Ömer'in bu sözleri keramet çeşidindendir ki, Hz. Osman, halife olunca Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.)'ı Kûfe valisi yapmışken, çok geçmeden onu görevinden alarak yerine Velid'i tayin edip bundan dolayı hakkında birçok itirazlar yapıldı. Sonunda Velid'in kötü işlerinden ötürü kendisi mahcup oldu.

Said'in Kûfe Valisi Yapılması

Hz. Osman (r.a.), Kûfe valisi Velid'i görevinden aldıktan sonra yerine Âsi oğlu Said'i tayin etti. Bu Said, de Ümeyyeoğullarındandır. Ümeyye oğlu Âsi'nin torunu olan Said'in oğlu Âsi'nin oğludur. Daha önce geçtiği üzere Merc-i Suffer olayında komutan bulunan Said oğlu Hâlid'in kardeşi oğludur.

Kendisinin dedesi ve Hâlid'in babası olan Âsi oğlu Said önce kâfir olduğu halde öldürüldü. Oğlu Said küçük kaldı. Mekke'nin alınışından evvel Müslüman oldu. Hz. Peygamber'in zamanından dokuz seneye yetişmiş olduğundan ashabın küçüklerinden sayılmıştır. Şam'ın alınışından sonra bir süre Muaviye'nin yanında bulundu. Sonra Hz. Osman, onu Medine'ye getirtip, terbiye ederek, Kureyş'in büyükleri sırasına geçirdi. Aşağıda anlatılacağı üzere, bu sırada mushafları yazmak için seçilen kâtiplerin arasına onu da katmıştı. Bu sefer de Kûfe valiliğine tayin etti. Onu Amr b. Âs'ın kardeşi sananlar yanılmışlardır. Çünkü Amr b. Âs Sehmoğullarındandır, Ümeyyeoğullarından değildir.

Âsi oğlu Said, Kûfe'ye vardı. Halkı mescide toplayarak bir hutbe okudu ve Halife'nin emrine karşı gelmekten sakınmalarını söyledi. Hâlbuki Kûfe'de söz ayağa düşmüştü. İslâm'da geçmişi ve önceliği olanlar geri kalmış ve sonradan gelip de onlara katılanlar yüze çıkmıştı.

Said, buralarını araştırarak Hz. Osman'a durumu bildirdi. O da, geçmişi ve kıdemi olanları öne geçirerek sonrakilerin onlara uyması için, Said'e yazılı-emir gönderdi. Said bu yazılı emri halka okuduysa da onlar, Halife'nin emrine önem vermediler. Said bu durumu Hz. Osman'a bildirdi. O da artık Kûfe'nin işlerinin düzelmesinden ümidini kesti.

Kur'an'ın Düzenlenmesi ve Yazılması

Kur'an, âyet âyet indikçe Cebrâil (a.s.), her âyetin yerini, yani hangi sûrenin neresine yazılacağını bildirirdi. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) de o düzen üzere yazılmasını vahiy kâtiplerine emrederdi. Onlar da öyle yazardı. Ashâb, hep bu düzen üzere

Kur'an'ı ezberlerdi. Fakat kimi bir kısmını, kimi hepsini ezberlerdi. Kur'an'ın tamamını ezberleyenlere şimdi Hafız denildiği gibi o zaman Kurra denilirdi. Bazı ashâb, Hz. Peygamber zamanında Kur'an-ı Kerim'i deriler, tahtalar ve kemikler üzerine yazarlardı.

Mes'ud'un oğlu, Ka'b oğlu Übeyd ve Zeyd b. Sabit gibi tamamen Kur'an'ı yazıp bir arada bulunduranlar da vardı. Hz. Peygamber'in sağlığında pek çok hafız olup, halka Kur'an öğretirlerdi. Fakat içlerinden dördü, yani Mes'ud'un oğlu, Ebû Huzeyfe'nin azadlısı Salim, Ka'b oğlu Übey ve Cebel oğlu Muâz (r.a.), ötekilerden daha çok şöhret bulmuşlardı.

İşte bu suretle Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber zamanında tamamıyla ezberlenmiş ve yazılmıştı. Fakat hepsi bir araya getirilmemişti. Hz. Ebû Bekir'in halifeliği zamanında meydana gelen Yemâme çarpışmasında yetmiş hafız şehit oldu. Onlardan biri de dört meşhur hafızdan adı geçen Salim idi.

Hz. Ömer (r.a.) bundan ürktü. Hemen halife'nin yanına gelerek "Korkarım ki başka harp meydanlarında da hafızlardan böyle yığınla ölümler olursa, az zamanda onlar tükenir ve bazı Kur'an âyetleri unutulur. Kur'an'ın bir araya toplanmasını emretmelisin" dedi. Hz. Halife de vahiy kâtibi olan Zeyd b. Sabit (r.a.)'i çağırdı. Kur'an'ın bir araya getirilmesi işini ona verdi.

Zeyd b. Sabit, Hz. Peygamber zamanında Kur'an'ı tamamen bir arada bulunduranlardan biriydi. Bununla beraber bu meselede son derece dikkat ve ihtiyata uyarak bu işe başladı. Her kimde Kur'an'dan yazılmış bir şey varsa hepsini topladı. Öteki hafızlara başvurarak tasdik ettirerek Kur'an'ı tamamıyla sayfa sayfa yazıp topladı. Bu Kur'an-ı Kerim, Hz. Ebû Bekir'in yanındaydı. Onun ölümünden sonra Hz. Ömer'in yanında durdu. Sonra kızı Hafsa (r.anha)'nın yanında kaldı.

Kur'an âyetleri Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında ne şekilde düzenlendiyse, bu Kur'an-ı Kerimde de her sûrenin âyetleri o düzen ve sıra üzere yazılmıştı. Fakat sûreler sırasıyla düzene sokulmayıp her sûre, yalnız başına bir kitaptı. Sonra Hz. Osman'ın halifeliğinde sûreler de sırasıyla yazıldı ve Mushaf denildi. Kur'an, Arapça olarak inmişti. Araplar ise pek çok kabilelere ayrılmış olup, lehçelerin bazı kelimeleri birbirini tutmazdı.

Bu değişik lehçelerin yedisi, başkalarına göre fasih olup, hepsinin en fasih ve tercih edileni Hz. Peygamber'in kabilesi olan Kureyş kabilesinin lehçesiydi. Bu yüzden Arap kabileleri arasında okuyuş şekilleri farklıydı. Bundan başka kaynakları da çeşitli olup her biri, ashabın hafızlarından birine dayanırdı.

Kûfeliler, Mes'ud oğlu Abdullah'tan; Basralılar, Ebû Musa el-Eş'ari'den; Şam halkı, Ka'b oğlu Übey'den ve Humus halkı Mikdâd b. Esved'den almıştı.

Yirmibeş senesinde Kûfe askeri, Ermenistan ve Azerbaycan ülkelerine sefer ettiklerinde Huzeyfe İbn Yemân (r.a.) de beraberdi. Onlara yardım için Şam'dan da o tarafa bir tümen asker gönderildiğinden, bu seferde Iraklılar ile Şamlılar birleşip birlikte savaşmışlardı. Fakat her biri kendi okuyuşlarının doğruluğunu savunarak, öbürünün okuyuş tarzını beğenmediklerinden aralarında münakaşa yaptılar. Az kaldı ki fitne çıkıyordu.

Hz. Huzeyfe, bu anlaşmazlıktan ürktü. Halkı bir okuyuş tarzı üzere birleştirmeyi düşündü. Kûfe'ye dönüşünde bu konuyu meydana koydu. Fakat Mes'ud'un oğlu, onun fikrine karşı çıktı. O da Medine'ye gitti. Bu anlaşmazlığın tehlikeli sonucunu Hz. Osman'a anlattı.

Hz. Osman da her yerde başvurulacak ve kaynak olmak üzere bir Kur'an-ı Kerim tertibini düşündü. Hz. Ali'yi ve öteki ashabı toplayarak bu görüşünü onlara söyledi. Onlar da kabul etti. Bunun üzerine Hz. Osman, Hz. Hafsa yanında saklı tutulan Kur'an-ı Kerimi getirterek onlardan Kureyş okuyuşu üzere bir Kur'an-ı Kerim yazmak üzere adı geçen Ensar'dan Zeyd b. Sabit'i memur buyurdu.

Ona Abdullah b. Zübeyr ile sonradan, Kûfe valisi olan Âsi oğlu Said gibileri arkadaş etti. Her semte gönderilmek üzere birçok mushaflar yazılmak gerektiğinden, sonra başkaları da onlara katıldı ki, Mâlik oğlu Enes ve Abdullah İbn Abbas (r.a.) da onlara katılmıştı. Yardımcı olmak üzere Ka'b oğlu Übey de bu topluluğa alınmış ve hepsinin sayısı onikiye çıkmıştı.

Çünkü Hz. Ebû Bekir'in zamanındaki sayfaların toplanması, ancak, ayrı ayrı duran Kur'an'ı yazıp da bir araya getirmekten ibaret olarak sırf yazmayla ilgili bir işti. Ama Hz. Osman'ın emriyle toplanmasına girişilen Mushaf'ta Kureyş lehçesi esas alınmıştı. Bu ise araştırmayı gerektiren önemli bir işti.

Bir de Mushaf da sûrelerin sırasıyla yazılıp dizilmesi gerekiyordu. Bu da pek önemli ve titizlik isteyen bir meseleydi. Çünkü ashâbdan bazıları, Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında Kur'an'ı tamamıyla toplamıştı. Bazıları, çoğunu toplayıp Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ölümünden sonra tamamlamışlardı. Hâlbuki mushafları, bazı sûrelerin sıralanışında birbirine uygun değildi. Meselâ Mes'ud'un oğlu, Mushaf'ında Bakara sûresinden sonra Nisa sûresi, sonra Âl-i İmran sûresi yazılmıştı. Hz. Ali ise sûreleri iniş sırasına göre bir araya getirerek, önce geleni öne alıp ve sonra inmiş olanı evvelkinden sonraya bırakmıştı. Bundan dolayı okumada kıdem, meleke ve maharetli olan bazı ashabın Mushaf'ın te'lifinde görevlendirilen toplulukta bulunmaları gerekmişti.

Oysaki Hz. Peygamber zamanında şöhret kazanmış olan dört meşhur hafızdan Salim Yemâme çarpışmasında, Cebel oğlu Muâz Hz. Ömer'in halifeliğinde öldüklerinden, bu dörtten yalnız Mes'ud'un oğlu ile Ka'b oğlu Ubey kalmıştı.

Mes'ud'un oğlu ise Kûfe'de, Hz. Huzeyfe'nin görüşüne karşı çıktığından, onun bulunmasına lüzum görülmemiş, yalnız Ka'b oğlu Übey ile yetinilmiştir.

Adları geçen kâtiplerden bazıları okuyup bazıları yazarak sıkı ve sürekli bir çalışma sonucu birçok mushaflar yazdılar. Hicretin bu otuzuncu yılında Hz. Osman, her semte birer Kur'an-ı Kerim gönderdi ve bir tanesini Medine'de alıkoydu. Hz. Hafsa'dan alınmış olanı da ona geri verdi. Hz. Hafsa'nın Mushaf'ından ve yeniden hazırlanmış olan Hz. Osman'ın Mushaf'ından başka halkın elinde ne kadar sayfalar ve Mushaf varsa yok edildi.

Fakat Kûfe'ye Hz. Osman'ın hazırlattığı Kur'an gönderilince Mes'ud'un oğlu, kendi hazırladığından ve okuyuş tarzından vazgeçmediğinden bir süre onun Mushaf'ı, Kûfelilerden ona uyanlar elinde yürürlükte ve geçerli olarak kaldı.

İki sene sonra Mes'ud'un oğlu ve Ka'b oğlu Übey öldü. Kur'an okuma ilminde reislik, Zeyd b. Sabit'te kaldı. Ondan sonra Mes'ud'un oğlunun Mushaf'ı, diğer sayfalar ve mushaflar gibi terk edilerek unutulmuştur. Hz. Osman'ın Mushaf'ı ise her yerde ve her çağda geçerli ve meşhur olup, o zamandan beri halkın elinde dönüp dolaşan Mushaf, hep ondan çoğaltıla gelmiştir.

İşte bu suretle hafızlar arasındaki anlaşmazlıklar giderilmiştir. Fakat Mes'ud'un oğlunun itibardan düşmesi pek çok kimselerin hatırlarının kırılmasına sebep olduğu için, onlar da Hz. Osman'ın aleyhinde bulunanlara katıldılar.

Bazı Olaylar

Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) ölümünden sonra mührünü Hz. Ebû Bekir ve Ömer takınıp kullandıkları gibi, Hz. Osman da kullanmakta iken bu sene kazara elinden Eris kuyusuna düştü. Hz. Osman, kuyunun suyunu boşalttırıp arattıysa da bulduramadı. Sonra ona benzer bir mühür yazdırmış ve o da kendisinin ölümünde kaybolmuştur.

Hz. Peygamber'in mührünün bu şekilde kuyuya düşürülmesini bazıları, Hz. Osman aleyhine dedikoduya vesile saydı. Derler ki: Ondan sonra Hz. Osman'ın işleri karışmaya başladı.

Bu sene Bedir'de bulunanlardan Ebû Beltea oğlu Hâtıb, Ebû Serh-i Fihri'nin oğlu Amr, Rebi oğlu Mes'ud, Ensar'dan Ka'b oğlu Abdullah, Maz'un oğlu Abdullah ve Sahr oğlu Cebbar (r.a.) ölmüşlerdir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) sağken ve Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in halifeliklerinde cuma günü imam minbere çıkınca müezzin ezan okurdu. Şimdi minarelerde okunan ezan yoktu. Onu Hz. Osman bu sene başlattı. Medine genişleyerek kalabalıklaştığından Hz. Osman daha evindeyken cuma namazının hazır olduğunu hal-

ka ilan için kendisinin müezzini Zevra'da bir ezan okuduktan sonra Hz. Osman, mescide varıp da minbere çıkınca, yine o müezzin eskiden olduğu gibi ezan verir oldu. "Evvelki ezan, bid'attır" diye itiraz edenler olduysa da ashabın büyükleri susmuşlardı. Güzel işlerden olduğu açıktır.

Zevra, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mescidi dışında yüksek bir yerdir. Hz. Osman'ın yirmisekiz senesinde kendisi için yaptırmış olduğu saraya da Zevra denilir.

Ebû Zer (r.a.) ve İbni Sebe'nin Çıkışı

Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in halifelik zamanları ve Hz. Osman'ın halifeliğinin başları, aynen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zamanı gibi geçti. Ondan sonra nefis yemekler yemek, güzel elbise giymek, güzel eğerli atlara binmek, bahçelerde gezinip eğlenmek gibi servet ve medeniyete dal budak salmış âdetler çıktı.

Çok kimseler, mal biriktirmek sevdasına düşüp özellikle Şam valisi Muaviye b. Ebû Süfyân pek çok mal biriktirerek servet ve zenginliğini çoğaltmaktaydı.

Mü'minlerin anası Âişe (r.anha)'den rivayet edilmiştir ki: **"Ebû Bekir ve Ömer'in zamanları, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zamanı gibi geçti. Osman zamanında mülk ve saltanat kokuları duyulmaya başladı"** diye buyurmuşlardır.

Şam'ın fıkıh bilgini Ebû Zer-i Gıfari (r.a.) ise altın ve gümüş biriktirenleri yerer, **"Ve bir günlük nafakanın fazlasını biriktirmek doğru değildir"** diye bu mânâya gelen âyeti okurdu: **"Ey iman edenler! Kesin olarak Yahudi ve Hıristiyanların bilgin ve çok dindarlarından çoğu elbette halkın mallarını haksız yere yerler ve onları Allah (c.c.) yolundan yasaklardılar ve o kimseler ki altını ve gümüşü biriktirirler ve bunları Allah yolunda harcamazlarsa, onlara acıklı azabı müjdele. O gün biriktirmiş olduğu mallar, cehennem ateşinde kızdırılıp da bunlarla onların alınları, yanları ve arkaları dağlanır. İşte nefisleriniz için sakladığınız budur, sakladığınızın azabını tadınız denilir."**

Bu âyette biriktirilmesi yasaklanan mallardan kastedilen, zekâtı verilmeyen mal demektir. Ama zekâtı verilmiş olan malların toplanması ve saklanması uygun görülmüştür.

Ashâbın büyüklerinden Talha ve Abdurrahman b. Avf (r.a.) gibi pek çok zenginler vardı. Takva ve zühd yolunu seçenler, onları yermezlerdi.

Abdullah b. Ömer (r.a.), **"Zekâtı verilen mal, yer altında gömülü olsa bile saklanmış ve biriktirilmiş sayılmaz. Zekâtı verilmeyen mal ise yeryüzünde olsa da gizlenmiş sayılır"** dedi.

Hz. Ali, **"Dörtyüz dirheme kadar nafakadır. Ondan fazlası saklı para demektir"** demişse de onun bu sözü daha iyiyi seçme ve zühd ve takva yoludur.

Ebû Zer ise, o âyetin görünür mânâsına göre hareket eder ve bir günlük nafakadan fazla mal biriktirmeyi uygun bulmayıp, fazlasını Allah yolunda harcanmasını öğütlerdi.

Kısaca Hz. Ebû Zer, son derece şiddetli zühd ve takva yoluna gider ve halkı da sert bir dille böyle güç işlere yöneltirdi. Oysaki Hz. Ömer zamanında çıkan sürekli fetihler ve ticaret sebeplerinin ilerlemesiyle İslâm milleti, birdenbire çok servet sahibi olup zenginleşti.

Hz. Osman zamanında devlet gelirleri çoğaldı. Deniz ticaret yolu da açıldı. Pek çok ganimetler alındı. Halk da tabiatıyla nimetlere ve rahatlığa meyletti. Böylece meydana gelen servet ve medeniyetin tabii hâllerinden olduğu üzere, günden güne servet sahipleri çoğalmakta ve Ebû Zer'in aradığı takva ve kanaat sahipleri azalmaktaydı.

Böyle sel gibi akıp gelen medeni ilerleyişi takvaya uygun gelmezse fetvaya uydurmak ve biraz da suyun akıntısına gitmek zamanın bir gereği olarak görülürdü. Ebû Zer ise Hz. Peygamber sağken olmayan bidatlerden ve yeni çıkan âdetlerden nefret ederek, her zaman **"Fakirleri gözetiniz"** diye zenginlere öğütler verirdi.

Fakirler, Ebû Zer'in sözlerini senet kabul ederek zenginleri zorlar olduklarından, zenginler onların bu zorlamalarından şikâyet ederlerdi. İşte bu sırada İbnü's-Sevda diye bilinen Abdullah İbn Sebe adında bir sapık herif çıkarak taraf taraf dolaşır ve İslâm milleti arasında bir ayrılık çıkarmaya çalışırdı.

Aslında Yahudiyken Müslüman olarak Basra'da ortaya çıkarak **"İsa, tekrar dünyaya gelecek. Ya Muhammed niçin gelmesin?"** diyerek Resûl-i Ekrem'in yine dünyaya geleceğini söyleyip ve **"Ali, onun halefidir. Osman haksız olarak halifeliği aldı"** demek gibi sapık bir mezhep uydurmaya kalkmış ve ona uyan topluluğa Sebeiyye denilmiştir.

İbni Sebe'nin kötü inancı anlaşınca Basra'dan kovuldu. Kûfe'ye geldi. Orada da halkın fikirlerini bozmaya çalıştığından Kûfe'den de çıkarıldığından Şam'a gelmişti. Şam'da Ebû Zer ile Muaviye arasında fikir ve içtihadça gözüken ayrılığı fırsat bilerek, bir gün İbni Sebe', Hz. Ebû Zer'in yanına gelip, **"Muaviye'ye şaşmaz mısın? 'Mal Allah'ındır' diyor. Gerçekten her şey Allah'ındır. Fakat 'Mal Müslümanlarındır' sözü bilinirken, onu değiştirmesi, Müslümanlar önce isimlerini, sonra da kendilerini aradan çıkarıp da Müslümanların Beytü'l-Mal'ını benimsemek mânâlarını vehmettiriyor."** demiş. Bunun üzerine Ebû Zer, Muaviye'nin yanına gidip **"Müslümanların mallarına Allah'ın malı demene sebep nedir?"** deyince Muaviye, **"Ey Ebû Zer! Mal, Allah'ın malı ve biz de Allah'ın kulları değil miyiz?"** demişse de Ebû Zer, bu yorumu kabul etmeyerek onu azarlayınca Muaviye, **"Bundan sonra 'Müslümanların malı' derim"** diyerek yakasını kurtardı.

İbni Sebe, ondan sonra bu ümmetin hâkimi olan ve Şam'ın fıkıh bilginlerinden olan Ebu'd-Derda ve yine fıkıh bilginlerinden sayılan Samit Ensari'nin oğlu Ubâde'ye gidip onlara da, Ebû Zer'e söylediğini söylemişse de Ebu'd-Derda, ona hiç yüz vermedi. Ubâde ise onu tutup Muaviye'ye götürdü ve **"Ebû Zer'i sana musallat eden, işte budur"** dedi.

Ondan sonra İbni Sebe, Şam'dan da sürülmekle Mısır'a gitmiş ve oradan bir fitne çıkarmak için Basra'da ve Kûfe'de edindiği dostlarıyla mektuplaşmaya başlamıştır. Hz. Ebû Zer, önce iman edenlerin beşincisidir. Fakat İslâm olduktan sonra Mekke'de durmayıp kabilesine gitmiş ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hicretinden sonra Medine'ye göçmüştür. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) onun hakkında, **"Dünya'ya Ebû Zer'den daha fazla lehçesi sâdık adam gelmedi"** diye buyurmuştu.

Senede dörtyüz altın olan maaşının günlük geçim parasından fazlasını fakirlere dağıtıp, yanında bir altın bile alıkoymazdı. Halk arasında muhterem bir kimseydi. Fakat zühd ve takvasındaki sıkılığı bakımından halkı kaldıramayacakları güç işlere yöneltirdi.

Herkesin kendi gibi abalara, kebelere bürünüp de fazla malın Allah yolunda sarfolunmasını isterdi, iyi niyetine diyecek yoktu. Fakat genel durum buna uygun değildi. Muaviye, Ebû Zer'i utandırmak ve susturmak için bir gece ona, bir adamıyla (bin altın göndermiş. O da o gece uyku ve rahatını terk ederek bu altınları fakirlere dağıtmış. Ertesi gün Muaviye'nin öğretmesiyle o adam sabahtan Ebû Zer'e gitmiş, **"Aman beni Muaviye'nin azabından kurtar. O, beni başka yere göndermiş. Ben, yanlışlıkla sana gelip altınları verdim" demiş. Ebû Zer "Oğulcağızım! O, altınlar geceleyin fakirlere bölüştürüldü. Bir tanesi sabaha kalmadı. Sen, üç günlük bir zaman iste de o miktar altın tedarik ediverelim"** diye özür dilemiş.

Muaviye bakmış ki Ebû Zer'in işleri, sözlerini doğruluyor. Bir diyecek yok... Susturmak da mümkün değil... Fakat Şam'da idaresi de zor... İster istemez onun tavır ve gidişatından Hz. Osman'a şikâyette bulundu. O da Ebû Zer'i Medine'ye çağırdı.

Halife'nin emri üzere Ebû Zer, Medine'ye gitti. Oysaki Medine, evvelki Medine değildi. Çünkü İslâm memleketleri bir taraftan Ceyhun nehrine ve Demir kapıya, öte taraftan Nevbe ülkesine ve Sebte boğazına kadar uzayarak geliri çoğaldı. Ganimet mallarından da Medine'ye büyük çapta ganimetler geldi, hazine doldu.

Hz. Osman, bol bol bahşişler vermeye başladı. Medine'de servet çoğaldı. Döryüzbin dirheme bir bahçe ve yüzbin dirheme bir at alınıp satılır oldu. Medine'de yeniden yeniye pek çok binalar yapıldı. Bir uçtan Selâ dağına kadar uzanarak hayliden hayli genişledi. Ferah verici safalı evler ile bayındır ve güzel bahçeler ile cennet misali oldu.

Hz. Osman, Medine mescidini de yeni şekliyle tamir ettirmiş, genişletip süsletmiş ve Ebû Zer'in tanıyamayacağı bir şekil ve tarza koymuştu. Müslüman cemaati her zaman Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mescidinde görmeye alışmış olan Ebû Zer, Medine'ye gelip de Selâ dağı eteklerindeki bahçelerde birtakım adamların öbek öbek oturup da sohbet ettiklerini görünce üzülerek hemen, **"Birdenbire yer yer görülecek korkunç bir yağma ve dillere destan olacak şiddetli bir çarpışma ile Medinelilere müjde!"** diyerek savuşup Halife'nin yanına gitti.

Hz. Osman ona, **"Ey Ebû Zer! Şam halkı senden niçin şikâyet ediyor?"** deyince durumu açıkladı. Bunun üzerine Hz. Osman, **"Ey Ebû Zer! Halkı zühd üzerine yöneltmek ve bunun için zorlamak mümkün olmaz. Benim üzerime lâzım olan, onların arasında Allah'ın emriyle hükmetmek ve onları adalet ve orta yolu tutmalarını sağlamaktır."** dedi.

Ebû Zer ona cevap olarak, **"Zenginler, sadakalar vererek komşu ve kardeşlerine ihsan etmedikçe ve akrabalarını gözetmedikçe biz, onlardan razı olmayız"** dedi. Orada bulunanlardan Ka'bü'l-Ahbâr, "Farzı yerine getiren borcunu ödemiş olur" deyince Ebû Zer, hiddetlenip, **"Ey Yahudi oğlu! Sen kimsin ki böyle bir konuya karışıyorsun"** diyerek sopa ile vurdu, Ka'b'ın başı yaralandı. Bu hâlde Ebû Zer'in ceza görmesi gerekti. Onun da buna bir diyeceği yoktu. Fakat Hz. Osman, Ka'bü'l-Ahbar'dan bu hakkın kendisine bahşolunmasını rica etti, o da bağışladı.

Ebû Zer, artık Medine'de duramayacağını anladı ve Hz. Osman'a dönerek, **"Resûl-i Ekrem (s.a.v.) 'Binalar, Selâ dağına ulaşınca Medine'den çık' diye bana emretmişti, izin verir misin çıkıp gideyim?"** dedi. Hz. Osman da izin verdi. Ebû Zer, oturmak üzere Medine yakınında olan Rebeze denilen köye gitti. Hz. Osman, ona bir sürü deve ve iki köle verdi ve yetecek kadar erzak tayin buyurdu. Muaviye de onun çoluk çocuğunu Şam'dan Rebeze'ye gönderdi.

Ebû Zer, önce Rebeze'ye varıp da namaz için kamet okundukta Halife'nin mal toplamak memurluğu ile orada bulunan Mücâşi' adındaki kölesi, Ebû Zer'e hürmeten, **"Geç"** diyerek imamlığı teklif edince Ebû Zer, **"Sen geç. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.) bana 'Eğer senin üzerine burnu kesik bir köle bile memur olsa sözünü dinle ve ona uy' diye buyurmuştu. Sen kölesin burnun da kesik değil"** dedi.

Sonra Ebû Zer, Rebeze'de bir mescid yaptı. Gelip gidenlere hadis-i şerif ve din meselelerini öğretmekle uğraştı. Ölene kadar Rebeze'de kaldı.

İşte Hz. Osman, hakkında yapılan itirazlardan biri de bu maddedir ki, **"Ebû Zer gibi mübarek bir adamı Şam'dan çıkardı, önce Âs oğlu Hakem'in sürgün yeri olan Rebeze'de oturmak zorunda bıraktı"** yollu sözler söylenmişti.

İnsaf edelim, Hz. Osman'ın bunda ne suçu var? Ebû Zer, herkesi bir lokma ve bir hırkaya kanaat eyleyip de, Müslümanların fazla mallarını, Allah (c.c.) yolunda sarf olunsun diye ısrar ederdi. Pek güzel bir arzu. Vaizler, halkı böyle fedakârlık yoluna teşvik edebilirler. Ama hükümet, bu konuda halka zor kullanabilir mi? Malının zekâtını veren adama 'malının fazlasını fakirlere dağıt' diye baskı yapabilir mi? Hz. Osman, ne yapsın? Halk, zengin oldu, refah buldu, medeniyetten lezzet aldı. İnsan olmak dolayısıyla gönüllere gezip tozmak ve eğlenmek hevesi geldi. Hatta Medine halkı, bu sırada güvercin uçurmak merakına düştü. Bu ise kötü bir âdet olduğundan Hz. Osman onu yasaklamıştır.

İran Olayları

Hz. Ömer öldükten sonra İran'da çıkan Karışıklıkları Kisrâ Yezd-i Cürd, fırsat bilerek elinden çıkarmış olduğu memleketleri geri almak ve yıkılan İran devletini yeniden kurmak üzere meydana çıkıp yer yer asker toplamaya başlamıştı.

Hicretin yirmidokuzuncu senesinde Basra valisi olan Âmir oğlu Abdullah Fâris ülkesine saldırınca Yezd-i Cürd, Kirman'a savuşmakla Amir'in oğlu, onun arkasından Mes'ud oğlu Mücâşiyi (r.a.) göndermişti.

Mücâşi', Kirman'a bağlı bulunan Şircan şehrine altı saat kalıncaya kadar Yezd-i Cürd'ü takip ettiyse de, çok kar yağıp Mücâşi'nin askeri, soğuktan öldüğü için Mücâşi' güç hâl ile kendisini kurtarmıştı. Âmir'in oğlu, Fâris tarafının işlerini bitirdikten sonra Basra'ya dönmüşse de Horasan'ın karışıklığı çok olduğundan, bu hicretin otuzuncu yılında Amir'in oğlu, Ziyâd bin Ebih'i Basra'da vali vekili edip, kendisi büyük bir orduyla Horasan tarafına gitti.

O sırada Kûfe valisi Âsi oğlu Said de Taberistan üzerine mükemmel bir ordu ile gidiyordu ki, Hz. Hasan ve Hüseyin, Abbas'ın oğlu, Ömer'in oğlu, Amr b. Âs'ın oğlu, Abdullah b. Zübeyr ve Huzeyfe İbn Yemân (r.a.) gibi ashabın büyüklerinden birçokları da onunla beraberdi.

Amir oğlu Abdullah, evvelce varıp Nişabur'a konmuş olduğundan Said de Kûmis'e konmuş ve Âmir'in oğlu, Horasan'a ve Said, Cürcan'a gitmiştir. Cürcan halkı boyun eğerek cizye vergisi vermeyi kabullendiler. Çevresindeki şehirler de ister istemez bu yolda baş eğmek zorunda kaldılar. Fakat bu sırada isyancılardan pek çok adamlar öldürülmüştür.

Hicretin Otuzbirinci Senesi

Yezd-i Cürd, Kirman tarafına kaçtıktan sonra şaşkın bir hâlde şurada burada serseri dolaşıp sonunda Merv'e varmış ve emrindeki askerin Araplara karşı koyamayacağını anlayıp Türkistan'dan asker getirtmek sevdasına düşmüştü.

Halk ise onun Araplarla başa çıkamayacağını kesin olarak anladıklarından, ondan yüz çevirmiş ve kuvvet ve kudreti yerindeyken uğrunda can verenler, yan çizmeye başladılar. Hatta Merv şehrine girmek isteyince sınır komutanı engel olmuştu.

Bu sırada halk ile yapılan çarpışmada Yezd-i Cürd'ün askeri dağılıp perişan oldu. Kendisi tek başına oradan kaçarak Şatt-ı Mergab'a gitmiş ve bir değirmende saklanmıştı. Yezd-i Cürd birkaç gün o değirmende gizlendikten sonra değirmenci, onu öldürmüş ve böylece Kisrâlar sülâlesi tarihe karışmıştır.

Amir'in oğlu ise Ahnef b. Kays'ı öncü askere komutan yaparak Nişabur'dan hareketle Tabesân'dan Horasan'a girdi. Kuhistan halkını zorla ve savaşarak boyun eğdirdi. Yer yer tümenler göndererek o bölgedeki şehirleri birer birer ele geçirdi. Belh ve Serahs'ı tamamen aldı.

Basra valisi, böylece doğuda birçok fetihlere kavuştuğu bir sırada Şam ve Mısır valileri de, anlatılacağı üzere bir deniz zaferi kazanmışlardır.

Deniz Savaşı

Müslümanların Afrika'da kazandıkları büyük fetihlerden İstanbul kayseri Herakl oğlu Konstantin pek çok üzülerek, intikam almak için çokça asker toplayarak Şam ve Mısır kıyılarına saldırmak üzere beş-altıyüz parça gemiden oluşan bir donanma ile Akdeniz'e çıkmıştı.

Bizans İmparatorunun böyle büyük bir donanmayla Akdeniz'e kendisinin çıkışı adaları ve kıyıları titretti. Bunun üzerine Şam valisi Muaviye, Şam askerleriyle karşı koymaya koştu. Mısır valisi Abdullah b. Sa'd da Mısır gemileriyle hareket etti ve ikisi birleşip tertip ettikleri donanma ile Bizans İmparatoruna karşı çıktılar.

İki taraf donanmaları birbirine çattı. İki taraf da kılıç ve hançer ile birbiri üzerine saldırdı. Çok kanlı bir çarpışma başladı. İki taraftan pek çok ölenler oldu. Sonunda Müslümanlar kazandı. Rumların çoğu kırıldı. Konstantin, biraz adamlarıyla kaçıp bin belâ ile canını kurtarabildi. Sonra Sicilya adasına gitti. Fakat Sicilya halkı İmparatorun kötü muamelelerinden usanmış oldukları için, Konstantin'i idam etmişlerdir.

Ebû Huzeyfe oğlu Muhammed ve Muhammed b. Ebû Bekir adı geçen deniz savaşında beraberdiler. Fakat ikisinin de Abdullah b. Sa'd ile araları biraz açıktı. Bu yüzden savaşta ağırca davranmışlar ve "Osman, Resûlüllah'ın ashabını memuriyetlerinden çıkardı. Yerlerine vaktiyle Hz. Peygamber tarafından kanı dökülmesi gerekli görülmüş olan Abdullah b. Sa'd'ı ve Âmir oğlu Abdullah ve Âsi oğlu Said gibilerini getirdi. Bu çeşit adamların emri altında can ve gönülden nasıl harp edilir?" diye söylenmişler.

Abdullah b. Sa'd, bu sözleri işitince, ikisini de azarlayıp korkutmuşsa da bu sözlerin yayılması, halkın fikirlerinin bozulmasına sebep oldu. Halk, Hz. Osman hakkında dile alınamayacak sözleri, korkusuzca ağızlarına alır oldular.

Sebeiyye, yani Sebe' oğlu Abdullah'a uyan azgın Şia takımı ise bu türlü anlaşmazlığı, bozgunculuklarına fırsat saymaktaydı. Bu gibi sebeplerden dolayı Mısır'da Hz. Osman aleyhine bir topluluk ortaya çıkmıştır.

İleri Gelenlerden Vefat Edenler

Hicretin bu otuzbirinci senesinde seçkin ashâbdan ve Bedir Savaşı'nda bulunanlardan Ebu'd-Derda Ensari (r.a.) öldü. Bu ümmetin hakimi ve Şam'ın bilgin ve fıkıh âlimiydi. Şam valisi Muaviye, ondan sakınır ve çekinirdi.

Bedir'de bulunanlardan Ebû Talha Ensari (r.a.) da bu sene Medine'de öldü. Namazını Hz. Osman kıldı. Ensarın zenginlerindendi.

Yiğitliği Araplar arasında darbı mesel olmuştu. Huneyn günü yirmi adam öldürüp silahlarını almıştı. Resûlüllah (s.a.v.) onun hakkında, "Ebû Talha'nın asker içinde sesi, bir cemaatten hayırlıdır" diye buyurmuştu.

Hz. Ömer'in ölümünde toplanan Danışma Kurulu'nun kapısını beklemiş ve zabtiye bakanlığı vazifesini yapmıştı.

Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) amcası oğlu olup, Mekke'nin alındığı gün Müslüman olan Abdü'l-Muttalib oğlu Hâris oğlu Ebû Süfyân da bu sene öldü. Bir rivayette Hz. Osman'ın amcası ve Mervan'ın babası olan Âs Emevi oğlu Hakem de bu yıl ölmüştür.

Yine bu sene Hz. Osman'ın amcası oğlu ve Muaviye'nin babası olan Ümeyye oğlu Harb oğlu Ebû Süfyân seksensekiz yaşındayken öldü. Kureyş'in ulularındandı.

Hicretin Otuzikinci Senesi

Hicretin otuzikinci senesinde Resûlüllah'ın (s.a.v.) amcası Abdü'l-Muttalib oğlu Abbas (r.a.) da seksensekiz yaşında ölmüştür.

Rebeze'de oturan Ebû Zer (r.a.), bu sene hayat bağlarından kurtuldu. Ölümü şöyle olmuştur: Bir gün kızına, "Çık, bak kimse görünüyor mu?" deyince kızı çıkıp baktı ve "Görünürde kimse yok" deyince Ebû Zer, "Daha vakit ve saatim gelmemiş" dedikten sonra, "Bir koyun kes ve pişir. Beni gömecek iyi kimseler gelince onlara de ki: Yemek yemeden gitmeyesiniz diye Ebû Zer, and verdi". Bunun üzerine kızı koyunu kesip tencereye koymuş. Tencere kaynamaya başlayınca Ebû Zer, yine, **"Çık, bak gelen var mı?"** demiş. Kızı da çıkıp görür ki bir topluluk geliyor. İçeri girip haber verince Ebû Zer, **"Gel, beni kıbleye çevir"** deyip o da onu kıbleye

çevirince Ebû Zer, **"Bismillahi ve billahi ve 'alâ milleti Resûlillahi sallâllahu aleyhi ve sellem"** deyip ruhunu teslim etmiş. Kız da çıkıp misafirleri karşılamış.

Bu gelenler, hep meşhurlardan ondört kişi olup biri Kûfe'nin bilgin ve hukuk âlimi olan Mes'ud oğlu Abdullah, biri de Kûfe'nin ileri gelenlerinden meşhur Mâlik Eşter Nehzi idi. Bu büyük kimseler, Mekke'ye giderken Ebû Zer'i ziyaret için Rebeze'ye uğramışlar ve bu yol ile onun cenazesine hazır olmuşlar ve "Böyle mübarek bir adamın cenazesinde bulunmak, Allah'ın (c.c.) bize özel bir lütfudur" demişler. Mes'ud'un oğlu bu durumu görünce, **"Hz. Peygamber (s.a.v.) doğru söylemişti. Ebû Zer hakkında 'Yalnız ölür ve yalnız diriltilir'** buyurmuştu." diyerek ağlamıştır. Rivayet edilir ki, Resûl-i Ekrem (s.a.v.), "Allah (c.c.) bana dört kişiye muhabbet eyle diye buyurdu ve onları sevdiğini haber verdi" deyince, **"Onlar kimlerdir?"** denilince üç kere, **"Biri Ali'dir"** dedikten sonra diğerlerini söylemeye başlayarak, **"Ebû Zer, Miktad ve Selman"** demişlerdir.

Sonra Ebû Zer'i yıkayıp kefenleyip namazını kıldıktan sonra gömmüşler. Kızı, **"Ebû Zer, size selâm etti, yemek yemedikçe gitmeyesiniz diye yemin ederek rica etti"** demesiyle oturup koyunu yedikten sonra gitmişler ve durumu Hz. Osman'a bildirmişler. O da Ebû Zer'in kızını kendi çoluk çocuğu arasına katmış ve riayet ve ikram etmiştir.

Mes'ud oğlu Abdullah (r.a.), Ebû Zerin namazını kıldıktan sonra, bir rivayette on gün sonra yaşı yetmişi aşkın olarak hayat dersini bitirmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) özel hizmetini görenler arasında da Mes'ud'un oğlunun adı geçmişti. İlk Müslüman olan muhacirlerden olup Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) misvakını, ibriğini ve dayanağını taşır ve nalınlarını saklardı. Hz. Peygamber'den sonra Kûfe'de kaldı. Beytü'l-Mal memuru oldu. O zaman ashabın ileri gelenlerinden Ammar b. Yasir ile Huzeyfe İbn Yemân (r.a.) de Kûfe'nin tanınmış kişileriydiler.

Hadis rivayet edenlerin büyüklerinden Kays Nehai oğlu Alkame der ki: **"Şam'a gidip mescidinde iki rek'at namaz kıldıktan sonra ya Rabbi! Bana bir arkadaş gönder ki, onunla sohbet edeyim, dedim; ansızın gördüm ki, ihtiyar bir adam geliyor. Belki yüce Allah (c.c.) duamı kabul etti dedim. Bu adam yani Ebu'd-Derda (r.a.), bana yaklaşınca nerdensin? dedi. Kûfe halkındanım, deyince nalınlar, dayanak ve ibrik sahibi yani Mes'ud'un oğlu sizde değil mi? Şeytandan saklı ve korunmuş olan yani Ammar b. Yasir sizde değil mi? Başkalarının bilmediği sırrın sahibi yani Huzeyfe İbn Yemân sizde değil mi? diyerek söze başladı."**

Mes'ud'un oğlu kısa boylu, küçük cüsseliydi. Fakat sahabiler arasında değeri yüksek, bilgin ve faziletli bir adamdı. Anasının künyesi 'Ümmü Abd' olduğundan

kendisine Ümmü Abd'in oğlu denirdi. Öyle ki Resûl-i Ekrem (s.a.v), "Her kim, Kur'an-ı Kerimi indiği gibi letafet üzere okumak isterse Ümmü Abd'in oğlunun okuyuşu üzere okusun" diye buyurmuştu.

Hz. Peygamber sağken Kur'an'ın ezberlenmesine, bir araya getirilmesine ve zabtına en çok dikkat eden dört meşhur hafızın birincisi Mes'ud'un oğludur. Amr b. Âs oğlu Abdullah'ın meclisinde Mes'ud'un oğlunun adı geçince demiş ki: **'Resûlüllah'tan (s.a.v.) işittim. 'Kur'an'ı dört kişiden; Mes'ud oğlu Abdullah, Ebû Huzeyfe'nin azadlısı Salim, Ka'b oğlu Übey ve Cebel oğlu Muâz'dan arayınız' diye buyurdu, işte o zamandan beri ben, onu yani Mes'ud'un oğlunu severim".**

Bir rivayete göre de Ka'b oğlu Übey (r.a.) da bu sene ölmüştür. Cebel oğlu Muâz ise daha önce vebadan Şam'da ölmüştür. Ama Salim, aslında İranlılardan azadlı bir köledir. Ebû Huzeyfe, onu kendisine oğul edinmiş olduğundan ona nisbet olunur. İkisi de ilk önce Müslüman olanlardan ve muhacirlerin büyüklerindendir.

Salim, ashabın faziletlilerindendir. Öyle ki Resûl-i Ekrem'den evvel göç eden sahabiler, Kubâ'ya gelince Salim, onlara imamlık yapardı.

Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinde olan Yemâme çarpışmasında Hz. Salim, manevi babası olan Hz. Ebû Huzeyfe ile beraber şehid olmuştur (r.a.).

Hz. Ömer halifeyken, **"Ebû Huzeyfe'nin azadlısı Salim, sağ olsa onu veliaht yapardım"** demiş olduğu belgelerle rivayet olunur.

Yine bu otuziki senesinde Aşere-i Mübeşşere'den Abdurrahman b. Avf (r.a.) ebedi âleme göçtü. Danışma Meclisi'nde hakem olarak Hz. Osman'ı halifeliğe seçmişti.

Hz. Osman ise pek yumuşak ve mahcup bir kimse olup, yüz pekliği edemezdi Bu bakımdan akrabasından yaşı küçük adamlar, büyük işlerde görevlendirilmeye başlayınca halk, **"İşte bunlar hep senin işindir"** diyerek Avf'ın oğlunun başına kakınca, Böyle yapacağını sanmazdım. Fakat Allah ile ahdim olsun bundan sonra onunla sohbet etmeyeyim" demiş. Hatta hastalanıp da Hz. Osman, onun ziyaretine gidince, konuşmayarak yüzünü duvara çevirmiş olduğu rivayet edilir.

Savaş Olayları

Ermenistan ve Dağıstan sınırlarının korunması için görevlendirilmiş olan Rebia oğlu Abdurrahman Hazar ülkesine sayısız yürüyüşlerde bulunurdu. Bâbü'l-Ebvâb denen ve kapıların kapısı anlamına gelen yeri geçip ikiyüz saat kadar ilerlerdi.

Bu sırada ise Bâbü'l-Ebvâb'ı geçip Belencer şehri üzerine gitti. Onun arka arkaya saldırısından huzursuz olan Türk kavimleri, bu sefer bir araya gelerek büyük

bir toplulukla karşı koydular. Yapılan kanlı bir çarpışmada Abdurrahman şehid oldu. İslâm askeri bozuldu ve iki kısma ayrıldı.

Bir kısmı Selman-ı Fârisi ve Ebû Hüreyre ile beraberdi. Ceylan ve Gürcan taraflarına gittiler. Öteki parçası Bâbü'l-Ebvâb tarafına gelip Abdurrahman'ın kardeşi olan Rebia oğlu Selman ile birleşerek kurtuldular.

Rebia oğlu Selman'ı daha önce İslâm askerine yardım için bir tümen askerle o tarafa, Kûfe valisi Âsi oğlu Said göndermişti. Bu sefer kardeşinin yerine onu geçirdi. Ona yardım için bir tümenle Huzeyfe İbn Yemân (r.a.)'ı o yöreye gönderdi. Halife Hz. Osman (r.a.) da Selman'a yardım için Şam askeriyle Mesleme oğlu Habib'i gönderdi.

Başkomutan Selman olduğu hâlde Habib, onu bu hususta tanımayınca iki taraf birbirine zıt gittiler. İşte Şamlılarla Kûfeliler arasında ilk önce çıkan anlaşmazlık budur. Hz. Huzeyfe ise sırf dinsel görevini yerine getirmek için, din uğrunda çarpışıp duruyordu.

Horasan'da da Türkler bu sırada ayaklanarak Karın adındaki ünlü komutan idaresinde kırkbine varan ordularıyla Tabesan'a kadar geldiler.

Basra valisi Âmir'in oğlu, o zaman hac için Mekke'ye gitmişti. Komutanlarından Hâzim'in oğlu onlara karşı gitti. Karın'ın ordusunu vurdu, kırdı, dağıttı ve darmadağınık etti.

Yine bu sene Şam valisi Muaviye, Anadolu'ya yürüyerek Konstantıniyye boğazına kadar gidip dönmüştür.

Hicretin Otuzüçüncü ve Otuzdördüncü Senesi

Otuzüç senesinde Mikdâd b. Esved diye bilinen Amr oğlu Mikdâd (r.a.), yetmiş yaşında öldü. Namazını kendi vasiyeti üzerine Zübeyr b. Avvâm (r.a.) kıldı. İlk Müslümanlardan ve ashabın seçkin büyüklerindendi. Bedir savaşında süvariydi. Öteki çarpışmalarda da Resûl-i Ekrem ile beraber bulunmuştu. Hz. Ömer'in vasiyeti üzere Danışma Meclisi'ni bir yere o toplamıştı.

Yine bu yıl Afrika halkı antlaşmayı bozduklarından Mısır valisi Abdullah b. Sa'd o tarafa gitti. Şam valisi Muaviye de Malatya'ya yürüdü.

Otuzdört senesinde meşhur Ka'bü'l-Ahbar öldü. Yahudilerden olup, bilgili bir kimseydi. Hz. Ömer zamanında İslâm olmuştu.

Yine bu sene Bedir'e katılmışlardan bazı kimseler öldü. Bunlardan biri Sâmit oğlu Ubâde'dir (r.a.). İlk Müslümanlardan olup, Akabe'de biat eden ensarın oniki idarecisinden biridir.

İdarecilerden Şikâyetler

Müslümanlar kısa zamanda büyük fetihler yaparak Basra, Kûfe, Şam ve Mısır gibi bayındır şehir ve ülkelerde yerleştiler. İçlerinde Resûlüllah'ın (s.a.v.) seçkin ashabı ve Hz. Peygamber'e tam uymakla şeref kazanmış bulunan Muhacirler ve ensar; Kureyş, Hicazlılar ve diğer kabilelerden olanlar da vardı.

Fakat öteki kabileler ki, Vail oğlu Beni Bekir, Abdü'l-Kays, Rebia soyları, Ezd, Kinde, Temim, Kudâa ve diğer kabilelerdir. Onların içinden ashâbdan bulunanlar azdır. Fakat çarpışmalarda büyük gayret ve çaba göstermişlerdir.

Ashâbdan olmayıp da sırf muharebelerde hizmetleri olanlar, her ne kadar bu başarıları kendileri yüzünden sanıyorlardıysa da onların fazilet sahipleri ilk Müslümanlardan olan ashabı üstün tutarlar, değerlerini iyi bilirlerdi. Bir de peygamberliğin yüksek işi, vahyin inişi ve meleklerin gelişi herkesi ürkütmüş ve cahiliyet gayretini unutturmuştu. Ne zaman ki bu ırmak çekildi ve dünyanın hâli tamamen değişti, Hz. Peygamber'in zamanı gerilerde kaldıkça o ruhi etkiler azaldı. Düşman hor ve hakir olup İslâm memleketi genişlediyse de, eski cahiliyet damarları harekete geldi. Muhacirlerin ve ensarın başkanlıklarını çekemez oldular. Gittikçe bunlar azaldı ve onlar çoğaldı. Bununla beraber şer'i hükümleri Hz. Peygamber'den (s.a.v.) duyan, Resûl-i Ekrem'in güzel ahlâkından feyz ve saadet alan sahabiler, daima halkın ve aydınların müşküllerini çözen birer başvurulacak kimselerdi. Her yerde hürmet görüyorlar, ordularda bile varlıkları uğur sayılır, onların yüzü suyu hürmetine yüce Allah'tan yardım istenilirdi.

Fakat Halife Hz. Osman (r.a.) akrabasını çok sevdiği için makamların çoğunu Ümeyyeoğullarından olan akrabasına verdi. Hele büyük valilikler ve komutanlıklar hep Ümeyyeoğullarındaydı. Çünkü o zaman en büyük valilikler Basra, Kûfe, Şam ve Mısır valilikleriydi. Basra'da Âmir'in oğlu, Kûfe'de Âsi oğlu Said, Şam'da Muaviye b. Ebû Süfyân ve Mısır'da Ebû Serh oğlu Abdullah b. Sa'd valiydi. Bunlar ise hep Ümeyyeoğullarından idiler.

Basra valisi İran ve Horasan'a hükmeder, Kûfe valisinin Azerbaycan ve Ermenistan'dan Babü'l-Ebvâb'a kadar hükmü geçerdi. Şam ve Mısır valileri ise birer bağımsız hükümdar gibiydiler. Ne var ki Âmir'in oğlu Basra valisi olduğu zaman yirmidört yaşındaydı. Bunca ashabın büyükleri dururken böyle yeni yetişme adamların sırf Ümeyyeoğullarından bulundukları için, öyle büyük işlerde görevlendirilmesi itiraza sebep olmuştu.

Cennetle müjdelenenlerden Sa'd b. Ebi Vakkas gibi muhterem birinin yerine, Kûfe valisi olan Velid'in kötü şöhreti ise, en büyük itirazlara sebep olmuştu. Sonunda Hz. Osman ona şarap içtiği için belli sayıda dayak cezası vurduktan sonra,

görevden almak zorunda kalınca da yerine yine Ümeyyeoğullarından Kureyş'in ileri gelenleri sırasına daha yeni geçmiş olan Âsi oğlu Said'i tayin etmişti.

Mısır valisi Abdullah b. Sa'd, ashâb olmak şerefine kavuştuktan sonra dinden çıkınca kanı heder kılınmışken, Hz. Osman'ın şefaatiyle kurtulup, sonra kuvvetli Müslüman olmuşsa da, öbür seçkin ashâb derecesinde değildi. Muaviye b. Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kâtiplik hizmetinde bulunmuş şanlı bir ashâb ise de, Mekke fethinde İslâm olarak muhacirlerden ve Ensar'dan sayılmadığı için, ilk Müslümanlardan olan seçkin ashâb derecesinde tutulmazdı.

Emevilerin bu şekilde makamların çoğunu ele geçirmelerinden ötürü, diğer İslâm devlet adamlarının özellikle Hâşimoğullarının gönülleri kırıldı. Pek çok canları sıkıldı. Her birinin hatırları kırılmış olarak bir tarafa çekildiler. Hz. Osman'ın yaşı sekseni geçtiğinden işler, bütün bütün Emevilerin ve özellikle kendisinin kâtibi ve amcası oğlu olan Mervan İbn Hakem'in elinde kaldı. Bu da Hz. Osman'ın dost ve arkadaşlarının ona kırılmalarına yol açtı.

Emeviler ise gittikçe azıtıp sokaklarda tavırlarından geçilmez ve rahat gezilmez oldu. **"Filân geliyor, savulun yoldan"** denilmeye başlandı.

Rivayet edilir ki, İslâm milletinde ilk önce çıkan bid'at "Savulun yoldan!" sözü olup, Hz. Osman zamanında çıktı. Bir de Medine çevresinin otundan halk faydalanırken Hz. Osman, buralarını koru edip, devletin hayvanlarına ayırmış olduğundan halk, ona gücenmişti. İşte bu gibi sebeplerden dolayı halk, gücendi. Hz. Osman hakkında söz çoğaldı. Emeviler ise gittikçe yüz buldular ve buldukça bunadılar; öyle ki Ammar b. Yasir (r.a.)'ı mescitte bayılıncaya kadar dövmüşlerdir.

Ammâr gibi seçkin ashâbdan değeri yüksek biri hakkında, böyle hor görücü bir muamele yapılması ise herkeste unutamayacakları bir yara açtı. Halkın Emeviler hakkındaki düşmanlıkları böylece daha da artmış oldu.

Emeviler, "Biz, Kureyş'teniz" diye her tarafta çalım satarlardı. Onlara karşı olanlar da, "Kureyş içinde Emevilerden daha şerefli Hâşimoğulları var" diye dokunaklı sözler ederek itiraz ederlerdi. Bu yüzden kavim gayreti gütmek meydana geldi.

Vilâyetlerde ise bu ırkçılık çabaları, bir derece daha ileri götürüldü. Irkçılık büsbütün meydan aldı. Öteki kabilelerden bazıları, Kureyş'in üstünlüğünü ve önde geldiğini artık ağza almaz oldular.

Özellikle Kûfeliler; kimi Velid oğlu Hâlid'in maiyetinde, kimi Kadisiyye zaferindeki hizmet ve yardımlarından söz açıp övünerek, birtakım yeni çıkan adamların sırf Kureyşli olmalarından dolayı vali olmalarına itiraz ederler ve Resûl-i Ekrem Kureyşliyse de, bütün kabile ve milletlere gönderildiğine göre hepsini bir tutarlardı.

İbni Sebe' ise Mısır'da bir Şia mezhebi kurarak epeyce kimseleri sapıttırarak Hz. Ali (r.a.)'nin asla rızası olmadığı hâlde, halkı onun biatına çağırırdı. Basra'da ve başka yerlerde edinmiş olduğu dostlarıyla haberleşerek halkı ayaklandırmaya kışkırtırdı.

Bu sebeplerden dolayı vilâyetlerde valilerin emirlerine uyulmaz ve Halife'nin emrine önem verilmez oldu. Valilerin kötü işlerinden söz edilerek görevden alınmaları istenir ve her tarafta Hz. Osman aleyhine sözler söylenirdi.

Hz. Osman'ın kötülenmesine asıl sebep ise, Emevilere yüz vermesi ve yüksek mevkilere onları getirmesi gibi hususlar olduğu hâlde, ona karşı çıkanlar itirazlarına birçok maddeleri de eklediler. Şöyle ki:

"Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sağlığında Rebeze'ye sürülen Hakem b. Âs'i serbest bırakarak Medine'ye getirdi. Ebû Zer Hazretleri'ni Rebeze'ye gönderdi. Mervan İbn Hakem'e Afrika'nın beşte bir ganimetini bağışladı. Cum'a günü salâ vermek âdetini çıkardı. Minâ'da sünnete aykırı olarak namazı dört rek'at kıldı. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mührünü kuyuya düşürdü" diye itiraz ederlerdi. Bu itirazların cevapları yukarıda anlatıldı. Çoğu içtihatta anlaşmazlık demektir. Şu kadar var ki; öteden beri sahabiler, içtihatça ayrılsalar da, birbirini hatalı yolda görmezlerdi. Ama Hz. Osman zamanında halk, birbirini yanlış yolda görüp, birbirlerini kınar oldular.

Bir merkezde toplanmış bulunan İslâm düşüncesi, halkın bu türlü anlaşmazlıkları ve Ümeyyeoğullarının kötü tavır ve davranışları üzerine garip bir ayrılık hâline düştü. Yer yer ihtilâl ve fitne belirtileri başgösterdi.

Önce Abdullah b. Mes'ud'un şânına lâyık olmayan bir muamele olunduğundan dolayı Hüzeyloğulları ve Zühreoğulları gücenmişlerdi. Ebû Zer Gıfari (r.a.) hakkında yapılan muameleden dolayı pek çok halk, özellikle Gıfaroğulları kabilesi ve onlarla antlaşmış bulunanlar ve Ammâr b. Yasir (r.a.) için Kindeoğulları Hz. Osman (r.a.) hakkında kin bağlamışlardı.

Kısacası Araplar, eskiden beri cehalet karanlıkları içinde soy sop ve ırkçılık gayretiyle uğraşıp dururlarken peygamberlik nuruyla kalp gözleri aydınlanmış ve aralarındaki soy-sop ayrılığı İslâm birliği ile ortadan kalkmışken, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaşadığı zamandan uzaklaştıkça yine karanlık basmaya başladı ve yine soy sop ve ırkçılık gayreti kendini gösterdi. Emevilerin tavır ve gidişatları da bunun ortaya çıkışına sebep oldu.

Kûfe İleri Gelenlerinden Şam'a Gönderilenler

Kûfe valisi Âsi oğlu Said, geceleri Kûfe ileri gelenlerini ve komutanlarını meclisine kabul ve gece sohbeti edermiş. Otuzüç yılı için de bir gece sohbet sırasında,

"Irak toprakları, Kureyş'in bahçesidir" deyivermiş. Hazır bulunanlardan meşhur Eşter Nehâi hiddetlenerek, "Kılıçlarımızla alarak yüce Allah'ın bize ganimet kıldığı Irak topraklarını, senin ve kavminin bahçesi mi sanıyorsun?" diyerek hiddet ve şiddet göstermiş, ötekiler de o yolda sert sözler söylemiş.

Zabıta Bakanı olan Abdurrahman Esedi, **"Siz, Emirin sözüne karşı mı geliyorsunuz?"** diyerek sert ve şiddetle çıkışınca Eşter ve arkadaşları, ona sövmüşler ve başına üşüşüp bayılıncaya kadar dövmüşler ve sonra ayıltmak için başına su dökmüşler.

Bundan sonra Said, onları gece sohbetine kabul etmedi. Onlar da kendi meclislerinde toplanıp Said'i açıktan kötüledikleri sırada, sözü baştakine getirerek, **"Osman, kendi akrabasından memleketi güzelce idareye gücü yetmeyen kimseleri vali yapıyor"** diye söylenmeye başladılar iş bu noktaya gelince Âsi oğlu Said, durumu Hz. Osman'a bildirdi. Eşter ile arkadaşlarının Kûfe'den çıkarılmalarını isteyince, Hz. Osman, onların Şam'a gönderilmelerini Said'e yazdı. Şam valisi Muaviye'ye de durumu bildirdi.

Şöyle ki: **"Kûfe'de fitneye âlet olan birtakım kimselerin sana gönderilmelerini emrettim. Geldiklerinde hallerini düzeltmeye çalış. Düzeldikleri takdirde Kûfe'ye geri gönder"** diye Muaviye'ye mektup gönderdi.

Adı geçen kimseler Şam'a varınca Muaviye, onları bir yere gönderdi. Kendilerine güler yüz gösterdi. Kûfe'de aldıkları maaşlarını Şam hazinesine kaydırdı. Bununla beraber akşam sabah onlarla beraber yemek yerdi.

Bunlar Eşter Nehai, Kays Nehai oğlu Sabit, Ziyâd oğlu Cemil, Sunan Abdi oğlu Zeyd ve kardeşi Sa'saa, Züheyr oğlu Cendeb, Ca'd oğlu Urve, Hakk oğlu Ömer, İbni'l-Kiva adlı kimselerdi.

Bir gün Muaviye onlara, **"Siz Arab'dan bir kavimsiniz. İslâm ile şeref kazandınız. Nice ümmetlere üstün gelerek miraslarına kondunuz. İşittim ki: Siz, Kureyş'i hoş görmüyor olmuşsunuz. Kureyş olmasa siz hor ve hakir olurdunuz. Emirleriniz ve reisleriniz size kalkandır. Kalkanın aleyhine ayrılığa kalkışmayınız. Vallahi ya bu halden vazgeçersiniz, yahut Allah (c.c.) tarafından büyük bir belâya uğrarsınız"** dedi.

İçlerinden Sa'saa, karşılık verip dedi ki: **"Cahiliyet zamanında Kureyş kabilesi, sayıca ve kuvvetçe başkalarından üstün değildi ki, bizi korkutasın. Kalkan lâkırdısına gelince kalkan alındıkta iş bize kalır."** Bunun üzerine Muaviye, "Şimdi anladım ki sizi bu davaya düşüren akıl eksikliğidir. Sen bunların hatibisin. Sende akıl eseri görmüyorum. Ben, sana İslam'ın yüce emrinden bahsediyorum. Sen, bana cahiliyetten bahsediyorsun. Sizin işinizi üstün tutanları yüce Allah hor

ve hakir etsin. Gerek cahiliyet günlerinde, gerek İslâm çağında Kureyş'in izzet ve şerefi, Allah'ın bir lûtfuydu. Onlar, Arab'ın en çoğu ve en şiddetlisi değildiler. Fakat soy sopça daha kerimi ve insanlıkça en olgunuydular. Cahiliyet günlerinde Arap ve Acem birbirini yerken onlar, Harem-i Şerif de oturur ve Allah'ın inayetiyle musibetlerden emindiler. Ta ki, yüce Allah, dinine uyanların dünya zilletinden ve âhiret azabından kurtuluşunu murad buyurunca insanların en hayırlısını peygamberlikle gönderdi. Sonra onun için sahabe seçti ki, onların en hayırlıları Kureyş idi. Sonra bu mülkü onların üzerine kurdu. Halifeliği onlara verdi. Şimdi bu iş, ancak onlarla düzelir. Yüce Allah (c.c), Kureyş'i cahiliyet zamanında korumuşken, kendi dini üzere bulundukları sırada hiç korumaz mı sanıyorsunuz? Yazıklar olsun! Sana ve yoldaşlarına." dedi ve yanlarından çıkıp gitti. Sonra Muaviye, yine onların yanına varıp öğüt ve nasihat ettiği sırada, **"Resûl-i Ekrem (s.a.v.) masumdu. Beni hizmetinde kullandı. Sonra Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman da beni vali yaptılar. Hepsi benden razı oldukları hâlde memur ettiler. Resûlüllah ise işlere hep erbabını arardı. Ben, vallahi size her ne ki emredersem kendimden ve ehl-i beytimden başlarım, sonra size teklif ederim. Kureyş'in bildiğidir ki Ebû Süfyân, onların en kerimi ve en kerimzadesidir. Fakat Peygamber, müstesnadır. Çünkü Allah, onu seçerek mükerrem kılmıştır. Zannederim ki eğer halk, Ebû Süfyân'dan doğmuş olsaydı, bütün işlerinde erişgin ve kalp gözü açık olurlardı."**

Sa'saa, Muaviye'nin sözünü kesip, **"Yalan söyledin. Halk, Ebû Süfyân'dan daha hayırlı olan Hz. Âdem'den doğdu ki, yüce Allah, onu kudretiyle yarattı. Ona ruh üfledi. Meleklere emretti, ona secde ettiler. Hâlbuki Âdemoğullarının kimi iyi, kimi kötü, kimi ahmak ve kimi de zekidir"** deyince Muaviye, yine yanlarından çıkıp gitti. Ertesi günü yine yanlarına gelip birçok sözler söyledikten sonra, **"Ey kavmim! Hayır ile red cevap veriniz yahut susunuz. Düşününüz, kendinize ve ehlinize ve bütün Müslümanlara faydalı olan şeyleri isteyiniz"** dedi.

Sa'saa, ona cevap olarak, **"Sen bunun ehli değilsin. Oysaki sana uymakla hatırın için günaha girilmez"** deyince Muaviye, **"Benim size önceki sözüm bu değil midir ki, 'Allah'tan korkunuz ve Peygamberine itaat ediniz ve Şeriata yapışınız ve ayrılmayınız, diye emretmiştim"** deyince, dediler ki: **"Öyle değil. Belki sen bize ayrılmakla ve Resûlüllah'ın (s.a.v.) getirdiği emirlere karşı koymakla emrediyorsun."**

Onun üzerine Muaviye, **"Ben, şimdi size emrediyorum. Eğer aykırı bir iş işlemişsem Allah'a tövbe ederim ve size emrediyorum ki, Allah'a ve Resûlüne itaat, ediniz ve topluluktan ayrılmayınız ve başınızdakilere hürmet ediniz"** dedi.

Sa'saa, ona karşı durarak, **"Biz, emrederiz ki, mevkiini terk edip çekilesin. Çünkü Müslümanlar içinde senden daha lâyığı var. İslâm'da babası senin babandan ve kendisi senden kıdemli olan var"** dedi. Muaviye ona cevap olarak, "İslâm'da kıdemim vardır. Benden daha kıdemlisi de var. Fakat zamanımda bulunduğum memuriyetin güzel idaresinde benden daha kuvvetli ve kudretli kimse yoktur. Ömer de onu görmüştü. Eğer benden daha güçlü, iktidar sahibi biri olsaydı onu memur ederdi. Ondan sonra da işimden çekilmeyi gerektirecek bir şey yapmadım. Halife onu düşünseydi bana yazardı. Ben de işten çekilirdim. Eğer işler, sizin görüşünüz üzere yapılacak olsa Müslümanların işleri bir gün, bir gece doğru gitmezdi. Şimdi hayra yöneliniz ve hayır söyleyiniz. Allah'ın kuvvet ve kudreti vardır. Korkarım ki siz, böyle şeytana uyarak Allah'a isyanda devam ederseniz, dünya ve âhirette hor ve hakir olursunuz" deyince sıçrayıp Muaviye'nin sakalından tuttular. Muaviye, **"Durunuz. Burası Kûfe değil. Vallahi Şam halkı, sizin bu yaptığınızı görürse ellerinden kurtaramam, sizi öldürürler"** dedi. Yanlarından savuşup gitti ve durumu Halifeye bildirdi.

Muaviye'nin yumuşaklığı ve sabrının çokluğu Araplar arasında darb-ı mesel olmuştu. Bu konuşmalara da çok sabır ve tahammül etti. Kûfelilerin acı sözlerine çok dayandı. Sonunda sabrı yandı, **"Siz, Kureyş'e ne fayda verebilirsiniz, ne zarar eriştirebilirsiniz? Size izin verdim. Dilediğiniz yere gidiniz"** diye onları Şam'dan çıkardı.

O konuşmalar arasında Muaviye, bir gün İbni Kiva'dan, **"Beni nasıl bilirsiniz?"** diye sormuş. O da, **"Sen serveti çok, otlağı çok, hazır cevap, derin fikirli, yumuşak huylu olup İslam'ın bir temel direğisin. Seninle korkunç bir gedik kapanmıştır"** diye cevap vermiş. Sonra Muaviye, **"Sen, arkadaşlarının en akıllısısın. Bana şehirlerin özel durumlarından haber ver"** deyince, "Medineliler şerre çok düşkün ve fakat yapmakta en âciz adamlardır. Kûfeliler, toplu gelir, dağınık gider. Mısırlılar, en çok kötülük edip de en çabuk pişman olan kimselerdir. Şamlılar, kendilerine doğru yolu gösterenlere çok bağlı ve doğru yoldan çıkaranlara en çok baş kaldıran kimselerdir" demiş olduğu söylenir.

İbni Kiva'nın sözlerinden Muaviye, memnun olmuşsa da, Sa'saa'nın sözlerinden ve ötekilerin kaldırılmaz muamelelerinden pek kırılmış olarak hepsini kovmuştu. Onlar da el-Cezire yakasına geçmek üzere Humus tarafına gitmişlerdi.

Humus Mutasarrıfı olan Hâlid oğlu Abdurrahman ise bütün bu olanlardan haberli olmakla, onları çağırtarak azarladı ve korkuttu. Özellikle Sa'saa'yı Çok horladı ve **"Abdurrahman, sizi terbiye etmezse suçlu ve ziyanda kalsın. Muaviye'ye söylediğiniz sözleri bana söylemeyiniz. Ben, Velid oğlu Hâlid'in oğluyum. Ben, dönmeleri yok eden adamın oğluyum"** dedi. Velid oğlu Hâlid (r.a.)'in

Irak'ta son derece iyi bir ünü ve şöhreti olduğundan oğlunun sözleri, Kûfelileri pek çok etkiledi. Hepsini korkuttu, susturdu, tövbe ettirdi.' Abdurrahman, böylece Kûfe yaranını bir ay kadar Humus'ta alıkoydu ve bir gün Sa'saa'ya, **"Ey zina çocuğu! Gördün mü, iyilikle düzeltilemeyen kötülükle yola getiriliyor. Said'e ve Muaviye'ye söylediğin sözleri bana niçin söylemiyorsun?"** deyince Muaviye'nin önünde arslan gibi kükreyen Sa'saa, kedi gibi sindi.

Vali ve Komutanların Medine'de Toplanması

Eşter ve arkadaşları Humus'ta alıkonulmuşlarsa da, halkın fikirleri durulmayıp gittikçe isyan ve karışıklık belirtileri çoğalmaktaydı. Evvelce birtakım adamlar toplanarak Hz. Osman'ın hallerini ve hareketlerini söz konusu ederek, verdikleri karar üzere Temimoğullarından Abdullah oğlu Âmir adındaki son derece dindar birini Medine'ye göndermişlerdi.

Âmir, Hz. Osman'ın yanına çıkıp, **"Müslümanlardan bir topluluk toplanarak senin yaptığın işlere baktılar. Gördüler ki sen büyük hatâlarda bulunuyorsun. Artık Allah'tan sakın ve tövbe et"** dedi.

Hz. Osman, "Şu herife bakın. Halk, onu Kur'an okuyan biri sanır. Sonra gelip bana böyle hakaret dolu sözler söylüyor. Kendisi Allah'ı bilmez" deyince Âmir, **"Ben, Allah'ın hazır ve nazır ve zalimden intikam alıcı olduğunu bilirim"** diyerek çıkıp gitti.

Hz. Osman, durumun ağırlığını ve gerginliğini anlayarak hemen Muaviye, Abdullah b. Sa'd, Âsi oğlu Said, Âmir oğlu Abdullah ve Amr b. Âs'a haber gönderip, hicretin bu otuzdört yılı içinde onları Medine'ye çağırdı. Amr b. Âs'tan başkası, hep Ümeyyeoğullarının büyüklerinden ve Hz. Osman'ın samimi taraflısıydılar.

Ama Amr b. Âs, Ümeyyeoğullarından değildi. Hz. Osman, onu Mısır valiliğinden alıp, yerine Abdullah b. Sa'd'ı getirmiş olduğu için Hz. Osman'a kırgındı. Sanırım ki o görevden alınışın acısını hâlâ unutmamıştı. Fakat dâhilerden biri olduğu için, her nasılsa Hz. Osman'a sokulmuş ve onun sırdaşı olan valiler sırasına geçerek bu sefer büyük Emevi komutanlarıyla birlikte bulundurulmuştur. Hz. Osman, onları yanına çağırarak kurduğu özel toplantıda, "Sizler benim vezirlerim ve güvendiğim kimselersiniz. Halkı görüyorsunuz, ne yapıyorlar. Benim memurlarımı görevden almak ve yerlerine istediklerini getirmek istiyorlar. Sizler ne dersiniz?" diye sordu.

Âmir oğlu Abdullah, **"Ey müminlerin Halifesi! Halkı savaş ile uğraştır. Ta ki kendi başları kaygısına ve hayvanlarının arkasına düşsünler"** diye cevap verdi.

Âsi oğlu Said de, **"Ey Halife Hazretleri! Her kavmin başkanları vardır. Onlar öldürülecek olursa halk dağılıp bir fikir üzerine toplanamazlar"** diyerek karşı tarafta bulunan başkanların idamını uygun gördü.

Muaviye dedi ki: **"Ey Halife Hazretleri! Valilere, işleri bırak... Her biri kendi memuriyet dairesini kollayıp gözetsin. Ben, Şam halkının iyi durumu için söz veriyorum."** Ebû Serh oğlu Abdullah b. Sa'd da, **"Ey Hz. Halife! Halk, aç gözlüdür. Onlara bol bol mal dağıtırsan senin tarafını tutacakları açıktır"** dedi.

Sonra Amr b. Âs kalkıp, **"Ey Halife Hazretleri! Sen, Ümeyyeoğullarıyla beraber halka yüklendin. Sen gündüz uykusuna yattın. Onlar da yattı. Sen değiştin, onlar da öyle oldu. Sen orta yolu tut yahut çekil. Yoksa kuvvetli bir kararla ileri git"** deyince Hz. Osman, **"Ey Amr! Sana noldu, bu sözleri ciddi mi söylüyorsun?"** deyince Amr, sustu... Meclis dağıldıktan sonra, **"Ey Hz. Halife! Sen, benim yanımda pek kerimsin. Fakat bildim ki kapıda herkesin sözünü halka yetiştirecek adam var. İstedim ki benim sözüm halka, ulaşsın da bana güvensinler. Ben de bu vesileyle senin hakkında iyilik getirecek ve kötülüğü uzaklaştıracak bir hizmet edebileyim"** diye özür diledi.

Hz. Osman, Âmir'in oğlunun görüşünü tercih ile halkı takım takım savaşa sevk etmek üzere komutanları ve valileri görevleri başına gönderdi. Kûfe halkı, Said'den şikâyetçi oldukları hâlde onu da Kûfe'ye geri gönderdi. Halkı boyun eğmeye zorlamak üzere maaşlarının kesilmesine karar verdi. Hâlbuki Said, daha görevi başına varmadan maaşın kesilmiş olduğu haberi Kûfe'ye ulaşmış ve Kûfe'de büyük bir karışıklık çıkmıştı.

Kûfe Valisi Said'in Görevden Alınışı

Kûfe'de karışıklık ve ayaklanma nerdeyse çıkacak bir durumdayken Kûfe valisi Âsi oğlu Said, Halife'nin emri üzere Medine'ye gitmişti. Oysaki geçen sene Azerbaycan, Rey, Hemedan, İsfahan, Demavend, Musul ve Karkısiya eyâletlerine ve Bâbü'l-Ebvâb tarafına ve sonra Hilvan'a Kûfe ileri gelenlerinden birer vali tayin edip göndererek Kûfe'de kendi işine yarayacak reislerden yalnız Ka'kaa kalıp onu da harp işleri üzerine görevlendirmişti. Kays oğlu Yezid Kûfe'nin o şekilde reislerden boş kaldığını fırsat bilerek, Hz. Osman'ın elinden halifeliği almak niyetiyle ortaya çıkmış ve Sebeiyye, yani İbni Sebe ile haberleşmekte olan topluluk da ona katılmıştı.

Ka'kaa ibn Amr onu yakaladıysa da, kötü niyetini gizleyerek yakasını onun elinden kurtardı ve Humus'a mektup gönderdi. Oradaki ayakdaşlarını çağırdı ve onlar da döndü.

Eşter Nehai, ötekilerden evvel halk, cuma namazındayken Kûfe'ye ulaştı. Mescidin kapısında durdu. Halkı ayaklanmaya çağırdı ve kışkırttı.

Said evvelce Medine'den çıkıp Kûfe'ye gelmek üzere olduğundan Yezid, hemen meydana çıktı, **"Said'i geri çevirmek üzere isteyen Yezid'in yanına gelsin"** diye tellâllara bağırttı. Akıl ve fikir sahibi kimseler, halka engel olmak istediler ve bu hareketi çirkin gördülerse de, bir faydası olmadı. Çünkü söz, ayağa düşmüş ve öğüt tesir edecek zaman geçmişti. Kalem ve dil yerine kılıç ve süngü geçmişti. Bundan dolayı halk görüş sahiplerinin sözlerine kulak asmayıp, hepsi Yezid'in yanına gittiler ihtilâl ve isyana başladılar.

Halkın ileri gelenleri, mescitte toplandı. Vali vekili olan Hâris oğlu Amr bir hutbe okudu. Halkı itaat ve boyun eğmeye çağırdı. Ka'kaa ibn Amr kalktı, "Seli geri mi çevirmek istiyorsun? Çok geç! Allah'a yemin ederim ki, bu kavga, ancak kılıçla sona erer. Korkarım ki, onun da zamanı geçiyor. Siz, artık bekleyin bakalım" diyerek evine gitti.

Yezid ise büyük bir kalabalıkla Kûfe'den çıktı. Eşter de beraber idi. Kadisiye tarafında Cür'a denen yere vardılar. Sonra Said de oraya gelince, **"Bizim sana ihtiyacımız yoktur"** diyerek onu geri çevirdiler. Kendileri de dönüp Kûfe'ye geldiler.

Ebû Sevr Haddani demiş ki: "O gün Kûfe mescidinde Huzeyfe İbn Yemân'ın yanına oturmuştum. Ebû Mes'ud Ensari de beraber idi. **'Öyle görüyorum ki, kan dökülmedikçe bu iş bitmez"** deyince Huzeyfe **'Vallahi Said geri döner, kan da dökülmez ve bugün bir şey olmaz. Eğer olacak olsa Resûlüllah (s.a.v.) sağken ben olacağını bilirdim' dedi. Gerçekten Huzeyfe'nin dediği gibi oldu. Said, Medine'ye döndü ve kan dökülmedi."**

Kûfeliler, Âsi oğlu Said'i geri çevirerek yerine Ebû Musa el-Eş'ari'nin tayinini istemişlerdi. Âsi oğlu Said, Medine'ye döndü ve Hz. Osman'a durumu anlattı. Hz. Osman, Kûfelilerin isteklerine uygun hareket etmekten başka bir çare bulamayıp hemen Said'i görevden alarak yerine Ebû Musa'yı tayin etti. Kûfelilere yumuşak yollu yazılı bir emir yazdı.

Ebû Musa Eş'âri (r.a.) Hazretleri ki, ashabın meşhur hafızlarındandır. Kûfe'ye vardı, mescide girdi, hutbe okudu, oradakilere öğüt verdi. Onlar da dinlediler ve hemen kendilerine namaz kıldırmasını rica ettiler.

Ebû Musa el-Eş'ari Hazretleri, **"Siz Halife'ye itaat edip boyun eğmedikçe olamaz"** deyince hemen, **"İşittik ve itaat ettik"** dediler. O da imam olup onlara namaz kıldırdı.

Bu suretle kavga ve gürültü bastırıldı, karışıklık giderildi; âsâyiş sağlandı. Halife'nin emri üzere Huzeyfe (r.a.), savaş için askerle Babü'l-Ebvab tarafına gitti.

Karışıklıkların Başlangıcı

Ebû Musa el-Eş'ari Hazretleri'nin vali oluşuyla Kûfe'deki karışıklık bastırıldıysa da, bütün öteki eyaletlerde Hz. Osman yerilir ve valilerinden şikâyet olunurdu. Böylece eyaletlerden Medine'ye arka arkaya çirkin haberler ulaşır, Hz. Osman'a karşı olanların dillerinde ise Hz. Osman'ın halifelikten indirilmesi lâkırdısı dolaşırdı. Medine'de de Hz. Osman yerilerek önemsenmez oldu. Ashâbın büyükleri ise bir şeye karışmayarak bir tarafa çekildiler.

Gerçi Zeyd b. Sabit, Ebû Üseyyid Saıdi, Mâlik oğlu Ka'b ve Sabit oğlu Hassan (r.a), halkı engellemeye çalışırlardı. Fakat yalnız onların yasaklaması yeterli değildi.

Bunun üzerine Medineliler toplanıp Hz. Ali'ye gittiler. Hükümetin işleyişinde yolsuz gördükleri işleri sayıp döktüler. Hz. Ali de Hz. Osman'ın yanına gitti. Durumu bildirdi. Hz. Ömer'in yerine göre sertlik ve yumuşaklığından söz etti ve sonucun tehlikeli ve korkulu olacağını söyleyerek nasihat yollu çok sözler söyledi.

Hz. Osman, **"Ey Ali! Bilirim ki senin dediğini diyorlar. Fakat sen benim yerimde olsan ben, senin aleyhinde bulunmazdım. Bilirsin ki Ömer, Mugîre İbni Şu'be'yi vali yaptı. Ya ben, İbni Âmir'i yakınlığından ötürü vali yaptığımdan dolayı beni niçin kınıyorsun?"** dedi.

Hz. Ali dedi ki: **"Ömer, vali kıldığı adamın kulağını büker ve onun tarafından bir söz gelse hemen (Medine'ye) getirterek, hakkında sert cezalar verirdi. Sen bunu yapmıyorsun. Akraban hakkında gevşek ve yufka yüreklisin." Hz. Osman, "Ey Ali! Onlar senin de akrabandır"** deyince, Hz. Ali, **"Evet. Onlar benim de akrabamdır. Fakat ne yapayım ki, fazilet ve üstünlük başkalarındadır"** dedi.

Hz. Osman, **"Biliyor musun ki Muaviye'yi Ömer, vali yapmıştı"** deyince Hz. Ali, **"Biliyor musun ki Muaviye, Ömer'den, Ömer'in kölesinden çok korkardı. Şimdi ise Muaviye Osman'ın emriyle diye yolsuz işler yapıyor. Oysaki sen, değiştirmiyor ve düzeltmiyorsun"** dedi.

Hz. Ali kalkıp gittikten sonra Hz. Osman, minbere çıktı. Hutbe okudu ve dedi ki: **"Her şeyin bir âfeti vardır. Bu ümmetin âfeti de yerenler ve ayıplayanlardır. Siz, Hattâb'ın oğlundan görüp kabul ettiğiniz işlerde beni ayıplıyorsunuz. Fakat o, sizin başınıza bastı. Sizi eliyle dövdü, diliyle azarladı. Siz de ona boyun eğdiniz ve yumuşak oldunuz. Ben, size yumuşak davrandım, sizi omuzuma bastırdım. Sizden elimi çektim, dilimi tuttum. Siz ise benim üzerime yürüdünüz. Allah'a yemin ederim ki, benim taraftarlarım ve yardımcılarım daha çoktur. Geliniz der isem gelirler, beni dilinize dolamayınız, valilerinizi kötülemekten ve aleyhinde bulunmaktan vazgeçiniz."**

Bu sırada Mervan kalkıp sert bir dille söze karıştı. Hz. Osman, "Sus! Ben sana konuşma demedim mi?" diyerek ona çıkıştı. Sonra minberden inip evine gitti. Hz. Osman'ın bu sözlerinden halk gücendi. Hele Mervan'ın takındığı tavırdan pek çok nefret ettiler. Evvelkinden ziyade birbirini halife aleyhine kışkırtmaya başladılar.

O zaman Mısır'da bulunan İbni Sebe ve arkadaşları ise başka şehirlerdeki ayakdaşlarıyla ve onlar da birbirleriyle haberleşerek valilerin zulmünden söz açarak nice yalan haberler uydurarak etrafa yaymaktaydılar.

Böylece muhalifler, Ümeyyeoğullarının büyük ve küçük kusurlarını büyüttüler, birine bin kattılar. Bu yüzden eyaletlerde dedikodu çoğaldı. Her taraftan Medine'ye valilerin zulümlerine dair haberler gelir oldu.

Medineliler, Hz. Osman'ın yanına gittiler. Olup biteni haber verdiler. O da, **"Siz bir fikir veriniz"** deyince, **"Bize kalırsa doğru haber almak için eyaletlere güvenilir adamlar göndermelisin"** dediler. Hz. Osman da Kûfe'ye Muhammed b. Mesleme'yi, Basra'ya Üsame b. Zeyd'i; Şam'a Ömer oğlu Abdullah'ı ve Mısır'a Ammar b. Yasir'i gönderdi. Gittiler, geldiler, **"Dine aykırı bir şey görmedik"** dediler.

Fakat Ammar'ın dönmesinin gecikmesi endişeye yol açtı. Mısır valisi Abdullah b. Sa'd ise Ammar'ı bir topluluk ile getirtip yumuşattı ki Sebe' oğlu Abdullah, Mülcem oğlu Hâlid, Hamran oğlu Sevdan ve Bişr oğlu Kinane bu topluluk içindedir diye yazmıştı.

Sonra Hz. Osman, her tarafa mektuplar gönderdi. "Bazıları, halkı sövüp dövüyormuş diye Medineliler bana haber verdi. Ben, hac mevsiminde valileri toplarım. Her kimin davası varsa gelsin. Benden yahut memurlarımdan hakkını alsın" diye ilân ettirdi. Bu mektuplar, eyaletlere varıp da açıktan okundukta, herkes üzülüp ağladı ve Hz. Osman'a dua ettiler.

Hac mevsiminde Basra valisi Âmir oğlu Abdullah; Mısır valisi Abdullah b. Sa'd; Şam valisi Muaviye b. Ebû Süfyân Mekke'ye vardılar. Hz. Osman onlarla beraber Âsi oğlu Said'i ve Amr b. Âs'ı da huzuruna getirdi: **"Yazık size! Bu şikâyetler nedir? Bunların gerçek olmasından korkuyorum"** diye buyurdu. Dediler ki: **"Tahkikat yapan memurlarına kimsenin bir şey söylemediğini onlar sana ifade etmediler mi? Bunlar kasıtlı olarak yayılmış uydurma şeylerdir. Biz, aslını bilmiyoruz. Fakat böyle şayialaların doğru kabul edilmesi uygun değildir."** Hz. Osman, **"öyleyse görüşünüz ve tedbiriniz nedir?"** diye sorunca Ebû Serh oğlu Abdullah b. Sa'd dedi ki: **"Halka haklarını verdiğin zaman, borçlarını da yerine getirmelerini sağla. Onları kendi hâlleri üzere bırakma."**

Muaviye dedi ki: **"Sen, beni vali ve komutan yaptın. Ben de birtakım adamları memur ettim. Onlardan sana hayırdan başka bir şey gelmez, iki adam kendi bölgelerinden en bilgili olanıdır. Re'y ise güzel bir edeptir."**

Âsi oğlu Said dedi ki: **"Bu yayılmış haberler, yapma şeylerdir. Gizlice ortaya atılıyor. Halk da onları gelişigüzel söylüyor, bunun ilâcı araştırmak ve soruşturmak suretiyle bu yayılmış sözler kimlerden çıkıyorsa onları, öldürmektir." Amr b. Âs** dedi ki: **"Halk hakkında sen pek yumuşak oldun, gevşek davrandın. Onlara Ömer'in yaptığından çok yaptın. Sen, Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in mesleğini izleyerek gereğine göre yumuşak ve gereğine göre sertlik göstermelisin."**

Kısaca çeşitli görüşlerde bulundular. İkisinin sözü bir yerde gelmedi. Hz. Osman da, **"Görüşlerinizi işittim. Her işin girilecek bir kapısı var. Kapalı kapı açılacak. Bu ümmet hakkında korkulan şey olacak. Allah'ın sınırladığı daireden çıkmayalım ki o kapı açıldığı zaman kimsenin benim aleyhimde senet olacak sözü olmaya. Fitne değirmeni dönüyor. Osman, onu harekete geçirmeden ölürse ona ne mutlu. Allah bilir ki halk hakkında ben hayrı araştırmada kusur etmedim. Halkı yatıştırınız ve haklarını kendilerine bildiriniz."** dedi.

Sonra Hz. Osman, hacdan dönüp valilerle birlikte Medine'ye gelince Ali ve Talha ve Zübeyr (r.a.)'i huzuruna çağırdı. Muaviye de o mecliste hazırdı. Üçüne dönerek dedi ki: "Siz Resûlüllah (s.a.v.)'ın ashabı ve halkın en hayırlısısınız. İslâm devletinin sahiplerisiniz. Bu işe sizden başka kimse tamah etmez. Buna sahibinizi (yani Osman'ı) seçtiniz. Şimdi ihtiyarladı, ömrü azaldı. Sonunu bekleşeniz çok sürmez. Hâlbuki bir söz yayıldı. Korkarım ki sizin hakkınızda zararlı olur. Kendi emrinizde (yani hakkınız olan devlet başkanlığında) halkı tamah sahibi yapmayınız. Böyle bir hevese kapılırlarsa talihsizlikten başka bir şey görmezsiniz."

Hz. Ali bu sözlerden gücenerek Muaviye'yi azarladı. O da karşılık vermeye kalkıştı. Hemen Hz. Osman, söze girişerek, **"Durunuz. Size kendi durumumdan ben haber vereyim. Benden evvel iki arkadaşım (yani Ebû Bekir ve Ömer) Allah rızası için nefislerine zulüm ettiler. Akrabalarına bile engel oldular. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ise akrabasına verirdi. Ben de kavmimin çoluk çocukları çok ve maaşları az olduğundan onlar hakkında cömertçe davrandım. Eğer bunu hata görürseniz red ediniz. Benim emrim, sizin emrinize bağlıdır."** dedi.

Onlar da, **"İsabet ettin, ihsan ettin. Filâna şu kadar bin ve Mervan'a bu kadar bin vermiştin"** deyince Hz. Osman, **"Ben, bu verdiklerimi onlardan geri alırım"** der demez üçü de onun bu tavır ve sözlerinden hoşnut ve razı olarak yanından çıkıp gittiler.

Muaviye, durumun gidişini beğenmeyip Hz. Osman'a, "Benimle bile çık. Şam'a gidelim." deyince Hz. Osman, "Resûlüllah (s.a.v.)'ın çevresini bir şey'e değişmem" dedi. Muaviye, "Öyleyse seni korumak için buraya asker göndereyim" deyince de Hz. Osman **"Resûlüllah (s.a.v.)'ın komşularını sıkıntıya sokmam"** dedi.

Onun üzerine Muaviye, **"Muhakkak sana kıyarlar"** deyince Hz. Osman, **"Hasbiyallahu ve nime'l-vekil yani Allah bana yeter. O ne güzel vekildir"** dedi. (r.a.) Ne çok tahammül, ne büyük tevekkül.

Sonra Muaviye, yol elbisesini giyili olarak Ali, Talha ve Zübeyr ve öteki bazı muhacirlerle görüşüp Hz. Osman'ı onlara ısmarlayarak veda etmiş ve Şam'a gitmiştir.

Muaviye demiş ki: **"Ne Ebû Bekir dünyayı istedi, ne de dünya ona yöneldi. Ömer'e dünya, yöneldi. O, dünyayı red etti. Osman'a dünyadan bir miktar isabet etti. Biz ise bütün bütün dünyaya daldık."**

Hz. Osman zaten zengin olduğu için masraflarını devlet hazinesinden almaya muhtaç değildi, fakat akrabası hakkında cömertçe davrandı. Bu yüzden kendi aleyhinde taraf taraf gruplar çıktı. Gerçi Muaviye'nin dediği gibi Şam'dan ve öteki şehirlerden yeteri kadar asker getirtseydi kendini koruyabilirdi. Fakat o vakit hükümeti zorlu bir askeri kuvvetle idare etmiş olurdu... Hilâfet, daha o zaman saltanata dönüşmüş olurdu. Bunun ise henüz vakti gelmemişti. Bundan dolayı Hz. Osman, kendini korumak için, Resûlüllah'ın (s.a.v.) komşuları olan Medinelileri askeri kuvvetle sıkıştırmayı uygun görmedi.

Hicretin Otuzbeşinci Senesi

Halkı meşgul etmek için yer yer onları savaşa sevk olunmak üzere karar verilmiş ve hatta Huzeyfe İbn Yemân (r.a.), Bâbü'l-Ebvâb tarafına gönderilmişti. Sonra eyaletlerden gelen şikâyetler üzerine hac mevsiminde kumandanlar gidip, Hz. Osman ile buluşup, görüştülerse de güzel bir tedbir almaksızın dönmüşlerdi.

Eyaletlerde bulunan muhalifler ise, kumandanlar Hz. Osman'ın yanına gittikleri zaman, birden ayaklanarak her yerde karışıklık çıkarmak üzere aralarında anlaşmışlarken, henüz onlar hazırlıklarını tamamlamadan kumandanlar, dönmüş olduklarından bu niyetlerini açığa çıkaramadıklarından Medine'deki taraftarlarıyla haberleşmeye başlamışlar, bunlar da, **"Cihad buradadır. Buraya geliniz, buranın eğrisini doğrultunuz"** diyerek onları Medine'ye çağırmışlar.

Hz. Osman'ın Evinde Kuşatılması

Mısırlılardan bazıları, Medine'ye gelip valileri olan Ebû Serh oğlu Abdullah b. Sa'd'dan şikâyet ettikleri zaman Halife Hazretleri, ona tehdit mektubu göndermişti. Abdullah b. Sa'd ise bu yazılı emrin hükmünü yerine getirmek şöyle dursun, bundan dolayı kızarak şikâyetçilerden birini dayak altında öldürdü. İşte bu olay da halkı çileden çıkardı.

Oysaki yukarda açıklanan sebeplerden dolayı her taraftaki ayaklanmalar, birbiriyle haberleşerek Hz. Osman'ı halifelikten indirmek için Medine'ye varmak üzere aralarında karar vermişlerdi.

Mısır, Kûfe ve Basra ayaklanmalarından yedişer sekizer yüz kadar adam birleşip, birbiriyle haberleşip, Beytullah'ı ziyaret için diyerek yerlerinden hareketle Medine'ye gittiler. Mısırlıların içinde Adiys oğlu Abdurrahman, Bişr oğlu Kinane ve Kuteyre gibi ünlü kan dökücü reisler vardı. Hepsinin başı Harb oğlu Gafiki idi.

Kûfeliler içinde de Suhani'l-Abdi oğlu Zeyd, Eşter Nehai, Nefer oğlu Ziyâd ve Esam oğlu Abdullah gibi meşhur adamlar vardı.

Basralılar içinde de Cebeletü'l-Abdi oğlu Hakim, Züreyh b. Ubbad, Şuraybi'l-Kaysi oğlu Bişr ve İbni'l-Muhriş adlarındaki meşhur adamlar olup, başları Zübeyr-i Sa'di oğlu Harkus idi.

Mısırlılar, Hz. Ali'ye ve Basralılar, Hz. Talha'ya ve Kûfeliler, Hz. Zübeyr'e meylettikleri halde, hepsi Hz. Osman'ın halifelikten alınması hakkında birleşmiştiler.

Medine'ye üç konak uzaklıktaki yerlerde durdular! Her fırkadan birer takım seçilip ilerlediler. Basra takımı Medine yakınında olan Zihuşub denilen yere, Kûfe takımı Ahvas denen yere kondular. Mısır takımının çoğu Zilmerve denen yere kondu. Birazı da Kûfelilerin yanına indiler. Kûfelilerden Nefer oğlu Ziyâd ile Esam oğlu Abdullah, **"İşittik ki Medine'de bize karşı asker toplanmış. Doğru ise bir iş göremeyiz. Sabredin. Önce biz gidelim, durumu öğrenelim"** diyerek Medine'ye geldiler. İkisi birlikte Ali ve Talha ve Zübeyr (r.a.) ve müzminlerin anneleri (r.a.) ile görüştüler, **"Biz hac etmek ve bazı memurları görevlerinden affettirmek için geldik"** diyerek Medine'ye girmek üzere izin istediler. Fakat Hz. Ali, Talha ve Zübeyr izin vermediler. İkisi de dönüp arkadaşlarının yanına gittiler. Aralarında görüştüler. Verdikleri karar üzerine yine her fırkadan birer bölük ayrılıp Mısırlılar, Hz. Ali'nin ve bazıları Talha'nın; Kûfeliler Zübeyr'in yanlarına gittiler.

Hz. Ali ise Medine'yi korumak için bir miktar asker toplayarak Medine dışında Ahcâru'z-Zeyt denilen yerde ordu kurmuş ve kılıcını kuşanıp oraya varmış ve oğlu Hasan (r.a.)'ı Hz. Osman'ın yanına göndermişti.

Mısırlıların gönderdikleri, işte bu orduda Hz. Ali ile görüşerek kendisine biat etmek üzere hilâfeti teklif ettikleri zaman Hz. Ali, yüzlerine haykırıp onları reddedip kovdu. Zilmerve, Zihuşub ve Ahvas askerlerinin lanetli olduğuna dair bir hadis olduğunu söyledi.

Basralıların gönderdikleri, Hz. Talha'ya; Kûfelilerin gönderdikleri, Hz. Zübeyr'e başvurdukları zaman ikisi de Hz. Ali gibi red cevabı vererek onları kovdular.

Gönderilenler, üçünden de red cevabı alınca, hepsi dönüp adı geçen üç yeri terk ederek, uzakta olan toplantı yerine gittiler. Onlar bütün bütün savuşup gitti sanılarak Medine askeri dağıldı.

Ayaklananlar ise haberleşip ve üç fırkası birleşip Şevval ayının sonunda Medine üzerine hareket ettiler ve ansızın tekbir alarak gelip Medine'ye girerek Hz. Osman'ın evini kuşattılar "Silaha davranmayanlara eman" diyerek tellâllar bağırttıklarından Medineliler evlerine çekildi. Hz. Osman da evinde sarılı kaldı.

Bu duruma göre ayaklananların yaptıkları isyan niteliğini aldığından Hz. Osman, onları Kitap ve Sünnet'e davet için Arap dâhilerinden Amr b. Âs ve Mugîre İbni Şu'be (r.a.)'yi onlara gönderdiği zaman, ikisini de fena hâlde azarlayarak kovdular. Hz. Ali Ashâbın seçkinlerinden bazı kişilerle onların yanına gidip, **"Gitmişken niçin dönüp üzerimize geldiniz?"** diye sorunca uygun bir cevap veremeyip sonunda, **"Biz, bu adamı istemeyiz. Çekilsin..."** diyerek Hz. Osman'ın halifelikten istifası konusunu ileri sürdüler.

Hz. Osman ise onlara cevap vermeyip eskisi gibi mescidde imamlık yapardı. Onlar da onun arkasında namaz kılar ve halkın onunla bir arada bulunmasına engel olmazlardı. Cum'a günü Hz. Osman, minbere çıkıp onlara karşı, **"Allah'tan korkun Allah'tan. Allah hakkı için Medineliler bilir ki: Siz, Resûlüllah'ın (s.a.v.) dediği gibi lanetlisiniz. Yanlışı doğru ile yok ediniz" deyince Muhammed b. Mesleme (r.a.), "Ben, buna şehadet ederim"** demesiyle Cebele oğlu Hakim onu oturttu. Zeyd b. Sabit (r.a.) kalktı. Onu da âsilerden bir başkası oturttu.

Hemen âsiler, halkı taşa tuttular ve mescidden çıkardılar. Atılan taşların çarpmasıyla Hz. Osman bayılıp minber üzerine yıkıldı ve hemen kaldırılıp evine götürüldü. Hz. Osman, kölelerini savunmadan alıkoyduğu gibi, Sa'd b. Ebi Vakkas Hz. Hasan, Zeyd b. Sabit ve Ebû Hüreyre (r.a.) bazı kimselerle birlikte isyancılarla çarpışmaya kalkışmışlarken Hz. Osman, evine girince, onları da vuruşmaktan yasaklayarak, **"Siz de evlerinize gidiniz"** diye emretti. Onlar da vurmaktan vazgeçip yerine gitti.

Hz. Ali, Talha ve Zübeyr, geçmiş olsun demek için Hz. Osman'ın yanına gittiler. Yanında Ümeyyeoğullarından bazı adamlar vardı. Birisi Mervan idi. Hz. Ali'ye dönerek, **"Bu işi sen yaptın. Bizi berbat ettin. Vallahi eğer muradına erişirsen bütün dünya aleyhine döner"** demeleriyle Hz. Ali kızarak kalkıp gitti. Talha ve Zübeyr de soğuklukla kalkıp evlerine gittiler.

Ümeyyeoğullarından dünya menfaatleri içine dalmış olanlar, Hz. Ali'yi kendileri gibi dünya makamına hırslı sanıp hakkında o şekilde kötü zanna sahip olmuşlardı. Hz. Ali ise önce ve sonra İslâm milletini bölünmekten koruduğu gibi bu belâyı da ortadan kaldırmaya tam bir samimiyetle ve karşılık beklemeksizin

çalışıyordu. Fakat karışıklığın bitmesi ve işin güzel bir durum alması, garaz sahibi komutanların görevden alınmasıyla, fikirlerin yatıştırılmasına bağlıydı.

Mısırlıların valileri olan Ebû Serh oğlu Abdullah b. Sa'd'dan şikâyetleri üzerine onun görevden alınmasıyla gürültünün bastırılması durumun icabı olduğundan cennetle müjdelenenlerden Ubeydullah oğlu Talha (r.a.), Hz. Osman'ın yanına varıp bu konuda pek çok sertlik göstermişti.

Mü'minlerin annesi Hz. Âişe (r.anha) da, **"Muhammed (s.a.v.)'in ashabı sana gidip bu adamın görevden alınmasını istemişler. Sen kaçınmışsın. Bu adam ise onlardan birini öldürmüş. Sen de kendi memurundan onların hakkını alıver"** diye Hz. Osman'a haber göndermişti.

Hz. Ali ise Hz. Osman'ın yanına varıp, **"Mısırlılar, senden bir adamın yerine başka bir adam istiyorlar. Ondan kan davası da etmişlerdi. Sen de bunu onlarla muhakeme ve aleyhinde bir hüküm çıkarsa yerine getir."** diye buyurmuştur.

Hz. Ali, her zaman bu gibi hususları hatırlatıp Hz. Osman da kabul ederek aralarında yerine getirilmesi gerektiğine karar verilirdi. Fakat sonra Mervan, o gibi kararları bozar ve işi başka renge boyardı.

Hatta rivayet edilmiştir ki: Hz. Osman, bir gün Hz. Ali'nin hatırlatması üzerine Mervan'ın kâtiplikten ve Ebû Serh'in oğlunun Mısır valiliğinden alınmalarını kesin bir dille va'd etmiş ve birkaç gün içinde halkı hoşnut edeceğini minber üzerinde açıkça söylemişken Mervan'ın ısrarıyla niyetini bozmuş ve dilini değiştirmişti. Amr b. Âs, **"Ey Osman! Allah'tan kork"** deyip sonra Medine'yi terk ederek artık Filistin'e gitmiş ve işin sonuna kadar oradaki konağında kalmıştır.

O sırada Mervan, Hz. Osman'ın kapısı önünde toplanan halkı horlayıp azarlayarak kovmuş olduğundan bazıları gelip Hz. Ali'ye şikâyet ettiler. Hz. Ali, bu hallerden üzülüp kırılarak, **"Ne yapayım. Evime kapansam, beni terk ettin, hukuka uymadın der. Varıp söylesem Mervan gelir, benim görüş ve tedbirimi oyuncak edip işi başka yola çevirir"** diyerek Hz. Osman'ın yanına gidip, **"Sen akrabana yenildin. Şan ve şerefini bozdun. Ben de artık buraya gelemeyeceğim"** deyip gitmiştir.

Hz. Osman'ın hanımı Naile, **"Mervan'ın halk arasında itibarı yoktur. O, seni kurtaramaz. Ali'yi razı et. Seni bu belâdan o, kurtarabilir"** diye Hz. Osman'a öğüt vermişti. Mervan ve diğer Ümeyyeoğulları ise bu gibi öğütleri hep etkisiz bırakmaktaydılar. Gerçekten bu başkaldırısın giderilmesi Hz. Ali'nin çabalarına bağlı olduğu hâlde o gibi sebeplerden dolayı kırılmış ve evine çekilmişti. İşler ise gittikçe karışıp arapsaçına dönerek zorluk günden güne artmaktaydı.

Hicretin otuzbirinci yılı olayları sırasında anlatıldığı üzere ashabın sofularından Hz. Ebû Bekir'in oğlu Muhammed ve Yemâme çarpışmasında şehit olan

Ebû Huzeyfe'nin oğlu Muhammed Mısırlıları Hz. Osman aleyhine kışkırtmakta oldukları halde bu kere Hz. Ebû Bekir'in oğlu Muhammed isyancılarla beraber Medine'ye gelmiş ve Ebû Huzeyfe oğlu Muhammed Mısır'da kalmıştı.

Mısır valisi Ebû Serh oğlu Abdullah isyancıların arkasından koşup Eyle'ye gelince, onların Hz. Osman'ı kuşattıkları ve Ebû Huzeyfe oğlu Muhammed'in Mısır'da karışıklık çıkardığı haberlerini alınca Mısır'a dönmüşse de, ayaklanıcılar engel olunca Mısır'a giremeyip Filistin'e gitmiş ve oradaki konağında oturmayı seçmiştir.

Hz. Osman, otuz gün kadar mescidde imamlık yapıp, isyancılar da arkasında namaz kılar ve dini işlerine de engel olmazlardı. Hatta her sene hacılarla gidip hac edegelmişken bu yıl, sarılmış olduğundan Abbas oğlu Abdullah (r.a.)'ı Hac Emiri yaparak Mekke'ye göndermişti.

Fakat Mısır ve Şam'da sahabeden ve Tâbiin'den nice yüksek kişiler ve Kûfe'de sahabeden Ukbe. b. Âmir, Abdullah B. Ebû Evfave Hanzalatü'l-Kâtip (r.a.) ve Tâbiin'den Mesruk, Esved, Şuravh ve Hakim oğlu Abdullah ve Basra'da İmran b. Husayn, Mâlik b. Enes, Âmir oğlu Hişam (r.a.) ve Sevr oğlu Ka'b ve Hayyan oğlu Hurrem meydana çıkıp Medinelilerin yardımına erişmek üzere halkı davet ve teşvik etmekte olup Medine'deki âsiler ise eyaletlerde kendilerinin aleyhine böyle hareketler olduğunu işittikleri zaman, hemen Hz. Osman'ı halifelikten vazgeçmeye zorlamak ve eyaletlerden yardım gelmeden işe son vermek üzere kuşatmayı arttırarak Hz. Osman'ı imamlıktan ve halk ile görüşmekten alıkoydular.

Bunun üzerine Mısırlıların kumandanı olan Gâfiki bütün âsilere kumandan olarak Peygamber'in Mescidinde imamlığa geçtiyse de, Medineliler dağılıp evlerine gittiler ve evlerinde silahlı durup sokağa çıktıkları zaman da silahlı gezer oldular.

Hz. Peygamber'in Mescidinin müezzini Sa'dü'l-Karaz (r.a.) ise o gün Hz. Alinin yanına varmış, **"Halka kim namaz kıldıracak?"** diye sormuş. O da, "Zeyd oğlu Hâlid'i çağır" diye buyurmuş. Onun üzerine Sa'dü'l-Karaz, Ebû Eyyûb Hâlid el-Ensari (r.a.)'yi çağırınca, birkaç gün Hz. Hâlid, Hz. Peygamber Mescid'inde halka namaz kıldırmıştı.

Hz. Hâlid, halk arasında Ebû Eyyûb diye bilinip ismi söylenmezdi. O gün ismi Hâlid olduğu anlaşılmıştır.

Bir rivayete göre Hz. Ali'nin emriyle Hanif el-Ensari oğlu Sehl (r.a.), Kurban bayramına kadar halka namaz kıldırmıştır. Bayram namazını Hz. Ali kendisi kıldırıp ondan sonra da işin sonuna kadar beş vakit namazda imamlığı devam ettirmiştir.

İş bu kerteye gelince yine Hz. Ali'nin aracılığı gerekli görüldü. Her ne görüş ve tedbirde bulunursa tereddütsüz yerine getirileceği söz verilerek Hz. Osman tarafından ona başvuruldu. O da Muhacirler ve Ensar'dan otuz kişiyi yanına aldı ki, cennetle müjdelenenlerden Said b. Zeyd ve öteki muhacirlerden Ebû Cehmü'l-Adevi, Cübeyr b. Mut'im, Hizam oğlu Hakim ve Ensar'dan Ebû Üseyyidi's-Saidi, Ebû Hamid, Zeyd b. Sabit, Hassan ve Mâlik oğlu Ka'b (r.a.) onların içlerindeydi. Ümeyyeoğullarından Mervan İbn Hakem ve Âsi oğlu Said ve Arap eşrafından Mükriz oğlu Niyar da beraber idiler.

Hz. Ali, bu toplulukla birlikte varıp askerle buluştu, görüştü, söyleşti. Zulmün ortadan kaldırılmasına ve istemedikleri memurların görevden alınmasına ve bundan sonra Kitap ve Sünnet'e sarılmak şartıyla dağılıp gitmelerine karar verildi.

Bu karar üzerine Mısır valisi Ebû Serh oğlu Abdullah b. Sa'd görevden alınıp yerine Muhammed b. Ebû Bekir getirilip Mısır'a gönderildi ve Ebû Serh'in oğluyla onu şikâyet etmiş olanlar arasındaki davalara bakmak üzere Muhacirler ve Ensar'dan bazı yüksek kişiler de Muhammed b. Ebû Bekir ile beraber gönderildi.

Bunun üzerine azgınlar ve ayaklananlar dağılıp gitti. Kavga bastırılıp karışıklık bitti. Medineliler sıkıntıdan kurtulup bir süre nefes aldı, gönüller ferahlayıp rahat etti.

Hz. Osman (r.a.)'ın Şehit Edilmesi

Yukarıda geçtiği gibi Ebû Serh oğlu Abdullah görevden alınarak yerine Mısır valisi olan Muhammed b. Ebû Bekir (r.a.) ve yanına arkadaş olarak verilen Muhacirler ve Ensar ve diğer halk, Mısır'a doğru yola çıktılar. Medine'den üç konak ayrılmışlardı ki, sahabeden bazıları bir siyah kölenin yörük bir deveye binip son derece süratle yaklaştığını görmüşler. Sanki birinden kaçıyor, yahut birini kovalıyor.

"Zorun ne, böyle süratle nereye gidiyorsun?" diye sorduklarında, **"Halifenin kölesiyim. Beni Mısır valisine gönderdi"** deyince, "İşte Mısır valisi" diye Muhammed b. Ebû Bekir'i göstermişler ve **"Muradım bu değil, öteki yani Ebû Serh'in oğlu"** deyince durumu Muhammed'e haber vermişler.

Muhammed b. Ebû Bekir onu çağırarak sorguya çekince, bazen halifenin ve bazen de Mervan'ın kölesiyim demişse de, oradakilerden biri onu tanıyıp Halife'nin kölesi olduğunu bildirmiştir. Sonra Muhammed, ona, **"Ne iş ile gönderildin?"** diye sorunca, **"Bir hususi memurlukla gönderildim"** diye cevaplayınca, **"Yanında mektup var mı?"** diye sormuş, o da, "Yok" diye karşılık vermiş. Kölenin hâli ise şüphe uyandırdığından üstünü, başını aramışlar. Bir şey bulamamışlar. Fakat, **"Yanında bir kuru matara var. İçinde bir şey depreniyor. Çıksın"** diye sallamışlar. Çıkmamış. Yarmışlar, içinden bir mektup çıkmış.

Mektup, eski Mısır valisi Ebû Serh'in oğluna olmak üzere Hz. Osman tarafından yazılmış ve onun mührüyle mühürlenmişti. Muhammed b. Ebû Bekir Muhacirler ve ensarın huzurunda mührünü açarak okumuş. Yazılanlar, hepsini kızgınlıkla karışık bir hayrette bırakmış.

Çünkü Ebû Serh'in oğluna hitaben, **"Muhammed b. Ebû Bekir ve filân ve filân, sana gelince bir fırsatını bularak idamlarının çaresine bak ve ellerindeki fermanı iptal et ve yeni bir emir gelinceye kadar vazifende kal. Senden şikâyet için gelip gitmiş olanları yeni bir emir gelinceye kadar hapset"** diye yazılmıştı.

Muhammed b. Ebû Bekir, bu mektubu okuduktan sonra yanındaki yüksek şahısların mühürleriyle mühürleyerek, içlerinden birine teslim etmiştir. Halk ise son derece kızarak ve ağzı köpürmüş deve sürüleri gibi gümürdenerek dönüp Medine'ye gittiler.

Hemen Hz. Ali, Talha, Zübeyr ve Said b. Zeyd ve diğer ashabı bir yere topladılar. Köle olayını anlatarak mektubu açıp okuttular, işitenleri hep hayret kapladı. Hepsi çok üzüldüler, işin tertip ve teşvik edeni ve aynı zamanda kefili olan Hz. Ali ise büyük bir utanç duydu.

Birisi, diyecek söz bulamayıp dağıldılar ve hep üzgün olarak kendi evlerine çekildiler. Artık kimse işi üzerine almadı. Medinelilerden de Hz. Osman tarafına kin bağlamayan kimse kalmadı. Yukarda geçtiği üzere önce İbni Mes'ud ve Ebû Zer (r.a.)'den dolayı Hz. Osman'a gücenmiş olanlar ise bir kat daha kin bağladılar. Hemen Mısırlılar gidip Hz. Osman'ın evini sardılar.

Kûfeliler ve Basralılar yolda Mısırlıların döndüklerini duyunca, onlar da geri geldi. Hz. Ebû Bekir'in oğlu Muhammed, Temimoğullarını ve diğerlerini topladı. Kuşatma evvelkinden daha dehşetli bir şekilde yapıldı. Bunun üzerine Hz. Ali, Talha, Zübeyr, Said b. Zeyd ve Ammar b. Yasir'e ve Bedir'de bulunanlardan diğer bazı ashaba haber gönderdi ve onları ve mektup ve köleyi beraber alarak Hz. Osman'ın yanına girdi, 'Bu köle ve bindiği deve senin mi?" diye sordu. Hz. Osman, **"Evet"** diye cevapladı. **"Bu mektubu sen mi yazdın?"** deyince, "Hayır.

Ben yazmadım ve yazılmasını emretmedim. Bundan haberim yoktur" diye buyurdu. "Mühür senin mi?" diye sorunca, "Evet" deyince; "Ya nasıl oluyor ki senin kölen, senin deven ile çıkar ve Mısır'a senin mührünle mühürlenmiş bir mektup götürür de senin haberin olmaz?" deyince Hz. Osman, **"Bu mektubu ben yazmadım ve yazılmasını emretmedim ve köleyi Mısır'a ben göndermedim"** diye yemin etti.

Hz. Ebû Bekir'in oğlu Muhammed, **"Osman yalan söylemez. Bu, Mervan'ın işidir"** dedi. Mektubun yazısına baktılar, Mervan'ın yazısı olduğunu bildiler. He-

men, **"Bize Mervan'ı ver"** dediler. Hz. Osman, onu teslimden kaçındı. Hâlbuki Mervan, o zaman kendi konağında idi.

Hz. Osman'ın yalan yere yemin etmeyeceğini ashâb kesin olarak biliyordu. Fakat bazı halk, "Osman, bizim kalplerimizde sorumluluktan kurtulamaz. Meğer ki Mervan'ı bize teslim etsin. Biz de soruşturarak bu mektup işini öğrenelim ve haksız yere Muhammed'in (s.a.v.) ashabından bir adamın öldürülmesine ve nice Müslümanların hapsine nasıl emrediyor anlayalım. Eğer mektubu Osman yazmışsa halifelikten indiririz ve eğer onun adına Mervan yazmışsa icabına bakarız" dediler.

O sırada Mısırlılar içeri girdi. Onlardan İbni Adis, Ebû Serh oğlu Sa'd'ın Mısır'daki zulümlerinden ve çıkardığı bid'atleri Osman'ın emrine dayandırdığından bahisle şikâyet ederek Hz. Osman'a hitaben, "Biz, Mısır'dan seni öldürmek için gelmiştik. Ali ve Muhammed, bizi yasakladılar ve Ebû Serh'in oğlunun görevden alınmasıyla zulümlerinin giderilmesi işinde kefil oldular. Biz de dönüp gittik. Yolda bu mektuba rastladık. İçinde şöyle emrin ve üzerinde mührün var. Senin haberin olmadığı halde adamların buna nasıl cür'et ediyorlar? Sen herhalde halifelikten indirilmeye lâyıksın. Bu derece zaaf gösteren bir kimse, halife olamaz. Kendini halifelikten el çektir" deyince Hz. Osman, **"Ben Allah'ın giydirdiğini çıkaramam. Fakat tövbe ederim"** deyince İbni Adis, küplere binerek, **"Seni görüyoruz, tövbe ediyorsun, sonra dönüyorsun. Senin halifelikten indirilmen, yahut öldürülmen lâzımdır"** dedi. Başka taraftan da çirkin sesler gelmeye başladı. Söz çoğaldı. Hemen Hz. Ali, onları dışarı çıkardı.

Mes'elenin halli ve musibetin giderilmesi için, Mervan'ın sorguya çekilmesi ve muhakemesi gerekiyordu. Fakat ihtilâl zamanı olduğundan meydana çıktığı takdirde, âsiler tarafından idam olunur korkusuyla Hz. Osman, onu teslimden kaçındı. Sahabiler de üzgün ve hayret içinde yanından çıkıp evlerine gittiler. Onların dağılıp gitmeleri üzerine hemen isyancılar toplandı. Hz. Osman'ın evini sıkı kuşatma altına aldılar. Hatta su sokulmasına bile engel oldular.

Hz. Ali, bu durumu öğrenince hemen üç kırba su gönderdi. Fakat bu kırbalar, Hz. Osman'ın evine sokuluncaya kadar Hâşimoğulları ve Ümeyyeoğulları azadlılarından birkaç neferi yaralandı. Hâlbuki eyaletlerden yardım olunmakla Şam valisi Muaviye, bir tümen askerle Kınnesrin mutasarrıfı Mesleme oğlu Habib'i göndermiş ve meşhur kahraman Amr oğlu Ka'ka' Kûfe'den ve Mes'ud oğlu Mücaşi Basra'dan çıkmış, hepsi Medine'ye doğru koşup geliyorlardı. Bunların erişmeleri hâlinde, isyancılara kurtuluş imkânı kalmayacağını kesin olarak bildiklerinden dolayı, onların yetişmesinden evvel işe bir son vermek üzere Hz. Osman'ın öldürülmesine karar vermiştiler. Hz. Ali bu çirkin haberi alınca oğulları Hasan ve Hü-

seyin (r.a.)'i gönderdi, **"Osman'ın kapısında durunuz, kimseyi içeriye girmek üzere bırakmayınız"** diye tembih buyurdu.

Zübeyr ve Talha ve ashâbdan bazıları da oğullarını onların yanına gönderdiler. Hepsi, Hasan ve Hüseyin ile beraber kılıçlarını çekip Hz. Osman'ın kapısında durdular. Her kim içeri girecek olsa engel olurlardı. Fakat karışıklığın giderilmesi için Mervan'ın verilmesini de rica ederlerdi.

Mekke'den dönen hacılardan Ahnes oğlu Mugîre bir topluluk ile koşup, bu sırada Medine'ye erişti. Âsilerle vuruşmaya başladı, fakat öldürüldü.

Ebû Hüreyre (r.a.) gelip öğütlerle âsileri yatıştırmaya çalıştı, **"Ey kavmim! Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum. Siz beni cehenneme çağırıyorsunuz"** dedi. Fakat fayda vermedi.

Bir aralık Selâm oğlu Abdullah, âsilerin yanlarına varıp, **"Ey kavmim! İçinizde Allah'ın kılıcını sıyırmayınız. Eğer sıyırırsanız bundan sonra kınına koyamazsınız. Yazık size ki sultanınız, kamçı ile kaim oluyor. Eğer onu öldürürseniz ondan sonra ancak kılıçla kaim olur. Yazık size ki, şehriniz, meleklerin tavaf ettikleri bir yerdir. Eğer onu öldürürseniz onlar şehrinizi terk eder. Her ne zaman bir peygamber öldürüldüyse yetmiş bin ve halife öldürülünce otuz beş bin adam öldürülegelmiştir." deyince, "Behey Yahudi oğlu! Bize öğüt verecek sen mi kaldın?"** diyerek onu azarladılar.

Sonra Selâm oğlu Abdullah'ın dediği çıkmış ve onun dediğinden kat kat fazla Müslüman kılıçtan geçmiştir. Âsiler gittikçe kızdılar. Hz. Osman'ın evi üzerine ok atmaya başladılar. Hüseyin ve diğer sahabe evlâdı, kapı önünde ve Ümeyyeoğullarından bazıları ve köleler dam üzerinde idiler.

Hz. Osman, oruçlu olduğu hâlde odasında Kur'an okuyordu. Yanında hanımı Naile'den başka kimse yoktu. Atılan okların isabetiyle Hz. Ali oğlu Hasan ve Muhammed b. Talha yaralandı. İkisi de al kana boyandı.

Hz. Ali'nin azadlısı Kanber'in başı yarıldı. Mervan da bir ok isabetiyle yaralandı.

Muhammed b. Ebû Bekir, Hz. Hasan'ın üzerinde kan görünce telaşa düştü, **"Aman Hâşimoğulları bunu görürlerse topluca üzerimize saldırırlar ve bu kalabalığı dağıtırlar, İş bozulur, maksat yok olur. Gelin, kestirme bir yol bulalım"** diyerek yanına bir iki kişi alıp ve Hz. Osman'ın evine bitişik bir evin duvarından aşıp Hz. Osman'ın odasına girdiler.

Önce Muhammed b. Ebû Bekir girip, **"Şimdi seni Muaviye ve Ebû Serh'in oğlu ve Amirin oğlu kurtaramaz"** diyerek Hz. Osman'ın sakalından tuttu.

Hz. Osman, Mushaf okuyordu. Muhammed b. Ebû Bekir'in yüzüne bakıp, **"Baban senin bu hâlini görse ne kadar üzgün olurdu"** deyince Muhammed, üzülüp utanç duyarak çıkıp gitti.

Sonra Mısırlılardan Gâfiki ve Kuteyre ve Hamran oğlu Sevdan ve Bişr oğlu Kinane gibi sefihler içeri girdi. Sevdan, kılıcıyla bir hamlede bulundu. Naile elini siper edince parmakları kesildi. Gâfiki ve bir rivayette Bişr oğlu Kinane Halife Hz. Osman (r.a.)'ı boğazladı. Kanı; **"Feseyekfike hümullahu"** mealen: "**Allah senin için onlara yetecektir"** âyeti üzerine damladı. Naile'nin feryadı üzerine Hz. Osman'ın kölelerinden biri içeri girip Sevdan'ı ve Kuteyre de onu öldürdü ve dışarı fırladı. Fakat diğer bir köle de onu vurdu, öldürdü.

Kapıda bekleyenler, içeri girip Hz. Osman'ı boğazlanmış görünce feryad ettiler ve üzerine kapanıp ağlamaya başladılar. Bu dehşetli haber, Hz. Ali ve Talha ve Zübeyr ve Sa'd'e ulaşınca koşup Hz. Osman'ın evine vardılar. Onu o hâlde görünce, **"İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn** yani meâlen: **Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz**" (Bakara, 156) olan âyeti okuyarak geri döndüler ve evlerine girip kapandılar.

Âsiler ise Hz. Osman'ın evini yağma ettikten sonra Beytü'lmal'ı açıp yağmaladılar ve Mervan ve Velid ve Said'i aradılar. Onlar ise bu kargaşalıkta savuşup gizlenmişlerdi.

Yukarıda geçtiği üzere Hz. Osman'a yardım için Şam'dan çıkan asker, Vâdi'l-Kura'ya ve Kûfe ve Basra askeri Rebeze köyüne gelince bu faciayı işittikleri gibi geri gitmişlerdir.

Hz. Osman'ın yaşı sekseni ve bir rivayette doksanı aştığı bir sırada, işte hicretin bu otuzbeş senesinin Zilhicce ayının onsekizinci cuma günü anlatıldığı üzere şehit edilmiştir.

O günün gecesi rüyasında Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'i görmüş. Hz. Peygamber, ona, **"Yarın akşam bizim yanımızda iftar edeceksin"** diye buyurmuş. Hakikaten ertesi cuma günü yukarıda geçtiği gibi şehitlik şerbetini içerek Resûlüllah (s.a.v.)'ın yanında iftar etmek üzere cennete gitmişlerdir.

Önce müezzinlere aylık tahsis eden ve mescitte maksure yâni cami içinde hükümdara mahsus özel yüksekçe yer yaptıran Hz. Osman'dır. Hz. Ömer'e yapılan hainlikten korunmak için onu yaptırmıştı. Hâlbuki bir ay evinde sarılı kaldığı halde beş vakitte mescide çıkıp Müslümanlara imamlık etti. Bir şey olmadı da, sonra kendi evinde öldürüldü.

Olacağa çare yok. Kaderin hükmü yerini bulacak, o da bu yüzden şehitlik rütbesine erişecekmiş ki erişti. **"Ve kâne emrullahi mef ûlâ** yani meâlen: **Allah'ın dediği olur."** Resûl-i Ekrem (s.a.v.), öyle büyük bir fitnenin çıkacağını haber ver-

miş ve o karışıklık sırasında Hz. Osman'ın şehit olacağını da işaret buyurmuştu.

İşte Hz. Ömer (r.a.)'in yukarılarda anlatıldığı üzere deniz gibi dalgalanacak diye korktuğu ve Hz. Peygamber'in sırdaşı olan Huzeyfe (r.a.)'den sorduğu en büyük fitne budur. Hz. Huzeyfe'nin rivayetine göre Hz. Osman'ın kanı mushaf üzerine dökülmekle fitne kapısı açılmış değil, belki bundan sonra kapanmayacak şekilde kırılmıştır, Ondan sonra İslâm milletinde fitneler eksik olmadı. O kan dinmedi, Hz. Osman'ın Mushaf'ı üzerine dökülen kan lekesi silinmedi.

Allah (c.c), Hz. Muhammed'in ümmetini korusun. Fitne, her şeyden fenadır. Fitne, bir belâ selidir. Bir kere yol olursa karşısına gelenleri götürür. Fakat ona yol verenleri de bırakmayıp sonunda derin bir batağa batırır. Fitne, uyumuş bir yılandır, uyandırmaya gelmez. Uyanırsa ne karşı duranlar kurtulur, ne de onu uyandıranlar kurtulur. Âlemde Allah'ın (c.c.) kanunu böyledir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'den rivayet edilmiştir: **"Fitne uykudadır, onu uyandıranlara yüce Allah lanet etsin."**

Hz. Osman'ın Soyu, Çocukları ve Hanımları

Hz. Osman (r.a.), Abd-i Menaf oğlu Abd-i Şems oğlu Ümeyye oğlu Ebü'l-Âs oğlu Affan'ın oğludur. Annesi Abd-i Menaf oğlu Âbd-i Şems oğlu Habib oğlu Rabia oğlu Küreyz'in kızı Erva adındaki hatun olup, onun anası da Hz. Peygamber'in ceddi olan Abdü'l-Muttalib'in kızı Ümmü Hakim'dir.

Hz. Osman, Mekke'de Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in kızı Rukiye (r.a.) ile evlenerek ondan Abdullah adındaki oğlu olmuştur. Habeşistan'a hicretlerinde beraber idi. Altı yaşındayken ölmüştür. Hz. Rukiye ölünce Hz. Osman, Resûl-i Ekrem'in diğer kızı Ümmü Gülsüm (r.anha)'ü almıştı. Ümmü Gülsüm, çocuksuz olarak Hz. Peygamber sağken öldü.

Onun üzerine Hz. Osman Gazvan'ın kızı Fahite'yi alıp, ondan Abdullah Asgar yani Küçük Abdullah adındaki oğlu doğdu. Sonra Cendeb kızı Ümmü Amr'ı alıp, ondan da Amr, Hâlid, Eban ve Ömer adlı oğulları ve Meryem-i Kübra yani Büyük Meryem adlı kızı doğdu. Hâlid, kendisinin halifeliğinde öldü. Fakat soyu ve zürriyeti kaldı.

Ayrıca Hz. Osman, Velid b. Mugîre'nin kızı Fâtıma'yla evlenmiş ondan da Velid ve Said adlı oğulları ve Ümmü Said adlı kızı doğdu. Hısni'l-Fizari oğlu Uyeyne'nin kızı Ümmü'l-Benin'le evlenip ondanda Abdülmelik isimli oğlu doğmuş ve küçükken ölmüştü.

Şeybe İbni Rebia'nın kızı Remle adlı hanımından Âişe, Ümmü Eban ve Ümmü Amr adlı kızları ve Naile isimli hatunundan Meryem-i Sugra yani Küçük Meryem adındaki kızı ve bir cariyeden Ümmü'l-Benin adındaki kızı doğdu. Hz.

Osman şehit olunca nikâhı altında hayatta olan hanımları Fahite, Ümmü'l-Benin, Remle ve Naile olup, ancak sarılı iken Ümmü'l-Benin'i boşamıştır.

Hz. Osman'ın Özellikleri ve Faziletleri

Hz. Osman (r.a.); orta boylu, iki omuz arasının üst tarafı iri, güzel yüzlü, büyük sakallı ve esmer renkli idi. Âlim ve fâzıl, âbid ve sâlih, cömert ve kerim, halim ve selim pek nazik ve utangaç ve Kureyşliler yanında pek çok övülen ve herkesçe sevilen biriydi.

Hz. Ebû Bekir'in daveti üzerine en evvel iman edenlerin birincisidir. Önce Habeşistan'a ve sonra Medine'ye hicret etmiştir. İslâm dininin kuvvetlenmesi için malca da çok hizmet etmiştir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.), **"Osman, Cennet'te benim arkadaşımdır"** diye buyurmuştur. Halifelik süresi, oniki seneden oniki gün eksiktir. Son ömründe yukarıda geçtiği gibi büyük bir fitne çıkınca âsiler elinde şehit olmuştur (r.a.).

Hz. Osman'ın Defnedilmesi

Hz. Osman'ın akrabası olan Emevilerin kötü hâllerinden dolayı halkın çoğu onun aleyhinde bulunmuşken mazlum olarak öldürülmesi herkesi ağlattı kedere boğdu.

Ashâbdan Ebû Hamidi's-Saidi (r.a.) Hz. Osman'a içten sevgisi olmadığından, ondan yan çizer ve uzak dolaşırken, şehit olunca, **"Biz onun öldürülmesini istemedik. Ya Rabbi! Seninle ahdim olsun. Ömrümün sonuna kadar gülmeyeyim"** demiştir.

Kısaca çok kimseler, isyan ve ihtilâlin bu kerteye varacağını ummazlardı. Hz. Osman, öldürülünce hepsini bir hayret kapladı. Halkın fikirlerinde büyük değişiklik oldu. Bununla beraber aleyhinde söz söyleyenler de vardı. Âsiler ise henüz ettiklerine pişmanlık duymuyorlardı. Hükümet onların elinde olup ashabın büyükleri birer köşeye çekilmişlerdi.

Fakat Hz. Ali'nin halk arasında itibarı çok fazla olduğundan bir dereceye kadar onun sözü dinleniyordu. Bundan dolayı Hz. Osman'ın ölüsü gömülemeyip üç gün meydanda kaldıktan sonra Kureyşli Hizam oğlu Hakim ve Cübeyr b. Mut'im onun gömülmesi için Hz. Ali'den izin istemişler, o da izin vermiş ve cenazesini taşlamak üzere yol üzerinde birtakım halk toplanınca Hz. Ali, adamlar gönderip onları kovdurmuş ve akşamdan sonra cenaze gönderilip Medine mezarlığı olan Baki civarında duvarla çevrili bir yere gömülmüştür.

Sonradan Muaviye b. Ebû Süfyân, hüküm sürdüğü zaman duvarı yıkarak o yeri Baki mezarlığına katmış ve halk da ölülerini gömerek orası Baki mezarlığına bitiştirilmiştir.

Hz. Osman'ın cenazesinde az bir cemaat bulunmuştu. İçlerinde Zübeyr b. Avvâm, Hz. Ali oğlu Hasan, Huzeyfe oğlu Ebû Cehm ve Mervan vardı. Bir rivayette Hz. Ali, Talha ve öteki bazı sahabiler de beraber idi.

Özet

Haricilerden bazıları bu acıklı olayda Hz. Ali'yi töhmet altında tutmuşlar ve kötü zanda bulunmuşlar ve iftiraya kalkışmışlardı. Oysaki yukarıda anlatıldığı üzere Hz. Ali, karışıklığın ve isyanın bastırılması ve giderilmesi için çok çaba harcamıştır. Öyle ki eyaletlerden gelen ayaklanmaları yatıştırmak ve Hz. Osman'ı razı ederek iki tarafı da yatıştırıp âsileri dağıtmıştı.

Sonra bir haberci yanında bir mektup bulundu, meydana kondu. Ashâbın önünde açıkça okundu. Hz. Ali'nin çalışmaları boşa gitti. Sonra Mervan'ın yargılanması için ortaya çıkarılmasına lüzum görüldü. Hz. Osman ise ona izin vermediği için isyan büyüdü. Bununla beraber Hz. Ali, Hz. Peygamber'in gözünün nuru olan oğullarını hilâfet makamının kapısında âsilerin oklarına hedef etmek derecesinde fedakârlık gösterdi.

Hz. Ali, bu konuda asla kusur işlemedi. Fakat Ümeyyeoğullarının büyüklerinin kötü davranışları hem ona ümitsizlik ve usanç getirdi hem de Hz. Osman'ı halkın diline düşürdü.

Hz. Osman'ın durumuna gelince, ona dil uzatmak da insafsızlık ve hak yoldan sapmaktır. Sağken Cennet ile müjdelenen, kadri yüce bir kişi hakkında hayırla yâd etmekten başka ne denilebilir? Fakat tabiatı pek yumuşaktı. Hükümet ise sertlik ve yumuşaklık ile karışık bir kuvvet olup yerine göre şiddet ve yerine göre yumuşaklık gösterilmek lâzım gelir.

Bu sertlik ve yumuşaklık terazinin iki gözü gibidir. Biri hafif olursa diğeri ağır basarsa, terazi o tarafa ağar, denk olmaz. Âlem'in terazisi böyledir. Allah'ın kanunu bozulmaz. Onun dışında iş görülmez. Kaldı ki Hz. Osman zamanında Müslümanlar çok zengin oldu. Halk arasında dünya hırsı çoğaldı. İbadetten sayılan memurluklar geçim yolu yapılmaya başladı. İşte böyle bir zaman ve ortamda öncekinden daha çok ölçüyü gözetmek ve kabileler, soy ve sınıflar arasında eşitlik üzere işlemde bulunmak gerekirdi. Hz. Osman ise akrabasını çok fazla severdi. Onları başkalarına tercih ederdi Gerçi akrabasına daima adaletle ve güzel hareket etmelerini tavsiye ederdi. Fakat pek yumuşak ve dürüst olduğu için onların kendi başlarına buyruk hareketlerine engel olamazdı. Bununla beraber halife olduğundan itibaren altı sene geçinceye kadar mümkün olduğu ölçüde Hz. Ömer'in mesleği üzere gitti. Halk da ondan pek çok hoşnut ve müteşekkirdi.

Sonra büyük mevkileri hep yeni yetişme akrabasına verir oldu ve çok ihtiyar olarak iş, bütün bütün mevki ve başkanlık hırsı olan Ümeyyeoğulları büyüklerinin ve özellikle kâtibi ve amcası oğlu olan Mervan'ın elinde kaldı, işte halk buralarını çekemedi. Hz. Osman da akrabasından geçemedi. Bu yüzden kargaşalık çıktı. Gürültü çoğaldı. Fitne uyandı. Önü alınamayıp pek fena bir yol aldı.

Bunlar hep Hz. Osman'ın aşırı yumuşaklığından ve nezaketinden ileri gelmiş şeylerdir. Bu konuda asıl bahse değer olan Mervan'ın sorguya çekilmemesi ve yargılanmamasıdır. Çünkü, meydana Mervan'ın el yazısıyla cinayet işlenmesini isteyen bir mektup çıkıp Hz. Osman'ın mührüyle mühürlenmişse de, kendisinin ondan haberi olmadığını yemin ile temin etmiş olduğundan artık Mervan'ın sorguya çekilmesi hâlin bir gereğiydi. Bu suretle fitne giderilebilirdi.

Ne var ki sorguya çekmek ve yargılamak hükümete düşen önemli bir görevdi. Hükümet ise o zaman sarılmış bir hâldeydi. Mervan'ı halka teslim etmek demek, yargılamaksızın cellât eline adam vermek gibi olup, buna ise Hz. Osman'ın âlicenablığı engeldi.

Hatta Hz. Talha, **"Osman, eğer Mervan'ı vermiş olaydı öldürülmezdi"** deyince Hz. Ali, **"Eğer Mervan size teslim olaydı dinin hükmü alınmaksızın öldürülürdü"** diye buyurmuş ve bu yüzden Hz. Osman'a hak vermiştir. Hz. Osman'ın görüşü yanlış olsa bile, içtihatta hatâ yapmış sayılarak ondan dolayı Allah (c.c.) yanında sorumlu olmaz.

Yaptığımız bütün bu açıklamalardan şu sonuç çıkar ki: Bu konuda Hz. Osman (r.a.) mazlum ve Hz. Ali (r.a.) mazurdur.

Tâbiin'in büyüklerinden ve hadis imamlarının başta gelenlerinden imam Zühri, Allah rahmet etsin. Bu olayı Müseyyeb oğlu Said'e sormuş, **"Bana haber verebilir misin, Osman'ın öldürülmesi nasıl oldu? Halkın hâli nedir, onun hâli nedir ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ashabı onu niçin yalnız ve yardımsız bıraktılar?"** demiş.

Müseyyeb oğlu Said ona cevap olarak, **"Osman, mazlum olarak öldürüldü ve onu öldürenler zalim ve yalnız bırakanlar mazur idi"** deyince Zühri, "Bu nasıl olabilir?" demesiyle Müseyyeb oğlu Said de, **"Ashâbın bazıları Osman'ın halifeliğinden hoşnut değildi. Çünkü Osman, akrabalarını çok severdi. Oniki sene kadarki halifeliğinde çoğunlukla sahabi olmayan Ümeyyeoğullarını vali ve kumandan yaptı. Kumandanlarından ashabın kötü gördükleri hareketler yapıldıkça Osman, gerçi onları azarlardı. Fakat görevden almazdı. Halifeliğinden altı sene geçtikten sonra bütün memurlukları amcasının çocuklarına verdi"** dedikten sonra olayı, yukarda anlatıldığı üzere hikâye etmiştir.

Hz. Osman ve Ali ikisi de Hz. Peygamber'in damadıdır. İkisi de cennetle müjdelenenlerdendir. Öyle büyük adamlar hakkında küçük bir itiraz, büyük bir hatâdır. Onlar, birbirine gücenmiş olsalar bile âhirette barışırlar, kardeş olurlar. İtiraz edenler, ikisinden de utanırlar.

Bir gün Hz. Ali hutbe okurken, **"Ey halk! Siz benim hakkımda ve Osman'ın hakkında çok sözler söylüyorsunuz. Onunla benim misâlim ise yüce Allah'ın (c.c.) mânâsı 'Biz Cennetliklerin kalplerindeki iç bozukluklarını çıkarırız' demek olan âyette geçtiği gibidir"** demiştir ki, cennetlikler, Cennete girince kalplerinde birbirine karşı kin ve düşmanlık sebepleri kalmaz demektir.

Hz. Ali (r.a.)'nin Halifeliği

Daha önceleri geçtiği üzere Mısırlılar, Kûfeliler ve Basralılar diye üç kısma ayrılan zorbalar Halife Hz. Osman (r.a.)'ı şehit edince Mısırlıların başı olan Gâfiki hepsine baş olup hükümeti eline aldı. Medine birkaç gün karanlık içinde kaldı. Bu ihtilâl hâlinin neyle sonuçlanacağı bilinmediğinden Medinelileri bir telaş ve endişe aldı. Herkes ne yapacağını şaşırdı.

Hicretin otuzuncu yılı olaylarında yazıldığı gibi Ebû Zer Gıfâri (r.a.) Şam'dan Medine'ye gelip de, Medinelilerin zevk ve safâya koyulduklarını görünce, "Medinelilere ölüm ve yağma ile müjde" diyerek söylediği sözlerin mânâsı anlaşıldı.

Zorbalar Hz. Osman aleyhinde birleşmiş iseler de halife seçiminde ayrı ayrı görüş sahibiydiler. Mısırlılar Hz. Ali'yi, Basralılar Hz. Talha'yı ve Kûfeliler Hz. Zübeyr'i istiyorlardı. Hâlbuki Mısırlılar Hz. Ali'ye başvurduklarında, onlardan uzak durdu. Basralılar Talha'ya ve Kûfeliler Zübeyr'e başvurdukları zaman ikisi de yan çizdiler.

Sonra zorbalar Sa'd b. Ebi Vakkas ile Abdullah b. Ömer'e başvurdularsa da, onlar asla kabul tarafına yanaşmadılar. Ümeyyeoğullarının büyükleri ise kaçmışlardı.

Kısaca hilâfet makamı boş kalıp, ümmetin büyüklerinden birisi kabul etmediğinden zorbalar hayrette kaldılar. Bu hâlde memleketlerine dönseler büyük bir fesad ve fitneyi getireceği düşüncesiyle kıvranıp durdular. Hemen Medinelileri toplayarak, **"Siz danışılacak kimselersiniz, sizin ümmet üzerine hükmünüz geçerli ve işleyicidir. Size iki gün mühlet. Eğer bu süre içinde bu işi beceremezseniz Ali, Talha ve Zübeyr'i, filân ve filânı öldürürüz"** dediler. Medineliler korkup son derece telaşa düştüler ve halifeliği Hz. Ali'ye kabul ettirmek üzere onun başına toplandılar.

Hz. Ali, **"Bu sizin işiniz değildir, Bedir'e katılmış olanların işidir. Bedir'e katılmış olanlar kimi seçerse halife odur"** dedi. Seçecek olanlar Bedir'de bulu-

nanlar olunca cennetle müjdelenen on kişiden birini seçecekleri belliydi. O zaman cennetle müjdelenenlerden hayatta Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Said b. Zeyd vardı.

Said ise zaten yalnızlık köşesine rağbet eden ve böyle bir halifelikten çekinen biriydi. Sa'd da Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra okunu atmış, yayını asmış ve yalnızlık köşesine yaslanmıştı, öyle ki ondan sonra herhangi bir olayda bulunmamıştır.

Şu hâle göre halifeliğe Hz. Ali, Talha ve Zübeyr'den birinin seçilmesi iş ve durumun bir gereği ve Hz. Ali'nin üstünlüğü açık ve ortada olduğundan Medine'de bulunan Bedir'e katılmış olanlar toplanıp halifeliğe Hz. Ali'yi en lâyık gördüler ve onun yanına gidip, **"Aman elini ver biat edelim"** diye yalvardılar.

Hz. Ali, **"Beni bırakın, başkasını arayınız, önümüze bir iş çıkacak ki, onun akıllar almaz, gönüller dayanmaz şekil ve renkleri vardır. Bence emir olmaktansa vezir olmak daha iyidir. Siz her kimi seçerseniz ben de ona biat edecek ve herkesten çok itaat ederim"** dedi.

Hepsi, **"Ey Ali! Allah için insaf et, Müslümanların başına gelen felâketi görmüyor musun?"** diyerek çok ısrar ettiklerinden Hz. Ali kabul etmek zorunda kaldı. Ancak ertesi güne bıraktı. Halk bu söz üzerine Hz. Ali'nin yanından çıktılar. Fakat Talha ve Zübeyr meydanda yoktular. Hâlbuki, **"Onlar da beraber bulunursa biat daha kuvvetli ve doğru olur"** diyerek onların da çağırılmasına karar verdiler.

Ertesi gün, yani Zilhicce ayının yirmibeşinci cuma günü mescitte toplandılar. Basralılar tarafından Cebele oğlu Hakim bir miktar askerle Hz. Zübeyr'e; Kûfeliler tarafından Eşter de bir miktar askerle Hz. Talha'ya gidip ikisini de getirdiler ve Hz. Ali'ye biat ettirdiler.

Hz. Ali mescide gidip minbere çıktı ve orada bulunanlara hitab ederek, "Bu iş sizindir, kimsenin onda hakkı yoktur. Siz kimi isterseniz halife odur. Dün bir karar üzere ayrılmıştık ki, ben istemeyerek söz verdim. Siz ise hemen oracıkta beni seçmekte ısrar etmiştiniz" deyince hepsi birden, "Biz dünkü karar üzereyiz" demeleriyle Hz. Ali (r.a.), **"Sâhid ol yâ Rab"** dedi.

Önce Talha ve Zübeyr (r.a.) getirildi. Hz. Ali onlara, **"isterseniz ben size biat edeyim"** deyince, **"Yok belki biz sana biat ederiz"** diyerek biat ettiler, ilk önce biat eden Talha'nın eli çolak olduğundan bazı halk bunu uğursuzluk saymıştı.

Aşağıda anlatılacağı üzere dört ay sonra Talha ve Zübeyr, "Biz can korkusuyla mecbur olarak biat etmiştik" dedikleri rivayet edilmiştir. Hâlbuki yukarda geçtiği gibi mescide götürülmeleri sırf cemaatten ayrılmamaları maksadına dayanarak

zorla olmuşsa da, biat işinde kendilerine asla zor kullanılmamıştır. Biat zamanı görüş ve düşüncelerini serbestçe açıklayabilirlerdi. Hatta onlar biat ettikten sonra Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) mescide Götürülüp Hz. Ali ona, **"Biat et"** deyince, **"Halk biat etsin ben de biat ederim, benim geriye kalmamda Allah'a yemin ederim ki bir sakınca yoktur"** deyince Hz. Ali, **"Onu bırakınız"** dedi.

Ondan sonra Abdullah b. Ömer (r.a.) getirilip, o da bu şekilde biatte geri kaldı. Hz. Ali, **"Bana kefil ver"** deyince, **"Kefilim yoktur"** demesiyle Eşter, **"Beni bırakınız şunun boynunu vurayım"** dedi. Hz. Ali, **"Onu bırakınız ben ona kefilim"** dedi.

Sonra Ensar biat etti. Fakat Hz. Osman zamanında önemli memurluklarda bulunmuş olan Muhammed b. Mesleme. Sabit oğlu Zevd, Mâlik oğlu Ka'b, ünlü şair Sabit oğlu Hassan ve Ebû Said el-Hudri ile küçük sahabilerden Beşir oğlu Numan ve diğer birkaç kişi biatte geri kaldılar. Ayrıca Selâm oğlu Abdullah, Sinan oğlu Suheyb, Zeyd oğlu Usame, Maz'un oğlu Kuddame ve Mugîre İbni Şu'be de biatlerini geri bıraktılar.

Beşir oğlu Numan Hz. Osman'ın kanlı gömleğini ve hanımı Nâile'nin kesilmiş parmaklarını alıp Şam'a kaçarak onları Şam valisi bulunup emirlik arzusuna düşmüş olan Muaviye b. Ebû Süfyân'a takdim etmiş ve o dahi sonradan bunları aşağıda anlatılacağı üzere Şam camisinin minberine asarak Şamlıları Hz. Ali'nin aleyhine tahrik etmiştir.

Yukarıda geçtiği gibi Hz. Ali'ye biat olununca Mısırlıların arzuları yerine gelmiş, Kûfe ve Basralılar onlara uyduklarından gücenmişler ve Zübeyr ve Talha'ya halifeliği kabul etmedikleri için çok kızmışlardı. Biatten sonra Hz. Ali, Nâile'nin yanına gitti ve **"Osman'ı kim öldürdü?"** diye sordu. O da, "Tanımadığım iki kişi girdi, Muhammed b. Ebû Bekir de beraber idi" diye cevap verdi.

Hz. Ali hemen Muhammed b. Ebû Bekir'i çağırdı ve ona Nâile'nin dediğini söyledi. O da, **"Nâile'nin sözü yalan değil. Allah'a yemin ederim ki ben Osman'ı öldürmek üzere girdim. Fakat bana babamın adını hatırlattı. Ben de tövbe ve istiğfar ederek çıktım. Allah'a yemin ederim ki, onu öldürmedim ve onu tutmadım" deyince Naile, "Evet, öyle ama o adamları içeriye bu koydu"** dedi.

Sonra Hz. Ali evine gidince Talha, Zübeyr ve öteki bazı ashâb geldiler, **"Ey Ali biat sırasında dinin hükümlerini yerine getireceğini şart koştun. Bu topluluk ise Osman'ın öldürülmesinde ortaktırlar. Onlar hakkında dinin hükümlerini uygulamalısın,"** dediler. Hz. Ali, **"Ben de sizinle aynı görüşteyim. Fakat ne yapayım ki, onlar bize mâliktir, biz onlara mâlik değiliz. Sizin adamlarınız onlara karıştı, sizinle karışmışlardır. Size dilediklerini teklif ederler, şimdiki durumda sizin dediğinizi yapmaya kudret yoktur, şimdi halkın fikirleri başka**

başkadır. Bir fırkası sizin görüşünüzde ve bir kısmı karşı görüştedir. Başka bir kısmı ne ondadır, ne bundadır. Fakat bu iş cahiliyet işidir. Çok sürmez sona erer. Sabrediniz, ortalık yatışsın ve halk rahata varsın da, biz de hakkı yerine getirmeye kalkışalım" dedi. Onlar da bu karar üzere kalkıp gittiler. Aslında hükümet olmaktan asıl maksat, halkın hak ve hukukunu gözetmek ve memleketin asayişini sağlamak ve korumak işi ise de, zorbaların topluluğu henüz dağılmamış olduğu için Hz. Osman'ın katillerini ortaya çıkararak kısas işinin yerine getirilmesi mümkün olmadığından, fırsatını bekleyerek geciktirilmesine mecburiyet vardı.

Fakat böyle en mühim bir işin geriye bırakılması Kureyş'e pek güç geldi ve Emevilerin dağılıp kaçmaları halka şaşkınlık verdi. Şairlerin Hz. Osman hakkında söyledikleri ağıtlar ise umumi efkâra heyecan vermekteydi. Bu yüzden halk arasında fikir bakımından ayrılıklar doğdu. Dedikodu çoğaldı. Kimi Hz. Ali'nin görüş ve tutumunu beğeniyor, kimi de onun yetersizliğinden konuşuyor ve kimileri de, **"Biz hemen vazifemizi yapmalıyız"** diyordu.

Biatten üç gün sonra Hz. Ali minbere çıkıp halka öğütler vererek gönüllerini alıcı ve yatıştırıcı sözler söyleyerek yabancı Arapların artık Medine'den çıkıp kendi yurtlarına gitmelerini emretti.

Sebeiyye güruhu yani Sebe' oğlu Abdullah'a bağlı olan Şia'lar söylendiler, mırıldandılar ve emre itaat etmediler. Çöl Arapları da onların sözlerine aldandılar ve Halife'nin emrini dinlemediler. Onun üzerine Hz. Ali evine gitti. Tâlha ve Zübeyr de gelip konuyu görüştüler. Hz. Talha, **Bana izin ver. Basra'ya gideyim, birçok asker toplayıp gelirim"** dedi. Hz. Zübeyr, **"Ben de Kûfe'ye gideyim, pek çok asker getiririm"** dedi. Hz. Ali; **"Hele biraz sabrediniz bakalım"** diyerek bir süre sonraya bırakarak işin sonunun nereye varacağını beklemeye başladı.

Kısaca Hz. Osman'ı öldürenleri öldürmek dinin bir emriydi. Din hükümlerinin yerine getirilmesi ise Halife'ye düştüğünden, halk bu din hükmünün uygulanmasını Hz. Ali'den beklemekteydi. Öldürenler ise âsiler içindeydi. Kısas işinin yapılması mümkün değildi. Hz. Ali âsilerin dağılmalarını emrettiyse de, emre uymayıp topluca başlarına buyruk olarak Medine'de dolaşmaktaydılar.

Abbas oğlu Abdullah (r.a.), Hz. Osman sarılı iken Hac Emiri olarak, müminlerin annesi Hz. Âişe (r.anha) ile birlikte Mekke'ye gitmişti. Hac'dan sonra Medine'ye dönünce, Arabın dâhilerinden meşhur Şube oğlu Mugîre'nin Hz. Ali ile gizlice konuştuğunu görür. Mugîre kalkıp gidince demiş ki: "Bu adam ne diyor?" Hz. Ali buyurmuş ki: **"Dün geldi, 'Muaviye'yi, Âmir'in oğlunu ve öteki Hz. Osman'ın valilerini görevlerinde bırak. Biat etsinler, halk da yatışsın. Sonra dilediğinin vazifesine son verirsin, dedi. Ben kabul etmedim. Bugün geldi, lâkırdıyı değiştirdi ve bana hak verdi."**

Abbas oğlu Abdullah demiş ki: **"Dün Mugîre, sana hayırlı nasihatte bulunmuş ve bugün ise hile dolu sözler söylemiş. Çünkü Muaviye ve diğer Emevi kumandanları, dünya ehlidirler. Yerlerinde bırakırsan, sana ilişmezler. Eğer görevlerine son verirsen, seni töhmet altında bırakarak Şam ve Irak halkını senin aleyhine ayaklandırırlar. Bununla beraber ben Talha ve Zübeyr'den de emin değilim. Muaviye'yî yerinde bırak, sana biat etsin, Sonra onu yerinden koparmayı ben üzerime alırım".** Abdullah b. Abbas'ın bu hatırlatmaları dostça ve sırf onun iyiliği içindi. Hz. Ali ise öyle hile yoluyla iş görmeyi kendisinin âlicenablığına aykırı gördüğünden o hatırlatmaları red etmiş. Abbas'ın oğlu da, **"Ey müminlerin emiri! Cesur adamsın, fakat fikir ve tedbir ehli değilsin"** demiş.

Bunun üzerine Hz. Ali, **"Sen fikrini söyle, sonra benim emrimi dinle. Ben seni Şam valisi yaptım. Kalk, Şam'a git"** deyince, Abdullah İbn Abbas, "Bu bir görüş değildir. Muaviye, Ümeyyeoğullarındandır ve Osman'ın amcası oğludur. Sana yakınlığım dolayısıyla hakkımda edeceği muamelenin en ehveni beni hapsetmektir. Hele bir kere Muaviye'ye yaz, biata davet et" demişse de, Hz. Ali bunu da kabul etmemiştir.

Mugîre İbni Şu'be ise, **"Ben Ali'ye nasihat ettim, dinlemedi. Ben de sonra dilimi değiştirdim, kapalı sözler söyledim"** diyerek savuşup Mekke'ye gitmiştir.

Hz. Ali hakkıyla Resûlüllah'ın halifesiydi. Tam bir zühd ve takva yolunda giderdi. Saf su gibi saf ve hâlis olan büyük hilâfet işini hile ve dalkavuklukla bulandırmaktan son derece sakınırdı. Zamanını Hz. Ömer'in zamanına kıyas ederdi. Bu zaman ise o zaman değildi. O zaman İslâm milletinde ayrılık yoktu. Halife'nin emirlerine kimse tarafından karşı gelinmezdi. Aradan hayli zaman geçti. Halk zengin oldu. Dünya sevgisine daldı. Şahsi maksatlar çoğaldı. Fırkalar ortaya çıktı. Emeviler çok kuvvet buldu. Sonra da karışıklık çıkarak Hilâfet merkezi zorbalar elinde kaldı.

Bu durumda, Abbas oğlu Abdullah'ın hatırlatmaları hâl ve zamana göre en uygun görüşlerdi. Fakat Hz. Ali'ye göre zamana uymak için gidişatını değiştirmek zordu. Allah'ın dediği olacaktı.

Selman-ı Fârisi'nin Vefatı

Selman-ı Fârisi (r.a.) ashabın seçkinlerinden olup, en hayırlı, zâhid, faziletli değeri yüksek bir kişiydi. Enes ve İbni Abbas gibi ashabın ileri gelenlerinden nice büyükler ondan hadis rivayet etmişlerdir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) buyurmuş ki: "Cennet üç kişiye, yani Ali, Ammar ve Selman'a isteklidir." Geceleri bile Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'le baş başa pek çok sohbetlerde bulunurdu. Hâli ve derecesi Hz. Ali'den sorulunca, "Geçmiş ve gelecek olanların ilimlerini öğrenmiş bitmez, tü-

kenmez bir denizdir ve bizden, yani Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'indendir." demiş. Aslen İran halkından bir Mecûsi iken Hıristiyan olarak büyük rahiplerden din ilimleri öğrendikten sonra Medine'ye gelip, ne şekilde Müslüman olduğu beşinci Hicret yılı olayları sırasında anlatılmıştı. Hendek Muharebesinde ve ondan sonraki savaşlarda Resûlüllah (s.a.v.) ile birlikte bulunmuştur. Hendek Muharebesinde Medine'nin etrafına hendek kazılmasını Resûl-i Ekrem'e o hatırlatmıştı. Yukarıda yazıldığı gibi, Hz. Ömer onu Bedir Savaşı'na katılmış sayarak, kendisine senelik beşbin dirhem maaş bağlamıştı. Maaşı çıktıkça hepsini sadaka olarak dağıtır, kendi kazancıyla geçinirdi. Bu otuzbeş yılı sonlarında bir rivayete göre otuzaltı yılı başlarında ölmüştür. İkiyüzelli ve bir rivayette üçyüzelli sene yaşamış olduğu bazı siyer ve tarih kitaplarında yazılıdır.

Hicretin Otuzaltıncı yılı Hz. Huzeyfe'nin Vefatı

Hz. Peygamber'in sırlarını bilen Huzeyfe İbn Yemân (r.a.) Hz. Osman'ın şehit edilmesinden kırk gün sonra ölmüştür. Ashâbın seçkinlerindendi. Hz. Ömer ve Ali (r.a.) ondan hadis rivayet etmişlerdir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) başkalarına söylemediği pek çok sırları Hz. Huzeyfe'ye bildirmişti.

Müslümanlar arasında ne kadar iki yüzlü varsa o bilirdi. Fakat kimseye söylemezdi. Hatta bir cenaze olsa, Hz. Ömer onu gözlerdi. Huzeyfe gelirse o da cenaze namazına hazır olurdu yoksa hazır olmazdı. Bir gün Hz. Ömer ondan, **"Benim memurlarım içinde iki yüzlü olan var mı?"** diye sormuş, o da, **"Bir adam var"** diye cevap vermiş. Hz. Ömer, **"O kimdir?"** deyince, **"Adını söylemem"** demiş. Fakat Hz. Ömer'in ilhamla o memurun vazifesine son verdiğini Huzeyfe rivayet etmiştir.

Hz. Huzeyfe pek çok savaşlarda bulunmuştur. İran'da ordu komutanı olan Mukarrin oğlu Numan şehit olunca, sancağı Huzeyfe alıp Hemedan, Rey ve Dinur vilâyetleri onun elinde fetholunmuştur.

Hz. Ömer bir gün bazı ashaba, **"Cenâb-ı Hak'tan ne temenni edersiniz?"** diye sorunca. **"Bir oda dolusu altın ve cevahir olsa da Allah yolunda sarf etsek diye temenni ederiz"** demişler. Hz. Ömer, **"Ben de Ebû Ubeyde, Muâz oğlu Cebel ve Huzeyfe İbn Yemân gibi adamlar olsa da onları Allah yolunda görevlendirsem diye temenni ederim"** demiş.

İşte Hz. Ali de o gibi memurları vazife başına getirmeyi isterdi. Oysaki onlar Hz. Ömer zamanında az idi, sonra gittikçe azaldı ve gidenlerin yerleri boş kaldı.

Ve Hz. Ömer'in örnek olarak söylediği üç kişiden ikisi önceden ölüp, üçüncüsü olan Huzeyfe de bu sefer ölmüş oldu.

İbni Şirin der ki: Ömer tayin ettiği valilerin fermanlarında halka hitaben; **"Size filânı gönderdim ve ona şöyle böyle emirler verdim"** diye yazardı. Hu-

zeyfe'yi İran'ın eski başkenti olan Medâyin valiliğine tayin ederek ona verdiği fermanda ise, **"Onu dinleyiniz ve ona itaat eyleyiniz ve ne isterse: veriniz"** diye yazmıştı.

Medâyin'e varınca şehrin ileri gelenleri onu karşıladılar. Fermanını okuyunca, **"Ne istersen emret!"** dediler. Huzeyfe, **"Burada bulunduğum sürece kendim için ekmek ve merkebim için yem isterim"** dedi ve posta oturan olgun bir şeyh gibi Medâyin'de beylik sürdü. Sonra Hz. Ömer onu Medine'ye çağırdı. O zaman valiliklere gidenler, gittikleri gibi gelmeyip çok defa mallar ve hayvanlar edinerek hâl ve derecelerine göre servetlerle dönerlerdi. Huzeyfe'nin geleceği Hz. Ömer'e haber verilince çıkıp onun geleceği yolun bir tarafında gizlendi. Gördü ki: Huzeyfe'de ne at var, ne deve. Gittiği gibi fakir olarak geliyor. Bundan dolayı memnun oldu. Hemen Huzeyfe'nin boynuna sarıldı, **"Sen benim kardeşimsin, ben de senin kardeşinim"** dedi. Hz. Huzeyfe, **"Resûlüllah (s.a.v.) bana iki şeyi haber verdi. Birini gördüm, diğerini bekliyorum"** demiş. Muradı ne idi bilmem. Fakat yukarıda geçtiği üzere beklenen büyük fitnenin Hz. Ömer'den sonra çıkacağını haber vermişti. Kendisi Hz. Osman'ın şehit oluşunu gördü. Fakat bu facianın sonuçlarından olan 'Cemel' ve 'Sıffîn' olaylarını ve Hz. Ali'nin son durumunu görmedi. Kendisinin öğüt ve vasiyeti üzere iki oğlu Hz. Ali'den ayrılmayıp ikisi de Sıffîn'de şehit düşmüşlerdir.

Hz. Huzeyfe son nefesteyken, **"İşte bu dünyanın son demidir. Ya Rabbi bilirsin ki ben Seni severim. Sana kavuşmamı mübarek kıl."** demiş ve ruhunu teslim etmiştir. Allah ondan razı olsun.

Vilâyetlere Gönderilen Valiler

Halife Hz. Ali, bu otuzaltıncı yılı başlarında vilâyetlere valiler tayin ederek gönderdi. Ubâdeti'l-Ensari oğlu Kays b. Sa'd'ı Mısır'a ve Hanifi'l-Ensari oğlu Sehl'i Şam'a ve muhacirlerden Şihab oğlu Ammare'yi Kûfe'ye, Hanifi'l-Ensari oğlu Osman'ı Basra'ya ve Abbas oğlu Ubeydullah'ı Yemen'e gönderdi.

Kays b. Sa'd Mısır'a varınca halkın bir bölümü Hz. Osman'ı öldürenler öldürülmedikçe itaat etmeyeceklerini ifade etmişlerse de, halkın diğer bölümü itaat etmiştir.

Fakat Hanif oğlu Seni Şam'a giderken Belka'ya varınca bir bölük süvari karşı gelip, **"Sen kimsin?"** demişler. **"Valiyim"** deyince, "Eğer seni Osman göndermişse pekâlâ ve eğer başkası göndermişse geri dön" demeleri üzerine o da dönüp Medine'ye geldi ve durumu Hz. Ali'ye haber verdi. Kûfe halkı ise emirleri olan Ebû Musa el-Eş'ari'den hoşnut olup değiştirilmesine razı olmadıklarından Ammâ-

re, Kûfe'ye girmeden geri çevrildiğinden o da Medine'ye gelip durumu Hz. Ali'ye bildirdi.

Hanif oğlu Osman, Basra'ya varınca halkın bir kısmı itaat etmiş bir bölümü ise, **"Bakalım Medineliler ne yaparsa biz de onlara uyarız"** diyerek beklemiş. Eski Basra valisi Amir oğlu Abdullah da Basra'dan çıkıp Mekke'ye gitmişti. Fakat Abbas oğlu Ubeydullah, Yemen'e varınca halk ona itaat edip, eski Yemen valisi Müneyye oğlu Ya'lâ da mevcut olan beylik mallarını alarak Mekke'ye götürdü.

Hz. Ali bu haberleri aldıktan sonra Mâ'bed Eslemi ile Ebû Musa el-Eş'ari'ye ve Sebre-i Cüheni ile Muaviye'ye birer mektup gönderdi. Ebû Musa el-Eş'ari Kûfe halkının itaat ve biat etmiş oldukları beyaniyle cevap yazdı. Fakat Muaviye bir süre cevap vermeyip Sebre'yi oyaladı. Sonra özel talimatla Abs kabilesinden Kubeysa adındaki kimseyi memur edip eline mühürlü bir mektup verdi ve Sebre ile birlikte Medine'ye gönderdi. Mektubun başlığı **"Muaviye'den Ali'ye"** diye yazılı olup içinde başka yazı yoktu. Kubeysa **"Sebre"** ile beraber Şam'dan hareket ile Rebiülevvel ayında Medine'ye geldi ve Halifenin huzuruna girerek mektubu verdi.

Hz. Ali mektubu açıp boş olduğunu görünce, **"Bu** ne?" diyerek Şam'ın hâlini sordu. Kubeysa, **"Emin miyim?"** deyince: **"Elçiye ölüm yoktur"** dedi. Kubeysa, **"O tarafta bir topluluk bıraktım ki, kısastan başka bir şey'e razı olmazlar"** dedi. Hz. Ali, **"Kısası kimden istiyorlar?"** deyince, **"Senden istiyorlar ve altmışbin ihtiyar bıraktım ki, Osman'ın Şam camisinin minberi üzerine konmuş olan kanlı gömleği altında ağlıyorlar"** deyince Hz. Ali, **"Ya Rabbi Osman'ın öldürülmesiyle bir İlgim olmadığını sen bilirsin"** dedi ve Kubeysa'nın dönmesine izin verdi.

Sebeiyye diye bilinen Şia güruhu, **"Şu köpeği öldürünüz"** diye bağırarak saldırdılar. Ellerinden Kubeysa güç hâl ile kurtarılabildi. Kubeysa'nın bu şekilde dönüşü muharebeye işaretti. Hz. Ali de bu niyette olduğunu bildirdi ve hemen sefer hazırlığı ile uğraştı.

Talha ve Zübeyr ise Müslümanlar arasına büyük bir ayrılık düşeceğini anlayıp hemen Beytullah'ı ziyaret için Hz. Ali'den izin alarak Mekke'ye gittiler. Hz. Ali Şamlılarla harp etmek üzere Medinelileri davet ve teşvik etti. Oğlu, Hanefiyye oğlu Muhammed'e sancağı verdi. Abbas oğlu Abdullah'ı sağ kola, Ebû Seleme oğlu Amr'ı sol kola ve Cerrah oğlu Ebû Ubeyde'nin kardeşi oğlu olan Cerrah oğlu Ömer oğlu Ebû Leylâ'yı ordunun öncülüğüne getirdi. Abbas oğlu Temmam'ı Medine'ye, Abbas oğlu Kusem'i Mekke'ye vekil tayin etti. Hz. Osman üzerine yürümüş olanlardan birisine bile görev vermedi ve halkı Şam seferine çağırmak üzere Mısır valisi Kays b. Sa'd'a ve Basra valisi Hanif oğlu Osman'a ve Kûfe valisi Ebû Musa el-Eş'ari'ye yazılı-emirler gönderdi.

Sonradan aşağıda anlatılacak olan Mekke'nin karışık durumunun haberi gelince, Hz. Ali Şam seferinden vazgeçti.

Cemel Vak'ası Başlangıcı

Hz. Ali'nin yaptıklarına en çok karşı gelenlerden biri Mü'minlerin Anası Hz. Âişe idi. Hatta Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in mübarek gömleğini ve saçlarını çıkarıp, "İşte gömleği ve saçları eskimedi, fakat şeriat eskidi" diye Hz. Osman'ın tavır ve hareketine karşı iğneleyici sözler sarf ederdi. Fakat işin bu dereceye varacağını ummazdı. Hac'dan sonra Hz. Âişe Medine'ye gelmek üzere Mekke'den çıkınca, Hz. Osman'ın şehit edilişiyle Hz. Ali'nin halifeliğe seçildiğini haber alınca son derece üzülerek hemen dönüp Mekke'ye gitmiş ve Hz. Osman'ın kanını istemek üzere halkı kışkırtmıştır.

Hz. Osman tarafından Mekke valisi olan Âmiri'l-Hadrami oğlu Abdullah herkesten önce bu çağrıya uymuş ve Hz. Osman'ın şehit edilmesi üzerine Medine'den kaçarak Mekke'ye varmış olan Âs oğlu Said, Velid b. Ukbe ve başka Ümeyyeoğulları da ona uymuşlardır.

Kısaca Hz. Osman'ın kanını istemek için Mekke'de Hz. Ali'ye karşı bir kısım halk ortaya çıkmış ve gittikçe çoğalıp kuvvet bulmuştur.

Eski Basra valisi Âmir oğlu Abdullah Basra'dan çok mal getirmiş ve eski Yemen Emiri Müneyye oğlu Ya'lâ da altıyüz deve ve altıyüzbin dirhem getirip vermiştir. Bunun gibi Hz. Osman hakkında en sert çıkışlar yapan Talha'nın niyeti Emevilerin yolsuz işlerini engellemekten başka bir şey olmadığı hâlde, ortaya çıkan fitnenin büyümesiyle Hz. Osman öldürülmüştü. Hz. Talha buna pek çok üzülerek Hz. Osman'ın kanını istemek yolunda kendi kanını dökmeye karar vermişti. Hz. Zübeyr ise öteden beri Talha'dan ayrılmazdı.

Yukarda geçtiği gibi ikisi birlikte Medine'den çıkıp Mekke'ye gitmişlerdi. Bu sırada Mekke'ye varıp Hz. Âişe ile görüşmüşler ve öteki başkanlar ile birlikte Hz. Osman'ın kanını istemek konusunda görüşmeye girişmişlerdir.

O zaman İslâm milletinde Hz. Ali'den sonra en büyük tanınmış olan bu iki şahsın katılması dolayısıyla Hz. Âişe'nin topluluğu pek çok kuvvet bulmuştur.

Danışma sırasında Hz. Âişe, **"Hemen Medine üzerine yürüyelim"** demişse de, bazıları, **"Medineliler Ali'ye biat etmiş olduklarından savunmaya kalkışırlar.**

Biz oradaki kuvvete üstün gelemeyiz" diyerek Şam tarafına gitmeyi uygun görmüşler. Eski Basra Emiri Âmirin oğlu ise, **"Şam tarafına Muaviye yeter. Basra'ya gidelim, benim orada pek çok taraflılarım var. Bası ahlar Talha'ya da**

meylederler, Mekke halkını ayaklandırdığımız gibi Basralıları da ayaklandırırız" deyince Basra'ya gitmeye karar vermişlerdi.

Bin kadar ayaklanma ile Mekke'den çıkıp dışarıdan birtakım halk da katılarak üç bin kişiye yükselmişlerdir. Hz. Osman'ın Eban ve Velid adlarındaki iki oğlu da beraberlerinde olarak Irak hacılarının ihrama büründükleri yer olan Zât-ü ırk denilen yere varmışlar.

Hz. Ali yukarda geçtiği gibi Şam'a sefer etmek üzere hazırlanırken Âişe ve Talha ve Zübeyr'in durumlarından haberli olunca, Şam için gördüğü hazırlık ile onların üzerine yürümeye karar verdi. Medinelileri sefere çağırdı. Medineliler ise ağırdan aldıkları için Hz. Ali, Ömer oğlu Abdullah'ı çağırarak birlikte gitmek üzere emredince, **"Ben Medineliyim, onlarla beraber sana biat ettim. Onlar giderse ben de giderim"** dedi ve geceleyin savuşup Mekke'ye gitti.

Sabahleyin bazıları Hz. Ali'ye gelip, **"Bu gece Âişe ve Talha ve Zübeyr olayından daha kötü bir olay olmuş, yani Hz. Ömer'in oğlu Abdullah Şam'a gitmiş!"** diye ortalığa telaş verdiler.

Fakat Hz. Âli'nin kızı ve Hz. Ömer'in hanımı Ümmü Gülsüm babasının yanına vardı ve Ömer oğlu Abdullah'ın Hz. Halifeye itaatten ayrılmadığını, ancak Beytullah'ı ziyaret için Mekke'ye gitmiş olduğunu haber verdi.

Hakikaten Abdullah b. Ömer Mekke'ye vardığı sırada yukarıda yazıldığı gibi ayaklanıcılar Hz. Âişe'nin ordusuyla Mekke'den çıkarken birlikte gitmek üzere Abdullah'ı davet ettikleri zaman, **"Ben Medineliyim. Ne yaparlarsa onlara uyarım"** diye cevap vermiştir.

Öteki mü'minlerin anaları ise Medine'ye dönmek niyetiyle Hz. Âişe'nin yanında bulunuyorlardı. Fakat Basra seferi ortaya çıkınca ondan ayrılmışlardı. Yalnız Hz. Ömer'in kızı Hafsa (r.anha) onunla beraber gidecek olmuşsa da, onu da kardeşi Abdullah engellemiştir.

Ashâbın en bilgini, en faziletlisi, en cesuru ve Hz. Peygamber'in damadı olan Hz. Ali hakkıyla halife olduğu hâlde, mü'minlerin analarının en bilgini ve en faziletlisi olan Hz. Âişe'nin onun aleyhine çıkması ve birçok ayaklanmayı da başına toplaması şaşılacak olaylardandı. Velid b. Ukbe ve Âs oğlu Said gibi Ümeyyeoğullarının büyüklerinin ona uymasına şaşılmasa da, cennetle müjdelenmiş olan Hz. Talha ve Zübeyr Medine'de Hz. Ali'ye biat etmişlerken, Mekke'de ayaklanmalara katılmaları zihinlere hayret verecek hâllerdendi.

Bu gibi garip hâller, insanlıktan dolayı olagelen hatâ ve gaflet eserlerindendir. Küçükler yanılır da büyükler yanılmaz değil ki.. Onlar da yanılır, hatâ eder, yanlış yola gider. Hz. Talha ve Hz. Zübeyr, fitneyi gidermek için bütün halkın uyacağı bir

şahsa biat olunması gerektiği görüşünde bulunup Hz. Âişe'nin Müslümanlar içinde bilinen hürmet ve şerefini halkın fikir birliğine güzel bir sebep sayarak onun topluluğuna katılmışlardı.

Oysaki halkın kabulüne sebep olan istenen vasıflar başkalarından çok Hz. Ali'de vardı. Halk arasında çıkan ayrılığın zamanın değişmesi sonucu olduğu açıktı.

Hz. Peygamber'in zamanı gerilerde kaldıkça, İslam kardeşliği zayıflayarak cahiliyet zamanındaki ırkçılık işaretleri belirmişti. Dünyaya meyil çoğalıp zamanın hâli bozulmaya yüz tutmuştu. Kureyş'in büyük bir kısmı olan Emeviler ise çok kuvvet bulup bir Emevi Devleti kurmak emeline düşmüşlerdi.

Yukarda geçtiği gibi Mekke'den çıkan ayaklanmalar ordusunun etrafında toplandıkları kimse Hz. Âişe ise de, kadın olması dolayısıyla Talha ve Zübeyr'den birinin ordu kumandanı olması gerekiyordu. Fakat henüz birisi belli olmayıp orduları başbuğsuz bir kalabalıktan ibaret idi. İkisi anlaşsalar bile kendilerine bağlı olanlar birbirini kıskanmaktan geri durmazlar ve ikisine de rahat vermezlerdi.

Hatta Mekke'den çıktıklarında Mervan İbn Hakem ezan okumuş ve sonra Talha ve Zübeyr'in yanına varmış ve **"Namazda hanginiz imam olacak, emareti hanginize vereyim?"** diye sormuş. Onun üzerine Abdullah b. Zübeyr, "Babama" ve Muhammed b. Talha, **"Benim babama"** diyerek mücadeleye başlamışlar. Hz. Âişe bunu duyunca, **"İçimize nifak mı düşüreceksin, namazı hemşiremin oğlu Abdullah kıldırsın"** diye Mervan'a haber göndermiş. İşte bunun üzerine Abdullah oğlu Muâz demiş ki: **"Allah'a yemin ederim ki, biz kazansak, birbirimizle çarpışırız. Çünkü emareti ne Talha Zübeyr'e verir, ne de Zübeyr ona bırakır!"**

Hâlbuki yukarda anlatıldığı üzere Hz. Âişe açıktan açığa Hz. Osman'ın yaptıklarına karşı çıkardı. Birinci derecede karşı çıkanlardan biri de Talha idi. İtirazcıların maksadı Hz. Osman'ı Emevilere işleri bırakmaktan vazgeçirmek üzere öğütlerden ibaretti. İşin bu kerteye varacağını ummazlardı. Hz. Osman öldürülünce hepsi üzgün olarak Hz. Âişe, Talha ve Zübeyr onun kanını istemek yolunda meydana çıktılar.

Emeviler ise sebep olanları itirazcılardan bilerek hepsini katiller sırasında sayarlardı ve bazıları hemen elde olanlarını idam etmek isterdi. Bazıları ise onları birbirine çarpıştırarak zayıf düşürdükten sonra hepsini yok etmek fikrindeydiler.

Şu hâle göre ayaklananlar ordusu görünüşte birlik içindeydiler. İçten ise ayrılmış bir durumdaydılar. İşte bu şekilde yukarda söylendiği gibi Zât-ü Irk denen ihrama büründükleri yere gelince Âs oğlu Said, Mervan ve arkadaşlarıyla görüşüp, "Öcünüzü almadan nereye gidiyorsunuz? önce Âişe, Talha ve Zübeyr'i öldürünüz,

sonra evlerinize gidiniz" deyince, "Umulur ki Osman'ın bütün katillerini öldürürüz" diye cevap vermişler.

Sonra Âs oğlu Said, Talha ve Zübeyr ile görüşüp, **"Kazandığınızda hanginiz halife olacak?"** diye sormuş. Onlar da, "Halk hangimizi isterse emir olur" diye cevap vermişler. Said, **"Siz Osman'ın kanını istemek için çıkmış olduğunuza göre emarete Osman'ın oğullarından birini geçirmelisiniz..."** deyince, **"Muhacirlerin ihtiyarlarını bırakıp da yetimleri mi emir edelim"** demişler.

Bunun üzerine Said hiddetlenerek dönüp gitmiş ve Şube oğlu Mugîre, **"Fikir ancak Said'in dediğidir"** diyerek o da kendi kabilesi olan Sakifoğulları ile beraber dönmüştür.

Müneyye oğlu Ya'lâ, seksen altına almış olduğu erkek deveyi verip, Hz. Âişe de ona binmiş olduğundan onunla Talha ve Zübeyr'e uyan ayaklananlara **"Cemel Topluluğu"** denilmiştir.

Hz. Âişe o deveye binip Zât-ü Irk'tan hareket edeceği zaman öteki müminlerin anaları ona veda ederken feryat ve figan ederek ağlayıp Cemel Topluluğu'nu da ağlatmışlar.

Hz. Âişe ise Talha ve Zübeyr ve başka ayaklananlar ile birlikte Basra'ya giderken Hav'eb suyuna gelince köpekler ulumaya başlamış... "Bu ne suyudur" diye sorunca kılavuz, **"Hav'eb suyudur"** deyince Hz. Âişe feryada başlayarak, **"Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz" anlamındaki âyeti okuyarak şöyle devam etti: "Ben Resûlüllah (s.a.v.)'tan duydum. Diğer hanımları da yanında olduğu hâlde 'Nola bilsem ki hanginize Hav'eb köpekleri ürüyecek' diye buyurmuştu. Meğer Hav'eb suyu sahibesi benmişim. Aman beni geri çevirin, geri çevirin"** diyerek devesini çökertmiş. Halk da onun etrafına inip bir gün bir gece orada kalmışlar.

Yukarda yazıldığı gibi **"Hav'eb köpekleri hanginize ürüyecek"** diye buyurulduğu zaman **"Selmâ"** adındaki hatun da Hz. Peygamber'in yanındaymış.

Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin ilk zamanlarında Velid oğlu Hâlid (r.a.) dinden dönenler üzerine gönderildiği zaman bu Selmâ âsi bir bölük ile Hav'eb denen yeri tutup Hz. Hâlid ile cenk etmiş olduğundan, o zaman söylenen hadis bu Selmâ olayı ile yorumlanmıştı.

Bu kere Hz. Âişe o yere varıp da, köpekler ürüyünce Hav'eb suyu olduğu söylenince, o hadis hatırına gelerek, **"Meğer Hav'eb köpeklerinin ürüyeceği kadın benmişim"** diye telaş ederek, **"Aman beni geri çevirin"** diye feryad ettiyse de, onun dönüşü üzerine ordu dağılmak durumuyla karşılaşacaktı. Hemşiresi oğlu olan Abdullah b. Zübeyr, **"Kılavuz yalan söylemiş!.. Bu su Hav'eb suyu değil-**

miş!..” diyerek Hz. Âişe’yi kandırmaya çalışmakta ve o da kanmamakta iken, “Aman Ali, çok sayıda askerle geliyormuş” diye telaş gösterilerek hemen oradan hareket etmişler.

Olacağa çare yok... Hz. Peygamber’in mucizesi olan o hadis’i Hz. Âişe rivayet etmiş ve yirmidört saat yerinde kalarak geri dönmek istemişken, Cemel Topluluğu uyanamayıp onu yerinden kaldırarak Basra’ya doğru koşup gitmişler.

Cemel Topluluğunun Basra’ya Girişleri

Cemel Topluluğu Basra’ya yaklaştıklarında, Hz. Ali tarafından Basra valisi olan Hanif oğlu Osman (r.a.) ve şehrin ileri gelenleriyle haberleştikten sonra Basralıların bir kısmı Hanif oğlu Osman’ı emrine itaat ve diğer kısmı ona karşı durmuşlar ve Basra ileri gelenlerinden bazıları Talha ve Zübeyr ile görüşüp, “Siz Ali’ye biat etmediniz mi?” deyince, “Evet biat ettik ama kılıç başımızın üzerinde idi” demişler.

Cemel Topluluğu ileri hareket ederek Basra dışına gelmişler, Hanif oğlu Osman da halktan kendisine uyanlarla Basra’dan çıkıp onlara karşı saf bağlamışlar.

Hz. Talha, Zübeyr ve sonra Âişe Hz. Osman’ı öldürenleri öldürerek Allah’ın kitabının hükmünü yerine getirmek gerektiğine dair hutbelerle halkı kendi taraflarına çağırmışlardır.

Bunun üzerine Hanif oğlu Osman’ın askerinden bazıları onları doğrulayıp ve bazıları yalanlamıştı. Bu konuşmalar ise yerini kavgaya bırakarak halk birbirini taşlamaya başlamış.

Bu sırada Sa’doğullarından bir kız çıkıp ve Hz. Âişe’nin yanına varıp demiş ki: **“Ey mü’minlerin anası! Osman’ın öldürülmesi, senin evinden çıkarak bu lanetli deve üzerinde kendini silaha hedef etmenden daha zararsızdır. Allah tarafından senin için perde ve hürmet vardı. Sen perdeni yırttın, hürmetini de yok ettin. Seninle çarpışmayı uygun gören senin öldürülmeni de uygun görür. Eğer bize kendi isteğinle geldinse dön, kendi evine git ve eğer istemeyerek ve zorla geldinse, zorbalar aleyhine bizden yardım iste.”**

Yine Sa’doğullarından bir delikanlı çıkıp Hz. Talha ve Zübeyr’e dokunaklı sözler söylemiş ve bu sırada iki taraf çarpışmaya başlamıştır.

O gün ve ertesi gün iki taraf yoruluncaya kadar savaşıp iki taraftan pek çok adamlar ölüp yaralandıktan sonra barışa yatmışlardır. Hz. Talha ve Zübeyr eğer zorla biat etmişlerse, Hanif oğlu Osman hükümeti onlara bırakmak ve eğer rızalarıyla biat etmişlerse onlar savuşup gitmek üzere karar verilerek gerçek durumu anlamak için Sûrü’l-Kadi oğlu Ka‘b’ı Medine’ye göndermişler.

Sûr oğlu Ka'b bir cuma günü Medine'ye geldi. Mescide girdi. Durumu Müslümanlardan sordu. Kimse bir şey söylemedi. Üsame b. Zeyd konuşmaya başlayıp, **"Talha ve Zübeyr istemeyerek biat ettiler"** deyince, halk onun üzerine saldırarak o kadar dövdüler ki, az kaldı ölüyordu. Hele Suheyb ve Ebû Eyyûb Ensari ve Meslere oğlu Muhammed Ensari güç hâl ile Üsame'yi kurtarıp evine ulaştırabildiler. Hz. Ali olayı işitince Hanif oğlu Osman'a yazdığı mektupta, **"Talha ve Zübeyr'e Müslüman cemaatten ayrılması için zor kullanılmadı. Ancak cemaat ve fazilet üzere kendileri zorlandı. Muratları beni halifelikten indirmek ise, özürlü olmazlar. Başka niyetleri varsa bakalım, onlar da baksınlar"** diye buyurmuştur. Sûr oğlu Ka'b Basra'ya varıp da durumu anlatınca Talha ve Zübeyr hemen Hanif oğlu Osman'ı çağırmışlar. Osman ise Hz. Ali'nin mektubuna dayanarak onlarla görüşmekten kaçınmıştır.

Bunun üzerine Talha ve Zübeyr soğuk ve karanlık bir gecede halkı toplayarak yatsı ezanı okunduktan sonra Basra mescidine gitmişler ve orada bulunan kırk kadar adamı öldürmüşler. Hanif oğlu Osman henüz mescide gitmemiş olduğundan hükümet konağına gönderilen asker Hanif oğlu Osman'ı tutup dövmüşler ve hapsederek, hükümeti ele geçirmişler. Sonra Talha ve Zübeyr Basralıları Hz. Ali ile vuruşturmak için kışkırtmak yolunda pek çok sözler söylemişler.

O sırada Kaysoğulları kabilesinden bir adam çıkıp, **"Ey muhacirler! Siz İslâm'ın davetini kabul edenlerin başta gelenlerisiniz. Bu sebeple fazilet ve şerefiniz vardı. Bundan dolayı kaç kere halife seçtiniz ve bizimle danışma yapmadınız. Fakat biz kabul ettik. Bir halifeyi öldürdünüz ve Ali'yi seçtiniz, bunun gibi bizimle danışma yapmadınız. Şimdi bizi onunla savaşa çağırıyorsunuz. Onun hakkında bu derece sert olmaya sebep nedir ki, onunla dövüşe kalkalım. Haksız yere bir iş mi yaptı ki onun aleyhine sizinle beraber olalım?"** deyince Cemel Topluluğu onu öldürmek istemişlerse de, aşireti engel olmuştur. Fakat ertesi günü Cemel Topluluğu onun ve onunla beraber olanların üzerlerine saldırarak yetmiş kişiyi öldürmüşlerdir.

Abdü'l-Kays kabilesi başkanı Cebele oğlu Hakim, kavmi içinde soylu ve itaat edilen, üstelik çok yiğit ve cesur bir adamdı, önceden Sind beyi olup, o tarafta çok çarpışmalara katılmıştı. Sonra görevinden alınarak gelip Basra'da yerleşmişti. Hanif oğlu Osman'ın uğradığı felâketi işitince ona yardım etmek üzere yediyüzelli, kişiyle gelip Abdullah b. Zübeyr ile görüşmüş ve Hanif oğlu Osman'ın salıverilmesi ve Hz. Ali'nin gelmesine kadar iki tarafın bulundukları durum üzere kalmaları hususlarını teklif etmiş ve **"Siz Allah'tan korkmaz mısınız, haksız yere bu kadar kan döktünüz"** demiş.

Abdullah b. Zübeyr, **"Biz Osman'ın kanı için kan döküyoruz"** deyince Cebele oğlu Hakim, **"Osman'ı sizin öldürdüğünüz adamlar mı öldürdü?"** diye itiraz edince, Abdullah b. Zübeyr'in, **"Sen Ali'yi halifelikten indirmedikçe biz Hanif oğlu Osman'ı salıvermeyiz"** demesi üzerine davanın sonuçlanması kılıca bırakılmış ve bu otuzaltı yılı Rebiülahir'inin sonlarında iki taraf arasında çok sert bir çarpışma olmuştur.

Cebele oğlu Hakim kendi topluluğuyla meydana çıktı. Cemel Topluluğu da onların üzerine saldırınca, çok sert bir çarpışma olmuş, Hakim ile pek çok adamları öldürülmüş, beraberindeki reislerden yalnız Züheyr oğlu Harkus kendi topluluğuyla kabilesi olan Sa'doğulları yanına kaçıp kurtulmuştur. Bu sebeple Sa'doğulları kabilesi bir tarafa çekildi. Muhalefette devam ettikleri gibi Abdü'l-Kays kabilesi ve Vail oğlu Bekir'in çoğu hiddetlenerek Hz. Ali'nin yolu üzerinde toplanarak, onun gelmesini bekleyip durmuşlardır.

Hz. Peygamber zamanından beri İslâm uğruna yapılan fetihlerde, bütün güçlerini sarf eden gazilerden çoklarının böyle boş yere öldüklerine üzülmemek elde değildir. Ne çare ki fitne günlerinde halkın kalp gözlerinin bağlanması, sonra da insanı kan ağlatacak olayların olmasıyla ağlanılması; bu, bir yandan yapılan ve bir yandan bozulan âlemin tabii bir durumudur.

Cemel Topluluğu yukarda geçtiği gibi üstün geldikten sonra hükümeti tamamen ele alıp Abdurrahman b. Ebû Bekir'i Beytü'l Mal memuru yaptılar. Sonra Hz. Âişe tarafından, birliğe girmeleri için Kûfe, Medine ve Yemâme halkına mektuplar yazıldı. Şam valisi Muaviye'ye de bilgi verildi. Muaviye ise iki tarafın çarpışmalarla zayıf düşerek, meydanın kendisine kalmasını ümit ediyor ve bekliyordu.

Bu sırada Hanif oğlu Osman salıverilmişse de, sakalı ve kaşları yolunmuş olduğundan, öyle yüzü yoluk olduğu hâlde Basra'dan savuşup Hz. Ali tarafına gitmiştir.

Hz. Ali'nin Basra'ya Gidişi

Halife Hz. Ali Şam seferine hazırlanırken Hz. Âişe, Talha ve Zübeyr (r.a.)'in, Mekke'den çıktıkları haberi gelince Şam için gördüğü hazırlık ile onların üzerine yürümeyi kararlaştırdı. Halkın ileri gelenlerine hitap ederek, "Dört kişi, yani halkın en cömerdi ve en çok cin fikirlisi olan Talha ve halkın en cesuru olan Zübeyr ve halkın yanında en çok itaat ve hürmet edilen Âişe ve en çok zengin olan Müneyye oğlu Ya'lâ, benim başıma belâ oldular. Allah'a yemin ederim ki, hakkımda meydana koyacak çirkin bir şey bulamadılar. Kendim için Müslümanların mallarından bir şey almadım. Heva ve hevese meyletmedim. Osman'a onlar benden çok itiraz etmişlerdi. Sonra bana biat ettiler. Adaletli veya zalim olduğumu denemeden biati

bozdular. Ben Allah'ın hükmüne razıyım. Bununla beraber onları çağıracağım. Kabul ederlerse tövbe makbuldür. Kaçınırlarsa onlara kılıcın yüzünü gösteririm. Kılıç, doğruyu eğriden ayırır" dedi. Ve Medinelileri sefere teşvik ve davet etti.

Medineliler önce ağır davranmışlarsa da, ashabın seçkinlerinden Hanzale oğlu Ziyâd hemen Halife'nin çağrısına uyarak, "Ben senden ayrılmam, her zaman seninle birlikte âsilerle çarpışırım" dedi. Ensar'dan ve sâlih kişilerden bazıları da Halife'nin çağrısına uydu.

Ensardan Ebû Katade (r.a.) kalkıp, **"Ey Mü'minlerin Emiri! Bu kılıcı bana Resûlüllah (s.a.v.) kuşattı. Hayli zamandır kınında duruyor. Onu, Müslümanların içine fesad sokan bu zalimlerin üzerine sıyıracağım"** dedi. Mü'minlerin annelerinden Ümmü Seleme (r.a.) de, **"Ey Mü'minlerin Emiri! Kabul etmeyeceğini bilirim, yoksa seninle beraber çıkardım. İşte bu amcamın oğludur. Yanımda kendimden daha azizdir. Seninle beraber gitsin. Her yerde seninle beraber çarpışsın"** diyerek amcasının oğlunu teslim etti.

Böylece Medinelilerden pek çok halk, Halife ile birlikte sefere hazır oldular. İçlerinde Bedir'de bulunmuş olanlardan yalnız altı kişi vardı. Bunun üzerine Hz. Ali, Bedir'de bulunmuş olanlardan Hanif oğlu Sehl Ensari'yi Medine'de vekil bıraktı. Medinelilerden kendisine uyanlarla beraber otuzaltıncı hicret senesinin Rebiülahir ayında Medine'den çıkıp Rebeze köyüne gitti. Medine'de bulunan Kûfe ve Basra halkından dokuz yüz kadar gönüllü de ona katıldı.

Hz. Ali Medine'den çıkarken Selâm oğlu Abdullah ile karşılaştı. Atının dizgininden tutarak, **"Ey Mü'minlerin Emiri! Medine'den çıkma. Eğer çıkarsan, Allah'a yemin ederim ki, bir daha buraya İslâm hükümeti girmez!"** dedi. Halk ona söverek üzerine saldırdılar. Hz. Ali, **"Onu bırakınız. Muhammed (s.a.v.)'in ashabından ne güzel adamdır"** dedi. Selâm oğlu Abdullah'ın sözü doğru çıkmıştır. Ondan sonra Medine Hilâfet merkezi olmamıştır. Çünkü Hz. Ali Kûfe'de bulunup ondan sonra Şam, Emevilere; Bağdat, Abbasilere saltanatın başşehri olmuştur.

Hz. Ali Rebeze'ye vardığı sırada büyük oğlu Hasan (r.a.) oraya gelip babasıyla görüşünce, **"Osman kuşatılınca Medine'den çık, onun öldürülmesi sırasında Medine'de bulunma dedim, dinlemedin. Osman öldürülünce Arap kabileleri ve memleketlerin halkı sana bağlanıncaya kadar biat alma, onlar sensiz bir iş beceremezler dedim, dinlemedin. Bu kadın ile bu iki adam ayaklanınca halk barışıp da kavga yatışıncaya kadar evinde otur, fesad çıkacak olursa başkalarının ellerinde çıkmış olsun dedim, dinlemedin. Şimdi iş büyüdü ne yapacaksın?" dedi. Ona cevap olarak Hz. Ali de, "Oğulcağızım! Osman kuşatılınca Medine'den çıkmanın yolu yoktu. Çünkü bizim de etrafımız sarılmıştı. Biat**

işine gelince, bu iş Medinelilerin hakkıdır. Bu hakkın onların elinden çıkmasını doğru bulmadım. Resûlüllah (s.a.v.)'ın ölümünde halk Ebû Bekir'e ve sonra Ömer'e biat ettiler, ben de ettim. Ömer'in ölümünde Danışma Kurulu'nda olan altı kişiden birisi de ben idim. Osman'a biat olundu. Ben ona da biat ettim. Onun öldürülmesinden sonra halk kendi rızalarıyla bana biat ettiler, ben artık muhalefet eyleyenlerle savaşırım. Allah'ın hükmüne razıyım. Talha ve Zübeyr'in çıkışları üzerine şimdi evime kapanıp durmak nasıl olabilir. Hilâfet İşinin idaresi benim görevimdir. Ona ben bakmazsam kim bakacak? Sen bu fikirlerden vazgeç oğlum..." dedi.

Hz. Ali ayaklananlardan önce Basra'ya varmak üzere Medine'den Çıkmışken Rebeze'ye ulaşınca, onların Basra'ya doğru gitmiş olduklarını haber alınca, ne yapacağını düşünmek ve danışmak üzere Rebeze'de durdu. Kûfe valisi Ebû Musa el-Eş'ari'yi davet için Muhammed b. Ebû Bekir ile Cafer oğlu Muhammed'i Kûfe'ye gönderdi ve Kûfelilere hitaben, **"Allah'ın dinine yardımcı olunuz. Kalkınız, yanımıza geliniz. Biz ancak durumu düzeltmek isteriz, ta ki bu ümmet evvelki gibi kardeş olalar"** diye mektup yazdı ve sefer hazırlıklarının bir an önce bitirilmesi işine önem verdi ve kalkıp askere dönerek çok etkili bir konuşma yaptı. Şöyle dedi:

"Yüce Allah bizi İslâm ile aziz ve şanımızı yüce kıldı. Hepimiz aşağılık bir durumda ve birbirimize düşman iken bizleri İslâm birliği ile hep kardeş kıldı. Ta bu fitne çıkıncaya kadar halk hep bu hâl üzere bulunarak Allah'ın kitabına göre hareket etmekteydiler. Geçmiş ümmetler, bölük bölük oldukları gibi bu ümmet de elbette öyle bölük bölük olacaktır. İçinde bulunduğumuz durumun şerrinden Allah'a sığınırız..." Sonra dönüp, **"Mutlaka olacak, olur. Bu ümmet yetmişüç kısım olur. İşte bana düşmanlık eden bölümü gördüm. Şimdi dininizde sebat ediniz ve benim gösterdiğim yola gidiniz. Peygamberinizin yolu budur. Onun sünnetine uyunuz. Bir müşkülünüz çıktığında Kur'an'a başvurunuz. Onun hükmüne göre hareket ediniz."** dedi.

Bu sırada Ubeydi't-Tai oğlu Said ile Tay kabilesinden bir topluluk gelip mü'minlerin Emiri'ne bağlılıklarını belirttiler.

Sonra Hz. Ali kızıl bir deve üzerinde olduğu ve yedeğinde kestane dorusu bir kısrak bulunduğu hâlde askerle Rebeze'den hareket etti. Sağ kolda Hasan, sol kolda Hüseyin vardı. Diğer oğlu Muhammed Hanefiyye de sancağı taşıyordu.

Süvari üzerine Yaser oğlu Ammar, piyade üzerine Muhammed b. Ebû Bekir ve askerin öncülüğüne de Abdullah İbn Abbas memur idiler.

Emri altında dörtbin kadar asker vardı. Sekizyüzü Ensar'dan ve dörtyüzü Rıdvan ağacı altında biat etmiş olan ashâbdan idi. İçlerinde Bedir'de bulunmuş olanlardan ve çok seçkin ashâbdan mübarek ve muhterem kimseler vardı. Yolda

Kûfe'den Âmir Şeybani gelip görüştü. Hz. Halife ondan Kûfe valisi bulunan Ebû Musa el-Eş'ari'nin durumunu sordu. O da, **"Barış istersen Ebû Musa barış adamıdır ve eğer savaş istersen o savaş eri değildir" diye cevap verdi. Hz. Halife, "Ben de barış isterim"** dedi.

Zikar denen konak yerine vardıkları zaman Hanif oğlu Osman yüzü yoluk olduğu hâlde gelip görüştü, **"Ey Mü'minlerin Halifesi! Beni sakallı göndermiştin, şimdi sana sakalsız geldim"** dedi. Hz. Ali ona, "Ecir ve hayra kavuştun" diyerek teselli etti.

Sonra Hz. Ali, **"Benden önce iki kişi halife oldu. Kitap ve sünnet ile amel ettiler. Sonra üçüncüsü hakkında şöyle ettiler, böyle işlediler. Sonra bana biat ettiler. O zaman Talha ve Zübeyr de biat etmişken biati bozdular. Ebû Bekir, Ömer ve Osman'a boyun eğip de bana muhalefet etmeleri şaşılacak bir durumdur. Allah'a yemin ederim ki, benim, benden öncekilerden aşağı olmadığımı ikisi de bilir. Ya Rabbi onların bağladıkları düğümü çöz ve yaptıklarının fenalığını kendilerine göster" dedi ve Rebeze'den Kûfe'ye göndermiş olduğu Hz. Ebû Bekir"** oğlu Muhammed ile Cafer oğlu Muhammed'in dönüşlerine kadar Zikar denilen konak yerinde beklemeye başladı.

Bu iki Muhammed Kûfe'ye varıp Halife'nin yazılı emrini Ebû Musa el-Eş'ari'ye verdiklerinde Ebû Musa, **"Ayaklanmak dünya yoludur. Oturmak âhiret yoludur. Biz ise âhireti tercih ederiz"** deyip halkı da tarafsızlığa teşvik etmekle, ikisi de hiddetlenerek dönüp Zikar'a geldiler ve durumu Hz. Ali'ye bildirdiler. Hz. Ali yine Ebû Musa'yı kandırmak için Abdullah İbn Abbas ile Eşter'i gönderdi. Onlar da Kûfe'ye varıp Ebû Musa'yı ikna edemeyince, üzgün olarak Zikar'a döndüler ve Hz. Ali'ye durumu anlattılar.

Sonra Hz. Ali, oğlu Hz. Hasan ile çok seçkin ashâbdan Ammar b. Yasir'i gönderdi. Onlar da Kûfe'ye varmışlar ve doğru mescide girmişler. Ebû Musa, Hz. Peygamber'in torununun mescitte olduğunu işitir işitmez hemen mescide gitmiş ve Hz. Hasan'ı bağrına basıp sevgi ve ihlâsını göstermişti.

Yasir oğlu Ammar, **"Ey Ebû Musa! Ali'yi terk ile ayaklananlara katıldın"** deyince Ebû Musa, "Ben öyle bir işte bulunmadım" demiş. Hz. Hasan, **"Öyleyse niçin Kûfe halkını bize yardımdan alıkoyuyorsun? Biz Müslümanlar arasında durumun düzeltilmesinden başka bir şey istemiyoruz,"** diye buyurmuş.

Ebû Musa, **Anam babam sana feda olsun. Buyurduğunuz doğrudur. Fakat Resûlüllah (s.a.v.)'tan işittim ki, yakında Müslümanlar arasında fitne çıkacaktır. Onda oturan, ayakta durandan ve ayakta duran, yürüyenden ve yürüyen, hayvan sırtında gidenden hayırlıdır. Müslümanlar hep kardeştir. Kanları ve malları birbirine haramdır dedi."** diye cevap vermiş.

Bunun üzerine Ammar b. Yasir hiddetlenerek Ebû Musa'yı azarlamış, halktan bazıları da Ammar'a ağır sözler söylemiş. Bu sebeple halka heyecan gelmişse de, Ebû Musa yatıştırmıştır. **"Ebû Musa el-Eş'ari tarafsızlığı görüş ve içtihad olarak benimsemiş. İçtihadında hatâsı olsa da özürlü sayılır ve affedilir. Fakat bu durumda Hilâfete bağlı olan Kûfe valiliğinden çekilmesi gerekir..."** diye de itirazlara hedef olmuştu. O sırada Hz. Âişe Kûfe'nin ileri gelenlerinden Sunan oğlu Zeyd'e bir mektup gönderip ya evinde kapanıp oturmasını, yahut kendisine yardım etmesini emretmişti. Yine bu mânâda Kûfe halkına da bir mektup göndermişti. Suhan oğlu Zeyd, mescidin kapısında ayakta durup o mektupları okumuş benimsemeyerek önemsememişti. Oradakilerden biri ona itiraz edince yine halk arasında bir heyecan yeli esmişti.

Hemen Ebû Musa el-Eş'ari kalkıp, **"Ey halk! Bana itaat ediniz, tarafsız bir topluluk olunuz. Fitne çıkınca insanı hayret ve şüphelere düşürür, hakikati bilinmez bir duruma götürür. Ortadan kalkınca da, durumun iç yüzünü meydana çıkarır. Fitne yürek ağrısı gibi bir büyük acıdır. Onda her çeşit rüzgârlar eser, akıllılar çocuk gibi hayran kalır. Kılıçlarınızı kınlarına sokunuz, kargılarınızı kırmız, oklarınızı parça parça ediniz, evlerinizden ayrılmayınız. Kureyş Medine'den çıkıp ve bilginlerden ayrılıp da komutanlarla karıştıklarında onların işine karışmayınız. Benim öğütlerimi dinleyiniz. Dünya ve âhirette kurtuluş bulursunuz."** dedi.

Suhan oğlu Zeyd, kalkıp Ebû Musa'ya dönerek, **"Fırat'ı geri çevir. Eğer geldiği yere dönüp giderse sen de dediğini yapabilirsin. Anlamadığın işten vazgeç. Ey halk! Yürüyünüz, Halifenin yanına gidiniz, doğru yolu bulmuş olursunuz..."** dedi. Yiğit Ka'ka' kalkıp, **"Âleme nizam verecek ve mazlumun hakkını zalimden alıverecek bir hükümet lâzımdır, işte Halife sizi düzeltmeye çağırıyor. Onun çağrısına uyunuz. Hemen yanına gidiniz."** dedi. Yine Kûfe'nin ileri gelenlerinden Ebü'l-Hayr adındaki kişi de, **"Ey Ebû Musa! Talha ve Zübeyr Ali'ye biat ettiler mi?"** diye sordu. Ebû Musa, "Evet" diye cevap verdi. Ebü'l-Hayr, **"Ondan sonra Ali biati bozacak bir şey yaptı mı?"** deyince Ebû Musa, **"Bilmiyorum"** deyince Ebü'l-Hayr, **"Öyleyse sen burasını öğreninceye kadar biz seni terk ederiz. Halk şimdi dört bölümdür. Ali Kûfe'nin arkasında, Talha ve Zübeyr Basra'da, Muaviye Şam'dadır. Bir bölüm de Hicaz'da var.**

Onlar yeter derecede olmayıp, bir düşman da onlarla vuruşmaz." deyince Ebû Musa, **"işte halkın hayırlısı onlardır."** deyince Ebü'l-Hayr, **"Artık içindeki kinin sana üstün gelmiş, ey Ebû Musa!"** diyerek sözü kestirdi. Sonra Hz. Hasan pek etkili sözler söyledi. Halk hepten onun tarafına meyledip yöneldi.

Bu sırada Tay kabilesinden bir topluluk geldi. Hâtem oğlu Adiy'e, "Ne emredersin?" dediklerinde o da, **"Biz Hz. Ali'ye biat ettik. Bizi büyük bir emre çağırdı, biz gideriz"** diye cevap verdi. Reislerden 'Amr oğlu Hind kalkıp, "Müzminlerin Emiri bizi çağırdı. Bize vekiller gönderdi. Hatta Hz. Peygamber'in torunu olan oğlu da geldi. Haydi Emirinizin yanına gidiniz. Ona her bakımdan yardım ediniz." diye halkı teşvik etti. Adiy oğlu Hacer de bu yolda sözler söyledi. O sırada ise halk, hükümet konağına saldırmışlardı. Hz. Ali, oğlu Hasan ile Ammar'ı gönderdikten sonra arkalarından Eşter'i de göndermiş. Eşter, Kûfe'ye varınca mescide girmiş ve görmüş ki, Hz. Hasan ve Ammar, Ebû Musa ile ağız kavgası ediyor... Hemen çıkıp ve önüne gelen halkı sürüp hükümet konağına varmış. Çok yüksek bir şekilde bağırarak Ebû Musa'nın adamlarını dışarı çıkarmış. Onlar da, **"Ey Ebû Musa! Eşter geldi, hükümet konağına girdi, bizi döverek kovdu"** diye bağırmışlar. Sonra Ebû Musa gelince, Eşter onu da kovmuşsa da Ebû Musa, **"Bu akşamlık bana izin ver"** diye yalvarmış, o da izin vermiş.

Hz. Hasan ise, "Ey halk! Ben yarın sabahleyin hareket edeceğim. Gelecek olanlar benimle beraber gelsin" diye buyurdu. Ertesi günü Hz. Hasan ve Ammar (r.a.) ile beraber Kûfe'den dokuzbin kadar asker hareket ederek Halife'nin tarafına gittiler. Zikar denen yere eriştikleri zaman Hz. Ali onların gönüllerini alarak dedi ki: **"Ey Kûfeliler! Siz Acem hükümdarlarıyla savaştınız. Onların topluluklarını dağıttınız, hatta mirasları size kaldı. Bu kere sizi çağırdım. Ta ki, birlikte Basra'daki kardeşlerimize gidelim. Onları hak yoluna çağıralım."**

Cemel Vak'ası

Zikar denen yerde hayli asker toplandı. Abdü'l-Kays kabilesi de Halife'nin yolu üzerinde onun gelmesini beklemekteydiler. Hz. Ali, Kûfe'nin ileri gelenlerinden Ka'ka' (r.a.)'ı özel talimatla Basra'ya gönderdi. Ka'ka', Basra'ya varınca önce Hz. Âişe'nin yanına varmış, "Ey anamız! Bu şehre niçin geldin?" diye sormuş. O da, "Müslümanların durumunu düzeltmek için" diye cevap vermiş.

Bunun üzerine Ka'ka': **"Talha ve Zübeyr'i çağır. Gelsinler de onlarla yapacağımız konuşmamızı dinle"** deyince Hz. Âişe de onlara haber gönderdi. Talha ve Zübeyr gelince Ka'ka' aynı soruyu onlara da sordu. Onlar da Hz. Âişe'nin sözünü tekrarladılar.

Ka'ka' da, **"Düzeltmek istediğiniz nedir, bana söyleyiniz?"** deyince, **"Osman'ı öldürenler hakkında kısasın yerine getirilmesidir ki, terk olunursa Allah'ın kitabının hükmünü terk etmek olur."** demişlerdir.

Ka'ka' bunun üzerine: **"Siz Basra halkından altıyüz adamı öldürdünüz. Size altıbin adam öfkelendi. Züheyr oğlu Harkus'u tutmak istediniz. Altıbin**

adam onu korudu. Eğer onları bu hâl üzere bırakırsanız dediğiniz ve sakındığınız şeyin içinde kendinizi bulursunuz. Ve eğer hep sizden ayrı duranlarla harp edecek olursanız bütün Muzar ve Rebia kabileleri sizin aleyhinize ayaklanırlar. Düzeltmek nerede kalır?" dedi. Hz. Âişe: **"Öyleyse bu konuda senin görüşün nedir?"** deyince Ka'ka': **"Bu derdin devası fitneyi yatıştırmaktır. Fitne yatışınca Osman için ayaklananlar korku ve hayrette kalırlar. Bu fırsatı ganimet biliniz, hayra âlet olunuz. Bizi belâya sokmayınız. Yoksa iki tarafın da yok olmasına sebep olur"** diye cevap verdi.

Onlar da: **"Görüşünde isabet ettin ve güzel söyledin. Eğer Ali de senin fikrinde olarak buraya gelirse iş biter. Fesad ortadan kalkar"** demeleri üzerine Ka'ka' memnun olarak dönmüştür. Hâlbuki o sırada Basralılardan birçok halk Zikar'a gelip, Kûfelilerden olan kardeşleriyle görüşmüşler ve sırf barış niyetinde olduklarını bildirmişler, Kûfeliler de onlara bu şekilde söyleyerek onları Halifenin huzuruna çıkarmışlar.

Kısaca, Basra'dan gelmiş olan misafirler, memnun olarak dönmüş, Ka'ka' da barış haberiyle Zikar'a gelince artık barış tarafı kuvvet buldu ve herkes memnun oldu. Bunun üzerine Hz. Ali kalkıp bir güzel hutbe okudu. Cenâb-ı Hakk'a hamd ve şükür etti. Arabın cahiliyet zamanındaki bedbahtlığını ve İslâm'dan sonraki bahtiyarlığını ve Hz. Peygamber'in zamanından sonra Allah'ın lûtfu ile üç halifeye biat ile birlik ve beraberlik içinde kalındığını ve bu olaya ancak dünyayı isteyen ve başkasına haset ederek her şeyi geri çevirmek hayalinde bulunanların sebep olduğunu söyledi. Sonra, **"Yarın sabah Basra'ya gideceğim. Osman aleyhine çıkanlardan ve onlara yardım edenlerden kimse benimle beraber gelmesin"** diye buyurdu.

İbni Sevda diye bilinen ve Sebeiyye güruhunun başı bulunan Abdullah İbn Sebe, Hâlid b. Mülcem ve Eşter gibi önceden Hz. Osman aleyhine çıkmış olan reisler, Hz. Ali'nin bu emrinden kuşkulanmışlar ve gece toplanıp danışma yapmışlar ve demişler ki: **"Ali, Allah'ın kitabının hükümlerini Cemel Topluluğundan daha iyi bilir ve yerine getirmesine daha çok çalışır. Osman aleyhine çıkmış olanlar, şimdi hep onun yanında olduğu halde bakın ne diyor, iki taraf barışınca ne olacak düşünmeliyiz."**

İçlerinden Eşter demiş ki, **"Allah'a yemin ederim ki, bizim hakkımızda iki tarafın görüşü birdir. Barıştıkları gibi bizi idama kalkışırlar. Geliniz, Talha'nın üzerine saldırarak onu Osman'a katalım. Ondan sonra bizim rahat durmamıza razı olurlar ve bununla yetinip ilerisine gitmezler..."** deyince İbni Sevda demiş ki: **"Talha'nın yanında beşbin kadar adam var. Siz ise burada ikibinbeşyüz kadar adamsınız. Bu dediğinizi yapamazsınız."**

Alya b. Heytem, **"iki taraftan da ayrılalım ve işin sonunu bekleyelim"** deyince İbni Sevda demiş ki: **"Halk sizin yalnız kaldığınızı isterler ve sizi yalnız gördükleri gibi üzerinize saldırırlar."** Hatem oğlu Adiy demiş ki: **"Ben ne Osman üzerine hareket etmeye rıza gösterdim, ne de bunu çirkin gördüm. Fakat dediğiniz çıkarsa, iş bu kerteye gelirse, bizim de atımız var, silahımız var. Siz ileri giderseniz ben de giderim, geri kalırsanız ben de kalırım."**

Sonra Sa'lebe oğlu Salim ve Evfa oğlu Süveyd, **"İşinize bir karar veriniz"** deyince İbni Sevda, **"Ey kavmim! Sizin izzet ve kuvvetiniz halk ile karışmadadır. Şimdi onlara yaltaklık ediniz ve iki taraf birbirine yaklaşınca aralarında bir kavga çıkarınız ki, birbiriyle çarpışmak zorunda kalsınlar. Siz de korktuğunuzdan kurudasınız"** deyip diğerleri de onu kabul edince yine ordudan uzak olmamak üzere karar vermişler ve bu karar üzere dağılmışlar. Onların bu kararlarından diğer halkın haberi yoktu.

Hz. Ali sabahleyin hareket ederek Abdü'l-Kays kabilesinin olduğu yere indi. Onlar da ona katıldı. Ve onlarla birlikte hareket ederek Zaviye adındaki köye kondu ve oradan Basra'ya gittiler. Cemel Topluluğu da ileri hareketle Ziyâd oğlu Abdullah'ın köşkü önünde karşılaştılar.

Vail oğlu Bekir kabilesi, Abdü'l-Kays ile haberleştiler ve gelip Hz. Ali ile birleştiler. Bu iki büyük kabilenin katılması ise, Halife'nin ordusuna hayli kuvvet ve halkın gözünde heybet vermiştir. Basra'nın büyük şeyhlerinden olan Ahnef b. Kays Hac için Mekke'ye giderken Medine'ye uğradığı zaman Hz. Osman kuşatılmış bir durumdaydı. Ahnef onun sonunda öldürüleceğini anlamış ve o zaman Hz. Âişe Medine'de bulunmakla Ahnef, ona, Talha ve Zübeyr'e varıp, **"Osman'dan sonra kime biat edeyim"** deyince üçü de, **"Ali'ye"** demişler. Daha sonra Hz. Osman öldürülüp Hz. Ali halife olunca Ahnef, Mekke'den dönüşünde Medine'ye gelip Hz. Ali'ye biat ettikten sonra Basra'ya dönmüştü. Hz. Âişe, Talha ve Zübeyr Basra'ya varıp Ahnef'i, Ali ile çarpışmaya çağırdıklarında Ahnef hayrette kalmış ve **"Siz bana Ali'ye biat et demediniz mi?"** diye sormuş; **"Evet demiştik, ama o sonra durumunu değiştirdi"** demişler. Ahnef de, **"Ben biatimi bozmam, Müminlerin anası ile çarpışmaya da kalkışmam. Ama topluluğun içinden çıkıp bir tarafa çekilirim"** diyerek altıbin kadar adamla Basra'ya iki saat uzaklıktaki Celca denen yere çekilmişti.

Bu kere Ahnef b. Kays, Hz. Ali'nin huzuruna geldi. Olup biteni hikâye etti ve **"Dilersen seninle birlikte çarpışayım ve dilersen onbin kılıcı çarpışmadan alıkoymak için tarafsız durayım"** dedi. Hz. Ali ikinci şekli tercih buyurduğundan Ahnef hemen Temim ve Beni Sa'd kabilelerine seslenince hepsi ona uydu. O da onlarla birlikte tarafsız kalmak üzere çekilip topluluk dışında kaldı.

Ka'ka' ile Cemel etrafında toplananlar aralarında verilmiş olan karar üzere barış yapmak kuvvet bulmuşsa da, yine iki tarafta da çarpışmak isteyenler çoktu. Öyle ki Cemel Topluluğu'ndan bazıları hemen harbe başlanmasını Zübeyr b. Avvâm Hazretlerine teklif etmiş, o da Ka'ka' ile verilen karardan bahsederek özür dilemişti.

Beri tarafta da bazıları, hemen harbe başlanılmasını Hz. Ali'ye hatırlatınca o da buna yanaşmamıştı. Talha ve Zübeyr'e, **"Eğer Ka'ka' ile vermiş olduğunuz karardan caymadıysanız çarpışma isteklerinden vazgeçiniz. İnelim, işimize bakalım"** diye haber gönderdi. O sırada Talha ve Zübeyr, ileri çıkınca Hz. Ali de meydana çıkıp onların yanına vardı ve onlara dönerek, **"Vuruşmaya hazırlanmışsınız ama Allah huzurunda bir özür ve sebep de hazırladınız mı? Ben sizin din kardeşiniz değil miyim, size benim kanımı helâl kılacak bir sebep çıktı mı?"** diye buyurdu.

Sonra Talha'ya dönerek, **"Ey Talha! Kendi hanımını evinde bırakarak Resûlüllah (s.a.v.)'ın hanımını buraya getirip de onunla birlikte çarpışacak mısın? Sen bana biat etmedin mi?"** deyince Talha, **"Evet ama kılıç boynumun üzerinde idi"** diye cevap verdi. Bununla beraber Hz. Ali'nin sözlerinden üzülerek Hz. Talha'ya kararsızlık ve pişmanlık geldiği de söylenir.

Sonra Hz. Ali, Hz. Zübeyr'e dönerek, **"Ey Zübeyr! Hatırında mıdır ki, bir gün Resûlüllah (s.a.v.) sana hitaben: 'Sen zalim olduğun hâlde Ali ile vuruşacaksın** diye buyurmuştu" deyince hadis, Zübeyr'in hatırına geldi. Sanki derin bir uykudan uyanıp da kendine geldi. **"Evet ya Rab!"** dedi ve **"Eğer bu hadis önceden hatırıma gelseydi buraya gelmezdim, Allah'a yemin ederim ki, hiçbir zaman seninle vuruşmam"** diye yemin etti.

Bu karar üzere ayrılındı. Hz. Ali dönüşünde ashabına, **"Zübeyr, sizinle vuruşmamak üzere yemin etti"** diye buyurmuş. Zübeyr de arkadaşları yanına varmış, durumu bildirmiş ve Hz. Âişe'ye, **"Ne yapacaksın"** diye sorunca, **"Savuşup gideceğim"** diye cevap vermiş. Oğlu Abdullah ise ona itirazla, **"iki fitneyi bir yere getirdin. Tam vuruşacakları sırada savuşmak istersin, bu değil, ancak sen Hz. Ali'nin bayrakları altındaki yiğitlerden korktun"** deyince Zübeyr, **"Ne yapayım, yemin ettim"** deyince Abdullah, **"Yeminine kefaret ver de yine Ali ile vuruş"** diyerek kölesi Mekhul'ü azad ettirmiş olduğu söylenir.

Talha ve Zübeyr, cennetle müjdelenen on kişiden oldukları hâlde görüş ve içtihadlarında hata ederek fitnenin büyümesine sebep olmuşlarsa da, olayların geçmişine ve gelişmesine bakılacak olursa, anlaşılır ki, onların bu derece ileri gitmelerine oğulları sebep olmuştur. Özellikle Hz. Zübeyr, yukarda geçen hadisi hatırlayarak Hz. Ali ile vuruşmamak için yemin etmişken, oğlunun o derece

çarpışmak üzerine ısrarı şaşılacak şeydir. Babalar barışmak istiyor, oğulları razı olmuyor. Doğrusu bu ki insana malı ve çocukları büyük fitnedir.

Ashab kendilerini haklı sanarak vuruştuklarından içtihatlarında yanılsalar bile özürlüdürler. Ama dünya için vuruşan başkaları, zalim oldukları hâlde öldürülmüş olurlar. Öyle olsun, böyle olsun, İslâmi fetihlere yardım edecek olan bunca yiğitlerin birbirini öldürmelerine üzülmemek elde değildir.

Ne garib manzaradır ve nasıl büyük bir fitnedir ki: Hz. Ali, Resûlüllah'ın Halifesi olup oğulları Hz. Hasan ve Hüseyin ve Ammar b. Yasir gibi ashabın seçkinlerinden biri ve Bedir savaşına katılanlardan ve Rıdvan ağacı altında biat eden seçkin sahabeden pek çokları mevcut olduğu hâlde karşısında vuruşmaya hazır olan binlerce âsi de Hz. Talha ve Zübeyr gibi ashabın büyüklerinden değeri büyük iki kişinin emrine bağlı idiler. Onlara yardımcı olan Hz. Âişe'nin bir kardeşi kendi yanında ve diğer bir kardeşi de Halife'nin emrindeydi.

O zaman Basra halkı üç kısım olup biri Ahnef b. Kays ve İmran b. Husayn gibi tarafsızdı. Diğeri Halife'ye ve diğer bir bölümü de Cemel Topluluğu'na bağlı idiler. Böylece iki kısma ayrılan kabilelerin bir kısmı, diğer kısmına karşı olarak konmuşlardı. Kûfe Mudarileri Basra Mudari'lerine ve Kûfe Rebia'sı Basra Rebia'sına ve öteki kabilelerin de her kısmı, kendi hemcinsine karşı konup iki taraf, birbirine can düşmanı olarak savaşa hazırlanmışlardı.

Halife'nin ordusu yirmibin kişiden ibaret iken, Cemel Topluluğu'nun emrindeki âsiler otuzbin kişiye yükselmişlerdi.

İki taraf da bu şekilde savaşa hazırlandıkları bir sırada barış yapılmasını kuvvetle ummaktaydılar.

Talha ve Zübeyr, **"Biz Ka'ka' ile verdiğimiz karar üzereyiz"** diye Halife'ye haber gönderdiler. Abdullah İbn Abbas onların yanına gitti. Muhammed b. Talha da beri tarafa gelip Halife ile görüştü, iki taraf birbirine yaklaştı, barış konuşmalarına girişti. Hâlbuki Hz. Osman'ın, **"Feseyekfike hümullah...** âyeti üzerine damlamış olan kanı için daha önce Talha ve Zübeyr ile Hanif oğlu Osman'ın döktüğü kanlar bir halifenin kan pahası olmayıp daha pek çok kanların dökülmesi durumun bir gereğiydi.

Her ne kadar barış hemen gerçekleşecek gibi görünüyorduysa da, iç yüzünde savaş sebepleri hazırlanmaktaydı. Her iki taraf barıştıkları gibi Hz. Osman aleyhine çıkmış olanların cezalandırılmaları muhakkak olduğundan onların Sebe' oğlu Abdullah, Mülcem oğlu Hâlid ve Mâlik Eşter gibi reisleri kendilerinin kurtuluşu için iki tarafı savaşa tutuşturmak üzere gece toplanıp konuşarak verdikleri karar üzere hemen Cemel Topluluğu üzerine saldırmışlar ve işin aslından kimsenin

haberi olmadığı için, her kabile karşısındaki hemcinsiyle vuruşmaya başlamışlar. Hz. Talha ve Zübeyr, sağ ve sol kollara adamlar göndermişler. Kendileri de askerin ortasına gelip, "Bu **ne?"** diye sormuşlar. Halk da, "Kûfeliler geceleyin bizi bastı" diye cevap vermişler, ikisi de, **"Ali, kan dökmedikçe vazgeçmeyecek"** diye onun hakkında kötü zanda bulunmuşlar.

Hz. Ali bağırtıları işitince. "Bu **ne?"** diye sordu. Sebe'iyye güruhu ise onun yanına bir casus göndermişlerdi. İşte o casus Hz. Ali'ye, **"Ne olduğunu bilmiyoruz. Cemel Topluluğu'nun bir bölümü geceleyin bizi bastı, biz de uzaklaştırdık ve Cemel Topluluğu'nu vuruşmaya hazır bulduk"** diye cevap verdi.

Onun üzerine Hz. Ali, sağ ve sola memurlar gönderdi ve: **"Talha ve Zübeyr, kan dökmedikçe bu işten vaz geçmeyecekler"** dedi.

Sûr oğlu Ka'b da Hz. Âişe'nin yanına gitti ve onu evinden çıkardı. Adı geçen devenin üzerine bindirdi. Mahfesine zırhlar giydirdi. Devenin yularından tutup yederek şehir dışında kavgayı işitecek bir yere getirdi, iki taraf sebebi birbirine yükleye dursun, artık askerin önünü almak mümkün olmayıp yer yer birbiri üzerine saldırdılar ve çok şiddetli ve kanlı bir çarpışmaya başladılar. Böylece Sebeiyye güruhu da muradına erdi.

Hz. Zübeyr, Hz. Ali ile vuruşmamak üzere yemin etmişken oğlu Abdullah onu alıkoymuştu. Bu sefer ansızın çarpışma çıkınca ne yapacağını şaşırmış ve hemen oğlu Abdullah'ı çağırmış, "Bugün ya zalim, ya mazlum öldürülecek. Ben zannediyorum ki mazlum olarak öldürüleceğim. En büyük tasam borçlarımdır. Mallarımı sat, borçlarımı ver" demiş ve ister istemez harb meydanına atını sürmüştü.

Ebu'l-Yakzân yani Ammâr b. Yasir, kargı ile Hz. Zübeyr'in üzerine hamle etti. Zübeyr de onun hamlesini savuşturdu. Fakat hayrette kaldı ve derin fikirlere daldı. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.v.), **"Her kim Ammâr'a düşmanlık ederse, Allah onu sevmez"** diye buyurmuş ve bir gün, "Vah vah, Ammâr'ı âsi bir topluluk öldürecek" demiş ve yine bir gün, **"Ammâr! Sana müjde. Seni âsi bir topluluk öldürecek"** diye Ammâr'ı şehitlik ile müjdelemişti.

Bu hadislerin gösterdiğine göre Ammâr, eğer bu vuruşmada öldürülecek olursa Cemel Topluluğu'nun âsi oldukları anlaşılacak. Zübeyr ise onları haklı sanmakla onlara karışmıştı.

Ammâr (r.a.), Hz. Zübeyr üzerine kargısını doğrulttukça Zübeyr onu savardı. Fakat karşılık olarak onun üzerine hamle etmezdi. Yoksa Ammâr, pek ihtiyar ve zayıf bünyeli olup Zübeyr ise kılıç vurmakta son derece usta ve ünlü bir asker olduğundan istese bir vuruşta Ammâr'ı kargısıyla beraber yere düşürürdü.

Ammâr da Zübeyr gibi cennetle müjdelenmiş değeri büyük birine kıyamazdı. Fakat Hz. Ali'nin haklı olduğunu bildiğinden dini görevini yerine getirmek için

kendisini vuruşmaya mecbur görüyor ve Zübeyr'in üzerine arka arkaya hamle ediyordu. Zübeyr ise ona saldıramadığından, **"Ey Ebu'l-Yakzân! Beni öldürmek mi istiyorsun?"** deyince Ammâr da, **"Hayır. Seni öldürmek istemem. Fakat buradan savuş git"** dedi. Zübeyr ise buraya geldiğine pişman olduğundan hemen savuşup gitti.

Bu sırada ise iki taraf her koldan birbiri üzerine hücum ederek vuruşma pek çok kızıştı. Askerin korkunç bağırtıları ve acı acı feryatları arasında çekirge alayı gibi havada uçan okların vızıltısı işitilmez oldu. Atların ayakları altından kat kat kalkan tozlardan hava boz bulanık olup göz gözü görmez oldu. Kılıçlar ise bulut içinde parıldayan şimşekler gibi parlayıp gözleri kamaştırıyordu. Sonunda Halife'nin askeri üstün geldi ve Cemel Topluluğu fena hâlde bozuldu. Dağınık ve perişan olarak Basra'ya doğru kaçıp Halife'nin askeri ise onları takip ediyordu.

O sırada Talha, tereddüt ve hayrete düşerek safların arasına çekilip durmaktaydı. Ansızın kendisine bir ok dokundu. Yarası pek ağır olduğundan şehrin içine götürüldü. **Talha ise boynunda biat olmadığı hâlde 'âhirete gitmekten korkarak Hz. Ali'nin askerlerinden birine rastlayınca**, **"Sen Halife'nin ashabından mısın?"** diye sormuş, o: **"Evet"** deyince, **"Elini ver, onun için sana biat edeyim"** diyerek vasıta ile Hz. Ali'ye biat etmiştir.

Hz. Talha (r.a.) Basra'ya girerken pişmanlığı belirtici beyitler okuyordu. Bir harap eve yerleştirildi. Kanı dindirilemeyip çok çekmeksizin ölmüştür. Bu oku atan, Mervan İbn Hakem'miş. Talha'yı Hz. Osman'ın katillerinden saydığı ve öyle bildiği için, bu kargaşalığı fırsat bilerek hemen bir ok atıp onu şehit etmiş ve Hz. Osman'ın oğlu Eban'a **"Babanın katillerinden bazısını öldürdüm. Artık intikam sevdasına düşmem"** demiş.

Hz. Âişe'ye gelince: Şehir dışında adı geçen deve üzerinde dururken, büyük bir feryad ve figan işitince yanındakilere **"Bu ne"** demiş. **"Askerin feryadı"** demişler. **"Hayır mı, şer mi?"** diye sormuş. **"Şer"** diye cevap vermişler, işte o sırada Zübeyr (r.a.) çarpışma alanından savuşup Hz. Âişe'nin önünden geçerek Sibâ vadisine doğru gitmiş ve arkasından bozgun asker gelip çatmıştı.

Hz. Zübeyr bir kölesiyle beraber Sibâ vadisine giderken Kays oğlu Ahnef'in askeri yanından geçtiği zaman bir adam gelip, **"İşte Zübeyr gidiyor"** deyince Ahnef de, **"İki askeri birbirine düşürüp de kendisi döndü mü?"** demiş.

Orada bulunan Cürmüz oğlu Amr, Zübeyr'in arkasına düşmüş ve iki arkadaşıyla beraber koşarak Sibâ vadisinde Zübeyr'e yetişmiş. Namaz kılmak için hayvanlarından indiklerinde Cürmüz'ün oğlu Hz. Zübeyr'in arkasına kalarak hemen onu zırhının yakasından vurup şehit ettikten sonra kalanını alıp Ahnef'in yanına gelmiş ve durumu anlatmış.

Ahnef, **"İyi mi ettin, fena mı bilmem"** deyince Cürmüz'ün oğlu, o kılıcı Hilâfet makamına getirdi ve Zübeyr'in katili olduğunu perdeciye haber verip Halife'nin huzuruna girmek için izin istedi. Perdeci içeri girip durumu anlatınca Hz. Ali, **"Resûlüllah'tan (s.a.v.) işittim 'Zübeyr'in katilini ateşle müjdeleyiniz' diye buyurdu. Haydi var, Cürmüz'ün oğluna cehennem ile müjde ver"** dedi.

Cürmüz'ün oğlu, Zübeyr'i öldürdüğünden dolayı müjdesinin karşılığı olarak Hz. Ali'den bol bir bahşiş umarken öyle bir çirkin müjdeyi alınca öfkelenerek küçültücü sözler söyleyerek cehennem olup gitmiştir.

Hz. Âişe'ye gelince adı geçen **"Asker"** adlı deve üzerinde ve bir yedek ordusu yerinde durup kendi askerinin perişan olarak geldiklerine üzülerek bakıyordu. Bozgun asker, Basra'ya kadar gelince deveyi ve yanında atlıları görünce dönüp orada toplandılar. Kendilerini derip topladılar ve tekrar savaşa hazır olarak saf bağladılar.

Halife'nin öncüleri ise oraya yaklaşmış olduğundan Hz. Âişe, Sûr oğlu Ka'b'a bir Kur'an verip, **"Devenin yularını bırak da ileri git ve halkı buna çağır"** dedi. Ka'b ilerledi ve gelenleri Kur'an'a çağırdı. Sebe'iyye güruhu onu okla vurup öldürdüler ve Hz. Âişe'nin mahfesini oka tuttular. Hz. Âişe feryad ile etraftan yardım istedi. Sağa sola adamlar gönderip halkı savaşa teşvik etti.

Mudar kabilesinin Basralıları ile Kûfelileri ilerlediler ve devenin önünde birbiri üzerine hücum ettiler. Böylece tekrar kanlı bir vuruşmaya başlandı. Kûfe'nin ileri gelenlerinden olup Kûfe Mudari'leri ile beraber bulunan Suhan oğlu Zeyd ve kardeşi Seyhan şehit oldu. Biraderleri Suhan oğlu Sa'sa'a yaralandı ve vuruşma gittikçe kızıştı. Kûfe'nin Yemenlileri ile Rebia'sı geri kalmışlarken ilerleyip şiddetli bir çarpışmaya giriştiler, iki tarafın kahramanları **"Sabır ve sebat"** diye bağrıştılar.

Askerin okları bitti, kargılarla vuruştular. Kargıları kırıldı, göğüs göğüse geldiler ve sonra sert bir kılıç vuruşmasına giriştiler. Arka arkaya bayraktarlardan biri düşünce yerine diğeri geçerdi. Böylece bayraklar altında pek çok adamlar öldü. Nice evler kapandı. Vuruşma devenin önüne geldi. Deve, bir sancak yerine geçti. Yularını tutanlar düştükçe yerine başkaları geçerdi. Böylece devenin yuları üzerinde yalnız Kureyş'ten kırk kişi öldürüldü. Mervan İbn Hakem ile Abdullah b. Zübeyr yaralandı.

Ezd kabilesinden bir adam devenin yularını tutarken ev halkından onüç kişi ile beraber öldürüldü. Kısaca devenin yuları üzerinde nice eller kesildi ve nice canlar bedenden ayrıldı. Sonunda Hz. Ali, "Devenin ayaklarının sinirlerini kesin, deve yere düştüğü gibi âsiler dağılır" diye bağırdı. Hemen askerden biri devenin ayağına vurdu Deve bir yanına devrilirken pek şiddetli ve acip bir bağırtı ile haykırdı. Deve düşer düşmez âsiler dağılıp kaçmaya yüz tuttular. Hemen Hz. Ali'nin

emriyle dellâllar, **"Kaçanların arkasına düşmeyin, yaralıları öldürmeyin, evlere de girmeyin"** diye bağırdılar.

Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir oğlu Abdullah'ı çağırdı, "Git, Âişe için bir çadır kur ve yarası beresi var mı, bak da haber getir" diye buyurdu. Muhammed b. Ebû Bekir ve Ammâr b. Yasir (r.a.) gittiler, devenin üzerindeki mahfeyi yüklenip ölüler arasından çıkardılar ve boş bir yere getirdiler. Mahfeye o kadar ok saplanmıştı ki kirpiye dönmüştü. Fakat üzerinde zırh olduğundan oklar içeri işlememişti. Sonra Halife, Hz. Âişe'nin yanına gitti. Hâl ve hatırını sordu. Sonra Kûfe ileri gelenlerinden bazılarıyla Ka'ka' (r.a.) gidip görüştüklerinde Hz. Âişe, **"Keşke bundan yirmi sene önce ölmüş olsaydım"** dedi. Akşam olunca Hz. Âişe'yi kardeşi Muhammed alıp Basra içinde bir konağa götürdü ki orada birtakım kadınlar ağlıyorlardı. Çünkü konak sahibi Hz. Âişe tarafında ve kardeşi Hz. Ali tarafında bulunup ikisi de vuruşmada öldürülmüşlerdi.

Geceleyin yaralılar, ölüler arasından birer birer sıvıştılar **"'Basra'ya girip evlerine eriştiler, çoluk çocuklarıyla görüştüler. Ertesi gün Hz. Ali, ölüleri dolaştı. Hz. Talha'yı toz toprak içinde yatar görünce ağlamaya başladı. Yüzünden tozları silerek, "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn. Vallahi ben bir Kureyşi'yi böyle yere düşüp serilmiş görmek istemezdim"** diyerek çok üzüldü. O sırada Muhammed b. Talha'yı da ölüler arasında görüp ve ona da başkaca üzülüp ağladı.

Sonra Hz. Ali, ölülerin defnine izin verdi. Basra halkı şehirden çıkıp ölülerini gömdüler. Halife askerinin şehitleri ile Cemel Topluluğu'nun ölüleri sayıldı. Toplamı onbine çıktı. Evvelce de üçbin kadar adam öldürülmüş olduğundan Cemel olaylarında öldürülenlerin toplamı onüç bine kadar yükselmiştir. Asker elinde ne kadar mal varsa Hz. Ali onları toplattı. Basra mescidine gönderdi. Üzerinde devlet damgası olanlarından başkasını sahiplerine verdi.

Hz. Ali'den Cemel Topluluğu'nun durumu soruldukta, **"Din kardeşlerimiz olup üzerimize, âsi olarak yürüdüler"** dedi. İmam Azam Ebû Hanife Hazretlerinden rivayet edilmiştir ki, "***Hz. Ali'nin emirleri ve yaptıkları hakkında bilgimiz olmasaydı, âsiler hakkında ne muamele yapılması lâzım geleceğini bilemezdik***" demiş. Kâfirlere üstün gelindikte malları gaziler arasında bölüştürülür, çoluk çocukları tutsak edilegeldiğine kıyas edilerek bazıları, Cemel Topluluğu hakkında da o şekilde muamele olunmasını istediklerinde Hz. Ali "***Âişe kimin payına düşecek***" diyerek onları susturmuş olduğu rivayet edilmiştir.

Olay sonunda Kays oğlu Ahnef Sa'doğulları kabilesiyle beraber gelip Halifeye itaatlerini bildirdiler. Cemel Vak'ası, Cemaziyelahir ayının ortalarında perşembe günü olup üç gün Hz. Ali, Basra dışında kaldıktan sonra pazartesi günü şehrin içine girdi. Bütün Basra halkı, hatta yaralıları bile bayrakları altında gelip ona biat

ettiler. Sonra Halife, Abdullah b. Abbas (r.a.)'ı Basra valisi yaptı. Basra ileri gelenlerinden Ebih oğlu Ziyâd'ı haraç ve Devlet Hazinesi üzerine memur etti. Onun reyine başvurmak üzere Abdullah b. Abbas'a da emir verdi.

Ebih oğlu Ziyâd, Arap dâhilerinden ve çok güzel ve etkili konuşan hatiplerindendi. Hz. Ömer, onu Basra'da bazı makamlarda bulundurmuştu. Sonra Hz. Ali, Hz. Âişe'nin Medine'ye kadar olan yol ihtiyacını hazırladı ve onunla birlikte Basra'ya gelmiş olanların yine birlikte dönmelerine izin verdi ve onu kardeşi Muhammed b. Ebû Bekir ile birlikte gönderdi. Hz. Âişe, Basra kadınlarından seçtiği kırk hatunu beraber götürdü. Hareket ettiği gün, Receb ayının başıydı. Hz. Ali gidip onunla vedalaştı ve bir mil uzaklığa kadar uğurladı. Oğulları Hasan ve Hüseyin ve Muhammed b. Hanife ise bir günlük uzaklığa kadar uğurladılar.

Hz. Âişe doğru Mekke'ye gitti ve Hac'dan sonra Medine'ye gidip ölünceye kadar orada yalnızlık köşesine çekilerek kendisinden çıkmış olan bu hatayı hatırlayarak ağlamıştır.

Hz. Talha'nın Hâl Tercümesi

Ubeydullah oğlu Talha (r.a.), Hz. Sıddik'ın çağrısı üzerine en evvel iman eden beş kişiden ve cennetle müjdelenenlerdendir. Uhud çarpışmasında kendisini Resûlüllah (s.a.v.)'a siper etti, başından yaralandı ve bir kâfirin Resûl-i Ekrem'e salladığı kılıca karşı elini tuttu, ondan eli çolak kaldı.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.), **"Talha ve Zübeyr cennette benim komşularımdır"** diye buyurmuş ve bu hadisi Hz. Ali rivayet etmiştir. Hz. Talha, kırmızıya yakın beyaz renkli ve güzel yüzlü ve orta boyluydu. On oğlu ve dört kızı vardı. Ve pek çok serveti olup günde bin akçe geliri vardı. Hz. Osman'ın bazı icraatına şiddetli bir dil ile itiraz ederdi. Fitne çıkarak Hz. Osman öldürülünce son derece üzülerek Hz. Osman'ın kanını istemek yolunda canını feda etmeyi kararlaştırmıştı. Nitekim Cemel Vak'asında öldürüldü. Fakat halife askeri tarafından öldürülmeyip Mervan'ın hainlikle attığı bir ok ile mazlum olarak şehit oldu. O zaman yaşı altmışı aşkındı.

Hz. Zübeyr'in Hâl Tercümesi

Cennetle müjdelenmiş olan Zübeyr (r.a.)'in babası olan Avvâm, Hz. Peygamber'in hanımı olan Hz. Hatice'nin kardeşidir. Anası da Resûl-i Ekrem'in halası olan Abdi'l-Muttalib kızı Safiyye'dir. Genç iken Hz. Ebû Bekir'den az sonra iman etmiştir. En evvel iman edenlerin dördüncüsü, yahut beşincisidir. Önce Habeşistan'a sonra Medine'ye hicret etmiştir.

İslâm'da ilk önce Allah uğrunda kılıcını sıyıran odur. Resûlüllah (s.a.v.) buyurmuş ki: "Her peygamberin yardımcısı vardır. Benim de yardımcım, Zübeyr b. Avvâm'dır." Orta boylu, esmer, hafif sakallı, semizce ve bünyesi kuvvetli idi. Hz. Ebû Bekir'in büyük kızı Esma'yı alıp ondan Abdullah, Asım, Urve ve Münzir adlı dört oğlu ve Ümmü'l-Hasan isimli kızı doğmuştur.

Bin kölesi vardı. Ona haraç verirlerdi. Getirdikleri haraçtan bir dirhemini dahi kendisine ayırmayıp yanında bulunanlara dağıtırdı. Mısır'da ve Kûfe'de birer ve Basra'da iki ve Medine'de onbir evi vardı. Daha pek çok emlâk ve arazisi vardı. Medine'nin yükseklerinde vaktiyle yüzyetmişbin dirheme satın almış olduğu geniş arazi, terekesinden bir milyon altıyüzbin dirheme satılmış ve parası alacaklılarına verilmiştir.

Deve olayında vuruşmadan çekilip Sibâ'a vadisine gelindiğinde İbni Cürmüz adlı lanetlenmiş kişi, onu haince vurup şehit etmiştir. Yaşı yetmişi aşmıştı (r.a.).

Bazı Vefatlar

Eskiden Mısır valisi olan Ebû Serh'in oğlu Sa'd'ın oğlu Abdullah ki, Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Askalan'da yalnızlık köşesine çekilmişti. Hz. Ali ve Muaviye'den birine biat etmeksizin bu sene ölmüştü.

Mısır'dan Hz. Osman aleyhine gelmiş olan isyancıların başlarından Udeys oğlu Abdurrahman ki, Rıdvan ağacı altında biat edenlerdendir. O da bu sene vefat etmiştir.

Bedir çarpışmasına katılanlardan Maz'un oğlu Kuddâme ve Dabbetü'l-Fihri oğlu Ebû Amr oğlu Amr da bu sene vefat etmiştir.

Hz. Ali'nin Basra'dan Kûfe'ye Gidişi ve Şam'ın Dışındaki Vilâyetlerin Biatı

Hz. Ali, Cemel Topluluğu'nun mallarını ganimet malları gibi, askerler arasında bölüştürmediğinden dolayı Sebe'iyye güruhu hoşnut olmadılar. "Âsilerin kanlarını döküp de mallarını haram ve bizi ganimetten yoksun kılmaya sebep nedir?" diyerek Hz. Ali'yi yerer oldular ve Hz. Ali'den izin almaksızın kalkıp Kûfe'ye geldiler.

Hz. Ali, Basra taraflarının durumunu düzeltmek için bir süre Basra'da kalmak niyetindeyken, belki Sebe'iyye'nin bir çeşit kötü niyetleri varsa, onlara meydan vermemek üzere hemen o da Basra'dan kalkıp Kûfe'ye gelmiştir.

Irak, İran, Horasan, Yemen, Yemâme, Hicaz ve Mısır vilâyetleri halkı Hz. Ali'ye biat ve itaat etti. Fakat Şam valisi Muaviye biatten kaçınmış, Şamlılar da ona uymuşlardır.

Bundan dolayı Hz. Ali, Muaviye'yi biat ve itaate çağırmak ve kabul etmezse Şam üzerine yürümek niyetinde bulunduğundan, ona göre lâzım gelen hazırlıklara başlamıştır.

İran Olayları

Deve olayından sonra Attabü'l-Hayti oğlu Müske ve Fudaylü'l-Bürcûmi oğlu İmran Arap serserilerinden bir kalabalık ile birlikte Halife'nin itaatinden çıkarak Sicistan'a gittiler. Bazı şehirleri ele geçirdiler. Hz. Ali onlara Cüz'i't-Tâi oğlu Abdurrahman'ı gönderdi.

Müske, onu öldürmekle Hz. Ali Sicistan'a bir vali göndermek için Basra Emiri Abbas oğlu Abdullah'a yazılı-emir gönderdi, İbni Abbas da Kasü'l-Anberi oğlu Rib'ıy'ı vali tayin edip dörtbin askerle Sicistan'a gönderdi. Ebu'l-Hurri'l-Anberi oğlu Husayn da onunla beraber idi. Sicistan'a vardıklarında Müske onlarla savaşa tutuştu. Fakat kendisi öldürüldü. Askeri dağıldı. Rib'ıy Sicistan'ı eline geçirdi ve Sicistan şehirleri düzene kavuştu.

Yine o sırada Nişabur tarafında da isyan çıktığından Hz. Ali Kurre oğlu Huleyd'i oraya göndermiştir.

Ebû Huzeyfe'nin Oğlu Muhammed'in Durumu

Ashâbın büyüklerinden Muaviye b. Ebû Süfyân'ın dayısı olan Ebû Huzeyfe (r.a.) Yemâme vuruşmasında şehit olunca oğlu Muhammed küçük kalmakla Hz. Osman onu alıp öz çocuğu gibi terbiye etmişti.

Bir gün sarhoş olunca Hz. Osman ona içki içme cezası vurdu. Ondan sonra kendisi tövbe ve istiğfar ederek zühd ve takva yolunu tuttu ve ibadetle uğraşır oldu.

Hz. Osman'dan valilik isteyince, **"Sen valiliğe uygun değilsin"** dediğinden, din uğrunda çarpışmak için Mısır'a gitmek üzere izin aldı. Onun üzerine Mısır'a gidip Mısır valisi Ebû Serh'in oğlu ile deniz savaşlarında bulundu. Muhammed b. Ebû Bekir ile birleşip ikisi de zühd ve salâh meslekinde oldukları için, halk arasında hürmet gördükleri hâlde Ebû Serh'in oğlu ve onu vali ettiği için Hz. Osman hakkında dil uzatıp söylenmeye başladılar.

Ebû Serh'in oğlu, onlardan şikâyet yolunda Hz. Osman'a bir yazı gönderdi. Hz. Osman ona yazdığı cevapta, **"Ebû Bekir'in oğlunu babasına ve Âişe'ye bağışlamalı, Ebû Huzeyfe'nin oğlu ise benim oğulluğumdur ve bir Kureyş yavrusudur"** diye buyurdu. Buna cevap olarak Ebû Serh'in oğlu, **"Bu yavru büyüdü, tüylendi. Uçması kaldı"** diye tekrar yazı gönderince Hz. Osman, Ebû Huzeyfe'nin oğlunun gelmesini temin için kendisine otuzbin dirhem ve bir yük elbise gönderdi.

Ebû Huzeyfe bunları mescide götürdü, meydana koydu ve **"Ey Müslüman cemaati! Osman'a bakın. Bana hile edip din işinde kayıtsızlık etmek için bana rüşvet veriyor. Ben dinimi dünyaya değişir miyim?"** yollu sözler söyleyerek halkın zihinlerini heyecana getirdi. Halk artık Ebû Huzeyfe'nin oğluna evvelkinden çok saygı gösterip hürmet etmeye başladı. Hz. Osman'a da dil uzatır, aleyhinde bulunur oldular, daha sonra Mısır'da Hz. Osman aleyhine çıkan âsiler ile Muhammed b. Ebû Bekir, Medine'ye gidince Ebû Huzeyfe'nin oğlu Mısır'da kalmış ve yukarıda anlatıldığı üzere hükümeti ele almış ve kendi kendine Mısır'a vali olmuştu.

Hz. Ali, Halife olup eyâletlere valiler tayin edip gönderdiği sırada Mısır'a da Kays b. Sa'd'ı vali yapınca Ebû Huzeyfe'nin oğlu, Hz. Ali'ye de gücendi ve bin kadar adamıyla Mısır'dan çıkıp Gazze'ye geldi ve iki tarafın da ilgi ve sevgisinden yoksun oldu. Sonradan Şam valisi Muaviye'nin eline düşüp bir süre onun hapsinde kaldı.

Kays b. Sa'd'ın Görevden Alınarak Yerine Muhammed b. Ebû Bekir'in Mısır Valisi Yapılması

Hz. Ali, Kays b. Sa'd (r.a.)'ı Safer ayında Mısır valisi tayin ederek, "Askerle Mısır'a git" demişti. Kays ise, "Medine'den götüreceğim askerle Mısır'a giremezsem bundan sonra giremem. Bu askeri burada bırakayım. Sen onları önemli işlerinde kullanırsın" dedi ve yedi nefer adamıyla çıkıp gitti. Mısır'a vardı, minbere çıktı, memuriyetine dair olan Hz. Ali'nin emrini okudu ve sonra hutbesinde, "Ey insanlar! Biz, Peygamberimizden sonra en hayırlı bildiğimiz kişiye biat ettik. Siz de ona Allah'ın kitabı ve Resûlüllah'ın sünneti üzere biat ediniz" dedi.

Mısır halkı, hemen Hz. Ali'ye biat ve Kays'a itaat ettiler. Kays da Mısır eyaletini idaresi altına aldı. Her tarafa memurlar gönderdi. Ancak Harebta yöresinde Yezid b. Hâris ve Muhallidi'l-Hazreci'nin oğlu Mesleme (r.a.) ve onlara uyan bir topluluk, Hz. Osman'ın kanını istemekte ısrar ederek biat etmediler.

Yezid b. Hâris Bedir çarpışmasına katılanlardandır. Muhallid oğlu Mesleme de, Mısır'ın fethinde bulunup orada oturan ve sonradan Muaviye tarafından Mısır ve Mağrib yani Kuzey Afrika valisi tayin edilen ünlü bir adamdır. Kays, onları biat ve itaate zorlasa Şam valisi Muaviye'ye uymaları akla gelebileceğinden üzerlerine varmadı ve onları, yüzlerine gülüp dost gözükerek kullandı. İşte Kays b. Sa'd, böylece Mısır vilayetini eline geçirerek devlet gelirlerini çekişmeye meydan vermeden toplar oldu.

Muaviye, biat ve itaatten kaçınmakla Hz. Ali'nin Şam üzerine hareketi açık olduğundan, Muaviye ona karşı çıkmak niyetinde idi. O hâlde ise arkasından Kays da Mısır askeriyle yürümek ihtimali ve düşüncesi Muaviye'yi endişelendiriyordu. Çünkü Kays, ensarın büyüklerinden olan Sa'd b. Ubâde'nin oğluydu. Kavminin yanında

hürmet edilen biriydi. Üstelik cesur, cömert ve kerem sahibiydi. İşlerinde tedbirli, hile ve aldatma yollarını bilirdi. Resûl-i Ekrem ile birlikte ensarın bayrağını çekerdi. Hz. Peygamber'in özel hizmetinde bulunurdu. Gerçekten Arab'ın dâhilerinden idi.

Bundan dolayı Muaviye, Kays ile mektuplaşmaya girişti. Pek çok iyi ve ürkütücü vaatlerle onu kendi tarafına çekmeye çalıştı. Kays da ona aldanır gibi görünerek ve ipucu vermeyerek onu aldatmaya çalışırdı. Kısaca bu iki zeki kimse, birbirini aldatmaya çalıştılar ise de ikisinin de çalışmaları sonuçsuz kaldı.

Muaviye, Kays'ı kandıramayacağını anlayınca hilâfet tarafını kandırmaya kalkıştı. Şamlılara, **"Kays'ın aleyhinde olmayınız. O bizimdir. Görmüyor musunuz, sizin kardeşleriniz olan Harebta yiğitlerini besliyor ve onlara hediyeler veriyor ve bize gizlice mektupları geliyor"** dedi. Kays'ın ağzından Hz. Osman'ın kanını istemekte beraber olduğuna dair bir mektup düzdü ve onu Şamlılara okudu.

Bu düzme haberleri, casuslar aracılığıyla Hz. Ebû Bekir oğlu Muhammed'd ve Ebû Talib oğlu Cafer oğlu Muhammed işittiler ve Hz. Ali'ye bildirdiler. Hz. Ali hemen oğulları Hasan ve Hüseyin ile Cafer oğlu Abdullah'ı çağırdı ve durumu onlara bildirdi. Cafer'in oğlu, **"Ey Halife Hazretleri! Şüpheli yolu bırakarak, şüphesiz yola git. Kays'ı Mısır'dan al" dedi. Hz. Ali, "Ben bu haberleri doğru kabul edemem"** dedi.

O sırada Harebta yöresinde tarafsız kalan topluluk hakkında hoşgörüyle karşılandığına dair Kays'ın mektubu geldi. Cafer'in oğlu, **"Korkarım, bu da Kays'ın onlar hakkında bir izni olmasın. Kays'a emret, "O kalabalık ile vuruşsun"** dedi. Hz. Ali de Kays'a o mânâda yazılı-emir gönderdi. Kays, buna cevap olarak yazıp gönderdiği mektupta, "Şaşarım ki sana zararı olmayan bir kavim ile vuruşmamı emrediyorsun. Onlarla çarpışmaya kalkışırsan düşmanlarına yardımcı olurlar. Mademki yalnızlık köşelerindedirler, doğru fikir onları halleri üzere bırakmaktır" diye cevap verdi.

Hz. Ali, bu mektubu okuyunca Cafer'in, oğlu, evvelki fikrini tekrar ve Kays'ın yerinden alınarak yerine Muhammed b. Ebû Bekir'in tayinini hatırlatmakla Hz. Ali de Kays b. Sa'd'ı Mısır valiliğinden alarak yerine Muhammed b. Ebû Bekir'i tayin etti.

Cafer'in oğlu, amcası olan Halife'ye sâdık olmak tabii ise de; tecrübesizliği dolayısıyla Arap dâhileri arasında dönen hile dolaplarını anlayamadığından amcasını böyle bir yanlış yola düşürmüştü.

Ebû Bekir oğlu Muhammed, Mısır'a varıp üstündeki Hz. Ali'nin emrini halkın önünde okuduktan sonra, bir güzel hutbe okumuş ve eyalet işlerinin görülmesine başlamıştır.

Kays b. Sa'd, bu muameleden üzülerek hemen Mısır'dan hareketle Medine'ye gitti. Mervan İbn Hakem o zamanı Medine'de bulunuyordu. Kays'a kötü muamelede bulunarak onu gücendirdiğinden Kays da Hanif oğlu Sehl ile beraber Medine'den çıkıp Hz. Ali'nin yanına geldiler.

Muaviye, Kays'ın bu şekilde Hz. Ali yanına, gittiğini haber alınca Mervan'a azarlayıcı bir mektup yazıp, **"Ali'ye yüz bin asker ile yardım etsen bana göre Kays'ın Ali yanına girmesinden daha iyi olurdu"** diye azarlamıştır. Gerçekten Kays b. Sa'd gibi dâhilerden ve Arab'ın eşraf ve yiğitlerinden bir adamın bir orduda bulunması pek büyük bir kuvvet idi.

Kays b. Sa'd, Hz. Ali ile görüşüp durumun iç yüzünü etraflıca anlatınca Hz. Ali, dühâtın yani cin fikirli, zeki kimselerin bu gibi hilelerinden dolayı böyle önemli işlerde çok zahmet ve zorluklar çekileceğini anlamış ve Kays'ın arzettiklerini olaylar birer birer doğruladıkça onun hakkında emniyet ve itimadı artmıştır. Muhammed b. Ebû Bekir'e gelince: İşe başlamasından bir ay sonra Harebta yöresinde tarafsız duran halka, **"Ya itaat ediniz, yahut bu ülkeden gidiniz"** diye haber gönderdikte, **"Şimdilik bizi bırak, bakalım işin sonu nereye varacak anlayalım"** demişlerse de Muhammed onların özürlerini kabul etmediğinden onlar da silaha sarıldılar ve Mısır valiliğinin başına büyük belâ oldular.

İşte böylece Mısır eyaletinde Muaviye'ye birçok taraftar çıkmış ve aşağıda anlatılacak Sıffîn olayına değin Mısır'ın durumu çekişmede kalmıştır.

Ek Bilgi

Deve olayında Ka'bin oğlu Ziyâd Basra'da yalnızlık köşesine çekilmiş olup, olay sonunda Hz. Ali, onu Basra maliye işleri müdürü yapmıştı. Bu sırada Ziyâd'ın adı söylenmez olduğundan Araplar beş kişiye "dühât"[2] dediler. Bunlar adı geçen Muaviye, Amr b. Âs, Mugîre ile Kays b. Ubâde b. Sa'd ve Abdullah b. Büheyl b. Verka'dır.

Abdullah b. Büheyl, Hz. Ali'nin yanındaydı. Kays b. Sa'd da Mısır valiliğinden, ayrıldıktan sonra Hz. Ali'nin yanına gelmişti. İkisi de hikmetlice lâtif hileler ile büyük işlerin üstesinden gelir adamlardı. Fakat Hz. Ali'nin âlicenaplığı öyle hilelerle iş görmeye engeldi. Çünkü hilâfetin saf suyunu bulandırmaya razı değildi. Ne çare ki, dünyanın durumu bulanmış; hile ve desise ile iş görülmeye başlanmıştı.

2 Dühat: Dâhiyeler demektir. Dâhiye: Çok zeki, açık fikirli ve güzel tedbirli adama denir. Araplar öteden beri dört kişiye Dühât-ı Erbea yani dört zeki kimse derlerdi ki: Muaviye, Âs oğlu Amr, Şube oğlu Mugîre ve Ebih oğlu Ziyah'tır.

Şube oğlu Mugîre, kendi şehri olan Tâif'te yalnızlık köşesinde olup durumun gidişatına bakmaktaydı. Amr b. Âs da Filistin'deki evinde yalnız yaşarken, bu sırada Muaviye yanına gelip bu iki zeki adam birleşmiştir.

Amr b. Âs'ın Muaviye'ye Katılması

Hz. Osman evinde sarılınca Amr b. Âs işin nereye varacağını keskin görüşüyle çıkararak oğulları Abdullah ve Muhammed ile birlikte Filistin'e gelip evinde kapanıp kalmıştı. Hz. Osman'ın şehit olduğu haberini alınca kadınlar gibi ağlamaya başlamış ve Talha'nın halifeliğini arzularken, Hz. Ali'nin Hilâfete seçilmiş olduğunu işitince pek çok üzülmüş ve tasalanmış. Talha ve Zübeyr'in Hz. Ali aleyhine çıkışlarını işitince ümide düşmüşken, Cemel Vak'asında Hz. Ali'nin zaferi haberini alarak derin düşüncelere dalmış. Sonra Şam valisi Muaviye'nin Hz. Ali'ye muhalefet üzere olduğunu işittiği zaman, "Nasıl hareket edelim?" diye oğulları Abdullah ve Muhammed'den sormuş.

Abdullah ki babasından önce İslâm ile şereflenmişti. Sahabenin faziletli ve fakihlerinden değeri büyük bir adamdı. **"Resûlüllah (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir ve Ömer senden razı oldukları hâlde âhirete gittiler. Halk bir fikir üzerinde birleşinceye kadar sen evinden dışarı çıkmamalısın"** diye babasına öğüt vermiş.

Öteki oğlu Muhammed ki, babası gibi Arap yiğitlerinden idi. Babasına, **"Sen bu kavmin ulularındansın. Sensiz bu işin sonuçlanması lâyık mı?"** deyince Amr, **"Ey Abdullah! Sen bana âhiretce hayırlı olan hâl ve hareketi gösteriyorsun. Muhammed de dünyaca yararlı olan yola kılavuzluyor"** demiş.

Sonra şan ve mevki hırsı ile Şam'a gitmeyi kararlaştırmıştı. Gerçi Abdullah o tarafa gitmekten kaçınarak, bari Kûfe'ye gidelim" demişse da Amr, **"Ali'nin yiğitliği ve fazileti ve İslâm'da kıdemi ve Resûlüllah'a yakınlığı dolayısıyla bizim gibilere ihtiyacı yoktur. Bizim işimize Muaviye elverir. Evlâdın ana babaya itaati de vaciptir. Haydi kalkın gidelim"** demiş ve Abdullah'a bir gün Resûl-i Ekrem (s.a.v.), "Babana itaat et" diye buyurduğundan o da her hususta babasına itaat edegelmiş olduğundan Amr, iki oğlu ile birlikte Şam'a geldiler.

Muaviye, üçüne de ihsanlarda bulunmuşsa da Allah, Ali'ye meyilli ve onu sevdiğinden Muaviye'nin ihsanını kabul etmediği söylenir. Amr görmüş ki Şam halkı Hz. Osman'ın kanını istemekte ısrar ediyorlar. Onlara, "Siz haklısınız" diyerek kararlarını kuvvetlendirmiş ve muzaffer olunduğu takdirde kendisi Mısır valisi olmak şartıyla Ali aleyhine Muaviye ile birleşmiştir.

Ubeydullah b. Ömer'in Şamlılara Katılması

Hz. Ömer'in oğlu Ubeydullah haksız yere Hürmüzân'ı öldürdüğünde Hz. Osman, onun diyetini verip Ubeydullah'ı kısastan affetmişse de, Hz. Ali, kısas işinin yerine getirilmesi görüşünde olduğundan dolayı Ubeydullah, ondan korkup çekindiğinden onun yanına varamayıp Şam'a gelerek âsilere karışmıştı.

Ubeydullah'ın milletçe büyük kardeşi Abdullah kadar şan ve haysiyeti büyük değilse de, kendisi Arap yiğitlerinden olup, babasının nâm ve şanı ise pek büyük olduğundan Muaviye onu kendi maksadının revaç bulması yolunda kullanmak istemiştir.

Muaviye, Ubeydullah'ı özel meclisine çağırarak, Hz. Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğünden söz ederek, minberde bu konuya dair Hz. Ali'yi itham edecek sözler söylemesini emredince Ubeydullah, **"Ali b. Ebû Tali gibi, bütün insanlık olgunluklarını şahsında toplayarak üstünlük kazanmış ve Allah'ın teyidi ile seçkin olan değeri yüksek bir kişiyi ne bakımdan kötüleyim ve onu Osman'ın kanı ile nasıl töhmet altında tutayım."** demiştir.

Muaviye'nin Bizans İmparatoruna Mektubu

Bu sırada Muaviye, Hz. Ali'ye karşı çıkmak üzere büyük harp hazırlıkları ile uğraşırken Rum Kayseri'nin Şam'a sefer düzenleyeceğini işitti. (Bunun üzerine) Kayser'e bir tehdit mektubu gönderdi. Şöyle ki: **"Eğer Şam üzerine gelmen gerçekleşirse rakibim Hz. Ali ile barış yaparım ve ona öncü olarak senin üzerine varırım. Allah'a yemin ederim ki, başkentin olan sisli, dumanlı Konstantiniyye şehrini yıkıp yakıp kapkara kömür ederim ve yerden havuç çekilip koparıldığı gibi seni mülkünden çekip çıkarırım ve seni domuz çobanı yaparım"** diye yazmıştır.

Gerçekten Muaviye, bu dediğini hâlis olarak sırf Allah için yapsaydı, daha o zaman Konstantiniyye fetholunabilirdi. Çünkü **"Elbette Konstantiniyye fetholunacaktır. İmdi onun kumandanı ne güzel kumandandır ve bu asker ne güzel askerdir"** diye bir hadis rivayet olunduğundan Konstantiniyye'nin fethi Müslümanların kalplerinde yer etmiş bir arzu olduğundan Konstantiniyye seferi ilân olunduğu gibi, tarafsız duran seçkin sahabiler ve tabiinin büyükleri hep cihada mecbur olur ve bütün İslâm şehirlerinde bulunan savaşçılar seğirtip gelir ve böylece Hz. Ali'nin Şam için tertip ettiği asker kat kat çoğalırdı. İşte Muaviye öyle büyük bir orduya öncü olarak Konstantiniyye üzerine yürümüş olsaydı, Kayser ona karşı koyacak gücü kendinde bulamazdı. Ne çare ki, onun zihnini bağımsızlık ve saltanat sevdası bürümüş olduğundan ve ihtimal ki Konstantiniyye'nin fethi şerefi sırf kendisine kalsın emelinde bulunduğundan Halife'ye muhalefette devam

ederek öyle büyük bir fethin üstesinden gelebilecek İslâm yiğitlerinin çoğu Sıffîn vuruşmalarında ölmüş ve Konstantiniyye fethinin şeref ve şanı Fâtih Sultan Mehmed Han Hazretlerine kalmıştır, insan çalışıp çabalar. Allah dilediğini yapar. [3]

Cerir İbni Abdullah el-Beceli'nin Şam'a Gitmesi ve Dönüşü

Deve olayından sonra Hz. Ali Şam üzerine yürümeyi kararlaştırmış olduğundan Kûfe'ye gelince Hemedan valisi Abdullah Beceli oğlu Cerir ile Azerbaycan valisi Kays Kindi oğlu Eş'as'ı Kûfe'ye çağırmıştı, ikisi de Hz. Osman'ın tayin etmiş olduğu valilerden oldukları hâlde eyaletleri halkıyla beraber Hz. Ali'ye biat ve emrine itaat ederek Kûfe'ye gelmişlerdi.

Abdullah oğlu Cerir, Berile kabilesi reisi olup Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) ölümünden kırk gün önce bir topluluk ile Medine'ye gelip İslâm ile şereflenmiş ve Hz. Peygamber'in iltifat ve ikramına mazhar olmuştu. Irak çarpışmalarında çok işe yaradı. Sonra Kûfe'de yerleşti. Kûfe ileri gelenlerinin en ünlülerinden ve hürmet görenlerinden biri idi.

Eş'as b. Kays da Kinde şeyhlerinden olup, hicretin onuncu senesinde altmış kişiyle Medine'ye gelmiş ve İslâm ile şereflenerek Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşini almıştı. Irak ve İran fetihlerinde bulunup sonra Kûfe'de yerleşmiştir. Kûfe ileri gelenlerinin ünlülerinden ve itibarlılarındandı.

Muaviye'ye Cemel vak'asının başlangıç ve sonuçlarını anlatmak ve onu Muhacirler ve ensarın içinde bulundukları itaat dairesine çağırarak ondan biat almak üzere ashâbdan birinin Şam'a gitmesini Hz. Ali uygun gördü. Kimin gönderilmesi uygun olacağını mecliste bulunanlardan sordu. Cerir, **"Bu benim işimdir. Çünkü Muaviye ile eski dostluğum vardır. O benim sözümü dinler"** deyince, Mâlik-i Eşter, **"Onun Şam'a gönderilmesi uygun olmaz. Çünkü Cemel Vak'asında bulunmadı, hem de onun Muaviye'ye meyil ve sevgisi vardır"** dediyse de Hz. Ali onun sözünü dinlemeyip Cerir'i Şam'a gönderdi.

Cerir-i Beceli Şam'a vardı. Muaviye ona pek çok iltifat etti. Fakat **"Hayır"** ve **"Evet"** kesin bir cevap vermeyip onu oyalandırdı. Amr b. Âs'ın gelişine ka-

3 Müellif burada gereksiz bir yüklenmede bulunmaktadır. Zira Hz. Muaviye bu arzusunu gerçekleştirmek için Konstantiniyye ilki 665 ve ikincisi 667 yılında olmak üzere iki kez ordu gönderip kuşatmış ama bir netice alamamıştır. Esasen İstanbul'un fethinin o gün için ne kadar zor bir iş olduğu ortadadır Nitekim daha sonra da Fatih Sultan Mehmed'e gelinceye kadar defalarca kuşatılmış ama hiç birisinde fetih gerçekleşmemiştir. Fetih ancak çevre vilayetler tamamen Bizans'ın elinden alınıp, dişleri bir bir çekilerek İstanbul'un surlarının içine hapsedilip, her tarafı Osmanlı ordusu tarafından kuşatılarak dış dünyayla irtibatı tamamen kesildikten sonra müyesser olmuştur. Muaviye b. Ebi Süfyân için bkz. Prof. Ali Muhammed Sallabi, Emeviler Dönemi, Cilt: 1, Ravza Yayınları. (Yayıncının notu)

dar, **"Bakalım, bugün, yarın"** ile vakit geçirdi. Çünkü ona kesin cevap verse Hz. Ali'nin Şam üzerine hareket edeceği açıktı. Bu sırada ise İstanbul Kayseri'nin Suriye tarafına hareket etmek üzere asker toplamakta olduğu işitiliyordu. Bir de yukarıda anlatıldığı üzere bir hileyle ele geçirilip de Şam'da tutuklu bulunan Huzeyfe oğlu Muhammed, bu sırada hapishaneden kaçmıştı. Zaten cesur ve çok dindar oluşuyla bilinen ve meşhur olan bir adam olduğu hâlde ne tarafa gittiği bilinmediğinden onun tarafından da vesvesesi vardı.

Bütün bu sebeplerden dolayı Muaviye, ne yapacağını bilmez bir durumda olarak, **"Üç zor iş arasında kaldık, ne yapalım?"** diye Amr b. Âs'tan sormuş o da, "Huzeyfe oğlu Muhammed işi kolaydır. Arkasından adamlar gönder, onu tutsunlar. Ele geçmezse de o sana bir şey yapamaz. Kayser tarafından da endişe etme. Şam'da ne kadar Hıristiyan esir varsa onları Kayser'e teslim etmek üzere barış yapmaya bak. Hıristiyanlar senden hoşnut olup rahat üzere dururlar, işin zor olan tarafı Ebû Talib oğlu Ali meselesidir. Çünkü İslâm'da eskiliği ve kıdemi ve Resûl-i Ekrem'e yakınlığı ve iffeti, ilim ve fazileti ve son derece kahramanlığı dolayısıyla o senden üstündür. Halk onu sana tercih eder. Sen hile yolunda çare aramalısın" diye cevap vermiş.

Hakikaten Muaviye tarafından gönderilen adamlar Havran tarafında Huzeyfe oğlu Muhammed'i bulup idam etmişler. Kayser tarafından da bir hareket görülmemiştir. Muaviye, **"Ali hakkında ne yapalım"** diye Amr b. Âs'ın görüşünü sorunca, **"Sımt Kindi oğlu Şurahbil'i buraya çağır. Onu hikmetli lâtif hilelerle bu yolda kullanalım"** demiş.

Şurahbil-i Kindi ki, Muaviye tarafından Humus sancağı kumandanı idi. Hz. Peygamber zamanına yetişmiş olan meşhurlardan ve Hz. Osman'ın kanını istemekte aşırı giden Şam kumandanlarından idi. Cerir-i Beceli ile aralarında eskiden düşmanlık olduğundan Cerir'in başarısını istemezdi.

Amr b. Âs'ın öğrettiği üzere Muaviye, onu Şam'a çağırarak sekiz on kadar adama gizli talimat vermiş ve Şurahbil'in yolu üzerinde nokta dizilmiş gibi ayrı ayrı durmak üzere onları Humus tarafına çıkarmış.

Şurahbil gelirken o adamların birincisi ona karşı çıkıp, **"Ali b. Ebû Talib'e ne dersin, Osman'ın öldürülmesinde ortak ve katilleri teşvik eden imiş. Şöyle etmiş, böyle etmiş"** yollu sözler söylemiş. Sonra diğerleri birer birer Şurahbil'in önüne çıkıp evvelkinin sözlerini kuvvetlendirmiş olduklarından Şurahbil kendi, bu düzme lâkırdıları tevatür derecesine varmış sahih rivayetlerden sayarak üzgün ve çok kızgın ve öfkeli bir şekilde Şam'a gelip, doğru Muaviye'nin meclisine gitti ve **"Güvendiğim birçok adamlardan işittim ki: Ali, Osman'a zulmetmiş. Eğer sen ona biat edersen biz seni Şam'dan çıkarırız"** dedi.

Muaviye, **"Ben size nasıl muhalefet edebilirim ki, ben de sizdenim ve siz benim elim ve ayağımsınız"** deyince Şurahbil Kindi, **"Öyleyse Cerir-i Beceli'ye izin ver gitsin"** deyince Muaviye, **"Acele etme, hele sen Şam ülkesini dolaş. Bütün halk bizimle birleşsinler de o zaman Cerir'i geri gönderelim"** dedi.

Bunun üzerine Şurahbil-i Kindi, Şam ülkesini dolaşarak, **"Ali, Osman'a zulm etmiş ve bütün memleketleri ele geçirmiş ve pek çok asker toplayarak bu tarafa saldıracak ve bütün Şam halkını kılıçtan geçirecekmiş. Ona Muaviye'den başka kimse engel olamaz. Hemen onun başına toplanınız, savunmaya hazırlanınız"** diyerek kendisinin aldanmış olduğu yalanlara saf Şamlıları da inandırmış ve bütün Şamlıları Hz. Ali ile vuruşmak üzere kandırmıştı.

Beşir oğlu Numan, Hz. Osman'ın kanlı gömleğini ve hanımı Nâile'nin kesilmiş parmaklarını Şam'a götürmüştü. Muaviye de onları Şam camisinin minberi üzerine koyarak cuma günleri halka ziyaret ettirirdi. Amr b. Âs gelince, "Onların ziyaretini böyle değersizleştirme. Onları bir yerde güzelce sakla. Çarpışma zamanında halka göster. Ta ki halkın gayret ve hamiyet damarları harekete gelerek Ali ile vuruşmaya hırslansınlar" deyip Muaviye de o şekilde hareket eder olmuştu.

Bu sefer tam sırası gelince Muaviye, halkı Şam camisine çağırdı. Hz. Osman'ın kanlı gömleğini minber üzerine serdi. Nâile'nin parmaklarını da minbere astırdı. Kendisi minber üzerinde olduğu hâlde bir süre asker onlara bakıp ağladılar ve Osman'ın katillerinden intikam almadıkça döşek üstünde yatmamak üzere yemin ettiler.

Muaviye, işi böylece istediği kerteye getirdikten sonra Cerir'in dönüşüne izin verdi. O da dört ay kadar Şam'da eğlendikten sonra ümitsiz olarak Kûfe'ye gelip gördüğünü ve işittiğini Hz. Ali'ye bildirdi. Eşter, o zaman Hz. Ali'ye, "Ben Cerir'i gönderme demedim mi? İşte Muaviye'ye vakit kazandırdı. Bütün Şamlıların Osman'ın kanını istemekte onunla birleşmesine meydan verdi ve şimdi iş büyüdü" dedi.

Cerir, bu sözlerden alınmış olarak savuşup Habur nehri üzerinde olan Karkısiya şehrine gitmiş, Muaviye ise bu türlü fırsatları kaçırmadığından, Cerir ile haberleşerek onun kendi tarafına geçmesini sağlamıştır. Cerir'in bu şekilde gönderilmesi savaş ilânı demek olduğundan Hz. Ali Kûfe'den çıkıp şehir dışında ordu kurmuş ve Muaviye de ordusuna çeki düzen vermiştir.

Şam'ın Ayaklanışı

Bedir Harbi'nde Kureyş'in başkanları öldükten sonra Ebû Süfyân meydanı boş buldu. Kureyş'in başı oldu. Mekke'nin alınışına kadar başkanlıkta bağımsız ve tek kaldı. Fetihten sonra oğullarıyla beraber İslâm'la şereflenip Medine'ye evlerini taşıdılar.

Büyük oğlu Yezid Şam'da sancak beyi iken ölünce Hz. Ömer, onun yerine kardeşi Muaviye'yi tayin etti. Muaviye ise gösteriş ve saltanatı sever bir adamdı. Hatta Hz. Ömer, Şam'a gelince onu gösterişli bir biçimde görünce, **"Bu adam Arabın Kisrâsıdır"** demişti.

Sonra Hz. Osman, diğer Suriye sancaklarını birer birer katmak suretiyle Muaviye'ye vermekle Muaviye, bütün Suriye kıtasına vali ve Mısır sınırından Fırat nehri vadisine kadar hükmü su gibi aktı. Rum ülkesine seferler yaparak nice şehirleri ele geçirdi.

Böylece Muaviye, uzun süre bağımsız olarak Suriye valiliğinde bulundu ve pek çok servet kazandı ve siyaset işinde usta olduğundan Şam'da saltanata benzer kuvvetli bir hükümet kurdu. Hz. Osman'dan sonra Muaviye, Ümeyyeoğullarının başı olması dolayısıyla onun yerine halife olmak emeline düştü ve "Osman'ın amcası oğlu olduğum için onun velisiyim" diyerek Hz. Osman'ın kanını istemek davasına kalkıştı ve bu davayı gayesinin gerçekleşmesine uygun bir vesile saydı.

Hz. Osman'ın halifelik günlerinde diğer Emeviler de hayliden hayli servete sahip oldukları hâlde hep Muaviye'ye bağlıydılar. Diğer dünya, mevki ve makam düşkünleri de ona meyilli idiler ve her ne sebepten dolayı olursa olsun Hz. Ali'ye muhalefet üzere bulunanlar arka arkaya Şam'a gelip Muaviye'ye uyduklarını belirtmekteydiler.

Kısaca Muaviye, Şam'da, hayli kuvvet buldu ve Hz. Osman'ın kanını istemek ve davasını yürütmek hırsıyla başına pek çok halk üşüştü. Babasının cahiliyet zamanında Kureyş'in başkanı olduğuna ve kendisi de Hz. Osman'dan sonra Emevilerin başı olduğundan dolayı ve varlık ve iktidarına dayanarak emirlik ve saltanat sevdasına düştü.

Oysaki kavmiyetçe ve servetçe üstünlük ve öncelik durumu İslâm'dan sonra bırakılmış olduğundan sahabiler, ancak İslâm'da eskilik ve kıdemlerine ve İslam'a yaptıkları hizmetlerine göre birbirine nisbetle büyük ve faziletli itibar olunurlar.

Evvelâ cennetle müjdelenen on kişi ve hicretten önce iman eden ve Bedir muzafferiyetinde bulunan Muhacirler ve Ensar ve sonra Uhud çarpışmasında bulunan seçkin ashâb ve sonra Rıdvan ağacı altında biat eden ve sonra Mekke'nin alınmasına kadar iman eden sahabiler, derece derece birbirine nisbetle üstündür. Rıdvan biatinden Mekke'nin fethine kadar iman ile hicret edenler, muhacirlerin sonuncularıdırlar. İşte Ebû Musa el-Eş'ari, Amr b. Âs ve Büdeyl oğlu Abdullah onlardandır. Ashâbın en son tabakası, Mekke'nin fethinden sonra İslâm ile şereflenenlerdir. Mekke'nin fethinden sonra hicret geçerli olmadığından fetihten sonra Medine'ye evini taşıyanlar, muhacirlerden sayılmazlar. İşte Muaviye bu en son tabakada bulunan ashâbdan olduğu halde, yüksek tabakanın birinci derecesinde

bulunan ve Halife olan Hz. Ali'nin önüne geçerek İslâm Emiri olmak emeline düşmüştü.

Hz. Osman zamanında önemli işlerde bulunarak hayli servet kazanmış olan Müneyye oğlu Ya'lâ da bu en son tabakada bulunan ashâbdandır ki, Cemel Topluluğu'nun büyüklerinden olduğu hâlde sonradan Hz. Ali'ye bağlanmıştır.

Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sabit, Üsame b. Zeyd, Ebû Musa el-Eş'ari ve Muhammed b. Mesleme gibi bazı sahabiler, "***Eğer kâfirlerle çarpışma olursa gideriz, ama kıble ehli ile vuruşmayız***" diyerek önce ve sonra yalnızlığı seçmişlerdi. Bununla beraber Hz. Ali'nin üstünlüğünü itiraf ederler ve onun gayretini güderler idi.

Hatta Ebû Hüreyre, **"Muaviye'nin yemeği yağlı ve Ali'nin arkasında namaz ekmel ve kusursuz ve harbi terk etmek daha doğrudur"** diyerek tarafsız kalmıştı. (Allah hepsinden razı olsun)

Şu hâlde Amr b. Âs'ın Şam'a gelivermesi Muaviye'ye epeyce kuvvet vermişse de, Hz. Ali'nin yanında ondan üstün nice Muhacirler ve Ensar vardı. Hz. Ali'nin İslâm milletinde değeri pek büyük ve şerefi pek yüksek olduğundan kamuoyu ona yatkın ve onu severdi. Bundan dolayı Muaviye, Ensar ve muhacirlerin büyüklerinden bazılarının daha çağırılmasına gerek görmüştür.

Muaviye'nin Bazı Ashab İle Yazışması

Hz. Ali, Halife ve Mü'minlerin Emiri olup maiyetinde bulunan seçkin ashâb ile seçkin tabiinin muradları sırf İslam'a hizmet idi.

Muaviye'nin yanında bulunanlar ise mal ve mevki için çalışan bir topluluk olduğundan Muaviye'nin ruhani ve manevi kuvveti Hz. Osman'ın kanını istemekten ibaretti. Bundan dolayı Muaviye, kamuoyunu kazanmak için Medinelilere davetname göndermek isteyince Amr b. Âs, **"Bunun yararı olmaz. Çünkü halk şimdi üç parça olmuştur. Bir bölümü Ebû Talib oğlu Ali ile beraber olup, onlar sana asla meyletmezler. Osman'ı seven kısım ise âcizdir. Üçüncü bölümü ki, Osman ve Ali kavgasından geçip yalnızlık köşesine çekilenlerdir. Onlar senin için yerlerinden kımıldamazlar. Fakat madem arzu ediyorsun. Hiç olmazsa bir mektup yaz ki yararı olmazsa zararı da olmasın"** demiş.

Bunun üzerine Muaviye tarafından Medinelilere hitaben, **"Fitne günlerinde ben Medine'de bulunmadığımdan durumun iç yüzüne vâkıf değilim. Fakat Ali, Osman'ın katilleri ile birlik olup, hâlâ katiller onun yanındadır ve ben ki, Osman'ın velisiyim. Onun kanını isterim ve katilleri Ali'den isterim. Verirse kısas edip Hilâfeti de Ömer'in yaptığı gibi Danışma Kurulu'na bırakırım. Eğer**

Ali katilleri vermezse onunla vuruşurum. Osman'ı sevenler hemen buraya gelsinler" diye mektup yazılmıştır.

Medineliler bu mektubu alıp okuyunca, hiddetlenerek Muaviye ile Amr b. Âs'ın büyük hatâda bulunduklarından bahsederek, azarlayıcı bir dille yazılmış bir cevap verdiler. Muaviye, bu mektubu alıp okuyunca, **"Medine'de Hattâb oğlu Ömer oğlu Abdullah, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Mesleme Ensari oğlu Muhammed gibi büyük adamlar varken onlara yazmayıp da halka mektup yazmakta hata etmişiz"** diyerek bu üç adama birer mektup yazmayı uygun görmüş.

Amr b. Âs ise, **"Sen bu sevdadan vazgeç. Çünkü onlar senden üstün olan Talha, Zübeyr ve Âişe'ye muvafakat etmeyip de tarafsızlığı seçmiş olduklarına göre sana asla yanaşmazlar"** diyerek Muaviye'ye nasihat vermiş.

Sa'd b. Ebi Vakkas ki, önce iman edenlerin dördüncüsü ve bir rivayete göre beşincisidir ve ilk önce Allah yolunda kan döken ve ok atan ve İran'ı fetheden odur. Bütün savaşlarda Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ile beraber bulunmuştur. Cennetle müjdelenen on kişiden biridir. İslâm milletinde değer ve şanı pek büyüktü. Hz. Ali'den sonra o zaman mevcut olan sahabenin üstünüydü. Muhammed b. Mesleme de Bedir Savaşı'na katılanlardan ve ensarın büyüklerinden değeri yüksek bir kişiydi. Abdullah b. Ömer ise sahabenin üstünlerinden güzel vasıflı bir kimseydi. Şamlıların ona pek çok yatkın ve sevgileri vardı. Bundan dolayı Muaviye onların kendi tarafına geçmesini zihninde kurmuş.

Oysaki Sa'd b. Ebi Vakkas karışıklık çıktığında tarafsız kalmış, yalnızlık dünyasına çekilmişti. Bir tarafa meyledecek olsa Hz. Ali ile beraber olacağı açıktı. Muhammed b. Mesleme ve Hz. Osman'ın şehit edilmesi üzerine kılıcını kırıp ağaçtan kılıç yapmış ve evine kapanıp yalnızlığı seçmişti. **"Resûl-i Ekrem bana bir kılıç verdi ve 'Bunu Allah'a ortak koşanlara karşı kulları ve Müslümanlar arasına anlaşmazlık düşünce onu taşa vur, kır'at' diye buyurdu"** derdi. Abdullah b. Ömer ise din işlerinde pek çok takva ve ihtiyat üzere davranır ve fetva işinde çok düşünür ve hatâdan pek çok sakınırdı. Bundan dolayı İslâm hukuku ilminde şöhreti hadis ilmindeki şöhreti kadar değildi. İşte tarafsız durmasının sebebi buydu. Bununla beraber âsilerle yapılan muharebelerde Hz. Ali ile birlikte bulunmadığına sonradan, pişman olarak, bundan dolayı ömrünün sonuna kadar yazıklanmıştır.

Bu açıklamalara göre Muaviye'nin bu üç kişiyi tarafına çekmeye çalışması pek boş ve Amr b. Âs'ın bu konudaki görüşü doğruydu. Muaviye ise öyle Ensar ve muhacirlerin büyüklerinden birkaç kişinin kendi yanında bulunmasına lüzum görmekle ve bir rivayete göre Hz. Ubeydullah b. Ömer de büyük kardeşi Abdullah'ın ve Sa'd ile Muhammed b. Mesleme'nin çağrısını uygun görmekle Muaviye üçüne

de birer mektup yazdı. Bu mektupların özetleri Hz. Osman'ın kanını istemekte kendisine yardım için üçünü de Şam ordusuna gelmeleri için çağırmaktan ibaret idi.

Fakat Sa'd b. Ebi Vakkas'a gönderdiği mektupta, **"Soyca ve İslâm'da kıdemce sana denk olan Talha ve Zübeyr, Hz. Osman'ın kanını istemekle ortaya çıktılar. Âişe de onlara katıldı. Sen de onların yolunu tutmalısın"** diye yazmıştı.

Muhammed b. Mesleme'ye gönderdiği mektupta Osman'a yardımda gevşeklik gösterilmiş bulunduğundan mazlum olarak öldürüldüğüne ilişkin sözler vardı. Abdullah b. Ömer'e gönderdiği mektupta güya Abdullah'ın Ali'ye karşı olduğundan dolayı yalnızlığı seçmiş olduğundan bahsetmişti.

Sa'd b. Ebi Vakkas Muaviye'nin söz konusu edilen mektubuna cevap olarak, **"Mektubun okundu, mânâsı anlaşıldı. Beni yanlış bir yola çağırdığın belli oldu. Bilesin ki: Ben Ali ile asla vuruşmam. Onun aleyhinde seninle birleşmem. Ben Müslümanlar arasında çıkan karışıklıktan sakınıp, Allah'tan korkarak bir köşeye çekilip viran evime çekilmişim. Talha ve Zübeyr de Ali aleyhine çıkmasaydılar haklarında hayırlı olurdu. Yüce Allah onların hatâlarını affetsin vesselam"** diye yazmıştır.

Muhammed b. Mesleme de Muaviye'ye yazdığı cevabında, **"Benim fikrimce anlaşıldı ki, senin maksadın mülk ve saltanattır. Yoksa Osman'ın aleyhinde bulunanlardan öç almak değildir. Bilesin ki ben seni asla Ali'ye tercih etmem. Senin hatırın için onun aleyhinde bulunmam. Ey Muaviye! Osman'ın halifeliği zamanında bir karışıklık yüz göstermeye başladı. Gördüm ki onun giderilmesine güçlü değilim. Benim gibi adamların öğüdü yararlı değildir. Hemen kılıcımı kırdım, yalnızlık köşesine çekildim. Kendi çabalarının yararlı olmayacağını anlayan ashâbdan bir topluluk da bir köşeye çekilmek hususunda bana arkadaş oldular. Şaşılır ki Osman'ın kuşatıldığı zaman kaç kere yardım yolunda Şam'a haberler gönderildi. Sen de bunun üstesinden gelebilecek güçteyken yardımda ağır davrandın ve anlamazlıktan geldin. Velinimetinin nimet hakkını yerine getirmedin. Düşmanları ona üstün olur ve meydan sana kalır, sen de emeline erersin sandın. Şimdi onun kanını isteyip davasını gütmek bahanesiyle hükümet tacını başına giymek istiyorsun" demiştir.**

Abdullah b. Ömer ise Muaviye'ye bu şekilde cevap yazmıştır ki: "Mektubun erişti, mânâsı anlaşıldı. Şaşıyorum ki benim sana bağlanmamı istiyorsun. Ensar ve Muhacirler ile vuruşmaya kışkırtıyorsun. Kesin olarak belli oldu ki senin Osman'ın kanını istemekten maksadın mevki ve makamdan başka bir şey değildir. Ali tarafını bırakıp da senin hükmüne mahkûm olurum zannında bulunman büyük hatâdır. Aklınca Ali'ye karşı olmak sebebiyle bir

köşeye çekilmişim zannında bulunman da bir başka hatadır. Allah korusun ben Ali'ye karşı gelmem ve onunla inatlaşamam. Ey Muaviye! Bilesin ki: Ben Müslümanlar ile vuruşmaktan geri durmuş isem de, içimden Hz. Ali ile birlik içindeyim. Bir tarafı seçecek olursam Ali, önde gelir. Çünkü onun İslâm'da değeri pek büyüktür ve Allah'ın yanında mertebesi yücedir. Halifeliğe en uygunudur. Ashâbın en üstünüdür ve Resûlüllah'a herkesten daha yakındır. Ancak Müslümanlar üzerine kılıç çekmek tabiatıma aykırı olduğu için bir köşeye çekilmişim. Sana nasıl bağlanayım ki ben, senden daha üstünüm ve babam ve anam senin baban ve anandan daha şereflidirler. Şimdi ben evimi ibadethane sayıp Allah'a ibadetle meşgulüm. Keşke zamanın insanları ile bütün bütün karışmaktan kesilecek bir yerde yerleşseydim. Çünkü zaman vefasızdır. Ceylanların hâli ne güzeldir. Bayındır yerler dışında ve harap yerlerde yaşarlar" demişti.

Muaviye, bu cevapları alıp okuyunca Amr b. Âs, "Ben sana onlarla mektuplaşma, demedim mi?" diye başına kakmış. Muaviye de, "Hakkın varmış. Bize onlardan yardım yok, biz kendi başımızın çaresine bakmalıyız. Hemen savaş hazırlıklarının tamamlanmasına çalışmalıyız" demiş ve minbere çıkıp hutbe okumuş ve halkı Hz. Ali aleyhine harekete geçirmiş ve kışkırtmıştır.

Şöyle ki: "Osman'ın zulümle öldürüldüğü kesindir. Cenâb-ı Hak Kur'an-ı Kerim'inde meâlen: 'Kim mazlum olarak öldürülürse, onun velisini hâkim yaparız' buyurmuştur. Osman'ın velisi benim. Ömer'e uyarak Osman, bana Şam valiliğini verip ölümüne kadar görevden almadı. Şimdi bana karşı çıkanlar âsidir. Karışıklık çıkaranlar, Halife'yi öldüren ve katillere yardım edenlerdir. Ali ise Hilâfet makamına geçip; katilleri, seçkinleri ve yakınları sırasına geçirmiştir ve pek çok asker toplayarak bizimle vuruşmaya kalkışmak üzeredir. Gerçi Irak askeri cesur ise de, ben de sizin sabır ve sebatınıza güvenirim."

Şam kumandanlarından Ebû Aver Sülemi söze başlayarak, **"Osman'ın biati henüz boynumuzda iken mazlum olarak öldürüldü. Sen onun velisi ve amcası oğlusun. Ali ise ona yardım etmeyip onu karşı koyanların ellerine bırakmıştı. Ne vakit emredersen biz onunla vuruşuruz"** dedi.

Sonra Himyer kabilesi şeyhlerinden Zü'l-Kulâ' söze başlayarak, **"Ey Muaviye! Osman seni bütün Şam vilâyetine vali yaptı. Sen ise ona zor zamanında yardım etmedin. Şimdi artık onun kanını istemelisin. Bütün Arap kabileleri senden yüz çevirseler biz aşiretlerimizle ve akrabamızla senin hizmetinden ayrılmayız"** dedi.

Sonra Himyer kabilesinden bir adam kalkıp, "Ey Şamlılar! İçinizde Allah için doğru söyleyen kimse yok mudur? Ebû Talib oğlu Ali'nin Resûlüllah'a (s.a.v.)

yakınlığı ahlâk ve gidişatının güzelliği, ilim ve fazilet ve kahramanlığı ve sayısız bunca güzellik ve faziletleri dolayısıyla hilâfete o herkesten fazla lâyıktır. Bu ülkeyi istilâ ederse kimseye zarar gelmez, herkesin maksadı yerine gelir" deyince, Muaviye onun yakalanarak hapsini emretti. Hemen onu tuttular. Öldürmek istediler. Fakat kavminin arka çıkmasıyla yakasını kurtarabildi. Bir yolunu bularak savuşup Halife'nin yanına gitti.

Evvelce Muaviye, Hz. Ali ile yapılan haberleşmesinde de, velisi olduğundan bahsederek Osman aleyhine çalışmış ve çıkmış olanları kısas için Hz. Ali'den istemişti. Hz. Ali de Muaviye tarafından gelmiş olan adama, **"Resûlüllah'ın (s.a.v.) ölümünde amcam Abbas ile Muaviye'nin babası Ebû Süfyân hemen bana biat etmek istedikleri zaman ashâb arasına ayrılık düşmek ihtimali ve düşüncesiyle Hilâfeti kabulden kaçınmıştım. Bu sefer Ensar ve muhacirlerin ısrarıyla Hilâfeti kabule mecbur oldum. Muaviye'ye lâzım olan da bana biat etmektir. Sonra Osman'ın evlâdı, dava açıp ve şer'an iddialarını ispat edip de, ona göre kısas işinin yerine getirilmesi gerekir. Bu da Mü'minlerin Emirine ait bir vazifedir"** diye cevap vermişti.

Bu cevap, tamamen doğruydu. Muaviye'nin minberde delil olarak ileri sürdüğü âyet-i kerime, kendi aleyhine bir delildi. Çünkü **"Kim ki mazlum olarak, yani haksız yere öldürüle. Onun velisine tasallut hakkı verdik ki katil üzerine musallat olup iktizasına göre ona kısas ile ve iktizasına göre diyet ile muaheze eder"** anlamına gelen âyette (veli), gerçek vâris demek olup diğer akrabayı içine almaz, Muaviye ise Osman'ın amcası oğullarından biri idi.

Hz. Osman, Affan'ın o da Ebü'l-Âs'ın o da Ûmeyye'nin o da Abdü'ş-Şems'in oğludur. Muaviye de Ebû Süfyân'ın o da Harb'ın o da Ûmeyye'nin oğlu olduğundan üç kuşak yukarıda birleşirler. Hz. Osman'ın Muaviye gibi daha nice amca çocukları var idi. Abdü'ş-Şems, Hâşim'in kardeşi olduğundan Hz. Ali de Hz. Osman'ın amcası oğullarından idi.

Gerçi Ali'ye nisbetle Muaviye, Osman'a daha yakınsa da, Osman'ın evlâdı olmakla kısas davası, onların hakkıydı. Uzak ve yakın amcası oğullarından hiçbirisi kısas için veli olamazlardı. Bundan dolayı Muaviye'nin, **"Osman'ın velisiyim"** demesinde dini bir taraf yoktu. Kur'an-ı Kerim'i o yolda açıklaması ve yorumlaması yanlıştı.

İslâm'dan önce Araplar arasında kan davası gütmek ve katil yahut aşiretinden veyahut birleşik olduklarından hangisi rastgelirse öldürmek âdeti geçerli idi. O zaman aşiret şeyhleri de bu türlü işlerin arkasına düşerdi. İslâm şeriatinde ise bu gibi cahiliye âdetleri yasaklanmış ve her kimin katil olduğu belli olursa sırf onun kısas edilmesi meşru' oldu.

Bundan dolayı Muaviye, Osman'ın amcası oğlu ve Ümeyyeoğullarının başı olmak dolayısıyla, **"Osman'ın velisiyim"** diyerek onun kanını istemek yolunda meydana çıkması cahillik geleneklerine uyar bir dava idi. Fakat evvelce Şam'da oturan hukukçu sahabiler kalmamıştı. Diğer Şam ileri gelenlerinin çoğu Kur'an hükümlerini gereği gibi bilmediklerinden, Muaviye'nin hatalarını farkedip ayıramazlardı. Oldukça bilenler de ağız açamazlardı.

Hatta sahabenin hukukçu ve faziletlilerinden Amr b. Âs oğlu Abdullah ki, babasının zoruyla gönülsüz olarak Şam'a gelmişti. Babasına doğruyu söylemekten çekinmez ve Muaviye'nin tavrını beğenmediği hâlde, susmak zorunda kalıp babası yanında yabancı idi.

O sırada hukukçu ve bilginler Medine'de ve Mekke'de olup, onların çoğu ise Hz. Ali'nin yanındaydı. Hepsinin en büyüğü ve üstünü Hz. Ali'ydi. Kur'an-ı Kerim'in hüküm ve meziyetlerini herkesten iyi bilirdi. Resûl-i Ekrem (s.a.v), "Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır. İlmi isteyen kapısına gelsin" diye buyurmuştur.

Abbas'ın oğlu (r.a.), **"Halka verilen ilmin beşte dördü, Ali'ye verildi. Geri kalan beşte birinde de Ali, halka ortaktır"** demiş olduğu güvenilir kimseden rivayet edilmiştir. Kısaca Hz. Ali ashabın en bilgini idi. Şam'da bilgin ve İslâm hukukunda âlim geçinenlerin ona karşı şer'i meselelerde tartışmaya kalkışmaları kedilerin arslana karşı mırıldanmalarına benzerdi.

Muaviye ise kendi kusur ve hatalarından habersiz olarak Hz. Ali'nin aklı sıra yanlışını çıkarmaktaydı. Hatta bu sırada Hz. Ali'ye gönderdiği mektubunda, **"Osman'ın öldürülmesi işinde senden çıkan hatâdan dolayı sana biat etmem ve bundan evvel Hicazlılar, hak ve doğruluk üzere hareket edegeldiklerinden işlerin halledilip bir sonuca bağlanması onların ellerinde idi. Ama şimdi yaranmak yolunu tuttuklarından halife seçmek ve din işlerini yerine getirmek hakkı, Şamlılara geçmiştir"** diye yazmıştı.

Hz. Ali de onun cevabında, **"Benim Osman olayında asla rolüm yoktur. Ben o zaman muhacirlerden bir ferd durumunda idim. Şam'da Kureyş'ten iki kişi ortaya çıktığından Şamlıların Hilâfet gibi büyük ve önemli bir işe karışmaya hakları olamaz. Hem de siz kendinizi Talha ve Zübeyr'e kıyas etmeyin. Aranızda çok fark vardır. Çünkü onlar Bedir Savaşı'na katılanlardandır. Ensar ve muhacirlerin biat ettiklerine biat etmek diğer halkın üzerine vacibdir"** diye yazmıştır.

Fakat Muaviye'nin zihnini emirlik sevdası sarmış olduğundan bu gibi öğütler hep etkisiz kaldı. Yazışma ve konuşmaya son verildi ve davanın çözümü kılıca bırakıldı.

Savaş Hazırlıkları

Cerir-i Becel'nin Şam'dan dönüşü üzerine Müzminlerin Emiri Hz. Ali, Ebû Mes'ûd Ensari (r.a.)'yi Kûfe kaymakamlığına tayin buyurdu ve kendisi mevcut maiyeti olan askerle Kûfe'den çıkıp Nahile denen yerde ordu kurdu. Askerine çeki düzen verdi ve asker toplamak için çevreye sürücüler gönderdi.

Sonra Basra valisi Abdullah İbn Abbas (r.a.) Basra askeriyle gelip orduya katıldı. Başka taraflardan da arka arkaya asker gelerek ordu epeyce kuvvet buldu. Öyle ki orduda Bedir Savaşı'na katılanlardan seksen ve Rıdvan ağacı altında biat etmiş olanlardan sekizyüz seçkin ashâb toplanmış olduğu bazı tarihlerde yazılıdır.

Bunun üzerine Hz. Ali, askere hitaben gayet fasih ve beliğ bir hutbe okudu ve onları âsiler ile vuruşmaya çağırdı. Eşter denmekle bilinen yiğit Mâlik, **"Ey Mü'minlerin Emiri! Biz hiçbir zaman senden ayrılmayız. Senin uğrunda canımızı veririz"** diyerek Halife'nin çağrısına uymakta ötekilerin önüne geçti.

İlk Müslüman olanlardan ve Bedir'de bulunanlardan Ammar b. Yasir ve yine Bedir'de olanlardan Ensar'dan Hanif oğlu Sehl ve ashâbdan meşhur Hâtem Tâi oğlu Adî gibi milletin büyükleri de âsiler ile vuruşmaya bütün içtenlikleriyle hazır olduklarını bildirdiler. Kabile şeyhleri de Mü'minlerin Emiri'ne içten itaat ettiklerini söylediler.

Bazıları, Müslümanlar üzerine kılıç çekmek işinde kararsızlık ve şüphe üzere bulunduklarından Hz. Ali, "Bana, haktan dönerek topluluktan çıkıp ayrılanlarla, yani Hariciler ile vuruşmak üzere emrolundu" diye buyurmuştu.

Bazı Kimseler o zaman Hz. Ali ile beraber bulunan Ensar'dan Ebû Eyyûb'a gelip, **"Sen Resûlüllah (s.a.v.) ile birlikte olarak Allah'a ortak koşanlar ile vuruştun. Şimdi Müslümanlar ile çarpışmak üzere buraya geldin" dedikleri zaman, "Resûlüllah (s.a.v.) bana ahdi bozan ve cevr ve zulüm eden ve haktan dönerek topluluktan çıkıp ayrılan kimseler ile dövüşmek üzere emretti"** diye cevap vermişti.

Fakat Mes'ud oğlu Abdullah (r.a.)'ın arkadaşları olan hafızlardan küçük bir topluluk bu seferden geri kaldılar. Ve, **"Ey Mü'minlerin Emiri! Senin şan ve derecenin yüksekliğini itiraf ile beraber, biz kıble ehli ile dövüşmekte kararsız ve şüphe üzereyiz. Eğer kâfirlerle vuruşmak ve sınır beklemek üzere bizi İslâm sınırlarından bir yere gönderirsen hakkımızda lütfetmiş olursun"** dediler.

Hz. Ali de onların ricalarını kabul etti. Kendilerine Haş'am oğlu Rebii'yi başkan olarak tayin edip, bir sancak verdi ve onları Rey ve Kazvin sınırına gönderdi.

Mürretü'l-Hemedani ile Mesruk (r.a.) da ihsanlarını aldıktan sonra onlar ile beraber Kazvin'e gittiler. Fakat Mesruk, sonra bu davranışından pişman olarak ömrünün sonuna kadar tövbe ve istiğfar etmiştir.

O sırada tabiinin büyüğü olan meşhur Veysel Karani'nin Nahili'ye gelerek Halife ile görüşüp birlikte sefere gitmiş olduğu rivayet edilir. Muaviye de Şam'da ordusuna çeki düzen verdiği sırada Amr b. Âs'a ve oğullarına ayrıca bir sancak verdikten başka Hz. Ali'nin azadlısı olan meşhur Kanber'e sancak vermiş olduğuna kıyasen Muaviye de Amr b. Âs'ın kölesi olan Verdan'a bir sancak verdiği için Amr b. Âs memnun olmuş ve övünerek övgüler söylemiştir.

Hz. Ali bunu işitince, **"Bir gün sabahleyin yetmiş bin başı bağlı ve atlı, develi seçkin askeri o âsinin oğlu âsi üzerine göndereceğim"** deyip bu mânâda şiirler düzmüştür.

Muaviye durumdan haberli olup, **"Allah'a yemin ederim ki Ali, asılsız lâf etmez ve öyle büyük kuvvete sahip olmasa böyle sözler söylemez"** diyerek korku ve endişe duyuyordu. Amr b. Âs ise, **"Ali'nin askeri azdır. Basra halkı ona dost ve yardımcı değildir. Kûfe askeri de Cemel Vak'asında çok zedelenmişlerdir"** diyerek Muaviye'yi teselli ediyordu.

Sıffîn Olayı

Mü'minlerin Emiri Hz. Ali, sefer hazırlıklarını tamamladıktan sonra öncü olarak sekizbin askerle Nadr'ın oğlu Ziyâd'ı ve dörtbin askerle Hâni'nin oğlu Şüreyh'i ileri gönderdi. Kendisi ordu ile Nahile'den kalkıp Babil harabesi yakınlarından geçerek Sâbat'a vardı ve gece orada kalıp ertesi günü, fetihten önce İran'ın başkenti olan Medâyin'e gitti.

Musul tarafının askerlerini göndermek üzere üçbin süvari ile Kays oğlu Ma'kıl'ı Musul'a gönderdi ve Rakka'da kendisine yetişmek üzere ona talimat verdi. Meşhur Ebû Ubeyd oğlu Muhtar'ın amcası olan Sekaflı Mes'ud oğlu Sa'd'ı Medâyin kaymakamı yapıp, kendisi o bölge askerini de beraber alarak Rakka'ya gitti. Hz. Ali, ordu ile Rakka'ya gelince Fırat üzerine köprü kurulmasını emrettiyse de, halk ondan kaçınıp, orduyu geçirmek için kayıklarını hazırladılar. Oysaki öyle büyük bir ordunun ufak tefek kayıklarla böyle büyük bir nehirden geçmesi güç olduğundan Hz. Ali Menbic köprüsünden geçmek üzere yukarı doğru harekete karar verdi.

Eşter ise halkı tehdit ile Fırat üzerine büyük bir köprü kurdurdu. Hz. Ali de hemen ordu ile Fırat'ın batı tarafına geçiverdi. Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer zamanlarında olduğu gibi halkı bir söz ile idare etmek ve kırkını bir kıl ile yedmek ister ve kimse hakkında zoraki muamele yapmaktan sakınırdı.

Zamanın anlayışı ise bozuk olduğundan iş görebilmek için, Eşter gibi gözü pek, kurnaz ve becerikli ve çakır pençeli adamlara ihtiyaç duyulmuştu. Eğer Eşter'in zoru ile Rakka'da köprü kurulmayıp da, Menbic köprüsüne kadar çıkılsaydı

hayli dolaşılmış ve çok vakit kaybedilmiş olurdu. Bundan ise Muaviye yararlanabilirdi.

Orduya öncü olarak görevlendirilen Ziyâd ve Şüreyh Fırat kenarıyla yukarı doğru hareket eyleyerek Ane'ye geldikleri zaman, Muaviye'nin büyük ordusuyla hareket ettiğini işitmişler ve aralarında durumu görüşmüşler. **"Halife ordusuyla aramızda böyle büyük bir nehir olduğu hâlde ileri gidilip de böyle az askerle Muaviye'nin büyük ordusuna rastlanırsa hayırlı bir şey olmaz"** demişler ve hemen Ane'den Fırat'ın doğu tarafına geçmek istemişlerse de, halkı engel olduğundan geri dönmüşler ve Heyt'den Fırat'ı geçmişler. Ve hemen ileri hareket ile Karkısiya yanında Halife'nin ordusuna kavuştular.

Hz. Ali, onları görünce, **"Ne acayiptir ki benim öncü askerlerim geriden geliyor"** dedi. Onlar durumu açıkladıkları zaman ise, **"Yerinde hareket etmişsiniz"** dedi. Rakka köprüsünden Fırat'ın batı tarafına geçildiğinde Hz. Ali onları eskisi gibi öncü olarak oniki bin askerle ileri gönderdi.

Muaviye ise büyük bir ordu ile Şam'dan çıkıp ağır ağır ve etrafı gözeterek Fırat kıyısına doğru gelmekte iken büyücek bir askeri birliği Ebû'l-Aver Sülemi ile ileri yürütmüştü. Ziyâd ve Şüreyh, işte bu birliğe rastlayarak durup Hz. Ali'ye haber gönderdiler. O da üçbin süvari ile onlara yardım için Eşter'i gönderdi ve: **"Çabuk davranarak öncü askerin yardımına eriş. Ziyâd ile Şüreyh'i birer tarafına al. Hiddetlenip de hemen vuruşmaya girişme. Ağırbaşlı ve yavaş bir şekilde hareket et. Asileri tekrar tekrar itaate çağır ve mümkünse ben gelinceye kadar onları oyala"** diye Eşter'e talimat verdi. Ziyâd ve Şüreyh'e de Eşter'e itaat etmeleri için yazılı-emir gönderdi.

Eşter, olanca hızıyla hareket ederek öncü askere yetişti. Aldığı emre uyarak ne onlardan korkar gibi uzak durdu, ne de harbi kızıştıracak kadar yaklaştı. Bu şekilde akşama değin iki taraf uzaktan birbirine bakar ve bekler olup kaldılar.

Sonra Ebu'l-Aver, bir hamle yaptı. Eşter de tam bir sebat gösterdi ve bir saat kadar vuruştuktan sonra Şamlılar geri dönmekle iki taraf birbirinden ayrıldılar. Ertesi gün Eşter, bir adam gönderip Ebu'l-Aver'i teke tek dövüşmeye çağırdı. Ebu'l-Aver dövüşten çekindi ve giden adamı, söverek geri gönderdi. Ertesi günü sabahtan Hz. Ali, ordu ile gelip ordu kurmak üzere uygun bir yer araştırmaya başladı.

Muaviye ise evvelce Sıffîn'e gelip düz ve geniş bir yer seçerek ordusunu kurmuş ve Fırat'ın su alacak yerini ele geçirerek asker sevk ve idaresi fennine göre maharet göstermişti. Bu sefer Hz. Ali de gelip, onun ordusunu kurduğu yerin yakınına ordusunu kurdu. Asker su almak için Fırat'ın adı geçen su alınabilecek yerine vardı. Muaviye'nin askeri engel oldu. Bu yüzden Hz. Ali'nin askeri, Fırat'tan su

alamadılar. Araştırdılar, su alabilecek başka bir yer de bulamadılar. Hemen gelip Hz. Ali'ye şikâyette bulundular.

Halife Hazretleri, Muaviye'ye özel bir memur gönderdi ve: **"Bizim niyetimiz önce haberleşme ve konuşma idi. Hakka yakın bir sözünüz varsa dinleyecektik. Fakat Ebû'l-Aver vuruşmaya başlayıvermiş. Bu yüzden arada bir muharebecik geçmiş. Şimdi mubah olan suya engel olmaya hakkınız yoktur. Israr ederseniz vuruşma bundan sonra başlayacak. Günahı boynunuza"** diye buyurdu.

Muaviye, kumandanlarını toplayarak meseleyi görüştükde Amr b. Âs, **"Suya engel olunması uygun olmaz"** demişse de, Velid b. Ukbe ve onun gibi komutanlar, **"Onlar nasıl Osman'ı susuz kodularsa siz de onları susuz bırakınız. Bir gece susuz kalırlarsa dönmek zorunda kalırlar ve dönüşleri bir çeşit bozgun olur"** deyince Muaviye su yolunun kapanması için askeri bir birlik ile Ebû'l-Aver'i gönderdi. Hz. Ali ise kan dökmek için din yönünden hak kazanmak isterdi. Bunun üzerine hemen askere hitaben, **"Su almak hakkı üzerine âsilerle harb ediniz"** diye emir verdi. Kays Kindi oğlu Eş'as, "Ben gideyim" diyerek askeriyle kalkıp gitti. Ebû'l-Aver, ona karşı geldi, önce ok atıştılar sonra kargı ve sonra kılıç muharebesine giriştiler. Muaviye, Ebû'l-Aver'e yardım için süvari ile Esed Beceli oğlu Yezid'i gönderince Hz. Ali de Rebii oğlu Şit'i yolladı.

Sonra Muaviye, çok sayıda askerle Amr b. Âs'ı gönderince Hz. Ali de ona karşılık çok sayıda askerle Eşter'i gönderdi. Şiddetli bir vuruşma oldu. Sonunda Hz. Ali'nin askeri muzaffer oldu. Âsiler susuz kaldı. Fakat Hz. Ali, **"Akar su mubahtır, insanlar arasında ortaktır. Lüzumu kadar su alınız, ama su yolunu kapayarak Şamlıları sudan yoksun etmeyiniz"** diye kendi kumandanlarına haber gönderdi ve âsilere güzel bir misâl gösterdi.

İki gün, durum sakin ve sessiz geçti. Zilkade ayı tamam oldu. Zilhicce ayının başında Hz. Ali, Muaviye'ye öğüt vermek ve onu itaate çağırmak üzere memurlar gönderdi. Memurlar gittiler, Muaviye'ye nasihat ettilerse de Muaviye, Osman'ın kanını almak üzere onun aleyhine çıkmış olanların teslimini istemekten başka bir barış şekline yanaşmadı. Memurları üzgün olarak geri çevirdi.

Oysa Hz. Osman aleyhine çıkmış olan nice bin kişinin tutulup da cahiliye âdeti üzere öldürülmek için Muaviye'ye verilmesinin mümkün olmayacağını Muaviye de bilirdi. Fakat kendisince mevkiini korumak için vuruşmaktan başka çare yoktu. Halkı harbe tahrik ve teşvik için de elinde Osman'ın kanını istemekten başka bahanesi olmadığından, öyle yerine getirilmesi güç teklifler yapıyordu.

Bundan dolayı kalem ve dil yerine kılıcın oynaması lâzım geldi. Hemen harbe başlandı. Fakat iki ordu birden birbiri üzerine hücum etse büyük kayıplara yol açacağı açık olduğundan iki taraf bundan vazgeçerek her gün ve bazen günde iki

kere, iki tarafın başta gelen kimselerinden birer kişi, birer fırka ile meydana çıkıp vuruşurlardı.

Hz. Ali tarafından çoğu kere Eşter çıkardı. Bazen sıra ile Adî Kindi oğlu Hacer, Rebii oğlu Şit, Ma'mer oğlu Hâlid, Nadr Hârisi oğlu Ziyâd, Hasafe Teymi oğlu Ziyâd, Hemedanlı Sa'd b. Kays, Reyyahi oğlu Ma'kıl ve Ensar'dan Kays b. Sa'd çıkarlardı.

Muaviye tarafından da onlara karşı sırayla Velid oğlu Hâlid oğlu Abdurrahman, Ebû'l-Aver Sülemi, Mesleme Fihri oğlu Habib, Zü'l-Külâ' el-Himyeri, Ubeydullah b. Ömer b. Hattâb, Samt Kindi oğlu Şurahbil ve Hemedanlı Mâlik oğlu Humre çıkarlardı.

Zilhicce ayının sonuna kadar bu şekilde vuruştular. Çoğu kere çarpışmalar, teke tek oldu. Sonra, **"Belki barış yapılır"** diye iki taraf da vuruşmaya ara vermeye karar verdi.

Hicretin Otuzyedinci Yılı Olayları

Hicretin otuzyedinci yılı Muharrem ayı sonuna kadar savaşı kesme kararı verilmiş olduğundan, Muharrem ayında hiç çarpışma olmadı. İki taraftan elçiler gidip geldi. Çeşitli akli ve dini deliller ortaya konuldu, barışa çare arandı, fakat mümkün olmadı.

Muharrem ayının sonunda Hz. Ali emretti. Bir seslenici meydana çıkıp, **"Ey Şamlılar! Mü'minlerin Emiri diyor ki: Hakka dönersiniz diye ağırdan aldım. Siz ise isyanınızdan vazgeçmediniz. Hakkı kabul etmediniz. Savaşı kesme ve izin zamanı geçti"** diye bağırdı.

Bunun üzerine Şam askeri âmirlerine başvurdular. Hemen Muaviye ve Amr b. Âs, birlikleri düzene ve askerlerini harb düzenine soktular. Muaviye sağ kola Zü'l-Külâ' el-Himyeri'yi, sol kola Mesleme Fihri oğlu Habib'i, ordunun öncülüğüne Ebû'l-Aver'i ve Şam atlısına Amr b. Âs'ı ve piyadesine Ukbe Mesri oğlu Müslim'i komutan yaptı ve hepsinin üzerine Arap yiğitlerinden Kays oğlu Dahhak'ı başkomutan tayin etti. Şam askerlerinden bir grup fedai ölüm üzerine, yani **"Ölmek var, dönmek yok"** diye biat ettiler ve beş saf olarak sarıklarıyla kendilerini birbirine bağladılar.

Hz. Ali de askerini harb düzenine soktu. Sabır ve sebata teşvik ettiği sırada, **"Âsiler harbe başlamadıkça siz başlamayınız ve onları bozduğunuzda kaçanlarını kovalamayınız. Yaralılarını öldürmeyiniz, ölülerinin burnunu, kulağını kesmeyiniz. Kimsenin avret yerini açmayınız. Evlere girmeyiniz, mal almayınız. Kadınları size, yahut büyüklerinizden birine sövseler bile onlara**

dokunmayınız. Çünkü onların yaradılışça ve ahlâkça zayıf hâlleri vardır." diye nasihat etti.

Ertesi günü sabahleyin Hz. Ali Kûfe atlısı üzerine Eşter'i ve piyadesi üzerine Ammar b. Yasir'i ve Basra süvarisi üzerine Hanif oğlu Sehl'i ve piyadesi üzerine Ubâde oğlu Kays b. Sa'd'ı komutan tayin etti. Sancağı Arap yiğitlerinden ve faziletlilerin en gözdelerinden Sa'd b. Ebi Vakkas'ın kardeşi oğlu olan Ebû Vakkas oğlu Hâşim b. Utbe'ye verdi. Fedek oğlu Mes'ar'ı Kûfe ve Basra hafızları üzerine memur buyurdu.

Önce harb meydanına çıkan Kûfe askeriyle Eşter olup, ona karşı Mesleme oğlu Habib çıktı bütün gün şiddetli vuruştular. İkinci günü bir askeri birlik ile Utbetü'l-Merkal oğlu Hâşim çıktı. Ebû'l-Aver ona karşı geldi. Onlar da şiddetli çarpıştılar ve akşam erişip birbirinden ayrıldılar. Üçüncü günü Ammar b. Yasir çıkıp ona karşı bir Şam birliği ile Amr b. Âs çıktı, son derece şiddetli çarpıştıkları sırada Ammar, **"Ey Iraklılar! Şu âsiye karşı sebat ediniz"** diyerek onları Amr b. Âs ile vuruşmaya kışkırttıktan sonra süvari üzerine memur olan Nadr oğlu Ziyâd'a **"Hamle et!"** diye emir verdi. O da hamle etti. Şam askeri ise sebat gösterdi. İki taraf birbirine girdi Ammar, hemen bütün mevcut maiyeti ile sert bir saldırıda bulunup Amr b. Âs'ı yerinden kaldırdı. Sonra Nadr oğlu Ziyâd, dövüş meydanına çıkıp er diledi. Müntefikoğullarından Muaviye oğlu Amr ona karşı çıktı. Oysa onlar ana bir kardeş imişler. Birbirine yaklaştıkları zaman biliştiler ve hemen birbirinden ayrılıp geri döndüler.

Ertesi günü Hz. Ali'nin küçük oğlu Muhammed b. Hanife harb meydanına çıktı. Ubeydullah b. Ömer b. Hattâb ona karşı geldi. Beraberlerinde birer büyük askeri birlik vardı. Çok sert vuruştular. Ubeydullah, Muhammed b. Hanife'yi teke tek dövüşe çağırdı. O da atını ileri sürdü. Fakat Hz. Ali, oğlunu geri çevirdi ve Ubeydullah'a karşı kendisi dövüşmek üzere çıktı. Ubeydullah, onu görünce geri döndü. Muhammed b. Hanife, babasına, **"Beni bıraksaydın belki de onu öldürürdüm. Ey Müzminlerin Emiri! Bu günahkâr ile niçin dövüşe kalkışıyorsun... Yemin ederim ki benim sana rağbetim onun babasından fazladır."** deyince Hz. Ali, **"Oğulcağızım! Onun babası hakkında hayırla anmaktan başka söz söyleme"** diye buyurdu.

Beşinci günü Abdullah İbn Abbas çıktı. Velid b. Ukbe ona karşı geldi. Çok sert vuruştular. Velid, o sırada Abdü'l-Muttaliboğullarına sövünce, Abdullah onu dövüşe çağırdı. Fakat Velid onunla teke tek dövüşü göze alamadı. Altıncı günü Ensar'dan Kays b. Sa'd çıktı. Ona karşı Zi'l-Külâ el-Himyeri'nin oğlu çıktı. Onlar da çok sert vuruştuktan sonra birbirinden ayrıldılar.

Yedinci salı günü yine Eşter ile Habib çıkıp pek sert çatıştılar, birbirinden epeyce öç aldılar ve öğle vakti birbirinden ayrıldılar. Onun üzerine Hz. Ali, **"Ne zamana kadar bu âsiler ile bölük bölük çarpışacağız. Niçin bütün birliklerimizle onların üzerine atılmıyoruz?"** dedi ve kalkıp topluluğa hitaben pek etkili bir hutbe okudu. Geceleyin de askeri savaş düzenine sokmakla uğraştı. Ertesi çarşamba günü sabahleyin Şamlıların kabilelerini sordu, yerlerini öğrendi. Her kabileye karşı kendi tarafındaki hemcinslerini savaş düzenine soktu, **"Her kabile kendi kardeşlerine karşı dursun"** dedi. Becile gibi Şam'da kardeşleri bulunmayanları da Lahm kabilesine karşı koyup savaş düzeni aldırdı. Ve hemen bütün ordusuyla hareket etti. Muaviye de Şam ordusuyla meydana çıktı. Akşama kadar pek sert bir çarpışma oldu. Bir taraf yenmeksizin geri döndüler.

Ertesi perşembe günü Hz. Ali, sabah namazını alacakaranlıkta kıldı ve ordusuyla hareket ederek Şamlıların üzerine hücum etti. Sağ kolda Huzâa kabilesinin şeyhi olan Verkai'l-Huzâi oğlu Büdeyl oğlu Abdullah; sol kolda Abdullah İbn Abbas vardı. Kurra da Ammar ve Kays b. Sa'd ve Büdeyl oğlu Abdullah'ın emirleri altında üç kısım olmuşlardı. Hz. Ali, Medineliler ile askerin ortasında ve Kûfeliler ve Basralılar arasındaydı. Medinelilerin çoğu Ensar'dan olup, biraz da Huzâa ve Kinâne ve diğer kabilelerden vardı. Muaviye de büyük bir çadır kurdurmuş ve çevresini Şam atlısı kuşatmıştı. Şamlıların çoğu Muaviye'ye ölüm üzerine and içmişti.

Büdeyl oğlu Abdullah, Muaviye'nin solunda bulunan Mesleme oğlu Habib'in birliği üzerine hücum edip öğleye kadar kanlı ve çok sert vuruşarak Şam atlısını bozdu ve onları Muaviye'nin çadırına kadar dönmek zorunda bıraktı. Muaviye hemen çevresindeki fedaileri Habib'in yanına gönderdi. O da onlarla kuvvet bularak Büdeyl'in oğlunun birliği üzerine sert bir şekilde saldırınca, Büdeyl'in oğlunun askeri dağıldı, yanında yalnız iki üçyüz kadar hafız kaldı. Bozgun askerin bir ucu Hz. Ali'nin yanına kadar geldi. Hz. Ali, onlara yardım için Medinelilerle Hanif oğlu Sehl'i gönderdi. Fakat Şamlıların büyük büyük birlikleri onları karşılayarak hareketlerine engel oldu.

Bu sırada solda bulunan Mudar kabilesi açıldıysa da, Rabia kabilesi direnmekle Hz. Ali onları teşvik için oğulları Hasan ve Hüseyin ve Hanife'nin oğlu ile beraber oldukları hâlde yaya olarak Rabia yanına giderken Ebû Süfyân'ın azadlısı Ahmer karşı geldi. Hz. Ali'nin azadlısı Keysan araya girdi. Ahmer, onu öldürünce Hz. Ali, Ahmer'in kemerinden tutup yere çarptı. Ahmer'in kolları kırıldı, omuzları hurdahaş oldu. Sonra Hz. Ali, Rabia'ya yaklaştı ve onları sabra ve dayanmaya teşvik etti. Onlar da birbirine, **"Ey Rabiaoğulları! Mü'minlerin Emiri içinizdeyken ona bir hâl olursa Araplar arasında rezil olursunuz"** diye bağrıştılar ve pek

sert bir vuruşmaya giriştiler. Bunun üzerine Hz. Ali onların hakkında övgü dolu bir kaside söylemiştir. Hz. Ali sol kola giderken Eşter'le karşılaşmıştı ki sağ koldaki bozgun ve çığlığı işitince atını tepip o tarafa doğru gidiyordu. Hz. Ali ona, **"Ey Eşter! O kavme sor ki ölümden kaçıp da nereye gidiyorlar. Ölümden kurtulmanın bir çaresi var mı?"** diye buyurmuş olduğundan Eşter, bozgun askerin yanına varıp Hz. Ali'nin sözünü duyurdu ve pek etkili sözler söyledi.

Bozgun asker, Eşter'in sesini işitip sözünü dinleyerek cesaretlendiler ve onun başına toplandılar. O da bu kuvvet ile hemen Şamlıların üzerine sert saldırılar ve kanlı vuruşmalar ederek onları Muaviye'nin yanına kadar sürdü ve Büdeyl'in oğlunun yanına vardı ki iki üç yüz kadar hafız ile beraber yatıp yere yapışmış olduklarından sanki yere yayılmış çerkeler gibi görünerek Şamlılar onların üzerlerine varamamışlardı. Yoldaşlarını görünce davrandılar ve **"Mü'minlerin Emiri ne haldedir?"** diye sordular. Eşter de solda vuruşmakta olduğunu söyledi.

Abdullah b. Büdeyl (r.a.), **"Haydi doğru Muaviye'nin üzerine saldıralım"** dedi. Eşter razı olmadı. Abdullah b. Büdeyl, onu dinlemeyip hemen kendi arkadaşlarıyla beraber saldırdı ve önüne gelenleri kesip biçerek, ta Muaviye'nin yanına kadar vardı. Oysa Muaviye'nin çevresinde dağlar gibi asker yığılıp yaklaşanlara aman vermiyorlardı. Hemen Abdullah b. Büdeyl'in çevresini aldılar, onu ve arkadaşlarından birçoğunu şehit ettiler. Kalanı da yaralı olarak geri dönmek zorunda kaldılar. Asiler ise onları kovalamakta olduklarından Eşter bir miktar askerle Hâris b. Cemhan'ı gönderip onları kurtardı ve selâmete çıkardı.

Hemen Eşter, Hemedan kabilesi yiğitleriyle öteki birlikleri toplayarak hepsi birden âsilerin üzerine yürüdü ve onları yerlerinden kaldırdı ve Muaviye'nin yanında birbirine sarıklarıyla bağlı olarak beş saf olan fedailerin yanına kadar sürdü. Sonra bir saldırıda daha bulundu. Bu safların dördünü yardı, yere düşürdü. Onun üzerine Muaviye kısrağını isteyip bindi. Kaçmayı kurmuş iken Araplık damarı engel olarak kararsız bulunduğu hâlde Amr b. Âs yüzüne bakıp, **"Bugün sabır, yarın öğünme"** diyerek cesaret verdi. Muaviye de gayrete gelerek dayanıp durmuştu. Hemen Şamlıları gayrete getirdi ve askerini toplayıp Eşter'in başına üşürdü.

O sırada savaş şiddetini arttırdı. Teke tek ve topluca çatışmak isteyenler meydana çıkarak birbirine hamleler ettiler. İnsan varlığını bedava alıp sattılar. O sırada Abdullah b. Ebi Husayn el-Ezdi, Ammar b. Yasir'in yanındaki hafızlar ile çıkıp Şamlıları birbirine kattılar.

Hadid Nemiri oğlu Ukbe de, **"Dünya otlağı kurudu. Ağaçları çalı, çırpı oldu. Yenisi eskidi, tadı kaçtı. Ben dünyadan usandım. Her vuruşmaya gidiyorum, her yağmaya koşuyorum, şehit olmayı diliyorum. Allah nasip etti, beni bu güne yetiştirdi. Şimdi kesin olarak şehit olmak emelindeyim. Ey Allah'ın**

kulları! Ne duruyorsunuz? Allah düşmanı olan âsiler ile savaş için daha ne bekliyorsunuz?" diyerek ileri gitti. Kardeşleri Abdullah, Avf ve Mâlik de, **"Senden sonra biz de dünya rızkını istemeyiz"** diyerek onun arkasından gittiler. Hepsi şehit oluncaya kadar vuruştular.

Kays b. Mekşuh ki Becile sancağı onda idi. Sancağı çekip kavminin önüne düştü. Şehit oluncaya kadar dövüştü. Hemen sancağı amcası oğullarından biri aldı. O da şehit oldu. Sonra sancağı İyas oğlu Atif almış ve savaşın sonuna kadar yiğitçe vuruşarak yerinde direnmiş ve Becile'den Ebû Hâzim sahabi (r.a.) ve oğlu Hâzim gibi nice sayılan kişiler şehit olmuştur.

Hz. Ali, solda vuruşurken sağındaki askerinin bozulmuş iken düzelmiş ve evvelki yerlerine gelmiş olduklarını görünce yanlarına varmış, yüzlerine karşı överek ve dua ederek onlara teselli vermiş ve kendilerini sabır ve dayanmaya özendirmiştir.

Her taraftan, teke tek dövüşecek olanlar ve savaşçılar meydana çıkıp pek sert bir vuruşmaya tutuştular. Hz. Ali tarafından Tay ve Nehâ' yiğitleri ilerleyip bir kanlı savaşa giriştiler. Meşhurlardan nice kişiler şehit oldu. Savaş gittikçe kızıştı.

Şamlıların sağ kolunda bulunan Himyer kabilesi ve onlara katılanlar ile Zü'l-Külâ el-Himyeri ileri hareket etti. Ubeydullah b. Ömer b. Hattâb da beraber idi. Iraklıların sol kolunda ve Abbas oğlu Abdullah'ın emrinde bulunan Rabia kabilesi üzerine pek sert saldırdılar. Zayıflar bozuldularsa da, Rabia kabilesinin yiğitleri güzel bir savunmada bulunarak dayandılar. Kaçanlar da sancaklarının yerli yerinde durduğunu görünce cesaretlendiler ve geri döndüler. O sırada Abdü'l-Kays kabilesi gelip onların yardımına eriştiler ve kanlı bir savaşa giriştiler. Bu yüzden savaş daha çok kızıştı. Zü'l-Külâ ileUbeydullah b. Ömer ikisi de öldürüldü. İşte o sırada, Hz. Peygamber'in seçkin ashabından olan Ammar b. Yasir (r.a.) meydana çıktı. Mızrağı elinde ve eli ihtiyarlıktan titremekte idi. **"Ya Rab bu gün senin yanında bu günahkârlar ile savaşmaktan rızaya daha uygun ve makbul bir iş bilmiyorum. Bilsem onu yapardım"** dedikten sonra halka hitap ederek, **"Allah rızası için çalışıp da mal ve evlâda dönmeyecek kim var?"** diye seslendi. Hemen başına birçok halk toplanınca, **"Haydi yürüyünüz bu âsilerin üzerlerine gidelim. Yemin ederim ki maksatları Hz. Osman'ın kanını istemek değildir. Onlar dünyanın tadını tattılar ve dünyaya tamah ettiler. Bilirler ki hak meydana çıkınca bozuk maksatlarının gerçekleşmesine engel olacak. Kendilerinin İslâm'da eskilik ve kıdemleri olmadığı için Emir'liğe hakları olmadığından 'Hz. Osman'ın kanını istiyoruz' sözüyle kendilerine uyanları aldattılar. Yoksa onlara iki kişi bile uymaz."** diyerek ve Allah'tan (c.c.) kurtuluş topluluğuna yani Hz. Ali ve taraftarlarına yardım isteyerek hareket etti.

Ammar b. Yasir, gönlü aydın bir ihtiyardı. Arıların beyi gibi her nerede bulunsa ve Sıffîn'in hangi vadisinde görünse ashabın seçkinleri ve tabiinin büyükleri onun başına üşerler ve arkasına düşerler idi. Hz. Ali'nin sancaktarları olan Ebû Vakkas oğlu Hâşim b. Utbe'nin yanına varınca, **"Ey Hâşim! Cennet, kılıçların gölgesi altındadır, ölüm de mızrak ucundadır. Gök kapıları açıldı, Hûr-i ayn bezendi"** diyerek Hâşim'i harekete özendirdi. Yanında toplanan askerle ileri gitti. Hatta Amr b. Âs'ın yanına yaklaştı, **"Ey Amr! Yazık sana ki dinini Mısır'a değiştin"** diye azarladı. Amr, **"Öyle değil. Ben Osman'ın kanını istiyorum"** deyince Ammâr, **"Ben ilmimden ötürü şehadet ederim ki, sen hiçbir işte Allah'ın rızasını aramazsın. Ey Amr! Bu gün öldürülmezsen yarın öleceksin. Herkese niyetine göre ceza verileceği gün, sen de niyetin ne ise görürsün. Bu sancak sahibi Resûlüllah ile beraber olduğu hâlde** (yani sen henüz imana gelmeden) **üç kere onunla vuruşmuştun. Bu dördüncüsü evvelkilerden iyi değildir"** dedi.

Gerçekten Kur'an-ı Kerim âyet âyet Allah tarafından indirilmekteyken kâfirler iman etmeyip Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'le çarpışırlardı. O zaman Ebû Süfyân Kureyş'in başkanıydı. Bütün Emevilerle beraber Amr b. Âs da onun beraberindeydi. Hz. Ali ise daima Resûl-i Ekrem'in yanında olarak defalarca onlara karşı çıkmıştı. Bu kere Hz. Peygamber'in sancağı, halifesi olan Hz. Ali'de olduğu hâlde Ebû Süfyân'ın oğlu Muaviye âsilere baş olarak onunla vuruşuyordu ve bütün Emeviler ile beraber Amr b. Âs da onun yanındaydı.

Fakat Ebû Süfyân o zaman Kur'an'ın inişi üzerine dövüşüyordu. Oğlu Muaviye ise bu sefer Kur'an'a bilinenden başka mânâ vermek için savaşmaktaydı ki, yukarda geçtiği gibi bazı Kur'an âyetlerini kendi maksadına uygun biçimde yorumlamak ve başka anlam vererek Mü'minlerin Emiri ile çekişiyor ve savaşıyordu.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ise, **"Ey Ali! Ben Kur'an'ın inmesi üzerine savaştım. Sen de yorumu üzerine savaşacaksın"** diye buyurmuştu. İşte bu sefer o hadisin mânâsı güneş gibi göründü. Bundan dolayı Ammar b. Yasir, **"Biz nasıl ki evvelce sizinle Kur'an-ı Kerim'in inmesi üzerine savaştık ise, şimdi de yorumu üzerine savaşırız"** diyerek âsiler üzerine hücum ile bir kanlı savaşa tutuştu. Kendisini hararet basınca bir aralık dönüp su isteyince bir hatun ona bir bardak sulu süt verdi. **"Resûlüllah doğru söyledi"** diyerek sütü içti ve **"Bugün ben dostlarıma, Muhammed'e ve ashabına kavuşacağım. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.) bana 'Dünyada son rızkın sulu süttür'** diye buyurmuştu" deyip gitti ve âsiler üzerine hücum etti. Ve bir daha dönmeyip şehit oluncaya kadar dövüştü. (r.a.)

Habbetü'l-Cüveyni'l-Arfi dedi ki: **"Hz. Peygamber'in sırrına sahip olan Huzeyfe İbn Yemân'a 'Biz fitneden korkuyoruz. Bize bilgi ver' dediğimde İbni Sümeyye'nin yani Ammar'ın bulunduğu fitneden sakınınız. Çünkü Resûlül-**

lah (s.a.v.)'den işittim: 'Ammar'ı, yoldan sapan âsiler topluluğu öldürecek ve en sonraki rızkı sulu süt olacak' diye buyurdu" demişti. Ammar'ı öldürüldüğü gün gördüm, **"Bana son rızkımı getiriniz"** diyordu. Bir bardak sulu süt verildi. Bir geniş bardak idi ve kenarında kırmızı bir halka vardı. Onu içti ve **"Ben bugün dostlarıma, Muhammed'e ve ashabına kavuşacağım"** dedi. Huzeyfe, kıl kadar yanlışlık yapmadı.

Ammar'ı öldürenin kim olduğunda anlaşmazlık vardır. Meşhur rivayete göre onu Ebu'l-Âdiye vurup yere düşürmüş ve diğer bir âsi onun başını kesip Muaviye'ye götürmüş. İkisi de, **"Ammar'ı ben öldürdüm"** diyerek Muaviye ile Amr b. Âs'ın önlerinde kavga etmişler. Amr, **"İkiniz de Cehennemliksiniz"** demiş. Herifler gittikten sonra Muaviye, **"Bizim için can ve baş veren adamlara niçin öyle söyledin"** diye Amr'ı azarlamış. Amr da, **"Yemin ederim ki, öyledir-**

Sen de öyle olduğunu bilirsin. Keşke yirmi sene önce ölüp de bu durumu görmeyeydim" demiş.

Yasir oğlu Ammar'ı âsi bir topluluğun öldüreceğine dair olan hadisi Zü'l-Külâ el-Himyeri işitip Amr b. Âs'a, **"Vah vah, yazık sana ey Amr! Bu nedir?"** deyince Amr, **"Yakında Ammar bizim tarafa döner"** diye cevap vermiş. O gün önce Zü'l-Külâ ve sonra Ammar öldürüldüğü zaman Amr b. Âs, Muaviye'ye, "Bilmem hangisinin öldürülmesiyle daha çok sevinmeli. Ammar'ın öldürülmesiyle mi, yoksa Zü'l-Külâ'nın öldürülmesiyle mi? Yemin ederim ki Zü'l-Külâ, eğer Ammar'dan sonraya kalsaydı bütün Şamlıları Ali'ye dönderirdi demiş, olup biteni hikâye etmiş.

Abdurrahman Sülemi'nin anlattığına göre, Muaviye Amr b. Âs ile oğlu Abdullah ve Ebû'l-Aver sohbet ederlerken Abdullah, **"Bugün siz bu adamı, yani Ammar'ı öldürdünüz. Oysaki Medine'de Hz. Peygamber'in mescidi yapılırken herkes birer kerpiç taşırdı. Ammar ise ikişer kerpiç taşıyarak bayılıp düşünce Resûl-i Ekrem (s.a.v.), onun yanına gelip mübarek eliyle yüzünün tozunu silerek 'Vah vah, herkes birer kerpiç taşırken İbni Sümeyye'nin, yani Ammar'ın sevaba rağbeti çok olduğundan ikişer kerpiç taşıyor. Bununla beraber onu âsi bir grup öldürecek'** diye buyurmuştu." deyince Amr b. Âs, Muaviye'ye, **"İşitmiyor musun, Abdullah ne diyor?" demiş ve Muaviye, "Ne diyor?"** deyince oğlu Abdullah'ın dediğini söylemiş.

Muaviye hemen o hadisin mânâsını yorumlayarak **"Ammar'ı biz mi öldürdük. Onu ancak buraya getiren öldürdü."** demiş. Arkasından birçok halk, **"Ammar'ı buraya getiren öldürdü"** diyerek çadırlardan dışarı çıkmışlar. **"Bilmem Muaviye'nin yorumu mu yoksa bu adamların sözleri mi daha çok tuhaftır"** diyerek Abdurrahman şaşkınlık ve hayretini dile getirmiştir. Fakat şaşmamalıdır.

Çünkü dünya sevgisi, insanı şaşırtır ve türlü yorumlara düşürür. Akıllıyı gafil kılar, gafili akıllı gösterir.

Bedir'de bulunmuş olanlardan Ensar'dan Sabit oğlu Huzeyme ki Resûl-i Ekrem (s.a.v.) onun şehadetini iki adamın şehadetine eşit kılmış olduğundan **"Zü'ş-ehâdeteyn"** yani **"İki şehâdet sahibi"** denilir. Cemel Vak'ası'nda Hz. Ali ile beraber iken savaşmamış olduğu gibi bu sefer Sıffîn'de de Hz. Ali ile birlikte bulunduğu hâlde savaşmıyordu. Ammar'ın öldürüldüğünü görünce, **"Resûlüllah'tan (s.a.v.) işittim: ' Ammar'ı âsi bir grup öldürecek' diye buyurdu"** diyerek hemen kılıcını çekip şehit oluncaya kadar savaştı (r.a.).

Hz. Ali ise Ammar b. Yasir öldürüldüğü gibi Rabia ve Hemedan kabilelerine, **"Siz benim zırhım ve silahımsınız"** demekle oniki bin kadar yiğit seçildi. Hz. Ali onların önüne düşüp âsiler üzerine öyle şiddetli hücum etti ki, Şamlıların bozulmadık safları kalmadı. Hz. Ali, **"Asileri öldürüyorum ama onları azdıran, gözleri çıkık ve karnı büyük Muaviye'yi görmüyorum"** der idi. Sonunda önüne gelenleri kesip biçerek Muaviye'nin yanına kadar vardı. **"Ey Muaviye! Halk bizim için niye birbirini kırsın. Teke tek dövüşmek üzere meydana çık. Seninle olan meselemizi Allah'a bırakalım, her kim hasmını öldürürse iş kavgasız ona kalır"** dedi.

Amr b. Âs, Muaviye'ye, **"Amcan oğlu insaf etti"** deyince Muaviye, **"Evet ama sen insaf etmiyorsun. Pekâlâ bilirsin ki her kim onunla teke tek dövüşe çıktıysa öldü"** deyince Amr b. Âs, **"Artık bunun üzerine meydana çıkmamak sana yakışmaz"** deyince Muaviye, **"Sen benden sonra Emirliğe tamah ediyorsun"** demiş.

Hz. Ali'nin sancaktarı Ebû Vakkas oğlu Hâşim b. Utbe ise, **"Allah'ı seven ve âhireti isteyen yanıma gelsin"** deyince yanına birçok yiğit toplandı. Akşamüstü Hâşim tekrar tekrar âsiler üzerine hamle etti, fakat âsiler dayandı. Hâşim kendi askerine, hitaben, **"Onların sabır ve direnişi bir Araplık gayretidir, yoksa onlar sapıklık üzeredirler. Sizler ise hak üzeresiniz"** diyerek yanındaki hafızlar topluluğu ile beraber pek sert hücum etmekle yine kanlı bir muharebeye başlandı.

O sırada âsilerin içinden meydana bir genç çıktı. **"Ben Gassan hükümdarları oğullarındanım. Osman'ın kanını isterim. Bizim hafızlarımız ne olmuşsa bize haber verdiler. Kesin olarak Ali, Osman'ı öldürmüş"** diyerek ve sövüp lanetleyerek hamle eder ve kılıcını bir adama dokundurmadıkça geri dönmezdi. Hâşim ona, **"Yahu! Önce konuşma, sonra savaş. Sen ne dediğini biliyor musun? Allah'tan kork. Allah sana bu günü sorar"** dediği zaman o yiğit, **"Ben sizinle vuruşurum. Çünkü sizin Emiliniz namaz kılmaz, siz de namaz kılmazsınız ve sizin Emiri'niz bizim Halifemizi öldürmüş, siz de ona yardım etmişsiniz"** de-

yince Hâşim de, **"Osman'ı Resûlüllah'ın (s.a.v.) ashabı ve onların çocukları ve halkın kurrası mı öldürdü? Onlar din ve ilim ehlidir. Din işini bir an ihmâl etmemişlerdir. Önce Resûl-i Ekrem'e uyup namaz kılan bizim Emirimizdir. Ve din işinde insanların en çok hukuk bileni ve en bilgini odur. Bu yanımdaki adamlar ise hep Kur'an okuyucusudur. Geceleri uyumayıp teheccüd kılarlar. Sen o azgınlara aldanma"** demesiyle o yiğit, Hâşim'in öğütlerini kabul etti. Hemen tövbe ve istiğfar ederek dönüp gitti.

Âsiler topluluğunun başları, birtakım câhil ve safları ne türlü hile ve gizli oyunlarla kandırıp saptırarak Hz. Ali ile savaşa gönderdikleri bu örnek ile açık seçik belli olur.

Hâşim ve arkadaşları pek sert vuruşarak zafer işaretlerini görmüşlerken güneşin batışı sırasında Tenûh kabilesinin büyük bir bölümü gelip saldırmakla Hâşim onlara karşı vardı, dokuz on kadar âsi öldürdü. Zafer işaretlerini gördü fakat Tenûhlu Münzir oğlu Hâris yanaşıp Hâşim'i vurdu, yere düşürdü.

İşte o zaman Hz. Ali tarafından bir memur gelip **"İleri hareket"** emrini getirdi. Hâşim ise ağır yaralı olarak âhiret yolculuğuna hazır olmuştu. Hz. Ali ileri hareket ederek Şamlılardan Gassân kabilesinin bir yerde mıh çıkını olup durduklarını gördü. Hemen bir fırkaya oğlu Muhammed b. Hanife'yi başkan yaparak onların üzerine gönderdi. Vardılar, onları yerlerinden kaldırdılar ve nicelerini öldürdüler.

Bu cuma gecesi savaş sabaha kadar sürdü, oklar bitti. Mızraklar kırıldı, ses soluk kesildi. Karanlık basıp göz gözü görmez oldu. Ancak kılıç oynar ve bir mırıltı işitilirdi. Hz. Ali de sağ ve sol kol arasında dolaşıp hemen ileri hareket emrini verirdi. Sabah olunca görüldü ki Hz. Ali askerin ortasında ve Eşter sağ kolda ve Abdullah İbn Abbas sol kolda oldukları hâlde savaş alanı arkalarında kalmış. Bu ise galibiyet ve zafer işaretiydi.

Eşter perşembe günü akşamüstü sağ kola görevlendirilip, bu cuma gününün sabahına kadar pek sert vuruşarak adım adım ilerlemişti. Sabahleyin yine askerini ileri ileri sürmekte idi. Asker ise vuruşmaktan yorulmuş ve çoğu yorgun düşmüştü. Eşter onu görünce atına bindi. **"Ya zafer kazanmak yahut Mevlâ'ya kavuşmak üzere Eşter ile yoldaş olacak var mı?"** diyerek sol kolun bir ucundan öbür ucuna kadar gidip geldi. Başına yorulmaz ve savaştan usanmaz birçok yiğitleri topladı. Hemen, **"Çek sancağı sancaktar!"** diyerek ileri hareket ile asileri ordugâhlarına kadar sürüp orada savaşa başladı.

Kısaca sağ kolda zafer işaretleri belirdi. Hz. Ali onu görünce Eşter'e yardım için bir askeri birlik gönderdi. Eşter daha çok şiddet ile hücuma kalktı ve Şamlılar bozulmaya yüz tuttu. Amr b. Âs, bu durumu görünce ürktü ve sonuçtan kork-

tu. Muaviye'ye hitaben, **"Sana bir tedbir söyleyeceğim. Başka çaremiz kalmadı. Askere emret: Mushafları yukarı kaldırsınlar"** deyince Muaviye emretti. Mushafları mızrakların uçlarına koyup yukarı kaldırdılar ve: **"Sizi Allah'ın Kitabına çağırırız"** diye bağırdılar.

Beri tarafta bazıları, **"Mademki Allah'ın kitabına çağırıyorlar. Uyalım"** deyince Hz. Ali, **"Siz işinize devam ediniz. Muaviye ve Amr b. Âs ve Ebû Muayt'ın oğlu ve Kays oğlu Dahhak Kur'an ehli değillerdir. Ben onların durumlarını sizden ve Allah'ın kitabının hükümlerini hepinizden daha iyi bilirim. Onların Mushafları kaldırmaları sırf hile ve oyundur"** deyince, **"Allah'ın kitabına çağırıldığımızda uymaktan başka bir şey yapamayız"** demeleri üzerine Hz. Ali, **"Ben de onlar ile Allah'ın Kitabına uysunlar diye vuruşuyorum. Çünkü onlar Allah'ın emrine âsi oldular"** dedi.

Hemen Temimli Fedek oğlu Mis'ar ve Tai'li Husayn oğlu Zeyd sonradan Haricilere katılan bir grupla birlikte, **"Ey Ali! Allah'ın Kitabına uy!.. Yoksa seni düşmanlarına teslim ederiz, yahut Affan'ın oğluna yaptığımızı sana da yaparız"** dediler. Hz. Ali, **"Bu sözünüzü unutmayınız, benim dediğimi de belleyiniz. Bana gerçekten bağlıysanız savaşı bırakmayınız. Karşı geliyorsanız dilediğinizi işleyiniz"** deyince, **"Eşter'e adam gönder, vuruşmaktan el çekip gelsin"** dediler. Oda ister istemez Eşter'i çağırmak için Hâni oğlu Yezid'i gönderdi. Hâni oğlu Yezid gitti, Eşter'i çağırdı. Eşter ise arka arkaya hamle ve hücum ederek âsilere üstün gelmiş ve Şam ordusunu bütün bütün perişan olacak kerteye getirmiş olduğundan, **"Şimdi benim yerimden ayrılacak zaman değildir"** diyerek Yezid'i geri çevirdi. O da dönüp durumu Halife'ye bildirdi. Bunun üzerine muhalifler grubu daha çok hiddetlendiler, mırıldandılar, söylendiler. Gürültü büyüdü, sesler yükseldi. Söz ayağa düştü. Mü'minlerin Emiri ordusunda bayağı ihtilâl ve isyan işaretleri görünür oldu. Sonunda, **"Ey Ali! Eşter'e haber gönder gelsin yoksa senden ayrılırız"** dediler. Çaresiz o da yine Yezid'i gönderdi. Yezid gidip karışıklık çıkmak üzere olduğunu haber vererek Eşter'i kandırdı ve alıp orduya getirdi.

Bu muhaliflerin çoğu Kur'an okuyucusu idi. Çoğu zaman Kur'an okumak ve ibadetle uğraşırlardı. Arap evlâdı oldukları için Kur'an lâfızlarının mânâlarını bilirlerdi. Fakat bir adam Kur'an'a sırf kelimelerine bakarak mânâ vermekle bilgin ve fakih yani İslâm hukuk bilgini olamaz ve Kur'an-ı Kerim'den din hükümlerini çıkaramaz. Bu okuyucular topluluğu da hukuk bilgini olmadıklarından din hükümlerinin hakikatlerine eremeyip taassup tehlikesine düşmüşlerdi.

Öyle ki bu okuyucu kalabalığı; Hz. Osman'ı tutanlara dinsiz ve mezhepsiz gözüyle bakıp, Hz. Ali taraftarlığında aşırı gitmişlerken bu sefer Hz. Ali'ye muhalefet

ettiler ve pişmiş aşa soğuk su kattılar. Fıkıh bilginlerini, hafız ve kurradan ayıramayan cahil halkın çoğu da onların görünüşteki durumlarına aldanarak yanlış yola gittiler. İşte bu yüzden çoğunluğun görüşü savaşı durdurma biçiminde yüz gösterdi.

Bu muhalifler, daha sonra Harici yani Müslümanların imamı olan Hz. Ali'ye basbayağı âsi olmuşlar ve Şii tavrında iken Havâric adını almışlardır. İşte Fedek oğlu Mis'ar, Husayn oğlu Zeyd ve Eş'as b. Kays bu Havâric topluluğunun büyüklerinden olup onlara başkanlık ederlerdi.

Eşter, mecbur kalarak savaş yerini bırakarak ordugâha gelip bu karışık durumu görünce, **"Ey Iraklılar, ey zelil ve miskin adamlar! Şimdi savaştan el çekmenin zamanı mı? Henüz meydan aldınız. Düşmanlarınıza üstün geldiniz. Onlar da yenik düşeceklerini ve darmadağınık olacaklarını anladılar ve çaresiz kalıp sizi Allah'ın kitabının hükmüne çağırdılar. Yemin ederim ki onlar çoktan beri Allah'ın emirlerini ve Resûlünün sünnetini ihmal etmişlerdir. Bana az bir süre veriniz hiç olmazsa bir at koşturacak kadar zaman veriniz. Çünkü fetih ve zafer bize yüz gösterdi"** deyince, **"Olmaz, çünkü biz de senin günahına ortaklığı kabul etmiş oluruz. Ey Eşter! Bu işten vazgeç. Biz onlarla Allah için savaştık. Şimdi de Allah için savaşı bırakıyoruz"** demeleri üzerine Eşter de, **"Yazık size ki o hilekârların hilesine aldandınız ve savaşı kesme fikrinde bulundunuz. Ey yüzleri kara olası herifler! Biz sizin Kur'an okuyuş ve ibadetinizi zühd ve dindarlığınızdan Allah'a kavuşma arzunuzun yüksekliğinden dolayı sanırdık. Meğer sizin işleriniz gösteriş ve maksadınız dünya imiş. Siz bundan sonra artık izzet ve şeref görecek değilsiniz. O zalimler bizden uzak oldukları gibi siz de uzak olunuz"** deyince ona sövdüler. O da onlara sövdü. Hemen Hz. Ali, ona ve ötekilere **"Susunuz"** diye haykırdı ve kavgaya son verdi.

O sırada Eş'as b. Kays Hz. Ali'nin yanına gelip, **"Görüyorum ki halk Muaviye'nin çağrısına uymak fikrinde bulunuyorlar. Emredersen ben Muaviye'nin yanına gideyim ve maksadını sorup, açıklamasını isteyeyim"** dedi. Hz. Ali de ister istemez ona izin verdi. Eş'as b. Kays, Muaviye'nin yanına vardı, **"Mushafları kaldırmaktan maksadınız nedir?"** diye sordu. Muaviye de, **"Maksadımız Allah'ın kitabına başvurmaktır ki, iki taraftan birer hakem seçilip ve onlardan Allah'ın kitabına uygun bir karar vermeleri için söz alınıp da iki taraf onların verecekleri karara uymaktan ibarettir."** diye cevap verdi. Eş'as da, **"Bu dediğin doğrudur"** diyerek dönüp geldi. Halife'nin meclisine girdi, durumu bildirdi. Halk da o şekilde iki taraftan birer hakem seçilmesini uygun gördü.

Artık Hz. Ali'ye göre bir diyecek kalmayıp o da iki taraftan hakem tayinini kabule mecbur oldu ve ister istemez savaş durduruldu. Eşter'in üstün gelmesi sonuç

vermedi. Böylece Amr b. Âs maksadına erdi. Kısaca orduda ayrılık çıktı. Muhalifler meydan aldı. İşlerin görülmesi onların ellerinde kaldı ve iş başka şekle girdi.

Hakemlerin seçimi konusuna gelince, Eş'as b. Kays ile arkadaşları, **"Bizim tarafımızdan Ebû Musa el-Eş'ari hakem olsun"** dediler ve Hz. Ali, **"İşin başında bana âsi oldunuz. Hiç olmazsa bu meselede âsi olmayınız. Ben Ebû Musa'yı uygun görmem"** deyince Eş'as ile beraber Husayn oğlu Zeyd ve Fedek oğlu Mis'ar da, **"Biz Ebû Musa'yı isteriz"** diye ısrar ettiler, Hz. Ali, **"Ebû Musa bu konuda güvenilir kimse değildir. Çünkü benden ayrıldı ve halkın yardımına da engel oldu. Sonra kaçtı. Birkaç ay sonra onu buldurttum. Onun seçilmesi uygun olmaz. Fakat Abdullah İbn Abbas uygundur ve ondan daha iyidir."** deyince, **"O senin amcanın oğludur. Biz ise tarafsız bir adam isteriz"** dediler ve Hz. Ali, **"Eşter'i seçelim"** deyince, **"Bu işi alevlendiren o değil mi?"** diyerek onu da kabul etmediler.

Hz. Ali, **"Demek oluyor ki siz Ebû Musa'dan başkasını kabul etmeyeceksiniz"** deyince, **"Evet"** demeleriyle Hz. Ali, **"Öyle ise aklınıza geleni yapınız"** deyince hemen Ebû Musa'ya bir memur gönderdiler. Ebû Musa ise o zaman savaştan kaçınarak yalnızlık köşesine çekilmişti. Giden memur ona, **"Halk barıştı"** deyince, **"Elhamdülillah"** dedi ve **"Seni hakem seçtiler"** deyince, **"İnna lillâh ve inna ileyhi râciun"** diyerek kalkıp orduya geldi. Şamlılar tarafından da Amr b. Âs seçilmişti.

Oysa Ebû Musa el-Eş'ari, aslında tartışma ve çekişmede Amr b. Âs gibi dâhi biriyle denk değil idi. Çünkü Ebû Musa'nın dili gerçekten kalbinin tercümanı idi. Amr ise içindekini gizleyerek adam aldatmakta usta idi. Bir de Ebû Musa, her nasıl olursa olsun savaşın giderilmesi görüşündeydi. Amr ise Mısır valiliğine erişmek üzere Muaviye için can ve gönülden çalışıyordu. Bazı akıllı kişiler, işte bu incelikleri düşünerek endişe duyuyorlardı.

Hatta Ahnef b. Kays hakem olmaya elverişli ve güçlü bir kişi olduğu halde, **"Ey Müzminlerin Emiri! Ebû Musa bu işin adamı değildir. Eğer beni hâkim yaparsan güzel bir sonuç elde edebilirim. Bu olamaz ise hiç olmazsa beni ikinci, yahut üçüncü hâkim tayin buyurunuz"** demişse de, halk onu da kabul etmediğinden; iş tamamen Ebû Musa'nın eline kalmıştı.

Şurasını da göz önüne almalıdır ki, Sıffîn olaylarında pek çok adamlar öldüğünden iki tarafın da savaştan gözleri yılmıştı. Şamlıların kayıpları daha çoksa da, Muaviye'nin ordusunda disiplin vardı. Çünkü Muaviye, her zaman askerini para ile mükâfatlandırarak savaşa özendirmekte olduğu halde, gerektiğinde cezalandırmaktan da geri durmazdı. Hz. Ali'nin mükâfat ve cezası ise âhirete ait olduğundan sırf âhiret için canını verenlerin çoğu Sıffîn olaylarında şehit olmuşlardı. Günden güne onlar azalmakta ve dünyayı sevenler çoğalmaktaydı.

Tahkîmnâmenin Düzenlenmesi ve Yazılması

Sonunda hakem tayinine karar verilmiş ve Mü'minlerin Emiri tarafından Ebû Musa el-Eş'ari ve Muaviye tarafından Amr b. Âs seçilmişti.

Hicretin bu otuzyedinci yılı Safer ayının onüçüncü çarşamba günü Amr b. Âs orduya gelip Mü'minlerin Emiri'nin önünde Ebû Musa el-Eş'ari ile bir araya gelerek tahkimnâmenin yazılmasına başlanarak; **"Mü'minlerin Emiri Ali ile Muaviye arasında bir kararnamedir"** diye yazılınca Amr b. Âs, **"O sizin Emiri'nizdir, ama bizim Emiri'miz değildir. Mü'minlerin Emiri kelimesini siliniz"** deyince Ahnef b. Kays, **"Bütün halk birbirini kırsa biz (Mü'minlerin Emiri) unvanını silmeyiz"** deyince Hz. Ali bir süre durakladıysa da, Eş'as b. Kays, "Bu kelimeyi sil" diye ısrar etmekle Hz. Ali onu sildi ve **"Allahu Ekber. Aynen öyle olduğu gibi, aynen öyle olduğu gibi... Allah'a yemin ederim ki ben Hudeybiye gününde Resûlüllah (s.a.v.)'ın kâtibiydim. Antlaşmanın başına (Muhammed Resûlüllah) diye yazdım. Kâfirler, 'sen Resûlüllah değilsin. Kendi adını ve babanın adını yaz' dediler. Resûlüllah (s.a.v.) 'Resûlüllah kelimesini kaldır' dedi. Benim ona gücüm yetmez'** dedim. **'O kelimeyi bana göster'** dedi. Ben de gösterdim. Onu kendi eliyle sildi ve **'Yakında sana da böyle bir teklif yapılır, sen de uyarsın1** diye buyurdu." deyince Amr b. Âs, **"Sübhânallah! Bizi kâfirlere benzetiyorsun, biz ise Müslümanız"** deyince Hz. Ali ona, **"Ya sen ne zaman fasıklara yardımcı ve Müslümanlara ihanet edici olmadın" dedi. Onun üzerine Amr b. Âs, "Bundan sonra seninle bir mecliste bulunmam"** dedi. Hz. Ali de, **"Ben Cenâb-ı Hak'tan dilerim ki benim meclisimi senden ve senin gibilerden temizleye"** dedi.

Sonra tahkimnâmenin yazılmasına başlanarak, (Bu belge, Ebû Talib oğlu Ali ile Muaviye b. Ebû Süfyân arasında yazılı bir karardır. Ali, Iraklılar ile onların beraberindekiler için ve Muaviye Şamlılar ile onların beraberindekiler için söz verdiler ki, Allah'ın hükmüne ve kitabına razı olarak Allah'ın kitabının yaşattığını yaşatmak ve yok ettiğini yok edeler. Şimdi hakemler ki Ebû Musa ile Amr b. Âs'tır. Allah'ın kitabında buldukları hükümler ile ve onda bulamadıkları hususta Hz. Peygamber'in sünneti ile hareket edeler) diye yazıldı.

Hakemler kendileri ve çoluk çocukları hakkında güven içinde ve ümmet onların verecekleri hüküm ve karara yardımcı olacaklarına dair Ali ve Muaviye'den ve iki tarafın askerlerinden söz aldılar ve kendileri de bu ümmet arasında" Allah'ın kitabı ile hükmetmek üzere söz verdiler ve hükmü Ramazan'a ve isterlerse daha sonraya ertelemek ve toplanmaları, Kûfeliler ve Şamlılar arasında orta bir yerde olmak üzere karar verdiler.

Irak ileri gelenlerinden Eş'as b. Kays ile diğer sekiz kişi ve Şam ileri gelenlerinden Ebû'l-Aver, Mesleme oğlu Habib ve Hâlid oğlu Abdurrahman ile diğer birkaç kişi şahit olarak tahkimnâmeyi imzaladılar. Eşter'e de imzalaması teklif olununca sert bir dille reddetti. Eş'as, **"Gel imzala bizden ayrılma"** deyince Eşter onu tehdit ederek azarladı.

Eş'as b. Kays, tahkimnâmeyi aldı ve çıkıp halka okudu. Temimoğullarından bir grup içinde bulunan Ediye oğlu Urve, **"Allah'ın emrinde adamları hakem yapıyorsunuz. Oysa kimsenin hükmü yoktur. Hüküm ancak Allah'ındır"** dedi ve Eş'as'a kendi kavmi ve Yemenlilerden birçok halk da öfkelendi. Eşter ise tahkimnâmeyi imzadan kaçındı. Zaten savaşmak fikrinde idi.

O sırada bazıları, Hz. Ali'ye gelip onu yeniden savaşa özendirmek istediklerinde, **"Verilen karara ben zaten razı değildim. Sizin uygun görmenizi de istemezdim. Fakat düşmanların teklifini kabulde ısrar ettiniz. Ben de kabule mecbur oldum. Razı olduktan sonra dönüş ve kabul edişten sonra değiştirmek ise uygun olamaz. Siz bir iş yaptınız ki kuvvete zayıflık getirdi. Düşmanlarınıza üstün iken onların hilelerine aldandınız. İstediklerini verdiniz. Bundan sonra doğru bir yol tutmayı başaracağınızı sanmıyorum"** dedi.[4]

Sıffîn'de Öldürülenler ve Şehit Olanlar

Sıffîn olaylarında âsilerden kırkbeşbin adam öldürüldü, içlerinde ünlü yiğitlerden nice adamlar vardı. Hz. Ali tarafından da yirmibeşbin adam şehit oldu ki, yirmialtısı Bedir savaşına katılanlardan idi.

Bu cümleden olarak Hz. Peygamber'in seçkin ashabından Ammar b. Yasir (r.a.) ve şehadeti iki şehadet yerine geçen Sabit oğlu Huzeyme, Ensar'dan Amr oğlu Süheyl, Ensar'dan Ebû Amre ve Ensar'dan Ebû Fudale hep Sıffîn'de şehit oldular.

Bedir Savaşı'na katılanlardan ve ensarın oniki büyüğünden birisi olan Teyyihan oğlu Ebû Heytem ve onun kardeşi olan Uhud Savaşı'nda bulunan Ubeydullah (r.a.) ve tabiinin en üstünü olan Üveyse'l-Karani de doğru rivayete göre bunlar gibi Sıffîn'de şehit olmuşlardır.

Ashâbdan Müneyye oğlu Ya'lâ (r.a.), Cemel Topluluğumun büyüklerinden iken bu sefer Sıffîn'de Hz. Ali ile birlikte bulunduğu hâlde şehit olmuştur. Saha-

4 Gerek hakem olayı ve gerekse Cemel ve Sıffîn olayları ile alakalı olarak Sünni yazarlara ait birçok kitaba Şii uydurmaları girmiştir. Bu konuda çok hassas olunmalı, uydurma ve zayıf rivayetlerle sahabiler töhmet altına itilmemelidir. Gerek Hz. Osman'ın katledilmesi ve gerekse Cemel ve Sıffin olaylarının tarihi vesikalarla anlaşılması için Ali Muhammed Sallabi'nin kaleme aldığı "Raşid Halifeler Dönemi" simli 5 ciltlik serisinin Hz. Osman (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.)'ı anlatan eserlerine bakınız. (Sadeleştirenin notu)

beden Tai'li Sa'd oğlu Habis (r.a.) ki Hz. Ömer onu getirterek, **"Seni Humus hâkimi yapmak isterim. Nasıl yapabilir misin?"** deyince, **"Kendi görüşümle içtihat ederim; meclisimde bulunanlara da danışırım"** deyince Hz. Ömer, onu Humus'a göndermişti ve çok geçmeyip dönerek, **"Ey Mü'minlerin Emiri! Acayip bir rüya gördüm. Sana anlatmak isterim. Rüyada gördüm ki: Güneş doğudan geldi. Yanında birçok melekler vardı. Ay da batıdan geldi. Yanında birçok yıldızlar vardı"** deyince Hz. Ömer, **"Sen hangi tarafta idin?"** diye sordu.

Habis, **"Ay tarafında idim"** deyince Hz. Ömer, **"Sen ışığı yok olan delil ve işaretlerle beraber olduğundan ben artık seni iş başında tutmam"** diyerek görevine son verdi. Gariptir ki Habis, bu sefer Muaviye ile beraber bulundu ve Sıffîn'de öldürüldü.

Habbâb b. Eret (r.a.)'ın Vefatı

Habbâb b. Eret (r.a.), Hz. Ebû Bekir'le beraber en evvel İslam'ını ilân edenlerden biridir. Resûl-i Ekrem'i, amcası Ebû Talib koruduğu gibi, Hz. Ebû Bekir'i de kavmi koruyordu. Habbâb, Bilâl ve Ammar'ın ise koruyucuları olmadığından kâfirlerin onlar hakkında etmedikleri eza ve cefa kalmamıştı. Hele Habbâb'ın arkasını kızgın demirler ile dağlamak ve güneşin karşısında tutmak gibi dayanılamayacak işkenceler ederlerdi. Habbâb ise bu eziyetlere katlanarak "Lâilâhe-illâllah" demeye devam ederdi. Resûlüllah (s.a.v.) da, "Ya Rab, Habbâb'a yardım et" diye dua ederdi.

O zaman Hz. Ali, henüz erişkin değildi. Hz. Peygamber'in evinde bir arslan yavrusu gibi terbiye olunmakta iken bile o kahraman Müslümanlar ile beraber namaz kılardı. Fakat babası Ebû Talip, Kureyş başkanı bulunduğundan ona kimse dokunamazdı. Bir gün Hz. Ömer, Habbâb'a kâfirlerden çektiği eziyetleri sorunca arkasını açıp gösterdi. Büsbütün yanık olduğu görüldü. Görenlerin yüreği kan ağladı. Kendisinin dert ortağı olan Ammar Sıffîn'de şehit olduğu gibi, o da Kûfe'de cennete gitti.

İşte Hz. Ali'nin değerini o gibi ilk Müslüman olanlar bilirdi. Fakat Hz. Ali Sıffîn'e giderken Habbâb hasta olduğundan ve yatağa düşmüş bulunduğundan Kûfe'de kalmıştı. Ashâbdan birkaçı geçmiş olsun demek için onun yanına gidip, **"Müjde sana ey Habbâb! Kevser havuzu yanında kardeşlerine kavuşacaksın..."** dedikleri zaman, **"Ah o kardeşleri hatırıma getirdiniz. Onlar dünyada ecirlerinden bir şeye kavuşamaksızın göçüp gittiler. Âhiretlerini istenilen şekilde mamur ettiler. Biz geri kaldık. Dünyadan biraz pay aldık ki, amellerimizin ecir ve sevabına sayılmasın diye korkuyoruz"** dedi. Gerçekten Bedir ve Uhud şehitleri İslâm'a büyük hizmetler etmiş oldukları hâlde İslâm fetihlerinden yararlan-

maksızın cennete gitmiş olduklarından onlara imrenilir. Hz. Habbâb, işte onların durumuna imrenerek sonsuz sürecek olan öteki âleme göçmüştür.

O zamana kadar Kûfe halkı ölülerini evlerinin avlularında ve kapıları yanında gömerlerdi. Hz. Habbâb kendisinin Kûfe dışında gömülmesini vasiyet ettiğinden, şehir dışında gömüldü. Ondan sonra halk da ölülerini onun yanında gömer oldular. Böylece Kûfe dışında bir mezarlık meydana geldi.

Sıffîn'den Dönüş

İki ordu Sıffîn'de yüzon gün kaldıktan sonra yukarda geçtiği gibi tahkimnâme imza olundu, Şam askeri Şam'a, Halife ordusu Kûfe'ye döndüler.

Hz. Ali, Kûfe'ye yaklaşınca Ensar'dan Vedia oğlu Abdullah ile karşılaştı. Hz. Âli ona yaklaşıp, **"Halk bizim işimiz hakkında ne diyor?"** diye sordu. Vedia'nın oğlu, **"Kimi hoş görüyor ve kimi hoş görmüyor"** diye cevap verdi. Hz. Ali, **"Fikir sahipleri ne diyorlar?"** dedi. Vedia'nın **oğlu, "Onlar da 'Ali'nin büyük bir topluluğu vardı, dağıttı ve bir sağlam kalesi vardı, yıktı. Kaleyi ne zaman yapacak, dağınık topluluğu ne zaman toplayacak. Oysa ya zafer bulmak, ya ölmek üzere kendisine uyanlar ile hemen âsiler üzerine atılsaydı daha iyi olurdu' diyorlar'** deyince Hz. Ali, **"Kaleyi ben mi yıktım, yoksa onlar mı? Topluluğu ben mi dağıttım, yoksa onlar mı? Hemen ne olursa olsun âsiler üzerine hücum etmek konusuna gelince, bu inceliği bilmez değildim ve kendime başkalarından daha çok cömertim. Canımı hiç esirgemem. Fakat bu ikisi, yani Hasan ve Hüseyin yanımdan ayrılmadılar. Gördüm ki onlar ölseler Resûlüllah'ın (s.a.v.) soyu kesilecek. İşte buna vicdanım razı olmadı. Bir daha o âsilerle vuruşacak olursam ikisini de beraber götürmem"** dedi.

Muhammed b. Hanife'den, **"Niçin baban savaşa seni gönderiyor da büyük kardeşlerin Hasan ve Hüseyin'i göndermiyor?"** diye sorulunca, **"Onlar babamın iki gözü gibidir. Ben de eli, ayağı gibiyim"** diye cevap vermiş olduğu rivayet edilir.

Sonra Hz. Ali, Habbâb (r.a.)'ın, Kûfe dışında gömüldüğü yere gelince yedi kabir gördü, **"Kimlerin kabirleri?"** diye sordu. **"Ey Mü'minlerin Emiri! Sıffîn'e gidişinizden sonra Habbâb b. Eret vefat etti. Vasiyeti' üzere şehir dışına gömülüp, halk da cenazelerini onun yanına gömmeye başladı"** dedikleri zaman Hz. Ali, Habbâb'a ve öteki Müslüman erkek ve kadınlara dua ettikten sonra Habbâb gibi en eski din kardeşlerinden birinin kabrini görmekle üzgün olarak Kûfe'ye girdi. Sıffîn'de şehit olanların evleri önünden geçerken onların ağlamakta olan çoluk çocuklarının ağlayıp sızlamalarından üzgün olarak Emir'lik konağına erişti.

Haricilerin Ortaya Çıkması

Hz. Ali'nin ordusunda görüş ayrılığı çıkmış, çoğunluk, işin hakemlere bırakılmasına karar vermiş, böylece savaşa ara verilmişti.

Halkın bir bölümü ise hakem tayinini ve savaşı kesmeyi reddetti. Hele Müslüman kanını mubah kılan Amr b. Âs'ın hakem seçilmesini büyük günah saydılar. **Karı-koca davaları gibi meselelerde halkın hakem tayin etmesi meşru ise de, Müslüman kanı dökmek gibi önemli bir işte halkın hakem tayini uygun olamaz11** dediler. Hz. Ali ile beraber Kûfe'ye girmeyip, Harura köyüne gittiler ve orada onikibin kişiye yükselerek Reb'i oğlu Şit'i kumandan ve Yeşkürlü Kevvai oğlu Abdullah'ı kendilerine namaz kıldırmak üzere imam seçtiler. **"Biat ancak yüce Allah'adır ve doğru yol, iyiyi emretmek ve kötüden yasaklamak ve memleket idaresi danışma iledir"** diyerek imamlık ve hilâfeti inkâr ederek sırf cumhuriyet yolunu seçtiler.

Bu Haruriye topluluğu, Mü'minlerin Emiri'ne uymaktan çıkarak Ehl-i Sünnet ve Cemaat'ten ayrılmış olduklarından kendilerine Havariç denildi.

Hz. Ali'ye bağlı olanlar, yardımcıları ve yakınlarının önde gelenleri Havariç'in sözlerini işitince Hz. Ali'ye gelip, **"Şimdi bizim boynumuza ikinci bir biat borç oldu. Senin dostuna dost ve düşmanına düşman olmak üzere biattir."** dediler.

Havaric, onların bu biatlerini işitince, **"Siz, Şamlılar ile at başı beraber sapıklık yoluna gidiyorsunuz. Şamlılar severek, sevmeyerek Muaviye'ye biat ettiler. Siz de Ali'ye nasıl olursa olsun dostuna dost, düşmanına düşman olmak üzere biat ettiniz"** diye itiraz ettiler.

Nadr oğlu Ziyâd da Havaric'e cevap olarak, **"Biz, Ali'ye ancak Allah'ın kitabı ve Resûlünün sünneti üzere biat ettik. Sonra siz, muhalefet edip ayrıldınız. Ali'nin taraftarları da ona gelip biz, senin dostuna dost ve düşmanına düşmanız dediler. Biz de bu söz üzereyiz. Ali, doğru yol üzeredir ve ona muhalefet edenler yanlış yoldadır ve başkalarını da saptırırlar"** dedi.

Hz. Ali bu anlaşmazlığı gidermek için hemen Abbas oğlu Abdullah'ı Harura köyüne gönderdi. Arkasından kendisi de gitti ve Havariç'in yanında en çok sözü geçerli olan Kays oğlu Yezid'in çadırına indi. Onu Isfahan ve Rey bölgelerine vali tayin etti.

O sırada Abbas'ın oğlu, Havaric ile sert bir tartışma içindeydi. Hz. Ali hemen onların yanına vardı. **"Başkanınız ve itimat ettiğiniz adam kimdir?"** diye sordu. Kevvâ'nın oğlunu gösterdiler. Hz. Ali ondan, **"Niçin bizim aleyhimize geçtiniz?"** diye sordu. Kevvâ'nın oğlu, **"Senin Sıffîn'deki hükümetin için karşı çıktık"** diye cevap verdi.

Hz. Ali, **"Yüce Allah şahittir ki, Şamlılar yenilince Mushafları mızrakların uçlarına saplayıp yukarı kaldırdıklarında 'Onlar Kur'an ehli değildir, hilelerine aldanmayınız' dedim. Siz dinlemediniz, onların çağrısına uydunuz. Ben de uymak zorunda kaldım. Bununla beraber ben hakemlere Allah'ın kitabı ile hükmetmelerini şart kıldım. Eğer Kur'an'ın hükümlerine uygun bir hüküm verirlerse bizim de diyeceğimiz kalmaz, yoksa biz onların hükmünden uzağız" dedi ve Havariç'in şüphelerini gayet açık ve etkili cevaplarla hâlletti ve "Haydi geliniz, şehrinize giriniz" dedi. Onlar da Hz. Ali'nin konuşmasına hayran kalarak ve hükmüne kanaat ettiler ve Kûfe şehrine girerek hakemlerin toplanmasını bekleyip kaldılar.**[5]

Hakemlerin Toplanması ve Verdikleri Hükümler

Hakemlerin toplanma zamanı olan Ramazan ayı yaklaşınca, Hz. Ali, Ebû Musa el-Eş'ari'yi, toplantı yerine gönderecek olunca Haricilerin başkanlarından bazıları gelip, "Ey Ali! Günahına tövbe ve hakem tayin etme işinden vazgeç!.." demeleri üzerine Hz. Ali, "Bir kararname imzalandı. Söz vererek bağlandık. Sözde durmak ise vacibdir" deyince, "Hüküm ancak Allah'ındır. Adamları hakem tayin etmek günahtır. Ondan tövbe etmeli" dediler.

Hz. Ali, **"Bu bir günah değildir, belki re'yden acizdir. Vaktiyle ben sizi bu yola gitmekten alıkoymak istedim dinlemediniz. Şimdi söz verilen hükmü yerine getirmekten başka çare yoktur"** dedi. Hemen dörtyüz adam ile Ebû Musa el-Eş'ari'yi Kûfe'den çıkardı ve bu askere ünlü Kûfe hâkimi Hani oğlu Şüreyh'i komutan tayin edip namaz kıldırmak için de Abdullah b. Abbas'ı gönderdi. Muaviye de dörtyüz adamla Amr b. Âs'ı yolladı. İki taraf da Dûmetü'l-Cendel nahiyesine gittiler ve bir karara vararak Ezruh denilen köyde toplandılar.

Abdullah b. Ömer, Abdurrahman b. Ebû Bekir, Abdullah b. Zübeyr ve genç sahabilerden ve ümmetin faziletlilerinden Hişam oğlu Hâris oğlu Abdurrahman ve Kureyş'in büyüklerinden Huzeyfe oğlu Ebû Cehem ve Yagûsü'z-Zühri oğlu Abdurrahman ve Arap dâhilerinden ünlü Mugîre İbni Şu'be de gelip o toplulukta hazır bulundular.

Amr b. Âs, Ebû Musa'yı ileri sürüp ve onu bir faka bastırıp da ikrarına basarak hile ile bir iş görebilmek üzere Ebû Musa'ya, **"Sen Resûlüllah'ın ashabındansın. Hem de benden yaşlısın"** diyerek önünde diz çökmek ve o söze başlamadıkça söze başlamamak gibi saygılı davranışlar ile hürmet ediyormuş gibi göründü.

---

5 Hariciler konusunda geniş bilgi için Bkz. Ali Muhammed Sallabi, Doğuşundan Günümüze Hariciler, Ravza Yayınları

Konuyu görüşmek için toplandıklarında Amr b. Âs, Ebû Musa'ya, **"Bilirsin ki Osman, suçsuz olarak öldürüldü. Muaviye ve kavmi ise onun velisidir. Muaviye'nin Kureyş içinde ne derece şeref ve itibarı olduğunu bilirsin. Onun hilâfete seçilmesine ne engel var? Gerçi Muaviye'nin İslâm'da eskiliği ve kıdemi yoksa da mazlum Halife'nin velisidir. Onun kanını ister. Tedbir ve siyaset adamıdır. Resûlüllah'ın hanımı olan Ümmü Habibe'nin kardeşidir. Resûlüllah'ın kâtiplerindendir"** dedi ve Ebû Musa'ya valilik verileceğine de dolayısıyla söz arasında dokundu.

Ebû Musa, **"Ey Amr! Allah'tan kork. Hilâfete hak kazanmak, ancak dince üstünlük ve meziyet ile olur. Kavmiyetçe soy sop şerefi ile olmaz. Bununla beraber hilâfeti Kureyş kabilesinin en şereflisine verecek olsam Ebû Talip oğlu Ali'ye verirdim. Muaviye, Osman'ın kanını istiyormuş diye ilk muhacirleri bırakıp da onu hilâfete seçemem. Mevki ve valilik konusuna gelince, Allah'a yemin ederim ki, Muaviye bütün varını bana verse onu hilâfete seçmem ve Allah'ın hükmünde rüşvet almam. Fakat Ömer b. Hattâb'ın adını yaşatmak istersen oğlu Abdullah'ı seçelim"** dedi.

Amr b. Âs: **"Ey Ebû Musa! Emirlik ve halifeliğe ancak tedbirli bir adam uygun olur. Abdullah b. Ömer ise kayıtsız bir adamdır. Oğlum Abdullah'ın seçilmesine ne engel var. Onun üstünlüğünü ve iyiliğini bilirsin" deyince Ebû Musa, "Oğlun Abdullah, doğru bir adamdır. Fakat sen onu fitneye daldırdın, bulaştırdın"** dedi ve bu sırada Abdullah b. Zübeyr'in de adı geçti.

Sonunda Ebû Musa, **"Ey Amr! Arap henüz büyük bir savaştan kurtulup sana güvendiler. Onları yine bir savaşa sokmak insaf değildir"** deyince Amr b. Âs, **"Senin görüşün nedir?"** diye sorunca Ebû Musa, **"Benim fikrim budur ki, bu iki adamı, yani Ali ile Muaviye'yi indirmek ve işi danışmaya bırakalım. Müslümanlar istediklerini seçsinler"** deyince Amr b. Âs, **"İşte fikir budur"** deyip bu karar üzere birleştiler.

Sonra ikisi birlikte meydana çıkıp onları bekleyen halka hitap ederek Ebû Musa, **"Biz Amr ile bir fikir üzerine anlaştık. Onunla umarım ki, yüce Allah bu ümmetin hâlini düzeltir"** dedi. Amr b. Âs da onu doğruladı ve Ebû Musa'ya, **"Haydi buyur, halka kararımızı bildir"** dedi.

Abdullah İbn Abbas, Ebû Musa'nın yanına vardı, **"Aman ey Ebû Musa! Korkarım Amr seni aldatmasın. Bir şeye karar verdiniz ise onu ileri sür, önce o söylesin. Çünkü ona güven olunmaz"** diye öğüt verdi. Ebû Musa, **"Yok, biz onunla anlaştık"** diyerek ileri geçti ve: **"Ey insanlar! Amr ile birlikte bu ümmetin işine baktık. En işe yarar görüş üzerine anlaştık ki, Ali ve Muaviye'yi iş başından uzaklaştırıp da, halk istediğini seçmekten ibarettir. İşte ben Ali'yi ve**

Muaviye'yi indirdim. Siz işinize bakınız, ehil gördüğünüzü seçiniz" deyip geri çekildi.

Sonra Amr b. Âs onun yerine geçti, **"Ey insanlar! Ebû Musa'nın dediğini işittiniz. Ali'yi indirdi. Ben de onun gibi Ali'yi indirdim ve Muaviye'yi makamında bıraktım. Çünkü Osman'ın velisidir ve kanını istiyor. Onun yerine başkalarından daha çok hak sahibidir"** deyince Ebû Musa şaşıp kaldı ve o zaman Amr'ın hilesini anladı.

Abdullah İbn Abbas, Ebû Musa'yı paylayınca, **"Ne yapayım? Amr benim fikrimi kabul etmişken sözünden döndü"** diyerek sanki özür diledi. Abdullah İbn Abbas, **"Suç sende değil, seni bu makama getirendedir"** dedi. Ebû Musa yine, **"Ne yapayım? Amr b. Âs sözünde durmadı, bana haksızlık etti"** deyince Abdullah b. Ömer, **"Bak, şu ümmetin hâli nereye vardı? Çekinmeden ne yapayım deyiveren bir adamın elinde kaldı"** diyerek üzüldü.

Abdurrahman b. Ebû Bekir de, **"Eş'ari, bir gün evvel ölseydi hakkında hayırlı olurdu"** dedi ve daha dokunaklı sözler söyledi. Onun üzerine Ebû Musa gayrete gelerek Amr b. Âs'a: **"Allah seni muvaffak etmesin herif! Bana ihanet ettin, büyük günah işledin dedi.** Hâkim Şurayh ise kamçı ile Amr'ın başına vurdu. Amr'ın oğlu da ona karşılıkta bulundu. Halk araya girip ayırdılar. Fakat Şurayh kamçı ile vurup da kılıçla Amr'ın başına vurmadığı için pişmanlık belirtileri gösterip durmuştur.

Amr b. Âs, Şamlılar ile birlikte dönüp Muaviye'nin halifeliğini tebrik etti. Abdullah İbn Abbas ile hâkim Şurayh da Kûfe'ye dönerek Hz. Ali'ye durumu anlattılar. Sonra Abdullah İbn Abbas, emirlik merkezi olan Basra'ya gitti. Ebû Musa ise halktan utanıp Mekke'ye kaçtı. Ne fayda ki, ondan sonra Hz. Ali'nin hükümeti zayıflamaya, Muaviye'nin kuvveti yükselmeye yüz tuttu.

Hz. Ali bu hâlden üzülerek sabah namazından sonra Muaviye, Amr b. Âs, Habib, Muhalled oğlu Abdurrahman, Kays oğlu Dahhak, Velid ve Ebu'l-Aver'e beddua etmeye başladı. Muaviye onu işitince o da Ali, Abdullah İbn Abbas, Hasan, Hüseyin ve Eşter'e beddua etmeye başladı.

Düşündürücü Bir Nokta

Hakikat gözüyle bakılırsa insanın hayaline öyle gelir ki, Arabistan'da yumuşak bir güney rüzgârı eserken Hz. Osman'ın halifeliğinde serin serin bir kuzey rüzgârı esmeye ve Arab'ın dimağına medenileşme ve nimetlenme kokuları gelmeye başladı. Bu iki rüzgârın çarpışmasından oluşan kasırga, Arabistan'ı altüst etti. İşte Hz. Ömer'in korktuğu ve Huzeyfe İbn Yemân'dan sorduğu büyük fitne budur ki, onda Hz. Osman şehit oldu ve ondan dolayı Basra ve Sıffîn sahralarında

seksenbinden fazla İslâm yiğitleri yok oldu. Emevilerin başlarında ise Emir'lik sevdası yelleri eserdi ve Arap gençlerinin çoğu o vadilerde dolaşıp gezerdi.

Bütün bunlardan ötürü, Hz. Ali'nin hükümeti zayıflamakta ve Muaviye'nin hükmü ise kuvvet bulmakta idi.

Haricilerin Durumu ve Nehrevan Olayı

Hz. Ali'nin ordusunda ayrılık çıkmasıyla Hariciler Hz. Ali'yi savaşı kesmeye ve tahkimnâme imzasına ve Ebû Musa'nın hakem yapılmasına mecbur etmişler iken, içlerinden birçoğu fikirlerini değiştirerek, hakem tayininden vazgeçilmesine kalkışmışlarsa da Hz. Ali onların sözlerine bakmayıp Ebû Musa'yı hüküm yerine göndererek verdiği sözü yerine getirmişti.

Kûfe'de bulunan Hariciler ise aralarında görüşerek Veheb oğlu Abdullah'ı kumandanlığa getirerek Şevval ayının onunda ona biat ettiler. Nehrevan köprüsünde toplanmak üzere karar verip Basra'daki yoldaşlarını da oraya çağırdılar ve takım takım Kûfe'den çıkıp Nehrevan'a yollandılar. Basra'daki Hariciler de kendilerine Temimli Fedek oğlu Mis'ar'ı başkan yaparak Nehrevan'a hareket ettiler.

İşte o sırada hakemlerin garip hükümleri meydana çıktı. Ebû Musa halktan utanıp Mekke'ye kaçtı. Onun üzerine Hz. Ali Kûfe'de okuduğu hutbesinde, **"Günah, pişmanlık doğurur. Ben hakem tayin işinde ve hakemlerin seçilmesi konusunda size emir ve görüşümü belirtmiştim. Siz dinlemediniz, dilediğinizi işlediniz. Sonra pişman oldunuz. Hakemler ise Kur'an'ın hükmünü geri bırakıp kendi havalarına uydular ve görüşlerinde anlaşamadılar. İkisi de hak ve doğru olanı çıkaramadılar. Onların hükümlerinden Allah ve Resûlü ve ümmetin dindarları uzaktır. Haydi Şam seferine hazırlanınız!.."** diye buyurdu.

Nehrevan'daki Haricilere de yazılı-emir yazıp, **"Hakemler; havalarına uydular, Allah'ın kitabına muhalefet ettiler, Hz. Peygamber'in sünnetiyle amel etmediler. Onların hükümlerinden Allah ve Resûlü ve mü'minler uzaktır. Hemen bu tarafa geliniz, düşmanlarımızın üzerine gidelim. Biz, önceki bulunduğumuz hâl üzereyiz"** diye buyurdu.

Havariç ise, **"Biz, hakem tayin işini kabul ile kâfir ve sonra tövbe ettik"** diyerek tuhaf bir taassup ve sapıklık yolunu tutmuşlardı. Hz. Ali'ye de, **"Sen önce kâfir olduğunu söyleyerek tövbe et de, biz işte o zaman, ne yapmamız gerektiğini düşünelim!.."** diye cevap verdiler.

Hz. Ali, Havariç'ten ümidini keserek onları halleri üzere terk edip de Şam üzerine hareketi uygun gördü. Kûfelileri bu yola özendirip ikna etti. Basra askerinin toplanması ve gönderilmesi için de Abbas'ın oğluna yazılı-emir gönderdi. Abbas'ın oğlu, halkı sefere çağırdı. Binbeşyüz asker toplandı. Abbas'ın oğlu, **"Sizin**

altmışbin savaş yapabilir adamlarınız varken, Mü'minlerin Emiri'ne binbeşyüz asker göndermek ayıp olmaz mı?.." diyerek tekrar Basralıları özendirince binyediyüz adam daha seçildi. Böylece Abbas'ın oğlu Basra'dan güç hâl ile üçbinikiyüz asker çıkarabildi.

Hz. Ali, Kûfe'nin ileri gelenlerini toplayarak pek etkili bir hutbe okudu. Basra'da bu kadar çok asker varken gelen Basra askerinin üç binikiyüz neferden ibaret olduğunu söyledi. Ve, **"Benim yardımcılarım sizlersiniz"** diyerek ve onların gönlünü alarak bütün Kûfe askerinin toplanması ve gönderilmesi için onları özendirdi. Kûfe ileri gelenleri, **"Duyduk ve itaat ettik"** dediler ve Kûfe'den altmışbeşbin asker tertip ettiler. Basra'dan gelen askerle beraber toplamı altmışsekizbinikiyüze yükseldi. Hemen Hz. Ali, Medâyin askerinin de toplanması ve gönderilmesi için Mes'ud Sekafi oğlu Sa'd'a yazılı emir gönderdi. **"Şam üzerine harekete hazır olunuz"** diye emir verdi.

Oysa Basra'dan çıkan Havariç'in bir kısmı Nehrevan'a gelirken görmüşler ki: Nehrevan yakınında bir eşek üzerinde bir kadın gidiyor. Bir adam da geriden eşeği sürüyor **"Dur"** demeleriyle zavallı ürküp durmuş. Meğer Habbab oğlu Abdullah (r.a.) olup, o kadın da onun hanımıymış... Doğurması yakın gebe imiş... Hariciler ona, **"Sen kimsin?"** demeleriyle, **"Hz. Peygamber'in ashabından Habbab'ın oğlu Abdullah'ım"** deyince, **"Korkma, bize yarar bir hadis rivayet et"** demişler. O da, **"Babamdan işittim, o da Hz. Peygamber'den işitmiş, Resûlüllah (s.a.v.) buyurmuş ki: Bir fitne olacak, onda kişinin bedeni öldüğü gibi kalbi de ölecek. Kişi mü'min olarak akşamlayıp kâfir olarak sabahlar ve kâfir olarak sabahlayıp mü'min olarak akşamlar."** diye rivayet edince, **"Biz bu hadis için sana sorduk, şimdi Ebû Bekir ve Ömer hakkında ne dersin?"** demişler ve onları hayırla anıp övünce, **"Osman hakkında halifeliğinin başında ve sonunda ne dersin?"** demişler. **"Başında ve sonunda haklıydı."** deyince, **"Ali hakkında hakem tayininden öncesi ve sonrası için ne dersin?"** demişler. **"Ali, Cenâb-ı Hakkı hepinizden daha iyi bilendir. Dininde başkalarından çok takva üzeredir ve herkesten fazla ileri görüşlüdür"** deyince, **"Sen isteklerine uyuyorsun, isim ve şöhrete aldanarak ona göre halka dostluk ve taraftarlık ediyorsun; yaptıklarına bakmıyorsun. Biz de kimse hakkında yapmadığımız bir biçimde seni öldürelim"** diyerek onu ve karısını tutup bir hurma ağacının altına götürdükleri sırada ağaçtan bir tane hurma düşüp Haricilerden biri onu ağzına koyunca diğer biri, **"Hurmayı sahibi helâl etmeden, yahut parasını vermeden aldın!"** diye itiraz edince derhal hurmayı ağzından çıkarıp atmış ve o sırada bir Hıristiyanın bir domuzu oraya gelince Haricilerden biri ona kılıçla vurunca ötekiler, **"Bu senin yaptığın yeryüzünde karışıklık çıkarmaktır"** demişler. O da domuzun sa-

hibi olan Hıristiyanı bulup razı etmiş. Habbab oğlu Abdullah bunu görünce, **"Bu gördüğüm hâllerde doğru iseniz, sizden bana bir zarar gelmez. Çünkü ben Müslümanım ve İslâm'da bir kötülük işlemedim"** deyince, onu yatırıp koyun boğazlar gibi boğazlamışlar ve karısının karnını yarmışlar ve Tay kabilesinden üç kadını da öldürmüşler.

Haricilerin bu hâl ve hareketleri gerçekten ibret alınacak tuhaf hâllerdendir. Bir hurmayı sahibinin rızası olmaksızın yemeği uygun görmeyen ve bir domuzu öldürünce sahibini razı etmeye mecbur kalan mutaassıplara bak ki, Hz. Peygamber'in ashabından birinin küçük sahabilerden olan oğlunu haksız yere boğazlamaktan çekinmiyorlar... İslâm milletinde kadınlar, hangi din ve mezhepte olursa olsun her türlü saldırıdan korunmuşken ayı, günü tamam olmuş hamile bir kadının karnını yarmak gibi pek çirkin bir cinayeti işlemekten sakınmıyorlar. Boş taassubun insanı ne derece meşru ve akli olmayan yollara götüreceği ve karışıklık günlerinin ne kadar tehlikeli ve dehşetli anlar olduğu bu olay ile daha iyi anlaşılır.

Hz. Ali, bu olaydan pek çok ütülerek durumu incelemesi için bir adam gönderdi. Hariciler onu da öldürdüler. Bunun üzerine bütün ileri gelen kimseler, **"Ey Mü'minlerin Emiri! Biz bul zalimleri arkada bırakıp da nasıl Şam tarafına gidelim, çoluk çocuk ve mallarımızı kime emanet edelim?"** dediler. Eş'as b. Kays Sıffîn'de savaşı kesme yanlısı olduğu için, Hariciler tarafında sanılırken, o da ötekilerin bu sözlerini doğru | buldu.

Bunun üzerine Hz. Ali, Şam seferini erteleyerek Nehrevan üzerine yürüdü. Önce Kays b. Sa'd (r.a.) Haricilerin yanına vardı. Sonra Ensar'dan Ebû Eyyûb (r.a.) gidip onlara öğüt verdi. Sonra Hz. Ali yetişip onları korkuttuysa da hiçbir yararı olmadı... Bunun üzerine Hz. Ali, askerini savaş düzenine soktu ve **"Sizin şehitleriniz on kişiye çıkmaz; Haricilerden de on kişi kurtulmaz!"** dedi. Ona karşı Havariç de dörtbin nefere yükselmiş olarak savaşa hazırlandılar.

Sonra Hz. Ali, Ebû Eyyûb'a eman sancağını verdi. O da sancağı alıp meydana çıktı. **"Her kim bu sancağın altına gelirse emindir... Her kim savaşmaz ve saldırmaz ise emindir... Her kim Kûfe'ye ve Medâyin'e gider ve bu toplumdan ayrılırsa emindir."** diye bağırdı.

Haricilerin başlarından Nevfel Eşcai oğlu Ferve, **"Ben Ali ile niçin vuruşacağımı bilmiyorum. Şimdi ben gidiyorum. Gerçek durum gereği gibi meydana çıkınca Ali ile savaşır, yahut ona uyarım"** diyerek beşyüz atlı ile ayrılıp Deskere tarafına gitti. Haricilerin bir kısmı da ayrılarak gelip Kûfe'ye girdiler, birazı da Hz. Ali tarafına geçti.

Veheb oğlu Abdullah'ın yanında dörtbin Hariciden binsekizyüz nefer kaldıkları halde, hiç çekinmeden iki kısım olarak sağ ve sol kollara saldırdılar. Fakat ileri

gelenler, oklara hedef oldular ve hemen süvari ve piyade her taraftan üzerlerine saldırmakla hepsi Veheb'in oğlu ile beraber bir anda öldüler.

Ölenlerden biri de ünlü Züheyr oğlu Harkus'dur ki, Sahabi'dir. Ve Sûk-u Ehvâz'ın fâtihidir. Cemel Topluluğu ile savaşıp, sonra Sıffîn'de de Hz. Ali ile beraber bulunmuşken sonradan Haricilere katılmış ve bu sefer onlarla beraber ölmüştür.

Kurtuluş fırkasından yani Hz. Ali tarafından yalnız yedi kişi şehit oldu. Birincisi Uhud'da bulunanlardan Ensar'dan Nüveyre oğlu Yezid idi (r.a.).

Hz. Ali, Nehrevan seferinden Kûfe'ye dönüşünde hemen Şam üzerine yürümek istedi. Fakat Eş'as b. Kays ile diğer bazıları, **"Çok yorulduk, biraz dinlenelim ve silahlarımızı tamir ve eksiklerimizi giderelim, hazırlanalım"** diye özür dilediler. Her ne kadar özendirildilerse de, ağır davrandılar. Hz. Ali'nin canı sıkıldı, fakat ne çare Kûfe'de kalmaya mecbur oldu.

Hicretin Otuzsekizinci Olayları

Amr b. Âs'ın Mısır'a Girmesi

Mısır halkı Hz. Ali'ye biat etmişse de içlerinden bir kısmı, biat dışı kalarak Haribta nahiyesinde toplanarak tarafsız durmakla, Mısır valisi bulunan Kays b. Sa'd (r.a.) onları, yüzlerine gülerek idare etmekteyken, onun görevden alınarak yerine Mısır valisi olarak atanan Muhammed b. Ebû Bekir (r.a.) onları sıkıştırınca, silaha sarılarak ona karşı durmuşlardı.

Sıffîn olayından sonra işi hakeme bırakmaya karar verilince Haripta'da bulunanlar Mısır valiliğini gözlerine kestirip açıktan açığa savaş ilân ettiler. Muhammed b. Ebû Bekir tarafından askeri bir birlik ile Cemhan oğlu Hâris oğlu Muhammed gönderilince çarpışma sırasında Hâris oğlu Muhammed ölünce muhalifler kuvvet buldu.

O sırada Hadic'in oğlu Muaviye halkı Hz. Osman'ın kanını istemeye ve davasını gütmeye çağırdığından birçok halk ona uydu. Bu yüzden Mısır valiliğinin zorlukları çoğaldı.

Şam valisi Muaviye b. Ebû Süfyân ise, bir taraftan Muhalled oğlu Mesleme ve Hadiç oğlu Muhammed ile haberleşerek onları ayaklanmaya kışkırtarak Mısır'ın istilâsı sebeplerini tamamlamaya çalışmaktaydı.

Hz. Ali, bu durumu öğrenince Cezire valisi olup, Nusaybin şehrinde bulunan Eşter'i çağırtarak, Mısır eyaletini ona verdi ve gerekli talimatı söyledi. Eşter, hemen sefer hazırlıklarını görüp, Mısır'a doğru Irak'tan hareket etmişse de, Süveyş denizi kıyısına ulaşınca ölmüştür.

Muaviye b. Ebû Süfyân'ın Süveyş tarafındaki memurunun zehirli bal şerbeti ile Eşter'i zehirlemiş ve Muaviye onu işitince, **"Allah'ın baldan askeri vardır"** demiş olduğu rivayet edilmiştir.

Hz. Ali, Eşter'in ölüm haberini alınca, **"İnna lillahi ve inna ileyhi râciûn"** diyerek son derece üzüldü. Muaviye ise Mısır vilâyetini Amr b. Âs'a söz vermiş olduğundan hemen altıbin askerle onu Mısır tarafına gönderdi. Amr gidip Mısır sınırı üzerinde durdu. Hz. Osman'ın taraflıları onun başına toplandı. Amr'ın kuvveti arttı. Hemen Muhammed b. Ebû Bekir'e bir mektup yazıp, **"Ey Ebû Bekir'in oğlu! Kendini sakın. Benden sana bir zarar gelmesini istemem. Bu memleket halkı, senin aleyhine düşmüşler, seni teslim edecekler. Sana öğüdüm şu ki: Buradan savuş, dilediğin tarafa git!.."** diye haber gönderdi: Yine bu mânâda Muaviye'den gelen mektubu da yolladı ki, Osman'ın kuşatılmasına kastetmiş olduğunu hatırlatarak dolayısıyla tehdit ediyordu.

Muhammed b. Ebû Bekir, bu iki mektubu Hz. Ali'ye gönderdi. Mısırlıların savaş için yapılan çağrıya uymakta ağır davrandıklarını bildirdi ve yardım istedi. Hz. Ali de Mısır'a yardım için asker göndereceğini Muhammed b. Ebû Bekir'e söz vermekle beraber, kendi taraflılarını toplayarak yardımın gelmesine kadar dayanmasını emretti. Bunun üzerine Muhammed, halkı savaşa çağırıp özendirerek en evvel toplanan ikibin askere Bişr oğlu Kinane'yi başbuğ edip, öncü asker olmak üzere ileri gönderdi. Kendisi de ikibin askerle geriden gitti.

Amr, Kinane üzerine kısım kısım askerini yürüttü. Kinane onları birer birer geri püskürttü. Hadiç oğlu Muaviye gelip Şam askeriyle birlikte hareket ederek her taraftan Kinane'yi kuşattı. Kinane son derece dayanarak şehit oluncaya kadar vuruştu. Kinane'nin şehit düştüğü haberi arkadan gelmekte olan Muhammed b. Ebû Bekir'e ulaşınca yanındaki asker bozulup dağıldı ve kendisi yalnız kaldı ve hemen dönerek bir harabede gizlendi.

Hadiç oğlu Muaviye, onu bulup öldürdü. Bir eşek leşinin içine koyup yaktı. Abdurrahman b. Ebû Bekir, Amr'ın yanında bulunduğundan kardeşinin böyle vahşice öldürülüp yakıldığına uzaktan üzülerek ve yanıp yakılarak bakıp kaldı.

Hz. Âişe durumu öğrenince son derece üzülerek namazdan sonra Muaviye ve Amr b. Âs'a beddua etmeye başladı. Amr ise Mısır eyaletini Muaviye adına ele geçirerek kendisi de valiliğinde kaldı. Hz. Ali'ye gelince, Mısır'a yardım için halkı pek çok özendirdiyse de, sefere rağbet etmediler. Oysa Muhammed b. Ebû Bekir'e asker ile yardım edeceğine söz vermiş olduğundan Kûfe ileri gelenlerini toplayarak onları azarladı.

Bunun üzerine Mâlik Erhabi oğlu Ka'b, halkı çağırarak topladığı ikibin askerle Kûfe'den hareket ettiyse de, sonradan Muhammed b. Ebû Bekir'in öldürüldüğü

ve Amr'ın Mısır'a girdiği haberi erişince Hz. Ali o askeri geri çevirdi ve halkı toplayarak durumu bildirdi ve yanıp yakılarak onlara çıkıştı ve pek dokunaklı sözler söyledi.

Ne fayda ki, büyük Mısır ülkesi Halife'nin hükmünden çıkıp, Şam valiliğine katılmış oldu. Muaviye'nin kuvveti iki kata yükselip asiler daha çok meydan aldı.

Basra Olayları

Muaviye Mısır işini bitirdikten sonra Basra'ya el uzattı. Basra halkını Ali'den Hz. Osman'ın kanını istemek ve davasını gütmek için çağırmak üzere Hadrami'nin oğlu Abdullah'ı Basra'ya gönderdi. Hz. Peygamber'in sünneti ile hareket edeceğine ve Basralıların maaşlarını iki kat edeceğine dair Basra halkına yazılmış bir mektubu Hadrami'nin oğluna verdi.

Hadrami'nin oğlu Basra'ya varınca Temimoğulları mahallesine indi. Ümeyyeoğullarını tutanlar onun başına toplandı. O da Hz. Osman'ın kanını istemek davasını meydana koydu ve Muaviye'nin mektubunu okudu. Basra'nın ileri gelenlerinden bazıları onu kesin olarak reddettilerse de, bazıları da uymaya meylettiler.

Basra valisi olan Abdullah İbn Abbas önce Kûfe'ye gelip Ebih oğlu Ziyâd'ı Basra kaymakamlığına tayin etmiş olduğundan Ziyâd, bu durumu Hz. Ali'ye bildirmekle beraber, Hadrami'nin oğlunu tutanlara karşı gelebilecek Basra ileri gelenlerini çağırtarak memleketi ihtilâlden korumaya çalıştı.

Hz. Ali hemen Temimoğullarını, Hadrami'nin oğlundan ayırmak için Zubey'a oğlu A'yen'i Basra'ya gönderdi. O da Basra'ya varıp Hadrami'nin oğlunu tutanlara öğütte bulundu. Fakat dinlemediler. Gece Haricilerden bazıları ise hileyle A'yen'i öldürdü. Bunun üzerine Hz. Ali, Sa'doğulları kabilesi başkanlarından ve Ahnef b. Kays'in yalanlarından olan Kudame oğlu Câriye'yi beşyüz atlı ile Basra'ya gönderdi ve Basra halkına karşı bir tehdit mektubu yazıp onun eline verdi.

Kudame oğlu Câriye Basra'ya varıp halkı itaate çağırdı ve Hz. Ali'nin tehdit mektubunu okudu. Basra ileri gelenlerinin çoğu **"Duyduk ve uyduk"** deyince, hemen Hadrami'nin oğlu üzerine saldırdı. Biraz çarpışmadan sonra Hadrami'nin oğlu bozuldu. Basralılardan ona uyanlar dağıldı. Kendisi yetmiş kadar adam ile eskiden kalma bir harap kaleye girdi. Cariye de o kaleye ateş verdi. Hadrami'nin oğlu ile beraber arkadaşları da toptan yandı ve bu suretle Basra meselesi son buldu.

Fâris Olayları

Naciyeoğullarının şeyhi Râşid oğlu Hırrîs ki, Cemel Vak'asında Hz. Ali ile beraber bulunduktan sonra üçyüz kişi ile Basra'dan çıkıp Kûfe'ye gelmiş ve Sıffîn'de

de Hz. Ali ile beraber bulunmuştu. İşi hakemlere bırakmaya karar verildiği zaman otuz kişilik arkadaşlarıyla Hz. Ali'nin yanına gelip, "Ey Ali! Ben artık senin emrine uymayacağım ve senin arkanda namaz kılmayacağım ve yarın senden ayrılacağım" deyince Hz. Ali, "Gel, otur. Sana Kur'an ve sünnetin hükümlerini anlatayım" diyerek öğüt vermişse de, faydası görülmemiş ve gece kavmiyle beraber Kûfe'den savuşup gitmişti.

Topluluğu, az olduğundan bu şekilde bir tarafa çekilmesi endişe verici değilse de, çevreden birçok serserilerin katılmasıyla topluluğunu çoğaltması beklenildiğinden Hasafe oğlu Ziyâd yüzotuz atlı ile arkasından koştu ve yolda yetişip ona nasihat etti. Fakat bir yararı dokunmayıp konuşmaları vuruşmaya dönüştü. İki taraftan epeyce ölen ve yaralanan oldu. Akşam erişip iki taraf birbirinden ayrıldı ve Hırrîs geceleyin savuşup Ehvaz'a ve Ziyâd da yaralandığından yarasına bakmak üzere Basra'ya gitti.

Bunun üzerine Hz. Ali, ikibin Kûfe askeriyle. Kays oğlu Ma'kıl'ı gönderdi. Ve ona, **"Allah'tan kork. Kıble ehli hakkında davranışlarında sınırı aşma, Müslüman olmayanlara zulmetme, büyüklenme, yüce Allah büyüklenenleri sevmez"** diye öğütte bulundu. Basra valisi Abbas'ın oğluna yazılı-emir yazıp Ma'kıl'ın yanına iki bin kadar asker göndermesini bildirdi.

Ehvaz'ın yerlilerinden olup haraçtan kurtulmak sevdasında bulunanlardan ve hırsız ve bu gibilerden olan birçok halk Hırris'in başına toplanıp Fâris eyaletini baştan başa karışıklığa getirmişler, hatta Hz. Ali tarafından Fâris valisi olan Hanif oğlu Sehl (r.a.)'i Fâris'ten çıkarmışlardı.

Kays oğlu Ma'kıl, hemen Kûfe'den çıkıp hızlı bir yürüyüşle Ehvaz'a vardı ve orada durmayıp Hırris'in arkasına düştü. Bir gün sonra Hırris'in topluluğuna erişti ve hemen savaşa girişti. Hırris'in yanındaki Araplardan yetmiş ve yerliden ve Kürtlerden üçyüz kadar yardımcısı öldü ve kalanı dağıldı. Hırris de kaçtı ve kıyılara doğru gitti. Çünkü o taraflarda pek çok taraflısı vardı. Kendisinin topluluğu geçen sene Sıffîn olayları sebebiyle öşür ve haraç vermedikleri gibi bu yıl da vermemek sevdasında idiler.

Hırris, kendi yanındaki Haricileri, **"Ben sizin görüşünüzdeyim"** diyerek kandırdı ve Ümeyyeoğullarını tutanlara da, **"Osman mazlum olarak öldürüldü, onun öcünü almalıdır"** der ve başkalarına da, **"Ali işi hakemlere bırakmayı kabul etti. Oysa kendi hakemi kendisini halifelikten indirdi"** yollu sözler söyler ve yerlileri de **"Öşür ve haracı memurlara vereceğinize kendi çoluk çocuğunuzun işlerine harcayınız"** diyerek ayaklanmaya kışkırtırdı. Kısaca her sınıfı hoşnut edecek şekilde dil kullanırdı. Böylece başına çeşitli sınıflardan birçok halk toplanmıştı.

Ma'kıl ise çok hızlı bir şekilde gidip ona ulaştı ve bir eman sancağı dikip, **"Bu sancak altına gelenler emindir"** diye bağırttı. Hırrîs'in başındaki çeşitli sınıfların çoğu dağıldı. Yanında az adam kaldı. Çarpışma sırasında kendisi ve yüzyetmiş kadar yardımcısı öldü ve kalanı sağa sola dağıldı. Sonra Ma'kıl geçen yıldan beri öşür ve haraç vermekten kaçınanları topladı, iki senelik öşür ve haracı bir defada aldı ve hepsinden Hz. Ali için biat aldı.

Âsilere katılan Hıristiyanlar çoluk çocuklarıyla beraber beşyüz kişi kadar oldukları hâlde Ma'kıl, onları esir etti ve dönüşünde onları da beraber alıp yola çıkardı. Onlar ise vatandaşları olan Müslümanlara alışmış olduklarından Müslümanlar onları uğurlamaya çıkınca hepsi ağlayıp Müslümanları da ağlattılar ve Hz. Ali tarafından Erdeşir Hurre şehrinin valisi olan Hübeyre Şeybani oğlu Maskala'nın yanından geçerlerken çoluk çocukları ağlaştılar. Kendileri de Maskala'ya dönerek, **"Ey kerem ve ihsan babası, ey zavallıların koruyucusu! Hakkımızda lütuf ve insanlık buyur ve bizi serbest bırak..."** diye bağrıştılar.

Maskala onların feryadına dayanamayıp, "Sizi serbest bırakırım" diye yemin etti. Ma'kıl'dan beşyüzbin dirheme onları satın aldı ve kendilerini yazıya geçirerek üzerlerine bir bedel yüklemeksizin hepsini serbest bırakarak kendisi Hazine'ye borçlu kaldı. Ma'kıl, **"Bu paraları hemen Halife'ye gönder"** deyince Maskala, "Hepsini birden gönderemem. Bir miktarını bir keresinde ve kalanını yavaş yavaş öderim!" dedi.

Ma'kıl, Kûfe'ye gelip durumu bildirince Hz. Ali, Maskala'ya yazılı-emir gönderdi, **"Ya o paraları gönder, yahut buraya gel"** diye buyurdu. Maskala, ikiyüzbin dirhem temin ederek alıp Kûfe'ye getirdi ve Hâris oğlu Zühl'ü akşam yemeğine çağırdı. Zühl'den rivayet edilmiştir. Demiş ki: Akşam yemeğinden sonra Maskala, **"Bu paraların hepsini Halife benden ister, ben ise derhal temin edemem"** dedi ve **"Bir hafta içinde temin edebilirsin"** dediğinde "Kavmime bunu yükleyemem. Ama Hind'in oğlu, yani Muaviye olsa onun için beni sıkıştırmazdı, Affan oğlu Osman olsa onu bana bağışlardı. Görmez miydin her yıl Azerbaycan mallarından Eş'as b. Kays'a yüzbin dirhem ihsan ederdi" dedi. **"Ali'nin görüşü öyle değildir. O Hazinenin bir tanesinden geçmez. Sen o paraları temin etmeye bak"** dedim. Maskala, geceleyin kaçtı ve Muaviye'nin yanına gitti.

Gerçekten Hz. Osman, kendi görüş ve içtihadı gereği bazı valilere bol bol bahşişler verirdi. Hz. Ali'nin görüş ve içtihadı ise ona ters düştüğünden karşı çıkar ve bunu Hz. Osman'ın yüzüne karşı söylerdi. Hz. Ali'nin görüşü, şer'i hükme uygun ve Ebû Bekir ve Ömer zamanlarının gereğine uygundu. Fakat sonraki zamanların gerekleri Hz. Osman'ın görüş ve içtihadına uygundu. Her birinin bir yönü var... Zamanın değişmesiyle hükümlerin değişmesi ise inkâr olunamaz.

Haricilerin Son Halleri

Nehrevan olayından sonra Deskere'de ve sonra Masebezan'da ve Çuha tarafında arka arkaya türeyen Hariciler üzerine Hz. Ali tarafından gönderilen birlikler muzaffer olarak Haricileri dağıtmışlar iken Medâyin yakınlarında yine bir grup Hariciler türemekle Medâyin valisi olan Mes'ud oğlu Sa'd, Recep ayında onları vurup dağıttı.

Sonradan Şehrizur tarafında türeyen Hariciler, Kûfe'ye beş saatlik uzaklığa kadar saldırınca, Hz. Ali tarafından yediyüz kişiyle Hani oğlu Şurayh gönderildi ve vuruşma sırasında Şurayh'ın askeri dağıldığından Hz. Ali'nin kendisi çıkıp onları vurdu, yok etti. Fakat içlerinden eman dileyen yetmiş kişiyi alıp Kûfe'ye getirdi.

Sehl ve Suheyb'in Vefatları

Bedir Savaşı'na katılanlardan ve Uhud Harbi'nde İslâm askeri bozulduğunda kalıp dayananlardan Ensar'dan Hanif oğlu Sehl (r.a.) Sıffîn'de Hz. Ali ile beraber bulunduktan sonra Hz. Ali, onu Faris emiri yapmıştı. Fâris'te ihtilâl ve isyan çıkmasıyla halk, onu Fâris'ten çıkarmışlardı. Bu sırada öldü ve namazını Hz. Ali kıldı.

Ashâbın seçkinlerinden ve ilk Müslümanlardan Suheyb-i Rumi (r.a.) de bu sırada yetmiş yaşını aşkın olarak vefat etti. Yukarılarda nice menkıbeleri geçtiğinden tekrara lüzum yoktur.

Hicretin Otuzdokuzuncu Senesi Olayları

Faris halkı isyan ile öşür ve haraç vermekten kaçınarak emirleri olan Hanif oğlu Sehl'i Fâris'ten çıkarmış olduklarından Hz. Ali, Basra'da Hazine memuru olan Ebih oğlu Ziyâd'ı Faris ve Kirman eyaletlerine vali tayin etti. Bu eyaletler Basra Emirliğine ait olduklarından Ziyâd'ın Faris'e gönderilmesi için Basra emiri olan Abbas oğlu Abdullah'a yazılı-emir yazdı. O da yeteri kadar askerle Ziyâd'ı Fâris'e gönderdi.

Ebih oğlu Ziyâd ise çok üstün akıllı, tedbirli ve ileri görüşlü biriydi. Emrindeki askeri kullanmaya muhtaç olmayıp, güzel tedbirlerle iş gördü. Fâris ve Kirman'ın başkanlarını çağırtarak onları birbirine düşürdü ve birbirine vurdurup terbiye ettirdi. Az zamanda Faris ve Kirman eyaletlerini inzibat altına aldı ve baş kaldıranlarını emana getirdi.

Şam Askerinin Saldırıları

Muaviye, hicretin bu otuzdokuzuncu yılında çetelerini taraf taraf dağıttı. Irak şehirlerine epeyce zarar verdi. Hz. Ali Şam âsilerini yola getirmek için Kulelileri

çağırdı. Fakat kendilerinde gayret eseri görülmedi ve minbere çıkıp onlara hayli dokunaklı sözler söyledi, yine fayda vermedi.

Oysa altıyüz kadar Şam askeri Enbar'a gidip halkının mallarına el koyarak Muaviye'ye getirdi. Binyediyüz Şam askeri Teyma'ya gitti ve Muaviye'ye biat etmek üzere halkı zorladı. Fakat Hz. Ali tarafından gönderilen iki bin neferden oluşan bir birlik Teyma'ya varıp onları geri püskürttü. Sonradan Muaviye Kays oğlu Dahhak'ı üçbin askerle Sa'lebiyye tarafına gönderdi. Ona karşı Hz. Ali de dörtbin askerle Adiyy oğlu Hacer'i gönderdi. İki asker Tedmür'de buluşup akşama kadar çarpıştılar. Dahhak geceleyin savuşup kaçtı.

Yine bu sırada Muaviye, Şam'dan kendisi hareketle Dicle kıyısına kadar gidip geldi ve Cezire halkına bir gösterişte bulundu.

Yine bu sene Muaviye, üçbin atlıyla Şecere oğlu Yezid'i Mekke'ye gönderdi. Mekke emiri olan Abbas oğlu Kuşem ona karşı savunmak için Mekkelileri çağırdıysa da, kulak asmadılar. Şecere oğlu Yezid hac mevsiminde Mekke'ye girdi. Ensar'dan ve büyük muhaddislerden Ebû Said el-Hudri'yi çağırtarak, **"Emirinizin zaafı ortadadır. Ona söyle halka namaz kıldırmasın, ben de imamlığa kalkışmam. Halk istediklerini imamlığa seçsinler"** dedi. O da Kusem'e söyledi ve halk imamlığa Abdü'd-Daroğullarından Osman oğlu Şeybe'yi seçtiler.

Şeybe halkın seçmesiyle imam olarak halk hac etti. Mekke tarafsız bir hâlde kaldı. Bu da Muaviye'nin iktidarının güçlenmesine bir delil oldu.

Hz. Ali, Şecere'nin oğlunun Mekke'ye gittiğini öğrenince Mekke'ye üçbin atlı gönderdiyse de, onların varmasına kadar Şamlılar dönmüş olduğundan iki asker birbiriyle buluşamadılar. O sırada Muaviye tarafından Cezire şehirleri üzerine gönderilen bir birlik Heyt denen yerde Halife tarafından muhafız bulunan Kümeyi ile çarpışma sırasında bozularak döndü. Nusaybin şehrinde muhafız bulunan Amir oğlu Şebib ise Kümeyl'e yardım için gelip Şamlıların bozguna uğrayarak döndüklerini görünce arkalarına düştü. Ba'lebek'e kadar gelip gitti ve bulduğu hayvanları sürüp götürdü.

Semave'nin vergisini toplamak için Muaviye tarafından memur gönderildiği gibi, Hz. Ali tarafından da memurlar gönderildi. Semave'de karşılaşıp çatıştılar... Hz. Ali'nin memurları yenildi. Dumetü'l-Cendel halkı bir tarafa bağlanmayıp tarafsız kaldılar. Giden memur, onları Muaviye'ye biat ettirmek istedi, kabul etmediler. Hz. Ali tarafından giden memura da, **"Müslümanlar bir halife üzerine toplanıp birleşmedikçe bir tarafa biat etmeyiz"** diye cevap verdiler.

Mürretü'l-Abdi oğlu Hâris bu sene Hz. Ali'den izin alıp gönüllü olarak Sind'e gitti, gaza etti, pek çok ganimet malları aldı. İki yıl kadar orada gaza ile meşgul oldu.

Bazı Vefatlar

Akabe'de iman eden Ensar'dan Ebû Mes'ûd (r.a.) bir rivayete göre bu sene vefat etmiştir. Ünlü şair ve Hz. Peygamber'i övmüş olan Hassan b. Sabit (r.a.) da bu sene yüzyirmi yaşında iken Medine'de vefat etti.

Hicretin Kırkıncı Senesi

Bedir Savaşı'na katılanlardan Ensar'dan Huzeyme oğlu Hâris (r.a.) bu sene ölmüştür. Ensar'dan Havvat b. Cübeyr (r.a.) da bu sene Medine'de ölmüştür. Resûlüllah (s.a.v.)'ın süvarilerinden idi. Bedir Savaşı'na çıkmışken ayağına taş dokunup yaralanınca Resûl-i Ekrem onu Medine'ye geri göndermiş ve kendisine Bedir'de elde edilen ganimetlerden pay vermiştir.

Ensarın ileri gelenlerinden Münzir oğlu Ebû Lübabe, Bedir Savaşı'na çıkmışken Resûl-i Ekrem onu Medine kaymakamı yaparak geri çevirmiş ve ona da, Bedir ganimetlerinden pay vermişti. O da Hz. Ali'nin halifeliğinde sonsuzluk yeri olan öteki dünyaya göçmüştür.

Uhud Savaşı'na katılanlardan ve ashabın üstünlerinden Rey şehrini alan Ensar'dan Ka'b oğlu Karaza (r.a) da Hz. Ali'nin bütün savaşlarında beraber bulunduktan sonra Kûfe'de sonsuz diyar olan âhirete göçmüştür.

Mütareke

Hicretin kırkıncı yılı ortasında Muaviye, üçbin neferle Ertat oğlu Büsr'ü Hicaz tarafına gönderdi. O da hemen Medine'ye vardı. Medine emiri olan Ensar'dan Ebû Eyyûb Kûfe'ye kaçmakla Büsr, hiçbir engel ve güçlükle karşılaşmadan Medine'ye girdi. Sonra Mekke'ye gitti ve Ebû Musa el-Eş'ari korkup kaçtı. Büsr gerek Medine, gerek Mekke halkını zorlayarak ister istemez Muaviye'ye biat ettirdi ve oradan Yemen'e gitti. Yemen Emiri olan Abbas oğlu Ubeydullah kaçtı. Büsr orada Hz. Ali'yi sevenlerden birçok adam öldürdü.

Hz. Ali bu durumu öğrenince, Kudame oğlu Câriye'yi ikibin ve Mes'ud oğlu Veheb'i yine ikibin kişiyle Yemen tarafına gönderdi. Cariye, Necran'a vardı. Ümeyyeoğullarını tutanlardan çoklarını öldürdü. Büsr oradan savuştu. Cariye onun arkasına düştü ve onun peşi sıra Mekke'ye geldi. Mekkelilerin Halife'ye biatlerini yeniletti. Sonra Medine'ye geldi, orada halka namaz kıldırmakta olan Ebû Hureyre ondan korkup Medine'yi terk etti. Cariye, hemen Kûfe'ye döndü. Ebû Hureyre de Medine'ye gelip yine halka namaz kıldırmaya başladı.

Kısaca Ali ve Muaviye kavgasıyla İslâm ülkelerini bir çekişmedir aldı. Halk bu durumdan şikâyet eder oldu. Bunun üzerine iki taraf arasında birçok haberleşmelerden sonra Irak tarafı Halife'nin ve Şam tarafı Muaviye'nin olmak ve iki

taraf birbirinin memleketine karışmamak üzere bu sene savaşın karşılıklı olarak kesilmesi kararlaştırıldı.

Abdullah İbn Abbas'ın İstifası

O sırada Basra Emiri Abdullah İbn Abbas, Basra hâkimi Ebu'l-Esved'i gücendirdiğinden, o da onu çekiştirir yollu Hz. Ali'ye bir yazı gönderdi. Hz. Ali, Abbas'ın oğlundan sordu. Abbas'ın oğlu da yazılan haberlerin aslı olmadığına ve Hazine'ye ait olan malların korunmasında kusur etmediğine dair cevap yazdı. Bunun üzerine Hz. Ali cizye mallarının hesabını istedi. Abdullah İbn Abbas bundan gücendi ve: "Sen işine başkasını gönder" diye cevap yazdı ve Basra vilâyetini terk ederek Mekke'ye gitti.

Hz. Ali'nin Şehit Edilişi

Haricilerin kılıç artıklarından Mülcem Muradi oğlu Abdurrahman, Abdullah Temimi oğlu Berk ve Bekir Sa'di oğlu Amr Hicaz'da toplanarak, halkın uğradığı zorlukları görüşmek ve Nehrevan'da ölen yoldaşlarını anıp üzülerek, "Onlardan sonra bizim dünyada ne işimiz var. Hiç olmazsa yoldan çıkmış imamları yani başkanları öldürerek halkı onların ellerinden kurtaralım!.." demişler. Bunun üzerine, Mülcem'in oğlu, "Ben Ali'ye yeterim!", Berk, "Ben de Muaviye'ye yeterim!..", Bekir oğlu Amr, "Ben de Amr b. Âs'a yeterim!" diyerek bir günde üçünün de öldürülmesine karar vermişler ve "Ölmek var, dönmek yok!" diyerek birer zehirli kılıç alıp Ramazan ayının yirmiyedisini tayin etmişler ve sözleştikleri taraflara gitmişler.

Bekir oğlu Amr, Mısır'a varıp Ramazan'ın yirmiyedinci gecesi Amr b. Âs'ın mescide çıkacağı yerde onu gözetlemiş. Amr b. Âs ise hasta olduğundan kendisinin zabıta memuru olan Habibe oğlu Harice'yi imamlığa vekil etmiş. Harice, halka namaz kıldırmak üzere camiye giderken, Bekir oğlu Amr onu vurup öldürdü. Derhal tutulup, Amr b. Âs'ın yanına getirilince, "Sen kimi öldürdün?" diye sordu. Bekir oğlu Amr, **"Ey fâsık! Allah'a yemin ederim ki senden başkasını zannetmedim!.."** deyince Amr b. Âs, **"Sen Amr'ı istemişsin. Allah'ın iradesi ise Harice imiş..."** deyip, hemen onun öldürülmesini emretti.

Berk de o gece Şam'da Muaviye'nin çıkışını gözetleyip Muaviye sabah namazını kıldırmak üzere camiye çıkarken Berk, bir kılıç çaldı. Muaviye'nin uyluğuna rast geldi. Muaviye'nin hükümeti ise mülk ve saltanat tarzında olup, derhal yanında yaver ve çavuş makamında olan bekçiler, Berk'i tuttular. Berk, **"Bir müjdem var. Söylesem faydası olur mu?"** deyince Muaviye, **"Evet. Söyle bakayım..."** deyince, **"Şimdi benim bir yoldaşım, Ali'yi öldürmüştür!.."** dedi. Muaviye, **"Ne biliyor-**

sun? Belki öldürememiştir!" deyince, **"Elbette öldürmüştür, çünkü Ali'nin yanında yaverler ve bekçiler yoktur"** dedi. Fakat kendisine faydası olmadı. Muaviye hemen onun öldürülmesini emretti. Ve Saıdi adındaki doktoru çağırttı. Saıdi baktı ki, bu yarayı açan kılıç zehirli imiş... **"İki şekilden birini seçmelisin. Ya bir demiri kızdırıp yaranın üzerine koymalıyız, yahut sana bir şerbet içirmeliyim ki bu zehiri alsın. Fakat ondan sonra çocuğun olmaz"** deyince, Muaviye, **"Ben ateşe dayanamam. Oğullarım Yezid ile Abdullah bana yetişir..."** deyince Saıdi, ona bir şerbet içirdi. Yarayı iyileştirdi. Fakat ondan sonra Muaviye'nin çocuğu olmadı.

Ama Mülcem'in oğlu, Mısırlı idi. Kûfe'ye gelip Haricilerden olan yoldaşlarıyla görüştüyse de onlara sırrını açmadı. Fakat Nehrevan da kocası ve kardeşi ölmüş çok güzel bir kadın vardı. Mülcem'in oğlu onu görünce gönül vermiş, evlenmek istemiş... O da evlenmek işinde Hz. Ali'yi öldürmesini şart kılmış. Mülcem'in oğlu, **"Yemin ederim ki ben buraya sırf onun için geldim, dediğin olsun"** deyince, kadın da ona yardım için kendi akrabasından Verdan adında birini katmış ve Mülcem'in oğlu, bu yolda kendisine yardım için Şebib adında birinin zihnini çelmiş. O da Mülcem'in oğlunun yanına gelmiş... Üçü birleşip sözleşilen vakit olan Ramazan'ın yirmiyedinci gününü beklemeye başlamışlar... Diğer Haricilerin bundan haberleri yoktu. Fakat Eş'as b. Kays'ın bu sırrı bildiği durumun gelişinden anlaşılıyor. Çünkü o gece Mülcem'in oğlu, Eş'as ile sohbet edip seher vakti onun yanından ayrılmış ve sabahleyin Eş'as'ın, oğlunu durumu öğrenmesi için hükümet konağına göndermiş olduğu rivayet edilir. Her ne hâl ise Mülcem'in oğlu yoldaşlarıyla beraber camiye varmışlar ve Hz. Ali'nin çıkacağı kapı önünde durmuşlar.

Halife mescide gitmek için, âdeti üzere müezzini önünde, **"Namaza namaza ey insanlar!.."** diyerek ve oğlu Hasan arkasından yürüyerek evinin kapısından çıkarken pusudaki hainlerin üçü birden saldırdılar. Şebib'in kılıcı kapının kemerine dokundu. Mülcem'in oğlu ise, **"Ey Ali! Hüküm ancak Allah'ındır, senin ve arkadaşlarının değildir"** diye işi hakemlere bırakmayı kabul etmiş olduğundan dolayı çıkışarak kılıçla Hz. Ali'nin başına vurdu. Bir ağır yara açtı. Verdan ve Şebib kaçtı. Halk üşüşüp Mülcem'in oğlunu tuttular.

Hz. Ali sabah namazını kıldırmak üzere kızkardeşi Ümmü Hâni'nin oğlu Hübeyre oğlu Ca'de'yi imamlığa vekil buyurdu. O da mescide girip halka sabah namazını kıldırdı. Sonra Mülcem'in oğlunu, kolları bağlı olduğu halde Halife'nin yanına getirdiler. Hz. Ali, **"Ben sana iyilik etmedim mi?"** diye sordu. "Evet ettin" diye cevap verdi. "Ya bu hıyanete sebep nedir?" deyince Mülcem'in oğlu, "Ben bu kılıcı kırk gün biledim, onunla halkın en şeririnin öldürülmesini Allah'tan diledim" deyince Hz. Ali, **"Görüyorum ki sen o kılıçla öldürüleceksin. Biliyorum ki sen halkın en şerirlerindensin!'** dedi.

Sonra Hz. Ali, **"Ben ölürsem bunu da kısas olarak öldürünüz. Ey Abdü'l-Muttaliboğulları! Halife öldürüldü diyerek Müslümanların kanlarına dalmayınız, benim için ancak beni öldüren öldürülür..."** dedi. O sırada Abdullah oğlu Cündüb geldi, **"Ey Mü'minlerin Emiri! Allah bize senin eksikliğini göstermesin. Eğer sana bir şey olursa biz oğlun Hasan'a biat ederiz..."** dedi. Hz. Ali, **"Ben bu konuda size ne emir ederim, ne de yasaklarım. Siz işinizi daha iyi bilirsiniz"** diyerek sözünü kestirdi.

Sonra Hz. Ali, oğullarına vasiyet etti. Hasan ve Hüseyin (r.a.)'e dönerek, **"Size Allah korkusu ve sıkı bir dindarlığı vasiyet ederim. Dünyaya düşkünlük göstermeyiniz, kaybınız için ağlamayınız, her zaman doğru söyleyiniz, Allah'ın kitabı ile hareket ediniz. Zâlime karşı düşman ve zulme uğrayana yardımcı olunuz, din hükümlerini uygulamada çekiştiricinin kınamasından sakınmayınız..."** dedikten sonra Muhammed b. Hanife'nin yüzüne baktı, **"Kardeşlerine ettiğim vasiyeti belledin mi, sana da vasiyetim o şekildedir. Bir de sana vasiyet ederim ki, kardeşlerine saygılı ol ve hürmet et ve onların görüşüne uygun hareket et..."** dedi, onu Hasan (r.a.)'a emanet ve tavsiye etti. Sonra Hasan (r.a.)'a özel olarak başkaca vasiyet etti.

Mü'minlerin Emiri ve Hz. Peygamber'in Halifesi olan Hz. Ali (r.a.) o şekilde vasiyetlerini yaptıktan sonra dünya sözü söylemedi. Kelime-i Tevhid ile sözünü bitirdi. Vefasız dünyadan geçti. Altmışüç yaşında ve ak sakallı olarak öteki âleme göçtü. Namazını oğlu Hasan (r.a.) kıldı. Halifelik süresi, beş seneden üç ay eksiktir. Mülcem'in oğlu, Hz. Hasan'ın yanına getirilince, **"Ben Ali ve Muaviye'yi öldürmek üzere Kâbe'de Allah'a söz vermiştim. Bana meydan ver, gidip Muaviye'yi de öldüreyim. Sağ kalırsam gelip kendimi sana teslim ederim..."** dediyse de fayda vermedi. Hz. Hasan onu kısas olarak öldürdü.

Şiilerin bir kısmı, Hz. Ali'nin kıyametten önce dirileceğini sanıyorlardı. Hz. Hasan'dan sorulunca, bu inancın boş olduğunu belirtmek için, **"Öyle olsa biz onun mirasını paylaşmazdık..."** demiştir.

Hz. Ali, Irak'a gitmek üzere Medine'den çıkarken bir ayağı üzengide olduğu hâlde Selâm oğlu Abdullah (r.a.) gelip, **"Ey Halife! Irak'a gitme, korkarım orada sana kılıcın ucu dokunur"** deyince Hz. Ali, **"Onu bana Resûlüllah (s.a.v.) haber vermişti..."** diyerek binip gitmişti. Gerçekten Resûl-i Ekrem (s.a.v.), Ali'yi öldürenin halkın en azılı eşkiyası olduğunu haber vermişti.

Hicretin bu kırkıncı yılı Ramazan ayı başlayınca, yemekten kesildi, iftar vaktinde üç lokmadan fazla yemez oldu. **"Allah'ın emrinin aç iken gelmesini isterim..."** der idi. Şunun şurasında bir iki günlük ömrü kalmış olduğunu haber verdi. Ramazan'ın yirmiyedinci gecesi rüyada Resûlüllah'ı (s.a.v.) görüp ümmetinden

şikâyet edince, **"Onların aleyhine dua et!.."** diye buyurunca o da, **"Ya Rabbi! Bana onlardan hayırlısını ver, onlara da benden fenasını ver..."** diye dua etmiş ve hemen uyanıp rüyasını oğlu Hasan (r.a.)'a söyledi. Sabah namazı vakti girdiğinden müezzin ezan okudu. Hz. Ali, mescide yöneldikte avludaki ördekler onun üzerine çağrışmakla yanındakiler, onları kovmak istediklerinde, **"Dokunmayınız. Onlar ölüye ağlayıcılardır..."** demiş. Kapıdan çıkarken halkın en kötüsü olan Mülcem'in oğlu kılıçla onu vurmuştu.

Nevayih, ölünün evinde ve cenaze arkasında ölünün iyiliklerini anarak ağlayıp sızlayan kadınlardır. Arabistan'da böyle ağlamak için ücretle tutulur kadınlar vardır.

Bu hâllerden anlaşılıyor ki Hz. Ali öleceği yıl, ay ve günü biliyormuş diye **Üsdü'l-Gabe** adındaki güzel kitapta açıkça yazılmıştır.

Hz. Ali'nin bu gibi kerameti pek çoktur. Üstünlüklerine dair yukarılarda nice menkıbeleri geçtiğinden tekrara hacet yoktur. Fakat bu konuda kısaca hayatının anlatılması uygun görülmüştür.

Hz. Ali'nin Hayatı

Hz. Ali babadan-anadan Haşimîdir. Çünkü babası Haşimoğlu Abdü'l-Muttaliboğlu Ebû Talib'dir. Anası da Haşim oğlu Esed kızı Fâtıma'dır.

Resûlüllah (s.a.v.) babadan ve anadan yetim kalıp önce dedesi Abdü'l-Muttalib'in ve sonra amcası Ebû Talib'in yanında büyümüş olduğu gibi kendisi de Ebû Talib oğlu Ali'yi küçükken evine alıp büyütmüş ve terbiye etmiştir.

Resûl-i Ekrem'e peygamberlik gelince önce Hz. Hatice (r.anha) iman edip onunla beraber namaz kılmış ve bir gün sonra Hz. Ali, tam bulûğ yaşına erişmiş olduğu sırada İslâm ile şereflenmiştir. Bu bakımdan Hz. Ali, mü'min olarak erginlik yaşına girmiş olduğundan hiç putlara secde etmemiştir.

Esmer renkli, büyük sakallı, büyük gözlü güler yüzlü, orta boylu iki omuzlarının arası geniş, pazuları ve baldırları kalın, mafsalları ince, arslan gibi pençeleri kuvvetli ve çok cesur, kısaca insan güzeli ve Allah'ın bir arslanı olup her kiminle vuruştuysa yenmiştir. Bununla beraber halim ve selim, alçak gönüllü, cömert, kerem ve zühd sahibi, âdil ve değeri yüksek, eşsiz bir kişiydi.

Bedir'de ve Hz. Peygamber'in diğer savaşlarında bulunup büyük işler görmüş ve son derece mertlik ve yararlık göstermiştir. Fakat Tebük çarpışmasında Resûl-i Ekrem onu Medine'de kaymakam bırakmakla o savaşta bulunamamıştır. Hakkında pek çok âyet inmiş ve nice hadis söylenmiştir. Hanbel oğlu Ahmed der ki: Ali hakkında yazılan eserler ashâbdan hiçbirinin hakkında yazılmamıştır.

Sıffîn'e giderken düşürmüş olduğu zırhını, dönüşünde bir Hıristiyan elinde bulup onu Kûfe hâkimi Şurayh'ın yanına götürdü, **"Bu zırh benimdir"** diye dava etti. Hıristiyan inkâr edince hâkim Şurayh, şahit istedi. Hz. Ali'nin şahitleri oğlu Hasan ile azadlısı Kanber idi. Hz. Peygamber'in torununun yalan yere şahitlik etmeyeceği herkes tarafından bilinen kesin bir şeyse de, bile bile inkâr eden düşmana karşı evlâdın babası lehine şahitliği kabul edilmediğinden hâkim Şurayh Hz. Hasan'ın yerine başka şahit istedi. Hz. Ali'nin başka şahidi olmadığından Şurayh, onu hakkını aramaktan yasakladı. Hz. Ali, bundan asla üzülmeyip gülüyordu. Hıristiyan ise bu duruma hayran olarak zırhı alıp biraz gittikten sonra durdu, düşündü, geri döndü. **"Bu hüküm ancak Peygamber hükmüdür"** diyerek, İslâm ile şereflendi ve zırhı Hz. Ali'nin Sıffîn'e giderken (düşürmüş olduğunu söyleyerek geri verdi. Fakat Hz. Ali zırhı ona bağışladı, bir de at ihsan etti.

Kendisi ne yer ve ne giyer ise hizmetçi ve kölelerine de onu yedirir ve onu giydirirdi. Ebû Nevar adındaki bezzazdan yani bez ve bezle ilgili şeyler satan tüccardan rivayet edilmiştir. Demiş ki: **"Bir gün Ali, kölesiyle beraber geldi. İki gömlek satın aldı. Kölesine 'Beğendiğini al' diye emretti. Köle birisini aldı, Diğerini de Ali giyip gitti."**

Resûl-i Ekrem (s.a.v.), en sevgili kızı olan Hz. Fâtıma'yı Hz. Ali'ye verdi. Ondan Hasan ve Hüseyin ile Muhassin adlarındaki oğulları ve Zeyneb ve Ümmü Gülsüm adlarında kızları doğdu. Muhassin küçükken öldü.

Zeyneb, Ca'fer-i Tayyar oğlu Abdullah'a vardı ve ondan Avn, Ali, Abbas ile Ümmü Gülsüm'ü doğurdu. Ümmü Gülsüm, Hz. Peygamber'in ölümünden önce dünyaya gelmişti. Hz. Ömer Halife iken onunla evlenmek istedi. Hz. Ali, **"Altı yedi yaşındadır"** diye özür dilediyse de Hz. Ömer, **"İsteğim sırf Hz. Peygamber soyuna katılmaktır"** diyerek ısrar edince, Hz. Ömer'le evlendirildi. Ondan Rukiyye adındaki kızıyla Zeyd isimli oğlu doğdu. Hz. Ömer'in ölümünden sonra Ca'fer-i Tayyar oğlu Muhammed'e varıp ondan da Cariye adlı kızı doğmuştur.

Hz. Ali, Hz. Fâtıma'nın üzerine başka kadın almadı. Odalık da edinmedi. Ama o öldükten sonra başka kadınlar alıp ve cariyeler tutup onlardan diğer çocukları olmuştur. İsimleri aşağıda yazılmıştır. Erkek çocukları: Muhammedü'l-Ekber, Abbas, Osman, Ca'fer, Abdullah, Muhammedü'l-Evsat, Yahya, Avn, Ömerü'l-Ekber, Muhammedü'l-Asgar, Ubeydullah, Ebubekir'dir. Kızları ise: Rukiyye, Ümmü'l-Hasan, Remletü'l-Kübrâ, Ümmü Hâni, Meymûne, Zeynebü's-Suğra, Remletü'l-Suğrâ, Ümmü Gülsümi's-Suğra, Fâtıma, Ümmü'l-Kiram, Ümmü Seleme, Ümmü Ca'fer, Cemâne, İmame, Nefise'dir.

Muhammedü'l-Ekber'in anası Hanifeoğulları kabilesinden olmakla Muhammed b. Hanife diye bilinegelmiştir. Çok kahraman ve cömert, etkili konuşan, de-

ğeri yüksek bir kişi idi. Hz. Ali'nin soyu Hasan, Hüseyin, Muhammed b. Hanife, Abbas ve Ömer'den yayılıp, diğer çocuklarının soyu yürümemiştir.

Özet

Resûl-i Ekrem (s.a.v.), Hz. Ali'ye, "***Sen Kâbe durumundasın. Sana gelirler, sen gitmezsin. Bu kavim, eğer sana gelip de işi teslim ederlerse kabul et. Gelmezlerse sen ileri atılma***" diye buyurmuş. O da bu emre uymuştur.

Allah'ın sevgilisi vefat edince, Ensar, içlerinden birini halifeliğe seçmek istediler. Muhacirler ise; **"*Halife Kureyş'ten olması lâzımdır*"** dediler ve hemen Hz. Ebû Bekir'e biat olunarak Muhacirler ile Ensar arasındaki ayrılık ortadan çıktı. Fakat Peygamberin amcası olan Abdü'l-Muttaliboğlu Abbas ve Zübeyr b. Avvâm gibi bazı seçkin sahabiler, halifenin Hâşimî olması görüşünde bulunarak Ebû Talib oğlu Ali'ye biat etmek istediler. Ümeyyeoğullarının fikrini ve Muaviye'nin babası olan Ebû Süfyân da bu görüşte idi.

Hz. Ali ise, ashâb arasına ayrılık düşmesin diye onların biatlerini kabul etmedi. Kendisi Hz. Ebû Bekir'e biat etmekle onlar da biat ettiler. Böylece bütün Müslümanların fikirleri bir noktada toplandı ve İslâm hilâfeti kuvvet buldu.

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'i halifeliğe aday gösterince önce Hz. Ali kabul edip, biat etti. Hz. Ömer şehit edilip de, henüz son nefesini vermezden önce, halife seçme işini Danışma Meclisi'ne bıraktı. Danışma Meclisi'ni teşkil edenlerden biri de Hz. Ali idi. Danışma sırasında halifelik, Ali ve Osman arasında dolaşıp Abdurrahman b. Avf hakem olarak Hz. Osman'ı tercih etti. Hz. Ali ona biatte de tereddüt etmedi.

Hz. Osman zamanında yapılan büyük fetihlerle İslâm memleketleri genişledi. Devlet gelirleri çoğaldı. Arap zengin oldu. Dünya sevgisine daldı. Ümeyyeoğullarının büyükleri, devlet memurluklarını kaplayarak, kendilerine yiyecek yer ve malikâne yaptılar. İslâm'da kıdemi olan ashabın büyükleri geri kaldı. Bu ise halka özellikle Haşimoğullarına ağır geldi. Halk bundan dolayı gücendi. Hz. Osman aleyhinde söz söylemeye başladılar. O sırada Şia grubu türeyerek halkı isyan ve ihtilâle kışkırttılar. Bunun üzerine Mısır, Basra ve Kûfe'de birer âsi fırka çıkararak Medine'ye gelip Hz. Osman'ın evini sardılar. Sonunda şehit ettiler. Hz. Ali'ye biat etmek istedilerse de kabul etmedi. Fakat Medinelilerin baskısıyla Bedir'de bulunmuş olanlar toplanıp onu halifeliğe seçince, o da kabul etmek zorunda kaldı.

Kısaca Hz. Ali, zorbaların biatini önemsemeyip, kendisinden öncekiler gibi ancak işleri sonuca bağlamak durumunda olan Medinelilerin ve özellikle Bedir Harbi'ne katılanların seçmesiyle hakkıyla halife oldu. Şam'dan başka bütün eyaletlerin halkı kendisine biat etti. Fakat Medine'de toplanan zorbaları dağıtmaya za-

man bulamadı. Ne tarafa yöneldiyse çaresiz onlar da Hz. Ali'nin ordusunda diğer halk ile karışık olarak kaldılar. Şam valisi Muaviye, biatten kaçınmakla Şam üzerine hareket olunacağı sırada, Hz. Osman'ın kanını istemek ve davasını gütmek meselesi ortaya çıkarak Cemel Vak'ası meydana geldi. Hz. Ali bunda muzaffer olduktan sonra Sıffîn olayları çıktı. Hz. Ali bunda da galip gelmişken, işi hakemlerin halletmesine bırakma meselesi meydana çıktı ve Hz. Ali'nin ordusunda fikir ayrılığı doğdu. Muhaliflerin zoruyla Hz. Ali tahkimnâmeyi imzalamak zorunda kaldı.

Bunun üzerine Hariciler türeyerek işi hakemlere bırakmaktan vazgeçilmesini teklif ettiler. Hz. Ali ise, verdiği sözde durdu. Hakemlerin verdikleri karar ise üzücü bir sonuç doğurdu. Halife'nin nüfuzunu zayıflattı. Şam halkı Muaviye'ye biat etti. İslâm milleti ikiye ayrıldı. Sonra Amr b. Âs Mısır'ı istilâ etti. Şam'a bağladı. Muaviye'nin hükümeti bir derece daha kuvvet buldu, öte tarafta ise fikirlerde ayrılıklar baş gösterdi. Şialar Hz. Ali'ye sevgide aşırı giderek, yalnız Hz. Osman'ın değil, Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in bile halifeliklerine itirazla sapıklıkta kaldılar. Hariciler de hakem tayinine gidildiğinden dolayı, Hz. Ali'ye düşmanlık etmekle helak oldular.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.), Hz. Ali'ye hitaben, "İsa'ya Yahudiler, düşmanlık etmekle ve Hıristiyanlar aşırı sevgi duymakla sapıklığa düştükleri gibi, senin için de beslenen aşırı sevgi ve nefretle karışık düşmanlık yüzünden iki fırka helak olur..." diye buyurmuş olduğu rivayet edilir. İşte bu hadisin mânâsı daha o zaman anlaşılmıştı.

İbni Asakir'in rivayetine göre Ukle oğlu Süveyd demiş ki: Bir gün Şia'dan birkaç kişinin meclisine gittim. Ebû Bekir ve Ömer aleyhinde söz söylüyorlardı. Hemen Ali'nin yanına varıp, **"Ey Mü'minlerin Halifesi! Senin arkadaşlarından birkaç kişinin yanına gittim, Ebû Bekir ve Ömer haklarında yakışıksız sözler söylüyorlardı. Onların açıkça söyledikleri şeyler senin kalbinde gizlenmese onlar da buna kalkışamazlardı."** dediğim zaman Ali; üzüldü. Gözleri doldu. Hemen ağlayarak ve **"O iki büyük adam hakkında kin besleyenlere yüce Allah lanet etsin..."** diyerek kalktı, elimi tuttu, mescide gitti, minbere çıktı, oturdu. Ak sakalını tutup bir kere baktı ve kalkıp çok etkili ve güzel ve kısa bir hutbe okudu. Buyurdu ki: "Nedir o kavmin hal ve şânı ki, Kureyş'in uluları ve Müslümanların babaları olan iki kişiyi dillerine doluyorlar. Allah'tan korkan mü'minler bu iki adamı sever. Bunlara ancak fâcir ve alçak kimseler kin besler. İkisi de Resûlüllah'a (s.a.v.) sıdk ve vefa ile dost ve arkadaş oldular. Resûlüllah ikisi kadar kimseyi sevmezdi ve onların fikirleri kadar kimsenin görüşüne değer vermezdi. Resûlüllah ikisinden de razı olduğu hâlde âhirete gitti ve ikisi de mü'minler kendilerinden razı oldukları hâlde öteki âleme göçtüler. Resûl-i Ekrem'in emriyle Ebû Bekir imam olup yedi

gün mü'minlere namaz kıldırdı ve Resûl-i Ekrem ölünce mü'minler istek ve arzularıyla Ebû Bekir'e biat ettiler.

Abdü'l-Muttaliboğullarından ona ilk biat eden ben idim. Kendisi halifeliği istemezdi. Bizlerden birimizin bu yükü yüklenmesini arzu ederdi. Yemin ederim ki, kalanların en hayırlısı ve merhametlisi ve en inançlısı ve yaşça ve İslâmca kıdemlisiydi. Resûlüllah'ın (s.a.v.) gidişatı üzere gitti. Ondan sonra Ömer, halife olunca halkın bazısı hoşnut oldu ve bazıları olmadılar. Fakat hoşnut olmayanlar da sonra hoşnut kaldılar. O da Hz. Peygamber'in ve Hz. Ebû Bekir'in izinden yürüdü. Yemin ederim ki o da merhametli idi. Zulme uğrayana yardım eder ve acırdı. Allah'ın hükmünü yerine getirirken çekiştiricilerin kınamasından korkmaz ve çekinmezdi. Cenâb-ı Hak ona Hak yol ve doğruluk üzere konuşmayı başartmıştı. Sanırdık ki onun dili üzere bir melek konuşuyor. Yüce Allah onun İslâm olmasıyla İslâm dinini aziz kıldı ve onunla iki yüzlülerin kalplerine korku ve mü'minlerin kalplerine sevgi verdi. Onun gibi kimi bulabilirsiniz? Yüce Allah bu ikisinin mesleği üzere gitmeye bizleri muvaffak etsin. Onların derecesine varmak ancak onların eserleriyle yetinmek ve onlara sevgi ile olur. Beni seven ikisini de sevsin. Onlara kin besleyen kimse bana düşmanlık etmiş olur. Ben de o kimseden uzak olurum. Haberiniz olsun ki peygamberlerden sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekir ve Ömer'dir. Bundan sonra onları dile dolayan olursa hakkında iftiracı cezasını uygularım. Allah'tan sizin ve benim için bağışlanmak dilerim". Hz. Ali, Haricileri ezip darmadağınık ettiği gibi, Şiileri de paylayıp azarlamış ve bazılarını idam etmiş ve başları olan Abdullah b. Sebe'yi Medâyin şehrine sürmüşse de onlar, yine inanç ve düşüncelerini düzeltmediler. Aşırı şekilde sevdikleri Ali'nin öğüdünü asla dinlemediler.

Hariciler ile Şiiler, birbirini kâfirlikle suçladılar. Ehl-i Sünnet ve Cemaat da arada şaşıp kaldılar. Muaviye ise bu durumlardan yararlanarak gittikçe kuvvetini arttırmakta ve kendine uymayan eyaletleri tehdit etmekteydi.

Hz. Ali Kûfe ileri gelenlerini sefere çağırıp savaşa özendirdikçe onlar peki olur gibi yuvarlak sözlerle günleri geçirmekteydiler. Ne var ki bu gidişin sonunun çok kötü olacağı açıktı. Iraklılardan kırkbin kişi ölüm üzerine Hz. Ali'ye biat etti. O da Şam seferine hazırlanmakta iken, Haricilerin kalıntılarından olan hain İbni Mülcem onu şehit etmiştir.

Hz. Hasan (r.a.)'ın Halifeliği

Hz. Ali şehit olunca, kendisine ölüm üzerine biat etmiş olan kırk bin kişi, oğlu Hasan (r.a.)'a biat ettiler. İlk önce biat eden Ensar'dan Kays b. Sa'd (r.a.) idi. **"Elini uzat. Allah'ın kitabı ve Resûlüllah'ın sünneti üzerine ve dönmeler ile**

vuruşmak üzere sana biat edeyim" deyince Hz. Hasan, Kitap ve Sünnet üzerine biat aldı ve: **"Bu ikisi her şartı içine alır."** dedi. Sonra diğer halk da biat ettikçe, **"Bana itaat etmek ve barışık olduğum kimse ile barış içinde olmak ve savaştığım kimse ile savaşmak üzere"** diyerek biat aldı.

Sonra İran, Mekke, Medine, Hicaz ve Yemen halkı kısaca Hz. Ali'ye biat etmiş olanlar birkaç ay içinde hepsi oğlu Hz. Hasan'a biat ettiler. Yalnız Şam ve Mısır eyaletleri bunun dışında kaldı. Çünkü hakemlerin toplanıp dağılmasından sonra Şam halkı Muaviye'ye biat ettiler. Ona Şam Emiri derlerdi. Sonradan Mısır da Şam'a katıldı. Bu kere Hz. Ali'nin öldürüldüğü haberi Şam'a ulaşınca Şamlılar, Muaviye'ye biatlerini yenilediler. Kendisine Mü'minlerin Emiri denilir oldu. Bu surette iki halifenin olamayacağı için bu bir savaşın çıkacağına işaret idi.

Bazı Ölümler

Kûfe ileri gelenlerinden ünlü Kays-ı Kindi'nin oğlu Eş'as (r.a.) bu sırada vefat etti. Hicretin onuncu yılında Yemen'den altmış süvari ile Medine'ye gelerek İslâm ile şereflenmişti. Hz. Osman onu Azerbaycan valisi yaptı. Sonra Sıffîn'de Hz. Ali ile beraber bulundu. Önce Hz. Ali'yi hakem tayin etme işini kabule zorlayan reislerden olduğu hâlde sonra hakemler işinin bozulmasına kalkışan Haricilere karıştı. Bu sefer Hz. Hasan'a biat etti. Çok geçmeden vefat etti. Namazını Hz. Hasan kıldı. Kûfe ileri gelenlerinin büyüklerinden idi. Kızı Ca'de, Hz. Hasan'ın hanımıydı.

Şam ileri gelenlerinin büyüklerinden olup, Muaviye tarafından Humus valisi olan ve Şamlıları Hz. Ali aleyhine harekete geçirmeye çalışan ve bu uğurda kışkırtan Samt Kindi oğlu Şurahbil de bu sırada vefat etmiştir.

Hicretin Kırkbirinci Senenin Olayları

Hz. Ali şehit olunca meydan Emevilere kaldı ve Muaviye halifeliği kendisine kalmış bildi ve Mü'minlerin Emiri ünvanını aldı.

Kûfe'de Hz. Peygamber'in torunu olan Hz. Hasan'a biat olunduğu için Kûfeliler Muaviye'nin arzusuna set çekmiş oldular. Bunun için Hz. Hasan'ın halifeliği iyice yerleşmeden Muaviye onu biate zorlamak üzere büyük bir orduyla Kûfe üzerine yürüdü.

Ona karşılık Hz. Hasan da kırkbin Kûfe askeri ile Kûfe'den çıktı ve ordu öncülüğüne onikibin askerle Kays b. Sa'd'ı tayin etti. Fakat Iraklıların içine nifak tohumları atılmış olduğundan Hz. Hasan'ın ordusunda disiplin ve düzen yoktu. "Kays b. Sa'd öldürülmüş" diye bir yalan söz yayıldı. Bu halka korku verdi. Ordu birbirine girdi. Birtakım serseriler, Halife'nin çadırına saldırarak Hz. Hasan'ın mallarını ve eşyalarını yağma ettiler ve bu kargaşalıkta kendisini de uyluğundan yaraladılar.

Hz. Hasan, aslında kan dökmeyi sevmezdi. Askerin böyle yolsuz hareketini görünce savaştan bütün bütün nefret etti. Böyle başıbozuk askerle savaşa girişmekten iyi bir sonuç alınamayacağını gereği gibi anladı. Çünkü Arab'ın eski saflığı, temiz kalpliliği kalmamış, aralarında dünya çıkarları çoğalmış ve çeşitli anlaşmazlıklar doğmuş ve eskisi gibi yalnız Halifenin emriyle halka çeki düzen vermek elde değildi. (Şartlar) Muaviye gibi kahreden (zor kullanan) bir hükümdarın işbaşına geçmesini zaruri kılmıştı.

Bir de Resûlüllah (s.â.v): **"Benden sonra halifelik otuz senedir. Sonra mülk ve saltanat olur."** diye buyurmuş olduğunu Resûl-i Ekrem'in azadlılarından Sefine (r.a.) rivayet etmişti. Zaman ve durumun gidişi de bu hadisin anlamına uygun düşmüştür. Dört Halife'nin halifelik süreleri yirmidokuz buçuk sene olup, Hz. Hasan'ın altı ay kadar süren halifelik süresiyle otuz sene tamamlanmıştı.

Peygamber halifeliği; din ve dünya işlerini görmek için genel bir başkanlıktır. Sırf tam bir adaletle Allah'ın kullarına hizmetle aynen ibadet gibidir. Hükümdarlık ve saltanat ise ezici bir kuvvetle halka istediğini yaptırmak ve hükmetmektir.

Hz. Hasan olanı biteni etraflıca ve ağır başlılıkla düşünüp taşınarak nice bin İslâm yiğitlerinin kanını dökmektense halifelikten çekilmeyi tercih etti. Borçlarını ödemek için Kûfe hazinesinde mevcut olan beş milyon dirhem kendisine bırakılmak ve idaresine yetecek kadar bir gelir bağlanması gibi bazı şartlarla Hz. Hasan halifelikten elini çekeceğine dair Muaviye'ye mektup gönderdi.

Kardeşi Hz. Hüseyin (r.a.) ile amcası oğlu Ca'fer oğlu Abdullah (r.a.) bu durumu öğrenince karşı çıktılarsa da Hz. Hasan, "Ben durumun gerçeklerini daha iyi bilirim..." diyerek kararından dönmedi. Muaviye ise Emirlikte bağımsız kalmak için her türlü şartı canına minnet bildiğinden her şarta razı olacağını Hz. Hasan'a bildirdi. Bunun üzerine Hz. Hasan arada yazılan şartlar ile halifelikten istifa etti. Muaviye Kûfe'ye girip, halk ona biat etti.

Hz. Hasan kalkıp Medine'ye gitti ve böylece Hz. Peygamber'in bir mucizesi daha kendini gösterdi: Hz. Hasan küçükken Resûlüllah (s.a.v.) ona işaret ederek: "**Bu oğlum seyyiddir. Umarım ki onunla Cenâb-ı Hak iki İslâm toplumunun arasını düzelte..."**[6] diye buyurmuştu.

---

6 Buhari, Sulh 9; Tirmizi, Menakıb 30; Nesai, Cuma 27; Ahmed, V, 38, 44, 49, 51; Sünen-i Ebû Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/435. Bu hadis-i şerif Sıffin'de karşı karşıya gelen iki ordu taraftarlarının da müslüman olduğunu açıkça beyan ediyor. Zaten Hz. Ali (r.a.) da gerek Cemel Vak'ası, gerek Sıffin ve gerekse Haricilerle yapılan Nehravan savaşlarında öldürülenleri tekfir etmemiş, sağ kalanlardan ganimet ve esir almamıştır. Kendisine karşı savaş açan haricilere "ihvanuna beğav aleyna" (kardeşlerimiz bize karşı isyan etmiştir" değerlendirmesini yaparak işi itikadi değil siyasi olarak görmüştür. Ash-

Hz. Hasan, ev halkı ve kendisine bağlı olanlarla Kûfe'den çıkarken bütün halk ağladı. Hz. Hasan'a, **"Niçin böyle yaptın?"** denilince, **"Dünyadan tiksindim ve gördüm ki, her kim Kûfelilere güvenirse yenilir. Çünkü bir fikir çevresinde birbiriyle anlaşamıyorlar!.. Babam onların yüzünden büyük zorluklara uğradı. Acaba benden sonra kimlerle uyuşacaklar?.. İlk önce harap olacak şehir Kûfe'dir!.."** dedi.

Gerçekten Kûfe şehri o vakit Hilâfet merkezi ve sonra bir süre de ilim ve ma'rifet ocağı olmuşken, çok geçmeden haraba yüz tutmuş ve zaman onu öyle harap etmiştir ki, şimdi yerinde yeller eser.

Hz. Hasan, Muaviye ile anlaşma yapınca, durumu Kays b. Sa'd'a anlatmış ve onun da Muaviye'ye biat etmesi lüzumunu bildirmişti. Kays ise çok zeki, akıllı, kahraman ve tedbirli bir kimseydi. Birçok Alevileri başına biriktirmiş ve savaşa hazırlanarak Muaviye'ye boyun eğmekten kaçınmıştı.

Bunun üzerine Muaviye, Kays'ı biata çağırınca Kays, mal ve çıkar peşinde olmayıp ancak Alevilerin karışık günlerde yapmış oldukları öldürme ve yağma gibi işlerden dolayı onların hesaba çekilmemesini ve ellerindeki malların alınmaması şartlarını ileri sürdü.

Amr b. Âs, Kays'ın üzerine asker gönderilmesi görüşünde bulunduysa da, Muaviye onun fikrine aldırmadı. Hemen Kays'ın ileri sürdüğü şartları kabul etti. Kays da yanındaki Aleviler ile beraber ona biat etmekle bu pürüz de giderildi.

Sonra diğer Iraklılar da biat etmekle Muaviye'nin emirlikte yeri sağlamlaştı. Herkes bir halifeye bağlandığından bu seneye Cemaat yılı denildi. Cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Irak fâtihi Ebû İshak yani Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.)'ın tebrik etmesiyle biat işi tamamlandı.

Sa'd (r.a.), Muaviye'nin huzuruna geldi, **"Esselâmü aleyke ey Melik!"** dedi. Muaviye gülerek, **"Ey Mü'minlerin Emiri! desen olmaz mı ey İshak?"** deyince Hz. Sa'd, **"Gerçekten sen bunu memnun olarak mı diyorsun?... Yemin ederim ki, ben senin makamına seçilsem memnun olmam..."** diye cevap verdi.

Muaviye halim ve çok tahammül eden ve tedbirli bir adamdı. Duası kabul olunan birinin tebriki ise, kendisince öğünmeye değer, şeref verici bir durumdu. Bundan dolayı Hz. Sa'd'ın dokunaklı sözlerini hoş karşılayarak gönlünü aldı.

Gerçekten Hz. Hasan'ın halifeliğin büyük, önemli ve ağır işini kendisine bırakmasıyla Muaviye, halife olmuş ve Mü'minlerin Emiri şanını almıştır. Ancak onun halifeliğiyle Dört Halife'nin halifelikleri arasında büyük fark vardır. Çünkü

---

abdan olmayan Hariciler için bu hüküm verilirken özellikle Cemel cve Sıffin olaylarına karışan sahabiler hakkında dilimizi tutmalıyız. (Sadeleştirenin notu)

Dört Halife'nin halifeliğe gelişleri, sadece Ensar ve muhacirlerin ileri gelenlerinin toplanarak seçmeleri sonucuydu. Emirlikleri gerçek bir halifelikti. Muaviye'nin emirliği ise soy sop güdülerek erişilen, mülk ve saltanat tarzında bir hükümet olup, hilâfet onun içinde yer alıyordu.

Muaviye'nin ilk durumu gerçek İslâm Halifesine karşı baş kaldırmış bir şekil almışken, Hz. Hasan'ın ona halifeliği bırakması ve Sa'd b. Ebi Vakkas gibi ümmetin büyük bir adamının biat etmesi, onun hükümetini meşru bir hâle koymuştu. Fakat hükümeti zor kuvvetiyle kurulmuş mülk ve saltanat çeşidinden olduğu için, Sa'd b. Ebi Vakkas ona, **"Ey Melik!"** diye hitap etmiş ve kendisi böyle bir emirliğe seçilmek istemediğini söylemişti.

İlk Müslümanlardan olan seçkin sahabiler, özellikle cennetle müjdelenen on kişi, mülk ve saltanat davasından uzak idiler. Muaviye ise ashâbdan olduğu hâlde bu dereceye zor kuvvetiyle gelmişti. Fakat zaman bunu gerektiriyordu. Halk evvelki gibi yalnız Halife'nin sözüyle kullanılamayıp yerine göre zora başvurmaya ihtiyaç duyulmuştu.

Kısaca mülk ve saltanat devri gelmişti. O zaman ise bu işe en çok yakışanı ve uygun olanı Hz. Muaviye idi (Allah ondan razı olsun). Eğer Muaviye idareyi eline almasaydı, Amr b. Âs'ın halifelik davasına kalkışması ve Emevi büyüklerinin ona karşı çıkmalarıyla arada yine çatışmalar çıkması kuvvetle umulurdu.

Muaviye, halifeliği Hz. Hasan'dan teslim almış ve bütün halk ona biat etmişken Haricilerin artıkları, yer yer baş kaldırdılar. Üzerlerine gönderilen Şam askerini dağıttılar. Bunun üzerine Muaviye, Kûfe reislerini toplayıp, **"Ya çıkınız ve bu âsileri vurup dağıtınız, yahut ben sizi yok ederim!"** diyerek tehdit etti. Kûfeliler. **"Zeyd için Amr azarlanmaz!.."** diyemediler ve hemen çıkıp Haricileri vurup darmadağınık ettiler. Böylece Hariciler sıkıntısı giderildi. Muaviye makamında bağımsız kaldı.

Özet

Cahiliyet zamanında Arap kabile ve aşiretlerinin toplanma, birlik, anlaşmazlık ve ayrılıkları sırf kavim ve akrabalık üzerine kurulu idi. Hz. Muhammed'in peygamberlik nuru iç ve dış alemi aydınlatınca herkesin kalpleri İslâm nurları ile doldu. Cahiliyye gelenek ve görenekleri unutuldu. Kabile ırkçılığının yerine İslâm kardeşliği geçti.

O zaman herkesin zikri ve fikri Allah idi. Bütün Müslümanlar hep kardeşti. Şeriat gözünde hepsi eşitti. Fakat İslâm'da ilerleme, güzel işler, üstün hizmetler aralarında fazilet ve üstünlük sebepleriydi. Gerçek adalet ve fazilet devri o zaman idi.

Cihanı aydınlatan peygamberlik güneşi sonsuzluk ufkunda batınca, iç ve dış âlemi alacakaranlık basmaya başladı. Fakat Peygamber devri yakın olduğundan Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in halifelik günleriyle Hz. Osman'ın ilk zamanları Hz. Peygamber'in zamanı gibi geçti.

Asrı Saadet denen o devirden uzaklaştıkça karanlık çoğaldı. Âlemin tavrı değişti. Halk içine ayrılık düştü. Şia taifesi meydana çıkınca bu ayrılık ihtilâlle sonuçlandı. Büyük fitne çıkınca da Hz. Osman'ın kanı Mushaf-ı Şerif üzerine döküldü.

Sonra Hz. Ali Halife olunca şafak vaktinin beyazlığı gibi âleme bir aydınlık verdi. Fakat fikir ayrılığı ortadan kaldırılamadığı için Şiilere tamamen zıt olan Haricilerin ortaya çıktı ve bu ayrılık bir kat daha artırdı. Her ne kadar Hz. Ali Haricileri ezip geçtiyse de sonunda kendisi de bir Harici tarafından şehit edildi.

Bunun üzerine Kûfe'de Hz. Hasan'a biat olunduysa da, Şam'da da kavmiyet davası ile Muaviye b. Ebû Süfyân'a biat olunmuştu ve saltanat devri başlamış olduğundan, halk işlerinin görülmesi zorlu kuvvete başvurmayı gerekli kıldı. Bu yolda işi yürütmek ise, Muaviye için daha münasip göründü.

Bundan dolayı Hz. Hasan halifelikten çekilerek halkın işlerini Emevilerin başı, Şam ve Mısır'ın Emir'i olan Muaviye'ye bıraktı.

Kısaca Peygamber halifeliği, önce çok sâde ve her türlü merasimden uzak bir şekilde halka doğru yolu göstermek üzere bir ruhani reislik gibi göründü. Sonra tavrını değiştirerek saltanat elbisesine büründü.

İşte böylece Emevi Devleti meydana çıktı. Şeriatın emri Halife'nin bir emri ile yapılırken, ondan sonra kuvvetle ve saltanat ile yapılmaya başladı. Asıl maksat ise şeriat hükümlerin yerine getirilmesi olduğundan o zaman mevcut olan sahabiler, Muaviye'ye biat etti. Allah hepsinden razı olsun.[7]

7 Hz. Hasan'ın hayatı ve şahsiyeti hakkında Bkz. Ali Muhammed Sallabi, Hz. Hasan, Ravza Yayınları. (Sadeleştirenin notu)

4.
BÖLÜM

EMEVİLER DEVRİ

Arap kabilelerinin en şereflisi olan Kureyş kabilesi içinde Abd-i Menafoğullarının üstünlüğü olup, diğer Kureyş kolları onların başkanlığına karşı çıkmazlardı.

Abd-i Menaf oğulları içinde de Abd-i Şemsoğulları ile Haşimoğulları ötekilerden daha seçkindi. Bütün Kureyş bu iki soyun başkanlığını kabulde tereddüt etmezdi. Abd-i Şemsoğullarının, Haşimoğullarına göre sayıları daha çoktu. Üstünlük kurmak ise çoklukta olduğundan İslâm'dan önce Abd-i Şems oğlu Ümeyyeoğullarının kuvvet ve nüfuzu daha çoktu.

Fakat Abdü'l-Muttalib'in Zemzem kuyusunu kazarak hacılara su dağıtması ve güzel ahlâk ve faziletli olması, büyük şan ve şöhret kazanmasına sebep oldu. Evlâdı da onun nüfuz ve şerefine mirasçı oldu.

Sonradan vahiy ve peygamberlik ve melâike'nin inmesi ve olağanüstü olayların görünmesi, bütün halka korku ve şaşkınlık verdi. Müslümanlar, dince cahillik gelenek ve göreneklerinden yasaklanmakla, cahillik gayretlerini terk ettiler. Kâfirler de bu büyük değişiklik ile meşgul olarak geçici olarak kavmiyet davasını unuttular.

Sonra göç başladı. Haşimoğullarının çoğu Medine'ye göçmekle Mekke'de meydan Emevilere kaldı.

İslâm zaferinin başlangıcı olan Bedir Günü'nde Abd-i Şemsoğullarının Rabia, Utbe ve Ukbe gibi büyükleri ölünce Mekke başkanlığı Abd-i Şems oğlu Ümeyye oğlu Harb oğlu Sahra oğlu Ebû Süfyân'da kaldı. Ebû Süfyân Kureyş'in başkanı oldu.

Mekke'nin alınışında Ebû Süfyân ve oğulları İslâm ile şereflendiler. Müslümanlar gözünde de hürmet ve itibar buldular. Fakat tabii ki, ilk Muhacirler derecesinden aşağı kaldılar. Ümeyyeoğullarının büyükleri bu durumdan hoşnut olmayarak Hz. Ebû Bekir'e şikâyet ettiler. O da onları dönmelerle yapılan savaşlarda kullandı. Bir dereceye kadar kendilerine şeref verdi.

Sonra Hz. Ömer onları Şam taraflarına attı. Ebû Süfyân'ın büyük oğlu Yezid'i Şam sancağına Emir yaptı. Yezid ölünce yerine kardeşi Muaviye'yi tayin buyurdu.

Hz. Osman Halife olunca diğer Suriye sancaklarını da birer birer ona bağlamak suretiyle Muaviye'ye verdi. Onun şan ve itibarını son derece büyüttü. Böylece Muaviye, bütün Suriye ve ona bağlı olan yerlerin valisi oldu. Günden güne servet ve iktidarı genişlemekte ve yükselmekte idi.

O sıralarda zühd ve takva sahipleri, dünyaya düşkün olanlardan ayrılmakta ve dünyayı sevenler Emevilere katılmakta idi. Haşimoğullarının Hz. Peygamber'in işiyle uğraşıp da dünyayı ellerinden attıkları ve Allah'a Elçisi aracılığı ile yaklaşmayı dünyaya karşılık saydıkları günlerde Ümeyyeoğullarının başkanlık zamanları henüz halkın zihinlerinden çıkmamış olduğu için, Kureyş; onların başkanlıklarını tanır olduklarından İslâm'da elde ettikleri başkanlıkları Mekke'nin alınışından önceki başkanlıklarının bir devamı saydıklarından, yine kavim davası meydana gelmiştir.

Hz. Ali Halife olunca Muaviye biatten kaçınarak, korkusuzca karşı koymaya kalkıştı. Her ne kadar Hz. Ali'nin dince üstünlüğü apaçık olduğundan ve halifelik makamında bulunduğundan askeri daha çoksa da Rabia, Yemen ve öteki kabilelerden oluşan ayrı ayrı topluluklardan bir araya gelmişti. Muaviye'nin başındaki topluluklar ise, Şam'ın alınışından beri Kureyş'ten sınır ve geçitlere gelip yerleşmiş olan Şam askeri idi. Mudaroğullarının bütün güç ve kuvvetlerinin toplandığı yerler olduğundan, Muaviye'nin askeri daha disiplinli, kavim ve kabile bakımından da daha kuvvetliydi.

Muaviye, Sıffîn savaşlarında savaşı kazanamadıysa da, kendisine uygun bir mütareke yani bırakışma (savaşı kesme) ile işin içinden sıyrılıp çıktı ve Amr b. Âs'ın aracılığıyla Mısır'ı ele geçirdi.

Haricilerin türeyişi ise Hz. Ali'nin ululuk ve kuvvetini kırdı. Hz. Ali ölünce oğlu Hasan (r.a.)'a biat olunduysa da, o zaman halk peygamberlik ve mucizelerin maksadını ve büyüklüğünü unutmuş ve halkın fikirleri kavim kabile davası gütmeye yönelmişti.

Bundan dolayı Muaviye, Şam askeriyle korkusuzca Kûfe üzerine yürüdü. Hz. Hasan da Irak ordusuyla onu karşıladı. Fakat Iraklılar içinde anlaşmazlık ve ayrılık doğmakla boş yere kan dökmekten kaçınarak halifeliği Muaviye'ye bıraktı.

Muaviye, baş kaldırmakla başlattığı hükümetini, işte böylece meşru bir biçime soktu. Ümeyyeoğulları, öteki Arap kabilelerine üstün geldi. Muaviye onların ulusu olduğundan, kendisine karşı koyarak zorluk çıkarmadılar. Emirlik makamında bağımsız oldu. Asr-ı saltanat devri olmakla, âlem bir başka âlem oldu.

Bu duruma göre Muaviye, İslâm sultanlarının birincisi demektir. Ancak onun saltanat yılları Dört Büyük Halife'nin halifelik zamanlarına benziyordu. Çünkü

devrinde pek çok seçkin ashâb ve Tâbiin'in büyükleri sağdı. Kendisi de ashâbdan ve Hz. Peygamber'in iltifat ettiği Kureyş büyüklerinden idi. Bu yüksek makama kavim ve kabile gücüyle yükselmişse de, onun ezici kuvveti sayesinde Peygamber halifeliğine düşen halk hizmetleri görülmüştür. Halifelik sanki saltanat elbisesine bürünmüş olduğundan, ona **"Hz. Peygamber'in Halifesi"** ve kendisinden sonrakilere de "Halifeler" denilmiştir.

Şia toplumu, Hz. Hasan'ın halifeliği bırakmasından dolayı ona gücenip, halifeliğin Ehl-i Beyt'in olduğunu aralarında gizlice söyleşir oldular. Halkı Hz. Hüseyin'e bağlanmaya çağırmak üzere kendisine başvurduklarında Hz. Hüseyin, bundan kaçınarak bu işi Muaviye'nin ölümünden sonraya ertelemekle, onlar da Muhammed b. Hanife'ye başvurdular. İmkân elverişli olduğu zaman ortaya çıkarak halifeliği istemek üzere gizlice ona biat etmişler. Onun üzerine İbni Hanife de gizlice her şehirde bir memur bulundurmuş. Muaviye ise Şiaların baş gösterenleri hakkında ceza vermekten geri kalmazdı. Nitekim halk arasında son derece hürmet edilen Adiy oğlu Hacer ile arkadaşları haklarında çok şiddet göstermiştir. Bununla beraber ehl-i beytin davalarını hoş görü ile geçiştirirdi. Ne deve kalksın, ne çan çalınsın çığırında işleri yürütürdü.

Emevi Devleti tarihini geniş yazmak niyetinde değilim. Fakat o zaman ashâbdan sağ olanlar vardı. Onlar peygamberlik nuru ile aydınlanmış olan Hz. Peygamber zamanından kalma doğru yolu gösterici yıldızlar olduklarından, kısaca hayat hikâyelerini bildirmek ve bu sırada Emevi Devleti'nin siyasi işlerinin hepsine dair kısa bilgiler vermek niyetindeyim.

Muaviye'nin Halifelik Devri

Hicretin kırkbirinci yılında Muaviye Halifelik makamına geçti. Emirlerinin en büyüğü, dört dâhi kişiden biri olan Mısır valisi Amr b. Âs idi. Muaviye, onu seçkin ve herkesin dışında ve üstünde tutar ve ondan çekinirdi.

Çünkü Muaviye uzak görüşlüydü. Her zaman ileriyi düşünerek hareket ederek, kendisine muhalefet edecek ve aleyhinde söz söyleyebilecek adamların yüzlerine gülerek kullanır ve halk arasında anlaşmazlık çıkmasından pek çok sakınırdı.

Bundan dolayı dört dâhi kişiden biri olan Mugîre İbni Şu'be'yi Kûfe valisi yaptı. Hz. Ömer'in tayin etmiş olduğu ünlü hâkim Şurayh'ı da, Kûfe hâkimliğinde tuttu. Böylece Muaviye'nin emirleri her tarafta geçerli olmaya başladı. Fakat dört dâhilerden biri ve Faris eyaleti Emiri olan Ebih oğlu Ziyâd henüz biat etmemiş olduğundan Muaviye'nin doğudan telaş ve endişesi vardı.

Ziyâd'ın evlâdı ise Basra'da bulunduğundan onları sıkıştırarak kendisini itaate zorlamak için Muaviye, seçkin kumandanlarından Ertat oğlu Büsr'ü Basra'ya

gönderdi. O da Basra'ya gidip minberde Hz. Ali'ye sövdü ve **"Allah için beni doğru bilen doğrulasın ve yalancı bilen yalanlasın..."** deyince ashâbdan ve Basra ileri gelenlerinden Ebû Bekir'e, **"Yemin ederim ki, biz seni yalancı biliriz!"** deyince Büsr, onu öldürmek istediyse de, bazıları onu korudu. Muaviye de Büsr'ü Şam'a döndürmüştür.

O sırada Muaviye, Ümeyyeoğullarının büyüklerinden Amir oğlu Abdullah'ı Basra valisi yapıp, Horasan ve Sicistan'ı da Basra eyaletine kattı. Hicretin kırkikinci yılında Mervan İbn Hakem'i Medine ve Hişam oğlu Âs oğlu Hâlid'i Mekke Emiri ve kardeşi Ebû Süfyân oğlu Utbe'yi Hac Emiri tayin etti.

O sırada Şia topluluğu gizli perde altında saklanmış olarak fırsat kollarken, Hariciler yer yer hareket ve çıkış yapıyorlarsa da, Emevi Devleti'nin kuvveti onları uzaklaştırmaya yeterdi. Öyle ki Amir oğlu Abdullah'ın Basra valisi olduğu sırada türeyen Hariciler, çatışma sonunda yenilerek İbni Âmir'den eman dilediler. O da eman verdi. Fakat Haricileri böyle yüzlerine gülerek kullanması Şam'ca beğenilmedi.

Sonra Kûfe'de Hariciler türeyip hatta başları olan Müstevrid, Mü'minlerin Emiri sanını aldı. Fakat Kûfe valisi Mugîre İbni Şu'be elinde öldü ve Mugîre'nin hizmeti Muaviye'nin gözünde iyi karşılandı.

İbni Âmir iyilik sever, güçlü ve becerikli ise de, o zamanın gereklerine göre lüzumundan fazla yumuşaktı. Öyle ki Haricileri de yüzlerine gülerek kullanırdı. Basra'nın aşağılık tabakası ise yüz bulmuş ve ülke başıboşluğa yuvarlanmış olduğundan, hicretin kırkdördüncü yılında İbni Âmir görevden alınıp, yerine Abdullah Ezdi oğlu Hâris Basra valisi yapıldı.

Bazı Fetihler

Deve ve Sıffîn olaylarında pek çok İslâm yiğitleri ölmüşse de, İslâm milletinin gençlik zamanı olduğundan halk içine düşmüş olan fikir ayrılıkları giderilince yine din uğrunda savaşlara başlandı.

Şam tarafında da İslâm askeri, Rum ülkelerine yürümekteyken öte taraftan Dağıstan'a ve Sind ülkesine sefer etmekteydiler.

Mısır valisi Amr b. Âs teyzesi oğlu Nafi' oğlu Ukbe'yi hicretin kırkbirinci yılında bir tümen askerle Afrika üzerine göndermişti. Ukbe, Afrika kıtasının içlerine yürüyerek Gadams ve Veddan gibi nice ülkeleri ele geçirmiş ve sonra Kayruvan şehrini almıştır.

Hicretin kırküçüncü yılında Ertat oğlu Büsr, Konstantiniyye'ye kadar gelmiş ve kırkdört senesinde Kabil ve Hind ülkesinden daha pek çok şehirler ele geçirilmiştir.

İleri Gelenlerden Ölenler

Ünlü şair Rabia oğlu Lebid ki, Kâbe'ye asılan şiiri ve diğer şiirleriyle edebiyatçılar arasında bilinir. Hz. Peygamber'in sağlığında onun huzuruna gelip İslâm ile şereflendikten sonra şiir söylemekten vazgeçmişti. Hz. Ömer bir gün, "Ey Lebid! Bize şiirlerinden bir şey oku..." deyince, "Bakara ve Âl-i İmran sûrelerini işittikten sonra şiir okumaktan caydım..." cevabını vermişti. Kırkbirinci hicret yılında yaşı yüzelliyi aşkın olarak Kûfe'de ölmüştür (r.a.). Yine bu yıl mü'minlerin anası Hz. Ömer kızı Hafsa ölmüştür (r.a.).

Kırkiki senesinde de Talha oğlu Osman, Ümeyye oğlu Safvân ve Ensar'dan Neyyar oğlu Hâni ölmüşlerdir (r.a.). Talha oğlu Osman, Kureyş büyüklerinden ve Abdü'd-Dâroğullarından olup, Velid oğlu Hâlid ve Amr b. Âs ile birlikte Medine'ye gelerek İslâm ile şereflenmişlerdi. Mekke'nin alınışında Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Kâbe'nin anahtarını, işte bu Talha oğlu Osman ile amcası oğlu Şeybe'ye teslim etmişti.

Ümeyye oğlu Safvân da Kureyş büyüklerinden olup, Mekke'nin alınışında İslâm ile şereflenmişti.

Neyyar oğlu Ebû Bürde Hâni Bedir Savaşı'nda bulunanlardan ve Akabe biatinde bulunmuş olan ensardandır. Aynı zamanda Azib oğlu Berra'nın dayısıdır.

Ensarın oniki ulularından biri olup, Uhud'da şehit düşen Malik oğlu Râfi'nin oğlu Rifâa ki, Bedir'de bulunanlardan ve Akabe'de iman eden Ensar'dan olup, Deve ve Sıffîn olaylarında da Hz. Ali'ye arka çıkıp yardımcı olmuştu. O da Muaviye'nin ilk günlerinde âhirete göçmüştür (r.a.).

Hicretin kırküçüncü yılında da Bedir'de bulunanlardan ve ensarın büyüklerinden Muhammed b. Mesleme ve Yahudi bilginlerinden olup, Hz. Peygamber'in hicretinde İslâm ile şereflenen Selâm oğlu Abdullah Medine'de ölmüşlerdir, ikisinin de yaşantılarına ait yukarılarda pek çok kıssalar yazılmış olduğundan tekrara hacet yoktur (r.a.).

Dâhilerden ve Arap kahramanlarından Mısır valisi olan Amr b. Âs da bu kırküç yılında Ramazan Bayramı gecesi ölmüştür. Öleceği vakit ağlayınca oğlu Abdullah, **"Niçin ağlıyorsun, ölümden mi korkuyorsun?"** diye sorunca, **"Hayır, ölümden korkmam. Fakat sonrasından korkuyorum... Çünkü ben üç tabakada bulundum. İlk önce kâfirdim ve herkesten çok Hz. Peygamber'in (s.a.v.) aleyhindeydim. O zaman öleydim, bana Cehennem vacip olurdu. Sonra Resûlüllah'tan utanan bendim. O zaman öleydim, halk beni tebrik ederdi ve İslâm ile şereflenip hayır üzere olduğu hâlde gitti derlerdi ve benim için Cennet umulurdu. Sonra mülk ve saltanat elbisesi giydim. Şimdi ne durumdayım**

bilmiyorum... Ölünce bana ağlamayınız. Savıcılar arkadan gelmesin (Nevvâha karılar ile cenaze uğurlamak âdeti hâlâ Mısır'da uygulanır). **Kabrim üzerine taş ve ağaç komayınız. Beni toprak ile örttükten sonra bir kurban kesip etlerini parça parça edinceye dek yanımda durunuz... Ta ki sizi yanımda hissedeyim ve Rabbimin meleklerinin emirleri nedir anlayayım..."**

dedi ve tövbe istiğfar ederek âhirete göçtü (r.a.). Mısır fâtihi olup Hz. Ömer'in zamanında dört sene ve Hz. Osman'ın zamanında dört seneden iki ay eksik ve Muaviye devrinde iki seneden bir ay eksik Mısır valiliğinde bulundu.

Ölünce oğlu Abdullah (r.a.), Mısır valisi olduysa da iki sene sonra Muaviye onu görevden alarak ashâbdan ve Hz. Osman'ın valilerinden Hadic oğlu Muaviye'yi tayin etmiştir.

Ziyâd'ın Hâlleri

Ünlü Ebih oğlu Ziyâd ki, hicret yılı Ebû Süfyân'ın sulbünden doğmuştu. Fakat veled-i zina olduğundan ona nisbet olunamayıp Ebih oğlu Ziyâd yani babasının oğlu diye bilinir olmuştu. Zekilerin başta gelenlerinden ve hatiplerin en güzel ve etkili konuşanlarından idi. Basra valisi Ebû Musa el-Eş'ari'nin kâtipliğinde bulunmuş ve Hz. Ömer zamanında Basra'da bazı işlerde görevlendirilmiş idi.

Hz. Ali, Cemel Vak'ası'ndan sonra Ziyâd'ı Basra'da mal memuru ve sonra Faris şehirlerine vali yaptı. O da tedbirli, güçlü ve becerikli bir adam olduğundan, Faris'i pek güzel inzibat altına almış ve sonradan Muaviye onu soyuna kattığı için, kendisine Ebû Süfyân oğlu Ziyâd denilmiştir.

Irak taraflarında olan bazı fetihleri bildirmek için müjdeci olarak Medine'ye gelip Ensar ve muhacirlerin büyüklerinin bulundukları bir sırada Hz. Ömer'in meclisine girince, o fetihleri son derece etkileyici ve güzel bir dil ile anlatmış ki, oradakiler hayrette kalmışlardı. Amr b. Âs, **"Bu yiğit, Kureyş'ten olsaydı sopasıyla Arab'ı sevk ederdi..."** deyince Hz. Ali'nin yanında oturan Ebû Süfyân, ona, **"Yemin ederim ki, ben bunu ana rahmine bırakanı biliyorum..."** demiş ve Hz. Ali "Kimdir?" deyince, **"Benim"** deyince, **"Sus ey Ebû Süfyân! Ömer bunu işitirse hakkında asla iyi olmaz!"** demiş. Bunu Muaviye duyunca Hz. Ali, Ziyâd'ı Fâris valisi yapınca Muaviye, Ziyâd'a mektup yazıp bu hususu anlatarak Ziyâd'ı kendi tarafına çekmeye girişti ve bu adımını olumlu karşılamazsa, sonunda zararlı çıkacağını belirtti.

Ziyâd ise bu durumu yayarak, Muaviye'ye açıkça atıp tutmakla beraber o mektubu Hz. Ali'ye gönderdi. Hz. Ali, Ziyâd'a yolladığı mektupta, **"Ben, seni bu vilâyete tayin ettim ve sen gözümde bu işe ehilsin. Ama Ömer zamanında Ebû Süfyân'ın ağzından çıkıvermiş olan bir söz ile sen onun soy ve mirasına hak**

iddia edemezsin. Muaviye ise şeytan gibi, kişinin önünden, arkasından, sağından, solundan gelir. Ondan çekin çekin...” diye buyurmuş.

Fakat bu mesele Ziyâd'ın kalbinde yer etmişti. Çünkü Ebû Süfyân gibi Kureyş'in başı olan bir adamın soyuna karışmak kendisince büyük bir üstünlük vasfı ve öğünülecek bir sermaye idi.

Hz. Hasan'ın halifelikten çekilmesi üzerine doğu ve batı halkı Muaviye'ye biat edince Ziyâd, bir kaleye kapanarak, biatten kaçındı. Muaviye telaş ve endişe üzere idi. Öyle ki, hicretin kırkikinci yılında Kûfe valisi Şu'be oğlu Mugîre gelip, Muaviye ile görüşünce Muaviye onunla sohbet ederek, **“Bu gece Ziyâd'ın Faris'te kalmasını düşündüm, gözüme uyku girmedi...”** deyince Mugîre, **“Ondan bu kadar endişe edecek ne var?”** deyince, **“Ziyâd, Arab'ın bir dâhisidir. Faris'in malları da elindedir. Korkarım ki ehli beyt'ten birine biat eder de savaş geri döner...”** demesi üzerine Mugîre, **“İzin verirseniz ben Ziyâd'ı buraya getiririm!”** dedi. O da memnun olarak, **“Pekâlâ”** demiş ve Mugîre'nin Ziyâd ile arası pek iyi olduğundan ona teminat vermiş ve Muaviye de Ziyâd'a kendisine dokunmayacağına dair bir emannâme göndermiş olduğundan Ziyâd, hemen çarçabuk Muaviye'nin yanına geldi. Görüştüler, barıştılar.

Ziyâd'ın arzusu Ebû Süfyân'ın soyuna katılmaktı. Muaviye ise daha önce bunu ona teklif etmiş olduğundan, Ziyâd bu sırada bazı aracılarla Ebû Süfyân'ın oğlu olduğunu halk arasında yaydırdı. Muaviye de onu hoş gördü ve bu hususta aralarında uyuştular.

Hicretin kırkdördüncü yılında büyük bir toplantıda şahit dinlenerek Ebû Süfyân'ın Sümeyye adındaki fahişe ile zina ettiği ve ondan Ziyâd'ın doğduğu isbat olundu. Muaviye onu soyuna katarak, baba bir kardeşi olduğunu kabul etti. Bu ise dine aykırıydı. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v), çocuğu; meşru bir birleşmeye bağlamıştı. Zina yapanın da taşlanmasını emretmişti. Bundan dolayı Babasının Oğlu yerine Ebû Süfyân'ın oğlu adını ümmetin büyüklerine kabul ettirmek zordu.

Ziyâd bu hususta bir tedbir kurdu. Yani **“Ebû Süfyân oğlu Ziyâd'dan Mü'minlerin anası Âişe'ye”** diye başlayan bir mektup yazdı. Maksadı bu şekilde başlayan bir cevap alabilirse, onu kendisince senet olarak kullanmaktı. Gerçekten mü'minlerin anası Hz. Âişe'den öyle bir cevap mektubu gelse, kendisine kuvvetli bir delil olurdu. Hz. Âişe ise yazdığı cevap mektubunun başlığında **“Mü'minlerin anası Âişe'den babasının oğlu Ziyâd'a”** diye yazmakla Ziyâd'ın kuruntusu boşa çıktı.

Bu mesele Müslümanlara ağır geldi, özellikle Ümeyyeoğulları, kendi soylarına piç karıştırılmış olduğundan pek çok sarsıldılar. Pek çok dedikodu ettiler. Hatta Mervan'ın kardeşi Hakem oğlu Abdurrahman, **“Ey Muaviye! Babanın zina ettiğine nasıl razı oluyorsun?”** diyerek Muaviye'yi yermişti.

Muaviye'yi tutanlar, **"Cahiliyet zamanında türlü nikâhlar vardı. Sonra İslam dini onları yasakladı. Ziyâd da o zaman cahiliye âdeti üzere, Ebû Süfyân'ın sulbünden doğmuş olduğu için, onun soyuna katıldı..."** diye yorumlayarak özür beyan ettilerse de, öte taraftan, **"Cahiliyet zamanında da bilinen bir nikâh vardı. Nikâhsız doğan çocuklar piç sayılarak soyları reddedilirdi. Bundan dolayı Ziyâd'ın benzersiz olarak, soyunun kabul edilmesi, Muaviye'nin çok büyük bir hatasıdır"** diye itiraz olunmakta idi. Hakikaten cahiliyet zamanında çeşitli kötü alışkanlıklar vardı. Ama o zaman da bilinen ve uyulan bir nikâh şekli vardı. Bunu yapmadan kadınlara yaklaşmak zina sayılırdı, işte Ziyâd da o zaman zinadan doğmuş olduğundan onu soyuna katmak meşru değildi.

Hicretin kırkbeşinci yılında Muaviye, Ziyâd'ı Basra, Horasan ve Sicistan valisi yaptı. Sonra Bahreyn ve Umman'ı da bunlara kattı. Ziyâd adı geçen yılın Rebiülâhir ayında Basra'ya vardı. O vakit Basra'da ahlâksızlık yaygındı. Ziyâd, minbere çıktı, pek etkili ve çok güzel bir hutbe okudu. Halkı günah işlemekten yasaklayıp, bundan sakınmalarını istedi. Durumlarını düzeltmeleri için halka belli bir süre tanıdı. Sonra yatsı namazını geç kıldırır ve Bakara sûresini yahut öteki sûrelerden o kadar Kur'an âyetlerini okuyarak halkı geciktirir ve sonra Basra'nın en uzak mahallesine dek gidilebilecek kadar süre tanır ve ondan sonra zaptiye müdürünü sokaklara çıkarır, o da her kimi sokakta bulursa öldürür oldu. Bu türlü sıkı yönetim ile Basra şehrini tamamen başı bozukluktan ve başı boşluktan kurtardı ve gemlerini eline aldı.

Önce Muaviye'nin devletini kuvvetlendiren ve zan ve şüphe üzerine cezalandıran Ziyâd'dır. Halk ondan o derece korkar oldu ki, sokakta bir adamın bir şeyi düşse sahibi gelip de alıncaya kadar kimse el sürmez ve kimse kapısını kilitlemezdi. Ziyâd onbin zaptiye askeri tertip etti. Basra şehrini güven altına aldıktan sonra, şehir dışına çıkıp bütün yolların emniyetini sağladı. Kısaca Hz. Ömer zamanında olduğu gibi Basra'nın içinde ve dışında tam bir emniyet vardı. Fakat o zamandaki emniyet Allah korkusundan dolayı idi. Bu seferki emniyet ise Ziyâd'ın korkusuyla gerçekleşmişti.

Ziyâd, böyle siyasi uygulamalara yapışmakla beraber ashâbdan Husayn Huzai oğlu İmran, Malik oğlu Enes, Semüre oğlu Abdurrahman ve Cündüb oğlu Semüre (r.a.) gibi nice hürmet edilen kişilere görevler vererek, onlardan da yardım ve fayda sağlardı.

İbni Amir'in yumuşak başlılığından ve hoş görülü oluşundan yararlanarak onun verdiği eman sayesinde rahat oturan Hariciler yine baş gösterdilerse de, Ziyâd onlara eman ve zaman vermedi. Başlarını öldürdü, kendilerinin adını sanını yok etti.

Önemli Kişilerden Ölenler

Hicretin kırkdördüncü yılında mü'minlerin analarından **Ümmü Habibe (r.a.)** âhirete göçtü. Ümmü Habibe, Ebû Süfyân'ın kızı ve Muaviye'nin kız kardeşidir. En evvel iman edenlerdendi. Kocasıyla beraber Habeşistan'a göç etmişti. Kocası orada ölmüş, o zaman babası Mekke'de Kureyş'in başıyken o tarafa meyletmeyip, gurbette dul ve kimsesiz olarak İslâm üzere kalmıştı. Bu durumu şefkat nazarlarını üstüne çektiğinden, Hz. Peygamber (s.a.v.) onun gönlünü almak için kendisiyle evlenmek istedi. İsteğini Habeşistan hükümdarı Necâşî'ye bildirmiş, o da Habeşistan'da Resûl-i Ekrem'e nikâhını kıyarak Ümmü Habibe'yi Medine'ye göndermişti.

Muaviye, kız kardeşinin mü'minlerin analarından olmasıyla övünürdü. Ama Ümmü Habibe kardeşinin Mü'minlerin Emiri sanını almasıyla övünmezdi.

Vahiy kâtiplerinden olup Hz. Ebû Bekir ve Osman'ın Halifelik zamanlarında Kur'an-ı Kerim'i toplayan Ensar'dan Zeyd b. Sabit (r.a.) hicretin kırkbeşinci yılı içinde hayat dersini bitirdi. Hz. Osman zamanında Hazine memuru olmuş ve onun şehit edilmesinden sonra tarafsız kalıp, bir köşeye çekilmişti. Fakat Hz. Ali'nin üstünlüğünden herkese bahsederdi. Derin bilginlerden ve seçkin ashabın faziletlilerindendi. Ölünce Ebû Hureyre (r.a.): **"Bugün bu ümmetin büyük bir büyüğü öldü. Umulur ki Cenâb-ı Hak Abbas'ın oğluyla onun yerini doldurur."** dedi. Gerçekten Abdullah İbn Abbas (r.a.) onun boşalan yerini alarak Kur'an'ın tefsirine bir kapı açmıştır.

Rıdvan ağacı altında biat eden ashâbdan Dahhak oğlu Sabit de kırkbeş senesinde ölmüştür (r.a.).

Yine bu sene Bedir'de bulunanlardan Ensar'dan Adiy oğlu Asım yüzyirmi yaşını aşkın olarak ve yine Bedir'de bulunanlardan ve Akabe'de biat eden Ensar'dan Selâme oğlu Mesleme yetmiş yaşına erişmiş oldukları halde öldüler (r.a).

Hâlid b. Velid'in oğlu Abdurrahman, Rum ülkesine gazalar ederek başarılar kazanmıştı. Gerek babasının Şam'daki şöhretinden gerek kendisinin Rum ülkesinde elde ettiği zaferden dolayı, Şam halkı kendisine meyilli olup, hatta Muaviye ondan korkar olmuştu. Hicretin kırkaltıncı yılı içinde Rum ülkesinden Humus'a dönüşünde zehirlenerek öldüğünden, Muaviye hakkında kötü zan beslenmesine sebep olmuştur.

Kostantıniye Seferi

İslâm askerleri yazın Anadolu'ya gaza eder ve yıldırım gibi uğradıkları yerleri vurup geçerler ve kış belirtileri görünüp de, soğuklar karşı gelince dönüp gelirlerken birkaç seneden beri Rum ülkesinde kışlamaya ve ara sıra denizden de

gaza etmeye başladılar. Kırkdokuz senesinde Muaviye, Avf oğlu Süfyân'ı büyük bir ordu ile Anadolu'ya gönderdi. Oğlu Yezid'in de beraber gitmesini emretti. Bundan maksadı oğluna şan ve şöhret kazandırmaktı. Yezid ise rahata ve nimetlere alışmışken, böyle zahmetli işlerde bulunmak istemediğinden ağır davranarak geri kaldı. Muaviye hemen Yezid'in orduya yetişmesi için kendisine tehdit mektubu gönderdi. Yezid de ister istemez bir askeri fırkayla hareket ederek orduya erişti. Bu askerin içinde Abbas'ın oğlu, Ömer'in oğlu, Abdullah b. Zübeyr ve Ensar'dan Ebû Eyyûb Hâlid (r.a.) ve ünlü Arap yiğitlerinden Zerare oğlu Abdülaziz de bulunuyordu.

İslâm askerleri ilerleyip Kostantıniye'ye ulaştılar. Defalarca Rumlarla şiddetli çarpışmalar yaptılar. Sonunda bir gün Abdülaziz şiddetli bir saldırıyla önüne gelen Rumları vurup öldürerek içlerine daldı. Rumlar da her taraftan üzerine saldırarak onu şehit ettiler.

Ebû Eyyûb (r.a.) da o sırada öldü ve Kostantıniye sûr'una yakın bir yerde gömüldü. Ondan sonra İslam askerleri de Yezid'le beraber Şam'a döndüler.

Ebû Eyyûb'la ilgili çok kıssalar geçmiştir. Tekrara hacet yoktur. Türbesi hâlâ Konstantiniyye şehri dışında halkın ziyaret ettiği bir yerdir.

İslâm askerleri ondan sonra da cihat ve gazadan geri kalmamıştır, öyle ki hicretin elliüçüncü yılında Rodos adasını ele geçirmişler ve ellidörtte öteki bazı adaları istilâ etmişlerdir.

Mervan'ın Görevden Alınması

Ümeyyeoğullarının büyüklerinden olup, epey zamandan beri Medine valisi bulunan Mervan İbn Hakem'in bazı tavırlarından dolayı Muaviye gücenmişti. Kırkdokuz senesinde onu görevden alarak yerine Âs oğlu Said'i tayin etti.

Bu Said de, Ümeyyeoğullarının büyüklerinden, ashabın küçüklerinden ve Arab'ın en düzgün ve etkili konuşanı, aynı zamanda cömertiydi. Hz. Osman zamanında Kûfe valisi olarak Taberistan ve Cürcan'ı ele geçirmişti. Hz. Osman şehit edilince, bir köşeye çekilmeyi uygun bularak Deve ve Sıffîn olaylarında bulunmadı. Muaviye, hükümdarlıkta bağımsız olduktan sonra gelip onunla görüşünce Muaviye onu kınadıysa da, Said özür diledi. O da onun özrünü kabul etti ve bu sefer onu Mervan'ın yerine Medine valisi tayin etti.

Hz. Ali'nin Oğlu Hz. Hasan'ın Vefatı

Hz. Ali oğlu Hasan (r.a.) kadınların efendisi Hz. Fâtıma'nın ilk oğludur ve Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) torunudur. Hz. Peygamber'e onun kadar benzeyen biri yoktu. Çok yumuşak huylu ve iyilik severdi. Savaş ve karışıklığı sevmezdi. Al-

lah'tan son derece korkardı. İşte bu korkusundan ötürü mülk ve dünyayı bir kenara itti. Babasından sonra halifeliğe seçilip, altı ay kadar halifelikte kaldıktan sonra halifelikten çekilerek yalnızlık köşesini seçti. Kırkdokuz senesinde kırkyedi yaşındayken, bu fena yerinden geçerek sonsuzluk ülkesine gitti. Onbeş erkek ve sekiz kız çocuğu kaldı.

Zehirlenerek öldüğü ve onu zehirleyenin kendi hanımı ve Eş'as b. Kays'ın kızı Ca'de olduğu meşhurdur.

Kadın boşamaya meyilliydi. O kadar ki babası Kûfe'deyken; **"Hasan'a kız vermeyiniz, çünkü boşar!..."** dediği zaman Kûfe ileri gelenleri, **"Biz, ona istediği kızı veririz. İster alıkoysun ister boşasın."** dediler. Aldığı hatun can ve gönülden ona âşık olurdu. Ama Ca'de, her ne sebepten ötürüyse ona gücenerek canına kıymıştır. Ölüm hastalığındayken dedesi Resûlüllah'ın (s.a.v.) yanına gömülmesi için, Hz. Âişe'den izin almıştı. Ölmeden önce kardeşi Hüseyin (r.a.)'i çağırdı, **"Halifelik, önce babamıza yönelmişken Ebû Bekir'e ve sonra Ömer'e geçti. Sonra Danışma Meclisi'nde onun halife olmasına kimse karşı çıkmamışken, Osman'a bırakıldı. Osman öldürülünce babamız halife olduysa da, muhalifler türeyince, kılıç çekip bunca vuruşmalara girmişken, tam bir bağımsızlık nasip olmadı. Benim anladığıma göre biz ki Ehl-i Beytiz, yüce Allah peygamberlik ile halifeliği bizde bir araya getirmeyecek. Fakat korkarım ki Kûfe'nin aşağı tabakası seni rahat bırakmayıp davaya kalkıştırırlar. Ben önceden Âişe'den izin almıştım. Ölünce yine izin iste. Verirse Resûl-i Ekrem'in yanına göm. Fakat fitne korkusu olursa Müslüman mezarlığına gömüver."** diye vasiyet etti.

Hz. Hasan (r.a.) vefat edince Hz. Hüseyin gidip Hz. Âişe'den izin alarak onu Hz. Peygamber'in yanına gömme hazırlığı içindeyken görevden alınmış olarak Medine'de bulunan Mervan İbn Hakem bu durumu haber aldı. Ümeyyeoğullarını başına toplayarak: **"Biz, Hz. Peygamber'in yanına kimseyi gömdürmeyiz!"** diyerek engel olmaya kalkıştılar. Bunun üzerine Hz. Hüseyin de Haşimoğulları ile silahlanıp karşı koymaya çıktı.

Ebû Hüreyre (r.a.) bunu duyunca, **"Hasan'ın dedesi yanına gömülmesine engel olmak zulümdür. Büyük günahtır."** dedi. Emevilere öğüt verdi. Fakat yararı dokunmadığını görünce, fitneyi gidermek için, hemen Hz. Hüseyin'in yanına gitti, **"Kardeşin sana fitne korkusu olmazsa beni Hz. Peygamber'in yanına göm demişti. Bu durum ise fitnedir."** diyerek o niyetten caydırdı ve Hz. Hüseyin kardeşini hemen Baki mezarlığına defnetti. Hz. Hasan'ın cenazesinde Ümeyyeoğullarından ancak Medine valisi olan Said b. Âs hazır bulundu ve namazını da o kıldırdı.

Mugîre ile Diğer Bazı Önemli Kişilerin Ölmeleri

Hicretin ellinci yılında veba çıktı. Kûfe valisi Mugîre İbni Şu'be kaçmıştı. Veba geçince Mugîre Kûfe'ye döndü. Allah'ın hikmetine bakın ki Şaban ayında vebadan vefat etti.

Dört Arap dâhisinden biriydi, öldüğünde yetmiş yaşındaydı. Rıdvan ağacı altında biat eden ashâbdandır (r.a.). Yine bu yıl Hz. Peygamber'in hanımlarından Huyey kızı Safiyye (r.a.) ve İran fâtihlerinden olan Ebû Âs Sakafi oğlu Osman ile Semüre oğlu Abdurrahman (r.a.) ve Sıffîn'de iki hakemden biri olup da, utancından Mekke'ye savuşmuş olan Ebû Musa el-Eş'ari ve Hudeybiye seferinde bulunan ve Mekke'nin alındığı gün Cüheyne bayrağını taşıyan Hâlid Cüheni oğlu Zeyd ve Bedir'de ve başka vuruşmalarda bulunan Ömer Sülemi oğlu Müdlâc (r.a.) da ölmüşlerdir.

Horasan Emiri Amr Gıfari oğlu Hakem (r.a.) de, bu ellinci sene ölümünü istemiş, nitekim arzusu gerçekleşerek bu yıl âhirete göç eylemiştir. Ziyâd, hicretin kırkbeşinci yılında Basra valisi olunca Ebû Âs oğlu Osman'ın kardeşi olan Ebû Âs Sakafi oğlu Hakem'i Horasan Emiri tayin etmek üzere çağırınca, çağına yanlışlıkla Amr Gıfari oğlu Hakem'i çağırmış olduğundan Hakem Gıfari, Ziyâd'ın yanına gelince, **"Ben seni istemedim, ama Allah seni istemiş..."** diyerek onu Horasan Emiri yapmıştı. Hakem Gıfari, Horasan'a gitti. Taharistan'a gaza etti. Pek çok ganimet malları aldı. Fakat ganimet olarak alınan gümüş ve altın paraların gaziler arasında bölüştürülmeyip de, hepsinin Şam hazinesine gönderilmesi için Muaviye tarafından Ziyâd'a yazılı-emir gönderilmiş olduğuna dayanılarak Ziyâd'ın, Hakem Gıfari'ye gönderdiği talimatta, **"Muaviye'nin bana gönderdiği yazılı-emirde altın ve gümüş paraların kendisi için ayrılması yazılı olduğundan altın ve gümüşü askerler arasında bölüştürme..."** diye emrolunmuştu. Buna cevap olarak Hakem de yazdığı mektupta, **"Mü'minlerin Emirinin sana yazdığı emir bana ulaştı. Bence Allah'ın kitabı Halifenin mektubundan önce gelir..."** diye bildirdi ve halka da, **"Bahşişlerinizi alınız... Mallarınızı alınız..."** diyerek bütün ganimet mallarını bölüştürdükten sonra, **"Ya Rabbi! Senin yanında benim için hayır ve hasenat varsa ruhumu al..."** diye dua etmiş ve duası kabul edilip hemen ölmüştür.

Bazı Tâyinler

Kûfe valisi Mugîre İbni Şu'be hicretin ellinci yılında ölünce, Kûfe eyaleti Basra valisi Ziyâd'a verildi ve bu iki büyük eyalet birleştirildi. İran ülkesi ise iki kısma ayrıldı. Bir kısmı Basra'ya ve öteki kısmı Kûfe'ye bağlandığından Ziyâd bütün doğu ülkelerinin hükümdarı oldu.

Ziyâd, hemen Kûfe'ye gidip, Basra'da ashâbdan Cündüp oğlu Semüre'yi kaymakam bıraktı. Fakat İran fâtihlerinin merkezi olan Kûfe ve Basra şehirleri öteden beri eyalet merkezi olduğundan, hangisi eyalet merkezi yapılsa öteki onu kıskanacağından Ziyâd, altı ay birinde ve altı ay ötekinde oturarak kendisi hangisinde bulunursa diğerinde de Semüre bulunurdu. Semüre Hariciler hakkında çok şiddet göstermekte olduğu için, Ziyâd ondan emin idi. Ziyâd Kûfe'deyken Basra'da Hariciler türediyse de, Semüre onları darmadağınık etmiş ve o sırada Şia'nın başlarından bazıları da öldürülmüştür.

Böylece Muaviye, doğu tarafından emin olduğu gibi, yine bu ellinci sene Mısır valisi Hadic oğlu Muaviye'yi görevden alarak yerine kendi seçkin kumandanlarından ve ashabın küçüklerinden Muhalled ensari oğlu Mesleme'yi tayin etti. Afrika valiliğini de ona katmak suretiyle batı tarafını da güven altına almıştır.

Emevilerin Bazı Zulümleri

Hz. Ali'nin künyesi Ebü'l-Hasan yani Hasan'ın babasıdır. Fakat bir gün Resûl-i Ekrem onu toz toprak içinde görünce Ebû Türab yani Toprak babası diye seslenmiş olduğundan Hz. Ali kendisine Ebû Türab denilirse memnun olurdu.

Ümeyyeoğullarının valileri ise minberde Hz. Osman'a dua ettikten sonra Ebû Türab'e söverler ve Alevilere Türabiler derlerdi. Şam halkı Ebû Turab'ın kim olduğunu bilmezlerdi. O kadar ki bir gün bir kimse Şamlıların birine, **"Hatiplerinizin minberde sövdükleri Ebû Türab kimdir?"** diye sorunca, **"Onun bir haydut olduğunu sanıyorum.."** diye cevap vermiş olduğu rivayet edilir.

Şube oğlu Mugîre, Kûfe valisi olunca Emevilere bağlılığını belirtmek için cuma günleri minberde Ebû Türab'a beddua ettikçe Hatem-i Tayy'ın oğlu Adiyy oğlu Hacer ve onunla beraber bir topluluk onu reddederlerdi. Mugîre de hoş görüp, onlara bir şey demezdi. Ziyâd, Kûfe valisi olup da minberde Hz. Osman'a dua ettikten sonra Ebû Türab'a sövünce, Hacer eskisi gibi kalkıp Hz. Ali'yi övünce Ziyâd öfkelenip onu ve arkadaşları olan onüç kişiyi yakalayıp tutarak kelepçeletti. Hepsini Şam'a gönderdi. İçlerinden altısını aşiretleri arka çıkarak bağışlanmasını dilediklerinden salıverildiler. Geri kalan yedisiyle Adiyy oğlu Hacer idam edildiler. Hacer ise milletçe pek büyük bir adam olduğundan dolayı çok kimseler Muaviye'yi yermeye başladılar.

Minber'in Nakli Meselesi

O zamanın olup bitenlerine dikkatli bir gözle bakılacak olursa görülür ki, Şam'da kurulan Emevi Devleti bir kartal kuşuna benzerdi. Başı Hicaz, kalbi Şam olup Mısır ve Irak üzerine birer kanadını germiş ve ayaklarını Anadolu'ya uzat-

mıştı. Mısır ve Irak valileri güçlü birer hükümdar gibiydiler. Şam ise Saltanat ve Hilâfetin merkezi olduğundan burada öbür taraflardan çok kuvveti vardı. Ama baş tarafında o kadar kuvveti olmayıp, Emevi valileri Hicaz yöresinde istedikleri gibi yüksekten atıp tutamazlardı. Çünkü Mekke ve Medine'de ashabın büyüklerinden pek çok adam yaşıyordu. Kâbe halkın tavaf ettikleri yani etrafını dolaştıkları bir yer olduğu gibi, Medine'de de Hz. Peygamber'in mescidi ve mezarı vardı. Bu bakımdan ziyaretçilerin bütün alıcı gözleri buralar üstündeydi.

Bundan dolayı Muaviye, halifeliğin başkenti olan Şam'a şeref vermek ve halkın kalplerini oraya yöneltmek üzere, bu hicretin ellinci yılında Peygamber Mescidi'nin minberiyle, Hz. Peygamber'in müezzini olan Sadü'l-Karaz (r.a.) elinde emanet olarak saklı bulunan Hz. Peygamber'in asasının yani değneğinin Şam camisine nakillerini emretmişti.

Tesadüfen o gün güneş tutuldu. Âlemi karanlık kapladı. Halk bunu adı geçen minberin nakledilmek istenmesine yordu ve güneş tutulmasının sebebini ondan bildi ve bu yüzden feryadı bastı. Bir rivayete göre Cabir ve Ebû Hüreyre (r.a.), Muaviye'nin yanına gidip, **"Ey Mü'minlerin Emiri! Minberi yerinden kıpırdatmak ve âsâyı Şam'a nakletmek uygun olmaz!"** diye öğüt verdiler. Bunun üzerine Muaviye pişman olarak özür diledi ve o emri geri aldı, üstelik minbere altı basamak ekledi.

Ek Bilgi

Emevi halifelerinden Mervan oğlu Abdülmelik Halife olunca minberin Şam'a naklini emredince Züveyb oğlu Kubeysa ona öğütte bulundu ve Muaviye buna yeltenmişken emrini geri almış olduğunu söyledi. O da bundan caydı. Oğlu Velid, halife olup da hac edince yine bu önemli işe kalkıştıysa da, Medine'de tabiinin efendisi olan Müseyyeb oğlu Said, Ömer b. Abdülaziz'e haber gönderip, "Arkadaşına söyle mescide saldırmasın, Allah'ın öfkesinden korksun!" demiş o da Velid'e söyleyip onu bu niyetinden caydırmıştır. Sonra Süleyman b. Abdülmelik Halifeyken hac edince, Ömer b. Abdülaziz bunu ona anlatınca, "Halife Abdülmelik ve Velid haklarında bu türlü sözlerin söylenmesini istemem. Böyle şeyler, bizim nemize gerek. Biz dünyayı aldık, elimizdedir. Öyle İslâm âdetlerinden olup da halkın ziyaret edegeldiği şeye dokunmak bize yakışır mı?" demiştir.

Ferezdak'ın Kaçması

Ünlü şair Ferezdak, Muaviye'yi yermiş olduğundan Ziyâd, onu Basra'dayken tutmak istemişse de, Ferezdak duyup, Kûfe'ye gitmişti. Ziyâd onun tutulup yakalanması için Kûfe'deki kaymakamına yazılı emir göndermişse de Ferezdak işitip

Hicaz tarafına savuşmuş ve Ümeyyeoğullarının büyüklerinden Âsi oğlu Said'e sığınmış. O vaktin hükmünce Said de, onu koruduğundan Ferezdak onun hakkında övgüler söylemiştir. Ziyâd'ın ölümüne kadar Irak yöresine gelemeyip kimi zaman Mekke'de ve kimi zaman Medine'de oturmuştur.

Said b. Zeyd ve Diğer Bazı Kişilerin Vefatı

Hicretin ellibirinci yılında cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Said b. Zeyd vefat etti (r.a.). Hz. Ömer'in eniştesi ve amcası oğludur. Ondan önce İslâm ile şereflenenlerdendir. Vefat edince Sa'd b. Ebi Vakkas yıkayıp namazını da Abdullah İbni Ömer kılmıştır. Güvenilir kimselerden rivayet edildiği üzere her zaman Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf ve Said b. Zeyd çarpışmalarda Resûl-i Ekrem'in önünde ve namazda arkasında bulunurlarmış.

Yine ellibir senesinde ashâbdan Abdullah Beceli oğlu Cerir ve Hâris oğlu Ebû Bekre (r.a.) ve mü'minlerin anası Meymune (r.a.) sonsuzluk ülkesine göçtüler.

Elliikinci senede ashabın faziletli ve İslâm hukukçularından ve duası kabul olunanlardan İmran b. Husayn (r.a.) Basra'da öldü.

Elliüçüncü senede Ensar'dan Hazm oğlu Amr ve Şam hâkimi olan Ensar'dan Ubeyd oğlu Fudale (r.a.) öldüler. Fudale Uhud'da bulunanlardan olup Muaviye, onun tabutunu kendisi taşıdı ve oğlu Abdullah'a **"Gel, bana yardım et, bundan sonra böyle bir cenaze taşımayacaksın..."** dedi.

Ziyâd'ın Ölmesi

Ebih oğlu Ziyâd, kardeşi Muaviye'ye mektup gönderip, "Ben Irak'ı sol elimle ele geçirdim, sağ elim boştur. Onu da Hicaz ile meşgul ederim..." diye isteğini dile getirince Muaviye hicretin elli üçüncü yılında Hicaz'ı da ona bağlayarak bu yolda gereken fermanı gönderdi.

Hicazlılar ondan haberli olunca telaşa düşmüşler ve bir topluluk Abdullah b. Ömer'in yanına varıp durumu anlattıklarında Hz. Ömer'in oğlu, ellerini kaldırıp, **"Ya Rabbi! Bizi Ziyâd'ın şerrinden koru!"** diye dua etmiş, onlar da, **"Âmin"** demişler. Allah'ın hikmetine bakın ki, Ziyâd Kûfe'deyken elliüç yaşında olduğu hâlde, bu elliüç senesinde öldü. Bazı şairler onun için ağıtlar yazdı. Ferezdak ise yergiler söyledi.

Tâyinler

Muaviye, ashabın büyüklerinin itirazlarından çekindiği gibi, kendisinin yaşıtları olan Ümeyyeoğullarının ileri gelenlerinden de sakınırdı.

Amcası oğlu olan Mervan İbn Hakem ki, Muaviye Şam valisiyken o da Hz. Osman'ın sır kâtibi ve özel danışmanıydı. Asi oğlu Said ki, Hz. Osman onu terbiye ile Kureyş'in sayılı kişileri sırasına koymuştu. İkisi de hatırı sayılır Emevi valilerinden oldukları halde Medine'de kalıyorlardı. Mervan uzun süre Medine valiliğinde bulunmuşken Muaviye onun görevine son vererek yerine Said'i tayin etmişti. Bu kere de Said'i görevden alarak yerine Mervan'ı atadı. Maksadı ikisini birbiri aleyhine düşürerek ikisini de halkın gözünde küçük düşürmekti. Onlar ise o devirde hüküm süren kavim ve kabile düşkünlüğüne aykırı hareket etmediler. Birbirine zarar vermediler.

Ziyâd ölünce oğlu Ubeydullah Şam'a geldi. Muaviye onu Horasan valisi tayin etti. Ubeydullah, o zaman yirmibeş yaşındaydı. Horasan'a gitti. Ceyhun nehrini geçip Buhara'dan nice ülkeler ele geçirdi. Pek çok ganimet malları aldı ve ellibeş yılında Basra valisi oldu. O zaman Kays oğlu Dahhak da Kûfe valiliğine tayin edildi.

Bazı Vefatlar

Mekke alındığı zaman İslâm ile şereflenen ashâbdan Yerbû oğlu Said yüzyirmidört yaşında, Abdüluzza oğlu Hüveytıb yüzyirmi yaşında ve Bedir'de bulunmuş olan Ensar'dan Ebû Katâde yetmiş yaşındayken ellidört senesinde vefat ett,ler.

Yine bu sene Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) azadlılarından Sevban (r.a.) öteki dünyaya gitti.

Resûl-i Ekrem'in ahret oğlu Üsame b. Zeyd (r.a.) ile Ensar'dan Enis oğlu Abdullah (r.a.) da bir rivayete göre bu yıl ölmüşlerdir.

Ellibeş senesinde de Ensar'dan Amr oğlu Ebû Yüsr Ka'b (r.a.) ölmüştür.

Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Vefatı

Cennetle müjdelenen on kişiden Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) bir rivayete göre, bu hicretin ellibeşinci senesinde ebedi âleme gitmiştir.

Onyedi yaşındayken İslâm'la şereflenip, önce Allah yolunda kan döken ve ok atan odur. Bedir ve Uhud'da ve Hz. Peygamber'in diğer savaşlarında hep Resûlüllah (s.a.v.) ile beraber bulunmuştur. İran ordularını bozan ve İran'ın başkenti olan Medâyin'i ele geçiren ve Kûfe şehrini kuran odur. Duası kabul edilen biriydi. Her konuda duası ok gibi işlerdi. Herkes onun duasından korkardı. Hz. Ömer'in ölümünde Danışma Kurulu'ndan birisiydi. Hz. Osman öldürülünce bir köşeye çekilmeyi uygun görmüştü. Oğlu Ömer ve kardeşi oğlu Utbe oğlu Haşim, Osman'dan sonra halkı kendisine biat için çağırmak istedilerse de, o kabul etmedi. Selâmet semtini tercih etti. Bu yüzden Deve ve Sıffîn olaylarında bulunmadı. Muaviye,

Hz. Osman'ın kanını istemek davasıyla meydana çıkınca onu tarafına çekmeye çalıştı. Said ise, **Ben bir günlük sohbeti, senin hayat ve ölümün arasındaki süreden daha hayırlı olan Ali'ye taraf olmayıp da tarafsızlığı seçmişken, beni nasıl kendine çekmeye yelteniyorsun... Şaşıyorum?!"** diyerek Muaviye'ye red cevabı vermişti. Sonra Hz. Hasan halifeliği Muaviye'ye bırakıp da, bütün halk Muaviye'ye biat edince Sa'd da topluluktan ayrılmadı. Fakat yüzüne karşı "Melik" deyip **"Halife"** ya da **"Mü'minlerin Emiri"** demedi. Kızı Âişe'ye demiş ki: **"Daha İslâm'la şereflenmeden rüya âleminde gördüm ki: Karanlık içinde kalmışım. Ansızın bir ay gördüm. Ona doğru gittim. Zeyd b. Hârise ile Ebû Talip oğlu Ali'yi ve Ebû Bekir'i gördüm. Siz buraya ne vakit geldiniz diye sordum. Şimdi geldik dediler. Bu rüyayı gördükten sonra Resûlüllah'ın (s.a.v.) gizlice halkı çağırdığını duydum. Hemen yanına gittim, iman ettim, işte bu üçünden başka İslam olmakta beni geçen olmadı."**

Hz. Sa'd Medine'ye yedi mil uzaklığı olan Akik denilen yerde öldü. Halk onu omuzlarında taşıyarak Medine'ye getirdiler. Mescide bırakıldı. Namazını Medine valisi olan Mervan kıldı. Ölürken softan yapılmış eski cübbesini istemiş, **"Beni bununla kefenleyiniz. Çünkü ben Bedir'de kâfirlerle karşılaştığım zaman bu cübbe sırtımdaydı. Onu bugün için sakladım..."** demiş, işte o cübbeyle onu gömdüler. Cennetle müjdelenen on kişiden en sonra ölen odur.

Resûl-i Ekrem'den rivayet edilmiştir: *"Ebû Bekir Cennettedir, Ömer Cennettedir, Osman Cennettedir, Ali Cennettedir, Talha Cennettedir, Zübeyr Cennettedir, Abdurrahman b. Avf Cennettedir, Sa'd b. Ebi Vakkas Cennettedir, Said b. Zeyd Cennettedir, Cerrah oğlu Ebû Ubeyde Cennettedir."*

Yezid'in Veliahdlığı

Muaviye, oğlu Yezid'i veliahd etmekle ellialtı senesinde halk Yezid'e biat etti. Muaviye'nin en büyük hatalarından biri budur. Önce onu bu duyguya kaptıran Şube oğlu Mugîre'ymiş.

Muaviye, Mugîre'yi Kûfe valiliğinden alarak yerine Âsi oğlu Said'i tayin etmek düşüncesinde olduğunu Mugîre öğrenince, sanki kendisi vilâyeti istemiyormuş gibi halka gösteriş yapmak maksadıyla istifa etmek üzere Şam'a geldi ve Muaviye ile görüştükten sonra oğlu Yezid'in yanına girip demiş ki: **"Resûlüllah'ın (s.a.v.) ileri gelen ashabı ve Kureyş'in büyükleri ve onların yaşıtları gitti. Ancak oğulları kaldı. Sen ise onların en üstün fikirlisi ve en iyisi, sünnet ve siyaseti en iyi bilenisin. Senin için bir biat yapmaktan Mü'minlerin Emirini engelleyen nedir?"**

Yezid bu sözden hoşlanıp, **"Acaba bu dediğin şey gerçekleşebilir mi?"** deyince Mugîre, **"Evet"** demekle Yezid hemen babasının yanına varmış. Durumu

anlatmış. Muaviye, Mugîre'yi çağırıp sormuş. Mugîre, **"Ey Mü'minlerin Emiri gördün ki Osman'dan sonra nasıl anlaşmazlıklar oldu, ne kadar kanlar döküldü. Yezid'i veliahd et. Eğer sana bir hâl olursa halka sığmak ve senin hayırlı bir yerini tutan olur. Karışıklık olmaz, kan dökülmez..."** deyince Muaviye, **"Bu konuda bana kim yardım eder?"** deyince Mugîre, **"Ben, Kûfeliler için yeterim. Ziyâd da Basra'ya yeter. Bu iki şehirden sonra sana karşı koyacak ülke yoktur..."** deyince Muaviye, **"Haydi işinin başına git ve güvendiğin adamlara danış ve anlaş..."** diyerek Mugîre'yi Kûfe'ye geri göndermiştir. Mugîre Kûfe'ye gitti ve görevde bırakıldığına teşekkür olarak Ümeyyeoğullarını tutanlarla konuştu ve Yezid'in veliahtlığını kabul etmelerini sağladı. Onlar da uygun gördüler.

Mugîre onların içinden on kişi seçip oğluyla beraber Şam'a gönderdi. Onlar da Şam'a gelip Muaviye ile görüştüler ve Yezid'e biat edeceklerini belirttiler. Muaviye onlara, **"Bu hususun ilânında acele etmeyiniz, fakat fikrinizde durunuz"** dedi. Onlar bu karar üzere Kûfe'ye döndüler. Muaviye'nin de bu konudaki düşüncesi kuvvetlenince durumu Basra valisi Ziyâd'a yazdı. Yezid ise hava ve hevesine uymuş, tavırları beğenilmeyen bir şahıs olduğundan Ziyâd, bu hususta acele olunmamasını Muaviye'ye bildirdi. Yezid'e de ahlâkını düzeltmesi ve kendine bir çeki düzen vermesi gerektiğini aracılar ile hatırlattı. Yezid de bazı kötü hareketlerinden vazgeçerek bir dereceye kadar durumunu ve tavırlarını düzeltti.

Muaviye'yi bu hataya düşüren Mugîre ölünce, bu hususta acele edilmemesini öğütleyen Ziyâd da öldü. Fakat Muaviye'nin bu yoldaki kararı kuvvet buldu. Bu işe yanaşmaları için Abdurrahman b. Ebû Bekir ile Abdullah b. Ömer'e pek çok bahşişler gönderdiyse de, onlar bu görüşü benimsemediler.

Bunun üzerine Muaviye, Medine Emiri olan Mervan İbn Hakem'e yazılı emir yazıp, **"Benim yaşım ilerledi, kemiklerim inceldi. Benden sonra ümmet arasında anlaşmazlık çıkmasından korkuyorum. Yerimi tutacak birini veliaht etmek istiyorum. Fakat sana danışmadan, kesin bir karar vermeyi uygun bulmadım. Bu konuyu ümmetin hayırlılarıyla görüş. Ne derlerse bana bildir"** dedi.

Mervan durumu halka duyurunca, **"Muaviye doğru düşünün Umarız ki hakkı ve doğruyu aramada kusur etmez"** demeleriyle Mervan sonucu Muaviye'ye bildirdi. Bunun üzerine Muaviye yazdığı yazılı-emirde oğlu Yezid'i anmakla Mervan, onu halka açıklayınca Abdurrahman b. Ebû Bekir, **"Siz halifeliği kayserlik şekline sokmak istiyorsunuz..."** diyerek sert bir dille red cevabı verdi. Perde arkasında bulunan mü'minlerin anası Hz. Âişe de Mervan'ı payladı. Hz. Hüseyin, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr de birer birer kalkıp Muaviye'nin bu teklifini reddettiler.

Muaviye ise öteki şehirlerdeki memurlarına yazılı-emirler gönderip, Yezid'i anarak, onun için başkente mebuslar gönderilmesini bildirmiş olduğundan etraftan Şam'a mebuslar geldi. Muaviye onları yanına çağırttı. Seçkin valilerinden olup kendisine özel talimat verilmiş olan Kays Fihri oğlu Dahhak söze başlayarak, **"Ey Mü'minlerin Emiri! Senden sonra halka, başvuracakları biri lâzımdır ki Müslümanların kanları dökülmeye ve halkın işleri gereği şekilde görülsün. Yollar ve geçitler güven altına alınsın. Yezid ise akıllıdır. Bilgi ve yumuşaklık bakımından bizden üstündür. Onu veliaht et..."** dedi. Şam ileri gelenlerinden bazıları da kalkıp onun sözünü doğruladılar. Muaviye, Basra mebuslarının başı olan Ahnef b. Kays'a **"Sen ne dersin?"** deyince, **"Doğrusunu söyleyecek olsak senden korkarız, yalan söyleyecek olsak Allah'tan korkarız. Sen Mü'minlerin Emirisin. Yezid'in gizli ve açık hâllerini herkesten daha iyi bilirsin. Eğer onu Allah için ve ümmet için hayırlı görürsen bizimle danışma. Yoksa sen âhirete giderken dünya için anın hakkında hazırlık görme. Bize ancak 'duyduk ve uyduk' demek düşer..."** dedi. Bunun üzerine Şamlılardan biri kalkıp, **"Bu Iraklı ne diyor? Bizim 'duyduk ve uyduk' demekten başka ne yetkimiz var?.."** dedi. Bunun üzerine toplantı dağıldı. Fakat herkes Ahnef'in sözlerini anlatarak söyleşir oldu.

Muaviye ise hoşluk ve yüzlerine gülerek Iraklıların çoğunu kendi düşüncesine getirdi. Böylece Şamlılar gibi, Iraklılar da Yezid'e biat ettiler. Fakat Hz. Hüseyin, Abdurrahman b. Ebû Bekir ve Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr buna karşı çıktıklarından Hicazlılar biat etmemişler. Bunun üzerine Muaviye bir miktar süvari ile Hicaz tarafına gitti. Medine'ye erişince önce Hz. Hüseyin, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr ve Abdurrahman b. Ebû Bekir'e karşı ilgisiz kaldı. Onlar da çıkıp Mekke'ye gittiler, işte o sırada Abdurrahman b. Ebû Bekir öldüğünden, Muaviye'ye muhalefet edenlerden biri eksilmiş oldu. Muaviye, Medine'de Hz. Peygamber'in minberine çıkıp hutbe, okudu ve oğlu Yezid'i konu edinerek övdü, **"Halifeliğe ondan daha lâyık kim var?"** dedi ve buna karşı çıkanları öldürmekle tehdit etti.

Sonra mü'minlerin anası Hz. Âişe'nin yanına varınca, Hz. Âişe ona bu tutumundan dolayı paylamayla karışık öğütte bulunduysa da Muaviye, **"Ne yapayım. Ben Yezid'e biat ettim, halk da biat etti, şimdi bu biati bozalım mı?"** diye özrünü ileri sürdü ve sonra çıkıp Mekke'ye gitti.

Hz. Hüseyin'e, **"Ey Resûlüllah'ın oğlu, ey Müslüman gençlerin efendisi!"** diyerek güler yüz gösterdi. Abdullah b. Zübeyr ve Abdullah b. Ömer haklarında da hoşlukla davrandı. Her gün üçünün de hâl ve hatırlarını sorardı. Fakat veliahtlik hakkında onlara bir şey açmazdı. Sonunda haccını tamamladı. Ağırlığını yük-

letti. Hareket zamanı yaklaşınca üçünü birden çağırtarak, onlara döndü, **"Sizinle olan hukuka nasıl uyduğumu görüyorsunuz. Yezid sizin kardeşiniz ve amcanızın oğludur. Onun halifeliğini kabul etmenizi arzuladım. O şartla ki, görevden alına, tayin, vergi alımı ve malları bölme hep sizin elinizde ola ve hiçbir konuda o size karşı gelmiye!.."** deyince üçü de ağızlarını açmadılar. Yine cevap istedi. Bir şey söylemediler. Sonunda Abdullah b. Zübeyr'den bir cevap isteyince Abdullah b. Zübeyr ona dönerek, **"Seni üç suretle serbest kılarız. Resûlüllah'ın yaptığı gibi yap, yahut Ebû Bekir'in veya Ömer'in yaptıkları gibi yap..."** dedi.

Muaviye, **"Onlar ne yaptılar?"** diye sordu. Abdullah b. Zübeyr, **"Resûlüllah (s.a.v.) sonsuzluk ülkesine gitti, kimseyi halifeliğe tayin etmedi. Halk Ebû Bekir'e razı oldu."** deyince Muaviye, **"İçinizde Ebû Bekir'e benzer kimse yok..."** demekle Abdullah b. Zübeyr, **"Hakkın var. Öyleyse Ebû Bekir'in yaptığı gibi yap ki, Kureyş'in Ümeyyeoğullarından olmayan bir dalından halife seçti, istersen Ömer gibi yap ki; halifeliği, altı kişilik bir danışma kurulunun aralarındaki seçime bıraktı. Bu altı kişinin içinde kendisinin ve babasının oğulları yoktu..."** diye cevap verdi. Muaviye, **"Başka bir diyeceğin var mı?"** deyince Abdullah b. Zübeyr, **"Hayır"** demekle Muaviye, diğer ikisine sordu. Onlar, **"Bizim de sözümüz onun sözüdür"** dediler.

Bunun üzerine minbere çıkıp hutbe okudu ve halka hitap ederek, "Ümmet'in hayırlıları, hep Yezid'e biat ettiler siz de biat ediniz..." diye emretti. Halk da ümmetin bütün hayırlıları biat etmiş, sanarak biat ettiler. Muaviye derhal binip Medine'ye döndü. Mekkeliler Hz. Hüseyin b. Ali ve Abdullah b. Ömer ve Hz. Zübeyr'in oğluna, **"Siz biat etmeyecektiniz?!."** dediklerinde, **"Allah'a yemin ederiz ki, biz biat etmedik!"** demeleri üzerine halk şaşırdı. Muaviye ise Medine'ye gelip, Medinelilerin de biatini aldıktan sonra, Şam'a döndü. Oğlunu veliaht etmek en büyük dileğiydi. Bunu da gerçekleştirdi. Büyük bir sevinç ve övünç ile Şam'a erişti.

Tâyinler ve Bazı Olaylar

Hz. Affan oğlu Osman'ın oğlu Said, Muaviye'nin yanına gelip, babasının kendisi hakkında yapmış olduğu yardımları hatırlatarak bir memurluk istedi. O da Said'i, bu hicretin ellialtıncı yılında Horasan valisi tayin etti.

Said, Horasan'a varıp Ceyhun nehrini geçerek Semerkand'a gitti ve çarpıştı. Babasının ünü büyük olduğundan asker kendisine yardımcı olmakla epeyce fetihlerde bulundu. İşte o çarpışmalarda Abbas oğlu Kuşem (r.a.) şehit düşmüştür. Ashâbın büyüklerinden Muaviye'nin çekineceği kişiler sonsuzluk ülkesine gittiler. Kendi işlerine karşı koyabilecek kimseler pek azaldı. Muaviye artık onlara da yüz vermez oldu. Bundan dolayı Medine valisi olan Mervan b. Hakem'i 57 senesinde

görevden alarak yerine kendi kardeşi Ebû Süfyân oğlu Utbe'nin oğlu Velid'i tayin etti.

Muaviye, böylece her istediğini yapmaya gücü yeter olduğu hâlde yaşlandı. Ve artık ailesi işe karışır oldu. Özellikle kızkardeşi Ümmü Hakem'in çok etkisi, önemsenişi ve saygınlığı vardı. Kûfe valisi bulunan ünlü Ahnef yani Kays oğlu Dahhak, Arab'ın ileri gelenlerinden fikir ve hikmet sahibi bir kimseyken ellisekiz yılında Muaviye onun görevine son vererek Ümmü Hakem'in oğlu Abdurrahman Sakafi'yi Kûfe valisi tayin etti.

O sırada Kûfe tarafında Hariciler türemekle, Kûfe'den asker çıkıp onları dağıtmışsa da, Abdurrahman'ın kötü hareket ve hâlinden dolayı Kûfeliler ayağa kalkıp onu kovduklarından, Beşir oğlu Nu'man Kûfe valisi yapılmıştır.

Abdurrahman, Şam'a dönünce anasının hatırı için Mısır valisi olarak tayin edildiyse de, bu çeşit yolsuz atamalara Emevi Devleti büyükleri karşı gelmek zorunda kaldılar.

Hatta Abdurrahman, Mısır'a hareket edince, Mısır ileri gelenlerinden ünlü Hadic oğlu Muaviye iki konaklık yerden onu karşılayıp, **"Kûfe'de yaptığını burada yapamazsın. Hadi geri git..."** deyince, o da Şam'a dönerek şikâyette bulunmuştur.

Hadic oğlu Muaviye ise Mısır'ın Emevi Devleti eline geçmesine en büyük hizmet edenlerden biri olduğundan, Şam'ca pek çok tutulur ve saygı görürdü. Hatta Muaviye'nin yanına gelince kendisine hürmet olsun diye yollar fesleğenlerle süslenirdi. Bu kere Abdurrahman'ı Mısır'dan kovduktan sonra Şam'a gelip de Muaviye b. Ebû Süfyân'ın yanına girince Ümmü Hakem orada bulunduğundan **"Bu kimdir?"** diye sormuş... Ebû Süfyân'ın oğlu da, **"Hadic oğlu Muaviye'dir"** deyince Ümmü Hakem, **"Merhaba denecek adam değildir"** dedi. Hadic'in oğlu bunu duyunca, **"İyi düşün ey Ümmü Hakem! Sen evlendin, ama iyi iyi evlâd yetiştirmedin. Sen günahkâr oğlunun bizim üzerimize vali olup da Kûfe'deki kardeşlerimize yaptığını bize de yapmasını istedin. O Kûfe'de yaptığını Mısır'da yapsaydı, Allah'a yemin ederim ki, şu oturan (yani Muaviye b. Ebû Süfyân) çirkin görse bile, biz senin oğlunu öyle döverdik ki, başı aşağı gelirdi..."** deyince Muaviye kız kardeşi Ümmü Hakem'e "Sen sus!" demekle o da ağzını açmamıştır.

Ellisekiz senesinde Basra'da da Hariciler türemişse de, Basra valisi Ubeydullah İbn Ziyâd onları vurup her birini bir tarafa dağıtmıştır. Ziyâd'ın hizmetleri Muaviye'nin yanında kabul gördüğünden, oğulları da babalarının yolunda gittiklerinden, ellidokuz yılında Muaviye, Ziyâd oğlu Abdurahman'ı Horasan valisi tayin etmiştir.

İleri Gelenlerden Vefat Edenler

Hicretin ellialtıncı yılında mü'minlerin anası Cüveyriye (r.a.) vefat etti. Hayat hikâyesi yukarılarda geçmiştir.

Elliyedinci senede ashabın küçüklerinden ve Ümeyyeoğullarının büyüklerinden ve İran'ı ele geçirenlerden Hz. Osman'ın dayısı oğlu Amir oğlu Abdullah ve ashâbdan Kuddame Sa'di oğlu Abdullah, Kureyş'ten Cübeyr b. Mut'im ve Abdü'd-Daroğullarından ve Kureyş büyüklerinden Ebû Talha oğlu Şeybe oğlu Osman (r.a.) ve mü'minlerin anası Ümmü Seleme (r.a.) öteki dünyaya göçtüler. Bu Şeybe oğlu Osman hâlâ Kâbe'nin anahtarı ellerinde olan Şeybeoğullarının en büyük atasıdır.

Ümmü Seleme, Ebû Seleme'nin hanımıdır. Ebû Seleme'nin anası Abdü'l-Muttalib kızı Berre olmasından ötürü, Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) halazâdesidir. En evvel iman edenlerdendi. Ebû Seleme, hanımı Ümmü Seleme ile birlikte önce Habeşistan'a ve sonra Medine'ye göçmüştür. Uhud Savaşı'nda aldığı yaradan ölünce, Ümmü Seleme dul kalmıştı. Asilzade ve güzel bir kadındı. Hz. Ebû Bekir ve Ömer onunla evlenmek istedilerse de kabul etmemişti. Sonra Resûl-i Ekrem istedi. Evet deyince Hz. Peygamber onunla evlendi. Çok hürmet edilen bir kadındı.

Ellisekiz yılında mü'minlerin anası Hz. Hz. Âişe (r.anha) sonsuzluk ülkesine gitti. Onunla ilgili kıssalar yukarılarda geçmiştir. Yine bu yıl Sıffîn'de Muaviye ile birlikte bulunan ashâbdan Amir Cüheni oğlu Ukbe ve yine ashâbdan Cündüp oğlu Semüre ve Ubâde Gafiki oğlu Malik (r.a.) ölmüşlerdir.

Hz. Hatice (r.anha)'nin kardeşi oğlu olup, Mekke'nin alınışında İslam'la şereflenen ünlü Huveylid oğlu Hizam oğlu Hakim (r.a.), bu yıl yüzyirmi bu kadar yaşında olduğu halde dünyadan göçüp gitmiştir.

Ellidokuz yılında Arap dâhi ve kahramanlarından ünlü Ensar'dan Ubâde oğlu Kays (r.a.) Medine'de öldü. Cömert ve âlicenap ve Muaviye'nin sayıp sakındığı sağlam fikirli biriydi. Sıffîn'de görülen yararlılıkları yukarıda yazılıdır.

Küçük ashâbdan ve Ümeyyeoğullarının hayırlılarından ve o vaktin hükmünce hatırı sayılır kişilerden Âsi oğlu Said ve ashâbdan Ka'b Sûlemi oğlu Mürre ve Hz. Peygamber'in müezzini Ebû Mahzure ile Suffe ashabından Ebû Hüreyre (r.a.) de, bu hicretin ellidokuzuncu yılında öteki dünyaya göçmüşlerdir.

Ebû Hüreyre, Hudeybiye Barışı'nın yapıldığı yılda, İslâm'la şereflenmiş ve Suffe Ashab'ına katıldıktan sonra bir an olsun Hz. Peygamber'in özel hizmetinden ayrılmamıştır. Onun için çok hadis ezberlemiş ve rivayet etmiştir.

"Altmış senesinde çıkacak felâketten Allah'a sığınırız..." dermiş. Bunu Resûl-i Ekrem'den (s.a.v.) kendisi mi duymuş, yoksa Hz. Peygamber'in sırdaşı

olan Huzeyfe İbn Yemân'dan mi bilmem. Fakat dediği çıkmıştır ki, altmış senesinde Kerbelâ faciasının başlangıcı kendini göstermiştir.

Uhud Savaşı'na katılanlardan olup, hicretin altıncı yılında elçilikle Kayser'e gönderilmiş olan ünlü Dihyetü'l-Kelbi ve faziletli ashâbdan ve Bedir Savaşı'na katılanlardan Ensar'dan Hârise b. Nu'man ve ilk Müslümanlardan, önce Habeşistan'a sonra Medine'ye göçen seçkin ashâbdan olup, hal tercümesi yukarılarda geçen Ümeyye Damri oğlu Amr ve Uhud harbi'nde bulunanlardan olup, Cemel Vak'asından önce Hz. Ali tarafından Basra valisi olan Ensar'dan Hanif oğlu Osman ve Sakifoğulları kabilesinin mebusları Medine'ye gelip de Hz. Peygamber tarafından onlara Emir tayin edilen Ebû Âs Sakafi oğlu Osman ve Bedir'de bulunanlardan Ensar'dan Malik oğlu Utban, Ensar'dan Amr oğlu Süraka, ashâbdan Rabi Ensari oğlu Hanzale oğlu Sehl, Malik Ezdi oğlu Abdullah ve Rıdvan biatinde bulunan ashâbdan Yesar oğlu Ma'kıl, Cündüb oğlu Naciye, Mugaffel oğlu Abdullah, Hârise oğlu Hind, Ebû Sa'lebe Haşeni ve Kureyş büyüklerinden Ebû Cehm ve Akabe'de ve Bedir'de bulunan Rifaa Ensari oğlu Amr oğlu Nâimân hep bu sırada vefat etmişlerdir. (Allah hepsinden razı olsun)

Ashâbdan Ebû Kays Cüheni ve Hendek Savaşı'nda bulunan Muattal oğlu Safvân ve Mekke'nin alındığı gün Müzeyne bayrağını taşıyan Hâris oğlu Bilâl (r.a.) de, altmışıncı sene ölmüşlerdir. Yine bu sene ashâbdan Hacer Hadrami oğlu Vail ölmüştür. Hükümdar çocuklarından arta kalandır. Babası Hadramut'un bir kıtasında ünlü bir hükümdardı. Mekke ele geçirildikten sonra halk her taraftan bölük bölük Medine'ye gelerek İslâm ile şereflendikleri sırada Vail de İslam'a istekli olarak Medine'ye gelmişti. Resûlüllah (s.a.v.) önce onun geleceğini ashabına bildirmiş ve uzak yerden Vail geliyor, diye haber vermiş ve Medine'ye gelip Hz. Peygamber'in huzuruna girince, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ona çok ikram ve iltifat buyurmuştu. Hatta hırkasını onun altına döşemiş ve herkes camiye gelsin diye ilân ettirmişti.

Vail, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) huzurunda İslâm ile şereflenince, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ona hayır ile dua edip, başını mübarek eliyle sıvazlamış ve öşür vermek üzere yetkisi altında bulunan yerleri ona mülk olarak vermişti.

Onu Medine dışında Harre denen yere kondurmak üzere Muaviye b. Ebû Süfyân'ı görevlendirdiğinden, Vail devesine binip Muaviye de yayan ve yalınayak onunla beraber giderken güneşin sıcaklığıyla kızmış olan kumlardan ayakları yanınca, **"Beni terkine al!"** dedi. Vail ise, **"Sen hükümdarların terkisine alınacak adamlardan değilsin!" demekle Muaviye, "Öyleyse hiç olmazsa ayakkabılarını ver, giyeyim... Çünkü yerlerin sıcağından ayaklarım yanıyor" deyince Vail, "Halk hükümdarların ayakkabılarını giyemez, fakat benim devemin gölgesin-**

de yürü... Bu şeref sana yetişir...” demişti. Sonradan Vail, Kûfe'de oturarak Sıffîn'de Hz. Ali ile birlikte bulundu ve Muaviye Halifelik makamına geçtikten sonra Vail gelip onunla görüşünce Muaviye, onu kendi tahtı üzerine çıkarıp yanında oturttu. Eskiden aralarında geçenleri ona hatırlattı. Vail, **“Keşke seni terkime değil, önüme almış olaydım...”** dedi.

Bütün kudret ve durumları değiştirebilen Allah'ı tesbih ederim. Vail, Arap yarımadasının bir ucunda küçük bir yeri hükmü altında tutan sıradan bir hükümdar oğlu olduğu hâlde Kureyş başkanlarından olan Ebû Süfyân'ın oğlunu terkisine almaya ve ayakkabılarını giydirmeye yanaşmayarak alçak gönüllülük göstermediği hâlde, Muaviye halifeliğin kuvvet ve kudretiyle bütün İslâm ülkelerinde istediği gibi idare ettiği zaman onu tahtına çıkarmış ve İslâm büyüklüğünün güzel bir eserini göstermiştir.

Özet

Muaviye'nin sakındığı ashabın seçkin büyükleri öldü. Kendisine yaşıt ve denk geçinen Ümeyyeoğullarının büyükleri de âhirete göçtü. Kendi yaşıtlarından Mervan İbn Hakem, her ne kadar sağ ise de, o da görevden alınmış ve önemini yitirmiş bir hâlde Medine'de yaşıyordu.

Kısaca Muaviye'nin yaşıtları bir bir tükendi. Meydan kendisine kaldı. Talihi yardımcı oldu. Her isteğine kavuştu. Kendisinin halifeliği mülk ve saltanat çeşidinden olup, saltanatın babadan oğula geçmesi ise tabii bir şey olduğundan, oğlu Yezid'i veliaht etmek hevesine düştü. Yezid her ne kadar hava ve hevesine düşkün aşağılık bir adamsa da, insan kendi kusurunu görmediği gibi, çocuğu ne kadar kötü olsa, onun da ayıplarını görmez. Bundan dolayı Yezid'i veliaht edip halkı ona biat ettirdi. Yaşı seksene yaklaştığından dünyaca başka ilişiği kalmamıştı. Fakat Hz. Hüseyin b. Ali, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr, Yezid'e biatten kaçınmış olduklarından, onları kandırıp razı etmeye çok çalıştı, çare bulamadı. Kendisi öldükten sonra oğlu Yezid hakkında bu üçü tarafından zorluk çıkarılmak ve bu yüzden Müslümanlar arasında kan dökülmek düşüncesi, kafasını kurcalayan onulmaz bir iç yarasıydı.

Hakikaten halk üçünü de sever ve sayardı. Fakat Abdullah b. Ömer ibadetle meşgul olur, başka şeyle uğraşmazdı. Şu kadar var ki, halk onu halifeliğe seçecek olurlarsa reddetmezdi. Ama Abdullah b. Zübeyr uğraşıcı bir adam olmakla Ümeyyeoğulları ondan korkar ve çekinirdi. Fakat Hz. Peygamber'in (s.a.v.) torunu Hz. Hüseyin varken onlara sıra gelmezdi. Milletin fikirleri hep ona yönelikti.

Rivayet edilir ki: Bir gün Hz. Peygamber mescidinde ashâbdan Ebû Said el-Hudri, Amr b. Âs oğlu Abdullah ve öteki bazı saygı değer kişiler (r.a.), bir halka

olup otururlarken Hz. Hüseyin (r.a.) yanlarından geçip selâm verince, selâmını almışlar fakat Abdullah ağzını açmayıp, selâm alışlar kesilince yüksek bir sesle, **"Ve aleyke's-selâm ve rahmetullahi ve berekâtühû"** yani **"Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun" dedikten sonra, "Yerdekilerden göktekilere en sevgili kimdir, size haber vereyim mi?"** demiş onlar da, **"Pekâlâ haber ver..."** demeleri üzerine, **"İşte bu giden Sıffîn olaylarından sonra bana bir söz söylemedi. Benden razı olması bence cihan değer"** deyince Ebû Said el-Hudri, **"Özür dilesen olmaz mı?"** dedi. Abdullah da, **"Niçin olmasın!.."** demiş. Hemen ertesi günü sabahleyin Hz. Hüseyin'in yanına gitmek üzere karar vermişler ve gitmişler. Hz. Hüseyin'in huzuruna girmişler. Ebû Said el-Hudri Abdullah'ın mescitte söylediğini anlatmış. Hz. Hüseyin de, **"Ey Abdullah! Yerdekilerin göğe en sevgilisi ben olduğumu biliyor musun?"** deyince, "Kâbe'nin Rabbi hatırı için öyledir" deyince Hz. Hüseyin, **"öyleyse niçin Sıffîn'de hem benimle, hem babamla savaştın? Oysa, babam benden hayırlıydı..."** demiş. Abdullah da, **"Evet öyledir. Fakat babam, bir gün benden Resûl-i Ekrem'e (s.a.v.) şikâyet edip, 'Ey Allah'ın Resûlü! Abdullah bütün gece namaz kılar ve gündüzün oruç tutar, deyince, Resûl-i Ekrem, 'Ey Abdullah namaz kıl ve uyu. Oruç tut ve iftar et ve Amr'a (yani babasına) itaat et! demişti. Sıffîn günü üzerime yemin etti. Ben de savaş alanına çıkmak zorunda kaldım. Ama Allah'a yemin ederim ki, kılıç çekmedim, süngü kullanmadım, ok atmadım..."** diye özrünü dile getirmiştir.

İşte Hz. Hüseyin ile savaşanlar bile onun büyük değerini böyle itiraf ederlerdi. Bundan dolayı onun muhalefeti üzerine Yezid'in saltanat tahtında rahat duramayacağı düşüncesi herkesin hatırına gelirdi. Allah dilediğini yapar.

Muaviye'nin Vefatı

Hicret'in altmışıncı senesinde Muaviye, bir gün minbere çıktı. Hutbe okuduktan sonra, "Ey insanlar! Üzerinizde Halifelik sürem uzadı. Sizi usandırdım, ben de sizden usandım. Ben sizden ayrılığı arzu eder oldum, siz de benim ayrılığımı arzu eder oldunuz. Fakat benden sonra size benden hayırlısı gelmez. Nitekim önce gelenler, benden hayırlı idiler. Denilmiştir ki, her kim Allah'a kavuşmayı isterse yüce Allah da onunla buluşmak ister. Ya Rabbi! Ben sana kavuşmayı istiyorum, sen de benim kavuşmamı iste ve beni mübarek ve mutlu kıl..." dedi. Sonra hastalandı ve oğlu Yezid'i yanına çağırttı.

Yezid'e demiş ki: **"Oğulcağızım! Ben seni seferler ile dolaşmaktan uzak tuttum. Her işi sana kolay kıldım. Düşmanları yumuşattım. Arab'ı sana boyun eğdirdim. Kimsenin toplamadığı malı topladım. Şimdi Hicazlıları gözet ki, onlar senin aslındır ve sana geleceklerin en muhteremidirler. Iraklıları da gö-**

zet, her gün senden bir memurun görevden alınmasını isterlerse al. Bir memuru görevden almak, kendi üzerine yüzbin kılıcı çektirmekten daha iyidir. Şamlıları da gözet ki, onlar sana sırdaş olurlar. Eğer düşmandan şüphen olursa onlardan yardım iste ve iş biter bitmez onları yerlerine döndür. Çünkü başka ülkede çok kalırlarsa onların da ahlâkı bozulur. Ben senin için kimseden korkmam, ancak Hüseyin b. Al, ve Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr'den korkarım. Fakat Ömer'in oğlu ibadet ve taate çok düşkün olup takva yolundadır. Herkes sana biat edince o da biat eder. Ama Hüseyin b. Ali, hafif bir kimsedir. Kûfeliler onu, senin üzerine doğru çıkarabilirler. Ona üstün geldiğinde af ve bağışlama ile muamele et. Onun bize yakınlığı ve büyük hakkı vardır. Üstelik Peygamber torunudur. Senin üzerine arslan gibi saldıracak olan ancak Abdullah b. Zübeyr'dir. Ona galip gelirsen eman ve zaman verme, onu parça parça et!.."

Sonra Muaviye'nin hastalığı ağırlaştıkta, **"Resûlüllah (s.a.v.) bana bir gömlek giydirmişti. Uğur sayarak onu bugüne kadar sakladım ve bir gün kestiği tırnakları bir şişe içine koyup saklamıştım. Öldüğümde o gömleği bana giydiriniz ve o tırnakları dövüp ezerek gözlerime ve ağzıma koyunuz. Belki onların hürmetine yüce Allah beni af eder..." dedikten sonra, "Ben öldüğüm zaman cömertlik de benimle beraber ölür. Ve nice halkın maaşları kesilir. Dilencilerin elleri boş kalır..." dedi ve hayatından umutsuz olunca, "Zîtuvâ denilen yerde yaşayan bir Kureyşli olup da emirlik ile uğraşmayaydım..."** diye kendi kendisine acıdı, yazıklandı. Hicretin altmışıncı yılı Receb ayında vefat etti. Allah kusurlarını affetsin.

Kays oğlu Dahhâk, hemen Muaviye'nin kefenlerini alıp minbere çıktı, bir hutbe okudu ve dedi ki: "Muaviye, Arabın kuvvet ve kudret eli idi. Yüce Allah onunla fitneyi kaldırdı ve onu kulları üzerine hükümdar kıldı ve kara ve denizde askerini yürüttü ve onunla nice ülkeleri aldı. Fakat o da Allah'ın bir kuluydu. Şimdi öldü. İşte kefenleri budur. Onu bu kefenler içine sarıp kabre koyacağız ve onu işledikleriyle Allah'ın isteğine terk edeceğiz. Ondan sonra kıyamete dek dünya karmakarışıktır."

Dahhâk bu şekilde hutbesine son verdikten sonra, Muaviye'nin namazını kıldı ve Muaviye oğlu Yezid saltanat tahtına oturdu.

Muaviye'nin üç oğlu olup, biri bu Yezid ve diğerleri Abdurrahman ve Abdullah'tır. Abdurrahman küçükken ölmüştür. Abdullah da ahmak bir şahıstı.

Muaviye, uzun boylu, beyaz renkli, heybetli ve çok sabırlı ve yumuşak huyluydu. Yumuşaklığı Araplar arasında darb-ı-mesel olmuştur. Bir gün, yanına bir adam geldi. Pek ağır sözler sarf ettiği ve terbiye dışı davranışlarda bulunduğu hâl-

de Muaviye yine de ses çıkarmayınca, **"Buna da mı sabır ve tahammül edeceksin?.."** denilince, **"Biz mülk ve saltanatımıza saldırmayan ve karışmayanların sözlerine ilişmeyiz..."** demiş. **"En çok kimi seversin?"** sorusuna da, **"Beni halka en çok sevdireni severim."** diye cevap vermiş.

Ka'bü'l-Ahbar (Allah rahmet etsin), **"Bu ümmetten kimse, Muaviye kadar mülk sahibi olmayacaktır"** demiş ve Muaviye'nin halifeliğinden önce ölmüş ve sözü doğru çıkmıştır. Muaviye yirmi sene kadar Şam'da beylik ettikten sonra, yirmi yıla yakın da kavgasız, gürültüsüz ve sıkıntısız makamında bulundu, ama kendisinden sonrakilere karşı çıkanlar oldu. Bazı ülkeler ellerinden gitti.

İslâm milletinde önce haremde harem ağası kullanan ve başı ucunda bekçiler bekleten Muaviye'dir. İslâm ülkelerinde medenileşmenin temelini kuran, hatta posta usûlünü kurarak şehirden şehire posta tatarı işleten de odur.

Abbas'ın oğlu (r.a.), **"Mülk ve saltanata Muaviye'den yakışık kimse görmedim!"** demiş olduğu rivayet edilir.

Hz. Ali (r.a.)'den rivayet edilir ki, "Muaviye'nin Emirliğini pek de o kadar kötü görmeyiniz. Çünkü onu kaybederseniz başların arkadan çıktığını görürsünüz" diye buyurmuş. Gerçekten öyle oldu. Nitekim gelecek olaylardan anlaşılır.

Yezid'in Devri

Hicretin altmışıncı yılı Recep ayında Muaviye oğlu Yezid'e biat olundu. O zaman Medine'de Ebû Süfyân oğlu Utbe oğlu Velid; Mekke'de Âsi oğlu Said oğlu Amr; Basra'da Ubeydullah İbn Ziyâd ve Kûfe'de Beşir oğlu Numan vali idiler.

Yezid'in, babası zamanında kendisine biatten kaçınmış olan üç kişiden başka fikir ve endişesi yoktu. Bundan dolayı Velid'e Muaviye'nin öldüğünü bildirir bir mektup yazdı ve ayrıca yazılı bir emir gönderip, **"Mutlaka Hüseyin b. Ali ile Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr'den biat alasın!"** diye kesin emir verdi. Velid bu emirleri alınca evvelce Medine valisi olan Mervan'ı çağırarak onun fikrini sordu. Mervan, **"Şimdi üçünü de çağırt ve Yezid'e biat ettir. Kabul etmezlerse boyunlarını vur. Ömer oğlu Abdullah, savaşı sevmez ve halifelik kendisine teklif olunmadıkça halifelik iddiasına kalkışmaz. Ama öteki ikisi Muaviye'nin öldüğünü duyar duymaz birer yana gidip halkı biata çağırırlar..."** deyince Velid hemen Hz. Hüseyin ile Zübeyr'in oğluna bir haberci gönderip onları çağırttı. **"Haydi sen git, biz de geliriz..."** dediler. Fakat Velid'in halkın işleriyle uğraşmadığı bir vakit olduğundan, ikisi de şüpheye düştüler.

Hz. Hüseyin, Ehl-i Beytini ve adamlarını toplayarak hükümet konağına gitti ve onları kapıda bırakıp, **"Bir ses işitirseniz hemen içeri giriniz"** diye tembih etti. Kendisi Velid'in yanına girdi, selâm verdi, oturdu. Mervan da hazırdı. Velid

mektupları okudu, Hz. Hüseyin, **"İnna lillahi ve inna ileyhi râciûn. Muaviye'ye Allah rahmet etsin. Biat konusuna gelince benim gibi bir adam gizli biat etmez. Sen halkı toplayıp bizi de çağırmalısın..."** dedi. Velid, barış sever bir adam olduğundan Hz. Hüseyin'in dönmesine izin verdi. Mervan ise Haşimoğullarının en büyük düşmanı olduğundan, **"Hüseyin, şimdi biat etmeden savuşup giderse sonra iki taraftan birçok adamlar öldürülmedikçe onu ele geçiremezsin. Onu hapseyle ve biat etmezse öldür..."** deyince Hz. Hüseyin yerinden fırlayıp Mervan'a söverek kapıdan dışarı çıktı ve evine gitti.

Mervan, Velid'e dönerek, "Bir daha bu fırsatı ele geçiremezsin" deyince Velid ona cevap olarak, **"Ey Mervan! Allah'a yemin ederim ki bütün dünya mülkü bana verilecek olsa Hüseyin'i öldüremem. Yemin ederim ki, yarın Allah'ın yanında Hüseyin'in kanının hesabını verecek kişinin hâli yamandır!.."** dedi.

Hz. Hüseyin'e bir hâl olsa, Haşimoğullarına büyük zayıflık ve perişanlık gelirdi. Fakat ondan bütün İslâm milleti üzülerek Yezid'in devleti de temelinden sarsılırdı. Mervan, her ne kadar Haşimoğullarının iş başına geçmesini istemese de Muaviye'den sonra kendisi Ümeyyeoğullarının ulusu olduğu için, Yezid gibi bir sefihin kendi önüne geçmesinden dolayı üzülmesi de tabiiydi. Bundan dolayı Hz. Hüseyin'i aradan çıkarmak hem de Yezid'in devletinin yıkılmasına bir yol açmak üzere ortalıkta bir karışıklık ve kargaşalık çıkması Mervan'ın çıkarına uygun düşerdi. Velid ise İslâm milleti gözünde bütün bütün nefret edilmek ve lanetlenmek derecesine düşecek kadar fedakârlık edemezdi. Emevilerin içinde henüz onun gibiler eksik değildi.

Ama Abdullah b. Zübeyr, Velid'in yanına gitmeyip, hemen evine gitti. Adamlarını ve kendisini tutanları topladı. Velid'in adamları gelip, onun evini sarınca, kardeşi Zübeyr oğlu Ca'fer'i Velid'e gönderdi. Ca'fer, Velid'in yanına çıkıp, **"Kardeşim Abdullah ürkmüş, gelemedi. Bugün izin ver. İnşallah yarın gelir..."** dedi, Velid de uygun gördü.

Abdullah, kardeşi Ca'fer'le birlikte gece Medine'den çıkıp kenar yoluyla Mekke'ye gittiler. Velid, arkalarından asker gönderdiyse de onlara erişemediler. Velid ve adamları onlarla uğraşırken ertesi gece Hz. Hüseyin de oğullarını ve kardeşlerini ve kardeş çocuklarını ve bütün Ehl-i Beytini alıp Mekke tarafına gitti. Fakat kardeşi Muhammed b. Hanife, Medine'de kaldı. Hz. Hüseyin'e öğütte bulunarak, **"Kardeşim! Halk içinde en çok sevdiğim sensin. Bence herkesten azizsin. Herkesten çok sana içten bağlıyım ve senin hayrını isteyenim. Yezid'e biatten uzak ol ve mümkün olduğu kadar şehirlerde eğlenme. Halka memurlar gönder, kendine çağır. Biat ederlerse Allah'a şükredersin. Başkasına biat etmek üzere anlaşırlarsa, senin din, akıl ve insanlığına eksiklik gelmez. Ben ondan korka-**

rım ki, bir şehre vardığında halk anlaşmazlığa düşer. Bir kısmı seninle olur, öteki kısmı aleyhinde bulunur. İki taraf vuruşurlar, ilk mızrak sana dokunur. Senin gibi şahıs olarak, baba ve ana yönünden bu ümmetin en hayırlısı olan büyük bir adamın kanı dökülürse, bütün ailesi ortada kalır." deyince Hz. Hüseyin, **"Ya nereye gideyim kardeşim?"** diye sormuş Muhammed b. Hanife, **"Mekke'ye git. Orada rahat edersen ne âlâ yoksa şehir şehir dolaşırsın, işin sonunu beklersin..."** diye cevap vermiş. Hz. Hüseyin, **"Öğüdünü kabul ettim..."** diyerek kardeşine vedalaşıp, Medine'den çıkıp Mekke'ye gitmiştir.

Abdullah b. Zübeyr ise Mekke'ye gidip, **"Beyt-i Şerife sığındım"** diyerek arkadaşlarıyla beraber bir köşede ibadet ile meşgul olmaktaydı. Beyt-i Şerife sığınanların saldırıdan korundukları bilinen bir şeydir.

Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Zübeyr Medine'den çıktıktan sonra Velid, Ömer oğlu Abdullah'a haber gönderip onu biata çağırınca, **"Halk biat ederse ben de biat ederim"** diye cevap vermekle ve ondan öteki ikisi kadar korkulmamakla Velid, onu kendi hâli üzere bırakmıştır.

Bunun üzerine Muaviye oğlu Yezid, Velid'i görevden alarak Medine valiliğini de Mekke Emiri Âsi oğlu Said oğlu Amr'a verdi. O da Medine'ye geldi ve Zübeyr oğlu Amr kardeşi Abdullah b. Zübeyr'e düşman olduğundan onu kendisine zabıta müdürü tayin etti ve ikibin neferle onu Mekke üzerine gönderdi. Zübeyr oğlu Amr, Mekke'ye yaklaştığında kardeşi Abdullah'ı boyun eğmeye çağırdı. Abdullah da Mekkelilerden kendisine uyanlarla çıkıp, çatışma sonunda üstün gelerek kardeşi Amr'ı tuttu ve hapsetti. Amr, ta ölene kadar tutuklu kaldı.

Böylece Abdullah b. Zübeyr, Hicaz tarafında şan ve şöhret kazandı. Fakat Hz. Hüseyin oradayken ondan başkasına kimsenin biat etmeyeceği açıktı. Bundan dolayı Abdullah b. Zübeyr, her zaman ziyaretçilerle birlikte Hz. Hüseyin'i ziyaret eder ve onun meclisine katılırdı. Fakat meydan kendisine kalırsa, halifelik davasına kalkışmaya yatkındı.

Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye Gitmesi

Hz. Hüseyin, Medine'den çıkıp da Mekke'ye giderken seçkin ashâbdan Muti oğlu Abdullah ona yetişip, "Uğurlar olsun. Mekke'ye vardığında sakın Kûfe'ye gitmeyesin. Orası uğursuz bir şehirdir. Orada baban öldürüldü ve kardeşin bir sonuç alamadı. Harem-i Şeriften ayrılma. Sen Arab'ın efendisisin. Hicazlılar sana hiç kimseyi eşit tutmaz. Halk her yandan toplanıp sana gelir." demişti.

Kûfeliler ise Muaviye'nin ölümünü ve Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr'in biatten kaçındıklarını işittikleri gibi, Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye çağırdılar. Kûfe'ye gelince Beşir oğlu Nu'man'ı çıkartacaklarını bildirdiler. Bu şe-

kilde kendisine yüzelli kadar mektup gönderdiler. Hz. Hüseyin de onlara amcası oğlu Ebû Talip oğlu Akıyl oğlu Müslim'i gönderdi. Müslim, Kûfe'ye varınca otuzbine yakın adam, Hüseyin'e biat etti.

Bazı Kûfe ileri gelenleri Yezid'e mektuplar yollanarak Beşir oğlu Nu'man'ın gevşekliğini söz konusu ederek, **"Buraya emrini uygulayabilecek iktidarı kuvvetli bir adam gönder"** denilmekle Yezid de, Beşir oğlu Nu'man'ı görevden çekerek Kûfe valiliğini Basra valisi Ubeydullah İbn Ziyâd'a verdi.

Ziyâd'ın oğlu Kûfe'ye gelip durumu öğrenince halkı boyun eğmeye çağırıp buna özendirdi. Hz. Hüseyin'e biat etmiş olanlar ise Müslim'in başına toplanarak Ziyâd'ın oğlunu sardılar. Fakat Ziyâd'ın oğlunun kışkırtmasıyla bu topluluk dağıldı. Ziyâd'ın oğlu, Müslim'i tuttu ve bu altmış yılı Zilhicce ayının sekizinci günü onu idam etti. İşte o gün Hz. Hüseyin de Mekke'den Irak tarafına hareket etmişti.

Kûfelilerin çağrısı üzerine Hz. Hüseyin Kûfe'ye gitmek isteyince Abdullah b. Ömer ona öğütte bulunarak, **"Çıkma! Çünkü yüce Allah Resûlüllah'ı (s.a.v.) dünya ve âhiret arasında serbest kılınca, Resûl-i Ekrem âhireti seçti. Sen onun etinden bir parçasın, dünyayı elde edemezsin."** dedi. Hüseyin ise kararından dönmediğinden, Ömer'in oğlu ağlayarak vedalaştı. Abdullah İbn Abbas da, **"Ey amcamın oğlu! Ben senin için Kûfelilerden korkarım. Onlar zalim bir kavimdir. Bu şehirde otur. Sen Hicazlıların efendisisin ve mutlaka buradan çıkacaksan hiç olmazsa Yemene git. Çünkü orada babanı tutanlar vardır. Orada kaleler ve geçit vermez yerler vardır..."** deyince Hz. Hüseyin, **"Ey amcamın oğlu! Vallahi bilirim ki, sen bana acıyıcı ve esirgeyici bir öğütçüsün. Fakat ne çare niyet etmiş ve karar vermiş bulundum..."** deyince Abbas'ın oğlu, **"Hiç olmazsa çoluk çocuğunu birlikte götürme. Korkarım Osman gibi çoluk çocuğunun gözleri önünde öldürülürsün..."** dedikten sonra Hz. Hüseyin'in kararından dönmeyeceğini anlayınca, **"Doğrusu Mekke'den çıkmanla Abdullah b. Zübeyr'i sevindirsen gerek. Çünkü sen buradayken ona kimse bakmaz..."** deyip yanından çıktı ve Zübeyr'in oğlunun yanına gelip, **"Gözün aydın... Meydan sana kalacak... İşte Hüseyin, Irak'a gidiyor, Hicaz'ı sana bırakıyor!.."** dedi.

Hz. Hüseyin, bütün Ehl-i Beyti ve yakınlarıyla birlikte Zilhicce ayının sekizinci günü Mekke'den çıkıp Kûfe'ye hareket etti. Yanına çöl Araplarından pek çok topluluklar katıldı. Yolda ünlü şair Ferezdak, onunla karşılaştı ve içten saygılarını sunarak, **"Halkın kalpleri seninledir. Ama kılıçları Ümeyyeoğullarıyladır. Kaza ise gökten iner ve yüce Allah dilediğini işler..."** dedi. Hz. Hüseyin, **"Dediğin doğrudur. Emir Allah'ındır. Dilediğini yapar. Kaza eğer istenilene uygun düşerse Allah'a hamd ederim ve umulanın tersi çıkarsa, niyeti hak ve kalbi Allah korkusu üzere olan kimse onu umursamaz."** dedi.

Sonra amcası oğlu Müslim'in Kûfe'de öldürüldüğünü ve ona uyanların perişan oldukları haberini alınca, durumu yanındaki halka bildirdi ve **"İsteyen dönsün!.."** dedi. Onun üzerine yanındaki topluluklar sağa sola dağıldı. Beraberinde yalnız Mekke'den kendisiyle beraber çıkmış olanlar kaldı.

Batn-ı Akabe'ye ulaşınca bir Arap onları karşılayarak, "Allah için geri dön. Çünkü mızrakların ucuna ve kılıçların yalmanına karşı gidiyorsun!" dedi. Hz. Hüseyin ona da, **"Dediğin bana gizli değildir. Fakat Allah'ın emrine kimse karşı çıkamaz!"** dedi.

Hicretin Altmışikinci Senesi

Hz. Hüseyin Kûfe'ye doğru hareketle Siraf denen yere erişince, Ubeydullah İbn Ziyâd'ın komutanlarından Temimli Yezid oğlu Hurr ikibin atlı ile Kadisiye tarafından gelip Hz. Hüseyin'in yanına vardı.

Hz. Hüseyin, onlara vaaz verdi, öğütte bulundu ve **"Ben, buraya sizin çağrı mektuplarınızla geldim. Eğer siz sözünüzden caydıysanız, ben de geri dönüp geldiğim yere giderim"** dedi. Yezid oğlu Hurr, **"Benim öyle çağrı mektuplarından haberim yok. Ben sizi Kûfe'ye, Ubeydullah İbn Ziyâd'ın yanına götürünceye dek yanınızdan ayrılmamaya memurum..."** deyince Hz. Hüseyin,

"Ölüm bundan daha iyidir" dedi ve hemen dönmek üzere beraberindekilere, **"Bininiz"** diye emir verdi. Fakat Hurr ona engel oldu. Hz. Hüseyin, Kadisiye yolunun sol tarafına sarktı. Hurr da onlarla gidiyordu.

Yolda Hz. Hüseyin, dört kişiyle karşılaştı. Kûfe'nin durumunu sordu. İçlerinden birisi ki, Mücemma Amiri'ydi, **"Bütün ileri gelenler çok rüşvet alıp çuvallarını doldurdular. Hepsi senin aleyhindedir. Diğer halkın kalpleri sana yatkınsa da, yarın kılıçlarını senin üzerine çekerler."** dedi. Yine o dörtten birisi ki Adiy oğlu Tarnah'tı, **"Kûfe'den çıktığımda Kûfe dışında çok asker gördüm. Elinden gelirse onlara bir karış yaklaşma..."** dedi.

Fakat Hz. Hüseyin, Kûfe yoluna düzülmüş olduğundan geri dönemeyip, ister istemez yoluna devam etti ve gece biraz uyuyup dinlendi. Ertesi gün Muharrem ayının ikinci perşembe günüydü. Sabahleyin Hz. Hüseyin arkadaşlarıyla beraber hareket etti ve sola döndükçe Hurr, onları şiddetle Kûfe yoluna çevirirdi. Bir yere konduklarında Ziyâd'ın oğlu tarafından bir ulak ile bir mektup geldi ki, **"Bu mektup her nerede eline geçerse Hüseyin'i tutukla ve onu susuz ve ıssız bir yere kondur!.."** diye yazılmıştı. Hurr, bu durumu Hz. Hüseyin'e bildirdi. Hz. Hüseyin çevredeki bir köye konmak istedi. Hurr, **"Ben buna yetkili değilim! Bu ulak, valinin bir casusudur. Ben onun emrini yerine getirmek zorundayım."** dedi ve Hz. Hüseyin'i susuz bir yere kondurdu. Hz. Hüseyin, **"Bu yerin adı nedir?"** diye

sordu. **"Kerbelâ'dır"** dedikleri zaman, **"Burası tasa, kaygı ve belâ yeridir. Tuhaf hâllerdendir ki, babam, Sıffîn'e giderken yanındaydım. Buraya uğradığımızda 'Bu yerin adı nedir?'** dedi. **'Kerbelâ' dediklerinde 'Allah'ın hükmü ve kazası böyledir ki, Hz. Muhammed'in soyundan bir bölük buraya inecek ve onların başlarına gelecek gelecektir' demişti"** dedi ve Allah'ın hükmüne teslim oldu.

Kerbelâ Faciası

Ertesi gün Kûfe'den Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.)'ın oğlu Ömer dörtbin atlıyla Kerbelâ'ya geldi. Deylem kabilesinin ayaklanması üzerine Ziyâd'ın oğlu onu Rey valisi yaparak eline yazılı emrini vermiş ve dörtbin atlıyla onu o tarafa gitmek üzere aday kılmıştı. Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye doğru gitmesi gerçekleşince Ziyâd'ın oğlu, onu çağırıp, "Emrindeki askerle Hüseyin'in üzerine git. Onun başımıza açtığı işi ortadan kaldırdıktan sonra, görevli olduğun yere gidersin" demekle Ömer, bu işten affını isteyince, Ziyâd'ın oğlu, "Pekâlâ... Öyleyse Rey valiliği için verdiğimiz yazılı emri geri ver!.." deyince Ömer, "Yarına kadar düşüneyim..." diyerek düşünecek zaman istemiş, Ziyâd'ın oğlu da, bu süreyi tanımıştı.

Ömer, gelip candan dostlarıyla görüşünce, hepsi onu Hüseyin'in üzerine gitmesini yasaklamışlar ve kendisinin kız kardeşi olan Şube oğlu Mugîre' oğlu Hamza gelip, **"Dayı Allah için olsun Hüseyin'e karşı gitme! Günah işlemiş olursun. Vallahi yeryüzünün mülk ve saltanatından ayrılmak şöyle dursun, dünyadan çıkıp gitmek Hüseyin'in kanına girip de, o hâlde yüce Allah'ın katına varmaktan hayırlıdır"** demesiyle Ömer de **"Pekâlâ"** demiş ve gece derin düşüncelere dalıp, **"Ne yapayım, Rey valiliğinden mi geçeyim, yoksa Hüseyin'i öldürmekle aşağılık biri mi olayım? Hüseyin'in öldürülmesinde kesin olarak ateş var!.. Rey valiliği de tatlı şey..."** diyerek düşünüp kararsızlık ve şaşkınlık içinde kalmış.

Ertesi gün Ziyâd'ın oğluna varıp **"Siz, beni bu makama tayin ettiniz. Halk da işitti. Beni görev yerime gönderseniz de Hüseyin üzerine Kûfe büyüklerinden birini gönderseniz..."** dedi ve bazılarının adlarını söyledi. Ziyâd'ın oğlu, **"Ben seninle danışacak değilim. Sen askerimizle gidersen ne âlâ, yoksa bizim yazılı emrimizi geri ver!"** deyince Ömer, **"Giderim"** deyip Kerbelâ'ya gelmiştir.

Makam ve mal sevgisi insanı ne derece şaşırtır ve nasıl bir felâket çukuruna düşürür. Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.), dünyayı ayağı altına alıp, gözünde mal ve mevkinin asla değeri yoktu. Fakat sağken cennetle müjdelendiği halde toprak üzerinde gezerdi. Ömer, o babanın oğluydu. Fakat kısa zamanda fikirler ve dünya hâlleri o kadar değişmişti ki, Sa'd oğlu Ömer, Hz. Hüseyin'in şanının yüksekliğini ve değerinin büyüklüğünü bilirken, Rey valiliğinden geçemeyip göz göre göre kendisini cehennem ateşine aday etmeye cesaret eylemiştir. Dünya sevgisi her hatanın başıdır.

Sa'd oğlu Ömer, Kerbelâ'ya gelince Hz. Hüseyin'e adam gönderip memurluğunu bildirdi. Hz. Hüseyin de, **"Ben buraya halkın çağrısıyla geldim. İstemezseniz dönüp giderim"** deyip haber gönderdi. Ömer durumu Ziyâd'ın oğluna yazdı. O da, **"Hüseyin bizim pençemize düştükten sonra kurtulmak mı istiyor. Sen ona teklif et. Yezid'e biat etsin de o zaman ben de gereğini düşünürüm ve biatten çekinirse ona su verme!.."** diye cevap yazdı.

Bundan dolayı Ömer beşyüz atlı gönderdi. Varıp Hz. Hüseyin'in nehirden su almasına engel olmak üzere onun konduğu yer ile nehir arasına kondular. İçlerinden Ebû Husayn Ezdi oğlu Abdullah çıkıp, **"Ey Hüseyin! Uzaktan suya bakarsın. Ama susuzluktan ölünceye dek bir damlasını tadamazsın!"** diye bağırdı.

Hz. Hüseyin onun bu davranışından üzülerek, **"Ya Rabbi! Bunu susuzluktan öldür!"** diye dua etti. Duası kabul edilmiş olmalı ki, sonra bu katı yürekli herif, korkunç bir hastalığa tutuldu. Bir damla su içse kusar ve hararet basıp yine su içer ve yine kusardı. Sonunda böyle susuzlukla can vermiştir.

Su kavgasından sonra Hz. Hüseyin, Sa'd oğlu Ömer'e haber gönderip iki asker arasında buluştular, görüştüler. Ne söyleştikleri lâyıkıyla bilinemediyse de, güvenilir rivayetlere göre Hz. Hüseyin, **"Bana izin veriniz, geri döneyim, ya da İslâm sınırlarından bir yere gidip bir asker gibi İslâm dinine hizmet edeyim. -Bir rivayete göre de- veya Şam'a varayım"** demiş. Ömer de bunu, uygun gördüğünü belirtir yollu Ziyâd'ın oğluna yazmış. Ziyâd'ın oğlu, seçkin komutanlarını toplayıp durumu anlatınca Zül-Cevşen oğlu Şimr kalkarak, **"Hüseyin senin eline düşmüşken onun bu teklifini kabul mü edeceksin? Vallahi o bu şekilde savuşup giderse kuvveti artar ve senin kuvvetin zayıflamaya yüz tutar. Gerek Hüseyin, gerek arkadaşları senin hükmüne razı olarak teslim olmalıdırlar. Sen emir sahibisin. Dilersen affedersin. Vallahi ben araştırdım ki, Ömer iki asker arasında Hüseyin'le bütün gece görüşüp konuşuyormuş..."** deyince Ziyâd'ın oğlu, **"Hakkın var"** diyerek Ömer'e hitaben, **"Hüseyin ve arkadaşları benim hükmüme razı olarak teslim olurlarsa onları sağ olarak bana gönder ve eğer kaçınırlarsa vuruş ve onları atlara çiğnet. Eğer sen de emrimi uygulamazsan başbuğluktan vazgeç ve askeri Şimr'e teslim et."** diye bir yazılı-emir yazdı. Şimr'e de, "Al bu yazılı emri Ömer'e götür. Eğer gereğince hareket ederse onu dinle ve emrine uy, yoksa sen onun ve askerinin üzerine kumandansın, işini gör, Ömer'in de boynunu vur, başını bana gönder!" deyip bu mânâda eline bir de yazılı-emir verdi.

Şimr Kerbelâ'ya geldi. O yazılı-emri Ömer'e verdi. Ömer, **"Hay Allah cezanı versin!.. Ne çirkin haberle geldin. Benim maksadım durumu düzeltmekti. Hüseyin vallahi teslim olmaz. Çocuk babasının sırrıdır."** dedi. Şimr, **"Ne yapacaksın?"** diye sordu Ömer, **"Ne yapayım, çaresiz hükmünü yerine getireceğim..."**

diyerek hemen askerini Hz. Hüseyin'in üzerine yürüttü. O zaman Muharrem ayının dokuzuncu perşembe günü ikindi vaktiydi.

Hz. Hüseyin çadırının önünde başını iki dizleri üzerine koyup dalmıştı. Kız kardeşi Zeynep yanına gelip uyandırdı. Hz. Hüseyin, **"Şimdi rüyada Resûlüllah'ı (s.a.v.) gördüm 'Bize geleceksin' diye buyurdu"** deyince Zeyneb, "Vah bizlere yazık!.." diyerek ellerini yüzüne vurdu. Hz. Hüseyin, **"Kız kardeşciğim! Size ne var? Yüce Allah size yardım eder..."** dedi. Hemen kardeşi Abbas gelip **"Bu asker senin üzerine geliyor..."** dedi Hz. Hüseyin, onu Ömer'e gönderip yarına kadar zaman istedi. O da komutanlarla görüştü. Yarına kadar zaman verdi ve askerini geri çevirdi.

Sonra Hz. Hüseyin arkadaşlarını toplayarak bir güzel hutbe okudu ve onlara dua etti. Sonra, **"Size izin verdim. Gece karanlığında savuşunuz. Her biriniz Ehl-i Beytimden birinin elini tutarak şehirlere ve köylere dağdınız. Cenâb-ı Hak hepinize hayırla mükâfat buyursun. Düşmanlar ancak beni istiyorlar, bana üstün geldiklerinde başkalarının arkasına düşmezler"** deyince kardeşleri ve kardeş oğulları ve amca oğulları, **"Biz bunu yapamayız. Allah göstermesin sana bir hâl olursa biz ondan sonra sağlık istemeyiz"** demeleriyle Hz. Hüseyin, Akıyloğullarına dönerek, **"İçinizden Müslim'in önceden şehit olması sizin için yetişir. Hiç olmazsa siz savuşup gidiniz..."** deyince, **"Sonra halka ne diyelim. Büyüğümüzü ve efendimizi ve en hayırlı amcamız oğlunu terk ettik, onlarla birlikte ok atmadık, kılıç vurmadık, onların ne yaptıklarını bilmiyoruz mu diyelim? Vallahi biz bunu yapamayız. Bize senden sonra yaşamak haram olsun!"** dediler.

Hz. Hüseyin'in, kelle koltukta yoldaşlarından Avsecetü'l-Esedi oğlu Müslim kalkarak, "Biz senin hakkını ödeyerek Allah'ın katında özür sahibi olmayalım mı? Vallahi o düşmanların göğüslerinde mızrağımı kırıp da kılıçla başlarını vurmadıkça senden ayrılmam. Silahım olmasa da ölünceye dek taşla vuruşurum" dedi. Öteki yoldaşları da böyle söylediler.

Bunun üzerine Hz. Hüseyin, **"Çadırlarınızı sıklaştırınız ve iplerini birbirine dolaştırınız. Arkanızı, sağ ve solunuzu çadırlar ile koruyarak, yalnız düşmana karşı durunuz"** dedi. Onlar da öyle yaptılar ve geceleyin birçok odun ve kamış toplayıp çadırların arkasındaki alçak yere onları yığdılar ve bir çeşit istihkâm yapıp, bir dereceye kadar arkalarını temin ettiler.

Ertesi gün Aşure günüydü. Ömer, sabahleyin askerini yürüttü. Hz. Hüseyin de askerini savaş durumuna soktu. Ömer'in askeri altıbin kadardı. Hz. Hüseyin'in askeri ise, onun uğrunda canını hiçe sayan otuziki atlı ve kırk yayadan oluşuyordu. Çadırların arkasındaki odun ve kamış yığını ateşe verildi. Yanmaya başlayıp

arkada ateşten bir istihkâm meydana geldi. Hz. Hüseyin devesine binip meydana çıktı. Düşmanlara dönerek, **"Ey insanlar! Benim kim olduğumu düşününüz, sonra da vicdanınıza başvurunuz. Bakınız ki, benim öldürülmem size helâl olur mu? Ben sizin Peygamberinizin kızının oğlu değil miyim? Vasisi ve amcası oğlu olan adamın oğlu değil miyim? Resûlüllah'ın (s.a.v.) hadisi size ulaşmadı mı ki, kardeşim ile benim için 'Siz Ehl-i Beyt gençlerinin efendilerisiniz ve Ehl-i sünnet Müslümanlarının gözbebeğisiniz' diye buyurmuştu. Eğer inanmazsanız içinizde bunu haber verecek kişiler vardır. Abdullah oğlu Câbir'e, Ebû Said'e ve Erkam oğlu Zeyd'e sorunuz. Onlar Resûl-i Ekrem'den bu hadisi işittiklerini size haber verirler.**

Benden ne istiyorsunuz? İçinizden birini öldürdüm mü? Ya da mallarınızı mı ele geçirdim? Ey falan ve filânlar! Buraya gel diye bana çağrı mektupları göndermediniz mi? Eğer beni istemiyorsanız bırakınız geri dönüp yerime gideyim..." dedi ve Eş'as oğlu Kays, "Siz İbn Ziyâd'ın hükmü üzerine teslim olsanız olmaz mı?" deyince, **"Hayır. Vallahi olmaz. Size aşağılık bir şekilde kendimi teslim edemem!.."** deyip devesinden indi.

Hz. Hüseyin'in sağ kol komutanı olan Kayn oğlu Züheyr bir kısrak üzerinde silahlı olarak meydana çıkıp, **"Ey insanlar! Biz sizi zorba oğlu zorba olan Ubeydullah İbn Ziyâd aleyhine çağırıyoruz!.."** dedi. Eşkıya Züheyr'e sövdüler ve Ziyâd'ın oğlunu övdüler ve **"Biz senin sahibini ve beraberindekileri öldürmedikçe, veya ele geçirerek Ziyâd'ın oğluna teslim etmedikçe buradan ayrılmayız..."** dediler. Züheyr de, "Ey Allah'ın kulları! Fâtıma'nın oğlu yardıma, Sümeyye'nin oğlundan çok daha hak sahibidir. Eğer ona yardım etmeyecekseniz onu öldürmekten sakınınız. Onun yolunu açınız. Hiç olmazsa Şam'a gitsin. Şüphe etmem ki, amcası oğlu Muaviyeoğlu Yezid bundan memnun olmasın" dedi.

Bunun üzerine Ömer'in sol kol komutanı olan Şimr, ona bir ok attı. Züheyr de ona sövdü ve "Ben sana karşı söylemiyorum. Sen bir hayvansın. Sanmam ki, Allah'ın kitabından iki âyeti doğru dürüst okuyabilesin. Kıyamet gününde seni çok acı bir işkenceyle müjdelerim" deyince, Şimr, **"Allah seni de sahibini de yok etsin"** deyince Züheyr, **"Sen beni ölümle mi korkutuyorsun? Vallahi seninle sonsuz kalmaktansa ölümü seçerim" dedikten sonra yüksek sesle, "Ey Allah'ın kulları! Bu alçak ve cani herif sizi aldatmasın. Vallahi Muhammed'in soyunun kanını dökenler, Muhammed'in şefaatine kavuşmazlar"** dedi. Sonra Hz. Hüseyin'in emriyle geri döndü."

Ömer, ordusuyla Hz. Hüseyin üzerine hareket ettikte, komutanlarından Yezid oğlu Hurr onun yanına gelip, **"Allah seni ıslah etsin. Bu adamla vuruşacak mısın?"** demiş ve Ömer, **"Evet edeceğim"** deyince Yezid oğlu Hurr **"Ya o adamın**

teklif ettiği şıklardan birini kabul etsen olmaz mı?" deyince Ömer, "Evet vallahi bence olur, ama ne yapayım ki, senin Emir'in kabul etmiyor!" diye cevap vermiş. Hurr ise yavaş yavaş Hz. Hüseyin'e yaklaştıkça kendisine titreme gelmeye başlamış. Kendi kavminden Evs oğlu Muhacir, **"Vallahi senin hâlin gariptir. Hiçbir olayda senden bu durumu görmedim. Kûfelilerin en yiğidi kimdir denilse seni gösterirdim"** deyince Hurr ona cevap olarak, "Vallahi kendimi cennetle cehennem arasında serbest kılıyorum ve cennetin üzerine başka şey istemiyorum" dedikten sonra kısrağını tepti ve Hz. Hüseyin'in yanına geldi, **"Allah beni sana feda kılsın, ey Resûlüllah'ın oğlu! Senin dönmene engel olan ve seni burada durduran benim. Vallahi kavmime anlattığım şekli kabul etmeyeceklerini ve işin bu kerteye geleceğini bilmedim. Ben şimdi sana günahımdan tövbe ederek geldim. Önünde ölünceye dek çalışacağım. Bu kararım acaba tövbe-i nasûh (yani bozulması imkânsız tövbe) olur mu?"** diye sordu. Hz. Hüseyin de, **"Yüce Allah seni affeder"** diye buyurdu.

Hurr hemen kendi kavminin önüne doğru ilerledi, **"Ey kavmim! Hüseyin'in tekliflerinden birini kabul etmez misiniz ki, yüce Allah da sizi affetsin"** diye bağırdı. Sa'd oğlu Ömer, **"Buna bir yol bulsam ben de kabul etmeyi arzu ederdim."** dedi. Hurr sözüne devam ederek, **"Ey Kûfeliler! Siz Hüseyin'i çağırdınız. Uğrunda can veririz diye söylediniz, sonra öldürmeye kalkışıp etrafını sardınız. Burada kuşatıldı. Onu Hıristiyanların, Yahudilerin ve Mecusilerin içtiği Fırat suyundan yoksun kıldınız. Ehl-i Beyti ile beraber susuzluktan dermansız kaldı. Muhammet'in soyu hakkında ne kötü davranıyorsunuz. Eğer tövbe edip de bu halden geçmezseniz, yüce Allah sizi susuzluk gününde susuz bırakır"** deyince düşmanlar ona sövdüler ve üzerine ok attılar. O da dönüp geldi. Hz. Hüseyin'in önünde durdu. Sa'd oğlu Ömer gönülsüz bir başbuğdu. Ancak makam düşkünlüğüyle böyle bir çirkin işte bulunuyordu. Hemen askerini yürüttü ve bir ok alıp attı, **"Şahit olunuz, önce ok atan benim"** diyerek halkı şahit tuttu ve askeri ok atışmasına başlattı.

Ziyâd'ın azatlılarından Yesar savaş alanına çıkıp er diledi. Umeyr Kelbi oğlu Abdullah ona karşı çıkıp onu öldürdü. Sonra Ubeydullah İbn Ziyâd'ın azatlılarından Salim çıkıp Abdullah'a hamle etti. Abdullah onu da öldürdü. Fakat elini siper etmiş olduğundan onun da parmakları kesilmişti. Hemen Abdullah'ın hanımı Ümmü Vehb eline bir sırık alıp kocasının yanına vardı, **"Anam babam sana feda olsun. Fâtıma evlâdı uğrunda vuruş"** dedi. Abdullah ona, **"Sen geri dön"** deyince, **"Seninle beraber ölmedikçe dönmem"** dediyse de Hz. Hüseyin'in emriyle geri döndü.

Düşman ordusunun sağ kol komutanı olan Haccac Zebidi oğlu Anır atlısıyla saldırınca, beri taraftan üzerlerine ok yağdırıldı. Kimi öldü kimi yaralandı. İçlerinden Havze'nin oğlu adında bir cahil herife şaşmaz mısın ki, **"Ey Hüseyin! Seni cehennem ile müjdelerim"** demesin mi! Hz. Hüseyin ona dönerek, "Sen yalancısın. Senin dediğin gibi değil. Belki ben çok acıyan, bağışlayıcı ve kendisine boyun eğilen Rabbimin katına gidiyorum" dedikten sonra, **"Ya Rabbi! Bu adamı cehenneme gönder."** dedi.

Havze'nin oğlu öfkelendi. Kızgın ve sertçe atını sürdü. Atı ürküp düştü. Alçağın ayağı üzengide kaldı. At kaçıp onu sürükleyerek ve taştan taşa çarparak öldürdü.

Vail Hadrami oğlu Masruk, **"Acaba Hüseyin'in başını ele geçirip de Ziyâd'ın oğlundan bir rütbeye kavuşabilir miyim?"** diye düşünüp dururken Hz. Hüseyin'in duası üzerine Havze'nin oğlunun nasıl eziyetli bir ölümle canını cehenneme ısmarlayıp gittiğini görünce, **"Ben, bundan sonra Ehl-i Beyt'le vuruşmam"** diyerek savuşup gitti.

Çarpışma kızışınca eşkiyalar tarafından Ma'kıl oğlu Yezid meydana çıkıp Hz. Hüseyin'in seçkin arkadaşlarından Hudayr oğlu Berir'e dönerek, **"Ey Berir! Görüyor musun Rabbin sana ne yaptı?"** deyince o da, **"Rabbim hakkımda hayır ve senin hakkında şer yarattı"** demesiyle Yezid ona, **"Sen yalan söylüyorsun"** deyince Berir, **"Gel seninle lanetlenelim de sonra er meydanına çıkalım"** dedi. O da uygun görmekle hemen, **"Yüce Allah yalancıya lanet etsin ve sapık yolda olanı yok etsin"** diyerek lanetleştikten sonra vuruşmaya çıktılar, önce Yezid bir hamle etti. Berir'e zarar veremedi. Sonra Berir bir kılıç vurdu. Yezid'in demir başlığını yardı, kılıcın ucu beynine işledi.

Sonra Berir'in üzerine Münkad Abdi oğlu Radi saldırınca kucak kucağa geldiler. Sonunda Berir, onu yıktı göğsüne oturdu. Fakat Cabir Ezdi oğlu Ka'b gelip Berir'i arkasından mızrakla vurdu ve kılıçla işini bitirdi. Allah rahmet etsin. Sonra Ka'b dönüp geri gelince hanımı karşılayarak, **"Ey Ka'b! Sen Fâtıma'nın oğlunun düşmanlarına yardım ettin ve hafızların efendisi olan Berir'i öldürdün. Bundan sonra artık seninle hiçbir zaman konuşmam"** dedi.

Sonra Ensar'dan Karza oğlu Amr meydana çıkıp, Hz. Hüseyin'in uğrunda şehit oluncaya dek vuruştu. Kardeşi eşkiya tarafında bulunduğundan, **"Ey Hüseyin, ey yalancı oğlu yalancı! Kardeşimi sapıttın, ölümüne sebep oldun" diye bağırınca Hz. Hüseyin de, "Yüce Allah senin kardeşine doğru yolu gösterdi. Sen ise sapıttın..."** deyince o da, **"Seni öldürmezsem Allah beni yok etsin"** diyerek saldırdı. Hemen Hilâl oğlu Nâfi' karşı çıkıp o alçağı vurdu, yere düşürdü. Fakat arkadaşları yetişip kurtardı.

Yezid oğlu Hurr, Hz. Hüseyin uğrunda çok sert vuruşuyordu. Bu aralık Süfyân oğlu Yezid, onunla dövüşe çıkmıştı. Hurr, ona eman ve zaman vermeyerek vurup öldürdü. O sırada Hırris oğlu Müzahim meydana çıkıp er diledi. Onu da Hilâl oğlu Nâfi' karşılayıp öldürdü.

Kûfe ordusu, Hz. Hüseyin'in askerine göre bire altmış kişi düşecek derecede, hatta daha fazla olduğundan Hz. Hüseyin'in üstün gelmesine maddeten ihtimal verilmezse de, başbuğ olan Sa'd oğlu Ömer, gönülsüz olarak bu memurluğu kabul etmiş olup, emrindeki komutanlar içinde de kalbinden Hz. Hüseyin'i tutanlar bulunduğu için, Hz. Hüseyin tarafında bulunan yiğitlerin er meydanında üstünlükleri Kûfe büyüklerini ürküttü.

Bundan dolayı sağ kol komutanı olan Haccac oğlu Amr, **"Ey insanlar! Biliyor musunuz" kimlerle vuruşuyorsunuz? Pek az bir toplulukla... Eğer birer taş atsanız onları yok edersiniz. Ey Kûfeliler! İnzibat ve itaat altında bulununuz. Dinden ayrılıp da imama âsi olanların öldürülmesinde kararsızlığa ve şüpheye düşmeyiniz..."** deyince, Sa'd oğlu Ömer de, **"Karar budur"** diyerek topluca saldırmak üzere askeri teke tek vuruşmaktan alıkoydu.

Hz. Hüseyin onu işitince, **"Ey Haccac oğlu Amr! Sen insanları benim aleyhime mi kışkırtıyorsun? Vallahi ruhlarınız alınırken dinden ayrılıp çıkan kimler olduğunu öğrenirsiniz"** diye buyurdu. Amr ise öğüt kâr eder cinsten değildi. Hemen Fırat tarafından saldırdı ve Avsece oğlu Müslim ile vuruşarak onu yere düşürdükten sonra dönüp gitti. Müslim henüz ruhunu vermeden Hz. Hüseyin'in sol kol komutanı Müzahir oğlu Habib onun yanına gitti, **"Senin düşmen bana pek dokundu. Seni cennetle müjdelerim. Eğer arkandan sana kavuşacağımı bilmesem isterdim ki, bana bir vasiyet edesin de ben de senin vasiyetini yerine getireyim..."** deyince Müslim, eliyle Hz. Hüseyin'e işaret ederek, **"İşte bunun uğrunda can veresin, diye sana vasiyet ederim"** dedi ve öldü. Allah rahmet etsin. Müslim'in şehit olması arkadaşlarının pek gücüne gitmişti. Fakat o da kendini ucuz satmayıp nice yararlıklar göstererek nice eşkiyayı yaralamış ve öldürmüştü.

Müslim, ölünce cariyesi, **"Vaahh ey Avsece'nin oğlu!.."** diye feryad edince Amr'ın adamları da, "Müslim'i öldürdün" diye bağırmakla düşmanın piyade komutanı olan Rabi oğlu Şit işitip, **"Allah belânızı versin. Siz kendi ellerinizle kendinizi yok ediyorsunuz. Müslim gibi bir merdin öldürülmesiyle mi övünüyorsunuz? Vallahi ben Azerbaycan savaşında onun altı kâfiri öldürdüğünü gördüm. Öyle bir adamın ölümüyle övünülür mü?"** dedi ve pek çok üzüldü.

Çünkü bu Rabi'nin oğlu, kendi kız kardeşlerinden ayrılamayıp yerini korumaktaysa da, önce ve sonra bu savaşı çirkin görüyordu. Hattâ, **"Yüce Allah bu şehir halkına asla hayır vermez. Şaşmaz mısınız ki, bizler Hz. Ali ve oğullarıy-**

la birlikte olarak, beş sene Ebû Süfyân oğullarıyla savaştık, sonra bu oğlunun aleyhine kalktık ki, o şimdi yeryüzündeki insanların en hayırlısıdır. Biz şimdi Muaviye oğulları ve zina yapan Sümeyye'nin oğlu ile beraber onunla vuruşuyoruz. Bu ne büyük sapıklıktır" derdi.

O sırada sol kol komutanı Şimr de sert bir saldırıda bulundu. Hz. Hüseyin'in kelle koltukta yiğitleri de, pek mertçe karşı koyup çarpıştılar. Hele atlıları otuziki askerden oluştuğu hâlde, kaplan gibi her ne yana saldırırlarsa Kûfe atlılarını yarıp dağıtıyorlardı. İşte o sırada Umeyr oğlu Abdullah son derece yiğitlik edip, düşmanın belli başlılarından ikisini öldürmüş ve pek çoklarını vurup yere düşürmüştü. Sonunda kendisi de şehitlik rütbesine kavuşmuştur.

Kûfe atlısının komutanı Kays oğlu Urve başbuğları Sa'd oğlu Ömer'e haber gönderip, **"Görmüyor musun bu azıcık atlıdan, süvarimiz neler çekiyor?"** diyerek piyade komutanı Râbi oğlu Şit'e, **"Sen git"** dedi. Şit ise bu çarpışmadan nefret ettiği için, **"Benden başka adam bulamıyor musun?"** diyerek özür ileri sürdüğünden, Ömer de ondan vazgeçti. Beşyüz okçuyla Nümeyr oğlu Husayn'ı gönderdi.

Okçuların gelip Hz. Hüseyin'in atlıları üzerine ok yağdırmakla, onlar da atlarından inip yaya olarak savunmak zorunda kaldılar. İşte o sırada Yezid oğlu Hurr pek mertçe vuruşmuştur.

Hz. Hüseyin, çadırları sıklaştırıp birbirine bağlamış olduğundan, düşmanlar yalnız cepheden saldırabiliyordu ve kendi askerleri, Hüseyin'in topluluğunun kat kat fazlasıyken onları her taraftan kuşatamıyorlardı. Bundan dolayı sağ ve soldan çadırları açmak üzere Sa'd oğlu Ömer, birçok adamlar gönderdi. Onlar çadırları açmak ve bulduklarını yağmalamakla uğraşırken Hüseyin'in topluluğundan da üçer beşer kişi çadırların aralarına girip o herifleri birer birer öldürüyorlardı.

Onun üzerine Ömer'in emriyle çadırlar ateşe verildi. Fakat düşmanın umduğu olmadı. Çünkü sağdan soldan çadırlar yanmaya başlayınca ateşten bir istihkâm şekline girip, düşmanların saldırılarına engel oldu. Fakat o çadırlarda bulunan kadın ve çocuklar açıkta kaldı. O zaman Umeyr oğlu Abdullah'ın cenazesi meydanda yatıyordu. Hanımı Ümmü Vehb çadırından çıktığı gibi, onun başı ucuna geçip yüzünden tozları siler ve **"Afiyet olsun cennete eriştin"** derdi. Alçak Şimr onu görüp kızdı. Hemen kölesine emretti. O da zavallı kadının başına bir sopa vurup öldürdü. O da kocasının yanına serilip kaldı. Allah rahmet etsin.

Kâfirlerin kadın ve çocuklarına bile saldırmak, dince yasak ve akılca kötü bilinirken, bir Müslüman kadın hakkında bu çirkin işlemin uygun görülmesi, alçağın ne kadar kalbi kararmış ve ne derece gözü kızmış olduğuna yeter bir delildir. Şimr bu ettiği vahşilikle yetinmeyip bir kısım askerle Hz. Hüseyin'in büyük

çadırına yaklaştı, **"Ateş getiriniz, bu evi içindekilerle beraber yakayım"** dedi. İçindeki kadın ve çocuklar çığlıklar koparark dışarı uğradılar. Hz. Hüseyin işitip Şimr'e, **"Allah seni ateşle yaksın"** diye bağırdı.

Düşman reislerinden Müslim oğlu Hamid, Şimr'e dönerek, "Bu hareketin pek çirkindir. Ateşle cezalandırmak Allah'a özgüdür. Sen Allah'ın cezasıyla mı ceza vereceksin. Kadın ve çocukları öldürecek misin? Senin komutanın da buna razı olmaz" dedi. Şimr onu dinlemedi. Fakat Rabi oğlu Şit gelip ona engel olunca alçak adam, bir süre için de olsa cehennem olup gitti.

Öğle zamanıydı. Ebû Semâme Saidi, **"Ey Hüseyin! Canım sana feda olsun. Düşmanlar sana yaklaştı. Vallahi ben senin uğrunda ölmedikçe sen öldürülmezsin. Fakat bu namazı da senin arkanda kılıp da Rabbime öyle kavuşmak isterim"** deyince Hz. Hüseyin başını kaldırdı, **Namazı hatırlattın. Allah seni, Allah'ı anan namaz kılıcılardan eylesin. Evet, namaz vakti olmuş. Onlardan sorunuz. Namaz kılıncaya dek savaşa ara verirler mi?"** dedi.

Düşmandan savaşa ara verilme istenilince Nümeyr oğlu Husayn, **"Sizin namazınız kabul edilmez."** deyince, Hz. Hüseyin'in sol kol komutanı Müzahir oğlu Habib, **"Resûlüllah'ın soyunun namazı kabul edilmez de senin namazın mı kabul olur eşek herif!"** dedi. Husayn onun üzerine hamle etti. Habib kılıçla onun kısrağının başına vurdu. Kısrak şahlandı. Husayn yere düştü. Fakat arkadaşları onu kurtardı. Habib sertçe vuruşmaya başladı ve Temimoğullarından birini öldürdü. Hemen Temimliler üşüşerek Habib'i şehit ettiler. Allah rahmet etsin. Hz. Hüseyin buna pek çok üzüldü.

Hz. Hüseyin'in sağ kol komutanı Kayn oğlu Züheyr ve Yezid oğlu Hurr pek sert vuruştular. Birisi düşmanın saflarını deler, içlerine dalar, öteki onu kurtarırdı. Bir süre bu şekilde çarpıştılar, sonunda düşmanın piyadeleri saldırarak Hurr'u şehit ettiler. Allah rahmet etsin. Bu sırada Ebû Semame Saidi de düşman tarafında bulunan bir amcası oğlunu öldürmüştür.

Sonra düşman namaza durmakla Hz. Hüseyin de Salât-ı Havf yani Korku Namazı kıldı. Namazdan sonra vuruşma pek sertleşti. Düşman Hz. Hüseyin'in yanına kadar geldi. Kayn oğlu Züheyr pek sert vuruşarak şehit oldu.

Hilâl Beceli oğlu Nafi zehirli okların üstüne ismini yazar ve düşmanlara atardı. Bu şekilde içlerinden onikisini öldürdü ve nicesini yaraladı. Sonunda iki kolunu vurup kırdılar ve onu tutsak ettiler. Şimr onu alıp Ömer'in yanına götürdü. Nafi'nin yüzünden kan akarak Ömer'in yanına varınca, **"Sizden yaraladığım kişilerden başka oniki kişi öldürdüm. Eğer bir kolum sağ olsaydı. Siz beni esir edemezdiniz"** dedi ve Şimr onu öldürmek için kılıcını sıyırırken, **"Sen eğer Müslümanlardan olaydın bizim kanlarımızla Allah'ın katına çıkmak sana güç**

gelirdi. Elhamdülillah ki, yüce Allah bizim ölümümüzü insanların en kötüleri eline bırakmıştır" deyince Şimr onu öldürdü. Nafi'e rahmet, Şimr'e lanet...

Sonra Şimr şiddetle saldırdı. Hz. Hüseyin'in arkadaşları gördüler ki, eşkiya çoğaldı. Artık Hz. Hüseyin'i ve kendilerini koruyamayacaklar. Hemen onun önünde ölmek üzere birbiriyle ölüm yarışına giriştiler.

Önce Urvetü'l-Gıfari'nin iki oğlu gelip Hz. Hüseyin'in önünde vuruşmaya başladılar. Es'ad Şibami oğlu Hanzale gelip Hz. Hüseyin'e selâm verdi ve ileri geçip savaşa girdi. Yine Cabiroğullarından iki amca oğulları gelip Hz. Hüseyin'e veda ettiler ve savaşa kalktılar, işte bunlar hep şehit oluncaya dek vuruştular. Allah onlara rahmet etsin.

Sonra Ebû Şebib oğlu Abis ile kölesi Şevzeb gelip Hz. Hüseyin'e selâm verdiler ve ileri geçip savaşa girdiler. Şevzeb şehit olunca Abis, er meydanına çıkıp er diledi. Kimse karşı çıkamadı. Sa'd oğlu Ömer, **"Onu taşa tutunuz"** diye emretti. Her taraftan üzerine taş atmaya başladılar. O da zırhını ve demir başlığını attı ve bir hamle edip düşmanı birbirine kattı ve onları bozup darmadağınık etti. Düşman dönüp yığınla üzerine saldırarak onu da şehit ettiler. Allah rahmet etsin.

Abdullah Meşrefi oğlu Dahhâk, Hz. Hüseyin'in yanına geldi, **"Ey Resûlüllah'ın oğlu! Bilirsin ki, senin yanında vuruşan oldukça ben de vuruşurum, diye söz vermiştim. Vuruşan kalmayınca bana dönmek helâldir"** deyince Hz. Hüseyin, **"Doğrudur. Hakkın var. Ama nasıl çıkıp kurtulabilirsin?"** dedi ve **"Bahtına"** diye izin verdi. O da Allah'ın korumasıyla savuşup kurtuldu.

Hz. Hüseyin'in atlıları hayvanlarının sinirlerini kesip de yaya olduklarında Dahhâk kendi kısrağını sağlam olarak küçük bir çadırda saklamıştı. O, âna kadar yaya olarak vuruşmuştu. Bu kere Hz. Hüseyin'den izin alır almaz, gidip kısrağını aldı ve binip düşman üzerine atılarak içlerine girdi. Saflarını yardı, öte tarafa geçti. On onbeş kişi arkasına düştü. Tutamadılar, Dahhâk kaçıp ellerinden kurtuldu. Selâmet buldu.

Ebû Şahşai Kindi diye bilinen Ziyâd oğlu Yezid ki, Kûfe'den Sa'd oğlu Ömer'le birlikte çıkmıştı. Hz. Hüseyin'in teklifleri reddolundukta da Ömer'in yanından ayrılıp Hz. Hüseyin'in askerine katılarak vuruşmaktaydı. Hz. Hüseyin'in yanına gelip önünde diz çöktü. Beşyüz ok attı. Beşi bile boşa gitmedi. Her atışında Hz. Hüseyin ona hayırla dua ederdi. Sonunda o da Hz. Hüseyin önünde şehitlik rütbesine kavuşmuştur (r.a.).

Önceden yaralanmış olup da, çadırların önünde yatanlar da düşman oraya gelince, hep birden kalkıp çarpışarak hepsi bir yerde şehit edildiler. O gün Ehl-i Beyt'ten önce şehit olan Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Ekber idi. Arslan gibi düşmanla çarpışarak şehitlik derecesine erişmiştir.

Sonra Hz. Hüseyin'in Abdullah adlı oğlu ve kardeşi Hasan (r.a.)'ın Ebû Bekir ve Kasım isimli oğulları ve baba bir kardeşleri, yani Hz. Ali'nin Abbas, Ca'fer, Abdullah, Osman, Muhammed ve Ebû Bekir adlı oğulları ve amca oğulları, yani Ebû Talip oğlu Ca'fer oğlu Abdullah'ın iki oğlu Avn ile Muhammed ve Ebû Talip oğlu Akıyl'ın oğulları Ca'fer, Abdurrahman ve Abdullah ve Akıyl oğlu Müslim'in oğlu Abdullah ve Akıyl oğlu Ebû Said'in oğlu Muhammed mertçe dövüşerek hepsi şehit olmuşlardır.

Hz. Hüseyin bir süre meydanda durdu. Düşmanlardan her kim yanına gelse öldürülmesi büyük günah olduğundan, vurmaya cesaret edemeyip döner giderdi. O sırada Hz. Hüseyin'in henüz çocuk yaştaki oğlu Ali Asgar yanında otururken bir ok gelip, dokunmakla zavallı çocuğu şehit etti. Babası pek çok üzülüp, eşkiya aleyhine dua ederek ağladı. Susuzluk iyice kendini belli edince, Hz. Hüseyin su içmek üzere Fırat'a yönelip yaklaşınca düşman tarafından bir ok gelip, mübarek ağzına dokundu. Eliyle ağzından kanları silerek yine o eşkiyaların aleyhine dua etti.

Sonra Şimr, bir askeri birlikle gelip Hz. Hüseyin'le harem çadırları arasında yerini aldı. Hz. Hüseyin, **"Yazık sizlere, dininiz yoksa, ceza gününden korkmazsanız hiç olmazsa soy sop sahibi hür adamlar olunuz. Benim mallarımı ve çoluk çocuğumu azgın ve cahil adamlarınızdan koruyunuz"** deyince, **"Öyle olsun ey Fâtıma'nın oğlu!"** dediler. Şimr ise Hz. Hüseyin'in çevresini sarmış olan alçakları onun aleyhine kışkırtmaktaydı.

Hz. Hüseyin de kükremiş arslan gibi sağa sola hücum ettikçe eşkiyalar keçi sürüleri gibi açılıp dağılıyorlardı. İşte o sırada Hz. Hüseyin'in kız kardeşi Zeynep (r.a.) çıktı. Oraya yaklaşmış olan Sa'd oğlu Ömer'e dönerek, **"Ey Ömer! Senin gözünün önünde Fâtıma oğlu Hüseyin öldürülecek mi?"** deyince Ömer, iki gözlerinin yaşları yanaklarına ve sakalına damlamaya başladığı halde yüzünü' öte yana çevirdi.

Hz. Hüseyin ise, **"Beni öldürmek için mi toplandınız. Bundan sonra Allah size kurtuluş ve mutluluk vermez. Yüce Allah hayal ve hatırınıza gelmedik biçimlerle sizden benim öcümü alır. Allah'ın çok acı işkencelerine uğrarsınız"** diyerek meydanda dolaşıyordu. Epey zaman böyle meydanda kaldı. Asker eğer istese onu öldürürlerdi. Fakat birisi bile bu cinayeti işlemeye cesaret edemiyordu. Bu büyük günaha başkası girsin diye bakınıp duruyorlardı.

Sonunda lanet olası Şimr topluluğa dönerek, **"Allah belanızı versin. Ne bakıyorsunuz, niçin bu adamı öldürmüyorsunuz?"** diye bağırdı. Bunun üzerine her yandan eşkiya üşüştüler. Temimli Şerik oğlu Zür'a Hz. Hüseyin'in sol eline ve başka bir alçak da sol omuzuna kılıçla vurdu. Hz. Hüseyin düşüp kalkarken Enes Nahai oğlu Sinan mızrakla vurup yere düşürdü. Ve Yezid Asbahi oğlu Havli'ye

"Başını kes" dedi. Havli bu cinayeti işleyeceği sırada eline titreme geldi. Hemen Sinan inip mübarek başını bedeninden ayırarak Havli'ye verdi.

Sinan, Ka'b oğlu Bahr, Eş'as oğlu Kays ve Esved Ezdi kutlu şehidin elbise ve silahlarını paylaştılar. Öteki eşkiyalar da çadırlara saldırarak döşeme ve elbise ve develerini ve diğer eşyalarını hatta kadınların üzerlerindeki eşyayı bile yağmaladılar.

Hz. Hüseyin o vakit ellibeş, yaşındaydı. Mübarek bedeninde görülen nice ok yaralarından başka otuzüç mızrak yarası ve otuzdört darbe eseri bulundu (r.a.).

Muta' oğlu Süveyd ki, ağır yaralı olduğu halde düşüp ölüler arasında kalmıştı. Eşkiyanın **"Hüseyin öldürüldü"** dediklerini işitince sıçrayıp yanında kalmış olan bir bıçağıyla epeyce vuruştuktan sonra şehit olmuştur, işte Hz. Hüseyin'in arkadaşlarından en sonra öldürülen budur. Allah rahmet etsin.

Hz. Hüseyin'in, Ali adında üç oğlu vardı. Ali Ekber ve Ali Asgar yukarda geçtiği gibi savaş sırasında şehit oldular. Ali Evsat, Zeyne'l-Âbidin diye bilinir. O zaman yirmi bu kadar yaşında bir yiğitti. Fakat hasta olduğu için savaşa giremeyip harem çadırında yatıyordu. Eşkiya onun yanına geldiklerinde Şimr onun da öldürülmesini emretti. Fakat Müslim oğlu Hamid ona engel oldu. Sa'd oğlu Ömer gelip, **"Bu kadınların çadırına kimse girmesin ve bu hasta çocuğa saldırılmasın ve bunların her nesi alınmışsa geri verilsin"** diye emrettiyse de hiçbir şey geri verilmedi.

Hz. Hüseyin'in Hasan ve Ömer adında iki oğlu vardı. Fakat pek küçük idiler. Bunun için eşkiya onlara da ilişmedi. Hüseyin'in katili olan Sinan'a öteki eşkiya, **"Sen Ali'nin ve Resûl'ün kızı olan Fâtıma'nın oğlunu öldürdün. Arabın en büyüğünü öldürdün ki, bu kavmin ellerinden hükümeti alacaktı. Sen bunların Emirine git, mükâfatını iste. Bütün mallarını sana verseler azdır"** dediler.

Sinan da pek atak, zihni karışık bir şair olduğundan, derhal Sa'd oğlu Ömer'in çadırına gidip kapısı önünde durdu. **"Bana gümüşten pek ağır üzengi yaptır ve altınla yaldızlat. Ben pek ulu bir kişiyi öldürdüm. Halkın ana ve baba yönünden en hayırlısını öldürdüm. İnsanların soy sopca en hayırlısını öldürdüm"** mânâsında şiirler söyledi.

Sa'd oğlu Ömer, **"Şu deliyi içeri getiriniz"** dedi ve **"Ey deli ve bayağı adam! Niçin böyle sözler söylüyorsun! Ziyâd'ın oğlu duyarsa senin boynunu vurur"** diyerek onu sopayla dövdü.

Hz. Hüseyin'in beraberindekilerden şehit olanlar yetmiş iki kişiydi. Sa'd oğlu Ömer'in askerinden ise yaralılardan başka ölenler seksen kişiydi. Sa'd oğlu Ömer şehitlerin başlarını Yezid oğlu Havli ve Müslim Ezdi oğlu Hamid ile Ziyâd'ın oğluna gönderdi.

Havli geç vakit Kûfe'ye varınca hükümet konağını kapalı bulduğundan kendi evine gitti ve Hz. Hüseyin'in başını bir kova altına koydu ve döşeğine girdi ve karısına dedi ki: "Sana dünya değer bir servet getirdim. İşte Hüseyin'in başı avlumuzdadır". Karısı, **"Vah sana yazıklar olsun. Halk altın, gümüş getirdi. Sen Resûl-i Ekrem'in oğlunun başını getirmişsin. Vallahi bundan sonra seninle bir yastığa baş koymam"** dedi ve yatağından kalkıp dışarı çıktı.

Bu kadından rivayet edilmiştir. Demiş ki: **"Dışarı çıkınca bu kovaya gözümü dikip durdum. Üzerine nurdan bir direk inmişti ve etrafında beyaz bir kuş dolaşıyordu."**

Sabah olunca Hz. Hüseyin'in başı Ubeydullah İbn Ziyâd'ın divanına getirildi. Şimr, Eş'as oğlu Kays, Haccac oğlu Amr ve Kays oğlu Urve oradaydılar. Öteki Kerbelâ şehitlerinin başları da onun önüne getirildi.

Ziyâd'ın oğlu bir değnekle Hz. Hüseyin'in dudakları arasına dokunup duruyordu. Erkam oğlu Zeyd (r.a.) hemen, "Değneği kaldır. Vallahi ben Resûlüllah'ın (s.a.v.) dudaklarını bu dudakları öperken gördüm" diyerek ağlamaya başlayınca Ziyâd'ın oğlu, **"Allah senin iki gözünü ağlatsın. Eğer bunamış bir yaşlı adam olmasan senin boynunu vururdum." dedi. Zeyd hemen, "Ey bundan sonra kul olacak olan Arap toplumu! Siz Fâtıma'nın oğlunu öldürdünüz, Mercane'nin oğlunu (yani Ziyâd'ın oğlunu) üzerinize Emir ettiniz. O sizin en hayırlılarınızı öldürür, en kötülerinizi kendisine kul eder. Siz bu alçaklıklara razı oldunuz, alçaklığa razı olanlar bizden ırak olsun"** diyerek çıkıp gitti.

Sa'd oğlu Ömer iki gün Kerbelâ'da kaldıktan sonra Kûfe'ye geldi ve Hz. Hüseyin'in kızlarını ve kız kardeşlerini ve onlarla beraber bulunan çoluk çocuğu birlikte getirdi ve gelirken Kerbelâ şehitlerinin cenazeleri yanından geçirdi. Kadınlar onları görünce ağladılar ve bağırıp çağrıştılar. Hz. Hüseyin'in kız kardeşi Fâtıma kızı Zeynep, **"Ey Muhammed ahh! Sana gökteki melekler salât ve selâm getirsin. İşte Hüseyin kanlara batmış, âzası kesilmiş, kızlarını tutsak, zürriyetin öldürülmüş"** diyerek ağladı ve dostu düşmanı ağlattı.

Kûfe'ye gelip de onları İbn Ziyâd'ın önüne getirdiklerinde Hz. Zeynep, en basit ve bayağı elbisesini giyip, tanınmaz bir kıyafete girmiş ve cariyeleri çevresini sarmıştı. Ziyâd'ın oğlu, **"Bu oturan kimdir?"** diye üç kere sordu. Zeynep bir şey söylemedi. Fakat cariyelerinden biri, **"Fâtıma kızı Zeynep"** diye cevap verdi. Ziyâd'ın oğlu, **'Sizi maskara yapan ve masallarınızı yalana çıkaran Allah'a hamd olsun"** dedi. Hz. Zeyneb de, **"Allah'a hamd ederim ki, bize Muhammed ile ikram eyledi ve bizi tertemiz kıldı. Yoksa senin dediğin gibi değildir. Günah işleyen bayağı ve kötülük işleyen yalancıdır"** dedi.

Sonra Ziyâd'ın oğlu hasta olan Zeyne'l-Âbidin Hazretleri'ne bakıp, "Adın nedir?" diye sordu. O da, **"Ali"** diye cevap verdi. Ziyâd'ın oğlu, **"Hüseyin'in oğlu Ali'yi Allah öldürmedi mi?"** dedi. Zeyne'l-Âbidin de, "Ali adında başka bir kardeşim vardı. Halk onu öldürdü" deyince, Ziyâd'ın oğlu, **"Onu Allah öldürdü"** deyince Zeyne'l-Âbidin sustu ve Ziyâd'ın oğlu, "Niçin söylemiyorsun?" diye sorunca, **"Canları, öldükleri zaman Allah alır"** anlamına gelen âyeti okudu. Buna göre ölenlerin ruhlarını alan yüce Allah'tır. Ama öldürenler büyük cezayı hak ederler, demek olacağından Zeyne'l-Âbidin'in bu cevabından İbn Ziyâd'ın canı sıkılmakla, **"Vallahi sen de onlardansın"** diyerek onun da öldürülmesini emredince, Hz. Zeyneb, feryad etti, **"Ey Ubeydullah! Eğer mü'min isen onu öldürdüğün takdirde beni de öldür"** dedi. Zeyne'l-Âbidin de, **"Ey Ubeydullah! Eğer Peygamber soyuna bağlılığın varsa beni öldürdüğün zaman kadınları Allah'tan korkan bir adam yanlarına kat ki, Müslümanca onları koruyarak yerlerine ulaştıra..."** diyerek vasiyet edercesine öğütte bulundu. Ziyâd'ın oğlu, bir süre hayretle baktı ve onu öldürmekten cayıp bıraktı ve **"Herkes camiye gelsin"** diye ilân ettirdi.

Halk camiye toplandı. Ziyâd'ın oğlu, minbere çıkıp, **"Allah'a hamd ederim** ki, hakkı ortaya çıkardı ve Müzminlerin Emiri Yezid'e ve yandaşlarına yardım etti ve yalancının oğlu yalancı Hüseyin b. Ali'yi ve onu tutanları öldürdü" dedi.

Afif Ezdi oğlu Abdullah, Hz. Ali'yle beraber olarak bir gözü Deve gününde ve öteki gözü Sıffîn'de gitmekle, iki gözü görmez olduğu hâlde gündüzleri geceye kadar camide ibadetle uğraşır, sonra evine dönerdi. İbn Ziyâd'ın bu saçma sapan sözlerini işitince hemen yerinden sıçradı, **"Ey Mercane'nin oğlu! Yalancı oğlu yalancı baban ile sensin. Peygamber oğullarını öldürüp de doğruların sözünü söylüyorsun"** deyince Ziyâd'ın oğlu, hemen onu cami içinde astırdı.

Ziyâd'ın oğlu böylece halkın gözünü korkutmaktaysa da Hz. Hüseyin'in öldürülmesi Müslümanların gözünde pek büyük bir cinayet olduğundan, işin sonunu da düşünüyordu. Bundan dolayı Sa'd oğlu Ömer, Kerbelâ'dan dönünce Ziyâd'ın oğlu, **"Ey Ömer! Hüseyin'in öldürülmesi için sana yazmış olduğum mektubu geri ver"** deyince, **"Ben, onun hükümlerini yerine getirdim. Mektubu da yitirdim"** dedi. Ziyâd'ın oğlu, **"Mutlaka bulup getireceksin"** diye sıkıştırınca Ömer de, **"Vallahi özür dilemek için, yaşlı Kureyşlilere okumak üzere saklandı. Vallahi ben sana Hüseyin hakkında bir öğütte bulundum ki, eğer Sa'd b. Ebi Vakkas'a etseydim babalık hakkını yerine getirmiş olurdum" deyince, Ubeydullah'ın kardeşi Ziyâd oğlu Osman, "Ömer doğru söyledi. Vallahi keşke kıyamet gününe kadar Ziyadoğullarının burunlarında birer halka olaydı da tek Hüseyin öldürülmeseydi"** dedi. Ubeydullah da bunu red ve inkâr edemedi.

Ubeydullah İbn Ziyâd'ın anası Mercane de ona dönerek, **"Ey alçak! Peygamber oğlunu öldürdün. Sonsuz olarak cennet yüzü görmeyeceksin"** dedi. İbn Ziyâd'ın o kadar gözü kızmış ve kalbi kararmıştı ki, kendisini hiçbir söz etkilemiyordu. Sonra Ziyâd'ın oğlu Hz. Hüseyin'in mübarek başını ve öteki Kerbelâ şehitlerinin kutlu başlarını, kadın ve çocukları Şam'a gönderdi. Zeyne'l-Âbidin de onlarla beraber idi. Ancak ellerine kelepçe ve boynuna zincir vurdurdu.

Şam'a vardıklarında Kays oğlu Züheyr, Yezid'in yanına girdi, müjde verdi, Kerbelâ olayının her yönüyle oluş tarzını anlattı. Yezid'in gözleri yaşla doldu. **"Allah, Sümeyye'nin oğluna lanet etsin"** dedi. Hz. Hüseyin'e rahmet okudu, "Bana gelseydi onu affederdim" dedi ve Züheyr'e bir şey vermedi.

Rivayet edilmiştir ki: Hz. Hüseyin'in mübarek başını Yezid'in önüne koyarak olup biteni anlattıkları zaman Küzeyr oğlu Amirin kızı olup Yezid'in nikâhı altında bulunan Hind bu sözleri işitince çarşafa bürünüp çıktı, **"Ey Mü'minlerin Emiri! Resûlüllah'ın (s.a.v.) kızı Fâtıma'nın oğlu olan Hüseyin'in başı mı?"** deyince, "Evet odur. Resûlüllah'ın kızının oğluna yas tut. Allah belâsını versin Ziyâd'ın oğlu, acele edip onu öldürdü" dedi.

Sonra Yezid, izin verip de halk içeri girince, Hz. Hüseyin'in mübarek başı önünde idi. Elindeki değneği Hz. Hüseyin'in ağzına koyup oynuyordu. Ebû Berze Eslemi (r.a.), **"Değneği Hüseyin'in ağzına koyup eğleniyor musun? Çok kere görmüşüm ki, Resûlüllah (s.a.v.) bu ağza azar azar su içiriyordu. Ey Yezid! Kıyamet günü toplanılacak yere gelirsiniz, senin bağışlanmanı isteyecek olan Ziyâd'ın oğludur, bunun bağışlatıcısı ise Muhammed'dir (s.a.v.)"** deyip kalktı ve çıkıp gitti. Yezid dedi ki, **"Bilir misiniz, bu neden oldu? Bu saygı değer adam benim babam Ali, onun babasından hayırlıdır ve anam Fâtıma, onun anasından hayırlıdır ve dedem Resûlüllah onun dedesinden hayırlıdır, ben de ondan hayırlıyım ve halifeliğe ondan daha uygunum dedi. Onun babasıyla benim babam işi hakemlere bıraktılar. Hangisinin kazandığı biliniyor. Allah için anası (Resûlüllah kızı Fâtıma) benim anamdan hayırlıdır. Dedesine gelince Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse Resûlüllah'a kimseyi eşit tutamaz. Fakat Hüseyin fıkıh ve içtihadı dolayısıyla söyledi ve 'De ki: Allahım sen mülkün malikisin ve mülkü dilediğine verirsin' anlamına gelen âyeti aklına getirmedi."**

Sonra kadınlar, Zeyne'l-Âbidin ile birlikte Yezid'in divanına getirilince Hz. Hüseyin'in mübarek başı Yezid'in önündeydi. Kadınlar onu görünce bağırıp çağrıştılar. Yezid'in kadınları ve Muaviye'nin kızları da feryadı kopardılar. Hz. Hüseyin'in kızı Fâtıma, **"Ey Yezid! Resûlüllah'ın kızları tutsak mıdır?"** deyince Yezid, **"Ey kardeşimin kızı! Ben bunu istemezdim"** dedi. Sonra kadınlar, Yezid'in harem dairesine alındılar. Bütün saray halkı olan kadınlar gelip onlara başsağlığı

dilediler ve onlarla beraber yas tuttular ve neleri alınmışsa sordular, kayıplarını kat kat verdiler. Bundan dolayı Hz. Hüseyin'in kızı Sükeyne, **"Muaviye oğlu Yezid'den hayırlı bir kâfir görmedim"** derdi. Sonra Yezid, Zeyne'l-Âbidin'in demirlerini çözdürdü. Onu yanına getirdi Ve onu ve kadınlarını hareminde ayrıca bir daireye kondurdu. Akşam sabah sofrasına çağırtırdı.

Kûfeliler, Hz. Hüseyin'in başını Şam mescidine getirdiklerinde Mervan İbn Hakem gelip sordu. Olup bitenleri anlattıklarında hemen dönüp gitti. Sonra kardeşi Hakem oğlu Yahya gelip sordu. Ona da aynı şekilde anlattıkları zaman, **"Siz, kıyamet günü Resûlüllah'ın (s.a.v.) huzuruna girmekten yoksunsunuz. Ben bundan sonra sizinle beraber bir işte bulunmam"** dedi ve onlardan ayrıldı. Sonra Yezid'in yanına girdikleri zaman Hakem oğlu Yahya, Kerbelâ olayından dolayı üzüntüsünü ve Sümeyye'nin oğlunu kötüleyici şiirler söyledi. Yezid onun göğsüne vurup **"Sus!"** dedi.

Diğer bazı şairler ise Hz. Hüseyin hakkında etkili ağıtlar söylemeye ve Müslümanların gönüllerini yaralamaya başladılar.

Yezid, Ehl-i Beytin yol ihtiyaçlarını hazırladı. Yanlarına asker de katarak onları Medine'ye gönderdi ve Zeyne'l-Âbidin ile vedalaşırken **"Yüce Allah, Mercane'nin oğluna lanet etsin. Vallahi ben olsam babanın her türlü teklifini kabul ederdim. Fakat kader böyleymiş ne çare... Her ne ihtiyacın varsa bana yaz. Yerine getirilecektir"** dedi.

Ubeydullah İbn Ziyâd, Kerbelâ olayının arkasından Medine'ye müjde göndermişti. Müjdeci Medine'ye varınca durumu Said oğlu Amr'a bildirdi. O da tellâllar aracılığıyla olayı ilân ettirdi. Haşimoğullarının kadınları, feryadı kopardılar, Medine'de sanki kıyamet koptu. Ebû Talip oğlu Akıyl'ın kızı pek etkili beyitler söyledi, halkın kalplerini kan ağlattı ve gözlerinden sel gibi yaş akıttı. Said oğlu Amr duyup geldi. **"Bu da Osman'ın öldürülme faciası gibi bir olaydır"** dedi. Müslümanlar ise bu faciadan dolayı son derece üzüldüler. Ümeyyeoğullarından nefret eder oldular.

Rivayet edilir ki: Yezid, bu Kerbelâ olayından dolayı Müslümanların kalplerinin pek çok üzgün olduğunu görünce, **"Allah, o Mercane'nin oğluna lanet etsin. Hüseyin'in tekliflerini kabul etmeyerek onu öldürdü. Ve onun öldürülmesiyle halkı bana gücendirdi. İnsanların kalplerinde benim için düşmanlık tohumu ektirdi. İyi kötü herkes Hüseyin'in öldürülmesini büyülterek bana içten düşmanlık besler oldular"** dermiş.

Bazı Vefatlar

Bu acıklı olaylar arasında Bedir'de bulunanlardan ittik oğlu Cabir ve ashâbdan Amr Eslemi oğlu Hamza (r.a.) ikisi de yetmişbirer yaşında öteki dünyaya göçmüşlerdir.

Ashâbdan ve Kûfe ileri gelenlerinden Arfata oğlu Hâlid (r.a.) da bu sene ölmüştür.

Yine o sırada Rıdvan biatında bulunanlardan Amr Müzeni oğlu Aiz ve ashâbdan ünlü Hurşe oğlu Kays ve Uhud'da bulunanlardan Ensar'dan Ebû Hayseme ve Bedir'de bulunmuş olan Ensar'dan Malik oğlu Utban (r.a.) öbür dünyaya göçmüşlerdir.

Abdullah B. Zübeyr

Hz. Hüseyin'in şehit edilişi ve Peygamber soyu hakkında Ümeyyeoğullarının hatırlara gelmedik şekilde ihaneti üzerine İslâm kamuoyu o kadar üzüldü ki, Emeviye Devleti temelinden sarsıldı.

Mekke'de Abdullah b. Zübeyr, halka çok güzel ve etkili bir hutbe okudu. Hz. Hüseyin'in öldürülmesinin ne derece büyük bir cinayet olduğunu söyledi ve Kûfelileri yerdi ve ayıpladı. Yemâme'de de Amir Hanefi oğlu Necdet, Ümeyyeoğulları aleyhine ayaklandı.

Mekkeliler Zübeyr'in oğluna, **"Meydana çık, halktan biat al. Çünkü Hüseyin'den sonra sana engel olup zorluk çıkaracak kimse yoktur"** dediler. Abdullah b. Zübeyr ise gizli biat alıp, **"Acele etmeyiniz"** derdi. Çünkü Mekke Emiri, Said oğlu Amr onun hakkında pek kinli ve sert olduğu hâlde, yumuşaklıkla ve güler yüzle muamele ederdi.

Muaviye oğlu Yezid, Abdullah b. Zübeyr'in Mekke'de birçok halkı kendi tarafına çektiğini haber alınca, onu zincire vurdurmak üzere yemin etmiş ve gümüş bir zincirle özel kişiler göndermiş olduğundan Abdullah b. Zübeyr de Yezid'in adamlarından sakınıp ihtiyatlı hareket ederdi.

Arafat'ta Velid vakfeden sonra hareket edince hacılar da ona uydularsa da, Abdullah b. Zübeyr kendi adamlarıyla beraber ayrıca durup sonra hareket etti. Amir oğlu Ca'de de onu takip etti. Fakat Ca'de, Zübeyr'in oğluna gelip gider olduğundan halk onun da yakında Zübeyr'e biat edeceğini ümit ederdi.

O sırada Ebû Süfyân oğlu Utbe oğlu Velid ile öteki bazı Emevi emirleri, "Said oğlu Amr istese Zübeyr'in oğlunu tutup sana gönderirdi" diyerek onu Yezid'e çekiştirmekle Yezid, hemen bu altmışbir yılı sonlarında Amr'ı görevden alarak Hicaz valiliğini Utbe oğlu Velid'e verdi. Utbe oğlu Velid, Hicaz bölgesine vali olunca,

Mekke'de oturarak bir bahane ile Zübeyr'in oğlunu yakalayıp tutmak üzere fırsat gözetirdi. Abdullah b. Zübeyr de ondan sakınarak ihtiyatlı davranarak altmışiki yılı başlarında Velid hakkında bir hile yaptı.

Yezid'e, "Sen bize bir şaşkın adam gönderdin. Doğru dürüst hareket edemiyor. Eğer akıllı ve ahlâkı yumuşak bir adam göndersen umulur ki, işleri kolaylaştırıp ve bu dağınık ve karışık durumu toparlaya" diye bir mektup yazdı. Yezid de Velid'in görevine son vererek yerine Ebû Süfyân oğlu Muhammed oğlu Osman'ı tayin etti. Osman ise genç ve tecrübesiz biriydi. Sanki Medinelileri kendine çekmek için Medine'den Şam'a seçkin bir kurul gönderdi ki, içlerinde Uhud'da şehit olan ünlü Hanzale'nin oğlu Abdullah ve ashâbdan Amr Mahzumi oğlu Abdullah, Zübeyr oğlu Münzir ve Medine büyüklerinden başkaları vardı.

Yezid onları çok güzel ağırladı. Hürmette kusur etmedi, öyle ki, çok faziletli ve dindar ve kavminin gözünde hürmet edilen ve onların efendisi olan Hanzale oğlu Abdullah'a yüzbin ve beraber bulunan sekiz oğluna onar bin ve Zübeyr oğlu Münzir'e yüzbin dirhem bahşiş verdi.

Onlar ise Yezid'in uzaktan işittikleri kötülüklerini yakından açıkça görünce ondan bütün bütün nefret etmişlerdi. Bundan dolayı Medine'ye dönüşlerinde açıktan onun kötülüklerinden söz ederek, **"Biz, bir adamın yanından geliyoruz ki: Dini yok, şarap içiyor. Hatta sarhoş olup namazı terk ediyor. Tanbur çalıyor, önünde köçekler oynuyor. Allah'a şahitlik ederiz ki, biz onu indirdik"** dediler. Hanzale oğlu Abdullah da kalktı, **"Biz, bir adamın yanından geldik ki, bu oğullarımdan başka kimseyi bulamasam yalnız onlarla bu adama karşı savaşırım. Bahşişini kabul edişim de ona karşı kuvvet toplamak içindir"** dedi.

Bunun üzerine Medineliler Yezid'i halifelikten indirerek Hanzale oğlu Abdullah'a biat ettiler. Yezid bunu öğrenince Ensar'dan Beşir oğlu Nu'man'ı Medine'ye gönderdi. O da varıp Medinelilere öğütte bulundu. **"Siz Şam askerine karşı koyamazsınız"** dedi. Dinlemediler. O da Şam'a döndü.

Medineliler altmışüç yılı başlarında valileri Muhammed oğlu Osman'ı Medine'den çıkardılar. Ümeyyeoğullarını bin kadar adamla Mervan İbn Hakem'in evinde sardılar. Onlar da Şam'a mektup yazıp Yezid'den yardım istediler. Bir aralık eman ile çıkıp Medine'den savuştular.

Yezid, hemen Said oğlu Amr'ı Medine'ye memur ettiyse de Said oğlu Amr, **"Senin için işleri düzene sokarak ülkeyi inzibat altına almıştım. Ama şimdi Kureyş'in kanlarını dökmek gerekecek. Ben de bu hizmette bulunmak istemem"** diye cevap verdi.

Sonra Yezid, hemen Kûfe valisi Ubeydullah İbn Ziyâd'a yazılı-emir yazdı. **"Medine'ye git ve Mekke'de Zübeyr'in oğlunu sar"** diye emretti. Ziyâd'ın oğlu

da, **"Bir günahkârda iki cinayeti, yani Resûlüllah'ın oğlunu öldürmek ve Mekke'ye yürümek cinayetlerini toplamak olmaz"** diye özür diledi.

Bunun üzerine Yezid, Ukbe Meri oğlu Müslim'i görevlendirdi. Müslim, pek yaşlı ve hasta bir adam olduğu hâlde görevi yüklendi. Onikibin seçkin askerle Hicaz bölgesine gitti, önce Medine'yi sardı. Hanzale oğlu Abdullah da, Medinelilerle savunmaya ve karşı koymaya kalktı. Abdü'l-Muttalib oğlu Hâris oğlu Rabia oğlu Abbas oğlu Fazl bir miktar atlı ile pek sert saldırarak düşmanın saflarını yardı, Müslim'in yanına kadar vardı ve Müslim sanarak kölesini öldürdü. Fakat Fazl ve onunla beraber Abdurrahman b. Avf oğlu Zeyd de şehit oldular. Bunun üzerine Şam askerleri Hanzale'nin oğlu üzerine atıldılar. O da son derece mertçe savundu ve çok kanlı bir savaş oldu. Oğulları birer birer kendi önünde şehit olduktan sonra kendisi ve kardeşleri ve Medine ileri gelenlerinden nice adamlar da şehit oldular. Bu yüzden Medineliler bozuldu.

Sa'd b. Ebi Vakkas oğlu Muhammed de pek çok yararlılık gösterdikten sonra ister istemez o da dağılanların arasına katıldı. Müslim, üç gün Medine'yi askerine yağmalayıp yağmalamamakta serbest bıraktı. Onlar da Medine'ye girip üç gün dilediklerini öldürdüler ve buldukları malları ve eşyaları aldılar. Kısaca Şam askeri Resûlüllah'ın Medine'sini bütünüyle yağmaladılar ve harap ettiler.

Anlaşılan Ebû Zer (r.a.)'in, **"Medinelilere öldürülmek ve yağma ile müjde"** diye haber vermiş olduğu facia bu olmalıdır.

Bu faciada ünlülerden pek çokları öldürülmüştür. Hüseyin oğlu Zeyne'l-Âbidin bu olayda halka karışmayıp, tarafsız kaldığından dolayı hakkında Müslim tarafından kötü bir muamele yapılmadı.

Bu olayın meydana geldiği gün altmışüç yılı Zilhicce ayının bitmesine iki gün kalmıştı.

Bu sene hac mevsiminde halk ile Abdullah b. Zübeyr de hac etti.

Medine faciasının haberi altmışdört yılı Muharrem ayının başında Mekke'ye ulaştı. Müslim'in Mekke'ye saldıracağı anlaşıldı.

Müslim, Medine'yi yağmaladıktan sonra ordusuyla Mekke üzerine hareket etti. Fakat Müşellel denilen yere varınca öldü. Öleceği zaman komutanlardan Nümeyr oğlu Husayn'ı çağırdı, **"Ey eşek palanının teğeltisi** (eyerin altına konan keçe!) **Bana kalsa seni bu askere başbuğ etmezdim. Fakat Mü'minlerin Emiri, benden sonra başbuğluğa seni tayin etmişti. Ordu ile çabuk git, savaşı hemen başlat, Kureyş'e meydan verme..."** deyip ölünce, Husayn orduyla hareket etti ve Safer ayına dört gün kala Mekke'ye erişti.

Mekkeliler ve Hicazlılar ise Abdullah b. Zübeyr'e biat ederek onun başına toplanmışlar ve Medinelilerden kaçanlar da oraya sığınmışlardı.

Amir Hanefi oğlu Necdet de Beyt-i Şerifi korumak için, bir kısım Haricilerle Mekke'ye gelmişti.

Ünlü Ebû Ubeyd Sakafi'nin oğlu Muhtar ki, sonradan Şiilere başkan olarak Kûfe'de Emeviler aleyhine ayaklanmıştır. O da bu sırada Zübeyr'in oğlunun yanına gelmiştir.

Şam askeri Abdullah b. Zübeyr'i kuşattılar. Rebiülevvel ayının üçüne kadar sert ve uzun vuruşmalar oldu. Hariciler çok kan dökerek ve fedakârca savaştıkları gibi Muhtar Sakafi'nin de pek çok mertçe hareketleri görüldü.

Harem-i Şerifte çarpışmak yasakken Şamlılar Harem'in kutsallığını bir yana iterek Kâbe üzerine mancınıklar attılar. Beyt-i Şerifin örtüsü ve tahta kısımları yandı. Rebiülahir ayının başında Muaviye oğlu Yezid'in ölüm haberi gelinceye dek, Şam askeri o şekilde kuşatma ve sıkıştırmakta devam ettiler.

Yezid'in ve Sonra Oğlunun Ölmesi

Muaviye oğlu Yezid, otuz bu kadar yaşındayken altmışdört yılı Rebiülevvel ayının onbeşinde öldü. Oğlu küçük Muaviye yirmibir yaşındayken onun yerine geçti.

Yezid'in öldüğü haberi Mekke'ye gelince Nümeyr oğlu Husayn artık kuşatmayı kaldırdı. Abdullah b. Zübeyr ile haberleşerek Ebtah denilen yerde buluşup görüştü ve: **"Sen halifeliğe en uygun olanısın. Gel sana biat edelim ve birlikte Şam'a gidelim. Emrimdeki askerin hepsi Şamlıların ileri gelenleridir. Vallahi kimse senden yüz çevirmez. Hemen dökülen kanları bir tarafa bırakarak genel bir af ilanıyla halka güven verelim"** deyince Abdullah b. Zübeyr, **"Ben bu kanları hiçe sayamam. Vallahi Harem ehlinden öldürülen bir adam için sizden on kişi öldürülse yine yetinmem"** dedi ve Husayn, ona alçak sesle söylerken o yüksek sesle, **"Vallahi olmaz, billahi yapamam"** derdi.

Nümeyr oğlu Husayn, **"Allah cezanı versin, ben seni aklı başında bir adam sanırdım. Ben seni halifeliğe çağırıyorum, sen öldürmekten söz ediyorsun..."** diyerek ondan ayrılıp, askeriyle beraber Medine'ye gitti.

Abdullah b. Zübeyr pişman olarak, **"Şam'a gitmem. Bana burada biat ediniz. Sizin emniyetinizi sağlarım ve hakkınızda adaleti yerine getiririm"** diye Nümeyr'in oğluna arkasından haber gönderdi. Nümeyr'in oğlu ise, "Kendin gelmezsen bu iş tamam olmaz. Çünkü Ümeyyeoğullarından halifeliğe istekli olanlar vardır" dedi ve yoluna devam ederek Medine'ye varınca orada bulunan Ümeyyeoğullarıyla birlikte Şam'a geldiler. Şamlılar Yezid oğlu Muaviye'ye biat eylemiş olduklarından onlar da biat ettiler.

Tarihçilerin incelemelerine göre Abdullah b. Zübeyr, Arap yiğitlerinden ve faziletli ashâbdan, çok dindar, ahlâkı çok beğenilen ve övülen, halifeliğe uygun bir adamdı. Fakat kendisinde emirlik vasfıyla bağdaşmayan iki sıfat vardı. Bunlardan birisi cimrilik ve bir diğeri de görüş ve tedbiri zayıf olmasıydı. Eğer Husayn ile birlikte Şam'a gelmiş olsaydı bütün halk ona biat ederdi. Çünkü Kerbelâ olayından dolayı mü'minlerin kalpleri pek çok üzgündü. Arkasından Hz. Peygamber'in Medine'sinin kırılıp geçirilerek yağmalanmasından ve Beytullah'ın kuşatılmasından dolayı İslâm kamuoyu, Emeviye Devleti'nden nefret etmiş ve soğumuş; yer yer karışıklık işaretleri görülmüştü.

Küçük Muaviye ise çok insaflı ve dindar bir genç idi. Olup bitenleri ibret gözünden geçirdi. İşin ne derece ağır olduğunu gördü ve kendi devletinden ümidini kesip nefret ederek bir gün, **"Halk camiye gelsin"** diye tellâl bağırttı.

Halk camiye gelip toplandıklarında minbere çıktı. Hutbe okudu. "Ey insanlar! Ben sizin işlerinizi görmekten âcizim. Sizin için Ömer gibi bir adam aradım, bulamadım. Danışmak için, Danışma Kurulu gibi altı kişi aradım, bulamadım. Siz halifeliğe beğendiğinizi seçiniz" deyip minberden indi ve gidip evinde kapandı ve artık meydana çıkmadı. Kays oğlu Dahhak vekil olarak namazda imamlık ediyordu. Ümeyyeoğulları şaşırıp kaldı. Arası çok geçmeden Muaviye de öldü. Halifelik süresi üç aydır ve bir rivayete göre kırk gündür.

Ölünce bazı insanlar, onun küçük kardeşi Hâlid'in halifeliğe seçilmesini isterdi. Özellikle Filistin valisi Mâlik oğlu Hassan onu pek çok tutardı. Çünkü Mâlik oğlu Hassan vaktiyle Yemen'den gelip de Şam tarafında yerleşmiş kabilelerden olan Kelboğulları kabilesinin şeyhi olup, Muaviye oğlu Yezid'in anası Meysûn da bu kabileden olduğu için Hassan onun, yani Yezid'in dayısı demek olduğundan oğullarını pek çok korurdu ve kendisi Suriye'de epeyce kuvvet sahibiydi. Fakat İslâm kamuoyu, Emeviler aleyhinde olarak yer yer Abdullah b. Zübeyr (r.a.)'a biat olunmaktaydı.

Hatta Yezid'in ölümünde Irak valisi Ubeydullah İbn Ziyâd Basra'da bulunup, Iraklıları kendisine biat ettirmek istediyse de, emeline kavuşamadı ve Basra'da ve Kûfe'de karışıklıklar çıktı. Ziyâd'ın oğlu, güç hâl ile savuşup Şam tarafına kaçarak canını kurtarabildi. Mekkeliler, Medine, Hicaz ve Yemen gibi Iraklılar da Zübeyr'in oğluna biat ettiler.

Sonra Abdullah b. Zübeyr Mısır'a adam gönderdi. Mısırlılar da ona biat etti. Kısaca Emevi Devleti gayretinde yalnız Suriye emirleri kaldı. Oysa, Kınnesrin Emiri Hâris Kilâbi oğlu Züfer ve Humus Emiri Ensar'dan Beşir oğlu Nu'man da, Zübeyr'in oğluna biat ettiler.

Emevi Devleti'nin temel direği olan Kays oğlu Dahhak da gizlice Abdullah b. Zübeyr'e biat etmiş ve Ümeyyeoğulları emirlerinin en büyüğü olan Mervan İbn Hakem hemen Mekke'ye gidip de Abdullah b. Zübeyr'e biat etmeye niyet etmişti.

Mervan'a Biat Edilmesi

Mervan, Abdullah b. Zübeyr'e biat etmek niyetindeyken, Irak'tan Ubeydullah İbn Ziyâd Şam'a geldi ve onun zihnini çeldi. Mervan'ın düşüncelerini öğrenince onunla görüştü. "Sen Kureyş'in şeyhi ve bir ulu kişi olduğun hâlde, gidip de Zübeyr'in oğluna biat edersen ben senin için utanırım" demekle Mervan ondan cesaret aldı. Meydana çıkınca bütün Ümeyyeoğulları ve onları tutanlar ve azadlıları hep başına toplandılar. Yemenli kabileler de onlara katıldı. Malik oğlu Hassan Ürdün'e gelip halkı Ümeyyeoğullarına çekmekle uğraştı. Sonra Şam'a geldi. Yezid oğlu Hâlid'in halifeliğe seçilmesi gerektiğini belirtti. Fakat, "Mervan gibi bir Kureyş büyüğü varken Hâlid gibi bir çocuğa nasıl biat edelim" diye Hassan'ı kendi taraftarları kandırdı. O sırada Ömer oğlu Abdullah (r.a.)'ın halifeliğe seçilmesi sözü geçti, fakat, "Zayıftır, halifelik işini idare edemez" denilerek o da geri kaldı. Bütün Emeviler, Mervan'a taraftar oldu. Yemenliler de onun tarafında bulunmakla onun taraflılarına "Yemenliler" denildi. Kays oğlu Dahhak ile onu tutanlar ise halkı Zübeyr'in oğlunun tarafına çağırmakta direndikleri için, bu topluluğa da "Kaysiyye" denildi.

Bu iki taraf arasında çok konuşmalar ve çekişmeler oldu. Sonun da bu altmışdört yılı Zilkade ayında Şam'ın dışında Merc-i Rahıt'ta çok kanlı bir çatışma oldu. Şam büyüklerinden ve ünlü kişilerden çoğu ile beraber Kays oğlu Dahhak öldüler. Kaysiyye pek fena hâlde bozulup dağılınca Mervan, Şam'a girdi. Muaviye b. Ebû Süfyân'ın sarayına indi. Bütün halk ona biat etti.

Beşir oğlu Numan, Dahhak'a yardım için Humus'tan asker göndermişti. Bu asker de Merc-i Rahıt'ta bulunarak bozgun bir hâlde dönünce Numan, gece Humus'tan kaçtıysa da halktan bazıları arkasından yetişip onu idam ettiler.

Kınnesrin Emiri Hâris Kilâbi oğlu Züfer de Kaysiyye'nin bozgun haberini alınca savuşup Karkısiya'ya gitti. Oradaki Kays Aylan kabilesiyle birleşerek Zübeyr'in oğluna uymak üzere Mervan'a karşı durmaya karar verdi.

Sonra Mervan, Said oğlu Amr ile birlikte Mısır'a gitti. Zübeyr'in oğlunun adamlarını kovarak Mısır'ı ele geçirdi. Oğlu Abdülaziz'i Mısır valisi yaptı. O sırada Abdullah b. Zübeyr de bir miktar askerle kardeşi Mus'ab'ı Şam üzerine göndermişti. Mervan Mısır'dan dönüşünde durumu öğrenince, ona karşı yeteri kadar askerle Said oğlu Amr'ı gönderdi. Çarpışma sonunda Mus'ab bozuldu. Mervan da hiçbir engelle karşılaşmadan gelip Şam'a girdi. Mısır da onun elinde kaldı. Fakat

Hicaz ve Irak tarafından endişeli idi. Oysa o zaman, bozguncuların ve iki yüzlülerin yeri olan Irak'ta pek çok anlaşmazlık ve karışıklık sebepleri hazırlanmaktaydı.

Nümeyr oğlu Husayn, Şam askeri ile Zübeyr'in oğlunun üzerine yönelince, Hariciler Kâbe'yi korumak için, Mekke'ye gitmişler ve Şam askeriyle mertçe vuruşmuşlardı. Hariciler Hz. Osman'ı sevmezlerdi. Fakat savaş sırasında mezhep konusunu açmaya vakit bulamadı. Yezid'in ölümü üzere Şam askeri dönünce, Zübeyr'in oğlunun inancını sordu. Onun Hz. Osman'ı sevdiğini anlar anlamaz yanından ayrıldılar. Yemâme ve Basra taraflarına dağıldılar. İçlerinden bir kısmı bu sırada Ehvaz'a gittiler. Oranın mallarını toplar oldular.

Şialar da Tevvâbin (Tövbeliler) unvanıyla Kûfe'de gizlice bir topluluk kurarak, savaş hazırlıkları yapmakla uğraşıyor ve fırsat bekliyorlardı. Kerbelâ olayı üzerine kendilerine büyük pişmanlık gelerek ve **"Biz Hüseyin'i çağırdık, geldi. Sonra ona yardım etmedik. O da yalnız kaldı ve haksız yere öldürüldü. Buna biz sebep olduk. Biz onun katillerini öldürmedikçe üzerimizden bu utanç lekesi kalkmaz"** diyerek tövbe ve istiğfar ettiler. Hz. Hüseyin'in kanını isteyerek ayaklanmak ve onun katillerinden öç almak üzere yemin etmişlerdi. Beş başkanlarından birisi ashâbdan Sard Huzâi oğlu Süleyman (r.a.) di. Onu kendilerine Emir yapmışlardı. Bunun üzerine Sard oğlu Süleyman Medâin'de ve Basra'da olan Şiilerle haberleşir ve gizlice halkı, Hz. Hüseyin'in kanını istemek üzere ayaklanmaya çağırır, savaş âletlerini toplamaya gayret eder oldu.

Mekke'nin kuşatılmasında Abdullah b. Zübeyr ile birlikte bulunan Muhtar Sakafi Yezid'in ölümünden sonra da bir süre Zübeyr'in oğlunun yanında bulunmuşsa da, umduğu memurluklara kavuşamadığından canı sıkılmış ve Irak tarafına giderek, altmışdört yılı Ramazan ayının ortalarında Kûfe'ye gelmiş ve Şiilerle görüşüp, **"Ben, Mehdi Muhammed b. Hanife'nin yanından geliyorum. Beni size vezir ve emin olmak üzere gönderdi"** demekle Şiilerin bir kısmı ona uymuştu.

Rıdvan biatında bulunup Abdullah b. Zübeyr tarafından Kûfe valisi yapılan Ensar'dan Yezid oğlu Abdullah (r.a.) ile Kûfe'nin haracı üzerine memur olan Muhammed b. Talha oğlu İbrahim de, Muhtar'ın gelişinden bir hafta sonra, yani Ramazan ayının sonlarında Kûfe'ye ulaşmışlardı.

Kelboğulları şeyhi Malik oğlu Hassan, Mervan'ın Halifelik makamına götürülmesine sebep olmuşsa da, Mervan'dan sonra Yezid oğlu Hâlid'in halife olması iddiasındaydı. Bu yüzden Mervan'ın Hâlid'den kuşkusu ağır basmakla, önemini gidermek üzere onun anası ve Yezid'in karısı olan Ümmü Haşim'le evlenmişti.

Said oğlu Amr ise Mısır'ın ele geçirilmesine yardım ve Zübeyr oğlu Mus'ab'a üstün gelmekle büyüklenerek, **"Mervan'dan sonra halifelik benim hakkımdır"** dediği Mervan'ın kulağına gidince altmışbeş yılı içinde, Mekke ve Medine büyük-

lerini topladı. Abdülmelik ve Abdülaziz adlı oğullarını veliaht ederek halkı onlara biat ettirdi. Her zaman Hâlid'i halkın gözünden düşürmek isterdi. O kadar ki, bir gün meclisinde bir toplulukta Hâlid'i çirkin sözlerle aşağılayıp horladığından, o da anasına şikâyet etmiş. Anası da Mervan'a kin bağlamış ve fırsatını gözetip, bu altmışbeş yılı Ramazan ayı başlarında Mervan onun evinde uyurken yüzüne bir yastık koyup ve cariyeleriyle beraber üzerine oturup Mervan'ı boğduktan sonra "Mü'minlerin Emiri ansızın öldü" diye bağırmıştır.

Mervan bu şekilde ölünce yerine oğlu Abdülmelik Halife oldu. Öteki oğlu Abdülaziz ve Abdülmelik'e uymak üzere Mısır valiliğinde kaldı.

Mervan sağken iki ordu hazırlayarak birini Medine'ye ve ötekini Ubeydullah İbn Ziyâd'ın komutasında Irak'a göndermişti. Medine'ye giden ordu bozguna uğramıştır. İbn Ziyâd'ın emrinde giden ordu da Karkisiya'ya gitti. Hâris oğlu Züfer'i vurup Karkisiya işini bitirdikten sonra gidip Irak'ı ele geçirecekti. Mervan ölünce oğlu Abdülmelik, Ubeydullah İbn Ziyâd'ı yerinde bıraktı ve emrini yeniledi.

O sırada ise Şiilerden bir kısım fedailer toplanarak Şam sınırına doğru gelmekteydi.

Sard oğlu Süleyman, Tevvabin sanıyla kendisine uyan Şiilere hareket etmek üzere, bu altmışbeş yılı Rebiülahir ayının başını tayin etmiş olduğundan o gün Kûfe şehrinden çıkıp Nahile denilen yere kondu. Başına dörtbin kadar Şii toplandı. Kendi defterinde ise onaltıbin asker kayıtlıydı. "Tevvabin'in kalanı nerede?" diye sordu. İkibin kadarını **"Muhtar Sakafı ayarttı, kendisine bağladı"** dediklerinde, **"Geri kalan onbini nerede kaldı. Bunların din ve imanı yok mu, yeminleri nerede kaldı?"** dedi. **"Kûfe'den Hüseyin'in öcünü almak için geliniz ey Tevvabin"** diye tellâl bağırttı. Sonunda bin kadar adam daha toplandı. **"Gönülsüz askerin ne faydası olur, işte doğruluk ve içtenlikte hareket edecek fedailer bundan ibarettir"** denildi. Böyle davalarda geveze çok olur, iş gören az bulunur. Süleyman'ın defterinde yazılı olan onaltıbin kişiden ancak beşbini toplanabildi.

Kûfe valisi Yezid oğlu Abdullah ise Ubeydullah İbn Ziyâd'ın büyük bir orduyla hareketini öğrenmiş olduğundan Kûfe'nin kuvvetinin azaltılmasını istemezdi. Bundan dolayı bazı şehrin büyükleri ile birlikte Nahile'ye çıkıp Sard oğlu Süleyman ile görüştü. **"Siz bizim kardeşimizsiniz, bu şehrin ileri gelenisiniz, bizden ayrılmayınız ve bizim kuvvetimizi azaltmayınız, düşmanımız geldiği zaman hep beraber savunalım"** diye öğütte bulundu. Süleyman ve arkadaşları ise Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye çağırıp da, Kerbelâ'ya gelişinde yardımına koşmadıklarından ötürü, işlemiş oldukları büyük günahı düşüne düşüne üzüntü içinde kaldıklarından dolayı, bu uğurda can vermeyi kurmuş oldukları için, bir türlü öğüt kendi-

lerini etkilemediğinden niyetlerinde ısrar ile, "Biz, kazaya razı olarak Allah'a bel bağlayarak gideceğiz" diye cevap verdiler.

Şiiler Kerbelâ olayından önce bu kadar fedakârlığı etmiş olsaydılar iş başka şekle girmiş olurdu. Fakat pişmanlığın faydası olmayacak bir zamanda pişman olup da, kızgınlıkla kendi başlarına hareketleri kendilerini tehlikeye atmak demekti. Bununla beraber düzgün bir orduda bulunsalar epeyce iş görebilirlerdi.

Bunun üzerine Yezid oğlu Abdullah, **"Sabrediniz. Hiç olmazsa sizinle beraber gitmek üzere bir miktar asker hazırlayalım da düşmana karşı kuvvetli varasınız"** dediyse de yararı olmadı. Sard oğlu Süleyman, hemen Rebiülâhir ayının beşinci cuma günü öğleden sonra hareket emrini verdi. Tevvabin'den birçoğu ondan ayrıldı. Geri kaldı. Süleyman bunu da önemsemedi. **"Öyle gayretsizlerin varlıklarından yoklukları daha iyidir"** diyerek yürüyüşe geçildi ve ertesi gün Kerbelâ'ya vardı.

Bu Tevvabin topluluğu, Hz. Hüseyin'in türbesine varır varmaz feryadı koparddılar. Günahlarından tövbe ve istiğfar ettiler. Yirmi dört saat orada durup ağladılar. Sonra birer birer türbeye veda ederek Enbar'a gittiler.

Kûfe valisi Abdullah, onların böyle dağınık ve düzensiz hareketlerine bakarak, **"Bu topluluktan ilk alacağımız haber, onların bozulup yok olacakları şeklindeki üzüntülü haberin işareti olacaktır"** diyerek üzüldü.

Şiiler, Enbar'dan kalkarak Karkisiya'ya eriştiklerinde Hâris oğlu Züfer kaleden çıkıp onlarla görüştü, kendilerine ikram etti. **"Burada kalınız, bizimle beraber olunuz. Düşman pek kuvvetli geliyor. Birlikte savunmaya ve karşı koymaya çalışalım** dedi. Sard oğlu Süleyman ise, **"Şehrimiz halkı da bize böyle dediler. Ama dinlemeyip yürüdük. Burada da duruculardan değiliz"** diyerek Karkisiya'dan hareketle Aynı yerde Re'sü'l-Ayn denen yere indiler. Beş gün orada kalıp dinlendiler. Ubeydullah İbn Ziyâd da büyük bir orduyla oraya bir günlük uzaklığı olan yere gelmişti. Sard oğlu Süleyman tarafından ileriye gönderilen dörtyüz atlı, Şamlıların bir bölüğüyle karşılaşarak vurup bozdular ve Şamlıların hayvanlarını yağma ettiler.

Ubeydullah İbn Ziyâd, bunu öğrenince onikibin askerle Nümeyr oğlu Husayn'ı ileri gönderdi. Sard oğlu Süleyman da onu karşıladı. Cumadelula ayının yirmialtısında iki taraf birbiriyle karşılaştılar. Şamlılar Şiileri itaate çağırdılar. Onlar da, **"Mervan'ın soyunu indirerek Ziyâd'ın oğlunu bize veriniz. Biz de Irak'tan Abdullah b. Zübeyr'in memurlarını kovalım. Halifelik Peygamber'in Ehl-i Beytine kalsın"** dediler. İki taraf, birbirinin teklifini kabul edemediğinden birbiri üzerine saldırdılar. Akşama kadar vuruşma uzadı. Üstünlük hep Şiilere yüz göstermekteydi. Ertesi gün sabahleyin Ziyâd'ın oğlu tarafından Husayn'a yardım

için sekizbin asker geldi. Şiiler son derece şiddetle çarpıştılar. İki taraftan pek çok kimseler öldü ve yaralandı. Sonunda akşam erişti. Savaşa ara verildi. Ertesi cuma günü sabahleyin Ziyâd'ın oğlu tarafından daha onbin kadar yardımcı asker geldi. Sabahleyin pek şiddetli çarpışmalar oldu. Şam askeri pek çoğalarak her taraftan Tevvabin'i kuşatmaya başladılar. Sard oğlu Süleyman onu görünce hemen, **"Çabuk Rabbine kavuşmak isteyenler yanıma gelsin"** diyerek kılıcının kınını kırdı. Askerinden birçoğu da ona uyarak kılıçlarının kınlarını kırdılar ve fedakârca Şamlılar üzerine atılarak çok kanlı bir savaşa giriştiler. Şamlılardan pek çok halkı öldürdüler ve yaraladılar.

Husayn gördü ki iş yaman. Bu fedailer pek şiddetli saldırıyorlar. Hemen yaya okçuları çağırtarak o fedailer üzerine ok yağdırdı. Sard oğlu Süleyman (r.a.) öldürüldü. Onun vasiyeti üzerine sırayla sancağı alan başkanlar da birer birer düşüp öldürüldüler. Tevvabin'de karşı koyacak güç kalmadı. Fakat yine akşama kadar dayandılar. Karanlık basınca Şamlılar ordugâhlarına döndüler. Başkanlardan Şeddad Beceli oğlu Rifâa hemen kılıç artıkları olan Tevvabin'i topladı. Savaş alanını bırakarak kaçtılar. Darmadağınık olarak Karkisiya'ya can attılar. Üç gün orada kaldıktan sonra Kûfe'ye döndüler. Ondan sonra Ziyâd'ın oğlu da Karkisiya savaşlarıyla uğraşmıştır.

O sırada Basra ve Ehvaz taraflarında da Hariciler türemekle pek çok çarpışmalar olmuştu. Sonunda halkın büyük çabasıyla toplulukları dağıtılmış ve nice azılı ve belli başlı başları öldürülmüştür.

Kâbe'nin Tamiri

Abdullah b. Zübeyr (r.a.) bu sırada genç ashâbdan Muti oğlu Abdullah (r.a.)'ı Kûfe valisi yapmıştır.

Geçen yıl Nümeyr oğlu Husayn'ın attığı mancınık taşlarından Kâbe'nin duvarları çatlamış ve yıpranmış olduğundan Abdullah b. Zübeyr, Kâbe duvarlarının hepsini yıkarak yeniden yaptırıp onardı. Kureyş evvelce Kâbe'yi yaparken Hatim-i Hicri dışında bırakmış olduklarından, Abdullah b. Zübeyr bu sefer Hz. İbrahim'in yaptığı gibi yaptırdı. Hicri Beyt-i Şerifin içinde bıraktı.

Abdullah b. Amr'ın Vefatı

Amr b. Âs'ın oğlu Abdullah altmışbeş yılı içinde hayat dersini bitirdi, öldü (r.a.).

Babasından oniki yaş küçüktü. Babasından önce İslâm olmuştu. Babasının zoruyla Sıffîn'de onunla beraber bulunduysa da, silah kullanmadı. Bununla beraber, "Keşke yirmi sene önce öleydim de Sıffîn'de bulunmayaydım" dermiş. Çok

bilgin ve faziletli bir kişiydi. Ebû Hüreyre (r.a.) dermiş ki: **"Benden fazla hadis ezberleyen yoktur, ancak Amr b. Âs'ın oğlu Abdullah ki, o yazardı ben yazmazdım."**

Muhtar Sakafi'nin Ortaya Çıkışı

Muhtar Sakafi Kûfe'ye gelip, "Mehdi Muhammed b. Hanife'nin vezir ve eminiyim" diyerek gizlice Şiileri davete kalkışmakla Şialardan bir kısmı ona bağlanmışlardı.

Sard oğlu Süleyman öldürülüp de, topluluğu dağıldıktan sonra meydan kendisine kaldı. Gittikçe onu tutanlar çoğaldı. Ünlü Eşter'in oğlu ve Kûfe'de aşiret, kuvvet ve kudret sahibi olan İbrahim'i de bir aralık kendisine çekmekle Muhtar'ın kuvveti arttı. Kûfe'de gizlice kendisine biat edenlerin sayısı onikibine yükseldi. Bunun üzerine altmışaltı yılı Rebiülevvel ayının ondördüncü perşembe gecesi ayaklanmak üzere karar verdi. Bu kararını taraftarlarına bildirdi.

Oysa, **"Muhtar, şu iki gecenin birinde ayaklanacakmış** diye Kûfe valisi Muti oğlu Abdullah'a haber verilmişti. O da meydanlara ve lâzım gelen yerlere inzibat askerleri ile özel memurlar göndermişti. Güneş battıktan sonra İbrahim b. Eşter bir miktar silahlı adamlarıyla Muhtar'ın yanına giderken Muti'nin oğlunun memurları onu geri çevirmek istediklerinden savaşa başlandı. Şiiler tarafından, **'Muhammed soyunun Emini çıktı. Ehl-i Beyt şehitlerinin öçlerini almak isteyenler gelsin"** diye bağırıldı.

Hemen Muhtar'a biat etmiş olanlar yer yer toplanmaya başladılar. Muti'nin oğlu tarafından da derhal yedi-sekizbin asker toplanıp gönderildi. Kanlı bir çarpışmaya başlandı. Eşter'in oğlu, babası gibi mertçe ve fedakârca vuruşarak savaşı kazandı. Muti'nin oğlu ister istemez savuşup, Dar-ı Ebû Musa'da gizlendi. Eşter'in oğlu gelip hükümet konağını ele geçirdi. Hemen Muhtar gelip hükümet konağına girdi. Sabahleyin Kûfe ileri gelenleri, mescide ve hükümet kapısına gelip toplandılar. Muhtar mescide gitti. Minbere çıkıp çok edebi bir hutbe okudu. **"Ey insanlar! Doğru yol üzerinde olan bir biat ile biat ediniz. Vallahi Ebû Talip oğlu Ali ile Ali'nin soyunun biatından sonra böyle bir biat etmediniz"** deyip indi. Kûfe ileri gelenleri gelip Allah'ın kitabına ve Resûlüllah'ın sünnetine uymak ve Ehl-i Beytin kanlarını istemek ve zayıfları korumak üzere biat ettiler. Böylece Kûfe'de bir Şia hükümeti kuruldu.

Muhtar, herkese iltifat ve güzel muamele ederek halkı güzel güzel ümitlere düşürdü. Muti'nin oğlu Dâr-ı Ebû Musa'da gizlenmiş olduğunu öğrenince savuşup gitmesi için kendisine yüzbin dirhem yolluk gönderdi. O da savuşup Basra'ya gitti.

Muhtar, Beytülmal'da yani Hazine'de dokuz milyon dirhem buldu. Onları kendisinin silah arkadaşlarına paylaştırdı. Eşter'in kardeşi Hâris oğlu Abdullah'a

sancak verip onu Ermenistan tarafına, Utarid oğlu Umeyr oğlu Muhammed'i Azerbaycan'a, Kays oğlu Said oğlu Abdurrahman'ı Musul'a, Mes'ud oğlu İshak'ı Medâin'e ve Yemân oğlu Huzeyfe oğlu Sa'd'ı Hulvan'a memur etti. Abdullah b. Zübeyr tarafından Musul valisi olan Eş'as b. Kays oğlu Muhammed de bunun üzerine işin sonunu beklemek üzere Musul'dan kalkıp Tikrit'e gitti. Sonra gelip Muhtar'a biat etmiştir.

Sonra Muhtar divan kurdu. Halkın davalarını görmeye başladı! Sonra **"İşlerin çokluğu adliye işleriyle uğraşmaya engel oluyor"** diyerek davaların görülmesini eskiden olduğu gibi hâkim Şureyh'a bıraktı.

Ubeydullah İbn Ziyâd'ın Savaşı

Ubeydullah İbn Ziyâd büyük bir orduyla Karkisiya üzerine geldi. Züter'in işini bitirdikten sonra varıp Irak'ı ele geçirmekle görevliydi. Tevvabin topluluğunu dağıttıktan sonra Karkisiya'yı sıkıştırmaya devam etmişti. Züfer ise Kays Aylan kabilesiyle birlikte şiddetle karşı koyduklarından Ziyâd'ın oğlu artık o taraftan vazgeçerek, bu sırada ordusuyla Musul üzerine yürüdü. Muhtar tarafından Musul'a gönderilmiş olan Said oğlu Abdurrahman, Tikrit tarafına çekilerek durumu Muhtar'a bildirdi. O da üçbin seçkin atlı ile Enes Esedi oğlu Yezid'i Musul tarafına gönderdi.

Yezid b. Enes, Medâin üzerinden Musul'a doğru hareket etti. Musul sınırını aşarak Batlı denen yere kondu. Ziyâd'ın oğlu ise onun hareketini duyunca ona karşı Musul'dan üçer binlik iki tümen gönderdi. Bu tümenlerin birisi bir gün evvel çıkıp Enes oğlu Yezid'le karşılaştı. Arefe günü sabahleyin savaşa başlandı. Şam askeri bozuldu. Komutanları öldürüldü. Geriden gelen tümen bozgun askeri alıp birlikte Batlı'ya geldiler ve ertesi gün Kurban bayramı sabahı savaşa giriştiler. Onlar da fena hâlde bozuldular, kimi öldürüldü ve kimi yaralandı ve tutsak oldular.

Yezid b. Enes ise ağır hasta olduğu halde askere kumanda ederek bu zaferi gördükten sonra o gün akşam üstü öldü. Vasiyeti üzere Azib Esedi oğlu Verka komutan oldu. Öteki komutanlar ile danışmada, **"Ziyâd'ın oğlu seksen binlik bir orduyla gelmiş. Biz ona nasıl karşı koyabiliriz? Savaşı bugün kazanırsak yarın kaybederiz"** denilerek oradan geri döndüler. Muhtar, bunu haber alınca İbrahim b. Eşter'i yedibin askerle o tarafa gönderdi.

Hazreti Hüseyin'in Katillerinin Öldürülmesi

Kûfe ileri gelenleri Muhtarın üstünlük kurmasından ve hükmetmesinden endişe duydukları için, Eşter'in oğlunun Musul tarafına gidişini fırsat bilerek hemen Muhtar'ın aleyhine ayaklandılar. Kûfe dışındaki meydanlara toplandılar.

Muhtar bunu duyunca hemen Eşter'in dönmesi için kendisine emir gönderdi ve ayaklananları bir süre haberleşme ve bir süre vuruşmalarla oyalandırdı. Eşter'in oğlu da çabucak gelip yetişti. Meydan-ı Sebi'de kanlı bir çarpışmaya tutuştu. İsyancılar bozuldu. Pek çoğu kırıldı. Beşyüz kişi tutsak edildi. Muhtarın yanına götürüldü. **"Bunların hangileri Kerbelâ olayında bulundu, araştırılsın?"** diye emretti. Araştırılınca ikiyüzkırksekizinin Kerbelâ'da bulundukları anlaşılınca onlar idam edildi. Gerisi salıverildi.

Lanet olası Şimr bu olayda bulunmuşken kaçmış ve Fırat kenarında bir köye gitmişti. Ancak peşini bırakmayanlarca yakalanıp öldürüldü ve cesedi köpeklere atıldı.

Bu olay Zilhicce ayının sonlarında geçti. İleri gelenler ve Kûfe başkanlarının kılıç artıkları Basra'ya kaçıp kurtuldu. Muhtar da Hz. Peygamber soyunun katillerini aramakla uğraşır oldu.

Hz. Hüseyin'in öldürülmesinde eli ve rolü olan, elbise ve eşyasını yağma eden alçakları birer birer buldurup öldürdü. Bazıları hakkında ellerini ayaklarını kesip de debelenerek ölmek gibi işkenceler yaptı. Kerbelâ'da İbni Ziyâd tarafından başbuğ yapılan Ömer b. Sa'd b. Ebi Vakkas'a teminat vermişken onun ve oğlu Ömer oğlu Hafs'ın başlarını kestirdi. **"Biri Hüseyin için öteki Hüseyin oğlu Ali için"** diyerek Muhammed b. Hanife'ye gönderdi. Hz. Hüseyin'in başını taşımış olan Havli'yi aramaya memurlar yollayınca evinin bir tarafında başına bir sepet geçirip gizlenmişti. Karısı ise kocası, Hz. Hüseyin'in başını evine getirerek bir kova altına koyduğu zamandan beri ondan nefret etmiş, soğumuş ve ona kin bağlamış olduğundan, arayıcılar gelip de **"Kocan nerede?"** diye sorunca diliyle "Bilmem" diyerek, eliyle ise o sepetin olduğu tarafa işaret edince, arayıcılar onu bulup idam etmişler ve cesedini yakmışlardır.

Eşter'in Oğlunun Üstün Gelmesi ve İbn Ziyâd'ın öldürülmesi

Muhtar, Kûfe'deki muhaliflerini tepeleyip sindirdikten sonra, Zilhicce ayının sonlarında büyük bir orduyla İbrahim b. Eşter'i, İbni Ziyâd'ın üzerine gönderdi.

İbrahim b. Eşter, çarçabuk gidip altmışyedi yılı başlarında Musul'a bağlı yerlerden Barşiya denen köye vardı. Ubeydullah İbn Ziyâd da Musul tarafından gelip ona yakın yerde ve Hazar nehri kenarında ordusunu kurdu.

Ertesi sabah çok kanlı ve pek sert bir vuruşmaya giriştiler. İbn Ziyâd'ın askeri kat kat fazla ise de Eşter'in oğlunun yanında da pek çok savaş eri ve fedai adamlar bulunduğundan, iki taraf pek şiddetli dövüşüp vuruştular. İki taraftan pek çok adamlar öldü. Sonunda Ziyâd'ın oğlu ve oğlu ve nice komutanlar düşüp Şam ordusu pek fena hâlde bozuldu. Kûfeliler, onları o kadar şiddetle kovaladılar

ki, silahla öldürülenlerinden fazlası nehirde boğuldu. İbn Ziyâd'ın ordusunda ne varsa hep Eşter'in oğlunun elinde kaldı. Eşter'in oğlu, o zaman Medâin'de bulunan Muhtar'a müjdeci gönderdi.

İbrahim b. Eşter, Musul'da otururak İbn Ziyâd'ın ve komutanlarından bazılarının kesik başlarını Muhtar'a göndermiş olduğundan bu kesik başlar, hükümet konağına getirilince bir yılan birkaç kere İbn Ziyâd'ın ağzından girip burnundan ve burnundan girip ağzından çıkmış olduğu rivayet edilir.

Şam ordusunun bu şekilde bozulup dağılması Emevi Devleti'nce büyük kayıplardan olduğu gibi, Muhtar'ın böyle büyük bir zafer kazanmasından ötürü, Abdullah b. Zübeyr de zarar görmüştür. Çünkü Eşter'in oğlu, bu zaferin arkasından yer yer Musul şehirlerine memurlar gönderdiği sırada kardeşi Abdullah oğlu Abdurrahman'ı Nusaybin'e yolladı. El-Cezire'deki Sincar ve çevresini ele geçirtti. Numan Bahili oğlu Hatem Harran ve Urfa'yı bırakıp gidince buraları hep Muhtar'ın hüküm pençesi altına girdi.

Muhtar Tarafından Mekke ve Medine'ye Asker Gönderilmesi

Şam ve Mısır, Mervan oğlu Abdülmelik'in elindeydi. Mekke ve Medine, Hicaz, Yemen ve Basra Abdullah b. Zübeyr'in hükmü altındaydı. Kûfe'de de Muhtar Sakafi üstünlük kurmuştu.

Abdülmelik, Emeviye Devleti'ni eski hâline döndürmek istiyordu. Abdullah b. Zübeyr de, bütün ülkeyi ele geçirmek çabasındaydı. Muhtar ise ikisini de yok etmek üzere Muhammed b. Hanife adına halkı çağırmaktaydı. Ancak bütün kuvvetiyle Şiilerin can düşmanı olan Emeviler üzerine yürümek için bir süre daha Zübeyr'in oğlunu avutup aldatmak arzusundaydı. Zübeyr'in oğluna ne ayaklanmış, ne de boyun eğmiş, belki ikisi ortası şüpheli bir hâlde görünüyordu. Abdullah b. Zübeyr de onu bu şüpheli durumdan çıkarıp da açıkça kendisine biat ettirmek üzere boş yere biata çağırıyordu.

Abdülmelik Şam'da halifeliğe seçildiği gibi, Enif oğlu Urve'yi altıbin askerle Medine'ye göndermiş, fakat Medine'ye girmeyip de dışında durması için kendisine emir vermişti. Urve Medine'ye geldi. Şehir dışında ordu kurdu. Fakat cuma günleri Medine'ye girip mescitte cuma namazını kılar ve dönüp ordugâhına giderdi. Bir ay sonra Abdülmelik'in emriyle dönmüştür.

Çünkü Abdülmelik kendisine çeki düzen verip de başşehrini kuvvetlendirmeye muhtaç olduğundan, kuvvetinin bir kısmını Medine'de bulundurmak, ona göre zaman ve ortama uygun düşmüyordu. Bundan dolayı Medine'nin ele geçirilmesine ve korunmasına önem vermemiştir. Fakat Hicaz tarafından korku ve endişesi vardı. Hicaz yolunu tutmak ve Zübeyr'in oğlunun askerinin çevreye yayılarak

beri taraflara geçmelerine engel olmak üzere Vadi'l-Kura'ya dörtbin asker yolladı. Abdullah b. Zübeyr de onları püskürterek Medine'yi korumak üzere o tarafa asker yollamakta olduğundan yer yer iki taraf arasında vuruşmalar olmaktaydı.

Muhtar ise bu karışık durumdan yararlanarak görünüşte Zübeyr'in oğluna yardım etmek ve aslında ise Hanife'nin oğlu adına hareket ederek Medine'yi ele geçirmek üzere o tarafa üçbin asker göndermişse de, Kûfe askerinin kötü niyetleri anlaşıldığından Zübeyr'in oğlunun askeri ansızın onların üzerine atılarak hepsini darmadağınık etmişlerdir.

Muhtar'ın maksadı Muhammed b. Hanife'nin hemen meydana çıkıp da, halifelik davasına kalkışması şeklindeydi. Hanife'nin oğlu ise kendisi için kan dökmekten sakınırdı. Bundan dolayı Muhammed b. Hanife ve Abdullah İbn Abbas çoluk çocuklarıyla birlikte Mekke'ye varıp, orada yaşamayı seçmişlerdir. Kûfe büyüklerinden onyedi kişi de onlarla beraber bulunuyordu. Bunlardan birisi Kûfe ileri gelenlerinden ve ashâbdan Ebû Tufeyl idi.

Kûfe Şiileri ise Hanife'nin oğlunun çağrısını ilân etmiş olduklarından, eğer kamuoyu onun tarafına kayar diye Abdullah b. Zübeyr korkuya düştüğünden Hanife'nin oğlunu topluluğuyla beraber biata çağırdıkta, karışıklık günleri geçip de, halk bir halife üzerine birleşinceye dek tarafsız duracaklarını belirterek özür diledilerse de, Abdullah b. Zübeyr, hemen Hanife'nin oğlunu hapsederek belli bir süre içinde biat etmezlerse, hepsini idam edeceğini söyleyerek tehdit etti ve korkuttu. Bunun üzerine Ebû Tufeyl (r.a.) Kûfe'ye gitti. Durumu Kûfelilere bildirdi. Bu ise tam Muhtar'ın aradığı bir fırsattı. Minbere çıktı çok etkili bir hutbe okudu, **"işte Mehdiniz, Hz. Peygamber'in diğer Ehl-i Beytiyle birlikte koyun gibi hapsedilmişlerdir. Ne vakit kesileceklerini bekliyorlar"** deyince halkta büyük bir dalgalanma ve kaynaşmadır koptu. Dörtbin kadar fedai seçildi. Takım takım Mekke tarafına gittiler. Önce Zât-ı Irk'a varan Ebû Abdullah Cedeli hemen emrinde toplanmış bulunan bir grupla Mekke'de silah çekmiş olmamak için ellerine birer odun alarak Mekke'ye girdiler. Muhammed b. Hanife'yi hapisten çıkardılar. Geridekileri de takım takım geldi. Mekke, hep gözleri kararmış başlarına kan çıkmış Kûfe fedaileriyle doldu. Abdullah b. Zübeyr korku ve hayretlere düştü.

Bu fedailer, hemen Abdullah b. Zübeyr üzerine saldırmak istedilerse de, Abdullah İbn Abbas, **"Mekke'de çatışmak uygun değildir"** diye yasakladı. Hanife'nin oğlu da Şı'b-i Ali'ye çıkıp yanında toplanan dörtbin kadar adamla orada yerleşti. Muhtar tarafından kendisine gönderilmiş olan dörtyüzbin dirhemi yanındakilere paylaştırdı.

Muhtar'ın Öldürülmesi

Kûfe tarafının önemi günden güne artmakta olduğundan Abdullah b. Zübeyr, kardeşi Zübeyr oğlu Mus'ab'ı Basra valisi yaptı. Sebi olayında bozulup da Basra'ya kaçmış olan Kûfe ileri gelenleri de Mus'ab'ı, Muhtar'ın aleyhine kışkırttılar.

Mus'ab aslında yiğit bir adamdı. Basra yöresinin kahramanı ve Faris valisi olan Mühelleb'i çağırdı. Mühelleb, pek çok mal ve askerle Basra'ya gelince Mus'ab'a cesaret geldi. Hemen Basra aşiretlerini çağırdı. Her birinin üzerine güçlü komutanlar verdi. Hatta Temimoğulları kabilesinin komutanı ünlü Ahnef b. Kays'tı. İşte Mus'ab böyle mükemmel bir orduyla hemen Kûfe üzerine yürüdü.

Muhtar bunu öğrenince telaşlandı. Kûfe bölgesinin kahramanı İbrahim b. Eşter ise Musul'daydı. Muhtar hemen Şemit oğlu Ahmer'i başkomutan yaparak büyük bir orduyla Mus'ab'a karşı çıkardı.

Şemit'in oğlu, Mezar denilen yere ulaştı. Mus'ab da gelip ona karşı ordu kurdu. İlerdeki birlikler çatışmaya başladı, vuruşma kızıştı. Mühelleb de Kûfe ordusunun öncüsüyle biraz çarpıştı. Sonra silah arkadaşlarını saldırıya özendirdi. Hepsi birden saldırarak bir anda birçok halk Şemit'in oğlunun başına üşüştü. O da mertçe karşı koyduysa da sonunda vurulup yere düştü.

Şemit'in oğlu, böyle ölünce Kûfe ordusu fena hâlde bozuldu. Basralılar ise onlara eman ve zaman vermediler. Kûfe'ye doğru duraksamadan kovaladılar. Yetiştiklerini öldürdüler. Bozgun askerin çoğu kırılıp yollarda kaldı. Muhtar, bu büyük bozgunu öğrendi. Hemen Mus'ab'ı Kûfe'ye uğratmamak için, yanındaki askerle Harura'ya çıktı ki önce orada mescid, kule ve kale yaptırmıştı. Askerini orada düzene soktu. Mus'ab da çarçabuk gelip çattı.

Eş'as oğlu Muhammed, önce Muhtar'dan kaçıp da Basra'ya gitmiş olan Kûfe büyükleriyle birlikte gelip Mus'ab'ın önüne geçti. Muhtarla mertçe ve öç alırcasına savaştı. Muhtar ise o kadar şiddetli saldırdı ki, Eş'as'ın oğlu arkadaşlarıyla beraber yok olup gitti. Mus'ab'ın başındaki asker de dağılıp az kaldı. O da neredeyse yok olacaktı. Fakat bu savaş alanının kahramanı Mühelleb, çok sert saldırılarda bulunarak Kûfe askerini bozdu. Muhtar yalnız kalarak az bir askerle kaleye girip kapandı. Yiyecek ve içecekten yoksun kaldı. Sonunda fedailik yolunda dışarı uğradı. Karşısına çıkanları doğradı, kendisi de bir asker gibi öldürüldü.

Muhtar'ın öldürülmesi altmışyedi yılı Ramazan ayının ondördünde oldu. Muhtar, o zaman altmışyedi yaşındaydı. Bu çarpışmada Kûfelilerin kaybı yedibin kadardı. Müslüman savaşlarında kaçanları kovalamak, yaralıları öldürmek uygun değilken Mus'ab, bu kere bozgun askeri şiddetle kovalatmış ve yetiştikleri yerlerde öldürtmüş olduğu için, halk arasında yerildi ve ayıplandı. Muhtar'ı öldürerek

üstünlüğü sağladıktan ve savaş bittikten sonra ünlü Adî oğlu Hacer'in Abdurrahman ve Abdürrab adlı iki oğlunu ve Huzeyfe İbn Yemân'ın oğlu İmran'ı tutup öldürmekle, bu da halkın gözünde pek çirkin görüldü.

Mus'ab, sonra Abdullah b. Ömer (r.a.) ile karşılaşınca selâm verip, **"Kardeşinizin oğlu Mus'ab"** deyince Ömer'in oğlu, **"Sen bir günde Müslümanlardan yedibin kişinin katilisin!"** diye azarlamıştı. Mus'ab, **"Onlar kâfir ve çok günahkârdılar..."** deyince, **"Yemin ederim ki, babandan miras kalmış koyun sürüleri olsa yine de bir günde bu kadarını öldürmek sırf israftır..."** demiş olduğu rivayet edilir.

Mus'ab Kûfe'yi ele geçirerek çevreye memurlar gönderdiği sırada İbrahim b. Eşter'e haber gönderip, "Eğer bana boyun eğersen Zübeyr'in soyu, halifelik makamında bulundukça Şam eyaleti ve batıya doğru alacağın yerler hep senin olsun" demiş. Mervan oğlu Abdülmelik de, **"Eğer bana biat edersen Irak tamamıyla senin olsun"** diye Eşter'in oğluna haber göndermiş. Eşter'in oğlu kendi yakınlarıyla danışmada bulunduktan sonra anlaşmazlığa düşmüşler. O da, **"Eğer Ziyâd'ın oğlunu ve bunca Şam büyüklerini öldürmüş olmasaydım Abdülmelik'e biat ederdim"** diyerek hemen Mus'ab'a evet cevabı verdi. Onun çağrısı üzere Kûfe'ye gitti. Mus'ab da onun Musul ve el-Cezire, Ermenistan ve Azerbaycan kıtalarının genel valiliğini Muhelleb'e verdi. Bu sene Faris ve Irak'ta Hariciler gemi azıya alarak Medâin'e kadar sağa sola saldırdılar, adam öldürdüler, mal yağmaladılar. Bunun üzerine Mus'ab yine Faris'e Muhelleb'i görevlendirdi. Eşter'in oğlunu da Musul'a gönderdi.

Haricilerden olup Yemâme'de üstünlük sağlayan Amir Hanefi oğlu Necdet ise Bahreyn ve Umman taraflarına tecavüzle Necid bölgesini tamamen hükmü altına aldı.

Birkaç yıldan beri hacılarla Abdullah b. Zübeyr hac yaptığı gibi, bu altmışsekiz yılı hac mevsiminde de hacılarla yine o hac etti. Fakat bu sene Arafat'ta dört sancak görüldü. Biri Muhammed b. Hanife ile arkadaşlarının ve öteki Abdullah b. Zübeyr ile ona bağlı olanların ve diğer biri Ümeyyeoğullarının ve diğer biri de Amir Hanefi oğlu Necdet'indi. Bu grupların en güvenilir olanı Hanife'nin oğlunun topluluğuydu. Öteki üç grup arasında düşmanlık ve büyük rekabet vardı. Fakat herhangi bir olay çıkmadı. Hac mevsimi olaysız geçirildi.

Amr b. Said'in Öldürülmesi

Amr b. Said. Âs, Emevilerin büyük komutanlarındandı. Muaviye zamanında Mervan İbn Hakem ile birbirinin yerine geçerek birkaç kere Medine valiliğinde bulunmuştu. Mervan'ın Mısır üzerine hareketinde büyük hizmet etmiş ve o sı-

rada Şam üzerine saldıran Zübeyr oğlu Mus'ab'a üstün gelmişti. Bundan gurura kapılarak Mervan'dan sonra halifelik kendisinin hakkı olmak iddiasında bulunduğu hâlde, Mervan'ın kendi oğulları Abdülmelik'le Abdülaziz'i veliaht etmesinden ve sonra Abdülmelik'in tahta geçmesinden dolayı gücenerek, hiç olmazsa ondan sonra kendisinin halife olması hakkında bir karar verilmesini isterdi. Abdülmelik ise oralara yanaşmadığından Said oğlu Amr pek çok incinmişti.

Altmışdokuz yılı içinde Abdülmelik, Karkısiya üzerine hareket etti. Said oğlu Amr'ı da beraber götürdü. Halep dolaylarına erişince Said oğlu Amr geceleyin ordudan ayrıldı. Dönüp Şam'ı ele geçirdi. Abdülmelik de sabahleyin durumdan haberli olunca dönerek Amr ile savaşa tutuştular. Fakat arabulucuların aracılığıyla birbirine sağlam güvence vererek aralarında bir anlaşma imza ederek barışıp görüştüler.

Dört gün sonra Abdülmelik, Amr b. Said'i hükümet sarayına çağırttı. Haksız yere idam ettirerek büyük bir rakipten kurtuldu. Fakat anlaşmayı bozmakla töhmetlendi.

Amr'ın ayaklanışı üzerine Hama tarafındaki Likam dağında büyük bir baş kaldırma ve karışıklık çıkmıştı. Abdülmelik asker göndererek isyancıları darmadağınık etti. Şam bölgesi her çeşit isyancılar ve muhaliflerden boşaldı.

Muhammed b. Hanife'nin Bazı Durumları ve Abdullah b. Abbas'ın Vefatı

Muhtar'ın öldürülmesi üzerine Abdullah b. Zübeyr'in hükümeti kuvvetlenince kardeşi Zübeyr oğlu Urve'yi Hanife'nin oğluna gönderdi. Topluluğuyla beraber kendisine biat etmezlerse üzerlerine asker yollayacağını bildirdi. Hanife'nin oğlu, "Kardeşin ne inatçı adamdır. Allah'ın öfkesinden korkmuyor!" dedikten sonra yanındaki topluluğa, "Ben, Allah'a sığınarak burada kalacağım. Canı isteyen savuşup gitsin" diyerek onların ayrılmalarına ve dönmelerine izin verdi. Kûfe ileri gelenlerinden Ebû Abdullah Cedeli ve ötekiler, "Biz senden ayrılmayız!.." dediler. Abdullah b. Zübeyr de teklifinde ısrar etti.

İşte bu sırada Hanife'nin oğluyla Abdülmelik arasında bir haberleşme oldu. Müslümanların işleri düzelinceye dek kalmak üzere Hanife'nin oğlu Şam'a gelirse, hakkında hürmet gösterileceğini Abdülmelik söz vererek bildirdi. Hanife'nin oğlu da grubuyla beraber Şam tarafına gitti. Hanife'nin oğlu, Medine'ye erişince, Abdülmelik'in verdiği sözde durmayarak kahbelikle Said oğlu Amr'ı öldürmüş olduğunu öğrendi. Bu hareketine pişman olarak Eyle'de kaldı.

Bu sırada Hanife'nin oğlunun zühd ve salâhına ve fazilet ve olgunluk derecesiyle ilgili, halk arasında birçok sözler yayıldı. Abdülmelik de onun Şam yöresinde bu şekilde ününün yayılmasından ürktü. Onu çağırdığına pişman oldu.

Bunun üzerine Abdülmelik, **"Bize biat etmeyenlerin memleketimizde durması saltanat usulüme uymaz!.."** diye haber gönderince Hanife'nin oğlu, Mekke tarafına döndü. Ebû Talib Şı'b'ında oturmayı seçti. Fakat Abdullah b. Zübeyr ona rahat vermedi. Teklif ve sıkıştırmalarında öncekinden fazla ısrar gösterdi. Hanife'nin oğlunun topluluğu, Zübeyr'in oğluyla savaşmak üzere izin istedilerse de izin vermedi. Hemen **"Ya Rabbi Zübeyr'in oğluna aşağılık ve korku elbisesini giydir ve ona ve ona bağlı olanlara sıkıntı ve eziyet verecek adam gönder"** diye dua etti ve kalkıp Tâif'e gitti.

Büyüklerin Vefatı

Abdullah b. Abbas da, Abdullah b. Zübeyr'in yanına gidip, ona pek ağır sözler söyledi. Hemen Tâif'e göçtü. Çok geçmeden hicretin yetmişinci yılı içinde seksen küsur yaşında Tâif'te cennet'e göçtü. Namazını Hanife'nin oğlu kıldı, "Bugün bu ümmetin bilgini öldü" dedi. Gerçekten Abdullah İbn Abbas, asrının en bilgini ve üstünüydü. Tefsir ilminin kurucusu da odur. Allah ondan hoşnut olsun.

Yetmişbir yılında da ashâbdan Azip Ensari oğlu Berra (r.a.) Kûfe'de öldü. Bedir Savaşı'na çıkmışken küçük olduğu için, Resûlüllah (s.a.v.) onu geri çevirmişti, sonra Uhud'da ve öteki Peygamber savaşlarında bulunmuştur. Yine bu yıl ashâbdan Edred Eslemi oğlu Abdullah (r.a.) da Kûfe'de ölmüştür.

Abdülmelik'in Irak'ı Ele Geçirmesi

Abdullah b. Zübeyr'in durum ve zamanın gereğine uygun düşmeyen tavır ve hareketi, Hanife'nin oğlunun ve öteki Ehl-i Beytin nefretini çekti, öyle ki Hâşimoğullarının en büyük düşmanları Ümeyyeoğullarıyken Abdullah İbn Abbas, Abdülmelik'i Zübeyr'in oğluna tercih eder olmuştu. Kısaca Abdullah b. Zübeyr, bütün Ehl-i Beyti sevenleri gücendirmiş ve düşmanlarının ellerine manevi silahlar vermişti. Abdülmelik ise her fırsattan yararlanarak maddi, manevi sefer hazırlıklarını tamamlamaya çalışıyordu.

Irak seferi kendisinin göz diktiği bir yerdi. O kadar ki altmış dokuz yılında Karkisiya üzerine hareket etmişken Sâid oğlu Amr'ın baş kaldırması ve bazı bölgelerin karışıklığı sebebiyle geri kalmıştı. Fakat muhaliflerini darmadağın ederek Şam yöresini güzelce nizam ve inzibat altına almıştı. Medine yolunu korumak üzere Hz. Osman'ın kölemenlerinden Amr oğlu Tarık'ı da askerle o tarafa göndermiş ve Eyle ile Vadilkura arasında oturması ve koruma işine dikkat etmesi için kendisine emir vermişti. El-Cezire bölgesinde ise bu yıl bazı aşiret ve kabileler, birbiriyle vuruşup, birbiri hakkında din ve insafa sığmayacak biçimde vahşice muameleler yapıyorlar.

Faris ve Irak'ta da Haricilerin çarpışmaları sürüyordu. Zübeyr oğlu Mus'ab'ın en tedbirli ve güçlü komutanları dağılmış olarak kendisi Kûfe'de yalnız kalmıştı.

Bundan dolayı hâl ve zaman Abdülmelik'in maksadına uygun ve kendisinin idaresi yerinde ve komutanları kendisi hakkında iyilik düşünen, doğru ve sâdık kişilerdi. Hemen savaş hazırlıklarını bitirmeye çalışıyordu. Kûfe büyükleriyle haberleşerek çeşitli söz vermelerle onları tarafına çekmeye çabalıyordu. Nitekim bir haylisinden uygun cevaplar ve kimisinden basbayağı çağrı mektupları almıştı.

Fakat öteden beri İslâm askeri yaz mevsiminde Rum ülkesine akınlarda bulunmuşlarken Muaviye öldükten sonra meydana çıkan karışıklıklardan dolayı bu usul yerine getirilmez olmuştu. Rumlar da bundan yararlanarak Şam topraklarına girer oldular.

Abdülmelik ise var gücüyle Zübeyr'in oğluna karşı durmak zorundaydı. Belâyı savmak için hicretin yetmişinci yılında her hafta biner altın vermek üzere İstanbul imparatoruyla bir barış anlaşması yaptı. Abdülmelik böylece Rum tarafını güven altına aldıktan sonra hemen hicretin yetmişbirinci yılı içinde Irak üzerine harekete niyet etti. Büyük komutanlarını yanına çağırttı. Danışma meclisini topladı. Oradakilerin bazısı Şam'la yetinmek ve Irak seferinden cayılması fikrinde bulundu. Abdülmelik bu görüşe kesin olarak karşı çıktı. Kimileri de, **"İki sene seferle uğraşıldı, bu sene de bolluk değil"** diyerek Irak seferinin gelecek yıla bırakılmasını uygun gördü. Kardeşi Mervan oğlu Muhammed ise, **"Ey Mü'minlerin Emirî! Hemen yürüyünüz, hakkınızı arayınız"** deyince kimileri de, **"Siz burada kalarak soyunuzdan birini gönderiniz"** dedi. Abdülmelik de, **Bu işin başında aklı başında bir Kureyşli bulunması gerekir. Olur ki cesur bir adam seçerim de fikir ve görüş sahibi olmaz... Ben nasıl savaşılacağını bilirim. Gerekirse kılıçla da yiğitliğimi kanıtlayabilirim. Mus'ab, her ne kadar kahramanlık yuvasından pek yiğit bir adamdır. Fakat harb fennini bilmez. Etrafında ise karşıt görüşlü kimseler var. Oysa benim adamlarımın tümü benim iyiliğimi isteyen kişilerdir."** diyerek hemen harekete karar verdi.

Gerçekten Zübeyr oğlu Mus'ab, kardeşi gibi yiğit ve kahraman bir kişiydi. Fakat fikir ve tedbirce Abdülmelik ondan üstündü (Fikir, yiğitlerin kahramanlıklarından önce gelir). Abdülmelik, hemen pek güzel hazırlanmış ve çok düzenli ve disiplinli bir orduyla Şam'dan hareket etti. Önce yolunu kapayan Hâris oğlu Züfer üzerine gitti. Karkisiya kalesinde onu kuşattı. Mancınık kurdu, kalenin bir burcunu yıktırdı, askerine şiddetli hücumlar ettirdi. Züfer ise harb fenninde usta ve benzeri kıt bir yiğitti. Öyle kuvvetli savundu ve o kadar mertçe karşı koydu ki, herkes hayret etti. Şamlılar, pek çok saldırdılar. Pek çok ölü vermişlerken kaleyi ele geçiremediler. Oysa onlar mancınıkla uğraşırlarken Züfer, oğlu Hüzeyl'i süvari ile

dışarı çıkardı. O da şahin gibi Şam askerini vurdu, saflarını yardı, Abdülmelik'in otağına kadar vardı. Kılıçla otağın birkaç ipini kestikten sonra dönüp gitti ve sağ salim kaleye girdi. Abdülmelik her nasıl olursa olsun Züfer'le barışa razı olup, kardeşi Mervan oğlu Muhammed'i bu işi konuşmak üzere görevlendirdi. O da Hüzeyl ile söyleşti. Hüzeyl, babasının yanına gidip, **"Bunca halk Abdülmelik'e biat etmiş. Sen de onunla uyuşuversen. Bu adam sana Zübeyr'in oğlundan hayırlıdır..."** deyince babası, "Zübeyr'in oğlunun biati boynumdadır. Nasıl bozayım?" diyerek bazı şartlarla barışa evet dedi. Abdülmelik de bu şartları kabul etti.

Züfer ve beraberindeki asker mal ve canlarından emin olmak ve Zübeyr'in oğlunun ölümüne kadar Züfer, Abdülmelik'e biat eylememek ve askerine bölüştürmek için kendisine Abdülmelik tarafından bir miktar mal verilmek üzere barışa karar verildi. Fakat Abdülmelik'in Said oğlu Amr hakkında yaptığı haksızlığı hatırlayan Züfer onun yanına varmaktan çekindiği için, Abdülmelik ona güvence olarak Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) asasını yani bastonunu gönderdi. Züfer de ona güvenerek kaleden çıkıp Abdülmelik'in yanına gitti. Görüştüler, barıştılar.

Abdülmelik böylece Karkısiya engelini ortadan kaldırınca önünde başka bir tıkanıklık kalmadığından, hemen ordusuyla ileri yürüdü. Zübeyr oğlu Mus'ab, Basra'dayken Abdülmelik'in Şam'dan hareketini öğrenince, Mühelleb gibi büyük çarpışmalarda güvenmeye değer Basra komutanları, Faris tarafında Haricilerle savaştıklarından vakit kaybetmeden onları çağırtarak, Kûfe'ye gelip Kûfe komutanlarını toplayıp ve Kûfe komutanlarının en yiğit ve tedbirlisi İbrahim b. Eşter'i de Musul'dan getirterek var kuvvetiyle Abdülmelik'e karşı varmak gerekirdi. Çünkü Abdülmelik'e üstün geldiği takdirde, dağınık Haricileri birer birer vurup dağıtmak, kendisince kolaydı. Ama Abdülmelik'in üstün gelmesi hâlinde Haricilere karşı durmanın ne yararı vardı.

Mus'ab ise Haricilerle olan çarpışmalara çok önem verdiğinden, Mühelleb gibi en güçlü komutanları askeriyle beraber Faris taraflarında bırakıp yalnız ünlü Ahnef b. Kays'ı yanına alarak Kûfe'ye geldi. Ahnef de Kûfe'de öldü. Mus'ab'ın yanında Basra askerini idareye gücü yeter büyük bir adam kalmadı. Mus'ab hemen İbrahim b. Eşter'i çağırarak, Abdülmelik'e karşı çıktı. Oysa iki ordu arasında iki üç konak kalınca Abdülmelik Irak büyüklerinden önce haberleştiklerine bir daha, haberleşmediklerine ise ilk olarak mektuplar yazıp, her birine birer şey söz verdiği sırada, Eşter'in oğluna da bir mektup göndererek Irak valiliğini söz vermişti. Eşter'in oğlu, mektubu açmadan mühürlü olduğu hâlde, Mus'ab'a verdi. O da okuyup anlamını ona söyledi. Eşter'in oğlu, **"Bütün komutanlarınıza böyle mektuplar gelmiştir. Fakat onlar gizli tutuyor. Hemen onları öldür, ya da hepsini hapset. Başlarına memurlar ver. Yenilirsen hepsini öldürsünler; yenersen**

onların yollarını açarak aşiretlerine bağışlamış olursun" dedi. Mus'ab nasıl zor bir durumda bulunduğunu ve Iraklıların nasıl iki yüzlü ve uyuşulmaz olduklarını anladı. **"Ahnef b. Kays'a Allah rahmet etsin. Iraklılar, her gün bir koca isteyen edepsiz kadın gibi her gün bir komutan isterler der idi. Doğrudur. Fakat dediğin tedbirin alınmasına şimdiki durumumuz uygun değildir"** diyerek hemen ordusuyla ileri yürüdü.

Cemaziyelahir ayında Düceyl nehri dolaylarında ve Deyr-i Caselik yakınlarında iki taraf karşılaştı. Askerin öncülüğüne Mus'ab tarafından Eşter'in oğlu ve Abdülmelik tarafından kardeşi Mervan oğlu Muhammed görevlendirildiler.

Hemen şiddetli bir savaşa başlandı. Mervan oğlu Muhammed'in sancağını taşıyan öldürüldü. Eşter'in oğlu, onun birliğini yerinden kaldırdı, geri sürdü. Abdülmelik kardeşine yardım gönderdi, çarpışma daha çok kızıştı. Mus'ab da Verka oğlu Attab'ı, Eşter'in oğlunun yardımına gönderdi. Attab ise Abdülmelik'in çağırttığı olduğundan bozgunluk gösterdi. Hemen Eşter'in oğlunun başındaki asker bozuldu ve Eşter'in oğlu öldürüldü. Bunun üzerine Şam askeri, doğru Mus'ab'ın üzerine saldırınca onun başındaki asker de dağıldı. Mus'ab, onyedi adamıyla yalnız kaldı. Kılıç elinde vuruşarak otuzaltı yaşında o da bir nefer gibi öldürüldü.

Abdülmelik hemen Irak askerini biata çağırdı. Onlar da biat ediverdiler. Böylece kavga bitti. Gürültü basıldı. Abdülmelik Kûfe'ye gitti. Kırk gün Nahile'de durdu. Irak ve Faris hep onun eline geçti. Abdullah b. Zübeyr'in elinde yalnız Hicaz ve Yemen kaldı. Kuvveti çok zayıfladı.

Abdülmelik Irak ve Farisi hükmü altına almış ve yer yer komutanlar ve memurlar göndermişti. Yetmişiki yılında bu komutanlar Haricilerle yapılan pek çok savaşlarla uğraşmışlardır. Fakat Haricilerle başa çıkamadıklarından Abdülmelik de Haricilerle olan işlerde ünlü Mühelleb'i görevlendirmek zorunda kalmıştır. Hariciler hükümetlere baş kaldırıyorlardı. Ancak fikir bakımından onların arasında da birbirine karşı gruplar vardı. Yemâme'de türeyen Amir Hanefi oğlu Necdet adlı Harici, Umman ve Bahreyn'e kadar saldırılarda bulunarak gerek Zübeyr'in oğluna gerek Emeviye Devleti'ne karşı gelmişti. Bu sene ona zıt' olan Haricilerden Ebû Füdeyk adlı Harici türedi. Bahreyn'i ele geçirerek Necdet'i öldürmüştür. Sonra Kûfe ve Basra askeri Bahreyn'e gönderilerek Ebû Füdeyk de öldürülmüştür.

Haccac'ın Hicaz'a Gönderilmesi

Abdülmelik Irak'ı ele geçirdikten sonra Yûsuf Sakafi oğlu Haccac ki, halk arasında "Zâlim Haccac" diye bilinir. Abdülmelik'e gelip, "Ben rüyada gördüm ki, Zübeyr'in oğlunu tutup derisini yüzmüşüm... Beni onunla savaşa memur et..." deyince Abdülmelik de onu üçbin kadar Şam askeriyle Hicaz'a gönderdi. Haccac

yetmişiki yılı Cemaziyelevvel ayında sefere çıktı. Medine'ye uğramadı. Doğru Sakifoğullarının vatanı Tâif'e gitti. Baba ve dedelerinin yurdu idi. Zübeyr'in oğluna gücenik olan Hanife'nin oğlunu tutanlar orada bulunuyordu. Haccac orada kendisine epeyce kafadar bulmuştur.

Haccac Sakafi, Tâif'ten Arafat'a süvari gönderir. Zübeyr'in oğlunun süvarisi de oraya gelip vuruşurlar. Her vakit Zübeyr'in oğlunun atlısı yenilip bozguna uğrayarak dönüp Mekke'ye giderlerdi.

Abdullah b. Zübeyr'in Şehit Olması ve Abdülmelik'in Bağımsızlık Kazanması

Haccac, Abdullah b. Zübeyr'in kuvvetinin azaldığını ve askerinin dağıldığını Abdülmelik'e yazarak, onu kuşatmak üzere Mekke'ye gitmek için izin ve yardım isteyince, Abdülmelik de Haccac'a katılmak için, Vadilkura bölgesinin korunmasıyla görevli Tarık'a yazılı-emir gönderdi. Tarık hemen yetmişiki yılı Zilkade ayında Medine'ye girdi. Abdullah b. Zübeyr tarafından Medine komutanı olan Talhatü'n-Neda'yı görevden attı ve Şamlılardan birini yerine kaymakam yaptıktan sonra kendisi beşbin askerle çıkıp, Zilhicce ayı sonunda Mekke'ye varmıştır.

Haccac ise Zilkade ayında Mekke'ye gelip, ihrama girmiş ve halk ile beraber haccetmişse de, Zübeyr'in oğlunun engellenmesinden ötürü Beyt-i Şerifi tavaf ve Safa ve Merve arasında sa'y edemedi. Zübeyr'in oğluyla arkadaşları da Arafat'a çıkamadıkları için hac edemediler. Hac mevsimi bitince Haccac, Ebû Kubeys dağı üzerine mancınık kurup, Abdullah b. Zübeyr üzerine taş atmaya başladı. Bu yıl Abdullah b. Ömer (r.a.) hac için Mekke'ye gelmiş olduğundan Haccac'a **"Allah'tan kork. Sen savaşsız geçmesi gereken bir ayda ve şehirdesin. Dünyanın her tarafından hac farzını yerine getirmek için bunca insanlar gelip toplanmış... Mancınık, onların tavafına engel oluyor. Onlar hac edinceye dek taş atmayı bırak..."** diye haber gönderdi. O da bir süre mancınıkla taş yağmuruna ara verdi. Abdullah b. Zübeyr de hacıları tavaf ve sa'y'den alıkoymadı. Tavaf sona erince Haccac'ın çağrıcısı, **"Haydi artık memleketlerinize gidiniz. Çünkü biz yine taş atmaya başlayacağız"** diye bağırdı.

Hacılar döndü. Zalim Haccac da mancınığı işletmeye başladı. Kâbe üzerine ilk mancınık atılınca şimşekler parladı. Gözleri kamaştırdı. Pek çok gök gürledi, mancınık gürültüsünü bastırdı. Şamlılar ürküp ellerini mancınıktan çektiler. Haccac mancınık taşını alıp kendi eliyle mancınığa koydu ve onlarla beraber attı. Oysa iki gün kısa sürelerle yıldırımlar indi durdu. Haccac'ın askerinden onikisini vurup öldürdü. Şamlılar korkup dağılıverdi. Haccac, **"Ey Şamlılar korkmayınız. Bu yıldırımlar Tihame'nin her zaman olagelen olaylarındandır. Galibiyet ise**

yakındır. Size müjdelerim!..” diyerek askerine cesaret verdiği sırada yıldırımlar Zübeyr’in oğlunun adamlarından birkaç kişiye değince Haccac, **“Görmüyor musunuz, yıldırımlar onlara da dokunuyor. Hâlbuki siz itaatte, onlar ise isyan üzeredirler...”** diyerek askerini kandırdı. Yine mancınığı işletmeye başladı. Kuşatmayı şiddetlendirdi.

Abdullah b. Zübeyr, namaz kılarken taşlar önüne düşerdi. Fakat asla umursamaz ve savuşup bir tarafa gitmezdi. Böylece çarpışma ve kuşatma uzadı. Haccac’ın askeri kırkbine yükselince, her taraftan Mekke’yi kuşatmıştı. Dışardan Mekke’ye bir şey sokulamadığından, Mekke’de yiyecek bulunmaz oldu. Halk aç kaldı. Abdullah b. Zübeyr de anbarlarındaki zahireyi, açlıktan ölmeyecek kadarlık miktar üzere dağıtırdı. Şamlılar işte bu zahirenin de tükenmesini bekliyordu. Sonunda halk açlıktan bitkin olarak onbin kişi, Haccac’dan eman alıp dışarı çıktılar. Abdullah b. Zübeyr’in Hamza ve Hübeyb adlı oğulları da çıkanların içindeydiler. Abdullah, diğer oğlu Zübeyr’e, **“Sen de kardeşlerin gibi Haccac’dan güvence al. Ben senin sağ kalmanı isterim”** deyince Zübeyr, “Ben senden ayrılamam” diyerek ölünceye dek babasından ayrılmadı.

Abdullah, anası Hz. Esma’nın yanına gitti. “Anne! İnsanlar benden ayrıldılar. Yanımda pek az adam kaldı. Onlar da pek az bir süre dayanabilirler. Düşman ise bana dilediğim kadar dünyalık veriyor. Senin fikrin nedir?” diye sorunca Hz. Esma, **“Sen kendini daha iyi bilirsin. Eğer hak üzer sen ve insanları hakka çağırıyorsan bunu yap ki, bu yolda hayli yoldaşın öldü. Artık bu yolda yürü. Ümeyyeoğullarının oğlanlarına kendini maskara etme ve eğer maksadın dünya ise sen ne kötü aldanmışsın ki, hem kendini hem de yanındakileri yok etmiş olacaksın. Eğer ben hak üzereydim, ama arkadaşlarıma gevşeklik gelince, ben de zayıf düştüm dersen bu da hür kişilerin ve dindarların işi değildir. Dünyada daha ne kadar kalacaksın?.. Ölüm daha iyidir...”** deyince Abdullah, **“Benim de görüşüm ve şimdiye kadar mesleğim budur. Dünyaya asla eğilmedim. Bu yola çıkışım, ancak şeriata aykırı işler işlendiğinden dolayı, Allah için karşı koymak içindir. Fakat senin görüşünü bilmek istedim. Sen de benim görüşümü arttırdın. Bak ana! Ben bugün ölürüm. Üzüntün çoğalmasın, işi Allah’a bırak. Oğlun beğenilmeyen bir işi seçmedi. Fuhuştan bir iş işlemedi. Eziyet ve haksızlık yoluna gitmedi. Memurlarından birinin yolsuz hareketini öğrenince, kabul etmemekte kusur etmedi. Gözümde Rabbimin rızasından daha değerli bir şey yoktur. Ya Rabbi! Bunu kendimi temize çıkarmak için söylemiyorum. Ancak anama teselli için söylüyorum”** dedi. Hz. Esma, “Umarım ki, güzel bir sabır üzere bulunurum. Sen benden önce ölürsen, Cenâb-ı Hak’tan mükâfat isterim. Eğer kazanırsan sevinirim. Çık oğlum! Göreyim işin sonu neye varır?” dedikten

sonra oğluna dua ederek, "Ya Rabbi! Onu senin emrine bıraktım. Hüküm ve kazana razı oldum. Bana sabreden ve şükredenlerin karşılığını ver" dedi. Veda için oğlunu kucaklayıp öperken eli, onun zırhına dokundu. **"A bu ne! Bu öyle fedailik yolunu seçenlerin işi değildir. Paçalarını sıva, mertçe hareket et"** deyince Abdullah, zırhını çıkardı, kollarını ve paçalarını sıvadı. Çıkıp yanında kalan fedai arkadaşlarıyla birlikte dalkılıç olarak dışarı uğradılar. Haccac'ın bir kısım askerini kesip doğradılar. Fakat düşmana göre pek az olduklarından ister istemez geri döndüler. Haccac'ın askeri de yaklaşarak gelip kapıları tuttular. Her yandan saldırıya geçtiler. Abdullah b. Zübeyr ise arslan gibi, bir o yana bir bu yana koşuşur ve saldırganları geri püskürtür ve arkalarından kovalar, kimse yanına yaklaşamazdı.

Haccac bu durumu gördü. Öfkelendi. Hemen atından indi. Yaya olarak askerini arkalarından sürmeye ve onları Zübeyr'in oğlunun bayrak taşıyıcısı üzerine saldırtmaya başladı. Abdullah b. Zübeyr hemen bayrakçının önüne geçti. Arslan gibi üzerlerine atıldı. Onlar da açıldılar. Haccac'la beraber geri çekildiler. Sonra Abdullah b. Zübeyr Hz. İbrahim'in makamına geldi. İki rekât namaz kıldığı sırada düşman, döndü. Hücum ederek sancaktarı öldürdüler ve sancağı aldılar. Abdullah b. Zübeyr namazdan sonra ilerleyip sancaksız olarak pek mertçe vuruşmayı sürdürdü. Muti oğlu Abdullah onunla beraber çarpışırken vurulup düştü. Abdullah b. Zübeyr, kaplan gibi düşmanlar üzerine atıldı. Hacun'a kadar gitti. O sırada yüzüne bir taş değdi. Yüzünden kan akmaya başladı. Yine şiddetle çarpışırken düşmanlar çevresini sardılar. Sonunda yere düşürüp öldürdüler.

Haccac ve Tarık yanına gelip durdular. Tarık, **"Karılar bundan erkek ve mert bir çocuk doğurmamıştır"** deyince Haccac, **"Sen Mü'minlerin Emiri'ne karşı geleni övüyor musun?"** dedi. Tarık, **"Evet, öyle olmasa biz özürlü olmazdık. Çünkü yedi aydan beri biz onu kuşattık. Askeri, kalesi ve yardımcıları olmadığı halde bize karşı koydu. Belki de bize üstün durumdaydı!.."** diye cevapladı. Bu konuşmaları Abdülmelik'e ulaşınca, insaf edip, Tarık'a hak vermiş olduğu söylenir.

Bunun üzerine Zalim Haccac Mekke'ye girdi. Mekkelileri Abdülmelik'e biat ettirdi. Sonra Mescid-i Haram'ın süpürülüp taşlardan temizlenmesi için emir verdi. Zübeyr'in oğlunun kesik başını Şam'a gönderdi. Gövdesini astırdı. Anası Hz. Esma'yı yanına getirtmek için adam yolladı. Hz. Esma gitmedi. Haccac yine adam gönderdi. **"Ya gelsin, ya da onu saçından tutup sürükleyerek getirecek adam gönderirim"** dedi. Esma yine gitmedi. Hemen Haccac kalkıp onun yanına vardı. "Abdullah hakkındaki davranışımı nasıl gördün" diye sordu. Hz. Esma, **"Öyle gördüm ki, sen oğlumun dünyasını bozdun. O da senin âhiretini yıktı. Resûlüllah (s.a.v.) bize Sakif te bir yalancı ve bir yok edici olduğunu haber verdi. Yalancıyı (Muhtar'ı) gördük. Yok edici de sensin"** diye cevapladı.

Abdullah b. Zübeyr geceleri namaz kılar, gündüzleri oruçlu, zâhid ve adaletli, eşi az bulunur bir adamdı. Hükümet süresi dokuz yıldır. Yetmişüç yaşında, yetmişüç yılı Cemaziyelevvel ayının onyedinci salı günü Zalim Haccac'ın askeri elinde ölmüştür (r.a.).

Zübeyr'in oğlunun şehit olması üzerine bütün Hicaz ve Yemen halkı da Abdülmelik'e biat etti. Muhammed b. Hanife'nin biatıyla genel biat gerçekleşti. Abdülmelik Halifelik makamında bağımsız oldu.

Büyüklerin Vefatı

Abdullah b. Zübeyr'in şehit düşmesinden daha bir ay geçmeden anası Zâtü'n-Nitakayn diye bilinen Hz. Ebû Bekir kızı Esma da Mekke'de sonsuzluk ülkesine gitti.

Resûlüllah (s.a.v.) hicret günü gizlice Hz. Ebû Bekir'in evine gelip de oradan mağaraya gittiklerinde Hz. Esma, onlar için hazırladığı sofrayı bağlamak üzere bir şey bulamadığından kendi nitakını, yani peştemalini iki parçaya ayırarak, biriyle sofrayı ve diğeriyle matarayı bağlamıştı. Resûl-i Ekrem onu Cennet'le müjdelemiş ve Zâtü'n-Nitakayn yani iki peştemallı diye lakaplandırmıştı.

Hz. Esma bu şekilde âhiretini bayındır duruma getirdikten sonra çok yaşadı. Oğlu Abdullah'ın halifeliğini ve şehit edilişini gördü. Ömrünün sonlarında gözleri görmez oldu. Yüz yaşına ulaştı. Sonra cennete gitti (r.a.).

Hadic oğlu Râfi' (r.a.) ensardandı. Uhud Savaşı'nda yaralanmış ve sonra Hz. Peygamber'in savaşlarının çoğunda ve Sıffîn'de Hz. Ali'yle beraber bulunmuştu. O da seksen yaşındayken bu sırada âhirete göçtü.

Ashâbdan ve Mısır'ın büyük adamlarından ünlü Hadic Sükûni oğlu Muaviye ve Mekke'nin alınış günü. Eşca' kabilesinin sancağını taşıyan Malik Eşcai oğlu Avf ve yaşı yüze ermiş olan Hâlid Cüheni oğlu Mâ'bed (r.a.) de o sıralarda öldüler.

Hattâb oğlu Abdullah b. Ömer de seksenaltı yaşındayken Abdullah b. Zübeyr'in şehit olmasından üç ay sonra ve bir söylentiye göre seksenyedi yaşındayken yetmişdördüncü hicret yılında Mekke'de ölmüştür. Daha erginlik yaşına varmadan babasıyla birlikte İslâm olmuştu. Büyük hadisçilerdendi. Din işlerinde pek çok ihtiyatlıydı. Müslümanlarla yapılan savaşlara katılmadı. Şamlılar ona çok tutkun ve onu çok sevdiklerinden, Yezid'in ölümünden sonra onu halifeliğe seçmek istedilerse de, o yanaşmadı. Ensar'dan Abdullah oğlu Cabir (r.a.) dermiş ki: **"Bizim içimizde kendisine dünya meyledip de, yüz çeviren Hattâb oğlu Ömer ile oğlu Abdullah'tı."** Rıdvan biatında bulunan Ekva oğlu Seleme ve büyük hadisçilerden ve faziletli ashâbdan Ebû Said el-Hudri (r.a.) de yetmişüç ve bir rivayete göre yetmişdört senesinde ölmüşlerdir.

Kûfe büyüklerinden Semre oğlu Câbir ve Ensar'dan Muallâ oğlu Ebû Said yetmişdört senesinde ve Soffa ashabından Sariye oğlu Irbaz yetmişbeş senesinde öldüler (r.a.).

Ensardan Abdullah b. Amr oğlu Cabir de bir rivayete göre yetmişdört ve bir rivayete göre yetmişyedi senesinde Medine'de ölmüştür (r.a.).

Abdülmelik'in Bağımsız Olarak Hüküm Sürmesi

Hicretin yetmişüç yılı hac mevsiminde Mekke, Medine ve Yemâme valisi olan Sakaflı Yûsuf oğlu Haccac halk ile hac etti.

Hz. Ömer'in tayin etmiş olduğu Hâkim Şurayh, Abdullah b. Zübeyr devrinde olduğu gibi Abdülmelik'in zamanında da Kûfe hâkimliğinde bırakıldı. Basra hâkimi de eskisi gibi Hübeyre oğlu Hişam'dı.

Yetmişdördüncü sene Sakaflı Haccac Medine'ye geldi. Bir iki ay kadar kaldığı sırada Hz. Peygamber'in komşularını, **"Siz, Osman'ın katillerisiniz!"** diyerek azarladı. Abdullah oğlu Cabir ve Sa'd oğlu Sehl gibi ashabı hor görmüş ve aşağılamıştı.

Sonra Mekke'ye gitti. Kâbe'yi yıkarak yeniden yaptı. Abdullah b. Zübeyr'in yaptığı binayı değiştirerek Kureyş'in yaptığı gibi Hicr'i dışarda bıraktı. Bugün de aynı durumdadır.

Epey zamandır Berberiler baş kaldırmışlar ve Afrika ülkesini ele geçirmişlerdi. Abdülmelik ise Abdullah b. Zübeyr ile uğraştığından Mağrib yani Kuzeybatı Afrika işlerine bakamamıştı. Bu yetmişdört senesinde o tarafa çokça asker gönderdi.

Şark tarafları da karışıklıklar içindeydi. Sicistan tarafında İslâm askerleri, Allah'a ortak koşanlarla savaşmaktaydılar. Hariciler ise pek çok azgınlaşarak İran'ı çapul etmekteydiler. Bunun üzerine bu sene ünlü Mühelleb, başkomutan yapılarak Basra askeriyle Hariciler üzerine memur edildi. Kûfe askeri de onun yanına gönderildi.

Mühelleb, Ramhürmüz'de Haricilerle karşılaştı. Hemen ordusunu kurdu. Etrafına hendek çevirip istihkâm verdi. Savaşa hazırlandı. Oysa Irak valisi Mervan oğlu Beşir'in Basra'da öldüğü haberi gelince Basra ve Kûfe askerleri onu bahane ederek memleketlerine döndüler.

Yetmişbeş yılı başlarında Rumlar, Maraş tarafından baş göstermekle el-Cezire valisi Mervan oğlu Muhammed, o tarafa koşup gitti. Haricilerin işleri ise günden güne önem kazandığından Abdülmelik, Haccac'ı Irak valisi yaptı.

Haccac o zaman Medine'de idi. Abdülmelik'in buyruğu kendisine ulaşınca, onikibin seçkin atlıyla kalkıp Kûfe'ye gitti. Ansızın sabahleyin erkence Kûfe'ye vardı, mescide girdi, minbere çıktı, halkı topladı, uzun bir hutbe okudu.

Kalbi katı, yüzü pek, dili düzgün ve ciddi bir zalimdi. Bu hutbesinde, **"Benim durumum ve ünüm herkesin bildiği bir şeydir. Ben âlemin sıcak ve soğuğunu, acı ve tatlısını görmüş bir adamım. Ben kötülüğü taşıyıcısına yüklerim. Yaptığına yaptığıyla karşılık vererek cezalandırırım. Kesim ve devşirme mevsimi gelmiş olgun başlar görüyorum. Kanlara bulanacak sarıklara ve sakallara bakıyorum..."** dedikten sonra, **"Ey Iraklılar! Siz kavuştuğunuz nimetlerin değerini bilmeyip nankörlük ettiniz. Mü'minlerin emiri oklarını yaydı, birer birer yokladı, en kuvvetli ve en dayanıklı beni buldu. Buraya vali yaptı, sizin boğazlarınıza attı. Çünkü taşkınlık edici, azıcı, uyuşulmaz ve iki yüzlüsünüz. Epey zamandan beri azdınız, azgınlığı alışkanlık hâline getirdiniz. Sözüme kulak veriniz! Doğru yolda gidiniz. Yemin ederim ki, size aşağılığın lezzetini tattırırım. Derinizi yüzerim, sizi odun gibi keserim. Ben dediğimi yaparım. Ben dernek ve topluluk istemem. Herkes kendi başına işiyle gücüyle uğraşsın. Uydurma sözlerden ve dedikodulardan vazgeçiniz. Yemin ederim ki, doğru yol üzere olmazsanız boynunuzu vururum. Karılarınızı dul ve çocuklarınızı yetim bırakırım. Mühelleb'in yanından savuşup geldiğinizi öğrendim. Üç güne kadar onun yanına varmayanların boyunlarını vuracağım. Evlerini yağma edeceğim."** diyerek Kûfelileri tehdit edip korkuttu. Buyruğunu okuttu. Sonra Basra'ya gitti. Orada da böyle bir hutbe okudu. Gerek Kûfe'de gerek Basra'da eften püften bahanelerle ileri gelenlerden bazılarını öldürdü ve başkalarına ibret gösterdi.

Hz. Ali, Iraklılara çok öğütte bulundu. Fakat dinlemediler. Şamlıların taassubuna karşı içtenlikle çaba göstermediler. Hz. Ali de onlara kırılarak, **"Ya Rabbi! Ben onlardan bezdim, usandım. Onlar da benden bezdiler, usandılar. Sakif yiğidini onların başına belâ et ki canları ve malları hakkında cahiliye hükmü gereğince işlem yapsın ve memleketin ürünlerini yesin, kürklerini giysin. Yani her türlü çıkarlarından yararlansın..."** diye dua etmişti. Duası kabul olmuş ki, o sene Sakallı Yûsuf oğlu Haccac doğmuştu. Onun için bazı bilginler demiştir ki: **"Haccac'ın Hicaz ve Irak'ı ele geçirmesi, Allah tarafından onun o yöreler halkının başına belâ edilmesi sonucudur."**

Basra halkı Haccac'ın zulümlerine dayanamadılar. Carud oğlu Abdullah'ın başkanlığı altında bir topluluk kurdular. Haccac'ın aleyhine kalktılar ve çevresini sardılar ve çatışma sonunda üstün gelmişlerken Carud'un oğlu vurulup düşünce bozulup dağıldılar. Böylece Haccac kurtuldu ve daha çok zulüm ve tecavüz eder

oldu. Hatta Malik oğlu Enes (r.a.)'in oğlu Abdullah, baş kaldıranlar içinde bulunarak öldürüldüğünden, Haccac Basra'ya gelince Hz. Enes'in malını zorla aldığı ve kendisini azarladığı ve aşağıladığı için, o da Abdülmelik'e şikâyet mektubu göndermişti.

Abdülmelik tarafından özel bir adamla Hz. Enes'e, onu övücü ve iltifat edici bir mektup ve Haccac'a pek sert, azarlayıcı bir mektup gönderildi. Haccac bu azarlayıcı mektubu okuyunca çok telaşlandı. Hemen Enes'le görüştü. İltifat yüzü gösterdi. Tatlı dil ile özür dilemeye girişti. Hz. Enes, **"Ben çok sabrettim. Sizden şikâyet etmedim. Ta ki sen bize 'pek kötü kimseler' dedin. Yüce Allah ise bize Ensar yani yardım ediciler demiştir. Sen bize 'iki yüzlüler' dedin. Biz ise Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye göçünde ona yer hazırlamış ve iman etmiş kişilerdik. Seninle bizim aramızda yüce Allah hâkimdir. O hak ile doğru ve gerçeğe karşıt olanı ayırır. Sana karşı kuvvetim yoktu. Seni Allah'a ve sonra Mü'minlerin Emirine bıraktım. O da senin uymadığın hakkıma uydu. Yemin ederim ki, Hıristiyanlar Meryem oğlu İsa'ya bir gün hizmet etmiş bir adam görseler onun değerini bilirlerdi. Bense on sene Resûlüllah'a (s.a.v.) hizmet ettim. Yine hayır görürsem Allah'a şükrederim, tersini görürsem sabrederim. Gerçek yardımcı Allah'tır."** dedi. Haccac da özürler dileyerek onun mallarını geri verdi.

Mühelleb'in yanına verilen Basra'dan ve Kûfe'den tertiplenen askerler, Haccac'ın tehditleri üzerine çabucak görev yerlerine gittiler. Mühelleb onlarla kuvvet kazanarak Hariciler üzerine saldırınca, Hariciler hemen Ramhürmüz denilen yerden çekilip Kazrûn'a gittiler. Mühelleb de arkalarından hareketle Kazrûn'a varınca Hariciler, pek şiddetli karşı koyarak çarpıştılar. İki taraftan pek çok yaralanan ve ölenler olmuştu. Ondan sonra Mühelleb bir sene kadar Sabur'da kalarak Hicilerle yapılan savaşlarla uğraşmıştır.

Yetmişbeş yılı hac mevsiminde Abdülmelik hac etti. Minberde halka karşı büyüklük taslayarak söylediği hutbesinde, **"Bu ümmet iyiliği kazanıncaya dek kılıçla cihad ederim. Bana ilk muhacirlerin yaptıklarını yap diye teklif ediyorsunuz. Oysa siz onların yaptıklarını yapmıyorsunuz. Yemin ederim ki, bundan sonra her kim bana öyle bir teklif ederse boynunu vururum"** deyip minberden indi. O zamana kadar halkı, iyiliği emretmek işinden yasaklamak; emirlerin hiçbirinin yapmadığı bir şeydi.

Haricilerden Saferiyye mezhebine giren ve Arz-ı Dârâ'da oturan Müserrah oğlu Salih ile Şebib, Süveyd ve Batin gibi Haricilerin ileri gelenlerinden bazıları da bu sene hac etmişlerdi. Bunlar çok sofu ve mutaassıp, Abdülmelik ve komutanlarının tavır ve hareketlerine karşı çıkıcı adamlardı. Şebib ise pek atılgan ve çevik bir

adamdı. Bir yolunu bularak Abdülmelik'i vurup öldürmek üzere fırsat gözetmekte bulunduğu Abdülmelik'e haber verildi. O da ihtiyatlı davranmakla beraber onların kötü niyetlerini Haccac'a yazdığından Haccac onların arkalarına düşmüştü.

Salih'in el-Cezire ve Musul'da birçok dostları vardı. Onlarla ve özellikle Şebib ile haberleşerek yetmişaltı yılı Safer ayı başlarında işe girişmeyi kararlaştırdılar. Nitekim Safer ayının birinci gecesi yüzyirmi kişi oldukları hâlde Salih'in başına toplandılar. Ansızın el-Cezire valisi Mervan oğlu Muhammed'in hayvanlarını ele geçirerek savaş için en iyi hayvanlar edindiler. Dârâ ve Nusaybin halkı korkup kalelere kapandılar.

Mervan oğlu Muhammed tarafından gönderilen bin atlı, Salih'le karşılaşınca bozuldu. Sonra binbeşyüz atlı gönderildi ve çarpışma sonunda Salih öldürüldüyse de, onun yerine Şebib geçti. Mü'minlerin Emiri unvanını aldı. Hükümetin başına daha büyük bir belâ oldu.

Şebib el-Cezire, Musul ve Kûfe dolaylarında cirit atlı ile dolaşır ve üzerine çokça asker gönderilirse bir yana savuşur ve az asker olursa, ansızın vurup dağıtır ve yenilip bozulanları kendisine biat ettirirdi. Kendisine bağlı olan halkı korur ve karşı duranları vurur, çalar çarpardı. Anası Cehize bir şaşkın kadındı. Fakat pek cesur olup savaş alanında vuruşurdu. Kocası Gazale ise bilgin ve faziletli kişilerden olduğu hâlde çok yiğit ve askerliği iyi bilen biri olarak o da savaşırdı.

Önce Haccac'ın emriyle Medâyin'den çıkan beşyüz atlıyı Şebib, yüz bu kadar atlıyla vurup dağıtmıştı. Bunun üzerine Haccac Kûfe'den dörtbin asker gönderince Şebib bir fırsatını yakalayarak onları habersiz ve dikkatsiz bir durumdayken avladı. Yüzaltmış atlıyla içlerine dalarak başbuğlarını öldürüp, askerini darmadağınık etmişti.

Sonra Şebib Musul üzerinden Azerbaycan'a gidip Kûfe'den uzaklaşınca, Haccac da Şu'be oğlu Mugîre oğlu Urve'yi Kûfe'de yerine kaymakam bıraktı. Kendisi Basra'ya gitti. Ansızın Şebib'in Kûfe üzerine gelmekte olduğu haberi gelince, çabucak Haccac'ın Kûfe'ye gelmesi için Urve, kendisine haber uçurdu. Haccac, hemen iki konağı bir ederek seğirtip, Şebib'den önce Kûfe'ye erişti. İkindi vakti Kûfe'ye gelip hükümet konağına girdi. Fakat henüz asker toplamaya vakti yoktu. Şebib de akşamdan sonraca yetişti. Kûfe'ye girip elindeki sopayla hükümet konağının kapısına vurdu. Haccac'a sövdü ve tehdit ederek, Kûfe mescidinde bulduğu ve yollarda karşılaştığı adamları öldürdü.

Haccac ise kandille hükümet konağı kapısının üzerinde durup tellâl bağırttı. Şebib'in karısı Gazale Kûfe camisinde bir sabah namazı kılıp ilk rek'atinde Bakara sûresini ve ikinci rek'atinde Âl-i İmran sûresini okumayı adamış olduğundan, bu

fırsattan yararlanarak sabahın çok erken vaktinde yetmiş kişiyle Kûfe camisine gidip, adağını yerine getirmiş olduğu söylenegelmiştir.

Sonra Şebib korkusuzca Kûfe dışına çıktı. Haccac da hemen halktan altıbin kadar adam topladı. Onları üç alaya bölüştürüp, her birine birer bey tayin ederek, hepsini Şebib'in arkasına düşürdü. Bu asker Fırat'ın aşağı tarafına doğru yöneldi. Şebib ise o tarafı bırakarak Kadisiye yönüne gitti. Haccac da onu kovalamak için binsekizyüz cirit atlı gönderdi.

Halkın gözleri Şebib'den o kadar yılmıştı ki, onun üzerine gönderilen asker, kesilmeye gönderilen koyun sürüleri gibi korkar ve titrerlerdi. Şebib'in askeriyse bin belâdan arta kalmış, ölüm eri olmuş, çevik ve kan dökücü, iyi savaşan ve çok mutaassıp fedailerdi. Şebib de her zaman, fırsat gözeterek bir yolunu bulup düşmanı olan komutanı çarpıp yere düşürmekle askerini darmadağın edivermek gibi harp tedbirlerini yerine getirmekte pek ustaydı.

Haccac'ın gönderdiği cirit atlı, Kûfe'den çıkıp hızlı bir yürüyüşle Şebib'e eriştiler ve çokluklarına güvenerek hemen savaşa giriştiler. Şebib ise onların ortalarına şiddetle saldırarak komutanlarını düşürmekle onları darmadağınık ediverdi. Sonra adı geçen üç alayın nerede olduklarını aramaya başladı.

Bu alaylar ise Şebib'i aramak maksadıyla Turna katarı gibi Fırat'ın aşağı tarafına doğru yayılarak Kûfe'den yirmi dört saat kadar uzaklaşmışlar ve Rudbar'a kadar gitmişlerdi. Şebib, onlardan haberli olunca o tarafa gitti ve bir gün akşam üstü onlara çattı ve askerini üç bölük etti. Biri kendisinin, öteki biraderi Musad'ın, diğer biri de, o zaman Arab'ın en yiğidi sayılan Süveyd'in emrindeydi.

Süveyd pek yırtıcı ve usta bir askerdi. Arka arkaya şiddetli hücumlarla Kûfe ordusunun sağ kolunu vurdu, dağıttı. Savaş bütün gece sürdü. Seher vakti Şebib, bir fırsat düşürdü ve düşmanın ortasına şiddetle saldırarak başbuğlarını vurup öldürdü. Bunun üzerine Kûfeliler ne yapacaklarını şaşırdı. Şebib hemen onları biata çağırdı. Onlar da biat ettiler.

Biat edenlerin biri de Ebû Musa el-Eş'ari (r.a.)'nin oğlu Ebû Bürde'ydi. Şebib onu görünce, **'İşte iki hakemden birinin oğlu!"** dedi. Hariciler ise hakemlere en büyük düşman olduklarından Ebû Bürde'yi öldürmek istediler. Fakat Şebib **Bunun ne suçu var?"** diyerek onu kurtardı.

Ertesi gün Şebib, hemen Kûfe üzerine varmak istediyse de askerinin çoğu yaralı olduğundan az bir toplulukla Haniçar tarafına savuştu. Haccac ise, Şebib varıp da Medâyin'i ele geçirir diye telaşa düştü. Çünkü Medâyin şehri Kûfe'nin kapısı Irak arazisinin her tarafına hâkim bir noktasıydı.

Bunun üzerine Haccac, kendi komutanlarından Kutn oğlu Osman'ı Medâyin, Çuha ve Anbar valisi yaparak hemen Medâyin tarafına gönderdi ve Eş'as oğlu Muhammed oğlu Abdurrahman'ı başbuğ yaparak altıbin seçkin atlıyla Şebib'in arkasına düşürdü.

Şebib o sırada Şehr-i Zur tarafına savuştu. Abdurrahman da onun arkasına düştü. Şebib, onu habersiz ve dikkatsiz bir durumda avlayıp da çarpmak veya bir gece ansızın basmak için fırsat gözetirdi. Abdurrahman ise gündüzün savaş düzeni ve ihtiyat üzere bulunup geceleri de etrafına hendek çevirmekte olduğundan o yaklaştıkça Şebib başka tarafa dolaşır ve o bu tarafa yönelince Şebib daha uzak bir yere savuşur ve çok güç ve sarp yerlere konardı. Böylece Hanikin ve Samarra taraflarını dolaştıktan sonra Şebib, Musul eyaletinin sınırı içinde ve Sulapa nehrinin dolaylarındaki Bet köyüne indi. Abdurrahman da adı geçen nehrin kenarına kondu. Nehrin dolambaç yerlerini kendisine hendek gibi bir çeşit istihkâm saydı. Fakat askeri yorulmuş, atları bitkin bir hâl almıştı. Oysa Kurban bayramı yaklaşmakla Şebib tarafından mübarek günler geçene kadar bir savaşa ara verme teklif olunup, Abdurrahman tarafından da kabul olunmakla iki taraf da istirahate vardı.

Medâyin valisi Kutn oğlu Osman ise Haccac'a bir mektup yazıp, **"Abdurrahman, hendek ve istihkâm yapmak için bütün Çuha arazisini kazdı, haracını kesretti ve halkı anbar yapmak üzere Şebib'i serbest bıraktı"** diye bildirmekle Haccac hemen Abdurrahman'ı görevden aldı ve onun yerine hemen Şebib'i sindirmek üzere Osman'ı başbuğ yapıp, Şu'be oğlu Mugîre oğlu Mutarraf'ı da Medâyin'e gönderdi.

Kutn oğlu Osman hemen ordugâha gitti ve fazla önemsemeden Şebib üzerine atıldı. Şebib de yüzseksenbir atlıyla ona karşı vardı ve sağdan soldan biraz şaşkınlık verdi. Sonra büyük bir şiddet ve hızla doğru Osman'ın üzerine atılarak onu vurdu, öldürdü. Askeri de bozuldu.

Pek sıcak mevsim olduğundan Şebib, böylece çarpışmaya son verdikten sonra yaylaya çıktı. Yetmişyedi yılı başlarını yaylakta geçirdi. O sırada epey kaçaklar ve serseriler onun yanına toplandı. Üç ay yayladıktan sonra Şebib, sekizyüz atlı ile yaylaktan indi. Medâyin'e gelip Behr-i Şir şebrine kondu. Medâyin valisi Mugîre oğlu Mutarraf da Kisrâ'nın sarayının bulunduğu eski şehirdeydi. Köprüyü yıktı ve korunmaya karar verdi. Bununla beraber Haricilere eğilim gösterdi ve onlarla gizli haberleşme ve konuşmada bulundu.

Mugîre oğlu Mutarraf Haricilerin başlarından birkaçını çağırarak, **"Mademki siz zulmü kaldırmak için ortaya çıktınız, hemen Abdülmelik'i Halifelikten indirin ve Haccac'ı yok ederek Halifelik işini Hz. Ömer'in yaptığı gibi Danışma Kurulu'na bırakmak üzere bana biat eyleyiniz!"** dedi. Hariciler ise Şebib'e

biat etmiş olduklarından onun teklifini kabul edemedikleri için, bu gizli konuşma bir sonuç vermedi.

Haccac ise Irak askeriyle iş göremeyeceğini anladı. Abdülmelik'ten yardım istemiş olduğuna dayanarak, o da altıbin asker göndermekle Şam askeri Kûfe'ye doğru gelmekteyken Haccac, Kûfe halkını da, Şebib aleyhine kışkırtarak kırk binden fazla asker tertip etti. Ünlü yiğitlerden Faris tarafında bulunan Verka oğlu Attab'ı çağırdı. Onu başkomutan yaparak Şebib üzerine gönderdi.

Şebib'in yanında toplanan süvari, bin kadardı. Ancak bunlar hep karakuş gibi yırtıcı, fedai ve savaş eri adamlar olduğundan; Şebib'e karşı gönderilen sıradan kalabalık, şahine karşı turna alayları gibiydi. Attab, öyle büyük bir orduyla Medâyin üzerine gitti. Şebib de karşı çıkıp akşam üstü Attab'ın ordusuna çattı. Kendisi sağda durup, ortaya Vail oğlu Muhalleri sol kola Süveyd'i görevlendirdi.

Güneşin batışıyla yatsı arasında ay doğunca Şebib, hemen ani bir hücumla Kûfe ordusunun sol kolunu vurup dağıttı. Hemen Attab'ın üzerine saldırdığı sırada Süveyd de sağ kol üzerine hamle edip uğraşmakta iken **"Attab öldürüldü"** bağırtısı duyulunca Kûfe ordusu darmadağınık oldu.

Şebib iki gün dinlendikten sonra hareket ederek Kûfe şehrinin dışına geldi. Oysa Şam askeri gelip Kûfe'ye girmişti. Haccac da kölemenlerini sokak başlarına yerleştirmiş ve kendisine gereği gibi çeki düzen vermişti.

Şam askeri şehir dışına çıkıp saf bağladı. Şebib de onların üzerine birçok kereler atıldı. Fakat Şam askeri tam bir inzibat altında mızraklarına dayanıp duvar gibi yerinde kımıldamadan direndi.

Şebib'in karısı Gazale, bazı çarpışmalar arasında Haccac'ın üzerine saldırmışsa da, Haccac onun önünden savuşup kaçmıştı. Bazı şairler onu ayıplayarak şiirlerinde yermişlerdir. Fakat bu çatışmalar arasında gerek Gazale, gerek Şebib'in anası Cehize ve kardeşi Musad'la epeyce yoldaşları öldürüldü. Kendisi de artık sonuçtan umudunu kesince geri döndü. Ehvaz'dan dolaşarak Kirman'a gidip bir süre orada arkadaşlarıyla beraber dinlendi.

Haccac onun peşini bırakmamak için Şam askerini Ehvaz tarafına gönderdi. Şebib de Kirman'dan hareket ederek Ehvaz'da onlara karşı geldi. Bir gün akşama kadar çok şiddetli vuruştular. Şamlıların çok adamları öldü. Sonunda karanlık basınca birbirinden ayrıldılar. Şebib gece askeriyle beraber Düceyl-i Ehvaz köprüsünden geçerken altındaki at şahlanınca suya düşüp boğuldu ve yoldaşları dağıldı. Haccac da büyük bir belâdan kurtuldu.

Mutarraf Haricilerle olan haberleşme ve konuşmasını gizli tutmuşsa da dolayısıyla Haccac'ın kulağına gitmesi kuvvetle umulduğundan, artık meydanda du-

ramadı. Dağlık yöreye çekildi. Sonra Kum ve Kaşan'a gitti. Halifelik işini Danışma Kurulu'na bırakmak davasını ilân etti.

Bu dava üzerine Mutarraf'a pek çok insan biat etti. Haccac'ın emriyle Rey şehrinde toplanan altıbin asker de onun üzerine yürüdü. Karşılaşınca çok şiddetli bir vuruşma oldu. Sonunda Mutarraf öldü, arkadaşları dağıldı. Haccac böylece o sıkıntıdan da kurtuldu.

Kirman ve dolayları Haricilerden Ezarika denilen fırka elinde olup bir seneden beri Faris Emiri Mühelleb, onlarla Sâbur üzerinde çok şiddetli çarpışmalar yapmaktaydı. Bu yetmişyedi yılı içinde Ezarika arasına anlaşmazlık düşüp birbiriyle savaşa başladılar. Mühelleb de bu sırada fırsat bulup, Kirman'ı ele geçirdi. Ezarika'yı dağıttı.

Horasan ve Sicistan eyaletleri Haccac'ın hükmünden dışında iken yetmişsekiz senesinde Abdülmelik bu iki eyaleti Irak Emirliğine katınca, Haccac kendi tarafından Mühelleb'i Horasan Emiri ve Ebû Bekre oğlu Ubeydullah'ı Sicistan valisi yaptı.

Ebû Bekre oğlu Ubeydullah, Basra ve Kûfe askeriyle Türk ülkesine, savaşmak üzere Haccac tarafından görevlendirildi. Kûfe askerinin komutanı da ünlü hâkim Surayh'tı. Hicretin onsekizinci yılında Hz. Ömer tarafından Kûfe hâkimi yapılmış ve o zamandan beri Kûfe'de yargıçlık edip, Sıffîn savaşında da Hz. Ali'yle beraber bulunmuş ve bunca karışıklık ve değişiklikler içinde yuvarlanarak artık iyi ve kötü olayların geçtiği yer olan dünyadan usanmış değeri yüksek bir kişiydi.

Yetmişdokuz senesinde Ebû Bekre oğlu Ubeydullah, Basra ve Kûfe askeriyle Sicistan'dan hareket etti. Türk ülkesine yürüdü. Zafer kazandı, pek çok ganimet malları aldı. Çok evler yaktı, çok kaleler yıktı. Fakat Araplar ilerledikçe Türkler geri çekildi. Ubeydullah onsekiz saat kadar sınırdan ayrıldı, işte o zaman Türkler, geri dönüp, İslâm askerinin dönüş yollarını kesip, boğazları tuttular ve geçitlerini kapadılar.

Ubeydullah böylece düştüğü tehlikeli yerden kurtulmak için yediyüzellibin dirhem vermek üzere Türklerle barışa razı oldu. Hâkim Şurayh ise ona itiraz etti. "Ben çok yaşadım, çok zamandan beri şehitlik rütbesine ulaşmak isterdim. Bugün de o rütbeye kavuşmazsam artık ölünceye kadar kavuşamam. Ey Müslümanlar! Hepiniz birden düşman üzerine yürüyünüz!" deyince Ubeydullah, "Sen bunak bir ihtiyarsın!" dedi. Yargıç Şurayh, **"Sana Ubeydullah'ın bostan korkuluğu, Ubeydullah'ın hamamcısı denmek yetişir..."** diyerek onun sözünü geri çevirdikten sonra, **"Ey Müslümanlar! Şehit olmak isteyenler yanıma gelsin..."** deyince hafızlardan ve gönüllülerden epeyce kimseler ona uydular.

Bunun üzerine Şurayh, **"Kâfirlerle çok zaman dolaştım. Sonra Hz. Peygamber'in zamanına ulaştım. Ebû Bekir ve Ömer devirlerini gördüm. Sonra çok kavgalar görüp geçirdim. Nice fırkalarla dolaştım, gezdim. Ah bu kadar yaşamaktan bezdim..."** anlamında şiirler söyleyerek ve silah arkadaşlarını özendirerek düşman üzerine gitti ve hiç önemsemeden saldırdı. Kendisi ve yoldaşlarından çoğu şehit oldu ve kalanlar savuşup kurtuldu. Allah ona ve yardımcılarına rahmet etsin.

Muhammed b. Hanife diye bilinen Hz. Ali oğlu Muhammed (s.a.v) seksen yılı içinde, duracak yer olan öteki dünyaya gitti. Hanife'nin oğlu, Ümeyyeoğullarının baskısından kurtulmak için fırsat bekleyen Hz. Ali'nin Şia'sına sığınaktı. Her ne kadar o zaman Fâtıma'nın çocuklarından Hz. Hüseyin oğlu Zeyne'l-Âbidin sağ ise de, her an ibadetle uğraştığından halifelik arzu ve hırsından uzak durmaktaydı.

Bundan dolayı Emeviler, ondan emin olup, ancak Hanife'nin oğlundan endişe duyuyorlardı, ölünce bu kuşkudan kurtuldularsa da Muhammed b. Hanife'nin oğlu Ebû Haşim Ali kendisinin yerini tutmuş ve Şiilere sığınak olmuştur.

Abdurrahman Kindi'ye Biat Olunması

Sicistan Emiri Ebû Bekre oğlu Ubeydullah'ın bozgunu üzere Haccac, hemen Basra'dan ve Kûfe'den yirmişerbin asker tertip etti. Eş'as Kindi oğlu Muhammed oğlu Abdurrahman'ı başkomutan yaparak Türk ülkesine savaşmak üzere seksen senesinde Sicistan'a göndermişti:

Eş'as oğlu Kays, aslında Yemen kabilelerinden, Kinde kabilesinin şeyhlerindendir. Hz. Peygamber'in önünde İslâm olduktan sonra Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşiyle evlenmişti. Oğlu Muhammed de Arap komutanlarının ünlülerindendi. İşte Abdurrahman Kindi dediğimiz bu Eş'as oğlu Muhammed'in oğlu ve şöhret sahibi bir kişiydi.

Abdurrahman, kırkbin taze askerle Sicistan'a vardı. Türk şehirlerine girdi. Epey yerleri istilâ etti. Fakat geçen sene meydana gelen Ebû Bekre bozgununu hatırlayarak birdenbire içerilere dalmadı.' Aldığı yerlere muhafızlar koyarak ve boğazlarda ve korkulu yerlerde nöbet yerleri yaparak ihtiyat üzere hareket etmekte olduğunu Haccac'a bildirdi.

Haccac ona mektup yazıp, **"Sen rahat yolunu tutmuşsun... Düşmanlar ise geçen sene kardeşlerimizden bu kadar adam öldürdüler. Hemen düşman şehirlerine dal ve şehitlerin öcünü al..."** diye emir verdi. Arkasından bu anlamda emrini tekrarlayıcı bir mektup yazdı ve üçüncü keresinde, "Emrimi tut, dediğim yola git. Yoksa kardeşin Muhammed oğlu İshak ordu komutanıdır. Hemen düşman ülkesine atılasın, diyerek kesin bir dille yazılmış emrini gönderdi.

Abdurrahman, komutanları ve ileri gelenleri çağırıp durumu anlatarak, **"Ben sizin hakkınızda iyilik istiyorum. Sizin çıkarlarınızı sağlayacak yol üzere gidiyorum. Haccac ise böyle emrediyor. Ben de sizden birinizim. Siz giderseniz ben de giderim. Siz çekinirseniz ben de çekinirim"** deyince ileri gelenler Haccac'ın aleyhine geçerek, "Onu Irak'tan kovmak üzere Abdurrahman'a biat edip, ona uyalım" dediler. Asker de bunun üzerine aynı görüşte olarak seksenbir yılı içinde Abdurrahman'a biat ettiler.

Abdurrahman da Türk hükümdarı ile barış yaparak ve gereken yerlere memurlar tayin ettikten sonra, Irak ordusuyla birlikte Sicistan'dan çıkıp, Basra'ya yöneldi. Yolda Abdülmelik'i indirmek ve halkı Allah'ın Kitabına ve Resûlüllah'ın sünnetine çağırmak sözleri de meydana çıktı.

Haccac, bu durumdan haberli olunca, olup biteni Abdülmelik'e bildirdi. O da arka arkaya Şam'dan Irak'a asker göndermeye başladı. Abdurrahman'ı uzaktan karşılamak üzere Haccac Basra'ya ve oradan Tüster'e gitti, öncü olmak üzere Düceyl'e gönderdiği asker Kurban bayramı günü Abdurrahman'ın süvarisiyle karşılaştı. Çarpışma sonunda fena hâlde bozulduğundan Haccac oralarda duramayıp dönmek zorunda kaldı. Fakat Basra şehrine girmeyip Zaviye'de ordu kurdu ve etrafına hendek çevirdi. Abdurrahman da gelip Basra'ya girdi. Bütün Basra halkı ona uydular. O da Basra şehrinin çevresine hendek kazdırdı.

Hicretin seksenikinci yılı Muharrem ayında çok kereler şiddetli vuruşmalar oldu. Muharrem ayının sonunda savaş pek çok şiddetlendi. Haccac'ın askeri bozulmaya yüz tutmuşken Şam komutanlarından Süfyân-ı Kelbi şiddetli bir saldırıda bulununca, Abdurrahman ordusunun sağ kolu bozulduğundan, bütün Irak askeri bozuldu. Hafızlardan çokları öldürüldü. Abdurrahman da askerle savuşup Kûfe'ye geldi.

Haccac ise kendisine çeki düzen verdikten sonra Kûfe üzerine yürüyerek gelip Deyr-i Zikurre denilen yerde indi. Abdurrahman da Kûfe'den çıkıp Rebiülevvel ayının üçünde Deyr-i Cemacim denen yere kondu.

Abdurrahman'ın yanında Basra ve Kûfe halkından, hafız ve hukukçulardan maaşlı yüzbin asker toplanmıştı. Bir o kadar da halktan başkaları vardı. Hukukçular içinde Cübeyr oğlu Said, Âmir-i Şa'bi, Ebu'l-Bahteriyyi't-Tai ve Ebû Leyli oğlu Abdurrahman gibi büyük içtihatçılar ve faziletli ve ünlü kişiler olup, bunlar savaşa girerler ve halkı vuruşmaya özendirirlerdi. Bu ikiyüzbin kadar halkın hepsi Abdülmelik'i halifelikten indirerek Abdurrahman'a biat ettiler.

Bu zamana kadar halifeler, hep Kureyş'ten iken Abdülmelik ile Haccac'ın zulümlerinden halk o kadar usanmışlardı ki, bu zulümlerden kurtulmak için, her

şeye razı olarak Kureyşilik kaydından da yüz çevirerek Kinde kabilesinden bir emir'e biati seçmişlerdi.

Gerek Haccac, gerek Abdurrahman ikisi de, ordugâhlarının çevresine hendek çevirdiler. Savaş yüz gün uzadı ve bu süre içinde pek çok çatışmalar ve çarpışmalar oldu. Sonunda Cemaziyelâhir ayının ondördüncü günü Haccac'ın askeri bozulmaya yüz tutmuşken yine Şam komutanlarından Süfyân-ı Kelbi saldırınca, Abdurrahman'ın sağ kolu hiç karşı koymaksızın bozuldu. Halk birbiri üzerine bindi. Bütün saflar bozulup Irak askerleri dağıldı. Hemen Haccac gelip Kûfe'yi ele geçirdi. Abdurrahman da bozgun askerle Basra'ya gitti. Etraftan da epeyce insan toplandı ve Basra'da yine Haccac'a muhalif bir grup doğdu.

Haccac'ın Irak'ta halka etmediği zulüm ve eza kalmadı. Halkın evlerine asker konulması görülmemiş bir şeyken, Haccac bu kere askerini Kûfelilerin evlerine gönderdi. Bir ay Kûfe'de kaldıktan sonra askerini alıp, Basra tarafına gitti. Abdurrahman da Basra'dan çıkıp, Mesken denilen yerde ordu kurdu. Şaban ayı içinde onbeş gün aralıksız savaştılar, iki taraftan çok ölenler oldu. Özellikle Abdurrahman'ın tarafında büyük hukukçulardan Ebû Leyli oğlu Abdurrahman ve Ebu'l-Bahteriyyi't-Tai öldürüldüler. Sonunda ordusu bozuldu.

Abdurrahman artık Irak'ta duramadı. Sicistan'a gitti. Haccac ise her taraftan asker göndererek peşini bırakmadı. Bu yüzden Abdurrahman, Sicistan'da da duramadı. Türk hükümdarına sığındı. O da kendisine hürmet ve saygı gösterdi. Fakat Haccac, onun arkadaşlarıyla beraber kendisine verilmelerini istedi. Verilmezlerse çokça askerle varıp Türk ülkesini ayaklar altında bırakacağını söyleyerek korkuttuğundan Türk hükümdarı da Abdurrahman'ı kırk kişilik arkadaşlarıyla beraber Haccac'ın memurlarına verdi. Onlar da bunları alıp Haccac'a götürürlerken yolda Abdurrahman kendisini yüksek bir yerden aşağı atıp öldü. Kavga basıldı, bu mesele de kapandı.

Deyr-i Cemacim olayından sonra Haccac, **"Her kim Rey Emiri olan Müslim oğlu Kuteybe'ye teslim olursa emindir"** diye ilân etmiş olduğundan hukukçulardan adı geçen Şa'bi, onun yanına varmış ve sonra gelip Haccac'la konuşup özür dileyerek kötülüğünden kurtulmuştur. Ama Cübeyr oğlu Said kaçarak İsfahan'da yerleşmiştir.

Çeşitli Olaylar

Abdülmelik iç savaşlarla uğraştığından, Rumlar bu durumu fırsat sayarak İslam sınırlarından içeri geçerek, hicretin yetmişdokuzuncu yılında Antakya'yı kuşatmışlardı. Fakat işin sonunda yenilip bozulmuşlar ve gitmişlerdir.

Seksenüç yılında Haccac, Kûfe ile Basra arasında bir merkez olmak üzere Vâsıt şehrini kurdu ve orada bir mescit yaptı.

Abdülmelik, durmadan savaşlarla uğraştığı hâlde, bir taraftan da hastaneler ve kimsesizler için hanlar yapımıyla ülkenin bayındır olmasına çalışmaktan geri kalmazdı.

Abdülaziz ve Abdülmelik'in Ölümü ve Velid'in Tahta Çıkması

Mervan İbn Hakem, oğulları Abdülmelik ve Abdülaziz'i veliaht ederek kendi hayatında halkı onlara biat ettirmiş olduğundan ölünce, Abdülmelik tahta oturup, Abdülaziz de Mısır valiliğinde kalmış ve Abdülmelik'ten sonra tahta geçmesi kararlaştırılmıştı.

Abdülmelik ise kardeşini veliahtlıktan çıkararak oğlu Velid'i veliaht yapmak istedi. Yakınlarından bazıları, onun bu arzusunu yerinde buldular. Kimisi de çirkin gördü. Kendisi kararsızlık içindeyken seksenbeş yılı Cemaziyelevvel ayında Abdülaziz'in Mısır'da öldüğü haberi gelince Abdülmelik, oğulları Velid ile Süleyman'ı veliaht edip, halkı onlara biat ettirdi. Vilayetlere yazdı. Ora halkları da biat etti.

Fakat Medine'de tabiinin büyüğü ve bilgisiyle hareket edenlerin önderi olan Said b. Müseyyeb: **"Abdülmelik sağ oldukça başkasına biat etmem"** diyerek biatten kaçınınca, Medine valisi olan Hişam onu pek şiddetli dövdü. Sokaklarda ve pazarda dolaştırıp, adamların öldürülüp asıldıkları yere götürülmüşken, geri getirterek hapsettirdi.

Said'in ayağında kıldan yapılmış bir don vardı. Böylece ölüm yerinden hapishaneye döndürülünce, **"Ben, asacaklar sandım da avret yerim açılmasın diye bu donu giymiştim. Asmayacaklarını biteydim, bayağı geniş elbisemi giyerdim"** dedi.

Abdülmelik bunu duyunca Hişam'a gücenmiş, **"Said'de bozgunculuk ve iki yüzlülük yoktur. O, Abdullah b. Zübeyr'e de biatten kaçınmıştı. Halk birinin üzerinde birleşinceye dek biat etmem demiş olduğundan Abdullah b. Zübeyr tarafından Medine Emiri olan Esved oğlu Câbir ona altmış kamçı vurmuş olduğu Zübeyr'in oğlunun kulağına varınca Said'e dokunma diyerek Cabir'i azarlamıştı"** diye Hişam'a azarlayıcı bir mektup gönderdi.

Seksenaltı yılı Şevval ayının ortalarında Abdülmelik, altmış yaşındayken öteki dünyaya göçtü. Yerine oğlu Velid geçti.

Abdülaziz'in halifelikten nasibi yokmuş ki, vakitsiz öldü. Fakat oğlu Ömer, sonradan Halife oldu ki, son derece adaletli olmakla ünlüydü. "Adalet'in Ömer'i" diye bilinen Ömer b. Abdülaziz'dir.

Velid'in Zamanı

Abdülmelik oğlu Velid zamanında büyük fetihler yapılmıştır. Anadolu Kıt'asında pek çok yerler alınarak İslâm askerlerinin bir tümeni doksaniki senesinde Konstantiniyye boğazına kadar gelip gitmiştir. Horasan valisi Maveraünnehir'de nice fetihlere kavuşarak Buhara, Semerkant, Fergana ve Kaşgar'ı alarak Çin sınırına kadar gitmiş ve o sırada Haccac tarafından gönderilen bir tümen asker Sindi ve nice, Hind ülkelerini ele geçirmiştir.

İslâm askerleri doğuda böyle zaferler kazanırken Afrika valisi Nusayr oğlu Musa da batıda büyük fetihlere kavuşarak Okyanus kıyılarına kadar gitmiş ve kendisinin kölemenlerinden Tanca Emiri "yapmış olduğu Ziyâd oğlu Tarık doksaniki senesinde Endülüs yakasına geçti. Sonra Musa da arkasından geçerek Endülüs kıtasını ele geçirmiş, Sardunya adasını istilâ etmişti.

Doğuda Semerkant ve Buhara'da; batıda Tanca ve Kurtuba'da Arap dili öğretilir ve Kur'an-ı Kerim saygı duyularak okunur oldu. Türk, Hind, Berber ve Sudan hacıları Mekke'de toplanarak Arapça söyleşir oldular.

Velid, böyle büyük fetihlere kavuştuğu sırada yetimleri terbiye etmek; hukukçulara, zayıflara ve fakirlere aylık vermek gibi hayır işleri yapar; yol ve geçitlerin düzeltilmesi ve uygun yerlerde kuyular kazılması gibi bayındırlık işlerine de çok önem verirdi. Bina yapımına merakı olduğundan zamanında pek çok güzel binalar yapılmıştı. Şam'da çok paralar harcayarak ünlü Emeviye Camii'ni benzersiz olarak yaptırıp süslettiği gibi, Medine'deki Hz. Peygamber'in mescidini de genişleterek yeniden yaptırıp onartmıştır.

Ömer b. Abdülaziz'in Mekke ve Medine Valisi Olması

Abdülmelik oğlu Velid, seksenyedi senesinde amcası oğlu Ömer b. Abdülaziz'i Mekke - Medine valisi olarak atadı. Ömer ise Emeviye valilerinden hiçbirine benzemedi. Çok bilgin, faziletli, çok dindar ve adaletli, benzeri az bulunur bir adamdı.

Medine'ye varır varmaz hukukçulardan on kişi seçerek çağırdı. Yanına geldiklerinde, **"Sizi ancak bana danışman ve yardımcı olmak için çağırttım.**

Kendi fikrimle bir iş görmek istemem. Her konuda sizinle danışmada bulunacağım. Bir de benim memurlarımdan birinin halka zulmedip tecavüz ettiğini duyarsanız bana söylemelisiniz" dedi. Hukukçular, onun bu sözlerinden son derece memnun olarak döndüler.

Bu on kişi Zübeyr b. Avvâm oğlu Urve, Mes'ud oğlu Utbe oğlu Abdullah oğlu Ubeydullah, Abdurrahman oğlu Ebû bekir, Süleyman oğlu Ebubekir, Yesar oğlu

Süleyman, Muhammed b. Ebû Bekir oğlu Kasım, Abdullah b. Ömer oğlu Salim, Abdullah b. Ömer oğlu Ubeydullah, Rabia oğlu Amir oğlu Abdullah ve Zeyd oğlu Hârice'dir. Bunlar Ömer b. Abdülaziz'in divanına devam ederek zulümleri ortadan kaldırmak için ona yardım ederlerdi. Ömer b. Abdülaziz de gençken bu hukukçulardan ders alarak onların sakındırmasına uygun hareket ederdi.

Seksensekiz yılında Abdülmelik oğlu Velid tarafından gelen kesin emir gereğince Ömer, mü'minlerin analarının odalarını yıktırarak çevrelerinden birçok evler satın alarak Hz. Peygamber'in mescidine ekleyerek genişletmiş ve çokça paralar sarfıyla yeniden tamir ettirdi. Medine'de bir de fıskiye yaptırdı.

Ömer b. Abdülaziz, Mekke ve Tâif'in de valisi oldu. Bu sene hac mevsiminde halkla hac etmek üzere Mekke'ye gitti. Ten'im denilen yere gelince Mekke'de su azdı. Hacılar için susuzluktan korkulmakta olduğu kendisine söylenince, hemen Allah'a dua etti. Hacılar da "Amin" dediler. Onlar Kâbe'ye varmadan bol bol yağmurlar yağdı, halk suya kandı.

Doksanbir yılında Velid, hac etmek üzere Mekke'ye giderken Medine'ye erişince Ömer b. Abdülaziz'in yaptırmış olduğu fıskiyeyi gördü, pek beğendi. Yeniden onarılarak genişletilen Hz. Peygamber mescidine gidince bütün halk dışarı çıkarıldı. Fakat tabiinin en büyüğü Müseyyeb oğlu Said kaldı. Onu çıkarmaya kimse cesaret edemedi. **"Sen de kalkıversen"** dediklerinde **"Başka günler kalktığım vakit gelmedikçe kalkmam"** dedi. **"Hiç olmazsa selâm için kalksan"** dediklerinde "Onu da yapamam" dedi.

Said, kendi asrının en bilgini ve en üstünü olarak dünyadan göçüp **"Ölmeden önce ölünüz"** sırrına ermiş. Valiler ve büyüklerle alışverişi kalmamış olduğundan Ömer, onu özürlü sayar, değerini bilirdi.

Fakat saltanat devrinin gerektirdiği yeni merasim, tören ve protokollere uymak da, durumun bir gereği olarak görülürdü. Yeni usulü eski akıllara sığdırmak zor olduğu gibi, yeni usule alışık olanlara da eskilerin tavrı ağır gelirdi. Bundan dolayı Abdülmelik oğlu Velid, mescitte dolaşırken Said'i görmesin diye Ömer, onun bulunduğu tarafa" geçerek perde olurdu. Velid ise kıble tarafına bakarak Said'i gördü, "Bu yaşlı kimdir?" diye sordu. Ömer de, **"Said'dir, şöyle böyle biridir.**

Bilse kalkardı. Fakat gözleri zayıftır" diyerek özür diledi. Velid, **"Ben onun hâlini bilirim. Biz onun yanına varalım"** diyerek birlikte yanına vardılar. Velid, **"Nasılsın ihtiyar?"** dedi o da, **"Elhamdülillah iyi haldeyim. Müzminlerin Emiri nasıldır, keyfi iyi midir?"** dedi ve hiç yerinden kımıldanmadı. Velid hemen Ömer'e dönerek, **"İşte insanların hukukçusu budur"** diyerek geri döndü.

Medine Hukukçuları

O zaman Medine'de pek çok büyük hukukçular vardı. İçlerinde yedisi pek çok ün kazanmıştı. Birincisi: Müseyyeb oğlu Said'dir. İkincisi: Cennetle müjdelenenlerden Zübeyr b. Avvâm'ın oğlu Urve'dir ki, anası Zatü'n-Nitakayn olup, Abdullah b. Zübeyr'in ana-baba bir kardeşidir. Üçüncüsü: Mes'ud oğlu Utbe oğlu Abdullah oğlu Ubeydullah'tır ki, Mes'ud oğlu Abdullah'ın kardeşi oğludur. Dördüncüsü: Mahzumoğullarından Hâris oğlu Abdurrahman oğlu Ebubekir'dir. Beşincisi: Yesar oğlu Süleyman'dır ki, mü'minlerin anası Meymune'nin azatlısıdır. Altıncısı: Hz. Ebû Bekir oğlu Kasım'dır. Yedincisi: Ensar'dan Zeyd b. Sabit'in oğlu Harice'dir. Bu altısı, Ömer b. Abdülaziz'in seçmiş olduğu on hukukçunun içindeydiler.

Bu yedi İslâm hukukçusu içtihatçıların en büyükleri demektir. Fıkıh ve fetva onlardan yayılmıştır. İşte Ömer b. Abdülaziz, böyle büyük adamların öğrencisi olmuştu. O hukukçuların asrında ve onların derecesinde Abdullah b. Ömer oğlu Salim gibi, Medine'de diğer bazı büyük İslâm hukukçuları da vardı. Fakat ashâbdan sonra fetva vermek sırf onlara kalmıştı. Başkaları fetva vermezdi. Bütün hukukçuların ulusu Müseyyeb oğlu Said'di ki, hukuk ilmini, hadisi ve Allah korkusunu ve çok dindarlığı kişiliğinde toplamıştı. Bahşiş ve armağan kabul etmezdi. Zeytinyağı alıp satar ve onunla geçinirdi.

Hadis bilginlerinden Zühri ve Mekhul'a, **"Görüştüğünüz adamlar içinde en çok hukukçu kimdir?"** diye sorulunca, **"Müseyyeb oğlu Said'dir. O hukukçuların hukukçusudur"** diye cevap vermiş olduklarını İmam Evzai söylemiştir.

Basra ve Kûfe'de de o zaman pek çok hafızlar, hadis bilginleri ve hukukçular vardı. Hepsinin ulusu Cübeyr oğlu Said'di. Bunların çoğu Haccac'la Abdurrahman Kindi'nin çarpışmalarında öldüler. Kalanı Haccac'ın şerrinden kaçarak etrafa dağıldı.

Ömer b. Abdülaziz'in Görevden Alınışı

Haccac'ın zulümlerinden kaçanlar Mekke ve Medine'ye sığınırlardı. Sığınanların içinde içtihatçıların büyüklerinden ve tabiinin ulularından Cübeyr oğlu Said ve Mücahid gibileri vardı. Ömer b. Abdülaziz, Haccac'ın Iraklılara zulüm ve cefa ettiğini Velid'e bildirdi. Haccac bunu duyunca, "Irak'ın bozguncuları ve iki yüzlüleri Mekke ve Medine'ye sığınarak oralarda barınıyorlar, bu ise hükümetin nüfuzuna gevşeklik getiriyor" diye Velid'e şikâyet etti. Velid, bunun üzerine Haccac'la haberleşerek Ömer b. Abdülaziz'i doksanüç yılı Şaban ayında Medine ve Mekke valiliğinden alarak, Abdullah oğlu Hâlid'i Mekke ve Hayyan oğlu Osman'ı Medine valiliklerine atadı.

Hâlid, Mekke'ye vardı ve hemen orada bulunan Iraklıları zorla Mekke'den çıkardı ve Iraklıları evine konduranları ve onlara ev kiralayanları korkuttu. Medineliler hakkında da bu şekilde sert tutum gösterildi. Artık Haccac'ın zulmünden kaçanlara sığınacak yer kalmadı.

Cübeyr Oğlu Said'in Öldürülmesi

Deyr-i Cemacim olayında Abdurrahman bozguna uğradıktan sonra Cübeyr oğlu Said İsfahan'a kaçmıştı. Haccac bunu öğrenince, tutulup tarafına gönderilmesini İsfahan valisine yazmışsa da Said, o vaktin büyük İslâm hukukçularından ve halk arasında pek sayılan kişilerden olduğu için, onun felâketine sebep olmaktan herkes kaçındığından, İsfahan valisi Said'e savuşup başka bir vilâyete gitmesini gizlice hatırlattığından, o da İsfahan'dan kaçarak Azerbaycan'da yerleşmişti. Bir süre orada kaldıktan sonra canı sıkılıp oradan da savuşarak Mekke'ye gitmiş... Yine hukukçulardan Mücahid ve Hubeyb oğlu Talik gibi adını gizleyerek saklanmıştı.

Hâlid, Mekke valisi olunca, **"Bu Bir fena adamdır. Mekke'den bir tarafa savuşsan."** diye Said'e hatırlatıldıkta, **"Kaçtım kaçtım, buraya geldim. Buradan nereye gideyim? Rabbimden utanır oldum. O'nun kaderinden nasıl kaçayım?"** demiş.

Haccac ise Said, Mücahit ve Hubeyb oğlu Talik'in Kûfe'ye gönderilmelerini istediğinden, Hâlid üçünü de bağlayarak doksan dört yılında Kûfe'ye gönderdi. Hubeyb oğlu Talik yolda öldü. Götürücüler ikisini Kûfe'ye götürdüler ve Said'i evine indirdiler. Kûfe'nin bütün hafızları ve hukukçuları Said'in ziyaretine geldiler. Ayağındaki zinciri görünce ağladılar. Said ise güler ve bu durumu umursamadan söz söylerdi. Sonra Haccac, onu yanına çağırtarak sövüp saydıktan sonra emretti, önünde boynunu vurdular.

Başı düşünce üç kere Kelime-i Şehadet getirdi. Birincisini pek açık olarak söyledi. Halkın müşküllerini çözen ve ünlü hukukçuların önderi olan bir adamın bu şekilde öldürülmesi herkesi kan ağlattı. Bunun üzerine Haccac'ın şuuru bir derece bozuldu... Kendi kendine söylenir oldu. Geceleri Said, onun rüyasına girip yakasına yapışır, "Ey **Allah'ın düşmanı! Beni niçin öldürdün?"** der ve Haccac da korkup uyanır ve: **"Cübeyr oğlu Said, benim neme gerekti!.."** diyerek kendi kendine söylenirdi. Ondan sonra kimseyi öldürmedi. İmam Mücahid de Haccac'ın ölümüne kadar hapis kaldı.

İleri Gelenlerin Vefatı

Ebû Talib oğlu Cafer oğlu Abdullah (r.a.) bir rivayete göre seksenbeş ve başka bir söylentiye göre de seksenaltı yılında ölmüştür..

Rıdvan biatında bulunanlardan Abdullah. b. Ebû EvfaKûfe'de bir rivayete göre seksenaltı ve başka bir söylentiye göre de seksenyedi senesinde sonsuzluk ülkesine gitmiştir. Hz. Peygamber'in ashabından Kûfe'de en sonra ölen odur (r.a.).

Abbas oğlu Ubeydullah (r.a.) hicretin seksenyedi senesinde sonsuzluk ülkesine gitti. Büyük kardeşi Abdullah'ın ilim ve fazlı ne kadar genişse, Ubeydullah'ın da cömertliği o kadar geniş ve yedirip içirmesi boldu.

Yine ashâbdan Ma'd-i Kerb oğlu Mikdâd bu sene doksanbir yaşında öldü (r.a.).

Yine ashâbdan Sa'di's-Sâıdi oğlu Sehl seksensekiz yılında doksanaltı yaşında Medine'de öldü (r.a.).

Resûlüllah'a (s.a.v.) on yıl kadar hizmet etmiş olan Ensar'dan Malik oğlu Enes (r.a.) da yüz yaşını aşmış olarak doksan ve bir rivayete göre doksaniki ve yine başka bir söylentiye göre doksanüç yılında öteki dünyaya göçmüştür. Basra'da en sonra ölen sahabe odur.

Resûl-i Ekrem ona çokça mal ve çocuklar ile dua etmiş olduğundan seksen erkek ve iki kız çocuğu olmuştu, ölünce yüzyirmi çocuk ve torunu kaldı ve malında bereket olup, güzel bir yaşayışla yaşamıştı.

Hz. Hüseyin oğlu İmam Zeyne'l-Âbidin Ali (r.a.), doksandört senesinde ellisekiz yaşında Medine'de öldü. Hayırlı, faziletli ve ünlü kerametler sahibi değeri yüksek bir kişiydi. Hz. Peygamber soyunun yüz suyu olup, ölünce yerini oğlu imam Muhammed Bakır tuttu ki, çok bilgin ve üstün eşi az bulunur bir kimseydi.

Yine bu sene yedi hukukçudan üç büyük adam öldü. Medine'de tabiinin efendisi olan Müseyyeb oğlu Said, Zübeyr oğlu Urve ve Hâris oğlu Abdurrahman oğlu Ebubekir'dir. Allah'ın geniş rahmeti onların üzerine olsun.

Yine bu sene Irak hukukçularından Hubeyb oğlu Talik Kûfe'ye götürülürken yolda ölmüş ve Cübeyr oğlu Said'i de, Haccac idam etmişti.

Bir senenin içinde bu kadar büyük adamların ölmesi büyük kayıplardan sayılarak bu doksandört senesine **"Hukukçular Yılı"** denilmiştir.

Doksanbeş senesinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) azatlısı Sefine (r.a.) ahiret kıyısına ulaştı.

Yine bu sene Ebû Osman Nehdi yüzotuz yaşında ve Eyas Şeybani oğlu Sa'd yüzyirmi yaşında ölmüşlerdir. Yine bu sene Irak ve bütün doğu ülkelerinin valisi olan Yûsuf Sakafi oğlu Haccac cezasını çekeceği yere gitti yani öldü. Ölümünü şöyle anlatırlar:

Ömer b. Abdülaziz'in yanında Haccac'ın ve başka valilerin zulümlerinden söz edilerek şikâyetler yaygınlaşınca Ömer b. Abdülaziz, **"Irak'ta Haccac, Şam'da**

Velid, Mısır'da Kurre, Medine'de Osman, Mekke'de Hâlid... Ya Rabbi! Dünya zulümle doldu. Artık halkı onların zulmünden kurtar..." diye dua etti. Önce babasının oğlu Ziyâd hakkında Ömer oğlu Abdullah'ın duası nasıl ki çabucak etkisini gösterdiyse, bu kere Ömer b. Abdülaziz'in duası da o şekilde kabul olup etkisini göstererek, hemen bu doksanbeş yılı Şevval ayında Haccac ve bir ay geçmeden Mısır valisi Kurre öldüler. Çok geçmeden Velid'in ölümü; Osman ve Hâlid'in görevden alınışları gerçekleşmiştir.

Haccac'ın hayatı yılan hikâyesidir, uzun uzun anlatılmaya kalkılsa söz uzar. Konuyu kısa kesmek daha iyidir.

Velid'in Ölümü ve Süleyman b. Abdülmelik'in Tahta Çıkması

Abdülmelik oğlu Velid, kardeşi Süleyman'ı veliahtlıktan çıkararak kendisinden sonra halife olmak üzere oğlu Abdülaziz'e halkı biat ettirmek istedi. Bununla uğraşırken ecel erişti. Doksanaltı yılı ortalarında öldü. Kardeşi Süleyman b. Abdülmelik Saltanat ve Hilâfet tahtına oturdu. Süleyman, amcası oğlu Ömer b. Abdülaziz'i sever ve çok zaman onun öğütlerini tutardı. Veziri Reca da bir hayırlı adamdı. Bundan dolayı halife olunca Haccac'ın zindanında tutuklu bulunanları bıraktı ve onun tarafından atanan memurları görevden aldı.

O zaman Müslümanlarla Rumlar arasında savaş yenilendi. Süleyman b. Abdülmelik doksanyedi yılında Konstantiniyye tarafına asker gönderdi. Hübeyre oğlu Ömer denizden çarpışarak bu yıl Rum ülkesinde kışladı. Doksansekiz yılında Süleyman b. Abdülmelik, Ömer b. Abdülaziz'le birlikte Halep tarafına giderek Dabık düzlüğünde ordu kurdu. Kardeşi Abdülmelik oğlu Mesleme'yi askerle Konstantiniyye üzerine gönderdi. Kendisi Dabık'ta kalarak fetihleri bekledi.

Bazı Ölümler

Süleyman b. Abdülmelik'in veliaht olan oğlu Davud bu doksansekiz yılı içinde öldü. Allah rahmet etsin Yine bu sene Medine'de yedi hukukçudan Mes'ud oğlu Utbe oğlu Abdullah oğlu Ubeydulah öldü. Allah rahmet etsin.

Doksandokuz yılında da Hanifeoğlu Muhammed'in oğlu Ebû Haşim Ali zehirlenerek öldü. Allah derecesini yükseltsin.

Abbasilere Biat Olunmasına İlk Çağrı

Süleyman b. Abdülmelik, Ümeyyeoğullarının seçkinlerinden sayılırsa da, Ebû Haşim Ali'nin zehirlenmesi olayı onun hayatını lekelemiştir.

Muhammed b. Hanife ölünce oğlu Ebû Haşim Ali onun yerini aldı. Şiilerin başvurduğu biri olmuştu. Bu sırada Şam'a gitti. Belka'dan geçerken Hamime kö-

yünde oturan Abdullah İbn Abbas oğlu Ali'nin oğlu Muhammed çıkıp onunla güzelce konuştu. Ebû Haşim Şam'a gelip Süleyman b. Abdülmelik ile görüşünce Süleyman, ona pek çok ikram etti, ihtiyaçlarını karşıladı. Fakat ilminin derecesine ve çok güzel konuşmasına haset ederek ondan korkmuş ve endişe etmiş olduğundan, onu zehirlemek üzere yolu üzerine bir memur bulundurmuş. O da süte zehir, katıp Ebû Haşim'e içirmiş.

Ebû Haşim kendisinde fenalık hissedince Hamime köyüne gitmiş ve Ali oğlu Muhammed'e misafir olup bazı bilinmeyen sırlara ilişkin olarak ona bilgiler verdiği sırada imameti ona vermiş ve yanındaki Şiilere, hilâfetin Abbasoğullarına geçeceğini söylemiş ve bundan sonra Ali oğlu Muhammed'e başvurmalarını öğütledikten sonra ölmüştür. Bunun üzerine kendisinin topluluğu hemen Ali oğlu İmam Muhammed'e biat etmişler ve etrafa yayılıp gizlice halkı davete başlamışlardır.

Süleyman b. Abdülmelik, Ebû Haşim'in ölümüyle bir büyük rakipten kurtulmuş olduğunu sanmış; oysa kendi devletini yok edecek olan Abbasilere biat olunması çağrısına yol açmış ve kendisinin ömrü de pek az kalmıştı.

Süleyman B. Abdülmelik'in Ölümü ve Ömer B. Abdülaziz'in Halifeliği

Süleyman b. Abdülmelik Dabık'tayken doksandokuz yılı Safer ayında ağır hasta olup ölüm döşeğine düştü. Veziri Reca ile söyleşti. Veliahtı ölmüştü. Öteki iki oğlu da küçük olduğundan kendisinden sonra amcası oğlu Ömer b. Abdülaziz ve ondan sonra kendisinin kardeşi Abdülmelik oğlu Yezid, halife olmak üzere bir vasiyet yazıp mühürleyerek Reca'ya verdi. Bu sırrı Reca'dan başka kimse bilmiyordu. Safer ayı içinde Süleyman ölünce Reca, hemen kumandan ve valileri Dabık mescidine çağırdı. Vasiyet mektubunu ortaya koydu. Mührünü çıkartarak okudu.

Ömer b. Abdülaziz sırf âhiret adamıydı. Halifeliğin ağır yükleri altına girmekten çok korkarken adı okunur okunmaz donakaldı. İstifa etmek istedi. Fakat kimse o köylü olmadı. Reca, hemen onun koltuğuna girdi. Minbere çıkardı, halk da biat ediverdi. İster istemez o da halktan biat aldı. Sonra Süleyman'ın namazını kıldırdı.

İstanbul'un Kuşatılması

Süleyman b. Abdülmelik doksansekiz yılında kardeşi Mesleme'yi çokça asker ile Konstantiniyye üzerine göndermişti. Kayser de önceden Halife'nin bu teşebbüsünü öğrenerek savunma hazırlıklarının bitirilmesine çalışmış. Kale duvarlarını onarıp sağlamlaştırarak, mancınıklar koymuş... O zaman Rumlarda bulunan sonradan unutulacak ve kaybolacak olan su ile sönmez ateşin maddelerini ve

tertiplerini hazırlatmış, şehir halkına üç yıllık zahire ve başka gerekli ihtiyaçları toplamalarını ve kudretsiz olanların şehirden çıkıp gitmeleri için emir vermişti.

İslam savaş gemilerini uzaktan karşılayıp yakmak üzere birçok Rumlar ileri gitmişlerse de içlerinde karışıklık çıktığından sancaklarını Rodos'ta bırakıp etrafa dağılmışlardı.

Mesleme ise yüzyirmibin seçkin askerle Anadolu kıtasını yarıp geçerek ve pek çok şehirler alarak Akdeniz boğazına geldi. Gemilerle Gelibolu'ya geçti. Kıyı boyu ile yürüyerek gelip Konstantiniyye'yi kuşattı.

Rumlar korku ve telaşa düşerek, kişi başına yılda birer altın cizye vermek üzere barış istediler. Fakat Mesleme İstanbul'u almak şerefini kazanmak sevdasına düşmüş olduğundan bu teklifi geri çevirdi. Çünkü Şam kıyılarından çıkmış olan Arap donanması, Fransa kıyılarında dolaşan Mısır donanmasını da yanına alarak İstanbul tarafına yönelmişti. Bu sırada ise Konstantiniyye önüne gelmiş olduklarından Mesleme, karadan ve denizden şehir üzerine şiddetli bir saldırıya hazırlanıyordu.

Her ne kadar bu gemiler ufak tefek şeyler olup en büyüğü mühimmatıyla beraber ancak yüz asker alabilirdi. Ama iki donanmanın toplamı binsekizyüz parça gemi olduğundan, o zamana göre bir büyük kuvvetti.

Bu donanmalar gelince Rumlar Haliç ağzına gerilmiş olan zinciri kaldırdılar. Araplar zincir yerine gelince, zincirin kaldırılmasını bir hile olmasın diye kararsızlığa düşerek durdular. Ansızın Rumlar her yandan su ile sönmez ateşi tutuşturarak, o gemileri yakıp; içlerindeki askerleri öldürdüler.

Sonra kış geldi, kar bastı. Süleyman yardım edemedi. Mesleme barakalar yaptırdı. Fakat bu yıl kış pek şiddetli ve uzun oldu. Karlar yüz gün yeryüzünde kaldı.

Soğuktan ve vebadan Mesleme'nin çok askeri kırıldı ve Süleyman öldü. Mesleme hayret ve sıkıntıda kaldı. Bahar mevsimi gelince, Araplar yine canlandı. Ömer b. Abdülaziz tarafından zahire ve başka ihtiyaçlar gönderildi. İskenderiye'den dörtyüz, Afrika'dan üçyüzaltmış gemi çıkıp İstanbul önüne geldi. Mesleme'nin ordusuna taze hayat geldi. Fakat Rumlar, bu gemileri de öncekiler gibi yaktılar. İçlerinden pek azı kurtuldu. Mesleme'nin ordusunda zahire kalmadı. Askeri ot kökü ve ağaç kabuğu yemeye başladılar. O sırada Kayser, Balkanlar tarafından asker getirtti. Yapılan savaşlarda Mesleme'nin epey askeri şehit oldu. Rumlara yardım için Avrupa'da çokça asker hazırlanmakta olduğu haberi yayıldı. Oysa Ömer b. Abdülaziz tarafından Mesleme'ye dön emri gelmişti.

Bundan dolayı Mesleme Konstantiniyye şehrini üç ay kuşattıktan sonra döndü. Gelibolu boğazından geçerek Şam'a gelmiştir. Bu kuşatmadan sonra Araplar

Konstantiniyye'yi almak sevdasından vazgeçtiler. Endülüs'teki İslâm askerleri ise günden güne Avrupa'nın içlerine doğru ilerlemekteydiler.

Ömer b. Abdülaziz'in Halifelik Zamanı

Ömer b. Abdülaziz bilgin ve üstün; bilgisiyle hareket eden çok faziletli bir kişiydi. Hukukçulardan Mehran oğlu Meymun dedi ki: "Bilginler Ömer b. Abdülaziz'in yanında öğrenciydiler." Yine ünlü hukukçulardan Ömer b. Abdülaziz'in hocalarından Mücahid dedi ki. "Biz, Ömer b. Abdülaziz'e öğretmek için geldik. Oysa hep ondan öğrenir olduk."

Süfyân Sevri Hazretleri, **"Halifeler beştir: Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ve Ömer b. Abdülaziz'dir"** dedi. İmam Şafii de böyle söyledi.

Hz. Hüseyin oğlu Zeyne'l-Abidin oğlu İmam Bakır (r.a.) da, **"Her kavmin bir soylusu vardır. Ümeyyeoğullarının soylusu da Ömer b. Abdülaziz'dir. Kıyamet gününde o, yalnız başına bir ümmet olarak diriltilecektir"** diye buyurdu.

Aslında Emeviye Devleti asrında Ömer b. Abdülaziz'in Halifelik devri bir yağız atın alnındaki beyaz gibidir. İki sene, beş ay süren halifelik süresinde pek çok sünnetleri diriltmiş, bunca yıllardan beri yerleşmiş ve kökleşmiş olan kötü âdetleri yok etmiş... Zulüm ile dolmuş olan dünyayı adaletle doldurmuştur. Bundan dolayı halifelik zamanı, Dört Halife'nin halifelik günlerine katılabilir ve kendisi de ilk dört halifeden sayılmıştır.

Fakat zulüm ve saldırganlıklara ve her çeşit kötülüklere alışmış olan Emeviye komutan ve idarecileri onun adaletinden gocunarak canına suikast etmek derecesine kadar vardılar ve ondan sonra gelen Yezid, onun adaleti gerçekleştirme usullerini bir kerede değiştirmiştir.

Ömer b. Abdülaziz işin başında halifeliğin büyük işlerini idare edemeyecek gibi zayıf göründü. Ama ilk Dört Halife tarzında ve Hz. Ömer tavrında işe başlayınca büyüklüğünü gösterdi. İlk hutbesinde Allah'a hamdettikten sonra, **"Ey insanlar! Bize yoldaş olacak kimse beş şartla, yani bize durumunu bildiremeyecek olanların hâlini anlatmak, hayırlı işlerde bize yardım etmek, hayra delâlet etmek, kimse hakkında gıybet etmemek ve boş şeylerle uğraşmamak şartlarıyla yoldaşlık etsin... Yoksa bize yaklaşmasın..."** deyince şairler ve konuşmacılar ortaya çıkıp onu övüp durdular. Zahitler ve hukukçular da, **"Biz bu adamın sözüne aykırı hareketini görmedikçe ondan ayrılmayız"** dediler (r.a.).

Kendisine biat olunduktan sonra Halifelik konağına götürülmek üzere alay atları getirilince, **"Bunlar ne?"** dedi. **"Halifeliğe ait bineklerdir"** denildikte, **"Benim atım, benim hâlime en uygundur"** diyerek saltanat bineklerini geri çevirip kendi hayvanına bindi. **"Halifelik otağında Süleyman'ın ailesi var. Ben onların**

rahatsız olmalarını istemem. Onlar yerleşinceye dek benim kıl çadırım bana yeter" diyerek kendi evine gitti.

Fakat pek üzgün ve düşünceli olduğundan azatlı kölesi **"Fikir ve endişeniz nedir?"** diye sordu. Halife Hazretleri de **"Doğudan batıya kadar olan Muhammed ümmetinin haklarını yerine getirmek bana düştü. Bundan büyük endişe edecek şey olur mu?"** diye cevap verdi.

İlk işi bu oldu ki: Hanımı ve amcası kızı olan Abdülmelik kızı Fâtıma'nın yanına gitti. **"Eğer benimle birlikte yaşamak istersen süs eşyalarını ve mücevherlerini Devlet Hazinesine bırak. Çünkü onlar senin yanındayken ben seninle beraber olamam"** deyince Fâtıma, bütün ziynetlerini Hazine'ye gönderdi. Hz. Fâtıma gibi manevi süsler ve ruhani üstünlüklerle yaşamaya karar verdi. Gariptir ki, Ömer b. Abdülaziz'in ölümünden sonra tahta geçen Abdülmelik oğlu Yezid'in ilk işi o ziynet ve mücevherleri Hazine'den getirtip kız kardeşi Fâtıma'ya, **"Ben bilirim ki Ömer sana zulmetti. Al ziynet ve mücevherlerini..."** diyerek geri verince Fâtıma. **"Vallahi kabul etmem. Ben, Ömer'e sağken bağlı olup da öldükten sonra karşı mı geleceğim?"** diyerek kabulden kesin olarak kaçındı. Yezid de onları kendi ailesine dağıttı. Bu kadının yüksek davranışına bakıp da ibret almalı, kardeşi Yezid'in tamahına da bakıp hayret etmeli...

Mü'minlerin Emiri Ömer b. Abdülaziz, önce kendinde ve evinde adaleti yerine getirdikten sonra, kendinden evvelki Emeviye vali ve komutanları tarafından meydana getirilmiş olan bid'atların kaldırılmasına koyuldu... O yolda her tarafa buyruklar gönderdi. Bazı büyük valilere yazdığı emirde, **"Yüce Allah'ın bana verdiği görevin yerine getirilmesi kolay bir iş değildir. Eğer kadınlar almaya ve mal toplamaya düşkünlüğüm olsa diyecek yoktu. Ben ise şiddetli bir hesaptan ve zor bir meseleden korkuyorum. Meğer ki yüce Allah af ede ve acıya..."** diye yazdı ve bütün valilere adaleti yerine getirmelerini öğütledi. Zalimlerden olan vali, komutan ve memurları görevlerinden alarak doğrudan ayrılmayan, uygun ve lâyık adamlar seçti. Ünlü hukukçulardan Şa'bi'yi Kûfe ve Hasan Basri'yi Basra hâkimi yaptı. Sonra Hasan Basri, istifa etmekle Muaviye oğlu İyas Basra hâkimi olmuştur.

Ömer b. Abdülaziz Ali'yi sövmeye sıra gelince bu kötü âdeti bırakarak ona bedel **"Allah size adaletle iş görmeyi emreder..."** diye başlayan âyeti okudu ve öteki şehirlerde de bu şekilde hareket edilmek üzere vali ve komutanlara buyruklar gönderdi. Bütün İslâm ülkelerinde Hz. Ali'ye sövme kötü âdeti, birden hutbelerden çıkıverdi. Ondan sonra minberlerde bu âyetin okunması güzel bir âdet oldu.

Ömer b. Abdülaziz'in Hz. Ali'yi sevmesinin sebebi, kendisinde şu şekilde rivayet edilmiştir: Medine'de okurken yedi hukukçudan Abdullah oğlu Ubeydullah'a

daha çok öğrencilik yaptığı sırada, öteki Emevi valileri gibi, onun da Hz. Ali'yi hayırla anmadığı Ubeydullah'ın kulağına gidince, bir gün Ubeydullah, Hz. Peygamber mescidinde namaz kılarken Ömer gidip onun yanına oturmuş. Ubeydullah, selâm verdikten sonra, **"Ey Ömer; 'Yüce Allah Bedir'de bulunanlardan ve Rıdvan biatinde olanlardan razı olmuşken, sonra onlardan soğuduğuna dair bir şey öğrendin mi?"** deyince "Hayır... Öyle bir şey işitmedim" demiş. Ubeydullah, **"Ya sen de Ali aleyhinde söz söylüyormuşsun bu ne?.."** deyince Ömer b. Abdülaziz hemen uyanıp tövbe ederek Ubeydullah'tan özür dilemiş ve ondan sonra Hz. Ali'yi sevmeye başlamış. Bir de babası Abdülaziz hutbe okurken Ali'ye hakaret sıra gelince, dili dolaşıp kelimeleri çiğnermiş. Ömer, bunun sır ve hikmetini babasından sorunca, **"Sen buna dikkat ettin mi?"** demekle **"Evet"** deyince, babası, **"Oğulcağızım! Halk, bizim Ali hakkında bildiğimizi bilseler bizim başımızdan dağılıp Ali'nin çocuklarının yanına giderler"** demiş.

Ömer b. Abdülaziz'in ise dünyaya eğilim ve düşkünlüğü olmadığından, Halife olur olmaz o kötü âdeti ortadan kaldırdı. Bundan dolayı ümmetin büyükleri gözünde değeri arttı ve övüldü. Zamanın şairleri de hakkında övgüler söylediler.

Mervan İbn Hakem, Hz. Peygamber'in vakfından olan Fedek köyünü Beylik araziden sayarak mukataa suretiyle tasarrufuna geçirmişti. Ondan miras yoluyla çocuklarına geçerek Ömer b. Abdülaziz'e kadar gelmişti. Onun bu şekilde tasarrufu ise kendisinin görüş ve içtihadına aykırı düştüğünden eski asıl durumuna döndürmeyi kararlaştırdı. Azatlısı Müzahim ile söyleşti. **"Hanedanım bana mukataa verdiler. Oysa ne onların bunu vermeye hakları vardı, ne de benim almaya hakkım vardı. Onu geri çevireceğim..." deyince Müzahim, "Ya çocuklarını ne yapacaksan?"** deyince Ömer'in gözlerinden yaş geldi ve **"Onları Allah'a ısmarladım..."** dedi. Müzahim onun yanından çıkıp Ömer'in oğlu Abdülmelik'in yanına gitti ve babasının niyetini anlatarak, **"Bu size zarar verir"** deyince Abdülmelik, **"Sen Halifenin ne fena vezirisin"** diyerek kalkıp babasının yanına vardı. Müzahim'in anlattıklarını söz konusu ederek babasının fikrini sordu. O da, **"Evet Mukataayı eski asıl durumuna çevirmek niyetindeyim"** diye cevap verdi. Abdülmelik, hemen nasıl isterse öyle yapmasını belirtince babası, **"Yüce Allah'a hamdolsun. Soyumdan din işinde bana yardımcı verdi"** dedi ve hemen halkın ileri gelenlerini çağırtarak onlara karşı, **"Fedek arazisi Hz. Peygamber'in elindeydi. Gelirini Allah'ın gösterdiği yere harcardı. Ebû Bekir ve Ömer de aynı şekilde hareket ettiler. Sonra ceddim Mervan, onu mukataa etti. Şimdi bana kaldı. Oysa benim malım değildir. Şahit olunuz ki ben onu Hz. Peygamber'in sağlığındaki durumuna çevirdim",** dedi.

Ondan sonra, **"Adaletin Ömer'i"** denilen Ömer b. Abdülaziz, Hz. Ömer gibi, Hazine'den günlük nafaka alır oldu. Fakat aldığı pek âz bir şeydi. Öyle ki bazı söylentilere göre aldığı nafaka günde ikişer dirhemden ibaret imiş.

Kendinin ve evinin idaresini bu hâle koyunca, halkın da ona göre hareketlerini uydurması tabii idi... Fakat hak sahiplerinin özellikle Hz. Peygamber soyunun haklarını yerine getirmekte asla ileri geçmez ve noksanlık da etmezdi. O kadar ki Hz. Hüseyin b. Ali kızı Fâtıma (r.anha), **"Ömer b. Abdülaziz kalsaydı biz bir şeye muhtaç olmazdık"** diye buyurmuştur.

Fakat Adaletin Ömer'i olan Ömer b. Abdülaziz'in bu yerinde tutumları, bunca yıllardan beri rahatlığa ve sefahata alışmış olan Emevi idarecilerine dehşet vermekle soylarının en büyüğü olan Mervan kızı Fâtıma'nın yanına toplanıp feryat ettiler. O da gelip Ömer b. Abdülaziz'le görüştü, söyleşti. Ondan bir uygun cevap istedi. Halife Hazretleri ona karşılık olarak, **"Yüce Allah Muhammed'i (s.a.v.) âleme rahmet gönderdi, azap diye göndermedi. Resûl-i Ekrem Cennetin en yüksek tabakasına gitti. İnsanlara içme hakkı eşit büyük bir nehir bıraktı. Ebû Bekir ve Ömer gereğince hareket ettiler. Sonra Yezid, Mervan ve oğlu Abdülmelik ve onun oğulları Velid ve Süleyman bu nehirden su içtiler. Nöbet bana geldi. Oysa o büyük nehir kurumuştu. Asıl durumuna döndürülmedikçe sahiplerini kandırmaz..." deyince Fâtıma, "Ne demek istediğini anladım. Uzatmaya gerek yok. Fakat Ümeyyeoğulları bir gün fırsat bulup sana bir zarar ederler..."** deyince Hz. Halife öfkelenerek, **"Her korktuğum gün kıyamet gününden daha korkunç değildir"** dedi.

Fâtıma döndü ve valilerle konuşarak durumu bildirdi ve **"Bu hâle sebep siz oldunuz. Çünkü Hz. Ömer soyundan kız aldınız. Ondan böyle bir çocuk doğdu. Hattâb oğlunun evinden kız alanların sonu böyle olur"** dedi. Onlar da ses etmediler. Ama Adaletin Ömer'inin elinden kurtulmak için bir çare aramaya başladılar.

Hz. Ömer (r.a.), Ömer b. Abdülaziz'in anası tarafından büyük ceddidir. Şöyle ki: Hz. Ömer halifeliğinde gece kol gezerken sabaha karşı bir evden bir ses işitmiş. Kulak tutmuş. Ev sahibi kadın, kızına **"Kalk, süte su kat"** diyormuş. Kız da, **"Mü'minlerin Emiri, süte su katmayı yasak etti"** deyince anası, **"Mü'minlerin Emiri nereden duyacak..."** deyince kız da, **"Görünüşte ona itaat edip de gizli isyan mı edelim?"** demiş. Hz. Ömer, o evi belleyip Halifelik makamına gelince oğlu Asım'ı çağırıp, **"Filan mahallede filan evde bir kız var. Eğer kimsenin nikâhlısı değilse var, onu kendine nikâh et. Belki yüce Allah ondan hayırlı çocuk verir"** deyince Asım da varıp o kızı aldı. Ondan Ümmü Asım adlı kız doğdu. Onunla Abdülaziz evlenince ondan da Ömer b. Abdülaziz doğdu. Adaletçe büyük baba-

sının tavır ve mesleğini tuttu. Onun gibi din işinde çekiştiricilerin kınamasından sakınmaz, Allah'tan başka kimseden korkmazdı.

Karısı Abdülmelik kızı Fâtıma'dan rivayet edilmiştir. Demiş ki: **"Bir gün Ömer b. Abdülaziz namaz kılarken yanına gittim. Gözyaşları sakalının üzerine dökülürdü. Yeni bir olay mı oldu dedim. Dedi ki: 'Dünyanın dört bucağındaki Muhammed ümmetinin durumlarını düşündüm. İçlerinde aç, muhtaç, hasta ve fakir var; zulme ve kahre uğramışı, garip ve esir var ve daha nice yardıma muhtaç zavallılar var... Kıyamet gününde Rabbim onları benden soracak, davacım da Muhammed (s.a.v.) olacak. 'Temize çıkmazsam durumum nereye varacak diye düşünerek kendime acıdım da ağladım..."**

Abdülmelik oğlu Velid, bina merakında idi. **"Halk da bina yapım merakına düştü.** Toplantılarda yapım işlerinden söz edilirdi. Süleyman b. Abdülmelik pek oburdu. Halk da yemek içmek lâkırdılarıyla vakitlerini israf ederlerdi. Ömer b. Abdülaziz, dindar ve zahit idi. Onun zamanında da halk ibadet yoluna girdi. Toplantılarında, **"Bu gece evradın ne idi, Kur'an-ı Kerimden kaç âyet ezberledin, bu ay kaç gün oruç tuttun?.."** gibi sözler söylenir oldu (İnsanlar başlarında bulunanların yolundadır).

Böylece Ömer b. Abdülaziz'e yürüdüğü takva yolunda pek çok yardımcılar ortaya çıktı. Karısı Fâtıma da Abdülmelik'in kızıyken bu yolda kocasına uydu. Oğlu Abdülmelik de tamamen kendi fikirlerine uygundu. Hatta bir gün, Abdülmelik babası Adaletin Ömer'ine, **"Allah'ın emrini yerine getirmekte hiçbir şey seni bundan alıkoymasın... Gerek kendini ve gerek beni bu yolda feda et..."** deyince Adalet'in Ömer'i ona, **"Oğlum! Eğer senin dediğin yola gitsek halk bizi kılıca muhtaç eder. Oysa yapılması kılıca bağlı olan hayırda hayır yoktur"** demiş.

Yine bir gün Abdülmelik babasına, **"Ey Mü'minlerin Emiri! Yerine getirmediğin bir hak, yok etmediğin bir bâtıl kalırsa Rabbinin katına vardığında ne diyeceksin?"** deyince babası, **"Oğlum! Senin dedelerin, halkı hak yoldan çevirmeye çağırdılar, işler çığırından çıkarıldı. Kötülük çoğaldı. İyilik azaldı. Şimdi nöbet bana geldi. Mademki bu durumun birdenbire düzeltilmesi mümkün değil... İyisi bu değil mi ki, her gün bir hakkı diriltip ve bir bâtılı yok edeyim... Ölünceye dek her gün bu yolda gideyim..."** diye cevap vermiş.

Kısaca Ömer b. Abdülaziz'e din işlerinde oğlu Abdülmelik, en büyük yardımcıydı. Hele iyiliği yaptırmada ve kötüyü yasaklamakta ondan daha ileri gidiyordu. Ne yazık ki çok yaşamadı, onyedi yaşında babası sağken öldü. Allah rahmet etsin.

Yüz senesinde Vail oğlu Ebu't-Tufeyl Amir (r.a.) Mekke'de öldü. En sonra ölen sahabe odur. Uhud Savaşı'nın yapıldığı yıl doğup, Resûlüllah'ın (s.a.v.) ölümünde

sekiz yaşındaymış. Ondan sonra yeryüzünde Resûl-i Ekrem'in pâk yüzünü gören kalmadı. Halk artık ashabı görenlerle uğurlanmakla yetindiler.

Medine'de yedi hukukçudan Zeyd b. Sabit oğlu Harice bir rivayete göre doksandokuz ve başka bir söylentiye göre bu yüz senesinde ölmüştür. Allah rahmet etsin.

Yine yüz yılı içinde Çuha yöresinde Yeşküroğulları kabilesinden Şevzeb diye bilinen Bestam adlı Harici, seksen Harici ile ortaya çıkarak açıktan açığa halkı Emeviye Devleti aleyhine çıkmaya çağırdı. Ömer b. Abdülaziz, Kûfe valisine yazılı-emir yazıp, **"Hariciler, kan dökmeye ve kargaşalık çıkarmaya başlamadıkça üzerlerine varılmasın... Ama öyle bir harekete kalkışır kalkışmaz, haklarından gelinmesi için, üstlerine ihtiyatlı bir memurla yeteri kadar asker gönderin..."** diye buyurdu, o da ikibin askerle Cerir oğlu Muhammed'i gönderdi. Cerir'in oğlu, gidip Bestam'a karşı kondu ve saldırmadı. İki taraf birbirinin hâl ve hareketini gözetir olup durdu.

Çünkü Ömer b. Abdülaziz, Kûfe valisine o şekilde emir verdiği gibi, Bestam'a da mektup yazıp, **"İşittim ki, Allah için düşmanlık yolunda ortaya çıkmışsın... Oysa bu konuda sen benden daha haklı değilsin... Yanıma gel. Seninle tartışalım. Eğer hak bizim elimizde ise, sen de halkın girdiği yola gir. Eğer hak senin elinde ise gereğine bakalım..."** diye buyurmuştu.

Bunun üzerine Bestam da Halife'ye yazdığı cevapta, **"Doğrusu insaf etmişsin. Ben de seninle tartışmak üzere iki adam gönderdim..."** demiş ve Şeybanoğulları kölemenlerinden Asım adlı Habeşli ile Yeşküroğullarından bir adam göndermişti.

Bu iki adam gelip Hanasıra'da Ömer b. Abdülaziz'le görüştüler ve tartışmaya giriştiler. Halife, **"Baş kaldırmanıza sebep nedir, çirkin gördüğünüz nedir?"** diye sordu. Asım da, **"Senin, ahlâkına ve gidişatına bir diyeceğimiz yok. Sen adalet ve iyilikle karşılık veriyorsun. Ama bize söyle ki, halifeliğe geçişin, halkın danışması ve rızalarıyla mı oldu, yoksa zorbalıkla mı gerçekleşti?"** diye sordu.

Hz. Halife, **"Ben halktan Halifelik istemedim. Kuvvet zoruyla Halifelik makamını ele geçirmedim. Fakat bu makamda benden önce biri vardı. Beni veliaht etti. Ben de işe başladım. Kimse ters karşılamadı, red ve inkâr etmedi. Siz ise halktan adalet ve insafla vasıflanmış olan her kim olursa olsun onun emirliğini kabul etmek görüş ve içtihadında bulunuyorsunuz. Eğer ben hakka aykırı ve haktan dönersem, o zaman siz de bana uymayınız"** diye cevap verdi.

O zaman Hariciler, **"Sizinle aramızda bir mesele kaldı"** deyince Halife, **"Nedir?"** demekle ikisi de, **"Sen soyunun yaptıklarına aykırı hareket ettin. Onların**

yaptıklarını zulüm olarak niteledin. Şimdi eğer sen doğru yol üzere olup da, onlar sapıklık üzere iseler onlara lanet ederek onlardan uzak ol" dediler. Çünkü Hariciler Adaletin Ömerinin tutum ve davranışlarında itiraz edecek bir şey bulamadılar. Ancak onların gözünde Osman ve Ali ve öteki bazı ashaba ve bütün Emeviye valilerine lanet etmek gibi yapageldikleri kötü bir âdetleri olduğundan Hz. Halife'yi bu sapıklık tehlikesine düşürmek istediler.

Bunun üzerine Hz. Halife, **"Anladım. Sizin baş kaldırmanız dünya için olmayıp, âhiret içindir. Fakat tuttuğunuz yolda yanılmışsınız. Allah, Elçisi Muhammed'i (s.a.v.) lanetçi göndermedi. İbrahim (a.s.) "Kim ki bana uyarsa bendendir. Kim ki isyan ederse Ya Rabbi! Sen acıması, bağışlaması çok olansın" dedi. Yüce Allah da onlara iktidar ile emretti. Ben ise soyumun yaptıklarını zulüm olarak niteledim. Bu kadar kötüleme yetişir. Günahkârlara lanet etmek farz değildir. Eğer farz ise sorarım sana ki, sen ne vakit Firavuna lanet ettin"** deyince Harici, **"Hatırıma gelmiyor"** deyince Hz. Halife, **"Firavun insanların en kötüsüyken ona lanet etmemek sana yetiyor da, namaz kılan, oruç tutan soyuma lanet etmemek bana niçin uygun düşmüyor?"** diye buyurdu.

Harici, **"Onlar zulümleri sebebiyle kâfir değiller midir?"** deyince Hz. Halife, **"Kâfir değillerdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) insanları imana çağırdı. Açıktan diliyle inandığını söyleyenler kabul olundu. Sonra büyük günah işleyenler hakkında dinin koyduğu ceza uygulanır oldu." deyince Harici, "Resûlüllah (s.a.v.) insanları Allah'ın birliğine ve onun tarafından inen hükümleri kabul etmeye çağırdı..."** deyince Hz. Halife, **"Kavmimiz, din hükümlerini red ve inkâr etmediler. Ama talihsizlikleri kendilerine üstün gelip, haram olduğunu bilerek bazı işler işlediler, heva ve hevesleri uğrunda israf ettiler..."** diye cevap verdi.

Yine bu yolda aralarında geçen bazı konular arasında Hz. Halife Haricilere, **"Allah'tan korkunuz, Kelime-i Şehadet getiren kimseler Resûlüllah'ın yanında canından ve malından emin olurken sizin yanınızda olmuyorlar da, öteki dinlerden olanlar emin oluyorlar"** diye buyurdu.

Kısaca, Hariciler günahkâr Müslümanları kâfir sayıyorlar ve sağ olanlarının öldürülmesini ve ölenlerine de lanet etmeyi gerekli görüyorlardı. Bu inançlarını boşa çıkaran Halife'nin verdiği açıklamalara elçiler bir diyecek bulamadılar.

Fakat Yeşküri başka bir konuya geçerek, **"Bir adam bir kavme emir olup ve haklarında adaleti sağlayıp da, sonra işi ehil ve hakkı olmayan birine bıraksa üzerine düşen Allah'ın hakkını yerine getirmiş olur mu?"** deyince Hz. Halife, "Olmaz" deyince Yeşküri, **"Ya sen Yezid'in halifelikte hak üzere bulunmayacağını bildiğin hâlde bu işi ona bırakacak mısın?"** dedi. Hz. Halife ona karşılık

olarak, **"Yezid'i veliaht eden ben değilim, başkasıdır. Benden sonra ise Müslümanlar, kendi işlerini görmekte başkalarından daha çok hak ve yetki sahibidirler."** deyince Yeşküri, **"Onu veliaht edenin işini doğru bulur musun?"** diye sorunca Halife savunmasız kalıp ağladı ve "Üç **gün sonra geliniz, söyleşelim..."** dedi. Gittiler, sonra geldiler. Asım, **"Ben senin doğru yolda olduğuna tanıklık ederim"** deyince Halife, Yeşküri'ye: "Sen **ne dersin?"** dedi. O da, **"Konuşmaların pek güzeldir. Fakat bir kere durumu kavmime anlatayım. Delil ve kanıtları nedir bakayım..."** dedi ve işi yazışmak suretiyle varılacak bir çözüme bıraktı.

Fakat Ömer b. Abdülaziz, Yezid'in veliahtlığı konusunda elçileri inandıracak cevap bulamadığından dolayı üzülerek, **"Yezid, beni öldürdü. Onun hakkında olan konuşmada yenildim"** diyerek Allah'tan af dilerdi.

Ömer b. Abdülaziz'in Vefatı

Ümeyyeoğullarının vali ve komutanları ise gördüler ki, Ömer b. Abdülaziz'in Halifelik süresi uzarsa, belki Yezid'i veliahtlıktan çıkararak halifeliğe iyi, dindar ve daha uygun birini veliaht eder ve iş büsbütün kendi ellerinden çıkar diye endişe edip korkuya kapıldılar. Bu yüzden onu zehirlemek için üzerine bir adam memur ettiler. Çok geçmeden Ömer b. Abdülaziz zehirlenerek hastalandı.

Kayınbiraderi Abdülmelik oğlu Mesleme ona geçmiş olsun demeye gitti. Ömer'in sırtında bir kirli gömlek vardı. Kız kardeşi Fâtıma'ya, **"Mü'minlerin Emirinin çamaşırlarını yıkayınız"** diye tembihledi. Ertesi gün gitti. Gördü ki, gömleği yıkanmamış. Fâtıma'ya, **"Ben size gömleği yıkayınız diye emretmedim mi?"** diye azarladı. Fâtıma, **"Vallahi başka gömleği yok ki onu giydirelim de bunu yıkayalım"** dedi.

Sonra Ömer b. Abdülaziz Hazretleri yüzbir yılı Receb ayının bitimine beş gün kala cuma günü kırk yaşında Cennete gitti (r.a.).

Abdülmelik Oğlu Yezid'in Tahta Çıkması

O gün Abdülmelik oğlu Yezid'e biat olundu. Yezid hemen Ömer b. Abdülaziz'in yaptığı güzel işlerinden işine gelmeyenleri değiştirdi. Ne halktan utandı, ne de âhiretteki sorumluluktan sakındı.

Bestam-ı Harici üzerine memur olan Cerir oğlu Muhammed, Haricilerle karşı karşıya durup iki taraf savaşmadan bekleyerek Bestam'ın elçileri olan Asım'la arkadaşının dönmeleri beklenmekte iken, Kûfe valisi, Yezid'in tahta çıktığını haber alır almaz, onun gözüne girmek için hemen Cerir'in oğluna, Haricilerin üstesinden gelmesi için yazılı-emir gönderdi. O da savaş hareketlerine başladı. Bestam, onun savaşa girişmek üzere olduğunu görünce, kendisine adam gönderip,

"Aceleye sebep nedir? Kararımız elçilerin dönmesini beklemek değil miydi?" diye sordu. Cerir'in oğlu, "Biz, artık sizi bu hâl üzre bırakmayacağız" diye cevap verdi. Hariciler, "O, iyi adam ölmüş olmak gerektir" dediler ve hemen savunma için hazırlandılar.

Haricilerden birkaç kişi öldürüldüyse de Cerir'in oğlu yaralandı. Askerinin çoğu öldü ve kelam bozuldu. Bestam, onları Kûfe'ye kadar kovaladı. Ondan sonra dönüp eski yerine geldi ve elçilerinin dönmelerini bekler oldu. Sonra onlar da gelip durumu haber verdiler.

Sonra Yezid, Haricilerin üzerine ikibin kişiyle bir komutan gönderdi. Bestam, hemen Yezid'e ve komutanına lanet ederek üzerine saldırarak komutanı ve askerinin çoğunu kılıçtan geçirdi. Kılıç artıklarının kimisi Kûfe'ye ve kimisi Yezid'in yanına kaçtılar.

Sonra Yezid, ikibin askerle bir komutan gönderdi. Bestam onu da öldürüp, askerini darmadağınık etti ve yerinden ayrılmadı.

Sonunda Yezid, kendi kardeşi Mesleme'yi Kûfe'ye gönderdi. O da Hariciler üzerine onbin asker gönderdi. Onlara nisbetle Haricilerin sayısı çok az iken yapılan kanlı bir savaşta az kaldı Şam askeri de nerdeyse bozulacaktı. Fakat asker bir bütün hâlinde şiddetli bir saldırıda bulundu. Hariciler kuşatıldı. Bestam, öldürüldü. Askeri bozulup darmadağınık olmuştur.

Yine yüzbir yılı içinde eskiden Irak valisi olan Mühelleb oğlu Yezid, baş kaldırarak Basra'ya girdi. Halkı Kitap ve Sünnet'e çağırdı. Basra'dan çıkıp Vasıt'a geldi. Yüziki yılı içinde Vasıftan Kûfe'ye doğru yürüdü. Abdülmelik oğlu Mesleme ise yüzyirmibin askerle ona karşı gitti. Çatıştıklarında ona üstün geldi. Mühelleb oğlu Yezid öldürüldü. Ordusu dağıldı.

Sonra şurada burada türeyen Hariciler de birer suretle yok edilip gereken ders verilerek zararları giderildi. Doğu şehirleri bu şekilde karışıklık içindeyken batı da aynı duruma düşmeye yüz tutmuştu.

Yüzdört senesinde bir İslam tümeni Kürdistan tarafından hareket ederek Hazer ülkesine girince, Hazer kabileleri toplandılar. Din yester ile İrtiş nehirleri arasındaki geniş bozkırlarda yaşayan Tatarlardan birçok halk onlara yardım ederek Müslümanlar üzerine atıldılar, İslam askerleri bozulup dağılarak büyük kayıplar verdiler.

Abdülmelik oğlu Yezid ise aslında zevk, oyun ve eğlence adamıydı. Sonraları büsbütün şehvet ve lezzetlere çok düşkünlük gösterdiğinden, devlet işlerini düşünmeye zamanı yoktu. Habbabe adlı cariyenin güzelliğine ve Sellâme adlı şarkıcının da sesine tutkun ve hayran ve gece gündüz onlarla uğraşırdı.

Bazı Ölümler ve Hişam'ın Tahta Çıkışı

Abdülmelik oğlu Yezid zamanında ünlü hukukçulardan imam Mücahid seksenüç yaşında ve İmam Şa'bi yetmişyedi yaşında" hayat dersini bitirmişlerdir.

Yüzbeş yılı içinde Ömer oğlu Abdullah'ın oğlu Abdullah ve diğer oğlu Ubeydullah öldüler. Allah hepsine rahmet eylesin.

Yine yüzbeş yılı Şaban ayında Abdülmelik oğlu Yezid'in sevgilisi Habbabe dünya oyun ve eğlencesinden geçti. Suskunlar bölgesine göçtü. Yezid o kadar üzüldü ki, harem dairesine çekildi ve bütün bütün herkesle ilgisini kesti. Artık kimse ile görüşmez oldu. Bir hafta sonra yani yüzbeş yılı Şaban ayının sonlarında ölerek sevdiğinin yanına gitti. Veliaht olan kardeşi Abdülmelik oğlu Hişam o zaman Rasafe'deydi. Müjdeci mühür ve âsâyı kendisine götürdü. O da hemen Şam'a gelip Halifelik tahtına oturdu.

Abdülmelik oğlu Yezid oyun ve eğlenceye eğilimli olmakla Ömer b. Abdülaziz'in düzeltmelerinden ancak kendi hevesine uygun olmayanlarını kaldırmış, fakat öteki meşru maddelere dokunmamıştı. Ondan sonra gelen kardeşi Abdülmelik oğlu Hişam ise ona nisbetle daha iyi ve kötülüğü az bir adamdı.

Yüzaltı yılı hac mevsiminde Hişam, hacılar alayı ile gitti. Mekke'ye girerken Ümeyyeoğulları valilerinden biri onun yanına vardı,

"Soyunuz, bu yüksek makamda Hz. Ali'ye lanet ederlerdi. Siz de bu usûle uymalısınız" diye aklınca öğüt verdi. Emevilerin yüz suyu olan Ömer b. Abdülaziz (r.a.) ise bu kötü âdeti kaldırmış olduğundan dolayı Hişam, bu sözden sıkılıp, **"Biz buraya ancak hac için geldik, bir kimseye sövmek ve lanetlemek için gelmedik"** diyerek yüzünü ekşitti ve hemen sözü haccın yapılması konusuna çevirdi.

Kısaca Hişam, çok yumuşak huylu, ahlâkı güzel ve inancı dürüst bir kişiydi. Fakat pek tamahkâr, eli sıkı ve mal toplamaya çok düşkündü. Valileri de ona yaranmak için mal derlemekte şiddetli davranırlar ve aşırıya kaçarlardı. Emeviye valilerinin akılları ve fikirleri mal yığmaya yönelikti. Bu yüzden rüşvet kapıları da açılmıştı.

Türk hakanı bu sırada İslâm ülkelerine saldırdı. Horasan valisi Eşres, bu büyük sıkıntı ile uğraşırken Emeviye valilerinden birinin şikâyeti üzerine yüzonbir senesinde görevine son verildi.

Valilerden Cüneyd, önce Hişam'ın karısına bir mücevher gerdanlık hediye etmişti. Hişam bunu görünce pek beğenmiş olduğundan Cüneyd, ona da öyle bir gerdanlık vermişti. Eşres aleyhine yapılan şikâyet vesile sayılarak görevden alınarak yerine Cüneyd, Horasan valisi oldu.

Cüneyd Horasan'a gitti. Hakan ile pek çok savaşlar yaptı. Nice zahmetler çekti ve çok tehlikeler aşırdı. Pek çok ölü verdi. Hakan epeyce ilerleyerek Semerkant ve Buhara'yı sıkıştırdı.

Cüneyd ise Hişam'ın nefret ettiği Mühelleb ailesinden bir kızla evlenmiş olduğu Hişam'ın kulağına gidince, yüzonaltı senesinde onu görevden alarak yerine Asım Hilâli'yi Horasan valisi yaptı.

O sırada ise Horasan eyaletinin durumu bozuk ve karışıktı. Halkın bir büyük kısmı hükümet aleyhine bulunduğundan Asım Hilali, bu iç karışıklığın giderilmesi işinin üstesinden gelemedi. Valilik süresi bir yıla varmadan yüzonyedi senesinde görevine son verilerek, yerine Irak valisi Hâlid Kasri'nin kardeşi Esed Kasri Horasan valisi oldu.

Hâlid ise ikinci Haccac ve kardeşi de ona benzerdi. Hâlid'in zulüm ve tecavüzlerinden dolayı Kûfe ve Musul eyaletlerinde bir düziye bölük bölük Hariciler türemişti. Her ne kadar bunların üzerlerine ordular yollanarak hepsi ezilmişlerse de, Halife askerlerinden de çok adamlar ölmüştü.

Bununla beraber onun zulüm ve tecavüzleri önemsenmedi. Oysa kibir ve büyüklenmesi yüksek Halifelik makamının kaldıramayacağı dereceye vardığından, yüzyirmi yılı içinde Hişam, onu görevden almıştı. Kardeşi Esed ise evvelce ölmüş olduğundan yerine Seyyâr oğlu Nasr, Horasan valisi olarak atanmıştır.

İleri Gelenlerin Ölümü

Yüzyedi yılında yedi büyük İslâm hukukçusundan Yesar oğlu Süleyman ve yüzsekiz senesinde yine yedi hukukçudan biri olan Muhammed b. Ebû Bekir oğlu Kasım ve yüzon senesinde ünlü hukukçulardan ve Tâbiin'in büyüklerinden yaşı seksenyediye varmış olan Hasan Basri ve yine Tâbiin'in büyüklerinden rüya yorumlama ilminde maharetli ve yaşı seksenbire yükselmiş olan Şirin oğlu Muhammed ve doksanbir yaşında bulunan ünlü şair Ferezdak ve ünlü hukukçulardan ve Şam ileri gelenlerinden İmam Mekhul ve yüzonyedi senesinde Ömer oğlu Abdullah (r.a.)'ın azatlısı ve öğrencisi olan ünlü hadis bilginlerinden Nafi' öldüler. Allah hepsine rahmet etsin.

Zeyne'l-Abidin oğlu İmam Muhammed Bakır (r.a.), bir rivayete göre yüzonaltı ve başka bir rivayete göre yüzonyedi ve bir rivayete göre de yüzonsekiz yılında öldü. Yerine oğlu İmam Ca'fer Sadık geçmiştir Halkı Abbasilere biat olunmaya çağıranların önderi olan Muhammedin babası Abdullah İbn Abbas oğlu Ali (r.a.) de yüzonsekiz yılında öldü.

Antakya ileri gelenlerinden ünlü Battal Gazi ki, daima Rum ülkesine akın ederdi. Yüzyirmiiki senesinde Rumlarla vuruşurken şehit olmuştur. Onun savaşlarıyla ilgili bir kitap yazılmıştır.

Ömer b. Abdülaziz'in halifeliğinde Basra hâkimi yapılan aşırı zekâsı ve çabuk kavrayışlı olmasıyla bilinen Muaviye oğlu Eyas da yüzyirmiiki senesinde hayat defterini dürmüştür.

Tabiinin büyüklerinden ve hadis bilginlerinin ileri gelenlerinden İmam Zühri de yüzyirmidört senesinde ölmüştür. İlk önce hadis ilmini yazan odur.

Yüzyirmisekiz senesinde de ünlü hafızlardan Asım ve yüzotuz senesinde İmam Malik Hazretlerinin üstadlarından ve Tâbiin'in büyüklerinden Medine fakihi olan İmam Furuc oğlu Rabia ve otuzbirde Mu'tezile'nin başkanı Atâ oğlu Vasıl ölmüşlerdir.

Zeyd Olayı

Zeyne'l-Abidin oğlu Zeyd, İmam Muhammed Bâkır'ın kardeşi idi. Zeyd ona, "Sen, imamlığa herkesten daha uygunsun. Hakkını dava et." diye onu ayaklanmaya kışkırttıkça Muhammed Bakır da, "Babamız Zeyne'l-Abidin, herkesten daha çok yakışanı iken imamlık davasıyla ortaya atılıp baş kaldırmadı" diyerek onu sustururdu. Bir de Zeyd, Mu'tezile'nin başı olan Ata oğlu Vasıl'dan ders almış olduğundan Bakır, onu Mu'tezile mezhebine eğilimli olmakla suçlardı.

Muhammed Bâkır'ın ölümünden sonra meydan, kardeşi Zeyne'l-Abidin oğlu Zeyd'e kaldı. Yüzyirmibir senesinde imamlık davasına kalktı. Kûfe'de gizlenerek halkı kendisine biate çağırdı. Kûfe halkından kendisine pek çok adam gizlice biat etti.

Hükümet bunu haber alarak Zeyd'i araştırmaya özen gösterdiği sırada Şia topluluğu başkanlarından olup Hz. Ebû Bekir ve Ömer'den uzaklaşmak inancında bulunan bir kalabalık onun huzuruna çıkıp, **"Ebû Bekir ve Ömer haklarında ne dersin?"** dediklerinde, **"Allah onlara rahmet eylesin. Büyüklerimden onlar hakkında hayırdan başka bir şey işitmedim. Bu konuda en şiddetli söyleyebileceğim söz budur ki, halifeliğe biz başkalarından daha uygun iken halk bize engel oldu. Fakat bu da küfrü doğuran bir şey değildir. Onlar da adalet ettiler, Kitap ve sünnet ile hareket ettiler."** deyince, **"Hak imam geçti. Yani İmam Bakır öldü. Ondan sonra bizim imamımız, onun oğlu Cafer Sadık'tır"** diyerek Zeyd'den ayrıldılar. O da onları Rafızi diye adlandırdı.

Böylece Zeyd'in yoldaşları azaldı. Hükümet memurları ise sıkı sıkıya Zeyd'i arıyorlardı. Hemen yüzyirmiiki senesinde Zeyd, Kûfe'de ayaklandı. Üzerine gönderilen Şam askerine üstün geldi. Fakat sonunda başına bir ok dokununca öldü. Oğlu Yahya kaçarak Horasan tarafına gidip Belh'te birinin yanında saklanarak halifelik davası için fırsat gözetmekte bulunmuştur.

Hişam'ın Ölmesi ve Zeyd Oğlu Yahya'nın Öldürülmesi

Yüzyirmibeş yılı Rebiülevvel ayının başlarında Abdülmelik oğlu Hişam öldü. Ondokuz yıl dokuz ay yirmibir günlük halifelik süresinde o kadar çok mal toplamıştı ki, kendisinden öncekiler içinde o kadar mal toplayan yoktur. İbret alınacak olaylardandır ki, Hişam ölünce veliaht olan Abdülmelik oğlu Yezid oğlu Velid şehir dışında bulunuyordu. Ancak kâtibi İyâz, Hişam'ın yanındaydı. Hişam ölünce İyâz, bütün hazineleri ve anbarları mühürledi. Hişam'ı yıkamak için adamları su ısıtmak üzere bir kazan isteyince vermedi. Onlar da komşulardan ödünç bir kazan alıp su ısıttılar. Kefen bulunmadığı için Hişam'ın kölesi Galib onu kefenledi.

Abdülmelik Oğlu Yezid Oğlu Velid'in Zamanı

Hişam'ın ölmesi üzerine Velid gelip saltanat tahtına oturdu. Hişam'ın biriktirmiş olduğu sayısız malları ele geçirerek tam bir mirasyedilik yolunu tuttu.

O sırada Zeyd oğlu Yahya meydana çıktı. Horasan valisi tarafından üzerine gönderilen askerle şiddetli bir savaş yaptıysa da, sonunda ok ile vurulup ölmüş ve adamları darmadağınık olmuştur.

Yezid oğlu Velid saltanat tahtına geçer geçmez, aslında düşkün olduğu fısk u fücur ve fuhşiyatı, haramları helâl sayarcasına açıkta işlemeye başladığından akrabası onun dinsiz olduğunu yaydılar.

Abdülmelik Oğlu Velid Oğlu Yezid Zamanı

O sırada Yezid oğlu Velid'in amcası oğlu olan Abdülmelik oğlu Velid oğlu Yezid baş kaldırınca halk ona uyarak yüzyirmialtı yılı Cemaziyelahir ayında Velid'i indirip ve sonra öldürerek yerine Yezid'i tahta çıkardılar. Fakat bu yüzden hükümete bağlılık bozularak yer yer ayaklanma ve karışıklıklar çıkarak Emeviye Devleti büyük sarsıntılarla karşılaştı.

Velid'in öldürülmesi üzerine Humus halkı ayaklanarak Yezid'e biatten kaçındılar. Çarpışma sonunda yenilerek boyun eğmek zorunda kaldılarsa da, o sırada Filistinliler de ayaklanarak birçok çarpışmalar oldu. Fesat ve fitne güç hâl ile bastırılabildi. Her nerede baş kaldırma ve karışıklık çıksa Emeviye Devleti, isyancıları Şam askerleriyle yola getirmişken, Şam'da böyle anlaşmazlık ve karışıklık çıkınca öteki eyaletlerde hükümet nüfuzuna büyük bozukluklar geldi. Bundan dolayı Yemâme'de fitne çıkarak şiddetli çarpışmalar olmakta ve Irak da çeşitli uyuşmazlık ve iki yüzlülükler yüzünden karışıklık içine yuvarlanmış bulunmaktaydı.

İşte o sırada Horasan valisi Seyyâr oğlu Nasr görevden alınarak yerine başka biri atandıysa da Nasr, bunu kabul etmeyerek yerine geleni tanımadığı için, ister

istemez Horasan valiliğinde bırakılmıştır. Fakat Horasan'da da karışıklık çıkınca halkın bir kısmı Nasr'a açıktan açığa karşı çıktılar.

O zaman batı tarafları yani Kuzey Afrika da çeşit çeşit karışıklıklar içindeydi, fakat doğunun önemi fazla olduğundan batı tarafına bakmaya Emeviye Devleti'nin vakti yoktu.

Abdülmelik Oğlu Velid Oğlu İbrahim'e ve Sonra Muhammed Oğlu Mervan'a Biat Olunması

Mervan İbn Hakem'in torunu olan ve el-Cezire valisi bulunan Mervanoğlu Muhammed Oğlu Mervan'a Velid oğlu Yezid'e karşı çıktığını ilân etmişti. Yazışarak henüz araları bulunmuşken Yezid, yüzyirmialtı yılı Zilhicce ayında ölünce kardeşi Abdülmelik oğlu Velid oğlu İbrahim'e biat olunduysa da, henüz bütün halk biat etmediğinden, kimi zaman halife kimi zaman da emir denilmekte iken Muhammed oğlu Mervan onun aleyhine baş kaldırıp da üstün gelince İbrahim, halifelikten istifa ile bir tarafa çekildi. Yüzyirmiyedi yılı başlarında Mervan'a biat olundu. Sonra İbrahim de gelip ona biat etmekle anlaşmazlık giderildi.

Muhammed oğlu Mervan çok çalışkan, sıkıntı ve zorluklara dayanıklı bir adam olduğundan Mervan-ı Hımar diye ad takılmıştır. Pek cesur, pek gayretli ve ihtiyatlıydı. Fakat Emeviye Devleti'nin zayıflık ve yıkılış zamanına rastladığından, kendisinin bütün bu çalışmaları ve ihtiyatı etkili olmayarak bir sonuç vermemiştir. Zamanında Abbasiler'e biata çağıranların emiri olan Ebû Müslim ayaklanarak Abbasi Devleti kurulmuş, kendisi de Emevi halifelerinin sonuncusu olmuştur.